Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΤΩΝ

ΜΙΚΡΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΩΝ

Αρ. Εισ. 17745

ΥΠΟ

ΧΑΡΙΣΙΟΥ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΥ

Εἰ γὰρ λαβὼν ἕκαστος ὅ τι δύναιτό τις χρηστὸν διέλθοι τοῦτο κἀς κοινὸν φέροι πατρίδι, κακῶν ἂν αἱ πόλεις ἐλασσόνων πειρώμεναι τὸ λοιπὸν εὐτυχοῖεν ἄν.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1897

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἑκατὸν ἑβδομήκοντα χιλιάδες παιδία ἀπὸ ἓξ μέχρι δέκα ἐτῶν φοιτῶσι νῦν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως τῆς ἐλευθέρας καὶ διακόσιαι πεντήκοντα χιλιάδες εἰς τὰ τῆς δούλης Ἑλλάδος. Τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα φοιτήσεως αὐτῶν μέχρι τῆς τελευταίας, ἐπὶ τετραετίαν ὅλην, ἀνὰ χεῖρας ἔχουσιν, εἶνε τὰ ἀναγνωστικά. Ἐντεῦθεν ἀριδήλως καταφαίνεται ὅτι δὲν εἶνε ὅλως ἀδιάφορον πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἂν ταῦτα εἶνε μετά τινος ἐπιστημοσύνης ὑπ' ἀνδρῶν ἐπιστημόνων καὶ σπουδαίων συντεταγμένα ἢ εἰκῇ καὶ ἀλογίστως ὑπὸ ἀπαιδεύτων καὶ τῶν τυχόντων συγκεκαττυμένα.

Παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι πάγκοινον εἶνε τὸ δόγμα καὶ πασίγνωστον ὅτι ἓν καλὸν ἀναγνωστικὸν βιβλίον εἶνε μία εἰρηνικὴ κατάκτησις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὅτι ἐν τοῖς βιβλίοις τούτοις πιστότατα ἀντικατοπτρίζεται ἅμα μὲν ἡ κατάστασις τῶν σχολείων τῶν διαφόρων λαῶν, ἅμα δὲ ἡ οὐσία καὶ ἡ ποιότης τῆς παιδείας, ἣν αἱ ἐκασταχοῦ ἀνεπτυγμέναι καὶ κρατοῦσαι κοινωνικαὶ τάξεις παρέχουσι τῷ λαῷ. Οὗτος δὲ ἀκριβῶς εἶνε καὶ ὁ λόγος, δι' ὃν παρὰ τοῖς ἔθνεσι τοῖς προηγμένοις ἐν τῷ πολιτισμῷ ἡ σύνταξις τῶν τοιούτων βιβλίων θεωρεῖται ὡς ἔργον ὑψίστης σπουδαιότητος καὶ ὑπολαμβάνεται ὡς ὑποχρέωσις σεμνὴ καὶ ἱερὰ τῶν δεινοτάτων ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τῇ σχολικῇ καὶ τῶν ἀκροτάτων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῇ παιδαγωγικῇ καὶ τῇ λοιπῇ μαθήσει τῇ ἀνθρωπικῇ.

Ἀδιάφορον πρὸς τὴν ἐθνικὴν παιδείαν δὲν εἶνε, ἂν ἐν τοῖς πρώτοις βιβλίοις τῶν παίδων ἑνὸς ὅλου ἔθνους ἡ γλῶσσα εἶνε ἀγοραία καὶ ἀνώμαλος ἢ εὐγενὴς καὶ ὁμαλή. Ἀσήμαντον διὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν ἐθνικὴν ἀνάπτυξιν δὲν εἶνε, ἂν τὸ περιεχόμενον τῶν τοιούτων βιβλίων εἶνε εὐτελές, ταπεινόν, μωρὸν καὶ ἀντιπαιδαγωδικόν, ἢ γενναῖον, ὑψηλόν, σπουδαῖον καὶ παιδευτικόν. Ἀδιάφορον πρὸς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ἔθνους ἀνάπτυξιν δὲν εἶνε, ἂν ἡ οἰκονομία τῆς ὕλης τῶν τοιούτων βιβλίων εἶνε κακότεχνος καὶ ἀλόγιστος ἢ ἔντεχνος καὶ λελογισμένη.

Ἡ Μεθοδικὴ ἀνεκήρυξε τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παίδων, καὶ ἰδίως τὸ πρώτιστον αὐτῶν, τὸ Ἀλφαβητάριον, ὡς τὸ μᾶλλον δυσεπίλυτον πρόβλημα αὐτῆς. Καὶ δικαίως· διότι πᾶσα λέξις, πᾶσα πρότασις γραφομένη ἐν τοῖς τοιούτοις βιβλίοις εἶνε, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ εἶνε, ἀπόρροια βαθείας καὶ γνησίας ἀνθρωπικῆς παιδείας καὶ ἀπαύγασμα συμπάσης τῆς Παιδαγωγικῆς, συμπάσης τῆς Διδακτικῆς, συμπάσης τῆς Μεθοδικῆς. Κατὰ πᾶσαν λέξιν, κατὰ πᾶσαν πρότασιν γραφομένην ἐν αὐτοῖς πρέπει συγχρόνως καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάμπολλα καὶ σπουδαιότατα ὁ γράφων νὰ ἔχῃ ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ παρόντα. Πρέπει συγχρόνως καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ νὰ ἔχῃ ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ παρόντα τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς ὅλης παιδείας, τὰ ποικίλα ἐπιστημονικὰ μέσα τὰ συντελοῦντα εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου, τὸν καιρὸν τὸν ἑκάστοτε πρόσφορον πρὸς χρησιμοποίησιν ἑκάστου τῶν ποικίλων τούτων ἐπιστημονικῶν μέσων, τὴν ἔμφρονα καὶ λελογισμένην ἀλληλουχίαν πάντων τούτων, τὴν βαθμίδα τῆς ἀναπτύξεως, εἰς ἣν ἑκάστοτε διατελοῦσι τὰ φιλομαθοῦντα παιδάρια, τὴν δύναμιν τῆς ἀντιλήψεως, τὸ εἶδος τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τὴν ἰδιοφυΐαν καὶ ἰδιορρυθμίαν ἑκάστης τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τῶν εἰς ἑκάστην ἡλικίαν προφαινομένων, τὴν ποικίλην παιδευτικὴν δύναμιν, ἣν ἕκαστον τῶν ποικίλων στοιχείων, ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ὁποίων συναποτελοῦνται τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, κέκτηται, καὶ τὴν ποιότητα καὶ τὴν ἔντασιν τῆς ἠθοποιοῦ καὶ ἀνδροποιοῦ δυνάμεως τῆς ἐγκατακεκλεισμένης ἅμα μὲν ἐν τῷ συνόλῳ πάντων τούτων τῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνερχομένων στοιχείων, ἅμα δὲ ἐν τῇ παντοδαπῇ ἐγκαταπλοκῇ αὐτῶν.

Πατὴρ παίδων γενόμενος καὶ διδάσκαλος ἐπὶ μακρότατον χρόνον διατελέσας ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ σπουδάσω πως τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παιδικὴν ψυχήν. Ἀσχοληθεὶς δὲ τὸ κατὰ δύναμιν καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν κατὰ τὴν παιδείαν τῶν παίδων ποικίλων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων συνέταξα πάντα τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τὰ ἀναγινωσκόμενα ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν σχολείοις τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως κατά τινας ἐπιστημονικὰς ἀρχάς, ἃς ἡ μικρά μου πεῖρα καὶ αἱ ὀλίγαι μου μελέται ὡς ὀρθοτέρας μοὶ ὑπέδειξαν. Τέλειον καὶ ἀμώμητον τὸ ἔργον μου βεβαίως δὲν εἶνε. Θὰ ἦτο ἐθνικὴ ἀρά, ἂν πᾶσα ἡ ἐν τοῖς τοιούτοις πρόοδος τοῦ ἔθνους ἡμῶν κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς ἐν τῷ μέλλοντι παρατάσεως τοῦ βίου αὐτοῦ ἐγκατεκλείετο ἐν τούτοις τοῖς ἐμοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. Εἶνε ὅμως ὁπωσδήποτε κατά τινας ἐπιστημονικὰς ἀρχὰς συντεταγμένα, καὶ κατὰ τοῦτο τοὐλάχιστον δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὑπερέχουσι πάντων τῶν ἐν ἡμῖν ἀνακυκλουμένων τοιούτων, ἅτινα εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε ὑπὸ τῶν τυχόντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συρραπτόμενα ἄφθονα εἰς τὸ μέσον ἡμῶν ἀπό τινος χρόνου πανταχόθεν ἐπιπροχέονται.

Τὰ οὑτωσὶ συντεταγμένα ἀναγνωστικά μου βιβλία τρὶς μέχρι τοῦδε ὑποβληθέντα εἰς τοὺς παρ' ἡμῖν τελουμένους διαγωνισμοὺς τῶν διδακτικῶν βιβλίων τρὶς ἀπερρίφθησαν, ὅλως τῇ ἀληθείᾳ ἀδίκως καί — κατὰ τὴν ἐμὴν τοὐλάχιστον γνώμην — οὐχὶ πρὸς βελτίωσιν καὶ ἐξύψωσιν τῆς παρ' ἡμῖν χαμαὶ κειμένης παιδείας τοῦ λαοῦ ἡμῶν. Τέλεια — ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν — καὶ ἀμώμητα βεβαίως δὲν ἦσαν τὰ βιβλία μου ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἀτελέστερα πάλιν καὶ ἀμαρτωλότερα τῶν βιβλίων τῶν εἰκαιοτέρων τῶν παρ' ἡμῖν γραμματοδιδασκαλιδῶν, ὧν τὰ βιβλία ἐβραβεύθησαν κατὰ τοὺς ἀλλοκότους τούτους διαγωνισμούς, βεβαίως οὔτε ἦσαν οὔτε ὑπ' οὐδενὸς τῶν παρ' ἡμῖν περὶ τὰ γράμματα ἀσχολουμένων εἶνε δυνατόν ποτε νὰ πιστευθῇ ὅτι ἦσαν. Εἶνε δυστυχῶς σμικρὸν τὸ ἔθνος ἡμῶν καὶ γνωρίζομεν πολὺ καλὰ ἀλλήλους. Οὐδεὶς δὲ τῶν παρ' ἡμῖν ποιάν τινα κοινωνίαν πρὸς τὰ γράμματα ἐχόντων εἶνε δυνατόν ποτε νὰ πιστεύσῃ ὅτι τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα χαμαιδιδασκάλων πάντων, ὧν τὰ βιβλία κατὰ τοὺς διαγωνισμοὺς τούτους ἐβραβεύθησαν, ἡ ὑποστάθμη εἶμαι ἐγώ, οὗτινος τὰ βιβλία ἀπερρίφθησαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τρεῖς ἐκθέσεις ὑπὸ τριῶν κριτικῶν ἐπιτροπῶν ἐγράφησαν διὰ τὰ τρὶς καταδικασθέντα ἀναγνωστικά μου ταῦτα βιβλία. Τούτων ἀναλυτικωτάτη πασῶν εἶνε ἡ πρώτη φέρουσα τὰς ὑπογραφὰς τῶν κ.κ. Ι. Σιμοπούλου, Ι. Ἀργυριάδου, Ι. Πρωτοδίκου, Σ. Δουκάκη, καὶ Κ. Ζησίου. Ἡ δευτέρα παρὰ τὸν νόμον δὲν ἐδημοσιεύθη εἰσέτι· ἐπομένως μοὶ εἶνε ἄγνωστον τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Ἡ δὲ τελευταία φέρουσα σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας κ. Χρ. Παπαδοπούλου εἶνε βραχυτάτη τις ἐπανάληψις ὀλιγίστων ἐκ τῶν ἀπειροπληθῶν καταδικαστικῶν παρατηρήσεων τῆς πρώτης.

Ἐπὶ πάμπολλα ἔτη ὡς διευθυντὴς διαφόρων διδασκαλείων διδάξας πρὸς τοῖς ἄλλοις παιδαγωγικοῖς καὶ μεθοδικοῖς μαθήμασι καὶ περὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων καὶ ὑπόχρεως ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός μου νὰ παρακολουθῶ τὰ ἑκάστοτε παρ' ἡμῖν προφαινόμενα τοιαῦτα βιβλία, πολλάκις ἐσκέφθην τὰ σμικρὰ πορίσματα τῶν ὀλίγων μου παρατηρήσεων καὶ μελετῶν ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀντικειμένου νὰ ἐκθέσω δημοσίᾳ, βλέπων — ὅσον ἐγὼ ἐννοεῖται ἠδυνάμην νὰ βλέπω — ὅτι τοῦτο ἠγνοεῖτο τέλεον ὑπό τε τῶν παντοδαπῶν ἀλφαβητα ριογράφων καὶ ἀναγνωσματα ριογράφων, τῶν πανταχόθεν κατὰ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως ἀγεληδὸν ἑκάστοτε κατασκηπτόντων, καὶ ὑπὸ τῶν ποικιλομόρφων κριτῶν αὐτῶν, τῶν προπετῶς ἄγαν πολλαχόθεν ἑκάστοτε εἰς τὸ σεμνὸν τοῦτο ἔργον εἰσπηδώντων· ἀπετρεπόμην ὅμως πάντοτε φοβούμενος μὴ ὁ συνήθης θεωρητικὸς τύπος, καθ' ὃν ἔδει νὰ διατυπωθῶσι ταῦτα, φύσει ξηρὸς καὶ ἀφηρημένος, καθίστα ἀπροσπέλαστον τὸ ἔργον, ὅτε ἐξεπήδησεν εἰς τὸ μέσον ἡμῶν ἡ ἄνω ῥηθεῖσα ἀναλυτικωτάτη ἔκθεσις τῶν κ.κ. Ζησίου, Ἀργυριάδου καὶ τῶν λοιπῶν ὁμοτίμων αὐτοῖς κριτῶν.

Ἡ ἔκθεσις τῶν κυρίων τούτων γέννημα πρωτοφανοῦς — καὶ παρ' ἡμῖν ἀκόμη — ἀμαθείας, ἀπειροκαλίας καὶ παχυνοίας, ἵνα εἰς ταῦτα μόνον περιορισθῶ, ἦτο αὐτόχρημα ὕβρις πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ ὄνειδος τῶν παρ' ἡμῖν γραμμάτων, τὸ ἐπιστη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μονικῶς ὀρθὸν καταρρυπαίνουσα καὶ ἐκφαυλίζουσα, τὸ ἐπιστημονικῶς ἐσφαλμένον καλλωπίζουσα καὶ ἀποσεμνύνουσα· παρέχουσα δ' ὅμως ἀφθονίαν παραδειγμάτων τοῦ τε ἐπιστημονικῶς ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἐπιστημονικῶς ἡμαρτημένου ἠδύνατο κάλλιστα νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς βάσις εὐρεῖα καὶ ἀσφαλὴς τελείας τινὸς καὶ ζώσης περὶ τῶν κατὰ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων παντοίων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων πραγματείας, δυναμένης ἅμα μὲν νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν φιλομαθούντων, ἅμα δὲ νὰ παράσχῃ τοῖς εὐπαιδεύτοις ἀφορμὴν πρὸς ὀρθὴν ἐκτίμησιν καὶ ἐμβριθῆ μελέτην τῶν τοιούτων ζητημάτων.

Τούτου οὕτω τυχόντος εὐκαίρου ὑπέλαβον νὰ ἐργασθῶ ὑπὲρ τῆς ὀντώσεως τοῦ ἀρχικοῦ μου σκοποῦ, νὰ ἐκθέσω δηλ. δημοσίᾳ τὰς περὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων ὀλίγας μου σκέψεις, μὴ φοβούμενος πλέον τὴν ἐκ τῆς ξηρᾶς καὶ ἀφῃρημένης διατυπώσεως τελείαν ἀποτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεώς μου ταύτης. Ἡ ἔκθεσις αὕτη τῶν χαριεστάτων κριτῶν ἡμῶν παρέχουσα ἐν μεγίστῃ ἀφθονίᾳ παραδείγματα τοῦ ἐπιστημονικῶς ὀρθοῦ καὶ ἡμαρτημένου θὰ ἐνέθετεν εἰς τὰς ἀφῃρημένας ἐπιστημονικὰς θεωρίας αἷμα καὶ σάρκας καὶ ὀστᾶ καὶ οὕτω θὰ ἐγίνετο τὸ ὅλον ζῶόν τι ἔμψυχον καὶ κινούμενον καὶ βοῶν, ἀείποτε ἀκμαῖον τὸ ἐνδιαφέρον ἐν τοῖς φιλομαθοῦσιν ἐκκαλοῦν.

Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τούτου ἐχρησιμοποίησα πάσας ἀνεξαιρέτως τὰς ἀπειροπληθεῖς κριτικὰς δῆθεν ἀποφάνσεις τῶν παραξένων τούτων κριτῶν καὶ δὴ ὡς ἑξῆς· Ἔλαβον ἀνὰ μίαν πάσας ταύτας, ἀνέλυσα ἐπιστημονικῶς τὴν ἀξίαν, κατέδειξα τὴν οὐσίαν καὶ ἐχαρακτήρισα τὴν ποιότητα αὐτῶν. Μετὰ ταῦτα ἐξέθηκα, ἀφορμώμενος ἐξ ἑκάστης αὐτῶν, τὰς οἰκείας ἑκάστοτε καὶ προσηκούσας ἐπιστημονικὰς θεωρίας, ἀναλογιζόμενος ὅτι ὁ φιλομαθὴς ἔχων οὕτως ὑπ' ὄψιν ἑκάστοτε τὰ παρ' ἄλληλα παρατιθέμενα καὶ ἀλλήλοις ἀντικείμενα παραδείγματα τοῦ τε ἐπιστημονικῶς ἡμαρτημένου καὶ ἐπιστημονικῶς ἀληθοῦς, μεγίστην εὐκολίαν καὶ ἀρκετὴν εὐφροσύνην θὰ ἠσθάνετο παρακολουθῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν θεωρίαν τῶν ἑκάστοτε προφαινομένων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων ὅσον ἀφῃρημένη, ὅσον πολύπλοκος, ὅσον διεξοδικὴ καὶ ἂν ἦτο αὕτη.

Ἂν ἐπρόκειτο ἀμυνόμενος ἁπλῶς ὑπὲρ τῆς βαναύσως περιυβρισθείσης ἐπιστημονικῆς ἀληθείας νὰ καταδείξω τὴν πρωτοφανῆ ἀμάθειαν καὶ ἀπειροκαλίαν καὶ παχύνοιαν τῶν κυρίων τούτων κριτῶν, ἀρκετὸν θὰ ἦτο νὰ ἀνεδημοσίευον αὐτὴν ταύτην τὴν ἔκθεσιν αὐτῶν, ὡς ἔχει, ἄνευ οὐδεμιᾶς παρατηρήσεως, ἄνευ οὐδενὸς σχολίου. Ἡ φαυλότης αὐτῆς εἶνε τοιαύτη καὶ τοσαύτη, ὥστε καὶ ὁ δυνάμενος νὰ ἀναγνώσῃ μόνον καὶ ὁ ἔχων νοῦ σταλαγμὸν ἕνα μόνον καὶ ὁ ἐν τῇ ἀγορᾷ τραφεὶς ἀκόμη θὰ ἠδύνατο ταύτην ἀναγινώσκων νὰ κατανοήσῃ τὸ μέγεθος τῆς ἀμαθείας, τῆς ἀπειροκαλίας καὶ παχυνοίας τῶν γραψάντων καὶ ὑπογραψάντων αὐτήν· διαφλεγόμενος ὅμως ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ συντελέσω τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν περιστολὴν τοῦ ἐσχάτως ὑπερπλεονάσαντος παρ' ἡμῖν κακοῦ, τοῦ νὰ θεωρῆται τὸ ἔργον τῆς συγγραφῆς καὶ τῆς κρίσεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν παίδων ὡς ἔργον δυνάμενον νὰ συντελεσθῇ ὑπὸ τῶν εἰκαιοτάτων χαμαιδιδασκάλων, τῶν δυναμένων νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι μόνον καὶ τῶν γινωσκόντων ξηρούς τινας γραμματικοὺς καὶ συντακτικοὺς κανόνας μόνον, καὶ θεωρῶν ὡς ἔργον ὑψίστης ἐθνικῆς ὠφελείας τὸ νὰ καταδειχθῇ καὶ παρ' ἡμῖν ἡ σπουδαιοτάτη σημασία, ἣν κέκτηνται τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία εἰς τὴν καθόλου ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους, ὑπολαμβάνων δὲ προσέτι ὡς καθῆκον ὕψιστον πρός τε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ ἔθνος νὰ ὑποδείξω — ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών μου — ὁποῖά τινα πρέπει νὰ εἶνε τὰ πρῶτα βιβλία τὰ παρεχόμενα εἰς τὰς χεῖρας τῶν νεαρῶν παίδων, ἐὰν μέλλωμέν ποτε καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς νὰ καταλογιζώμεθα καὶ γενναῖόν τι ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ καταπράξωμεν, ἀνέλαβον τὴν συγγραφὴν τῆς παρούσης πραγματείας. Αὕτη οὐδὲν τῶν παμπόλλων καὶ παντοδαπῶν στοιχείων, ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ὁποίων συγκροτοῦνται τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, ἄθικτον ἐγκαταλείπουσα, ἐκχέεται εἰς τὰ οὐσιωδέστατα τούτων μετὰ πάσης τῆς δυνα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς ἀκριβολογίας, ἐναργέστατον εἴ πέρ τι καὶ ἄλλο καθιστῶσα ὅτι οὔτε ἡ συγγραφὴ τῶν τοιούτων βιβλίων ἐκ τῶν εὐχερεστάτων εἶνε οὔτε ἡ περὶ αὐτῶν κρίσις τοῦ τυχόντος ἔργον εἶνε οὔτε ἀδιάφορον ὅλως πρὸς τὸν ἐθνικὸν βίον εἶνε ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία ἢ ἀπαξία αὐτῶν.

Ἡ πραγματεία μου αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μερῶν. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος γίνεται λόγος περὶ τῆς οὐσίας ἐν γένει τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ περὶ τῆς χρηστῆς καὶ φαύλης ποιότητος αὐτῶν, διαφωτιζομένων πάντων τῶν οἰκείων τούτοις ἐπιστημονικῶν θεμάτων διὰ παραδειγμάτων εἰλημμένων ἔκ τε τῶν ἀναξίως βραβευθέντων καὶ ἐκ τῶν ἀδίκως κατὰ τὸν ἄνω μνημονευθέντα διαγωνισμὸν καταδικασθέντων βιβλίων. Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει γίνεται λόγος εἰδικῶς περὶ ἑκάστου τῶν ἐμῶν καταδικασθέντων ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, περὶ τοῦ ἐμοῦ δηλ. καταδικασθέντος ἑλληνικοῦ Ἀλφαβηταρίου καὶ τῶν ἐμῶν καταδικασθέντων ἑλληνικῶν ἀναγνωσματαρίων πασῶν τῶν τάξεων τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, τιθεμένης ὡς βάσεως τῆς ἐπιστημονικῆς περὶ τῶν κατὰ τὰ βιβλία ταῦτα ἐρεύνης τῆς ἐκθέσεως τῶν ἄνω μνημονευθέντων χαριεστάτων κριτῶν ἡμῶν. Ἐν τῷ τρίτῳ μέρει περιλαμβάνονται τέσσαρες ἐπιστημονικαὶ μονογραφίαι περὶ τῶν τεσσάρων οὐσιωδεστάτων στοιχείων, ἐξ ὧν συναποτελοῦνται τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων, εἰς δύο βιβλία διηρημέναι. Τὸ πρῶτον βιβλίον περιλαμβάνει μίαν μονογραφίαν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «**τὸ ἐθνικὸν καὶ θρησκευτικὸν πνεῦμα ἐν τῷ φυσιογνωστικῷ στοιχείῳ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν ἑλληνοπαίδων**», ἐν ᾗ ἅμα μὲν καταδείκνυνται αἱ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς δοκιμωτέρων ἀλλοεθνῶν σοφῶν γνῶμαι περὶ τῆς ἐξόχου παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν φυσιογνωστικῶν μὲν ἐν γένει, τῶν ζωογνωστικῶν δὲ ἰδίως μαθημάτων, ἅμα δὲ ἐκτίθενται ἐν ποιᾷ τινι συστηματικότητι καὶ λεπτομερείᾳ αἱ περὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ ἠθικοῦ βίου τῶν ζώων παρατηρήσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ποῦ μὲν αἱ αὐταί, ποῦ δὲ καὶ ἀνώτεραι τῶν παρα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρατηρήσεων τῶν καθ' ἡμᾶς περὶ τὰ τοιαῦτα σοφῶν καταφαινόμεναι. Τὸ δεύτερον βιβλίον ἐπιγραφόμενον «**τὸ ἐθνικὸν καὶ θρησκευτικὸν πνεῦμα ἐν τῷ ἠθοποιῷ στοιχείῳ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων**» περιλαμβάνει τρεῖς μονογραφίας ὑπὸ τάσδε τὰς ἐπιγραφάς· «*Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι*», ἔνθα καταδείκνυται ἅμα μὲν ἡ μετὰ τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν συγγένεια αὐτῶν, ἅμα δὲ ἡ ἐκ τοῦ παναρχαίου καὶ ἀδόλου ἑλληνικοῦ πνεύματος ἄμεσος αὐτῶν προέλευσις καὶ γνησία αὐτῶν καταγωγή· «*Τὰ παραμύθια*», ἔνθα μετὰ λεπτομερῆ τινα ἀνάλυσιν τῶν περὶ τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως αὐτῶν παντοίων γνωμῶν τῶν δοκιμωτέρων παιδαγωγῶν καὶ φιλοσόφων τοῦ τε ἀρχαίου καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς κόσμου καταδείκνυται τὸ ἀντιπαιδαγωγικὸν τῆς δι' αὐτῶν παιδείας τῶν νεαρῶν παίδων, καὶ τελευταῖον «*Αἱ πρῶται ἠθικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ἰδέαι*», ἔνθα ἀναγράφονται περὶ ἑκάστης τούτων τὰ ἔν τε ταῖς Ἁγίαις Γραφαῖς καὶ τοῖς Ἕλλησι ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσι φερόμενα χωρία, περιληπτικῶς προτασσομένου ἑκάστοτε ἐν τῇ καθωμιλημένῃ γλώσσῃ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Ἐν τῇ μονογραφίᾳ ταύτῃ καταδείκνυται ἅμα μὲν ἡ ἁγιότης καὶ τὸ μεγαλεῖον ἑκάστης τῶν ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν τούτων ἰδεῶν, ἅστινας πρέπει οἱ νεαρώτατοι τῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως φοιτῶντες, οἱ ἀναγνῶσται τῶν Ἀλφαβηταρίων, νὰ γνωρίσωσιν, ἅμα δὲ ἡ ἐν τῷ ὑψηλῷ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἔργῳ κοινοπραγία τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Τὸ τρίτον τοῦτο μέρος, τὸ περιλαμβάνον τὰς τέσσαρας ταύτας μονογραφίας, ἀποτελεῖ τὸν δεύτερον τόμον τῆς παρούσης πραγματείας, ἐνῷ τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον μέρος ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον τόμον αὐτῆς.

Τίς εἶνε ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία τῆς πραγματείας ταύτης ἄλλοι εἶνε ἁρμόδιοι νὰ κρίνωσι. Τίνα ἐπίδρασιν θὰ ἀσκήσῃ αὕτη ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς παιδείας ἐγὼ δὲν εἶμαι ὁ κατάλληλος νὰ ὑπολογίσω. Ἐγὼ δύναμαι ἐνταῦθα νὰ εἴπω μόνον ὅτι ἡ σφοδροτάτη ἀποστροφή, ἣν αἰσθάνομαι πρὸς τὰ ἀνοσιουργήματα, τὰ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐν τῇ παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσει τελούμενα, καὶ ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διάθερμος πόθος τοῦ νὰ συντελέσω — ὅση μοι δύναμις — εἰς τὴν ἐξύψωσιν ταύτης, ἐπὶ τὸ ἐπιστημονικώτερον, τὸ ἐθνικώτερον καὶ τὸ θρησκευτικώτερον μεταπλασσομένης, ὑπηγόρευσαν τὴν σύνταξιν τῆς πραγματείας ταύτης.

Εἰλικρινῶς ὁμολογῶ ὅτι πολὺ ἐπεθύμουν νὰ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ πάντων τῶν περὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἀσχολουμένων ὅτι ἡ σύνταξις καὶ ἡ κρίσις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν παίδων εἶνε ἔργον σπουδαιότατον καὶ ἐπιχείρησις ὑπερβαίνουσα τὰς δυνάμεις τοῦ τυχόντος χαμαιδιδασκάλου. Πολὺ ἐπεθύμουν ἐν εὐρυτέρῳ κύκλῳ νὰ κατανοηθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς δὲν εἶνε ἀποθήκη ξηρῶν γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν κανόνων, ἀλλ' εἶνε ταμεῖον σοφίας ποικιλωτάτης καὶ βαθυτάτης καὶ ἠθικότητος ἀγνοτάτης καὶ ὑψηλοτάτης. Πολὺ ἐπεθύμουν ὑπὸ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν παρ' ἡμῖν περὶ τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν ἀσχολουμένων βαθύτατα νὰ πιστευθῇ ὅτι τὰ Ἱερὰ ἡμῶν βιβλία δὲν εἶνε δύστηνόν τι καὶ κακόζηλον μέσον βίου καὶ διαίτης τῆς παρ' ἡμῖν ἐν ἀμαθείᾳ πρωτοφανεῖ καὶ ἐπονειδίστῳ μολυνομένης ἱερατικῆς τάξεως, ἀλλ' εἶνε πηγὴ διαυγεστάτη σοφίας βαθυτάτης καὶ ἠθικότητος ἀγνοτάτης· ὅτι τὰ Ἱερὰ ἡμῶν βιβλία καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς εἶνε ἐντελῶς τὰ αὐτά, τέλεον ἰσοδύναμα ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, κοινὴν τὴν καταγωγὴν ἔχοντα, ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀπορρέοντα, τῶν αὐτῶν ἀκτίνων τῆς θείας Μεγαλειότητος ἀντανάκλασις, τῶν ἀκτίνων τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀπὸ κοινοῦ τὸν νοῦν τῆς ἀνθρωπότητος φωτίζοντα καὶ ἐξ ἴσου τὸ ἦθος αὐτῆς ἐξανθρωπίζοντα.

Ἂν ἡ πραγματεία μου αὕτη συντελέσῃ πως εἰς τὴν διάδοσιν καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν γενναιοτάτων τούτων καὶ πάσης ὀρθῆς παιδείας ἀρχοειδεστάτων ἀληθειῶν, καλῶς· ἡ ἀρχικὴ μου πρόθεσις καὶ ὁ τελικός μου σκοπὸς ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἂν δὲ οὐδαμῶς πρὸς τοῦτο συντελέσῃ, εὔχομαι ἐκ μέσης καρδίας ἄλλοι δεξιώτεροι ἐμοῦ καὶ τελειότερον παρεσκευασμένοι νὰ ἐπιτύχωσι τοῦτο.

Εἶνε ὑψίστη ἀνάγκη ἐν τῷ προσεχεστάτῳ μέλλοντι ἡ ὅλη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ ἔθνους ἡμῶν παίδευσις νὰ θεμελιωθῇ ἐπὶ τῶν γενναιοτάτων καὶ τὰ μάλιστα ἠθοποιῶν καὶ ἀνδροποιῶν τούτων ἀληθειῶν, ἂν μέλλῃ ποτὲ νὰ ἐξέλθωμεν ἐκ τοῦ βαράθρου, εἰς ὃ πρωτοφανὴς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐθνῶν κακοπολιτεία καὶ πονηροκρατία κατεκρήμνισεν ἡμᾶς, καὶ νὰ μὴ ἀποσβεσθῇ τὸ κλεινὸν γένος τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῆς παναθλίας γενεᾶς ἡμῶν· ἂν μέλλῃ νὰ ὀρθοποδήσωμέν ποτε καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ νὰ καταπράξωμέν τι ἀντάξιον τῶν μεγάλων ἱστορικῶν παραδόσεων τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ ἀνάλογον τῶν πολλῶν καὶ εὐγενῶν δυνάμεων τῶν συμφύτων τῇ φυλῇ ἡμῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος . . . . . σελ. γ'-ιϛ'

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙ ΧΡΗΣΤΗ ΚΑΙ ΦΑΥΛΗ ΠΟΙΟΤΗΣ ΑΥΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Γενικὴ ἐπισκόπησις τῶν κατὰ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παίδων καὶ ἰδίως τῶν Ἑλληνοπαίδων.

Ἡ ἐν τῇ στοιχειώδει ἐκπαιδεύσει θέσις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. — Τῶν προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς τὸ δυσκολώτατον ἡ σύνταξις ἀναγνωστικῶν βιβλίων διὰ τοὺς μικροὺς παῖδας. — Ἡ πρὸς τοῦτο προαπαιτουμένη παρασκευή. — Πλημμελεῖς ἀρχαὶ ἐπικρατοῦσαι κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτῶν. — Τὸ ἀφηγητικὸν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸν σύστημα τῆς συντάξεως αὐτῶν. — Ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγχώνευσις ἀμφοτέρων κατόρθωμα τῆς Μεθοδικῆς.—Ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἀπομάκρυνσις παντὸς ὑποκένου, ψυχροῦ καὶ βαναύσου κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς. — Ἡ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐπικράτησις τῆς εὐγενείας τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς. — Ἡ οἰκονομία τῆς διδακτικῆς ὕλης ψυχολογική. — Ἡ ὑψηλὴ ἀξία καὶ αἱ ποικίλαι περιπέτειαι τῶν τοιούτων βιβλίων. — Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία μόνον ἀναγνωστικὰ καὶ οὐδὲν πλέον. — Ἡ γλῶσσα καθαρὰ καὶ ὁμαλή, ἁπλῆ καὶ γνησίως Ἑλληνική. — Τὰ πολυειδῆ πλημμελήματα τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων· τέλεια καὶ ἀμώμητα παραδείγματα τούτων τὰ ἐν τῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1894 βραβευθέντα τοιαῦτα. — Τὰ ἐπίψογα καὶ τὰ ἐπαινετὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐπὶ τῆς παιδείας τῶν μαθητευόντων. . . . . σελ. 3

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ φιλοπατρία, ἡ θεοσέβεια καὶ τὰ λοιπὰ ἠθοποιὰ καὶ ἀνδροποιὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.

(Κριτῶν ψευδολογία)

Ἡ φιλοπατρία ἕξις τις καὶ διάθεσις τῆς ψυχῆς.—Ἡ φιλοπατρία θρυγκὸς οὖσα τοῦ ἠθικοῦ διακόσμου δύναται νὰ ἑδρασθῇ μόνον ἐπὶ ἤθους κεκαθαρμένου ἀπὸ πασῶν τῶν κακιῶν καὶ ἐπὶ προαιρέσεως ἐξηγιασμένης. — Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παίδων δέον νὰ προηγῶνται πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ ἀρεταί, νὰ ἕπηται δὲ ἡ φιλο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πατρία.—Ἡ ἀγοραία καὶ ἀγυρτικὴ τῆς φιλοπατρίας ἀντίληψις καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐκδοχή.—Ἡ θεοσέβεια καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐκδοχή.—Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία δέον νὰ διαπνέωνται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὑπὸ τῆς ἀγνοτάτης θεοσεβείας . . . . . σελ. 45

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ γλῶσσα ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.

(Κριτῶν μεροληψία)

Περιπέτειαι τῶν μοχθηρῶν καὶ τῶν χρηστῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐν χώραις πονηροκρατουμέναις. — Μακρὰν αἱ ἀνορθογραφίαι, τὰ γλωσσήματα, τὰ βαναυσολογήματα, οἱ βαρβαρισμοί, οἱ σολοικισμοί, οἱ σωρισμοί, ἡ πλημμελὴς καὶ ἀκανόνιστος στίξις, ἡ ἄτακτος καὶ ἄρρυθμος συναλοιφὴ τῶν φωνηέντων. — Αἱ ἀνωμαλίαι περὶ τοὺς τύπους τοὺς γραμματικούς, περὶ τοὺς σχηματισμοὺς τῶν λέξεων καὶ περὶ τὴν ἑρμηνείαν . . . . . σελ. 60

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Αἱ κακίαι τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.

(Κριτῶν ἀδικία καὶ μοχθηρία)

Αἱ ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις ὑποδειγματικαὶ λέξεις εἰκαῖαι, χυδαῖαι καὶ πολυειδεῖς.—Ἀπουσία συλλαβικῶν εἰδῶν ὑπαρχόντων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ.—Παρουσία συλλαβῶν ἀνυπάρκτων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ.—Πρωθύστερα ἐν τῷ συλλαβισμῷ.—Λέξεις ἀσυνήθεις καὶ γλωσσηματικαὶ καὶ βάρβαροι.—Χυδαιολογία γελοίως ἀποσεμνυνομένη.—Σωρισμὸς γλωσσικῶν ἰδιωμάτων.—Ἀνορθογραφίαι.—Προτάσεις ἀπερινόητοι.—Προτάσεις ἀνόητοι καὶ ἀπειροκαλίας μεσταί.—Τὸ πραγματογνωστικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον ἐν δυσαναλογίᾳ πρὸς τὸ ἠθοποιόν.—Τὰ ἀναγραφόμενα ἀνακριβῆ, ἀπρεπῆ, ἀπερινόητα, παρένθυρσα, σικχαμερά, ἀνάρμοστα ἀντιπαιδαγωγικά . . . . . σελ. 86

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Τὰ οὐσιωδέστατα στοιχεῖα τοῦ περιεχομένου τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Αἱ κακίαι καὶ αἱ ἀρεταὶ αὐτῶν.

(Κριτῶν σπάνιος καὶ παράδοξος πονηρία)

Σύνοψις τῶν κακιῶν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων.—Τὸ Ἀλφαβητάριον καθαρῶς Ἀλφαβητάριον· ἡ οἰκονομία αὐτοῦ εὐπαρακολούθητος, λογικὴ καὶ σαφής· ἡ ἠθογραφία δαψιλεστέρα τῆς πραγματογραφίας καὶ φυσιογραφίας.—Ἡ διδακτικὴ ὕλη τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων προσαρμοζομένη ἑκάστοτε πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν μαθητευόντων.—Ἡ διάλεκτος καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα σώζουσα.—Ἡ σύνταξις ὀρθὴ καὶ ἄψογος.—Ἡ φράσις σεμνὴ εὔχαρις καὶ εὔτονος.—Ἡ ἑρμηνεία εὐγενής.—Πάντα τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις γενναῖα καὶ σπουδῆς ἄξια· ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ πᾶσα, τὰ διηγήματα, τὰ ποιήματα, τὸ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον . . . . . σελ. 107

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΝ ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΑ ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Α′ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ τέχνη καὶ ἡ μέθοδος τῶν Ἀλφαβηταρίων.

Μόνον τοῦ τύπου στοιχεῖα ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ. — Τὰ γένη καὶ εἴδη τῶν συλλαβῶν. — Μόνον λέξεις, οὐδεμία συλλαβὴ ἄσημος καὶ ἄλογος ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ. — Τὰ ἐν τοῖς πρώτοις μαθήμασι διδακτέα γράμματα τακτέα κατὰ τὰς φωνητικὰς αὐτῶν ἰδιότητας· ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα λεπτολογία μικρόψυχον καὶ ἀνελεύθερον. — Τὰς λέξεις τακτέον ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου κατὰ τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη τῶν συλλαβῶν, πρῶτον τὰ ἁπλούστερα καὶ εἶτα τὰ συνθετώτερα. — Αἱ περὶ τῆς συντάξεως τῶν Ἀλφαβηταρίων παντοῖαι θεωρίαι. — Αἱ εἰκόνες περιττὰι καὶ ἐπιβλαβεῖς συνήθως. — Τὰ αἰνίγματα ἀπαράδεκτα. — Τὰ παραμύθια ἀπόβλητα. — Αἱ λέξεις ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου πλείονες τῶν φράσεων καὶ προτάσεων . . . . . σελ. 157

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὸ περιεχόμενον τῶν Ἑλληνικῶν Ἀλφαβηταρίων.

Τὸ περιεχόμενον ἐν γένει. — Τὸ περιεχόμενον τῶν προτάσεων, τῶν μύθων καὶ τῶν διηγημάτων σπουδαῖον καὶ γενναῖον, τὸ μῆκος αὐτῶν ἀδιάφορον. — Ἡ λογικὴ ἀνάγνωσις ἄσχετος πρὸς τὰ μήκη καὶ ὕψη τῶν ἀναγινωσκομένων. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῶν μακρῶν προτάσεων, περιόδων, μύθων καὶ διηγημάτων. — Αἱ παιδαγωγικαὶ ἀρχαί, καθ' ἃς ἐκλέγεται καὶ κατατάσσεται τὸ περιεχόμενον τοῦτο. — Τὸ πνεῦμα τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Ἡ σύνταξις Ἀλφαβηταρίου ἔργον δυσχερέστατον. — Τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Ἱερὰ γράμματα σήμερον ἐν Ἑλλάδι. — Τὰ Γερμανικὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία. — Πλεονεκτήματα τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. — Ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Τὸ κακὸν ἓν τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τοῦ τιμωρουμένου κακοῦ. — Ἐπίχαρτον τὸ κακὸν τιμωρούμενον. — Τὸ ἐν τοῖς μύθοις πιθανὸν καὶ ἀπίθανον. — Ἡ φιλοστοργία τῶν μητέρων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Ὁ μετασχηματισμὸς τῶν ἄλλοθεν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις παραλαμβανομένων. — Παραδείγματα ἀθετήσεως πασῶν τῶν ἀλφαβηταριογραφικῶν ἀρχῶν καὶ παραδείγματα τηρήσεως αὐτῶν. . . . . σελ. 189

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Β' ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΤΑΞΕΩΣ
ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἡ οἰκονομία τοῦ βιβλίου· τάξις καὶ διαίρεσις. — Ἡ εὕρεσις· ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ γενναία καὶ σπουδῆς ἀξία. — Ἡ λέξις ὑπτία καὶ ἐπαγωγικὴ καὶ περιρρέουσα τοῖς νοήμασιν, ὁ λόγος ἁπλοῦς καὶ ἀφελής, τὰ κῶλα μικρὰ καὶ κομματικά. — Διηγήματα, Αἰσώπειοι μῦθοι καὶ Ἐκφράσεις τόπων, πραγμάτων, ζώων καὶ φυτῶν τὸ πλεῖστον τοῦ περιεχομένου. Ἡ ἑρμηνεία αὐτῶν σαφὴς καὶ ἐναργής. Σαφήνεια. — Συντομία. Τὸ εὖ, τὸ πρέπον, τὸ βέλτιστον πανταχοῦ καὶ πάντοτε· τὸ ξηρόν, τὸ στυγνόν, τὸ βραχὺ οὐδαμοῦ καὶ οὐδέποτε. — Χάρις. — Πιθανότης. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῆς γενναίας καὶ σπουδαίας διδακτικῆς ὕλης. — Ἡ πρὸς τοὺς ῥιγῶντας καὶ πεινῶντας εὐσπλαγχνία· χειμών, πενία. — Ἐν πᾶσι τηρητέον τὸν τύπον τῆς συνήθους διαλέκτου. — Τὰ ὀνόματα μήτε ἀπόρρητα καὶ ἔξω πάτου, μήτε ἀγοραῖα καὶ καπηλικά. — Ὁμοιότης ἐν τῷ λόγῳ. — Τὸ ἀνάλογον ἐν τῇ λέξει. — Ἐπιστημονικὴ ὀρθότης καὶ ἀκρίβεια ἐν πᾶσιν. . . . . σελ. 288

Γ' ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ
ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι.

Εἰσαγωγή. — Τὸ περιεχόμενον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς τρίτης τάξεως ἐν γένει. — Τὸ φυσιογνωστικὸν καὶ ποιητικὸν στοιχεῖον ἀναπόφευκτον καὶ παιδευτικώτατον. — Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι· χρησιμοποίησις αὐτῶν ἐν πᾶσι τοῖς ἀναγνωστικοῖς τῶν μικρῶν παίδων βιβλίοις. — Ἡ παγκόσμιος δόξα καὶ τιμὴ αὐτῶν. — Ἡ ἕξοχος παιδευτικὴ καὶ βιωφελὴς αὐτῶν δύναμις. — Ἡ ψυχολογικὴ διαίρεσις αὐτῶν. — Τὰ πολύτιμα διδάγματα αὐτῶν. — Μὴ περὶ πολλὰ ἔστωσαν αἱ πράξεις. — Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς. — Σώφρονος ἀπιστίας οὐκ ἔστιν οὐδὲν χρησιμώτερον βροτοῖς. — Οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα τὸν σοφόν. — Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἓν τῶν τιμαλφεστάτων κειμηλίων τῶν κληροδοτηθέντων τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ὑπὸ τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος. — Πόλις ἄνδρα διδάσκει. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῶν τεχνικῶν καὶ θρησκευτικῶν μαθημάτων. — Πρῶτον τοῖς παιδίοις μύθους. — Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παίδων οὐδὲν ἐκ τῶν Ἱερῶν μαθημάτων. — Οὐδὲν δημαγωγικόν. — Πολύτιμα διδάγματα τῶν Αἰσωπείων μύθων· πείθεσθε τοῖς φρονιμωτέροις. — Ἡ σύνεσις πρώτιστον ἐν τῷ βίῳ. — Ἡ ἀλαζονεία καταγέλαστον καὶ ὀλέθριον. — Ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Θεός κολαστὴς τῶν ὑπερκόπων ἄγαν φρονημάτων. — Τὸ καλὸν οὐκ ἐν πλήθει ἀλλ' ἐν ἀρετῇ. — Ἐν τῇ ὑπερηφανείᾳ ἀπώλεια καὶ ἀναταστασία. — Κακοῖς μὴ προσομίλει.—Σωφροσύνη ἀγαθόν, ἀφροσύνη κακόν.—Ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ ἔργον.— Πάντα πόνος τεύχει βροτοῖς μελέτη τε βροτείη. — Ὑπέρκοπον μηδέν ποτ' εἴπῃς μηδ' ὄγκον ἄρῃ μηδένα: — Φθείρουσιν ἤθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαί. — Ἡ πολλαπλῆ χρῆσις τῶν αὐτῶν Αἰσωπείων μύθων. — Ἡ ἐν τῇ ἐθνικῇ παιδείᾳ ἀξία αὐτῶν . . . . . σελ. 359

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὰ διηγήματα.

Τὸ περιεχόμενον τῶν διηγημάτων. Ἡ πρὸς τὰ ζῶα πραότης. — Γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὔσπλαγχνοι. — Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Εὐγνωμοσύνη. Μεγαλοψυχία.— Ἀγάπη καὶ τρυφερότης πρὸς τὰ πιστὰ καὶ εὐεργετικὰ ζῶα.—Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος. — Ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα. —Ἄοκνος ἀνὴρ μέγ' οἶκον ὀφέλλει.— Σπεῦδε βραδέως.— Οὐκ ἔστι μητρὸς ἧδιον τέκνοις —Ἴδιον τῶν ζώων ἐκτίνειν χάριτας τοῖς εὐεργέταις. — Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς.— Οὔ τοι τῶν ἐπειγομένων ἐστὶ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τῶν εὖ βουλευομένων. — Καλῶς ποεῖτε τοὺς κακοποιοῦντας ὑμᾶς. — Φιλοστοργία τῶν γονέων.— Λιμὸς πάμπαν ἀεργῷ σύμφορος ἀνδρί.— Εἰ δέ κεν ἐργάζῃ, τάχα σε ζηλώσει ἀεργός. — Τὸ ὠκὺ καὶ λαιψηρὸν φρενῶν εἰς πημονὰς καθῆκε πολλὰ δὴ βροτούς. — Οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος οὐδὲ τοκέων γίγνεται. — Ἡ πρὸς τὰ θηρία πραότης μελέτη πρὸς τὸ φιλάνθρωπον καὶ φιλοίκτιρμον. — Εὐσέβεια καὶ φιλοπατρία . . . . . σελ. 433

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ γλῶσσα.

Ἡ γλῶσσα πρέπουσα καὶ ἁρμόζουσα πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν νεαρῶν παιδίων. — Πάντοτε ὅμως εὐγενὴς καὶ τὸν Ἑλληνικὸν τύπον διασώζουσα. — Ἡ γλῶσσα ἐκ τῶν γενικῶν καὶ συγκεχυμένων ἐπὶ τὰ ὡρισμένα καὶ τὰ καθ' ἕκαστον. — Ἡ φράσις τῶν Αἰσωπείων μύθων ἁπλουστέρα καὶ ἀνεπιβούλευτος καὶ δεινότητος ἁπάσης καὶ περιοδικῆς ἀπαγγελίας ἀπηλλαγμένη, ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὁμιλίας ἐξαλλάττουσα. . . . . σελ. 475

Δ΄ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ

ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ λέξις ἐν γένει.

Εἰσαγωγή.— Τὸ περιεχόμενον ἐν γένει.— Οἱ Ὁμηρικοὶ καὶ οἱ Ἡσιόδειοι μῦθοι.— Τῶν διδασκαλικῶν λόγων κατὰ τὸ δυνατὸν διάπτυξις. — Τὸ ἐν τῇ ποιήσει παιδευτικὸν στοιχεῖον. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ πατέρες καὶ ἡγεμόνες τῆς σοφίας καὶ παι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δευταί τοῦ ἔθνους. Ἀποστοματισμὸς τῶν ποιημάτων. Ἡ ἐν τοῖς ποιηταῖς παιδεία τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλληνοπαίδων.— Τὸ πραγματογνωστικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον· ἡ ποσότης αὐτοῦ. — Κατὰ τὰς ἐκφράσεις ζώων καὶ φυτῶν καὶ τῶν τοιούτων ἡ διήγησις ἔστω λεπτομερής, ἐναργῶς καὶ σχεδὸν ὑπ' ὄψιν φέρουσα τὰ ἐκφραζόμενα. Τὰ παραδείγματα κατὰ ταύτας. — Τὰ βέλτιστα ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτατα οὐδὲ τὰ μήκη τιμητέον. — Τῆς ἐναργείας καὶ τῆς λογικῆς ἀνελίξεως ἕνεκα ἔστιν ὅτε ἀναγκαία ἡ διλογία. — Διὰ τὸ σαφῶς εἰπεῖν μήκους δεόμεθα. — Ἡ ἐν τῷ λόγῳ δύναμις τῶν σχημάτων, τῆς ταὐτολογίας, τῆς ἀποφάσεως καὶ καταφάσεως, τῆς ἀντιθέσεως, τῆς παλλιλογίας ἢ ἀναδιπλώσεως καὶ τοῦ λέγειν τὸ αὐτὸ διανόημα θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς. — Δὶς καὶ τρὶς τὸ καλόν, τὸ δὲ κακὸν οὐδ' ἅπαξ. — Λόγου μέγεθος οὐχ ὕψει οὐδὲ μήκει κρίνεται ἀλλὰ δόγμασιν . . . . . σελ. 481

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τοῦ μεγέθους καὶ τῆς μεγαλοφυΐας τῶν ἀρχαίων μόριον πάνσμικρον καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ.

Εἰσαγωγή. — Οἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου· Ὅ,τι ἂν ποιῇς νόμιζε ὁρᾶν θεούς τινας. — Ὁ ἱερεὺς τοῦ Διονύσου Μακαρεύς· Ζεὺς πάντων ἐφορᾷ τέλος. — Δάμων καὶ Φιντίας· Ἕτερος αὐτός ὁ φίλος ἐστίν. — Ἡ Κοσμογονία, ἡ Θεογονία, ἡ Τιτανομαχία, ὁ Τυφὼν τοῦ Ἡσιόδου. — Ὁ Ὄλυμπος τοῦ Ὁμήρου — Ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων, ὁ Πάν, αἱ Νύμφαι τοῦ Ὁμήρου τε καὶ Ἡσιόδου. — Ὁ Ὁμηρικὸς κῆπος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου . . . . . σελ. 515

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Λέξις, εὕρεσις, ὀρθότης ἐπιστημονική τε καὶ λογική.

Ἡ λέξις τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀνάλογος. — Τὰ πράγματα ὀρθὰ ἐπιστημονικῶς. — Ἡ γυνὴ πρὸς τὰς ἔξωθεν θυραυλίας ἀσθενής. Γυναῖκες ἀνδρῶν φιλοπενθέστεραι. — Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς Μαλλούς. — Ἀνελεύθερον ἡ μικρολογία. — Φῶτος Τζαβέλλας, ἔξοχος τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πολέμου ἥρως. — Φορτικὸν ἡ μωρολογία. — Ἡ Πραξιθέα τοῦ Εὐριπίδου. — Ἴβυκος ὁ κιθαρῳδός. — Ἡ σφαγὶς τῶν θυμάτων. — Οἱ πρὸς ἄγρια θηρία μαχόμενοι κύνες. — Οἱ Ἑκατόγχειρες. Ὁ Ἑκατόγχειρ Γύης. — Ἑκάτη ἡ εὐμενὴς θεὸς τῶν τιμίων καὶ ἐργατικῶν ἀνθρώπων. — Τὸ Χάος κατὰ τὴν Τιτανομαχίαν. — Αἱ Νύμφαι καὶ τὰ ἐπέραστα ἄντρα αὐτῶν. — Ὁ Κολωνὸς τοῦ Σοφοκλέους. — Ἡ τρικυμία τοῦ Ὁμήρου. — Ὁ ὄγκος τῶν ἄστρων καὶ τὸ σχῆμα τῆς γῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. — Ἡ τάξις καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς ἐξανθήσεως τῶν ἀνθέων κατὰ τὸν Θεόφραστον. — Ἡ ἀμετάβλητος τάξις τοῦ κόσμου κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην. — Ἐπίλογος. . . . σελ. 537

Πίναξ τῶν καθ' ἡμᾶς ποιάν τινα σχέσιν πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν ἐχόντων Ἑλλήνων σ. 605
Πίναξ τῶν πραγμάτων. . . . . σελ. 607
Παροράματα. . . . . σελ. 627

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙ ΧΡΗΣΤΗ ΚΑΙ ΦΑΥΛΗ ΠΟΙΟΤΗΣ ΑΥΤΩΝ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Γενικὴ ἐπισκόπησις τῶν κατὰ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παίδων καὶ ἰδίως τῶν Ἑλληνοπαίδων.

Ἡ ἐν τῇ στοιχειώδει ἐκπαιδεύσει θέσις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. — Τῶν προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς τὸ δυσκολώτατον ἡ σύνταξις ἀναγνωστικῶν βιβλίων διὰ τοὺς μικροὺς παῖδας. — Ἡ πρὸς τοῦτο προαπαιτουμένη παρασκευή. — Πλημμελεῖς ἀρχαὶ ἐπικρατοῦσαι κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτῶν. — Τὸ ἀφηγητικὸν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸν σύστημα τῆς συντάξεως αὐτῶν. — Ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγχώνευσις ἀμφοτέρων κατόρθωμα τῆς Μεθοδικῆς. — Ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἀπομάκρυνσις παντὸς ὑποκένου, ψυχροῦ καὶ βαναύσου κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς. — Ἡ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐπικράτησις τῆς εὐγενείας τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς. — Ἡ οἰκονομία τῆς διδακτικῆς ὕλης ψυχολογική. — Ἡ ὑψηλὴ ἀξία καὶ αἱ ποικίλαι περιπέτειαι τῶν τοιούτων βιβλίων. — Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία μόνον ἀναγνωστικὰ καὶ οὐδὲν πλέον. — Ἡ γλῶσσα καθαρὰ καὶ ὁμαλή, ἁπλῆ καὶ γνησίως Ἑλληνική. — Τὰ πολυειδῆ πλημμελήματα τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων· τέλεια καὶ ἀμώμητα παραδείγματα τούτων τὰ ἐν τῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1894 βραβευθέντα τοιαῦτα. — Τὰ ἐπίψογα καὶ τὰ ἐπαινετὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. — Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐπὶ τῆς παιδείας τῶν μαθητευόντων.

Ἐσπούδαζον κατὰ τὸ 1871 δαπάναις τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Γοτίγγης φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ὅτε ἔλαβον τὸ ὑπ' ἀριθ. 662 καὶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 20 Δεκεμβρίου 1871 ἔγγραφον αὐτοῦ, ἐν ᾧ σὺν τοῖς ἄλλοις ἀνεκοινοῦντό μοι καὶ ταῦτα: «Συνιστῶμεν Ὑμῖν τὴν ἰδιαιτέραν σπουδὴν τῶν τὴν δημοδιδασκαλίαν ἀφορώντων, διότι αὕτη εἶνε ἡ κυριωτάτη καὶ μάλιστα κατεπείγουσα τῶν ἀναγκῶν τῆς Πατρίδος».

Σεβόμενος τὸν Σύλλογον καὶ ἐν πᾶσιν ὁμογνωμονῶν αὐτῷ ἐπεδόθην πάραυτα εἴς τε τὴν σπουδὴν τῶν παιδαγωγικῶν καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν κατὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1873 διεβίβασα τῷ Συλλόγῳ ὑπόμνημα περὶ τῆς κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἐκπαιδεύσεως· περὶ τῶν μαθημάτων τουτέστι, καὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων καὶ τῶν παιδευτικῶν τρόπων καὶ τῶν διδακτικῶν μεθόδων τῶν ἐπιτηδείων, κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, πρὸς τὴν παιδείαν τῶν Ἑλληνοπαίδων. Ὁ Σύλλογος ἀπαντῶν μοὶ ἔγραψεν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 1174 καὶ ὑπὸ ἡμερομ. 8 Μαίου 1873 ἔγγράφῳ αὐτοῦ: «Ἄσμενοι καὶ μετ' ἐπιστασίας διεξήλθομεν τὴν περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἠθικῆς παιδεύσεως Ὑμ. μελέτην καὶ ἐπηνέσαμεν τὸν ὑπὲρ τῶν μεγίστων τοῦ γένους συμφερόντων πεφωτισμένον ζῆλον Ὑμῶν, καλοὺς τοὺς καρποὺς αὐτοῦ ἐν τῇ πατρίδι προοιωνιζόμενοι. Διότι ἔγνωμεν ὅτι οὐ μόνον βαθέως ἐνεκύψατε εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῶν σπουδαίων τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας ζητημάτων καὶ εἰς τὴν κατὰ τὰς ὑγιεστέρας τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἀρχὰς θεραπείαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν ἔχετε, ἣν νεανικὴ καρδία, πρὸς τὰ καλὰ ὀργῶσα, παρέχει, ἵνα ἐπιτελοῦντες τὴν ὑμετέραν ἐντολὴν τελεσφόρως συμπράξητε εἰς τὴν πολυπόθητον ταύτην θεραπείαν»

Μετά τινα χρόνον ἐτελείωσα τὰς ἐν Εὐρώπῃ σπουδάς μου καὶ μετέβην κατὰ τὸ 1875 εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνθα ὁ Σύλλογος ἀνέθηκεν εἰς ἐμὲ τὴν ἵδρυσιν καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνικοῦ Διδασκαλείου.

Ἀλλ', ὡς εἶνε εὐνόητον, ἔλειπον πάντα, ὅσα ἦσαν ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ, ὃν ὁ Σύλλογος δι' ἄλλων τε μέσων καὶ διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Διδασκαλείου τούτου μετὰ μεγίστου ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἐπεδίωκεν. Πασῶν δ' ὅμως τῶν ἐλλείψεων ἐπαισθητοτάτη ἐγένετο εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ ἡ ἔλλειψις ᾀσμάτων καὶ διδακτικῶν βιβλίων κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Μεθοδικῆς συντεταγμένων. Ὁ Σύλλογος, πρὸς πᾶσαν βελτίωσιν πρόθυμος, ἅμα πληροφορηθεὶς ταῦτα, τὴν μὲν παρασκευὴν τῶν παιδαγωγικῶν ᾀσμάτων ἀνέθηκεν εἰς τὸν κ. Ἄγγελον Βλάχον, περὶ δὲ τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἔγραψεν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 2230 καὶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 28 Ἰουλίου 1876 πρός με ἐγγράφῳ αὐτοῦ: «Ἐγκρίνομεν ὅσα γράφετε περὶ διδακτικῶν βιβλίων, χρηστομαθείας (Lesebuch), ἱστορίας, παιδαγωγίας κτλ. Ἐνταῦθα οὐδεὶς ἡμῶν δύναται νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τοιαῦτα, οὐδ' εἰς ἄλλον τολμῶμεν νὰ ἀναθέσωμεν τὸ ἔργον, ὡς μὴ ἔχοντες τὴν βεβαιότητα τῆς ἐπιτυχίας· τὸ πρακτικώτερον θὰ ἦτο, ἄν τις τῶν αὐτόθι διδασκάλων ὑπὸ τὰς Ὑμετέρας ὁδηγίας ἢ Ὑμεῖς αὐτοὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συνετάσσετε ἕν τι ἢ πλείονα χρήσιμα διδακτικὰ βιβλία, τούτων δὲ τὴν ἐκτύπωσιν ἀνελάμβανεν ὁ Σύλλογος».

Ἑπόμενος τούτοις ἀπετάθην πρὸς διαφόρους εὐπαιδεύτους διδασκάλους τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ εἰς διαφόρους συμμαθητάς μου ἐν Ἀθήναις διατελοῦντας καὶ παρεκάλεσα αὐτοὺς περὶ τούτων. Παρά τινων ἔλαβον παρηγόρους τινὰς ἐλπίδας ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν ἀριθμητικῆς, ἱστορίας, γεωγραφίας καὶ τῶν τοιούτων διδακτικῶν βιβλίων, οὐδαμόθεν ὅμως οὐδεμίαν ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν τῆς «Χρηστομαθείας» (Lesebuch) τοῦ Συλλόγου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ταύτης ἡ ἀνάγκη ἦτο ἡ μεγίστη πασῶν, ἐτόλμησα ὁ ἴδιος νὰ ἀποπειραθῶ, κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών μου, νὰ ἀσχοληθῶ εἰς τὴν θεραπείαν αὐτῆς.

Ἀλλ' ἡ σύνταξις τοιαύτης «Χρηστομαθείας», ἡ σύνταξις τουτέστιν Ἀλφαβηταρίου καὶ Ἀναγνωσματαρίου κατὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀπαιτήσεις πρὸς χρῆσιν τῶν μικρῶν ἑλληνοπαίδων, τῶν μαθητευόντων εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, εἶχον μάθῃ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως παντοδαπῶν παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων ὅτι ἦτο ἐκ τῶν δυσχερεστάτων ἔργων καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον δυσεπιλύτων προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς, διὸ καὶ ἀπήντησα πρὸς τὸν Σύλλογον, ὅτι προθύμως ἀπεδεχόμην τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα, τοὐλάχιστον δι' ἐμέ, δυσχερέστατον ὄν, ἀπήτει καὶ χρόνον μακρὸν καὶ μελέτας πολλάς.

Ἔκτοτε πάντα τὸν χρόνον, ὅστις ὑπελείπετό μοι ἐκ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, κατηνάλισκον εἰς τὴν πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο προπαρασκευήν, προσπαθῶν νὰ παρασκευάσω ἔργον ἀντάξιον τῆς τε πρός με ἐμπιστοσύνης τοῦ ἐκπαιδεύσαντός με Συλλόγου, τῆς θέσεως, ἐν ᾗ τό γε νῦν ἔχον εὑρίσκεται ἡ τῶν τοιούτων πραγμάτων ἐπιστήμη καὶ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἐπὶ τῆς παιδείας τοῦ λαοῦ ἀσκοῦσι τὰ τοιαῦτα βιβλία.

Διεξῆλθον ἐν πρώτοις τινὰ τῶν εἰς τὰ Γερμανικὰ καὶ Ἑλβετικὰ καὶ Αὐστριακὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀναγινωσκομένων Ἀλφαβηταρίων καὶ Ἀναγνωσματαρίων καὶ ἐσημείωσα ὅσα τῶν διηγημάτων — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — ἦσαν παιδευτικώτερα καὶ ὅσα τῶν πραγματο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γνωστικῶν καὶ φυσιογνωστικῶν ἀντικειμένων διδακτικώτερα καὶ παιδευτικώτερα· διεξῆλθόν τινας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων καὶ ἐσημείωσα ἐκ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων πραγμάτων, διηγημάτων, μύθων, ἀνεκδότων καὶ γνωμικῶν ὅσα — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν—ἦσαν πρόσφορα διὰ ἑλληνόπαιδας πολὺ μικρούς, 6—10 ἐτῶν· διέτρεξα τὸ Ἑλληνικὸν λεξικὸν τοῦ Passow καὶ ἐξέλεξα ἐκ τῶν ἐκεῖ ἀποτεθησαυρισμένων λέξεων ἐκείνας, αἵτινες χρήσιμοι εἰς τὴν σύνταξιν Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβηταρίου εἶνε καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ συνήθεις· συνέλεξα διὰ τὸ πραγματογνωστικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν μέρος τὰ προσφορώτερα — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Πορφυρίου, τῶν λυρικῶν ποιητῶν, τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Ὁμήρου καὶ εἶχον ὑπ' ὄψιν δι' αὐτὰ ταῦτα τὴν Ζωολογίαν καὶ τὴν Φυσιογνωσίαν τοῦ κ. Σπυρίδωνος Μηλιαράκη, τὴν Φυσικὴν ἱστορίαν τοῦ κ. Εὐσταθίου Πονηροπούλου, τὴν Βοτανικὴν τοῦ κ. Κωνσταντίνου Χ. Μεταξᾶ, τὴν Ἀνθοκομίαν τοῦ κ. Πέτρου Ν. Φιλαρέτου, τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τῶν κ.κ. Μπὰρτ καὶ Χίρστ, τὸ Conversations = Lexicon τοῦ Meyer, καὶ τὰ Γερμανικὰ βιβλία Naturgeschichtsbilder v. Dr. L. Môller und H. Hesse, Pflanzen in Sitten, Sage und Geschichte v. Fr. Warnke, Thiergeschichten v. Karl Oppel, Allgemeine Thierseelekunde v. Schubert, Vorlesungen über die Menschen und Thierseele v. Wundt, καὶ Populäre Aesthetik v. Lemcke. Τὰς δὲ ἐπιστημονικὰς ἀρχὰς τὰς ἐπικρατούσας κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν παίδων καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀνέλιξιν τῆς ἀλληλουχίας καὶ τῆς προόδου αὐτῶν ἐμάνθανον καὶ ἐξ ἄλλων μὲν παιδαγωγικῶν βιβλίων, ἀλλ' ἰδίως ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Rein, τοῦ Klauwell, τοῦ Fechner, τοῦ Böhme, τοῦ Lüben, τοῦ Rode, τοῦ Schmid καὶ τοῦ Kehr.

Κατὰ τὸ 1887 διωρίσθην ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως μέλος τῆς πρώτης ἐπιτροπῆς τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐξέθηκα, ὅσον ἡ μερικὴ αὕτη ἀφορμὴ ἐπέτρεπε, τινὰς τῶν περὶ ἀναγνωστικῶν βιβλίων γνωμῶν μου 1), αἵτινες ἦσαν σύμφωνοι μὲν πρός τε τὰς παρὰ τοῖς

1) Ἔκθεσις τῆς πρώτης ἐπιτροπῆς τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως, 9 Ἀπριλίου 1888, σελ. 1 - 24.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀρχαίοις Ἕλλησι περὶ τούτων κρατούσας καὶ πρὸς τὰς τῶν ἄνω καταλεχθέντων νεωτέρων λογίων καὶ μεθοδικῶν, σφόδρα δὲ διάφοροι πρὸς τὰς παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς οἰκείοις βιβλίοις ἐφαρμοζομένας.

Ὄντως τὰ παρ' ἡμῖν ἀναγνωστικὰ βιβλία εἶχον κάκιστα· τὰ Ἀλφαβητάρια ἦσαν πλημμελῆ καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ ὡς πρὸς τὴν οἰκονομίαν τῆς διδακτικῆς ὕλης. Αἱ οἰκεῖαι ἐκθέσεις ἀριδήλως μαρτυροῦσι τοῦτο 1). Ταῦτα ἐβασίζοντο ἐπὶ ἀρχῆς ὅλως ἐναντίας τῆς ὀρθῆς· ἐβασίζοντο ἐπὶ τῆς ἀρχῆς: «Ὅσον μωρότερον καὶ παιδαριωδέστερον τὸ περιεχόμενον καὶ ὅσον χυδαιοτέρα ἡ ἑρμηνεία καὶ βαναυσοτέρα ἡ λέξις αὐτοῦ, τόσον καταλληλότερον διὰ τὰ παιδευόμενα παιδάρια», ἀντὶ νὰ βασίζωνται ἐπὶ τῆς μόνης ὀρθῆς ἀρχῆς: «Τὸ ἄριστον εἶνε κυρίως ἀρκετὰ καλὸν διὰ τὰ παιδάρια» 2). Τὰ δὲ ἀναγνωστικὰ βιβλία, τὰ προωρισμένα διὰ τὰς λοιπὰς τρεῖς τάξεις τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, «οἱ Ἡρωϊκοὶ χρόνοι» δηλ. «ἡ Ὀδύσσεια» καὶ «ὁ Ἡρόδοτος», ὑπ' ἀνδρῶν ἀπείρων τῶν κατὰ τὰ σχολεῖα καὶ τὴν Παιδαγωγικὴν καὶ Μεθοδικὴν θεσμοθετηθέντα, οὐ μόνον ἠστόχουν τοῦ παιδευτικοῦ σκοποῦ, τοῦ διὰ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων νῦν ἐπιδιωκομένου, ἀλλὰ καὶ συνετέλουν εἰς τὸ νὰ ἐκθεατρίζωσιν ἡμᾶς ἐνώπιον τοῦ παιδαγωγικοῦ κόσμου ὡς ἀβελτέρους καὶ γελοίους.

Οὐδενὸς ἔθνους τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἔνθα ἡ ἐκπαίδευσις δι' ὑπουργῶν τῆς Παιδείας συντελεῖται, ἡ τρυφερὰ νεολαία τρέφεται πνευματικῶς διὰ μύθων καὶ παραμυθίων τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας, οὐδὲ ἀναστρέφεται ἐν βίῳ ἐθνῶν βαρβάρων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ πρὸ πολλοῦ ἐκ τῆς ἱστορίας ἐκλιπόντων, οἷος ὁ διὰ τοῦ Ἡροδότου πρὸ τῶν παιδαρίων ἐμφανιζόμενος. Τοῦτο μόνον εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν συνέβαινε, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν ἑκάστοτε θεσμοθετούντων τὰ τοιαῦτα, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς ἀταλαιπωρίας καὶ τῆς φιλοκερδείας τῶν γινωσκόντων μὲν τὸ ἄτοπον

1) Ἔκθεσις τοῦ 1884 σελ. 1-18. Ἔκθεσις τοῦ 1888 σελ. 1-24.

2) Mager παρὰ Kehr, Geschichte der Methodik, 1879, τομ. 2, σελ. 351. «Für die Kinder ist das Beste gerade gut genug».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ παράξενον τοῦ πράγματος, ἐπαινούντων δὲ καὶ ἐπιδοκιμαζόντων πρὸς ἴδιον τέλος τὰ τοιαῦτα· διότι ὅσον πρόχειρος, ὅσον εὔκολος εἶνε ἡ μετάφρασις μιᾶς τῶν ἀπειροπληθῶν γαλλικῶν ἢ γερμανικῶν παιδικῶν ἐκδόσεων τῆς Ὀδυσσείας καὶ τοῦ Ἡροδότου, τόσον δύσκολος εἶνε ἡ σύνταξις βιβλίου ἀναγνωστικοῦ τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς παρεμφεροῦς. Τὸ πρῶτον δύνανται εὐχερῶς πάνυ καὶ βιβλιοπῶλαι ἀντὶ ἑκατονταδράχμου ἀμοιβῆς, καὶ οἱ πρῶτοι τυχόντες γραμματοδιδασκαλίδαι νὰ διαπεράνωσι, τὸ δεύτερον μόνον ἄνδρες εὖ πεφυκότες, ἑλληνικῆς παιδείας μεταλαβόντες καὶ τῆς Μεθοδικῆς καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς ἔμπειροι καὶ δὴ μετὰ μελέτας μακρὰς καὶ πόνους ἐνδελεχεῖς.

Δύο μεθοδικὰ συστήματα διακρίνονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς συντάξεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων· τὸ ἀφηγητικόν, καθ' ὃ περὶ ἓν πρόσωπον ἢ περὶ ἓν γεγονὸς περιστρεφόμενον διὰ τῆς ἀφηγήσεως ἐξελίσσεται τὸ ὅλον (Ῥοβινσών, Ὀδύσσεια κτλ.), ὅπερ καὶ συγκεντρωτικὸν λέγεται, ὡς συγκεντρουμένου τοῦ ὅλου περί τι πρόσωπον ἢ γεγονός, καὶ τὸ ἐγκυκλοπαιδικόν, καθ' ὃ αἱ πολλαπλαῖ σχέσεις, ἐν αἷς διατελεῖ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, αἱ σχέσεις αὐτοῦ δηλ. πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πλησίον καὶ τὴν φύσιν ἐν προσφόροις διηγήμασι, παροιμίαις, γνωμικοῖς, ποιήμασι, πραγματογραφίαις καὶ τοῖς τοιούτοις ἀπεικονίζονται καὶ καθορίζονται καὶ διευκρινίζονται ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως ἐξελθόντές ποτε εἰς τὸν βίον οἱ ἐν τούτοις παιδευόμενοι δυνηθῶσι νὰ διαβιώσωσιν ἐν ἁρμονίᾳ μετὰ τῶν πολλαπλῶν τουτων στοιχείων τοῦ Σύμπαντος, ὠφέλιμοι μὲν οὕτω τῇ κοινωνίᾳ, ἀρεστοὶ δὲ τῷ Θεῷ γινόμενοι.

Τούτων τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἐν χρήσει ὂν 1) καὶ ὡς ἄριστον ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος χαρακτηριζόμενον 2)

1) Πλάτων, Νόμοι 811 A : Οἱ δὲ ἐκ πάντων κεφάλαια ἐκλέξαντες καί τινας ὅλας ῥήσεις εἰς ταὐτὸ ξυναγαγόντες ἐκμαθάνειν φασὶ δεῖν εἰς μνήμην τιθεμένους, εἰ μέλλει τις ἀγαθὸς ἡμῖν καὶ σοφὸς ἐκ πολυπειρίας καὶ πυλυμαθείας γενέσθαι.

2) Νόμοι 811 D : Τῶν γὰρ δὴ πλείστων λόγων, οὓς ἐν ποιήμασιν ἢ χύδην οὕτως εἰρημένους μεμάθηκα καὶ ἀκήκοα, πάντων μοι μετριώτατοί γε εἶναι κατεφάνησαν καὶ προσήκοντες τὰ μάλιστα ἀκούειν νέοις· τῷ δὲ νομοφύλακί τε καὶ παιδευτῇ παράδειγμα οὐκ ἂν ἔχοιμι, ὡς οἶμαι, τούτου βέλτιον φράζειν, ἢ ταῦτά τε διδάσκειν παρακελεύεσθαι τοῖσι διδασκάλοις τοὺς παῖδας, τά τε τούτων ἐχόμενα καὶ ὅμοια, ἂν ἄρα που

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐγένετο καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις κοινῶς παραδεκτὸν παρὰ πάντων τῶν διδασκάλων καὶ παρὰ πασῶν τῶν Κυβερνήσεων πάντων τῶν ἐν πολιτισμῷ προηγμένων ἐθνῶν, Γαλλίας, Ἀγγλίας, Γερμανίας, Ἑλβετίας, Αὐστρίας, Σουηδίας, Νορβηγίας, Δανιμαρκίας, Ἀμερικῆς κτλ. ὁμοφωνούντων καὶ πάντων τῶν ὁπωσοῦν ἀξίων λόγου παιδαγωγῶν.

Τὸ δὲ ἀφηγητικὸν ἢ συγκεντρωτικὸν ὑπὸ τοῦ Herbart ἐν χρόνοις πρὸ πολλοῦ παρελθοῦσι καὶ δὴ καὶ μόνον διὰ τὴν κατ' οἶκον διδασκαλίαν ὑποδειχθὲν 1) καὶ ὑπὸ τοῦ Ziller ὑποστηριχθὲν 2) ἔμεινε μόνον, ὅσον ἐγὼ τοὐλάχιστον γνωρίζω, θεώρημα ψιλόν, ἐν τῇ Ἑρβαντιανῇ σχολῇ κατακείμενον, ὑπ' οὐδενὸς πεπαιδευμένου διδασκάλου ἐφαρμοσθὲν καὶ ὑπὸ οὐδεμιᾶς οὐδενὸς πεπολιτισμένου ἔθνους Κυβερνήσεως θεσμοθετηθέν.

Μόνον ἐνταῦθα παρ' ἡμῖν καὶ μόνον κατὰ τοὺς τελευταίους πανευδαίμονας τούτους χρόνους τῆς εἰς τὰς τριόδους ὑπερεκχειλισάσης παιδαγωγικῆς σοφίας τῶν παρ' ἡμῖν πολυμούσων καὶ φιλοκάλων ἀλφαβηταριογράφων καὶ ἀναγνωσματαριογράφων καὶ ὑπουργῶν τῆς Παιδείας ἀπαρεμπόδιστον περιφέρεται.

Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωσματαρίοις προσεπάθησα — ὅση μοι δύναμις — ἀμφότερα ταῦτα τὰ μεθοδικὰ συστήματα νὰ συναρμόσω, συνάπτων μὲν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰ πλεονεκτήματα ἀμφοτέρων, ἀποφεύγων δὲ τὰ μειονεκτήματα ἑκατέρου. Συγκεντρώσας δηλ. σύμπασαν τὴν ἠθοποιὸν διδακτικὴν ὕλην, τὰ διηγήματα τουτέστι τοὺς μύθους, τὰ ποιήματα, τὰς παροιμίας, τὰ γνωμικὰ καὶ εἴ τι τοιοῦτον περὶ ἀρετάς τινας καὶ κακίας, τὰς εἰς ἑκάστην ἡλικίαν τῶν παιδαρίων ἑκάστοτε προφαινομένας, καὶ παρενείρας μεταξὺ τούτων τὰ — κατὰ

περιτυγχάνῃ ποιητῶν τε ποιήματα διεξιὼν καὶ γεγραμμένα καταλογάδην ἢ καὶ ψιλῶς οὕτως ἄνευ τοῦ γεγράφθαι λεγόμενα, ἀδελφά που τούτων τῶν λόγων, μὴ μεθιέναι τρόπῳ μηδενί, γράφεσθαι δέ· καὶ πρῶτον μὲν τοὺς διδασκάλους αὐτοὺς ἀναγκάζειν μανθάνειν καὶ ἐπαινεῖν, οὓς δ' ἂν μὴ ἀρέσκῃ τῶν διδασκάλων μὴ χρῆσθαι τούτοις συνεργοῖς, οὓς δ' ἂν τῷ ἐπαίνῳ συμψήφους ἔχῃ, τούτοις χρώμενον τοὺς νέους αὐτοῖς παραδιδόναι διδάσκειν τε καὶ παιδεύειν.

1) Herbart, Allgemeine Pädagogik, Göttingen, ἔτ. 1806, σελ. 32, Einleitung: «So glaube ich aus dieser meiner Erfahrung (nach welcher die Lesung der Odyssee anderthalb Jahre brauchte) gelernt zu haben, dass dieser Anfang für die Privat-Erziehung ebenso ausführbar als heilsam ist . . . Was auf Schulen werden könne, darüber entscheide ich nichts».

2) Grundlegung zur Lehre vom erziehenden Unterricht, Leipzig 1865, σελ. 154, 155, 288-289, 428-429.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν ἐμὴν κρίσιν — προσφορώτατα εἰς ἑκάστην τῶν βαθμίδων τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν παίδων πραγματογνωστικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ μαθήματα, προέλαβον ἅμα μὲν τὸν διασκορπισμὸν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν κόπωσιν καὶ τὴν ταραχήν, ἣν φύσει συνεπάγεται τὸ παμποίκιλον τοῦ περιεχομένου καὶ αἱ ἀθρόαι μεταβολαὶ 1), ἅμα δὲ τὸν κόρον καὶ τὴν πνευματικὴν ἀμβλύτητα, ἣν φύσει συνεπάγεται ἡ μονοτονία αὐτοῦ, περιστρεφομένου ἀείποτε καὶ ἀκαταπαύστως περὶ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἢ περὶ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ γεγονός, ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς 2).

Οἱ ἐνδιατρίβοντες περὶ τὰ τοιαῦτα, ἢ οἱ ἀναγνόντες τοὐλάχιστον τὰ οἰκεῖα ἐν τῇ Geschichte der Methodik τοῦ Kehr 3) δύνανται νὰ

1) Ἀριστοτέλης, Προβλήματα 881, 6, 38 : Τὸ δ' ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τοὐναντίον πυκνὰ μεταβάλλειν κοπῶδές ἐστιν· συνήθειαν γὰρ οὐδετέρῳ ποιεῖ, ὅ ἐστιν ἄκοπον. Ἀμφοῖν δ' ἅμα οὐκ ἐνδέχεται συνήθειαν γίγνεσθαι.— Σιμπλίκιος, Ἐξήγησις εἰς Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον κεφ. 4. ἔκδ. Dübner, σελ. 25, στ. 45 : Οὔτε γὰρ τὸ σῶμα οὔτε ἡ ψυχή, ἀταράχως ὑποφέρει τὰς ἀθρόας μεταβολάς· εἴπερ καὶ αἱ τῶν ὡρῶν μεταβολαί, καίτοι οὐκ ἀθρόως ἀλλὰ κατ' ὀλίγον γινόμεναι, ὅμως νοσήματα τίκτουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

2) Ἀριστοτέλης, Ρητορικὴ 1371, α, 25 : Καὶ τὸ μεταβάλλειν ἡδύ· εἰς φύσιν γὰρ γίγνεται μεταβάλλειν· τὸ γὰρ αὐτὸ ἀεὶ ὑπερβολὴν ποιεῖ τῆς καθεστώσης ἕξεως· ὅθεν εἴρηται «μεταβολὴ πάντων γλυκύ».—Πολύβιος 39, 1α : Οὐκ ἀγνοῶ διότι τινές ἐπιλήψονται τῆς πραγματείας, φάσκοντες ἀτελῆ καὶ διερριμμένην ἡμᾶς πεποιεῖσθαι τὴν ἐξήγησιν τῶν πραγμάτων. Ζητεῖν δὲ τοὺς φιλομαθοῦντας τὸ συνεχὲς καὶ τὸ τέλος ἰμείρειν ἀκοῦσαι τῆς προθέσεως· καὶ γὰρ τὴν ψυχαγωγίαν καὶ τὴν ὠφέλειαν οὕτω μᾶλλον συνεκτρέχειν τοῖς προσέχουσιν. Ἐμοὶ δ' οὐχ οὕτω δοκεῖ, τὸ δ' ἐναντίον. Μάρτυρα δὲ τούτων ἐπικαλεσαίμην ἂν αὐτὴν τὴν φύσιν, ἥτις κατ' οὐδ' ὁποίαν τῶν αἰσθήσεων εὐδοκεῖ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένειν κατὰ τὸ συνεχές, ἀλλ' ἀεὶ μεταβολῆς ἐστιν οἰκεία, τοῖς δ' αὐτοῖς ἐγκυρεῖν ἐκ διαστήματος βούλεται καὶ διαφορᾶς . . . μάλιστα δὲ περὶ τὴν ψυχὴν τοῦτό τις ἂν ἴδοι συμβαῖνον· αἱ γὰρ μεταλήψεις τῶν ἀτενισμῶν καὶ τῶν ἐπιστάσεων οἷον ἀναπαύσεις εἰσὶ τοῖς φιλοπόνοις τῶν ἀνδρῶν.— Πλούταρχος περὶ ἀδολεσχίας 504 D: Ὅμηρος φεύγει καὶ φοβεῖται τὸν ἐφεδρεύοντα παντὶ λόγῳ κόρον, εἰς ἄλλα ἐξ ἄλλων διηγήματα τὴν ἀκοὴν ἄγων καὶ τῇ καινότητι τὴν πλησμονὴν αὐτῶν παραμυθούμενος· οἱ δὲ ἀποκναίουσι δήπου τὰ ὦτα ταῖς ταὐτολογίαις ὥσπερ παλίμψηστα διομαλύνοντες.—Μάξιμος ὁ Τύριος λόγ. 5, 6 : Ποθεῖ ἄνθρωπος καὶ νύκτα μεθ' ἥλιον, καὶ λιμὸν μετὰ κόρον, καὶ δίψαν μετὰ μέθην· κἂν ἀφέλῃς αὐτοῦ τὴν μεταβολήν, λύπην τὴν ἡδονὴν ποιεῖς. — Μάρκος Ἀντωνῖνος τῶν εἰς ἑαυτὸν βιβλ. 7, 18 : Φοβεῖταί τις μεταβολήν; τί γὰρ δύναται χωρὶς μεταβολῆς γενέσθαι ; τί δὲ φίλτερον, ἢ οἰκειότερον τῇ τῶν ὅλων φύσει ; — Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς περὶ συνθέσεως ὀνομάτων κεφ. 12 : Καὶ γὰρ ἡ μεταβολὴ παντὸς ἔργου χρῆμα ἡδύ. — Αἰλιανὸς περὶ ζώων, Ἐπίλογος : Οἶδα δὲ ὅτι καὶ ἐκεῖνα οὐκ ἐπαινέσονταί τινες . . . ὅτι ἀνέμιξα τὰ ποικίλα ποικίλως καὶ ὑπὲρ πολλῶν διεξῆλθον. Ἐγὼ δὲ . . . τῷ ποικίλῳ τῆς ἀναγνώσεως τὸ ἐφολκὸν θηρῶν καὶ τὴν ἐκ τῶν ὁμοίων βδελυγμίαν ἀποδιδράσκων, οἱονεὶ λειμωνά τινα ἢ στέφανον ὡραῖον ἐκ τῆς πολυχροίας ᾠήθην δεῖν τήνδε ὑφαναί τε καὶ διαπλέξαι τὴν συγγραφήν.

3) Ἔκδοσ. 1879, τόμ. 2, σελ. 439 - 519.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κρίνωσι τίνος ἀξίας κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς εἶνε τοῦτο καὶ δύνανται νὰ ἀποφανθῶσιν, ἂν ἀλλαχοῦ που ἐγένετο τοῦτο καθ' ὅλην τὴν μακρὰν ἱστορίαν τῶν ἀναγνωσματαρίων ἀπὸ τοῦ ἐν Marpurg ἐν ἔτει 1534 ὑπὸ τοῦ Valentin Ickelsamer ἐκδοθέντος πρώτου ἀναγνωστικοῦ βιβλίου μέχρι τοῦ ἐν Neuwied ἐν ἔτει 1896 ὑπὸ τοῦ Karl Theodor Schneider ἐκδοθέντος.

Κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς ἐπίσης οὐχὶ κατώτερον τούτου εἶνε — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — καὶ τοῦτο· ὅτι ἐν οὐδενὶ τῶν τεσσάρων Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν μου βιβλίων ἀφῆκα νὰ ὑπεισδύσῃ που κενόν τι ἢ ψυχρὸν ἢ μωρὸν ἢ χυδαῖον ἢ ἀγοραῖον ἢ ἀπειρόκαλον ἢ βάρβαρον ἢ ἄγριον ἢ σικχαμερόν. Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις πάντα τὰ καταγεγραμμένα διδάσκουσί τι χρηστὸν, πάντα ἔχουσιν ἠθοποιὸν καὶ ἀνδροποιὸν δύναμιν, διαμορφοῦντα τὴν διάνοιαν καὶ τὸ ἦθος τῶν μικρῶν ἀναγνωστῶν διά τε τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς εὐμεθόδου ψυχολογικῆς κατατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης. Τὸ τοιοῦτον, ὡς οἱ ἐπαίοντες πεῖραν ἔχουσι, δὲν εἶνε πολὺ σύνηθες οὐδὲ παρὰ τοῖς ἐξοχωτάτοις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῶν πολὺ σοφωτέρων ἡμῶν.

Ὑψίστης δὲ ἐθνικῆς σημασίας, καὶ διὰ τοῦτο κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς οὐχὶ ἐκ τῶν τυχόντων εἶνε, ὅτι ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων δίδεται — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν πάντοτε — εἰς τοὺς τρυφεροὺς Ἑλληνόπαιδας γνησία ἐθνικὴ πνευματικὴ τροφὴ ἐκ τῶν ὑψίστων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἑρμηνέων ἀμέσως ἀντλουμένη, ἐκ τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Πινδάρου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν λυρικῶν ποιητῶν, τοῦ Πλουτάρχου καὶ τῶν τοιούτων μεγάλων παιδευτῶν σύμπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Οἱ μικροὶ Ἑλληνόπαιδες, οἱ ἀναγνῶσται τῶν Ἑλληνικῶν τούτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐθίζονται νὰ βδελύσσωνται τὴν κακίαν καὶ νὰ ζηλῶσι τὴν ἀρετὴν, πνευματικῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετὰ τῶν προσφόρων Αἰσωπείων μύθων καὶ μετὰ τῶν προσφόρων ἀνεκδότων τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Ἰαμβλίχου, τοῦ Πορφυρίου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναστρεφόμενοι. Ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐθίζονται οἱ μικροὶ Ἑλληνόπαιδες νὰ τιμῶσι καὶ νὰ θαυμάζωσι τὴν καρτερίαν, τὴν ἀνδρείαν, καὶ τὸν ἡρωϊσμόν, πνευματικῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετὰ τῶν οἰκείων ὑψηλῶν διηγημάτων τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Ἀρριανοῦ ἀναστρεφόμενοι. Ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐθίζονται οἱ μικροὶ Ἑλληνόπαιδες νὰ ἐνθουσιῶσιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, διαφλεγόμενοι ἐκ τῶν γενναιοτάτων περὶ ταύτης ῥημάτων καὶ νοημάτων τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Εὐριπίδου. Ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐθίζονται οἱ μικροὶ Ἑλληνόπαιδες εἰς τὴν ἀγάπην τῆς γενεθλίου χώρας αὐτῶν καὶ εἰς τὴν διάθερμον λατρείαν τῆς σεμνῆς καὶ ἱερᾶς Ἑλλάδος ἐν γένει ἀποθαυμάζοντες μὲν εἰς τοὺς ἐπιχαρίτως ἐκτεθειμένους κοσμογονικοὺς καὶ θεογονικοὺς καὶ λοιποὺς τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου μύθους τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἁπαλὴν φύσιν αὐτῆς, καταγοητευόμενοι δὲ ἐκ τῶν ἐξαισίων καὶ καλλιπρεπῶν ὕμνων τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους καὶ τῶν ἐρατεινῶν ὀρέων καὶ κοιλάδων καὶ λειμώνων τῆς πατρίδος αὐτῶν, ὑπὸ τοῦ Πινδάρου, τοῦ Ἀλκαίου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου ὑμνουμένων, καὶ καταπλησσόμενοι ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τοῦ διαφαινομένου εἰς τὰς περὶ τοῦ παγκάλου τούτου κόσμου ἰδέας τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους 1).

Ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβηταρίου μέχρι τῆς τελευταίας σελίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀναγνωσματαρίου τῆς τετάρτης τάξεως τὸ αὐτὸ πνεῦμα διήκει. Ἐκ τῶν ὑπερεξακοσίων σελίδων τῶν ἀναγνωστικῶν τούτων βιβλίων τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων μία καὶ ἡ αὐτὴ φωνὴ ἐξέρχεται μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ οὐράνιον βοῶσα: «Ἡ ἀρετὴ εἶνε ἡ βούλησις τῆς θεότητος, ἡ φύσις τὸ βασίλειον αὐτῆς καὶ ὁ ἄνθρωπος, τὸ σεμνότατον καὶ ὑψηλότατον τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων, τέκνον τοῦ Θεοῦ. Ζηλοῦτε τὸ καλόν, τὸ ὅσιον, τὸ εὐσεβές. Βδελύττεσθε τὸ αἰσχρόν, τὸ ἀνόσιον, τὸ ἀσεβές. Ἐπιδιώκετε τὸ ἀγαθόν. Ἀποφεύγετε τὸ κακόν. Τηρεῖτε τὰ πρέποντα ἐν τῷ βίῳ. Φοβεῖσθε τὸν Θεόν. Σέβεσθε τὸ ἅγιον θέλημα αὐτοῦ. Τιμᾶτε τοὺς γονεῖς. Ἀγαπᾶτε τὴν Ἑλλάδα. Θαυμάζετε τὸ δαιμόνιον πνεῦμα αὐτῆς. Προσπαθεῖτε ἡμέρας καὶ νυκτὸς νὰ γίνητε ἄξια τέκνα Αὐτῆς» 2).

1) Ἴδε ἀναλυτικώτερον πάντα ταῦτα ἐν ταῖς σελίσι 201 - 257 τῆς ἐμῆς πραγματείας «Ὕθλοι καὶ πράγματα».

2) Ἀριστείδης, τέχναι ῥητορικαί A. Rhetor. Graec. ἔκδ. Walz, τόμ 3, σελ. 399.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κατετάχθη δὲ τὸ τοιοῦτον περιεχόμενον τῶν Ἑλληνικῶν τούτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων κατὰ τὰς διδακτικὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πλάτωνος, κατὰ τὰς ἀρχὰς τουτέστι τῆς ψυχολογικῆς διατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης 1), τῆς κατὰ φύσιν ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν δυνάμεων 2), καὶ τῆς συγκεντρώσεως 3).

ἔκδ. Speugel ἔτ. 1854, τόμ. 2, σελ. 503-504: Εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι τῶν μὲν συμβουλευτικῶν ζητημάτων αἱ ὑποθέσεις αἴδε, τὸ καλόν, τὸ εὐσεβές, τὸ ὅσιον . . καὶ τὰ ἐναντία τούτοις . . τὸ καλὸν συνίσταται ὡς ὅρῳ περιλαβεῖν ἐκ τῶν ἐπαίνων τῶν ἀγαθῶν· ταῦτα δέ ἐστι τὸ εὐσεβές, αἱ τιμαί, οἱ ἔπαινοι, αἱ μνῆμαι, αἱ φιλίαι, αἱ πίστεις τῶν προγόνων, αἱ δόξαι καὶ τὰ ὑπάρχοντα τοῖς ἔργοις, ἃ οὐ δεῖ καταισχύνειν, καὶ τὸ τηρεῖν τὰ πρέποντα ἐν τῷ βίῳ, οἷον εὐταξίαν, ἁπλότητα, ἀλήθειαν, φιλίαν . . . πρὸς τούτοις συνίσταται τὸ καλὸν καὶ ἐκ τοῦ τὰ τῶν ἄλλων ἐπαινεῖν καὶ παραβάλλειν· καὶ ὅλως ὅσα κατ' ἀρετὴν καὶ ἀρετῆς ἔργα πάντα γὰρ ταῦτα τοῦ καλοῦ. ἀντίκειται δὲ τούτοις τὰ ἐναντία. τὸ δὲ εὐσεβὲς συνίσταται ἐκ τῆς φυσικῆς παρατηρήσεως τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς δικαίων καὶ νομίμων. τὸ δὲ ὅσιον συνίσταται ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν δικαίων τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ταύτης πρόνοιαν, καὶ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς εὐεργέτας καὶ παιδευτὰς τοὺς κατὰ γῆς.

1) Ὁ Pestalozzi ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Lienhard und Gertrud (IV Theil § 68, WW. τόμ. 4, σελ. 232 καὶ Schwanengesang WW. τόμ. 14, σελ. 32) ἀναπτύσσει τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχολογικῆς ταύτης διατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης· ἔκτοτε δὲ φέρεται κοινῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς παιδαγωγικῆς ἡ γνώμη αὕτη ὡς γνώμη τοῦ Pestalozzi. Ἀλλ' ἡ ἱστορία τῆς παιδαγωγικῆς σφάλλεται ἐν τούτῳ· διότι ταύτην τὴν γνώμην πάμπολλα ἤδη ἔτη πρὸ τοῦ Pestalozzi ἔχει ἐξενέγκῃ ὁ Ἀριστοτέλης διατυπώσας αὐτὴν ἐν τοῖς Μετὰ τὰ φυσικὰ (1012, 6, 34) λέγων ταῦτα: « Ἀρχὴ λέγεται ἡ μὲν ὅθεν ἄν τις τοῦ πράγματος κινηθείη πρῶτον . . . ἡ δὲ ὅθεν ἂν κάλλιστα γένοιτο ἕκαστον οἷον καὶ *μαθήσεως οὐκ ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀρχῆς ἐνίοτε ἀρκτέον, ἀλλ' ὅθεν ῥᾷστ' ἂν μάθοι*».

2) Ὁ Comenius ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Didactica magna (Γερμανιστὶ μετάφρασις Die grosse Unterrichtslehre, Pädagogische Bibliothek von Karl Richter, Leipzig 1872, σελ. 102-136), ἀναπτύσσει τὴν παιδαγωγικὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν δυνάμεων πρέπει νὰ γίνηται ἀπαράλλακτα, ὅπως γίνεται ἐν τῇ φύσει ἡ ἀνάπτυξις τῶν φυσικῶν ὄντων· ἑπομένως ὁ παῖς πρέπει νὰ διδάσκηται καὶ νὰ μανθάνῃ πάντοτε ἀνάλογα πρὸς τὴν ἑκάστοτε βαθμίδα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Ἔκτοτε ἡ ἱστορία τῆς παιδαγωγικῆς ὀνομάζει τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀρχὴν τοῦ Κομενίου. Ἀλλὰ προφανῶς σφάλλεται· διότι πολὺ πρὸ τοῦ Κομενίου ἔχει ἤδη ὁ Πλάτων ἐξενέγκῃ τὴν γνώμην ταύτην εἰπὼν ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ 498 B: « Δεῖ μειράκια μὲν ὄντα καὶ παῖδας μειρακιώδη παιδείαν καὶ φιλοσοφίαν μεταχειρίζεσθαι· προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας, ἐν ᾗ ἡ ψυχὴ τελειοῦσθαι ἄρχεται, ἐπιτείνειν τὰ ἐκείνης γυμνάσια».

3) Ὁ Herbart ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Allgemeine Pädagogik (Göthingen 1806, σελ. 83 καὶ ἑξ. 94. 103. 119. 124. 189. 193-244) πολλὰ καὶ σοφὰ φιλοσοφήσας « περὶ τοῦ ποικίλου ἐνδιαφέροντος, περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος, περὶ τῆς συνόψεως τῶν ποικίλων παιδευτικῶν σκοπῶν, περὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ ἑνιαίου τῆς ἀτομικότητος ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν μαθήσεων καὶ παιδευμάτων, περὶ τῆς συννοίας καὶ τοῦ λογισμοῦ, περὶ τῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀλληλουχίας καὶ συστηματικότητος καὶ εὐμεθοδίας καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οὕτω δὲ οἰκονομηθέντων πάντων τῶν στοιχείων, ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ὁποίων συναποτελοῦνται τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παίδων, ἐγένοντο τὰ Ἑλληνικὰ ταῦτα Ἀναγνωσματάρια οὐ μόνον τελειότερα πάντων τῶν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Κράτους παρ' ἡμῖν ἀναφανέντων, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγων τῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ ἐν τιμῇ νῦν ὄντων ἐπιστημονικώτερα καὶ παιδευτικώτερα.

Οἱ ἐν Γερμανίᾳ ἐπιστήμονες παιδαγωγοὶ εἶπον περὶ τούτων: «Τὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου ἀποτελοῦσι μέγαν πρὸς τὰ πρόσω σταθμὸν τῶν διὰ τὴν τρυφερὰν νεότητα καθωρισμένων διδακτικῶν μέσων» 1) ἐτίμησαν σφόδρα τὴν ἀναλογίαν τὴν τηρηθεῖσαν μεταξὺ τοῦ ἠθογραφικοῦ καὶ πραγματογραφικοῦ μέρους αὐτῶν, ἐξῆραν τὴν πεδευτικὴν δύναμιν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἐξετίμησαν τὴν οἰκονομίαν τῆς διδακτικῆς ὕλης, κατεῖδον τὸ ὑγιὲς θρησκευτικὸν πνεῦμα, τὸ διῆκον δι' αὐτῶν, καὶ ἀπεφάνθησαν εὐμενῶς καὶ περὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν 2).

Ὡς τοιαῦτα ἐχαρακτηρίσθησαν τὰ Ἑλληνικὰ ταῦτα ἀναγνωστικὰ βιβλία καὶ ἐνταῦθα, παρ' ἡμῖν, ὑπ' ἀνδρῶν λογίων, μακρὰν τῶν κατὰ τοὺς νῦν χρόνους παρ' ἡμῖν κρατούντων μικροψύχων μικροπολιτικῶν καὶ μικροδιδασκαλικῶν παθῶν ἀφεστώτων 3).

περὶ τῆς πορείας αὐτῆς ἐθεμελίωσε πρῶτος φιλοσοφικῶς τὴν ἔννοιαν τῆς «συγκεντρώσεως», ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ καὶ ὁ ἡμέτερος Ζαγγογιάννης (Παιδαγωγοῦσα διδασκαλία, ἐν Ἀθήναις 1896, σελ. 84 περὶ τὸ τέλος). Ταύτην τὴν ἔννοιαν παραλαβὼν ὁ Ziller ἀνέπτυξεν αὐτὴν ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Grundlegung zur Lehre vom erziehenden Unterricht (Leipzig, 1865, σελ. 211. 312. 393. 401 - 407. 432), καὶ κατέδειξε τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν διαφόρων ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομένων μαθημάτων (αὐτόθι σελ. 75. 93. 131. 138. 263. 312. 405 - 409. 426. 474 κτλ.). Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐχαρακτηρίσθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς παιδαγωγικῆς ὡς ἀρχὴ τῆς Ἑρβαρτιανῆς σχολῆς· ἐσφαλμένως ὅμως· διότι πολὺ πρὸ τοῦ Herbart καὶ τοῦ Ziller καὶ τῶν λοιπῶν ὁμοδοξούντων αὐτοῖς νῦν παιδαγωγῶν ὁ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ 537 c. ἔχει ἤδη διατυπώσῃ ταύτην εἰπών: «Τά τε χύδην μαθήματα παισὶν ἐν τῇ παιδείᾳ γενόμενα τούτοις συνακτέον εἰς σύνοψιν οἰκειότητος ἀλλήλων μαθημάτων καὶ τῆς τοῦ ὄντος φύσεως», ὡς εὐγενῶς καὶ ὁ Willmann (Didaktik τόμ. 2, σελ. 192) ὁμολογεῖ καὶ ἄγαν φιλοτίμως ὁ ἡμέτερος Ζαγγογιάννης (ἔνθ. ἀν.) ἀναγράφει.

1) Pädagogische Rundschau, 11 Heft, 1 November, 9 Jahrgang, Wien 1895, σελ. 397: «Diese Lesebücher bedeuten einen grossen Fortschritt der für die Jugend bestimmten Lernmittel».

2) Ἰδε Pädagogische Studien v. Rein, ἔτ. 1893, φυλ. 3, σελ. 166 - 169, καὶ τὴν μετάφρασιν τούτων ἐν τῇ ἐμῇ πραγματείᾳ «Ὕθλοι καὶ πράγματα», σελ. 193-200.

3) Ἄστυ ἀριθμ. 247. Εἰκονογραφημένη Ἑστία 2, ἀριθμ. 56, σελ. 156 - 158, κτλ. ἅτινα πάντα ἴδ. ἐν ταῖς σελ. 183 - 192 τῆς ἐμῆς πραγματείας «Ὕθλοι καὶ πράγματα».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἰσήχθησαν δὲ ταῦτα ἅμα ἀναφανέντα πολλαχοῦ τῆς δούλης Ἑλλάδος καὶ πανταχοῦ τῆς ἐλευθέρας, ἔνθα δὲν ἐξησκήθη πίεσις ὑπὸ τῶν καταφερομένων κατὰ τῆς διαδόσεως αὐτῶν.

Ἀλλ' ἡ ἀναγνώρισις αὕτη τῆς ἀξίας τῶν Ἑλληνικῶν τούτων βιβλίων ἐξήγειρεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, πάντας τοὺς ζημιουμένους ὅπως δήποτε ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῶν. Συνασπισθέντες δὲ ἐβόων καὶ ἐκραύγαζον ἐν ἐφημερίσιν, ἐν περιοδικοῖς συγγράμμασιν, ἐν ἰδιαιτέροις φυλλαδίοις, ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν κρατούντων καὶ δυναμένων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, μέχρις ὅτου κατώρθωσαν τέλος πρῶτον μὲν ὑποφειδομένως ὁπωσοῦν, εἶτα δὲ καὶ ἀπερικαλύπτως νὰ κηρυχθῶσιν *ἐπισήμως* ταῦτα ὡς τὰ ἀτελέστατα πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα ὁμοειδῶν βιβλίων, ὡς ἐλλιπέστερα τῶν βιβλίων καὶ τοῦ τελευταίου τῆς Ἑλλάδος γραμματοδιδασκαλίδου καὶ ὡς ἐπιβλαβῆ νὰ ἀποκλεισθῶσιν ἐκ πάντων τῶν σχολείων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, προκαθηγουμένων μὲν πάντοτε εἰς τὸν ἔντιμον τοῦτον ἀγῶνα τῶν καθ' ἡμᾶς μεγαλοπραγμόνων κ. κ. Ὑπουργῶν τῆς Παιδείας, τιθεμένων δὲ ἀκαταπαύστως εἰς χρῆσιν τῶν μᾶλλον ἐπαισχύντων καὶ ἐπονειδίστων μέσων.

Κατὰ τὸ προπαρελθὸν ἔτος, ὅτε τὸ πρῶτον ἐπρόκειτο νὰ τελεσθῇ διαγωνισμὸς τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἦτο ὁ κ. Δημήτριος Μ. Καλλιφρονᾶς. Τοῦτον κατώρθωσαν οἱ ἀκοίμητοι οὗτοι παμπληθεῖς ἀλφαβηταριογράφοι καὶ ἀναγνωσματαριογράφοι καὶ οἱ ὅμοιοι τούτοις *πολιτικοὶ* φίλοι αὐτῶν νὰ πείσωσιν ὅτι εἶνε ἀπρεπὲς ἀνὴρ τμηματάρχης τοῦ ὑπουργείου — ὡς ἤμην ἐγὼ τότε — νὰ εἶνε καὶ συγγραφεὺς διδακτικῶν βιβλίων. Κατώρθωσαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν ὅτι ἡ προκήρυξις τοῦ διαγωνισμοῦ, ἐπακριβῶς ὁρίζουσα τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων κατά τε ποιότητα καὶ ποσότητα, συνετάχθη ὑπ' ἐμοῦ πρὸς τὰ ἐμὰ βιβλία προσαρμοσθεῖσα ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως μόνον τούτων ἡ ἔγκρισις καταστῇ δυνατή. Κατώρθωσαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν ὅτι θὰ ἐκινδύνευεν ἡ ὑπουργικὴ ὑπόληψις αὐτοῦ, ἂν τυχὸν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐνεκρίνοντο ταῦτα. Κατώρθωσαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν ὅτι ὁ κίνδυνος οὗτος θὰ ἦτο ἄφευκτος, ἂν κριταὶ διωρίζοντο ἄνδρες ἐκ τῶν τὰ πρῶτα παρ' ἡμῖν φερόντων ἐν τοῖς γράμμασιν, ἀξιοπρεπεῖς δὲ καὶ εὐσυνείδητοι, οἵτινες ἀπαξάπαντες ἐχαρακτηρίζοντο ὡς προσωπικοί μου φίλοι, δυνάμενοι τούτου ἕνεκα νὰ παρασυρθῶσι καὶ νὰ καταστῶσιν ἀσυνείδητοι!

Ὁ κ. ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἀγνοῶν, ὡς εἰκός, τέλεον τὰ κατὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, οὐδέποτε δὲ οὐδαμόθεν μαθὼν ὅτι καὶ πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἔνθα ἡ παιδεία ἀνθεῖ καὶ ἀκμάζει, διευθυνταὶ Διδασκαλείων καὶ ἀνώτεροι τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπόπται καὶ σύμβουλοι τῶν ὑπουργείων τῆς Παιδείας εἶνε συνήθως οἱ συγγραφεῖς τῶν ἀλφαβηταρίων καὶ τῶν ἀναγνωσματαρίων 1) καὶ τῶν λοιπῶν διδακτικῶν βιβλίων· οὐδέποτε δὲ οὐδαμόθεν μαθὼν ὅτι παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις καὶ τοῖς εἰς τὰ γράμματα προηγμένοις ἔθνεσιν ἐπαίσχυντον καὶ ἐπονείδιστον θεωρεῖται συγγραφεῖς διδακτικῶν βιβλίων, καὶ μάλιστα ἀναγνωστικῶν, νὰ εἶνε ἄνθρωποι αὐτοδίδακτοι καὶ γραμματοδιδασκαλίδαι τυχαῖοι· οὐδέποτε οὐδενὸς πεπολιτισμένου ἔθνους ἀλφαβητάριον καὶ ἀναγνωσματάριον ἰδών, μὴ ἔχων ἑπομένως οὐδεμίαν ἄμεσον ἀντίληψιν τοῦ ὄγκου αὐτῶν καὶ τῆς ποσότητος τοῦ ἐν αὐτοῖς περιεχομένου· οὐδέποτε οὐδαμόθεν μαθὼν ὅτι ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ πρέπει νὰ προσμετρᾶται ἑκάστοτε πρὸς τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας, ἵνα μήτε ἐλλείπῃ μήτε περισσεύῃ ποτέ, καὶ ὅτι ὑπάρχει μέτρον τι πρὸς τοῦτο· οὐδέποτε ἐννοήσας ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐπιτηδειότης ἐν τῇ ἁπλῇ ἀναγνώσει, ὅπως τις γείνῃ καὶ κριτὴς βιβλίων ἀναγνωστικῶν· οὐδέποτε μαθὼν ὅτι οἱ κρίνοντες πλὴν τοῦ ὅτι πρέπει νὰ εἶνε ἄνδρες εὐσυνείδητοι, ἀνάγκη νὰ εἶνε πάντοτε σοφώτεροι τῶν κρινομένων, ἢ τοὐλάχιστον ἴσοι πρὸς αὐτούς 2)· ἀδυνατὸν δὲ νὰ διακρίνῃ τὸ κοινὸν ἀνθρώπινον δίκαιον ἀπὸ τῆς προσωποληψίας, καὶ τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τῆς ὑποκρισίας, καὶ τὸ ὑπουργικὸν ἀξίωμα ἀπὸ τῆς μικροψυχίας, καὶ τὸ κοινῇ λυσιτελοῦν ἀπὸ τῆς ἀποσεμνυνομένης περιφιλαυτίας· ἀγνοῶν δὲ καὶ τὰ ἀγενῆ μικροδιδασκαλικὰ καὶ μικροπολιτικὰ πάθη καὶ μὴ ὑποπτευόμενος τὰς πλεκτάνας τὰς τεχνηέντως περὶ αὐτὸν ἐξυφανθείσας, ἀσυνειδήτως περιεπλάκη εἰς αὐτάς, καὶ πονηροκρα-

1) **Συγγραφεῖς Ἀλφαβηταρίων** α'.) *Διευθυνταὶ Διδασκαλείων.* — Runkwitz, Jutting, Brünnert, Steger, Wohlrabe κτλ. κτλ. — 6'.) *Ἀνώτεροι τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπόπται* H. Bohm ἐν Βερολίνῳ, Allois Fellner, Armstoff, Hegener κτλ. κτλ. — γ'.) *Σύμβουλοι τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας* Ludwig Wangemann ἐν Σαξωνίᾳ κτλ. κτλ. **Συγγραφεῖς ἀναγνωσματαρίων.** α'.) *Διευθυνταὶ Διδασκαλείων* Georg Richter, Erkelenz, Böckler W. Peter, Brünnert κτλ. — 6'.) *Ἀνώτεροι τῆς ἐκπαιδεύσεως ὑπάλληλοι, σύμβουλοι τῶν ὑπουργείων τῆς Παιδείας, σύμβουλοι τοῦ Κράτους*: L. Haupt, Ed. Förster, H. Gabriel, K. Suprian, Ed. Bock, Wetzel, Menges, J. Menzel, G. Richter, K. Schumann, R. Niedergesäss κτλ. κτλ.

2) Ἀριστοτέλης, Προβλήματα 956, 6, 17: Ἐπιεικῶς δεῖ τοὺς κριτάς, ἃ παρὰ διάνοιάν ἐστιν ἢ μηθὲν χείρους τῶν ἀγωνιστῶν εἶναι ἢ κρείττους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τούμενος διώρισε, πρὸς αἶσχος τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης καὶ πρὸς ὄνειδος τῶν καθ' ἡμᾶς γραμμάτων καὶ πρὸς ὕβριν τῆς ἐννοίας τῶν διαγωνισμῶν, ὡς μέλος τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης τῶν κριτῶν πρῶτον πάντων παλιντριβῆ τινα χαμαιδιδάσκαλον, Ἰωάννην Σιμόπουλον καλούμενον, στύππινόν τι γερόντιον, σκαιὸν καὶ ἀβέλτερον, μεθ' οὗ, ὡς εἰκός, πάντες οἱ κοινωνίαν τινὰ πρὸς τὰ γράμματα ἔχοντες καὶ ἑαυτοὺς ὀπωσοῦν σεβόμενοι ἠσχύνοντο νὰ συνεργασθῶσιν. Ἐντεῦθεν ὁ διαγωνισμὸς ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἀπετύγχανεν, ὅτε μετὰ πολλὴν ζήτησιν εὑρέθησαν οἱ κ. κ. Ζησίου, Ἀργυριάδης, Δουκάκης καὶ Πρωτόδικος, ἀνθρώπια εὖ μάλα ἄμουσα, τῆς αὐτῆς διανοητικῆς καταστάσεως καὶ τῆς αὐτῆς ἠθικῆς ποιότητος τοῦ κατὰ προτίμησιν ὑπὸ τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐκλεχθέντος χαμαιδιδασκάλου κ. Ι. Σιμοπούλου.

Καὶ ὅτι μὲν οὐδεὶς τούτων τῶν πέντε κυρίων ἦτο ἁρμόδιος πρὸς κρίσιν βιβλίων ἐπιστημονικῶν καὶ συνθέτων, οἷα εἶνε τὰ πρῶτα ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν τρυφερῶν καὶ ἀπειροκάκων παιδαρίων, πάντες οἱ παρ' ἡμῖν ποιάν τινα σχέσιν πρὸς τὰ γράμματα ἔχοντες καὶ σωφρονοῦντες ἄνδρες κάλλιστα ἐγίνωσκον· διὸ καὶ πάντες ᾤκτειρον μὲν τὸν κ. ὑπουργὸν τῆς παιδείας, τὸν ἀναθέντα ἔργον τόσον σπουδαῖον εἰς ἀνθρώπους τόσον τυχαίους, ἐταλάνιζον δὲ καὶ τοὺς τρυφεροὺς Ἑλληνόπαιδας, ὧν ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις ἐκ τῆς κρίσεως τοιούτων ἀνθρώπων ἐξηρτήθη. Ὅτι ὅμως οἱ ἔντιμοι οὗτοι κύριοι κριταὶ ἐπὶ τοσοῦτον θὰ ἐξετραχηλίζοντο, ὥστε ἐξ **ἐμπαθείας** ἀνάνδρου καὶ ἐκ **προσωποληψίας** ἀνδραποδώδους θὰ ἔστεργον ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῶν, τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ ἐπισήμῳ τοῦ Κράτους ἐφημερίδι, νὰ ἐκθεατρισθῶσιν ὡς **ψεῦσται** καὶ **ἀναίσχυντοι** καὶ **ἀσυνείδητοι** καὶ **ἔμπληκτοι**, τοῦτο οὐδεὶς ἀνέμενεν.

Οἱ παράπληκτοι! Ἐνῷ τὸ 3 ἄρθρον τοῦ οἰκείου ΒΡΛ νόμου ῥητῶς ἀνέγραφεν ὅτι «βραβεύουσιν οἱ κριταὶ τὸ ἄριστον τῶν ὑποβληθέντων βιβλίων συντάσσοντες ἠτιολογημένην ἔκθεσιν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον, δημοσιευομένην ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως», οἱ φιλόνομοι καὶ ἔντιμοι οὗτοι κύριοι ἀντὶ ἠτιολογημένης ἐκθέσεως συνέταξαν συνηγορίαν μὲν πλήρη διαστροφῶν καὶ ψευδολογιῶν καὶ σοφιστευμάτων ὑπὲρ τῶν βραβευθέντων βιβλίων, λίβελλον δ' αὐτόχρημα κατὰ τῶν μὴ βραβευθέντων. Πλημμελήματα τῶν βραβευθέντων βιβλίων προβεβουλευμένως παρεῖδον, πλημμελήματα δεινότατα προβεβουλευμέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νως ὡς ἔξοχα παιδαγωγικὰ κατορθώματα ἀνεκήρυξαν, ἁμαρτήματα οὐσιωδέστατα λεκτικά, πραγματικά, μεθοδικά, προβεβουλευμένως ὡς ἀσήμαντα παραπτώματα καὶ ὡς εὐκόλως διορθώσιμα ἐχαρακτήρισαν, παραβάσεις τῶν διατάξεων τῶν οἰκείων νόμων ἀπεσιώπησαν, οὐτιδανὰ πράγματα ὡς σπουδαιότατα κατορθώματα διετυμπάνισαν, ἐπονειδίστους κλεψιλογίας ὡς ὑπερσόφους πρωτοτυπίας ἐπεφήμισαν· προεπηλάκισαν δὲ καὶ ἐξεμυκτήρισαν καὶ διέβαλον καὶ κατεσυκοφάντησαν τοὺς μὴ εὐνοουμένους, ἀπεσιώπησαν τὰς ἀρετὰς τῶν βιβλίων αὐτῶν, ἀπεικόνισαν ἐλλιπῶς καὶ διαστρόφως τό τε περιεχόμενον καὶ τὴν μορφὴν αὐτῶν, ἐδημιούργησαν ἁμαρτήματα ἀνύπαρκτα, ἐξετραγῴδησαν αὐτά· προσπαθοῦντες δὲ νὰ διαστρέψωσι τὰ πράγματα ὑπερέβησαν πολὺ τὰ ἐσκαμμένα. Ἔγραψαν ὅ,τι μόνον ψεῦσται καὶ ἀναίσχυντοι καὶ ἀσυνείδητοι καὶ ἔμπληκτοι δὲν αἰσχύνονται νὰ γράψωσιν 1)

Ἐλαφρᾶς ἐμβροντησίας ἔργον δὲν ἦτο ἡ βράβευσις βιβλίων παρὰ τὰς νομίμους διατάξεις συντεταγμένων!

Ἐβραβεύθη τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Μιλτ. Βρατσάνου, ὅπερ περιέχει ὁδηγίας πρὸς διδασκαλίαν, προσευχάς, αἰνίγματα, πίνακας προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως, τὸν Πυθαγόρειον πίνακα, καλλιγραφικὰ δοκίμια 2), παρὰ τὴν ἐπίσημον προκήρυξιν τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας, ὅπερ οὔτε ἀνέγραφε τοιαῦτα οὔτε ἦτο δυνατὸν ποτὲ νὰ ἀναγράψῃ, ἀφοῦ οὐδὲν μὲν τούτων εἶνε οἰκεῖον τοῖς ἀλφαβηταρίοις, ὡρίζοντο δὲ ἀλλαχοῦ τῆς αὐτῆς προκηρύξεως πάντα ταῦτα ὡς ὕλη διδακτικὴ ἄλλων βιβλίων, καὶ δὴ τῶν οἰκείων ἑκάστῳ, τῆς Παιδαγωγικῆς δηλ. καὶ Μεθοδικῆς, τοῦ Προσευχηταρίου, τῆς Ἀριθμητικῆς καὶ τῆς Καλλιγραφίας 3).

Ἐβραβεύθη δ' ἐπίσης καὶ τὸ τῆς Δ'. τάξεως Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Ἀριστοτέλους Κουρτίδου, ὅπερ περιέχει σύντομον ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, παρὰ τὴν ἐπίσημον προκήρυξιν τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας, ἥτις οὔτε ἀνέγραφε τοιοῦτόν τι οὔτε ἦτο δυνατὸν ποτε νὰ ἀνα-

1) Ἐκθέσεις κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων, 1894, σελ. 10. 11. 30 - 32 καὶ σελ. 8. 9. 13 - 20. 28 - 30. « Περικοσμοῦντες τὰ αἰσχρά, κιβδηλεύοντες τὰ ἀληθῆ, ὑγιὲς δ' οὐδὲν οὐδὲ ἄδολον, οὐδ' ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐπιχωρίῳ μένειν ἐῶντες », κατὰ τὸν Μάξιμον τὸν Τύριον (28, 3).

2) Ἔκθεσις ἔνθ. ἀν. σελ. 10.

3) Προκήρυξις ἐν ἀρ. 4. 7. Β, 1.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γράψῃ, ἀφοῦ μεθοδικῶς μὲν εἶνε σφόδρα ἐσφαλμένον νὰ παραμορφῶνται τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν παίδων εἰς συλλογὰς καὶ περιλήψεις τῶν διαφόρων μαθημάτων 1), σχολικῶς δὲ περιττόν, ἀφοῦ κατὰ τὰ ἐπίσημα τοῦ Κράτους προγράμματα τῶν μαθημάτων, τῶν διδασκομένων εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, τὸ μάθημα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας διδάσκεται ἀπὸ τῆς Γ′ ἤδη τάξεως ἀνὰ δύο ὥρας τὴν ἑβδομάδα, καὶ παιδαγωγικῶς ἡμαρτημένον, καθόσον ἡ συντομία, ἣν φύσει συνεπάγεται ἡ ἀντικανονικὴ καὶ παρὰ φύσιν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἐνσφήνωσις διδαγμάτων ἀλλοτρίων αὐτοῖς ἀπαμβλύνει τὴν παιδευτικὴν δύναμιν τῶν μαθημάτων τούτων καὶ ἐκφαυλίζει αὐτὰ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν μικρῶν μαθητῶν 2). Ὡς νὰ μὴ ἤρκει δὲ ἡ παρανομία αὕτη προσετέθη εἰς αὐτὴν καὶ ἄλλη πολὺ μείζων ταύτης. Ἐνῷ ἡ ἐπίσημος προκήρυξις τοῦ ὑπουργείου ἀπῄτει τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία νὰ εἶνε γεγραμμένα εἰς

1) August Eduard Preuss, Preusser Kinderfreund, ἔκδ. 21, ἔτ. 1844 ἐν τῷ προλόγῳ: «Ἄτοπον τὸ γινόμενον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις νὰ μεταβάλλωνται ταῦτα εἰς συλλογὰς πάντων τῶν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομένων πραγματικῶν μαθημάτων» (Compendium aller in die Schule gehörenden Realien). — Karl Seltzsam, Deutsches Lesebuch, 1853, ἐν τῷ προλόγῳ: «Ἄτοπον νὰ παραλαμβάνωνται ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις περιλήψεις τῆς ἱστορίας, τῆς γεωγραφίας, τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων. Ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ δὲν εἶνε ὀρθὸν μαθήματα πραγματογνωστικὰ νὰ ἐκτίθενται συστηματικῶς ὡς εἰς τὰ οἰκεῖα διδακτικὰ βιβλία» (Keine Abrisse von Geschichte, Geographie, Religionslehre u.s.w. Das Lesebuch weder . . noch darf es ein Realienbuch in populär-systematischer Anordnung sein).— Fechner, Die Geschichte des Volksschul — Lesebuches ἐν Kehr Geschichte der Methodik, 1879, τόμ. 2, σελ. 516 «Ἐκ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων μακρὰν πάντα ὅσα ὑπομιμνήσκουσι τὰς περιλήψεις καὶ τὸ ὕφος τούτων. Τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον εἶνε βιβλίον ἀναγνωστικὸν καὶ ὄχι ἐγχειρίδιον πάντων τῶν μαθήσεως ἀξίων» (Das Lesebuch ist ein Lesebuch und kein Handbuch alles Wissenswürdigen). Πρβλ. καὶ σελ. 513 ἐν ἀρχῇ.— Hugo Weber, Die Pflege nationaler Bildung, σελ. 93 ἐν τέλ.: «Τὰ πρῶτα ἀναγνωστικὰ βιβλία ἦσαν ἄθλιαι περιλήψεις πάντων τῶν μαθημάτων» «Sammelsurien» καλούμενα κτλ.

2) August Eduard Preuss ἔνθα ἀν. «Τὸ ἄτοπον τοῦ νὰ μεταβάλλωνται τὰ βιβλία εἰς συλλογὰς τῶν εἰς τὰ σχολεῖα διδασκομένων πραγματογνωστικῶν μαθημάτων κεῖται ἐν τούτοις μάλιστα· ἐν πρώτοις ὁ χῶρος τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων εἶνε περιωρισμένος, ἐπομένως ἡ ἐν αὐτῷ ἔκθεσις τῶν τοιούτων δύναται νὰ γείνῃ μόνον ἐν συντομίᾳ καὶ ἐπιπολαίως. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ ἀποβαίνει ξηρὰ καὶ οὐδὲν ἐνδιαφέρον τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐξεγείρει, ὡς ἡ καθημερινὴ πεῖρα διδάσκει. Ἔπειτα διδασκομένων τῶν πραγματογνωστικῶν μαθημάτων ἐν ἰδιαιτέραις ὥραις μανθάνουσιν ὅ,τι ἐξ αὐτῶν πρέπει νὰ μάθωσιν οἱ μαθητεύοντες, καὶ ἂν λείπωσιν αὐτὰ ἀπὸ τὰ ἀναγνωστικὰ αὐτῶν βιβλία. Πρβλ. καὶ Fechner, ἔνθ. ἀνωτέρ. σελ. 487, τὰ ὑπ' ἀριθ. 1.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γλῶσσαν «ἁπλῆν καὶ γνησίως ἑλληνικήν», οἱ φιλόνομοι κ. κριταὶ ἐβράβευσαν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίον τοῦτο, ἐνῷ ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν μαρτυρίαν, «ἀκολουθῶν παιδαγωγικῇ τινι θεωρίᾳ (!) καθ' ἣν ὁ παῖς πρέπει νὰ διδαχθῇ ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ αὐτοῦ βιβλίῳ **πάντας** (!) τοὺς τύπους τῆς πατρίου αὐτοῦ γλώσσης παρατίθησι τοιούτους ἔκ τε τῆς λαλουμένης καὶ γραφομένης νῦν».

Ἡ θρασύτης καὶ ἡ παρανομία τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν εἶνε ἰσοϋψὴς πρὸς τὴν ἀναισχυντίαν καὶ τὴν ψευδολογίαν αὐτῶν, τολμησάντων νὰ φλυαρήσωσι τοιαῦτα ἐπαίσχυντα καὶ ἐπονείδιστα φληναφήματα ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν περὶ τῆς γλώσσης τῆς προσηκούσης εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν ἡμετέρων μικρῶν παίδων μετὰ ὑπερεξηκονταετῆ ἐλεύθερον βίον, καὶ μετὰ πρόοδον ἀναντίρρητον πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Τῶν γαλατάδων λοιπὸν καὶ τζομπαναρέων καὶ βαρκάρηδων καὶ ἀραμπατζήδων καὶ σαλεπτζήδων καὶ στραγαλατζήδων τὴν γλῶσσαν, ἀπομαθόντες τὴν τῶν γονέων αὐτῶν, πρέπει νὰ ἐκμάθωσι τὰ τέκνα τῶν βασιλέων καὶ πριγκήπων ἡμῶν, τὰ τέκνα τῶν ὑπουργῶν, τῶν πρέσβεων, τῶν βουλευτῶν, τῶν ἱερέων, τῶν δικαστῶν, τῶν δημοσιογράφων, τῶν καθηγητῶν, τῶν διδασκάλων, τῶν ἀξιωματικῶν, τῶν ὑπαλλήλων, τῶν ἐμπόρων, τῶν βιομηχάνων, τῶν τεχνιτῶν Ἑλλήνων! Καὶ διὰ τί; διὰ νὰ κορέσητε ὑμεῖς τὴν ἄνανδρον ἐμπάθειαν ὑμῶν καὶ νὰ ἐπικαλύψητε ὑμεῖς τὸ ἐπονείδιστον αἶσχος ὑμῶν! Ψεῦσται ἀναίσχυντοι καὶ εὐήθεις! Πότε καὶ ποῦ καὶ ὑπὸ τίνος σωφρονοῦντος ἐξηνέχθη τοιαύτη ἀπειρόκαλος καὶ βλάσφημος θεωρία περὶ τῆς γλώσσης τῆς ἐμπρεπούσης εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παίδων; Καὶ αὐτὸς ὁ Wackernagel, ὁ ἔνθερμος λάτρις τῶν τοπικῶν διαλέκτων, δὲν ἐξετραχηλίσθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε παροινῶν νὰ γράψῃ «ὅτι ὁ παῖς πρέπει νὰ διδαχθῇ ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ αὐτοῦ βιβλίου **πάντας** (!) τοὺς τύπους τῆς πατρίου αὐτοῦ γλώσσης». Περιωρίσθη μόνον νὰ προτείνῃ τὴν εἰς τὰς ἑκασταχοῦ διαλέκτους συγγραφὴν τῶν διδακτικῶν βιβλίων, καὶ πλέον οὔ 1).

Ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων ἤδη χρόνων ὁμοφώνως πάντες οἱ περὶ τῶν τοιούτων σκεφθέντες προτείνουσι καὶ συνιστῶσι τὰ ἐναντία τῶν ὑμε-

1) Hugo Weber, ἔνθ. ἀν. σελ. 52-61, ἔνθα καὶ περὶ τῶν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ τούτου ζητήματος συνήθως παρεξηγουμένων γνωμῶν τοῦ Burgwardt καὶ Disterweg καὶ Miquel καὶ Hildenbrand.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μέρων μιαριῶν: «Τὸ γὰρ ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἀτακτεῖν, μελέτην ἐμποιεῖ τοῦ καὶ εἰς τὰ ἔργα ἀκοσμεῖν», λέγει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς 1). «Κλασσικὸν ἀναντιλέκτως πρέπει νὰ εἶνε ἕκαστον ἀναγνωστικὸν κεφάλαιον κατά τε τὴν μορφὴν καὶ τὸ περιεχόμενον», λέγει ὁ Hugo Weber 2) » Ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν πρέπει τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία νὰ εἶνε οὕτω συντεταγμένα, ὥστε νὰ δύνανται ἅμα μὲν νὰ πλουτίζωσι τὸν λεκτικὸν θησαυρὸν τῶν μικρῶν μαθητῶν, ἅμα δὲ νὰ συντελῶσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ αἰσθήματος τοῦ γλωσσικοῦ καὶ τοῦ ὕφους τοῦ λεκτικοῦ αὐτῶν», λέγει ὁ Kletke 3). «Τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἐκτεθειμένα πρέπει ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν νὰ εἶνε τοιαῦτα, ὥστε νὰ εἶνε τέλεια καὶ ἀμώμητα ὡραίας καὶ εὐγενοῦς γλώσσης παραδείγματα», λέγει ὁ Karl Seltzsam 4). «Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία προορισμὸν ἔχουσι νὰ διευκολύνωσι τὴν κατανόησιν τῆς γραφομένης γλώσσης. Τοῦτο δὲ εἶνε δυνατὸν μόνον, ὅταν τὰ ἐν αὐτοῖς ἐκτιθέμενα εἶνε τέλεια καὶ ἀμώμητα ὀρθοεπείας καὶ καλλιεπείας παραδείγματα», λέγει ὁ Schirhorn 5).

Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Schneider 6) καὶ ὁ Fechner 7) καὶ ὁ Raumer 8)

1) Παιδαγωγὸς βιβλ. 2, κεφ. 6, ἔκδ. Potter, σελ. 199.

2) Ἔνθ. ἀν. σελ. 136: «Klassisch soll allerdings jedes Lesestück nach Form und Inhalt sein».

3) Fechner, ἔνθ. ἀν. σελ. 494.

4) Fechner, ἔνθ. ἀν. σελ. 498.

5) Fechner, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 499.

6) Fechner ἔνθ. ἀν. σελ. 503: «Jedes Lesestück bei aller Einfachheit ein sprachlich vollendetes sein muss».

7) Fechner ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 513: «Woraus sich von selbst als Forderung ergibt dass der Lesestoff 1) wirlkich die hochdeutsche Schriftsprache in ihren manigfaltigen Formen und dass er sie 2) in mustergüldiger Form dem Zöglinge darbiete.

8) Raumer, Geschichte der Pädagogik, ἔκδ. 4, μέρος 3, σελ. 187, ἐν τῇ σημ. «Unsere Schüler den korrekten Gebrauch der Schrifssprache lernen sollen — αὐτόθ. σελ. 189: Das Lesen wird gelert und geübt an Proben der hochdeutschen Schriftsprache. Die Methode nöthigt das Kind die Formen der Schriftsprache in Mund und Ohr aufzunehmen. — αὐτόθ. σελ. 193: Das werden wir allerdings sagen können, dass jene überwiegend unbewusste Aneigung der Schriftsprache vorzgweise den Charakter der einfachsten und untersten Gattung von Elementarschulen bildet. — αὐτόθ. σελ. 198: In der Schule haben wir allerdings nur die Schriftsprache zu lehren. Πρβλ. καὶ σελ. 194. 199 ἐν τέλει καὶ 200 περὶ τὸ μέσον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ πάλιν ὁ Hugo Weber 1) καὶ ὁ Baur 2) καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ὀργανικὸς νόμος ὁ διέπων τὰ κατὰ τὴν Πρωσσίαν σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως 3) καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οὗτοι οἱ κ.κ. κριταί, ὅταν ὑπολαμβάνωσι τοῦτο συμφέρον αὐτοῖς 4).

Ἔγκλημα δὲ τιμωρούμενον ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ νόμου 5) διέπραξαν οἱ φιλόνομοι οὗτοι κριταὶ τολμήσαντες ἐν τῇ ἐπισημότητι τῆς ἀρχῆς αὐτῶν νὰ διαβιβάβωσι πρὸς τὴν προϊσταμένην αὐτῶν ἀρχὴν γεγονότα ὅλως ψευδῆ, διαβεβαιώσαντες ὅτι «τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Μ. Βρατσάνου διακρίνεται διὰ τὴν μεγίστην ἐπιμέλειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον μεθ' οὗ εἶνε συντεταγμένον», ἐνῷ αὐτοὶ οὗτοι ἐν τῇ αὐτῇ ἐκθέσει ἐνυπογράφως χαρακτηρίζουσιν αὐτὸ ὡς τέλειον ἀμέθοδον καὶ ὡς ἐξάμβλωμα διανοίας ἐν ἀποσυνθέσει διατελούσης καὶ ἤθους φύσει ἀπειροκάλου καὶ ἀπαιδεύτου, τοιαῦτά τινα λέγοντες: «Ἐν τῇ τοῦ ἀλφαβήτου διδασκαλίᾳ

1) Hugo Weber, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 92 ἐν τέλ. Nur, wenn ... eine grössere Vertrautheit mit den Formen und dem Geiste der hochdeutschen Sprache noch mehr als bisher durch die Schule und zwar durch das Lesebuch in derselben gefördert wird, dürfen wir hoffen, dass das Niveau einer gesunden nationalen Bildung sich stetig hebt κτλ. καὶ σελ. 56: «Aus diesem Grunde soll die Mundart nicht Schulsprache sein.

2) Ἐν Schmid's Encyklopädie des gesammten Erziehungs = und Unterrichtswesens ἔκδ. 2, τόμ. 9, σελ. 663, ἐν τῷ ἄρθρῳ «Vaterlandsliebe»: Der nächste und hauptsächliste Zweck des Unterrichts in der Mutersprache ist, die Schüler mit der neuhochdeutschen Schriftsprache möglichst vertraut zu machen. Sie ist einmal die Schulsprache . . in der Volkschule und zumal in der Dorfschule wird man sich zunächst begnügen müssen, wenn die Kinder sie nur richtig lesen verstehen und sie richtig schreiben lernen; zum richtlgen hochdeutsch sprechen κτλ.

3) Allgemeine Verfügung über Einrichtung, Aufgabe und Ziel der preussischen Volkschule, ἄρθρ. 26, Das Lesebuch: «Unter diesen (Lesebüchern) aber verdienen diejenigen den Vorzug, welche in ihrer Form correct sind» κτλ.

4) Ἔκθεσις σελ. 18, ὅ ἐν τέλει: «Ὑπὸ τὴν τῆς γλώσσης ἔποψιν τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ὀφείλουσι νὰ ἐθίζωσι βαθμηδὸν τοὺς παῖδας τοῦ λαοῦ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς γραφομένης γλώσσης, ὅπως οὕτω καταστήσωσιν εἰς αὐτοὺς προσιτὰς καὶ χρησίμους τὰς ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ εἴτε πρωτοτύπως εἴτε ἐκ μεταφράσεων ἐκτιθεμένας ὠφελίμους εἰς τὸ ἔργον των ἢ ψυχαγωγικὰς ἢ ὅπως δήποτε ἄλλως καλὰς καὶ ἐξόχους γνώσεις καὶ ἰδέας».

5) Ἄρθρ. 393: Ἂν ἐν γνώσει παρέστησε ψευδῆ γεγονότα ὡς ἀληθῆ κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰσάγονται λέξεις ὑποδειγματικαί τε καὶ ἄλλαι τρισύλλαβοι 1) — ἐλλείπουσι παραδείγματα τῆς ΝΥ καὶ τῶν καταχρηστικῶν διφθόγγων καλουμένων — ἐνῷ ἡ δίφθογγος ει ἐν τῷ τετάρτῳ μαθήματι εἰσάγεται, προφαίνεται αὖτη ἐν τῷ δευτέρῳ — αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν κεφαλαίων δὲν συμφωνοῦσι πάντοτε πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν — αἱ διδόμεναι ἀποκρίσεις δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰς τεθειμένας ἐρωτήσεις — λέξεις τινὲς προσβάλλουσι τὴν εὐαισθησίαν τῶν παίδων — προτάσεις τινὲς εἶνε ἐσφαλμέναι — ὁ συγγραφεὺς δὲν διακρίνεται ἐπὶ πολλῇ ἀνθηρότητι — τινὲς λέξεις πρέπει νὰ ἐκτριβῶσιν, ἄλλαι νὰ διευκρινηθῶσι καὶ ἄλλαι νὰ μεταρρυθμισθῶσιν» 2).

Ταῦτα οἱ κ.κ κριταί, καίπερ τοιαύτην ἀναίδειαν ἐπιειμένοι καὶ ἐν τοιαύτῃ ἀμαθείᾳ κυλινδούμενοι! Ἂν δὲ οἱ ἔντιμοι οὗτοι κύριοι ἦσαν ἔμπειροί πως τῶν κρινομένων πραγμάτων καὶ εἶχον ὀλιγωτέραν τὴν ἀσυνειδησίαν καὶ πλειοτέραν τὴν αἰδημοσύνην, θὰ ἔλεγον καὶ προχειρότατα θὰ ἀπεδείκνυον ὅτι «ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Κράτους, ἀπὸ τῶν πινάκων τουτέστι τοῦ Κοκώνη καὶ τοῦ Δραΐκη καὶ τοῦ Κωνσταντινίδου καὶ τοῦ Ραφτάνη μέχρι τῶν Ἀλφαβηταρίων τοῦ Παυλάτου καὶ τοῦ Μισιτζῆ καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου, οὔτε ἀτελέστερον οὔτε πλημμελέστερον τοῦ βραβευθέντος τούτου ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀναγνωστικὸν βιβλίον ἀνεφάνη ποτέ.

Τὸ βραβευθὲν τοῦτο τοῦ κ. Μιλτιάδου Βρατσάνου Ἀλφαβητάριον 3) ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ «Μεθοδικὸν Ἀλφαβητάριον» 4)

1) Καὶ τετρασύλλαβοι καὶ πεντασύλλαβοι ὡς «ἀδάκιον» «ἐζεμάτησα» κτλ. ἃς οἱ κ. κ. κριταὶ ἐν τῇ ὀξυδερκείᾳ αὐτῶν τῇ πνευματικῇ καὶ τῇ εὐσυνηθησίᾳ αὐτῶν τῇ κριτικῇ δὲν εἶδον.

2) Ἔκθεσις ἔνθ. ἀν. σελ. 10.

3) Μιλτιάδου Ι. Βρατσάνου, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας καὶ παιδαγωγικῆς τοῦ ἐν Λειψίᾳ Πανεπιστημίου, καθηγητοῦ τῆς διδακτικῆς ἐν τῷ Ἀρσακείῳ καὶ πρώην Διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλείου καὶ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων Μεθοδικὸν Ἀλφαβητάριον, περιέχον τὸ κυρίως Ἀλφαβητάριον καὶ τὸ Ἀναγνωσματάριον τῆς πρώτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, βραβευθὲν ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τοῦ 1894, ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ ἐκδότῃ Σ.Κ.Βλαστῷ, 1894, σ. 1-128.

4) Ἡ ἐπιγραφὴ «Μεθοδικὸν Ἀλφαβητάριον, περιέχον τὸ κυρίως Ἀλφαβητάριον καὶ τὸ Ἀναγνωσματάριον τῆς πρώτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου» εἶνε διττῶς ἐσφαλμένη, λογικῶς καὶ πραγματικῶς. Ὁ τίτλος «Μεθοδικὸν Ἀλφαβητάριον» λογικῶς θὰ ἦτο ὀρθός, ἂν λογικῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ὑφίστατο καὶ τὸ ἀντίθετον αὐτοῦ: «Ἀμέθοδον Ἀλφαβητάριον». Τὰ Ἀλφαβητάρια δὲν διαιροῦνται εἰς «μεθοδικὰ καὶ ἀμέθοδα», ἀλλ' εἰς Ἑλληνικά, Γερμανικά, Γαλλικά, καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἢ εἰς μικρὰ καὶ μεγάλα, συνεπτυγμένα καὶ ἀνεπτυγμένα κτλ. Ἔπειτα ἡ οἰκεία προκήρυξις τοῦ Ὑπουρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ σελίδος εἶνε πλημμελέστατον 1).

Τὰ παντοῖα μεθοδικὰ καὶ λεκτικὰ ἁμαρτήματα· ἡ χρῆσις τουτέστιν ἀπομεμονωμένων στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου καὶ συλλαβῶν, φωνῶν τινων ἀσήμων καὶ ἀλόγων, δι' ὧν μόνον τὰ κτήνη πρὸς ἄλληλα συνεννοοῦνται 2), ἡ ἀπειρόκαλος καὶ ἀπάνθρωπος κατάχρη-

γείου (Προκήρ. Α. 2, α') ἐζήτησεν «Ἀλφαβητάριον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς κατωτάτης τάξεως τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως» καὶ ὄχι «Ἀλφαβητάριον τῆς πρώτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου», ὡς ἐπιγράφεται τὸ βραβευθέν. Ἐνταῦθα δυοῖν θάτερον· ἢ εἶνε τὸ βιβλίον οὐχὶ τὸ αἰτηθὲν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου, ἐπομένως παρανόμως ἐγένετο δεκτὸν εἰς τὸν διαγωνισμὸν καὶ ἔτι παρανομώτερον ἐβραβεύθη, ἢ διατελεῖ ἐν ἀγνοίᾳ ὁ ἐπιγράψας αὐτὸ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο ὅρων «στοιχειώδης ἐκπαίδευσις» καὶ «δημοτικὸν σχολεῖον». Ἄγνοεῖ τουτέστιν ὅτι «στοιχειώδης ἐκπαίδευσις» εἶνε γένος, ὡς εἶδος περιλαμβάνουσα τὰ γραμματοσχολεῖα, τὰ γραμματεῖα καὶ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, τὸ δὲ «δημοτικὸν σχολεῖον» εἶνε ἓν μόνον τῶν τριῶν εἰδῶν τῶν σχολείων τῶν περιλαμβανομένων ἐν τῷ γένει τῆς «στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως». Κατὰ ταῦτα τὸ βιβλίον τοῦτο τὸ βραβευθὲν πλημμελέστατα ἐπιγεγραμμένον οὐδαμῶς εἶνε ὑποχρεωτικὸν διὰ τὰ γραμματοσχολεῖα καὶ τὰ γραμματεῖα.

1) Ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ σελίδι, τῇ 128, περιέχονται προβλήματα τῆς ἀριθμητικῆς καὶ ὁ Πυθαγόρειος πίναξ. Οὐδεμία ἀνάγκη νὰ εἶνέ τις παιδαγωγός, ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ τὸν κοινὸν νοῦν, καὶ πάραυτα δύναται νὰ κατανοήσῃ ὅτι πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ τὸν προορισμὸν τοῦ Ἀλφαβηταρίου οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι τὰ ἀριθμητικὰ προβλήματα καὶ ὁ Πυθαγόρειος πίναξ. Ὑπῆρχε καιρὸς καθ' ὃν ἀσαφῆ ἦσαν τὰ κατὰ τὰ Ἀλφαβητάρια. Ἀλλ' ἀγῶνες ὑπερτριακοσιετεῖς κατώρθωσαν σαφῶς νὰ καθορίσωσι τὴν τε ὕλην τὴν διδακτικὴν καὶ τὴν οἰκονομίαν αὐτῆς, συνῳδὰ τῇ λογικῇ καὶ ταῖς ἀπαιτήσεσι τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀμαθείας, ἕνεκα τῆς κενότητος τῶν φρενῶν τῶν Ἀλφαβηταριογράφων καὶ τῆς ἀπορίας ὕλης διδακτικῆς δαψιλοῦς καὶ εὐστόχου, χάριν τῆς πληρώσεως τῶν κενῶν, κατελαμβάνετο ὁ χῶρος διὰ πλήθους στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου ἀπομεμονωμένων, διὰ σμήνους συλλαβῶν ἀσήμων καὶ ἀλόγων, διὰ πνιγηρῶν ἐπαναλήψεων τῶν αὐτῶν στοιχείων, τῶν αὐτῶν συλλαβῶν, τῶν αὐτῶν λέξεων, τῶν αὐτῶν φράσεων, ἐλαμβάνετο ἡ ὕλη ἐκ τοῦ μαγειρείου, ἐκ τοῦ ἐστιατορίου, ἐκ τῆς ἀγορᾶς, ἐκ τῶν ἐπίπλων τοῦ σχολείου, ἐκ τοῦ μαθήματος τοῦ θρησκευτικοῦ, ἐκ τῆς γεωγραφίας, ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς, ἐκ τῆς καλλιγραφίας, ἀνεκυκῶντο πάντα ταῦτα εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἐρρίπτοντο εἶτα εἴς τινας σελίδας, ἐτιτλοφοροῦντο διὰ τῶν σεμνοτέρων ὀνομάτων καὶ οὕτως ἔχοντα ἐδίδοντο εἰς τὰς χεῖρας τῶν μαθητῶν ὡς Ἀλφαβητάρια (Πρβλ. Kehr, Fechner, Rein εἰς τὰς οἰκείας μονογραφίας). Πάντα ταῦτα τὰ πλημμελήματα αἰώνων τριῶν καὶ ἔτι πρὸς ἑνώσας ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὁ εὐπαίδευτος κ. Μιλτιάδης Βρατσάνος καὶ παρουσιάσας ταῦτα ὡς «Μεθοδικὸν Ἀλφαβητάριον», ἐνώπιον κριτῶν, ἐπίσης ὡς αὐτὸς εὐπαιδεύτων, ἠξιώθη τῆς ὑψίστης τιμῆς νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τὸ ἔθνος αὐτοῦ εὑρισκόμενον σήμερον ἐκεῖ, ἔνθα πρὸ τριῶν αἰώνων εὑρίσκοντο τὰ λοιπὰ ἔθνη, καὶ νὰ γείνῃ τυμβωρύχος ἐκτρωμάτων σχολικῶν ἀπὸ πλείστων ἤδη ἐτῶν εἰς τὰ ἀνήλια βάθη τοῦ παρελθυθότος χρόνου ἐμβεβυθισμένων.

2) Ἀριστοτέλης, Ποιητικ. 1456, 6, 34: Συλλαβὴ δέ ἐστι φωνὴ ἄσημος ἐξ ἀφώνου καὶ φωνήεντος ἢ πλειόνων ἀφώνων καὶ φωνὴν ἔχοντος. Πλάτων, Θεαίτητος 205 Ε: Εἰ δέ γε ἓν τε καὶ ἀμερές, ὁμοίως μὲν συλλαβή, ὡσαύτως δὲ στοιχεῖον ἄλογόν τε καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χρησις αὐτῶν 1), ἡ ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ μαθήματι ἀνάμιξις ἑτερογενῶν καὶ ἑτεροειδῶν συλλαβῶν 2), ἡ ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ μαθήματι

ἄγνωστον. — Πλάτων Πολιτ. 396 Α. καὶ Β. 397 Α: Ποιητέον δ' οὐδὲν τούτων οὐδὲ μιμητέον ἵππων χρεμετισμούς, ταύρων μυκηθμούς, ποταμῶν ψόφους, θαλάσσης κτύπους, προβάτων καὶ κυνῶν καὶ ὀρνέων φθόγγους. — Lotze, Mikrokosmus, ἔκδ. 2, τόμ. 2, σελ. 223 καὶ 224, ἔνθα αἱ φωναὶ τῶν κυνῶν, τῶν γαλῶν, τῶν ἀγελάδων καὶ τῶν προβάτων (r ch f n). — Fechner, Der erste Leseuntericht, 1878, σελ. 116: «Εὐνόητον ὅτι πρέπει τοιαῦται μόνον λέξεις νὰ πλάττωνται καὶ νὰ ἀναγινώσκωνται, αἵτινες σημασίαν τινὰ ἔχουσιν (*ὄνομα δέ ἐστι φωνὴ συνθετὴ σημαντική*. Ἀριστοτέλης, ἔνθ. ἀνωτ.). Πρέπει τις νὰ φείδηται τῶν μικρῶν παιδίων καὶ νὰ μὴ παρέχῃ αὐτοῖς ἀλόγους καὶ ἀσήμους συλλαβάς. Εἶνε ἀπαρηγόρητον νὰ παρατηρῇ τις ὅτι μεθ' ὅλον τὸν ὑπερεκατονταετῆ ἀγῶνα τὸ πάμμωρον τοῦτο τῆς Διδακτικῆς πλημμέλημα, οἱ συλλαβικοὶ ὁλαγμοὶ (Silbengebell), ἐνισχοῦ ἀντηχοῦσιν εἰσέτι».

1) Στοιχεῖα τοῦ Ἀλφαβήτου ἀπομεμονωμένα πάμπολλα, περὶ τὰ ἑξακόσια. — Συλλαβαὶ δὲ καθ' ἑαυτὰς ὑφιστάμεναι 902, ἱκαναὶ ἀναντιλέκτως οὐ μόνον τὴν διάνοιαν τρυφερῶν παιδαρίων νὰ παρασαλεύσωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν νοῦν τῶν ἠνδρωμένων νὰ διαστρέψωσιν. Ἀναγνώσατε ὡς τὰ παιδάρια μεγαλοφώνως καὶ δὴ 500 - 600 φορὰς τὰ ἐν βραβευθέντι Ἀλφαβηταρίῳ ταῦτα: «ς ς ς ς (σελ. 7), ρ ρ ρ ρ (σελ. 9), γ γ γ γ (σελ. 13) κτλ. κτλ. καὶ 902 φορὰς τοιαῦτά τινα ζ - α ζα α - ζ αζ ζ - ι ζι κτλ. (σελ. 30), ρ - ωξ ρὼξ (σελ. 31), χ - η χη ν - α να χη - να, ἡ χῆνα. χυρ χωρ χερ εχ (σελ. 33), α - ι - ξ α - ι αι αι - ξ αἴξ ἡ αἴξ (σελ. 38), α - υ τι α - υ αυ, τι, αυτι τὸ αὐτί. (σελ. 45), γ - χν γχν μ - βρ μβρ μ - πρ μπρ ν - δρ νδρ ν - τρ ντρ κτλ. κτλ. κτλ. Ἀναγνώσατε, λέγω, μεγαλοφώνως, ὡς εἶνε καταδεδικασμένα τὰ κακοδαίμονα τρυφερὰ τέκνα ἡμῶν νὰ ἀναγινώσκωσι τὰς 1400 φορὰς ἐπαναλαμβανομένας ταύτας ξηρὰς συλλαβὰς καὶ τὰ ἐπαναλαμβανόμενα ταῦτα ξηρὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου καὶ εἴπατε ἂν κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀναγνώσεως τούτων διαφέρετε τῶν χρεμετιζόντων ἵππων καὶ μυκωμένων ταύρων καὶ βληχωμένων προβάτων καὶ ὑλακτούντων κυνῶν τοῦ Πλάτωνος, καὶ εἴπατε ἐν τῇ ἀποκτηνώσει ὑμῶν ταύτῃ σταλαγμὸν ἀνθρωπίνου νοῦ τηροῦντες ἂν διαφέρουσιν αἱ ἄναρθροι καὶ ἀγράμματοι βραβευθεῖσαι αὗται φωναὶ τῶν τοῦ Πορφυρίου» βαρβάρων καὶ κυνικῶν καὶ βοϊκῶν φωνῶν» (περὶ ἀποχ. ἐμψ. 33) ἢ τῆς τοῦ Αἰλιανοῦ «ζωϊκῆς πολυφθογγίας, βρυχηθμῶν, μυκηθμῶν, χρεμετισμῶν, ὀγκηθμῶν, βληχηθμῶν, μυκασμῶν, ὠρυγμῶν, ὁλαγμῶν, ἀρραγμῶν, κλαγγῶν, ῥοιζων, κριγμῶν, τραυλισμῶν» (περὶ ζ. 5, 51), τῶν τοῦ Lotze «φωνῶν τῶν κυνῶν καὶ γαλῶν καὶ ἀγελάδων καὶ προβάτων» (ἔνθ. ἀν.), καὶ μετὰ ταῦτα κρίνατε ἂν ἔχῃ ἢ δὲν ἔχῃ δίκαιον ὁ Fechner (ἔνθ. ἀν.) καλῶν τὰς τοιαύτας θηρομιγεῖς φωνὰς *Silbengebell*, καὶ ὁ Graser (Kehr, Geschichte der Methodik, 1879, τόμ. 2, σελ. 398, περὶ τὰ μέσα) ἐν μεγίστῃ ἀγανακτήσει βοῶν: «Ἰλιγγος καταλαμβάνει ἀκόμη καὶ τοὺς ἠνδρωμένους, καὶ ἀλλοφρονεῖ καὶ ὁ στερεώτατον τὸν νοῦν ἔχων ἀνήρ, ἐὰν καὶ ἐπὶ ὀλίγα μόνον λεπτὰ τῆς ὥρας δύο ἢ τριῶν σελίδων τὰ γλωσσικὰ ταῦτα ἐκτρώματα ἐπισκοπεῖ· τέλεον δὲ σαλεύεται ὁ ἐγκέφαλος αὐτοῦ καὶ ἐξίσταται τῶν φρενῶν, ὅταν μεγαλοφώνως ἀναγινώσκῃ ταῦτα. Τὰ δὲ δυστυχῆ νεαρὰ τέκνα ἡμῶν, ἅτινα ἐπὶ ἑβδομάδας ὅλας 6, 8, 12 σελίδας μὲ τὰς ἀνάρθρους ταύτας βλακείας βασανίζονται, πρὸς ὃς αἱ ὠρυγαὶ τῶν θηρίων παραβαλλόμεναι εἶνε γλῶσσα τῶν θεῶν, τί γίνονται;».

2) Π. χ. ἐν τῷ α' μαθήματι, σελ. 4, δύο γένη συλλαβῶν ἐπὶ τὸ αὐτό: α ι - ν ιν. ν - ι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παράκαιρος ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀνάμιξις λέξεων ποικιλλουσῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν 1), ἡ περὶ τὴν ἀνάλυσιν αὐτῶν ἀλογία εἰκαιότης καὶ κακοτεχνία 2), ἡ κατὰ τὴν κατάταξιν αὐτῶν ἀλογία καὶ ἀμεθοδία 3), αἱ παραλήψεις οὐσιωδεστάτων καὶ παμπόλλων ἀναγνωστικῶν στοιχείων 4), αἱ ὑπέρψυχροι καὶ πνιγηραὶ ἐπαναλήψεις.

νι». Ἐν τῷ ε′ μαθήματι, σελ. 9, τρία γένη συλλαβῶν ἐπὶ τὸ αὐτό: «τ-υ τυ υ-τ υτ ρ-ος ρος» κτλ. κτλ.

1) Π. χ. εὐθὺς ἐν τῷ 6′ μαθήματι, σελ. 5, δισύλλαβοι καὶ τρισύλλαβοι λέξεις ἐπὶ τὸ αὐτό: «*νιν ὑνὶ ὑνίον*». Ἐν τῷ ι′ μαθήματι, σελ. 14, δισύλλαβοι, τρισύλλαβοι καὶ τετρασύλλαβοι λέξεις ἐπὶ τὸ αὐτό: «*θύρα, πιθάρι, παραθύρι*». Ἐν τῷ κγ′ μαθήματι, σελ. 30, δισύλλαβοι, τρισύλλαβοι, τετρασύλλαβοι καὶ πεντασύλλαβοι λέξεις ἐπὶ τὸ αὐτό: «Ζῶα, δίποδα, ζιζάνια, ἐξεμάτισα» κτλ. κτλ.

2) Π. χ. ἐν σελ. 11 ἀναλύεται ἡ συλλαβὴ πυ. π-υ καὶ μετὰ δύο σειρὰς ἀναλύεται καὶ πάλιν π-υ. Ἐν σελ. 19 ἀναλύεται ἡ συλλαβὴ ρα ρ-α, ἀφοῦ πρότερον *δις* μὲν ὑπέστη τὴν δοκιμασίαν ταύτην ἐν σελ. 12 καὶ 17, *δεκακαιεννεάκις* δὲ πρὸ τούτου ἐπανελήφθη ἐν διαφόροις λέξεσιν· ἐν τῇ λέξει *θύρα* (σελ. 14) ἑξάκις, ἐν τῇ λέξει *παραθύρι* (σελ. 14) ἅπαξ, ἔτι κατεγράφη ἐν ταῖς λέξεσι *κυνάρα* καὶ *κόρακας* (σελ. 15), ἐν ταῖς λέξεσι *ράπανον*, *παραθύρι*, *κυνάρα*, *κόρακας* (σελ. 16), ἐν τῇ λέξει *λύρα* ἐπανελήφθη (σελ. 17) πεντάκις καὶ ἐγράφη ἐν τῇ φράσει ἡ *καθαρὰ γαλῆ* (σελ. 18) κτλ. κτλ.— Περαιτέρω ἐν σελ. 7 παρατάσσονται ἄνευ ἀναλύσεως αἱ λέξεις *σὸς ὄνος* κτλ. καὶ γίνεται ἀνάλυσις τοιούτων συλλαβῶν *μετὰ* δύο σελίδας, ἐν τῇ σελ. 9: ρ-ος ρος τ-ον τον. —Ἔτι περαιτέρω ἐν σελ. 11 ἀναλύονται αἱ συλλαβαὶ ριπ πιρ, πορ, ὧν οὐδεμία χρῆσις γίνεται καὶ δὲν ἀναλύεται ἡ συλλαβὴ *πις* ἧς χρῆσις γίνεται π. χ. ἐν τῇ λέξει ῥιπὶς κτλ. κτλ.

3) Π. χ. ἐν σελ. 41 αἱ λέξεις αἱ περιέχουσαι τὴν δίφθογγον ου εἶνε 18· τούτων πρῶται πασῶν ἔρχονται αἱ δυσκολώτατα *βοῦς νοῦς πούς* καὶ τελευταία ἡ εὐκολωτάτη πασῶν *ποῦ*. Ἐν σελίδ. 6 καταγράφονται αἱ δύσκολοι λέξεις *σῦς σὸς ὄνος* καὶ ἐν σελίδι 13, μετὰ 7 σελίδας δηλ. αἱ εὔκολοι λέξεις *γάτα παρὶ* καὶ μετὰ σελίδ. 26 (σελ.32) ἡ λέξις *χέρι*. Ἐν σελιδ. 6 ἀναλύεται ἡ δύσκολος συλλαβὴ *συς* καὶ μετὰ 6 σελίδ. (σελ. 12) ἡ εὔκολος συλλαβὴ *πα*. Ἐν σελίδ. 64 προηγεῖται ἡ ἀνάλυσις τῆς δυσκολωτάτης τῶν λέξεων *σπλάγχνον* καὶ ἔπεται ἡ ἀνάλυσις τῆς πολὺ ταύτης εὐκολωτέρας λέξεως *δένδρον*. Ἐν σελ. 60 προηγοῦνται αἱ δύσκολοι λέξεις *σκληρὸς σπλὴν σφραγὶς* καὶ μετὰ μίαν σελίδ. (σελ. 61) αἱ εὐκολώτεραι τούτων *βιβλίον ἔβρεξεν*. Ἐν σελ. 56 φέρεται «*οἱ ἄτακτοι μαθηταί*» καὶ μετὰ δύο σελίδας διδάσκεται τὸ *κτ*. Ἐν σελ. 55 φέρεται «*τῆς μητρός*» καὶ μετὰ 4 σελ. διδάσκεται τὸ *τρ* (σελ. 59). Ἐν σελ. 55 φέρεται *πλοῖον* καὶ μετὰ 3 σελ. (σελ. 58) διδάσκεται τὸ *πλ*. κτλ. κτλ.

4) Λείπουσιν ἐκ τῆς σελίδ. 54, ἔνθα διδάσκονται «δύο σύμφωνα ἐν μέσῳ λέξεων χωριζόμενα ἐν τῷ συλλαβισμῷ» ἓξ εἴδη, τάδε: λκ λτ μψ νδ ρδ ρσ. Λείπουσιν ἐκ τῶν σελίδ. 57 καὶ 61, ἔνθα τὸ 6 γένος τῶν συλλαβῶν, διδάσκεται, ὅ ἐστιν αἱ συλλαβαὶ αἱ ἀρχόμεναι ἐκ δύο συμφώνων συνεκφωνουμένων, εἴδη δέκα καὶ τρία, τὰ ἑξῆς: δν θλ κν κμ σμ τλ τμ φλ χθ γμ θμ τν χμ. Λείπουσιν ἐκ τῶν σελ. 60 καὶ 63, ἔνθα τὸ 7ον γένος τῶν συλλαβῶν διδάσκεται, ὅ ἐστιν αἱ συλλαβαὶ αἱ ἀρχόμεναι ἐκ τριῶν συμφώνων συνεκφωνουμένων, εἴδη τρία τὰ ἑξῆς: σθμ σχν σχρ. Λείπουσιν ἐκ τῆς σελ. 64, ἔνθα ὁ βραβευθεὶς Ἀλφαβηταριογράφος διδάσκει «τρία σύμφωνα ἐν μέσῳ λέξεων χωριζόμενα ἐν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ψεις 1), τὸ ἀσύμφυλον τῶν πρὸς ἄσκησιν προκειμένων πρὸς τὸ ἐν οἷς καὶ δι' ὧν ἡ ἄσκησις ἐπιδιώκεται 2), ἡ ἔλλειψις πάσης ἀναλογίας 3), ἡ χρῆσις λέξεων ἀνυπάρκτων, γλωσσηματικῶν καὶ ἀπηρχαιωμένων 4), ἡ ἀπηχὲς καὶ ἀπῳδὸν μελῳδοῦσα ἀνυπέρβλητος καὶ ἀπάνθρωπος λεκτικὴ δυσαρμονία 5), τὰ κύρια ὀνόματα πόλεων, ἀνθρώπων κτλ. ἐντε-

τῷ συλλαβισμῷ (!) εἴδη δύο τάδε: ρκτ. μπτ. Οὕτω δὲ κατορθοῦται πλήθους παμμεγίστου λέξεων τὴν ἀνάγνωσιν οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἀλφαβηταρίου τούτου νὰ μὴ μάθωσι· πασῶν δηλ. τῶν λέξεων τῶν ὁμοιειδῶν ταύταις: χαλκὸς Ἀλκιβιάδης, ψάλτης ἐφαλτήριον, γαμψὸς κομψός, ἔνδυμα ἑνδεκα, βάρβαρος μάρμαρον, μυρσίνη ἄρσεν, θλίβομαι ἀθλητής, κνήμη τέκνον, λικμῶ ἄκμων, σμῆνος κόσμος, τλήμων ἄτλας, τμῆμα ἀτμός, φλύαρος τυφλός, χθὲς ἰχθύς, τάγμα πρᾶγμα, ἀριθμὸς βαθμός, φάτνη φάτνωμα, αἰχμὴ αἰχμηρός, ἄσθμα ἀσθμαίνω, ἰσχνὸς κάτισχνος, αἰσχρὸς αἰσχρότης, ἄρκτος ἀρκτικός, πέμπτος ἄμεμπτος.

1) Στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ἀπομεμονωμένα, συλλαβαὶ ἄσημοι καὶ ἄλογοι, λέξεις ἀπομεμονωμέναι, φράσεις καὶ προτάσεις αἱ αὐταί, εὑρηνται μέχρι πνιγμονῆς ἐπαναλαμβανόμεναι. Οὕτω π. χ. τὸ στοιχεῖον γ ἀπομεμονωμένον εὑρηται ἐν τῇ σελίδι 13, ἔνθα διδάσκεται, 17 φορὰς ἐπαναλαμβανόμενον: γ γ γ γ γ καὶ οὕτω καθεξῆς· ἡ ἄλογος καὶ ἄσημος φωνὴ *ντ* εὑρηται ἀπὸ τῆς 3 - 5 σελίδος 26 φορὰς κτλ. κτλ. Ἡ λέξις *ὑνί* ἐν τρισὶ σελίσι (3 - 5) φέρεται 26 φορὰς: ὑνί, ὑνί, ὑνὶ κτλ. κτλ. Ἐν σελ. 10 ἐπαναλαμβάνονται πᾶσαι αἱ πρὸ αὐτῆς λέξεις: *ντνὶ ὑνὶ ὑνίον* κτλ. Ἐν σελ. 16 γίνεται τὸ αὐτό: Τὰ *ντνία τὰ ὑνία νάντ* κτλ. προστιθεμένων καὶ τῶν πρὸ αὐτῆς φράσεων καὶ προτάσεων: *ὁ κακὸς κόρακας, ὁ γάτος ἀγαπᾷ τὸν τυρόν*. Ἐν σελίδι 22 γίνεται τὸ αὐτὸ ὡς πρὸς τὰς λέξεις καὶ ἐν σελ. 23 τὸ αὐτὸ ὡς πρὸς τὰς φράσεις καὶ προτάσεις. Τὰ αὐτὰ γίνονται καὶ ἐν σελ. 34, 37, 50 κτλ. Καὶ οὕτω κατωρθώθη τέλος, πρὸς δόξαν τῆς Ἑλληνικῆς εὐπαιδευσίας καὶ τῆς κριτικῆς ὀξυδερκείας, ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Μεθοδικῆς δὲν εἶχε κατορθωθῆ· νὰ γραφῶσιν ἐν ὑπερπεντήκοντα σελίσι Ἀλφαβηταρίου καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖς κεφαλαίοις τοῖς ἐπιγραφομένοις «*Λέξεις καὶ φράσεις*» ἀνθρώπινοι μὲν φωναί, ὅ ἐστι λέξεις *διάφοροι* 410, θηρομιγεῖς δὲ ὠρυγαί, ὅ ἐστι στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ἀπομεμονωμένα καὶ συλλαβαὶ ἄσημοι καὶ ἄλογοι ὑπερτριπλάσιαι· 902 + 500 = 1402 !

2) Π. χ. ἐν σελ. 58 πρόκειται νὰ γείνῃ ἡ ἄσκησις τοῦ *πν*. Γίνεται δ' αὕτη ὡς ἕπεται: π - ν πν πν - ο πνο η πνο η ἡ πνοή . . ὁ νότος εἶνε θερμός ! ! κτλ. κτλ.

3) Ἐναρθρα ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ μετ' ἀνάρθρων π. χ. σελ. 13 «*ὁ γάτος, γάτα, γαρίς, παγίς, τὸ παγὶ* κτλ. κτλ. Σελ. 49 τ - ῆ τ - ι μ - ῆ καὶ πάλιν τ - ῳ να ῳ μὴ τονιζόμενα.

4) Π. χ. ἡ *ἔδδιξ, ὁ κάδδιχος* κτλ. (Ἰδ. ἔκθεσ. σελ. 10, 6 περὶ τὸ μέσον). Τούτων ἡ λέξις **ἔδδιξ** δὲν εὑρίσκεται οὔτε εἰς τοῦ Βυζαντίου τὸ ἑλλην. λεξικὸν οὔτε εἰς τοῦ Pape οὔτε εἰς τοῦ Passow οὔτε εἰς τὸν Θησαυρὸν τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου οὔτε εἰς τοῦ κ. Κουμανούδη τὴν Συναγωγὴν τῶν ἀθησαυρίστων λέξεων. — Ἡ λέξις **κάδδιχος** δὲν εὑρίσκεται εἰς τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου τὸν Θησαυρόν, εὑρίσκεται δὲ ἐν τοῖς λοιποῖς λεξικοῖς καὶ σημειοῦται ὡς λέξις ἰδιάζουσα τοῖς ἀρχαίοις Λάκωσι, σημαίνουσα μέτρον τι διὰ τὰ γεννήματα χωροῦν 4 χοίνικας. Ταῦτα δὲ διὰ παιδάρια ἑξαετῆ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰ 1895 μετὰ Χριστὸν ζῶντα !

5) Ἐν τῷ αὐτῷ μαθήματι, π. χ. ἐν τῷ η', σελ. 12, ἐπὶ τὸ αὐτό: «*ἄπιον πατᾶτα*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λῶς πόρρω τῆς παιδικῆς σφαίρας κείμενα 1), τὸ ἑτερόμορφον τῶν αὐτῶν ὀνομάτων 2), αἱ ἐκ συστήματος ἀνορθογραφίαι 3), αἱ ἐξ ἀταλαιπωρίας ἀνορθογραφίαι 4), ἡ χυδαιοφωνία 5), τὰ ἀνελλήνιστα 6), καὶ τὰ τούτοις παρόμοια μεθοδικὰ καὶ γλωσσικὰ ἁμαρτήματα, πρὸς δὲ τὸ ἀτερπὲς καὶ στυγνὸν τῶν πραγμάτων, τὰ διημαρτημένα, τὰ πεπατημένα καὶ πεπλυμένα καὶ μυριόλεκτα, τὰ φορτικὰ καὶ συρφετώδη καὶ ἀγοραῖα, τὰ ληρώδη καὶ γραώδη καὶ μειρακιώδη, τὰ ἀγενῆ καὶ χαμαιτυπῆ καὶ ὑπόκενα, τὰ ψυχρὰ καὶ ξηρὰ καὶ ἀδιανόητα, τὰ ῥυπαρὰ καὶ μισητὰ καὶ μιαρὰ καὶ εἰδεχθῆ καὶ δυσανάσχετα, ἡ πτωχεία εἰς αἰσθήματα καὶ ἐννοίας, ἡ ἀγροῖκος παχύνοια καὶ ἀμβλύνοια, ἡ νοσηρὰ φλυαρία, ἡ καπηλικὴ χυδαιοφροσύνη, ἡ ἠθικὴ ἀνικανότης, ἡ πνευματικὴ κενότης καὶ τὰ τούτοις παρόμοια τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ τοῦ ἀνθρωπικοῦ ἤθους νοσήματα ἐλέγχουσι μὲν τὸ βραβευθὲν τοῦτο Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Μιλτ. Βρατσάνου ὡς τὸ χείριστον πάντων τῶν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου παρ' ἡμῖν ἀναφανέντων καὶ ὡς τὸ ἀχρειέστατον πάντων τῶν καθ' ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς Μεθοδικῆς προκυψάντων, καθιστῶσι δὲ αὐτὸ ὄργανον τελειότατον καὶ ἐπιτηδειότατον ἀπομωρώσεως, ἀναισθησίας, καὶ ἀνδραποδωδίας τῶν τε διδασκάλων τῶν διδασκόντων τοῦτο, καὶ τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων τῶν διδασκομένων αὐτό, καὶ ἐγκολάπτουσιν εἰς τὸ μέτωπον τοῦ ἐν τῷ μέσῳ πεπολιτισμένων λαῶν διαβιοῦντος ἔθνους ἡμῶν στίγμα βαθὺ δημοσίας ἀπαιδευσίας, ἀπειροκαλίας καὶ χυδαιοφροσύνης 7).

νάι ὁ ναὸς τὸ ῥάπανον τὰ ἴα τὰ ποτὰ τὰ σῖτα σαγὶς τὸ σιτάρι» (!!) κτλ. κτλ. Ἐν τῷ αὐτῷ τμήματι τοῦ αὐτοῦ βιβλίου: *γδοῦπος, πλῆκτρον ῥόκτρον ὕσπληξ ἀμβροσία χοῦς ὀδοὺς κάρα ἔρια μῖτος κέρας ῥιπὶς πυρὸς αὐχὴν χιτὼν ἄρουρα ἷς σῦς ῥὰξ ῥώξ . . .* καὶ *ψωμᾶς ἀλογόμυια ζωνάρι βαρέλι λάδι φασόλι παγὶ πιθάρι καρότο κόρακας κότα χῆνα βῶδι στραβὸς φῶλι γύνι γυνί χοῖρος μουγκρίζων.*

1) Οἷον· *Ἴδη Τάρας Ζέα Ὀλίαρος Πάρις Ἥρα κτλ. κτλ.*

2) Π. χ. ἐν τῷ αὐτῷ μαθήματι: *ψαλίς ψαλίδι. ὑγὶ ὑγίον, ὁ πίθος τὸ πιθάρι, ὁ λέμβος ἡ λέμβος* (σ. 55. 56).

3) Οἷον σελ. 13 *«ὁ γάτος ἀγαπᾶ τὸν τυρόν»*, σελ. 43 πετᾶ, σελ. 45 φυσᾶ, κτλ. Τὰ ἀρχικὰ γράμματα πασῶν τῶν περιόδων ἀπὸ σελ. 13 - 65 μικρὰ ἀντὶ κεφαλαίων.

4) Ροξάνη Ὡροπὸς ποῦς τρύπα σύκον φακὴ βῶδι κτλ. κτλ.

5) Π. χ. *τυρὶ μάτι μύτι αὐτὶ χέρι πόδι ποδιά* κτλ. κτλ.

6) Π. χ. σελ. 54 *ὁποῖος ἔχει θάρρος*, σελ. 49 *παρέχουσιν ἐπαίνους τῷ ἐπιμελεῖ μαθητῇ*, σελ. 22 *ῥοδέα μὲ ῥόδα*, σελ. 40 *ῥοιαὶ μὲ ῥόδα* κτλ. κτλ.

7) Grenzboten, 1893, ἀριθ. II, σελ. 552: «Ὁ βουλόμενος νὰ καταμάθῃ τὸ δημο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ποίου δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἄλλου ἔθνους συγγραφεῖς καὶ κριταί, ποίου ἄλλου ἔθνους ὑπουργοὶ ἠδύναντο νὰ εἶνε τόσον ἀναίσθητοι, τόσον ἄστοργοι, ὅσον οἱ παρασχόντες εἰς τὴν τρυφερὰν νεολαίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν διὰ τοῦ πρώτου αὐτῶν βιβλίου ὡς πνευματικὴν τροφὴν ληρήματα γραώδη, ἐρεσχελίας ἀγοραίας, καὶ βδελυρίας ναυτιώδεις, ὡς τὰ τοιαῦτα τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαβηταρίου; Ἔχω δύο χέρια καὶ δύο πόδια (σελ. 33) — Εἴθε νὰ γείνω γέρων (43) — ὁ πατὴρ εἶνε καλὸς χορευτὴς (47) — ὁ γείτων ἔχει μεγάλα γένεια (43) — μὲ ἐπόνεσεν ὁ ὦμος (56) — ὁ πατήρ μου ἔχει πολλὰ κτήματα (58) — φῶς φανάρι (26) — ῥάψε κόψε· κόψε ῥάψε (29) — χαῖρε ἑταῖρε (39) — χύνε ὕδωρ τῇ αὐλῇ (49) — τῷ κήπῳ φύτευε λαχανικὰ (49) — βάλλω γόμφους εἰς τὴν σανίδα (55) — ἡ ἀλήθεια ἀνήκει τῇ ἀρετῇ (41) — ἅμα ἔπεσεν ἡ ὕσπληξ ἔτρεξαν οἱ δρομεῖς (63) — ἡ κουρὰ τοῦ διακόνου (41) — πέρασαν τὰ φῶτα (30) — ὁ ὄνος ἔφαγε τὰ ἄχυρα (33) — μία κόρη ἠγάπα τὰ μῆλα (20 καὶ 23) — ὁ γάτος ἀγαπᾷ τὸν τυρὸν (13) — ἐγὼ ἀγαπῶ τὰ καλὰ φαγητὰ (26) — ἐγὼ ἀγαπῶ τὰ ὠὰ (25) — καὶ πάλιν· ἐγὼ ἀγαπῶ τὰ ὠὰ (35) — ἀγαπῶ πολὺ τὰ ὥριμα ζίζυφα (30) — ἀγαπῶ τὰ ξηρὰ σῦκα (30) — ἀγαπῶ τὰ μαῦρα μοῦρα (53) — ἀγαπῶ τὰ ψητὰ ψάρια (29) καὶ πάλιν: ἀγαπῶ τὰ ψητὰ ψάρια (36) — ἔφαγα γάλλον ψητὸν (29) — κοιλίαι αἰγῶν καὶ βοῶν (40) — τὸ πάχος τοῦ χοίρου λέγεται λαρδὶ (87) — ἡ φέτα, τὸ τουλουμίσιον καὶ τὸ κεφαλίσιον εἶνε διάφορα εἴδη τυρίων (Ἔκθεσ. σ. 10) — ὁ παῖς οὗτος ῥογχαλίζει, ὅταν κοιμᾶται (55) — μὲ τὴν ξύστραν ξυόμεθα (63) — ὁ ὄνος διώκει τὰς μυίας μὲ τὴν οὐρὰν (44) — ἀνδιάζω πολὺ τὰς μυίας (44) — αἱ μῆαι μολύνουσι τὰ φαγητὰ (44) — ὁ παῖς ὁ ὁποῖος πιάνει τὰς μυίας μὲ τὰς χεῖρας εἶνε ῥυπαρὸς (44) — αἱ φθεῖρες εἶνε βρωμερὰ ζωύφια (59) — ἀπὸ τὴν ῥῖνα ἐξέρχεται ἡ μύξα (99) κτλ. κτλ.

Ἐς κόρακας! Ταῦτα δ' ἐστὶ πλεῖν ἢ ναυτιᾶν. Βραβείου ἢ ἐμπτυ-

τικὸν σχολεῖον χώρας τινός, ἂς λάβῃ ἀνὰ χεῖρας τὰ ἐν αὐτοῖς χρησιμοποιούμενα ἀναγνωστικὰ βιβλία. Ταῦτα εἶνε εἰς ὕψιστον βαθμὸν χαρακτηριστικὰ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαοῦ τῆς χώρας ταύτης κτλ. κτλ. Ἴδε τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τῇ ὑποσελιδίῳ σημειώσει τῆς 166 σελίδος τοῦ παιδαγωγικοῦ συγγράμματος τοῦ Rein, Pädagogische Studien, ἔτος 14, τεῦχος τρίτον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σμῶν καὶ λακτισμάτων εἶνε ἄξιοι οἱ τοιαῦτα δεινῶς ἀπόζοντα διανοητικὰ κενέβρεια ἐρευγόμενοι μαμμάκουθοι; Εἶνε δὲ ἀσυνειδητότεροι ἐπὶ τῆς γῆς ἄνθρωποι ἄλλοι τῶν κριτῶν τῶν ἀξιωσάντων βραβεύσεως τοιαῦτα ἐγκεφάλου μυξώδους ἐκκρίματα γλοιώδη; Μόνον δὲ ἡ 120 σελ. τοῦ Ἀλφαβηταρίου τούτου — καὶ ἂν ἔλειπον δηλ. πάντα τὰ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἁμαρτήματα — ἠδύνατο δικαίως νὰ προκαλέσῃ τὴν χρῆσιν τῆς ἀστραγαλωτῆς μάστιγος κατὰ τῶν νώτων τῶν Παφλαγόνων κριτῶν καὶ τοῦ βραβευθέντος μυξίνου αὐτῶν Ἀλφαβηταριογράφου.

Τίνος ὑομουσίας πρέπει τις νὰ εἶνε ἐμπεφορημένος ὥστε νὰ καταντήσῃ νῦν, μετὰ ὑπερτριακοσιετεῖς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν λογικῶν καὶ τῶν ὀρθῶν νὰ γράψῃ, ἢ πόσον πρέπει νὰ εἶνε ἀβέλτερος ὁ κριτὴς ἐκεῖνος, ὅστις κρίνει νῦν, ἐν φθίνοντι 19ῳ αἰῶνι, βραβεύσεως ἄξιον ἀναγνωστικὸν βιβλίον, διὰ παῖδας τρυφεροὺς προωρισμένον, ἐν ᾧ εἶνε καταγεγραμμένα καὶ τάδε (σελ. 120):

1) Ἄσπρη πέτρα ξέξασπρη, κι' ἀπ' τὸν ἥλιο ξεξασπρότερη.

2) Τὸ βράχο, βράχο ἀνέβαινα κ' ἔτρωγα βραχόσφακτα.

3) Μιὰ ἐκκλησιὰ μολυβωτή, μολυβοκανδυλογλυπτοπελεκητή· καὶ ποιὸς τὴν ἐμολυβοκανδυλογλυπτοεπελέκησε; — Ὁ γυὸς τοῦ μολυβοκανδυλογλυπτοπελεκητοῦ.

4) Ὁ παπᾶς ὁ παχὺς ἔφαγε παχειὰ φακή. — Γιατί, παπᾶ παχύ, ἔφαγες παχειὰ φακή;

5) Μάρπτε, σφίγξ, κλώψ, ζβυχθηδόν.

6) Βέδυ ζάμψ, χθὼ πλῆκτρον, σφίγξ.

7) Κναξδί, χθύπτης φλεγμὺ δρόψ 1).

---

1) Τὰ ὑπὸ τοὺς ἀριθμ. 5 - 7, κακῶς τὰ πλεῖστα ἀντιγραφέντα (*μάρπτες* καὶ ὄχι *μάρπτε*, *ζὰψ* καὶ ὄχι *ζάμψ*, *χθὼν* καὶ ὄχι *χθώ*, *φλεγμὸς* καὶ ὄχι *φλεγμύ*, *δρὼψ* καὶ ὄχι *δρόψ*) εὑρηνται καταγεγραμμένα παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ (Στρωματεῖς, βιβλ. 5, κεφ. 8, ἔκδ. Potter, σελ. 673-675, ἔκδ. Παρισ. σελ. 569 - 571, ἔκδ. Migne τόμ. 2, σελ. 73, 76, 77, 80). Εἶνε δὲ ῥήματα Φρυγικὰ παράξενα καὶ παρακεκομμένα τῆς παλαιᾶς θεολογίας αἰνιγματώδη καὶ ἀνερμήνευτα, λόγια παράσημα ἐπιψαλλόμενα ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὰς καθαρσίους εὐχὰς τῶν μάντεων καθαιρόντων τὰς πόλεις ὑπὸ λοιμοῦ, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Κλήμης λέγων (ἔνθ. ἀν.): «Ἀπολλόδωρος δὲ ὁ Κερκυραῖος τοὺς στίχους τούσδε ὑπὸ Βράγχου ἀναφωνηθῆναι τοῦ μάντεως λέγει Μιλησίους καθαίροντος ἀπὸ λοιμοῦ. Ὁ μὲν γὰρ ἐπιρραίνων τὸ πλῆθος δάφνης κλάδοις προ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ ἀσυνειδησία τῶν κ. κ. κριτῶν καταφαίνεται πρὸσέτι καὶ ἐκ τῆς ἄλλης πράξεως αὐτῶν, ἐκ τῆς βραβεύσεως τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς

κατήρχετο τοῦ ὕμνου ὧδέ πως· Μέλπετε, ὦ παῖδες, Ἐκάεργον καὶ Ἐκαέργαν· ἐπέψαλλε δὲ ὡς εἰπεῖν ὁ λεώς, Βέδυ, Ζάψ, Χθών, Πλῆκτρον, Σφίγξ, Κναξζδί, Χθύπτης, Φλεγμός, Δρώψ. Μέμνηται τῆς ἱστορίας καὶ Καλλίμαχος ἐν Ἰάμβοις». — Περὶ τῶν αὐτῶν καὶ ὁ Πορφύριος (Πορφυρίου τοῦ φιλοσόφου περὶ τοῦ κνάξ, ζδί κτλ. ἑρμηνεία): «Καὶ ἕτερα δὲ πλεῖστα τοιαῦτα διὰ τῶν κδ' στοιχείων ἀπαρτίζοντα ἴδιον σκοπὸν εὕρομεν, οἷον βέδυ, ζάψ» κτλ. κτλ. Ἐν γένει δὲ τοὺς τοιούτους βατταρισμοὺς καὶ συριγμοὺς καὶ κριγμοὺς καὶ κλωσμοὺς καὶ γρυλλισμούς, τοὺς τοιούτους ἀσήμους καὶ ἀδιαρθρώτους σωροὺς τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, τὰ τοιαῦτα κακοσύνθετα καὶ δυσεξέλικτα καὶ δύσφθογγα καὶ κακέμφατα, τὰ τοιαῦτα ἄρρυθμα καὶ δύσηχα ταῖς τῶν γραμμάτων ἀντιτυπίαις τὰς ἀκοὰς τραχύνοντα στοιχειωτικὰ συνονθεύματα οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν *ὑπογραμμοὺς παιδικούς, ὑπογραμμούς, χαλινοὺς* (Κλήμης ἔνθ. ἀνωτ. ἔκδ. Potter σελ. 675. ἔκδ. Παρισ. σελ. 571. ἔκδ. Migne τόμ. 2, σελ. 86 Α): «Ἀλλὰ καὶ τρίτος ὑπογραμμὸς φέρεται παιδικός· μάρπτες» κτλ. (Ἰδ. καὶ Grasberger, Erziehung und Unterricht in klassischen Alterthum, 1875, Theil II, σελ. 303, ὑποσελ. σημ. 1. Richard Bentley, Opuscula philolog. σελ. 492, Epistola ad Joann Milium. Wower de Polymathia σελ. 39. Bernardy, Römisch. Litt· σημ. 42· Krause, Gymnastik und Agonistik der Hellenen τόμ. 1, σελ. 633· Migne ἐν τῇ ὑποσελιδίῳ σημ. τῆς 78 σελίδ. τοῦ 2 τόμου τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσεως τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως. τὰ ἐμὰ ἄρθρα *Ἀνάγνωσις* καὶ *Ἀπαγγελία* ἐν τῷ Ἐγκυκλοπαιδ. λεξικῷ τοῦ Μπάρτ καὶ Χίρστ, ἔνθα καὶ περὶ τῶν χαλινῶν καὶ φωνασκῶν)· διότι πᾶν ἄλλο βεβαίως εἶνε οἱ κακόστομοι καὶ βαρβαρόστομοι λαρυγγισμοὶ καὶ φαρυγγισμοὶ οὗτοι, αἱ θηρομηγεῖς ὠρυγαὶ καὶ οἱ ἀπαίσιοι γρυλλισμοὶ οὗτοι ἢ **φράσεις**, ὡς χαίρει τιτλοφορῶν αὐτὰ ὁ χαριτόφωνος ἐστεμμένος Ἀλφαβηταριογράφος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὁ Bentley (ἔνθ.ἀνωτ.) καλεῖ *ridicula, barbara et infacetta verba* (γελοῖα, βάρβαρα καὶ ἄκομψα ὀνόματα), ὁ Grasberger (ἔνθ. ἀνωτ.) *Wortconglomerat*, καὶ *Kolperige Buchstabenverbindungen* (σωρὸν λέξεων καὶ τραχεῖαν ἀντιτυπίαν τῶν γραμμάτων), ὁ δὲ Fechner (ἔ. ἀ. σελ. 116) *abenteurlischen Silbengebell* (τερατώδη συλλαβικὸν ὑλαγμόν), κατὰ τοῦ ὁποίου καὶ σφοδρότατα ἀντεπεξέρχεται· διότι ὅπως παρ' ἡμῖν ἐν φθίνοντι 19ῳ αἰῶνι εὑρέθη ἐμβρόντητος Ἀλφαβηταριογράφος καταγράψας ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα φωνητικὰ ἐκτρώματα, οὕτω καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ἀρχομένου τοῦ αἰῶνος τούτου εὑρέθησάν τινες, (Christian Henirich Wolke, Erstes Lesebuch, Berlin und Leipzig, 1820, σελ. 40 - 41) γράψαντες ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις αὐτῶν τὰ ἐφάμιλλα τοῖς ἡμετέροις «*βραχόσφακτα ζδυχθηδὸν κναξζδὶ ζάμψ· μολυβοκανδυλογλυπτοπελεκητοῦ* ταῦτα: Bibiblobra, Kiklekrukna, Ksikseksuksa, Chichlenchlanchra, Pfipfapfropfa, Schlischmoschnusschwa, Spisplospruspla κτλ. κτλ. ἅτινα ἐν σφοδρᾷ καὶ ἁγίᾳ ἀγανακτήσει «abenteurliche Silbengebell» ἀπεκάλεσεν ὁ ἀνθρώπινα τὰ νεῦρα καὶ φυσιολογικῶς λειτουργοῦντα τὸν στόμαχον ἔχων ἀγαθὸς Fechner.

Ἀλλ' ἐν Γερμανίᾳ οἱ τοιοῦτοι Ἀλφαβηταριογράφοι στιγματίζονται ὡς τὴν ἀνδραποδώδη τρίχα ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν ἔχοντες καὶ παραδίδονται εἰς τὴν κοινὴν καταφρόνησιν· ἐνταῦθα ὅμως στεφανοῦνται καὶ θησαυρίζουσιν. Διό καὶ οἱ τοιούτων στεφάνων ἐφιέμενοι καὶ τοιούτου πλούτου διψῶντες Ἀλφαβηταριογράφοι, οἱ παρεμφερεῖς πως κατὰ τὴν εὐμουσίαν καὶ εὐπαιδευσίαν τῷ νῦν ἐστεμμένῳ, δὲν εἶνε ἀσύμφορον κατὰ τοὺς προ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δ' τάξεως τοῦ κ. Ἀριστοτέλους Κουρτίδου 1). Τοῦτο ὡς πρός τε τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν γλῶσσαν παρὰ τὴν προκήρυξιν τοῦ ὑπουργείου γενόμενον, ὡς ἄνω ἐσημειώθη, καὶ προχειρότατα εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε συγκαττυθὲν οὐ μόνον βραβεύσεως ἄξιον δὲν ἦτο, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον· κατακρίσεως πικροτάτης καὶ στιγματισμοῦ καυστικωτάτου.

Καὶ αὐτοὶ οἱ κ. κ. κριταὶ ἀκόμη, μεθ' ὅλην τὴν μεροληψίαν καὶ ἀσυνειδησίαν αὐτῶν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρύψωσι μέχρι τέλους καθ' ὁλοκληρίαν τὰ δεινὰ ἐπιστημονικὰ αὐτοῦ ἁμαρτήματα. Καὶ αὐτοὶ εὗρον καιρὸν νὰ ψέξωσι τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ὡς ἀνελλήνιστον 2) τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ὡς ἐπιστημονικῶς ψευδὲς καὶ ὡς παιδαγωγι-

σεχεῖς διαγωνισμοὺς νὰ πλουτήσωσι τὸν λογικότητος καὶ εὐαισθησίας καὶ γλαφυρίας μεστὸν τοῦτον πίνακα διά τε τῶν παρ' Ὠριγένει (Κατὰ πασῶν αἱρέσεων ἔλεγχος, βιβλ.5, κεφ. 8.14. 20, ἔκδ. Miller, 1851, σ. 107.129.144) «*ὑπερόγκων τούτων λόγων* τῆς παμποικίλου σοφίας τῆς τῶν Περατῶν αἱρέσεως» καὶ τῶν «θαυμασιωτάτων» Σηθιανῶν καὶ «τῶν ἐφευρετῶν κενῆς τέχνης γραμματικῆς» Νασσηνῶν: «*Καυλακαῦ σαυλαυσαῦ Σοκλὰν ζεησὰρ Οὐωὰθ Οὐὼ Οὖ Ἀοαὶ Χορζὰρ Νεβρόη Βέρα Μίσυρ Ἀστράμψυχος Καρφασημεοχειρ Ἐκκαβάκαρα φάος ῥυέντης περεηφικόλα* καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων «ἀῤῥήτων ἃ μόλις μετὰ πολλοῦ πόνου μυοῦνται οἱ ἄφρονες.»—Καὶ διὰ τῶν παρ' Ἀριστοφάνει (Ὄρνιθες 1615, 1628. 1678) εὐστόμων Τριβαλλικῶν βατταρισμῶν *ναβαισατρεῦ σαυνάκα βακταρικροῦσα καλάνι κόραυνα* καὶ *μεγάλα βασιλιναῦ*· καὶ διὰ τῶν παρ' αὐτῷ τε (Θεσμοφοριάζουσαι 1007) καὶ τῷ Λουκιανῷ (Ἀλέξανδρος ἢ Ψευδομάντης 57) μεμουσωμένων Σκυθικῶν γρυλλισμῶν: «*ξενίγκει κακάσκις ἔκοντο τὴ γέροντο Ἀρταμουξία*—*Μόῤῥφι ἐβάργουλις εἰς σκιὴν χτέγχικραγκ λείψεις φάος*: Ἔστωσαν δὲ βεβαιότατοι περὶ τοῦ στεφάνου, ἀρκεῖ νὰ τύχωσι κριταὶ μουσοφίλητοι, ὡς οἱ βραβεύσαντες τὰ *βραχόσφακτα* καὶ τὰ *ζβυχθηδὸν* καὶ τὰ *ζάμψ* καὶ τὰ *φλεγμὼ* καὶ τὰ *κναξζδὶ* στόματος ὑπὸ ὑομουσίας ἀπαίσιον γρυλλίζοντος. Ἵνα δὲ μηδὲ κατ' ὄναρ διαφιλονεικήσῃ τὸ γέρας ὁ γράψας τὸ ἑστεμμένον *ἐμολυβοκονδυλογλυπτοελεκησε*, ἃς γράψῃ αὐτὸς τὸ παρ' Ἀριστοφάνει (Σφῆκες 505) ὀρθροφοιτοσυκοφαντοδικοταλαιπώρων, τὸ παρ' Ἀθηναίῳ (14, 617ε) τοῦ Πρατίνα ὁλεσισιαλοκάλαμον λαλαβαρυόπα παραμελορυθμοβάταν καὶ τὸ παρ' Ἀριστοφάνει (Ἐκκλησιάζουσαι 1168) ἀνυπέρβλητον κατὰ τὴν χάριν καὶ τὴν γλαφυρίαν τῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθουσῶν ἑβδομήκοντα καὶ ἐννέα συλλαβῶν: *λοπαδοτεμαχοσελαχογαλεοκρανιολειψανοδριμυποτριμματοσιλφιοπαραομελιτοκατακεχυμενοκιχλεπικοσσυφοφαττοπεριστεραλεκτριονοπτεκεφαλλιοκιγκλοπελειολαγῳοσιραιοβαφητραγανοπτερύγων*. Τότε ὁ κότινος εἶνε βέβαιος, ὑπερβέβαιος, ἀρκεῖ κριταὶ νὰ εἶνε Ἀργυριάδαι, Ζησίου, Δουκάκαι, Πρωτόδικοι, Σιμόπουλοι καὶ παρόμοια τούτοις ὕεια θηρία ἐν ἀμαθείᾳ μολυνόμενα.

1) Ἀριστοτέλους Π. Κουρτίδου διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας Ἑλληνικὸν ἀναγνωσματάριον πρὸς χρῆσιν τῆς Δ' τάξεως τῶν δημοτικῶν σχολείων βραβευθὲν ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων κατὰ τὸν ΒΦΛ' νόμον, ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἑστίας 1894, σελ. 1 - 191.

2) Ἔκθεσ. σελ. 31 6'. «Παρατιθέμεθα δὲ ἐκ τῶν λεκτικῶν ἁφαλμάτων τάδε... (ἕπονταί τινα μεθ' ὅ): «Κατόπιν ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν» ἡ φράσις ἀνελλήνιστος...

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κῶς πλημμελές καὶ τὴν οἰκονομίαν τῆς διδακτικῆς ὕλης ὡς μεθοδικῶς ἐσφαλμένην 1). Ἀλλὰ τὰ συστατικὰ παντὸς διδακτικοῦ βιβλίου, καὶ μάλιστα ἀναγνωστικοῦ ταῦτα εἶνε· ἡ γλῶσσα, ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ καὶ ἡ οἰκονομία αὐτῆς. Ὅταν δὲ ταῦτα πλημμελῶς ἔχωσι, τὸ βιβλίον μόνον κατακρίσεως καὶ ἀπορρίψεως ἄξιον εἶνε. Τοῦτο εἶνε λογικὸν καὶ αὐτόδηλον.

Τὰ δὲ φερόμενα προτερήματα αὐτοῦ, ὡς οἱ κ. κ. κριταὶ ὑπολαμβάνουσι καὶ ὀνομάζουσι ταῦτα, «ἡ συντομία δηλ. καὶ τὸ εὐπερίγραφον τῶν ἀναγνωσμάτων, ἡ ἀφέλεια καὶ ἡ χάρις καὶ τὸ ἔντονον τῶν πραγματογραφιῶν καὶ τῶν διηγημάτων καὶ ἡ ἀρίστη ἐκλογὴ τῶν παροιμιῶν καὶ τῶν ποιημάτων» 2), καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχουσι, καὶ ὅτι ἡ ἀπόφανσις αὕτη τῶν κ. κριτῶν εἶνε σύμφωνος πρός τε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰς παιδαγωγικὰς ἀρχὰς καὶ τὰ παιδαγωγικὰ διδάγματα, καὶ ὄχι σοφιστική τις εὑρεσιολογία παχεῖα κριτῶν κακομηχάνων, ἠλιθίως προσπαθούντων νὰ συγκαλύψωσι τὴν κακοήθη αὐτῶν μεροληψίαν καὶ νὰ καλλωπίσωσιν αὐτὴν δι' ἐπιστημονικῶν τερθρειῶν μεμουσωμένων δῆθεν 3), πῶς δύνανται ταῦτα, μορφολογικὰ μόνον προσόντα τῶν διδακτικῶν βιβλίων ὄντα, νὰ ἀπαμβλύνωσι τὴν φαυλότητα τῶν οὐσιωδῶν προσόντων, τῆς γλώσσης, τῆς ὕλης τῆς διδακτικῆς καὶ τῆς οἰκονομίας αὐτῆς; Τὴν φαυλότητα βιβλίου ἀναγνωστικοῦ, φαύλην τὴν γλῶσσαν, φαύλην τὴν διδακτικὴν ὕλην,

1) Ἔκθεσ. σελ. 32, α: «Καλὸν κρίνομεν νὰ ἀφαιρεθῶσιν ὡς ἀκατάλληλα ἡ ἐν σελ. 94 διήγησις» ὁ «Ἕξυπνος Σωτήρης» ἐπίχαρις μὲν ἀλλ' οὐδὲν διδάσκουσα, καὶ ὁ ἐν σελ. 116 μῦθος τοῦ Κοραῆ «Μέθυσος πατὴρ καὶ ὁ υἱός», νὰ κατασπαρῶσι δὲ καταλλήλως ἐν τῷ κειμένῳ αἱ πραγματογραφίαι καὶ τὰ ποιήματα, ὅσα ἀλλεπάλληλα φέρονται ἐν τῷ ἀναγνωσματαρίῳ» (!)

2) Ἔκθεσ. σελ. 32, 6.

3) Πλὴν τῶν εὐσυνειδήτων τούτων καὶ εὐπαιδεύτων καὶ μεμουσωμένων κριτῶν πᾶς ἄλλος κριτὴς συγγραφέα ἀναγνωστικοῦ βιβλίου ἐπὶ τοσοῦτον ἀναίσθητον καὶ ἀπειρόκαλον καὶ ἀπαιδαγώγητον καὶ ἀψυχολόγητον, ἀποτολμήσαντα τόσον βαναύσως νὰ ἐξυβρίσῃ τὴν κοινὴν ἀνθρωπίνην αἴσθησιν, ὥστε νὰ μεταφέρῃ ἐκ τῶν μύθων τοῦ Κοραῆ τὸν ὑπ' ἀριθμὸν 25 (σελ.509) «Μέθυσος πατὴρ καὶ υἱός», θὰ ἀπέκλειε τοῦ ἀγῶνος ὡς βδελυρὸν καὶ μιαρόν, καταισχύνοντα τὰ γράμματα καὶ ὑβρίζοντα τὴν κοινὴν ὀρθροφροσύνην! Τίς τὸν κοινὸν νοῦν καὶ τὴν κοινὴν εὐαισθησίαν ἔχων ἠδύνατο νὰ σκεφθῇ νὰ παραθέσῃ πρὸς ἀνάγνωσιν τρυφερῶν, ἁπλάστων καὶ ἀπειροκάκων παιδαρίων τὰ παμβδέλυρα ταῦτα καὶ παμμίαρα; «Δὲν ἐντρέπεσαι, ἔλεγε πρὸς τὸν υἱόν του μέθυσος πατήρ, νὰ πίνῃς τόσον πολύ; Πάτερ μου, ἀπεκρίθη κλονούμενος ἀπὸ τὴν μέθην ὁ υἱός, φοβοῦμαι μὴ φανῶ καταφρονητής σου, ἐὰν δὲν μιμοῦμαι τὰς πράξεις σου» Αἶσχος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς παιδαγωγοὺς καὶ τοὺς κριτὰς αὐτῆς. Αἶσχος!

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φαύλην τὴν οἰκονομίαν αὐτῆς ἔχοντος, μόνον τὸ πῦρ δύναται νὰ ἀποκαθάρῃ, οὐδαμῶς δ' οὐδέποτε ἡ δῆθεν συντομία καὶ τὸ δῆθεν εὐπερίγραφον καὶ ἡ δῆθεν ἀφέλεια καὶ ἡ δῆθεν χάρις καὶ τὸ δῆθεν ἔντονον τῶν ἀναγνωσμάτων, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα πλάττοντες τὸ στόμα οἱ κ. κριταὶ τερατεύουσιν.

Ἀλλὰ πλὴν τούτου τὸ βραβευθὲν τοῦτο βιβλίον, προχειρότατα εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε συγκαττυθὲν καὶ μετ' ἀφελείας πρωτοφανοῦς ἐν οὐκ ὀλίγοις ἐξ ἄλλων, καὶ δὴ τῶν πλείστων ἔτι καὶ νῦν ζώντων συγγραφέων, συληθέν, ἦτο οὐχὶ βραβεύσεως, ἀλλὰ στιγματισμοῦ παγκοίνου ἄξιον, ἵνα δίδαγμα πᾶσι τοῦ λοιποῦ καταστῇ «ὅτι ἕκαστος ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πόνων καὶ οὐχὶ συλῶν τὰ ἀλλότρια τὸν βίον αὐτοῦ πρέπει νὰ διάγῃ» 1).

Οὐδὲν τῶν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Κράτους μέχρι τοῦδε ἀναγνωστικῶν βιβλίων συνεκολλήθη προχειρότερον καὶ εἰκαιότερον τοῦ βραβευθέντος τούτου βιβλίου τοῦ κ. Ἀριστοτέλους Κουρτίδου. Οὐδέν!

Ἐν πρώτοις ἐλήφθησαν ἐκ διαφόρων βιβλίων, καὶ ἰδίως ἐκ τῶν ἐμῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, διὰ τὸ προχειρότερον, καὶ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Passow «Τραγούδια Ρωμαίικα» ποιήματα καὶ μῦθοι ἔμμετροι 41, ἀποτελοῦντα 1363 στίχους, ὅ ἐστι περὶ τὰς 46 σελίδας, ὅπερ ἐστὶ τὸ $^1/_4$ τοῦ ὅλου βιβλίου, καὶ συνεκολλήθησαν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν 2). Ἔπειτα ἐλήφθησαν ἐκ τῆς πρώτης τυχούσης ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος διάφορα κεφάλαια πληροῦντα περὶ τὰς 18 σελίδας 3). Μετηνέχθησαν ἐκ «τῶν Ἡρωϊκῶν χρόνων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος», βιβλίου ἀναγνωστικοῦ τοῦ αὐτοῦ κ. Κουρτίδου, χρησιμεύοντος

1) Πολύβιος 9, 2, 2: Τὰ ἀλλότρια λέγειν ὡς ἴδια.. πάντων ἐστὶν αἴσχιστον. — Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, Στρωματεῖς βιβλ. 1, κεφ. 20, ἔκδ. Potter, σελ. 377: Ἀδικεῖ ὁ σφετερισάμενος τὰ τῶν ἄλλων καὶ ὡς ἰδίαν αὐχῶν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν αὔξων καὶ ψευδόμενος τὴν ἀλήθειαν. Οὗτος *κλέπτης* ὑπὸ τῆς Γραφῆς εἴρηται.. ἦδη δὲ ὁ κλέπτης ὅπερ ὑφελόμενος ἔχει, ἀληθῶς ἔχει, κἂν χρυσίον ᾖ, κἂν ἄργυρος, κἂν λόγος.

2) Οἱ κ. κ. κριταὶ ἐν τῇ Ἐκθέσει αὐτῶν, σελ. 32, α: «Καλὸν κρίνομεν.. νὰ ἐγκατασπαρῶσι *καταλλήλως* ἐν τῷ κειμένῳ.. τὰ ποιήματα ὅσα *ἀλλεπάλληλα* φέρονται ἐν τῷ ἀναγνωσματαρίῳ».

3) Οἱ θεοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων — Ἀγῶνες — τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος — Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία — Ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως — Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Τούρκους — Ἐκκλησία, Μοναί, Σχολεῖα — Ἀρματωλοὶ καὶ Κλέφται — Ναυτιλία καὶ ἐμπόριον — Σουλιῶται — Παραμοναὶ τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως — Ἔκρηξις τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως — Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου. — Τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄλλοτε διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Β' τάξεως, κεφάλαιά τινα πληροῦντα περὶ τὰς 10 σελίδας 1). Ἐκλεψιλογήθησαν δέ, ποῦ μὲν κατὰ λέξιν μεταγραφέντα, ποῦ δὲ καὶ ἐλαφρῶς μεταποιηθέντα, ποῦ δὲ καὶ οἰκτρῶς — ὅπως μὴ ἀναγνωρισθῶσι δῆθεν — ἐκταμέντα καὶ ἀλογίστως μεταταχθέντα καὶ κακοζήλως ἐπιμηκυνθέντα καὶ παραμούσως βραχυνθέντα 2), σκαιῶς δὲ καὶ ἀγροίκως τούτου ἕνεκα ἐναπειροκαληθέντα 3) καὶ ἀντιπαιδαγωγικῶς διαστρεβλωθέντα ἐκ τῆς «Φυσικῆς ἱστορίας» τοῦ κ. Μηλιαράκη, «ὁ Φοῖνιξ» 4), ἐκ τῶν Δανικῶν Παραμυθίων τοῦ κ. Βικέλα «ἡ Σακκορράφα» 5), ἐκ τοῦ Γεροστάθου τοῦ ἀοιδίμου Λέοντος Μελᾶ «ὁ Ζαχαρίας καὶ ὁ παραλυτικὸς πλούσιος» 6) — «ἀκμὴ καὶ παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος» 7) — τὰ λιμνάζοντα ὕδατα 8) — ὁ μικρὸς Κώστας 9) — ἡ ἐλεημο-

1) Ἀρετὴ καὶ κακία — Δημήτηρ καὶ Τριπτόλεμος — Δαίδαλος καὶ Ἴκαρος. — Νῦν οἱ αὐτοὶ μαθηταὶ ἐν τῷ αὐτῷ σχολείῳ ἀναγινώσκουσι δὶς τὰ αὐτὰ ἀναγνώσματα, ἅπαξ ἐν τοῖς «Ἡρωϊκοῖς χρόνοις» τοῦ κ. Κουρτίδου ἐν τῇ Β' τάξει, καὶ ἅπαξ ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Δ' τάξεως αὐτοῦ. Τὸ ἓν ἐνεκρίθη ὑπουργοῦντος τοῦ κ. Δημ. Καλλιφρονᾶ, τὸ ἕτερον ὑπουργοῦντος τοῦ Δημ. Πετρίδου. Πρότυπον ὄντως ἐκπαιδεύσεως ἀνάλογον τῶν προτύπων προϊσταμένων αὐτῆς!

2) Ἑρμογένης περὶ μεθόδου δεινότητος, ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 429. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σ. 445, § 24: Περὶ τοῦ λεληθότως τὰ αὐτὰ λέγειν ἢ ἑαυτῷ ἢ ἄλλοις μὴ δοκοῦντα τοῦτο ποιεῖν. — Τοῦ τὰ αὐτὰ λέγειν ἢ ἑαυτῷ ἢ ἄλλῳ τινὶ μὴ δοκεῖν τὰ αὐτὰ λέγειν διπλῆ μέθοδος, τάξεως μεταβολῇ, καὶ μήκει καὶ βραχύτητες· ἡ δὲ αὐτὴ καὶ τοῦ παραφράζειν μέθοδος· ἢ γὰρ τὴν τάξιν μεταβαλεῖς, ἥπερ ἐκεῖνος ἐχρήσατο ἢ τὸ μέτρον. Εἴπερ γὰρ διὰ μακρῶν ἐκεῖνος, ταῦτα ἐν βραχέσι συνελὼν λέγεις, ἢ τὸ ἐναντίον.

3) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Περὶ ἀρχαίων ῥητόρων ὑπομνηματισμοὶ — Δείναρχος, κεφ. 7: Πᾶσι τοῖς ἀρχετύποις, αὐτοφυής τις ἐπιπρέπει χάρις καὶ ὥρα· τοῖς δ' ἀπὸ τούτων κατεσκευασμένοις, κἂν ἐπ' ἄκρον μιμήσεως ἔλθωσι, πρόσεστί τι ὅμως τὸ ἐπιτετηδευμένον καὶ οὐκ ἐκ φύσεως ὑπάρχον. — Πλούταρχος ἐν βίῳ Ποπλικόλα, κ. 15, σελ. 105: Ἐν δὲ Ρώμῃ πληγέντες — οἱ κίονες — αὖθις καὶ ἀναξυσθέντες οὐ τοσοῦτον ἔσχον γλαφυρίας, ὅσον ἀπώλεσαν συμμετρίας τοῦ καλοῦ, διάκενοι καὶ λαγαροὶ φανέντες.

4) Σ. Μηλιαράκη Φυσικὴ ἱστορία πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτ. σχολείων, τεῦχ. πρῶτον, 1890, σελ. 21 — Κουρτίδ. Ἀναγνωσμ. σελ. 111.

5) Δ. Βικέλα Παραμύθια Δανικά, μεταφρ. 1884, σελ. 52 — Κουρτίδ. Ἀναγνωσμ. σελ. 53.

6) Γεροστάθης ἔτος 1882, τόμ. 1, σελ. 30 — Ἀναγνωσματάριον Κουρτίδου σελ. 104, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἡ ἀξία τῆς ὑγείας».

7) Γεροστάθης ἔτ. 1881, τόμ. 2, σελ. 82. — Ἀναγνωσμ. Κουρτίδ. σελ. 89, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὰ χρήματα».

8) Γεροστάθ. τόμ. 1, σελ. 83. — Κουρτίδ. Ἀναγνωσμ. σελ. 76.

9) Γεροστάθ. τόμ. 2, σελ. 122. — Κουρτίδ. Ἀναγνωσμ. σελ. 56 «Τὸ ἀρχοντόπουλον καὶ ὁ μικρὸς Κώστας».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σύνη τῆς τυφλῆς 1) — ὁ Βασιγκὼν καὶ ἡ μήτηρ του 2). Ἐκ τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Χαρίση Πουλίου «ὁ Πάππος καὶ ὁ ἔγγονος 3), ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἀλφαβηταρίου «οἱ δύο ξυλοκόποι» 4), ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἕλλην. Ἀναγνωσματαρίου τῆς Β′ τάξεως «ἡ ψωλεὰ τῶν Πελαργῶν 5). — Ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ′ τάξεως τὰ διηγήματα: ὁ εὐφυὴς δικαστὴς — τὸ πέταλον — ἡ καλὴ χρῆσις τῶν χρημάτων. Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι Σκύλος πλεονέκτης — Γεωργὸς καὶ Πελαργὸς — Λέων καὶ Ἀλώπηξ — Τὰ τέκνα τοῦ Γεωργοῦ. — Ἐκ τῶν φυσιογνωστικῶν, οἰκτρῶς ἀποκοπέντων καὶ ἀντιπαιδαγωγικῶς παραμορφωθέντων. Ὁ ἵππος — ὁ ἀετὸς — ἡ γάτα — ἡ αἴξ. — Τὸ ὅλον δέκα καὶ τρία 6).

Ταῦτα πάντα πληροῦσι σελ. 112 τοῦ βραβευθέντος Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Ἀριστοτ. Κουρτίδου ἐκ τῶν 191 τοῦ ὅλου βιβλίου αὐτοῦ, συμπληρωθέντος ἐκ τοῦ προχείρου ἐκ τῶν Γερμανικῶν Ἀναγνωσματαρίων τοῦ Wetzel, Clemen, Wirth, Sostmann, Böckler, τοῦ παρ' ἡμῖν ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ καὶ εἴ τινος ἄλλου 7).

1) Γεροστάθης ἔτ. 1880, τόμ. 3, σελ. 43. — Κουρτίδ. Ἀναγνωσμ. σελ. 28.

2) Γεροστάθ. τόμ. 3, σελ. 43. — Κουρτ. Ἀναγνωσμ. σελ. 15 «Ὁ Οὐάσιγκτον καὶ ἡ μήτηρ του».

3) Χαρίση Πουλίου, Νέον Ἀναγνωσματάριον, τεῦχος πρῶτον, τάξις Β′, ἐν Ἀθήναις 1881, σελ. 95. — Κουρτίδου Ἀναγνωσματάριον, σελ. 8 «Πάππος καὶ ἔγγονος».

4) Χ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀλφαβητάριον, 1893, σελ. 70. — Κουρτίδου Ἀναγνωσμ. τῆς Δ′ τάξεως, σελ. 69 «ὁ Ἑρμῆς καὶ ὁ ξυλοκόπος».

5) Χ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσμ. διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Β′ τάξεως κτλ. 1892, σελ. 5. — Κουρτίδ. Ἀναγνωσμ. σελ. 4 «Φιλοστοργία πελαργοῦ».

6) Ἀντιπαράθες τοῦ ἐμοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ′ τάξεως, ἔτ. 1892 τὰς σελίδας κατὰ σειρὰν 108. 136. 137. 54. 65. 12. 135. 97. 49. 68 καὶ 27 πρὸς τὰς τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Κουρτίδου (Ἐκδ. 1894) ἐπίσης κατὰ σειρὰν τάσδε: 70. 84 (τὸ πέταλον καὶ τὰ κεράσια). 89. 68 (ὁ πλεονέκτης κύων). 114. 95. 26 (οἱ υἱοὶ τοῦ Γεωργοῦ). 49. 65. 117. 24. Ὅταν ἐπιστῇ ὁ καιρὸς νὰ δημοσιευθῶσιν ἐν ἡμικλάστοις σελίσιν ἐν ἀντιπαραβολῇ τὰ πρωτότυπα, ἐξ ὧν ἡ σύλησις ἐγένετο, καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου συληθέντα, τότε θὰ προκύψωσιν εἰς τὸ φῶς σὺν καὶ ἄλλαις τισὶ κακίαις καὶ μικροπονηρίαι τινὲς ἀρκετὰ κωμικαί.

7) Wetzel - Schumann, Schullesebuch, Ausgab. A. Berlin, 1891, II Theil, σελ. 34, ἀριθ. 49: «Ehre Vater und Mutter» τὸ ἐν σελ. 9 τοῦ ἀναγνωσμ. τοῦ κ. Κουρτίδου ἐκχυδαϊσθὲν «Ὁ ἀξιωματικὸς Καλόκαρδος» — Ditlein, Deutsches Volksschullesebuch, Ausg. C. Band I, Mistelstufe, «σελ. 24, ἀριθ. 43: Gespensterfurcht» τὸ ἐν τῷ ἀναγνωσμ. τοῦ κ. Κουρτίδου ἐν σελ. 121 ἐκφαυλισθὲν «Τὸ φάντασμα». Wirth, Deutsches Lesebuch für die höhere Töchterschülen, μέρος τρίτον, ἔτος 1879 ἐν σελ. 70, ὑπ' ἀριθ. 51 «Der geheilte Kranke», τὸ ἐν σελ. 101 τοῦ βραβευθέντος ἀναγνωσματαρίου ἐκφαυλισθὲν «Ὁ ἰατρευθεὶς ἄρρωστος»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ τὸ βιβλίον τὸ οὕτωσὶ προχείρως συγκαττυθὲν καὶ οὕτωσὶ ἐντέμως κλεψιλογηθὲν ἐκρίθη ἄξιον ἐπαίνων διὰ τὴν πρωτοτυπίαν αὐτοῦ καὶ ἄξιον βραβείου διὰ τὰς πρωτοφανεῖς ἐν τῷ παιδαγωγικῷ ὁρίζοντι ἐξόχους ἀρετὰς αὐτοῦ ! 1).

Καὶ τῶν ὀλιγίστων τούτων ἡ μνεία καθιστᾷ περιττήν, νομίζω, τὴν περαιτέρω ἀνάλυσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν. Ἄνθρωποι βραβεύοντες βιβλία παρὰ τοὺς κειμένους νόμους συντεταγμένα, βιβλία ἀπειροκαλίας καὶ κενολογίας μεστά, βιβλία ἀνελλήνιστα τὴν γλῶσσαν, ἀντιπαιδαγωγικὰ τὸ περιεχόμενον, ἀμέθοδα τὴν οἰκονομίαν, ἐκ τοῦ προχείρου συρραφέντα, ἐξ ἁρπαγῆς συγκαττυθέντα, εἶνε ἄξιοι οὐχὶ καταλογισμοῦ τῶν κρίσεων αὐτῶν, ἀλλὰ στιγματισμοῦ παγκοίνου καὶ καταδιώξεως ποινικῆς. Ἀμφιβάλλω ἂν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐδημοσιεύθη ποτὲ ἐν τῇ ἐπισήμῳ αὐτοῦ ἐφημερίδι ἔγγραφον τῆς ἐκθέσεως ταύτης τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν μᾶλλον ἀσύστατον καὶ μᾶλλον κακόηθες. Ἀμφιβάλλω ἂν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐξεθεατρίσθησαν ἐπὶ μὴ εὐόρκῳ ἐκπληρώσει τῶν καθηκόντων αὐτῶν δημοσίᾳ ἄνθρωποι

— Ἐν τῇ αὐτῇ σελ. τοῦ αὐτοῦ Γερμανικοῦ Ἀναγνωσματαρίου ὑπ' ἀριθ. 49: «Eine Hand wächst die andere» τὸ ἐν σελ. 22 ἐκχυδαϊσθὲν καὶ ἀποβαναυσωθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου «Τῶνα χέρι νίβει τἄλλο».— Friedr. Sostmann, Dentsches Lesebuch, Jena, 1864, σελ. 485, ἀριθ. 296: Die Erfindung der Buchdrückerkunst τὸ ἐν σελ. 129 τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Κουρτίδου «Ὁ ἐφευρέτης τῆς τυπογραφίας» — Böckler und Fritz, Deutsches Lesebuch für die Mittelstufe der Volksschule, 1874, σελ. 75, ἀριθ. 83 καὶ σελ. 79, ἀριθ. 87 Der Geizige und der Affe καὶ «Das blinde Ross» τὰ ἐν σελ. 90 τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Κουρτίδου «Ὁ πίθηκος καὶ ὁ φιλάργυρος» καὶ «Ὁ τυφλὸς ἵππος». Ἐκ τοῦ ἄλλου τόμου τοῦ Ἀναγνωσματαρίου für die Oberstufe der Volkschule τῶν αὐτῶν Böckler καὶ Fritz, 1873, σελ. 166, ἀριθ. 123: «Die Glieder des Leibes», τὸ ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου ἐν σελ. 22 «Τὰ μέλη τοῦ σώματος» κτλ. κτλ.— Αἱ πραγματογραφίαι ἅλας, ἐλαία, ἄμπελος τοῦ Ἀναγνωσμ. τοῦ κ. Κουρτίδου ἐκ τοῦ Ἐγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ τοῦ Μπάρτ καὶ Χίρστ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ οὔτω καθεξῆς· προχειρότατα καὶ ἀταλαιπωρότατα.

1) Ἔκθεσις κριτῶν σελ. 31 α, περὶ τὸ μέσον: «Ὁ ποιούμενος συλλογὴν ἐπιτυχῆ τοιούτων — ποιημάτων — *ἐπαίνου πολλοῦ* κρίνεται ἄξιος» — καὶ σελ. 32: «Ἀλλὰ προτερεῖ τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο πολὺ μὲν τοῦ τρίτου τῶν κρινομένων — δηλ. τοῦ ἐμοῦ — πλεῖστον δὲ τῶν δύο ἄλλων — διὸ ἡ ἐπιτροπεία *βραβεύει* αὐτὸ ἐπὶ τριετίαν» (σελ. 1).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν πλειότερον. Βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι παρεσχέθησαν ὑπὸ τῶν γενναίων τούτων κυρίων τοῖς τρυφεροῖς παιδίοις τοῦ ἔθνους ἡμῶν βιβλία ἀναγνωστικὰ πάντων τῶν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Κράτους μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν ἀναφανέντων τὰ χείριστα 1).

1) Τὸ χείριστον τῶν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν ἀναφανέντων Ἀλφαβηταρίων ἦτο τὸ τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου (Ἀλφαβητάριον ἢ ἡ πρώτη ἀνάγνωσις ἐντὸς μηνὸς διδασκομένη κατὰ μέθοδον ἁπλουστάτην πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων ὑπὸ Π. Π. Οἰκονόμου, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας, π. Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Ἀθηνῶν, γενικοῦ διευθυντοῦ τῆς δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ. Ἔκδοσις δεκάτη τετάρτη. ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν καταστημάτων Ἀνέστη Κωνσταντινίδου, 1895, σελ. 1 - 48). Αἱ ἐν τούτῳ ἀνωμαλίαι τοῦ λεκτικοῦ, ἡ ἀπειροκαλία, ἡ κενολογία, ἡ χυδαιολογία, αἱ μωρολογίαι, τὰ βαρβαρόφωνα, τὰ ἀνελλήνιστα, τὰ σικχαμερὰ καὶ τὰ παρόμοιά τῆς τε Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Λογικῆς καὶ τῆς κοινῆς εὐαισθησίας πλημμελήματα κατακλυσμός! Ἀλλὰ τὰ τοῦ βραβευθέντος καὶ πολὺ πλειότερα εἶνε καὶ πολὺ βαρύτερα τούτων.—Καὶ ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου ἀναγινώσκονται «*ἴς ὗς σῦς σὴς φὼρ ψὴν κὶς ψὶξ χθὼν φρὴν χρὼς ψῆνες φῶρες κῆες μῦες πόρρω βυσσὸς*» καὶ παραπλεύρως «*ψωμὶ τυρὶ ψάρι πόδι χατζῆς κουκοῦτσι Ταϊσίτσα Νικολέττα Λεμονίτσα Βενετίτσα μπουκάλι μπαμπᾶς μπόλικος ζεμπίλι τσιμποῦν μάγκας γκαρίζω*» κτλ. κτλ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, ὑπέρτερα εἶνε κατὰ τὴν ἀνωμαλίαν τὰ ἐστεμμένα *κάδδιχος ἔδδιξ κάρα γδοῦπος ῥὶπὶς καρότο στραβὸς φῶλι νιὶ μουγκρίζω* τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαβηταρίου. — Καὶ ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου ἀναγινώσκονται: «*ὁ μπαμπᾶς μας ἔναν ὄνον ἠγόρασεν — τὰς τσίχλας τρώγομεν ψητὰς — τὴν μυτζύθραν κάμνομεν μὲ γάλα — γκά, γκά, γκὰ ἐγκάριζεν ὁ ὄνος μας — αἱ γλαῦκες φωνάζουν κουκουνιάου, κουκουνιάου*» κτλ. κτλ. Ἀλλὰ — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — ὑπερέχουσι κατὰ τὴν φαυλότητα καὶ τὴν βδελυρίαν τὰ ἐστεμμένα: «*ὁ ὄνος ἔφαγε τὰ ἄχυρα — ἀγαπῶ τὰ ψητὰ ψάρια — ἡ φέτα, τὸ τουλουμίσιον καὶ τὸ κεφαλίσιον εἶνε διάφορα εἴδη τυρίων — ὁ παῖς οὔτος ῥογχαλίζει — τὸ πάχος τοῦ χοίρου λέγεται λαρδί — κοιλίαι αἰγῶν καὶ βοῶν — ὁ χοῖρος ἔρχεται μουγκρίζων*» κτλ. κτλ. Δυσδιάκριτον δέ πως μένει μόνον τίνα εἶνε τὰ φαυλότερα καὶ βδελυρώτερα τὰ τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου «*Δύο γαϊδάροι μαλώνανε σὲ ξένη ἀχυρῶνα*» (σελ. 42, ὑπ' ἀριθ. 4) καὶ ἡ «*ψώρα*» αὐτοῦ, (σελ. 14, σειρὰ 13) ἢ τὰ τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαβηταριογράφου «*αἱ φθεῖρες εἶνε βρωμερὰ ζωΰφια*» καὶ ἡ «*μύξα*» αὐτοῦ. — Ἐκ τοῦ ὅτι ὅμως, κριταὶ φιλόκαλοι, γλαφυρὰν τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ὡς οἱ κ. κ. *Ἀργυριάδης, Ζησίου, Σιμόπουλος* καὶ Σ« ἔστεψαν τὰς *φθεῖρας* καὶ τὰς *μύξας* τοῦ κ. Βρατσάνου, ἴσως δύνανταί τις νὰ ἀποκλίνῃ μᾶλλον πρὸς τὴν γνώμην ὅτι αἱ ὑπὸ τοιούτων τετυλωμένων καὶ ῥυπαρῶν χειρῶν ἐστεμμέναι βδελυγμίαι αὗται εἶνε πολὺ βδελυρώτεραι τῶν «*γαϊδάρων*» καὶ τῆς «*ψώρας*» τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου. Καὶ οὕτω μένει τὸ βραβευθὲν τοῦτο Ἀλφαβητάριον ἐν πᾶσι φέρων τὰ πρωτεῖα τῆς φαυλότητος καὶ βδελυρίας.

Ὅτι δὲ τοῦτο εἶνε ἀτελέστερον ἐν πᾶσι, καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν δηλ. καὶ κατὰ τὴν λογικὴν καὶ κατὰ τὴν Μεθοδικὴν καὶ τῶν πινάκων τοῦ Κοκώνη ἀκόμη, οἵτινες ἅμα τῇ ἱδρύσει τοῦ Κράτους παρ' ἡμῶν ἀνεφάνησαν, ἀρκεῖ εἷς ἁπλοῦς διαφυλλισμὸς τῶν ὑπό

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σεργίου Χ. Ραφτάνη ἐν Ζακύνθῳ κατὰ τὸ 1878 ἀνατυπωθειϭῶν « Πινακίδων ἐκ τῶν Πινάκων » αὐτοῦ δῆλον νὰ καταστήσῃ. Ἐν πρώτοις ἡ ὀρθογραφία τῶν πινάκων τούτων εἶνε τελειοτέρα. Ἐνταῦθα τὸ *ἀγαπᾶ* τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαβηταριογράφου εἶνε *ἀγαπᾷ* (σ. 33), τὸ ἐστεμμένον σύκον καὶ βῶδι αὐτοῦ, ἐνταῦθα εἶνε σῦκον (σ. 23) καὶ βῶδι (σ.29), ἡ ἐστεμμένη «*ῥοδέα μὲ ῥόδα*» καὶ αἱ ἐστεμμέναι «*ῥοιαὶ μὲ ῥόδα*», αὐτοῦ, ἐνταῦθα εἶνε «*ἡ ῥοϊδεά φέρει καρπὸν ῥοΐδα*» (σελ. 32) κτλ. κτλ. Ἔπειτα τὰ ἐστεμμένα ἀπόντα εἴδη τῶν συλλαβῶν δν θλ κν τλ σμ φλ χθ σθμ κτλ. ἐνταῦθα εἶνε παρόντα (σελ. 12 καὶ 20), ὁ ἐστεμμένος κυκεὼν τῶν διαφόρων γενῶν τῶν συλλαβῶν ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει. Ἐνταῦθα τὰ γένη τῶν συλλαβῶν εἶνε διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων. Ἐν τῷ 5 πίνακι (σελ. 9) π. χ. εἶνε τὸ ἓν γένος αδ απ αφ κτλ. καὶ ἔπειτα ἐν τῷ πίνακι 6 (σελ. 10) τὸ ἄλλο γένος βα πα φα κτλ. Ἔπειτα αἱ ἐστεμμέναι μωρολογίαι καὶ βρωμολογίαι οὐδαμοῦ ἀναφαίνονται ἐνταῦθα. Ἐδῶ οὔτε «*εἴθε τὰ γείτω γέρων*» οὔτε «*πέρασαν τὰ φῶτα*» οὔτε *ῥάψε κόψε· κόψε ῥάψε*» ὑπάρχουσιν οὔτε *ῥογχαλητὰ* οὔτε *τουλουμήσια τυριά* οὔτε *λαρδιὰ* οὔτε *φθεῖρες* οὔτε *μύξαι* ἀναφαίνονται που. Ἐδῶ ἀπὸ τῆς 20 σελ. ὄθεν ἄρχονται αἱ λέξεις, μέχρι τῆς 80, ἔνθα τελειόνουσιν οἱ πίνακες οὗτοι, πάντοτε τοιαῦτά τινα ἀναγινώσκονται: «ἡ συκῆ φέρει καρπὸν σῦκα καὶ ἡ μηλέα μῆλα. — Τὰ φυτὰ κάμνουν ἄνθη μεταξὺ τῶν φύλλων — Ὁ υἱὸς ἀγαπᾷ τὸν πατέρα. — Ὁ καλὸς καὶ φρόνιμος μαθητὴς ζῇ πάντοτε εὔτακτα. Ἀγαπᾷ καὶ τοὺς ἄλλους μαθητὰς (σ. 33)» κτλ. κτλ. Οἱ ἑκατόγχειρες κριταὶ καὶ ὁ ἐστεμμένος κύκλωψ τῶν παρ' ἡμῖν Ἀλφαβηταριογράφων ἐξεσφενδόνισαν τὰ πρῶτα παρ' ἡμῖν γράμματα ὄπισθεν τῶν χρόνων τῆς ἱδρύσεως τοῦ Κράτους καὶ ἔρριψαν αὐτὰ εἰς τοὺς χρόνους τοὺς ὄπισθεν τοῦ πρώτου ἀναμορφωτοῦ τῶν Ἀλφαβηταρίων Valentin Ickelsamer κειμένους, εἰς τοὺς χρόνους δηλ. τοὺς πρὸ τοῦ 1527 μ. Χ.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἕτερον τῶν ἐστεμμένων διὰ τῶν ἀβρῶν χειρῶν τῶν φιλοκάλων κριτῶν Ζησίου καὶ Σ« δὲν ὑστερεῖ τὸ καθ' ἑαυτὸ τοῦ Ἀλφαβηταρίου τούτου. Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Κράτους ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τάξει τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἀνεγινώσκοντο κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν μέχρι τῆς βραβεύσεως τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Ἀριστοτέλους Κουρτίδου τὸ Ψαλτήριον, τὸ Εὐαγγέλιον, αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ὁ Γεροστάθης καὶ ὁ Χριστόφορος τοῦ Λ. Μελᾶ, τὸ Ἐγχειρίδιον τῆς Ἑλλ. Ἱστορίας τοῦ Παπαρρηγοπούλου, ὁ Ἡρόδοτος καὶ τὸ ἐμὸν τῆς Δ' τάξεως Ἑλλ. Ἀναγνωσματάριον. Ἐν αὐτοῖς οὔτε ἡ λεκτικὴ ἀνωμαλία οὔτε τὰ ἀνελλήνιστα, οὔτε οἱ μέθυσοι πατέρες καὶ υἱοί, οὔτε οἱ ἔξυπνοι Σωτῆρηδες, οὔτε αἱ γαβάθαι καὶ τὰ χυμένα φαγητὰ εἰς τὰ τραπεζομαντηλα τοῦ Γερομήτρου, οὔτε αἱ σακορράφαι αἱ ἐκ τοῦ βορβόρου τῶν αὐλακίων βαθύτατα περὶ τῆς οὐδενείας τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν λοιπῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων μετὰ τῶν σπασμένων ὑαλίων τῶν ἐν τῷ αὐτῷ βορβόρῳ κατακειμένων συμφιλοσοφοῦσαι τοῦ ἐστεμμένου Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Κουρτίδου προφαίνονται που. Τὰ ἀνώμαλα ταῦτα καὶ ἀνελλήνιστα καὶ ψυχρὰ καὶ ξηροκακόζηλα καὶ ἄτεχνα καὶ ἀμέθοδα καὶ ἀρπακτικὰ καὶ παράνομα, ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ὁποίων συναπαρτίζεται τὸ ἐστεμμένον τοῦτο βιβλίον τῆς Δ' τάξεως, νῦν τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Κράτους ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν πρώτοις γράμμασιν ἀναφαίνονται πάντα ὁμοῦ ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀθροισθέντα (πρβλ. Κουρτίδ. Ἀναγνωσματ. σελ. 8. 9. 43. 53).

Περὶ συγγραφέων τόσον ἀναισθήτων καὶ ἀπειροκάλων εὔκαιρά πως εἶνε τὰ τοῦ Διονυσ. τοῦ Ἁλικαρνασέως (περὶ συνθέσεως ὀνομάτων κεφ. 18) τάδε: «Οἷς δὲ μὴ ἐγένετο πρόνοια τούτου τοῦ μέρους, οἱ μὲν ταπεινάς, οἱ δὲ κατακεκλασμένας, οἱ δ' ἄλλην τινὰ αἰσχύνην ἢ ἀμορφίαν ἔχουσαν ἐξήνεγκαν τὰς γραφάς. Ὧν ἐστι πρῶτός τε καὶ τελευταῖος καὶ μέσος ὁ Μάγνης σοφιστὴς Ἡγησίας· ὑπὲρ οὗ, μὰ τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ δ' ἐμὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία ἀπερρίφθησαν 1), εἰ καὶ οἱ ἔπαινοι οἱ ἐκφυγόντες ἐκ τῆς γραφίδος τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν ἦσαν τοιοῦτοι καὶ τοσοῦτοι, ὥστε καὶ διπλῆς καὶ τριπλῆς βραβεύσεως — εἰ δυνατὸν — ἦσαν ἄξια.

Οἱ εὐσυνείδητοι καὶ ἔντιμοι κ. κ. κριταὶ εἶπον πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ αὐτῶν. Εἶπον ὅτι εἶνε μετ' ἐπιμελείας πεφιλοπονημένα 2). Εἶπον ὅτι καὶ ἡ ὕλη ἡ διδακτική, τὰ ποιήματα τουτέστι καὶ τὰ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε ἄψογα καὶ ἐπιτυχῆ, ὀρθὰ καὶ πρόσφορα πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν προτίθενται, ὅτι ὁ λόγος εἶνε λίαν ἐπιμεμελημένος καὶ ἀκριβής, ἡ ἑρμηνεία σαφής, εὔκολος,

θεοὺς ἅπαντας, οὐκ οἶδ' ὅτι χρὴ λέγειν, πότερον τοσαύτη περὶ αὐτὸν *ἀναισθησία* καὶ *παχύτης*, ὥστε μὴ συνορᾶν, οἵτινές εἰσιν εὐγενεῖς καὶ ἀγενεῖς ῥυθμοί, ἢ τοσαύτη *θεοβλάβεια* καὶ *διαφθορὰ τῶν φρενῶν*, ὥστε εἰδότα τοὺς κρείττους, ἔπειτα αἱρεῖσθαι τοὺς χείρονας; ὃ καὶ μᾶλλον πείθομαι. Ἀγνοίας μὲν γάρ ἐστι καὶ τὸ κατορθοῦν πολλαχοῦ· προνοίας δὲ μηδέποτε. Ἐν γοῦν ταῖς τοσαύταις γραφαῖς, ἃς καταλέλοιπεν ὁ ἀνήρ, μίαν οὐκ ἂν εὕροι τις σελίδα συγκειμένην εὐτυχῶς· ἔοικε δὲ ταῦτα ὑπολαβεῖν ἐκείνων κρείττω, καὶ μετὰ σπουδῆς αὐτὰ ποιεῖν, εἰς ἃ δι' ἀνάγκην ἄν τις ἐμπεσὼν ἐν λόγῳ σχεδίῳ δι' αἰσχύνης ἔθετο φρόνημα ἔχων ἀνήρ.

1) Ἔκθεσ. σελ. 1: «Ἡ ἐπιτροπεία . . ἐκ τῶν Ἀναγνωσματαρίων τῆς Β' τάξεως **ἐγκρίνει** κατὰ τὸ ἄρθρ. 3 τοῦ νόμου **ἐπὶ ἓν ἔτος** τὸ τοῦ Χαρισίου Παπαμάρκου, ἐκ δὲ τῶν Ἀναγνωσματαρίων τῆς Γ' τάξεως **ἐγκρίνει** ὡσαύτως κατὰ τὸ ῥηθὲν ἄρθρον τοῦ αὐτοῦ νόμου τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ αὐτοῦ Χαρισίου Παπαμάρκου ἐπὶ ἓν ἔτος . . ἡ ἐπιτροπεία **βραβεύει** ἐπὶ **τριετίαν** τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ Μ. Βρατσάνου . . ἐκ δὲ τῶν Ἀναγνωσματαρίων τῆς Δ' τάξεως ἡ ἐπιτροπεία **βραβεύει** . . τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Κουρτίδου ἐπὶ **τριετίαν**». Καὶ παρακατιών, σελ. 14, περὶ τοῦ ἐπὶ ἓν ἔτος ἐγκριθέντος βιβλίου μου τῆς Β' τάξεως «Τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου εἶνε **πολὺ ὑπέρτερον** τῶν δύο ἄλλων Ἀναγνωσματαρίων». Λοιπὸν τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Βρατσάνου καὶ τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Κουρτίδου **βραβεύονται** ἐπὶ τριετίαν, τὸ ἐμὸν τῆς Β' τάξεως, ὅπερ «εἶνε **πολὺ ὑπέρτερον τῶν ἄλλων**» **ἐγκρίνεται** μόνον δι' ἓν ἔτος. Διὰ τί; Τὸ διὰ τί μόνον νὰ νοηθῇ δύναται, νὰ λεχθῇ δὲν δύναται, ἢ καὶ ἂν δύναται, ὁ περὶ τούτου λόγος θὰ ἦτο μακρὸς καὶ σφόδρα σκανδαλώδης, διὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος προτιμότερον νὰ σιγηθῇ. Θὰ ἔλθῃ καὶ αὐτοῦ ὁ καιρός. Ὡς πρὸς δὲ τὸ βιβλίον μου τῆς Γ' τάξεως, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν οἱ κ. κ. κριταὶ ἐκόπτοντο οἱ δύστηνοι μὴ δυνάμενοι νὰ πράξωσιν ἄλλως ἕνεκα τοῦ νόμου ἢ νὰ ἐγκρίνωσι τὰ τῆς Γ' τάξεως ἐπὶ ἓν ἔτος, (διότι ἔσχον τὴν ἀτυχίαν οἱ δύστηνοι ἀντίπαλός μου φιλονεικῶν τὸ γέρας νὰ εἶνε μόνον εἷς *δημοδιδάσκαλος* δευτεροβάθμιος, οὔτινος οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τὸ βιβλίον ἦτο δυνατὸν νὰ καλλωπισθῶσί πως) ἐξεθύμαναν καὶ αὐτοὶ *προτάξαντες* ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῶν τὴν περὶ τοῦ ἐμοῦ βιβλίου κρίσιν — ὅπερ εἴθισται νὰ γίνηται ἐπὶ τῶν ἐχόντων ὑποδεεστέραν ἀξίαν — καὶ κηρύξαντες αὐτὸ ἐν σελ. 20 «*ἀνάξιον εἰσαγωγῆς εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα*».

2) Ἔκθεσ. σελ. 8, 6' περὶ τὸ τέλος: «Περὶ τοῦ Ἀλφαβηταρίου τούτου ὅπερ μετ' ἐπιμελείας πεφιλοπόνηται» (!).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄφθονος καὶ εὔστροφος 1). Εἶπον ὅτι ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ τάξις τῆς ὕλης εἶνε μετ' ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας πεφιλοπονημένη. Εἶπον ὅτι τὰ ἄρθρα ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς εἶνε πολλὰ καὶ καλά, ἡ ζήτησις τῆς ὕλης ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ μύθου, ἐπαινετή, τὰ σοφὰ περὶ τοῦ κόσμου διδάγματα τῶν ἀρχαίων «δι' ὧν ὁ Ἑλληνόπαις γίγνεται φρονηματίας», ἐπαινετὴ, ἡ φιλοπονία καὶ ἡ ἐπιμέλεια ἡ καθ' ὅλον τὸ βιβλίον κατάδηλος, καὶ ἡ εὐγένεια τῆς γλώσσης ἀξία ἐπαίνου 2).

Ἀλλὰ τούτων τῶν προτερημάτων οὐδὲν ὑπάρχει ἀνώτερον, προκειμένου περὶ διδακτικῶν βιβλίων καὶ μάλιστα ἀναγνωστικῶν· διὸ καὶ τὰ οὕτω πεπροικισμένα βιβλία ἀλλαχοῦ, ὅπου οἱ κριταὶ οἱ κρίνοντες εἶνε ἄνδρες εὐσυνείδητοι, αἰδούμενοι μὲν ἑαυτούς, αἰσχυνόμενοι δὲ τὴν κοινωνίαν, ἀλλαχοῦ, ὅπου οἱ ὑπουργοὶ τῆς παιδείας εἶνε ἄνδρες ὄντες εἰς θέσιν νὰ ἔχωσι ποιάν τινα ἐπίγνωσιν τοῦ ὑψηλοῦ ἀξιώματος αὐτῶν καὶ τῶν σπουδαίων αὐτῶν καθηκόντων, ἀλλαχοῦ, λέγω, τὰ τοιαῦτα βιβλία δὲν ἀπορρίπτονται, ἀλλὰ βραβεύονται καὶ στεφανοῦνται μάλιστα διὰ τὴν μεγίστην ἐκδούλευσιν, ἣν παρέχουσιν εἰς τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν, καὶ διὰ τὴν ὑψηλὴν τιμήν, ἣν περιποιοῦσιν εἰς τὰ γράμματα τοῦ ἔθνους αὐτῶν.

Τὰ δὲ ψεγόμενα ταῦτα, ὅτι δῆθεν ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ μου «οὐχὶ ἐπιτυχῶς προετάχθη τὸ α τοῦ ο, ἐξ οὗ ἐν τῇ γραφῇ παράγεται» — ὅτι δὲν παρατίθενται στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου τῆς τε γραφῆς καὶ τοῦ τύπου — ὅτι φράσεις μακραὶ ἐγκατασπείρονται — ὅτι πολλοὶ τῶν μύθων (τῶν Αἰσωπείων δηλ.) εἶνε ἀπίθανοι (!) — ὅτι ἐνιαχοῦ ἡ πονηρία τιμωρεῖται σκληρῶς 3) — ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν χιονίζει — ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν γίνεται παγετὸς — ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχουσι πτωχοὶ — ὅτι πρέπει νὰ γράφωμεν «ὁ ἥλιος ἔδει» καὶ ὄχι «ὁ ἥλιος ἔδυσεν» — ὅτι τὸ τερετίζω λέγεται μόνον ἐπὶ τῶν τεττίγων — ὅτι ἡ φωνὴ τῶν χηνῶν δὲν εἶνε «κλαγγὴ» — ὅτι ἡ λέξις «λόχμη» εἶνε μόνον ἀρχαῖον ποιητικὸν ὄνομα — ὅτι ὁ κολοιὸς εἶνε ἡ κουρούνα καὶ ὄχι ἡ

1) Ἔκθεσ. σελ. 13, 6, περὶ τὰς ἀρχάς: «Περὶ δὲ τῆς ποιότητος παρατηροῦμεν τάδε· Τὰ μὲν ποιήματα μετὰ προσοχῆς ἐκλελεγμένα ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν εἶνε *ἄψογα* καὶ *ἐπιτυχῆ*, τὰ δὲ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε *ὀρθὰ* καὶ *πρόσφορα* πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν προτίθενται. Καὶ ὁ μὲν λόγος εἶνε *λίαν ἐπιμεμελημένος* καὶ *ἀκριβὴς*» κτλ.

2) Ἔκθεσις σελ. 28 καὶ σελ. 32.

3) Ἔκθεσις σελ. 9, ὁ κ. Ἀργυριάδης, καθηγητὴς τῶν Ἑλλην. γραμμάτων ἐν τῇ Ῥιζαρείῳ σχολῇ, ὁ ὑπογεγραμμένος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καρακάξα — ὅτι τὸ στρουθίον δὲν εἶνε ᾠδικὸν πτηνὸν 1) — ὅτι τὰ πραγματογνωστικὰ κεφάλαια οὐδαμῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων συντελοῦσιν — ὅτι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι μόνον ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶνε ἐπιτετραμμένον νὰ διδάσκωνται — ὅτι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι δέον νὰ ἀντικατασταθῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα διὰ τῆς Ἁγίας γραφῆς, τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας — ὅτι ὁ Αἴσωπος δοῦλος ὢν καὶ ἐκ δούλων καταγόμενος προετίμα νὰ λέγῃ συγκεκαλυμμένην τὴν ἀλήθειαν, ἣν οἱ Ἕλληνες ὡς πολῖται ἐλευθέρου Κράτους πρέπει νὰ ἀποφεύγωσιν ὡς ἥκιστα ἀξιοπρεπῆ — ὅτι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἐν τοῖς πλείστοις εἶνε πράξεων καὶ σκέψεων ποταπῶν καὶ κακῶν διδάσκαλοι — ὅτι ἠθικὸν ὕψος, κάλλος καὶ πνεῦμα χριστιανικὸν δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς — ὅτι ἐν τοῖς διδακτικοῖς βιβλίοις τῶν ἑξαετῶν καὶ ἑπταετῶν παιδαρίων δὲν πρέπει νὰ γράφωμεν ἀπὸ τότε ἀπὸ ἐκεῖ ἀπὸ μακράν, ἀλλ' ἔκτοτε ἐκεῖθεν μακρόθεν — δὲν πρέπει νὰ γράφωμεν « δὲν ἦτο καλὰ δεμένον » ἀλλὰ « δὲν ἦτο στερεῶς προσδεδεμένον » — ὄχι « ὅλη ἡ περιουσία ἐχάθη » ἀλλὰ σύμπασα ἡ περιουσία κατηναλώθη κατεσπαταλήθη κατησωτεύθη — ὄχι « ποτὲ δὲν ἔφευγεν ἀπὸ πλησίον του », ἀλλ' « οὐδέποτε ἀπεμακρύνετο ἀπ' αὐτοῦ », ὄχι « συμφερώτερον ἀλλὰ συμφορώτερον ἢ μᾶλλον συμφέρον 2) — ὅτι ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Δ΄ τάξεως τὰ ποιήματα εἶνε ὀλίγα καὶ ἡ πραγματογνωσία εἶνε πολλὴ — ὅτι ἐν μιᾷ σελίδι ἡ λέξις ᾄδουσι φέρεται τρισκαιδεκάκις — ὅτι τινὰ τῶν διηγημάτων καὶ τῆς πραγματογνωσίας εἶνε μακρὰ — ὅτι τὰ πτηνὰ δὲν ἵπτανται, ἀλλὰ κολυμβῶσιν — ὅτι ὁ Ἡσίοδος, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Σοφοκλῆς εἶνε χαριέστεροι καὶ ποιητικώτεροι ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν ἢ ἐγὼ ὁ Ἀναγνωσματαριογράφος ἐν τῇ πρὸς χρῆσιν παιδαρίων δεκαετῶν παραφράσει αὐτῶν (!) 3) — ταῦτα τὰ ψεγόμενα καὶ τὰ τούτοις παρόμοια, λέγω, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἦσαν ὀρθά, οὐδαμῶς εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἀπαμβλύνωσι τὰ ἔξοχα προτερήματα, ὅσα καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ κύριοι κριταί, καίπερ τοιοῦτοι ὄντες καὶ οὕτω διακείμενοι, δὲν

1) Ἔκθεσις σελ. 13, ὁ κ. Ἰω. Πρωτόδικος, καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν ταῖς στρατιωτικαῖς σχολαῖς, ὁ ὑπογεγραμμένος.

2) Ἔκθεσις σελ. 14-20: ὁ κ. Ἰωάν. Σιμόπουλος, παμπάλαιος Ἑλληνοδιδάσκαλος, ὁ ὑπογεγραμμένος.

3) Ἔκθεσις σελ. 28-30, ὁ κ. Κ. Ζησίου, πρώην καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῇ Ῥιζαρείῳ σχολῇ, ὁ ὑπογεγραμμένος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρύψωσιν. Ἀλλ' ὅταν, (ὡς καὶ τοῖς ἄκρῳ δακτύλῳ μόνον γραμμάτων ἀψαμένοις δῆλον εἶνε), πάντα ταῦτα, τὰ ὡς ἁμαρτήματα δεινὰ ὑπὸ τῶν κ. κριτῶν χαρακτηρισθέντα, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ χονδροειδέστατα ψεύδη καὶ τερατώδη ἁμαρτήματα καὶ βαναυσότατα ὕβρεις κατὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ κοινοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, ἕνεκα ἀγνοίας ἐπαισχύντου καὶ ἐμπαθείας καταπτύστου καὶ ἀναιδείας κυνικῆς προελθόντα, πῶς δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ τοιαύτη πρᾶξις, ἡ καταισχύνουσα τὸ σεμνὸν ἀξίωμα τῶν κριτῶν, ἡ περιυβρίζουσα τὴν ἱερότητα τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας, ἡ ἐξευτελίζουσα τὰ παρ' ἡμῖν γράμματα;

Ἀλλοίμονον πῶς κατήντησεν ὁ τόπος ἡμῶν! Νὰ ἐργάζησαι ἐπὶ εἰκοσαετίαν, νὰ συλλέγῃς ὡς μέλισσα ὅ,τι ἀνθηρὸν ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ φιλολογία, νὰ συναρμόζῃς πάντα ταῦτα ὅσον ἐνδέχεται ψυχολογικώτερον, νὰ συγκροτῇς ἐξ αὐτῶν τὰ ἐπιστημονικώτατα, τὰ παιδευτικώτατα, τὰ Ἑλληνοπρεπέστατα τῶν ἐν τῷ ἔθνει ἡμῶν καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἀναφανέντων ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῆς τρυφερᾶς νεολαίας, νὰ ἀνακηρύσσωνται ταῦτα ὑπὸ τῶν ἐν Εὐρώπῃ σοφῶν ὡς ἔξοχα προϊόντα τοῦ εἴδους τούτου τοῦ ἐπιστητοῦ 1) καὶ ἔπειτα νὰ ἔρχωνται οἱ πρῶτοι τυχόντες ἄξεστοι καὶ ἀβέλτεροι χαμαιδιδάσκαλοι, εἷς Ἀργυριάδης, εἷς Δουκάκης, εἷς Πρωτόδικος, εἷς Ζησίου, εἷς Σιμόπουλος, νὰ ἁρπάζωσι τὰ βιβλία ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ νὰ δίδωσιν εἰς αὐτοὺς ὡς πνευματικὴν τροφὴν τὰ τουλουμίσια τυριὰ καὶ τὰ ῥογχαλητὰ καὶ τὰς φθεῖρας καὶ τὰς μύξας τοῦ κ. Μ. Βρατσάνου καὶ τοὺς μεθύσους πατέρας καὶ υἱοὺς καὶ τοὺς ἐξύπνους Σωτήριδες καὶ ταὶς γαβάθαις καὶ τὰ χυμένα ζουμιὰ καὶ τὰ τραπεζομάντηλα τοῦ Γερομήτρου καὶ τὴν κόπρον καὶ τὰ περιττώματα τοῦ κ. Κουρτίδου!

Ἀλλά, «θαυμαστὸν οὐδέν», δύνανται μετὰ τοῦ Ἐπιχάρμου 2)

1) Pädagogische Rundschau, ἔνθ. ἀνωτ. — Pädagogische Studien v. Rein. ἔνθ. ἀνωτ.

2) Ἀπόσπασμ. στίχ. 213 κἑξ. Mullach, Fragmenta Philosophorum Graecorum, τόμ. 1, σελ. 142.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἱ τὰ τοιαῦτα παμβδέλυρα ἐκ τοῦ πυώδους αὐτῶν ψυχαρίου ἐξερευγόμενοι ἐστεμμένοι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους Ἀλφαβηταριογράφοι καὶ Ἀναγνωσματαριογράφοι περὶ τῶν κριτῶν αὐτῶν νὰ εἴπωσι :

Θαυμαστὸν οὐδὲν ἀμὲ ταῦθ' οὕτω λέγειν
καὶ ἀνδάνειν αὐτοῖσιν αὐτοὺς καὶ δοκεῖν
καλῶς πεφύκειν. καὶ γὰρ ἁ κύων κυνὶ
κάλλιστον εἶμεν φαινέται καὶ βοῦς βοΐ,
ὄνος δὲ ὄνῳ κάλλιστόν ἐστιν, ὗς δ' ὑΐ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ φιλοπατρία, ἡ θεοσέβεια καὶ τὰ λοιπὰ ἠθοποιὰ καὶ ἀνδροποιὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.

(Κριτῶν ψευδολογία) 1).

Ἡ φιλοπατρία ἕξις τις καὶ διάθεσις τῆς ψυχῆς. — Ἡ φιλοπατρία θρυγκὸς οὖσα τοῦ ἠθικοῦ διακόσμου δύναται νὰ ἑδρασθῇ μόνον ἐπὶ ἤθους κεκαθαρμένου ἀπὸ πασῶν τῶν κακιῶν καὶ ἐπὶ προαιρέσεως ἐξηγιασμένης. — Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παίδων δέον νὰ προηγῶνται πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ ἀρεταί, νὰ ἕπηται δὲ ἡ φιλοπατρία. — Ἡ ἀγοραία καὶ ἀγυρτικὴ τῆς φιλοπατρίας ἀντίληψις καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐκδοχή. — Ἡ θεοσέβεια καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐκδοχή. — Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία δέον νὰ διαπνέωνται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὑπὸ τῆς ἀγνοτάτης θεοσεβείας.

Ἔχουσι γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῶν, περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ μου Ἀναγνωσματαρίου τῆς τρίτης τάξεως προκειμένου, οἱ ἔντιμοι κ. κ. κριταὶ σὺν τοῖς πολλοῖς ἄλλοις (σελ. 18) καὶ τάδε τὰ χονδροειδέστατα ψεύδη:

«Τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο εἶνε ἀνάξιον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τὸ κύριον ἀνάγνωσμα τῶν Ἑλληνοπαίδων. Οἱ δύο φωτοβόλοι ἀστέρες,

1) Βραδύτερον ἐν τόπῳ καταλληλοτέρῳ — ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας — θὰ ἐκτεθῶσι πάντα τὰ εἴδη τῆς *κακοηθείας*, τῆς *ἀτιμίας* καὶ τῆς *ἀμαθείας* τῶν κ. κ. κριτῶν τούτων. Ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον γεύματος χάριν θὰ ἐκτεθῶσιν ἐνταῦθα ὀλίγιστά τινα παραδείγματα τῆς *ψευδολογίας*, τῆς *μερολῃψίας*, τῆς *μοχθηρίας* καὶ τῶν παρομοίων τούτοις κακιῶν αὐτῶν, ὅπως ἴδωσιν οἱ παρ' ἡμῖν κηδόμενοι πως τοῦ βαρυδαιμονοῦντος τούτου ἔθνους τίνος ἠθικῆς ποιότητος καὶ τίνος διανοητικῆς καταστάσεως δύνανται ἔστιν ὅτε νὰ εἶνε οἱ παρ' ἡμῖν ὑποκρυπτόμενοι ὑπὸ τὸ σεμνὸν ἄξίωμα τῶν διδασκάλων τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, καὶ πόσον τοῦ λοιποῦ πρέπει νὰ προσέχωσιν οἱ κρατοῦντες, ὅπως μὴ ῥίπτωσι τὰ ἅγια τοῖς κυσίν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἵτινες ὀφείλουσι νὰ φωτίζωσι τὴν ὁδὸν τῆς ὑγιοῦς δημοτ. ἐκπαιδεύσεως ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρίς, διὰ τὸν συγγραφέα τοῦ κρινομένου Ἀναγνωσματαρίου — καὶ τὸ λέγομεν μετ' ἐνδομύχου ἡμῶν λύπης 1) — εἶνε ἐσβεσμένοι. Ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη.. Οὐδ' αὐτὴ κἂν ἡ γλυκεῖα λέξις Πατρὶς ἁπαντᾷ δυστυχῶς ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ.. διὸ καὶ ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐννοήσῃ τις ἐκ μόνου τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ ἂν ἐγράφη δι' Ἕλληνόπαιδας».

Ταῦτα εἶνε γεγραμμένα ἐν τῇ σελ. 18, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι εἶχον ἤδη γράψῃ καὶ ὑπογράψῃ ἐν μὲν τῇ σελίδι 15 τάδε· «Τὸ δὲ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον ὁ «**Θεὸς**» περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς παραγράφους:

1) Αἱ τέσσαρες ὧραι τοῦ ἔτους,
2) Ὁ Κόσμος καὶ ὁ Θεός,
3) Ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα),
4) Εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα).

Ἐν δὲ τῇ σελίδι 8 τάδε: Τὸ 6′ μέρος (τοῦ Ἀλφαβηταρίου) τὸ παρασκευαστικὸν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως περιλαμβάνει δώδεκα κεφάλαια ἐπιγραφόμενα .... Κεφ. 12. «**Ὁ Θεός**», ἐν ᾧ περιέχονται τάδε τὰ μέρη: Ὁ Θεὸς ὅλα τὰ γνωρίζει — Ὁ Θεὸς ὅλα τὰ βλέπει — Ὁ Θεὸς φροντίζει δι' ὅλα τὰ πλάσματά του — Ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα) — Ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον — Ὁ Ὀφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ (ποίημα) — Εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ 2). Ἐν δὲ τῇ σελίδι 28 τάδε: «Τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο (δηλ. τὸ ἐμὸν τῆς Δ′ τάξεως) ἐκ σελίδων τριακοσίων τριάκοντα πέντε συγκείμενον διήρηται εἰς ἑπτὰ κεφάλαια ἐπιγραφόμενα . . «Ἀρεταὶ διάφοροι» . . «**Φιλοπατρέα**», (ἐν ᾧ κεφαλαίῳ περιέχονται τάδε: Ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ἡ μάχη τῶν Ἀλεκτρυόνων (Αἰλιανὸς) — Αἱ μητέρες τῶν Λακεδαιμονίων (Αἰλιανὸς) — Ὁ Σουλιώτης Τζήμας Ζέρβας — Ὁ Λυκίδης καὶ οἱ Ἀθηναῖοι (Ἡρόδοτος) — Οἱ Σπαρτιᾶται Σπερθίας καὶ Βοῦλις (Ἡρόδοτος) — Λάμπρος καὶ Φῶτος Τζαβέλλας — Αἱ Σπαρτιάτιδες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Σπάρτης (Πλούταρχος) — Ἡ βασίλισσα τῶν

1) Μένανδρος, ἀπόσπ. 179, ἔκδ. Kock, Comicorum Atticorum Fragmenta, τόμ. 3, σελ. 52: Οὐδὲν πέπονθας δεινόν, ἂν μὴ προσποιῇ. — Κωμικῶν ἀδέσποτα, ἀπόσπ. 346, Kock, αὐτόθ. σελ. 473: Ὅταν ποιῶν πονηρὰ χρηστά τις λαλῇ | καὶ τὸν παρόντα πλησίον μὴ λανθάνῃ, | διπλάσιος αὐτῷ γίνεται ἡ πονηρία.

2) Χαρισίου Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀλφαβητάριον, σελ. 101 - 109.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀθηνῶν Πραξιθέα (Εὐριπίδης)— Ὁ βασιλόπαις τῶν Θηβῶν Μενοικεὺς (Εὐριπίδης) — Ἡ ἡρωὶς τῆς Λήμνου Μαρούλα (Προβελέγγιος) — Φωκίωνος ἡ τελευταία παραγγελία πρὸς τὸν υἱὸν (Αἰλιανὸς)— Ἐμβατήριον (ποίημα) — Ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος (ποίημα)). Ἐν δὲ τῇ σελίδι 28 τάδε: «Τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο περιέχει πολλὰ καὶ καλὰ ἄρθρα ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς. Τὰ περὶ ἡλίου καὶ σελήνης, ἄστρων καὶ γῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας . . . Ταῦτα ἐπαινοῦμεν, διότι δι' αὐτῶν ὁ Ἑλληνόπαις γίνεται φρονηματίας μανθάνων ὅτι πολλὰ σοφὰ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ εἶπον περὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ὧν ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα κακῶς ὑπολαμβάνεται μόνον τῶν νεωτέρων ἐθνῶν ἔργον».

Νῦν ἐρωτῶ· τίνος ποιότητος ἆρά γε νὰ εἶνε ἡ ψευδολογία αὕτη! Νὰ συμβαίνῃ ἆρά γε καὶ εἰς ἄλλο ἔθνος, διδάσκαλοι τῆς νεολαίας χυδαιότατοι ψεῦσται καταφωρώμενοι, νὰ μὴ ἐκρίπτωνται πὺξ καὶ λὰξ ἐκ τῶν διδασκαλικῶν αὐτῶν θρόνων, οὓς τόσον ἀσεβῶς μολύνουσιν;

Ὡς πρὸς τὴν φιλοπατρίαν δι' ὅλου μου τοῦ βίου ἐπρέσβευσα τὰ τοῦ Πλάτωνος 1): «Μητρὸς τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἁπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἡ πατρὶς καὶ σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσιν». Ἐξεδηλώθη δὲ τοῦτο οὐ μόνον κατὰ τὸν πολυχρόνιον διδασκαλικόν μου βίον 2), ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ἐπιστημονικὸν 3)· καὶ δὴ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἄνδρες σοφοὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, μακρὰν τῶν παρ' ἡμῖν μικροπολιτικῶν καὶ μικροδιδασκαλικῶν παθῶν ἱστάμενοι, κρίνοντες τὰ ἐπιστημονικά μου ταῦτα ἔργα πλέον ἢ ἅπαξ ἀνεφώνησαν: «Διάπυρος ἐνθουσιασμὸς ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῆς πατρίδος ἀποπνέει ἐξ ἑκάστου στίχου αὐτῶν» 4).

Τοῦτον τὸν διάπυρον ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῆς πατρίδος θέλων νὰ ἐμφυσήσω καὶ εἰς τὰς ἁπαλὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων ἀνέλαβον τὴν σύνταξιν τῶν εἰς τὸν διαγωνισμὸν τοῦτον πεμφθέντων Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Ἀλλὰ διδαχθεὶς ἐκ τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Παιδαγωγίας ὅτι ἡ φιλοπατρία εἶνε ἕξις τις

1) Κρίτων 51 Α.

2) Ἴδε τῆς ἐμῆς πραγματείας «Ὕθλοι καὶ πράγματα» σελ. 25 - 102.

3) Ἔνθ. ἀν. σελ. 110 - 164.

4) Pädagogisches Archiv, Stettin, 1886, Heft 1, σελ. 57: «*Glühende Begeisterung für das Heil des Vaterlands spricht aus jeder Zeile*».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ διάθεσις 1) δυναμένη νὰ ἐγγεννηθῇ ἐν τῇ ψυχῇ, μόνον ὅταν καθαρθῇ αὕτη ἐκ τῶν κακιῶν, καὶ ἐθισθῇ ἐν ταῖς ἀρεταῖς καὶ πληρωθῇ φρονήματος 2) καὶ ἐξαγιασθῇ ἡ προαίρεσις 3). Πιστεύων ἐπίσης ὅτι πασῶν τῶν διαθέσεων τῆς ψυχῆς αὕτη εἶνε ἡ λεπτοτάτη καὶ ἀκροτάτη, καὶ φανταζόμενος αὐτὴν ὡς ἀποτελοῦσαν τὴν κορυφὴν τῆς πυραμίδος, ἣν συναπαρτίζει ὁ ἠθικὸς διάκοσμος, ἔγνων διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ νοῦ καὶ τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Μεθοδικῆς ὑπαγορευομένων μέσων νὰ ἐμφανίσω πρὸ τοῦ πνεύματος τῶν

1) Lotze, Vorlesungen: Psychologie § 50, σελ. 46: «Ebenso muss man unterscheiden die *Gesinnungen*, d. h. beständige Vefassungen des Gemüths, die daraus hervogehen, dass auf gewisse Vorstellungsinhalte ein für allemal ein bestimmter Werth gelegt ist: sie sind daher z. B. Frömmigkeit oder *Vaterlandsliebe*, nicht selbst einfache bestimmte Gefühle, sondern Ursachen, aus denen nach Lage der Umstände die verschiedenartigsten Gefühle entspringen können.—Ὁ Ἀριστοτέλης τὴν φιλοπατρίαν κατατάσσει ἐν τοῖς καλοῖς (Ῥητορικὴ Α, 9, 1366, α, 33 καὶ ἑξ.): Καλὸν μὲν οὖν ἐστιν ὃ ἂν δι' αὐτὸ αἱρετὸν ὂν ἐπαινετὸν ᾖ, ἢ ὃ ἂν ἀγαθὸν ὂν ἡδὺ ᾖ ὅτι ἀγαθόν.. φανερὸν γὰρ ὅτι ἀνάγκη τά τε ποιητικὰ τῆς ἀρετῆς εἶνε καλὰ.. καὶ τὰ ἀπ' ἀρετῆς γινόμενα.. καὶ ἐφ' ὅσοις τὰ ἆθλα τιμὴ καλά.. καὶ ὅσα μὴ αὐτοῦ ἕνεκα πράττει τις τῶν αἱρετῶν, καὶ τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, ὅσα ὑπὲρ τῆς πατρίδος τις ἐποίησε παριδὼν τὸ αὑτοῦ.

2) Fichte, Reden an die deutsche Nation, 8 Rede, W W. 1846, τόμ. 7, σελ. 377 καὶ ἑξ.: Wer nicht *zuvörderst* sich als ewig erblickt, der hat überhaupt *keine* Liebe, und kann auch *nicht lieben* ein Vaterland, dergleichen es für ihn nicht giebt (καὶ πάλιν αὐτόθ. σελ. 383 περὶ τὸ τέλ.).

3) Ἀρριανός, Ἐπικτ. διατρ. βιβλ. 2, κεφ. 29, 15: Καθόλου γὰρ (μὴ ἐξαπατᾶσθε) πᾶν ζῷον οὐδενὶ οὕτως ᾠκείωται, ὡς τῷ ἰδίῳ συμφέροντι. Ὅ τι ἂν οὖν πρὸς τοῦτο φαίνηται αὐτῷ ἐμποδίζειν, ἄν τε ἀδελφὸς ᾖ τοῦτο, ἄν τε πατήρ, ἄν τε τέκνον, ἄν τ' ἐρώμενος, ἄν τ' ἐραστής, μισεῖ, προβάλλεται, καταρᾶται. Οὐδὲν γὰρ οὕτω φιλεῖν πέφυκεν, ὡς τὸ αὑτοῦ συμφέρον· τοῦτο πατήρ, καὶ ἀδελφός, καὶ συγγενής, καὶ πατρίς, καὶ θεός. Ὅταν οὖν εἰς τοῦτο ἐμποδίζειν ἡμῖν οἱ θεοὶ δοκῶσι, κἀκείνους λοιδοροῦμεν, καὶ τὰ ἱδρύματα αὐτῶν καταστρέφομεν, καὶ τοὺς ναοὺς ἐμπιπρῶμεν· ὥσπερ Ἀλέξανδρος ἐκέλευσεν ἐμπρησθῆναι τὰ Ἀσκληπεῖα, ἀποθανόντος τοῦ ἐρωμένου. Διὰ τοῦτο, *ἂν μὲν ἐν τῷ αὐτῷ τις θῇ τὸ συμφέρον, καὶ τὸ ὅσιον, καὶ τὸ καλόν, καὶ πατρίδα, καὶ γονεῖς, καὶ φίλους, σώζεται ταῦτα πάντα· ἂν δ' ἀλλαχοῦ μὲν τὸ συμφέρον, ἀλλαχοῦ δὲ τοὺς φίλους, καὶ τὴν πατρίδα, καὶ τοὺς συγγενεῖς, καὶ αὐτὸ τὸ δίκαιον, οἴχεται ταῦτα πάντα, καταβαρούμενα ὑπὸ τοῦ συμφέροντος.* Ὅπου γὰρ ἂν ᾖ τὸ ἐγώ, καὶ τὸ ἐμόν, ἐκεῖ ἀνάγκη ῥέπειν τὸ ζῷον· εἰ ἐν σαρκί, ἐκεῖ τὸ κυριεῦον εἶναι· *εἰ ἐν προαιρέσει, ἐκεῖ εἶναι·* εἰ ἐν τοῖς ἐκτός, ἐκεῖ. *Εἰ τοίνυν ἐκεῖ εἰμι ἐγώ, ὅπου ἡ προαίρεσις, οὕτω μόνως καὶ φίλος ἔσομαι οἷος δεῖ, καὶ υἱὸς καὶ πατήρ.* Τοῦτο γάρ μοι συνοίσει, τηρεῖν τὸν πιστόν, τὸν αἰδήμονα, τὸν ἀνεκτικόν, τὸν ἀφεκτικόν, καὶ συνεργητικόν, φυλάσσειν τὰς σχέσεις. Ἂν δὲ ἀλλαχοῦ μὲν ἐμαυτὸν θῶ, ἀλλαχοῦ δὲ τὸ τὸ καλόν, οὕτως ἰσχυρὸς γίνεται ὁ Ἐπικούρου λόγος, ἀποφαίνων ἢ μηδὲν εἶναι τὸ καλόν, ἢ, εἰ ἄρα, τὸ ἔνδοξον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νεαρῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ νὰ ἀναπτύξω ὅλον τοῦτον τὸν διάκοσμον τὸν ἠθικὸν πρότερον, καὶ εἶτα ἐπ' αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ κρηπῖδος ἀπαρασαλεύτου, νὰ θεμελιώσω τὴν φιλοπατρίαν. Ταῦτα γνοὺς ἐνεφάνισα καὶ ἀνέπτυξα, βαίνων κατὰ τὰς παιδαγωγικὰς ἀρχὰς ἀπὸ τῶν προσεχεστέρων ἐπὶ τὰ ἀπωτέρω καὶ ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα, κατὰ τὰ τέσσαρα Ἑλληνικά μου ἀναγνωστικὰ βιβλία κατὰ σειρὰν τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς τῆς σωφροσύνης, τῆς φιλαληθείας, τῆς τιμιότητος, τῆς εὐπροσηγορίας, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς εὐσπλαγχνίας, τῆς φιλοστοργίας τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, τῆς εὐσεβείας τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, τῆς φιλαδελφίας, τῆς θεοσεβείας, τῆς φρονήσεως, τῆς αὐταρκείας, τῆς εὐθύτητος, τῆς γενναιοψυχίας, τῆς φιλεργίας, τῆς ἰδιοπραγμοσύνης, τῆς μετριοφροσύνης, τῆς φιλανθρωπίας, τῆς μεγαλοψυχίας, τῆς πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως, τῆς ἀγάπης, τῆς πραότητος, τῆς ὁμονοίας, τῆς ἀλληλοβοηθείας, τῆς ὑπομονῆς, τῆς προνοίας, τῆς οἰκονομίας, τῆς καρτερίας, τῆς ἀνδρίας, τοῦ ἡρωϊσμοῦ, ἑπόμενος μὲν τῷ Ἀριστοτέλει 1) καὶ τῷ Πεσταλότσῃ 2), ὑποβάλλων δὲ οὕτω θέμεθλον ἀπαρασάλευτον εἰς τὸν θριγκὸν τοῦ ἠθικοῦ διακόσμου, εἰς τὴν φιλοπατρίαν.

Ὁρμώμενος δὲ ἐξ ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν, ἃς ἐκ τῶν μεγαλονουστέρων συγγραφέων τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου κόσμου ἤντλησα καὶ ἃς ἐν πάσῃ δυνατῇ λεπτομερείᾳ ἐν τῇ παιδαγωγικῇ μου μονογραφίᾳ «Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας» ἐξέθηκα, ἔγνων τὴν φιλοπατρίαν νὰ ὑποθάλψω εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νεαρῶν Ἑλληνοπαίδων, οὐχὶ διὰ τοῦ ἀγοραίου καὶ ἀγυρτικοῦ τρόπου,

1) Ῥητορικὴ 1366 α, 24: Φανερὸν γὰρ ὅτι ἀνάγκη τά τε ποιητικὰ τῆς ἀρετῆς εἶνε καλὰ (πρὸς ἀρετὴν γὰρ) καὶ τὰ ἀπ' ἀρετῆς γενόμενα, τοιαῦτα δὲ τά τε σημεῖα τῆς ἀρετῆς καὶ τὰ ἔργα.

2) Ueber Gesetzgebung, W W. v. Seyffarth, 1870, τ. 8, σ. 162: Der Bürger muss allgemein und vorzüglich für Weib und Kind, für Freund und Bruder, für Nachbar und Gemeindegenoss sorgen lernen.. Der *Vaterlandsgeist* unserer Vorfahren hatte in dieser engen Bildung seine erste Nahrung; aber jetzt *schwatzen* unsere unbärtigen Knaben in allen Winkeln von den Bedürfnissen des Staats, folgen weder Vater, noch Mutter, verspotten die Unschuld, beschimpfen das Alter... und das wahre Wohl eines jeden Landes ist sicher gefährdet κτλ. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ καὶ τὰ ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ τῇ ἐπιγραφομένῃ «Ein Schweizer Blatt» 33, 3. W W. τόμ. 7, σελ. 329, λεγόμενα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ συνήθως παρὰ τοῖς παρ' ἡμῖν Ἀλφαβηταριογράφοις καὶ Ἀναγνωσματαριογράφοις ἐν χρήσει, διὰ τοῦ «Καὶ 'σεῖς τοὺς Τούρκους σφάξατε, τὸν τύραννον σπαράξατε» δηλ. καὶ διὰ τοῦ «Μάννα σοῦ λέω δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω. Θὰ πάρω τὸ ντουφέκι μου νὰ πάω νὰ γείνω κλέφτης», καὶ διὰ τῆς ἀντιγραφῆς δύο τριῶν σελίδων ἐκ τοῦ πρώτου τυχόντος ἐγχειριδίου τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας 1), ἀλλὰ διὰ μέσων ὑπὸ τοῦ λογισμοῦ, τῆς ὀρθογνωμοσύνης, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης ὑπαγορευομένων. Μὲ τὰ σπαθιά, μὲ τοὺς Τούρκους, μὲ τὰ αἵματα, μὲ τὰς σφαγὰς καὶ τοὺς σπαραγμοὺς νὰ ἀποβαρβαρωθῇ μόνον ἡ διάνοια τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ νὰ ἀποθηριωθῇ τὸ ἦθος καὶ νὰ ἐκχυδαϊσθῇ ἡ αἰσθητικότης αὐτῶν δύναται, οὐδέποτε ὅμως οὐδαμῶς νὰ ἀναφλεχθῇ ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν διάπυρος ἀγάπη καὶ θεῖος ἔρως πρὸς τὴν μεγαλώνυμον καὶ ἁγίαν αὐτῶν πατρίδα 2). Τοῦτο δύναται εἰς ἀπαλὰς ψυχὰς νὰ γείνῃ μόνον, ὅταν διὰ τῶν γοητευτικωτάτων χρωμάτων παρασταθῇ αὐταῖς ὁ ἱερὸς οὗτος τόπος ἐν κάλλει καὶ μεγαλοπρεπείᾳ ἀπαστράπτων, ὅταν ἀπεικονισθῇ ἡ σεμνοτάτη Ἑλλὰς ὡς ἑστία τῶν καλῶν τεχνῶν, ὡς κρυσταλλώδης πηγή, ἐξ ἧς ἀνέβλυσεν ἡ διαυγεστάτη ἐν ἀνθρώποις σοφία, ὡς ἥλιος μεσουρανῶν εἰς τὸ στερέωμα τὸ πνευματικόν, ἐξ οὗ λαμπροτάτη καὶ θαλπνοτάτη ἀκτινοβολεῖ ἡ ἐν ἀνθρώποις ἡμερότης καὶ μεγαλοψυχία 3).

1) Ὅ,τι καλεῖται σήμερον φιλοπατρία, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον χυδαῖον φύραμα παντοίων φληναφημάτων. Ἡ ἀγυρτικὴ αὕτη φιλοπατρία ἐκδηλοῦται δι' ἐθνικῶν κενοδοξιῶν. Δὲν δεικνύεται δι' ἔργων, ἀλλὰ διὰ παφλασμάτων. Ἡ ἐπίπλαστος αὕτη καὶ κενὴ φιλοπατρία χειρονομεῖ, ἐκπέμπει κραυγάς, ὠρύεται ἀπελπιστικὰς ὠρυγάς. *Ἡ τοιαύτη φιλοπατρία εἶνε μία τῶν μεγαλητέρων ἀρῶν, ἐξ ὅσων εἶνε δυνατὸν νὰ ἐσκήψωσί ποτε ἐπὶ χώρας τινός.* Smeilz.

2) Ἀριστοτέλης Πολιτικ. 1338, 6, 17: Οὔτε γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις οὔτ' ἐπὶ τῶν ἐθνῶν ὁρῶμεν τὴν ἀνδρίαν ἀκολουθοῦσαν τοῖς ἀγριωτάτοις ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἡμερωτέροις καὶ λεοντώδεσιν ἤθεσι. Πολλὰ δ' ἐστὶ τῶν ἐθνῶν, ἃ πρὸς τὸ κτείνειν καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωποφαγίαν εὐχερῶς ἔχει... ἀνδρίας δ' οὐ μετειλήφασιν... ὥστε τὸ *καλὸν* ἀλλ' οὐ τὸ *θηριῶδες* δεῖ πρωταγωνιστεῖν· οὐ γὰρ λύκος οὐδὲ τῶν ἄλλων θηρίων τι ἀγωνίσαιτο ἂν οὐδένα καλὸν κίνδυνον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνὴρ ἀγαθός.

3) Πλάτων, Ἐπινομὶς 987 D: Τόδε γε μὴν διανοηθῆναι χρὴ πάντ' ἄνδρα Ἕλληνα, ὡς τόπον ἔχομεν τὸν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀρετὴν ἐν τοῖς σχεδὸν ἄριστον· τὸ δ' ἐπαινετὸν αὐτοῦ χρὴ λέγειν, ὅτι μέσος ἂν εἴη χειμώνων τε καὶ τῆς θερινῆς φύσεως ... λάβωμεν δὲ, ὡς ὅ τι περ ἂν Ἕλληνες βαρβάρων παραλάβωσι κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται.— Τίμαιος 24 C: Ταύτην οὖν δὴ τότε ξύμπασαν τὴν διακόσμησιν καὶ σύνταξιν ἡ Ἀθηνᾶ προτέρους ὑμᾶς — τοὺς Ἀθηναίους — διακοσμήσασα κατώκισεν, ἐκ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τοῦτο δ' ἐγὼ ἐπεχείρησα καὶ πανταχοῦ μὲν τῶν Ἑλληνικῶν μου ἀναγνωστικῶν βιβλίων, καθ' ὅσον παιδαγωγικῶς δὲν ἦτο ἐσφαλμένον, ἀλλ' ἰδίως ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Δ΄ τάξεως. Ἐν γλώσσῃ

λεξαμένη τὸν τόπον ἐν ᾧ γεγένησθε, τὴν εὐκρασίαν τῶν ὡρῶν ἐν αὐτῷ κατιδοῦσα ὅτι φρονιμωτάτους ἄνδρας οἴσει· ἅτε οὖν φιλοπόλεμός τε καὶ φιλόσοφος ἡ θεὸς οὖσα τὸν προσφερεστάτους αὐτῇ μέλλοντα οἴσειν τόπον ἄνδρας, τοῦτον ἐκλεξαμένη πρῶτον κατῴκισεν. ᾧκεῖτε δὴ οὖν νόμοις τε τοιούτοις χρώμενοι καὶ ἔτι μᾶλλον εὐνομούμενοι πάσῃ τε *πάντας ἀνθρώπους ὑπερβεβληκότες ἀρετῇ, καθάπερ εἰκὸς γεννήματα καὶ παιδεύματα θεῶν ὄντας. πολλὰ μὲν οὖν ὑμῶν καὶ μεγάλα ἔργα τῆσδε τῆς πόλεως . . . θαυμάζεται.* — Θεόφραστος, Χαρακτῆρες, Προοίμιον: Ἤδη μὲν καὶ πρότερον πολλάκις ἐπιστήσας τὴν διάνοιαν ἐθαύμασα, ἴσως δὲ οὐδὲ παύσομαι θαυμάζων, τί γὰρ δήποτε, τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀέρα κειμένης, καὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμοίως παιδευομένων, συμβέβηκεν ἡμῖν οὐ τὴν αὐτὴν τάξιν τῶν τρόπων ἔχειν.— Ἰσοκράτης, Πανηγυρικός, κεφ. 13, σελ. 50 e: Τοσοῦτον δ' ἀπολέλοιπεν ἡ πόλις ἡμῶν περὶ τὸ φρονεῖν καὶ λέγειν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὥσθ' οἱ ταύτης μαθηταὶ τῶν ἄλλων διδάσκαλοι γεγόνασι, καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδεύσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας.— Θουκυδίδ. 2, 41, 5: Περὶ τοιαύτης οὖν πόλεως οἵδε τε γενναῖως, δικαιοῦντες μὴ ἀφαιρεθῆναι αὐτήν, μαχόμενοι ἐτελεύτησαν, καὶ τῶν λειπομένων πάντα τινὰ εἰκὸς ἐθέλειν ὑπὲρ αὐτῆς κάμνειν. — Καὶ παρακατιὼν αὐτόθ. 43: Καὶ οἵδε μὲν προσηκόντως τῇ πόλει τοιοίδε ἐγένοντο· τοὺς δὲ λοιποὺς χρὴ ἀσφαλεστέραν μὲν εὔχεσθαι, ἀτολμοτέραν δὲ μηδὲν ἀξιοῦν τὴν εἰς τοὺς πολεμίους διάνοιαν ἔχειν, σκοποῦντας . . μᾶλλον τὴν τῆς πόλεως δύναμιν καθ' ἡμέραν ἔργῳ θεωμένους καὶ ἐραστὰς γιγνομένους αὐτούς, καὶ ὅταν ὑμῖν μεγάλη δόξῃ εἶναι, ἐνθυμουμένους ὅτι τολμῶντες καὶ γινώσκοντες τὰ δέοντα καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αἰσχυνόμενοι ἄνδρες αὐτὰ ἐκτήσαντο, καὶ ὁπότε καὶ πεῖρά του σφαλεῖεν, οὔκουν καὶ τὴν πόλιν γε τῆς σφετέρας ἀρετῆς ἀξιοῦντες στερίσκειν, κάλλιστον δ' ἔρανον αὐτῇ προϊέμενοι. — Αἰσχύλος, Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας 1.10 καὶ ἑξ.: Πολῖται . . | ὑμᾶς δε χρὴ νῦν, καὶ τὸν ἐλλείποντ' ἔτι | ἤδης ἀκμαίας καὶ τὸν ἕξηδον χρόνῳ, | βλαστημὸν ἀλδαίνοντα σώματος πάλιν | πόλει τ' ἀρήγειν καὶ θεῶν ἐγχωρίων | βωμοῖσι, τιμὰς μὴ 'ξαλειφθῆναί ποτε | τέκνοις τε, Γῆ τε μητρὶ, φιλτάτῃ τροφῷ· | ἣ γὰρ νέους ἕρποντας εὐμενεῖ πέδῳ | ἅπαντα πανδοκοῦσα παιδείας ὅτλον, ἐθρέψατ' οἰκητῆρας ἀσπιδοφόρους, | ὅπως γένοισθε πρὸς χρέος πιστοὶ τόδε. — Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη 182: Καὶ μεῖζον ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας | φίλον νομίζει, τοῦ τον οὐδαμοῦ λέγω.— Εὐριπίδης, Φοίνισσαι 358, Dindorf: Ἀλλ' ἀναγκαίως ἔχει | πατρίδος ἐρᾶν ἅπαντας. — Τυρταῖος, Ὑποθῆκαι 10, Bergk, τόμ. 2, σελ. 13: Τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα | ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ᾗ πατρίδι μαρνάμενον . . . | θυμῷ γῆς περὶ τῆσδε μαχώμεθα . . | θνήσκωμεν ψυχέων μηκέτι φειδόμενοι. — Ὅμηρος Ἰλ. Μ 243: Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.— Ἰλ. Ο 494: ὃς δέ κεν ὔμεων βλήμενος ἠὲ τυπεὶς θάνατον καὶ πότμον ἐπέσπῃ, | τεθνάτω· οὔ οἱ ἀεικὲς ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης | τεθνάμεν.— Αἰσχύλος, Πέρσαι 402: Ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε, | ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ | παῖδας, γυναῖκας θεῶν τε πατρῴων ἕδη, θήκας τε προγόνων· *νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.* — Μακκαβαίων Α, 1, 51: Μνήσθητε τῶν πατέρων ἡμῶν τὰ ἔργα ἃ ἐποίησαν ἐν ταῖς γενεαῖς αὐτῶν, καὶ δέξασθε δόξαν μεγάλην καὶ ὄνομα αἰώνιον. — Schiller, die Räuber IV, 1: Sei mir gegrüsst, Vaterlands-Erde κτλ.— Rothe, Theologische Erbik, 2 Aufl. II,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

« εὐγενεῖ » καὶ ἐν « ἑρμηνείᾳ σαφεῖ, εὐκόλῳ, ἀφθόνῳ καὶ εὐστρόφῳ » 1) κατέλεξα τὰ κάλλη καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς φύσεως καὶ τῆς χώρας τῆς πατρίδος ἡμῶν, ἀνθολογήσας ταῦτα ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν καλλιρρημόνων ποιητῶν αὐτῆς, τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Ἀλκαίου καὶ τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου περιγραφῶν τοῦ ἔαρος, τοῦ θέρους, τοῦ χειμῶνος, τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Παρνασσοῦ, τοῦ Κολωνοῦ. Παρέστησα τὴν καταπληκτικὴν καὶ ἀγρίαν μεγαλοπρέπειαν τῶν θυελλῶν καὶ καταιγίδων καὶ λαιλάπων τῆς Ἑλληνικῆς ἀτμοσφαίρας, σταχυολογήσας ταῦτα ἐκ τῶν περὶ τῆς Τιτανομαχίας καὶ τοῦ Τυφῶνος μύθων τοῦ Ἡσιόδου. Παρέστησα τὴν ἀποστίλβουσαν ἐκ τοῦ γλυκυτάτου φωτὸς ἐρασμίαν Ἑλληνικὴν γῆν, τὰς δροσερὰς κρήνας καὶ πηγάς, τοὺς χλοάζοντας λειμῶνας καὶ τὰς ἐρατεινὰς νάπας αὐτῆς, ἐκθέσας τοὺς περὶ τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Νυμφῶν Ὁμηρικοὺς καὶ Ἡσιοδείους μύθους καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ περιγραφὴν τῶν Τεμπῶν. Ἀπεικόνισα τὴν αἴγλην τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως, τὴν ἀπαστράπτουσαν ἐκ τῶν γλυκυτάτων τόνων τῆς λύρας τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν καλλιμόλπων ᾀσμάτων τῶν Μουσῶν, τὴν ἀποστίλβουσαν ἐκ τῶν ἐρασμιωτάτων ἀντηχήσεων τῶν ἐν Ὀλύμπῳ εὐθύμως ὀρχουμένων

σελ. 433: So ist das nächste und ursprünglichste Objeckt der Vaterlandsliebe eben dieser Boden, auf dem das Volk erwachsen ist. κτλ.— Reinhardt, System der christichen Moral, τόμ. 1, σελ. 709: Unser Herz empfindet Liebe gegen das *Land*, in welchem wir geboren und erzogen sind, und gegen das *Volk*, zu welchem wir gehören; beide Arten von Empfindungen fasst man unter dem Namen der *Vaterlandsliebe* zusammen.—Werner, System der christlichen Ethik τόμ. 3, σελ. 610 καὶ ἑξ.: Bedürfniss und Gewohnheit des Vaterlandes, Dankbarkeit gegen seine Wohlthaten und Segnungen, *Begeisterung für seine Macht und Grösse* sind die drei Grundbestimmungen, welche sich in der Seele eines jeden Patrioten auseinander herausbilden und ihn mit unlöslichen Banden an die geliebte vaterländische Heimat fesseln κτλ.— Πρβλ. καὶ Πλάτων. Μενέξ. 237 C καὶ ἑξ.— Λυσίου Ἐπιτάφ. 3, σελ. 190.— Ὑπερείδ. Ἐπιτάφ. ἔκδ. Blass, Lipsiae, 1881, σελ. 53, 54, 56, 67.—Δείναρχ. κατὰ Δημοσθένους 109, 110.—Bormann, Pädagogik für Volksschullehrer, 1873, σελ. 146 καὶ 166.—Hugo Weber, ἔνθ. ἀνωτ σελ. 107. Baur, Grundzüge der Erziehungslehre, ἔκδ. 3, Giessen 1876, σελ. 241 - 256. Schmid, Encyklopädie κτλ. Ἐν τῷ ἄρθρῳ Vaterlands - Liebe, ἔκδ. 2, τόμ. 9, σελ. 644 - 670 καὶ ἰδίως σελ. 646 - 649. — Τῆς ἐμῆς πραγματείας « Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας » σελ. 281. — Τοῦ ἐμοῦ λόγου « Περὶ τοῦ ἀληθινοῦ τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας διδασκάλου » σελ. 29 - 36.

1) Κριτῶν Ἔκθεσ. σελ. 13, 6 καὶ 32 6.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θεῶν τοῦ κάλλους καὶ τῶν χαρίτων, ἐκθέσας τοὺς περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Μουσῶν Ὁμηρικοὺς καὶ Ἡσιοδείους μύθους. Ἐξέθηκα τὴν παρὰ τῷ Αἰλιανῷ εὐψυχίαν καὶ καρτερίαν τῶν Λακαινῶν, τοῦ Ξενοφῶντος τοῦ Ἀθηναίου καὶ τοῦ Φωκίωνος τοῦ χρηστοῦ, τὴν παρ' Ἡροδότῳ ὑψηλοφροσύνην τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν μεγάθυμον ἐθελοθυσίαν τοῦ Σπερθίου καὶ τοῦ Βούλιος, τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ εὐτολμίαν καὶ μεγαλοψυχίαν τῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Σπάρτης κατὰ τοῦ Πύρρου ἀγωνιζομένων Σπαρτιατίδων, τὴν παρ' Εὐριπίδῃ ὑψηλοτάτην πατριωτικὴν πρᾶξιν τῆς βασιλίσσης τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέας καὶ τὴν γενναιοτάτην ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐταπάρνησιν τοῦ βασιλόπαιδος τῶν Θηβῶν Μενοικέως, τὸ παρ' Ἀρριανῷ εὐθαρσὲς ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ δυσέκπληκτον ὑπὸ φόβων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τὸ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ εὔτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους, τὸ θάρσος καὶ τὴν ἀνδραγαθίαν τῆς ἡρωίδος τῆς Λήμνου Μαρούλας, τῆς Δέσπως, τοῦ Τζήμα Ζέρβα, τοῦ Λάμπρου καὶ τοῦ Φώτου Τσαβέλλα. Κατέδειξα τοῖς τρυφεροῖς Ἑλληνόπαισιν ὅ,τι καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἡνδρωμένων ὀλίγοι γινώσκουσι. Κατέδειξα δηλ. ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πλουτάρχου παραλαβὼν ταῦτα, ὅτι πολὺ πρὶν ἢ ἀναφανῶσιν ὁ Γαλιλαῖος καὶ ὁ Κοπέρνικος, οἱ μεγάλοι πρόγονοι ἡμῶν, Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, Φιλόλαος ὁ Κροτωνιάτης, Ἡρακλείδης ὁ ἐξ Ἡρακλείας, Ἔκφαντος ὁ Συρακούσιος καὶ Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος εἶχον ἤδη εἰς τὸν κόσμον ἐξαγγείλῃ ὅτι ἡ γῆ εἶνε σφαιδοειδής, ὅτι περιστρέφεται περὶ τὸν ἑαυτῆς ἄξονα καὶ δὴ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ὅτι περιφέρεται περὶ τὸν ἥλιον καὶ δὴ κατὰ «λοξοῦ κύκλου».

Πόσον δὲ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα γενναιότατα καὶ Ἑλληνοπρεπέστατα ἀναγνώσματα δύνανται νὰ ἀναφλέξωσι πᾶσαν Ἑλληνικὴν ψυχήν, ἀριδήλως καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ κ.κ. κριταί, καίπερ πηλῷ σεσαγμένοι τὴν ψυχήν, δὲν ἠδυνήθησαν μέχρι τέλους νὰ καταπνίξωσι τὴν εἰς τὰ βάθη αὐτῶν ἐξεγειρομένην φωνὴν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ὀρθοῦ, ἀλλ' ἐπιλαθόμενοι τῆς ἀναισχύντου περὶ «φιλοπατρίας» ψευδολογίας αὐτῶν, ὡς τινα αὐτόματα καὶ μάλ' ἄκοντες ἀνεφώνησαν 1): «Ταῦτα ἐπαινοῦμεν, διότι δι' αὐτῶν ὁ Ἑλληνόπαις γίνεται φρονηματίας μανθάνων ὅτι πολλὰ σοφὰ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ εἶπον περὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ὧν ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα κακῶς ὑπολαμβάνονται μόνον τῶν νεωτέρων ἐθνῶν ἔργα».

1) Ἔκθεσις σελ. 28.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ταῦτα ὡς πρὸς τὸν ἕνα «τῶν φωτοβόλων ἀστέρων», ὡς πρὸς τὴν «Πατρίδα», ἧς ἡ ἐν ἐμοὶ ἀπόσβεσις ἐβύθισεν εἰς λύπην βαθεῖαν τὴν μεγάλην καὶ γενναίαν ψυχὴν κριτῶν μουσοφιλήτων καὶ χαριτοφώνων, Σιμοπούλων, Ζησίων καὶ Σας, ὧν σύμπας ὁ μέχρι τοῦδε βίος ὁλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος προσηνέχθη! 1).

Ὡς πρὸς δὲ τὴν θρησκείαν, ἥτις ἀποσβεσθεῖσα καὶ αὕτη ἐν ἐμοὶ ἐβύθισε τὴν χριστιανικὴν καρδίαν τῶν μοχθηροτάτων κριτῶν τούτων εἰς βαθεῖαν λύπην, δι' ὅλου μου τοῦ βίου ἐπρέσβευσα, ἐδίδαξα καὶ ἔγραψα ὅ,τι παρὰ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ζαλεύκου, τοῦ Ἀρριανοῦ καὶ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν ἔμαθον.

Ἔμαθον δὲ παρὰ μὲν τοῦ Πλάτωνος τάδε: «Ὁ μὲν δὴ Θεός, ὥσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχήν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων, εὐθείᾳ περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος· τῷ δ' ἀεὶ ξυνέπεται δίκη τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρός, ἧς ὁ μὲν εὐδαιμονήσειν μέλλων ἐχόμενος ξυνέπεται ταπεινὸς καὶ κεκοσμημένος, εἰ δέ τις ἐξαρθεὶς ὑπὸ μεγαλαυχίας ἢ χρήμασιν ἐπαιρόμενος ἢ τιμαῖς ἢ καὶ σώματος εὐμορφίᾳ ἅμα νεότητι καὶ ἀνοίᾳ φλέγεται τὴν ψυχὴν μεθ' ὕβρεως, ὡς οὔτ' ἄρχοντος οὔτε τινὸς ἡγεμόνος δεόμενος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις ἱκανὸς ἡγεῖσθαι, καταλείπεται ἔρημος Θεοῦ, καταληφθεὶς δὲ καὶ ἔτι ἄλλους τοιούτους προσλαβὼν σκιρτᾷ ταράττων πάνθ' ἅμα, καὶ πολλοῖς τισιν ἔδοξεν εἶναί τίς, μετὰ δὲ χρόνον οὐ πολὺν ὑποσχὼν τιμωρίαν οὐ μεπτὴν τῇ δίκῃ ἑαυτόν τε καὶ οἶκον καὶ πόλιν ἅρδην ἀνάστατον ἐποίησεν. — Ἐν τῷ γνωστῷ τελευταία ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα καὶ μόλις ὁρᾶσθαι, ὀφθεῖσα δὲ συλλογιστέα εἶναι ὡς ἄρα πᾶσι πάντων αὕτη ὀρθῶν τε καὶ καλῶν αἰτία, ἔν τε ὁρατῷ φῶς καὶ τὸν τοῦτον κύριον τεκοῦσα, ἔν τε νοητῷ αὐτὴ κυρία ἀλήθειαν καὶ νοῦν παρασχομένη, καὶ ὅτι δεῖ ταύτην ἰδεῖν τὸν μέλλοντα ἐμφρόνως πράξειν ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ» 2).

Παρὰ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους τάδε: «Ταῦτα χρὴ περὶ Θεοῦ διανοεῖσθαι δυνάμει μὲν ὄντος ἰσχυροτάτου, κάλλει δὲ εὐπρεπεστάτου, ζωῇ

1) Πλάτων, Ἀπολογία Σωκράτους 24 C: Ἐγὼ δέ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀδικεῖν φημι Μέλητον, ὅτι σπουδῇ χαριεντίζεται, ῥαδίως εἰς ἀγῶνας καθιστὰς ἀνθρώπους περὶ πραγμάτων προσποιούμενος σπουδάζειν καὶ κήδεσθαι, ὧν οὐδὲν τούτῳ πώποτε ἐμέλησεν.
2) Πλάτων, Νόμοι 715 E - 716 C. Πολιτεία 517 B.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲ ἀθανάτου, ἀρετῇ δὲ κρατίστου, διότι πάσῃ φύσει γενόμενος ἀθεώρητος ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων θεωρεῖται» 1.

Παρὰ δὲ τοῦ Ζαλεύκου τάδε: «Τοὺς κατοικοῦντας τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν πάντας πρῶτον πεπεῖσθαι χρὴ καὶ νομίζειν θεοὺς εἶναι, καὶ ἀναβλέποντας ἐς οὐρανὸν καὶ τὸν κόσμον καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς διακόσμησιν καὶ τάξιν· οὐ γὰρ τύχης οὐδ' ἀνθρώπων εἶνε δημιουργήματα· σέβεσθαι δὲ τούτους καὶ τιμᾷν, ὡς αἰτίους ὄντας ἁπάντων ἡμῖν ἀγαθῶν τῶν κατὰ λόγον γιγνομένων, ἕκαστον οὖν ἔχειν καὶ παρασκευάζειν δεῖ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν πάντων τῶν κακῶν καθαράν· ὡς οὐ τιμᾶται θεὸς ὑπ' ἀνθρώπου φαύλου, οὐδὲ θεραπεύεται δαπάναις οὐδὲ τραγῳδίαις ἁλίσκεται, καθάπερ μοχθηρὸς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀρετῇ καὶ προαιρέσει τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῶν δικαίων. Διὸ ἕκαστον δεῖ εἰς δύναμιν ἀγαθὸν εἶναι καὶ πράξει καὶ προαιρέσει τὸν μέλλοντα ἔσεσθαι θεοφιλῆ . . Ὅσοις δὲ μὴ ῥᾴδιον πρὸς ταῦτα τὴν ὁρμὴν πεπεῖσθαι, τὴν δὲ ψυχὴν ἔχουσι εὐκίνητον πρὸς ἀδικίαν, ὧδ' ἡμῖν παρηγγέλθω πᾶσι τοῖς τοιούτοις πολίταις καὶ πολίτισι καὶ ξυνοίκοις, μεμνῆσθαι θεῶν ὡς ὄντων καὶ δίκας ἐπιπεμπόντων τοῖς ἀδίκοις» 2).

Παρὰ δὲ τοῦ Ἀρριανοῦ τάδε: «Γεγόναμεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πάντες προηγουμένως, καὶ Θεὸς πατήρ ἐστι τῶν ἀνθρώπων. Ὁ τοίνυν τῇ διοικήσει τοῦ κόσμου παρηκολουθηκώς, καὶ μεμαθηκὼς ὅτι τὸ μέγιστον καὶ κυριώτατον καὶ περιεκτικώτατον πάντων τοῦτ' ἔστι τὸ σύστημα τὸ ἐξ ἀνθρώπων καὶ Θεοῦ, ἀπ' ἐκείνου δὲ τὰ σπέρματα καταπέπτωκεν οὐκ εἰς τὸν πατέρα τὸν ἐμὸν μόνον, οὐδ' εἰς τὸν πάππον, ἀλλ' εἰς ἅπαντα μὲν τὰ ἐπὶ γῆς γεννώμενά τε καὶ φυόμενα, προηγουμένως δ' εἰς τὰ λογικά — ὅτι κοινωνεῖν μόνον ταῦτα πέφυκε τῷ θεῷ τῆς συναναστροφῆς, κατὰ τὸν λόγον ἐπιπεπλεγμένα — διὰ τί μὴ εἴπῃ τις αὐτὸν . . υἱὸν τοῦ Θεοῦ;» 3).

---

1) Περὶ Κόσμου πρὸς Ἀλέξανδρον 399, 6, 19.— Τὰ αὐτὰ καὶ Λουκᾶς 18, 17. Ματθαῖος 19, 26. Ζαχαρίας 8, 6. Ἱερεμίας 39, 17. Ἰὼδ 42, 2.— Παῦλος πρὸς Τιμόθεον Α' 6, 17.— Ματθαῖος 5, 48.—Ἰωάννης 1, 18.

2) Mullach, Fragmenta philos. Graec. τόμ. 1, σελ. 542, ἀπόσπ. 10. Ἰωάν. Στοβ. Ἀνθολ. 44, 20.— Τὰ αὐτὰ καὶ Γένεσις 1, 1. 31. 2, 1.— Βασιλειῶν Β', 19, 15.— Ψαλτήριον 101, 26. 113, 11. 134, 5.— Ἰωάννης 1, 1.— Πράξεις τῶν Ἀποστόλων 14, 15. 17, 24.— Παῦλος πρὸς Κορινθίους Α', 8, 6.— Ἰάκωβος 1, 26 - 27. 2, 14.— Παῦλος πρὸς Ἐφεσίους 4, 20 - 24.

3) Ἐπικτήτου διατριβαὶ 1, 3, 1. 1, 9, 4-7.— Τὰ αὐτὰ καὶ Ματθαῖος 5, 9. Παῦ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Λοιπόν, κατὰ τὰς ἀρχὰς ταύτας ἀνέπτυξα τὰς περὶ Θεοῦ καὶ τῆς θρησκείας γνώμας μου καὶ πολλαχοῦ μὲν ἀλλαχοῦ τῶν ἔργων μου 1), μάλιστα δὲ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς μου τούτοις ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις.

Οἱ ψεῦσται, ὅταν εἶνε μόνον κακοήθεις καὶ δὲν εἶνε συγχρόνως καὶ μωροί, ψεύδονται περὶ πραγμάτων, ὧν ἡ ἀλήθεια εἶνέ πως δύσκολον νὰ ἐξελεγχθῇ, εἴτε διότι αἱ ἀποδείξεις εἶναι δυσεύρετοι, εἴτε διότι οἱ γινώσκοντες τὴν ἀλήθειαν δὲν εὑρίσκονται ἐν τοῖς ζῶσιν ἢ εἶνε μακρὰν τοῦ τόπου, ἔνθα ὁ ψεύστης. Ἀλλὰ τὸ νὰ ψεύδηταί τις περὶ πραγμάτων, ὧν τὴν ἀλήθειαν αὐτὸς οὗτος ὁ ψεύστης ὁμολογεῖ, ἢ πάντες προχειρότατα δύνανται νὰ ἴδωσι, τότε ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ αὕτη κατάστασις, ἐξεστηκυῖα τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως, δὲν εἶνε, ὡς πλανώμενος ὁ Ἀριστοτέλης, λέγει «ἀναισχυντία πλέον» 2), ἀλλ' εἶνε δαιμονοβλάβεια καὶ δὴ ἡ ὑπὸ τῶν φρενολόγων «Insania moralia» καλουμένη 3).

Ὁ αὐτὸς κριτὴς ὁ ἐν σελίδι 18 τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ γράφων περὶ τοῦ Ἀναγνωστικοῦ μου βιβλίου τῆς Γ' τάξεως ὅτι «ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα» εἶχεν ἤδη γεγραμμένα ἐν σελ. 14 καὶ 15 τῆς κρίσεως αὐτοῦ τάδε: «Ἡ ὕλη αὕτη διαιρεῖται εἰς 12 κεφάλαια ἐπιγραφόμενα ὡς ἑξῆς: Α'... Β' κτλ. Ϛ', ὁ Θεὸς» καὶ παρακατιών· «2. Περὶ τῆς Παναγίας» καὶ ὀλίγον περαιτέρω: «Τὸ δὲ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον «**Ὁ Θεὸς**» περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς παραγράφους:

1) Αἱ τέσσαρες ὧραι τοῦ ἔτους.
2) Ὁ κόσμος καὶ ὁ Θεός.

λος πρὸς Ῥωμαίους, 9, 8. 8, 14 καὶ 16 - 17. Πρὸς Ἐφεσίους 5, 1. Ἰωάννης Ἐπιστολὴ Α', 3, 1 - 3. Πλούταρχος ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρ. κ. 27 σελ. 681.

1) Πρβλ. τὰ ἀναλυτικὰ Προγράμματα τῶν μαθημάτων πάντων τῶν εἰδῶν τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ τμήματι τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων. — Τὸ Παράρτημα τῶν Ἐκπαιδευτικῶν Νομοσχεδίων, σελ. 76 - 82. — Τῆς πραγματείας μου «Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας» ἰδίως τὰς σελ. 89 - 91. — Τῆς πραγματείας μου «Ὕθλοι καὶ πράγματα» τὰς ἐν σελίδι 194 καὶ 200 ὑποσελιδίους σημειώσεις. — Τῆς διατριβῆς μου «Περὶ τῶν τριττῶν εἰδῶν τῆς ψυχῆς παρὰ Πλάτωνι» τὰς σελίδ. 22 - 26.

2) Ῥητορικὴ 1380, α, 19: «Ἀναισχυντία τὸ τὰ φανερὰ ἀρνεῖσθαι».

3) Ἀριστοτέλης Ἠθικὰ Νικομάχ. 1149 α, 4: Πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα καὶ ἀφροσύνη καὶ δειλία καὶ ἀκολασία καὶ χαλεπότης αἱ μὲν θηριώδεις, αἱ δὲ νοσηματώδεις εἰσίν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3) Ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα).

4) Εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα)».

Ἐρωτῶ νῦν πάντα σωφρονοῦντα, πάντα μὴ ἔχοντα σεσαλευμένον τὸν ἐγκέφαλον δηλ. ὁ Ἀριστοτέλης ἔχει δίκαιον καλῶν τὸ νοητικὸν καὶ ἠθικὸν τοῦτο νόσημα «ἀναισχυντίαν», ἢ ἐγώ, χαρακτηρίζων τοῦτο ὡς δαιμονοβλάβειαν καὶ θεωρῶν αὐτὸ ὡς τὴν φρενίτιδα νόσον τὴν ὑπὸ τῶν φρενολόγων «insania moralia» καλουμένην;

Ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ μου Ἀλφαβηταρίου μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ Ἑλληνικοῦ μου Ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ' τάξεως ὡς εὐῶδες θυμίαμα ἀνυψοῦται ὁ αἶνος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δὴ ἐν τόνῳ ὑψηλοτάτῳ: Ὁ κόσμος εἶνε τὸ βασίλειον τῆς θεότητος 1), ὁ ἠθικὸς νόμος εἶνε ἡ βούλησις αὐτῆς 2) καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶνε τέκνον τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ Παντός 3).

Ἐν ταύταις δὲ ταῖς τρισὶ γνώμαις, κατὰ τὴν περὶ Θεοῦ φιλοσοφίαν, κεῖται σύμπασα ἡ θρησκευτικότης 4). Ἀλλ' αἱ γνῶμαι αὗται πανταχοῦ τῶν Ἑλληνικῶν μου ἀναγνωστικῶν βιβλίων προφαίνονται. Πανταχοῦ ὁ Θεὸς παρίσταται ὡς ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου, ὡς ὁ αἴτιος τῆς περικαλλοῦς αὐτοῦ διακοσμήσεως, ὡς ἀγαθός, δίκαιος, προνοῶν περὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπιβλέπων ἐπὶ τὰς πράξεις αὐτῶν, ἐτάζων τὰς καρδίας αὐτῶν, χαίρων ἐπὶ ταῖς ἀγαθαῖς αὐτῶν πράξεσιν,

1) Σιρὰχ 18, 1: Ὁ ζῶν εἰς τὸν αἰῶνα ἔκτισε τὰ πάντα κοινῇ . . . Κύριος . . . ὁ οἰακίζων τὸν κόσμον ἐν σπιθαμῇ χειρὸς αὐτοῦ καὶ πάντα ὑπακούει τῷ θελήματι αὐτοῦ· αὐτὸς γὰρ *βασιλεὺς πάντων ἐν κράτει αὐτοῦ*.— Τὰ αὐτὰ καὶ Πράξεις Ἀποστόλων 17, 24. Πλάτων Νόμοι 991 - 992. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, Στρωματεῖς 5, 11, ἔκδ. Potter, σελ. 692.

2) Ἱερεμίας 9, 24: Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ ποιῶν ἔλεος καὶ κρῖμα καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι *ἐν τούτοις τὸ θέλημα μου*, λέγει Κύριος.— Τὰ αὐτὰ καὶ Λευϊτικὸν 18, 1 - 5. Παῦλος πρὸς Ῥωμαίους 12, 2.

3) Ἰωάννης Α' 3, 1 - 3: Ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ πατήρ, ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν . . . ἀγαπητοί, νῦν *τέκνα θεοῦ ἐσμέν*. Τὰ αὐτὰ καὶ Παῦλος πρὸς Ἐφεσίους ε, 1. Ἀρριανὸς Ἐπικτήτου διατριβαὶ 1, 4 - 6.

4) Lotze, Vorlesungen, Grundzüge der Religionsphilosophie § 89, σελ. 92: «Drei Sätzen, welche wir als die charakterischen Ueberzeugungen jeder *religiösen Auffassung*, im Gegensatz zu blosser *Vestandes - Weltansicht* betrachten können:

1) Die sittlichen Gesetze bezeichnen wir als den *Willen Gottes*;

2) Die einzelnen *endlichen Geister* nicht als Naturproducte, sondern als *Kinder Gottes*;

4) Die *Wirklichkeit* nicht als blossen Weltlauf, sondern als ein *Reich Gottes*.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τιμωρῶν τὰς κακὰς αὐτῶν πράξεις καὶ τὰ κακὰ αὐτῶν βουλεύματα, διοικῶν τὸ σύμπαν μετὰ σοφίας, ἐν τάξει ἀναλλοιώτῳ καὶ παγκάλῳ· πανταχοῦ, ἔν τε τῷ Ἑλληνικῷ ἀλφαβηταρίῳ καὶ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωσματαρίοις τῆς τε δευτέρας καὶ τῆς τρίτης καὶ τῆς τετάρτης τάξεως. Πανταχοῦ 1). Ἀλλὰ «κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισιν ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα βαρβάρους ψυχὰς ἐχόντων», κατὰ τὸν Ἡράκλειτον.

Μὴ ζητήσῃ δέ τις νῦν τὸ αἴτιον τῆς τοσαύτης ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως τῶν κυρίων τούτων κριτῶν. Τὸ αἴτιον τοῦτο κεῖται εἰς τόσον παχὺν βόρβορον ἐμβεβυθισμένον, ὥστε θὰ καταρρυπανθῶσι μὲν οἱ πειραθησόμενοι ἐκεῖθεν νὰ ἐξαγάγωσιν αὐτό, θὰ ἀποπνιγῶσι δὲ ὑπὸ τῆς

1) *Ἑλληνικὸν Ἀλφαβητάριον*, ἔκδ. τετάρτη, 1893 ἐν ταῖς σελίσιν 17. 21. 27. 32. 54. 57. 58. 69. 72. 74. 76. 79. 84. 88. 92. 94. 97. 99. 100. Ὅλον τὸ ΙΒ′ κεφάλαιον, τὸ ἐπιγραφόμενον «Ὁ Θεὸς» ἀπὸ σελ. 101 - 109.—*Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς δευτέρας τάξεως* κτλ. ἐγκριθὲν κτλ. 1894, ἐν ταῖς σελίσι 3. 11. 12. 15. 23. 37. 41. 42. 43. 53. 60. 75. 84. 85. 86. 98. 100. 107. 108. 115. 116. 121. 122. 123. 124. 125. 126.—*Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς τρίτης τάξεως* κτλ. ἐγκριθὲν κτλ. 1894, ἐν ταῖς σελίσι 4. 9. 15. 17. 18. 19. 22. 32. 34. 35. 43. 47. 49. 70. 71. 84. 85. 87. 88. 91. 92. 101. 103. 104. 106. 109. 110. 112. 113. 124. 125. 129. 134. 137. 145. 147, 148. 149. 183, καὶ ὅλον τὸ ἕβδομον κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον «*Ὁ Θεὸς*» ἀπὸ σελ. 79 - 84.— Ἀπὸ τούτου δὲ ἀκριβῶς τοῦ Ἀναγνωσματαρίου λέγουσιν οἱ ἡμέτεροι κ. κ. κριταὶ ὅτι «*ἐλλείπει τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα!!!*» Τὸ Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον τῆς Δ′ τάξεως ὑπεβλήθη ἐν χειρογράφῳ εἰς τὸν διαγωνισμόν, μὴ ἐγκριθὲν δὲ δὲν ἐξετυπώθη, τούτου ἕνεκα, ἐπειδὴ πᾶσα παραπομπὴ εἰς τὸ χειρόγραφον εἶνε δυσεξέλεγκτος, ἀρκοῦμαι ἐνταῦθα εἰς τὴν *μαρτυρίαν αὐτῶν τούτων τῶν εὐσυνειδήτων κριτῶν*, οἵτινες ὁμολογοῦσιν ἐν σελίδι 28 τῆς κρίσεως αὐτῶν τάδε: «Περιέχει δὲ . . . ποιήματα δέκα ἑπτὰ καὶ μίαν *ἠθικὴν* διδασκαλίαν *περὶ Θεοῦ*».— Οὕτω δηλ. ηὐδόκησαν ἐν τῇ ἄκρᾳ αὐτῶν πολυμουσίᾳ οἱ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποζῶντες ἔντιμοι καὶ Ἑλληνομαθέστατοι κ. κ. κριταὶ νὰ τιτλοφορήσωσι τὴν ἐν τῷ «Κόσμῳ πρὸς Ἀλέξανδρον» περὶ τῆς ἀϊδιότητος τοῦ Σύμπαντος ὑψηλὴν ἔκθεσιν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὴν ἐν τῷ 14 ἀποσπάσματι (1476, α, 34) τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος δὲ ἡμῖν περισωθεῖσαν περιώνυμον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ «καλλιλογικὴν ἀπόδειξιν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ», ἅτινα — κατὰ τῷ ἐμοὶ δυνατὸν — συναρμολογήσας ἐξέθηκα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου ἀναγνωσματαρίῳ τῆς τετάρτης τάξεως ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν. «Ὁ Δημιουργὸς τοῦ κόσμου». — Περὶ δὲ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας τῆς ἐνεργείας μου ταύτης ἐπιθ. τὰ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Pestalozzi λεγόμενα. — Ξενοφῶντ. Ἀπομνημον. 4, 3, 13: Ἐξαρκεῖ σοι τὰ ἔργα αὐτῶν ὁρῶντι σέβεσθαι καὶ τιμᾶν τοὺς θεούς.— Pestalozzi, Abendstunde eines Ensiedlers: W W. τόμ. 1, σελ. 62, § 75: Glaube an Gott! Du bist nicht Folge und Resultat gebildeter Weissheit, du bist reiner Sinn der Einfalt, horchendes Ohr der Unschuld auf den Ruf der Natur — dass Gott - Vater ist.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκ τῆς διαταράξεως τοῦ βορβόρου τούτου ἀναδοθησομένης δυσωδίας οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἴδωσιν αὐτό. Ἴσως ἔλθῃ ποτὲ ὁ καιρὸς καὶ τούτου, καὶ τότε καὶ ὁ μᾶλλον ἔμπειρος τῆς παρ' ἡμῖν ἀθλίας καταστάσεως θὰ καταπλαγῇ ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς ἐξαχρειώσεως, εἰς ἣν περιέστησαν τὰ καθ ἡμᾶς.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἂς περιορισθῇ ὁ λόγος εἴς τινας ἄλλας ἐπιζήλους ἰδιότητας τῆς τε διανοίας καὶ τοῦ ἤθους τῶν πρωτοφανῶν τούτων κ.κ. κριτῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ γλῶσσα ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων

(Κριτῶν μεροληψία)

Περιπέτειαι τῶν μοχθηρῶν καὶ τῶν χρηστῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐν χώραις πονηροκρατουμέναις.— Μακρὰν αἱ ἀνορθογραφίαι, τὰ γλωσσήματα, τὰ βαναυσολογήματα, οἱ βαρβαρισμοί, οἱ σολοικισμοί, οἱ σωρισμοί, ἡ πλημμελὴς καὶ ἀκανόνιστος στίξις, ἡ ἄτακτος καὶ ἄρρυθμος συναλοιφὴ τῶν φωνηέντων. — Αἱ ἀνωμαλίαι περὶ τοὺς τύπους τοὺς γραμματικούς, περὶ τοὺς σχηματισμοὺς τῶν λέξεων καὶ περὶ τὴν ἑρμηνείαν.

«Καὶ γὰρ δεῖ διαιτητὰς ἀλλ' οὐκ ἀντιδίκους εἶναι τοὺς μέλλοντας τὸ ἀληθὲς κρίνειν ἱκανῶς», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης 1). Ἀλλὰ τί κοινὸν λύρᾳ καὶ ὄνῳ; Ἡ εὐθύτης καὶ ἡ τιμιότης τί κοινὸν ἔχουσι πρὸς ἀνθρώπους ἀγεννεῖς καὶ πλαγίους τὰς ψυχάς;

Προκειμένου περὶ τῆς βραβεύσεως τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Κουρτίδου λέγουσιν (σελ. 31 α) «Εἰ καὶ ἔχει δὲ καθόλου τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο καλῶς, ὅμως ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ὑποπίπτει εἰς σφάλματα εὐχερέστατα δυνάμενα νὰ διορθωθῶσι . . . Παρατιθέμεθα δὲ ἐκ τῶν διορθωτέων λεκτικῶν σφαλμάτων τάδε...» Περαιτέρω (σελ 32): «Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν λοιπὴν τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τούτου ὕλην καλὸν κρίνομεν νὰ ἀφαιρεθῶσιν ὡς ἀκατάλληλα ἡ διήγησις ὁ «ἔξυπνος Σωτήρης» καὶ ὁ μῦθος τοῦ Κορακῆ «μέθυσος πατὴρ καὶ υἱός», νὰ ἐγκατασπαρῶσι δὲ καταλλήλως ἐν τῷ κειμένῳ αἱ πραγματογραφίαι καὶ τὰ ποιήματα ὅσα ἀλλεπάλληλα φέρονται ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ . . . Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μικρὰ εἶνε σφάλματα καὶ εὐχερῶς διορθοῦνται» κτλ. κτλ.

Λοιπόν· μικρὰ σφάλματα εἶνε ἡ χυδαιότης καὶ τὸ ἀνώμαλον τῆς γλώσσης, τὸ ἀντιπαιδαγωγικὸν τῆς ὕλης, καὶ τὸ ἀψυχολόγητον καὶ

1) Περὶ Οὐρανοῦ 279, 6, 9.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀμέθοδον τῆς οἰκονομίας αὐτῆς (!) Ἀλλὰ τότε τίνα, παρακαλῶ, εἶνε τὰ μεγάλα; Ἔπειτα «εὐχερῶς διορθοῦνται ταῦτα» λέγουσι. Πῶς εὐχερῶς, ἀφοῦ πρέπει νὰ μεταβληθῇ ἡ γλῶσσα, νὰ ἀντικατασταθῇ ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ καὶ νὰ ἀλλοιωθῇ ἡ οἰκονομία αὐτῆς; Τούτου δὲ γενομένου τί μένει πλέον ἐκ τοῦ βιβλίου; Τί δὲ αὐτοὶ ὡρίσθησαν νὰ βραβεύσωσι; Τὸ βιβλίον τὸ πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτῶν, ἢ τὸ βιβλίον τὸ ἐν πᾶσι μεταβληθησόμενον; Τὰ αὐτὰ καὶ ἔτι μωρότερα καὶ κακοπαθέστερα προκειμένου περὶ τῆς βραβεύσεως τοῦ Ἀλφαβηταρίου τοῦ κ. Βρατσάνου. Περὶ αὐτοῦ λέγουσι (σελ. 10 καὶ 11) «Ὁ τοῦ Ἀλφαβηταρίου τούτου συγγραφεὺς περιπίπτει εἰς τὸ ἁμάρτημα ὅτι ἐν τῇ τοῦ Ἀλφαβήτου διδασκαλίᾳ εἰσάγει λέξεις ὑποδειγματικάς τε καὶ ἄλλας τρισυλλάβους.. Ἐν τῇ τῶν διφθόγγων διδασκαλίᾳ παρατηροῦμεν ὅτι ἐλλείπουσι παραδείγματα τῆς ηυ καὶ τῶν καλουμένων καταχρηστικῶν ᾳ ῃ ῳ. Ἐν ᾧ δὲ ἡ δίφθογγος ει ἐν τῷ τετάρτῳ μαθήματι διδάσκεται, προφαίνεται αὕτη ἐν τῷ δευτέρῳ («οἱ παχεῖς χοῖροι»)... Καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ δὲ μέρει αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν κεφαλαίων «πῶς εἶνε τὰ πράγματα» καὶ «τί πράττουσι τὰ πράγματα» οὔτε ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς τίθενται καὶ πρός τινας τῶν παρατιθεμένων προτάσεων δὲν ἀνταποκρίνονται πάντοτε δεόντως. Ἐνιαχοῦ δὲ καὶ αἱ ἀποκρίσεις δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰς ἐρωτήσεις... Ἀλλὰ καὶ λέξεις τινὲς καὶ προτάσεις ἠδύναντο καὶ ἔπρεπεν ἐκεῖναι μὲν διὰ κομψοτέρων νὰ ἀντικατασταθῶσι ἢ καὶ νὰ παραλειφθῶσιν, αὗται δὲ ὀρθότερον νὰ διατυπωθῶσιν... ἄρθρα τινὰ τῆς πραγματογραφίας εἶνε μακρότερα τοῦ δέοντος... ὁ συγγραφεὺς δὲν διακρίνεται πάντοτε ἐπὶ ἀνθηρότητι.., παρέλιπε νὰ περιγράψῃ διὰ βραχέων καί τινα τῶν συνηθεστέρων παρ' ἡμῖν κτηνῶν» κτλ. κτλ.

Στιγματίζεται δηλ. τὸ βραβευθὲν τοῦτο βιβλιάριον ὡς ἐλλιπὲς καὶ ἄστοχον κατὰ τὴν διδακτικὴν ὕλην, ὡς ἀμέθοδον κατὰ τὴν οἰκονομίαν, ὡς ἀγοραῖον καὶ καπηλικὸν κατὰ τὴν λέξιν, ὡς σόλοικον καὶ βάρβαρον κατὰ τὴν σύνθεσιν, ὡς ἀλογίας μεστὸν τὸ περιεχόμενον. Ταῦτα καταφανέστατα προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἐπισήμου ἐκθέσεως τῶν κ. κριτῶν. Καὶ ἐν τούτοις οἱ κύριοι οὗτοι ἔσχον τὴν ἀναίδειαν νὰ εἴπωσιν «εὐχερῶς νὰ ἀποφύγῃ ἠδύνατο τοῦτο, εὐκόλως ἠδύναντο νὰ θεραπευθῶσιν ἐκεῖνα, ἠδύναντο καὶ νὰ παραλειφθῶσιν ἢ ἄλλως πως νὰ διατυπωθῶσιν ἄλλα, προσαρμόζεται ὁ συγγραφεύς, ὅση αὐτῷ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δύναμις, πρὸς τὴν πνευματικὴν τῶν μικρῶν παίδων ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ καίπερ τοιοῦτον ὂν τὸ ἐλεεινὸν τοῦτο Ἀλφαβητάριον ἡ ἐπιτροπεία **ὁμοφώνως** ἐπὶ τριετίαν κατὰ τὸν νόμον **βραβεύει**».

Ἔχει ἢ δὲν ἔχει ἐνταῦθα τὸν τόπον του τὸ τοῦ Διφίλου:

«Ὅς δ' οὔτ' ἐρυθριᾶν οἶδεν οὔτε δεδιέναι, τὰ πρῶτα πάσης τῆς ἀναιδείας ἔχει;» 1)

Νῦν ἀντιστρόφως, προκειμένου περὶ τῶν ἐμῶν βιβλίων λέγουσι: «Περὶ δὲ τῆς ποιότητος παρατηροῦμεν τάδε· τὰ μὲν ποιήματα μετὰ προσοχῆς ἐκλελεγμένα ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν εἶνε ἄψογα καὶ ἐπιτυχῆ, τὰ δὲ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε ὀρθὰ καὶ πρόσφορα πρὸς τὸν σκοπόν, ὃν προτίθενται. Καὶ ὁ μὲν λόγος εἶνε λίαν ἐπιμεμελημένος καὶ ἀκριβής, ἡ δὲ ἑρμηνεία.. εἶνε σαφής, εὔκολος ἄφθονος καὶ εὔστροφος, ἀλλὰ καίπερ τοιοῦτον ὄν, ἡ ἐπιτροπεία δὲν βραβεύει αὐτό» 2).

Περαιτέρω· προκειμένου περὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ μου βιβλίου τῆς τετάρτης τάξεως λέγουσιν: Ἐπαινοῦμεν αὐτὸν (δηλ. ἐμὲ) διὰ τὴν ἐπιμελῆ ἐκλογὴν καὶ τάξιν τῆς ὕλης καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς γλώσσης, βραβεύομεν ὅμως τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Κουρτίδου 3), καίπερ ἔχοντες τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶνε πανάθλιον, ἀφοῦ εἶνε ἀντιπαιδαγωγικὸν τὴν ὕλην, ἀμέθοδον τὴν οἰκονομίαν καὶ μιξοβάρβαρον τὴν γλῶσσαν 4). Πράττομεν δ' οὕτω τὸ μὲν ἵνα μὴ διαψεύσωμεν τὸν Σέξτον τὸν Ἐμπειρικὸν εἰπόντα ποτέ 5): «Σύες δὲ ἥδιον βορβόρῳ λούονται δυσωδεστάτῳ ἢ ὕδατι διειδεῖ καὶ καθαρῷ», τὸ δὲ ἵνα συμμορφωθῶμεν πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ Σοφοκλέους εἰπόντος ποτέ (ἀπόσπ. 26). «Σὺ δ' αὐτὸς ὥσπερ οἱ σοφοὶ τὰ μὲν δίκαι' ἐπαίνει, τοῦ δὲ κερδαίνειν ἔχου».

Περὶ ἐμοῦ δὲ προσωπικῶς λέγουσι τὰ σεμνότατα ταῦτα μετ' ἐξόχου γλυκυθυμίας: «Ἐν αὐτῷ εὐχαρίστως παρατηρεῖται ἡ . . . καλὴ γραφὴ καὶ ἡ ὀλιγότης τῶν ἀνορθογραφιῶν» 6), (πρόκειται δηλ. περὶ

1) Ἀπόσπ. 135, Kock, Comic. Attic. frag. Τόμ. 2, σελ. 579.

2) Ἔκθεσις σελ. 13 περὶ τοῦ ἐμοῦ Ἕλλην. Ἀναγνωσματαρίου τῆς Β' τάξεως καὶ Ἔκθ. σελ. 1.

3) Ἔκθεσις κριτῶν σελ. 32 καὶ 1.

4) Ἔκθεσις κριτῶν 30 - 32 ἴδε καὶ ἀνωτέρω σελ. 60-61.

5) Πυρρωνείων ὑποτυπώσεων Α. 56, ἔκδ. Bekker, σελ. 14, στίχ. 22.

6) Ἔκθεσις σελ. 28. Τοῦ κ. Ζησίου λόγοι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ ἐν χειρογράφῳ καθυποβληθέντος Ἑλληνικοῦ μου ἀναγνωσματαρίου τῆς τετάρτης τάξεως). Ὥστε ἐλάβομεν ἕνα ἔπαινον διὰ τὴν καλλιγραφίαν τοῦ ἀντιγραφέως καὶ διὰ τὰς ὀλίγας αὐτοῦ ἀνορθογραφίας, ὧν ὅμως—σημειωτέον καὶ τοῦτο καλῶς—οὐδεμία οὐδαμοῦ ἀναγράφεται. — Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ἀλλὰ καὶ ὀρθογραφικὰ σφάλματα δὲν ἐλλείπουσιν ἀπὸ τοῦ κρινομένου βιβλίου. Ὡς ἠσθάνετο ἀντὶ ἠσθάνετο, ὁλόγλυκο ἀντὶ ὁλόγλυκο, ὠὰ ἀντὶ ᾠὰ 1) κτλ. Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ἐνῷ δὲ καὶ ὁ ἀπαιδευτότατος τῶν Ἑλλήνων λέγει . . . ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ἀναγνωσματαρίου (δηλ. ἐγὼ) ἐπιθυμεῖ νὰ βλέπῃ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν συντάσσοντα τὰ συγκριτικὰ μετὰ τῆς ἀπὸ καὶ αἰτιατικῆς » 2) κτλ. Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ὁ πιθανῶς ὑπὸ μοναχοῦ τινος τοῦ μέσου αἰῶνος συντεθειμένος μῦθος « Ἀλέκτορες », ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν σοφὸν Κοραῆν « μᾶς παρασταίνει μὲ τῆς ἱερᾶς γραφῆς μαρτυρίαν τὴν πολυγαμίαν ἢ ἀληθέστερον τὴν κτηνώδη ἐπιμιξίαν ὡς ἀμοιβὴν διδομένην ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τοὺς ταπεινόφρονας » οὐδ' αὐτὸς ὁ μῦθος ἀπεκλείσθη ἀπὸ τοῦ Ἀναγνωσματαρίου. Ὁ μῦθος τελευτᾷ ὡς γνωστόν, ὡς ἑξῆς: « Καὶ παρευθὺς ἀετὸς καταπτὰς ἥρπασεν αὐτόν· ὁ δὲ ἐν σκότῳ κεκρυμμένος ἀδεῶς ἔκτοτε **θηλείαις ἐπέβαινεν** ». Ὁ μῦθος δηλοῖ ὅτι « Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν ». Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ συγγραφεὺς παρέλιπε ν' ἀναπτύξῃ τὴν τελευταίαν φράσιν τοῦ μύθου: « Ὁ δ' ἐν σκότῳ κτλ. »· δὲν παρέλιπεν ὅμως νὰ ἀποδώσῃ καὶ τὴν ἐν ἐπιμυθίῳ αὖθις αὐτανακλωμένην ἰδέαν ταύτην τοῦ ἠθικολόγου μυθογράφου διὰ τοῦ ἑξῆς:

« Ὁ Θεὸς εἶνε τεχνίτης
τοὺς μεγάλους ταπεινόνει
καὶ τοὺς ταπεινοὺς ὑψόνει,

Ὅτι ἐνταῦθα ἡ ταπεινοφροσύνη κακῶς ἐννοεῖται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐνεργουμένη ἀνύψωσις τῶν ταπεινοφρόνων ἔτι χεῖρον εἶνε φανερόν » 3). Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ὁ συγγραφεὺς ἐπιλανθανόμενος ὅτι τὸ

1) Ἔκθεσις σελ. 20. ὁ κ. Ι. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.

2) Ἔκθεσις σελ. 19. ὁ αὐτὸς κ. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.

3) Ἔκθεσ. σελ. 17. ὁ αὐτὸς κ. Ι. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.—Ὅστις καὶ ἐπ' ἐλάχιστον γνωρίζει τὸν καθ' ἡμᾶς στενὸν διδασκαλικὸν κύκλον ἅμα ἀναγνώσῃ τὴν ἔκθεσιν τὴν φέρουσαν ὑπογραφὴν « Ι. Χ. Σιμόπουλος » πάραυτα θὰ διακρίνῃ τοὺς γράψαντας αὐτήν. Ἡ ἐν αὐτῇ σχολαστικότης, ἡ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς ἀναλύσεως τῶν Αἰσωπείων μύθων καὶ τοῦ γλωσσικοῦ στοιχείου τοῦ ἐμοῦ βιβλίου διήκουσα, ὡς καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μέρος τοῦτο εἶνε παρασκευαστικὸν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως περί τε τὴν οἰκονομίαν τῆς ὕλης καὶ περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν φράσεων καὶ τῶν περιόδων δὲν τηρεῖ τὸ προσῆκον μέτρον» 1). Καὶ ἀλλαχοῦ: «Ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς — ἐγὼ δηλ. — παραφράσας αὐτὸ καὶ διαλογικῶς μάλιστα εἰς 5 ὅλας σελίδας ἠφάνισε διὰ τῆς μακρολογίας πᾶσαν τὴν τοῦ ποιηματίου χάριν» 2). Καὶ ἀλλαχοῦ: «Δυστυχῶς ὅμως οὔτε ὁ σκοπὸς τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὀρθῶς, οὔτε ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐπιδιώκει τοῦτον ἐπιτυχής» 3). Καὶ ἀλλαχοῦ: «Καὶ τὰ πλεῖστα μὲν τῶν ποιημάτων εἶνε καλὰ καὶ καλῶς ἔχουσιν ἐκλεχθῆ ὑπὸ τοῦ κ. συγγραφέως, ἀλλ' ἔπρεπε πολλῷ πλείονα νὰ παρατεθῶσι· διότι ὁ κ. συγγραφεύς, εἴπερ τις καὶ ἄλλος γνωρίζει βεβαίως ἡλίκην ἔχουσι τὰ καλὰ ποιήματα ἠθοποιὸν δύναμιν» 4). Καὶ ἀλλαχοῦ τὸ διαβόητον ἐκεῖνο ἀρχέτυπον τῆς φιλαληθείας: «Οἱ δύο φωτοβόλοι ἀστέρες, οἵτινες ὀφείλουσι νὰ φωτίζωσι τὴν ὁδὸν τῆς ὑγιοῦς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρίς, διὰ τὸν συγγραφέα τοῦ κρινομένου Ἀναγνωσματαρίου . . εἶνε ἐσβεσμένοι» 5).

ἡ μωρία καὶ τὸ ἀλλόκοτον τῶν παιδαγωγικῶν δῆθεν δοξασιῶν τῶν ἐν αὐτῇ ἀναγεγραμμένων περιορίζουσι τὸν κύκλον τῶν γραφάντων εἰς δύο ἢ τὸ πολὺ τρεῖς, κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἐπαϊόντων *τοὺς σχολαστικωτέρους* καὶ *μωροτέρους* τῶν παρ' ἡμῖν αὐτοκαλουμένων Ἑλληνιστῶν καὶ Παιδαγωγῶν, οἵτινες — ἂν δὲν ἀπατῶμαι — διδάσκουσιν εἰς τὸ ἰδιωτικὸν Λύκειον τοῦ κ. Ι. Χ. Σιμοπούλου, ἢ τοὐλάχιστον συνηθέστατα μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνοῦσιν. Ὁ κ. Σιμόπουλος οὐδεμίαν κοινωνίαν πρὸς οὐδεμίαν ἐπιστήμην σχὼν ποτε, ἅτε σύμπαντα τὸν βίον αὐτοῦ περὶ τὴν θήραν νέων πλουσίων καὶ τὴν ψυχεμπορικὴν καὶ μαθηματοπωλικὴν καταναλώσας, καλῇ τῇ πίστει ἀνέθηκεν, ὡς φαίνεται, τὴν σύνταξιν τῆς κρίσεως εἰς τοὺς κυρίους ἐκείνους. Τοῦτο ἀριδήλως καταφαίνεται καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πολλῶν, ἀλλ' ἰδίως ἐκ τοῦ ὅτι, καίτοι τέλεον ἀπαίδευτος ὁ κ. Σιμόπουλος, ἔχει ὅμως ἀγωγήν τινα καὶ ὀρθόν τινα νοῦν· ἐπομένως ἦτο ἀδύνατον τόσον μωρὰ καὶ τόσον ψευδῆ αὐτὸς νὰ γράψῃ, οἷα εἶνε τὰ ἀναγεγραμμένα ἐν τῇ κρίσει τῇ φερούσῃ τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ. Αὕτη εἶνε ἡ πρώτη ἐντύπωσις, ἥτις γεννᾶται ἐκ τῆς πρώτης ἀναγνώσεως τῆς κρίσεως ταύτης. Ὅτι ὅμως τὴν ὑπ' ἄλλων συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν ταύτην οὐδ' ἀνέγνωσέ ποτε ὁ ὑπογράψας αὐτὴν μεμουσωμένος καὶ ἔντιμος οὗτος κύριος, καταφαίνεται ἀριδήλως ἐκ τῆς *αἰσχρορρημοσύνης* τῆς ἐνταῦθα ἐκκενωθείσης. Ὁ κ. Ι. Χ. Σιμόπουλος ἔχει σύζυγον, ἔχει τέκνα, ἔχει ἰδιωτικὸν Λύκειον, εἶνε ἐπὶ τέλους γέρων. Ἀδύνατον λοιπόν, ἐὰν ἦτο ἐν γνώσει τοῦ πράγματος, νὰ ἐπέτρεπέ ποτε νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔκθεσις, ἐν ᾗ ἦσαν γεγραμμένα: «*Ὁ δὲ ἐν σκότῳ κεκρυμμένος ἀδεῶς ἔκτοτε θηλείαις ἐπέβαινεν*». Ἀδύνατον!

1) Ἔκθ. σελ. 9. Ὁ κ. Ἀργυριάδης ὁ ὑπογεγραμμένος.
2) Αὐτόθ. σελ. 13. Λόγοι τοῦ κ. Πρωτοδίκου.
3) Αὐτόθ. σελ. 15. Ὁ κ. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.
4) Αὐτόθ. σελ. 29. Λόγοι τοῦ κ. Ζησίου.
5) Ἔκθ. σελ. 18. Ὁ κ. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀνακηρύσσομαι λοιπὸν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα νῦν, κατὰ τὴν ἔξοδον ἤδη ἐκ τοῦ βίου, ἀφοῦ δύο Διδασκαλεῖα ἵδρυσα, τρία διηύθυνα, τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν ἔν τε τῇ δούλῃ καὶ τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι ἐπὶ μακρότατον χρόνον διηύθυνα, ὑπὲρ τοὺς 500 διδασκάλους ἐδίδαξα, ὑπὲρ τὰς 20 μονογραφίας καὶ διατριβὰς περὶ διαφόρων παιδαγωγικῶν καὶ σχολικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἀντικειμένων συνέγραψα, τὴν παρ' ἡμῖν παιδαγωγικὴν καὶ σχολικὴν κίνησιν ἐν Εὐρώπῃ σεβαστὴν κατέστησα, ἀνακηρύσσομαι, λέγω, νῦν ἐπισήμως ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς ἐπισήμου ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ὑπ' ἀνθρώπων, οἵτινες οὐδὲ ἐν Ἀλφαβητάριον, οὐδὲ ἐν Ἀναγνωσματάριον ἐπιστημονικὸν ἔχουσιν ἴδῃ ποτέ· ὑπ' ἀνθρώπων οἵτινες οὐδὲ μίαν σελίδα τῆς Μεθοδικῆς καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Ψυχολογίας ἔχουσιν ἀναγνώσῃ ποτέ· ὑπ' ἀνθρώπων οἵτινες οὐδὲ ἐν παιδάριον ἐξαετὲς ἔχουσι διδάξῃ ποτέ, ἢ ἴδῃ ποτὲ ὀρθῶς διδασκόμενον· ὑπ' ἀνθρώπων γραμματοδιδασκαλιδῶν αὐχμηρῶν καὶ ὑποξύλων, ὑπὸ ἑνὸς Σιμοπούλου, δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ!! καὶ ἑνὸς Ἀργυριάδου καὶ ἑνὸς Πρωτοδίκου, καὶ ἑνὸς Ζησίου, καὶ ἑνὸς Δουκάκη ὡς ὁ ἀπαιδευτότατος τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἀνορθόγραφος, αἰσχρολόγος, ῥυπαρογράφος, ἀμαθὴς τῆς Παιδαγωγικῆς, ἀδαὴς τῆς Μεθοδικῆς, ἄγευστος τῆς Ψυχολογίας, ἄπειρος τοῦ σχολικοῦ βίου, ἀφιλόπατρις, ἄθρησκος!!

Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ φυσικῶς. «Ὁμίλου γὰρ ἀχρηίου οὐδέν ἐστι ἀσυνετώτερον οὐδὲ ὑβριστότερον 1).

Ἀφόρητός ἐστιν εὐτυχῶν μαστιγίας,
βασιλεῖς ἐγένοντο οἱ πρὶν ὄντες αἰπόλοι 2).

Καὶ τούτου ἄλλο ἔτι κακοηθέστερον καὶ μωρότερον.

Περὶ τοῦ ἐμοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῆς τρίτης τάξεως προκειμένου οἱ αὐτοσχεδιάζοντες οὗτοι ἰδιῶται θρασύτατα ἀποφαίνονται: «Χρῆσις ἐκλεκτῶν τινων μύθων πρὸς διδασκαλίαν ἐπιτρέπεται, ὡς γνωστόν, **μόνον** ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τῶν δημοτικῶν σχολείων,

1) Ἡρόδοτος 3, 81.
2) Κωμικῶν ἀδέσποτα, ἀπόσπ. 487, Kock 3, 498.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὐδέποτε δὲ ἐν ταῖς ἀνωτέραις καὶ μάλιστα ἐν τῇ Γ' καὶ τῇ Δ'».—Ἐν τούτοις ἡ ἀπόφανσις αὕτη, ἡ καταδικάζουσα τὸ ἐμὸν βιβλίον, δὲν ἐκώλυσε τοὺς ἐντίμους τούτους κυρίους νὰ κρίνωσι βραβείου ἄξιον, διὰ τὴν Δ' τάξιν μάλιστα, τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Κουρτίδου, ὅπερ «περιέχει δεκαεννέα μύθους, ὧν ἓξ ἔμμετροι!» 1). Περαιτέρω· ὁ μῦθος «Γεωργὸς καὶ Πελαργός», εὑρισκόμενος ἐν τῷ ἐμῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Γ' τάξεως, στιγματίζεται οὕτως: «Ἀμφιβόλου ἠθικῆς ἀξίας εἶνε ὁ μῦθος Γεωργὸς καὶ Πελαργός», λελωβημένος δὲ ὁ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου εἰς τὸ βραβευθὲν αὐτοῦ Ἀναγνωσματάριον μετατοπισθείς, ἐξυμνεῖται οὕτως: «Ἡ αὐτὴ δ' ἀφέλεια καὶ τὸ ἄπλαστον παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς μύθοις «τὰ δύο ἄροτρα καὶ Γεωργὸς καὶ Πελαργός» 2).—Ἐπίσης οἱ μῦθοι «Χελώνη καὶ ἀετὸς» καὶ «Κόραξ καὶ ἀλώπηξ», ἐν τῷ ἐμῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Γ' τάξεως εὑρισκόμενοι, στιγματίζονται καὶ ἐκμυκτηρίζονται οἱ δύσμοιροι οὕτως: «Ὁ μῦθος Χελώνη καὶ ἀετὸς» διδασκόμενος εἰς παῖδας βλάπτει μᾶλλον αὐτοὺς διὰ τοῦ κακοῦ παραδείγματος τοῦ ἀετοῦ λίαν σκληρῶς τιμωροῦντος τὴν ἀνοησίαν τῆς χελώνης· ἠδύνατο δὲ διὰ τοῦτο νὰ ἐπιγραφῇ μᾶλλον «θάνατος εἰς τοὺς ἀνοήτους — διὰ τοῦ μύθου «Κόραξ καὶ ἀλώπηξ» οἱ παῖδες ἡμῶν θέλουσι διδαχθῇ μᾶλλον τὴν χαμέρπειαν, τὴν κολακείαν, τὴν ὑποκρισίαν, τὸν ἐγωϊσμὸν καὶ ἐπὶ τέλους τὴν ἀναίδειαν», ἀνάπηροι δὲ καὶ λελωβημένοι οἱ αὐτοὶ ἐν τῷ βραβευθέντι Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Δ' τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου κατακείμενοι ἐπευφημίζονται καὶ ἐξυμνοῦνται οἱ μακάριοι οὕτως: «Ἡ αὐτὴ ἀφέλεια παρατηρεῖται εἰς τοὺς μύθους, ὁποῖοι «τὰ δύο ἄροτρα», «Γεωργὸς καὶ Πελαργὸς» καὶ πάντες οἱ ἔμμετροι, Χελώνη καὶ ἀετὸς — Κόραξ καὶ ἀλώπηξ . . . Διὰ τῆς βραχυλογίας δὲ καὶ δι' ἀφελείας οὐχὶ ἐξεζητημένης, ἁρμοζομένης δὲ εἰς τὴν παιδικὴν διάνοιαν, ὁ συγγραφεὺς κατορθοῖ τέρπων νὰ **διδάσκῃ** ἅμα ἀναστρεφόμενος μετὰ τῶν παίδων ὡς πατὴρ εὐμενὴς μειλιχίως καθοδηγῶν εἰς τὴν **ἀρετὴν** καὶ εἰς τὸν **ἔρωτα** μάλιστα **τῆς πατρίδος**, ὃν διὰ παντὸς μέσου ἐξάπτει!» 3).

1) Ἔκθεσις κριτῶν σελ. 15 καὶ σελ. 30.

2) Ἔκθεσ. κριτῶν σελ. 17 καὶ σελ. 31 α, ἐν ἀρχῇ.

3) Ἔκθεσις κριτῶν σελ. 16 καὶ σελ. 31 α, ἐν ἀρχῇ. 30 α, περὶ τὸ μέσον.—Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Κουρτίδου, πίναξ τῶν περιεχομένων, ἐν τέλει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κύνεος νόος, κύνεον κέαρ! «Ὁ δ' ἀναιδὴς ἐκ τίνος ὠνομάσθη τῶν ἄλλων ἀλλ' ἢ ὅταν τὰ μήτε ὄντα μητ' ἂν γενόμενα ταῦτα τολμᾷ λέγειν δι' ἀναισχυντίαν, ὅπερ οὗτος ποιεῖ;» λέγει ὁ Δημοσθένης καὶ συμπληροῖ ὁ Πλάτων: «Τὸ γὰρ τὴν τοῦ βελτίονος δόξαν μὴ φοβεῖσθαι διὰ θράσος, τοῦτ' αὐτό ἐστι σχεδὸν ἡ πονηρὰ ἀναισχυντία» 1).

Ἄλλο· εἰς 1033 μεγάλου μεγέθους χειρογράφους σελίδας, ἐξ ὧν συνεκροτοῦντο τὰ εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβληθέντα ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία εὑρέθησαν ὁ Ἑκατόγχειρ Γύης ὡς Βύης ἀντιγεγραμμένος, τὸ ὁλόγλυκο ὡς ὁλόγλυκο, τὸ σκύλος ὡς σκῦλος, τὸ μύρον ὡς μῦρον, τὸ ἐρριμμένος ὡς ἐριμμένος τὸ λάθος ὡς λᾶθος, τὸ ἠσθάνετο ὡς ἦσθάνετο καὶ εὐθὺς μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἀνεκηρύχθην ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀνορθόγραφος 2).

Τὸ δὲ βραβευθὲν Ἀλφαβητάριον μόνον ἐκ σελ. 120 συγκείμενον καὶ τούτων ἐντύπων, εἰ καὶ βρίθει ἀνορθογραφιῶν καὶ μάλιστα **ἐπέτηδες** χάριν τοῦ συστήματος τοῦ συλλαβισμοῦ τῶν πλείστων γενομένων, ὡς «ὁ γάτος ἀγαπᾶ τὸν τυρὸν» (σελ. 13) — «ὅμοιος τὸν ὅμοιον ἀγαπᾶ» (σελ. 40) — «ἡ μυῖα πετᾶ» (σελ. 43) — «τὸ θέρος φυσᾶ» (σελ. 45) — «σύκον» (σελ. 15) — «βῶδι» (σελ. 27) κτλ. χαρακτηρίζεται ὡς «διακρινόμενον διά τε τὴν μεγίστην ἐπιμέλειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον, μεθ' οὗ εἶνε συντεταγμένον».

Εἰς δὲ τὸ βραβευθὲν ἀναγνωστικὸν βιβλίον τῆς τετάρτης τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου, οὐδεὶς λόγος περὶ ἀνορθογραφιῶν γίνεται, διότι ἴσως κατὰ τοὺς ἀμερολήπτους τούτους κ. κ. κριτὰς δὲν εἶνε ἀνορθογραφίαι τὰ «ἐτρύπουν — οἱ ἰχθῦς (πάντοτε) — ἡμέραν τινα — κρότον τινα — τὸν πλοῦτον του — τὸ βῆμα του — τὸ σῶμα σου — τῆς Κηφισιᾶς — ἐν Στρασ-βούργῳ — ἵππιος — κτυποῦσι (κτυπᾷ ἀλλαχοῦ), — μίγμα — ἐπικινδυνοτάτη — εἰς τὰς κλιτύας — κλῖμα — φοῖνιξ — λικμίσῃ — ἐπλημμύρισε — εὐωδώσεως — ῥάγας — μαραμένα — ὑγιεέαν — ὦ Σόλον, Σόλον, Σόλον, Σόλον (τετράκις) κτλ. κτλ.

Περαιτέρω· ὁ πάντοτε νηφάλιος, πολὺς δὲ ἐν τῇ χρηστότητι κ. Ζησίου, περὶ τοῦ ἐμοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῆς τετάρτης τάξεως

1) Δημοσθένης κατ' Ἀριστογείτονος 68, σελ. 790.—Πλάτων, Νόμοι 701 Β.

2) Ἔκθεσις σελ. 20, ὑπογεγραμμένος ὁ κ. Ι. Χ. Σιμόπουλος. σελ. 28, ὑπογεγραμμένος ὁ κ. Ζησίου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

προκειμένου, λέγει (σελ. 28 α): «Ἐν αὐτῷ εὐχαρίστως παρατηρεῖται ἡ ἀπηκριβωμένη τάξις . . καὶ ἡ ὀλιγότης τῶν ἀνορθογραφιῶν» καὶ πλέον οὔ . . Παράδειγμα ἀνορθογραφιῶν οὐδὲν ἐπάγεται. Πλὴν δὲ τούτου ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διακρινούσῃ αὐτὸν νηφαλιότητι καὶ εὐσυνειδησίᾳ καὶ ὀρθοφροσύνῃ ὅ,τι ἀλλαχοῦ περὶ Ἀναγνωσματαρίου ἐπίσης τῆς τετάρτης τάξεως, ἀλλ' ὄχι ἐμοῦ πλέον, ἀλλ' ἄλλου, αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔγραψε (σελ. 24, α) «Καὶ περὶ μὲν τῶν ἀνορθογραφιῶν οὐδένα ποιούμεθα λόγον εἰκάζοντες ὅτι αὗται εἶνε ἔργον τοῦ ἀντιγραφέως καὶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπισκοπήσῃ τὸ βιβλίον». «Καίτοι χρὴ ταὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ὁμοίως φαίνεσθαι γινώσκοντας», κατὰ τὸν Θουκυδίδην (3, 56, 7), προφανῶς μὴ ἐνθυμηθέντα τὸ τοῦ Δημοκρίτου 1): «Αἱ περί τι σφοδραὶ ὀρέξιες τυφλοῦσιν εἰς τἄλλα τὴν ψυχήν», λησμονήσαντα δὲ μάλιστα καὶ τὰ ἄλλοτε ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ῥηθέντα 2): «ἁπλῶς τε ἀδύνατον καὶ πολλῆς εὐηθείας, ὅστις οἴεται τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ὁρμωμένης προθύμως τι πρᾶξαι ἀποτροπήν τινα ἔχειν ἢ νόμων ἰσχύι ἢ ἄλλῳ τῳ δεινῷ», καὶ μὴ ἀναλογισθέντα τὰ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἄριστα ἀποτυπωθέντα: «Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν» 3).

Περαιτέρω· περὶ τῶν ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ μου λέξεων προκειμένου οἱ κ. κ. κριταὶ λέγουσιν. «Ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ λέξεις πάμπολλοι σπάνιαι καὶ τοῖς παιδαρίοις ἄγνωστοι καὶ ἀκατανόητοι. Τοιαῦται δὲ λέξεις ἔστωσαν αὗται ὀλίγαι ἐκ τῶν πολλῶν: «ὑλακὴ τανύω ὀπώρα βύας θύελλα μύωψ πελεκὰν νῆσσα ἔποψ ποταμὸς πίτυς γὺψ ὀρφὼς γαμψὸς ὕαινα ῥοιὰ χοϊκὸς αὐχὴν ἁλιεὺς ἀγυιὰ βληχῶμαι ἰσχυρὸς λικμῶ ἄκμων κράνον πτίλα μυκηθμὸς πυθμὴν γλαυξ ἄσθμα ἐσθλὸς φάσγανον φάραγξ σῦριγξ φόρμιγξ φάρυγξ ῥύγχος ἠλίθιος χρυσομηλολόνθιον». Τὸ ὅλον 39 4).

1) Ἀπόσπ. 82, ἔκδ. Mullach, Fragmenta Philosophorum Graecorum τόμ. 1, σελ. 345.

2) Θουκυδίδης 3, 46, 7.

3) Πρὸς Εὐβουλίδην σ. 1309.

4) Ἐν πρώτοις τῶν 39 τούτων λέξεων οὐδεμία εἶνε *σπανία*. Πᾶσαι εἶνε συνηθέσταται εἰς τὴν γραφομένην καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν παρ' ἡμῖν βιβλίων. Ἔπειτα οὐδε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Περὶ δὲ τῶν ἐν τῷ βραβευθέντι Ἀλφαβηταρίῳ τοῦ κ. Μ. Βρατσάνου λέξεων λέγουσι μὲν ὅτι «καὶ λέξεις τινὲς καὶ προτάσεις ἠδύναντο καὶ ἔπρεπεν ἐκεῖναι μὲν διὰ κομψοτέρων νὰ ἀντικατασταθῶσιν ἢ καὶ νὰ παραλειφθῶσιν, αὗται δὲ ὀρθότερον νὰ διατυπωθῶσι. Τοιαῦται δ' εἶνε αἱ κάδδιχος!! ἡ ἔδδιξ(?) τυλίττῳ(?) φάττα κτλ», δὲν λησμονοῦσιν ὅμως ὅτι προαποφασισμένον ἦτο νὰ βραβευθῇ αὐτό, καὶ ἐπανορθοῦντες τὸ κακὸν, λέγουσι παρακατιὼν (σελ. 11) «παρατίθησιν. . . λέξεις εὐλήπτους — τὰς δὲ λέξεις καὶ τὰς φράσεις ἔχει ἀφελεῖς».— «Ἀλλ' ἄνοια μετὰ κακίας τὸ δοκεῖν ἐάν τις αὐτὸς ἐπιμύῃ, μηδὲ τοὺς πέλας ὁρᾶν», εἶπέ ποτε ὁ Πολύβιος (4, 27, 7).

Τριάκοντα καὶ ἐννέα λέξεις παρέθηκεν ὁ κατὰ τὸν Πολύβιον «ἄνους καὶ κακὸς» κ. Ἀργυριάδης, ἵνα δείξῃ τὴν φαυλότητα τῶν λέξεων τοῦ ἐμοῦ Ἀλφαβηταρίου καὶ τέσσαρας μόνον, ἵνα δείξῃ τὴν φαυλότητα τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαβηταρίου, καὶ τοῦτο μέλλοντος νὰ ἐκτυπωθῇ καὶ εἰς τὰς ὄψεις καὶ ἄλλων νὰ ἔλθῃ. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι «ἡ κάδδιχος καὶ ἡ ἔδδιξ» μόνον θὰ ἤρκουν, ἵνα καταδείξωσι τὴν φαυλόλητα τοῦ βραβευθέντος τούτου Ἀλφαβηταρίου, ἀλλὰ χάριν τῆς

μία τούτων εἶνε *ἀκατανόητος*, διότι οὐδεμία τούτων εἶνε ὄνομα οὐσιαστικὸν ἀφῃρημένον, ἅτινα γενικῶς πάντα εἶνε κατὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν ἀκοτανόητα. Ἔπειτα πλημμέλημα μέγιστον εἶνε νὰ διδάσκωνται τὰ παιδία μόνον *γνωστὰς* λέξεις. Ὁ σκοπὸς τοῦ σχολείου οὕτω δὲν ἐπιτυγχάνεται, ἡ ὕπαρξις τοῦ διδασκάλου εἶνε περιττή, καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς διανοίας τῶν παιδαρίων εἶνε ἀνέφικτος, καθότι αὕτη πέφυκε νὰ ἀναπτύσσηται μόνον, ὅταν εἰς τὰ γνωστὰ καθ' ἑκάστην *προστίθενται* καὶ *ἄγνωστα*. Αἱ λέξεις «τανύω ὀπώρα θύελλα μύωψ ἁλιεὺς πελεκὰν ποταμὸς ὀρφὼς ἰσχυρὸς ἡλίθιος γαμψὸς κράνον λικμῶ ἄκμων» οὔτε *σπάνιαι* οὔτε *ἀκατανόητοι* οὔτε *ἄγνωστοι* εἶνε· προσετέθησαν ἐνταῦθα σοφιστικῷ τῷ τρόπῳ, μόνον χάριν ἐξογκώσεως τοῦ δῆθεν κακοῦ. Αἱ λέξεις αἱ ἀγνωστότεραι τοῖς παισὶν «αὐχὴν φάσγανον φάραγξ σῦριγξ φόρμιγξ φάρυγξ ῥύγχος καὶ πτίλα» οὔτε σπάνιαι εἶνε οὔτε ἀκατανόητοι· ἑρμηνευόμεναι δὲ καὶ ἐν τῷ κειμένῳ (σελ. 26. 60. 63. 64) γίνονται καὶ αὐτοῖς τοῖς παισὶ γνωσταί.— Αἱ λέξεις «νῆσσα καὶ χρυσομηλολόνθιον» εἶνε ἤδη γνωσταὶ ἐκ τῆς πραγματογνωσίας (ἴδε Ἀναλυτ. πρόγραμ. τετραταξ. ἀῤῥένων σελ. 19). Μένουσι νῦν τὰ ὀνόματα τῶν ζώων «βύας ἔποψ γὺψ ὕαινα καὶ γλαύξ», αἱ φωναὶ αὐτῶν «ὑλακὴ βληχὴ μυκηθμὸς» καὶ τὰ δένδρα «πίτυς καὶ ῥοιά». Ταῦτα πλὴν τῶν κακοδούλων καὶ μωρῶν οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι εἶνε σπάνιαι λέξεις καὶ ὅ,τι ἄλλο ὁ ἔντιμος καὶ ἀγχίνους κ. Ἀργυριάδης λέγει. Μόνον αἱ λέξεις *χοϊκὸς* καὶ *ἐσθλὸς* δύνανταί πως νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς σπάνιαι καὶ τοῖς παισὶν ἄγνωστοι· οὐδέποτε ὅμως ὡς ἀκατανόητοι. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ Ἀλφαβητάριον μεταξὺ τῶν σκοπῶν, οὓς ἐπιδιώκει εἶνε καὶ ἡ ἀπόκτησις τῆς ἕξεως ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν ἐντυγχανόντων αὐτῷ. Λέξεις δὲ εἰς ἃς νὰ ὑπάρχωσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰ φωνήεντα ο καὶ ι χωρὶς νὰ συνεκφωνῶνται καὶ λέξεις ἐνέχουσαι τὸ *σθλ* δὲν ὑπάρχουσι πολλαὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ὥστε νὰ δύναταί τις νὰ εἶνε ἐλεύθερος ἐν τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ. Τοῦτο ὁ εὐπαίδευτος ὁ κριτὴς δὲν ἔπρεπε νὰ ἀγνοῇ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἑαυτοῦ τιμῆς τοὐλάχιστον ἔπρεπεν ὁ κ. κριτὴς πρῶτον νὰ μὴ παραλείψῃ τὰς λέξεις αὐτοῦ «αὐχὴν ῥύγχος καὶ ὀπωρικὰ», ἀφοῦ κατέλεξεν ἤδη ταύτας ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐμῶν ἁμαρτημάτων· δεύτερον νὰ μὴ χαρακτηρίσῃ τὰς λέξεις αὐτοῦ ὡς ἀφελεῖς, ἀφοῦ ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ αἱ λέξεις «ξέξασπρη, βραχόσφακτα, μολυβοκονδυλογλυπτοπελεκητὴ κναξβὶ ζὰμψ καὶ τὰ ἄλλα ἀπαίσια ἐκεῖνα γλωσσικὰ ἐκτρώματα· τρίτον νὰ μὴ χαρακτηρίσῃ ὡς εὐλήπτους τὰς λέξεις «συναυλία θραῦσις πόθος κάλλος ἄγνοια εἶδος» κτλ. τέταρτον νὰ μὴ ἀποσιωπήσῃ τὰς 902 ἀσήμους καὶ ἀλόγους συλλαβάς, αἵτινες φύσει κεναὶ οὖσαι, εἶνε ἀκατανόητοι καὶ ἱκαναί, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέχθη, νὰ ἀποβλακώσωσιν ὄχι μόνον τὸν νοῦν ἑξαετῶν καὶ ἑπταετῶν παιδαρίων, ἀλλὰ καὶ ἀνδρῶν πολὺ στερεώτερον τὸν νοῦν ἐχόντων· πέμπτον νὰ μὴ ἀποκρύψῃ τὰς λέξεις «σῦς ἷς ῥιπὶς ῥὰξ, ῥώξ»· ἕκτον νὰ μὴ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ νὰ προσποιηθῇ ὅτι δὲν εἶδε δῆθεν τὰς λέξεις «σῖτα πυρὸς μῖτος σφιγξ χοῦς χθὼν γδοῦπος ἄρουρα αἴθυια ἀββᾶς κλίμα μνᾶ ὕσπληξ» κτλ. κτλ.

Συνῳδὰ δὲ τούτοις καὶ ὁ ἄλλος ἐπίσης νουνεχὴς καὶ ἔντιμος Κύριος, ὁ ἀείποτε νήφων κ. Ζησίου, περὶ τοῦ Ἀναγνωσματαρίου μου τῆς **τετάρτης** τάξεως προκειμένου, γράφει (σελ. 29): «Ἄλλο σφάλμα τοῦ κ. συγγραφέως περὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ ἀναγνωσμάτων εἶνε ἡ χρῆσις ἐνίοτε λέξεων τῆς ἀρχαίας γλώσσης, αἵτινες δὲν εἶνε ἀπαραίτητοι διὰ τοὺς παῖδας». Ὡς τοιαύτας δὲ ἀναγράφει τὰς λέξεις «βύρσα, γράστις, μέτωπον συννεφές, γῆ ἀρόσιμος 1) τεχνητεύματα, ἐπιτεχνήματα, καλλιλαμπέτης ἥλιος 2), δέλφακες, κρότωνες 3),

1) Ἡ λέξις *βύρσα* ἐμφανίζεται ἐν τῷ κοινοτάτῳ βίῳ ὡς μέρος τῶν ἐν τοῖς στόμασι πάντων φερομένων λέξεων: *βυρσοδέψης*, *βυρσοδεψεῖον*. Ἡ λέξις *γράστις* εἶνε εὐνόητος, ὡς ὁμόηχος τῇ κοινοτάτῃ λέξει «γρασίδι». Τὸ *μέτωπον τὸ συννεφὲς* εὐνόητον, καθότι πάντες λέγομεν «μέτωπον συννεφιασμένον».

2) Οἱ Σκύθαι καὶ οἱ Παφλαγόνες μόνον δὲν δύνανται νὰ ἐννοήσωσι τὰς λέξεις ταύτας, πιθανὸν δὲ καὶ τις οἶνῳ ὑποβεβρεγμένος· ἀλλὰ τὰ εἰς τὰ παρ' ἡμῖν σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως φοιτῶντα παιδάρια οὔτε Σκύθαι εἶνε οὔτε Παφλαγόνες οὔτε οἴνῳ ὑποβεβρεγμένα.

3) Αἱ δύο αὗται λέξεις σπάνιαι ὄντως οὖσαι ἐξηγοῦνται ἐν αὐτῷ τῷ κειμένῳ. Ἀποζῶν δὲ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ὁ κ. Ζησίου δὲν ἔπρεπε νὰ ἀγνοῇ τὰ τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως περὶ παρομοίων περιπτώσεων λεγόμενα (Τέχνη ῥητορικὴ 10, 10): Ἔτι κἀκεῖνο πλημμέλημα ἐν τῇ λέξει, τὸ ὑπὸ φιλοτιμίας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εὐοργησία 1) νάπας, λόχμας 2) ὑποπερκάζει περὶ τῶν σταφυλῶν, φριμάσσονται περὶ τῶν ἵππων προκειμένου» καὶ πλέον οὔ 3).

Ἐν τῇ ἀγχινοίᾳ δὲ καὶ τῇ ὑγείᾳ τοῦ ἤθους τῇ διακρινούσῃ αὐτὸν ἐλησμόνησεν ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐβράβευσεν («ἡ ἐπιτροπεία βραβεύει», ἔκθ. σελ. 1) Ἀλφαβητάριον — καλῶς σημειωτέον τοῦτο, Ἀλφαβητάριον καὶ ὄχι Ἀναγνωσματάριον τῆς τετάρτης τάξεως — ἐν ᾧ περιέχονται σὺν ταῖς ἄλλαις καὶ αἱ λέξεις «τὰ σῖτα ὕσπληξ πυρὸς ἷς σῦς ῥὼξ ἔδδιξ κάδδιδος» κτλ. κτλ.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα εἶνε ἔργα ἥκιστα ἐντίμοις καὶ σοφοῖς ἀνδράσι καὶ πώγωνι πολιῷ καὶ βαθεῖ πρέποντα, ἔντιμοι κ. κ. κριταί. Ταῦτα ἀλλαχοῦ προκαλοῦσι τοὺς ἐμπτυσμοὺς τῆς κοινωνίας καὶ τὴν τιμωρίαν τῆς πολιτείας, ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν ἄλλοτε ἐγίνετο· ἀλλ'

Ἤδη νῦν αἰδὼς μὲν ἐν ἀνθρώποισιν ὄλωλεν,
αὐτὰρ ἀναιδείη γαῖαν ἐπιστρέφεται.
βέβακε δ' ὅρκων χάρις, οὐδ' ἔτ' αἰδὼς

πᾶσι χρῆσθαι τοῖς (σπανίοις) ὀνόμασι πανταχοῦ τὸν καιρὸν μὴ προστιθέντα οἷον λέγω ἱστορικὸν που ὄνομα διαλεκτικὸν ποιητικὸν ἐκ τραγῳδίας ἢ κωμῳδίας φθέγγεσθαι ὄνομα... οὐχ ὡς οὐκ ἔστι που καὶ διαλεκτικὸν ὄνομα καὶ ἱστορικὸν καὶ πολιτικὸν ἐν τοῖς ποιητικοῖς βιβλίοις ἀλλ' ἐπίστασθαι δεῖ καὶ τὸν καιρὸν τῆς χρήσεως καὶ τὴν διοίκησιν..... ἔστι δὲ ἡ διοίκησις ἐκείνη τὸ *προεξηγήσασθαι καὶ τοῖς προταχθεῖσιν ἢ ἐπιφερομένοις οὖσι γνωρίμοις ἀφανίσαι τὴν καινότητα τοῦ ὀνόματος.*

1) Ἡ λέξις αὕτη εὐνόητος οὖσα εἶνε ἀναγεγραμμένη ἐν τῷ κατακρινομένῳ βιβλίῳ μου μόνον ὡς ἐπιγραφὴ κεφαλαίου.

2) Λέξεις γνωστόταται ἐκ τῆς πραγματογνωσίας τῶν προηγουμένων ἐτῶν καὶ ἐκ τῶν στοιχειωδῶν ἐγχειριδίων τῆς φυσικῆς ἱστορίας, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ τὰ εἰκότα· διότι καὶ ἄλλος, ἐπίσης ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποζῶν μεμουσωμένος κριτής, ὁ κ. Πρωτόδικος, ἐπαναλαμβάνει μετὰ πολλῆς ἐλαφρότητος τὰ αὐτά. Καὶ ἄλλως δὲ φλυαρεῖ ὁ Πλάτων λέγων «τοῖς παιδαρίοις ἔστι διδάσκαλος ὁ φράζων;».

3) Αἱ λέξεις αὗται δηλοῦσι πράγματα καὶ καταστάσεις· οὐδεμία δὲ τοιαύτη λέξις εἶνε δυσνόητος· δυσνόητοι λέξεις διὰ τὰ μικρὰ παιδία εἶνε μόνον αἱ δηλωτικαὶ *ποιοτήτων καὶ ἰδιοτήτων*. Πλὴν δὲ τούτων τὰ περὶ οὗ λόγος πράγματα ταῦτα ἀδύνατον νὰ ἐκφρασθῶσιν ἄλλως ἐν γλώσσῃ *ἁπλῇ* καὶ *γνησίως Ἑλληνικῇ*, ὡς ἀπαιτεῖ ὁ Νόμος, δι' οὗ καθορίζονται τὰ κατὰ τὰ ἀναγνωστικὰ ταῦτα βιβλία. Ὥστε δυοῖν θάτερον ἢ πρέπει τις νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς δήλωσιν τούτων λέξεις βαρβάρους, αἵτινες ἐπίσης εἶνε ἄγνωστοι εἰς τὰ παιδάρια, διότι τὰ δι' αὐτῶν δηλούμενα *πράγματα* εἶνε ἄγνωστα, ἢ πρέπει νὰ μείνωσιν ἄγνωστα τὰ πράγματα ταῦτα εἰς τὰ παιδάρια. Ταῦτα δὲ διὰ τί; Τὴν ἀπόκρισιν ἂς τὴν δώσῃ ὁ κ. Ζησίου, διότι οὐδεὶς λογικὸς ἄνθρωπος δύναται νὰ δώσῃ αὐτήν. Ὁ δὲ κ. Ζησίου κατεδείχθη ἐκ τῆς κρίσεώς του ταύτης ὅτι εἶνε σοφώτερος ἀφ' ὅτι μέχρι τοῦδε ὑπελαμβάνετο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἑλλάδι τᾷ μεγάλᾳ μένει, αἰθερία δ' ἀνέπτα.—
Ἀλλὰ τῶν χρηστῶν ἔχει τιν' ἐπιμέλειαν καὶ Θεός 1).

Περαιτέρω· ὁ αὐτὸς κριτής, ὁ κ. Ζησίου, ἀποκρούων ἐκ τοῦ Ἀναγνωσματαρίου μου τῆς τετάρτης τάξεως τὰς καθωμιλημένας δημώδεις λέξεις «τὰ κακόμοιρα, μαρούλια, κουρέλια» (!) 2) καὶ τὸν συμφυρμὸν αὐτῶν μετὰ λέξεων σπανιωτάτων τῆς ἀρχαίας γλώσσης ὡς «πρὶν ὅμως τρυπώσωσιν ἐκεῖ ἔδεσαν εἰς τὸ ἄκρον μιᾶς ῥόκας ἓν ἐρυθρὸν μανδήλιον καὶ ἐστερέωσαν τὴν ῥόκαν ἐπὶ τῆς χιονοσκεποῦς καλύβης — ἤκουσαν ἔξω τὸν βύαν νὰ μυκᾶται (!) καὶ τὴν θύελλαν νὰ μαίνηται» 3), ἐπιλέγει· «Ταῦτα ἠδύναντο νὰ λείπωσι καὶ νὰ μὴ ἀπολέσῃ μηδὲν ἡ εὐγένεια τῆς γλώσσης, ἣν μεταχειρίζεται ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ αὐτοῦ ὁ κ. συγγραφεύς» 4).

1) Θέογνις 647. — Εὐριπίδης Μήδεια 439. — Μένανδρος ἀπόσπ. 379. Cock τόμ. 3, σελ. 109.

2) Ἡ λέξις *κουρέλια*, ἥτις ἀναγράφεται ἐνταῦθα, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως γείνῃ ἡ παρατήρησις τοῦ κ. κριτοῦ εὐπροσωποτέρα, **οὐδαμοῦ** τῶν τεσσάρων ἀναγνωστικῶν μου βιβλίων φέρεται. Ὁ κ. κριτὴς ἁπλούστατα *ψεύδεται*. Μόνον ἐν τῷ τῆς 6' τάξεως ἑλληνικῷ Ἀναγνωσματαρίῳ μου ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ γείνῃ χρῆσις τῆς ἐννοίας ταύτης, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ (ἴδ. σελ. 36 ἐν ἀρχῇ) ἐγράφη «πῶς τολμᾷς νὰ ζητήσῃς ἕνα ἄρτον ἀντ' αὐτοῦ τοῦ *ῥάκους*;»

3) Καὶ ἐνταῦθα *ψεύδεται* ὁ κ. Ζησίου. Γεγραμμένον εἶνε «ἐκεῖ δὲ καθήμενα τὰ δυστυχῆ ἤκουσαν ἔξω τὸν βύαν νὰ *φωνάζῃ* καὶ τὴν θύελλαν νὰ *μαίνηται*». — Τὸ πρᾶγμα εἶνε τόσον χαρακτηριστικὸν τῆς ποιότητος τῶν ἰδιορρύθμων τούτων κριτῶν, ὥστε πᾶς βδελυσσόμενος τὸ ψεῦδος ἀνάγκη νὰ ἴδῃ τὸ πρᾶγμα ἐν τῷ ἐντύπῳ Ἑλληνικῷ μου Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς τετάρτης τάξεως, ἔκδ. 1892, σελ. 135, περὶ τὸ μέσον, ἐν τῷ στίχῳ 14 ἀπὸ τῶν ἄνω.

4) Ἀλλὰ πλὴν τῆς «*εὐγενείας*» δέον ἡ λέξις νὰ στοχάζηται καὶ τοῦ *πρέποντος*. Πάντες οἱ Ἕλληνες τεχνογράφοι μιᾷ φωνῇ ἐφιστῶσι τὴν προσοχὴν τῶν περὶ τοὺς λόγους ἀσχολουμένων εἰς τὸ σπουδαιότατον τοῦτο στοιχεῖον αὐτοῦ.—Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς περὶ συνθέσεως ὀνομάτων κεφ. 20: «Εἷς ἔτι καταλείπεται λόγος ὁ *περὶ τοῦ πρέποντος*, εἴ τι ἔργον ἀτυχεῖ τούτου τοῦ μέρους, εἰ καὶ μὴ τοῦ παντός, τοῦ κρατίστου γ' ἀτυχεῖ. *Πρέπον* ἐστὶ τὸ τοῖς ὑποκειμένοις ἁρμόζον προσώποις τε καὶ πράγμασιν, ὥσπερ ἡ ἐκλογὴ τῶν ὀνομάτων, ἡ μέν τις ἂν εἴη πρέπουσα τοῖς ὑποκειμένοις, ἡ δὲ ἀπρεπής, οὕτω δή που καὶ ἡ σύνθεσις. — Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1409, α, 10: Τὸ δὲ πρέπον ἕξει ἡ λέξις, ἐὰν ᾖ παθητικὴ καὶ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀνάλογος. Τὸ δὲ ἀνάλογόν ἐστιν, ἐὰν μήτε περὶ εὐόγκων αὐτοκαβδάλως λέγηται, μήτε *περὶ εὐτελῶν σεμνῶς*, μηδ' ἐπὶ τῷ εὐτελεῖ ὀνόματι ἐπῇ κόσμος. — Δημήτριος περὶ ἑρμηνείας κ. 276. Walz, Rhetor. Graec. τόμ. 9, σελ. 113. Spengel, τόμ. 3, σελ. 320: Πειρᾶσθαι δὲ τὰ ὀνόματα πρεπόντως λέγειν τοῖς πράγμασιν.—Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεὺς περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος, κεφ. 12: Οὐχ ἅπαντα δέ γε τὰ πράγματα τὴν αὐτὴν ἀπαιτεῖ διάλεκτον· ἀλλ' ἔστιν ὥσπερ σώμασι πρέπουσά τις ἐσθής,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Λοιπὸν κατὰ τὸν κ. κριτήν, ἀπορρίψεως ἄξιον εἶνε τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον ὅπερ ἐκ τῆς δημώδους καθωμιλημένης ἀνέγραψε τὰς λέξεις «κακόμοιρα μαρούλια τρυπόνω ρόκα καὶ μανδήλιον». Ἄλλαι δὲν ἀναγράφονται, τῶν ἐκ ψευδολογίας προελθουσῶν ἐξαιρου-

οὕτω καὶ νοήμασι ἁρμόττουσά τις ὀνομασία. Τὸ δὲ ἐκ πάντων ἡδύνειν τὰς ἀκοὰς εὐφώνων τε καὶ εὐλέκτων ὀνομάτων ἐκλογῆ οὐ πανταχοῦ χρήσιμον. Ἑρμογένης, Προγυμνάσματα 10, ἔκδ. Walz. τόμ. 1, σελ. 47. Spengel, τόμ. 2, σελ. 16: Ἀρεταὶ δὲ ἐκφράσεως μάλιστα μὲν σαφήνεια καὶ ἐνάργεια . . . ἔτι μέντοι *συνεξομοιοῦσθαι* τὰ τῆς φράσεως ὀφείλει τοῖς πράγμασιν· ἂν ἀνθηρὸν τὸ πρᾶγμα, ἔστω καὶ ἡ λέξις τοιαύτη, ἂν αὐχμηρὸν τὸ πρᾶγμα, ἔστω καὶ ἡ λέξις παραπλησία. — Θέων, Προγυμνάσματα 11, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 242, Spengel, τόμ. 2, σελ. 119. Ἀρεταὶ δὲ ἐκφράσεως αἵδε, σαφήνεια μὲν μάλιστα καὶ ἐνάργεια . . . Τὸ δὲ ὅλον *συνεξομοιοῦσθαι* χρὴ τοῖς ὑποκειμένοις τὴν ἀπαγγελίαν, ὥστε εἰ μὲν εὐανθές τι εἴη τὸ δηλούμενον, εὐανθῆ καὶ τὴν φράσιν εἶναι· εἰ δὲ αὐχμηρὸν ἢ φοβερὸν ἢ ὁποῖον δή ποτε, μηδὲ τὰ τῆς ἑρμηνείας ἀπᾴδειν τῆς φύσεως αὐτῶν.—Αὐτόθ. 10, Walz τόμ. 1, σελ. 237, Spengel τόμ. 2, σελ. 116: *Πρέπουσι* δὲ λόγοι καὶ τόποις καὶ καιροῖς . . . καὶ μὴν καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα ἕκαστα ἔχει *πρέπουσαν* ἑρμηνείαν. Ταύτης δ' ἂν ἐγκρατεῖς γενοίμεθα, ἐὰν μήτε περὶ μεγάλων πραγμάτων ταπεινῶς λέγωμεν, *μήτε περὶ μικρῶν ὑψηλῶς*, *μήτε περὶ εὐτελῶν σεμνῶς*, μήτε παρὶ δεινῶν ἐκλελυμένως, ἀλλὰ *τὸ πρέπον* ἑκάστῳ τῶν πραγμάτων ἀποδιδῶμεν στοχαζόμενοι ἅμα καὶ *τοῦ ἁρμόττοντος* τῷ τε προσώπῳ καὶ τῷ τρόπῳ καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ τύχῃ καὶ ἑκάστῳ τῶν προειρημένων.— Ἀριστοτέλης περὶ ποιητικῆς, 1459, α, 4: Ἔστι δὲ μέγα μὲν τῷ ἑκάστῳ τῶν εἰρημένων *πρεπόντως* χρῆσθαι . . . τοῦτο οὔτε παρ' ἄλλου ἔστι λαβεῖν *εὐφυΐας τε σημεῖόν ἐστιν*». — *Ἀπρεπὲς* ὄθεν καὶ *ἀνάρμοστον* καὶ ἀφυΐας σημεῖον θὰ ἦτο, ἂν ἐν λόγῳ *σφόδρα λιτῷ* ἀντὶ *μαρούλια* ἐγράφετο *θρίδακες* ἢ *θριδακίνη*· ἀντὶ *ἐρύπωσεν*, ἐγράφετο *ὑπεισέρπυσεν* ἢ *ὑπεισέδυ*· ἀντὶ *κακόμοιρα* ἐγράφετο *βαρυδαιμονοῦντα*, *δύσμοιρα*, *μέλεα*, *ὀϊζηρά*, *βαρὺν τὸν δαίμονα εἰληγότα*, οἷς *ὁ δυσπόνητος δαίμων ἄγαν βαρὺς ἐνήλατο*. Καὶ νῦν εὔκαιρον νὰ ἀκουσθῇ καὶ παρ' ἡμῖν τὸ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ, ὅπου αἰδὼς γενόμισται, ὑπὸ τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως ἐπὶ ἀναλόγου τῇ ἡμετέρᾳ περιστάσει εἰρημένον: «Ἃ δέ γε Αἰσχίνης περὶ τοῦ Δημοσθένους γράφει *συκοφαντῶν* . . . τοτὲ μὲν ὡς πικροῖς καὶ περιέργοις ὀνόμασι χρωμένου, τοτὲ δ' ὡς ἀηδέσι καὶ φορτικοῖς, ῥᾳδίας ἔχει τὰς ἀπολογίας . . . Εἰ οὖν μὴ κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν τῇ πικραινούσῃ διαλέκτῳ χρώμενον ἀπεδείκνυεν αὐτόν, ἢ πλεονάζοντα ἐν αὐτῇ καὶ τῆς ποσότητος ἀστοχοῦντα, εἰκότως ἂν ὡς ἁμαρτάνοντα διέβαλλεν. Ὁ δὲ τούτων μὲν οὐδέτερον ἔχει δεικνύναι, *κοινῶς δὲ διαβάλλει*. . . εἰ μὲν οὖν τὴν ἀκαιρίαν ἢ τὸν πλεονασμὸν τῆς ἐξηλλαγμένης ἑρμηνείας διασύρων, καὶ ταῦτα εἴρηκεν ὡς τοῦ Δημοσθένους περὶ ἑκάτερον αὐτῶν ἁμαρτάνοντος, *ψεύδεται προφανῶς*. Ὁ γὰρ ἀνὴρ ἐν μὲν ταῖς δημηγορίαις καὶ τοῖς δημοσίοις ἀγῶσι πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ὑποθέσεων ἀποβλέπων, κέχρηται τῇ τοιαύτῃ κατασκευῇ πολλάκις· *ἐν δὲ τοῖς ἰδιωτικοῖς λόγοις*, οὓς *περὶ μικρῶν συμβολαίων ἰδιώταις ἀνθρώποις ἔγραψε*, *τὴν κοινὴν καὶ συνήθη λέξιν ἐπιτηδεύει* . . . ταῦτα μὲν οὖν *ἐγκώμια* τῆς Δημοσθένους δεινότητος ὄντα, ὡς ἁμαρτήματα φέρων Αἰσχίνης, οὐκ ἀληθῶς μέν, εὐλόγως δ' ἴσως, *ἐχθρὸς* ὤν, καὶ *οὐδὲν ἄλλο διαβάλλειν δυνάμενος*, *ἀπερισκέπτως*, ὡς ἐγὼ κρίνω, *συκοφαντεῖ*. (Περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος, κεφ. 55 καὶ 56).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μένων.— Περαιτέρω· εἶνε σπανιώταται αἱ ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλλην. γλώσσης ἐν αὐτῷ καταγεγραμμέναι λέξεις «ἐρυθρὸς καὶ χιονοσκεπής».— Καὶ τέλος εἶνε καταδικαστέος ὁ «σωρισμὸς» 1) τῶν λέξεων «τρυπόνω ῥόκα — ἐρυθρὸς χιονοσκεπής». Λέγει τι πλέον τούτου ὁ κ. κριτής; Ἡ ἔκθεσις εἶνε πρόχειρος καὶ δύναται ὁ βουλόμενος νὰ ἀναγνώσῃ τὴν κριτικὴν ταύτην παρατήρησιν.

Ἐρωτῶ· εἶνε κριτὴς ὁ κατακρίνων μὲν διὰ τοιαῦτα δῆθεν λεκτικὰ παραπτώματα τὸ ἓν βιβλίον, διότι ἔτυχε νὰ εἶνε ἐμόν, ὑπερεπαινῶν δὲ τὸ ἄλλο, διότι ἔτυχε νὰ μὴ εἶνε ἐμόν, τέλειον ὅμως καὶ ἀνυπέρβλητον παράδειγμα πλὴν καὶ ἄλλων καὶ λεκτικῆς ἀνωμαλίας καὶ χυδαιότητος καὶ βαρβαρότητος ὄν; Εἶνε κριτὴς ὁ ἐκλέγων ἐκ τοῦ πρὸς βράβευσιν προωρισμένου βιβλίου, θησαυροῦ αὐτόχρημα ὄντος ἀκυρολογιῶν, σολοικισμῶν, μίξεως ἀκρίτου τῶν ἀμίκτων, συγκλώσεως τῶν ἀσυγκλώστων, καὶ ὡς σφάλματα λεκτικὰ — καὶ ταῦτα διορθωτέα μάλιστα ἀποκαλῶν — μόνον τὰ ὀλίγα καὶ ἁπλᾶ ταῦτα «ὁ ἥλιος εἶνε πάντα ζεστὸς — ὑγιείαν — κατακουρασμένος — κατόπιν ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν — χάνδρας — ἐμαζεύθηκαν νὰ κάμουν μεγάλο ταξεῖδι — ἀραδιασμένας — τὸ ἴδιο χωρίον», ἀποκρύπτει δὲ τὰ πάμπολλα καὶ παναίσχιστα ἄλλα; Τὰ εἶδεν, ὅταν διηξήρχετο τὸ βιβλίον; Ἀλλὰ τότε διὰ τί τὰ παραλείπει; 2) Δὲν τὰ εἶδεν; Ἀλλὰ ποῦ εἶχε τοὺς ὀφθαλμούς του, ἢ μᾶλλον εἰς ποίαν κατάστασιν διανοητικὴν διετέλει, ὅταν διεξήρχετο ταῦτα;

Δύναται δὲ ἄνθρωπος σωφρονῶν καὶ νηφάλιος νὰ μὴ αἰσθανθῇ βδελυγμίαν βλέπων καὶ ἀκούων λεκτικὰ αἴσχη οἷα τὰ βραβευθέντα ταῦτα τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Κουρτίδου; «ὁ πατέρας ἡ μητέρα τὰ παιδιά μου τὰ ἀδέλφια κουμπάρε ψυχογυιὸς ἀφεντόπουλο σκλάβος τὴν λεβεντιὰ ἀπολίτευτοι πανιὰ πλάτη σοῦβλα τραπεζομάντηλον μοῦχλα καρφίτσα γαβάθα χέρι ῥαβδὶ χορτάρι κομμάτι διαμάντι κονδύλι ψωμὶ λιθάρι

1) Volkmann, Hermagoras, 1865, σελ. 246: οὕτως ἀναγινώσκεται νῦν τὸ παρὰ Κυντιλιανῷ (Instit. 8, 3, 69) φερόμενον *κοινισμός*, δι' οὗ σημαίνεται ἡ ἀνάμιξις τῶν διαλέκτων τῆς Ἀττικῆς μετὰ τῆς Δωρικῆς καὶ Ἰωνικῆς καὶ Αἰολικῆς. Ὁμοίαν ταύτῃ θεωρεῖ ὁ Κυντιλιανὸς καὶ τὴν ἀνάμιξιν τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ταπεινοῦ, τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου, τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ δημώδους.

2) Κορνοῦτος, τέχνη Ῥητορική 122, 108: Παράλειψις δ' ἐστι τῶν βλαπτόντων ἡμᾶς ἀμνηστία. Ὀλιγάκις μὲν οὖν τελέως κατασιωπήσομεν, ἐὰν δὲ μὴ συγχωρώμεθα παρὰ τοῦ ἀντιδίκου, θέντες αὐτὰ παρὰ τάξιν ἐπιθολώσαντες ἐροῦμεν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐλάκι ξυλάκι κοντὸν ἤμουν εἶχαν κάνω μαζεύω πεζεύω στρεφογυρίζω στεναχωρηθεὶς ξενιτευμένος φαντασμένος καταλασπωμένος προσέξετε ῥίψετε δοκιμάσετε ἀγριοκυττάζονται ῥαγίζεται ἀπεκρίθηκα σκύπτω εὗρῆκα, αὐγὸ σπασμένο, ἑκατὸ δραχμάς, πρόστυχη ἐργασία, φορτηγὰς ἁμάξας, μακρὺ μακρύ, μὲ συμπάθειο, ὁ δεῖνας καὶ τάδε, σημαντικὸν ὑποκείμενον, κατηραμένε κλέπτη, ἰδὲ καὶ ἕνα πέταλον, ἀλύπητα κτυποῦσε, κἄμποσον καιρόν, ἐν ῥαβδὶ ἕως τὸ ἀνάστημά του, πάρε το, θὰ μοῦ ἐταίριαζε πολύ, αὐτὸ μοῦ πάγει, πάγει καὶ αὐτό, πάγει ὁ θησαυρός μου, τὸ ἔλαβεν εἰς ὑπόληψιν, ἐκεῖνος ὅμως διὰ εὐχαριστῶ, ποντικὸς μὴν ἀρκούμενος, ἔστεκα παράμερα, κάνω μία γαβάθα ὅταν μεγαλώσω νὰ σᾶς δίνω νὰ τρώγετε σὺ καὶ ἡ μητέρα — ἂν ἐγγίσῃς μόνον αὐτὸ τὸ χορτάρι, θὰ ἔχῃς νὰ κάμῃς μὲ ἐμὲ — δοκιμάσετε νὰ σπάσετε — πρὶν μάθω νὰ πλέκω καλάθια, καὶ κερδίζω μὲ τὸν κόπον μου τὸ ψωμί μου, ἐγύριζα εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἐδιακόνευα. Ἐνθυμοῦμαι τοὺς περιφρονητικοὺς λόγους τῶν διαβατῶν, τὰς ἡμέρας κατὰ τὰς ὁποίας ἔτρεχα ἡμίγυμνος καὶ ἀνυπόδητος ἀπὸ θύρας εἰς θύραν καὶ τὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος ἐπλάγιαζα χωρὶς νὰ φάγω. Ἡ καρδιά μου σπαράζεται κτλ. — ἀναρριχᾶται εἰς τὰ ἐξάρτια καὶ λύνει καὶ δένει τὰ ἱστία — ἡ εὐεργεσία ὅσον μυστικὴ εἶνε τόσῳ μεγαλειτέραν ἀξίαν ἔχει — ἀραδιασμένας ἐπάνω εἰς τὰ κατάρτια — ἐκτοπιστικὰ πτηνὰ.. αἱ ἀκανθυλλίδες, αἱ ἀηδόνες, τὰ ὀρτύκια, οἱ κόσσυφοι, οἱ σπίνοι, οἱ κοῦκοι, οἱ γέρανοι. οἱ κύκνοι, αἱ ἀγριόχηναι, αἱ ἀγριόπαπιαι καὶ πολλὰ ἄλλα. — ἀλλ' ἡ μαγείρισσα ἀντὶ νὰ τὴν ῥίψῃ ἔσταξε βουλοκέριον.. καὶ ἔπειτα προσήλωσε δι' αὐτῆς τὸ μαντήλιόν της ἐπὶ τοῦ στήθους — καὶ.. κόκκους, οἱ ὁποῖοι μ' ἐδαιμόνισαν.. καὶ ἓν ἀστραπτερὸν κόκκαλον — δὲν βλέπετε πῶς ἐχώθηκα εἰς τὴν λάσπην διὰ νὰ τὸν ἐβγάλω ἀπὸ τὸ χανδάκι καὶ ἐκεῖνος δι' ἀνταμοιβὴν μοῦ ἔδωκε τὴν γροθιάν. — αἴ, σὺ παληόπαιδο — αἴ, σύ, κουφάλα!.. καὶ ἐξηκολούθησα νὰ μαζεύω ῥαδίκια — ἐσκόρπιζαν παντοῦ κἄτι ποῦ λέγεται ἀνθρακικὸν ὀξύ. — ἄχ, μητέρα, εἶπε ψελλίζουσα ἡ Ἑλένη εἰς τὸ μα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γειρειὸ εἶνε ἕνα φάντασμα, ἓν ἄσπρο φάντασμα.—ἐγὼ δὲν ἁπλώνω χέρι εἰς ξένον πρᾶγμα· θὰ παραδώσω ψυχὴν μίαν ἡμέραν· καὶ ἔπειτα χρήματα ἄδικα κερδημένα δὲν πιάνουν τόπον — μὴ μὲ ἀφήσετε νὰ πέσω κατὰ γῆς, καὶ ἔπειτα δὲν θὰ εἰμπορῆτε νὰ μ' εὕρετε» καὶ πάμπολλα ἄλλα ὁμοδίαιτα τούτοις καὶ πάντα οἷα ἐκ τριόδου.

Ἀλλ' ἂν ἐν τῇ σκοτοδίνῃ καὶ τῇ παραζάλῃ αὐτοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ διακρίνῃ τὰ λεπτεπίλεπτα ταῦτα παραπτώματα τοῦ ἕλληνος λόγου ὁ οὐδέποτε καρηβαρῶν κλεινὸς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διδάσκαλος κ. Ζησίου, ἀλλὰ τί παθὼν ἢ τί μαθὼν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ τὰ χονδροειδέστατα περὶ τὴν στίξιν καὶ τὴν συναλοιφὴν τῶν φωνηέντων· πλημμελήματα; Πλημμελήματα μὴ ἀπαντῶντα οὐδὲ εἰς τὰς φαυλοτάτας τῶν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου μέχρι τοῦδε ἐκδοθεισῶν φυλλάδων;

Πρέπει νὰ εἶνέ τις εἰς τὴν ἐσχάτην κραιπάλην ἢ νὰ λημᾷ κολοκύνταις, ὅπως μείνῃ ἀπρόσβλητος ὑπὸ τῶν χονδροειδεστάτων καὶ πολυπληθεστάτων τούτων τοῦ βραβευθέντος βιβλίου πλημμελημάτων!

Ἐξαιρετικῶς ἐκ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε δι' Ἑλληνικῶν στοιχείων ἐκδοθέντων βιβλίων μόνον ἐν τῷ βραβευθέντι τούτῳ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τὰ ὑποκείμενα χωρίζονται διὰ σημείου στίξεως ἀπὸ τὰ ῥήματα 1), τὰ ῥήματα ἀπὸ τὰ ὑποκείμενα 2), τὰ κατηγορούμενα ἀπὸ τὰ ὑποκείμενα 3), οἱ προσδιορισμοὶ οἱ παντοειδεῖς ἀπὸ τὰ ὑπ' αὐτῶν προσδιοριζόμενα 4). Μόνον ἐν τούτῳ τῷ βραβευθέντι ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ ἀχώριστα μένουσιν αἱ κλητικαί 5), τὰ ἀσύν-

1) Σελ. 122: Ὁ διάσημος Ἀμερικανὸς Οὐάσιγκτων, ἐκάθητό ποτε.— Σελ. 123: Οἱ ἁλιεῖς, σχίζουσιν αὐτόν.— Σελ. 141: Ἡ Μετάνειρα, κατετρόμαξεν.— Ἐπίσης καὶ ἐν σελ. 4. 4. 33. 71. 149. 163. 164. 170. 184.

2) Σελ. 3: Αἴφνης ἔρχεται, ὁρμητικῶς ἐκ τῶν ἀγρῶν πελαργός.— Σελ. 70: Τῷ λέγει, ὁ Ἑρμῆς κτλ.

3) Σελ. 107: Τὰ δένδρα, εἶνε οἱ καλλίτεροί μας φίλοι.

4) Τὸν ὁποῖον μετέφεραν ὡς νεκρόν, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον.— Σελ. 6: Εἰς πολλὰς χώρας, τὰ πτηνὰ ταῦτα δὲν εὑρίσκουσι . . .— Σελ. 8: Ὁ μικρὸς ἔγγονος τοῦ γέροντος, παίζων, εἶχε φέρῃ,—Σελ. 88: Οἱ μύρμηκες οἵτινες φημίζονται, διὰ τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν δραστηριότητά των, συγχρόνως δύνανται κτλ.— Ἐπίσης καὶ ἐν σελ. 7. 58. 84. 122. 126. 159. 172 δίς. 186.

5) Σελ. 17: Γιέ μου μὴ ἀπομακρύνεσαι.— Σελ. 28: Ὄχι κόρη μου.— Σελ. 42:

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δετα 1), αἱ παραθέσεις 2), αἱ διὰ τοῦ δὲ μεταβάσεις τοῦ λόγου 3), οἱ λόγοι οἱ ἀναφορικοί 4), οἱ ἀντιθετικοί 5), οἱ αἰτιολογικοί 6), οἱ ὑποθετικοί 7), οἱ τελικοί 8), οἱ χρονικοί 9). Μόνον ἐν τούτῳ τῷ βραβευθέντι Ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ χωρίζονται ἡμιτελῶς τὰ ἀσύνδετα 10), αἱ παρενθέσεις καὶ αἱ ἐπεξηγήσεις 11), οἱ χρονικοὶ λόγοι 12) καὶ οἱ ἀναφορικοὶ

Ἀλλὰ δὲν μοῦ λέγεις Νικία.—Σελ. 180: Ποῦ πηγαίνεις Δερβίση.—Σελ. 130. Πῶς ἔχεις καλέ μου ἐξάδελφε; κτλ.

1) Σελ. 149: Νὰ νικήσωσιν οἱ Ἕλληνες νὰ καταστραφῶσιν οἱ βάρβαροι.—Σελ. 116: Εἰς τοὺς προσθίους πόδας ἔχει πέντε δακτύλους εἰς τοὺς ὀπισθίους τέσσαρας: —Σελ. 91: Πλησιάζει εἰς τὸ παράθυρον σκοπεύει ἕνα διαβάτην.

2) Σελ. 169: Εἰσέρχεται εἰς τὰ ἁλατοπήγια κοινῶς τηγάνια.—Σελ. 123: Τὸ ὠοτάραχον κοινῶς αὐγοτάραχον.—Σελ. 146: Προσκαλεῖ γέροντα πιστὸν θεράποντα.

3) Σελ. 173: Αἱ ὑπὸ τὴν φύλαξιν αὐτῶν χῶραι ἐκαλοῦντο ἁρματωλίκια οὗτοι δὲ... —Σελ. 145: Πάρις ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου ἥρπασε τὴν ὡραίαν Ἑλένην, σύζυγον τοῦ Μενελάου οἱ δ' Ἕλληνες κτλ.

4) Σελ. 10: Τὸ τάγμα εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν ὁ Καλόκαρδος.—Σελ. 53: Εἰς τὰ δάκτυλα τὰ ὁποῖα τὴν ἐκράτουν.—Σελ. 72: Ἐδείκνυον ἄνθρωπον ὅστις ἔλεγεν. Ἔτι ἐν σελ. 8. 12. 17 (τετράκις). 21. 25 (δίς). 27. 28 (δίς). 29. 33. 38. 40, 41. 42 (τρίς). 43. 46. 54. 57. 67 (τρίς). 72 (δίς). 77. 79. 80. 81. 82. 85. 87. 88. 91. 92. 94. 95 (δίς). 99. 102 (δίς). 107 (τρίς). 108. 113 (δίς). 121. 122. 123. 130. 132. 133. 143. 144. 158. 159. 165. 169 (τρίς).

5) Σελ. 104: Δὲν ἀπεστράφετο τὴν ἐργασίαν καὶ τοὺς κόπους ἀλλ' ἐπιστρέφων τὴν ἐσπέραν.—Σελ. 106: Ὅστις, ἂν δὲν τῷ ἔδωκε πλούτη τῷ ἐχάρισεν ὅμως κτλ.

6) Σελ. 38: Ἂν εἶναι δυσηρεστημένος διότι δὲν εἶνε ἀρκετὸς ὁ τόπος.—Ὁμοίως καὶ ἐν σελ. 55, 69, 132. 141. 145. 149. 164.

7) Σελ. 90: Ἂν ὅμως τὸ σύρῃ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος ἐκτελεῖ.—Σελ. 146: Ὁποία δὲ καταισχύνη εἰς ἐμὲ ἂν ἡ Ἑλένη μείνῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν; —Ὁμοίως καὶ ἐν σελ. 22 (δίς). 32. 48. 109 (δίς). 118, 181 (δίς).

8) Σελ. 17: Μήτε πολὺ ὑψηλὰ νὰ ἀναβαίνῃς διὰ νὰ μὴ ἀναλύσῃ ὁ ἥλιος τὸν κηρόν.—Ὁμοίως καὶ ἐν σελ. 23 (δίς). 34. 42. 50. 59. 71 (δίς). 77. 79, 95. 137. 144 (δίς). 145 (δίς). 149. 156. 161.

9) Σελ. 26: Ὅταν δὲ τὸ δένδρον εὑρίσκεται εἰς κατωφερὲς μέρος ἀναβαίνει εὐκόλως εἰς αὐτό.—Ὁμοίως καὶ ἐν σελ. 9 (τρίς). 18. 24. 25 (δίς). 29 (δίς). 34 (δίς). 38. 41. 47 (τρίς). 50. 51. 54. 61. 68. 72. 79. 92. 99. 102. 103. 126. 132 (δίς). 140. 143. 157. 188.

10) Σελ. 133: Οἱ ἐργαζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ τιμῶνται καὶ δοξάζονται.

11) Σελ. 146: Ἐν ᾧ τίς οἶδε, πόσοι ἐξ ἡμῶν δὲν θὰ ἐπανέλθωμεν.—Σελ. 165: Τέλος τὴν 29 Μαΐου τοῦ 1453, ἡμέραν Τρίτην ὁ Μωάμεθ προσέταξε.—Σελ. 166: Εἰς χεῖράς σας, εἶπεν ἐμπιστεύομαι.—Σελ. 145: Πάρις ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου βασιλέως τῆς Τροίας. αὐτόθι: Ἐκεῖ ἦλθον οἱ δύο Ἀτρείδαι ὁ βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν Ἀγαμέμνων καὶ ὁ τῆς Σπάρτης Μενέλαος, ἐκεῖ κτλ.—Καὶ πάλιν: Ἐκεῖ ὁ Διομήδης ὁ υἱὸς τοῦ Τυδέως, ἐκεῖ κτλ.

12) Σελ. 83: Ἥτις ἀφοῦ ἡσυχάσῃ καιρόν τινα ἐντὸς αὐτοῦ, μεταμορφοῦται εἰς ψυχὴν κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ δὴ ὁτὲ μὲν ἐν ἀρχῇ μόνον χωριζόμενοι καὶ εἰς τὸ τέλος μένοντες ἀχώριστοι 1), ὁτὲ δὲ ἀντιστρόφως, ἐν τῷ τέλει μόνον χωριζόμενοι καὶ ἐν ἀρχῇ μένοντες ἀχώριστοι 2). Μόνον ἐν τούτῳ τῷ βραβευθέντι ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τὰ σημεῖα τῆς στίξεως ἐξίστανται ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως καὶ ἡ ἀσυστόλως τε καὶ ἀταλαιπώρως ἀλλοτριοπραγμονοῦσιν, ἢ τέλεον ἀργοῦσι. Τὸ κόμμα πράττει τὰ τοῦ ἐρωτηματικοῦ 3), τὰ τοῦ θαυμαστικοῦ 4), τὰ τῆς ἄνω στιγμῆς 5) καὶ τὰ τῆς κάτω στιγμῆς ἢ τελείας 6), ἡ κάτω στιγμὴ τὰ τοῦ κόμματος 7). Ἐνίοτε δὲ αὐτό τε καὶ πάντα τὰ ὁμογενῆ αὐτῷ ἀργοῦσιν ὅλως παρὰ τὴν φύσιν αὐτῶν 8). Μόνον ἐν τούτῳ τῷ βραβευθέντι ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τὰ σημεῖα τῆς στίξεως σιληπορδοῦντα καὶ αἰσχρῶς κορδακίζοντα, χωρίζουσιν ἐν τῇ οἰστρώδει αὐτῶν μανίᾳ τὰ ἀχώριστα 9), δὲν χωρίζουσι τὰ χωριζόμενα 10), χωρίζουσι καὶ δὲν χωρίζουσι τὰ αὐτά, εἴτε διεσκορπισμένα

1) Σελ. 10: Ὁ συνταγματάρχης, ὅστις ἦτο συμπατριώτης του καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου μάλιστα χωρίου προσεκάλεσε.— Σελ. 18: Τὸ δὲ πέλαγος, ὅπου ἐπνίγη ὁ Ἴκαρος ὠνομάσθη.— Σελ. 22. Τὸ ἀμάξιον τοῦ Δήμου, τὸ ὁποῖον εἶνε φορτωμένον ξύλα ἔπεσεν — Σελ. 89: Τὰ χρήματά πάλιν, τὰ ὁποῖα ἐξοδεύω διὰ νὰ ἀναθρέψω καὶ σπουδάσω τὰ παιδιά μου τὰ θεωρῶ ὡς κεφάλαιον κτλ.—Σελ. 181: Ὁ δὲ Ἀλῆ πασᾶς, ὅστις ἔβλεπε τὴν μάχην ἀπό τινος λόφου ἔφυγεν.

2) Σελ. 88: Οἱ μύρμηκες οἵτινες φημίζονται, διὰ τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν δραστηριότητά των, συγχρόνως δύνανται. — Σελ. 121: Εἶχε κινήσῃ αὐτὸ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἡ Ἑλένη εἰσῆλθεν.— Ὁμοίως καὶ ἐν σελ. 4, 6, 12, 43 κτλ.

3) Σελ. 58: Δὲν βλέπεις τὰ φορέματά μου, ὁ πατέρας μου εἶνε κτλ.

4) Σελ. 40: Πόσα ταξείδια ἐπεχείρησαν ἕως ὅτου κτίσωσι τὴν κατοικίαν των, χιλιάδες βέβαια.

5) Σελ. 23: Τὸ σῶμα δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον ν' ἀναλάβῃ, ἦλθεν ὁ θάνατος καὶ οὔτε ἐτιμωρήθησαν.— Σελ. 106: Μὴ πηγαίνῃς νὰ κατοικήσῃς ἐκεῖ, θ' ἀποθάνῃς ἀπὸ τὸν πυρετόν.— Σελ. 34: Καλὰ λοιπόν, ἀπό αὔριον θὰ σοῦ κάμω ἀρχήν.— Σελ. 12: Δὲν συλλογίζεται τὸν κίνδυνον τὸ ναυτόπουλον, ἓν πρᾶγμα μόνον συλλογίζεται.

6) Σελ. 120: Καλημέρα, ἐξάδελφε, πῶς ἔχεις, καλέ μου ἐξάδελφε;

7) Σελ. 43: Τοποθετοῦνται εἰς δύο πλαγίας γραμμάς, αἱ ὁποῖαι σχηματίζουν γωνίαν, ἐπάνω κάτω ὡσὰν τὸ σχῆμα τοῦτο.

8) Σελ. 120: Ἐκ τοῦ ὡραίου δέρματός της κατασκευάζονται κάλλισται γοῦναι διὰ τοῦτο εἴς τινα μέρη . . .

9) Σελ. 41: Τὸν χειμῶνα, τὰ ἔντομα μὲ τὰ ὁποῖα τρέφονται αἱ χελιδόνες ἐξαφανίζονται.— Σελ. 80: Τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου, διὰ τοὺς παῖδας, οἱ ὁποῖοι φοιτῶσιν — Σελ. 186: Τέλος τῷ 1828, ἀπεφυλακίσθη, μετὰ ἓν δ' ἔτος ἀπέθανεν.— Σελ. 42: Κἄποτε ὅμως, εἰς τὸν δρόμον των τὰς ἀπαντᾷ ἡ καταιγὶς αἱ δυστυχεῖς χελιδόνες τότε . . δὲν εἰμποροῦν.

10) Σελ. 23: Ὄχι δὲν θὰ κοπιάζωμεν — Σελ. 24: Ἡ αἴξ . . ἔχει βραχεῖαν τὴν κεφαλήν, πλατὺ τὸ μέτωπον ἀκίνητα καὶ ὀρθὰ τὰ ὦτα, τὰ κέρατα κοῖλα πεπιεσμένα, γωνιώδη, καὶ καμπυλούμενα εἰς τὰ ὀπίσω — Σελ. 88: Παρετηρήθη, ὅτι ὅταν ἐμποδι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐν ταῖς διαφόροις σελίσι τοῦ αὐτοῦ βιβλίου 1), εἴτε καὶ ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ σειρᾷ εὑρισκόμενα 2). Ὅλως δὲ ἀχαλίνωτα καὶ ἀνυπότακτα καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀρέσκειαν τὰ μιαρὰ ταῦτα σημεῖα διὰ τῶν γραμμῶν τοῦ ἐστεμμένου τούτου ἀναγνωστικοῦ βιβλίου σοβοῦντα καταρρίπτουσιν οὐχὶ σπανίως εἰς σωρὸν καὶ μεταβάλλουσιν εἰς κυκεῶνα καὶ προτάσεις καὶ κῶλα καὶ περιόδους τοῦ λόγου, ἴλιγγον οὐ σμικρὸν ἀπεργαζόμενα καὶ θέαμα αἴσχιστον καὶ ἀτερπέστατον παρέχοντα 3).

Ἀλλ' ἂν σιληπορδῶσι καὶ αἰσχρῶς κορδακίζωσιν ἐν τῷ ἐστεμμένῳ τούτῳ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τὰ σημεῖα τῆς στίξεως, λυσσῶσιν ὅμως ἀριδήλως καὶ στρηνιῶσι τὰ τῆς συναλοιφῆς τῶν φωνηέντων.

σθῇ — Σελ. 187: Εἰ δὲ μὴ θὰ σὲ σουβλίσω ζωντανόν — Σελ. 108: Εἶνε λευκόξανθον, ἔχει μικρὰς ἴνας εἶνε ἰσχυρόν — Σελ. 111: Ἔχει εἰς τὴν κορυφὴν φύλλα μακρὰ ἐσχισμένα δεξιὰ καὶ ἀριστερά.

1) Σελ. 81: Δὲν ζητῶ οὔτε ὁμόλογον, οὔτε ἐγγυητὴν — Σελ. 50: Ὁ ἵππος οὔτε τὸν δρόμον χάνει οὔτε προσκόπτει — Σελ. 86: Τοὺς ἄρρενας, καὶ τοὺς ἐργάτας — Σελ. 93: Τίμιος καὶ οἰκονόμος — Σελ. 95: Ἐστάθη εἰς τὴν εἴσοδον καὶ ἐκεῖθεν ἠρώτα — Σελ. 120: Τὰ ὦτα, καὶ τὸ χρῶμα τοῦ τριχώματος — Σελ. 47 καὶ θὰ ἀναπαυθῆτε, καὶ θὰ σᾶς δώσω — Σελ. 148: Ὦ Κληταιμνήστρα, καὶ σὺ ἀγαπητή μου Ἰφιγένεια. Οὕτω δὲ καὶ ἐν ταῖς σελίσιν 8 (δίς), 9 (τρίς), 13, 15 Κ. 17 (δίς), 18, 23, 25, 26, 29, 32, 33, 37, 43, 47, 48 (δίς), 49 (τρίς), 51, 53, 57, (τρίς), 59 (πεντάκις), 60, 66, 68, 69 (ἑξάκις), 70 (δίς), 71, 72, 75, 76 (δίς), 78, 80, 81, 82 (δίς) 84, 90, 91, 93, 102, 103, 105, 106, 108, 109, 114, 117, 118 (δίς), 120 (δίς), 122, 138 (τρίς), 140, 143 (τρίς), 146 (δίς), 149 (δίς), 150, 163 (δίς), 164 (τρίς), 166, 168, 180, 184 (δίς), 186 (δίς). — Περαιτέρω: Σελ. 26: Τόση ἰσχνὴ βλάστησις ὥστε οὔτε ἀγελάδες οὔτε πρόβατα δύνανται νὰ τραφῶσιν — Σελ. 100: Καὶ μ' ἐπλήγωσε τόσον πολύ, ὥστε θὰ γίνῃ ἀνάγκη — Σελ. 116: Τὴν ἐπλάτυνε τόσον πολύ, ὥστε ὁ γάτος — Σελ. 117: Τὸ βάδισμά της εἶνε τόσον ἐλαφρὸν ὥστε δὲν ἀκούεται. — Περαιτέρω: Σελ. 117: Ἕως ὅτου κρυφθῇ ἡ ἀναρριχηθῇ — Σελ. 42: Τὴν ἰδίαν πόλιν, ἢ τὸ ἴδιον κωδωνοστάσιον κτλ. κτλ.

2) Σελ. 54: Ἄχυρα καὶ ξυλάρια, καὶ τεμάχια — Σελ. 140: Εἶμαι ξένη, καὶ ἔρημος καὶ πολὺ δυστυχισμένη — Σελ. 94: Νὰ ἔχωμεν τάξιν εἰς τὰς ἐργασίας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς ἀσχολίας, καὶ εἰς τὰ σπουδαῖα πράγματα — Σελ. 107: Ἔκαμα καλὴν ἐπιχείρησιν καὶ κερδίζω χρήματα, καὶ ὠφέλησα πολύ.. ἴδ. καὶ σελ. 140, 172 κτλ.

3) Σελ. 26: Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἐν Ἑλλάδι ὀρεινὰ μέρη εἰς τὰ ὁποῖα φύεται τόσον ἰσχνὴ βλάστησις ὥστε οὔτε ἀγελάδες οὔτε πρόβατα δύνανται νὰ τραφῶσιν — Σελ. 79: Πλούσιος εἶνε ὅστις ἔχει ἀκόμη καὶ κάτι διὰ νὰ βοηθῇ καὶ τοὺς ἄλλους — Σελ. 92: Ὁ ἄγνωστος ἐκεῖνος ἦτο μαθητὴς ὅτε ὁ ἔμπορος εἶχε κρεμάσῃ τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τὴν ἀνεγίνωσκεν ὁσάκις διήρχετο πρὸ τοῦ καταστήματός του — Σελ. 103: Ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετεβλήθη· ἔγινεν ὁμιλητικός, εὐπροσήγορος· δὲν περιεφρόνει πλέον τοὺς διαβάτας, ὅτε συνήντα χωρικοὺς καθ' ὁδὸν μεταβαίνοντας εἰς τοὺς ἀγρούς των, ἐχαιρέτιζεν αὐτοὺς φιλοφρόνως· συγχρόνως ἐβελτιοῦτο καὶ ἡ ὑγεία του.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐξαιρετικῶς ἐκ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε Ἑλληνιστὶ ἐκδοθέντων βιβλίων, εἰς τοῦτο μόνον, τὸ ἐστεμμένον, ὑπάρχει ἡ ἄκριτος μῖξις πάντων τῶν ἀμίκτων τύπων τῆς συναλοιφῆς. Εἰς τοῦτο μόνον εὑρίσκονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀναγεγραμμένα:

« Καὶ ἐξιππασμένος καὶ ἐγὼ κ' ἔχω κ' ἐπροχώρησε κ' ἐκεῖ κ' ἐδῶ— μὲ ἀναζητοῦν μὲ ἔσωσες μ' ἀγαπᾷς μ' ἐφίλησε μ' ἀφῆκε μ' ἐρωτᾷς μ' ἐβοήθησες μ' εὕρητε μ' ἐκβάλλῃ μ' ἔλεγε μ' ἐφαίνετο μ' ἐφώναζε μ' εἶπεν μ' ἐμὲ μ' ἐπροφύλαξαν σ' ἐκτύπησε — δὲ εὑρέθησαν, ὅτε εἴξαφνα, τότε ἔκλαιεν, μὲ ἔκπληξιν δ' ἐξέρχονται δ' ἐμπορίου δ' Ἕλληνες δ' ἀποθάνῃ — τὰ ἀγάλματα τὰ ἀμέτρητα τὰ ἀγαθὰ τὰ ἀδελφικὰ τὰ ἀπρόσιτα τὰ ἀπαράμιλλα τὰ ἄσματα τὰ ἄκρα τὰ ἀπέκτησαν τἀκάθαρτα τἄλλα θὰ ἀνάβῃ θὰ ἀναπαυθῇ θ' ἀπορῆς θ' ἀποθάνουν θάνησυχήσουν θάνησυχῆς θἀποκτήσῃ — νὰ ἀναφλέγεται νὰ ἀγοράσῃ νὰ ἁρπάσωσι νὰ ἀκολουθήσῃ νὰ ἀναθρέψω νὰ ἀριθμῇ νὰ ἀποκτήσῃ νὰ ἀγοράσῃ νὰ ἀροτριᾷ ν' ἀγριοκυττάζωνται ν' ἀποθάνῃ ν' ἀντισταθοῦν ν' ἀπομακρυνθῇ ν' ἀλλάξῃ νἀστράπτῃ νἀτενίζωσι νἀγαπᾷ νἀπορῆς νἀπολαύσῃς νἀποθάνωσι νἀνταποδώσω νἀποκτήσῃ νἀπαντήσῃ νἀρχίζετε νἀποκληθῶσι ναὐξάνῃ νἀπαλλαχθῇ νἀφήσῃ νἀπέλθῃ νἀλλαξοπιστῶσι νἀνταμειφθῇ νἀναθρέψῃ, νἀναρριχῶνται, νἀναβαίνῃ, νἀναλάβῃ, νἀναπαυθῇ, νἁρπάσῃ ». — Τὰ ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι (15) τρίμορφα: « νὰ ἀποχωρισθῇ ν' ἀναδειχθῇ νἀποχαιρετίσῃ » — Καὶ τὰ γλαφυρίας μεστὰ δίμορφα « ν' ἀναχωρήσῃ ν' ἀναχωρήσουν νἀναχωρήσῃ νἀναχωρῶσι νἀναχωρήσωσι » — καὶ τὰ ἐμπληξίας ἔκγονα: « πάγει καὶ αὐτό! εἶπεν ἡ σακκορράφα — αὐτὸ μοῦ 'πάγει, εἶπεν ἡ σακκορράφα » 1) κτλ. κτλ.

---

1) Δημήτριος περὶ Ἑρμηνείας, Walz, τόμ. 9, σελ. 34. Spengel τόμ. 3, σελ. 277, ἐδάφ. 68-71. « Περὶ δὲ συγκρούσεως φωνηέντων ὑπέλαβον ἄλλοι ἄλλως. Ἰσοκράτης μὲν γὰρ ἐφυλάττετο συμπλήσσειν αὐτά, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, ἄλλοι δέ τινες ὡς ἔτυχε συνέκρουσαν καὶ παντάπασι· δεῖ δὲ οὔτε ἠχώδη ποιεῖν τὴν σύνθεσιν, ἀτεχνῶς αὐτὰ συμπλήσσοντα καὶ ὡς ἔτυχε· διασπασμῷ γὰρ τοῦ λόγου τὸ τοιοῦτον καὶ διαρρίψει ἔοικεν· οὔτε μὴν παντελῶς φυλάσσεσθαι τὴν συνέχειαν τῶν γραμμάτων· λειοτέρα μὲν οὕτως ἔσται ἴσως ἡ σύνθεσις, ἀμουσοτέρα δὲ καὶ κωφὴ ἀτεχνῶς, πολλὴν εὐφωνίαν ἀφαιρεθεῖσα τὴν γενομένην ἐκ τῆς συγκρούσεως — σκεπτέον δὲ πρῶτον μέν, ὅτι καὶ ἡ συνήθεια αὐτὴ συμπλήττει τὰ γράμματα ταῦτα τοῖς ὀνόμασι, καίτοι στοχαζομένη μάλιστα εὐφωνίας, οἷον ἐν τῷ *Αἰακὸς* καὶ *χιών*. πολλὰ δὲ καὶ διὰ μόνον τῶν φωνηέντων συντήθησιν ὀνόματα, οἷον *Αἰαίη* καὶ *Εὔϊος*, οὐδέν τι δυσφωνότερα τῶν ἄλλων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι, καὶ ἐν κραιπάλῃ ἂν διετέλει ὁ ἀείποτε ὑδατοποτῶν κ. Ζησίου καὶ κολοκύνταις ἐὰν ἐλήμα, θὰ ἔβλεπε τὰ τερατόμορφα ταῦτα τοῦ Ἕλληνος λόγου ἐκτρώματα καὶ θὰ ἠσθάνετο αὐτά. Παρ' αὐτοῦ, πολυγραμμάτου καὶ μεμουσωμένου τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διδασκάλου ὄντος, οὐδεὶς τῶν ἐχεφρόνων θὰ ἀπήτει νὰ ἔβλεπε καὶ νὰ ἠσθάνετο ὅ,τι εἰς τῶν εἰκαιοτάτων χαμαιδιδασκάλων τὴν ἀντίληψιν μόνον πέφυκε νὰ ὑποπίπτῃ. Θὰ ἦτο ἀπαίτησις ὑπέρμετρος νὰ ἀπήτει τις παρ' ἀνθρώπου, οὗτινος τὸ στόμα ἐφίλησαν αἱ Μοῦσαι καὶ αἱ Χάριτες, νὰ ἠσθάνετο τὸ **πανδαιμόνειον** τῶν λεκτικῶν τύπων καὶ τῶν ἐκφράσεων, τὸ ἀναταράττον τὴν αἴσθησιν καὶ τοῦ μᾶλλον ἀβελτέρου τῶν ἀνθρώπων, τῶν διεξερχομένων τὰς ἐστεμμένας ταύτας σελίδας. Μόνον εἰκαῖοι καὶ χείριστοι κριταὶ δύνανται νὰ εἶνε ἐπὶ τοσοῦτον κακοδαίμονες, ὥστε νὰ εἶνε καταδεδικασμένοι νὰ διακρίνωσι πραγμάτια τοιαῦτα οὐδὲν κοινὸν ὄντως πρὸς τὸ λεκτικὸν ἔχοντα!

Οἷον πανδαιμόνιον λεκτικόν! Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, καὶ τούτῳ ἀναγνωστικῷ, προωρισμένῳ σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς, εὑρίσκονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκκεχυμένοι οἱ τύποι τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ προσώπου «ν' ἀναχωρήσουν θ' ἀνησυχήσουν θ' ἀποθάνουν ν' ἀντισταθοῦν ἀναζητοῦν ὁμιλοῦν πράττουν λέγουν κτίζουν ἀπορροφοῦν ἀφίνουν» καὶ οἱ τύποι «ν' ἀναχωρῶσι νὰ ἁρπάσωσιν τρώγουσιν ἔχουσι περιμένουσι συστέλλουσι συλλαμβάνουσι γελῶσι χύνουσι νὰ πράξωσι νὰ πράττωσι νὰ τρώγωσι νὰ χρησιμεύσωσι νὰ καλῶσι». — Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, καὶ τούτῳ ἀναγνωστικῷ, εὑρίσκονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκκεχυμένοι οἱ τύποι τῆς ὑποτακτικῆς «νὰ εὕρητε νὰ εὑρίσκωμαι ὅταν θωπεύητε ὅταν παραπονῆται ὅταν ἑτοιμάζηται» καὶ οἱ τύποι «νὰ ἀναφλέγεται νὰρχίζετε νὰ ὑπερηφανεύεται νὰ σκάσετε νὰ ἐντρέπεται ὅταν καταδιώκεται ὅταν καταθέσετε», καὶ τὸ ἀναισχυντότατον, ἐν τῇ αὐτῇ προτάσει «ὅταν ὀργίζεται ἢ φοβῆται». — Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, καὶ τούτῳ ἀναγνωστικῷ, εὑρίσκονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκκεχυμέναι αἱ αὐξήσεις, «ἐπροφύλαξαν

ἐστὶ ταῦτα, ἀλλ' ἴσως καὶ μουσικώτερα τά γε μὴν ποιητικὰ οἷον τὸ *ἠέλιος*, διῃρημένον καὶ συγκρουόμενον ἐπίτηδες, εὐφωνότερόν ἐστι τοῦ *ἥλιος* καὶ τὸ *ὀρέων* τῶν *ὀρῶν*. Ἔχει γάρ τινα ἡ λύσις καὶ ἡ σύγκρουσις οἷον ᾠδὴν ἐπιγινομένην. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἐν συναλοιφῇ μὲν λεγόμενα δύσφωνα ἦν, διαιρεθέντα δὲ καὶ συγκρουσθέντα εὐφωνότερα, ὡς τὸ *πάντα μὲν τὰ νέα καὶ καλὰ ἐστιν* εἰ δὲ συναλείψας εἴποις *καλὰ 'στιν* δυσφωνότερον ἔσται τὸ λεγόμενον καὶ εὐτελέστερον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπροφυλάχθη ἐκατηχεῖτο» καὶ «προσωρμίσθησαν κατώρθωνον περιεφρόνει παρεκάλεσε κατεκλίνετο παρεσκεύαζε ἐνεθυμήθη — ἐπροχώρησε» (σ. 23 καὶ 149) καὶ «προεχώρουν» (188) «ἐπροτίμησα» (78) καὶ «προετίμησα» (130).—Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ εὑρίσκονται οἱ τύποι τοῦ παρακειμένου «ἐστολισμένος προσκεκολλημένος» καὶ ὁ τύπος «μαραμένος» (!) — Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ φέρονται: «ἤξεύρω καὶ εἴξευρον (σελ. 55, 62) — ἐκέρδιζον καὶ ἐκέρδαινον (σελ. 19, 176) — μὲ ἀλαζονείαν καὶ φαντασμένος (σελ. 23, 10, 54.—Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ τὸ ν τὸ ἐφελκυστικὸν ἀποπτύσαν πάντα χαλινὸν φέρεται τῇδε κακεῖσε ὥς τις πῶλος ἄγριος: «ἔβλεπε ἑαυτὴν νὰ γελῶσι ἴσως οὔτε ἀμβροσίαν ἔτρωγε, οὔτε νέκταρ ἔπινε, οὔτε τὸ σῶμά της ἔλουεν» (σελ. 76, 57, 138).—Ἐν τῷ αὐτῷ διηγήματι φέρεται «αὐγὸ αὐγὸν καὶ ᾠὸν ἐκ τοῦ ᾠοῦ» (σελ. 56) — «νὰ σκύψῃ κανείς, ἔκυψεν αὐτός· μετὰ μεγάλης προθυμίας ἔκυψε, ἐὰν ἔσκυπτες» (σελ. 84) — «ἀλύπητα κτυποῦσι . . . κτυπᾷ εἰς τὸν ἀέρα τὴν μάστιγα» (σελ. 47) — «καρφίτσα . . . καρφὶς» (σελ. 53) — «νὰ σπάσετε . . . νὰ θραύσωσι» (σελ. 27) — «οἱ μύρμηκες κατὰ τοὺς πρὸς ἀλλήλους πολέμους συλλαμβάνουσιν αἰχμαλώτους· εἰς τοὺς σκλάβους τούτους . . . οἱ εἴλωτες μύρμηκες» (σελ. 88) — «ἀποστρέφεται ὅσους δὲν πράττουν τὸ καλὸν ὁσάκις εἰμποροῦν νὰ τὸ πράξωσιν (σελ. 58) — «οἱ θήλεις κέφαλοι . . . ἐνῷ οἱ ἀρσενικοὶ» (σελ. 123) — «εἶνε ἐν μεγάλῃ χρήσει . . . εἶνε εἰς μεγάλην χρῆσιν» (σελ. 26) — «ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ εἴς τινα μέρη . . . εἰς τὰς Ἀσιατικὰς χώρας, ὅπως καὶ ἐν Νουβίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ» (σελ. 6) — «οἱ ναῦται, οἵτινες ἐκωπηλάτουν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ ἁλιεῖς οἵτινες συνελάμβανον ἰχθῦς διὰ τῶν δικτύων των, οἱ γεωργοὶ οἱ ὁποῖοι ὤργωνον τοὺς ἀγρούς των ἐπὶ τῶν νήσων, οἱ ποιμένες οἱ ὁποῖοι ἐφύλαττον τὰ ποίμνιά των, πάντες ἀπέμενον ἔκπληκτοι (σελ. 17) κτλ. κτλ. πρότυπα πάντα ὀρθοεπείας, καλλιεπείας, ὀρθογραφίας, ὁμολότητος καὶ ἀνθηρότητος, ἀντάξια τοῦ ἐπιστάτου καὶ βραβέως τῶν ἄθλων τούτων, ἐν μεγίστῃ ἀναισθησίᾳ περὶ τῶν ἐπονειδίστων τούτων συγγραφικῶν ἐκτρωμάτων ἀποφαινομένου ὅτι προάγουσι τὴν καλαισθησίαν «τῶν ἐντευξομένων τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ» διὰ τῆς ἀφελείας καὶ τοῦ ἁπλάστου καὶ τῆς χάριτος αὐτῶν, καὶ ἐν μεγίστῃ ἀναισχυντίᾳ διισχυριζομένου «ὅτι ἔχουσι τοιαῦτα καὶ πλείω ἔτι οἱ συναγωνιζόμενοι», καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀπονοίᾳ βεβαιοῦντος διὰ τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι πάντα ταῦτα συνῳδὰ «παιδαγωγικῇ τινι θεωρίᾳ» ἐσκαιουργήθησαν! 1)

Καὶ ἔτι περαιτέρω· ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς τρίτης τάξεως 2) ἔγραψα: «Τὰ τέκνα τοῦ γεωργοῦ δὲν ἔσκαψαν καλὰ τὴν ἄμπελον — ὁ πατὴρ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ κάμῃ τοὺς υἱούς του νὰ ἀγαπήσωσι τὴν ἐργασίαν — τὸ δένδρον θὰ ἔκαμνε καρποὺς — ἡ τάφρος ἦτο γεμάτη ἀπὸ νερὸν — θὰ ἀπέθνησκεν ἀπὸ τὴν πεῖναν — αἱ πεταλοῦδαι ἐπέτων ἐδῶ καὶ ἐκεῖ εἰς τὸν ἀέρα — ὕστερον ἀπὸ ὀλίγα ἔτη — ὁ σκύλος ποτὲ δὲν ἔφευγεν ἀπὸ πλησίον του — ἔκοψε τὸ ἄκρον τῆς μύτης του — τὸ κοράσιον ἅμα εἶδεν.. ἐτρόμαξεν — ὁ ἀετὸς συλλαμβάνει τὸν ὄφιν μὲ τὸ ῥάμφος του — ἔλεγεν ἀπὸ μέσα του» — πάντα Ἑλληνικά, καὶ δὴ καὶ συμφωνοῦντα τῇ προκηρύξει τοῦ ὑπουργείου, ἀπαιτοῦντος πολὺ σοφῶς τὰ βιβλία ταῦτα νὰ εἶνε εἰς «ἁπλῆν καὶ γνησίως Ἑλληνικὴν γλῶσσαν» γεγραμμένα, καὶ διερράγησαν κραυγάζοντες καὶ λοιδοροῦντές με ὡς ἀπαιδαγώγητον, ὡς ἀπαιδευτότατον πάντων τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἀνορθόγραφον, ὡς ἀγράμματον. Τὴν δὲ προϊσταμένην αὐτῶν ἀρχὴν διὰ τῶν τιμίων αὐτῶν ὑπογραφῶν ἐβεβαίωσαν ὅτι «πάντα τὰ ἀνωτέρω ἁμαρτήματα καθιστῶσι τὸ βιβλίον καὶ ὑπὸ ἔποψιν γλώσσης ἀνάξιον εἰσαγωγῆς εἰς τὰ δημοτικὰ ἡμῶν σχολεῖα». Ἀπήτουν δὲ διὰ μαθητὰς ἑπταετεῖς καὶ ὀκταετεῖς νὰ γράψω: Τὰ τέκνα τοῦ γεωργοῦ ἔσκαψαν ἀβαθῶς τὴν ἄμπελον — ὁ πατὴρ ἐπειδὴ ἐν νῷ εἶχε νὰ ἀναδείξῃ φιλοπόνους τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας κτλ. κτλ., ὡς ἂν τὰ ἀναγνωστικὰ τῶν μικρῶν παίδων βιβλία εἶνε συλλογαὶ θεμάτων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἀλλ' ἔστω· οἱ κ.κ κριταὶ τοιαῦτα ἀπαιτοῦσι τὰ ἀναγνωστικὰ ταῦτα βιβλία. Τότε διὰ τί ἐβράβευσαν τὸ τοῦ κ. Κουρτίδου Ἀνα-

1) Ἔκθεσις σ. 32. 31 α.— Πόσον δὲ κακοήθεις καὶ μωραὶ καὶ ὀλέθριαι εἶνε αὗται αἱ ἀποφάνσεις τοῦ κ. τούτου κριτοῦ ἴδ. Κοραῆν ἐν Μύθων συναγωγῇ σελ. λγ'. «Ἡ φθορὰ τῆς γλώσσης συνοδεύει τὴν φθορὰν τῶν ἠθῶν» — ἐν Προδρόμῳ Ἑλλην. βιβλιοθ. σελ. οδ': «Ποτὲ ἔθνος δὲν διαστρέφει τὴν γλῶσσάν του χωρὶς νὰ διαστρέψῃ ἐν ταὐτῷ καὶ τὴν παιδείαν του. Ἡ ἀσυνταξία τῆς γλώσσης συνοδεύει πάντοτε τὴν ἀσυνταξίαν τῶν ἐννοιῶν. Ὅτι ὅστις συνεθίζει νὰ καταφρονῇ τοὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς, γρήγορα θέλει καταφρονήσει καὶ τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς· καὶ ἀφοῦ μίαν φορὰν φθάσει νὰ ἐμβῇ εἰς τὰς κεφαλὰς ἡ ταραχή, τὸ ἔθνος καταφέρεται ὡς κύλινδρος ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δόξης εἰς τῆς ἀδοξίας τὸν βυθόν» — Fichte, Reden an die Deutsche Nation, W W. τόμ. 7, σελ. 314: Weit mehr die Menschen von der Sprache gebildet werden, denn die Sprache von den Menschen.

2) Ἐνταῦθα φοιτῶσι παιδάρια ἑπταετῆ καὶ ὀκταετῆ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γνωσματάριον, καὶ τῆς τετάρτης τάξεως μάλιστα, ἔχον πάντα τὰ ἐνταῦθα κατακρινόμενα, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι ταῦτα εἶνε διαστρεβλωμένα, ἔστιν ὅτι δὲ καὶ παρεφθαρμένα;

Ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ τῷ βραβευθέντι τοῦ κ. Ἀριστοτέλους Κουρτίδου, τῆς τετάρτης τάξεως μάλιστα, ἀναγινώσκονται ταῦτα: «Οἱ ὀφθαλμοί του δὲν ἔβλεπον καλά, τὰ ὦτά του δὲν ἤκουον καλὰ (σελ. 8) — εἴξευρα τί ἔκαμνα (107) — δὲν εἴξευρε νὰ κάμνῃ τίποτε (55) — δὲν ἐφρόντισε νὰ κάμῃ καμμίαν ἐργασίαν (105) — ἔκαμε ἀγωγὴν κατ' αὐτοῦ (71) — ἔκαμα καλὴν ἐπιχείρησιν καὶ κερδίζω χρήματα (107) — ἂν ἐγγίσῃς μόνον αὐτὸ τὸ χορτάρι, θὰ ἔχῃς νὰ κάμῃς μ' ἐμὲ (23) — ἂν εἴξευρα ὅτι θὰ κάμω τοιαύτην συνάντησιν (100) — νὰ μοὶ τὸν κάμῃς παλλικάρι (141) — **κάνω** μία γαβάθα ὅταν μεγαλώσω νὰ σᾶς δίνω νὰ τρώγετε σὺ καὶ ἡ μητέρα!! (9) — ἐγέμισε τὸ ἔδαφος ἐκ πόας θάμνων καὶ δένδρων (112) — τὸ στόμα γεμᾶτον ἀφροὺς (45) — ἕνα χανδάκι γεμᾶτον λάσπην (58) — ἐγέμισαν ὅλην τὴν οἰκίαν ἀπὸ μεταξοσκώληκας (83) — τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα ἐγέμισαν χελιδόνας (41) — ἐγέμισαν ὕδατος τὰ ἀγγεῖα (140) — τί κρῖμα ποῦ ἔχω μὲ σφαιρίδια γεμᾶτον τὸ ὅπλον μου (99 τέλος) — θ' ἀποθάνουν ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ τὸ ψῦχος (41) — συχνὰ δὲ ἔστρεφε καὶ ἔβλεπε ἑαυτὴν ἀπ'ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ (77) — κατόπιν θυέλλης κατόπιν ἀπὸ τὴν ἀνομσίαν (87) — τὴν νύκτα δὲν ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ φῶς (28) — νὰ ὁμιλοῦν διὰ χιλιάδας καὶ ἑκατομμύρια (34) — βελόνη χωρὶς μύτην δὲν ἀξίζει (53) — ὁ ὁδηγὸς ἅμα κουρασθῇ, θέτει ἄλλον εἰς τὴν θέσιν του (43) — ἡ μήτηρ τοῦ Κλεάνθους . . καθὼς εἶδε τὸ πτωχὸν παιδίον διέταξε (33) — τὰ ζῶα τῶν δασῶν καὶ τῶν ὀρέων καθὼς ἔμαθον . . . ἐνόμισαν καθὼς εἶδε μακρόθεν τὴν μητέρα των . . . ἤρχισε (145) — καθὼς εἶδε ταῦτα ἡ Μετάνειρα, ἔμεινεν ἄφωνος (142) — θὰ ἐκτελέσω μὲ θρησκευτικὴν εὐλάβειαν τὰς ὁδηγίας σας (104) — ἠγόρασα τὸ κτῆμα μὲ τὰ χωράφιά του (107) — χήρα μὲ τέσσαρα ὀρφανὰ (59) — ἓν μέσον μὲ τὸ ὁποῖον εἰμποροῦσε (107) — εἶπε μὲ τὸν νοῦν του (34) — αἱ χελιδόνες ἐσκέφθησαν ἐντὸς τῆς μικρᾶς κεφαλῆς των (40) — οὐδεὶς δύναται νὰ περιγράψῃ τὴν χαρὰν τῆς Δήμητρος καθὼς εἶδε τὴν ἀγαπητήν της Περσεφόνην (443) κτλ. ἐσφαλμένα οὐκ ὀλίγον καὶ παρὰ τὴν προκήρυξιν τοῦ ὑπουργείου τινὰ καὶ διερράγησαν ἀνευφημοῦντες

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν χάριν» τοῦ βιβλίου. Μεθυσθέντες δὲ ἐκ τῆς ἐξόχου αὐτοῦ ὑπεροχῆς ἐκήρυξαν αὐτὸ ὡς ὄργανον σφόδρα ἐπιτήδειον, ὅπως ἀναπτυχθῇ «ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀναγινωσκόντων εὐγενὲς ὑπὲρ τῆς πατρίδος αἴσθημα καὶ καλλαισθησία, τὰ πρῶτα καὶ μόνα δι' ἃ γράφεται πᾶν ἀναγνωστικὸν βιβλίον» 1), καὶ ἑπομένως ὡς τοιοῦτον κατὰ τὸν νόμον «ἡ ἐπιτροπεία βραβεύει ἐπὶ τριετίαν» 2). Ὅπως δὲ συγκαλύψωσι τὴν ἀνήκουστον ταύτην κακοήθειαν αὐτῶν μετεχειρίσθησαν τὰ ἑξῆς μέσα. Ἵνα μὲν καταδικάσωσι τὸ Ἀναγνωσματάριόν μου τῆς τρίτης τάξεως ἔγραψαν: «ὑπὸ τὴν τῆς γλώσσης ἔποψιν τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ὀφείλουσι νὰ ἐθίζωσι βαθμηδὸν τοὺς παῖδας τοῦ λαοῦ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς **γραφομένης** γλώσσης», ἵνα δὲ στέψωσι τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κουρτίδου, ἐπιλαθόμενοι πάντων τούτων, ἔγραψαν; «ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἀκολουθῶν παιδαγωγικῇ τινι θεωρίᾳ.. καθ' ἣν ὁ παῖς πρέπει νὰ διδαχθῇ ἐν τῷ Ἀναγνωστικῷ αὐτοῦ βιβλίῳ πάντας τοὺς τύπους τῆς πατρίου γλώσσης παρατίθησι τοιούτους ἔκ τε τῆς **λαλουμένης** καὶ γραφομένης νῦν» 3).

Οἴμοι, κακούργους ἄνδρας ὡς ἀεὶ στυγῶ,
οἱ ξυντιθέντες τἄδικ' εἶτα μηχαναῖς
κοσμοῦσιν 4).

---

1) Ἔκθεσις σελ. 32.
2) Ἔκθεσις σελ. 1.
3) Ἔκθεσις σελ. 31, α, περὶ τὸ τέλος.
4) Εὐριπίδης Ἴων 832.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Αἱ κακίαι τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.

(Κριτῶν ἀδικία καὶ μοχθηρία)

Αἱ ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις ὑποδειγματικαὶ λέξεις εἰκαῖαι, χυδαῖαι καὶ πολυειδεῖς.— Ἀπουσία συλλαβικῶν εἰδῶν ὑπαρχόντων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ.— Παρουσία συλλαβῶν ἀνυπάρκτων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ.— Πρωθύστερα ἐν τῷ συλλαβισμῷ.— Λέξεις ἀσυνήθεις καὶ γλωσσηματικαὶ καὶ βάρβαροι.— Χυδαιολογία γελοίως ἀποσεμνυνομένη.— Σωρισμὸς γλωσσικῶν ἰδιωμάτων.— Ἀνορθογραφίαι.— Προτάσεις ἀπερινόητοι.— Προτάσεις ἀνόητοι καὶ ἀπειροκαλίας μεσταί.— Τὸ πραγματογνωστικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον ἐν δυσαναλογίᾳ πρὸς τὸ ἠθοποιόν.— Τὰ ἀναγραφόμενα ἀνακριβῆ, ἀπρεπῆ, ἀπερινόητα, παρένθυρσα, σικχαμερά, ἀνάρμοστα ἀντιπαιδαγωγικά.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Ἠθικοῖς Νικομαχείοις 1) λέγει: «Τριῶν δ' οὐσῶν βλαβῶν τῶν ἐν ταῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἁμαρτήματά ἐστιν . . . ὅταν δὲ εἰδὼς μὲν μὴ προβουλεύσας δέ, ἀδίκημα . . . ὅταν δὲ ἐκ προαιρέσεως ἄδικος καὶ μοχθηρός 2). Καὶ ἀλλαχοῦ 3): «Ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη μόνη τῶν ἀρετῶν, ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστιν· ἄλλῳ γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει ἢ ἄρχοντι ἢ κοινωνῷ· κάκιστος μὲν οὖν καὶ πρὸς τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ, ἄριστος δ' οὐχ ὁ πρὸς αὑτὸν τῇ ἀρετῇ ἀλλὰ πρὸς ἕτερον».

Ἡ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην κακία καὶ μοχθηρία αὕτη ἐκφαίνε-

1) Σελ. 1135, 6, 11. 19. 25.

2) Τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τῇ Ῥητορικῇ 1368, 6, 6: Ἔστω δὴ τὸ ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν *ἑκόντα* παρὰ τὸν νόμον. Αὐτόθ. 1374, 6, 8: Ἀδικήματα ὅσα μήτε παράλογα *ἀπὸ πονηρίας* τ' ἐστίν· τὰ γὰρ δι' ἐπιθυμίαν ἀπὸ πονηρίας. Αὐτόθ. 1373, 6, 28: Ἔστι δὴ τὸ ἀδικεῖσθαι τὸ *ὑπὸ ἑκόντος* τὰ ἄδικα πάσχειν. Αὐτόθ. 1374, α, 11: Ἐν γὰρ τῇ *προαιρέσει* ἡ μοχθηρία καὶ τὸ ἀδικεῖν.

3) Ἠθικὰ Νικομάχεια 1130, α, 3.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ται ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἡμετέρων κριτῶν κατὰ τρόπον πολὺ περίεργον καὶ ὅλως πρωτοφανῆ ἀναντιρρήτως.

Πρωτοφανές! Ὄχι διάφοροι κριταὶ τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς, ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἐν τῇ αὐτῇ ἐκθέσει περὶ τῶν αὐτῶν βιβλίων, διαφόρων ὅμως κυρίων, εἰδὼς καὶ προβεβουλευμένως καὶ ἐκ προαιρέσεως, πάλιν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ἄλλοτε ἄλλα λέγει πρὸς τοὺς ἑκάστοτε σκοποὺς αὐτοῦ συστρεφόμενος καὶ μεθαρμοζόμενος.

Ὁ κριτὴς κ. Ι. Ἀργυριάδης π. χ. κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Παυλάτου λέγει: «Σπουδαῖον ἁμάρτημα τοῦ συγγραφέως εἶνε ὅτι ἐν τῇ τῶν γραμμάτων διδασκαλίᾳ εἰσάγει ὑποδειγματικὰς καὶ ἄλλας λέξεις τρισυλλάβους, ἐνίοτε δὲ τετρασυλλάβους καὶ πενταυσυλλάβους . . . ὡς πατάτα πιάτα ποτάμι παραθύρι ὡρολόγιον, ἔφαγε τὰ ψημένα ψάρια». Τὰ αὐτὰ κατηγορεῖ καὶ τοῦ κ Μ. Σακελλαροπούλου. Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει «πρὸς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἁμάρτημα» τοῦ πρὸς βράβευσιν προωρισμένου φίλου αὐτοῦ κ. Μ. Βρατσάνου εἰσαγαγόντος ἐν τῇ τῶν γραμμάτων διδασκαλίᾳ ὡς πρὸς τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν κατὰ σειρὰν λέξεις τοιάσδε τινάς: «ἰς σῦς ὑνὶ πατάτα παραθύρι ἐζεμάτισα — ὁ γάτος ἀγαπᾷ τὸν τυρὸν — ἀγαπῶ τὰ ψητὰ ψάρια» — κτλ. Ἀπρεπῶς δὲ ἄγαν διατυμπανίζει διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι: «Τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦτο διακρίνεται διά τε τὴν μεγίστην ἐπιμέλειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον μεθ' οὗ εἶνε συντεταγμένον, καὶ δὴ καὶ ἀραιοῖς γράμμασι μάλιστα, ἵνα μὴ τυχὸν μείνῃ ἀπαρατήρητον καὶ οὕτω λωβηθῇ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀληθές!—Περαιτέρω· ὁ αὐτὸς Κύριος κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Θ. Ἀποστολοπούλου λέγει: «Σχεδὸν δὲ αἱ ἡμίσειαι τῶν ἀρχοειδῶν ἢ τῶν ἀρχετύπων λέξεων (σαμάρι γίδα ψάρι παπὶ) εἶνε κακόζηλοι καὶ παρακεκομμέναι». Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰς τέλεον αὐταῖς ἐφαμίλλους ἐστεμμένας ἀρχετύπους «ὑνὶ δεμάτι χέρι βᾦδι» κτλ. Πολὺ ἀπρεπῶς δὲ διατυμπανίζει διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι «καθόλου ὁ συγγραφεὺς τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις ἔχει ἀφελεῖς».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ αὐτὸς κριτὴς ὁ κ. Ι. Ἀργυριάδης κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Παυλάτου, λέγει: «Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ περὶ τῆς ἐκφορᾶς δύο συμφώνων ἐν ἀρχῇ λέξεως δὲν μνημονεύονται τὰ γκ, γχ, γχν, γξ καὶ τὰ τοιαῦτα». — Τὰ αὐτὰ καταλαλεῖ καὶ τοῦ κ. Ι. Λάζου καὶ τοῦ κ. Θ. Ἀποστολοπούλου, μεμφόμενος αὐτοὺς ὡς παραλιπόντας τὴν διδασκαλίαν «περὶ τῆς ἐκφορᾶς τοῦ σ πρὸ τοῦ β γ καὶ μ — καὶ τὰς καταχρηστικὰς διφθόγγους ᾳ η ῳ». Πάντα ταῦτα πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰς τετραπλασίας τοῦ τοιούτου εἴδους ἐστεμμένας ἐκλείψεις τοῦ φίλου αὐτοῦ κ. Βρατσάνου τάσδε· λκ λτ μψ νδ ρβ ρσ δν θλ κν κμ σμ τλ τμ φλ χθ γμ θμ τν χμ σθμ σχν σχρ ρκτ μκτ, ὅ ἐστιν ἐστεμμένα, καίπερ ἀπόντα, εἴδη ὅλα συλλαβῶν εἴκοσι καὶ τέσσαρα. Ὅλως δὲ ἀπρεπῶς διατυμπανίζει διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι «καθόλου ὅμως εἰπεῖν, τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦτο διακρίνεται διά τε τὴν μεγάλην ἐπιμέλειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον μεθ' οὗ εἶνε συντεταγμένον».

Ὁ αὐτὸς Κύριος κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἑπτανήσῳ διδασκαλείου κ. Μ. Σακελλαροπούλου λέγει: «Ὁ συνδυασμὸς τῶν γραμμάτων εἰς συλλαβὰς δὲν χωρεῖ ἐν πᾶσιν ὀρθῶς. διότι συνδυάζονται πολλαχοῦ . . . γράμματα εἰς συλλαβάς, ὧν οὐδεμία ἐπὶ παραδειγμάτων ἐφαρμογὴ γίνεται . . . οὕτως ἡ ἐν τῷ πρώτῳ μαθήματι «γῆ, γ-γῆ γῆ η-γ ηγ ἡ γῆ» ἡ συλλαβὴ ηγ κεῖται νεκρά, ἐκτὸς ἂν χρησιμεύῃ πρὸς ἄσκησιν τῶν φωνητικῶν ὀργάνων τῶν παίδων ἢ πρὸς ἄλλο τι, ὅπερ καθ' ἡμᾶς οὐχὶ τόσον σκόπιμον εἶνε». Πολὺ ὀρθῶς καὶ πολὺ δικαίως. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰς ἀχρήστους συλλαβὰς «ωπ δωρ κωδ αδ ραδ ριπ πιρ πορ χωρ χερ αζ ιζ» καὶ τὰς ὁμοτίμους αὐταῖς 800 ἐν ὅλῳ (!!) **νεκρὰς** ἐκ τῶν 902 τῶν ἐστεμμένων ἀσήμων συλλαβῶν, ὧν ἐμπίπλαται τὸ κάτισχνον τοῦτο καὶ βατταρίζον Ἀλφαβητάριον τοῦ φίλου αὐτοῦ κ. Μ. Βρατσάνου 1), καὶ ἔτι ἀδικώτερον καὶ μοχθηρότερον οὐ μόνον ἀνέχεται ἀλλὰ καὶ ὑπερεπαινεῖ καὶ βραβεύει μάλιστα τὰ ὁμοδίαιτα μὲν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἀλλαχοῦ κατακριθεῖσιν, ἀνυπέρβλητα δ' ὅμως ταῦτα κατὰ τὴν

1) Ἴδε καὶ ἀνωτέρ. σελ. 25, σημ. 1.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κακίαν διαβόητα γλωσσικὰ ἐκεῖνα σκαιουργήματα «ζὰμψ ζβυχθηδὸν κναξζβὶ» κτλ. βεβαιῶν διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι ταῦτα εἶνε λέξεις καὶ φράσεις δυσεκφώνητοι πρὸς ἄσκησιν τῶν φωνητικῶν ὀργάνων 1), ἃς ἀλλαχοῦ ὡς νεκρὰς χαρακτηρίζει καὶ ὡς ἀσκόπους στιγματίζει, καὶ διατυμπανίζων ὅτι «τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦτο διακρίνεται . . . διὰ τὴν μεγάλην ἐπιμέλειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον, μεθ' οὗ εἶνε συντεταγμένον» καὶ ὅτι «ἔχει τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις ἀφελεῖς» κτλ. κτλ.

Ὁ αὐτὸς κριτὴς κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Κονιδάρη, λέγει: «Ἐνῷ δὲ πάλιν ἡ δίφθογγος ᾳ διδάσκεται ἐν σελ. 118, φέρεται ὅμως ἐν σελίδ. 105 τὸ παράδειγμα «οἱ ἄρρενες τέττιγες ᾄδουσι» —τὰ αὐτὰ καταλαλεῖ καὶ τοῦ κ. Μ. Σακκελλαροπούλου. Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰ πολὺ τούτων πλειότερα καὶ βαρύτερα τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαβηταρίου. Ἐν ᾧ ἐν σελίδ. 56 π.χ. φέρεται «οἱ ἀτακτοι μαθηταί», μετὰ δύο σελίδες (58) διδάσκεται τὸ κτ—ἐν ᾧ ἐν σελίδι 55 φέρεται «μητρὸς», μετὰ τέσσαρας σελίδας (!) διδάσκεται τὸ τρ—ἐν ᾧ ἐν σελίδ. 55 φέρεται τὸ πλοῖον, μετὰ τρεῖς σελίδας (!) διδάσκεται τὸ πλ κτλ. κτλ. Ταῦτα ὅμως δὲν ἀναχαιτίζουσι τὸν εὐσυνείδητον τοῦτον κριτὴν ἀπὸ τοῦ νὰ διατυμπανίσῃ διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι «καθόλου ὅμως εἰπεῖν τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦτο διακρίνεται διά τε τὴν μεγάλην ἐπιμέλειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον μεθ' οὗ εἶνε συντεταγμένον».

Ὁ αὐτὸς εὐσυνείδητος κύριος κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Μισιτζῆ λέγει: «Ἀφόρητον . . πλημμέλημα εἶνε ἡ ἄμετρος λέξεων παράταξις . . καί τινων τούτων σπανίων οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀνωφελῶν, ὡς θὼς λὰξ πὰξ πὺξ φηγὸς ἔποψ κόκκυξ κινάβαρι μεῖριγξ». Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἔτι τούτων πλείονα καταλαλεῖ καὶ τοῦ κ. Σακελλαροπούλου, καλλωπίζων μάλιστα ἔτι μᾶλλον τὸν λόγον οὑτωσί· «Αἱ πρὸ τῶν προτάσεων προτασσόμεναι λέξεις καὶ ἐν ἀφθονίᾳ πολλαχοῦ παρατίθενται καὶ δυσνόητοι αἱ πολλαὶ τοῖς παιδαρίοις εἶνε,

1) Ἔκθεσις σελ. 10, α, περὶ τὸ τέλος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὥστε οὐ μόνον ὄχλον καὶ ταραχὴν ταῖς κεφαλαῖς αὐτῶν θὰ ἐμποιῶσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν διδάσκοντα πολλάκις θὰ ἀναγκάζωσι τὴν προσήκουσαν ἑρμηνείαν καὶ ἐξήγησιν νὰ δίδῃ.. Οὕτως ἄγνωστοι τοῖς παιδαρίοις λέξεις εἶνε «νῶτα νόμισμα νιπτὴρ νόσος νεογνὸν ναῦς ναῦλος νῆσος νάρθηξ νὺξ νίκη νουθετῶ ἶον ἶρις ἵππος ἱέραξ ἰχθὺς ἰδρὼς ἰστὸς ἱκανὸς ἰσχυρὸς ἱππεύω ἰσχναίνω» Τὰ αὐτὰ καταλαλῶν καὶ τοῦ Ἀλφαβηταρίου τοῦ κ. Π. Λιβαδᾶ καταλέγει τὰς λέξεις αὐτοῦ· «ἔρμα ἅλσος ἅλμα ταὼς μύωψ ὅλβιος θύελλα σήματα νῆσσα ἶνες ἰμὰς γῆρις πίτυς μύκητες καρὶς ἡδὺς θὼς δάπεδον ἀδὴν μήκων νάρκη ἔλιξ κόκκυξ βόμβυξ ἔποψ τέλμα». Ταῦτα ποῦ μὲν δικαίως καὶ ὀρθῶς, ποῦ δὲ οὐχὶ δικαίως οὐδὲ ὀρθῶς, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἄγαν ἀπροσέκτως. Προφανῶς ὅμως πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰ τοῦ ἐστεμμένου αὐτοῦ φίλου παρόμοια τούτοις, ἵνα μὴ εἴπω καὶ πολὺ προπαλαιπαλαίτερα τούτων, οἷα π. χ. «πίσον ῥιπὶς πυρὸς σῖτα μίτος δόμα θὼς χοῦς χνοῦς θροῦς εἶτα παῦλα συναυλία κόγχη ἀβδᾶς χθὼν μνᾶ γδοῦπος ῥόπτρον ὕσπληξ ἔδδιξ κάδδιχος ἷς σῦς ῥὰξ ῥὼξ» κτλ. κτλ. 1). Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀποτρέπουσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ διατυμπανίσῃ διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι «ὁ συγγραφεὺς τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις ἔχει ἀφελεῖς».

Οἱ κ. κ. κριταὶ ἔχοντες τὸν κ. Ἀποστολόπουλον πρὸς καταδίκην προωρισμένον, κατακρίνουσιν αὐτὸν ὡς παραβάντα τοὺς κειμένους νόμους λέγοντες: «Σχεδὸν δὲ αἱ ἡμίσειαι τῶν ἀρχοειδῶν ἀρχετύπων λέξεων (σαμάρι γίδα ψάρι παπὶ) εἶνε κακόζηλοι καὶ παρακεκομμέναι, μία δὲ (ἄτι) οὐχὶ καὶ Ἑλληνικὴ παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων ὁριζόμενα ὅτι τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία γράφονται ἐν γλώσσῃ ἁπλῇ καὶ γνησίως Ἑλληνικῇ». Πολὺ ὀρθῶς καὶ πολὺ δικαίως. Ἔχοντες ὅμως τὸν κ. Κουρτίδην πρὸς βράβευσιν προωρισμένον οὐδὲν περὶ τῆς αὐτῆς παρανομίας λέγουσιν, εἰ καὶ ὁ μὲν κατακρινόμενος ἔχει μόνον τὴν μὴ Ἑλληνικὴν λέξιν ἄτι, ὁ δὲ βραβευόμενος πλὴν ταύτης, τετράκις μάλιστα ἐπα-

1) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Τέχνη Ῥητορικὴ 10, 10: Ἐνίοτε λέγουσι τὰ σπάνια τῶν ὀνομάτων κατὰ μίμησιν τὴν πρὸς ἑτέρους καθάπερ ἐν ἰδέᾳ τινὶ κωμῳδίας. Ἡμεῖς δὲ οὔτε παίζοντες, οὔτ' ἀνάγκῃ κατακλειόμενοι, θηρῶμεν τὰ ὀλίγα ταῦτα ὀνόματα, ὀψιμαθείᾳ καὶ ἀπειροκαλίᾳ τοῖς αἰσχίστοις τῶν παθῶν περιπεπτωκότες.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ναλαμβανομένης: ἄτι ἀξετίμωτο — ἄτι δύστυχο — ἄτι χαμένο καὶ ἄτι φουσκωμένο — ἔχει καὶ τὰς «ἁπλᾶς καὶ γνησίας Ἑλληνικὰς λέξεις, ὡς ὁ νόμος περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων ὁρίζει!» κουμπάρε μπουγάζι καραούλι μετερίζι μπάφες Μαίστρος ἐσαλπάραμε κι' ἔγια μόλα, γιὰ ἔγια μόλα, ἔγια λέσα κτλ.

Οἱ ἀκριβοδίκαιοι κ. κριταὶ ἔχοντες τὸν κ. Κονιδάρην πρὸς καταδίκην προωρισμένον διασείουσιν αὐτόν, διότι ὁ ἄνθρωπος προφανῶς ἐξ ἀβλεψίας ἀντιγραφικῆς ἀφῆκε γεγραμμένον ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ αὐτοῦ τῆς Β΄ τάξεως «μυρμυρίζουσα» ἀντὶ μορμυρίζουσα. Ὁρμῶσι δὲ κατ' αὐτοῦ καὶ στιγματίζουσι τὸν δυστυχῆ ὡς σχολαστικὸν μεγάλῃ τῇ φωνῇ βοῶντες: «μυρμυρίζουσα», δηλ. ἡ γάττα· τὸ μυρμυρίζω εἶνε **σχολαστικὴ μετατροπὴ** τῆς κοινῆς μετοχῆς μουρμουρίζουτα τοῦ ῥήματος μουρμουρίζω». Πολὺ φυσικῶς, διότι οἱ ἐχθροὶ ὀξύτερον τῶν ἀλωπέκων βλέπουσιν. Ἀλλὰ τί εἴδους μετατροπαὶ εἶνε, παρακαλῶ, τὰ ἀμνημόνευτα καὶ ἀστιγμάτιστα ταῦτα τοῦ βραβευθέντος Ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ΄ τάξεως μάλιστα; ὁ κηρὸς ἀνέλυσεν ὑπὸ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου (σελ. Ἀναγνωσμ. 18) — θὰ ἔχῃς νὰ κάμῃς μ' ἐμὲ (σελ. 23) — μὲ συμπάθειοΝ (σελ. 56) — ἐκεῖνος ὅμως διὰ εὐχαριστῶ (σελ. 59) — σὺ ἔχασες τόσον ποσόν· πάρε τα (σελ. 70) — ἄχ, κατηραμένε κλέπτη (σελ. 91) — στρεφογυρίζω — ὁ ψυχουιὸς (σελ. 1871); Μόνον σχολαστικὴ μετατροπὴ ἢ καὶ παχεῖα ἀπειροκαλία καὶ χονδρὴ ἀναισθησία λεκτικὴ εἶνε ἡ ἀπεχθὴς αὕτη παραμόρφωσις τῆς δημώδους λαλιᾶς «τὸ κερὶ ἔλυωσε — θἄχῃς νὰ κάνῃς μ' ἐμένα — μὲ συμπάθειο — ἐκεῖνος ὅμως γιὰ εὐχαριστῶ — πάρ 'τα — στρυφογυρίζω — καταραμένε κλέφτη — ψυχογυιός; Ἀλλ' «ὅ τ' ἄδικος ἄνισος καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον . . . οὐ γὰρ ὁμοίως ἀποδίδομεν τὰς κρίσεις . . φιλοῦντες καὶ μισοῦντες», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης 1).

Περαιτέρω· Εἰδότως καὶ προβεβουλευμένως καὶ ἐκ προαιρέσεως ἀποσιωπῶσιν οἱ κ. κ. κριταὶ πλῆθος σφαλμάτων τοῦ βεβραβευμένου Ἀναγνωσματαρίου τοῦ ἐστεμμένου κ. Κουρτίδου. Ἀπόδει-

1) Ἠθικὰ Νικομάχεια 1131, α, 9. Ῥητορικὴ 1356, α, 15.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξις δέ: Ἐλέγχοντες οἱ εὐσυνείδητοι οὗτοι κύριοι τὸ Ἀναγνωσματάριον τῆς τρίτης τάξεως τοῦ κ. Καβαλιεράτου καὶ σκοποῦντες νὰ καταδικάσωσιν αὐτὸ γράφουσι: «Καὶ ὑπὸ ἔποψιν γλώσσης ἐξεταζόμενον τὸ βιβλίον εἶνε ἀνάξιον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀνάγνωσμα τῶν δημοτικῶν ἡμῶν σχολείων. . Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ οὔτε δημώδης εἶνε οὔτε καθαρεύουσα, ἀλλ' ἀμφοτέρων ὀνθύλευμα καὶ συμπίλημα, σολικισμῶν καὶ βαρβαρισμῶν ἀνάπλεων». Πολὺ ὀρθῶς καὶ πολὺ δικαίως. Ἀλλὰ σκοποῦντες νὰ βραβεύσωσι τὸ τοῦ κ. Κουρτίδου Ἀναγνωσματάριον γράφουσι περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἀκριβῶς τὰ ἐναντία τούτων. Γράφουσι δηλ. τὰ ἤδη γνωστὰ ἐπαίσχυντα ἐκεῖνα: «Ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἀκολουθῶν παιδαγωγικῇ τινι θεωρίᾳ, καθ' ἣν ὁ παῖς πρέπει νὰ διδαχθῇ ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ αὐτοῦ βιβλίῳ **πάντας** (!) τοὺς τύπους τῆς πατρίου αὐτοῦ γλώσσης, παρατίθησι τοιούτους ἔκ τε τῆς λαλουμένης καὶ τῆς γραφομένης γλώσσης». Καὶ ὅπερ καὶ τὸ πρωτοτυπώτατον, αὐτὸς ὁ κ. Ζησίου, ὁ γράψας ταῦτα, μετὰ δύο σειράς, ὑπαινισσόμενος τὸ ἐμὸν πρὸς καταδίκην προωρισμένον Ἀναγνωσματάριον τῆς τετάρτης τάξεως, ἐν ᾧ κατ' αὐτόν, μετεχειρίσθην γλῶσσαν «ἥτις εἶνε ἡ γραφομένη, ἀλλὰ πλέον τοῦ δέοντος δι' Ἀναγνωστικὸν βιβλίον κεκαθαρμένην» (Ἔκθ. σελ. 29 ἐν τέλ.) γράφει ἰδίᾳ χειρὶ (Ἔκθ. σελ. 31 α, ἐν τέλ.): «Καὶ δὲν θὰ διατρίψωμεν μὲν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα περὶ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης ἡμῶν, λέγομεν δὲ τοσοῦτον μόνον, ὅτι διὰ τὰ Ἀναγνωστικὰ βιβλία μέσην τινὰ ὁδὸν πρέπει νὰ βαδίζωσιν οἱ συγγραφεῖς, μεταχειριζόμενοι γλῶσσαν οὔτε ταπεινὴν καὶ τοῦ παιδὸς τὴν καλαισθησίαν φθείρουσαν οὔτε ὑπεράγαν κεκαθαρμένην χρήζουσαν ἀδιαλείπτως λεξικοῦ καὶ προκαλοῦσαν ἀνίαν καὶ μῖσος πρὸς τὸ βιβλίον. Διότι **παραδεχόμεθα τὴν γνώμην** τοῦ Ἀριστοφάνους ὡς παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ φέρεται· πολλαὶ γάρ, φασιν, εἰσὶ συνήθειαι. . Ἀθηναίων διαφέρουσα μὲν ἡ παλαιά, ἐξηλλαγμένη δὲ ἡ νῦν. Καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ μὲν τῶν κατὰ τὴν ἀγροικίαν, ἡ αὐτὴ δὲ τῶν ἐν ἄστει διατριβόντων· παρ' ὃ καὶ ὁ κωμικὸς λέγει Ἀριστοφάνης:

Διάλεκτον ἔχοντα μέσην πόλεως
οὔτ' ἀστείαν ὑποθλυτέραν
οὔτ' ἀνελεύθερον ὑπαγροικοτέραν».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλὰ καὶ τούτου ἔτι χεῖρον! Ὁ αὐτὸς κριτής, ὁ ἀκριβοδίκαιος κ. Ι. Ἀργυριάδης, κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Θ. Ἀποστολοπούλου, λέγει: «Ἐν τῷ β΄ μέρει δὲν προσέχει περὶ τὴν λέξιν, διότι ἐν αὐτῷ αἱ πλεῖσται τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων ποῦ μὲν οὐχὶ φιλοκάλως κεῖνται, ποῦ δὲ κομψαὶ μετὰ καθημαξευμένων συμφύρονται». Πολὺ ὀρθῶς καὶ πολὺ δικαίως. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰ τοῦ ἐστεμμένου φίλου αὐτοῦ πολὺ τούτων χείρονα: «ὁ ἡνίοχος ἔχασε τὸν χαλινὸν — ἔρια φῶλι — ἄρουρα ὑνὶ — γδοῦπος στραβὸς — κάδδιχος ἀλογόμυγα — ἔδδιξ τουλουμίσιο τυρὶ — αἱ θύραι τῶν οἰκιῶν ἔχουσι ῥόπτρα, ἡ σκάλα ἔχει σκαλοπάτια — τῷ κήπῳ φύτευε λαχανικά, αἱ φθεῖρες εἶνε βρωμερὰ ζωύφια. — ἀμβροσία μύξα» κτλ. Ἀπρεπῶς δὲ διατυμπανίζει διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι «ὁ συγγραφεὺς τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις ἔχει ἀφελεῖς».

Καὶ ὁ ἐν τῇ κριτικῇ εὐσυνειδησίᾳ συνάδελφος τοῦ κ. Ι. Ἀργυριάδου, ὁ ἀξιότιμος κ. Ζησίου, ὀξύτερον μὲν τῶν ἀλωπέκων βλέπει τὰ εἰς τοὺς ἄλλους πλημμελήματα, τυφλώτερον δὲ τοῦ ἀσπάλακος τὰ εἰς τοῦ βραβευτέου φίλου αὐτοῦ. Ὅπως καταδικάσῃ τὸ Ἀναγνωσματάριον τῆς Δ΄ τάξεως τοῦ κ. Σκορδέλη καὶ τοῦ κ. Κουλουμπάρδου π. χ. ἔχει ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμούς· ὅπως δὲ βραβεύσῃ τὸ τοῦ φίλου αὐτοῦ κλείει αὐτούς. Περὶ τοῦ κ. Σκορδέλη δηλ. γράφει: «Ἐκ δὲ τῶν φράσεων, ὅπου λέξεις ἀρχαῖαι καὶ καθημαξευμέναι συμφύρονται σημειούμεθα ἐλαχίστας μόνον μηλέα, κερασέα, λαλές, λουλούδια πολλὰ εὐώδη, τὸ ρυάκι τρέχει ἀκάματον, κουτουλοῦν, οἱ λαγοὶ στέκονται μὲ τεντωμένα ὦτα κτλ.». Ταῦτα ὀρθῶς καὶ δικαίως ἔν τισιν. Ἀδίκως ὅμως ὅλως καὶ μοχθηρῶς ἀποσιωπᾷ τὰ τοῦ κ. Κουρτίδου: «Ἀφεντόπουλο ἀγριόχηναι ἀγριόπαπιαι κουμπάρε, καρρίτσα κουφάλα ἡ μητέρα ὁ πατέρας σοῦβλα σκλάβος ψυχουιὸς σπασμένο αὐγό — ἀλλ' ἐγὼ ἐγνώριζα ἓν μέσον μὲ τὸ ὁποῖον εἰμποροῦσα νὰ ἐξαφανίσω τὸ βλαβερὸν αὐτὸ ἀέριον — μοῦ εἶπαν ὅτι ἦτο βαθύπλουτος ἄνθρωπος· ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν χρημάτων του δὲν ἐφρόντισε νὰ κάμῃ καμμίαν ἐργασίαν, ἤθελε μόνον τὴν καλοπέρασιν — ἀμέσως ἦλθαν εἰς τὸν νοῦν μου οἱ λόγοι σου, καὶ ἐνῷ ἔτρεχα πρὸς σὲ διὰ νὰ σοὶ εἴπω ὅτι ἔχεις δίκαιον — πρὶν μάθω νὰ πλέκω καλάθια

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ κερδίζω μὲ τὸν κόπον μου τὸ ψωμί μου, ἐγύριζα εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἐδιακόνευα — ἐνθυμοῦμαι τοὺς περιφρονητικοὺς λόγους τῶν διαβατῶν, τὰς ἡμέρας κατὰ τὰς ὁποίας ἔτρεχα ἡμίγυμνος καὶ ἀνυπόδητος ἀπὸ θύρας εἰς θύραν, καὶ τὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος ἐπλάγιαζα χωρὶς νὰ φάγω — ἡ καρδία μου σπαράζεται — ἀναρριχᾶται εἰς τὰ ἐξάρτια καὶ λύνει καὶ δένει τὰ ἱστία» κτλ. κτλ. ἄτινα εἶνε πολὺ πλειότερα τῶν τοῦ κ. Σκορδέλη καὶ προφανῶς πολὺ βαρβαρώτερα καὶ χυδαιότερα καὶ ἀνωμαλώτερα αὐτῶν.

Στιγματίζοντες οἱ πρωτότυποι οὗτοι κριταὶ τὸν κ. Καβαλιεράτον λέγουσιν: «Οὐδὲ ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων ἀπηλλαγμένον εἶνε τὸ κρινόμενον Ἀναγνωσματάριον, μαρτυρούντων παχυλὴν ἄγνοιαν τῆς γλώσσης, ὀφειλομένην δὲ οὐχὶ εἰς παραδρομὴν ἢ ἐσφαλμένην ἀντιγραφήν, ἀφοῦ ταῦτα σταθερῶς ἐπαναλαμβάνονται — δείγματα δὲ ἐκ τῶν πολλῶν ἀποδεικνύοντα τὰς ἐλλείψεις τοῦ βιβλίου ἀρκούμεθα καταλέγοντες τὰ ἑξῆς ὀλίγα, ἱκανὰ καὶ μόνα νὰ ἀποδείξωσι τὸ βιβλίον τοῦτο ἥκιστα χρήσιμον πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν συνετάχθη». Πάντα ταῦτα πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ πάντα τὰ μετὰ ταῦτα πολὺ μοχθηρῶς καὶ πολὺ ὑβριστικῶς καὶ πολὺ ἀλογίστως. Διότι, σκοποῦντες νὰ ἐκφαυλίσωσι τὸν κ. Καβαλιεράτον, ἀναγράφουσιν ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῶν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε: «ὠργισμένος γρ. ὠργισμένος, κατεβρόχθησαν γρ. κατεβρόχθισαν, κλίμαξ γρ. κλῖμαξ, ξῖφος γρ. ξίφος. ῥάγες γρ. ῥᾶγες, μακρωτέρα γρ. μακροτέρα, δὲν ἐπίστευον ποτὲ γρ. δὲν ἐπίστευόν ποτε, νὰ λησμονῶμεν ποτὲ γρ. νὰ λησμονῶμέν ποτε, ἰχθεῖς γρ. ἰχθύες, στάχεις γρ. στάχυες, οἱ μῦς γρ. οἱ μύες, τοὺς βόας γρ. τοὺς βοῦς, ἐτρύπουν γρ. ἐτρύπων, ὅταν πιστεύει γρ. πιστεύῃ, θὰ εὕρης γρ. θὰ εὕρῃς, θὰ ἔλθη γρ. θὰ ἔλθῃ, θὰ εἴπουν γρ. θὰ εἴπωσι, ὅταν τὰ βλέπῃ νὰ κινοῦνται, νὰ ἀναβαίνουν — πάντα ἀφόρητα — γρ. βλέπῃ κινῶνται ἀναβαίνωσι καταβαίνωσιν, νὰ εὐχαριστηθῇ ποῦ ἔκλαιε γρ. διότι ἔκλαιε, τόσῳ ὅσῳ γρ. τόσον ὅσον, ἀνοίξατέ μοι, δότε μου — ἡ συνήθης ποικιλία, ἤτοι ἡ διαστροφὴ τῆς γλώσσης — ἐτρεμόσβυνεν· σημ. Τοιαῦται συνθέσεις πρέπει νὰ ἀποβάλλωνται ἐκ τῆς γλώσσης — τινὲς ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ἀνθρώπων γρ. ἀνδρῶν» κτλ. κτλ. Πάντα ὀρθὰ καὶ δίκαια ἕως ἐδῶ. Σκοποῦντες ὅμως νὰ βραβεύσωσι τὸν κ. Κουρτίδην προσεποιή-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θησαν ὅτι δὲν εἶδον δῆθεν τὰ ἐν τῷ ἐστεμμένῳ αὐτοῦ Ἀναγνωσματαρίῳ, τῆς τετάρτης μάλιστα τάξεως, ὁμοειδῆ μὲν τούτοις, ἀλλ' ὑπέρτερά πως κατά τε τὸ πλῆθος καὶ τὴν φυλότητα παντοῖα πλημμελήματα, ὡς π. χ. «ὁ ἵππος εἶνε ἵππιος — θὰ λικμίσῃ (σελ. 55) — κλῖμα μίγμα (σελ. 131) — ἡ κορινθιακὴ μικρὰς καὶ στρογγύλας τὰς ῥάγας (σελ. 178) — ἐπικινδυνωτάτη (σ. 183) — ἡμέραν τινα, κρότον τινα, τὸ βῆμα των, τὸ σῶμα σου, τὸν πλοῦτον του (σ. 46, 76, 90) — ἐπήδων οἱ ἰχθῦς, οἱ ἰχθῦς τῆς θαλάσσης, οἱ παστοὶ ἰχθῦς (σ. 6, 17, 99, 168) — ὦ Σόλον, Σόλον, Σόλον, Σόλον, τετράκις ἐν τῷ αὐτῷ διηγήματι (σ. 60-61) — τὰς κλυτύας τῶν ὀρέων (159) — τὰ δάκτυλα ἐτρύπουν δι' αὐτῆς τὸ ὑπόδημα (53) — ὅταν ἐργάζεται, ὅταν καταδιώκεται, ὅταν καταθέσετε, ὅταν ὀργίζεται (σ. 49, 117), τίς θὰ σέβεται, δὲν θὰ εἰμπορῆτε νὰ μὲ εὕρετε, χωρὶς νὰ ἐντρέπεται, δοκιμάσετε νὰ σπάσετε, νὰ ἀναφλέγεται, νὰ ἀρχίζετε (σελ. 147, 53, 55) — νὰ ὁμιλοῦν διὰ χιλιάδας, ὅταν βλέπῃ ὅσους ὁδηγοῦν ἁμάξας (σελ. 34, 47) — ἀναχωροῦν διότι πρέπει νὰ ἀναχωρήσουν.. ἂν μείνουν ἐδώ, θὰ ἀποθάνουν, διὰ νὰ πετοῦν καὶ διασχίζουν, ἐμαζεύθηκαν νὰ κάμουν μεγάλο ταξεῖδι, θὰ ἀνησυχήσουν, θὰ ἀντισταθοῦν (σελ. 41, 43) — ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποῦ ἐγεννήθην ἕως ὅτου ἐμεγάλωσα (σελ. 89) — ἐσκόρπιζαν παντοῦ κἄτι ποῦ λέγεται ἀνθρακικὸν ὀξὺ (σελ. 107) — ἡ εὐεργεσία ὅσον μυστικὴ εἶνε τόσῳ μεγαλειτέραν ἀξίαν ἔχει (σελ. 34) — ταπεινωμένην μαραμένα βαμμένον κεκρυμμένον προσκεκολλημένον πεπιεσμένον ἀπομεμακρυσμένα (σελ. 25, 57, 77, 79, 108, 112) — νὰ σᾶς εἰπῶ, νὰ μᾶς εἴπῃς, εἰπέ μοι, μοὶ ἐπέτρεψας (σ. 58, 60, 71) — μοῦ εἶπαν (σελ. 185) — καλή μου γυναῖκα, καὶ πῶς ὀνομάζεσαι ὦ γύναι (σ. 81, 77) — ἐν τῷ αὐτῷ διηγήματι (σελ. 102-103): νὰ ἔλθητε νὰ μὴ ἔλθητε, νὰ ἐπιστρέψητε, νὰ πίνετε νὰ ἐγείρεσθε — ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ εἷς τινα μέρη — εἷς τὰς Ἀσιατικὰς χώρας καὶ ἐν Νουβίᾳ — ἀποστρέφεται ὅσους δὲν πράττουν τὸ καλὸν ὁσάκις εἰμποροῦν νὰ τὸ πράξωσι (σελ. 6. 26. 58) — τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα ἐγέμισαν χελιδόνας — ἕνα χανδάκι γεμᾶτον λάσπην — ἐγέμισαν ὅλην τὴν οἰκίαν ἀπὸ μεταξοσκώληκας — τί κρῖμα ποῦ ἔχω μὲ σφαιρίδια γεμᾶτον τὸ ὅπλον — ἐγέμισε τὸ ἔδαφος ἐκ πόας — ἐγεμισαν ὕδατος τὰ ἀγγεῖα!! (σελ. 41. 58. 83. 99, 112. 140) — ἀγριοκυττάζονται ἀγριόχηναι ἀγριόπαπιαι κατασπαράζεις στρεφογυρίζω

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(σελ. 43. 91. 120)— ἡ σακκορράφα ἐνόμισεν ὅτι ἐσχετίσθη μὲ σημαντικὸν ὑποκείμενον (σελ. 54) κτλ. κτλ. Ἀλλ' «οἱ κριταὶ χαρίζονται οἷς ἂν φίλοι ὦσι καὶ ἢ ὅλως ἀφιᾶσιν ἢ μικροῖς ζημιοῦσι», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης 1)· καὶ τοῦτο διότι μόνον, ὡς μὴ ὤφελεν, «ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖς ἔπεται γνώμη τε καὶ αἰδώς, οἳ νῦν ἐν πολλοῖς ἀτρεκέως ὀλίγοι», ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ Θέογνις (στίχ. 635).

Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς κριτής, ὁ κ Ἰ. Ἀργυριάδης, κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Κονιδάρη λέγει: «Αἱ φράσεις δυσανάλογοι πρὸς τῶν παιδαρίων τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν· ὡς «ὁ δὲ καρπὸς ἀνήκει εἰς ἐμὲ διὰ τὰ δικαστικὰ ἔξοδα — καλὲ τί διαφορὰ ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην! εἶδες ἡ συμβουλή μου;» Ἐπίσης διὰ τὸν αὐτὸν λόγον κατακρίνει τὸν κ. Μισιτζῆ διὰ τὰς προτάσεις του «ὅταν ὁ Ὀρφεὺς ἔπαιζε τὴν λύραν του, ὡς λέγει ἡ μυθολογία — ὁ ἄγγελος εἶνε πνεῦμα καθαρὸν — ἢ ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἦσαν φωτισμένοι καὶ πεπαιδευμένοι θὰ ἦσαν εὐτυχεῖς». Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰ τοῦ ἐστεμμένου φίλου Ἀλφαβηταριογράφου, ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀκατανοητότερα ταῦτα: «ἡ θεία εἰρήνη — ἡ εἰρήνη εἶνε θεῖον δῶρον — ὁ καλὸς βασιλεὺς εἶνε εὐτυχία τοῦ λαοῦ — ἡ ἀλήθεια ἀνήκει τῇ ἀρετῇ — ἀμβροσία λέγεται ἡ τροφὴ τῶν θεῶν — ὁ δειλὸς εἶνε ἐχθρὸς τῆς πατρίδος — Σόλων ὁ σοφὸς εἶπε μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε — ἅμα ἔπεσεν ἡ ὕσπληξ ἔτρεξαν οἱ δρομεῖς» κτλ. κτλ. Ἀπρεπῶς δ' ὅλως διατυμπανίζει διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι «ὁ συγγραφεὺς εἰσάγει φράσεις καὶ προτάσεις σαφεῖς καὶ εὐλήπτους».

Ὁ αὐτὸς Κύριος κατακρίνων τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Ἀποστολοπούλου λέγει: «Ἀπὸ δὲ τῆς σελίδος 34-46 αἱ προτάσεις οὐ μόνον πενιχρόταται ἀλλὰ καὶ κακόζηλοι εἶνε «ὁ ὄνος ἔχει αὐτία μεγάλα — ἡ μυῖα τρώγει τὸ μέλι — τὰ ἀγγούρια τρώγομεν — τὰ κρομμύδια τρώγομεν» κτλ. Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. Ἀλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰς ἐστεμμένας ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ «πενιχροτέρας» καὶ «κακοζηλοτέρας» προτάσεις τοῦ βραβευθέντος φίλου, οἷαι π. χ. «ὁ γείτων ἔχει μεγάλα γένεια — ὁ ὄνος ἔφαγε τὰ ἄχυρα — ἀγαπῶ τὰ μαῦρα μοῦρα — ὁ πα-

1) Ῥητορικὴ 1372, α. 20.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴρ εἶνε καλὸς χορευτὴς — βάλλω γόμφους εἰς τὴν σανίδα — χύνε ὕδωρ τῇ αὐλῇ — φῶς φανάρι — χαῖρε ἑταῖρε — εἴθε νὰ γείνω γέρων — κόψε ῥάψε» κτλ. κτλ.

Κατακρίνων ὁ αὐτὸς κ. κριτὴς τὸ 'Αλφαβητάριον τοῦ κ. 'Αδαμοπούλου λέγει: «Καὶ τὸ δεύτερον δὲ μέρος τοῦ αὐτοῦ τεύχους ὀλίγας περιέχει προτάσεις καὶ ταύτας ξηράς, ἅμα δὲ κακοζήλους καὶ πλημμελεῖς· τοιαῦται δ' εἶνε: «Τίς ἔδεσε τὴν οὐρὰν τοῦ ὄνου; — αἱ μυῖαι εἶνε ζῷα· αἱ μυῖαι εἶνε ἀθῷα ζῷα — αἱ μυῖαι εἶνε ἐπίμονα ζῷα — δὲν θὰ πειράζω τὰς μυίας — ἡ γαλῆ διώκει τὰς μυίας — αἱ μυῖαι ρυπαίνουν τοὺς τοίχους» κτλ. Πολὺ δικαίως καὶ πολὺ ὀρθῶς. 'Αλλὰ πολὺ ἀδίκως καὶ πολὺ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὰς ἔτι βδελυρωτέρας ἑλληνικρασίας ταύτας τοῦ ἐστεμμένου αὐτοῦ φίλου: «ἡ ἀλογόμυια — αἱ ἀλογόμυιαι — ἡ μυῖα πετᾷ — αἱ μυῖαι δὲν εἶνε καθαρὰ ζῷα — αἱ μυῖαι πετῶσιν εἰς τὰ φαγητὰ — αἱ μυῖαι μολύνουσι τὰ φαγητὰ — ἀηδιάζω πολὺ τὰς μυίας — αἱ ἀλογόμυιαι πειράζουσι πολὺ τὰ ζῶα — ἡ μυῖα καὶ ὁ κώνωψ ῥοφῶσι τὸ αἷμα — ὁ ὄνος διώκει τὰς μυίας μὲ τὴν οὐρὰν — ὁ παῖς ὁ ὁποῖος πιάνει τὰς μυίας μὲ τὰς χεῖρας εἶνε ρυπαρὸς — αἱ μυῖαι μεταδίδουσι τὰς νόσους — κοιλίαι αἰγῶν καὶ βοῶν — μὲ τὴν ξύστραν ξυόμεθα (!) — αἱ φθεῖρες εἶνε βρωμερὰ ζωύφια — ἀπὸ τὴν ῥῖνα ἐξέρχεσαι ἡ μύξα» κτλ. κτλ. 'Απρεπῶς δ' ὅλως διατυμπανίζει διὰ τῆς ἐντίμου αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι «ὁ συγγραφεὺς τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις ἔχει ἀφελεῖς».

Φεῦ! Οὐδὲν δίκαιόν ἐστιν ἐν τῷ νῦν γένει·
ἅπαντα τόλμης δοῦλα καὶ ἀναισχυντίας 1).

Ὁ αὐτὸς ἔντιμος κριτὴς κ. 'Αργυριάδης κατακρίνων τὸ 'Αλφαβητάριον τοῦ κ. Μ. Σακελλαροπούλου γράφει: «Αἱ δὲ περιγραφαὶ εἶνε πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ β' μέρους τοῦ 'Αλφαβηταρίου δυσανάλογοι, 27 ὅλαι σελίδες ἐκ τῶν 64 ἐν αὐτῷ καταλαμβάνουσαι». Ὀρθῶς καὶ δικαίως. 'Αλλ' ἀδίκως καὶ μοχθηρῶς τυφλώττει πρὸς τὸ βραβευθὲν 'Αλφαβητάριον τοῦ φίλου αὐτοῦ κ. Μ. Βρατσάνου, ἐν ᾧ ἡ πραγματογραφία κατέχει σελ. 27 1/4 ἐκ τῶν 50 τοῦ ὅλου τοῦ αὐτοῦ μέρους (σελίδ. 70-120). Ὅ ἐστιν ἐν ᾧ ἐν τῷ κατακρι-

1) Εὐριπίδης ἀπόστ. 696. Ἰδ. καὶ Comicorum Atticorum fragm. ἔκδ. Kock, τόμ. 3, σελ. 755, ἀριθ. 570 b.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νομένῳ βιβλίῳ ἡ ἀναλογία τῶν περιγραφῶν πρὸς τὸ ὅλον εἶνε 40 %· ἐν τῷ ἐστεμμένῳ εἶνε 54 %! Οὐχ ἧττον τοῦτο οὐδαμῶς ἀποκωλύει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ διατυμπανίζῃ διὰ τῆς τιμιωτάτης αὐτοῦ ὑπογραφῆς ὅτι «τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦτο διακρίνεται διὰ τὴν μεγίστην ἐπιμέλειαν καὶ τὸ εὐμέθοδον μεθ' οὗ εἶνε συντεταγμένον».

Τόσον δίκαιον εἶχεν ὁ σεμνὸς Πλούταρχος εἰπών ποτε περὶ τοιούτων ἀνελευθέρων καὶ ἀγεννῶν ἀνθρωπίσκων: «ἀλλ' οὐκ ἐλεύθερος οὗτος, ὦ Μητρόδωρ' ἐστίν, ἀλλ' ἀνελεύθερος καὶ ἀνάγωγος, καὶ οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ἣ τοὺς Γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς Μητρῴοις κολάζουσιν» 1).

Ὁ δὲ κύριος Ζησίου, ἄλλος οὗτος ἀκριβοδίκαιος κριτής, κατακρίνει μὲν τὸν κ. Σκορδέλην διότι ἔγραψέ που: «ὑψηλὸς καὶ ἀρειμάνιος λοχίας ἐκράτει τὴν ἐθνικὴν σημαίαν τοῦ τάγματος», προσεπιλέγων τὸ ἄγαν λεπτὸν καὶ σφόδρα διεσμιλευμένον τοῦτο νοίδιον «τὴν σημαίαν δὲν κρατεῖ λοχίας», βραβεύει δ' ὅμως τὸν κ. Κουρτίδην γράψαντα «ὅτε τὸ τάγμα ἔφθασεν εἰς τὰ παραπήγματα καὶ διελύθησαν αἱ τάξεις» (σελ. 10). Καὶ κατακρίνει μὲν τὸν κ. Κουλούμπαρδον περιγράψαντα τὴν φάλαιναν καὶ τὰ ἠφαίστεια, βραβεύει δ' ὅμως τὸν κ. Κουρτίδην μετενεγκόντα ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας τοῦ Μηλιαράκη, τὰ περὶ φοίνικος καὶ Ἀράβων καὶ βουρνουζίων καὶ ἀντιλοπῶν καὶ στρουθοκαμήλων καὶ φαντασιοπληξιῶν Ἀσιατικῶν. Καὶ ἐκεῖ μὲν ἐρωτᾷ «τί πρὸς ἡμᾶς ἡ φάλαινα . . . καὶ τὰ ἠφαίστεια;» ἐνταῦθα δὲ ὑπεραπολογούμενος, ὡς τις ὠνητὸς συνήγορος. τὰ ἀσύστατα ταῦτα καὶ σκαιὰ προφέρει: «Πραγματεύεται δὲ περὶ φοίνικος, διότι οὐ μόνον γνωστὸν εἶνε τὸ δένδρον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος ἐμβάλλεται ἐν ὡραίᾳ ἀραβικῇ (!) διηγήσει». — Λοιπόν· Ἀραβικὴ διήγησις καὶ φοῖνιξ καὶ Ἄραβες καὶ βουρνούζια καὶ ἀντιλόπαι καὶ στρουθοκάμηλοι καὶ Ἀσιατικὴ φαντασιοπληξία ἐπιτρέπονται ἐνταῦθα, φάλαιναι δὲ καὶ ἠφαίστεια δὲν ἐπιτρέπονται ἐκεῖ. Καὶ διὰ τί; Ἀκούσατε! «Ἐπειδὴ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον παρ' ἡμῖν εἶνε μόνον τετρατάξιον, πρέπει — τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις — νὰ ἀναφέρωνται μάλιστα εἰς τὰ ἤθη καὶ τὴν χώραν τὴν Ἑλληνικήν, εἰς τὰ φυτά, ζῶα, φύσιν τῆς

1) Πρὸς Κολώτην κεφ. 33. σελ. 1127 C.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἑλλάδος, εἰς τόπους καὶ κτίσματα, μεθ' ὧν ὁ Ἑλληνικὸς βίος καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶνε αἰωνίως συνδεδεμένα». Τοιαῦτα δὲ δὲν δύνανται νὰ εἶνε ἡ φάλαινα καὶ τὰ ἠφαίστεια· τοιαῦτα εἶνε τὰ βουρνούζια καὶ αἱ στρουθοκάμηλοι καὶ αἱ ἀντιλόπαι καὶ οἱ Ἄραβες καὶ τὰ κενοπαθήματα καὶ τὰ ἀναπλάσματα τῆς διακένου καὶ παρατυπωτικῆς Ἀσιατικῆς φαντασίας! Ἀλλὰ τότε πρὸς Θεοῦ διὰ τί περὶ τοῦ κ. Κουλομπάρδου προκειμένου ἐγράφησαν: «δύο διηγήσεις «ἡ Ἀραβέλλα» καὶ «ἡ μνηστὴ» ἀποβλητέαι· διότι ἐκείνη μὲν ὄζουσα Ἱσπανίας ἢ μεσαιωνικῆς Ἰταλίας εἶνε παντάπασιν ἀνελλήνιστον ἔργον;» Τοῦτο δὲν εἶνε «ἀνελλήνιστον τερατολόγημα»;

Ὦ πότνι' αἰδώς, εἴθε τοῖς πᾶσιν βροτοῖς
συνοῦσα τἀνάσχυντον ἐξῃροῦ φρενῶν 1).

Περαιτέρω· ὁ αὐτὸς ἔντιμος κριτής, ὁ κ. Ζησίου, εἶχεν ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμούς, ὅταν ἀνεγίνωσκεν ἐν τῷ πρὸς καταδίκην προωρισμένῳ βιβλίῳ τοῦ κ. Κουλουμπάρδου τὰ ὄντως διὰ παιδία ἐννέα καὶ δέκα ἐτῶν, ἀνάρμοστα ταῦτα: «Ὁ γῦρος οὗτος τῆς γῆς περὶ τὸν ἥλιον ἀποτελεῖται ἐξ 946,080,000 χιλιομέτρων», εἶχεν ὅμως αὐτοὺς κλειστούς, ἢ πιθανώτερον τεθολωμένους, ὅταν ἀνεγίνωσκεν ἐν τῷ πρὸς βράβευσιν προωρισμένῳ βιβλίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου τὰ ὁμοδίαιτα τούτοις καί που καὶ ἔν τισι καὶ τούτων ἀπρεπέστερα τάδε: «Ἤκουσα νὰ ὁμιλοῦν διὰ χιλιάδας καὶ ἑκατομμύρια (σελ. 34) — παράγουσα ἐτησίως περὶ τὰ τέσσαρα ἑκατομμύρια ὀκάδων ἅλατος (σελ. 169) — ἐν τῷ πυθμένι τῶν κοιλωμάτων τούτων ἀπομένει μετὰ τὴν ἐξάτμισιν παχὺ στρῶμα ἅλατος· εἶνε ὅμως πικρὸν τὴν γεῦσιν, ἕνεκα τοῦ μαγνησιακοῦ ἅλατος, τὸ ὁποῖον περιέχει ἡ θάλασσα (σ. 169) — ἀπορροφοῦν τὸν ἄνθρακα ὁ ὁποῖος εἶνε μέσα εἰς τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ καὶ ἀφίνουν ἐλεύθερον τὸ ὀξυγόνον (σ. 107) — Οἱ βάλτοι ἐσκόρπιζαν παντοῦ κάτι ποῦ λέγεται ἀνθρακικὸν ὀξὺ (σ. 107) — ὁ Γουτεμβέργης βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Πέτρου Σχαιφέρου κατώρθωσε νὰ παραγάγῃ δι' ἑνώσεως ἀναλόγων μερῶν μολύβδου καὶ ἀντιμονίου μίγμα (σ. 131) — ἡ οἰκία των ἦτο ἐστολισμένη δι' ἀναγλύφων καὶ ἄλλων ἀλληγορικῶν κοσμημάτων (σελ. 130) καὶ οὕτω καθεξῆς.

1) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 439, ἔκδ. Dindorf.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ αὐτὸς εὐσυνείδητος κριτὴς κ. Ζησίου εἶχεν ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμούς, ὅταν ἀνέγνωσκε τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κουλουμπάρδου, καὶ εἶδε καὶ τὰ ἄτοπα ταῦτα καὶ «τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ λεκτικοῦ καὶ τῶν ἀνορθογραφιῶν τὸν κατακλυσμόν». Ἀλλ' εἶχε κλειστούς, ὡς φαίνεται, αὐτούς, ἢ πιθανώτερον τεθολωμένους, ὅταν ἀνεγίνωσκε τὸ βραβευθὲν βιβλίον καὶ δὲν κατώρθωσεν οὔτε τὰ ἄτοπα ταῦτα νὰ ἴδῃ οὔτε τὰς ἀνωμαλίας τοῦ λεκτικοῦ οὔτε τὰ παντοδαπὰ καὶ πρωτοφανῆ λεκτικὰ ἐξαμβλώματα, ὧν ἔβριθε τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ βιβλίον. Τὴν «πετεινόμυγα» τοῦ κ. Κουλουμπάρδου τὴν εἶδεν ὁ ἀλωπεκώδης αὐτοῦ ὀφθαλμός, τὴν «ἀλογόμυια» ὅμως τοῦ κ. Βρατσάνου καὶ τὸ ἀφεντόπουλο καὶ τὸν ψυχουιὸν καὶ τὰς ἀγριόχηνας καὶ τὰς ἀγριόπαπιαις καὶ τὸν κουμπάρον καὶ τὴν πρόστυχη ἐργασία τοῦ κ. Κουρτίδου δὲν τὰ εἶδεν. «Ὁ διάλογος τῶν δύο περιστερῶν» προσκρούει εἰς τὴν εὐμουσίαν τοῦ κ. κριτοῦ, διότι εὑρίσκεται εἰς τοῦ κ. Κουλουμπάρδου τὸ βιβλίον· ὁ διάλογος ὅμως τῆς ἐν τῷ βούρκῳ τοῦ αὐλακίου κατακειμένης «σακκορράφας» μετὰ τοῦ παραπλεύρως ἐν τῷ αὐτῷ βούρκῳ βεβυθισμένου «τεθραυσμένου ὑαλίου» προσαρμόζεται πρὸς τὴν εὐαισθησίαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Παρὰ τῷ κ. Κουλουμπάρδῳ εἶνε ἄτοπα τὰ ὑπὸ τῶν περιστερῶν λεγόμενα: «Καὶ πῶς ἐγεννήθην τάχα ἐγὼ διὰ νὰ ζῶ εἰς τοὺς ἀγρούς; ἀπὸ τὴν ἀξίνην· τίποτε μὴ περιμένῃς. . . ἀλλοῦ ὅμως ὁ χρυσὸς τρέχει εἰς τοὺς δρόμους, οἱ ἄνθρωποι εἶνε κουτοὶ καὶ ὅποιος εἶνε ἔξυπνος, καθὼς ἡμεῖς, ἀμέσως εἰμπορεῖ νὰ γείνῃ πλούσιος», παρὰ τῷ κ. Κουρτίδῃ ὅμως εἶνε ἁρμόζοντα καὶ πρέποντα καὶ στεφάνου μάλιστα ἄξια τὰ ὑπὸ τῆς τεθραυσμένης σακκορράφας καὶ τοῦ τεθραυσμένου ὑαλίου ἀπὸ τοῦ πυθμένος τοῦ αὐλακίου φιλοσοφούμενα ταῦτα: «Ἐγὼ εἶμαι καρφίτσα, τῷ εἶπεν (ἡ σακκορράφα τῷ ὑαλίῳ). Τοῦ λόγου σου θὰ εἶσαι διαμάντι βέβαια — Μάλιστα, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἰδίαν οἰκογένειαν. Ἡ σακκορράφα ἐνόμισεν ὅτι ἐσχετίσθη μὲ σημαντικὸν ὑποκείμενον, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ ὑαλίον καὶ ἤρχισαν νὰ συνομιλῶσι περὶ τοῦ κόσμου καὶ νὰ λέγωσι πόσον φαντασμένος καὶ ἐξιππασμένος εἶνε ὁ δεῖνας καὶ ὁ τάδε — Ἔζησα εἰς τὴν κοσμηματοθήκην μιᾶς κυρίας, ἡ ὁποία ἦτο μαγείρισσα, ἔλεγεν ἡ σακκορράφα — Ἡ κυρία αὐτὴ εἶχε πέντε δάκτυλα εἰς ἑκάστην χεῖρα . . . Ἦσαν ἀπὸ γένος; ἠρώτησε τὸ τεμάχιον τῆς ὑάλου — ὄχι βέβαια, ἀπεκρίθη ἡ σακκορράφα, ἀλλ' εἶχαν μίαν ὑπερηφάνειαν! τὸ πλέον κοντὸν καὶ χονδρὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔστεκε ὀλίγον παράμερα ἀπὸ τἄλλα . . . καὶ ἐκάθητο . . . ὑπερήφανος καὶ ἐσυλλογίζετο τὰ μεγαλεῖά της» κτλ. κτλ.

Καὶ αἰσθάνεται μὲν ὁ εὐαίσθητος κ. Ζησίου βδελυγμίαν, ὅταν ἀναγινώσκῃ εἰς τοῦ κ. Κουλουμπάρδου τὸ βιβλίον «σήμερον δὲν ἐξάγεται ἀπὸ τὴν κόπρον τοῦ βοὸς ἄρωμα», καὶ ἀποφαίνεται ὅτι «δὲν προάγεται τοῦ παιδὸς ἡ φιλοκαλία» ἐκ τῶν τοιούτων ἀρρητολογιῶν, φιλῆδεῖ δ' ὅμως «τοῖς περιττώμασι» τοῦ κ. Κουρτίδου 1), καὶ «τῇ ξηρᾷ κόπρῳ» αὐτοῦ, δι' ἧς ὁ ἐστεμμένος καὶ εὐαίσθητος οὗτος Ἀναγνωσματαριογράφος «ἐπαλείφει τὰς κλίνας» 2)· γεγονὸς δὲ ἐκ τοῦ παγκάλου τούτου θεάματος καὶ ἐκβεβακχευμένος ἐκ τῶν ἀναδιδομένων εὐόσμων ἀναθυμιάσεων ἔνθους ἀναφωνεῖ: Οἵα ἀφέλεια καὶ χάρις! Τέλος πάντων ἰδοὺ ἀντικείμενα ἀφελῆ καὶ χαριέστατα. Ἰδοὺ θεάματα ἐρατεινά, δι' ὧν ἀσφαλέστατα δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀναγινωσκόντων ἡ λεπτοτάτη καλαισθησία 3).

Ἀπανθρώπως δὲ ἐναπειροκαλῶν ὁ αὐτὸς εὐγενὴς κ. Ζησίου ἐκθύμως συνιστᾷ ὡς «καλὴν τὴν διήγησιν», «πάππος καὶ ἔγγονος», ἐν ᾗ ὁ παῖς ἀναγινώσκει: «Ὁ Γερομῆτρος εἶχε φθάσῃ εἰς βαθὺ γῆρας. Οἱ ὀφθαλμοί του δὲν ἔβλεπον καλά . . . αἱ χεῖρές του ἔτρεμον. Ὅτε λοιπὸν ἐκάθητο εἰς τὴν τράπεζαν, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ κρατῇ τὸ κοχλιάριον, ἐχύνετο πολλάκις τὸ φαγητὸν εἰς τὸ τραπεζομάντηλον» καὶ τὰς λοιπὰς βδελυρίας καὶ μιαρίας τοῦ ἀντιπαιδαγωγικωτάτου τούτου Γερμανικοῦ παραμυθίου τοῦ Grimm.— Καὶ κατακρίνει μὲν τὸν κ. Β. Σκορδέλην, διότι τινὰ τῶν ἀναγνωσμάτων εἶνε «δι' ἀναγνωσματάρια κατωτέρων τάξεων ἢ καὶ δι' ἀλφαβητάριον», βραβεύει δ' ὅμως τὸν κ. Κουρτίδην ὑψηλοφρόνως ἄγαν κλεψιλογήσαντα ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἀλφαβηταρίου τὸν μῦθον «οἱ δύο ξυλοκόποι», ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς Β' τάξεως τὸ διήγημα «ἡ φωλεὰ τῶν δύο πελαργῶν», ἐκ τοῦ Ἀναγνωσματα-

1) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματαρίου σελ. 112: Οἱ πυρῆνες κατέπεσον μετὰ τῶν περιττωμάτων τῶν πτηνῶν.

2) Ἐστεμμέν. Ἀναγνωσματ. σελ. 82: Κλίνας πλεκτὰς ἐκ καλάμων, τὰς ὁποίας ἤλειψαν διὰ ξηρᾶς κόπρου βοῶν.

3) Ἔκθεσις κριτῶν σελ. 32, ὑπογεγραμμένος ὁ κ. Ζησίου. «Ἀλλὰ ὑπερτερεῖ τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο — τὸ τοῦ κ. Κουρτίδου δηλ.— πλεῖστον τῶν ἄλλων διά . . . τὴν *ἀφέλειαν* καὶ τὴν *χάριν* . . . δι' ὧν ἀναπτύσσεται ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀναγινωσκόντων εὐγενὲς ὑπὲρ πατρίδος αἴσθημα καὶ *καλαισθησία*, τὰ πρῶτα καὶ μόνα δι' ἃ γράφεται πᾶν ἀναγνωστικὸν βιβλίον».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρίου τῆς Β΄ τάξεως τοῦ κ. Χ. Πουλίου τὸ παραμύθιον «πάππος καὶ ἔγγονος», ἐκ τοῦ Α΄ τομιδίου τοῦ Γεροστάθου τὰ διηγήματα «ὁ Ζαχαρίας καὶ ὁ παραλυτικὸς πλούσιος» 1) καὶ τὰ «λιμνάζοντα ὕδατα», ἐκ τοῦ Β΄ τομιδίου τοῦ αὐτοῦ «ὁ μικρὸς Κώστας» 2), μετενεγκόντα δὲ ἁπλούστατα ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῆς **Β΄ τάξεως** «Ἡρωϊκοὶ χρόνοι τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος» ἐπιγραφόμενον τὸν μῦθον «Δαίδαλος καὶ Ἴκαρος» καὶ ἐπικολλήσαντα ἐκ τῶν ἐμῶν Ἑλληνικῶν Ἀναγνωσματαρίων τῆς Β΄ καὶ τῆς Γ΄ τάξεως τὰ ποιήματα «ἡ πέρδικα—τὸ ναυτόπουλον—τὸ ὀρφανό—ἐωθινὴ προσευχὴ—οἱ δύο πτωχοὶ—ὁ χειμὼν», ἁπλούστατα καὶ στοιχειωδέστατα πάντα. Καὶ ἐν τούτοις ὁ μὲν ἄμοιρος κ. Σκορδέλης ἤκουσεν παρὰ τῶν εὐσυνειδήτων τούτων κριτῶν διὰ τὰς μὴ κλεψιλογίας αὐτοῦ: «Τινὰ τῶν ἀναγνωσμάτων εἶνε δι' ἀναγνωσματάρια κατωτέρων τάξεων ἢ καὶ διὰ Ἀλφαβητάριον», ὁ δὲ ἐστεμμένος κ. Κουρτίδης ἤκουσε διὰ τὴν πρόχειρον καὶ ἀνελεύθερον μεταφορὰν καὶ τὴν ἐπαίσχυντον κλεψιλογίαν αὐτοῦ ἐξ Ἀλφαβηταρίων καὶ ἐξ ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν κατωτέρων τάξεων, ὧν τινα μάλιστα ἦσαν καὶ ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ αὐτοῦ κ. κριτοῦ, σὺν τοῖς πολλοῖς ἄλλοις καὶ τάδε: «Τοιοῦτον τὸ τέλος τῶν **καλῶν** διηγήσεων «πάππος καὶ ἔγγονος» 3) — πλὴν δὲ ταύτης τῆς ἀρετῆς ἀναφέρονται πᾶσαι — αἱ πραγματογραφίαι — εἰς πράγματα γνώριμα ἐν Ἑλλάδι· οὕτω λόγος γίνεται περὶ . . . αἰγὸς ἵππου ἀετοῦ γάτας 4) — πραγματεύεται δὲ περὶ τοῦ φοίνικος . . . ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος ἐμβάλλεται ἐν ὡραίᾳ ἀραβικῇ διηγήσει 5) — τὸ ἄριστον τῶν ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ περιεχομένων εἶνε ἡ **ἐπιμελέστατα** γενομένη ἐκλογὴ τῶν ποιημάτων . . . ἐπειδὴ δὲ . . . ἔχομεν ἱκανὰ ποιήματα δοκίμων ποιητῶν . . . ὁ ποιούμενος συλλογὴν ἐπιτυχῆ τῶν τοιούτων, **ἐπαί-**

1) Τοῦτο μεταμφιεσθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου παρουσιάζεται ἡμῖν ὡς «ἡ ἀξία τῆς ὑγείας».

2) Καὶ τοῦτο ἐλαφρῶς μεταμφιεσθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου παρουσιάζεται ἡμῖν ὡς «τὸ ἀρχοντόπουλον καὶ ὁ μικρὸς Κώστας».

3) Κλεψιλογηθὲν ἐκ τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς Β΄ τάξεως τοῦ κ. Χ. Πουλίου καὶ σκαιῶς παραφθαρέν.

4) Πάντα εὐγενῶς ἐκ τῶν ἐμῶν Ἑλληνικῶν Ἀναγνωσματαρίων κλεψιλογηθέντα καὶ σκαιῶς κολοβωθέντα καὶ ἀγροίκως παραφθαρέντα.

5) Ἀξιοπρεπῶς ἐκ τῆς τοῦ κ. Σ. Μηλιαράκη «Φυσικῆς ἱστορίας» τῆς ὡρισμένης διὰ τὰς κατωτάτας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μετενεχθείσης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νου πολλοῦ κρίνεται ἄξιος. Ἐκ τούτων δὲ ἀναφέρομεν τὸ «ἡ πέρδικα, τὸ ναυτόπουλον, τὸ παιδὶ στὸ ποτάμι, τὸ ὀρφανό;» 1) — Οἵα εὐσυνειδησία κριτῶν! Ὁ κ. Σκορδέλης δι' ἀθῷον καὶ ἄκακον παράπτωμα στιγματίζεται καὶ καταδικάζεται, ὁ κ. Κουρτίδης δι' ἐπονείδιστον καὶ κατάπτυστον σκαιούργημα ἐπαινεῖται καὶ βραβεύεται!

Βέβηκε δ' ὅρκων χάρις, οὐδ' ἔτ' αἰδὼς
Ἑλλάδι τᾷ μεγάλᾳ μένει, αἰθέριον δ' ἀνέπτα 2).

Ἓν ἔτι καὶ οὐδὲν πλέον!

Οἱ κ. κ. κριταὶ ἐγνώριζον εἴτε μαθόντες ποθὲν εἴτε καὶ θυμοσόφως αὐτοὶ εὑρόντες τὰ τοῦ Πλάτωνος 3): «Τὰ δὲ δὴ τοῦ Κρόνου ἔργα καὶ πάθη ὑπὸ τοῦ υἱέος, οὐδ' ἂν εἰ ἦν ἀληθῆ, ᾤμην δεῖν ῥᾳδίως οὕτω λέγεσθαι πρὸς ἄφρονάς τε καὶ νέους, ἀλλὰ μάλιστα μὲν σιγᾶσθαι . . οὐτοί γε οἱ λόγοι χαλεποὶ . . καὶ οὐ λεκτέοι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει, οὐδὲ λεκτέον νέῳ ἀκούοντι, ὡς ἀδικῶν τὰ ἔσχατα οὐδὲν ἂν θαυμαστὸν ποιοῖ, οὐδ' αὖ ἀδικοῦντα πατέρα κολάζειν παντὶ τρόπῳ» καὶ τὰ τοῦ Πεσταλότση: «Τὸ παιδίον ἐν τῇ ἀθῳότητι αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ σκεφθῇ ὅτι οἱ γονεῖς αὐτοῦ κακόν τι ἢ ἀνόσιον δύνανταί ποτε νὰ διατάξωσιν ἢ μωρίαν τινὰ νὰ διαπράξωσιν 'Αντιπαιδαγωγικώτατον ὅθεν τὸ νὰ παραχθῇ τοῦτο διὰ τῆς διδασκαλίας εἰς τὴν σκέψιν ταύτην καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ νὰ διδαχθῇ τί αὐτὸ ἐν τῇ οἰκτρᾷ ταύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ πράξῃ» 4). Ταῦτα, λέγω, μαθόντες ποθὲν ἢ αὐτοὶ θυμοσόφως εὑρόντες ἔγραψαν ἐν τῇ κατακρίσει τοῦ 'Αλφαβηταρίου τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἐν 'Επτανήσῳ Διδασκαλείου κ. Σακελλαροπούλου πολὺ ὀρθῶς καὶ πολὺ καλῶς τάδε: «Τὸ

1) Ἐκ τῶν ἐμῶν Ἕλλην. 'Αναγνωσματαρίων τῶν κατωτέρων τάξεων ἁπλῶς διὰ ψαλλιδίου ἀποκοπέντα καὶ εἰς τὸ βραβευθὲν τοῦτο τῆς ἀνωτάτης τάξεως 'Αναγνωσματάριον ὑπὸ τοῦ ἐμμίσθου ἀντιγραφέως προσκολληθέντα!!

2) Εὐριπίδης, Μήδεια 439.

3) Πολιτεία 378 Α.

4) Pestalozzi, Christoph und Else, 10 Abendstunde, WW. τόμ. 6, σελ. 133, ἔκδ. Seyffarth, 1870: Das Kind kann in seiner Unschuld nie denken und soll in Unterrichte nie auf den Gedanken geführt werden, dass ihm seine Aeltern je Etwas Böses und Gottloses befehlen, und ebenso wenig, dass sein Vater und seine Mutter je unsinnig werden könnten; es soll noch viel weniger unterrichtet werden, wie es sich in so einem traurigen Falle zu benehmen hätte.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

6′ μέρος τοῦ Ἀλφαβηταρίου . . ἔχει τινὰς διηγήσεις . . μία ἡ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «δὲν πρέπει νὰ κλέπτῃς» ἅτε μὴ συνάδουσα . . πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ οὐχὶ ἀληθῶς παιδαγωγικὴ εἶνε· διότι ἡ μήτηρ ἀντὶ νὰ διδάσκῃ καὶ νουθετῇ τοὺς ἑαυτῆς υἱοὺς διδάσκεται καὶ νουθετεῖται αὐτὴ ὑπὸ τοῦ μικροτέρου υἱοῦ» 1)

Σεμνὰ καὶ ἅγια. — Καὶ ἕως ἐδῶ μὲν ὀρθῶς καὶ καλῶς καὶ ἀνθρωπικῶς. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ τοῦ πρὸς βράβευσιν βιβλίου τῆς Δ′ τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου μετεβλήθησαν πάραυτα τὰ πράγματα. Ἀπεκδυθέντες οἱ κ.κ. κριταὶ πᾶσαν αἰδὼ καὶ ἐκτινάξαντες πᾶν ἀνθρωπικὸν ἠσχημόνησαν καὶ ἀπεθηριώθησαν. Ἐν τῷ ἐστεμμένῳ δηλ. τούτῳ Ἀναγνωσματαρίῳ ὑπάρχει τὸ καὶ ἀλλαχοῦ μνημονευθὲν ἀνοσιώτατον καὶ μιαρώτατον πάντων τῶν μέχρι τοῦδε προσενεχθέντων εἰς παῖδας, τὸ Γερμανικὸν παραμύθιον τοῦ Grimm, «πάππος καὶ ἔγγονος», ὅπερ μόνον μεμουσωμένοι Ἀναγνωσματαριογράφοι καὶ φιλόκαλοι κριταὶ ὅμοιοι ἐκείνοις, ὧν βρίθουσι τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος αἱ ἀγυιαί, δύνανται νὰ ἀνεχθῶσιν.

Ἡ ἐστεμμένη δ' αὕτη ἀνοσιότης καὶ μιαρία, ἀνελληνίστως καὶ ξηροκακοζήλως μάλιστα ἐκτεθειμένη 2) ἔχει οὕτως:

«Πάππος καὶ ἔγγονος

«Ὁ Γερομῆτρος εἶχε φθάσει εἰς βαθὺ γῆρας. Οἱ ὀφθαλμοί του δὲν ἔβλεπον καλά, τὰ ὦτά του δὲν ἤκουον καλὰ πλέον, καὶ αἱ χεῖρές του ἔτρεμον. Ὅτε λοιπὸν ἐκάθητο εἰς τὴν τράπεζαν, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ κρατῇ τὸ κοχλιάριον, ἐχύνετο πολλάκις τὸ φαγητὸν εἰς τὸ τραπεζομάντηλον.

«Ὁ υἱός του καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ τὸν ἐπέπληττον, καὶ ἐπὶ τέλους δὲν τὸν ἐδέχοντο εἰς τὴν τράπεζάν των, ἀλλ' ἐκάθισαν αὐτὸν εἰς γωνίαν τινὰ τοῦ δωματίου καὶ τῷ ἔδιδον νὰ τρώγῃ ἐντὸς πηλίνου πινακίου ὀλίγην τροφήν. Ἐκ τῆς θέσεώς του ὁ δυστυχὴς γέρων διέκρινε τοὺς ἄλλους νὰ τρώγωσι μαζὶ καὶ οἱ ὀφθαλμοί του ἐγέμιζον ἀπὸ δάκρυα.

«Ἡμέραν τινὰ ἔπεσεν ἀπὸ τὰς τρεμούσας χεῖράς του τὸ πήλινον πινάκιον καὶ ἐθραύσθη. Ἡ κακὴ νύμφη ἐξύβρισε τὸν γέροντα, αὐτὸς δὲ ἐσιώπα καὶ μόνον ἐστέναζε. Ἔπειτα τῷ ἠγόρασαν ξυλίνην γαβάθαν καὶ ἔθετον τοῦ λοιποῦ εἰς αὐτὴν τὸ φαγητόν.

«Ἐνῷ ἐκάθηντο ἐσπέραν τινὰ καὶ ἔτρωγον, ὁ μικρὸς ἔγγονος τοῦ

1) Ἔκθεσις κριτῶν σελ. 8, α, περὶ τὸ τέλος.
2) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματαρίου σελ. 8.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γέροντος, παίζων, εἶχε φέρει σανίδιον τὸ ὁποῖον προσεπάθει νὰ σκάψῃ διὰ μαχαιριοῦ.

«— Τί κάμνεις ἐκεῖ; ἠρώτησεν ὁ πατήρ. Καὶ ὁ μικρὸς ἀπεκρίθη·

«— Κάνω μία γαβάθα ὅταν μεγαλώσω νὰ σᾶς δίνω νὰ τρώγετε σὺ καὶ ἡ μητέρα.

«Τότε ὁ υἱὸς τοῦ Γερομήτρου καὶ ἡ σύζυγός του ἐκυττάχθησαν καλὰ καλά, καὶ δάκρυα ἀνέβησαν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς των. Παρευθὺς ἐσήκωσαν τὸν γέροντα πατέρα των, ἐκάθισαν αὐτὸν εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ ἔκτοτε ἔτρωγον ὅλοι ὁμοῦ, καὶ δὲν τὸν ἐπέπληττον, ἀλλὰ τὸν ἐτίμων καὶ τὸν ἐσέβοντο, ὅπως πρέπει τὰ τέκνα νὰ τιμῶσι καὶ νὰ σέβωνται τοὺς γονεῖς των» 1).

Τοιοῦτον τὸ παμμίαρον τοῦτο παραμύθιον! Νῦν οἱ παρ' ἡμῖν κ. κ. κριταὶ διαβεβαιοῦσι διὰ τῶν ἐντίμων αὐτῶν ὑπογραφῶν ὅλως τὰ ἐναντία ἐκείνων, ἅτινα, περὶ τοῦ Ἀλφαβηταρίου τοῦ κ. Σακελλαροπούλου προκειμένου, ἐπίσης διὰ τῶν ἐντίμων αὐτῶν ὑπογραφῶν διεβεβαίωσαν. Ἐνταῦθα περὶ τοῦ κ. Κουρτίδου προκειμένου λέγουσι περὶ τῶν αὐτῶν μιαρῶν τάδε· «Καὶ οὐ μόνον ἐν ταῖς διηγήσεσι περὶ τῶν ἀρετῶν ὑπάρχει ἡ ἡδεῖα αὕτη ἀφέλεια, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ὀλίγαις περὶ τῶν κακιῶν. — Ἐν ταύταις . . φέρονται τιμωρίαι ἥμεροι καὶ ἤρεμοι πολλάκις ἀντὶ ὀργῆς θυμηδίαν καὶ ἀντὶ θλίψεως μειδίαμα προκαλοῦσαι. Τοιοῦτο τὸ τέλος **τῶν καλῶν** διηγήσεων «**Πάππος καὶ ἔγγονος**»!! κτλ.

Οἵα ἠθικὴ ἐκκλισις καὶ ἀνδραποδωδία! «Ἔδοξέ μοι τοῦτο οὐκ ἀνθρώπινον ἀλλ' ὑηνῶν τινων εἶνε μᾶλλον θρεμμάτων, ἠσχύνθην τε οὐχ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων», εἶπέ ποτε περὶ παρομοίων ἠθικῶν παραπτωμάτων καὶ μιαριῶν ὁ Πλάτων 2).

Κακούργημα δὲ δημόσιον θεωρῶν τὰς τοιαύτας ἀδικίας καὶ μοχθηρίας, καὶ κάκιστον τὸν ὑπὲρ τῶν φίλων ἀδικοπραγοῦντα ὁ Ἀριστοτέλης εἶπέ ποτε 3): «τῇ δὲ μοχθηρίᾳ οὐ συγγνώμη» καὶ ἀλλαχοῦ 4): «Τῶν ἀκουσίων . . ὅσα . . ἁμαρτάνουσι . . μὴ δι' ἄγνοιαν

1) Ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ κ. Χαρίση Πουλίου: «Νέον Ἀναγνωσματάριον, τεῦχος πρῶτον, τάξις Β', ἐν Ἀθήναις 1881, σελ. 95» φέρεται πολὺ ὁμαλώτερον τὸ ἀντιπαιδαγωγικώτατον καὶ παμβδέλυρον τοῦτο παραμύθιον τοῦ Grimm. Τοῦτο μετηνέχθη εἰς ἡμᾶς ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ Carl Klemen . . . . » Deutsches Lesebuch, I Theil, σελ. 75, ἀριθ. 101 «Der alte Grossvater und der Enkel. . . .» μετ' ἄκρας ἀπερισκεψίας καὶ κουφότητος.

2) Νόμοι 819 D.

3) Ἠθικὰ Νικομάχεια 1146, α, 3.

4) Ἠθικὰ Νικομάχεια 1136, α, 5.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀλλ' ἀγνοοῦντες μὲν διὰ πάθος δὲ μήτε φυσικὸν μήτ' ἀνθρώπινον οὐ συγγνωμονικά». Τουτέστιν· Ἐγκλήματα προερχόμενα οὐχὶ ἐξ ἀγνοίας ἀλλ' ἐξ ἰδίας βουλήσεως ἐπισκοτιζομένης ἑκάστοτε ἢ ἕνεκα οἰστρώδους λύσσης, ἢ ἕνεκα θηριώδους ἐμπαθείας, ἢ ἕνεκα κυνικωτάτης ἀναισχυντίας, ἢ ἕνεκα ὑποζυγιώδους ἀπειροκαλίας, ἢ ἕνεκα ἐπονειδίστου καὶ καταπτύστου προσωποληψίας, ἕνεκα τουτέστι παθῶν μήτε φυσικῶν μήτε ἀνθρωπίνων, εἶνε κακουργήματα τιμωρούμενα ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ νόμου καὶ ὑπαγόμενα εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ποινικῶν δικαστηρίων. Αὕτη εἶνε ἡ γνώμη τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Τὰ οὐσιωδέστατα στοιχεῖα τοῦ περιεχομένου τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Αἱ κακίαι καὶ αἱ ἀρεταὶ αὐτῶν.

(Κριτῶν σπάνιος καὶ παράδοξος πονηρία)

Σύνοψις τῶν κακιῶν τῶν ἀναγνωστ. βιβλίων.— Τὸ Ἀλφαβητάριον καθαρῶς Ἀλφαβητάριον· ἡ οἰκονομία αὐτοῦ εὐπαρακολούθητος, λογικὴ καὶ σαφής· ἡ ἠθογραφία δαψιλεστέρα τῆς πραγματογραφίας καὶ φυσιογραφίας.— Ἡ διδακτικὴ ὕλη τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων προσαρμοζομένη ἑκάστοτε πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν μαθητευόντων. — Ἡ διάλεκτος καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα σώζουσα.— Ἡ σύνταξις ὀρθὴ καὶ ἄψογος.— Ἡ φράσις σεμνὴ εὔχαρις καὶ εὔτονος.— Ἡ ἑρμηνεία εὐγενής.— Πάντα τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις γενναῖα καὶ σπουδῆς ἄξια· ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ πᾶσα, τὰ διηγήματα, τὰ ποιήματα, τὸ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον.

Ὑπῆρξαν κριταὶ ἐπιπόλαιοι, μεροληπτικοί, κακόνοι, ἄδικοι, μοχθηροί, ἀμαθεῖς· ἀλλὰ κριταί, ὡς οἱ ἡμέτεροι, περισυλλέξαντες ἐκ τῶν πλημμελημάτων τῶν πρὸς βράβευσιν προωρισμένων βιβλίων, ὅσα, ἐννοεῖται, αὐτοὶ ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιληφθῶσι, καὶ ἀποδώσαντες ταῦτα εἰς τὰ προωρισμένα πρὸς καταδίκην βιβλία, δὲν ἠκούσθησαν μέχρι τοῦδε! Ἡ ψυχικὴ αὕτη διαστροφὴ εἶνέ τι πρωτοφανές, εἶνέ τι ἀνήκουστον. Ἐπιρρίπτουσιν οἱ γεννάδαι τὰ πλημμελήματα τῶν πρὸς βράβευσιν προωρισμένων βιβλίων εἰς τὰ πρὸς καταδίκην προωρισμένα, παριστῶσι ταῦτα ὡς ἁμαρτωλότατα, ἐκεῖνα ὡς ἄχραντα, καὶ — ὅπερ καὶ τὸ παραδοξότατον — ἀπεικονίζουσιν αὐτὰ ὡς μεστὰ παντοίων προτερημάτων, ὧν οὐδὲ σταλαγμὸς ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει!

Κατακρίνουσι τὰ πρὸς καταδίκην προωρισμένα βιβλία ὡς ἀμέθοδα, ὡς μεστὰ βαρβαρισμῶν καὶ σολοικισμῶν, ὡς ἐνέχοντα παρακεκομμένας λέξεις καὶ ὡς ἐνέχοντα ξηρὰς καὶ πλημμελεῖς καὶ πενιχροτάτας προτάσεις. Κατακρίνουσι τὰ διηγήματα αὐτῶν ὡς πεζά, ξηρά, ψυχρὰ καὶ ἄνευ χάριτος, ὡς ἀπίθανα καὶ ἀνωφελῆ, ὡς οὐδὲν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διδάσκοντα, ὡς οὐδὲν τὸ τερπνὸν καὶ παιδαγωγικὸν καὶ ψυχαγωγικὸν τοῖς παισὶν ἐνήχοντα. Κατακρίνουσι τοὺς μύθους αὐτῶν ὡς οὐτιδανοὺς καὶ ὡς ὑπόψυχρον τὴν ἔκθεσιν αὐτῶν. Κατακρίνουσι τὰς πραγματογραφίας καὶ τὰς περιγραφὰς αὐτῶν ὡς ξηράς. Κατακρίνουσι τὰ ἐν αὐτοῖς ποιήματα ὡς ἄμετρα καὶ ψυχρὰ καὶ ἄρρυθμα καὶ κακόρρυθμα καὶ ἀηδῆ καὶ ἄμουσα καὶ ἀνούσια καὶ ἀχάριτα καὶ κακότεχνα, ὡς οὐδὲν ἐνέχοντα τὸ ὑψηλὸν καὶ εὐγενές, ὡς γυμνὰ πάσης ποιητικῆς χάριτος, ὡς ὄντα ἁπλῶς στοιχοποιία ἀηδὴς καὶ βεβιασμένη, ὡς ὄντα «πᾶν ἄλλο ἢ φαιδρᾶς μούσης γεννήματα», ὡς ὑπερβαίνοντα κατὰ τὴν κακοτεχνίαν «ἐμμέτρους τινὰς ἀγγελίας γνωστοῦ τινος ὑποδηματοποιοῦ ἐν Πατησίοις» 1). Ταλανίζουσι δὲ ἐν γένει τὰ πρὸς καταδίκην προωρισμένα βιβλία διὰ τὸ κακόζηλον τῶν λέξεων καὶ τῶν προτάσεων, διὰ τὸ ἀνιαρὸν τῶν περιόδων, διὰ τὸ ἄχαρι καὶ ξηρὸν καὶ χαλαρὸν καὶ ψυχρὸν τοῦ λόγου, διὰ τὸ ὕφος τὸ χαλαρὸν καὶ τὸ ὕπτιον διὰ τὴν ἀπεραντολογίαν καὶ τὴν ἄχαριν καὶ κοπώδη καὶ ἄμετρον παλλιλογίαν καὶ διὰ τὸ εὐτελὲς καὶ τὸ ταπεινὸν τῶν νοημάτων.

Ἀλλὰ τὰ παντοῖα ταῦτα τοῦ πραγματικοῦ καὶ τοῦ λεκτικοῦ τρόπου πλημμελήματα, ἀπομεμονωμένα καὶ σποράδην εὑρισκόμενα εἰς ἕκαστον τῶν πρὸς καταδίκην προωρισμένων βιβλίων, συνηνωμένα πάντα καὶ σωρηδὸν εὑρίσκονται ἐκκεχυμένα εἰς τὰ πρὸς βράβευσιν προωρισμένα βιβλία, αὐτόχρημα βόθυνοι εὐρύτατοι καὶ βαθύτατοι πάντων τῶν κατὰ τὸν λόγον πλημμελημάτων ὄντα!

Ὁμιλοῦσι περὶ ἀμεθοδίας τῶν βιβλίων, τῶν προωρισμένων εἰς καταδίκην, ἐνῷ τὰ πρὸς βράβευσιν προωρισμένα εἶνε ὡς πρὸς τὴν μέθοδον τὰ χείριστα πάντων τῶν μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων μνημονευομένων.

Ἀπόδειξις δὲ· Ἐν πρώτοις τὸ πρὸς βράβευσιν προωρισμένον Ἀλφαβητάριον, ἐν ᾧ ἐπιγράφεται «Ἀλφαβητάριον», ἔχει καὶ «πίνακας τῆς ἀριθμήσεως» καὶ «ὁδηγίας πρὸς τοὺς διδασκάλους». Ἐν τούτῳ ποῦ κεῖται τὸ εὐμέθοδον, ἵνα περιορισθῶ μόνον εἰς τοῦτο καὶ μὴ ἐρωτήσω: Τίνα ὑποχρέωσιν ἔχουσιν οἱ πτωχοὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ γραμματοσχολείων μαθηταὶ οἱ ἀγοράζοντες τὰ Ἀλ-

1) Ἔκθεσις κριτῶν σελ. 22, 6.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φαβητάρια νὰ πληρώνωσι καὶ διὰ τὰς ὁδηγίας πρὸς τοὺς διδασκάλους καὶ διὰ τοὺς ἀριθμητικοὺς πίνακας, δι' οὓς ἐπλήρωσαν ἤδη ἀγοράσαντες τὸ οἰκεῖον βιβλίον τῆς ἀριθμητικῆς; Εἶνε τὰ ἀλφαβητάρια βόθροι προωρισμένοι νὰ δέχωνται ὅ,τι ἂν ἐκ διανοιῶν παρεστραμμένων καὶ ἐκ βουλήσεων νοσηρῶν ἐκρέῃ; Ἂν ὁ ἐστεμμένος Ἀλφαβηταριογράφος, ἐπειδὴ δὲν εἶξευρεν, ἐπειδὴ δὲν εὕρισκέ τι ἁρμόδιον νὰ γράψῃ, ἐπλήρωσε τὰς σελίδας ἐκ τῶν τοιούτων «ἀλλοτρίων» πραγμάτων, τοῦ κερδαρίου τοῦ ἐκ τοῦ στεφάνου γλιχόμενος, εἶνε ὑπόχρεοι οἱ κριταὶ νὰ στέψωσι τοιαύτας διαστροφὰς καὶ νοσηρότητας; Ἔπειτα ποῦ κεῖται τὸ εὐμέθοδον ἐν τῇ διαιρέσει αὐτοῦ ταύτῃ; «Ἀλφαβηταρίου μέρος πρῶτον: τὰ μικρὰ γράμματα — Ἀλφαβηταρίου μέρος δεύτερον: αἱ δίφθογγοι — Ἀλφαβηταρίου μέρος τρίτον: τὰ πολλαπλᾶ σύμφωνα». Εἶνε τὰ μικρὰ γράμματα, αἱ δίφθογγοι καὶ τὰ πολλαπλᾶ σύμφωνα διάφορα εἴδη τοῦ αὐτοῦ γένους, ὅπως ἀπαιτεῖ πᾶσα λογικὴ καὶ εὐμέθοδος διαίρεσις; Περαιτέρω· «Ἀναγνωσματαρίου λογικὴ ἀνάγνωσις μέρος πρῶτον: ἀσκήσεις ἀνάμικτοι — Ἀναγνωσματαρίου μέρος δεύτερον (τίποτε)». Εἶνε τοῦτο εὐμέθοδος διαίρεσις; Εἶνε τοῦτο λογικευομένου κἂν νοῦ κίνησις;

Καὶ ὁποῖον μὲν εἶνε τὸ πρῶτον μέρος τοῦ Ἀλφαβηταρίου τούτου ὡς πρὸς τὸ εὐμέθοδον εἴδομεν ἀνωτέρω. Ἀλλὰ καὶ τὸ δεύτερον μέρος, τὸ Ἀναγνωσματάριον, μεθοδικῶς εἶνε πολὺ τούτου πλημμελέστερον. Ἀπόδειξις δέ· Τριάκοντα εἶνε τὰ πραγματογραφικὰ κεφάλαια καὶ ἓξ μόνον τὰ διηγήματα ἐν τῷ ἐστεμμένῳ τούτῳ βιβλιαρίῳ, τῷ προωρισμένῳ διὰ παιδάρια ἑξαετῆ! Νομίζω ὅτι τοῦτο ἀρκεῖ, ἵνα καταδείξῃ ἅμα μὲν τὸ μέγεθος τῆς φαυλότητος τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαβηταρίου, ἅμα δὲ τὴν ἀνυπέρβλητον πολύνοιαν τῶν στεψάντων τοιοῦτον πρωτοφανὲς καὶ πρωτάκουστον παιδαγωγικὸν ἐξάμβλωμα! Τὸ νὰ λαλῇ δέ τις πρὸς παιδάρια ἑξαετῆ, ἄρρενά τε καὶ θήλεα, εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις ἀνήκοντα, περὶ τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ περὶ τῶν μερῶν τοῦ ἀρότρου καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς τοῦ τυροῦ· τὸ νὰ λαλῇ τις περὶ τοῦ ὄνου καὶ περὶ τοῦ συός, οὐδὲν δὲ νὰ λέγῃ περὶ τῆς τιμῆς τῆς ὀφειλομένης εἰς τοὺς γονεῖς, καὶ τῆς στοργῆς αὐτῶν πρὸς τὰ τέκνα, περὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς περὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς τιμιότητος και τῆς εὐταξίας καὶ τῆς κοσμιότητος καὶ τῆς εὐσχημοσύνης, εἶνε αὐτόχρημα ἔγκλημα παιδαγωγικὸν—τὸ νὰ διδάσκῃ δέ τις εἰς παιδάρια ἑξαετῆ, ἄρρενά τε καὶ θήλεα, εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις ἀνήκοντα, ὅτι ἐν τῇ εὐτελείᾳ κεῖται ἡ εὐτυχία, ἐν δὲ τῇ μεγαλοπραγμοσύνῃ ἡ δυστυχία (σ. 85, 89) καὶ τὰ τούτοις παρόμοια ψευδῆ καὶ ἀκατανόητα, καὶ ἐν τούτοις νὰ βραβεύηται, πρέπει νὰ ζῇ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, προϊστάμενοι τῆς πολιτείας νὰ εἶνε οἱ ἀστοργότατοι τῶν Ἑλλήνων καὶ κριταὶ οἷοι οἱ ἡμέτεροι.

Τὸ δὲ ἄλλο τὸ πρὸς βράβευσιν προωρισμένον βιβλίον τοῦ κ. Κουρτίδου εἶνε τόσον ἀμέθοδον, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ κ. κ. κ. κριταί, καίπερ «πηλῷ σεσαγμένοι τὴν ψυχὴν» δὲν ἔμειναν ἀπρόσβλητοι. Τὸ παράζενον τοῦτο ἐκ κλεψιλογίας συγκαττυθὲν παιδαγωγικὸν ἐξάμβλωμα μικροπονήρως ὑπὸ τρεῖς γενικωτάτους τίτλους «οἰκογένεια — κοινωνία — φύσις» ὑπεισελθόν, καὶ ἐν τῷ ζόφῳ τῆς ἀοριστίας αὐτῶν ἁρπάγδην καὶ λαιμάργως ἐκ τῆς πρώτης τυχούσης παιδαγωγικῆς ὕλης τραφὲν ἐξωγκώθη καὶ εἰς τέρας μεθοδικὸν ἐξαίσιον καὶ βδελυρὸν ἀπετελειώθη. Ἐν πρώτοις τὸ σέβας τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἡ στοργὴ τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐν γένει πάντα τὰ αἰσθήματα, τὰ ἀναπτυσσόμενα ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ κακίαι, αἱ ἐν αὐτῇ προφαινόμεναι, ὡς τὰ πρωτογενέστατα πάντων τῶν ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων αἰσθήματα καὶ παθήματα καὶ ὡς γνωστότατα εἰς τὰ παιδάρια, ἅτε ἐξ ἀρχῆς τοῦ βίου αὐτῶν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἀναστρεφόμενα, ἀνήκουσιν ὄχι εἰς τοὺς τελευταίους ἀλλ' εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς παιδείας τῶν παιδαρίων. Εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους αὐτῶν ἀνήκουσιν ἄλλα αἰσθήματα καὶ ἄλλαι ἀρεταί, πολὺ τούτων συνθετώτεραι. Δέκα τρία λοιπὸν διηγήματα καὶ ποιήματα, ὧν τὸ περιεχόμενον εἶνε οἰκογενειακὸν ἀναρμόστως καὶ ἐπομένως ἀμεθόδως κατετάχθησαν ἐνταῦθα 1). Ὁ τόπος αὐτῶν εἶνε τὸ Ἀλφαβατάριον καὶ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία

1) Ἑρμογένης περὶ ἰδεῶν, τόμ. α' ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 214, 4: Μέθοδοι δὲ αἵ τε προειρημέναι καὶ ἔτι τὸ κατὰ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων χρῆσθαι τῷ λόγῳ τὰ πρῶτα τιθέντας πρῶτα καὶ τὰ δεύτερα δεύτερα καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως.— Πλάτων Πολιτεία 498 B: Δεῖ . . . μειράκια μὲν ὄντα καὶ παῖδας μειρακιώδη παιδείαν καὶ φιλοσο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν πρώτων ἐτῶν. Τί δὲ δὲν σκαιουργεῖται ὑπὸ τοὺς τίτλους τούτους «οἰκογένεια, κοινωνία καὶ φύσις» μὴ οἰκογενειακὸν καὶ μὴ κοινωνικὸν καὶ μὴ φυσικόν! Πανδαιμόνιον αὐτόχρημα! Ἐνταῦθα συμπλέκονται καὶ συνωθοῦνται καὶ διαγκωνίζονται πλῆθος ἀτομικῶν ἠθῶν καὶ παθῶν, φαύλων τε καὶ χρηστῶν: «ἡ εὐοργησία» (σελ. 23), πάθος μὴ οἰκογενειακὸν μηδὲ κοινωνικὸν μηδὲ φυσιογνωστικόν· «ἡ ἠπιότης πρὸς τοὺς ἵππους» (σ. 45)—ἡ ἀλαζονεία τῆς σακκορράφας (σ. 53)—ἡ ταπεινοφροσύνη (σ. 60)—ἡ μωρία (σ. 63)—ἡ ψευδολογία (σ. 70)—ἡ ὀκνηρία (σ. 73)—ἡ φιλεργία (σ. 75)—ἡ οἰκονομία—ἡ ἀδράνεια τῶν χρημάτων—ἡ σύνεσις (σ. 95), ἡ ἀπερισκεψία (σ. 97), ἡ δοξολογία (σ. 98), τὸ ἄστατον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων (σ. 99)—εἶτα διάφορα διαιτητικὰ καὶ θεραπευτικὰ μέσα (σ. 101)—τὸ φάντασμα (σ. 120)—δὲν πρέπει νὰ βλασφημῇς (σ. 122)—γέρων καὶ θάνατος (σ. 134) κτλ. κτλ., ὧν οὐδὲν οὔτε οἰκογενειακὸν οὔτε κοινωνικὸν οὔτε φυσιογνωστικόν!! Τῶν δὲ ποιημάτων ἡ ἐπισώρευσις καὶ τῶν πραγματογραφιῶν ὁ διασκορπισμὸς εἶνε αὐτόχρημα ἄρνησις τοῦ οἰκονομικοῦ, τοῦ τεχνικωτάτου μέρους τοῦ πραγματικοῦ τρόπου τοῦ «λέγειν εὖ»· εἶνε ὕβρις πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς μεθοδικῆς κατατάξεως τῆς μεθοδικῆς ὕλης τόσον βάναυσος, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ νεῦρα τῶν ἡμετέρων κριτῶν ἠσθάνθησαν τὴν ἐκ τούτων προσβολήν, καὶ ἐξεγερθέντα ἐξώτρυναν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν εἰς τὸ νὰ ἀνακινηθῇ καὶ μάλα ἄκουσα νὰ ἐκστομίσῃ τὰ βαρύτατα ταῦτα: «καλὸν κρίνομεν . . . νὰ ἐγκατασπαρῶσι καταλλήλως ἐν τῷ κειμένῳ αἱ πραγματογραφίαι καὶ τὰ ποιήματα ὅσα **ἀλλεπάλληλα φέρονται** ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ» τῷ βραβευθέντι δηλ. 1).

φίαν μεταχειρίζεσθαι . . . προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας, ἐν ᾗ ἡ ψυχὴ τελειοῦσθαι ἄρχεται, ἐπιτείνειν τὰ ἐκείνης γυμνάσια.

1) Ἀριστείδης, Τεχνῶν Ῥητορικῶν 2, 9, ἔκδ. Walz, τόμ. 2, σελ. 443. ἔκδ. Spengel, τρμ. 2, σελ. 537: Οἰκονομία δὲ λόγου ἐφ' ἅπαντι ἡ ἁρμόζουσα τάξις καὶ ἡ προσδοκία τῶν λεγομένων καὶ τὸ ἐξαρτᾶσθαι ἀλλήλων τὰ νοήματα καὶ τὰ ἐπιχειρήματα ἐχόμενα τοῦ ὑποκειμένου. — Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος κεφ. 51: Τοῦ λέγειν εὖ διττὴ ἡ διαίρεσίς ἐστιν, εἴς τε τὸν πραγματικὸν τρόπον καὶ εἰς τὸν λεκτικόν, καὶ τούτων πάλιν ἀμφοτέρων εἰς τὰς ἴσας διαιρεθέντων τιμάς, τοῦ πραγματικοῦ μὲν εἴς τε τὴν παρασκευήν, ἣν οἱ παλαιοὶ καλοῦσιν εὕρεσιν, καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν παρεσκευασμένων, ἣν προσαγορεύουσιν οἰκονομίαν· τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁμιλοῦσιν οἱ μουσοτραφεῖς κριταὶ ἡμῶν περὶ βαρβαρισμῶν καὶ σολοικισμῶν καὶ παρακεκομμένων λέξεων τῶν πρὸς καταδίκην προωρισμένων ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ἐνῷ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐστεμμένα εἶνε πλήρη τῶν τοιούτων τοῦ λεκτικοῦ τρόπου ἀσχημιῶν. Τό τε ἐστεμμένον Ἀλφαβητάριον καὶ τὸ ἐστεμμένον Ἀναγνωσματάριον τῆς τετάρτης τάξεως ἀμιλλώμενα περὶ τοῦ πρωτείου ἐν τῇ βαρβαροφωνίᾳ οὐδεμίαν ὑπερβολὴν χυδαιολογίας καταλείπουσιν.

Τὰ ἐστεμμένα τοῦ Ἀλφαβηταρίου «νάνι νινὶ ψωμᾶς ζωνάρι πιθάρι βαρέλι λάδι καρότο κότα φῶλι μουγκρίζω τυρὶ τουλουμίσιο λαρδὶ μάτι μύτη χέρι πόδι ποδιὰ» καὶ τὰ μυρία ἄλλα ὁμοδίαιτα τούτοις μοχθηρὰ καὶ παρεφθαρμένα ὀνόματα, ὅσα ἀνωτέρω κατελέχθησαν, καὶ τὰ ἐστεμμένα τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ' τάξεως εὐτελῆ καὶ ἰδιωτικὰ καὶ παρακεκομμένα «ἀφεντόπουλα σκλάβοι σοῦβλες ραβδὶ μοῦχλες μπάφες κουμπάροι κουφάλες παληόπαιδα»· τὰ ἐστεμμένα κοινὰ καὶ τετριμμένα «εὑρῆκα ἔμαθα σηκώσου μαζεύω ἀπεκρίθηκα ἐδιακόνευα ἐταίριαζε πάγει αὐγὰ σπασμένα»· τὰ ἐστεμμένα ἀγοραῖα καὶ ἀγροῖκα κύρια ὀνόματα «ὁ Γερομῆτρος, ὁ Στάθης, ὁ Νίκας, ὁ Γρηγόρης, ὁ Κώστας, ὁ Βασιλογιάννης» τὰ ἐστεμμένα βάρβαρα καὶ κακέμφατα «ἡ κυρὰ Παρθένα = ἡ Παναγία, ὁ θεῖος Ὀδυσσέας, ἡ Ἀρτέμιδα, ἡ γαλανοματοῦσα Ἀθηνᾶ, τοῦ καλότυχου βασιλειᾶ, τὰ λόγια τὰ μελωμένα, ἐνῷ τίς ἐτραγούδαεν ἡ ἀσπρολαίμα κόρη, καράβια πλουμισμένα, βάρκες γρῆες, φυσομανοῦν, δαγκάει καὶ λυγάει, γαληνιὰ, ἀνάσασι, τὸ θηριὸ τῆς θάλασσας, τὸ Τσερίγο, τὸ μπουγάζι, τὸ μετερίζι, ὁ ἀνεμορρούφουλας, ἐσαλπάραμε, ἐχούμισα, ῥοβολᾶνε, ἄτι ἀξετίμωτο, ῥουθούνια διάπλατα καὶ τεντωμένα, ταύτιά τ' ἐτέντωσε ν' ἀκουρμαστῇ, τὰ βόλια τῶφτεψε μὲς 'ς τὸ ῥιζαύτι». Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα εἶνε γλῶσσα «ἁπλῆ καὶ γνησίως Ἑλληνική», ὡς ἀπαιτεῖ ὁ νόμος; Εἶνε διάλεκτος καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα σώζουσα, ὡς ἀπαιτεῖ ὁ ὀρθὸς

λεκτικοῦ δέ, εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ἐκλεγέντων· ἐν ἑκατέρῳ τούτων πλείω μοῖραν ἔχει τὰ δεύτερα τῶν προτέρων· τὸ μὲν οἰκονομικὸν ἐν τῷ πραγματικῷ· τὸ δὲ συντιθέμενον, ἐν τῷ λεκτικῷ. — Αὐτόθ. περὶ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτῆρος, κεφ. 9: Τὸ τεχνικώτερον μέρος τοῦ πραγματικοῦ τὸ λεγόμενον μὲν οἰκονομικόν, ἐν ἁπάσαις δὲ γραφαῖς ἐπιζητούμενον, ἐάν τε φιλοσόφους προέληταί τις ὑποθέσεις, ἐάν τε ῥητορικάς. Ταῦτα δέ ἐστι περὶ τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν τάξιν καὶ τὰ περὶ τὰς ἐξεργασίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λόγος; 1) Εἶνε φῶς τοῦ νοῦ 2) δυνάμενα τὴν φιλοκαλίαν καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὰ καλὰ ἐν ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς νὰ ἐξεγείρωσιν 3), ἢ εἶνε βαρβαρισμοὶ ἄκρατοι, ἐξ ἀπειροκάλου διαθέσεως καὶ ἐξ ἀγροίκου ἤθους προκύπτοντες, τὴν ἐπισκότισιν τοῦ νοῦ καὶ τὸν ἐκχυδαϊσμὸν τοῦ ἤθους ἀσφαλῶς ἀπεργαζόμενα; 4). Τὰ δὲ ἀνελλήνιστα; Οἱ δὲ σολοικισμοί; 5) Ὠκεανός! « Χύνε ὕδωρ τῇ αὐλῇ — παρέχουσιν

1) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς πρὸς Γν. Πομπήιον ἐπιστολή, κεφ. 3, περὶ τὸ τέλος: Πρώτη τῶν ἀρετῶν γένοιτ' ἄν, ἧς χωρὶς οὐδὲν τῶν ἄλλων τῶν περὶ τοὺς λόγους ὄφελος· τίς; Ἡ καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα σώζουσα διάλεκτος. — Αὐτόθ. Ὑπομνηματισμοὶ (Λυσίας, κ. 2): Πρῶτον καὶ κυριώτατον ἐν λόγοις ἐστὶ τὸ καθαρεύειν τὴν διάλεκτον.

2) Λογγῖνος περὶ ὕψους 30, 1: Φῶς γὰρ τῷ ὄντι ἴδιον τοῦ νοῦ τὰ καλὰ ὀνόματα.

3) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, κ. 1: Τὸ δὲ περὶ τὰς λέξεις φιλότιμον καὶ φιλόκαλον, καὶ ταῖς νεαραῖς πέφυκε συνανθεῖν οὐχ ἧττον ἡλικίαις. Ἐπτόηται γὰρ ἅπασα νέου ψυχὴ περὶ τὸν τῆς ἑρμηνείας ὡραϊσμόν, ἀλόγους τινὰς καὶ ὥσπερ ἐνθουσιώδεις ἐπὶ τούτων λαμβάνουσα ὁρμάς· οἷς πολλῆς πάνυ καὶ ἔμφρονος δεῖ τῆς πρώτης ἐπιστασίας τε καὶ ἀγωγῆς. — Λογγῖνος περὶ ὕψους 17, 2: Τῶν λόγων τὰ πάθη καὶ τὰ ὕψη ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐγγυτέρω — κεῖνται — διά φυσικήν τινα συγγένειαν.

4) Ἀλέξανδρος περὶ σχημάτων, ἔκδ. Walz, τόμ. 8, σελ. 421: Περὶ ἓν ὄνομα γίνεται ὁ βαρβαρισμὸς κακία . . ἐν τῷ βαρβαρισμῷ ὄνομα διορθοῦμεν. — Θέων, προγυμνάσματα 9, ἔκδ. Spengel τόμ. 2, σελ. 113: Τὰ γὰρ κοινὰ καὶ δημώδη οὐ πάνυ ἐπαινετά. — Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, τέχνη Ῥητορική 10, 7: Περὶ δὲ τὴν λέξιν συχνὰ τὰ ἁμαρτήματα· οἱ μὲν γὰρ πάνυ εὐτελῶς φθέγγονται, καί φασι τὸ κατὰ φύσιν δὴ καὶ γνώριμον μεταδιώκειν, οὐκ εἰδότες, ὅτι ἐν τῷ καλῷ μάλιστα γνώριμόν ἐστιν, ἐν δὲ τῷ ἀγοραίῳ τῆς λέξεως οὐδὲ τὸ σαφές, μή τί γε γνώριμον φαίνεται· τὸ γὰρ ἀγοραῖον οὔτε τὴν δήλωσιν ἀκριβῆ οὔτε τὴν φαντασίαν ἐναργῆ παρέχεται. — Πλούταρχος περὶ Ἰσιδος καὶ Ὀσίριδος 379, c: Ἄριστα λέγεται παρὰ τοῖς φιλοσόφοις τὸ τοὺς μὴ μανθάνοντας ὀρθῶς ἀκούειν τῶν ὀνομάτων κακῶς χρῆσθαι καὶ τοῖς πράγμασιν. — Ἀντισθένης, ἀπόσπ. 39. Fragm. Philosoph. Graec. Mullach τόμ. 2, σελ. 281: Ἀρχὴ παιδεύσεως ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις. — Κωμῳδιῶν ἀδέσπ. ἀπ. 1298, Kock 3, 624: Ἀκολουθεῖ τῷ τρόπῳ τὰ τοῦ λόγου. — Πλάτων, Πολιτεία 400 D: Τί δ' ὁ τρόπος τῆς λέξεως, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ὁ λόγος, οὐ τῷ τῆς ψυχῆς ἤθει ἕπεται; Πῶς γὰρ οὔ; τῇ δὲ λέξει τἄλλα; Ναί. Εὐλογία ἄρα καὶ εὐαρμοστία καὶ εὐσχημοσύνη καὶ εὐρυθμία εὐηθείᾳ ἀκολουθεῖ, οὐχ ἣν ἄνοιαν οὖσαν ὑποκοριζόμενοι καλοῦμεν ὡς εὐήθειαν, ἀλλὰ τὴν ὡς ἀληθῶς εὖ τε καὶ καλῶς τὸ ἦθος κατεσκευασμένην διάνοιαν. Παντάπασι μὲν οὖν ἔφη· Ἆρ' οὖν οὐ πανταχοῦ ταῦτα διωκτέα τοῖς νέοις, εἰ μέλλουσι τὸ αὑτῶν πράττειν; Διωκτέα μὲν οὖν . . Καὶ ἡ μὲν ἀσχημοσύνη καὶ ἀρρυθμία καὶ ἀναρμοστία κακολογίας καὶ κακοηθείας ἀδελφά, τὰ δὲ ἐναντία τοῦ ἐναντίου, σώφρονός τε καὶ ἀγαθοῦ ἤθους, ἀδελφά τε καὶ μιμήματα.

5) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1407, α, 19: Ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς λέξεως τὸ ἑλληνίζειν· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν πέντε, πρῶτον μὲν ἐν τοῖς συνδέσμοις, ἂν ἀποδιδῷ τις ὡς πεφύκασι πρότεροι καὶ ὕστεροι γίγνεσθαι ἀλλήλων, οἷον ἔνιοι ἀπαιτοῦσιν . . δεῖ δὲ ἕως μέμνηται ἀνταποδιδόναι ἀλλήλοις, καὶ μήτε μακρὰν ἀπαρτᾶν μήτε σύνδεσμον πρὸ συνδέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπαίνους τῷ ἐπιμελεῖ μαθητῇ — οἱ βάτραχοι κοάζουσι τὸ ἑσπέρας — ὁ ῥύαξ ἔχει δυνατὸν φλοῖσβον — ἡ ἀγάπη κατοικεῖ εἰς τὴν καρδίαν — αἱ ἄγριαι ἀπιδέαι λέγονται καὶ ἀγριαχλαδέαι — ἡ φέτα, τὸ τουλουμίσιον καὶ τὸ κεφαλίσιον εἶνε διάφορα εἴδη τυρίων». — Τοιοῦτός τις εἶνε ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ ἑστεμμένου Ἀλφαβηταρίου!

Τοῦ δ' ἑστεμμένου Ἀναγνωσματαρίου τῆς τετάρτης τάξεως; Τούτου πλέον τὰ ἀνελλήνιστα, τούτου οἱ σολοικισμοὶ ἅπτονται τῶν ἄστρων! Ἀκούετε! (ἑστεμμένου Ἀναγνωσματαρίου σελ. 121): «Ἔλα μαζί μου, δειλὸ κορίτσι! ἔλα νὰ τὸ πιάσωμε τὸ φάντασμα — σελ. 170: ἐπειδὴ δὲ οἱ Τοῦρκοι ἔμενον πάντοτε βάρβαροι καὶ ἀμαθεῖς ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσιν ἀνάγκην τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων καὶ ἀνεβίβαζον αὐτοὺς εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα — σελ. 59: «ἓν ἐκ τῶν παιδίων τότε παρεκάλεσε τὸν διδάσκαλον νὰ συνοδεύσῃ τὸν Κώσταν εἰς τὴν οἰκίαν του, διότι ἡ μήτηρ του εἶχε φυλαγμένα ὀλίγα παλαιὰ ἐνδύματά του καὶ θὰ τὴν παρακαλέσῃ νὰ τὰ δώσῃ εἰς τὸν πτωχὸν Κώσταν — σελ. 138: ἡ Περσεφόνη ἡμέραν τινὰ ἐξῆλθε μετὰ τῶν Ὠκεανίδων καὶ τῶν θυγατέρων τοῦ Ὠκεανοῦ εἰς τοὺς ἀνθοφόρους λειμῶνας καὶ ἔπαιζε μετ' αὐτῶν καὶ ἔδρεπον διάφορα ἄνθη — σελ. 40: αἱ χελιδόνες ἔφερον διὰ τοῦ ῥάμφους των ὀλίγον πηλόν· ἔπειτα ἀκόμη ὀλί-

σμου ἀποδιδόναι τοῦ ἀναγκαίου· ὀλιγαχοῦ γὰρ ἁρμόττει.. ἓν μὲν δὴ τὸ εὖ ἐν τοῖς συνδέσμοις. δεύτερον δὲ τὸ τοῖς ἰδίοις ὀνόμασι λέγειν καὶ μὴ τοῖς περιέχουσι· τρίτον μὴ ἀφιδόλοις.. τέταρτον.. δεῖ ἀποδιδόναι — τὰ γένη τῶν ὀνομάτων — ὀρθῶς.. πέμπτον ἐν τῷ τὰ πολλὰ καὶ ὀλίγα καὶ ἓν ὀρθῶς ὀνομάζειν.— Ἀλέξανδρος περὶ σχημάτων 1, ἔκδ. Walz, τόμ. 8, σελ. 421: Διαφέρει τοίνυν σχῆμα τρόπου, ὅτι ὁ μὲν τρόπος περὶ ἓν ὄνομα γίνεται ἀρετή, ὥσπερ ὁ βαρβαρισμὸς κακία, τὸ δὲ σχῆμα περὶ πλείω ὀνόματα κόσμησις, ὡς ὁ σολοικισμὸς ἀκοσμία, ὥστε τὴν αὐτὴν εἶνε διαφορὰν βαρβαρισμοῦ τε πρὸς σολοικισμὸν ὡς ἐν κακίᾳ, καὶ τρόπον πρὸς σχῆμα ὡς ἐν ἀρετῇ λόγου· καθάπερ γὰρ ἐν μὲν τῷ βαρβαρισμῷ ὄνομα διορθοῦμεν, ἐν δὲ τῷ σολοικισμῷ σύνταξιν ὀνομάτων κτλ.— Αὐτόθ. 2, σελ. 426: Ὁ σολοικισμὸς ἐξάλλαξίς ἐστι λόγου, ἀλλ' ἐπὶ τὸ χεῖρον.— Φοιβάμων περὶ σχημάτων 1, Walz ἔνθ. ἀνωτ. 495: Ὁ σολοικισμὸς τροπή ἐστι καὶ ἐξάλλαξις, ἀλλ' ἐπὶ τὸ χεῖρον.— Τιβέριος περὶ τῶν παρὰ Δημοσθένει σχημάτων 1, Walz ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 528: Ὁ σολοικισμὸς ἐξαλλαγὴ τοῦ ἐν ἤθει ἐστίν, ἀλλ' οὔτε χρείας ἕνεκα, οὔτε κόσμου τινὸς χάριν γίνεται.— Ἡρωδιανὸς περὶ σχημάτων, Walz ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 579: Ὁ δὲ σολοικισμὸς ἁμάρτημα, μηδεμίαν αἰτίαν τῆς ἀκαταλληλίας ποιούμενος· γίνεται δὲ τὸ σχῆμα κατὰ τοσούτους τρόπους καθ' ὅσους καὶ ὁ σολοικισμός· καὶ γὰρ εἴδη διαλλασσόμενα καὶ γένη καὶ πτώσεις καὶ ἀριθμοὶ καὶ ἐγκλίσεις ἔτι τε πρόσωπα καὶ χρόνοι καὶ διαθέσεις, καὶ πάντα ἁπλῶς ἃ τὴν τοῦ καταλλήλου συνάφειαν ἀπαιτεῖ, παρατραπέντα ποιεῖ τὸ σχῆμα.— Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1407, 6, 18: Ἔτι τάδε ποιεῖ σολοικίζειν τὸ μὴ ἀποδιδόναι, ἐὰν μὴ ἐπιζευγνύῃς ἀμφοῖν ὃ ἁρμόττει, οἷον ψόφον ἢ χρῶμα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γον, καὶ ἄχυρα καὶ πηλὸν» — σελ. 88: οἱ μύρμηκες κατὰ τοὺς πρὸς ἀλλήλους πολέμους συλλαμβάνουσιν αἰχμαλώτους· εἰς τοὺς σκλάβους τούτους ἀναθέτουσι πάσας τὰς ἐργασίας, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν περιποίησιν τῶν μικρῶν των, χάνουσι δηλ. καὶ αὐτὸ τὸ αἴσθημα τῆς στοργῆς — σ. 148: βλέπετε πόσον στράτευμα καὶ πόσος στόλος μὲ περικυκλώνει, πόσοι πάνοπλοι ἄνακτες τῶν Ἑλλήνων εἶνε συνηθροισμένοι; ἅπαντες οὗτοι δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ πλεύσωσι κατὰ τῆς Τροίας — σ. 78: ἡμέραν τινὰ συνήντησε καθ' ὁδὸν γνωστόν του νέον ὀνομαζόμενον Ἀρίσταρχον καὶ εἶδεν αὐτὸν βαδίζοντα περίλυπον — σ. 100: ἂν εἴξευρα ὅτι θὰ κάμω τοιαύτην συνάντησιν — 10: τώρα ὅτε διῆλθε τοιοῦτον κίνδυνον — σελ. 45: εἰς ὅλην τὴν χώραν πέριξ δὲν εὑρίσκετο ἵππος — 52: ὁ ἵππος καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του παρέχει μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἄνθρωπον 1) κτλ. Οἱ δὲ βραβεύσαντες τοιαύτας γλωσσικὰς ἀσχημίας εἶνε διδάσκαλοι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος διδάσκοντες Ξενοφῶντα καὶ Πλάτωνα καὶ Δημοσθένην!

Ὁμιλοῦσι περαιτέρω οἱ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποζῶντες κ. κ. κριταὶ οὗτοι περὶ ξηρῶν καὶ πλημμελῶν καὶ πενιχροτάτων προτάσεων, καὶ περὶ πεζῶν καὶ ξηρῶν καὶ ψυχρῶν καὶ ἄνευ χαρίτων καὶ περιπετειῶν καὶ ὡμῶν καὶ ἀπιθάνων καὶ ἀνωφελῶν καὶ οὐδὲν διδασκόντων καὶ οὐδὲν τὸ τερπνὸν καὶ παιδαγωγικὸν καὶ ψυχαγωγικὸν τοῖς παισὶν ἐνεχόντων διηγημάτων τῶν πρὸς καταδίκην προωρισμένων ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ἐν ᾧ πάντων τούτων ταμεῖον ἀνεξάντλητον εἶνε ἀμφότερα τὰ βραβευθέντα ἀναγνωστικὰ βιβλία.

Ἀπόδειξις δέ· Τίνες προτάσεις δύνανται πρὸς Θεοῦ νὰ εἶνε ξηρότεραι καὶ πλημμελέστεραι καὶ πενιχρότεραι τῶν προτάσεων τούτων

1) Πρβλ. καὶ ἐν σελ. Ἀναγνωσματαρίου Κουρτίδου 108: «ὁ καρπὸς τῆς καστανέας», ἕως «ταῦτα εἶνε τὰ κάστανα». σ. 69: «ἀλλὰ καθὼς — τὸ ῥεῦμα τοῦ ποταμοῦ». σ. 107: «καὶ εἶμαι διὰ δύο λόγους — καὶ τοὺς γείτονας». σελ. 92: «ἔμπορός τις — μετὰ θαυμασμοῦ». σ. 103: «οὐδέποτε ἀπήντα — τὸν ἐχαιρέτιζον. σ. 37 «λεμβοῦχός τις — οἰκογένειάν του». σ. 140: ἐὰν θέλῃς — θὰ σοῦ δώσῃ» κτλ. κτλ., μεθ' ἃ ἀνάγνωθι τὰ τοῦ Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ (πρὸς Γραμματ. 176, Bekker, σ. 640) τάδε: Ὅτι μὲν δή τινα φειδὼ τῆς περὶ τὰς διαλέκτους καθαριότητος αὐτόθεν συμφανές· ὅ τε γὰρ ἑκάστοτε βαρβαρίζων καὶ σολοικίζων ὡς ἀπαίδευτος χλευάζεται, ὅ τε ἑλληνίζων ἱκανός ἐστι πρὸς τὸ σαφῶς ἅμα καὶ ἀκριβῶς παραστῆσαι τὰ νοηθέντα τῶν πραγμάτων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ κ. Βρατσάνου; «Ἔρχεται ὁ χοῖρος μουκρίζων — ὁ πατὴρ εἶνε καλὸς χορευτὴς — τὰ λεμόνια ἔχουσι ζωμὸν ξυνὸν — ὁ γείτων ἔχει γένεια ἄσπρα — μὲ τοὺς πόδας περιπατοῦμεν — πρέπει νὰ πλύνωμεν τοὺς πόδας — ἡ ῥὶς εἶνε μακρὰ — ἀπὸ τὴν ῥῖνα ἐξέρχεται ἡ μύξα — πρέπει νὰ καθαρίζωμεν τὴν ῥῖνα (σ. 99. 101) — πῶς εἶνε τὰ πράγματα; (ἰδιότητες τῶν πραγμάτων): τὸ κομβίον εἶνε λευκόν, ὁ ὁδοιπόρος εἶνε διψασμένος (σελ. 70) — Τί πράττουσι τὰ πράγματα; (ἐνέργεια τῶν πραγμάτων): ὁ κύων ὑλακτεῖ, ὁ ἰχθὺς συλλαμβάνεται διὰ τοῦ ἀγκίστρου, ὁ ἄνθρωπος ἀποθνήσκει, ὁ ἀσθενὴς πάσχει, τὰ κοράσια χορεύουσιν (σ. 71) — Πότε γινεταί τι; (ὁ χρόνος): ὁ διδάσκαλος ἀναχωρεῖ αὔριον, ἀναγινώσκω τὴν μεσημβρίαν, ὁ ἀσθενήσας ἀναχωρεῖ σήμερον (σ. 72) — Ποῦ συμβαίνει τι; (ὁ τόπος): ὁ ποιμὴν ζῇ εἰς τὴν πεδιάδα, ἡ ἀγάπη κατοικεῖ εἰς τὴν καρδίαν, ὁ ἡνίοχος ὁδηγεῖ τὴν ἅμαξάν του εἰς τὴν πεδιάδα — Πῶς γίνεταί τι; (ὁ τρόπος): ὁ ῥύαξ ἔχει δυνατὸν φλοῖσβον (!!)».

Ἀρκεῖ! Οἱ οὕτωσι παραπαίοντες πανταχοῦ ἀλλαχοῦ, ἔνθα σωφροσύνη καὶ εὐνομία ἐπικρατεῖ, προκαλοῦσι τὸν οἶκτον τῶν ἀνθρώπων. Μόνον ἐν πολιτείᾳ πονηροκρατουμένῃ δύνανται οἱ τοιοῦτοι βρενθυνόμενοι καὶ σεμνοπροσωποῦντες νὰ σοβῶσι διὰ τῶν ὁδῶν ἐστεμμένοι.

Φρίκη! Μετὰ ὑπερεξηκονταετῆ ἐλεύθερον βίον ποῦ κατήντησαν τὰ παρ' ἡμῖν γράμματα! «Πῶς γίνεταί τι; Ὁ ῥύαξ ἔχει δυνατὸν φλοῖσβον»!!

Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν. Τί δὲ εἶνε καὶ τὰ ἓξ διηγήματα τοῦ βραβευθέντος Ἀρφαβηταρίου; 1) Μόνον πεζὰ καὶ ξηρὰ καὶ ψυχρὰ καὶ ἄνευ χαρίτων ἢ καὶ ἀναληθῆ καὶ κακόζηλα καὶ εὐτελῆ καὶ ἀηδέστατα καὶ διάκενα καὶ μωρά;

Ἐν τῷ διηγήματι «ἔσο εὐγνώμων» (σ. 81) τὰ ὡραῖα ὀρνίθια σηκώνουσι τὸ ῥάμφος των ὑψηλὰ εἰς τὸν ἀέρα ὁσάκις πίωσι μίαν σταγόνα ὕδατος διὰ νὰ ἴδωσι τὸν οὐρανὸν «ἵνα εὐχαριστήσωσι τὸν καλὸν Θεὸν διὰ τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον δίδει εἰς αὐτὰ» — τοῦθ' ὅπερ παρακινεῖ τὸ παιδίον τὸ θεώμενον τὸ θέαμα τοῦτο, τῆς σηκώσεως δηλ. τοῦ ῥάμφους ὑψηλὰ εἰς τὸν ἀέρα, νὰ εἴπῃ «σοῦ ὑπόσχομαι, ἀγαπητή μου μῆτερ, νὰ εἶμαι πάντοτε εὐγνώμων εἰς τὸν Θεόν» — Σύνδεσμος κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν, ὅστις μόνον εἰς ἐστεμμένας ἐπὶ σοφίᾳ κεφαλὰς δύναται νὰ τελεσιουργῆται! Ἐν τῷ διηγήματι

1) Ἐστεμμένου Ἀλφαβηταρίου σελ. 81. 82. 88. 109. 111. 116.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«πρέπει νὰ πράττωμεν τὸ ἀγαθὸν» (σ. 82) ἓν παιδίον εἶχε πέσει εἰς ἕνα μικρὸν λάκκον γεμᾶτον ἀπὸ χιόνα — δύο ἄλλα παιδία ἦλθον πρὸς αὐτὸ — τὸ ἓν ἐγέλα καὶ ἔρριπτε χιόνας εἰς τὸ πτωχὸν παιδίον — τὸ ἄλλο ἔσυρε τὸ παιδίον ἔξω καὶ τὸ ἔφερεν εἰς τοὺς γονεῖς του — τρία ὡραῖα μῆλα ἔλαβε δῶρον τὸ καλὸν αὐτὸ παιδίον, καὶ τελειώνει τὸ διήγημα, τὸ πλῆρες ζωῆς καὶ χάριτος, τὸ κεκαλλωπισμένον διὰ τῶν καλλωπισμάτων πάντων, οἷς ἀγάλλεται ὁ λόγος! Ἐν τῷ διηγήματι «ἀγάπα καὶ σέβου τὸ γῆρας» (σελ. 109) δύο παιδία εἶχον πάππον πολὺ γέροντα — οὗτος ἠδύνατο νὰ βαδίζῃ μόνον στηριζόμενος ἐπὶ βακτηριῶν — ἠγάπα ὅμως πολὺ τὴν ἔξοχήν: «ἐπεθύμει νὰ ἀπολαύῃ τὰ καλὰ τῆς πλουσίας φύσεως» — τὰ μικρὰ παιδία «ἔλαβον τὰς χρηματικάς των οἰκονομίας καὶ παρήγγειλαν εἰς τὸν ἁμαξοποιὸν ἓν ἁμαξάκι — ἔγειτεν αὐτὸ καὶ μέχρι λεπτοῦ ἐπληρώθη ὑπὸ τῶν χρηματικῶν αὐτῶν οἰκονομιῶν — ἔμβαινεν εἰς αὐτὸ ὁ γέρων — ἔσυρον αὐτὸ οἱ δύο μικροί, οἵτινες μὲ πολλὴν «προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν ἀπέφευγον τὰς πέτρας καὶ τοὺς λάκκους» καὶ τὸν ἔφερον εἰς τὴν ἐξοχήν. Ἐδῶ ἐκάλυπτον «τὰ γόνατά του συχνάκις ἀπὸ τὰ ἄνθη» — «ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου τὰ ηὐλόγησεν ὁ γέρων», καὶ τελειώνει καὶ τὸ χαριτωμένον τοῦτο διήγημα, ἐν ᾧ σὺν τοῖς ἄλλοις ὑπερσόφοις τὰ δύο μικρὰ παιδάρια μεταβάλλονται καὶ εἰς ὀνάρια!

Ἐν τῷ διηγήματι «ὁ φίλος τῶν παιδίων» (σ. 111) τὸν διδάσκοντα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπλησίαζον καὶ τὰ μικρὰ παιδία, ἅτινα ηὐχαριστοῦντο σφόδρα νὰ ἀκούωσι παρ' αὐτοῦ «ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους» — ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησίν των δὲ τὴν πολλὴν «τὰ παιδία ταῦτα ἔφερον εἰς τὸν Χριστὸν ἄνθη καὶ ἐκάθηντο ἐπὶ τῶν γονάτων του καὶ ἔπαιζον μετ' αὐτοῦ» κτλ. κτλ.

Εἰς κόρακας! Ποῦ εἶνε ὁ Ἀριστοφάνης νὰ ἀναφωνήσῃ τὸ τόσον ἀναγκαῖον εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς καιροὺς «δότε μοι λεκάνην;»

Ἀλλ' ἐὰν τὰ διηγήματα ταῦτα δὲν εἶνε ἀρχέτυπα διηγημάτων ξηρῶν, ψυχρῶν, ἀχαρίτων, κακοζήλων, ψευδῶν, ἀπιθάνων, γραωδῶν, μωρῶν καὶ ληρωδῶν, τὰ τοῦ κ. Κουρτίδου βεβαίως εἶνε ἀνυπέρβλητα ὡς πρὸς πάντα ταῦτα, πρὸς δὲ καὶ τέλεια καὶ ἀμώμητα παραδείγματα ἀπειροκαλίας, ἀναισθησίας καὶ βαναυσίας.

Πλὴν τῶν ἐκ κλεψιλογίας προελθόντων, ἅτινα μεθ' ὅλον τὸν ἐκχυδαϊσμόν, ὅνπερ ὑπέστησαν, μετενεχθέντα εἰς τὸ ἐστεμμένον τοῦτο συγκάττυμα, διετήρησάν πως ἴχνη τῶν παλαιῶν αὐτῶν λεκτικῶν τε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ πραγματικῶν ἀρετῶν, τὰ ἄλλα πάντα λάμπουσι διὰ τὴν σμικρὰν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν μεγάλην εὐτέλειαν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, διὰ τὴν ἔλλειψιν παντὸς ἴχνους φιλοκαλίας, διὰ τὴν πτωχείαν εἰς αἰσθήματα καὶ ἐννοίας, διὰ τὴν παιδαριώδη ἀμβλύτητα καὶ τὴν ἀγοραίαν χυδαιότητα καὶ τὴν νοσηρὰν φλυαρίαν, διὰ τὴν ἠθικὴν οὐδενίαν καὶ τὴν πνευματικὴν ταπεινότητα, διὰ τὴν ξηρότητα, τὴν ἰσχνότητα, τὴν ψυχρότητα, τὴν κακοζηλίαν, τὴν ξηροκακοζηλίαν καὶ τὴν ἀηδίαν αὐτῶν, διὰ τὸ ἐπιτετηδευμένον πανηγυρικὸν ἐπίχρισμα, διὰ τὴν ἄνοιαν τὴν μετὰ φαντασιωδῶν ψευδοκοσμημάτων ἐπικοσμουμένην, διὰ τὸ ὕφος τὸ ἐξῳδηκὸς καὶ ἄμορφον, διὰ τὴν πυρετώδη ὁρμὴν πρὸς μεταφοράς, διὰ τὴν ἐξεζητημένην καὶ ἐπιτετηδευμένην κομψοπρέπειαν. Ἀρχίζουσι ξηρῶς, βαίνουσιν ἀλλόμενα, ἐξελίσσονται ἀτόνως, ἀπολήγουσιν ἀψύχως καὶ ἢ ἐγκαταλείπουσιν ἀπαθῆ ὅλως τὸν ἀναγινώσκοντα ἢ ἐξεγείρουσι τὴν βδελυγμίαν αὐτοῦ. Οὐδαμοῦ μεγαλορρυμοσύνη, οὐδαμοῦ ὑψηγορίας τόνος, οὐδαμοῦ μεγαλοπρέπεια, οὐδαμοῦ νόημα λαμπρόν, οὐδαμοῦ λῆμμα γενναῖον, οὐδαμοῦ λόγοι εὐγενεῖς, οὐδαμοῦ ὑψηλοφανές τι καὶ ὑψηλοποιόν, οὐδαμοῦ εὐέπεια· πανταχοῦ μονοειδής, ἄτονος καὶ νωθρὸς ὁ λόγος· πανταχοῦ εὐτέλεια καὶ ταπεινότης καὶ λεπτότης καὶ ἄκεντρος λειότης. Τὰ κῶλα μακρά, σχοινοτενῆ καὶ συνεστραμμένα· αἱ συντάξεις κακότεχνοι· τὸ σχῆμα τῆς συνθέσεως μικρόκομψον, ἀγενὲς καὶ μαλθακόν· οἱ ῥυθμοὶ τραχεῖς καὶ δύσηχοι· οἱ λόγοι ἄμοιροι ἠθῶν, βάναυσοι, ἀγοραῖοι, ταπεινοὶ καὶ ἀσχήμονες· τὸ ἦθος ἄγροικον, ταπεινὸν καὶ μικρολόγον· ὁ τρόπος σκαιὸς καὶ ἀπαίδευτος· τὰ πράγματα εὐτελῆ, ἀπρεπῆ, λιτά, βιωτικά, κοινὰ καὶ δημώδη· τὰ φρονήματα ψυχρὰ καὶ μικροποιά· τὰ νοήματα πεπατημένα, πεπλυμένα, μικρά, λεπτά, πτωχὰ καὶ ταπεινά· ὁ χαρακτὴρ τοῦ λόγου ὑδαρής, ἀσθενής, ψυχρός, κεχυμένος, κενός, οὐδαμῶς ἰδιωτικῆς φλυαρίας ἀπέχων, οὐδαμῶς ἀπὸ τοῦ ἄγαν εὐτελοῦς αἰρόμενος. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα πραγματικὰ καὶ λεκτικὰ ἁμαρτήματα ἀποφαίνουσι τὰ ἐστεμμένα διηγήματα ταῦτα ἄγαν γραώδη καὶ πολὺ τὸ ἀνόητον καὶ τὸ βάναυσον ἔχοντα.

Τούτων ὁ ἔλεγχος εἶνε προχειρότατος. Ἡ ἐστεμμένη αὕτη ἁμάρα πασῶν τῶν λεκτικῶν καὶ τῶν πραγματικῶν τοῦ Ἕλληνος λόγου ἁμαρτημάτων εὑρίσκεται πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος· εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα, εἰς τὰ σχολεῖα, εἰς τὰς χεῖρας πάντων τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων, εἰς τὰς χεῖρας πάντων τῶν διδασκάλων αὐτῶν. Οἱ γονεῖς,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἱ κηδόμενοι τῶν τέκνων αὐτῶν, ὀφείλουσι νὰ λάβωσιν ἄμεσον γνῶσιν τοῦ ἐκτρώματος τούτου τοῦ παιδαγωγικοῦ. Οἱ παρ' ἡμῖν λόγιοι, οἱ ὅλον τὸν βίον αὐτῶν καταναλώσαντες ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς παρ' ἡμῖν προόδου τῶν γραμμάτων καὶ ὑπὲρ τῆς καθαρότητος καὶ τοῦ ἐξευγενισμοῦ τῆς γλώσσης ἡμῶν, καθῆκον ἔχουσι νὰ λάβωσιν ἄμεσον ἀντίληψιν τῶν γλωσσικῶν τούτων ἐξαμβλωμάτων, δι' ὧν ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων διαφθείρεται ἡ γλωσσικὴ εὐαισθησία τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Τὰ κακουργούμενα εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐκπαίδευσιν ὑπὸ τῶν εἰκαιοτάτων ἀνθρώπων, τῶν ἑκάστοτε παρ' ἡμῖν ὡς συγγραφέων καὶ ὡς κριτῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐκ τῶν τριόδων ἐκπηδώντων, ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἔθνους ἡμῶν πολὺ πλειότερον ἢ ὅσον κοινῶς ὑπολαμβάνεται. Ἡ βαναυσότης τοῦ ἤθους τῶν νέων γενεῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁ ἐκχυδαϊσμὸς τῆς συναισθητικῆς δυνάμεως καὶ ἡ παχύτης τῆς διανοίας αὐτῶν, τὰ τελεσιουργούμενα δι' ἀναγνωστικῶν βιβλίων ὑπὸ ῥακιοσυρραπταδῶν μὲν αὐχμηρῶν, ψυχρῶν καὶ σκαιῶν συρραπτομένων, ὑπὸ κριτῶν δὲ ἠλιθίων, ἀναισθήτων, ἀπειροκάλων καὶ μοχθηρῶν εἰς τὸ ἔθνος ἐπιβαλλομένων, εἶνε συμφορὰ ἐθνικὴ μεγάλη. Ἐν τῇ Παιδαγωγικῇ ὀρθότατα καὶ λέγεται καὶ πιστεύεται ὅτι «ἕκαστον καλὸν ἀναγνωστικὸν βιβλίον εἶνε μία εἰρηνικὴ κατάκτησις τοῦ πολιτισμοῦ» 1) καὶ ὅτι «ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἀντικατοπτρίζεται πιστότατα ἥ τε κατάστασις τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως χώρας τινὸς καὶ ἡ ποιότης τῆς παιδεύσεως, ἣν παιδεύεται ὁ λαὸς αὐτῆς. Τοῦτο δέ, διότι ἐν τοῖς βιβλίοις τούτοις οὐ μόνον περιλαμβάνεται, κυρίως εἰπεῖν, διδακτικὴ ὕλη ἡ διδασκομένη ἐν τοῖς τοιούτοις τοῦ λαοῦ σχολείοις, ἀλλὰ καὶ λαμπρῶς καταφαίνεται ἅμα μὲν τὸ πνεῦμα, καθ' ὃ ἡ διδακτικὴ αὕτη ὕλη μεθαρμόζεται πρὸς τὴν ἑκάστοτε ἀντιληπτικὴν δύναμιν τῶν μικρῶν παίδων, ἅμα δὲ τό τε μέτρον τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ τὸ μέγεθος τῶν πνευματικῶν ἕξεων καὶ διαθέσεων, αἵτινες διὰ τῶν σχολείων τούτων εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ πρέπει νὰ ἐγγεννηθῶσιν ἢ μᾶλλον ὄντως ἐγγεννῶνται» 2).

1) «Jedes gute Lesebuch ist eine friedliche Eroberung der Kultur». Thilo παρὰ Kehr, Geschichte der Methodik, 1879, τόμ. 2, σελ. 439.

2) Grenzboten, ἔτ. 1893, ἀριθ. 11, σελ. 522: Will man die Volksschule eines Landes kennen lernen, so schlage man die in ihr üblichen Lesebücher auf. Sie sind in hohen Grade bezeichnend für die Bildung, die die geistig führenden Kreise den Massen zuzuwenden bestrebt sind, denn sie enthalten nicht bloss zum guten Theil die Lehrstoffe, die in der Volksschule betrie-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐμόχθησε καὶ ἠγωνίσθη δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς καὶ σύμπασα ἡ χορεία τῶν σεμνῶν καὶ γεραρῶν διδασκάλων τοῦ γένους ἡμῶν. Μοχθεῖ καὶ ἀγωνίζεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ κ. Κόντος, ὁ κ. Χατζηδάκης, ὁ κ. Πανταζίδης, ὁ κ. Βερναρδάκης καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι γλωσσομαθεῖς λόγιοι τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ὅπως ἐκτρίψωσι τὰς κῆρας, ἃς ἡ πολυχρόνιος βαρβαρότης προσῆψεν εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν. Ἀγωνίζεται τὸν εὐγενῆ ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦτον ἀγῶνα ἡ δημοσιογραφία, τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς, τὰ δημόσια γραφεῖα, ὁ ἄμβων τῆς ἐκκλησίας, ἡ ἕδρα ἡ καθηγητική, ἡ γραφὶς ἡ συγγραφική, ἡ σκηνὴ ἡ θεατρική. Ἀλλὰ τί πάντα ταῦτα πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν, ἀφοῦ πάντες ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων εἴμεθα ἠναγκασμένοι ὑπὸ κριτῶν ἐν Σκύθαις γεννηθέντων καὶ ἐν Παφλαγόσι τραφέντων καὶ ἐν Τριβαλλοῖς αὐξηθέντων νὰ ἀναγινώσκωμεν καὶ γράφωμεν καὶ ἀκούωμεν τοὺς τραχεῖς βαρβαρισμοὺς καὶ τοὺς ναυτιώδεις σολοικισμοὺς Ἀλφαβητα-ριογράφων καὶ Ἀναγνωσματαριογράφων γαλατάδων αὐτόχρημα καὶ τζοπαναρέων μετημφιεσμένων; Ἐν τίνι δικαιώματι ἡ πολιτεία ἐπιβάλλει διὰ κριτῶν σκαιῶν καὶ ἀβελτέρων τὸν ἐκχυδαϊσμὸν τῶν φρονημάτων καὶ τὴν ἀποκτήνωσιν τοῦ ἤθους τῶν τέκνων ἡμῶν; Ἦ εἶνε δυνατὸν νὰ μὴ συμβῇ τοῦτο, ὅταν ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων τὰ ἄμοιρα τέκνα ἡμῶν εἶνε ἠναγκασμένα ἡμέρας καὶ νυκτὸς νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι καὶ ἀπὸ στόματος νὰ λέγωσι τὰ ἐν τοῖς ἐστεμμένοις βιβλίοις τῶν πρώτων τυχόντων ἀβελτέρων καὶ ἀγροίκων γραμματοκαπήλων ἀγοραῖα ταῦτα καὶ βάναυσα καὶ μισητὰ καὶ ξενήκουστα! «ἀπ' ἔξω κοῦκλα, καὶ ἀπὸ μέσα πανοῦκλα — ὁ παπᾶς ὁ παχὺς ἔφαγε παχειὰ φακὴ — γιατί παπᾶ παχύ, ἔφαγες παχειὰ φακή; — ἀπὸ τὴν ῥῖνα ἐξέρχεται ἡ μύξα» 1) — «Αἴ, σύ, παληόπαιδο! ἦτο ὁ πρῶτός του λόγος — Ἐγὼ δὲν ἀπεκρίθηκα καὶ ἐκεῖνος τότε μ' εἶπεν· — Αἴ, σύ, κουφάλα! ἐν ἀρχοντόπουλο σοῦ ὁμιλεῖ . . τοῦ ἀπεκρίθηκα τότε ὅτι δὲν εἶμαι κουφάλας . . καὶ ἐξηκολούθησα νὰ μαζεύω ῥαδίκια — ἂν εἶξευρα ὅτι θὰ κάμω τοιαύτην συνάντησιν, θὰ σοῦ ἐφύτευα μίαν σφαῖ-

ten werden, sie zeigen auch, in welchem Sinne diese Stoffe für die Fassungskraft der Jugend zubereitet werden, welches Mass von geistigen Leben, welcher Umfang von geistigen Interessen der Volksseele durch die Volksschule eingepflanzt werden soll und auch der Hauptsache nach thatsächlich eingepflanzt wird.

1) Ἀλφαβητάριον ἐστεμμένον ἐν σελ. 119, 120, 99.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ραν εἰς τὸ κρέας σου, κουμπάρε μου λύκε» κτλ. κτλ. 1). Ἂν δὲ οἱ προεστῶτες τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας ἐν τῇ κατακναιούσῃ αὐτοὺς μεγαλοπραγμοσύνῃ θεωροῦσι τὰ τοιαῦτα κατώτερα τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν φροντίδων, οἱ παρ' ἡμῖν προεξάρχοντες ἐν τοῖς γράμμασι καὶ οἱ δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ εὐγενῶς μοχθήσαντες δὲν νομίζουσιν ὅτι ἔχουσι καθῆκον νὰ ῥίπτωσιν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἕν βλέμμα ἐπὶ τῶν κακουργουμένων τούτων ἐπὶ τῆς γλώσσης καὶ νὰ προσπαθῶσι νὰ παρακωλύωσι τὴν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν, ἣν οἱ παρ' ἡμῖν ἐπ' ἐσχάτων ἐνσκήψαντες γραμματοκάπηλοι ἀσκοῦσιν ἐπὶ τοῦ διὰ τοσούτων μόχθων ἐποικοδομουμένου ἐθνωφελοῦς ἔργου αὐτῶν; Δὲν ὀφείλουσιν οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, οἱ Γυμνασιάρχαι, οἱ λοιποὶ τῶν Ἑλλην. γραμμάτων διδάσκαλοι νὰ καταφιμῶσι τὸ κάρχαρον στόμα, δὲν ὀφείλουσι νὰ ἐκσπῶσι τὴν βάρβαρον γλῶσσαν καὶ Ἀλφαβηταριογράφων καὶ Ἀναγνωσματαριογράφων τοιαῦτα ἀπόμουσα ὑλακτούντων;

Εἶπον ὅτι τὰ ἐστεμμένα ταῦτα βιβλία εἶνε προχειρότατα καὶ ὅτι πᾶς ἐργασθεὶς ὅπως δήποτε ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῶν καθ' ἡμᾶς γραμμάτων καὶ αἰσθανόμενος αἰσχύνην τινὰ διὰ τὸν ἀνίερον καὶ ἀνόσιον ἐκφαυλισμὸν αὐτῶν, δύναται — καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἔχει καθῆκον — νὰ λάβει ἄμεσον ἀντίληψιν τῆς ὕβρεως ταύτης καὶ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο κακὸν καὶ νὰ ἀποτρίψῃ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο αἶσχος ὅσον δύναται. Ὅστις δὲ τυχὸν τούτων λάβῃ τὰ ἐστεμμένα ταῦτα βιβλία τῶν μικρῶν παιδίων ἡμῶν ἀνὰ χεῖρας καὶ ἁπλῶς διαφυλλίσῃ αὐτά, πάραυτα θὰ αἰσθανθῇ πόσον ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν ἐν

1) Ἐστεμμένου Ἑλληνικοῦ ἀλφαβηταρίου τῆς τετάρτης τάξεως σελ. 58. 100. Οἷον αἶσχος ἐθνικόν! Φαντάσθητε ὅτι ξένος τις, Γερμανός, Ἄγγλος, Γάλλος, Ἀμερικανός, ἤθελε νὰ ἐκμάθῃ τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν. Φαντάσθητε ὅτι πρεσβευτής τις ἤθελε νὰ ἐκπαιδεύσῃ τὰ τέκνα του ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ. Πῶς θὰ ἤρχιζον τὰς σπουδάς αὐτῶν; Βεβαίως θὰ ἠρώτων ποῖα εἶνε τὰ ἐν Ἑλλάδι τελειότερα Ἀλφαβητάρια καὶ Ἀναγνωσματάρια, βεβαίως θὰ ὑπεδεικνύοντο αὐτοῖς τὰ βεβραβευμένα, θὰ ἠγόραζον αὐτὰ καὶ θὰ ἤρχιζον νὰ ἀναγινώσκωσιν ἐν αὐτοῖς. Τίνα ἆρά γε ἐντύπωσιν θὰ ἔκαμνον εἰς αὐτοὺς αἱ «φθεῖρες» καὶ αἱ «μύξες» τοῦ κ. Βρατσάνου; καὶ ἡ «κόπρος καὶ τὰ περιττώματα» τοῦ κ. Κουρτίδου; Πιστεύω ὅτι αὐτοστιγμεὶ θὰ ἔρριπτον τὰ βδελυρὰ ταῦτα βιβλία εἰς τὴν θερμάστραν, ἂν ἦτο χειμών, καὶ ἐκ τοῦ παραθύρου, ἂν δὲν ἦτο χειμών, καὶ θὰ ἐλεεινολόγουν τοὺς ἄρχοντας τοῦ τόπου, οἵτινες δὲν εὗρον ἄλλην τροφὴν καταλληλοτέραν ταύτης διὰ τὰ 170,000 παιδάρια τὰ φοιτῶντα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων αὐτῶν! Αἶσχος! Αἶσχος ἐθνικὸν νὰ εἶνε ἐσφραγισμέναι αἱ τοιαῦται βδελυρίαι διὰ τοῦ στέμματος τοῦ Βασιλικοῦ καὶ ἐπικεκυρωμέναι διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς ὑπουργικῆς!

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτοῖς διηγημάτων, ὃν ἀνωτέρω προσεπάθησα νὰ χαράξω, εἶνε κατώτερος τοῦ προσήκοντος καὶ ὑποδεέστερος τοῦ ἀληθινοῦ.

Ἐνταῦθα πλέον ἡ ἄπαξ ἐδικαίωσα τοὺς διισχυριζομένους ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη γλῶσσα ὑπολείπεται τῶν κινήσεων τῆς ψυχῆς ἡμῶν. Ἐὰν διὰ λέξεων ἠδυνάμην νὰ ἐξωτερικεύσω τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν βδελυγμίαν, ἣν αἰσθάνεται ἡ ψυχή μου, ὅταν ἀκούω τὰ τέκνα μου ἀναγινώσκοντα καθ' ἑσπέραν τὰ ἀπόμουσα καὶ χυδαϊκὰ ταῦτα ἀποβράσματα διανοιῶν παχυλῶν καὶ ἠθῶν ἀπαιδεύτων· ἐὰν ἠδυνάμην νὰ ἐγκατακλείσω εἰς τύπους διανοητικοὺς καὶ διὰ λέξεων νὰ ἐξωτερικεύσω τὴν σφοδρὰν ταραχήν, ἣν αἰσθάνομαι ἐπὶ τῷ ὀνείδει, ὅπερ εἰς τὰ παρ' ἡμῖν γράμματα καὶ εἰς τὴν παρ' ἡμῖν βαθμῖδα τοῦ πολιτισμοῦ προσῆψαν κριταὶ λάσιοι περὶ τὰ ὦτα καὶ Ἀναγνωσματαριογράφοι τὴν ἀνδραποδώδη τρίχα ἐν τῇ ψυχῇ ἔχοντες, τότε καὶ μόνον τότε θὰ ἐχαρακτήριζον, ὅπως ἐπεθύμει ἡ ψυχή μου, ἐπαρκῶς καὶ προσηκόντως τὴν οὐδενίαν τῶν ἐστεμμένων τούτων βδελυριῶν καὶ τὴν κακουργίαν τῶν ἀσυνειδήτων βραβέων αὐτῶν.

Δὲν θὰ ἐνδιατρίψω εἰς τὰ ἀνυπέρβλητα ἀρχέτυπα διηγήσεως μοχθηρᾶς καὶ ἐξαμβλωματικῆς, διότι ὁ ἔλεγχος αὐτῶν εἶνε προχειρότατος. Ὁ φιλομαθὴς ἂς ἀναγνώσῃ — ἂν ἀντέχῃ — ἐν τῷ ἐστεμμένῳ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου τὸ ἐν σελίδ. 31 - 35 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ μαθητὴς τοῦ Κλεάνθους» φερόμενον διήγημα 1), ἂς ἀναγνώσῃ — ἂν ἀντέχῃ — τὸ ἐν σ. 39 «ἡ φωλεὰ τῶν χελιδόνων», τὸ ἐν σελ. 57 «οἱ Ρῶσσοι χωρικοὶ καὶ οἱ ἵπποι των», ἐν σελ. 56 «τὸ ἀρχοντόπουλον καὶ ὁ μικρὸς Κώστας» 2), ἐν σελ. 90 «ὁ ἀξιωματικὸς Καλόκαρδος», ἐν σελ. 106 «τὰ δένδρα εἶνε φίλοι μας», ἐν σελ. 129 «ὁ ἐφευρέτης τῆς τυπογραφίας», ἐν σελ. 136 - 186 «Ἑλληνικὸς βίος» κτλ. κτλ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος θὰ ἀσχοληθῶ μόνον ἐπ' ὀλίγον μὲ τὰ διηγήματα «πάππος καὶ ἔγγονος», «ὁ τυφλὸς ἵππος», «ὁ πίθηκος καὶ ὁ φιλάργυρος», «ὁ ἰατρευθεὶς ἄρρωστος» καὶ «τὸ

1) Ἐκ τῶν τοῦ Γεροστάθου κλεψιλογηθὲν καὶ ἐκφαυλισθέν. Τὸ διήγημα τοῦτο εὑρίσκεται ἐν τῇ σελ. 36 - 41 τοῦ 3 τόμου τοῦ Γεροστάθου (ἔτ. 1880), οὐχ ἧττον φέρει ἐν τῷ ἐστεμμένῳ Ἀναγνωσματαρίῳ τὴν ὑπογραφὴν (σελ. 35) «Ἀριστοτέλης Κουρτίδης», ἴσως διότι ὁ πάντοτε ἐκ τῶν ἰδίων ἱδρώτων ἀποζῶν ἑτερόρρυθμος οὗτος Κύριος θέλων νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ διήγημα — ὅπως ἐπιλάμψῃ δῆθεν ἡ γνησιότης αὐτοῦ — ἐψυχρεύσατο καὶ ἔλυσε τὸ διηγηματικὸν πάθος αὐτοῦ.

2) Κλεψιλογηθὲν μὲν καὶ τοῦτο ἐκ τῶν τοῦ Γεροστάθου — ὡς καὶ ἀνωτ. ἐσημείωσα — ἐκφαυλισθὲν δέ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φάντασμα», ἅτινα οἱ κ. κ. κριταὶ ὡς **καλὰ** ἀνακηρύττουσιν» 1).

«Ὁ πάππος καὶ ὁ ἔγγονος» 2) εἶνε τὸ ἀντιπαιδαγωγικώτατον καὶ βδελυρώτατον πάντων τῶν διὰ παιδία μέχρι τοῦδε ἐν τοῖς βιβλίοις αὐτῶν ἀναγραφέντων. Ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀνωτέρω (σελ. 104) ἀπαλλάττει ἡμᾶς τοῦ περὶ αὐτοῦ λόγου ἐνταῦθα.

Ὁ τυφλὸς ἵππος 3). Ἐν τῷ διηγήματι τούτῳ ἵππος τις κακοπαθήσας κατὰ τὴν ἀπὸ τῶν λῃστῶν σωτηρίαν τοῦ κυρίου του ἐτυφλώθη — ὁ ἀγνώμων κύριος ἐξεδίωξεν αὐτὸν — ὁ ἵππος περιπλανώμενος εἰσῆλθεν εἴς τι κωδωνοστάσιον — ἐν τῇ πείνῃ αὐτοῦ ὑπέλαβε τὸ σχοινίον τοῦ κώδωνος ὡς χόρτον καὶ ἤρχισε νὰ δάκνῃ αὐτὸ — τοῦτο δακνόμενον ἔσειε τὸν κώδωνα — ὁ κώδων οὗτος συνέπεσε νὰ εἶνε ὁ κώδων τῆς δικαιοσύνης, ὃν ἔκρουον πάντες οἱ ἀδικούμενοι, τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ καταπατουμένου δικαίου αὐτῶν ὑπὸ τῶν δικαστῶν τῶν προστρεχόντων εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ἅμα τῷ ἀκούσματι τοῦ κώδωνος ἀπεκδεχόμενοι — σπεύσαντες κατὰ τὸ εἰωθὸς οἱ δικασταὶ ἐκάλεσαν τὸν Νίκαν, τὸν ἀγνώμονα τοῦ ἵππου κύριον, καὶ ἀφοῦ τὸν ἐπέπληξαν διὰ τὴν ἀχαριστίαν του, ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ παραλάβῃ, νὰ διατρέφῃ καὶ νὰ περιποιῆται τὸν ἵππον μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ.

Ὁ πίθηκος καὶ ὁ φιλάργυρος 4). Ἐν τῷ διηγήματι τούτῳ φιλάργυρός τις ἔχει ὡς μόνον σύντροφον τοῦ βίου του πίθηκόν τινα — μίαν τῶν Κυριακῶν ὁ φιλάργυρος μετέβη εἰς τὴν ἐκκλησίαν λησμονήσας νὰ κλειδώσῃ τὸ χρηματοφυλάκιον (!) — ὁ πίθηκος ἤνοιξεν αὐτὸ — λαμβάνει τὰς λίρας καὶ ἐκ τοῦ παραθύρου σκοπεύει τοὺς διαβάτας, οὓς «εὑρίσκει εἰς τὸν πῖλον» μὲ τὰς λίρας — πολλοὶ συνηθροίσθησαν ὑπὸ τὸ παράθυρον καὶ πολλοὶ πολλὰς λίρας ἔλαβον — ἐπιστρέφει ὁ κύριος ἐκ τῆς ἐκκλησίας, βλέπει τὸ πλῆθος ὑπὸ τὸ παράθυρον, μανθάνει τὴν αἰτίαν, ὀργίζεται καὶ ὑβρίζει τὸν πίθηκον· ἀλλὰ

1) Ἔκθεσις, σελ. 30 περὶ τὸ τέλος: «Καὶ οὐ μόνον ἐν ταῖς διηγήσεσι τῶν ἀρετῶν ὑπάρχει ἡ ἠδεῖα αὕτη ἀφέλεια, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ὀλίγαις περὶ τῶν κακιῶν. Ἐν ταύταις δὲ δὲν φέρονται τιμωρίαι θηριώδεις ἀγριαίνουσαι τὰς ἁπαλὰς τῶν παίδων ψυχάς, ἀλλ' ἥμεροι καὶ ἥρεμοι πολλάκις ἀντὶ ὀργῆς θυμηδίαν καὶ ἀντὶ θλίψεως μειδίαμα προκαλοῦσαι. Τοιοῦτο τὸ τέλος τῶν **καλῶν διηγήσεων** *πάππος καὶ ἔγγονος, ὁ τυφλὸς ἵππος, ὁ πίθηκος καὶ ὁ φιλάργυρος, ὁ ἰατρευθεὶς ἄρρωστος, τὸ φάντασμα*».

2) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματ. σελ. 8.

3) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματ. σελ. 45 - 47.

4) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματαρ. σελ. 90 - 92.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καταστέλλει τὸν θυμόν του καὶ ἀπρακτεῖ, ἀκούσας παρὰ γέροντός τινος ὅτι δὲν ἔκαμνε «λογικὴν χρῆσιν τοῦ πλούτου του» καὶ ὅτι ἀμφίβολον εἶνε ἂν ὁ πίθηκος ἢ αὐτὸς «εἶνε ὁ φρονιμώτερος!»

Ὁ ἰατρευθεὶς ἄῤῥωστος 1). Ἐν τῷ διηγήματι τούτῳ πλούσιός τις ἔζη ἔν τινι πόλει τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος — δὲν ἠσχολεῖτο εἰς τίποτε — περιέπεσε τούτου ἕνεκα εἰς ὑποχονδρίαν — ἐνόμιζεν «ὅτι εἶχε τριακοσίας ἑξήκοντα πέντε ἀσθενείας τὸ ἔτος καὶ τὸ δίσεκτον τριακοσίας ἑξήκοντα ἓξ» (!) — ἰατρός τις ὅμως, Ἱπποκράτης Ἀσκληπιάδης (!) καλούμενος ὑπέβαλεν αὐτὸν εἰς δίαιταν καὶ ἔσωσεν αὐτὸν — τὸν διέταξε νὰ περιπατῇ καὶ οὕτω ἡ ὑποχονδρία ἐθεραπεύθη.

Τὸ φάντασμα 2). Εἰς ἓν μαγειρεῖον ἐκρέματο ἓν τραπεζομάντηλον — ἡ σελήνη ἔρριπτεν ἐπ' αὐτῆς τὸ φῶς της — ἡ Ἑλένη, τὸ μικρὸν κοράσιον τῆς οἰκογενείας, παρηγγέλθη ὑπὸ τῆς μητρός της νὰ φέρῃ ἀπὸ τὸ μαγειρεῖον ἓν πινάκιον — ἡ Ἑλένη ἐπῆγεν εἰς τὸ μαγειρεῖον — τὸ τραπεζομάντηλον ἐκινήθη ἐκ τοῦ ἀνοίγματος τῆς θύρας — ἡ Ἑλένη «ἐτράπη εἰς φυγὴν περίτρομος» — ἡ μήτηρ εἶδεν αὐτὴν «ὠχρὰν ὡς νεκρὰν» — αὐτὴ «ἀντὶ νὰ τρομάξῃ ἔλαβεν ἀμέσως τὸ φῶς» — «διηυθύνθη θαρραλέα» εἰς τὸν τόπον ὅπου ἐκρέματο τὸ τραπεζομάντηλον — καὶ ἔδειξεν αὐτὸ εἰς τὴν κόρην της — «οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἑλένης ἐγέλασαν» καὶ ὁ πατήρ της εἶπεν «ὅτι εἶνε ἀνοησία νὰ πιστεύωμεν εἰς φαντάστατα».

Τοιαῦταί τινες εἶνε αἱ διὰ μαθητὰς δεκαετεῖς ἤδη **καλαὶ διηγήσεις** τῶν κ. κ. κριτῶν κατὰ τὸ πραγματικὸν αὐτῶν μέρος.

Κατὰ δὲ τὸ λεκτικόν;

Ἀκούσωμεν τὸ βραχυλογώτατον τούτων.

«Τὸ φάντασμα

»—Ἑλένη, εἶπεν ἐσπέραν τινά ἡ μήτηρ εἰς τὴν θυγατέρα της, πήγαινε εἰς τὸ μαγειρεῖον καὶ φέρε ἓν πινάκιον.

Ἡ Ἑλένη ἠγέρθη προθύμως καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ δωματίου. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐπέστρεψεν ἄνευ τοῦ πινακίου ὠχρὰ ὡς νεκρά.

—Κόρη μου, τί ἔχεις; ἀνεφώνησεν ἡ μήτηρ, καθὼς εἶδε τὴν Ἑλένην εἰς τοιαύτην κατάστασιν.

—Ἄχ, μητέρα, εἶπε ψελλίζουσα ἡ Ἑλένη, εἰς τὸ μαγειρειὸ εἶνε ἕνα φάντασμα, ἓν ἄσπρο φάντασμα!

1) Ἐστεμ. Ἀναγνωσμ. σελ. 101.
2) Ἐστεμμ. Ἀναγνωσμ. σελ. 120.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ μήτηρ τῆς Ἑλένης ἀντὶ νὰ τρομάξῃ, ἔλαβεν ἀμέσως τὸ φῶς καὶ εἶπε γελῶσα εἰς τὴν θυγατέρα της· Ἔλα μαζί μου δειλό κορίτσι! Ἔλα νὰ τὸ πιάσωμε τὸ φάντασμα. Ποῦ εἶνε!

Ἡ Ἑλένη μόλις τολμῶσα νὰ βαδίζῃ, ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ μαγειρείου καὶ μείνασα ἐκτὸς τῆς θύρας ἔδειξε διὰ τοῦ δακτύλου μίαν γωνίαν αὐτοῦ.

Ἡ μήτηρ διηυθύνθη θαρραλέα πρὸς τὴν γωνίαν ἐκείνην καὶ τί εἶδεν; ἓν τραπεζομάντηλον. Ὁ ἄνεμος εἶχε κινήσῃ αὐτὸ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἡ Ἑλένη εἰσῆλθεν εἰς τὸ μαγειρεῖον διὰ νὰ λάβῃ τὸ πινάκιον. Τὸ δειλὸν κοράσιον καθὼς εἶδε τὸ λευκὸν ἐκεῖνο πρᾶγμα σειόμενον εἰς τὸ ἀμυδρὸν φῶς, τὸ ὁποῖον ἔρριπτε διὰ τοῦ παραθύρου εἰς τὸ μαγειρεῖον ἡ σελήνη, εἶχε τραπῇ εἰς φυγὴν περίτρομον.

Οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἑλένης ἐγέλασαν διὰ τὴν δειλίαν τῆς ἀδελφῆς των, ὅτε δὲ ἦλθεν ὁ πατήρ της καὶ ἔμαθε τί συνέβη, εἶπεν ὅτι εἶνε ἀνοησία νὰ πιστεύωμεν εἰς τὰ φαντάσματα » 1).

Νῦν ἕκαστος δύναται νὰ ἴδῃ ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς ὃν ἔγραψα ἀνωτέρω χαρακτηρίζων τὰ διηγήματα τῶν ἐστεμμένων τούτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ἀπέχει οὐκ ὀλίγον τοῦ ἀκριβοῦς καὶ τοῦ τελείου 2).

1) Τὸ διηγημάτιον τοῦτο εἶνε ἔργον Ludwig τινὸς Kellner. Φέρεται ἐν σελ. 24 καὶ ὑπ' ἀριθ. 43 τοῦ Γερμανικοῦ ἀναγνωσματαρίου τοῦ Dietlein (1894, ἔκδ. c. 1 Band) πρὸς ἀνάγνωσιν μαθητῶν τῆς 6′ τάξεως. Ὁ κ. Κουρτίδης διέφθειρε τοῦτο πολλαχῶς. Αὐτὸς λέγει «καὶ φέρε ἓν πινάκιον», ὁ Kellner ἔχει «und hole mir den zinnernen Teller welcher gleich vorn auf dem Tische steht». Ὀρθότατα, ἵνα καταστήσῃ πιθανὸν τὸ ὅτι ἄνευ φωτὸς μετέβη εἰς τὸ μαγειρεῖον τὸ κοράσιον, ἀφοῦ ἡ ἐντολὴ τῆς μητρὸς ἦτο τόσον ὡρισμένη καὶ ἡ εὕρεσις τοῦ πινακίου τόσον εὔκολος. Ὁ κ. Κουρτίδης ἔχει «ἡ Ἑλένη ἠγέρθη προθύμως καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ δωματίου»· ὁ Kellner γράφει «Karoline stand auf und ging hinaus». Ὀρθῶς, διότι ἡ μὲν προθυμία παρέλκει προκειμένου περὶ τέκνων εὐαγώγων διατασσομένων ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν, τὸ δὲ «ἐκ τοῦ δωματίου ἐξέρχεσθαι» εἶνε ἀδολεσχία, ἀφοῦ ἐν τῷ δωματίῳ ἦτο καὶ εἰς τὸ μαγειρεῖον διετάσσετο νὰ μεταβῇ ἡ Ἑλένη — ὁ κ. Κουρτίδης γράφει: «Κόρη μου, τί ἔχεις; ἀνεφώνησεν ἡ μήτηρ, καθὼς εἶδε τὴν Ἑλένην εἰς τοιαύτην κατάστασιν», ὁ Kellner ἔχει μόνον «rief ihr die Mutter entgegen, «was fehlt dir denn»;». Ὀρθότατα· διότι ἀδολεσχία εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου γραφέντα ἀφανίζοντα τὴν γοργότητα τῆς διηγήσεως καὶ τὸ πάθος τοῦ διηγήματος. Τὰ ἀπὸ τὸ «ἡ μήτηρ διηυθύνθη» μέχρι τοῦ τέλους ἀσαφέστατα, ξηρότατα, ἀπιθανώτατα καὶ κακοζηλότατα ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου συγκλωσθέντα ἔχουσι παρὰ Kellner ἁπλούστατα οὕτως· «Jetzt ging die Mutter darauf zu und fand weiter nichts als ein reines Küchenhandtuch, auf welches der Mond schien. Das Tuch hatte sich bewegt, als das fürchtsame Mädchen die Thür öffnete. — Die übrigen Geschwister lachten Karoline noch oft wegen ihrer Furchtsamkeit aus» καὶ πλέον οὔ.

2) Σιμπλίκιος, Ἐξήγησις εἰς Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον, κεφ. 41, ἔκδ. Dübner, σελ. 127, στίχ. 32 καὶ ἑξ.: Ὥσπερ οἱ εὐφυεῖς περὶ τὰ τῆς φύσεως τῆς οἰκείας ἄκρα καὶ τέλεια καὶ ἀκριβῆ σπουδάζουσι καὶ τούτοις ἐνδιατρίβουσιν· *οὕτως οἱ ἀφυεῖς περὶ τὰ εὐτελῆ καὶ ἔσχατα καὶ ὁλοσχερῆ, καὶ τοῖς πολλοῖς βάσιμα ἐνδιατρίβουσι.* — Λου-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Περαιτέρω· Ὁμιλοῦσιν οἱ ἔντιμοι καὶ ἀπόνηροι κ. κ. κριταὶ περὶ μύθων ἀπιθάνων, περιλαμβανομένων εἰς τὰ πρὸς καταδίκην προωρισμένα βιβλία, ἐνῷ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐστεμμένα ὄχι μόνον τοὺς μύθους καὶ τὰ παραμύθια, ὡς εἰκός 1), ἀλλὰ καὶ τὰ διηγήματα καὶ τὰ πράγματα, παρὰ τὸ εἰκός, ἀπίθανα ἔχουσιν.

Ὁ κ. Κουρτίδης ἐν σελ. 113 τοῦ ἐστεμμένου αὐτοῦ Ἀναγνωσματαρίου περὶ τοῦ φοίνικος προκειμένου λέγει: «Ἀντὶ τῆς ἀμμώδους ἐρήμου εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐξαπλωθῇ ποτε ὁ Ἄραψ, εἶδεν μέγαν κῆπον ἐκ φοινίκων καὶ ἄλλων δένδρων, τὰ ὁποῖα παρήχθησαν ὅλα ἐκ τοῦ ἑνὸς ἐκείνου πυρῆνος τὸν ὁποῖον εἶχε ῥίψῃ ἐντὸς τοῦ λάκκου»! Λοιπὸν ὁ Ἄραψ εἶχε ῥίψῃ ἕνα πυρῆνα φοίνικος ἐντὸς τοῦ λάκκου καὶ μετὰ παρέλευσιν 10 ἢ τὸ πολὺ 15 ἐτῶν ἐγένετο ἐξ αὐτοῦ μέγας κῆπος!!

Ἀρκετὰ χονδρόν!

Ἔπειτα ὁ αὐτὸς κ. Κουρτίδης ἐν τῷ αὐτῷ ἐστεμμένῳ αὐτοῦ βιβλίῳ λέγει περὶ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος τυφλοῦ ἵππου (σελ. 45): «Ἀλλ' ἡ Ἀστραπὴ (οὕτως ὠνομάζετο ὁ ἵππος) ἐξέσχισε διὰ τῶν ὀδόντων τὴν χεῖρα τοῦ ἑνὸς — λῃστοῦ — ἐκτύπησε διὰ τῶν ὁπλῶν της τοὺς ἄλλους — λῃστὰς — καὶ ὡς ἀληθὴς ἀστραπὴ διασχίζουσα τὸν ἀέρα ἔφθασε μετὰ μίαν ὥραν εἰς τὴν πόλιν».

Αὐτὰ τουρκιστὶ λέγονται χάλτια, Ἑλληνιστὶ τερατολογήματα καὶ πομφολυγοπαφλάσματα. Γίνεται δὲ χρῆσις αὐτῶν τό γε νῦν μόνον εἰς τοὺς καφφενέδες, ἔνθα τὰς νύκτας τοῦ ῥαμαζανίου συνάζονται καὶ κάμνουσι «μουχαμπέτι» οἱ Τοῦρκοι ἀναμένοντες ἀμφό-

κιανός, πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν 27: Εἰσὶ γάρ τινες οἳ τὰ μεγάλα μὲν τῶν πεπραγμένων καὶ ἀξιομνημόνευτα παραλείπουσιν ἢ παραθέουσιν, *ὑπὸ δὲ ἰδιωτείας καὶ ἀπειροκαλίας καὶ ἀγροικίας τῶν λεκτέων ἢ σιωπητέων τὰ μικρότατα πάντυ λιπαρῶς καὶ φιλοπόνως ἑρμηνευουσιν ἐμβραδύνοντες.*

1) Οἱ ἡμέτεροι κ. κ. κριταὶ οὐδεμίαν τοῦ ἐν τοῖς μύθοις *πιθανοῦ* καὶ *ἀπιθάνου* ἔννοιαν ἔχουσι. Τὸ πιθανὸν καὶ τὸ ἀπίθανον ἐν τοῖς μύθοις, τοῖς διηγήμασι καὶ τοῖς πράγμασι ὑπολαμβάνουσιν ἐν τῇ πολυνοίᾳ αὐτῶν ὡς ἓν καὶ τὸ αὐτό. Περὶ τούτων γίνεται ἐν τῷ 6' μέρει τῆς παρούσης πραγματείας ὁ προσήκων λόγος. Οὐχ ἧττον προχείρως δύνανται οἱ κύριοι νὰ κατίδωσι τὴν ἀμάθειαν αὐτῶν, τοιαῦτα ἀπαυθαδιζόμενοι, ἐὰν λάβωσι τὸν κόπον νὰ ἀναγνώσωσι τὰ τοῦ Πλάτωνος ἐν Πολιτ. 377 Α. τὰ τοῦ Φιλοστράτου εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον 5, 14, σελ. 90 καὶ ἑξ. τὰ τοῦ Ἑρμογένους ἐν Προγυμνάσμασι κ. 1 (Walz, τ. 1, σελ. 10), τὰ τοῦ Νικολάου τοῦ σοφιστοῦ ἐν Προγυμνάσμασι κ. 1, ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 451 καὶ τὰ τοῦ Κοραῆ ἐν Μύθων Αἰσωπείων συναγωγῇ σελ. νς' καὶ ἑξ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τερα, τήν τε χώνευσιν τῶν ἤδη φαγωμένων καὶ τὸν καταβροχθισμὸν τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀναμενόντων αὐτοὺς πιλαφίων.

Ἄλλο· ὁ αὐτὸς κ. Κουρτίδης περὶ τοῦ αὐτοῦ ἵππου, γράφει: «Τυχαίως εἰσῆλθεν εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ἐκεῖνο καὶ ἡ τυφλὴ Ἀστραπή! Ἐνῷ δὲ ὡσφραίνετο πέριξ καὶ διὰ τῶν χειλέων της ἐζήτει τροφήν τινα, συνήντησε τὸ σχοινίον, τὸ συνέλαβε διὰ τῶν ὀδόντων της καὶ ἤρχισε νὰ κρούῃ τὸν κώδωνα!».

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὁ καθ' ἡμᾶς λαὸς ἐν τῇ συμφύτῳ αὐτοῦ φιλοκαλίᾳ ἀποκαλεῖ «κρύα, μποῦζι καὶ σάχλαις», ὁ Λουκιανὸς «ψυχρὰ ὑπὲρ τὴν Κασπίαν χιόνα καὶ τὸν κρύσταλλον τὸν Κελτικόν,» 1) ὁ Ἀριστοφάνης κρύσταλλα ῥιπτόμενα κατὰ τὸ θέρος ἐντὸς τῶν φρεάτων, ὅπως ψυχραίνηται τὸ ὕδωρ αὐτῶν, νοητικὰ ἐκτρώματα ψυχρότατα, δυνάμενα νὰ προκαλέσωσι τὰς χιόνας καὶ τὴν πῆξιν τῶν ποταμῶν 2), ὁ Πλούταρχος «ἐπιφωνήματα κατασβέσαι τὴν πυρκαϊὰν — τὴν μεγίστην — ὑπὸ ψυχρίας δυνάμενα» 3), ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους «ταρακτικὰ τῆς χολῆς καὶ προκλητικὰ ἐμέτου ὑπὸ τῆς ψυχρίας» αὐτῶν 4).

Κῆπος μέγας ἐκ φοινίκων καὶ ἄλλων δένδρων ἐντὸς δεκαετίας ἢ δεκαπενταετίας ἐξ ἑνὸς πυρῆνος — ἵππος δάκνων καὶ λακτίζων συμμορίαν ὅλην ἐνεδρευόντων λῃστῶν — ἵππος διαφεύγων ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν «ὡς ἀληθὴς ἀστραπὴ διασχίζων τὸν ἀέρα» — ἵππος τυφλὸς εἰσερχόμενος εἰς κωδωνοστάσιον — ἵππος ἐκλαμβάνων τὸ σχοινίον τοῦ κώδωνος ὡς χόρτον — συλλαμβάνων αὐτὸ διὰ τῶν ὀδόντων αὐτοῦ καὶ κρούων τὸν κώδωνα καὶ μὴ αἰσθανόμενος ὅτι κώδων κρούεται καὶ οὐχὶ χόρτον τρώγεται, ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὁμοδίαιτα ἀπρεπῆ καὶ καταγέλαστα, ὧν βρίθει τὸ ἐστεμμένον Ἀναγνωσματάριον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὡς π. χ. ἡ ὑπογραφὴ τοῦ ἰατροῦ «Ἱπποκράτης Ἀσκληπιάδης» (ἐστεμμ. Ἀναγνωσμ. σελ. 103), καὶ αἱ εἰς ἀλληγορικὸν στόμφον ἐκφερόμεναι ἀπηνεῖς μεταφοραὶ «οἱ μικροὶ νεοσσοὶ ἄνευ πτερῶν ἀκόμη θὰ μένωσι συνεσταλμένοι εἰς τὸ βάθος τῆς μικρᾶς των κλίνης (σελ. 41) — «ἡ μητρικὴ ἀγάπη ἔχει καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πτηνὰ τοὺς ἥρωάς της» (σελ. 7) κτλ. κτλ., ταῦτα, λέγω, καὶ τὰ τούτοις

1) Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, κεφ. 27.
2) Ἀριστοφάνης Ἀχαρνῆς 138.
3) Πλούταρχος ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρου κ. 3, σελ. 665.
4) Σχολ. Ἀριστοφάνους ἐν Νεφέλαις 907.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁμοδίαιτα ἀπρεπῆ καὶ καταγέλαστα ἐν τῇ γλώσσῃ τῇ τεχνογραφικῇ καλοῦνται ἀπίθανα 1), κακόζηλα 2), παρατράγῳδα, μειρακιώδη,

1) Θέωνος προγυμνάσματα 3, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 180· ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 76 ἐν τέλει: Τὸ δὲ ἀπίθανόν ἐστι τὸ δυνατὸν μὲν γενέσθαι ἢ λελέχθαι ἀπιστούμενον δὲ εἰ γέγονεν ἢ εἴρηται, ἢ διὰ πρόσωπον, ἐφ' ὃ ἡ πρᾶξις ἢ ὁ λόγος ἀναφέρεται, ἢ διὰ τὸν τόπον ἐν ᾧ λέγεται γενέσθαι τι ἢ εἰρῆσθαι, ἢ διὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν λέγεταί τι γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἢ διὰ τὸν τρόπον τῆς πράξεως ἢ τοῦ λόγου, ἢ διὰ τὴν αἰτίαν τῶν αὐτῶν τούτων λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐκ εἰκός ἐστι τῷ τοιούτῳ τόδε τι πρᾶξαι ἢ τόδε τι εἰπεῖν, ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ ἢ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἢ τοῦτον τὸν τρόπον, ἢ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ περὶ τοῦ ἀπρεποῦς.— Ἀριστοτέλης, Ρητορικὴ 1404, 6, 18: Δεῖ λανθάνειν ποιοῦνται καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως ἀλλὰ πεφυκότως· τοῦτο γὰρ πιθανόν, ἐκεῖνο δὲ τοὐναντίον.— Αὐτόθ. Ποιητικὴ 1451, 6, 16: Πιθανὸν ἐστι τὸ δυνατόν.— Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς πρὸς Ῥήτορας 63, ἔκδ. Bekker σελ. 687, στίχ. 23 καὶ ἑξ.: Τὸ πιθανὸν πρωσαγορεύεται τριχῶς, καθ' ἕνα μὲν τρόπον ὅπερ ἐναργῶς τε ἀληθές ἐστι καὶ ἀληθοῦς ἐμποιοῦν φαντασίαν ἐπισπᾶται ἡμᾶς εἰς συγκατάθεσιν, καθ' ἕτερον δὲ ὅπερ ψευδός ἐστι καὶ ἀληθοῦς ἐμποιοῦν φαντασίαν ἐπισπᾶται ἡμᾶς εἰς συγκατάθεσιν, κατὰ δὲ τὸν τρίτον τρόπον τὸ κοινὸν τοῦ τε ἀληθοῦς καὶ ψεύδους.— Θέων, προγυμνάσματα 4. ἔκδ. Walz τόμ. 1, σελ. 190· Spengel, τόμ. 2, σελ. 84: Ὑπέρ γε μὴν πιθανὴν εἶναι τὴν διήγησιν παραληπτέον — λέξεις — μὲν προσφυεῖς τοῖς τε προσώποις καὶ τοῖς πράγμασι καὶ τοῖς τόποις καὶ τοῖς καιροῖς· πράγματα δὲ ὅσα εἰκότα ἐστί καὶ ἀλλήλοις ἀκόλουθα . . . ἁπλῶς στοχάζεσθαι προσήκει τοῦ πρέποντος τῷ τε προσώπῳ καὶ τοῖς ἄλλοις στοιχείοις τῆς διηγήσεως κατά τε τὰ πράγματα καὶ τὰς λέξεις.— Θέων αὐτόθ. 4, Walz τ.1, σ. 183. Spengel τ. 2, σ. 79: Δεῖ γὰρ ἔχεσθαι ἀεὶ τοῦ πιθανοῦ ἐν τῇ διηγήσει· τοῦτο γὰρ αὐτῆς μάλιστα ἴδιον ὑπάρχει καὶ τούτου μὴ προσόντος αὐτῇ ὅσῳ ἂν σαφὴς καὶ σύντομος ᾖ, τοσούτῳ μᾶλλον ἀπιστοτέρα τοῖς ἀκούουσι καταφαίνεται.— Ἀψῖνος, Τέχνη ῥητορικὴ 5, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 493. ἔκδ. Spengel, τόμ. 1, σελ. 249: Μάλιστα πιθανότητος καὶ σαφηνείας δεῖ ἐν διηγήσει.— Ἀριστοτέλης περὶ ποιητικῆς 1460, α, 27: Προαιρεῖσθαί τε δεῖ ἀδύνατα εἰκότα μᾶλλον ἢ δυνατὰ ἀπίθανα. Πρβλ. καὶ Κορνοῦτον ἐν Τέχνῃ ῥητορικῇ 89, ἔκδ. Spengel, τόμος 1, σελ. 368.— Ἀριστοτέλ. περὶ ποιητικῆς 1461 6, 12. 24.— Volkmann, Hermagoras, ἔτ. 1865, σελ. 53.

2) Ἑρμογένης περὶ εὑρέσεως, τόμ. 4, 12, ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 176. ἔκδ. Spengel τόμ. 2, σελ. 257: Καὶ τὰς διασκευὰς μέχρι τοῦ εἰκότως προχωρεῖν, ὡς εἰ παρὰ τὸ εἰκὸς εὑρεθείη τι, πάντως *κακόζηλον*. Αὐτόθ. τόμ. 3, 15, Walz 3, 141. Spengel 3, 231: Πᾶν τὸ παρὰ τὸ εἰκὸς ἢ λεχθὲν ἢ πραχθὲν πραχθῆναι λεγόμενον εἰς *κακόζηλον* ἐξάγει τὴν διασκευήν.— Ἀνώνυμος περὶ σχημάτων 15, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 625. ἔκδ. Spengel τόμ. 3, σελ. 118: *Κακόζηλον* σχῆμά ἐστιν ἐξαγγελλόμενον ἢ κατὰ τὸ ἀδύνατον ἢ ἀνακόλουθον . . καθ' οὓς τρόπους ἀνασκευάζονται τὰ διηγήματα, ὡς ἄπιστα.— Δημήτριος περὶ Ἑρμηνείας 186, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 82-83. ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 302-303: Καθάπερ δὲ τῷ μεγαλοπρεπεῖ παρέκειτο ὁ ψυχρὸς χαρακτήρ, οὕτω τῷ γλαφυρῷ παράκειταί τις διημαρτημένος· ὀνομάζω δὲ αὐτὸν τῷ κοινῷ ὀνόματι *κακόζηλον*. γίγνοιτο δ' ἂν καὶ οὗτος ἐν τρισὶν ὥσπερ καὶ οἱ λοιποὶ πάντες . . Ἐν ὀνόμασι γίγνοιτ' ἂν οὕτως, οἷον «ἐγέλα που ῥόδον ἡδύχροον» ἥ τε γὰρ μεταφορὰ ἡ *ἐγέλα* πάνυ μετάκειται ἀπρεπῶς, καὶ τὸ σύνθετον τὸ *ἡδύχροον* κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρωπικά, παρένθυρσα, 1), ψυχρὰ 2), γελοῖα 3), φορτικά 4), ἀηδῆ 5),

1) Λογγῖνος περὶ ὕψους 3, 1 κ. ἑξ. ἔκδ. Spengel τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 108 - 110, Οὐ τραγικὰ ἔτι ταῦτα, ἀλλὰ *παρατράγῳδα*, αἱ πλεκτάναι, καὶ τὸ πρὸς οὐρανὸν ἐξεμεῖν, καὶ τὸ τὸν Βορέαν αὐλητὴν ποιεῖν . . ὅπου δὲ ἐν τραγῳδίᾳ, πράγματι ὀγκηρῷ φύσει καὶ ἐπιδεχομένῳ στόμφον, ὅμως τὸ παρὰ μέλος οἰδεῖν ἀσύγγνωστον, σχολῇ γ' ἂν οἶμαι λόγοις ἀληθινοῖς ἁρμόσειεν . . ὅλως δὲ ἔοικεν εἶνε *τὸ οἰδεῖν* ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον· φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγέθους ἐφιέμενοι, φεύγοντες ἀσθενείας καὶ ξηρότητος κατάγνωσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τοῦθ' ὑποφέρονται . . κακοὶ δὲ ὄγκοι καὶ ἐπὶ σωμάτων καὶ λόγων οἱ χαῦνοι καὶ ἀναλήθεις . . ἀλλὰ τὸ μὲν οἰδοῦν ὑπεραίρειν βούλεται τὰ ὕψη, τὸ δὲ *μειρακιῶδες* ἄντικρυς ὑπεναντίον τοῖς μεγέθεσι . . τί ποτε οὖν τὸ μειρακιῶδές ἐστιν; *ἢ δῆλον ὡς σχολαστικὴ νόησις, ὑπὸ περιεργασίας λήγουσα εἰς ψυχρότητα*; ὀλισθαίνουσι δὲ εἰς τοῦτο τὸ γένος ὀρεγόμενοι μὲν τοῦ περιττοῦ καὶ πεποιημένου καὶ μάλιστα τοῦ ἡδέος, ἐποκέλλοντες δὲ εἰς τὸ *ῥωπικὸν* καὶ *κακόζηλον*. τούτῳ παράκειται τρίτον τι κακίας εἶδος ἐν τοῖς παθητικοῖς, ὅπερ ὁ Θεόδωρος *παρένθυρσον* ἐκάλει. ἔστι δὲ πάθος ἄκαιρον καὶ κενόν, ἔνθα μὴ δεῖ πάθους, ἢ ἄμετρον, ἔνθα μετρίου δεῖ. (« *πτηνὰ ἥρωες — νεοσσοὶ ἐν ταῖς κλίναις* — *Ἱπποκράτης Ἀσκληπιάδης* » τοῦ ἐστεμμένου Ἀναγνωσματαριογράφου).

2) Δημήτριος περὶ ἑρμηνείας 114. 115. 116. ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 52 - 56. ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 287 - 289: Ὁρίζεται δὲ τὸ *ψυχρὸν* Θεόφραστος οὕτω· Ψυχρόν ἐστι τὸ ὑπερβάλλον τὴν οἰκείαν ἀπαγγελίαν . . τὸ πρᾶγμα σμικρὸν ὂν οὐ δέχεται ὄγκον τοσοῦτον λέξεως. — Ἐκ τοῦ ὑπερβεβλημένου τῆς διανοίας καὶ ἀδυνάτου *ἡ ψυχρότης* — *Μάλιστα δὲ ἡ ὑπερβολὴ ψυχρότατον πάντων*. — Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1405, 6, 34 - 1406, 6, 5: Τὰ δὲ *ψυχρὰ* ἐν τέτταρσι γίγνεται· κατὰ τὴν λέξιν ἐν τοῖς διπλοῖς ὀνόμασι . . μία δὲ τὸ χρῆσθαι γλώτταις . . τρίτον δ' ἐν τοῖς ἐπιθέτοις τὸ ἢ μακροῖς ἢ ἀκαίροις ἢ πυκνοῖς χρῆσθαι . . καὶ ἔτι τέταρτον τὸ ψυχρὸν ἐν ταῖς μεταφοραῖς γίνεται· *εἰσὶ γὰρ καὶ μεταφοραὶ ἀπρεπεῖς, αἱ μὲν διὰ τὸ γελοῖον . . . αἱ δὲ διὰ τὸ σεμνὸν ἄγαν καὶ τραγικόν*. Ἰδ. καὶ Λογγῖνον περὶ ὕψους ἔνθ. ἀν. κεφ. 4 - 6.

3) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1406, α, 33: Διὸ ποιητικῶς λέγοντες τῇ ἀπρεπείᾳ τὸ *γελοῖον* καὶ τὸ ψυχρὸν ἐμποιοῦσι καὶ τὸ ἀσαφὲς διὰ τὴν ἀδολεσχίαν.

4) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Ὑπομνηματισμοὶ (Λυσίας), κεφ. 3: Οἱ βουλόμενοι κόσμον τινὰ προσεῖναι τοῖς λόγοις ἐξηλλαττον τὸν ἰδιώτην καὶ κατέφευγον εἰς τὴν ποιητικὴν φράσιν, μεταφοραῖς τε πολλαῖς χρώμενοι, καὶ ὑπερβολαῖς, καὶ ταῖς ἄλλαις τροπικαῖς ἰδέαις ὀνομάτων τε γλωττηματικῶν καὶ ξένων χρήσει, καὶ τῶν οὐκ εἰωθότων σχηματισμῶν τῇ διαλλαγῇ, καὶ τῇ ἄλλῃ καινολογίᾳ καταπληττόμενοι τὸν ἰδιώτην. Δηλοῖ δὲ τοῦτο Γοργίας τε ὁ Λεοντῖνος, ἐν πολλοῖς πάνυ *φορτικήν τε καὶ ὑπέρογκον* ποιῶν τὴν κατασκευήν, καὶ οὐ πόρρω διθυράμβων ἔνια φθεγγόμενος. Ἰδ. αὐτόθ. καὶ περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος κεφ. 56 - 57. Ἀριστείδου τεχνῶν ῥητορικῶν Α' ζ'. ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 402. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 506, καὶ πρβλ. Ἀριστοτέλην ἐν φυσικῇ ἀκροάσει 185, α, 10 καὶ Πλούταρχον ἐν Συμπος. προβλήμ. 673 Α.

5) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Ἐπιστολὴ πρὸς Γν. Πομπήιον, κεφ. 5: Φίλιστος . . οὔτε ὑπόθεσιν εἵληφε πολὺ ὠφελῆ καὶ κοινήν . . *ἠθός τε ἐμφαίνει ταπεινὸν καὶ μικρολόγον* . . ἡ φράσις ὁμοειδὴς πᾶσα δεινῶς καὶ ἀσχημάτιστος . . ταῦτα δὲ *ἀηδῆ πάνυ* ὄντα ἐμοὶ φαίνεται. *Μικρός τε περὶ πᾶσαν ἰδίαν ἐστὶ καὶ ἀτελής*. Ἰδ. καὶ ἐν Ὑπομνηματισμοῖς περὶ Θουκυδίδου κ. 41.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ναυτιώδη 1), ἐμφυόμενα τοῖς λόγοις «ἅπαντα τὰ οὕτως ἄσεμνα . . διὰ τὸ περὶ τὰς νοήσεις κενόσπουδον, περὶ ὃ δὴ μάλιστα κορυβαντιῶσιν οἱ νῦν», ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ καὶ λεπτότατα καυτηριάζει ὁ Λογγῖνος 2).

Περαιτέρω· Κατακρίνοντες οἱ κ. κ. κριταὶ τὰ πρὸς καταδίκην προωρισμένα βιβλία ψέγουσι τὰ ἐν αὐτοῖς ποιήματα ὡς «κακόρρυθμα καὶ ψυχρὰ καὶ ἀηδῆ καὶ ἄμουσα καὶ ἀνούσια καὶ ἀχάριτα καὶ κακότεχνα, ὡς οὐδὲν ἐνέχοντα τὸ ὑψηλὸν καὶ εὐγενές, ὡς γυμνὰ πάσης ποιητικῆς χάριτος, ὡς ὄντα ἁπλῶς στοιχοποιία ἀηδὴς καὶ βεβιασμένη, ὡς ὄντα πᾶν ἄλλο ἢ φαιδρᾶς μούσης γεννήματα, ὡς ὑπερβαίνοντα κατὰ τὴν κακοτεχνίαν ἐμμέτρους τινὰς ἀγγελίας γνωστοῦ τινος ὑποδηματοποιοῦ ἐν Πατησίοις καὶ οὕτω καθεξῆς 3).

Παράδοξον! νομίζει τις ὅτι ταῦτα λέγονται περὶ τῶν ἐστεμμένων ὑπ' αὐτῶν βιβλίων καὶ ἀπορεῖ διὰ τί μόνον ταῦτα τὰ πλημμελήματα ἐσημείωσαν οἱ κ. κ. κριταὶ καὶ παρέλιπον τὰ ἄλλα, ἴσως οὐχὶ ἐλαφρότερα τούτων.

Ἐν τῷ νῷ τῶν ἐχεφρόνων ὁ συνειρμὸς τῶν ἐννοιῶν συντελεῖται κατὰ τοὺς γνωστοὺς ψυχολογικοὺς νόμους· κατὰ τὴν ὁμοιότητα δηλ. καὶ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, κατὰ τὸν συγχρονισμὸν καὶ τὸν συντοπισμὸν τῶν πραγμάτων, ὧν ἀποτυπώματα εἶνε αἱ ἔννοιαι αἱ συνειρόμεναι· παρὰ δὲ τοῖς ἔχουσι σεσαλευμένον τὸν ἐγκέφαλον ὁ συνειρμὸς γίνεται μάλιστα κατὰ τὸ ὁμόηχον τῶν λέξεων, ἐν αἷς ἐγκατακλείονται αἱ συνειρόμεναι ἔννοιαι — π. χ. «μετέβησαν εἰς τὸ Βερολῖνον, ἐσπούδασες εἰς τὸ Πεκῖνον, τοῦ ἔδωκεν ὁ ἰατρὸς κινῖνον» καὶ οὕτω καθεξῆς. — Ὁ ἑστεμμένος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Ἀλφαβηταριογράφος οἰκονομεῖ τὰ τῶν ποιημάτων κατὰ τὸ νοητικὸν πρότυπον «Βερολῖνον, Πεκῖνον, Κινῖνον». Ῥίπτει δηλ. τὰ ποιήματα ἐν τῷ μέσῳ ἀλλοτριωτάτων ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον ἀλφα-

1) Σχόλια παλαιὰ εἰς Ἀριστοφάνους Νεφέλ. 907: Δότε μοι λεκάνην. (ὡς *ναυτιῶν ὑπὸ τῆς ἐκείνου ψυχρίας*)· λείπει τὸ ἵνα ἐμέσω. χολὴ γάρ μοι ἐπιπλέει διὰ τὰ αὐτοῦ ῥήματα.

2) Λογγῖνος περὶ ὕψους ἔνθ. ἀν. κεφ. 5.

3) Ἔκθεσ. κριτ. σελ. 22, 6.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βηταριογραφικῶν ἀντικειμένων, οὐδεμίαν ἐσωτερικὴν κοινότητα ἐχόντων, ἀπτομένων δ' ἀλλήλων μόνον κατὰ τὸ ὁμόηχον τῶν λέξεων. Ἐν σελ. 86 π. χ. ῥίπτεται ὁ ἔμμετρος μῦθος «Ὄνος ἄλας φέρων», ἁπλῶς διότι καὶ ἐν τῷ πρὸ αὐτοῦ μυθαρίῳ ὄνος εἶνε τὸ δρῶν πρόσωπον. Ὁ Ἀλφαβηταριογράφος δὲν παρετήρησεν ὅτι τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας ἑκατέρου τῶν ὄνων αὐτοῦ εἶνε διάφορον, ἀφοῦ ὁ μὲν εἷς τούτων ἀπεργάζεται τὸ δίδαγμα «δὲν πρέπει νὰ ζηλεύωμεν τοὺς πλουσίους καὶ εὐτυχεῖς», ὁ δὲ ἕτερος ὅτι «ἡ ἀπάτη ἐπὶ τέλους ἐξελέγχεται καὶ τιμωρεῖται». Τὸ σημεῖον τῆς ἐπαφῆς τῶν δύο τούτων ἑτεροειδῶν διδαγμάτων εἶνε ὁ ὄνος, καὶ τοῦτο ἀρκεῖ εἰς τὸν Ἀλφαβηταριογράφον. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὸν ἐν σελ. 90 ἔμμετρον μῦθον «Κώνωψ καὶ βοῦς», ὅστις ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ προηγουμένου ὅλως ἑτεροειδοῦς ἀντικειμένου μόνον διὰ τῆς λέξεως «βοῦς». Τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὸ ποίημα «Τὸ τριαντάφυλλον», ὅπερ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ προηγουμένου μόνον ἕνεκα τῆς λέξεως αὐτοῦ «ῥόδον».

Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ῥίπτεται, κατὰ τὸ γράμμα τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ «τὸ ἅγιον τοῖς κυσί». Τὸ ποίημα «Ὁ Θεὸς» (σελ 100) εὑρίσκεται ἀμέσως ὑπὸ «τὸν τυρὸν» καὶ τὰ διάφορα εἴδη αὐτοῦ, τὴν φέταν, τὸ τουλουμίσιον καὶ τὸ κεφαλίσιον 1).

Τί δὲ εἶνε ὡς πρὸς τὴν «κακοτεχνίαν αἱ ἔμμετροι ἀγγελίαι γνωστοῦ τινος ὑποδηματοποιοῦ τῶν Πατησίων» παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς ἐμμέτρους μιαρίας τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαβηταριογράφου τοῦ ἔθνους ἡμῶν; Ἀκούσατε καὶ ἴδετε (σελ. 117):

«Ἡ Κυριακὴ προσευχὴ

Πατέρα, ποῦ στὸν Οὐρανὸν εἶναι ἡ κατοικία σου,
τὸ ὄνομά σου τ' ἅγιον ἂς εἶναι δοξασμένον.
Ἂς βασιλεύῃ ὁ νόμος σου, ἂς γίνετ' ὅτι θέλεις,
καθὼς ἐκεῖ στὸν Οὐρανόν, οὕτω καὶ 'δῶ στὸν κόσμον.
Δόσε μας σήμερον, Θεέ, τὸν ἄρτον τῆς ἡμέρας,
τὰ σφάλματα συγχώρησον, ποῦ ἔχομεν σ' ἐσένα,
καθὼς κ' ἡμεῖς ἀφίνομεν ὅσ' ἄλλοι ἔχουν κάμει
σ' ἡμᾶς· καὶ μὴ κινεῖς εἰς πειρασμὸν τὰ τέκνα σου,
ἀλλ' ἐλευθέρωνε ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.
Δικό σου τὸ βασίλειον, ἡ δύναμις κ' ἡ δόξα
σοῦ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου
καὶ τώρα καθὼς πάντοτε καὶ σ' ὅλους τοὺς αἰῶνας».

1) Ἔκθεσ. κριτ. 10: «ἡ φέτα τὸ τουλουμίσιον καὶ τὸ κεφαλίσιον».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐκεῖνος ὁ μεγαλοψύχως καὶ γενναιοφρόνως ὑπὸ τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν ἐμπαιζόμενος πτωχὸς ἄνθρωπος εἶνε ὑποδηματοποιὸς, ὁ δὲ ἀπομιμούμενος αὐτὸν ἐνταῦθα εἶνε ἐστεμμένος συγγραφεύς· ἐκεῖνος διὰ στίχων εὐτελῶν εὐτελὲς πρᾶγμα περιέβαλεν — ὑποδηματοποιὸς ὑποδήματα — οὗτος τὴν σεμνοτάτην προσευχὴν τοῦ θείου ἱδρυτοῦ τοῦ θρησκεύματος ἡμῶν διὰ τῆς ἀνηκούστου ταύτης ἀπειροκαλίας, κακοτεχνίας καὶ ἀνευλαβείας κατερρύπανεν. Ἴσως νῦν τὸ πρῶτον ἐν τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῆς ὥρας, καθ' ἣν τὰ θεῖα χείλη τοῦ Ἰησοῦ τὰ ὑπέρσεμνα ταῦτα καὶ οὐράνια ῥήματα ἐξήνεγκον, **ῥεζηλεύοντα**ι τόσον ἀθέως καὶ ἀνιέρως, ἐναντίον τῆς κοινῆς ἀνθρωπικῆς αἰσθήσεως, ἐναντίον τῆς ἱστορίας τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων καὶ ἐναντίον τῆς ῥητῆς ἀπαγορεύσεως τῆς Παιδαγωγικῆς 1).

Ἀλλὰ καὶ τὸ ποίημα (σελ. 118) «πρὸ τῆς προσευχῆς» τίνος ἄρα γε ὑψηλολογίας καὶ ἐξάρσεως ποιητικῆς ἀπόβρασμα νὰ εἶνε!

«Παιδία, προσοχή!
θ' ἀρχίσῃ ἡ προσευχή!
Τὰς χεῖρας ἂς σταυρώσωμεν
μ' εὐλάβειαν βαθεῖαν,
κ' εἰς τὸν Θεὸν ἂς δώσωμεν
τὴν πρέπουσαν λατρείαν.
Παιδία προσοχὴ
θ' ἀρχίσῃ ἡ προσευχή.
Τὴν προσευχὴν καλοῦ παιδὸς
καὶ ὄχι τοῦ ἀτάκτου
ἀκούει ὁ καλὸς Θεὸς
καὶ δίδει τ' ἀγαθά του».

Καὶ ἄλλα ὁμοδίαιτα τούτοις τῆς ἑτέρας ἐστεμμένης κεφαλῆς ('Αναγνωσματάριον τῆς Δ΄ τάξεως!! σελ. 127):

1) Kehr, ἔνθ. ἀν. τόμ. 2, σελ. 339: «Μετὰ τὸν Franke καὶ τοὺς λοιποὺς εὐσεβόφρονας τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἔπαυσε νὰ εἶνε θρησκευτικόν».— Pestalozzi, Lienahrd und Gertrud III Theil § 17, WW. τόμ. 3, σελ. 85: «Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶνε κατάλληλος πρὸς τοιαῦτα παιδαριώδη ἐγχειρήματα, πρὸς θέματα παντοῖα καὶ ἀναλύσεις καὶ γραμματικὰς παρατηρήσεις». — Ὁ Zeidler (παρὰ Kehr, ἔνθ. ἀν. σελ. 375) ἤδη ἀπὸ τοῦ 1670 εἶπε: «Gottes Wort ist zu heilig duzu dass es sich soll lassen mit Griefeln zerstechen und zermartern.=Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶνε πολὺ ἁγιώτερος ἢ ὥστε νὰ παραδοθῇ εἰς τὰς γραφίδας πρὸς κατακεντισμὸν καὶ ἐκδοράν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Τὸ ᾄσμα τῆς Ἀναστάσεως

Ἤλθαν τὰ μεσάνυκτα
ἄκου τὴν καμπάνα
ἔλα πᾶμε, μάννα,
εἰς τὴν ἐκκλησιά.
Πᾶμε γιὰ νἀνάψωμε
τὴ χρυσὴ λαμπάδα
κ' εἶνε ὅλη εὐμορφάδα
ἡ κεροδοσιά»

καὶ οὕτω ἐν τόνῳ διθυραμβώδει, ὑπεραλλόμενον καὶ ὑπεριπτάμενον, κατάστικτον ἐκ χάριτος καὶ ἀνθηρότητος ποιητικῆς, καὶ μεμεστωμένον γλυκύτητος καὶ γλαφυρίας, ἀναφλέγον δὲ τὸ ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν φλογίον καὶ ἀναπτεροῦν καὶ μεταρσιοῦν αὐτὸ μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Πλάστου, τῆς ἀφθίτου ταύτης πηγῆς τοῦ καλοῦ, φθάνει τὸ «ἄριστα ἐκλελεγμένον» κατὰ τοὺς κ. κριτὰς ποίημα τοῦτο εἰς

«τὸ αὐγὸ τὸ κόκκινο
δός μου νὰ τσακίσω
φέρε μου νὰ ψήσω
τὸ παχὺ ἀρνί.

Καὶ ἐδῶ τελευτᾷ παραχωροῦν τὴν θέσιν αὐτοῦ εἰς τὸ ὁμότιμον αὐτῷ κύκνειον τοῦτο ᾄσμα (σ. 128):

Σ' τῆς κουκουναριᾶς τὸν ἴσκιο στέκομαι πολλὲς φορὲς
καὶ τῶν χωρικῶν κυττάζω τὲς ἁπλοϊκὲς χαρές.
Σ' τὸ νερὸ ἐδῶ μία νέα τἄσπρα χέρια της δροσίζει
καὶ 'ς τὲς ῥοδοδάφνες ἄλλη τὸ μωρό της νανουρίζει·
ἐκεῖ ἓν ἁπλὸ παιδάκι ῥίχνει γρῖπο στὸ ποτάμι,
χρυσᾶ ψάρια πιάνει ἄλλο παρεκεῖ μὲ τὸ καλάμι,
κι' ὁ βοσκὸς μὲ τὴν βοσκή του ξαπλωμένος 'ς τὰ λουλούδια
τὸν αὐλό του συνοδεύει μὲ ποιμενικὰ τραγούδια.

Ἀκόμη ἓν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐστεμμένου ποιητικοῦ ἀκανθῶνος καὶ ἀρκεῖ πλέον (σελ. 179):

«'κι' ἔγια μόλα, ἔγια λέσα' φώναζε,
κ' ἐφούσκωνε τἀέρι τἄσπρα του πανιά,
κ' ἐκύλα τὸ καράβι 'στὸν κατήφορο,
ὡς πού 'λθαν 'στὸ Τσερῖγο τὸ κατάξερο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἔφθασαν καὶ 'στὴν Σύρα, φεύγουν κι' ἀπ' ἐκεῖ,
καὶ μέσ' 'στὰς πέντε φθάνουνε 'στὰ Ψωμαθειά,
κ' ἐμβῆκαν μέσ' 'στὴν Πόλι τὴν ἐξάκουστη·
Πλὴν μιὰ περνοῦσε 'μέρα καὶ ἄλλη πλάκωνε,
κ' ὥστε νἀποφορτώσουν 'στὴν 'Αζοφικὴ
ἔφθασε κ' ὁ Νοέμβρης κ' ἐχειμώνιασε,
κι' ἄρχισε νὰ βογκᾷ ἡ Μαύρη θάλασσα
Ὄξ' ἀπὸ τὸ μπογάζι κτλ. κτλ.

Καλλιφωνία καὶ ὑψηλολογία ἀνταξία τοῦ ὑπερεξηκονταετοῦς ἐν ἐλευθερίᾳ βίου τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλλήνων!

Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ διανοητικῇ αὐχμηρότητι καὶ αἰσθητικῇ ξηρασίᾳ σύρουσι τὴν δύστηνον αὐτῶν ὕπαρξιν πλὴν καὶ ἄλλων τινῶν «ποιημάτων» καλουμένων, μάλιστα τὸ ἐν σελ. 128 «τὸ χωριό», τὸ ἐν σελ. 190 «ὁ ἀπόμαχος Ῥωμελιώτης», τὸ ἐν σελ. 128 βαρβαρόφωνον «ὁ ναύτης τοῦ Ἰονίου», τὸ ἐν σελ. 1 «ἡ μήτηρ μου», ὅπερ καὶ συστρεφόμενον μάλιστα περὶ ἑαυτὸ

» πῶς νὰ ταράξω ἐγὼ τὴν μητέρα,
νὰ κάμω ἐγὼ νὰ λυπηθῇ..;

ἀποβαίνει καὶ «ὑπὲρ τὸν Σκυθικὸν κρύσταλλον» τοῦ Λουκιανοῦ ψυχρότερον.

Τοῦ ἐστεμμένου τούτου Ἀναγνωσματαρίου «ἡ ποιητικότης» εἶνέ τι πρωτοφανές, ὅλως παρεστραμμένη ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως.

Τεσσαράκοντα καὶ ἓν (ἀριθ. 41), ποιήματα, διὰ 1363 στίχων διαπερατνόμενα ἐκ διαφόρων πηγῶν καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων εἰσρεύσαντα, ἐπλήρωσαν ὑπὲρ τὰς 45 σελίδας τοῦ ἐξ 191 σελίδων συγκροτουμένου τούτου βιβλίου!

Πόθεν ταῦτα ἀπέρρευσαν εἰς τὴν ποιητικὴν ταύτην ἀμάραν, ἐλέχθη ἀλλαχοῦ (ἀν. σελ. 34). Ὁποία τις εἶνε ἡ οἰκονομία τοῦ παμμίκτου τούτου ὄχλου, εἶπον οἱ κ. κ. κριταὶ ὡς πρὸς τὰ δύο μόρια αὐτῆς, τουτέστιν ὡς πρὸς τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν τάξιν, ἀποφηνάμενοι (Κρίσεως σελ. 32) «καλὸν κρίνομεν . . . νὰ ἐγκατασπαρῶσι καταλλήλως ἐν τῷ κειμένῳ . . . τὰ ποιήματα ὅσα ἀλλεπάλληλα φέρονται ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ». Ὁποία δέ τις ἐστὶν «ἡ εὕρεσις», τὸ τρίτον στοιχεῖον τοῦ οἰκονομικοῦ τρόπου, εἶνε πολλῆς περιεργείας ἄξιον διὰ «τὴν πρωτοτυπίαν» αὐτῆς.

Οἱ ἡμέτεροι κ. κ. κριταὶ περὶ τούτου λέγουσι τάδε: «Ἀλλὰ τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄριστον τῶν ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ περιεχομένων εἶνε ἡ ἐπιμελέστατα γενομένη ἐκλογὴ τῶν ποιημάτων. Οὕτω δὲ πληροῖ μίαν τῶν ἀξιώσεων ἃς ἐσχάτως διετύπωσαν αἱ συζητήσεις περὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ τῶν σχολείων βιβλίου.. Ἐπειδὴ δὲ ἔχομεν ἱκανὰ ποιήματα δοκίμων ποιητῶν καὶ μάλιστα τὰ ἔξοχα καὶ ὑπὸ πάντων θαυμαζόμενα δημοτικὰ ἡμῶν ᾄσματα, ὁ ποιούμενος ἐπιτυχῆ συλλογὴν τοιούτων ἐπαίνου πολλοῦ κρίνεται ἄξιος» 1).

Οὕτω ἀποφαίνεται ἡ παχύνοια καὶ ἡ ἀσυνειδησία!

Τὰ δὲ πράγματα πῶς; Ἀνοίξατε τὸ ἐστεμμένον βιβλίον καὶ παρατηρήσατε:

1) Τὴν ξηρότητα καὶ τὴν στυγνότητα καὶ τὴν κενότητα ἐν τοῖς ἄνω καταγραφεῖσι καὶ μνημονευθεῖσι «ποιήμασι» καλουμένοις.

2) Τὴν γραώδη ἀδολεσχίαν καὶ τὴν δυσανάσχετον ψυχρίαν ἐν τῷ ποιήματι τῷ ἐν σελ. 63.

3) Τὴν ἀναρμοστίαν ἐν τοῖς ἐν σελ. 62 καὶ 97, ὧν τὸ περιεχόμενον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ περιεχόμενον τὸ διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἐξαγγελλόμενον: (Κοινωνία ταπεινοφροσύνη — Κοινωνία ἀπερισκεψία).

4) Τὴν κακοζηλίαν καὶ τὴν κενότητα ἐν τῷ ἐν σελ. 134.

5) Τὴν ἀκαιρίαν καὶ ἀτοπίαν καὶ ἀναρμοστίαν ἐν τῷ ἐν σελ. 93.

6) Τὴν ἀκαιρίαν καὶ ἀτοπίαν καὶ ἀναρμοστίαν καὶ τὸ παιδιῶδες ἐν τοῖς ἐν σελίσι 7, 11, 20, 21, 29, 35, 36, 44, 52, 73, 85.

7) Τὴν εὐτέλειαν ἐν τῷ ἐν σελ. 124 - 126.

8) Τὴν θρηνωδίαν καὶ ἀλογιστίαν καὶ κακοδιδασκαλίαν ἐν τοῖς ἐν σελ. 174 καὶ 183, τοῖς τελείοις τούτοις καὶ ἀμωμήτοις παραδείγμασι «γεννημάτων τῆς φαιδρᾶς μούσης» τῶν κ.κ. κριτῶν.

9) Τὴν κλεφτολογίαν ἐν τοῖς ἐν ταῖς σελ. 173, 174 (δίς), 175.

10) Τὴν ἄτοπον καὶ παράκαιρον καὶ ἀλόγιστον μεταφορὰν ἐξ ἄλλων ἐν τοῖς ἐν σελ. 7, 13, 29, 35, 36, 44, 52, 73, 97, 109, 114, 115.

11) Τὴν ἐθνικὴν προσφορὰν ἐκ τῶν «ἱκανῶν ποιημάτων ἅτινα ἔχομεν» τοῦ Μαυρογιάννη καὶ Μαρτζώκη καὶ τῶν τούτοις ὁμοτίμων αὐτοῖς «δοκίμων ποιητῶν», τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας:

1) Ἔκθεσις τῶν κ. κ. κριτῶν, σελ. 31.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Στεῖλε σεμνὴ βασίλισσα (« ἡ κυρὰ Παναγία », ἐννοεῖται)
στὸ πλάσμα σου γαλήνη,

καὶ

Δέξου 'σ τὰ οὐράνια στήθη σου
τανήλικα, Παρθένα,
ποῦ παραιτοῦν τὴν μάννα τους
γιὰ νἄλθουνε σὲ σένα,

τὰς ἀπηνεῖς μεταφορὰς καὶ τεθολωμένας εἰκόνας· « τὰ δασωμένα φρύδια τοῦ βουνοῦ » — « τὴν ὑβρίζει κῦμα βάρβαρο » — « ἡ αὐγὴ σὲ δόξα θρονισμένη », καὶ τὸ εὐγενέστατον λεξιλόγιον Ἑλληνισμοῦ ἀκράτου, καὶ τὴν ἀστειοτάτην φρασεολογίαν θύμου Ἀττικοῦ μοσχοβολοῦσαν: ἀνεμορούφαλας μπουγάζι μετερίζι γαληνιὰ Τσερίγο Ὀδυσσέας γαλανομματοῦσα ὁλόρθη θαλασσακουσμένου ἡ Ἀρτέμιδα φυσομανοῦν σηκόσου ἐσαλπάραμε ῥοβολᾶνε λίγη ἀνάσασι — κυρά μου Παναγία — ἄτι ἀξετίμωτο, ῥουθούνια διάπλατα καὶ τεντωμένα, κῦμα ὁλοφούσκωτο, τἄτι τὸ δύστυχο, τοῦ καλότυχο βασιλιᾶ, ὁλόλαμπρα λουριά, λόγια μελωμένα, ὁ θεῖος Ὀδυσσέας, τὸ ἄτι χάθηκε, χλημιντρᾶνε τἄλογα, νὰ ζέψουν τὰ μουλάρια, ὁλόπαστρα φορέματα ντυμένος, καράβι πλουμισμένο ἐταξείδευε, ἔλυωνε σὰν τὸ κερί, τὸ Σοῦλι ἐχούμισε δαγκάει τὸ σίδηρο, λόγγους περάσανε χαντάκια μύρια, τὸ ἄτι φούσκωσε βαρυὰ μουγκρίζει ταὐτιά του τέντωσε ν' ἀκουρμαστῇ σὰν νἄταν πληγωμένο θεριὸ θάλασσας, κι' ὅπου τὸ σπρώχνουν πάει τἄγρια κύματα, ἐνῷ τὴς ἐτραγούδαεν ἡ ἀσπρολαίμα κόρη, τὰ βόλια τῶφτεψε μὲς στὸ ῥιζαύτη κτλ. κτλ. κατὰ μὲν τοὺς κ. κ. κριτὰς (Ἔκθ. σελ. 32) ἀναδεικνύοντα τὸ Ἀναγνωσματάριον, τοῦτο « ἀνώτερον πάντων τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν χάριν . . . καὶ διὰ τὴν ἀρίστην ἐκλογὴν τῶν ποιημάτων, δι' ὧν ἀναπτύσσεται ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀναγινωσκόντων εὐγενὲς ὑπὲρ πατρίδος αἴσθημα καὶ καλαισθησία, τὰ πρῶτα καὶ μόνα δι' ἃ γράφεται πᾶν ἀναγνωστικὸν βιβλίον », κατὰ δὲ τὰ πᾶσι πρόχειρα προκείμενα πράγματα, ἀναδεικνύοντα αὐτὸ ὄργανον ἐπιτηδειότατον καὶ ἀσφαλέστατον ἐκχυδαϊσμοῦ καὶ ἀποβαρβαρώσεως τῶν τέκνων πάντων τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τῶν τέκνων τοῦ γραμματοδιδασκάλου μέχρι τῶν τέκνων τοῦ ἄνακτος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οἵα ὕβρις τῆς ποιήσεως! Οἵα ἀπειροκαλία! Οἷον αἶσχος ἐθνικόν! Ἡ ποίησις εἶνε ἓν τῶν κυριωτάτων μέσων, δι' ὧν τὸ σχολεῖον ἐπιδιώκει τὴν ἐξέγερσιν, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ῥύθμισιν τῆς ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς ἀδρανοῦς κατακειμένης αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ. Σκοπὸς τῆς ποιήσεως εἶνε ἁπλῶς ἡ αἰσθητικὴ εὐφροσύνη· τὸ χαίρειν τουτέστιν ἐπὶ τοῖς καλοῖς καὶ ἄχθεσθαι ἐπὶ τοῖς αἰσχροῖς. Ὁ ἄμεσος σκοπὸς τῆς ποιήσεως, δὲν εἶνε, ὅπως τυχὸν δύνανταί τινες νὰ πιστεύωσιν, ἡ καλλιέργεια τῆς γλώσσης, ἢ ἡ διδασκαλία ἠθικῶν ἀξιωμάτων ἢ ἡ ἐνίσχυσις καὶ κραταίωσις θρησκευτικῶν ἀρχῶν, πεποιθήσεων καὶ φρονημάτων, πολὺ δ' ὀλιγώτερον ὅπως πληρώσωσι τὰς σελίδας τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἀπορίᾳ ἄλλης παιδευτικῆς ὕλης. Ὁ ἄμεσος σκοπὸς αὐτῆς εἶνε, ὡς ἐλέχθη, ἡ «αἰσθητικὴ εὐφροσύνη», ἢ κατὰ τὴν γλῶσσαν τῆς ψυχολογίας, «τὸ εὐάρεστον αἰσθητικὸν συναίσθημα», ἔπονται δὲ τούτῳ κατ' ἀναποδραστον ψυχολογικὴν ἀνάγκην πάντα τὰ ἄλλα.

Ἀλλ' ὅπως ἡ ψυχικὴ αὕτη διάθεσις «ἡ αἰσθητικὴ εὐφροσύνη», διὰ τῆς ποιήσεως ἐπιτευχθῇ, ἀνάγκη τὸ ποίημα νὰ εἶνε κατά τε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν μορφὴν τέλειον· διότι ποίημα ἢ κατὰ τὴν οὐσίαν πλημμελὲς ἢ κατὰ τὴν μορφὴν ἀτελὲς οὐ μόνον εὐφροσύνην αἰσθητικὴν δὲν ἐγγεννᾷ ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον, ἀηδίαν, ἀνίαν καὶ ἀγανάκτησιν. Τούτων λοιπὸν ἕνεκα ἀνάγκη τὸ ποίημα καὶ πάντοτε μέν, μάλιστα δὲ προκειμένου περὶ παίδων, δι' οὓς «τὸ ἄριστον εἶνε τὸ προσῆκον», ἐὰν μέλλῃ νὰ εἶνε ἀντάξιον τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ τίτλου, ἐὰν μέλλῃ νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἑαυτοῦ, καὶ νὰ ἔχῃ ποιάν τινα παιδευτικὴν δύναμιν, ἀνάγκη νὰ εἶνε κατὰ τὴν γλῶσσαν ἄχραντον, κατὰ τὴν ἑρμηνείαν ἐπίχαρι, κατὰ τὴν φράσιν ἀνθηρόν, κατὰ τὴν στιχουργίαν ἄψογον καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον ὄντως ποιητικόν.

Ὄντως δὲ ποιητικὸν εἶνε τὸ περιεχόμενον, ὅταν τοῦτο δὲν εἶνε φαντασιοπληξία τις ἢ εἰκαῖόν τι καὶ αὐθαίρετον καὶ ὅλως ἀτομικὸν ἐπιγέννημα ψυχῆς ἰδιορρύθμου καὶ μελαγχολώσης καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως παρεστραμμένης, ἀλλ' εἶνε ἡ ἀληθὴς ὀντότης, ἡ ὡς βάσις ἀπαρασάλευτος καὶ ἀμετάθετος ὑπὸ τὸν φαινόμενον καὶ ἀείποτε μεταβαλλόμενον πνευματικόν τε καὶ φυσικὸν κόσμον ὑποτεταμένη, ἡ ἀληθὴς ὀντότης τῶν τοῦ κόσμου εἰλικρινὴς καὶ ἀκηλίδωτος, τέλεον ἀποκεκαθαρμένη ἀπὸ τῆς ἰλύος τοῦ κατὰ συμβεβηκός, τοῦ ἐπεισοδιώδους, τοῦ ἀτομικοῦ, τοῦ ἀτελοῦς, τῆς ἐπικαθισάσης ἐπ' αὐτῆς κατὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς βίῳ ἐμφάνειαν αὐτῆς. Ὅταν ἡ ποίησις ἀπεικονίζῃ τὸν φαινόμενον κόσμον, ὅπως ἔχει, ἀνάμικτον δηλ. μετὰ τῶν ἀτομικῶν αὐτοῦ ἰδιοτήτων καὶ ἐλλείψεων καὶ ἀτελειῶν, τότε τὸ τοιοῦτον πνευματικὸν προϊὸν δὲν εἶνε ποίησις, ἀλλ' ἁπλῆ στιχουργία, πόρρω τῆς ἀληθοῦς ποιήσεως ἀφισταμένη. Ὅταν δὲ πάλιν τῆς ποιήσεως χρῆσις γίνηται, ὅπως καταστῇ ἡ διδασκαλία τῶν ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀρχῶν, πεποιθήσεων καὶ φρονημάτων εὐχερεστέρα δῆθεν καὶ ἀνυσιμωτέρα, τότε ἡ ποίησις καταβιβάζεται ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ θρόνου αὐτῆς καὶ μεταβάλλεται εἰς θεράπαιναν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς πολιτικῆς, οὐδὲν τῶν αὐτῆς ἰδίων εἰς τὴν ψυχὴν νὰ ἀπεργασθῇ δυναμένη.

Ἡ ποίησις, ἡ ἀνταξία τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς ἐπικλήσεως, δὲν ἀπεικονίζει τὸν φαινόμενον κόσμον, ὡς ἔχει, οὐδὲ εἶνε θεράπαινα ἁπλῆ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς πολιτικῆς. Ἡ ποίησις, ἡ ἀνταξία τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς ἐπικλήσεως, ἀποχωρίζουσα ἀπὸ τοῦ ἀρχεγόνου πυρῆνος, ἀπὸ τῆς θεμελιώδους καὶ ἀμεταβλήτου ἰδέας, τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέχνου τῶν Πάντων ἐν τοῖς βαθυτάτοις ἑκάστου τῶν ὄντων τοῦ φαινομένου καὶ ἀείποτε μεταβαλλομένου κόσμου κατατεθείσης, ἀποχωρίζουσα, λέγω, ἀπ' αὐτῆς πᾶν τὸ ἀτομικὸν καὶ ἐπεισοδιῶδες, πᾶν τὸ ἐφήμερον καὶ τὸ τυχαῖον, πᾶν τὸ κατὰ συμβεβηκὸς καὶ ἔξωθεν εἰς αὐτὴν ἐπεισρεῦσαν, ἐξαίρει αὐτὴν καθαρὰν ὅλως καὶ ἀμιγῆ πάντῃ τοῦ τοιούτου γενηροῦ ῥύπου· ταύτην δ' εἶτα τοιαύτην γενομένην περικοσμοῦσα διὰ τῶν καλλιπρεπεστάτων τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου χαρισμάτων, τῶν μεταφορῶν, τῶν εἰκόνων, τῶν παραβολῶν, τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τοῦ μέτρου προάγει αὐτὴν εἰς φῶς καὶ περιάγει αὐτὴν πρὸ τῆς συνειδήσεως τῶν ἀνθρώπων σεμνότατα μὲν καὶ μεγαλοπρεπέστατα ἐν κάλλει ἀποστίλβουσαν, εὐφραίνουσαν δὲ καὶ ἐνθουσιῶσαν καὶ διδάσκουσαν καὶ πολλαχῶς παιδεύουσαν τοὺς αὐτῇ ἐντυγχάνοντας.

Καὶ εὐφραίνουσι μὲν τὰ τοιαῦτα δημιουργήματα τῆς γνησίας ποιήσεως, πρῶτον διότι πᾶν τέλειον, μετὰ τῆς ψυχῆς εἰς ἐπικοινωνίαν τινὰ ἐρχόμενον, πέφυκε νὰ παράγῃ εὐφροσύνην αἰσθητικὴν βαθυτάτην. Τελειότης δ' ἐν τούτῳ εἶνε, ὅταν ἐν φράσει ἀνθηρᾷ καὶ ἐν γλώσσῃ ἀχράντῳ ἕκαστον τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ φαινομένου κόσμου, ἀποκαθαρθὲν ἀπὸ τῶν ἐμπεφυκυιῶν αὐτῷ κηρῶν καὶ μετὰ τοῦ γενικοῦ καὶ καθολικοῦ καὶ ἰδεώδους συνταυτισθέν, διαυγὲς οὕτω καὶ σεμνὸν πρὸ τοῦ ψυχικοῦ ὄμματος ἐμφανισθῇ. Εὐφραίνει δεύτερον,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διότι ὁ βαθύτατα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ κατακείμενος ἅγιος πόθος τοῦ νὰ εἶνε ὁ φαινόμενος κόσμος ἀπηλλαγμένος τῶν ἐλλείψεων αὐτοῦ καὶ ἀποκεκαθαρμένος τῶν παντοδαπῶν κηρῶν αὐτοῦ, φαίνεται διὰ τῆς τοιαύτης ποιήσεως πραγματοποιούμενος. Εὐφραίνει τρίτον, διότι τὴν ἀΐδιον ἀλήθειαν τῶν ὄντων, τὸν πραγματικὸν πυρῆνα τοῦ κόσμου, τὸν πυκνότατα καὶ πνιγηρότατα ὑπὸ παμπόλλων ἐφημέρων στοιχείων καταπλακωθέντα καὶ ἐπισκοτισθέντα, ὃν πᾶσα ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἀμυδρῶς μὲν ὑπονοεῖ, ἀδυνατεῖ δὲ ἐν καθαροῖς διανοητικοῖς τύποις νὰ συλλάβῃ, ἐξαίρουσα ἡ ποίησις αὕτη, ἐμφανίζει πρὸ τοῦ φωτὸς τῆς συνειδήσεως πάντων ἐν χάριτι καὶ καλλονῇ ἀποστίλβοντα. Εὐφραίνει τέταρτον, διότι τὴν ψυχικὴν κίνησιν, ἣν ἕκαστος φύσει χαλεπῶς καὶ μόγις μετὰ βαρύτητος καὶ ἀτονίας πολλῆς κινεῖται, ὅπως συνδυάσῃ τὸ καθολικὸν καὶ ἰδεῶδες μετὰ τοῦ ἀτομικοῦ καὶ οὕτω συνηνωμένα καὶ ἐν μιᾷ ὑποστάσει μετουσιωμένα ἀντιληφθῇ (τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ καὶ ἡ φύσις τοῦ καλοῦ), αἰσθάνεται ἕκαστος ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ χειραγωγούμενος ἀπροσκοπτότερον καὶ τελειότερον γινομένην.

Ἐπειδὴ δηλ. πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις κοινῶς ὁ αὐτὸς φυσικὸς καὶ πνευματικὸς κόσμος πρὸ αὐτοῦ πρόκειται καὶ ἐπειδὴ πάντες οἱ ἄνθρωποι κατ' οὐσίαν τὴν αὐτὴν φύσιν ἔχουσι, διὰ τοῦτο πάντες ἔχουσιν ἀσθενῆ τινα ὑπόνοιαν καὶ ἀμυδράν τινα αἴσθησιν τῶν αὐτῶν πραγματικῶν καὶ ἀρχεγόνων πυρήνων τῶν ὄντων, καὶ πάντες ἔχουσί πως τὴν τάσιν τὴν ποιητικὴν τοῦ διαβλέπειν μὲν καὶ συνεπινοεῖν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον τὸ γενικόν, τοῦ κατασκεδάζειν δὲ τὸ γενικὸν κατὰ τῶν καθ' ἕκαστα. Ὅθεν ἐάν ποτε ἀναφανῇ διάνοιά τις πέραν τοῦ κοινοῦ μέτρου ἀγχίνους καὶ πεφωτισμένη καὶ φιλόκαλος, δυναμένη ἐν καθαρωτάτοις διανοητικοῖς τύποις νὰ συλλάβῃ τὸ ἀμυδρῶς ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων ὑπονοούμενον, ἐλευθέρως δὲ καὶ ἐρρωμένως νὰ διαπεράνῃ τὸ ὑπὸ πάντων ἀσθενῶς ἐν τῷ νῷ τελεσιουργούμενον, καὶ γλαφυρῶς καὶ ἐπιχαρίτως νὰ ἀπεικονίσῃ αὐτό, τότε πάντες χαίρουσιν ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν δημιουργημάτων τῶν τοιούτων φιλοκάλων καὶ ἀγχινουστάτων φύσεων, μάλιστα διότι ἕκαστος αἰσθάνεται ἐν τοῖς μυχιαιτάτοις αὐτοῦ ἁπλέτῳ φωτὶ καταλαμπόμενον τὸν τέως ἐν πολλῇ ἀμυδρότητι σαλευόμενον κόσμον, ὃν περ ἐκ τοῦ βίου τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀναγκαίως εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπεμάξατο. Οὗτος δὲ ἀκριβῶς εἶνε καὶ ὁ λόγος, οὐ ἕνεκα φαίνονται

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰ τελειότατα δημιουργήματα τῆς ποιήσεως ὡς δυνάμενα ὑπὸ πάντων νὰ ποιηθῶσιν, διότι ἕκαστος ἀνευρίσκει ἑαυτὸν εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν ἐξόχων ποιητῶν σωματοποιουμένους, κοινῶς δὲ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἐμπεφυτευμένους, ἀρχεγόνους τῆς ἀνθρωπικῆς ψυχῆς πόθους.

Ἀλλ' ἐνῷ ἡ γνησία ποίησις εὐφραίνει τὴν ψυχὴν ἕνεκα τῆς αἰσθήσεως καὶ κατανοήσεως τοῦ καλοῦ, λεληθότως συντελεῖ καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς τε ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τοῦ νοῦ, καὶ τῆς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἤθους τῶν φιλομαθούντων.

Καὶ εἰς μὲν τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τοῦ νοῦ συντελεῖ ἡ ἐν τῇ καλῷ παιδείᾳ, διότι ἐθίζουσα τὸν νοῦν εἰς τὸ νὰ διαβλέπῃ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα τὸ γενικὸν καὶ εἰς τὸ φαινόμενον τὴν ἰδέαν, διευκολύνει σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἐπινόησιν καὶ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ τούτου τοῦ γενικοῦ ἐν τῇ καθαρᾷ αὐτοῦ καταστάσει. Ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς εἶνε τὸ τέλος τῆς ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τοῦ νοῦ, κειμένης, ὡς γνωστόν, εἰς τὸν ἐν τῷ νῷ ἀποθησαυρισμὸν πολλῶν γενικῶν ἀρχῶν καὶ νόμων, εἰς ἓν ὅλον τέλειον ἐναρμονίως συνηνωμένων, ἀφ' ὧν πάντα τὰ καθ' ἕκαστον ἀπορρέουσι, καὶ πρὸς ἃ πάντα ταῦτα διαρκῶς τείνουσι καὶ ἀείποτε προστρέχουσιν. Ἐθίζουσα δ' ἐπίσης ἡ ἀληθὴς ποίησις τὸν νοῦν, σπεύδοντα νὰ κατανοήσῃ τὸ δι' αὐτῆς προσφερόμενον, εἰς τὸ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ἀκριβῶς τὰς αὐτὰς πνευματικὰς κινήσεις, αἵτινες ἐν τῷ νῷ τοῦ ποιητοῦ συνετελέσθησαν κατὰ τὴν ὥραν τῆς δημιουργίας τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ δημιουργήματος, τελεσιουργουμένου ἑκάστοτε διὰ τῆς συνενώσεως καὶ μετουσιώσεως τῆς ἰδέας μετὰ τῆς ἀτομικῆς αὐτῆς ἐμφανείας, συγκρινομένων τῶν οὐσιωδῶν καὶ ἀποκρινομένων τῶν κατὰ συμβεβηκός, προοδοποιεῖ πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν κίνησιν τοῦ νοῦ, συνισταμένην εἴς τε τὴν σύγκρισιν τῶν ὁμοειδῶν καὶ τὴν διάκρισιν τῶν ἑτεροειδῶν καὶ εἰς τὴν παλινδρομικὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα ἐπὶ τὰ καθόλου καὶ ἀπὸ τούτων ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα κίνησιν.

Προάγει δὲ ἡ ἐν τῷ καλῷ παιδεία καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν μόρφωσιν τῶν οὕτωσι παιδευομένων, διότι ὑπόχρεως ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς ἡ ποίησις νὰ διεισδύῃ εἰς τὸν ἀρχέγονον πυρῆνα τοῦ φαινομένου κόσμου, εἰς τὴν κοσμογονικὴν καὶ δημιουργικὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων, τὴν ἀείποτε τὴν αὐτὴν παραμένουσαν, τὴν οὐδέποτε μεταβολλομένην, τὴν οὐδέποτε ὑπὸ τῶν κοσμικῶν ἀτελειῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διαφθειρομένην, κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην ἀντέχεται τοῦ Ἀγαθοῦ, ὅπερ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου εἶνε ἡ ἀμετάστατος καὶ ἀμετάθετος βάσις, ἐφ' ἧς ἑδράζεται σύμπασα ἡ δημιουργία. Καταδεικνύουσα δὲ προσέτι ὁσημέραι φωτεινότερον τὴν ἀληθῆ ὑπόστασιν τοῦ κόσμου, κατορθοῖ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐνσκιρρώσῃ εἰς τὸν νοῦν τῶν φιλομαθούντων καὶ λαμπρὸν καὶ ἀπαρασάλευτον ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν νὰ τηρῇ ἅμα μὲν ἓν ὅλον καὶ τέλειον σύστημα τῶν παντοδαπῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἐκφάνσεων τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ τοῦ Ἀληθοῦς, ἅμα δὲ ἑδραίαν τὴν πεποίθησιν ὅτι τὴν πραγματικὴν ταύτην τοῦ φαινομένου κόσμου ὑπόστασιν οὐδὲν τῶν πολεμίων αὐτῇ κοσμικῶν στοιχείων δύναται νὰ ἀφανίσῃ, ἀλλὰ καὶ διὰ μέσου τῶν ἀγριωτάτων πολέμων τῶν παντοδαπῶν ἐκφάνσεων τοῦ κακοῦ, καὶ διὰ μέσου τῆς πνιγηροτάτης σωρείας τῶν πολυπληθῶν ἀτελειῶν, ἃς παρουσιάζει ὁ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκτυλισσόμενος κόσμος, τὸ ἀείποτε κυριαρχοῦν, τὸ πανίσχυρον, τὸ οὐδέποτε ἀφανιζόμενον, ἀλλ' ἀείποτε θριαμβευτικῶς ἐκ τῆς πολυόχλου ταύτης καὶ θορυβώδους συρράξεως τῶν ἐφημέρων κοσμικῶν στοιχείων ἀνακύπτον εἶνε τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ἀγαθόν.

Ἡ νοηθεῖσα δὲ καὶ αἰσθητὴ οὕτω γενομένη ἰσχὺς αὕτη τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς ἔρωτα μὲν δεινὸν πρὸς αὐτὰ καὶ ὁρμὴν ἀνεπίσχετον πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν ἐν τῇ ψυχῇ ἐντίκτουσα, βδελυγμίαν δὲ καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τὸ ἀείποτε τὴν ἀπρόσκοπτον καὶ νικηφόρον αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφάνειαν ἀνακόπτον κακὸν ἐπεξεγείρουσα, ἀπεργάζεται τὴν ἄνευ ἐξαναγκασμοῦ τινος, ἑκουσίαν δ' ὅλως καθυπαγωγὴν τῆς βουλήσεως τοῦ οὑτωσὶ παιδευθέντος πρὸς τὴν βάσιν ταύτην τοῦ Παντός. Οὕτω δέ, μετουσιουμένης τῆς οὐσιώδους ὑποστάσεως ἑκάστου μετὰ τῆς ἀληθοῦς οὐσίας τοῦ Παντὸς συντελεῖται ἡ τελεία ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἀνάπτυξις, ἥτις οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ μετὰ τὴν τελείαν ἐπίγνωσιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πλήρης συγχώνευσις καὶ τελεία μετουσίωσις τῆς οὐσιώδους ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς οὐσίας ταύτης τοῦ Παντός, ἣν ὁ Ἀριστοτέχνης ὡς βάσιν τῆς δημιουργίας αὐτοῦ ἐν τῇ ἀπείρῳ αὐτοῦ ἀγαθότητι ἠὐδόκησεν ὑπ' αὐτὴν νὰ κατατείνῃ.

Τοιαύτην δύναμιν παιδευτικὴν ἔχουσα ἡ γνησία ποίησις ἀνέκαθεν ἐθεωρήθη, καὶ δικαίως, ὑπὸ πάντων τῶν λαῶν ὡς κράτιστον παιδευτικὸν μέσον, δυνάμενον νὰ παιδεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀμέσως μὲν ἐν τῷ καλῷ, ἐμμέσως δὲ ἐν τῷ ἀληθεῖ καὶ τῷ ἀγαθῷ καὶ νὰ ἐξασφα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λίσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ταπεινῆς ἀντιλήψεως τοῦ φαινομένου κόσμου, ἀπὸ τῶν ἐφημέρων βιωτικῶν σκοπῶν, ἀπὸ τῆς χυδαιότητος καὶ τῆς μικροψυχίας καὶ μικροπραγμοσύνης, τῶν καταλυμαινομένων καὶ ἐκφαυλιζόντων τὸν ἀνθρώπινον βίον.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα μόνον ἡ γνησία ποίησις δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ, ἥτις — ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν — μὴ οὖσα ἁπλῆ ἀντιγραφὴ τοῦ φαινομένου κόσμου, οὐδὲ θεράπαινα τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας, μὴ οὖσα σωματοποίησις καὶ ἔκφανσις ἰδιορρύθμων καὶ ἀτομικῶν διαθέσεων οὐδὲ παραχάραξις τῆς ἀληθοῦς ὀντότητος τῶν τοῦ κόσμου, ἀπεικονίζει ἐν γλώσσῃ ἀχράντῳ καὶ ἐν λόγῳ ἐπιχαρίτως κεκοσμημένῳ καὶ ἐν στιχουργίᾳ ἀμέμπτῳ μόνον αὐτὴν τὴν εἰς τὸ βάθος τοῦ φαινομένου κόσμου κατακειμένην θεμελιώδη ἰδέαν, τὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Δημιουργοῦ εἰς αὐτὸν κατατεθεῖσαν, ἥτις εἰς φῶς ἐξάγει ἄχραντον καὶ ἀμίαντον τὸν ἀρχέγονον πυρῆνα, τὸν πολλαχῶς ὑπὸ πολλῶν κατὰ συμβεβηκὸς ἀνακραθέντα καὶ οἰκτρῶς τούτου ἕνεκα παραμορφωθέντα. Πᾶν ὅθεν ποίημα μὴ ὂν φύσημα ψυχῆς γνησίως ποιητικῆς εἶνε ἥκιστα ἐπιτήδειον πρὸς παίδευσιν, καὶ μάλιστα ἀνθρώπων νέων· διότι καὶ ἀπειροκαλίας πληροῖ τὴν ψυχὴν αὐτῶν καὶ πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν οὐδαμῶς συντελεῖ, καὶ κιβδηλείας ἠθικῆς τε καὶ θρησκευτικῆς παραίτιον γίνεται. Συμφέρει δὲ τὰ μέγιστα εἰς τὸ καθόλου ἔργον τῆς ἀνθρωπικῆς παιδεύσεως νὰ μείνῃ ὁ παιδευόμενος τέλεον ἄγευστος τῶν τοιούτων ποιητικῶν ἐξαμβλωμάτων. Εἶνε δὲ περιττὸν νὰ προστεθῇ ὅτι ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς τῆς ποιήσεως εἶνε ἡ εὐφροσύνη ἡ αἰσθητική, αὕτη δὲ ἐπιτυγχάνεται μόνον, ὅταν εἶνε δυνατὴ μέν πως ἀλλ᾽ ὄχι καὶ τέλεον ἄκοπος ἡ κατανόησις, διὰ τοῦτο ἐπάναγκες καθίσταται αὕτη νὰ προσαρμόζηται ἑκάστοτε κατά τε τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μορφὴν αὐτῆς πρὸς τὴν ἑκάστοτε βαθμῖδα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἐν ᾗ διατελεῖ ὁ αὐτῇ ἐντυγχάνων 1).

1) Περὶ τῶν ἐνταῦθα ἐκτεθέντων ἔπιθι *Πλάτωνος* Ἱππίαν μείζον. σελ. 281 μέχρι τέλους.— Συμπόσιον, ἰδίως ἀπὸ σελ.201-212 B.—Ἴωνα 530 μέχρι τέλους 542 B.— *Πλωτῖνον* περὶ τοῦ καλοῦ καὶ *Πρόκλον* περὶ ἑνώσεως καὶ κάλλους, ἔκδ. Creuzer, σελ. 2-126, ἔτ. 1814.— *Μάξιμον τὸν Τύριον* 10, 7.37, 3.— *Λογγῖνον* περὶ ὕψους.— *Lessing* Hamburgische Dramaturgie καὶ Laokoon.— *Schiller*, Aesthetische Briefe καὶ Ueber den Grund des Vergungens an tragischen Gegeständen.— *Lotze*, Geschichte der Aesthethik in Dentschland, 1868 καὶ ἰδίως ἀπὸ σελ. 619 μέχρ' τέλους.— Τὰ ἄρθρα τοῦ *Deihardt*, τοῦ *Palmer* καὶ τοῦ *Lechler*: Aesthtetische

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κατὰ ταῦτα κρινόμενα τὰ ἐν τοῖς ἐστεμμένοις ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἀναγεγραμμένα ποιήματα φαίνονται ἄξια τῆς θέσεως, ἣν κατέχουσιν, ἐκ μὲν τῶν 12 τῶν ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ μόνον ὅσα ὁ ἐστεμμένος οὗτος κύριος μετέφερεν ἐξ ἄλλων ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ὅσα δὲ αὐτὸς ἰδίᾳ αἱρέσει ἀνέγραψε κάκιστα καί τινα καὶ παγκάκιστα. Τοιαῦτα δὲ εἶνε· «Ἡ Κυριακὴ προσευχὴ» Εἰς τὴν Κυριακὴν» «Πρὸ τῆς προσευχῆς» καὶ «Ὁ γάτος». Ἐκ δὲ τῶν 41 ποιημάτων ὅσα ἀλογίστως καὶ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε ἐξεχύθησαν εἰς τὸ ἐστεμμένον τοῦτο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Ἀναγνωσματάριον τῆς Δ΄ τάξεως μόνον ἑπτά (!) ἐπαξίως κατέχουσι τὴν θέσιν ταύτην: «Ἡ ἀνάμνησις τῆς πατρίδος» (σελ. 11) «ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως» (δημῶδες, σελ. 167), «ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη» (δημῶδες, σ. 20), «Ὁ Μαυροδῆμος» (δημῶδες, σελ. 21), «Ἡ διαθήκη τοῦ κλέφτου» (δημῶδες, σελ. 174), «Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καρυοφύλλι του» (σελ. 175) καὶ «Ἡ προσευχὴ τοῦ Διάκου» (σελ. 188), τὰ δὲ λοιπὰ εἴτε δὲν ἔχουσι τὸν τόπον αὐτῶν ἐδῶ, ὡς π. χ. πάντα τὰ ἄνω μνημονευθέντα, ἅτινα ἁπλῶς ἐξεκόπησαν ἐξ ἄλλων ἀναγνωστικῶν βιβλίων, διὰ μικροτέρας τάξεις προωρισμένων καὶ ἀλογίστως προσεκολλήθησαν ἐνταῦθα, εἴτε οὐδαμοῦ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἔχουσι τόπον, ὡς πολὺ ὑπολειπόμενα τοῦ ἄνω καταγραφέντος μέτρου, τοὐλάχιστον κατ' ἐκείνους, οἵτινες τοῦτο ὑπολαμβάνουσιν ὡς τὸ μόνον ὀρθὸν καὶ ἀκριβὲς μέτρον, δι' οὗ πρέπει νὰ καταμετρῶνται τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παίδων ἀναγραφόμενα ἑκάστοτε ποιήματα.

Καὶ νῦν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῆς πονηρίας. Ὁμιλοῦσιν οἱ γεννάδαι περὶ ξηρότητος τῶν πραγματογραφιῶν καὶ τῶν περιγραφῶν τῶν πρὸς κα-

Bildung,—Aesthetische Bildung in der Volksschule,— Poesie ἐν τῇ Encyklopädie des gesammten Erziehungs=und Unterrichtswesens v. Schmid.— Τὰς μονογραφίας: «Verhältniss des platonischen Gottes zur Idee des Guten» v. *Karl Stumpf, Halle,* 1869.— «Die aesthetische Elemente in der platonischen Philosophie» v. *Karl Justi, Marburg,* 1860.— «Die Idee des Schönen in der platonischen Philosophie» v. *Th. Sträter,* Bonn, 1861.— «Platon uud die Poesie», v. *Joseph Reber,* München 1864.— «Die Kunstlehre des Aristoteles» v. *Dr. A. Döring,* Jena 1876, ἰδίως ἀπὸ σελ. 202 καὶ ἑξ.— «Die Lehre von Schönen bei Plotin» v. *Emil Brenning,* Göttingen, 1864.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ταδίκην προωρισμένων ἀναγνωστικῶν βιβλίων! Σεμνοπροσωποῦντες δὲ καὶ πλάττοντες τὸ στόμα λέγουσι περὶ αὐτῶν 1). «Αἱ τοιαῦται δὲ περιγραφαὶ δὲν πρέπει οὔτε ἰσχναὶ οὔτε πλατύτεραι τοῦ δέοντος νὰ εἶνε, διότι ὁ πλατυασμὸς 2), ἡ ἄσκοπος ματαιολεσχία 3), ἡ ἐξηκριβωμένη καὶ μικροχαρὴς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον περιγραφὴ εἶνε ἄντικρυς παρανόησις τοῦ ὠφελίμου λίαν βλαβερά. Καὶ δικαίως οἱ νῦν παιδαγωγικοὶ σκώπτουσι τὴν ὑπὸ τοῦ Ματθία Βάγνερ ἐν τῷ 'Αναγνωσματαρίῳ αὐτοῦ γενομένην ἀνιαροτάτην περιγραφὴν τοῦ ὑπογαστρίου καὶ τῆς παντούφλας. Πρέπει λοιπὸν καὶ ὅλον μὲν τὸ περιεχόμενον τοῦ 'Αναγνωσματαρίου, μάλιστα δὲ αἱ περιγραφαὶ νὰ εἶνε σύντομοι πολὺ τὸ χάριεν καὶ ἐπαγωγὸν ἔχουσαι· διότι ἐκ τοῦ ἀτερποῦς, ἐκ τῆς ὀχληρίας τῶν τοιούτων βιβλίων, ἅτινα πρῶτα μετὰ χεῖρας εἰς τὸ σχολεῖον φοιτῶντες οἱ παῖδες λαμβάνουσιν, ἐγγεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν πλῆξις καὶ ἀηδία καὶ ἐκ τούτων μῖσος πρὸς πᾶν ἀνάγνωσμα». Καὶ ἀλλαχοῦ (σελ. 38 β). «Ὁ πλατὺς περὶ ἵππου ἢ ῥόδου ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ λόγος δὲν διδάσκει, δὲν τέρπει καὶ γίγνεται προσκορὴς καταπονῶν διὰ λεπτεπιλέπτων περιγραφῶν καὶ κατατήκων τὰς ἁπαλὰς τῶν παίδων διανοίας, οὐδὲν δ' ὠφελῶν, διότι ἡ μακρὰ περὶ τὰ ἐπουσιώδη διατριβὴ ἀφανίζει τὰ καίρια καὶ μαθήσεως ἄξια» 4).

1) Ἔκθεσις κριτῶν σελ. 25.

2) Ἡ λέξις ἀνύπαρκτος, ἐξαχθεῖσα ἐκ τοῦ ἐπίσης ἀνυπάρκτου ῥήματος «*πλατυάζω*»! Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα γνωρίζει τὴν λέξιν «πλατυσμὸς» μόνον, τὴν λέξιν «πλατυασμὸς» δὲν τὴν γνωρίζει—Τίμων ὁ σιλλογράφος, ἀπ. 65: «ἐν δὲ *πλατυσμὸς* πουλυμαθημοσύνης τῆς οὐ κενεώτερον ἄλλο». (Σιλλογάφων ἔκδ. Wachsmuth, ἔτ. 1885, σελ. 186. Fragmenta Philosoph. Graec. ἔκδ. Mullach, τόμ. 1, σελ. 94, στίχ. 119, Ἀθήναιος ἐν Δειπνοσοφισταῖς 13, 610 Β. Πρβλ. καὶ Bergk, Poetae Lyrici Graeci, τόμ. 2, σελ. 257 ἐν τῇ περὶ Ἵππωνος ὑποσελ. σημ.

3) Μόνον «*ἀδολεσχία*» ὑπάρχει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ «*ματαιολεσχία*» δὲν ὑπάρχει. «*Ματαιολογία*» εἶνε Ἑλληνικὸν «*ματαιολεσγία*» εἶνε ἰδιωτικόν.

4) Οἷα σύγχυσις καὶ ἄγνοια πραγμάτων στοιχειωδεστάτων! Ὁμιλοῦσιν οἱ κ. κ. κριταὶ περὶ περιγραφῶν «*πλατυτέρων τοῦ δέοντος*», χωρὶς νὰ ὁρίσωσιν (ἀφοῦ αὐτοὶ γνωρίζουσιν ἀκριβῶς τὸ ἐν τούτῳ *πρέπον* καὶ *ἁρμόζον*) τίνα εἶνε τὰ *χαρακτηριστικὰ* αὐτῶν, ἵνα μάθωσι καὶ οἱ ἄλλοι καὶ ἵνα φανῇ ὁ διισχυρισμὸς αὐτῶν οὗτος ἔχων ποιάν τινα ἐπίφασιν ἐπιστημονικότητος.—Ἔπειτα δὲν ὁρίζουσι τὴν ἔννοιαν τοῦ «**πλατυτέρου**» ἀκριβῶς.—*Τί ἐννοοῦσι πλατύτερον λέγοντες;* Ἐννοοῦσι τὰ *ἐκτεταμένα, τὰ διὰ πολλῶν λέξεων, τὰ διὰ πολλῶν στίχων βαίνοντα, τὰ καταλαμβάνοντα πολλὰς σελίδας ἢ τὰ ληρώδη καὶ κενὰ περιεχομένου βαττολογήματα.*—Ἔπειτα, ἐνῷ δὲν ὁρίζουσι τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως «*πλατύτερον*» φαίνονται ταυτίζοντες αὐτὴν μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ *ληρώδους.*—Ἔπειτα «*πλατυσμός, ματαιολογία* καὶ *ἐξη-*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ταῦτα περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μεθοδικῆς ἀναφανέντων δύ-

κριβωμένη καὶ μικροχαρὴς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον περιγραφῇ» ταὐτίζονται καὶ ταὐτισθέντα συλλήβδην θεωροῦνται ὡς κατακριτέα καὶ φευκτέα.—Ἔπειτα συγχέουσι πάντα ταῦτα μὲ τὴν οὐδενίαν καὶ εὐτέλειαν τῶν ἐκτιθεμένων ἀντικειμένων καὶ τὴν μακροχρόνιον περὶ αὐτὰ ἐνασχόλησιν.—Ἔπειτα συγχέουσι πάντα ταῦτα μὲ τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναγνωσματαρίων καὶ τῶν περιγραφῶν καὶ ἀποφαίνονται ἄγαν *ἀπαιδεύτως*: «πρέπει καὶ ὅλον μὲν τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀναγνωσματαρίου, μάλιστα δὲ αἱ περιγραφαὶ νὰ εἶνε *σύντομοι*», ἐξ οὗ ἀριδήλως καταφαίνεται ὅτι τοῦ ἐν ταῖς διηγήσεσι καὶ ταῖς περιγραφαῖς *συντόμου* οὐδεμίαν ἔννοιαν ἔχουσι καὶ ὅτι *σύντομον* θεωροῦσι καὶ καλοῦσι τὸ ἐξ ὀλιγίστων λέξεων ἢ ἐξ ὀλιγίστων στίχων συγκείμενον, ἀνεξαρτήτως τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ.—Ἔπειτα φαίνονται πιστεύοντες ὅτι «τὸ *ἐπαγαγωγὸν*» καὶ τὸ «*χάριεν*» εἶνε ἰδιότητες μόνον τοῦ συντόμου (ὀλιγοστίχου), ἐνῷ τοῦ μὴ συντόμου (πολυστίχου καὶ πολυσελίδου) ἰδιότητες εἶνε «τὸ *ἀτερπὲς* καὶ ἡ *ὀχληρία*».—Ἔπειτα φαίνονται πιστεύοντες ὅτι τὰ *σύντομα* (ὀλιγόστιχα) φύσει — μόνον δηλ. διότι εἶνε σύντομα — ἔχουσι τὴν δύναμιν «νὰ διδάσκωσι καὶ νὰ τέρπωσι», τὰ δὲ μὴ σύντομα (τὰ πολύστιχα καὶ πολυσέλιδα) φύσει — μόνον δηλ. διότι εἶνε μὴ σύντομα — δὲν διδάσκουσι, δὲν τέρπουσιν ἀλλὰ «*καταπονοῦσιν, ἐνοχλοῦσι, κατατήκουσι τὰς ἀπαλὰς τῶν παίδων διανοίας* καὶ βλάπτουσιν αὐτούς, διότι ἡ μακρὰ περὶ τὰ ἐπουσιώδη (τὰ μὴ σύντομα) διατριδὴ ἀφανίζει τὰ καίρια καὶ μαθήσεως ἄξια». Δηλ. ἐπειδὴ τὰ παιδάρια θὰ ἀσχολῶνται μὲ τὰ μὴ σύντομα — ἅτινα ἀναγκαίως εἶνε καὶ ἐπουσιώδη — δὲν θὰ ἔχωσι καιρὸν νὰ μανθάνωσι τὰ καίρια καὶ τὰ μαθήσεως ἄξια, ἅτινα φύσει εἶνε πάντα τὰ σύντομα!—

Πόσον ἀναγκαία εἶνε ἡ μελέτη τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων! Πανταχοῦ σοφία, καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ζητημάτων ὀρθογνωμοσύνη! Περὶ τῆς *συντομίας* ταύτης ἄπειρα καὶ ὀρθότατα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐλέχθησαν, ἅτινα, πιστεύω, μόνον οἱ παρ' ἡμῖν κριταὶ ἀγνοοῦσι. Λέγει ὁ *Πλάτων* (Νόμοι 722 Α): Τὸ μὲν οὖν περὶ πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιήσασθαι τὸν λόγον **λίαν εὔηθες**. Τὰ γὰρ οἶμαι βέλτιστα, ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτατα οὐδὲ τὰ μήκη τιμητέον.—Λέγει ὁ *Ἀριστοτέλης* (Ῥητορικὴ 1416, 6, 30): Νῦν δὲ **γελοίως** τὴν διήγησίν φασι δεῖν εἶναι ταχεῖαν. Καίπερ ὥσπερ ὁ τῷ μάττοντι ἑρομένῳ πότερον σκληρὰν ἢ μαλακὴν μάξῃ, τί δ' ἔφη, εὖ ἀδύνατον; Καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως ... *οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθά ἐστι τὸ εὖ ἢ τὸ ταχὺ ἢ τὸ συντόμως, ἀλλὰ τὸ μετρίως· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λέγειν ὅσα δηλώσει τὸ πρᾶγμα*.—Λέγει ὁ *Πλάτων* (Νόμ. 887 Β): Ἀλλ', ὦ ξένε, πολλάκις μὲν ... εἰρήκαμεν, ὡς οὐδὲν ἐν τῷ παρόντι δεῖ προτιμᾶν βραχυλογίαν μᾶλλον ἢ μῆκος· *οὐδεὶς γάρ ἡμᾶς, τὸ λεγόμενον, ἐπείγων διώκει· γελοῖον δὴ καὶ φαῦλον τὸ πρὸ τῶν βελτίστων τὰ βραχύτερα αἱρουμένους φαίνεσθαι*. — καὶ ἐν Θεαιτήτῳ 172 C: *Καὶ διὰ μακρῶν ἢ βραχέων μέλει οὐδὲν λέγειν, ἂν μόνον τύχωσι τοῦ ὄντος*.—Λέγει ὁ Ἀρριανὸς (Ἐπικτήτου διατριδαὶ 1, 12, 26): *Λόγου γὰρ μέγεθος οὐ μήκει οὐδ' ὕψει κρίνεται, ἀλλὰ δόγμασι*. — Λέγει ὁ *Λογγῖνος* (Τέχνη ῥητορική, Walz, Rhet. Graec. τόμ. 9, σελ. 556. ἔκδ. Spengel, τ. 1, μέρ. 2, σελ. 185): Περὶ διηγήσεως λεκτέον, ὅτι καὶ διὰ πλειόνων καὶ δι' ἐλαχίστων εἰποις ἂν τὴν δήλωσιν τῶν πραγμάτων, ἂν μὲν ᾖ πολλὰ πράγματα, διὰ πολλῶν, ἂν δὲ ὀλίγα, δι' ἐλαχίστων.—Λέγει ὁ *Γαληνὸς* (περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων, ἔκδ. Kuhn, τόμ. 5, σελ.673. ἔκδ. Ivan Müller, σελ. 676): Ὅσον γὰρ ἄν τις ἀκριδέστερόν τε καὶ λεπτομερέστερον ἠντινοῦν φύσιν πραγμάτων ἐξεργάζηται, *τοσούτῳ πλειόνων ὀνομάτων αὐτῷ γίνεται χρεία*.—Λέγει δὲ καὶ τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νάνται προσφυέστερον νὰ λεχθῶσιν ἢ περὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν ἑστεμμένων βιβλιαρίων τοῦ κ. Βρατσάνου καὶ τοῦ κ. Κουρτίδου. Ἀπόδειξις δέ· Ἐν οὐδενὶ τῶν ἀπὸ καταβολῆς τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐγράφη ποτὲ ὅ,τι ἐν τοῖς ἑστεμμένοις τούτοις βιβλίοις φέρεται γεγραμμένον. Εἰσὶ δὲ ταῦτα τοιαῦτά τινα: «Ὁ τυρὸς κατασκευάζεται ἀπὸ γάλα· διὰ νὰ κατασκευάσωμεν τὸν τυρόν, βράζομεν

ἀθάνατον τοῦτο ὁ Φιλήμων (ἀδήλ. δραμ. ἀπ. 97, Kock, τόμ. 2, σελ. 508), ὅπερ καὶ πᾶς δυνάμενος ὁπωσοῦν νὰ λογικευθῇ καὶ μόνος δύναται νὰ σκεφθῇ: *Τὸν μὴ λέγοντα τῶν δεόντων μηδὲ ἕν | μακρὸν νόμιζε, κἂν δύ' εἴπῃ συλλαβάς, | τὸν δὲ εὖ λέγοντα μὴ νόμιζε εἶναι μακρόν, | μηδ' ἂν σφόδρα εἴπῃ πολλὰ καὶ πολὺν χρόνον. | τεκμήριον δὲ τοῦδε τὸν Ὅμηρον λαβέ· | οὗτος γὰρ ἡμῖν μυριάδας ἐπῶν γράφει, | ἀλλ' οὐδὲ εἷς Ὅμηρον εἴρηκε μακρόν* | —Λέγει ὁ *Πλάτων* (Φαῖδρος 274 Α): Ὥστε εἰ μακρὰ ἡ περίοδος, μὴ θαυμάσῃς· μεγάλων γὰρ ἕνεκα περιττέον, οὐχ ὡς σὺ δοκεῖς» — Ἔτι· **φιλοσοφοῦσι μὲν περὶ τῆς οὐσίας τῆς συντομίας** ταύτης ὁ *Πλάτων* ἐν τῷ Πολιτικῷ 293 C - 286 D. — καὶ ὁ *Ἀριστοτέλης*, περὶ Ποιητικῆς 1451, α, 5. — καὶ ἐν τῇ Ῥητορικῇ 1363, 6, 9. — **Δίδουσι δὲ τὸν ὁρισμὸν** αὐτῆς ὁ *Θέων* ἐν τῷ 4 προγυμνάσματι αὐτοῦ, (ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 189. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 83), ὁ *Τρύφων* περὶ τρόπων η' (ἔκδ. Walz, τόμ. 8, σελ. 752. ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 202). — **Καταδεικνύουσι δὲ τὴν ἀξίαν αὐτῆς** ὁ *Θέογνις* (στιχ. 401), ὁ *Κορνοῦτος*, Τέχνη ῥητορικὴ § 102, (ἔκδ. Spengel, τ. 1, μέρ. 2. σελ. 370), *Ἀνώνυμος* περὶ σχημάτων, (ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 660· ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 152), ὁ *Λουκιανὸς*, πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, κ. 54. — **Καθορίζουσι δὲ τὴν θέσιν αὐτῆς ἐν τῇ διηγήσει** ὁ *Θέων* ἐν Προγυμνάσμ. 4, ἔνθ. ἀνωτ. ὁ *Ῥοῦφος* ἐν τέχνῃ ῥητορικῇ, (Spengel τ. 1, μέρ. 2. σελ. 402), ὁ *Ἀφθόνιος* ἐν Προγυμνάσμ. 2, (Walz, τ. 1, σελ. 61. Spengel, τ. 2, σελ. 22), ὁ *Κορνοῦτος*, ἔ. ἀ. κεφ. 63-78 (ἔκδ. Spengel, τ. 1, μ. 2. σελ. 365), *Νικόλαος ὁ Σοφιστὴς* ἐν τοῖς Προγυμνάσμασι αὐτοῦ κεφ. 2, (ἔκδ. Spengel τόμ. 3, σελ. 457). — **Καταδεικνύουσι δὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου, ἐν οἷς ἐμφιλοχωρεῖ ἡ συντομία καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν αὕτη συντελεῖται** ὁ *Ἀριστοτέλης*, Ῥητορικὴ 1407, 6, 28. Ποιητικὴ 1455, 6, 14, ὁ *Κορνοῦτος* ἔνθ. ἀν. § 64, ὁ *Θέων*, Προγυμνάσματα ἔνθ. ἀν. ὁ *Ἀριστείδης*, τεχνῶν ῥητορικῶν Α' ια' (ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 394. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 500). — **Καταδεικνύουσι τὸ βλαβερὸν αὐτῆς ἐν σχέσει πρὸς τὰς λοιπὰς ἀρετὰς τῆς διηγήσεως καὶ ἰδίως τῆς σαφηνείας** ὁ *Ἀριστοτέλης*, Ῥητορικὴ 1414 α, 23. *Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς*, Τέχνη ῥητορικὴ 10, 4 καὶ 14. Ὁ αὐτὸς πρὸς Γν. Πομπήϊον ἐπιστολή, κ. 3 καὶ περὶ τῆς λεκτικῆς τοῦ Δημοσθένους δεινότητος, κεφ. 58. *Νικόλαος ὁ Σοφιστὴς* ἔνθ. ἀν. Προγυμνάσματα κ. 2. *Ἀναξιμένης*, τέχνη ῥητορική, κεφ. 30 (ἔκδ. Spengel, τόμ. 1, μ. 2, σελ. 72) *Θέων*, προγυμνάσματα 4, (Walz, τόμ. 1, σελ. 190. Spengel, τόμ. 2, σελ. 84). *Volkmann*, Hermagoras, 1865, σελ. 50-51. — **Ὁρίζουσι τὸν τρόπον καθ' ὃν πλατύνεται ἡ διήγησις** ὁ *Ἑρμογένης* περὶ εὑρέσεως τόμος 6' 7, (Walz, τόμ. 3, σελ. 91-92. Spengel, τόμ. 2, σελ. 197 καὶ ἑξ.). — Τί πλῆθος! Μόνον οἱ παρ' ἡμῖν κ. κριταί, οἱ ἀποζῶντες ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, οὐδὲν τούτων ἀνέγνωσάν ποτε, καὶ διὰ τοῦτο *φλυαροῦσι* περὶ τῆς *ἐν τοῖς λόγοις συντομίας* ὥς τινες ἐν τῇ ἀγορᾷ τραφέντες καὶ ἐν τοῖς καπηλείοις τὴν δίαιταν ποιούμενοι ἀποχειροβίωτοι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ γάλα. Εἰς τὸ βρασμένον γάλα χύνομεν πυτίαν διαλελυμένην εἰς τὸ γάλα. Τὸ γάλα ἅμα πήξῃ βάλλομεν ἐντὸς μαλλίνου σάκκου, ἢ ἐντὸς κοφινίων — Τὸ ἄροτρον ἔχει εἰς τὸ ἄκρον ἓν σιδηροῦν ἐργαλεῖον. Τὸ σιδηροῦν αὐτὸ ἐργαλεῖον λέγεται ὑνίον. Τὸ ὑνίον χώνεται εἰς τὴν γῆν καὶ σχίζει αὐτήν. Τὸ ὑνίον εἶνε ὀξὺ ἐργαλεῖον. Μέρος τοῦ ἀρότρου εἶνε τὸ ὑνίον, τὰ παρώτια, τὸ τιμόνιον, ἡ ἅλυσις καὶ ὁ κρίκος» κτλ. κτλ. 1). Καὶ πάλιν: «Ἡ μύτη λέγεται καὶ ῥίς. Ἡ ῥὶς εἶνε μακρά . . . τὸ κάτω μέρος τῆς ῥινὸς λέγονται ῥώθωνες . . Διὰ τῆς ῥινὸς ἀναπνέομεν καὶ ὀσφραινόμεθα. Ἀπὸ τὴν ῥῖνα ἐξέρχεται ἡ μύξα. Πρέπει νὰ καθαρίζωμεν τὴν ῥῖνα μὲ τὸ ῥινόμακτρον» 2).

Τοιαῦτά τινα εἶνε τὰ εὔοσμα ἄνθη, δι' ὧν αἱ ἁβραὶ χεῖρες τῶν ἡμετέρων κριτῶν ἔπλεξαν τὸν ἕνα στέφανον 3).

Νῦν ἴδωμεν καὶ τὰ ἄνθη δι' ὧν αἱ αὐταὶ ἁβραὶ χεῖρες ἔπλεξαν τὸν ἕτερον στέφανον. Ἀκούσατε: «Ὁ καρπὸς τῆς καστανέας συνίσταται ἐκ δύο μέχρι τριῶν, σπανίως περισσοτέρων σπερμάτων, τὰ ὁποῖα ἔχουσι σχῆμα ᾠοειδὲς ὀξυπόρφυρον εἰς τὸ ἓν ἄκρον καὶ πεπιεσμένον εἰς τὸ μέσον, ἐγκλείονται δ' ἐντὸς θήκης, ἥτις ὡς ἐκ τῶν ἀκανθῶν

1) Ἐστεμμένου Ἀλφαβηταρίου σ. 100, ἀριθμ. 34. σελ. 82, ἀριθμ. 6.—Ἀνυπέρβλητον παράδειγμα *ξηρᾶς συνθέσεως* καὶ *εὐκαταφρονήτου*.—Δημήτριος περὶ ἑρμηνείας 4. (Walz, τόμ. 9, σελ. 11. Spengel τόμ. 3, σελ. 260): Δεῖ δὲ οὔτε πάνυ μακρὰ ποιεῖν τὰ κῶλα, ἐπεί τοι γίνεται ἄμετρος ἡ σύνθεσις ἢ δυσπαρακολούθητος . . . . οὔτε δὲ τὸ μῆκος τῶν κώλων πρέπον τοῖς λόγοις διὰ τὴν ἀμετρίαν, οὔτε ἡ μικρότης, ἐπεί τοι γίνοιτ' ἂν ἡ λεγομένη *ξηρὰ σύνθεσις*, οἷον ἡ τοιάδε· ὁ βίος βραχύς, ἡ τέχνη μακρά, ὁ καιρὸς ὀξύς. Κατακεκομμένη γὰρ ἔοικεν ἡ σύνθεσις καὶ κεκερματισμένη, καὶ *εὐκαταφρόνητος* διὰ τὰ σμικρὰ σύμπαντα ἔχειν. Αὐτόθ. 236 (Walz, 9, 100. Spengel 3, 236): Παράκειται δὲ τῷ ἰσχνῷ διαμαρτημένος χαρακτήρ, ὁ *ξηρὸς* καλούμενος. Ἴδ. αὐτ. 237 καὶ 238.

2) Ἐστεμμ. Ἀλφαβηταρίου σελ. 98, ἀριθ. 31.—Τέλειον καὶ ἀμώμητον παράδειγμα *ξηροκακοζηλίας*. Δημήτριος περὶ ἑρμηνείας 239, (Walz 9, 11. Spengel, 3, 314): Πολλάκις μέντοι τὸ μὲν διανόημα αὐτὸ *ψυχρόν τί* ἐστι, καὶ ὡς νῦν ὀνομάζομεν αὐτὸ *κακόζηλον*, ἡ σύνθεσις δ' ἀποκεκομμένη . . . ποιεῖ δὲ τὴν νῦν ὄνομα ἔχουσαν *ξηροκακοζηλίαν* συγκειμένην ἐκ δυοῖν κακῶν, *ἐκ μὲν τῆς κακοζηλίας διὰ τὸ πρᾶγμα, ἐκ δὲ τοῦ ξηροῦ διὰ τὴν σύνθεσιν*.

3) Τὸ ἐστεμμένον τοῦτο Ἀλφαβητάριον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ παντὶ ἀσχολουμένῳ περὶ τὰ τοιαῦτα ὡς *ἀποτροπῆς* παράδειγμα καὶ διὰ πάντα μὲν τὰ στοιχεῖα τῶν τοιούτων βιβλίων, οὐχὶ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὸ πραγματογραφικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον αὐτοῦ. Τὰ ὑπόκενα καὶ μυριόλεκτα καὶ παιδιώδη, ὠκεανός! Νοῦ, σταλαγμός! Ἀφοῦ ἀπὸ σελίδος 70 ἄρχεται *παραληροῦν* περὶ τοῦ «πῶς εἶνε τὰ πράγματα — τί εἶνε τὰ πράγματα — τί πράττουσι τὰ πράγματα — πότε γίνεταί τι» κτλ. κτλ. ἄρχεται ἀπὸ σελ. 74 *βατταρίζον* περὶ τῶν πεπατημένων: «τὸ σχολεῖον — ὁ μαθητὴς — ἡ τάξις — τὸ θρανεῖον — τὸ ἀναλογεῖον — τὸ ἀλφαβητάριον — τὸ ἀβάκιον — ὁ σάκκος» κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

της ὁμοιάζει πρὸς θαλάσσιον ἐχῖνον· τὰ σπέρματα ταῦτα εἶνε τὰ κάστανα. Ὅταν ὡριμάσωσι τὰ κάστανα, σχίζεται τὸ ἀκανθῶδες περίβλημά των καὶ πίπτουσι κατὰ γῆς. Τότε συλλέγονται ὑπὸ τῶν καστανεμπόρων, ῥίπτονται εἰς λάκκους καὶ καλύπτονται διὰ χώματος ἢ ψιάθων. Ἐπειδὴ δὲ δὲν καταπίπτουσιν ὅλα τὰ κάστανα ἀφ' ἑαυτῶν, τὰ ἐπὶ τοῦ δένδρου καταρρίπτονται διὰ ῥαβδισμῶν καὶ ἐμβάλλονται εἰς τοὺς λάκκους μὲ τὸ ἀκανθῶδες κέλυφός των. Οἱ καστανέμποροι ἀφοῦ καλύψωσιν αὐτά, ἂν μὲν οἱ λάκκοι ἐσκάφησαν εἰς μέρη ποτιζόμενα ὑπὸ τῆς βροχῆς περιμένουσι τὴν βροχήν, εἰδεμὴ χύνουσιν ὕδωρ ἄνωθεν καὶ τὰ βρέχουσι· διὰ τοῦ μέσου τούτου σήπονται τὰ ἀκανθώδη κελύφη τῶν καστάνων, αὐτὰ δὲ ἀπορροφῶντα ὕδωρ ὄχι μόνον ἐξογκοῦνται ἀλλὰ γίνονται καὶ γλυκύτερα». Αὐτὰ διὰ τὰ κάστανα 1).

Τόρα διὰ τὸ ψοτάριχον 2).

«Τὸ ψοτάριχον, κοινῶς αὐγοτάραχον, κατασκευάζεται ἐκ τῶν ᾠῶν ἰχθύος τινός, ὅστις ὀνομάζεται κέφαλος ὁ γνήσιος. Ἡ ἁλιεία τοῦ ἰχθύος τούτου ἐν τῇ λιμνοθαλάσσῃ τοῦ Μεσολογγίου διαρκεῖ ἀπὸ τῆς 15 Αὐγούστου μέχρι τῆς 14 Σεπτεμβρίου. Αἱ ἀγέλαι τῶν κεφάλων διευθυνόμεναι ὑπὸ τῶν ἀβαθῶν εἰς τὸ πέλαγος εἰσέρχονται εἰς τὰς καλαμωτὰς τὰς ἐστημένας ὑπὸ τῶν ἁλιέων, τότε δὲ ἢ ἐμπίπτουσιν εἰς τὰ δίκτυα, τὰ ὁποῖα τίθενται ὁριζοντίως αὐτῶν ἢ καταφεύγουσιν εἰς τὰς δέσμας τῶν κλάδων αἱ ὁποῖαι εἶνε εἰς τὸ μέσον τῶν καλαμωτῶν, ἐκεῖ δὲ οἱ ἁλιεῖς καμακίζουσι καὶ συλλαμβάνουσιν αὐτούς. Οἱ Μεσολογγῖται καμακισταὶ ἔχουσιν ἔκτακτον ἐπιτηδειότητα εἰς τὸ νὰ κτυπῶσιν εἰς τὴν κεφαλὴν τοὺς κεφάλους καὶ νὰ μὴ σχίζωσι τὴν λεπτὴν μεμβράνην τῶν ᾠοθηκῶν, ἡ ὁποία περιέχει τὰ ᾠά. Συλλαμβάνονται δὲ μόνον οἱ θήλεις κέφαλοι, οἱ ὀνομαζόμενοι μπάφες, ἐν ᾧ οἱ ἄρσενικοί, τὰ στειράδια, ἀφίνονται ἐλεύθεροι. Ἀφ' οὗ συλληφθῇ ὁ ἰχθύς, οἱ ἁλιεῖς σχίζουσιν αὐτὸν σπαίροντα ἀκόμη καὶ ἐξάγουσι τὰς ᾠοθήκας μετὰ προσοχῆς, ἔπειτα θέτουσιν αὐτὰς ἐπὶ τέσσαρας ὥρας εἰς τὸ ἅλας, κατόπιν τὰς πλύνουσι, καὶ ἀφ' οὗ τὰς πιέσωσι μεταξὺ δύο σανίδων διὰ νὰ λάβωσι τὸ σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἔχουσιν ὅταν ἐκτίθενται εἰς πώλησιν, τὰς ἀφίνουσιν εἰς τὸν ἥλιον 4 - 8 ἡμέρας. Ὅταν ἀποξηρανθῶσι, βυθίζουσιν αὐτὰς ἐντὸς ἀναλελυμένου κιτρίνου κηρίου, τοῦ

1) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματαρίου τῆς τετάρτης τάξεως σελ. 108-109.
2) Αὐτόθ. σελ. 123.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁποίου τὸ λεπτὸν στρῶμα προφυλάσσει τὸ ὠοτάριχον ἐκ τῆς μούχλας»· καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ταῦτα καὶ διὰ τὸ ὠοτάριχον.

Τόρα διὰ τοὺς μεταξοσκώληκας 1):

«Ἔν τινι πόλει τῆς Πελοποννήσου ἔζη χήρα τις πολὺ πτωχὴ κτλ. Καλή μου γυναῖκα, εἶπεν ἡ εὔσπλαγχνος κυρία . . θὰ σοῦ δανείσω διακοσίας δραχμάς· δὲν ζητῶ οὔτε ὁμόλογον οὔτε ἐγγυητὴν κτλ. Ἡμέραν καὶ νύκτα μήτηρ καὶ τέκνα ἔδιδον τροφὴν εἰς τοὺς μεταξοσκώληκας. Ἔπειτα μετέφερον αὐτοὺς μετὰ τῶν φύλλων τῆς μωρέας εἰς πλατείας καλαμωτάς, κλίνας πλεκτὰς ἐκ καλάμων τὰς ὁποίας ἤλειψαν διὰ ξηρᾶς κόπρου βοῶν» κτλ. κτλ.

Ἀρκεῖ!

Τόρα μία δύο ἐρωτήσεις καὶ μία δύο ἀπορίαι: Ἐρωτῶ πρῶτον· Τίς πρέπει νὰ λάβῃ τὰ πρωτεῖα τῆς μοχθηρίας τῆς ἐκφράσεως ἡ σκωπτομένη παντούφλα καὶ τὸ καταγελώμενον ὑπογάστριον τοῦ Βάγνερ, ἢ τὰ ἐστεμμένα τυρία καὶ τὰ ἄροτρα καὶ τὰ κάστανα καὶ τὰ αὐγοτάραχα καὶ ἡ μπάφιες καὶ τὰ στειράδια καὶ ἡ μοῦχλες καὶ ἡ μύξες καὶ ἡ κόπρος τῶν ἐστεμμένων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους Ἀλφαβηταριογράφων καὶ Ἀναγνωσματαριογράφων; Ἐρωτῶ δεύτερον· Ἀνέγνωσέ τις ἀλλαχοῦ πράγματα ἀτερπέστερα καὶ στυγνότερα καὶ μισητότερα τούτων; Ἀνέγνωσέ τις ἀλλαχοῦ περιγραφὰς «ξηροτέρας, ἀνιαρωτέρας καὶ ἀχαριτωτέρας»; 2) Ἀνέγνωσέ τις ἀλλαχοῦ «ματαιολεσχίας» (!) ἀσκοπωτέρας καὶ λεπτολογίας πλατυτέρας τῶν ἐστεμμένων τούτων ἀρρητολογιῶν; Ἐρωτῶ τρίτον· Δύνα-

1) Ἐστεμμένου Ἀναγνωσματαρίου σελ. 81 - 83.

2) Δημήτριος περὶ Ἑρμηνείας 302, Walz, τ. 9, σ. 124. Spengel τ. 3, σ. 327: Παράκειται δέ τις καὶ τῷ δεινῷ χαρακτῆρι, ὡς τὸ εἰκός, διημαρτημένος καὶ αὐτός, καλεῖται δὲ **ἄχαρις**, γίγνεται δὲ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἐπάν τις αἰσχρὰ καὶ δύσρητα ἀναφανδὸν λέγῃ.— Αὐτόθ. 132 - 133, Walz σελ. 60. Spengel, σελ. 291: Εἰσὶ δὲ αἱ μὲν ἐν τοῖ, πράγμασι χάριτες, οἷον νυμφαῖοι κῆποι, ὑμέναιοι, ἔρωτες, ὅλη ἡ Σαπφοῦς ποίησις. Τὰ γὰρ τοιαῦτα . . . χαρίεντά ἐστι, καὶ αὐτὸ ἱλαρὸν τὸ πρᾶγμα ἐξ ἑαυτοῦ· οὐδεὶς γὰρ ἂν ὑμέναιον ᾄδει ὀργιζόμενος . . . Τὰ δὲ καὶ ἡ λέξις ποιεῖ ἐπιχαριτώτερον, οἷον· «ὡς δ' ὅτε Πανδαρέου κούρη, χλωρηῖς ἀηδών | καλὸν ἀείδησιν ἔαρος νέον ἱσταμένοιο»· ἐνταῦθα γὰρ καὶ ἡ ἀηδὼν χάριεν ὀρνίθιον καὶ τὸ ἔαρ φύσει χάριεν, πολὺ δ' ἐπικεκόσμηται τῇ ἑρμηνείᾳ καὶ ἔστι χαριέστερα τῷ τε «χλωρηῖς καὶ τῷ Πανδαρέου κούρη» εἰπεῖν ἐπὶ ὄρνιθος. — Μένανδρος ἐπιδεικτικῶν 7, Walz τόμ. 9, σελ. 279. Spengel τόμ. 3, σελ. 411: Παραγίνεται δὲ χάρις καὶ ὥρα τῷ λόγῳ . . . καὶ ἐκ τῆς ἀφελείας καὶ ἁπλότητος τοῦ ἤθους τοῦ λέγοντος . . . γένοιτο δ' ἂν καὶ ἀπὸ λέξεως ἐπιτετηδευμένης καὶ κεκαλλωπισμένης ἐν λόγῳ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ται νὰ ὑπάρξῃ βαθμὸς «καταπονήσεως καὶ τηκεδόνος τοῦ νοῦ τῶν ἀπαλῶν τῶν παίδων διανοιῶν» μείζων; Ὑπάρχει τοῦ φρονήματος αὐτῶν ἀποβαναύσωσις χυδαιοτέρα τῆς κατ' ἀναπόδραστον ψυχολογικὴν ἀνάγκην εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἡμετέρων παίδων ἐπιγιγνομένης, ὅταν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἀναγκάζωνται τὰ δύστηνα νὰ ἐμβυθίζωσι τὴν διάνοιαν αὐτῶν εἰς τὰς ὀρέξεις καὶ τὰς ἀσχολίας τῶν γαλατάδων καὶ καστανάδων καὶ ψαράδων;

Ἀλλὰ τὸ σμῆνος τῶν παρ' ἡμῖν ἐπ' ἐσχάτων κατὰ δεκάδας καὶ ἑκατοντάδας ἐκ τῶν τριόδων ἐκπηδησάντων Ἀλφαβηταριογράφων καὶ Ἀναγνωσματαριογράφων περὶ ἄλλα πολὺ ὑψηλότερα μέχρι τοῦδε τὸν βίον αὐτοῦ κατατρίψαν δὲν ἔσχεν εἰσέτι τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐγκύψῃ εἰς τὰ ἀπηρχαιωμένα καὶ κορύζης μεστὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἶνε διὰ τὴν γλαφυρὰν διάνοιαν καὶ τὸ γενναῖον ἦθος αὐτῶν συγγνωστοί. Εἶνε ὅμως συγγνωστοὶ ἄνθρωποι ἐγγηράσαντες ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς γράμμασιν, ἄνθρωποι ἀποζῶντες ἐξ αὐτῶν, νὰ εἶνε τόσον ἀπειρόκαλοι, τόσον ἀπρόσβλητοι ὑπὸ τοῦ γενναίου καὶ ὑψηλόφρονος Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὥστε νὰ στέψωσι τοιαῦτα ἀνελεύθερα καὶ μικρόψυχα βαναυσολογήματα; Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἔπρεπεν αὐτοί, τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διδάσκαλοι ὄντες, νὰ ἀγνοῶσι τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὰ τοῦ Λογγίνου ταῦτα: «Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων οὐκ ἄδηλον· ὅτι δὲ οὐ πάντα, διῃρημένων τῶν τε ἐλευθέρων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθέρων φανερὸν ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάναυσον, βάναυσον δ' ἔργον εἶνε δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων ἢ τὴν ψυχὴν ἢ τὴν διάνοιαν . . ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημῶν μέχρι μέν τινος ἐνίων μετέχειν οὐκ ἀνελεύθερον, προσεδρεύειν δὲ λίαν πρὸς τὸ εὐτελὲς ἔνοχον ταῖς εἰρημέναις βλάβαις. — Διὸ καὶ τοὺς μετὰ σπουδῆς διαγράψαντας ἡμῖν ἑνός τόπου φύσιν ἢ μιᾶς σχῆμα πόλεως ἢ ποταμοῦ μέγεθος ἢ ὄρους κάλλος, οἷά τινες ἤδη πεποιήκασι, φράζοντες οἱ μὲν τὴν Ὄσσαν, οἱ δὲ τὴν Νύσαν, οἱ δὲ τὸ Κωρύκιον ἄντρον, οἱ δὲ ὁτιοῦν ἔτυχε τῶν ἐπὶ μέρους, οἰκτίσειεν ἄν τις τῆς μικροψυχίας, τὰ τυχόντα ἐκπεπληγμένους καὶ μέγα φρονοῦντας ἐπὶ θεωρίᾳ μικρᾷ· τοῦτο δὲ πάσχουσι διὰ τὸ ἀθέατοι τῶν κρειττόνων εἶναι, κόσμου λέγω καὶ τῶν ἐν κόσμῳ μεγίστων·

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὐδέποτε γὰρ ἂν τούτοις γνησίως ἐπιστήσαντες ἐθαύμαζόν τι τῶν ἄλλων, ἀλλὰ πάντα αὐτοῖς τὰ ἄλλα μικρὰ κατεφαίνετο ἂν καὶ οὐδενὸς ἄξια πρὸς τὴν τούτων ὑπεροχήν»1).—«Χρὴ . . καθ' ὅσον οἷόν τε τὰς ψυχὰς ἀνατρέφειν πρὸς τὰ μεγέθη καὶ ὥσπερ ἐγκύμονας ἀεὶ ποιεῖν γενναίου παραστήματος . . Τί ποτ' οὖν εἶδον οἱ ἰσόθεοι ἐκεῖνοι (ὁ Πλάτων καὶ οἱ λοιποὶ μεγάλοι τῆς ἀρχαιότητος συγγραφεῖς δηλ.) καὶ τῶν μεγίστων ἐπορεξάμενοι τῆς συγγραφῆς, τῆς δ' ἐν ἅπασιν ἀκριβείας ὑπερφρονήσαντες; πρὸς πολλοῖς ἄλλοις ἐκεῖνο, ὅτι ἡ φύσις οὐ ταπεινὸν ἡμᾶς ζῷον οὐδ' ἀγεννὲς ἔκρινε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὡς εἰς μεγάλην τινά πανήγυριν, εἰς τὸν βίον καὶ εἰς τὸν σύμπαντα κόσμον ἐπάγουσα θεατάς τινας τῶν ὅλων αὐτῆς ἐσομένους καὶ φιλοτιμοτάτους ἀγωνιστάς, εὐθὺς ἄμαχον ἔρωτα ἐνέφυσεν ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς παντὸς ἀεὶ τοῦ μεγάλου καὶ πρὸς ἡμᾶς δαιμονιωτέρου· διόπερ τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ διανοίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιβολῆς οὐδ' ὁ σύμπας ὁ κόσμος ἀρκεῖ, ἀλλὰ καὶ τοῖς τοῦ περιέχοντος πολλάκις ὅρους ἐκβαίνουσιν αἱ ἐπίνοιαι, καὶ εἴ τις περιβλέψαιτο ἐν κύκλῳ τὸν βίον, ὅσῳ πλέον ἔχει τὸ περιττὸν ἐν πᾶσι καὶ μέγα καὶ καλόν, ταχέως εἴσεται πρὸς ἃ γεγόναμεν. Ἔνθεν φυσικῶς πως ἀγόμενοι μὰ Δί' οὐ τὰ μικρὰ ῥεῖθρα θαυμάζομεν, εἰ καὶ διαυγῆ καὶ χρήσιμα, ἀλλὰ τὸν Νεῖλον καὶ Ἴστρον ἢ Ῥῆνον, πολὺ δ' ἔτι μᾶλλον τὸν ὠκεανόν· οὐδέ γε τὸ ὑφ' ἡμῶν τουτὶ φλογίον ἀνακαιόμενον, ἐπεὶ καθαρὸν σῴζει τὸ φέγγος, ἐκπληττόμεθα τῶν οὐρανίων μᾶλλον, καίτοι πολλάκις ἐπισκοτουμένων, οὐδὲ τῶν τῆς Αἴτνης κρατήρων ἀξιοθαυμαστότερον νομίζομεν, ἧς αἱ ἀναχοαὶ πέτρους τε ἐκ βυθοῦ, καὶ ὅλους ὄχθους ἀναφέρουσι καὶ ποταμοὺς ἐνίοτε τοῦ γηγενοῦς ἐκείνου καὶ αὐτοῦ μόνου προχέουσι πυρός. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν τοιούτων ἁπάντων ἐκεῖν' ἂν εἴποιμεν, ὡς εὐπόριστον μὲν ἀνθρώποις τὸ χρειῶδες ἢ καὶ ἀναγκαῖον θαυμαστὸν δ' ὅμως ἀεὶ τὸ παράδοξον» 2).

Μακρὰν πεῖραν τῆς ἀμουσίας τῶν παρ' ἡμῖν αὐτοκαλουμένων παιδαγωγῶν ἔχων, ἡσθάνθην εὐχαρίστησίν τινα μαθὼν ὅτι κριταὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐγένοντο ἄνδρες διδάσκαλοι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ὁμολογῶ ὅτι τοὺς κ. κ. Ἀργυριάδην, Πρωτόδικον καὶ Ζησίου ἐθεώρουν ἄνδρας Ἑλληνομαθεῖς, καὶ ἀνδρικὸν καὶ γενναῖον ἑπομένως τὸ φρόνημα ἔχοντας. Ἔχαιρον δὲ ἀναλογιζόμενος τὴν εὐφροσύνην, ἣν θὰ ἡσθάνοντο βλέποντες ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς Ἀνα-

1) Ἀριστοτ., Πολιτικὰ 1337, 6, 4-17.—Ἀριστοτέλης περὶ κόσμου 391, α, 18-6, 3.
2) Λογγῖνος περὶ ὕψους 32, 2. 9, 1. 35, 2 μέχρι τέλους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γνωσματαρίοις βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων γνησίως Ἑλληνικά. Ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ὀνομάτων βλέποντες ἀκραιφνῆ καὶ γνήσιον τὸν Ἑλληνισμόν, ἐν τῇ συνθέσει αὐτῶν τὴν σεμνότητα καὶ κοσμιότητα καὶ καλλιλογίαν τὴν Ἑλληνικήν, ἐν τῇ ὕλῃ τῶν ὑποθέσεων τὸ εὐγενὲς καὶ ὑψηλὸν καὶ ἀνδροποιὸν καὶ ἀνθρωπιστικὸν πνεῦμα τὸ Ἑλληνικόν, ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τὸ ἔλλογον καὶ εὔστοχον καὶ ἁρμόζον καὶ πρεπῶδες τῆς εὐαισθησίας καὶ πολυνοίας τῆς Ἑλληνικῆς, ἐν ταῖς παιδαγωγικαῖς ἀρχαῖς, ἐφ' ὧν ἐθεμελιοῦτο τὸ ὅλον, τὴν ὀρθογνωμοσύνην καὶ τὴν ἐλευθεριότητα τὴν Ἑλληνικήν. Ἀλλὰ . . ἀλλ' οὔτε ἐπίστευόν ποτε οὔτε ἔτι καὶ νῦν, μετὰ παρέλευσιν τοσούτου χρόνου, ἠδυνήθην νὰ ἐννοήσω πῶς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διδάσκαλοι, πῶς Ἕλληνες, πῶς ἄνθρωποι ἁπλῶς ἦτό ποτε δυνατὸν νὰ προκρίνωσι τοῦ Ἰβύκου, τοῦ Σπερθίου καὶ τοῦ Βούλιος, τοῦ Δάμωνος καὶ τοῦ Φιντίου, τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Φωκίωνος, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου τῆς σεμνῆς καὶ μεγάλης ἀρχαιότητος, οἵτινες ἐκόσμουν τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ Ἀναγνωσματάρια, τὸν Κώστα, τὸν Γρηγόρη, τὸν Νίκα, τὸν Σπαθᾶ, τὸν Βασιλογιάννη, τὸν Γερομῆτρο τοῦ κ. Κουρτίδου! Ἀδύνατον μέχρι τοῦδε νὰ πεισθῶ ὅτι ἀμαθείας καὶ μοχθηρίας ἐπιγέννημα ἦτο νὰ προκριθῶσι τὰ διηγήματα τοῦ ἐστεμμένου βιβλίου «οἱ Ῥῶσσοι χωρικοὶ — ὁ ἰατρευθεὶς ἄρρωστος — ὁ τυφλὸς ἵππος — ὁ πίθηκος καὶ ὁ φιλάργυρος — τὸ φάντασμα κτλ. κτλ. ἔκγονα, πάντα μαρασμώδη συγγραφέων ἀλλοεθνῶν κατεσκληκότων καὶ πελιδνῶν τῶν παρ' ἐμοὶ διηγημάτων «αἱ μητέρες τῶν Λακεδαιμονίων — αἱ Σπαρτιάτιδες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Σπάρτης — ὁ Λυκίδης καὶ οἱ Ἀθηναῖοι — ἡ τελευταία παραγγελία τοῦ Φωκίωνος — Δάμων καὶ Φιντίας — οἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου — ὁ βασιλόπαις τῶν Θηβῶν Μενοικεὺς — ἡ βασσίλισα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα — ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς Μαλλούς», πάντων ἐκγόνων θαλερωτάτων τῶν γενναιοτάτων ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Εὐριπίδου καὶ τῶν τοιούτων!

Ὄχι! οὔτε ἀμάθεια, οὔτε ἀμβλύνοια οὔτε μοχθηρία 1) ἦτο δυνα-

1) Αἰλιανὸς περὶ ζώων, Ἐπίλογος ἐν τέλει: Ὅπως δὲ αὐτὰ εἶπον καὶ σὺν ὅσῳ πόνῳ, τό τε εὐγενὲς τῆς λέξεως ὁποῖον καὶ τῆς συνθήκης, τῶν τε ὀνομάτων καὶ τῶν ῥημάτων τὸ κάλλος, ὁπόσοις ἂν μὴ χρήσωμαι πονηροῖς κριταῖς, ἐκεῖνοι εἴσονται.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν νὰ ἐπαγάγῃ τοιαύτην τύφλωσιν εἰς ἀνθρώπους. Τοῦτο μόνον θεοβλαβείας καὶ πηρώσεως φρενῶν ἀποτέλεσμα δύναται νὰ εἶνε. Μόνον θεοβλαβεῖς ἄνθρωποι γινώσκοντες τὸ ἀγαθὸν ἀτιμάζουσιν αὐτό:

«Αἰαῖ, τόδ' ἦδη θεῖον ἀνθρώποις κακόν,
ὅταν τις εἰδῇ τἀγαθόν, χρῆται δὲ μή» 1).

Μόνον θεοβλαβεῖς ἄνθρωποι καὶ τὰς φρένας πηροὶ χαίρουσι «τοῖς αἰσχροῖσιν ὡς καλοῖς»:

Ἅπας ὁ τοῖς αἰσχροῖσιν ὡς καλοῖς χαίρων
θεοβλαβής τίς ἐστι καὶ φρένας πηρός 2).

Ὄχι ἀμάθεια, ὅσης δήποτε παχύτητος καὶ ἂν εἶνε, ὄχι μοχθηρία, ὅσης δήποτε διαβολικότητος καὶ ἂν εἶνε, ἀλλὰ μόνον ἐμβροντησία, μόνον μανικὴ ἔκστασις φρενῶν, μόνον λύσσα οἰστρώδης δύναται νὰ παρακινήσῃ φρένας ἀνθρωπίνους ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὡς φυσιογραφίαι καὶ πραγματογραφίαι ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν τρυφερῶν καὶ προσφιλεστάτων τέκνων ἡμῶν νὰ προτιμηθῶσι «τὸ ἄροτρον, ὁ ποῦς, ἡ ῥίς, ὁ τυρός, τὰ ὠά, ὁ σῦς, ὁ ὄνος», κτλ. κτλ. 3), τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης, τῶν ἄστρων, τῶν νεφῶν, τῆς γῆς, τῶν πηγῶν, τῶν ῥυακίων, τῶν ποταμῶν, τῶν ὀρέων, τῶν δασῶν 4). Μόνον ἐμβροντησία, μόνον μανικὴ ἔκστασις φρενῶν, μόνον λύσσα οἰστρώδης δύναται νὰ παρακινήσῃ φρένας ἀνθρωπίνους ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὡς φυσιογραφίαι καὶ πραγματογραφίαι ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παίδων ἡμῶν νὰ προτιμηθῶσιν τὰ ἐκ τῶν εἰκαιοτάτων ἐγκυκλοπαιδικῶν λεξικῶν καὶ τῶν ξηροτάτων φυσιογραφικῶν βιβλίων συγκαττυθέντα ὁ φοίνιξ, ἡ καστανέα, τὸ ἄλας, οἱ μεταξοσκώληκες, τὸ ᾠοτάριχον κτλ. κτλ. 5), τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης, τῶν ἄστρων, τῆς γῆς, τοῦ ἔαρος, τοῦ θέρους, τοῦ χειμῶνος, τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Παρνασσοῦ, τοῦ Κολωνοῦ, τῶν Τεμ-

1) Εὐριπίδης, ἀπ. 838, ἔκδ. Nauck.
2) Βάθριος, Μυθίαμβοι, 10, 10.
3) Ἐστεμμένου Ἀλφαβηταρίου τοῦ κ. Βρατσάνου σελ. 81. 99. 100. 104. 86, 84.
4) Ἀπορριφθὲν Ἑλληνικὸν Ἀλφαβητάριον ἐμὸν (ἔντυπον) σελ. 66. 68. 72, 74. 76. 79. 82. 86. 95. 98.
5) Ἐστεμμένον Ἀναγνωσματάριον τῆς δ΄ τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου σελ. 111, 108 168, 81, 123.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πῶν, τοῦ ἴου τοῦ εὐώδους, τοῦ κρίνου, τοῦ ῥόδου, τῶν ᾠδικῶν πτηνῶν, τῆς εὐτάκτου χορείας τῶν ἀστέρων, τῆς τῶν ὅλων τάξεως καὶ διακοσμήσεως καὶ τοῦ ἀριστοτέχνου Δημιουργοῦ τῶν πάντων, τῶν ἀνθολογηθέντων ἐκ τῶν μεγαλονουστάτων καὶ γενναιοτάτων ἀρχαίων συγγραφέων, τῆς Σαπφοῦς, τοῦ Σιμωνίδου, Ὁμήρου, Ἡσιόδου, Πινδάρου, Ἀλκαίου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου, Ἀριστοφάνους, Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους, Πλουτάρχου καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων δαιμονίων τῆς ἀνθρωπότητος πνευμάτων, τῶν κατακοσμούντων τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία.

Οὐκ εἷς ἀνὴρ ἄγροικος οὐδὲ
σκαιὸς οὐδὲ παρὰ σοφοῖσιν
οὐδὲ Θεσσαλὸς γένος
οὐδὲ Ἐρυσιχαῖος οὐδὲ ποιμήν,
ἀλλὰ Σαρδίων ἀπ' ἀκρᾶν 1).

Διδάσκαλοι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἶσθε σεῖς; Ἐξ Ἑλλάδος εἶσθε σεῖς, ἢ «Σαρδίων ἀπ' ἀκρᾶν», βαρβάρους ψυχὰς ἔχοντες, οἵτινες ἐν Ἑλλάδι ζῶντες, οἵτινες ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς γράμμασιν ἐκ παίδων ἀναστρεφόμενοι οὐδὲν Ἑλληνικὸν οὔτε ἐμάθετέ ποτε οὔτε ἠσθάνθητε;

Ἐν τῷ ἁγίῳ τούτῳ Ἔθνει συνελήφθη ἡ ὑψηλοτάτη καὶ ἡ καλλιπρεπεστάτη περὶ τοῦ κόσμου αὕτη ἀντίληψις: «Καὶ δὴ καὶ τέλος περὶ τοῦ παντὸς νῦν ἤδη τὸν λόγον ἡμῖν φῶμεν ἔχειν· θνητὰ γὰρ καὶ ἀθάνατα ζῶα λαβὼν καὶ ξυμπληρωθεὶς ὅδε ὁ κόσμος οὕτω, ζῶον ὁρατὸν τὰ ὁρατὰ περιέχον, εἰκὼν τοῦ νοητοῦ θεὸς αἰσθητός, μέγιστος καὶ ἄριστος κάλλιστός τε καὶ τελεώτατος γέγονεν, εἷς οὐρανὸς ὅδε μονογενὴς ὤν» 2).

Ἐκ τοῦ ἁγίου τούτου Ἔθνους ἐξῆλθεν ἡ περὶ τοῦ κόσμου θεσπισία αὕτη φωνή:

«Τὴν λύρην ἁρμόζεται
Ζηνὸς εὐειδὴς Ἀπόλλων, πᾶσαν ἀρχὴν καὶ τέλος
συλλαβών, ἔχει δὲ λαμπρὸν πλῆκτρον ἡλίου φάος 3).

Ἐν τῷ ἁγίῳ τούτῳ ἔθνει συνελήφθησαν περὶ τῆς περικαλλοῦς δια-

1) Ἀλκμάν, ἀπόσπ. 24. Bergk, Poet. Lyric. Graec. τόμ. 3, σελ. 45.
2) Πλάτων, Τίμαιος 92 Β.
3) Σκυθῖνος, Bergk. Poet. Lyr. Gr. τόμ. 2, ἔκδ. 4, σελ. 507: λύρα = κόσμος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κοσμήσεως τοῦ Σύμπαντος τὰ καλλιπρεπέστατα καὶ σεμνότατα ταῦτα: «Ἱερὸν ἀγιώτατον ὁ κόσμος ἐστὶ καὶ θεοπρεπέστατον· εἰς δὲ τοῦτον ὁ ἄνθρωπος εἰσάγεται διὰ τῆς γενέσεως οὐ χειροκμήτων, οὐδ' ἀκινήτων ἀγαλμάτων θεατής, ἀλλ' οἷα νοῦς θεῖος αἰσθητὰ νοητῶν μιμήματα . . ἔμφυτον ἀρχὴν ζωῆς ἔχοντα καὶ κινήσεως ἔφηνεν, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἄστρα καὶ ποταμοὺς νέον ὕδωρ ἐξιέντας ἀεὶ καὶ γῆν φυτοῖς τε καὶ ζῴοις τροφὰς ἀναπέμπουσαν . . . ἃς δ' ὁ Θεὸς ἡμῖν ἑορτὰς χορηγεῖ καὶ μυσταγωγεῖ» 1).

Εἰς τὸ ἅγιον τοῦτο Ἔθνος ἐποιήθησαν περὶ τοῦ παγκάλου τούτου κόσμου τὰ σεμνότατα ταῦτα:

Τοῦτον εὐτυχέστατον λέγω,
ὅστις θεωρήσας ἀλύπως . .
τὰ σεμνὰ ταῦτα ἀπῆλθεν, ὅθεν ἦλθεν, ταχύ,
τὸν ἥλιον τὸν κοινόν, ἄστρ', ὕδωρ, νέφη,
πῦρ· ταῦτα, κἂν ἑκατὸν ἔτη βιῷς, ἀεὶ
ὄψει παρόντα, κἂν ἐνιαυτοὺς σφόδρ' ὀλίγους,
σεμνότερα τούτων ἕτερα δ' οὐκ ὄψει ποτέ 2).

Παρὰ τοῦ ἁγίου τούτου Ἔθνους ἐκηρύχθη εἰς τὸν κόσμον τὸ ὑψηλὸν καὶ σεμνὸν τοῦτο κήρυγμα: «Ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ· καὶ οὐ μόνον θεατὴν ἀλλὰ καὶ ἐξηγητήν . . . ὁρᾶτε οὖν μὴ ἀθέατοι τούτων ἀποθάνητε» 3).

1) Πλούταρχος περὶ Εὐθυμίας κ. 20, σελ. 477 C.

2) Μένανδρος, ἀπ. 481, Kock, τ.3, σ.138.— Ἀρριανὸς Ἐπικτ. διατριβαὶ 2, 16, 32: Πότε οὖν Ἀθήνας πάλιν ὄψομαι καὶ τὴν Ἀκρόπολιν; Τάλας, οὐκ ἀρκεῖ σοι ὃ βλέπεις καθ' ἡμέραν; Κρεῖττόν τι ἔχεις ἢ μεῖζον ἰδεῖν τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης τῶν κύκλων, τῶν ἄστρων, τῆς γῆς ὅλης, τῆς θαλάσσης; — Μάξιμος ὁ Τύριος, λόγ. 31, 7: Οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς οὐ καλὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἥδιστον θεαμάτων, καὶ θάλαττα πλεομένη καὶ λιμὴν καρποτρόφα, καὶ ὄρη δενδροτρόφα, καὶ λειμῶνες ἀνθοῦντες καὶ νάματα ῥέοντα.—Ἴδε προσέτι αὐτόθ. λόγ. 27, 8. Ἀρριανόν, ἔνθ. ἀνωτ. 4, 1, 104 - 105.

3) Ἀρριανός, Ἐπικτήτου διατριβαὶ 1, 6, 19 καὶ 22.— Ἰάμβλιχος Προτρεπτικὸς ἐπὶ φιλοσοφίαν, κ. 9, ἔκδ. Pistelli σελ. 51, στίχ. 4. ἔκδ. Kiessling σ.144 : Τιμιώτατον δέ γε τῶν ἐνταῦθα ζῴων ἄνθρωπός ἐστιν, ὥστε δῆλον ὅτι φύσει τε καὶ κατὰ φύσιν γέγονε. Καὶ τοῦτό ἐστι τῶν ὄντων οὗ χάριν ἡ φύσις ἡμᾶς ἐγέννησε καὶ ὁ θεός. Τί δὴ τοῦτό ἐστι Πυθαγόρας ἐρωτώμενος, «τὸ θεάσασθαι» εἶπε «τὸν οὐρανόν», καὶ ἑαυτὸν δὲ θεωρὸν ἔφασκεν εἶναι τῆς φύσεως καὶ τούτου ἕνεκα παρεληλυθέναι εἰς τὸν βίον. καὶ Ἀναξαγόραν δέ φασιν εἰπεῖν ἐρωτηθέντα τίνος ἂν ἕνεκα ἕλοιτο γενέσθαι τις καὶ ζῆν, ἀποκρίνασθαι πρὸς τὴν ἐρώτησιν· ὡς «τοῦ θεάσασθαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ περὶ αὐτὸν ἄστρα τε καὶ σελήνην καὶ ἥλιον» ὡς τῶν ἄλλων γε πάντων οὐδενὸς ἀξίων ὄντων.— Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Εὐδήμια 1216, α, 10: Τὸν μὲν οὖν Ἀναξαγόραν φασὶν ἀποκρίνασθαι πρός τινα διαποροῦντα τοιαῦτ' ἄττα, καὶ διερωτῶντα τίνος ἕνεκ' ἄν τις ἕλοιτο γε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλὰ τὰ γνήσια θρέμματα τῆς Ἑλλάδος, οἱ ἐλευθερίου ἀγωγῆς τυχόντες ἡμέτεροι κριταὶ καὶ Ἀλφαβηταριογράφοι καὶ Ἀναγνωσματαριογράφοι

Οἷαν τὰν ὑάκινθον ἐν οὔρεσι ποίμενες ἄνδρες
πόσσι καταστείβοισι, χάμαι δ' ἐπιπορφύρει ἄνθος 1)

οὕτω καὶ οὗτοι. Ἀνίπτοις ποσὶ εἰς τὸ ἱερὸν τέμενος τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων εἰσπηδήσαντες ἀνιέρως κατεπάτησαν τὰ ἄνθη τῆς περικαλλοῦς διακοσμήσεως τῶν ὅλων, τὸν οὐρανόν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὰ ἄστρα, τὰ νέφη, τοὺς ποταμούς, τὰ ὄρη, τὰ δάση, τὰ ἴα, τὰ κρίνα, τὰ ῥόδα, τὰς ἀηδόνας καὶ τὸν λοιπὸν μικρογλάφυρον καὶ εὔστομον κόσμον τῶν ᾠδικῶν πτηνῶν καὶ βεβηλώσαντες καὶ καταρρυπάναντες τὸ ἁγιώτατον τοῦτο καὶ θεοπρεπέστατον ἱερόν, «τὸν κόσμον» ἐνεφάνισαν αὐτὸν ταῖς ψυχαῖς τῶν μικρῶν τέκνων ἡμῶν ὡς εὐτελῆ τινα καὶ ἐρρακωμένον καὶ ῥυπαρόν, τέλειον ἀπέκμαγμα τοῦ ψυχαρίου καὶ νοιδίου αὐτῶν, εἰς τὸ ἄροτρον καὶ τὸν τυρὸν καὶ τὸν σῦν καὶ τὸ ἅλας καὶ τοὺς μεταξοσκώληκας καὶ τὸ Μεσολογγίτικον αὐγοτάραχον περιστείλαντες καὶ ἐγκαθείρξαντες αὐτόν.

Οἷον ἀνελλήνιστον φρόνημα! Οἷα ὕβρις εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς γράμματα!

Ἀλλὰ θαρσεῖν χρή, τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον!

Τὸ εὐγενέστατον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐθνῶν, τὸ ἔθνος τὸ ἑλληνικόν, δὲν εἶνε πεπρωμένον νὰ ἐκλείψῃ ἐκ τοῦ κόσμου ἅμα τῇ ἐκλείψει τῆς ἡμετέρας ἁμαρτωλῆς γενεᾶς, οὐδὲ νὰ ἀδοξῇ ἐπ' ἄπειρον. Θὰ ζήσῃ ἔτη καὶ αἰῶνας! Θὰ εὕρῃ ποτὲ τὸν καιρὸν νὰ αἰσθανθῇ καὶ νὰ κινηθῇ Ἑλληνικῶς, καὶ τότε θὰ ἀναζητήσῃ καὶ θὰ ἀνεύρῃ τὴν ὁδόν, ἣν ἡμεῖς οἱ νῦν ζῶντες ἐκ παντὸς τρόπου ἐπιχειροῦμεν νὰ συγκαλύψωμεν καὶ νὰ ἐξαφανίσωμεν. Τὸ ἔθνος εἶνε σθεναρώτερον ἡμῶν. Ἡ ἀλήθεια ἰσχυροτέρα πάσης ἀνθρωπίνης κακοβουλίας καὶ πάσης ἀνθρωπίνης μοχθηρίας. Θὰ ἀναλάμψῃ ποτὲ καὶ ἐφ' ἡμᾶς καὶ θὰ καταφωτίσῃ καὶ πάλιν τὸ μεγαλώνυμον Ἔθνος ἡμῶν. Ὁ Θεὸς εἶνε μέγας καὶ δίκαιος.

γέσθαι μᾶλλον ἢ μὴ γενέσθαι «τοῦ» φάναι «θεωρῆσαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν περὶ τὸ ὅλον κόσμον τάξιν». Τὰ αὐτὰ καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρ. Προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας, κεφ. 4, ἔκδ. Potter, σελ. 55 καὶ Διογέν. Λαέρτ. 2, 3, 6.

1) Σαπφώ, ἀπόσπ. 94, ἔκδ. Bergk, Poet. Lyr. Gr. τόμ. 3, σελ. 121.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΝ
ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΑ ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ
ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Α΄ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΝ

« Δεῖ δὲ.. μειράκια μὲν ὄντα καὶ παῖδας μειρακιώδη παιδείαν καὶ φιλοσοφίαν μεταχειρίζεσθαι — ἐκ παίδων σμικρῶν ἀρξάμενοι . . ἐπειδὰν θᾶττον συνιῇ τις τὰ λεγόμενα, καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ περὶ τούτου διαμάχονται, ὅπως βέλτιστος ἔσται ὁ παῖς, παρ' ἕκαστον καὶ ἔργον καὶ λόγον διδάσκοντες καὶ ἐνδεικνύμενοι, ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον, καὶ τόδε μὲν καλόν, τόδε δὲ αἰσχρόν, καὶ τόδε μὲν ὅσιον, τόδε δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ μὲν ποίει, τὰ δὲ μὴ ποίει ».

Πλάτων, Πολιτεία 498 Β.— Πρωταγόρας 325 C.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ τέχνη καὶ ἡ μέθοδος τῶν Ἀλφαβηταρίων

Μόνον τοῦ τύπου στοιχεῖα ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ. — Τὰ γένη καὶ εἴδη τῶν συλλαβῶν. — Μόνον λέξεις, οὐδεμία συλλαβὴ ἄσημος καὶ ἄλογος ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ. — Τὰ ἐν τοῖς πρώτοις μαθήμασι διδακτέα γράμματα τακτέα κατὰ τὰς φωνητικὰς αὐτῶν ἰδιότητας· ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα λεπτολογία μικρόψυχον καὶ ἀνελεύθερον. — Τὰς λέξεις τακτέον ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου κατὰ τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη τῶν συλλαβῶν, πρῶτον τὰ ἁπλούστερα καὶ εἶτα τὰ συνθετώτερα. — Αἱ περὶ τῆς συντάξεως τῶν Ἀλφαβηταρίων παντοῖαι θεωρίαι. — Αἱ εἰκόνες περιτταὶ καὶ ἐπιβλαβεῖς συνήθως. — Τὰ αἰνίγματα ἀπαράδεκτα. — Τὰ παραμύθια ἀπόβλητα. — Αἱ λέξεις ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου πλείονες τῶν φράσεων καὶ προτάσεων.

Λέγουσιν οἱ κ. κ. κριταί 1):

1) Ἐπειδὴ οἱ κ. κ. κριταὶ ἕνεκα λόγων ἥκιστα μὲν συμβιβαζομένων πρὸς τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα αὐτῶν, οὐδαμῶς δὲ συμφωνούντων πρὸς τὰ κελεύσματα τῆς ἠθικῆς εἶχον *προορίσῃ* εἰς καταδίκην τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, συντεταγμένα ὄντα καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς Ἐπιστήμης, καὶ ἐπειδὴ οὐδεμίαν γνῶσιν τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων πρὸς κρίσιν τοιούτων βιβλίων εἶχον ἀποκτήσῃ ποτέ, ἠναγκάσθησαν νὰ *εὑρεσιο-*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Ἔλλειψις δὲ καθ' ἡμᾶς τοῦ Ἀλφαβηταρίου τούτου εἶναι, ὅτι δὲν παρατίθενται ἐν αὐτῷ στοιχεῖα τοῦ Ἀλφαβήτου τῆς τε γραφῆς καὶ τοῦ τύπου· διὸ καὶ τὰ κεφαλαῖα γράμματα δὲν ἔχουσι φυσικὴν ἐν τῇ γραφῇ σειράν· οὕτω τὸ Α προτάσσεται τοῦ Λ, τὸ Γ τοῦ Ι, τὸ Μ τοῦ Ν, τὸ Π τοῦ Τ».

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ εἰσηγητὴς κ. Ἀργυριάδης. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων πρὸς ταῦτα: «Τὸ κοινωνοῦντα λόγων ψέγειν λόγους, μηδὲν ἔχοντα διορίζειν περὶ τῆς φαυλότητος αὐτῶν ὑποψίαν δίδωσι τοῦ δοκεῖν δυσχεραίνειν οὐ διὰ τἀληθὲς ἀλλὰ δι' ἀπειρίαν. — Μανικὸν γὰρ ἐν τῷ νῷ ἔχεις ἐπιχείρημα ἐπιχειρεῖν, ὦ βέλτιστε, διδάσκειν, ἃ οὐκ οἶσθα, ἀμελήσας μανθάνειν 1).

Ἀλλ' οὐ μόνον μανικὸς καὶ ἄπειρος, ἀλλὰ καὶ ἄγαν θρασὺς καὶ παχύνους πρέπει νὰ εἶνέ τις, ὅπως τοιούτων ζητημάτων διδακτικῶν κριτὴς γενόμενος τοιαύτην κρίσιν ἀποφανθῇ! Τοῦ νόμου κελεύοντος πᾶσα κρίσις τῶν κ.κ. κριτῶν νὰ συνοδεύηται καὶ ὑπὸ αἰτιολογίας τινός, πόθεν ἤντλησε τὸ θράσος ὁ κ. κριτὴς οὗτος, ὥστε νὰ ἀπορρίπτῃ μεθοδικὸν ὅλον σύστημα, καὶ τοῦτο τὸ ἄριστον πάντων τῶν δυνατῶν, δι' ἑνὸς ἀναιτιολογήτου «καθ' ἡμᾶς;» Τίς δ' ἔστιν οὗτος ὁ Κύριος ὁ λέγων «καθ' ἡμᾶς;» Εἶνε Πεσταλότσης τις ἢ Κομένιος ἢ Kehr ἢ Rein; Ἀλλὰ καὶ τοιοῦτος ἂν ἦτο, τίνα ἐπιστημονικὴν ἀξίαν θὰ εἶχεν ἡ γνώμη αὐτοῦ δι' ἑνὸς «καθ' ἡμᾶς» ἐξενηνεγμένη;

Ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους πάγκοινα εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον εἶνε τὰ σοφὰ ῥήματα αὐτῶν τάδε: «Τί δὲ οὐκ ᾔσθησαι τὰς ἄνευ ἐπιστήμης δόξας, ὡς πᾶσαι αἰσχραί; 2). Τότε γὰρ εἰδέναι οἰόμεθα, ὅταν τὰ αἴτια γνωρίσωμεν — ὅλως τε σημεῖον τοῦ εἰδότος τὸ δύνασθαι διδάσκειν ἐστὶν — οὗτοι γὰρ διδάσκουσιν οἱ τὰς αἰτίας λέγοντες περὶ ἕκαστον — οὐκ

λογῶσι καὶ νὰ *αὐτοσχεδιάζωσι*. Τούτου δ' ἕνεκα ἐπληρώθησαν, ὡς εἰκός, αἱ ἐκθέσεις αὐτῶν παρατηρήσεων *ἀρδὴν ἀναιρουσῶν* τὰ περὶ τῶν πραγμάτων τούτων κελεύσματα τῆς Ἐπιστήμης. Ἡ κατὰ σειρὰν ἀναγραφὴ **παθῶν** τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν καὶ ἡ ἐπισκόπησις τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας ἑκάστης τούτων εἶνε *ἡ ἀρίστη μέθοδος*, καθ' ἣν δύναται νὰ καταδειχθῇ τό τε ἡμαρτημένον καὶ τὸ ὀρθὸν ἐν τοῖς ποικίλοις ζητήμασι τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων· *τὸ ἡμαρτημένον* ἐν ταῖς παρατηρήσεσι τῶν αὐτοσχεδιαστῶν κριτῶν ἡμῶν, *τὸ ὀρθὸν* ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν κατακρινομένοις.

1) Ἀριστοτέλης περὶ Σοφιστικῶν Ἐλέγχων 175, α, 14.— Πλάτων, Ἀλκιβιάδης πρῶτος 113 C.

2) Πλάτων, Πολιτεία 506 C.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἴσμεν δὲ τὸ ἀληθὲς ἄνευ τῆς αἰτίας — Τοῦτο γὰρ δεῖ λέγεσθαι οὐ μόνον ὅ τι ἀλλὰ καὶ διότι — δεῖ τὸν λέγοντα μὴ φάναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ λέγειν καὶ μὴ τίθεσθαι μηδὲν μηδ' ἀξιοῦν ἀξίωμ' ἄλογον, ἀλλ' ἢ ἐπαγωγὴν ἢ ἀπόδειξιν φέρειν — κυριώτατον γὰρ τοῦ εἰδέναι τὸ διότι θεωρεῖν — Τότε γὰρ πιστεύομεν μάλιστα, ὅταν ἀποδεδεῖχθαι ὑπολάβωμεν 1).

Λοιπὸν τὸ **διὰ τί**, κύριε, καὶ ὄχι «καθ' ἡμᾶς». Ἐκεῖνο εἶνε ἐπιστημονικόν, τοῦτο εἶνε αὐθαδες καὶ ἀγοραῖον.

Ἔπειτα· Ἡ οἰκεία τοῦ Ὑπουργείου προκήρυξις (23 Φεβρουαρ. 1893 ἐν Α, 2 α') ὁρίζει «Ἀλφαβητάριον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς κατωτάτης τάξεως τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως κατὰ τὴν μέθοδον τῶν ἀπὸ τοῦ Γερμανοῦ Karl Vogel (1843) μέχρι τοῦ νῦν ἐν ταῖς μάλιστα πεπολιτισμέναις χώραις ἀρίστων προκεκριμένων». Ἐν τίνι δικαιώματι λοιπὸν ὁ κ. κριτής, καὶ ἀναιτιολογήτως μάλιστα, Ἀλφαβητάριον γεγραμμένον κατὰ τὴν ἐπίσημον ταύτην προκήρυξιν κατακρίνει, διότι δὲν «παρατίθενται ἐν αὐτῷ στοιχεῖα τοῦ Ἀλφαβήτου τῆς τε γραφῆς καὶ τοῦ τύπου;» Μόνον τοιαῦτα Ἀλφαβητάρια ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ τῷ παιδαγωγικῷ; Μόνον τοιαῦτα εἶνε τὰ «προκεκριμένα ὡς ἄριστα ἐν ταῖς μάλιστα πεπολιτισμέναις χώραις;»

Καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν διδασκαλείων σήμερον γινώσκουσιν ὅτι ὡς πρὸς τοῦτο τὸ ζήτημα δὲν εἶνε σύμφωνοι οὔτε οἱ παιδαγωγοὶ οὔτε οἱ συγγραφεῖς τῶν Ἀλφαβηταρίων. Σήμερον οὐδεὶς τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὰ τοιαῦτα — πλὴν μόνον τῶν ἡμετέρων κριτῶν, ὡς φαίνεται — ἀγνοεῖ ὅτι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο τὰ Ἀλφαβητάρια, ἅτινα ὡς «ἄριστα προκρίνονται ἐν ταῖς μάλιστα πεπολιτισμέναις χώραις» κυρίως εἰς δύο τάξεις διαιροῦνται. Ἡ μία τάξις ἀποτελεῖται ἐκ τῶν Ἀλφαβηταρίων «εἰς ἃ παρατίθενται στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου τῆς γραφῆς καὶ τοῦ τύπου», ὡς ἀπαιτεῖ ὁ κ. κριτής 2), καὶ ἡ ἄλλη τάξις

1) *Ἀριστοτέλης*, *Μετὰ τὰ φυσικὰ* 994, 6, 29. 981, 6, 7. 982, α, 29. 993, 6, 23. 1084, α, 11. *Φυσικῆς ἀκροάσεως* 252, α, 22. *Ἀναλυτικῶν ὑστέρων* 79, α, 23. Πρβλ. καὶ *Ῥητορικὴ* 1354, α, 5. *Ἀναλυτικῶν ὑστέρων* 71, 6, 9. 94, α, 20. 99, 6, 20.

2) Ὁ Kehr ἔνθ. ἀν. σελ. 413-414 καταλέγει τὰ τοιαῦτα. Τὰ πολυχρηστότερα τούτων εἶνε τάδε· Τὸ τοῦ Wolf, 1864 (γραφῆς-τύπου) — Runkwitz, 1887 — Lübeckische Fibel, 1882 (μία σελὶς γραφῆς ἡ ἑτέρα τοῦ τύπου) — Klussmann, 1885 (τύπου καὶ γραφῆς) — Verein praktischer Schulmänner, 1886 (γραφῆς καὶ τύπου) — Franke, 1887 (ἡ μία σελὶς τύπου, ἡ ἑτέρα γραφῆς) —

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκ τῶν Ἀλφαβηταρίων, ἅτινα διαπεραίνουσι τὸ ἔργον τῆς πρώτης ἀναγνώσεως δι' ἑνὸς μόνον εἴδους στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου — ὅλως ἀνεπιμίκτου μετὰ τοῦ ἑτέρου — καὶ δὴ ἢ διὰ τῶν στοιχείων τῆς γραφῆς μόνον 1), ἢ διὰ τῶν στοιχείων τοῦ τύπου μόνον, ὅπως εἶνε καὶ τὸ ἐμόν, τὸ κατακρινόμενον νῦν ἐπὶ τούτῳ 2).

Λοιπὸν κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην καὶ τὴν οἰκείαν περὶ τῶν Ἀλφαβηταρίων διάταξιν τοῦ νόμου καὶ τὴν πρᾶξιν τὴν παιδαγωγικὴν ἡ ἀπόφανσις αὕτη τοῦ κ. κριτοῦ εἶνε «αἰσχρά», ἐξ «ἀπειρίας προκύψασα». Τὸ «ἐγχείρημα αὐτοῦ εἶνε μανικὸν» καὶ «ἄλογον», ἡ πρᾶξις αὐτοῦ παράνομος καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἐνέργεια ἀνθρώπου ὑπεράγαν τολμηροῦ, ἀποτολμήσαντος νὰ ὑποκαταστήσῃ ἑαυτὸν διὰ τοῦ αὐθαιρέτου ἐκείνου «καθ' ἡμᾶς» εἰς τὴν θέσιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας, τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας καὶ τῶν ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν καθεστώτων νόμων ὁριζομένων!

Καὶ ταῦτα, ἐὰν τὸ ὑπὸ τοῦ κ. κριτοῦ προτεινόμενον σύστημα ἦτο τὸ ἄριστον. Ἐὰν δὲ τὸ μὲν ὑπ' αὐτοῦ προτεινόμενον εἶνε τὸ κάκιστον, τὸ δὲ ἐμόν, τὸ ὑπ' αὐτοῦ κατακρινόμενον, εἶνε τὸ ἄριστον,

Klauwell, 1887 — Förster, 1888 — Krumbacher, 1889 — Brünnert, 1892 (ἡ μία σελὶς γραφῆς ἡ ἑτέρα τύπου) — Berthelt κτλ., 1893 — Klauwell-Martin, 1894 — Haersters, 1894 — Flügge, 1894 — Frühwirth-Felner 1894.

1) Ὁ Kehr ἔνθ. ἀν. σελ. 415 καταλέγει τὰ τοιαῦτα. Τὰ πολυχρηστότερα τούτων εἶνε τάδε· Τὸ τοῦ Böhme, 1887 — Fechner, 1879 — Schulz-Kehr, 1877 — Jutting, 1888 — Ruegg, 1888 — Fibel der Vorstand der Schurrenstiftung, 1893 — Wangemann, 1893 — Sarlach — Haupt, 1894 — Niederrheinische Fibel, 1894 — Eckelboom-Esser, 1894 — N. Bauer-Schreibmüller — Armstof-Hegener — Hirts-Bock, 1894.

2) Περὶ τῶν τοιούτων ἴδ. Kehr, ἔνθ. ἀν. σελ. 435, 2. Τὰ ἐμοὶ γνωστὰ τούτου τοῦ εἴδους Ἀλφαβητάρια εἶνε τάδε: Franz Wiedemann, Dresden, 1854 — Baumgart, Berlin, 1855 — Samuel Prätschkes, 1856 — Hermann Abs, Elbing, 1859 — Tschudie, Bern und Solothurn, 1859 — Bernstorf und Köhne, Hannover, 1861 — Friedr. Knees, 1862 — Adolf Büttner, Berlin, 1864 — C. W. Schmidt, Hamburg, 1864 — K. Schneider, Leipzig, 1864 — Chr. Föge, Stade, 1866 — Christ. Harms, Oldenburg, 1867 — Joh. Petersen, Schleswig, 1867 — Heinr. Ugener, Göttingen, 1868 — E. U. Enknig, Schleswig, 1869 — J. Ch. Boise, Cöslin, 1871 — J. Pless, Emden, 1876 — U. Schwarz, Strassburg, 1877 — Ar. Schmid, Lees, 1877 — P. Büscher, Dusseldorf, 1880 — Karl Theodor-Schneider, Neuwied, 1896. Πρὸς δὲ καὶ τὰ ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τῶν Παρισίων ἐν χρήσει ὄντα· Enseignement de la lecture par M. Pape Carpantier — Alphabet Illustre par K. Girardet, Grandville, Sagot et Wegner.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τότε πῶς δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ τὸ «ἐγχείρημα» αὐτοῦ, ἀφοῦ καὶ τοῦ μανικοῦ καὶ τοῦ ἀλόγου εἶνε χεῖρον;.

Περὶ παντὸς ἀντικειμένου τοῦ ἐπιστητοῦ, ὅσον μικρὸν καὶ ἂν φαίνηται, ὑπάρχει ἐπιστήμη. Οἱ οὐδεμίαν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς ἐπιστήμης ἔχοντες ἀντιπαρέρχονται πρὸ αὐτοῦ εὐκαιότατα ἐν πᾶσι γνωμοτυποῦντες. Ὁ ἀγροῖκος ὑπολαμβάνει τὸν ἔναστρον οὐρανὸν ὡς θόλον, ἐξ οὗ κανδυλάκια μικρὰ κρέμανται. Οἱ ἡμέτεροι κριταὶ ὑπολαμβάνουσι τὴν σύνταξιν καὶ τὴν κρίσιν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ὡς δυνάμενα νὰ ἐπιτελεσθῶσι καὶ ὑπ' ἀνθρώπων μόνον τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἐπισταμένων. Ἀλλὰ τὰ παιδαγωγικά, ὡς καὶ οἷος δήποτε κλάδος τοῦ ἐπιστητοῦ, πλὴν τοῦ συμφύτου νοῦ ἀπαιτοῦσι καὶ μάθησιν πολλὴν καὶ μελέτας πολυχρονίους. Ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ ἐκ τοῦ διαφυλλισμοῦ μόνον ἑνὸς Ἀλφαβηταρίου καὶ Ἀναγνωσματαρίου, καὶ τούτων ἐκ τῶν κακίστων νεοελληνικῶν, κριτὴς τοιούτων βιβλίων οὐδεὶς — πλὴν τῶν μὴ σεβομένων ἑαυτοὺς — γίνεται. Ἄλλως ὑλακτεῖ τὰ ἀτάσθαλα ταῦτα, ἅτινα ἀπὸ τῆς πρώτης γραμμῆς μέχρι τῆς τελευταίας τῆς ἐκθέσεως αὐτῶν ἀδιακόπως ὑλακτοῦσιν οἱ ἡμέτεροι κ. κ. κριταί.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ εἶνέ τις καὶ ἀκρότατος ἐν τῇ Παιδαγωγικῇ, ἵνα διίδῃ τὴν ἀτοπίαν καὶ ἀλογίαν τοῦ κ. κριτοῦ καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ, τῶν διισχυριζομένων ὅτι κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως τοῦ παιδὸς πρέπει νὰ δοθῶσιν αὐτῷ συγχρόνως τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου κατὰ δύο μορφάς, τὴν τοῦ τύπου καὶ τὴν τῆς γραφῆς. Τὸν κοινὸν νοῦν ἂν ἔχει τις, θὰ σκεφθῇ οὕτω· «Τὸ παιδίον κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως αὐτοῦ, ἐπειδὴ οὐδὲν γνωρίζει περὶ γραμμάτων, θὰ αἰσθανθῇ πολλὴν δυσκολίαν νὰ περιορίσῃ τὸ βλέμμα αὐτοῦ εἰς ἓν τόσον μικρὸν πρᾶγμα, οἷον τὸ στοιχεῖον τοῦ ἀλφαβήτου, θὰ αἰσθανθῇ ἀηδίαν τινὰ ἀναγκαζόμενον πολὺ νὰ προσέξῃ εἰς αὐτό, θὰ αἰσθανθῇ δυσκολίαν εἰς τὸ νὰ ἀπομνημονεύσῃ τὸν τύπον αὐτοῦ, θὰ αἰσθανθῇ δυσχέρειάν τινα εἰς τὸ νὰ ἐξωτερικεύσῃ αὐτό. Τὸ πρᾶγμα εἶνε πολὺ φυσικόν. Ἀλλὰ τέλος πάντων ἐπειδὴ ἐπάναγκες εἶνε νὰ ἐθισθῇ ἐν τῇ ἀναγνώσει, πρέπει νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὰς δυσκολίας ταύτας καὶ πρέπει νὰ ὑποφέρῃ τὰς ἀνίας ταύτας. Νῦν ἡ φιλανθρωπία ἀπαιτεῖ νὰ ὑποβοηθήσωμεν τὸ παιδίον, καθιστῶντες τὰς δυσκολίας ταύτας ἐλαφροτέρας καὶ τὴν ἀνίαν ταύτην κουφοτέραν· τὸ δὲ συμφέρον τὸ παιδαγωγικὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπαιτεῖ νὰ διευκολύνωμεν αὐτὸ οὕτως, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ γείνῃ ὅτι τάχιστα κάτοχον τῆς γνώσεως τῆς ἐπιδιωκομένης, ἵνα ἐξεγερθῇ ἐν αὐτῷ τὸ εὐάρεστον διανοητικὸν συναίσθημα, ὅπερ πέφυκε νὰ γεννᾶται ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως ὅτι ὁ ψυχικὸς ἡμῶν βίος προήχθη, καὶ ὅπερ εἶνε τὸ ἀσφαλέστατον πάντων τῶν πρὸς προκοπὴν καὶ ἐθελοπονίαν τῶν φιλομαθούντων παιδευτικὸν μέσον». — Μετὰ τοῦτο ὁ ἔχων τὸν κοινὸν νοῦν θὰ σκεφθῇ ὡς ἑξῆς· «Ἀφοῦ εἷς τύπος ἑνὸς γράμματος προξενεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς τόσας δυσκολίας καὶ παράγει τόσην ἀνίαν, συγχρόνως δύο τύποι τοῦ αὐτοῦ γράμματος παρεχόμενοι φυσικὰ θὰ παραγάγωσι διπλῆν δυσκολίαν καὶ διπλῆν ἀνίαν, ὅπερ καὶ ἀπάνθρωπον καὶ παιδαγωγικῶς ἀλυσιτελὲς καὶ ἐπιζήμιον». — Καὶ ἐπὶ τέλους, ἂν ἦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη, ἠδύνατο νὰ μὴ ἀπαγορευθῇ καὶ τοῦτο. Ἀλλὰ τίς ἡ ἀνάγκη τῆς τοιαύτης ἐπισωρεύσεως τῶν δυσκολιῶν καὶ τῶν ἀνιῶν εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως παιδαρίων τόσον τρυφερῶν καὶ τόσον ἀπειροκάκων; Διὰ νὰ μάθωσι καὶ νὰ γράφωσι; Καὶ εἶνε ἀνάγκη πρὸς τοῦτο τὰ γράμματα τῆς γραφῆς νὰ εἶνε καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ ἀποτετυπωμένα, ἀφοῦ ὑπάρχει καὶ διδάσκαλος καὶ πίναξ καὶ ἀβάκιον; Καὶ ἐπὶ τέλους, ἐὰν πράττωσί τινες τῶν Γερμανῶν Ἀλφαβηταριογράφων οὕτω, εἴμεθα καὶ ἡμεῖς ὑπόχρεοι νὰ ἀκολουθήσωμεν αὐτούς; Πρόβατα εἴμεθα πώγωνας ἔχοντες καὶ βακτηρίας, ὥστε νὰ ἀκολουθῶμεν ἐν πᾶσι, καὶ τοῖς μᾶλλον ἀλογίστοις, τοὺς κριούς; Δὲν δυνάμεθα νὰ συλλογισθῶμεν ὅτι καὶ αὐτοὶ εἶνε ἄνθρωποι καὶ δύνανται ὡς τοιοῦτοι νὰ ἁμαρτάνωσί που; 1). Δὲν δυνάμεθα νὰ συλλογισθῶμεν ὅτι αὐτοὶ ἴσως ἐξ ἀνάγκης πράττουσιν οὕτω, διότι ἐνδεχόμενον τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τοῦ τύπου καὶ τοῦ τῆς γραφῆς νὰ εἶνε πολὺ ἀνόμοια καὶ εἶνε ἠναγκασμένοι ἴσως διὰ τῆς μακρᾶς μετ' αὐτῶν ἐπικοινωνίας νὰ ἐξοικειώσωσι τοὺς μαθητεύοντας εἰς τοῦτο, ἐνῷ παρ' ἡμῖν ἐνδεχόμενον οἱ δύο τύποι τῶν σχημάτων νὰ μὴ εἶνε καὶ τόσον διάφοροι; Ἐὰν δὲ κρίνῃ τις ἐκ τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαβηταρίου, ἢ ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ ἀναγραφὴ καὶ τύπων τῆς γραφῆς ὡς μόνον σκοπὸν ἔχει νὰ πληρωθῶσιν αἱ σελίδες, αἱ κενόταται ἄλλως, ἀπορείᾳ ἀναγνωστικῆς ὕλης ἐπαρκοῦς 2). Τοῦτο δὲ ἐκτὸς

1) Πόσον δύνανται καὶ οἱ σπουδαιότατοι τῶν παιδαγωγῶν νὰ ἁμαρτάνωσιν ἴδ. Kehr, ἔνθ. ἀν. σελ. 410.

2) Τεκμήριον δέ· Τίς ἡ ἀνάγκη νὰ ἐπαναλαμβάνηται τὸ αὐτὸ γράμμα τετράκις;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ ὅτι εἶνε ἐσφαλμένον παιδαγωγικῶς εἶνε καὶ ἐπίμεμπτον ἠθικῶς.

Καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ δὲ τῆς Διδακτικῆς πλέον ἡ ἅπαξ ἡ ἁπλῆ αὕτη σκέψις τοῦ κοινοῦ νοῦ ἐμφανίζεται.

Ὁ Lüben λέγει: «Πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἀναγνώσεως ἀρκεῖ εἷς ἀλφάβητος. Ἕνεκα τῶν ἔτι ἀνασκήτων πνευματικῶν δυνάμεων τῶν μικρῶν παίδων ἀναγκαιότατος φαίνεται ὁ ἀπολύτως εἰς ἕνα ἀλφάβητον κατ' ἀρχὰς περιορισμός» 1). Καὶ ὁ Kehr σὺν καὶ τοῖς πολλοῖς ἄλλοις καὶ τάδε: «Τινές τὸ ἀναγινώσκειν διδάσκουσι μόνον διὰ τῶν γραμμάτων τῆς γραφῆς, ἐνῷ ἄλλοι τὰς δυσκολίας ἐπισωρεύουσι καὶ συγχρόνως εἴς τε τὰ τοῦ τύπου καὶ εἰς τὰ τῆς γραφῆς γράμματα τοὺς μικροὺς ἀσκοῦσιν. Ἡ ἀρχὴ «μόνον μίαν δυσκολίαν ἑκάστοτε» ἀξίζει νὰ λαμβάνηται ὑπὸ τῶν Ἀλφαβηταριογράφων ὑπ' ὄψιν καὶ ἔπρεπε τούτου ἕνεκα ἡ ὑπὸ τοῦ Harniss εἰσαχθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Schulz θερμῶς ὑποστηριχθεῖσα ἀνάμικτος ἢ ἀκάθαρτος γραπτοαναγνωστικὴ μέθοδος ἐπικαλουμένη ἅπαξ διὰ παντὸς τέλος πάντων ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νεκρῶν νὰ τεθῇ . . . 2). Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς Kehr: «Ὁ Niessmann ἕνεκα πρακτικῶν λόγων προτιμᾷ μόνον τὰ γράμματα τοῦ τύπου . . . ἐγὼ ἔχω τὴν γνώμην ὅτι δὲν πρέπει εἰς τὰ μικρὰ παιδία δύο συγχρόνως δυσκολίας νὰ παρέχωμεν . . . Ἡ ἀνάμικτος γραπτοαναγνωστικὴ μέθοδος εἶνε ἀπορριπτέα» 3).

Δὲν ἀρκεῖ μίαν φοράν, ἵνα καταδειχθῇ ὁ τύπος ἑνὸς γράμματος καὶ εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῇ πολλάκις: ο ο ο ο ν ν ν ν υ υ υ υ; (σελ. 5 κτλ.).

1) Lüben, Grundsätze und Lehrgänge 4 Aufl. 1874, σελ. 70, § 6: Um lesen zu lernen, reicht . . *ein Alphabet aus.* Mit Rücksicht auf die noch ungeübten Geisteskräfte der Kinder, *empfiehlt es dringend,* sich anfangs ganz auf **ein** Alphabet zu *beschränken.*

2) Kehr, Geschichte der Methodik, 2 Band, 1879, σελ. 411-418: «Die Schwierigkeiten häufen . . «*Immer nur eine Schwierigkeit auf einmal*» . . Und es sollte . . die genannte *gemischte* und *unreine* Schreiblese = Methode *endlich doch einmal auf den Aussterbeetat gesetzt werden.*— Pestalozzi, Lienhard und Gertrud, II § 20, WW. τόμ. 2, σελ. 59: Mit Kopf und Herz immer an rechten Ort sein, *und nie an gar vielen auf einmal,* aber immer bei sich selbst. Πρβλ. καὶ τὰς παρὰ Kehr γνώμας τοῦ Christian Trapp, τοῦ Heusinger (σελ. 404), τοῦ Abs (σελ. 406), τοῦ Scholz καὶ Lüben (σελ. 412 ἐν τέλ.).

3) Kehr, ἔνθ. ἀν. σελ. 435 καὶ 438: Niessmann aus Grunden der Praxis *der Druckschrift vorzieht . . . Ich bin der Meinung dass man den Kindern nicht auf einmal zwei Schwierigkeiten bieten soll . . Die gemischte Schreiblese = Methode ist zu verwerfen.*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Καίτοι τί μεῖζον ἀμαθίας τεκμήριον, ἢ ἐπειδάν τις σοφοῖς ἀνδράσι διαφέρεται;» 1).

«Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ πάλιν τούτων—τῶν μερῶν τοῦ Ἀλφαβηταρίου—περιέχονται ὀκτὼ κεφάλαια· καὶ ἐν μὲν τοῖς ἓξ πρώτοις λόγος γίνεται περὶ τῶν ἑπτὰ κατὰ τὸν συγγραφέα γενῶν τῶν συλλαβῶν»

«Ἀμαθίην ἄμεινον κρύπτειν», εἶπέ ποτε ὁ Ἡράκλειτος, τίς οἶδε πῶς εὑρεθεὶς καὶ αὐτός!

Δὲν εἶνε κατὰ τὸν συγγραφέα, κύριε, τὰ γένη τῶν συλλαβῶν ἑπτά, ἀλλ' εἶνε ἑπτά, διότι εἶνε ἑπτά, ὡς πᾶς σωφρονῶν πάραυτα δύναται νὰ κατανοήσῃ, ἀναλύων τὰς Ἑλληνικὰς λέξεις εἰς τὰ διάφορα γένη τῶν ἐξ ὧν συναπαρτίζονται συλλαβῶν, καὶ ὡς πᾶς, καὶ ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἁψάμενος, γινώσκει ἔκ τε τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς τοῦ Ματθίου 2) καὶ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς τοῦ Rost 3). Ἄλλως δὲ ὁ περὶ τῶν εἰδῶν τῶν συλλαβῶν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν λόγος δὲν εἶνε νέος.

Ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης θίγει τὸ ζήτημα τοῦτο λέγων: «Οὐδὲ τῶν ἐνταῦθα γραμμάτων ἀριθμῷ μὲν πάντων οὐκ εἰσὶν αἱ ἀρχαὶ ὡρισμέναι, εἴδει δέ, ἐὰν μὴ λαμβάνῃ τις τησδὶ τῆς συλλαβῆς ἢ τησδὶ τῆς φωνῆς· τούτων δ' ἔσονται καὶ ἀριθμῷ ὡρισμέναι» 4) καὶ τις Ξενοκράτης μάλιστα, κατὰ τὸν Πλούταρχον «Τὸν τῶν συλλαβῶν ἀριθμόν, ὃν τὰ στοιχεῖα μιγνύμενα πρὸς ἄλληλα παρέχει, μυριάδων ἀπέφηνεν εἰκοσάκις καὶ μυριάκις μυρίων» 5). Περὶ δὲ τῆς μεγάλης ἀξίας, ἣν ἔχει ἐν τῇ συντάξει τῶν Ἀλφαβηταρίων καὶ ἐν τῇ μεθόδῳ τῆς πρώτης ἀναγνώσεως ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τοῦ τε ἀριθμοῦ τῶν συλλαβῶν καὶ τῶν γενῶν αὐτῶν καὶ ἡ κατ' αὐτὰ οἰκονομία τῆς πρώτης ἀναγνωστικῆς ὕλης, ἐάν τις σκεπτόμενος δὲν δύναται αὐτὸς νὰ ἐννοήσῃ,

1) Πλάτων, Ἱππίας ἐλάττων 372 C.

2) Matthiä, Ausfürliche griechische Grammatik, erster Theil, Leipzig, 1835, § 57, σελ. 169-170.

3) Griechische Grammatik, 7 Ausgabe, Göttingen 1856, § 14, σελ. 43-44.

4) Μετὰ τὰ φυσικὰ 1002, 6, 17. Ἰδ. καὶ Ἀλέξανδρον τὸν Ἀφροδισιέα, ἐν τῷ ὑπομνήματι εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἀριστοτέλους.

5) Πλούταρχος, Συμποσιακῶν προβλημ. βιβλίον 8, πρόβλ. 9, κεφ. 3, σελ. 733 A.—Πρβλ. καὶ Ἀπολλώνιον τὸν Δύσκολον περὶ συντάξ. σελ. 4, 26.—Σχολιαστὴν Διονυσίου παρὰ Bekker Anal. 820, 6. 841, 20).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἂς ἀναγνώσῃ τὴν 30 σελίδα τῆς μονογραφίας τοῦ Böhme, τῆς ἐπιγραφομένης «Anleitung zum Lesenunterricht (8 Aufl. Berlin 1882).— Ἐγὼ δύναμαι ἐνταῦθα νὰ εἴπω μόνον, ὅτι ἡ μεγαλητέρα ἐκδούλευσις, ἣν παρέσχον εἰς τὴν Μεθοδικὴν τῶν Ἀλφαβηταρίων εἶνε αὕτη: Διεπέρανα τὸ δυσχερέστατον καὶ σπουδαιότατον πάντων τῶν κατὰ τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἔργων, τὸ ἔργον τῆς πρώτης ἀναγνώσεως, δι' ἁπλῶν καὶ γνησίως Ἑλληνικῶν λέξεων καὶ φράσεων καὶ προτάσεων, οὐδαμῶς δ' οὐδέποτε διὰ ξηρῶν γραμμάτων, δι' ἀλόγων καὶ ἀσήμων συλλαβῶν, οἰκονομήσας πάντα κατὰ τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη τῶν συλλαβῶν ἐπάγων ταύτας ἀείποτε καὶ ἀπαρεγκλίτως ἀπὸ τῶν ἁπλουστέρων ἐπὶ τὰς συνθετωτέρας. Πολλοὶ καὶ οὐχὶ οἱ ἀδοξότατοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Μεθοδικῆς τῶν Ἀλφαβηταρίων ἄνδρες προέτειναν τοῦτον τὸν τρόπον τῆς πρώτης ἀναγνώγνώσεως 1), ἀλλ' ἐγὼ πρῶτος διεπέρανα τὸ πρᾶγμα ἀκριβέστε-

1) Πᾶσαι αἱ ἀπὸ Ickelsamer μέχρι τοῦδε προταθεῖσαι μέθοδοι τῆς πρώτης ἀναγνώσεως ἦσαν ἤδη *γνωσταὶ* ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Οὕτω π. χ. ἡ καλουμένη *Buchstabirmethode* εὑρηται παρ' Ἀθηναίῳ (10, 79, σελ. 453 C): Αὕτη εἶνε ἡ περιώνυμος «Καλλίου γραμματικὴ τραγῳδία» .. «ὁ χορὸς δὲ γυναικῶν ἐκ τῶν σύνδυο πεποιημένος αὐτῷ ἔστιν ἔμμετρος ἅμα καὶ μεμελοποιημένος τόνδε τὸν τρόπον, βῆτα ἄλφα βα.. δῆτα ὖ βῦ, βῆτα ὦ βῶ» κτλ. — Ἡ καλουμένη *Schreiblesemethode* παρὰ Πλάτωνι (Νόμοι 810 A): «Μανθάνειν δὲ ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις δὴ τί ποτε δεῖ τοὺς νέους καὶ διδάσκειν αὖ τοὺς διδασκάλους, τοῦτο αὐτὸ πρῶτον μάνθανε. γράμματα μὲν τοίνυν χρὴ τὸ μέχρι τοῦ γράψαι τε καὶ ἀναγνῶναι δυνατὸν εἶναι διαπονεῖν (πρβλ. καὶ Λουκιαν. Ἔρωτες 24, σελ. 447), ἡ δὲ *Syllabirmethode* καλουμένη παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασσεῖ (περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος κεφ. 52) «Ἡ καλουμένη γραμματική... ταύτην γὰρ ὅταν ἐκμάθωμεν, πρῶτον μὲν τὰ ὀνόματα τῶν στοιχείων τῆς φωνῆς ἀναλαμβάνομεν, ἃ καλεῖται γράμματα· ἔπειτα τύπους τε αὐτῶν καὶ δυνάμεις· ὅταν δὲ ταῦτα μάθωμεν, τότε τὰς συλλαβὰς αὐτῶν καὶ τὰ περὶ ταύτας πάθη· κρατήσαντες δὲ τούτων τὰ τοῦ λόγου μόρια· ὀνόματα, λέγω, καὶ ῥήματα καὶ συνδέσμους· καὶ τὰ συμβεβηκότα τούτοις, συστολάς, ἐκτάσεις· ὀξύτητας βαρύτητας· γένη, πτώσεις, ἀριθμούς, ἐγκλίσεις, τὰ ἄλλα παραπλήσια τούτοις μυρία ὀνόματα. Ὅταν δὲ τὴν τούτων ἁπάντων ἐπιστήμην παραλάβωμεν, τότε ἀρχόμεθα γράφειν τε καὶ *ἀναγιγώσκειν κατὰ συλλαβὰς* μὲν καὶ βραδέως τὸ πρῶτον, ἅτε νεαρᾶς οὔσης τῆς ἕξεως, προβαίνοντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ τὸν νοῦν ἰσχυρὸν τῇ ψυχῇ περιτιθέντος ἐκ τῆς συνεχοῦς μελέτης, τότε *ἀπταίστως* τε καὶ κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν· καὶ πᾶν ὅ τι ἂν ἐπιδῷ τις βιβλίον, οὐδὲν ἐκείνων ἧττι τῶν πολλῶν θεωρημάτων ἀναπολοῦντες, ἅμα νοῆσαι διερχόμεθα». — Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Μεθοδικῆς φαίνεται ταύτην τὴν μέθοδον, τὴν ἀπὸ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως ἤδη γνωστήν, πρῶτος προτείνας ὁ *Gottfried Zeidler* κατὰ τὸ 1670 εἰς τὸ ἐν Halle κατὰ τὸ 1700 ἐκδοθὲν δίτομον σύγγραμμα αὐτοῦ, εἶτα ὁ *Heinicke* κατὰ τὸ 1776, εἶτα δὲ ὁ *Gedicke* κατὰ τὸ 1779, ἀνώτερος σύμβουλος τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Πρωσσίας πρῶτος ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ γράψας τὸ ἐν ἔτει 1791 ἐν Βερολίνῳ ἐκδοθὲν Ἀλφαβητάριον αὐτοῦ (Kinderbuch zur erstem Uebung in Lesen ohne ABC

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρον πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιχειρησάντων αὐτό. Κατόρθωμα τῆς Διδακτικῆς παμμέγιστον, ὀφειλόμενον ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀπαράμιλλον ἰδιοφυίαν τῆς δαιμονίας Ἑλληνικῆς γλώσσης. Διότι μόνη αὕτη ἐκ πασῶν τῶν γλωσσῶν τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, κέκτηται τὸ ἔξοχον πλεονέκτημα τοῦ νὰ παρέχῃ τῷ Ἀλφαβηταριογράφῳ λέξεις συγκροτουμένας ἐξ ἑκάστου τῶν γενῶν καὶ εἰδῶν τῶν συλλαβῶν ἀνεπιμίκτους πρὸς ἑτεροειδεῖς καὶ ἑτερογενεῖς συλλαβάς· τόσον δηλ. ἀνεπιμίκτως συγκροτουμένας ἐκ τῶν διαφόρων γενῶν τῶν συλλαβῶν λέξεις ὡς «γαρύφαλα ἐλεημοσύνη — ἀραβόσιτος ἀξιωματικὸς — λαχανοπωλεῖον μεταχειρίζομαι — δημοδιδάσκαλος σιδηρόδρομος — ἐχθρεύομαι συναναστρέφομαι — ἐγχώριος εὐαγγέλιον» — μόνον ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει. Κατώρθωσα δὲ οὕτω κατ' ἀρχὰς καταγράψας τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον γένος τῶν συλλαβῶν (ἴα γάλα) ἐν λέξεσι μονοσυλλάβοις καὶ δισυλλάβοις, καὶ ἐν τέλει καὶ τρισυλλάβοις, εἶτα κατ' αὐστηροτάτην σειράν, καὶ πάντοτε ἐν λέξεσι καὶ φράσεσι καὶ προτάσεσι νοῦν ἐχούσαις, καταγράψας τὸ τρίτον γένος τῶν συλλαβῶν (λέων) καὶ τὸ τέταρτον (πατὴρ) καὶ τὸ πέμπτον (παιδία) καὶ τὸ ἕκτον (γράφω) καὶ τὸ ἕβδομον (στρατός), κατώρθωσα, λέγω, τὰ ἑξῆς **παμμέγιστα** μεθοδικὰ ἀγαθά:

1) Οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ κενεμβατήσῃ ὁ νοῦς τῶν παιδευομένων κινούμενος τὰς κενὰς κινήσεις, ἃς φύσει συνεπάγεται ὁ βατταρισμὸς λενῶν καὶ ἀλογίστων γραμμάτων ξηρῶν καὶ συλλαβῶν ξηρῶν.

2) Οὐδὲ ἓν γένος τῶν ἐν χρήσει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν συλλαβῶν νὰ μείνῃ ἀδίδακτον.

3) Οὐδὲ μίαν στιγμὴν νὰ ἀπολέσωσιν ἐκ τοῦ βίου αὐτῶν οἱ τρυφεροὶ παῖδες, ἀναγινώσκοντες συλλαβὰς ἀνυπάρκτους εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὅλως ἐπομένως ἀχρήστους.

4) Νὰ συντελεσθῇ ἡ ἀπόκτησις τῆς ἕξεως τοῦ ἀναγινώσκειν ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἄκοπος, εὐχάριστος καὶ ἐπωφελής.

Ταῦτα πάντα ἀποτελέσματα συστηματικότητος καὶ εὐμεθοδίας, μελετῶν καὶ κόπων καὶ ἀγρυπνιῶν πολλῶν, ἀλλὰ παραπολλῶν, εἶνε τὸ μᾶλλον ὑπερήφανον καὶ ἐπιστημονικὸν καὶ ἐθνωφελὲς ἔργον ὅπερ

und Buchastabiren). Ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ Ἀλφαβηταρίῳ ἠκολούθησα πιστῶς Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα, ἐνθαρρυνθεὶς δὲ καὶ ἐκ τῶν γνωμῶν τοῦ Zeidler καὶ Heinicke καὶ ἀπομιμηθεὶς τὸν Gedicke διεπέρανα τὸ δυσχερέστατον τοῦτο ἔργον, οὐκ ὀλίγον διὰ τοὺς μικροὺς Ἕλληνόπαιδας ἐπωφελῶς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ποτέ, κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων, καθ' ὅλον τὸν μέχρι τοῦδε βίον μου συνετέλεσα. Καυχῶμαι ἐπὶ τούτῳ, καὶ χαίρω ὅτι διὰ τῆς ἐργασίας μου ταύτης ἐγενόμην παραίτιος τοῦ νὰ διαφημισθῇ ἀνὰ τὰ σοφὰ ἔθνη τοῦ κόσμου τὸ σεμνὸν τῆς Ἑλλάδος ὄνομα ὑπὸ σοφῶν Γερμανῶν παιδαγωγῶν, ἀνακηρυξάντων διὰ τῶν παγκοσμίων αὐτῶν περιοδικῶν συγγραμμάτων τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία ἑνὸς Ἕλληνος ὡς «ἀποτελοῦντα μέγαν ἐπὶ τὰ πρόσω σταθμὸν τῆς διὰ τὴν τρυφερὰν νεότητα ὡρισμένης διδακτικῆς βιβλιογραφίας» 1).

Τοῦτο μοὶ εἶνε ἀρκετόν.

«Περὶ τοῦ Ἀλφαβηταρίου τούτου ὅπερ μετὰ ἐπιμελείας πεφιλοπόνηται παρατηροῦμεν τάδε·

1) Ἐν τοῖς πρώτοις τέσσαρσι μαθήμασιν ἀκαίρως εἰσάγεται ἐννέα γραμμάτων ἡ διδασκαλία, οὐχὶ δὲ ἐπιτυχῶς προετάχθη τὸ α τοῦ ο, ἐξ οὗ, ὡς ἀλλαχοῦ ἐρρήθη, ἐν τῇ γραφῇ παράγεται. 2) Πλείστη καὶ ὑπερβολικὴ ἄμα δὲ καὶ πρωτοφανὴς ἐπιδείκνυται ἐν αὐτῷ ἐπιμέλεια περὶ τὸν χωρισμὸν τῶν συλλαβῶν εἰς παντοδαπὰ γένη μετὰ τῶν εἰς εἴδη ὑποδιαιρέσεων. Οὕτω τὸ τρίτον, τέταρτον καὶ πέμπτον γένος τῶν συλλαβῶν ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο εἴδη, ἀλλὰ τὸ δεύτερον αὖθις τοῦ τετάρτου γένους εἶδος ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο· τὸ δ' ἕκτον τῶν συλλαβῶν γένος εἰς τρία ὑποδιαιρεῖται εἴδη, ὧν πάλιν τὸ πρῶτον ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο· τὸ δ' ἕβδομον τῶν συλλαβῶν γένος ὑποδιαιρεῖται καὶ τοῦτο εἰς δύο».

Ὅσαι προτάσεις ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ τόσαι ὕβρεις πρὸς τὴν ἐπιστήμην!

1) «Ἐν τοῖς πρώτοις τέσσαρσι μαθήμασιν ἀκαίρως εἰσάγεται», λέγει, «ἐννέα γραμμάτων διδασκαλία». Διὰ τί δὲ **ἀκαίρως**, δὲν τὸ λέγει. Διὰ τί δὲ δὲν τὸ λέγει; Διότι εἶνε γνωστὸν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Δημοσθένους, εἰπόντος: «Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν» 2).

Ἀλλά, περινούστατε κύριε, ὅταν τις ἐκ συμφύτου εὐαισθησίας βδελύσσεται καὶ μελετῶν ἔμαθεν ὡς ἀρὰν καὶ ὡς κακούργημα δημόσιον νὰ θεωρῇ τὴν ἐν τοιούτοις βιβλίοις καταγραφὴν ξηρῶν, οὐδὲν

1) Pädagogische Rundschau, Wien, 1895, 1 November, 9 Jahrgang, 11 Heft, σελ. 397. «*Diese Lesebücher beteuten einen grossen Vortschritt der für die Jugend bestimmten Lernmittel*».

2) Πρὸς Εὐβουλίδην 34, σ. 1309.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνθρώπινον νόημα δηλ. ἐνεχουσῶν συλλαβῶν, αἵτινες ὡς ἐκ τῆς οὐδενίας καὶ κενότητος αὐτῶν πέφυκε νὰ μεταβάλλωσι τὸν ἄνθρωπον εἰς κτῆνος, ἀποξηραίνουσαι τὸν κόσμον τῶν συναισθημάτων, ἀπαμβλύνουσαι πάσας τὰς νοητικὰς δυνάμεις καὶ πληροῦσαι τὴν ψυχὴν ἀηδίας, τὰ ὀρθὰ δὲ φρονῶν, ἐπιζητῇ τὸ ἔργον τῆς πρώτης ἀναγνώσεως νὰ διαπεράνῃ διὰ λέξεων καὶ δὴ διὰ ὀνομάτων προσηγορικῶν συγκεκριμένων μονοσυλλάβων ἢ δισυλλάβων μόνον, καὶ ἀπαρτιζομένων ἐκ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου γένους τῶν συλλαβῶν μόνον, δύναται νὰ εὕρῃ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τέσσαρας λέξεις τοιαύτας, συγκροτουμένας ἐξ ὀλιγωτέρων τῶν ἐννέα γραμμάτων; Τοῦτο δὲ πρῶτον παρ' ἐμοὶ γίνεται; Ποῦ δὲ κεῖται τὸ πλημμελὲς ἐν τούτῳ; Εἰς τέσσαρα μαθήματα ἐν τέσσαρσιν ἡμέραις ἀνὰ δύο ὥρας καθ' ἑκάστην διδασκόμενα πλάσματα ἀνθρώπινα, ὥτα ἀνθρώπινα καὶ ἀντίληψιν καὶ μνήμην παιδικὴν ὀξυτάτην ἔχοντα, ἀδύνατον νὰ μάθωσιν ἐννέα γράμματα τοῦ Ἀλφαβήτου; Ἀδύνατον νὰ μάθωσιν εἰς τὰς λέξεις «ἴα ῥόδα λύρα μέλι ὅλα δύο μία μύρα ἰδὲ δίδε ἐμὲ δέμα» καὶ εἰς τὰ φρασείδια «δύο ῥόδα, δύο ἴα, λύρα μία», τὰ περιλαμβανόμενα εἰς τὰ τέσσαρα μαθήματα ταῦτα, τὰ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀνθρωπίναις φωναῖς ἐγκαταπεπλεγμένα καὶ ἐπαναλαμβανόμενα ἐννέα στοιχεῖα τοῦ Ἀλφαβήτου ι α ο ρ δ λ υ μ ε; Ἀλλὰ τότε πῶς δύνανται αὐτὰ ταῦτα τὰ παιδάρια εἰς τέσσαρα μαθήματα στερούμενα ὤτων ὀνικῶν καὶ ψυχῆς ὑπνῆς νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὰς βραβευθείσας ταύτας θηρομιγεῖς καὶ ἀποβλακωτικὰς φωνὰς [1]) ι, ο, ν. ι-ν-ιν. ν-ι νι. ο-ν ον ν-ο νο.-ι ον ἴον, νι-νὶ νινὶ (τοῦ τύπου)-ι ον ιον νι-νι νι νι (τῆς γραφῆς) ἴον. νινί. — υ (τοῦ τύπου) υ (τῆς γραφῆς) ὑνὶ (τοῦ τύπου) υνὶ (τῆς γραφῆς) ὑνί. υ, ν-ι, νι. ι-ν ιν. ο-ν ον. ν-ο νο υ-ν υν ν-υ νυ. υ-νι ὑνί . . . ἴον νινὶ ὑνὶ ὑνίον (τοῦ τύπου) ἴον, νινί, ὑνί, ὑνίον (τῆς γραφῆς) ο ο ο ο ν ν ν ν υ υ υ υ (τῆς γραφῆς);

Ἀρκεῖ! ἀρκεῖ! Στῶμεν εἰς τὸ δεύτερον μάθημα· ἄλλως, ἂν προχωρήσῃ τις καὶ εἰς τὸ τρίτον καὶ εἰς τὸ τέταρτον θὰ ἀναγκασθῇ νὰ ἀναφωνήσῃ τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους «δότε μοι λεκάνην». Ἔπρεπεν, ἔντιμοι κύριοι, νὰ ἦσθε γονεῖς τέκνων μικρῶν, ἵνα αἰσθανθῆτε τὸ μέ-

1) Kehr ἔνθ. ἀν. σελ. 416: «Αἱ ἀλογώταται συλλαβαὶ καταφέρουσι τοὺς παῖδας εἰς τὴν ἀλογίαν» «Die sinnlosesten Sylben — anleiten — die Kinder zur Gedankenlosigkeit».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γεθος τοῦ κακοῦ, ὅπερ εἰς τὰ ἄκακα τέκνα ἡμῶν, τῶν πολλῶν χιλιάδων Ἑλλήνων, ἐπροξενήσατε τοιαύτας ἐωλοκρασίας κατὰ τῆς ἀθῴας καὶ τρυφερᾶς ψυχῆς αὐτῶν κατασκεδάσαντες! Τὰ δυστυχῆ! Ἐπέπρωτο μόλις ἀπομακρυνθέντα ἐκ τῆς πατρικῆς αὐτῶν ἑστίας εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πρώτου πρὸς τὴν κοινωνίαν βήματος αὐτῶν νὰ διαφυσηθῶσιν ὑπὸ τῆς δηλητηριώδους πνοῆς τοῦ ὀλεθρίου τυφῶνος τῆς Ἑλληνικῆς κακοπολιτείας καὶ πονηροκρατίας! — Ἀλλὰ τί ἄλλο κάμνει ὁ ἀπειρόκακος κριτής; Δὲν λέγει ὅτι εἰς 17 μαθήματα ἐν 17 ἡμέραις διαπεραίνεται ἐν λέξεσι καὶ ἐν φρασειδίοις ἐκ μονοσυλλάβων καὶ δισυλλάβων λέξεων ἀπαρτιζομέναις — οὐδέποτε δὲ ἐν συλλαβαῖς — ἡ τῶν εἴκοσι τεσσάρων στοιχείων τοῦ Ἀλφαβήτου διδασκαλία, ἀλλὰ λέγει «ἐν τοῖς πρώτοις τέσσαρσι μαθήμασι ἀκαίρως εἰσάγεται ἐννέα γραμμάτων ἡ διδασκαλία», τὸ ἐξ ἀπολύτου ἀνάγκης δηλ. καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς βλάβης παιδαγωγικῆς γενόμενον συκοφαντῶν, ἀμνημόνευτον δ' ἀφίνων τὸ ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως τελεσιουργούμενον.

2) «Οὐχὶ δ' ἐπιτυχῶς προετάχθη τὸ α τοῦ ο, ἐξ οὗ, ὡς ἀλλαχοῦ ἐρρήθη, ἐν τῇ γραφῇ παράγεται», ἐξακολουθεῖ ὑψηλολογῶν καὶ μεγαλορρημονῶν ὁ κ. κριτής. Ὄντως αὕτη, ἂν δὲν μὲ ἀπατᾷ ἡ μνήμη, εἶνε ἡ ἑβδόμη ἢ ἡ ὀγδόη φορά 1), καθ' ἣν ὁ μεγαλορρήμων οὗτος κ. κριτὴς «γραίας ἀκάνθης πάππος ὡς φυσώμενος», ἐπαναλαμβάνει ἐν τῇ δεκασελίδῳ αὐτοῦ ἐκθέσει τὸ κενότητος παντοδαπῆς ἀνάπλεων δύστηνον τοῦτο νοίδιον 2).

«Προετάχθη, λέγει, οὐχὶ ἐπιτυχῶς τὸ α τοῦ ο» ἐν τῷ πρώτῳ μαθήματι τοῦ Ἀλφαβηταρίου. Ποῦ δὲ κεῖται ἡ ἀστοχία; Ἐν τούτῳ, λέγει, ὅτι «τὸ α παράγεται ἐκ τοῦ ο ἐν τῇ γραφῇ»!!

Ἀλλά, παρακαλῶ, τί εἴδους λογικὴ εἶνε αὐτή; «Ἐπειδὴ ἐν τῇ

1) Ξενοφῶν, Ἀπομνημονεύματα, 2, 7, 10: Πάντες δὲ ἃ ἐπίστανται ῥᾷστά τε καὶ τάχιστα . . . καὶ ἥδιστα ἐργάζονται. — Μένανδρος, ἀπ. 143, Kock, τόμ. 3, σελ. 42: Ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται.— Ἀριστοφάνης, Βάτραχοι 1496, ἔκδ. Dindorf: Τὸ δ' ἐπὶ σεμνοῖσι λόγοισι | καὶ σκαριφησμοῖσι λήρων | διατριβὴν ἀργὸν ποιεῖσθαι | παραφρονοῦντος ἀνδρός.

2) Μάρκος Ἀντωνῖνος τῶν εἰς ἑαυτὸν 7, 3: Τοσούτου ἄξιος ἕκαστός ἐστιν, ὅσον ἄξιά ἐστι ταῦτα, περὶ ἃ ἐσπούδακεν.— Λουκιανός, Τόξαρις ἢ φιλία 35, σελ. 544: Πάνυ γὰρ εὐτελῆ ταῦτα καὶ μεγαλουργὸν ἐν αὐτοῖς ἢ ἀνδρεῖον ἔνι οὐδέν.— Πλάτων, Ἀλκυών κεφ. 3: Ὑπέλαβεν ἄν τις τὴν οἰκουμένην ἅπασαν συμπεσεῖσθαι.— Πλούταρχος περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων 410 C: Γελοῖον . . ἀπὸ μικρῶν πραγμάτων οὕτω μεγάλα θηρᾶν . . θρυαλλίδι καὶ λύχνῳ τὸν οὐρανὸν ὁμοῦ καὶ τὰ σύμπαντα μεθιστάντας. —Θεόκριτος 16, 60: Ἀλλὰ γὰρ ἴσος ὁ μόχθος ἐπ' ἠόνι κύματα μετρεῖν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γραφῇ τὸ α παράγεται ἐκ τοῦ ο, πρέπει ἐν τῇ **ἀναγνώσει** νὰ ἐπιταχθῇ τὸ α τοῦ ο, τούτου δὲ μὴ γενομένου τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον τὸ ὁποῖον τόσον δεινῶς ἁμαρτάνει, καταδικάζεται εἰς ἀφανισμόν».

Τοιούτους λόγους οὐδὲ ὁ τοῦ Αἰσώπου λύκος μετεχειρίσθη, ὅπως «μετ' εὐλόγου αἰτίας» φάγῃ τὸ ἀνυπεράσπιστον ἀρνίον. Καὶ αὐτός, καίτοι λύκος, τὸ ὠμότατον τῶν θηρίων, μετεχειρίσθη λόγους πολὺ ἀνθρωπινωτέρους τῶν τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ.

Ἀλλά, Χριστιανέ, μαίνεσαι ἢ προσποιεῖσαι τὸν μαινόμενον; Εἶνε τὸ ἀλφαβητάριον καλλιγραφία; Εἶνε οἱ κανόνες τῆς καλλιγραφίας μέτρον καὶ ὑπογραμμὸς τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων; Ποτὲ δὲν ἔχετε ἀκούσῃ ὅτι ἄλλο εἶνε καλλιγραφία καὶ ἄλλο ἀλφαβητάριον; Ποτὲ δὲν ἔχετε ἴδῃ ἀλφαβητάριον σοφοῦ τινος ἔθνους, διαπεραϊνον τὸ ἔργον αὐτοῦ διὰ γραμμάτων τοῦ τύπου; Ποτὲ δὲν ἐμελετήσατε, ποτὲ δὲν ἠκούσατε ὅτι τὰ ἀλφαβητάρια δὲν εἶνε ὁμοιόμορφα, ἀλλ' εἶνε κατὰ πολλὰς μεθόδους συντεταγμένα; Ποτὲ δὲν ἔτυχε νὰ ἀκούσητε ὅτι εἰς τὸν παιδαγωγικὸν κόσμον ὑπάρχουσι καὶ οἱ φρονοῦντες ὅτι ἡ ἀνάμιξις τῶν γραμμάτων τοῦ τύπου καὶ τῶν γραμμάτων τῆς γραφῆς εἰς τὸ πρῶτον τῶν μικρῶν παίδων ἀναγνωστικὸν βιβλίον εἶνε ἁμάρτημα παιδαγωγικόν, εἶνε ἐναντίον τοῦ ὀρθοῦ λόγου, εἶνε ἐναντίον τῆς φύσεως καὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων; Ἀλλὰ Χριστιανοί, οὐδὲν τούτων οὐδέποτε μαθόντες; πῶς γίνεσθε κριταί;

Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα γίνεται ἔτι χεῖρον, ὅταν μάθῃ τις καὶ τὴν ἀφορμήν, ἐξ ἧς ὡρμήθη τὸ ὑπέρσεμνον τοῦτο νοίδιον.

Τὸ μαστίγιον τοῦ κ. κριτοῦ πίπτει κατὰ τῶν νώτων τῆς πρώτης λέξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ μου Ἀλφαβηταρίου, κατὰ τῆς λέξεως ἴα. Τούτου γνωσθέντος τίς δὲν θὰ ζηλώσῃ τὴν μεγαλόνοιαν τοῦ κ. κριτοῦ; Τίς δὲ μὴ ἔχων τὴν μεγαλόνοιαν αὐτοῦ ταύτην δὲν δύναται νὰ ἴδῃ πάραυτα, ὅτι ἀφοῦ τὸ ι εἶνε ἤδη γνωστὸν — ἔστω καὶ ἐν τῇ γραφῇ — ὑπὸ τῶν παίδων, τὸ μετ' αὐτὸ α, «ἴα», οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰμὴ τὸ γνωστὸν τοῦτο ι ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ ο, ὑπὲρ τῆς ἀναρμόστου δῆθεν θέσεως τοῦ ὁποίου ἀπὸ πολλοῦ κόπτεται ὁ κ. κριτής; 1).

1) Ἄλλως δὲ καὶ ὁ κ. Ἀποστολόπουλος θέλων ἴσως νὰ προλάβῃ τὸν ἐλεεινὸν τοῦτον ἐκθεατρισμὸν τῶν κ. κ. κριτῶν, διότι, ὡς φαίνεται, κάλλιστα γνωρίζει τί θὰ εἴπῃ κριτὴς ἐν Ἑλλάδι, ἔγραψεν ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ πρὸς κριτὰς Ἑλλαδικοὺς καθυποβληθέντος Ἀλφαβηταρίου αὐτοῦ ταῦτα (ἔκθ. σελ. 3): «ἡ διδασκομένη λέξις ἴα συνίσταται ἐξ ἑνὸς ἁπλοῦ σημείου ι καὶ ἐξ ἑνὸς ἁπλοῦ σημείου ο, δεξιᾷ τοῦ ὁποίου προσκολλᾶται τὸ ι καὶ σχηματίζεται οὕτω τὸ α». Ἀλλὰ ποῦ ἀκούουσι κριταὶ βάρβαρα τὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ μου, εἰ καὶ συνέταξα τοῦτο κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς μὴ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀναμίξεως τῶν γραμμάτων τοῦ τύπου καὶ τῆς γραφῆς, ἐν τούτοις ἐτήρησα, καίπερ μὴ ὢν ὑπόχρεως, κατὰ τὸ δυνατόν, καὶ τὴν γραφικὴν γενετικὴν σειρὰν καὶ ἴσως οὐχὶ ὀλιγώτερον ἀκριβῶς, ἢ τὸ βραβευθέν, τὸ συντεταγμένον κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην. Ἐγὼ ἔγραψα κατὰ σειρὰν τὰς λέξεις ἴ α ῥ ό δ α λ ύ ρ α μ έ λ ι μ ῆ λ α κ ό ρ η σ ῦ κ α κτλ., ἐν αἷς τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἀλφαβήτου κατὰ σειρὰν ταῦτα: ι α ο ρ δ λ υ μ ε η κ σ κτλ. ὁ δὲ βραβευθεὶς ἔγραψε τὰς λέξεις ἴον ὑνὶ σῦς ῥὶς τυρὸς πῦρ ἄπιον γάλα θύρα, ἐν αἷς δηλ. τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἀλφαβήτου κατὰ σειρὰν ταῦτα ι ο ν υ σ ς ρ τ π α γ θ, ὧν, ὡς γνωστὸν καὶ παντὶ προφανές, τὸ ς π γ θ εἶνε πολὺ δυσκολώτερα εἰς τὴν γραφὴν ἢ τὰ ἀντίστοιχα αὐτῶν παρ' ἐμοὶ λ μ ε σ.

Ταῦτα καίτοι σμικροτάτης ἀξίας ὄντα ἐλέγχουσιν ὅμως τὴν κακοδαιμονίαν ἡμῶν, ἠναγκασμένων τὰ μετά τινος ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας συντεταγμένα ἔργα ἡμῶν νὰ ὑποβάλλωμεν ὑπὸ τὴν κρίσιν ἀνθρώπων ἀδαῶν καὶ ἔνθα συμφέρει καὶ τὸν ἀφραίνοντα ὑποκρινομένων. Ἄλλως δὲ ἀσπαζόμενος — ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον — οὐχὶ τὴν γραφικὴν ἀλλὰ τὴν φωνητικὴν μέθοδον τῆς συντάξεως τῶν Ἀλφαβηταρίων 1), ἑπόμενος ἀνδράσιν οὐχὶ ὑποδεεστέροις — κατὰ τὴν γνώμην μου τοὐλάχιστον — τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ κ. Ἀργυριάδου, ἑπόμενος δηλ. τῷ Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασσεῖ 2) καὶ τῷ Πλου-

ῶτα ἔχοντες; "Αν τὸ πρᾶγμα ἦτο τόσον εὔκολον, θὰ ἤκουον καὶ τὸν Μάξιμον τὸν Τύριον λέγοντα (7. 8): Εἰ δὲ ταῦτα μὲν ὀλίγη τοῦ φιλοσοφεῖν μοῖρα, καὶ τοσαύτη, ὅσην αἰσχρὸν μὲν μὴ εἰδέναι, *οὐ σεμνὸν δὲ εἰδέναι, διαφεύγωμεν τὸ αἰσχρὸν* καὶ ταῦτα εἰδότες, *μὴ καλλωπιζόμεθα δὲ ἐπ' αὐτοῖς* . . . καὶ τὸν Herbart κραυγάζοντα (Allgemeine Pädagogik, Göttingen 1806, σελ. 207 ἐν τέλει): Aber ich bin nicht der Thor, welcher an dergleichen kleinen Hülfen, die den Unterricht mehr oder weniger erleichtern und beschleunigen mögen, *das Heil der Menscheit* hängen sieht.

1) Kehr, Geschichte der Methodik II Band, Gotha 1879, σελ. 343: Wenn die Buchstaben nicht mehr in der herkömmlichen Reihenfolge vorgeführt, sondern nach der Sprech- oder Schreibschwierigkeit ausgewählt werden, dann κτλ.

2) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς περὶ συνθέσεως ὀνομάτων κεφ. 14: Τῶν φωνηέντων κράτιστα μέν ἐστι καὶ φωνὴν ἡδίστην ἀποτελεῖ τά τε μακρὰ καὶ τῶν διχρόνων ὅσα μηκύνεται κατὰ τὴν ἐκφοράν . . . χείρω δὲ τὰ βραχέα . . . αὐτῶν δὲ τῶν μακρῶν *εὐφωνότατον* τὸ *α* ὅταν ἐκτείνηται . . . ἔσχατον δὲ πάντων τὸ *ι* . . . τῶν δὲ βραχέων οὐδέτερον μὲν εὔηχον, *ἧττον δὲ δύσηχον* τὸ *ο*.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τάρχῳ 1) καὶ τῷ Lotze 2) ἐν ἑνὶ πνεύματι ἀποφαινομένοις ὅτι τὸ α εἶνε ἁπλούστερον καὶ εὐφωνότερον καὶ πρωτογενέστερον τοῦ ο, ἔσχον τὴν ἐλαφρότητα νὰ προτάξω καὶ ἐγὼ τὸ α τοῦ ο, τοῦθ' ὅπερ ἐξώργισε τὸν κ. Ἀργυριάδην ἐπιπλήττοντά με δικαιότατα, ἀφοῦ ἔσχον τὴν κουφότητα νὰ ἀκολουθήσω τρεῖς ἀγραμμάτους καὶ ἀπερισκέπτους ἀνθρώπους, τὸν Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα, τὸν Πλούταρχον καὶ τὸν Lotze.

Ἡ δὲ περὶ τῶν διαιρέσεων τῶν συλλαβῶν εἰς διάφορα γένη καὶ τῶν ὑποδιαιρέσεων ἑνίων τῶν γενῶν τούτων εἰς διάφορα εἴδη παρατήρησις τοῦ κ. κριτοῦ, τί κυρίως σκοπεῖ, δὲν ἠδυνήθην σαφῶς νὰ ἐννοήσω. Ὁ τρόπος τῆς ἐκθέσεως ταύτης εἶνε τόσον συγκεχυμένος, ὥστε ἐπισκοτίζεται ἡ πρόθεσις τοῦ κ. κριτοῦ· θέλει νὰ ψέξῃ τὰς διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις ταύτας ἢ θέλει νὰ ἐπαινέσῃ, σαφῶς δὲν φαίνεται. Ἐκ τοῦ τόπου ὅμως, εἰς ὃν ἡ παρατήρησις αὕτη ἐτοποθετήθη καὶ ἐκ τῆς συναφείας αὐτῆς μετὰ τῶν ἑπομένων, οὐχὶ μὲν ὀλιγώτερον καὶ τούτων συγκεχυμένων — ὡς παρακατιὼν θὰ φανῇ — ἐπιδηλότερον ὅμως τὴν ψογερὰν διάθεσιν τοῦ κ. κριτοῦ ἀποκαλυπτόντων, φαίνεται μᾶλλον ὅτι ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο τὸ ψέξαι· ἀλλ' ἔχων ἴσως ἐν νῷ τὸ τοῦ Αἰσχίνου: «Οἱ ἀλαζόνες ὅταν τι ψεύδωνται, ἀόριστα καὶ ἀσαφῆ πειρῶνται λέγειν, φοβούμενοι τὸν ἔλεγχον» 3) περιετυλίχθη κανθάρου δίκην ἐντὸς τῆς ἀοριστίας καὶ ἀσαφείας, ἐξ ἧς δύσκολον ἄνθρωπος εἰς ὑγιᾶ κατάστασιν τὰ ὀσφραντικὰ αὐτοῦ νεῦρα ἔχων νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἐξαγάγῃ αὐτόν.

Ἀφίνοντες ὄθεν αὐτὸν περιτετυλιγμένον οὕτως καὶ ἀποστρέφοντες ἀπ' αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ποιούμεθα γενικῶς τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου χάριν τῶν νοῦν ἐχόντων, τοῦ δικαίου τοῦ καταπατουμένου καὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς Παιδαγωγικῆς.

1) Πλούταρχος, Συμποσιακῶν προβλημάτων βιβλ. 9, ὅλον τὸ κεφάλ. 2 τὸ ἐπιγραφόμενον «τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν τὸ *ἄλφα* προτέτακται τῶν στοιχείων», ἐν ᾧ ἀναγινώσκονται (738 B) σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε: Λαμπρίας γὰρ ὁ ἐμὸς πάππος ἔλεγε *πρώτην φύσει φωνὴν* τῶν ἐνάρθρων ἐκφέρεσθαι διὰ τῆς τοῦ *ἄλφα* δυνάμεως . . ἢ τὰ νήπια ταύτην πρώτην ἀφιέναι φωνὴν κτλ.

2) Lotze Mikrokosmus, τόμ. 2, σελ. 227: «Die ursprunglichste Sprachbildung sich mit den drei Vocalen *a* i u als den schärfst unterschiedenen und allein vollkommenen reinen begnügt hat, während sie *erst später* e und *o* anerkannte, die ohne absichtliche Aufmerksamkeit nie rein angehalten werden, sondern in *i* und *u* verklingen».

3) Αἰσχίνης κατὰ Κτησιφῶντος 99, σελ. 490.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αἱ τῆς καθ' ἡμᾶς νεοελληνικῆς κριτικῆς σύμφυτοι κῆρες—ἡ ἀναισχυντία καὶ ἡ ψευδολογία—οὐδ' ἐνταῦθα, ἔνθα ἁπλῆ ἀντιγραφὴ τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων ἐγένετο, ἀφῆκαν τὸν θαυμάσιον ἡμῶν κριτήν. Λέγει σὺν τοῖς ἄλλοις ὁ κύριος οὗτος: «Τὸ **τρίτον** . . γένος τῶν συλλαβῶν ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο εἴδη». Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἔχει ὅλως διαφόρως. Τὸ τρίτον γένος τῶν συλλαβῶν εἶνε αἱ συλλαβαί, αἱ ἀποτελούμεναι ἐξ ἑνὸς φωνήεντος ἑπομένου ἑνὸς συμφώνου, ὡς αἱ συλλαβαὶ ος ἐν ταῖς λέξεσιν ἅγιος ἥλιος—ων ἐν ταῖς λέξεσι λέων κύων καὶ οὕτω καθεξῆς 1). Τὸ γένος τοῦτο τῶν συλλαβῶν **φύσει** ἀδύνατον νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς διάφορα εἴδη· ἑπομένως δὲν εἶνε ὑποδιῃρημένον. Γράφων ὅμως πρὸς τὴν προϊσταμένην αὐτοῦ ἀρχὴν ἐν τῇ ἐπισήμῳ αὐτοῦ ἰδιότητι ὁ κ. κριτὴς τὰ ἐναντία τῶν ὄντων, προδήλως καταφωρᾶται ἢ ὡς νυστάζων ἢ ὡς ψευδόμενος, στοιχεῖα ἀμφότερα, ἥκιστα βεβαίως συντελοῦντα εἰς τὴν ἐποικοδόμησιν τῆς ἐννοίας «εὐσυνειδήτου κριτοῦ».

Οἱ Γερμανοὶ κριταί, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, κρίνοντες τὰ ὑπὸ τῶν νεοελλήνων τούτων ἐντίμων καὶ πολυγραμμάτων κριτῶν καταδικαζόμενα βιβλία εἶπόν που τῶν κρίσεων αὐτῶν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε: «Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τοῦ κ. Παπαμάρκου ἀποτελοῦσι σπουδαῖον ἐπὶ τὰ πρόσω σταθμὸν τῶν διὰ τὴν νεότητα ὡρισμένων διδακτικῶν μέσων» 2)· πολλοὶ δὲ τῶν αἴσθησιν τῶν τοιούτων ἐχόντων ἀπεφάνθησαν περὶ τοῦ μορίου τούτου τοῦ Ἑλληνικοῦ μου ἀλφαβηταρίου, ὅτι τοῦτο βασίζεται ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσης. Καὶ ἐγὼ δὲ αὐτός, ἐργασθείς πως ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων πρὸς ποιάν τινα βελτίωσιν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκπαιδεύσεως, τοῦτο τὸ Ἑλληνικόν μου ἀλφαβητάριον ὑπολαμβάνω τὸ ἀρτιώτερον τῶν πρὸς τοῦτο γενομένων ἔργων μου. Ἴσως ἀδίκως, ἴσως καὶ οὐχὶ ἀδίκως. Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀλφαβηταρίου τοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου τῆς τε Ἐκκλησίας καὶ τῆς παιδείας τῆς Γερμανικῆς ἀναμορφωτοῦ Μαρτίνου Λουθήρου ἐκδοθέντος μέχρι τοῦ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὑπὸ Karl Theodor Schneider ἐν Neuwied ἐκδοθέντος, ἤτοι ὑπὸ τοῦ 1525 μέχρι τοῦ 1896 **νῦν τὸ πρῶτον** ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀλφα-

1) Ἑλληνικὸν Ἀλφαβητάριον στερεότ. σελ. 13-15.

2) Pädagogische Rundschau 11 Heft, 1 November, 9 Jahrgang, Wien 1895, σελ. 397: Diese Lesebücher beteuten einen grossen Fortschritt der für die Jugend bestimmten Lerumittel.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βηταρίῳ φαίνεται οὕτω κατὰ γένει καὶ εἴδη τῶν συλλαβῶν οἰκονομουμένη ἡ ἀναγνωστικὴ ὕλη μετὰ τόσης ἀκριβείας καὶ δὴ διὰ λέξεων μόνον καὶ φραστδίων καὶ προτάσεων διαπεραινομένη, οὐδαμοῦ δ' οὐδέποτε διὰ στοιχείων καὶ συλλαβῶν ξηρῶν καὶ ἀλόγων. Ἂν πρὸς ὄφελος καὶ ἐξύψωσιν τῆς Διδακτικῆς ἢ πρὸς ζημίαν καὶ κατάπτωσιν αὐτῆς τοῦτο ἐγένετο, ἢ ἂν πρὸς δόξαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἢ πρὸς ἀδοξίαν αὐτῆς, μόνον οἱ ἐπαίοντες καὶ οἱ ὀρθὴν τὴν ψυχὴν ἔχοντες δύνανται ὀρθῶς καὶ δικαίως νὰ κρίνωσιν.

Πολλαὶ θεωρίαι περὶ τοῦ παιδευτικωτέρου τρόπου τῆς διδασκαλίας τῆς πρώτης ἀναγνώσεως καὶ τοῦ προσφορωτέρου τρόπου τῆς συντάξεως τοῦ πρώτου ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, τοῦ Ἀλφαβηταρίου, ἐξετυλίχθησαν καὶ πολλαὶ γνῶμαι περὶ ἑκάστου τῶν στοιχείων, ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ὁποίων τὸ ὅλον τοῦτο βιβλιάριον συναποτελεῖται, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Λουθήρου καὶ Μελάγχθωνος καὶ Ἰκελσάμερ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐξόχων παιδαγωγῶν Kehr, Rein, Fechner καὶ τῶν ὁμοίων τούτοις ἀνεκοινώθησαν.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι πολλὰ ἄλογα καὶ ἀπόμουσα κατὰ τὸν μακρότατον τοῦτον χρόνον τῆς παιδαγωγικῆς ταύτης καὶ διδασκαλικῆς κινήσεως καὶ ἐνεργείας εἰς φῶς προέκυψαν, ἀλλ' εἶνε ἐπίσης ἀληθὲς ὅτι καὶ πολλὰ σοφὰ καὶ ἄκρως μεμουσωμένα ἠκούσθησαν, ἐγράφησαν καὶ συνετελέσθησαν. Ὁ Jütting εἰπὼν ὅτι ἡ ἐπανόρθωσις ἢ ὀρθότερον ἡ βελτίωσις τοῦ Ἀλφαβηταρίου εἶνε ἓν τῶν δυσκολωτάτων προβλημάτων τῆς Διδακτικῆς 1) ἀπέφηνεν ἑαυτὸν ἄνδρα γινώσκοντα ἐπακριβῶς τὴν ἱστορίαν τῶν πραγμάτων τούτων καὶ νουνεχῆ. Ἂν πρόκειται Ἀλφαβηταρίόν τις συντάσσων νὰ ἐπαναλάβῃ ὅ τι ἐσφαλμένον ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ ἀπεδείχθη, συντελεῖ εἰς τὴν ἐπαύξησιν τοῦ κακοῦ· ἂν πρόκειται ἁπλῶς νὰ ἐπαναλάβῃ τις ὡς ἁπλοῦς μεταφραστὴς ἕν τι τῶν μέχρι τοῦδε ὡς καλὸν ἀναγνωριζομένων, προσθέτει εἰς τὸ ἤδη ὑπέρμεγα πλῆθος τῶν τοιούτων βιβλιαρίων καὶ ἓν ἔτι. Ἀνθρώπου ἑαυτὸν σεβομένου καὶ πρὸς τὰ καλὰ ὀργῶντος, ἀνθρώπου ὑπὸ ἐπιστημονικοῦ ζήλου διαπνεομένου καὶ μὴ πρὸς τὰς ἀνάγκας τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνδραποδωδῶς διακειμένου ἴδιον, νομίζω, εἶνε, ἀποφεύγων πάντα τὰ ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ ὡς πλημμελῆ

1) Rein, Theorie und Praxis des Volksschulunterrichts, ἔτ. 1885, σελ. 175.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀποδειχθέντα καὶ ἀπανθίζων πάντα τὰ ὡς ὀρθὰ ὁμολογηθέντα, συνείρων δ' ἔπειτα καὶ περιπλέκων ταῦτα, νέον τι, ἐνυπάρχον μὲν ἐν τοῖς στοιχείοις αὐτοῦ ἐν τοῖς πρότερον γενομένοις, ἄγνωστον δὲ ἐν τῇ ὁλότητι καὶ μορφῇ αὐτοῦ, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ νὰ ἐκφάνῃ.

Τοιοῦτόν τι ἐπεχείρησα ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀλφαβηταρίῳ. Ἀπέφυγον πάντα ὅσα ἡ οἰκεία ἐπιστήμη ὡς πλημμελῆ ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ ἐχαρακτήρισε, καὶ συνέπλεξα εἰς ἓν ὅλον πάντα τὰ καλά, ὅσα ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ εἰς τὰ διάφορα αὐτοῦ σημεῖα σποράδην ἀνεφάνησαν καὶ ὡς τοιαῦτα ὑπὸ τῶν σοφωτέρων ἀνεγνωρίσθησαν. Τὰ στοιχεῖα κεῖνται ἐν τῇ ἱστορίᾳ πάντα. Ἡ διαπλοκὴ αὐτῶν, καὶ καθ' ὅλου ἡ μορφὴ ὑπολείπεται μόνον ὡς ἔργον ἐμόν. Ἂν ἀπέτυχον, «ἀνθρώπινον τὸ γεγενημένον· τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπους ὄντας οὐδὲν θαυμαστόν — τὸ μηδὲν ἁμαρτεῖν ἐστι Θεοῦ καὶ πάντα κατορθοῦν — ἀγαπητὸν εἴ τις τὰ μὲν κάλλιον λέγει τὰ δὲ μὴ χεῖρον» κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Ἀριστοτέλην 1).

Δύο, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, εἶνε αἱ πηγαὶ πάντων τῶν ἐν τούτοις πλημμεληθέντων. Πρώτη· ἡ ἐσφαλμένη ἀντίληψις περὶ τῶν ἐν τοῖς μικροῖς παιδίοις κειμένων δυνάμεων, καὶ δευτέρα· ἡ ἐλλιπὴς καὶ μὴ ἀρτία, ἡ ἐπιπολαία καὶ μὴ βαθεῖα γνῶσις τῶν παιδαγωγικῶν θεμάτων. Ὑπολαμβάνεται τὸ μικρὸν παιδίον ὄχι ὡς πλάσμα ἀνθρώπινον, ἀλλ' ὡς ἔκγονον ζώου ἀλόγου, ἀντικαταλλάσσεται ἡ παίδευσις καὶ ἡ διδασκαλία λογικοῦ ὄντος πρὸς τὴν τιθασείαν ἀλόγου ζώου, τὰ δὲ παιδευτικὰ μέσα καὶ ὁ παιδευτὴς πρὸς τὰ τιθασεύματα καὶ πρὸς τὸν τιθασευτήν. Ὑπολαμβάνεται τόσον δύσκολον τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως εἰς λογικὸν ὄν, δι' ἀνθρωπίνης ἀντιλήψεως, μνήμης, κρίσεως, φαντασίας, συναισθήματος καὶ θελήσεως πεπροικισμένον, ὅσον δύσκολος ἡ διδασκαλία τεχνητεύματός τινος εἰς ὃν στερούμενον τούτων, εἰς τὸν κύνα π. χ. τὸν ἵππον, τὸν ὄνον, τὸν ἐλέφαντα, τὴν αἶγα, τὸν χοῖρον. Ἀγὼν λοιπὸν μέγας, ζῆλος ψυχρός, ἱδρῶτες θερμοί, ὅπως εὑρεθῶσι τὰ προσήκοντα μέσα πρὸς τὴν ἀσφαλεστέραν, τὴν πρεπωδεστέραν, τὴν δυνατωτέραν, τὴν βαθυτέραν, τὴν ἐπιστημονικωτέραν, τὴν εὐσυνειδητοτέραν ἀνάγνωσιν τοῦ α β, τοῦ βα βε, τοῦ γάλα γάτα. Εἰκόνες πρὸς τοῦτο λοιπόν, ἀπεικονίσεις τῶν

1) Ξενοφ. Κύρ. παιδ. 5, 4, 19. Δημοσθένης περὶ τοῦ στεφάνου 289, σ. 322. Ἀριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικὰ 1076, α, 15.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, παραπεικονίσεις ἐχιδνῶν καὶ τραπεζῶν καὶ ἐγχέλεων ἐν εἴδει στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, στιχάρια πάμμωρα πρὸς τοῦτο, φωνητικαὶ προασκήσεις, λεκτικὴ προπαιδεία, στόματος πλάσματα, λάρυγγος συστροφαὶ καὶ διαστροφαὶ καὶ παραστροφαί, στοιχεῖα ἐρυθρά, κύβοι καὶ παιγνιόχαρτα διὰ τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου κεχαραγμένα, ζυμαρικὰ καὶ ζακχαρωτὰ ἐν μορφῇ γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, κατάποσις αὐτῶν, λεκτικαὶ προασκήσεις, ἐποπτικαὶ προασκήσεις, γραφικαὶ προασκήσεις, ᾠδικαὶ συνασκήσεις, ἰχνογραφικαὶ μετασκήσεις, στοιχείων ξηρῶν ἐκμάθησις, συλλαβῶν ἀλόγων ἐπισώρευσις, ἀναλύσεις τῶν λέξεων εἰς συλλαβὰς καὶ τῶν συλλαβῶν εἰς λέξεις, καὶ ὅλον ἐκεῖνο τὸ πάμμεγα κακὸν τῶν ἐπιθηκῶν καὶ παραπληρωμάτων, τῶν τερατειῶν καὶ λεπτολογιῶν, τῶν ληρημάτων καὶ σκαλαθυρματίων, δι' ὧν ἄνδρες στοματουργοί, λεπτοτάτων λήρων ἱερεῖς, τὰ στρεβλὰ παλαίσματα καὶ τὰς λεπτολόγους φρένας αὐτῶν μουσοποιοῦντες, κρουνηδὸν ἐπὶ αἰῶνας ὅλους κατὰ τῶν τρυφερῶν ψυχῶν γενεῶν ἀναριθμήτων βαρυδαιμονούντων παίδων κατέχεον, τέλεον τὴν ἀπομώρανσιν τοῦ νοῦ αὐτῶν ἀπεργαζόμενοι καὶ ἀσφαλέστατα τὴν ἀποξήρανσιν τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπιτυγχάνοντες 1).

Ἡ ἄγνοια δὲ τῶν ὑψίστων καὶ ποικίλων ζητημάτων τῆς παιδαγωγικῆς καὶ ἡ γνῶσις μόνον παραπρισμάτων τινῶν καὶ σμιλευμάτων αὐτῆς ἐγένετο παραιτία τῆς θεοποιήσεως μὲν πραγματίων τινῶν ὅλως ἐπουσιωδῶν, τῆς παραμελήσεως δὲ πραγμάτων σεμνοτάτων καὶ οὐσιωδεστάτων. Ἠμελήθησαν τὰ σεμνὰ διδάγματα τῆς συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας, τῆς ψυχολογικῆς κατατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης, τοῦ ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ περιεχομένου τῶν παιδικῶν ἀναγνωσμάτων. Ἠμελήθησαν τὰ περὶ τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως τῆς καθαρότητος καὶ ὁμαλότητος τῆς γλώσσης, τοῦ ἑλλόγου τῶν λέξεων καὶ φράσεων καὶ προτάσεων. Ἠμελήθη τὸ δίδαγμα τῆς φυσικῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Ἠμελήθη ἡ ἔξοχος ἐν τῷ καλῷ παιδευτικὴ δύναμις τῆς ποιήσεως, καὶ ἐθεοποιήθησαν τὰ πάνσμικρα ζητήματα, ἂν τὰ κύρια ὀνόματα δέον νὰ ἐκτυπωθῶσι μὲ

1) Ἐν τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ἀγανακτήσει βλέπων τὰς τοιαύτας γελοίας ὑπερβολὰς καὶ τὰς τοιαύτας κακουργίας τὰς τελουμένας ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν μικρῶν παίδων ὁ Claus Harms ἀνεφώνησε κατὰ τὸ 1837: «Alles täpisch und läppisch, alles Mischmasch und Wischwasch» καὶ ὁ Kehr: «πολλὰ ἐπιτηδευόμεθα καὶ ἀφιστάμεθα πορρωτέρω τοῦ σκοποῦ» (Wir machen viele Künste und kommen weiter von dem Ziel). Kehr ἔνθ. ἀν. σελ. 340 καὶ 351.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μικρὰ ἢ μεγάλα γράμματα, ἂν χάριν τοῦ συστήματος τῆς κατατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης δέον νὰ θυσιασθῇ ἡ ὀρθογραφία ἢ οὔ, ἂν πρέπει νὰ ἄρχωνται τὰ ἀλφαβητάρια ἀπὸ τοῦ ο ἢ ἀπὸ τοῦ α, ἂν δύο ἢ τρία ἢ ἓν γράμμα δέον νὰ διδάσκωνται τὴν ἡμέραν, ἂν ἐν τοῖς γράμμασι τοῦ τύπου μόνον ἢ τῆς γραφῆς μόνον ἢ τοῦ τύπου καὶ τῆς γραφῆς ἢ τῆς γραφῆς καὶ τοῦ τύπου συγχρόνως πρέπει νὰ ἐκμανθάνωσι τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν τὰ μικρὰ παιδία, ἂν πρέπει νὰ ἀρχίζωσι τὴν ἀνάγνωσιν ἀπὸ τῶν στοιχείων συνθέτοντες αὐτὰ ἢ ἀπὸ τῶν λέξεων ἢ ἀπὸ τῶν προτάσεων ἢ ἀπὸ τῶν λόγων ἢ καὶ ἀπὸ βιβλίων ὅλων ἀναλύοντες αὐτά!!

Ὁ Πλάτων πρῶτος καὶ μετ' αὐτὸν οἱ λοιποὶ ἄξιοι λόγου τινὸς φιλόσοφοι πάντες μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς Lotze διισχυρίσθησαν καὶ ἀπέδειξαν ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ γνωρίζῃ τις κατὰ βάθος τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀξίαν μέρους τινὸς ἑνὸς ὅλου, ἂν ἤδη δὲν γνωρίζῃ ἐπακριβῶς τὸ ὅλον τοῦτο 1). Ὁ ἀρχιτέκτων ἀδύνατον νὰ γνωρίσῃ καλῶς τὸ μέγεθος καὶ τὴν χρησιμότητα ταύτης τῆς κλίμακος, τούτου τοῦ δωματίου, ταύτης τῆς θύρας, ἂν δὲν ἔχῃ ἐν νῷ διαυγέστατον τὸ ὅλον τῆς οἰκίας σχέδιον. Ὁ φιλόλογος ἀδύνατον νὰ γνωρίζῃ κατὰ βάθος τὴν ἀξίαν τῆς συγγραφῆς τοῦ Πολυβίου π. χ. ἂν δὲν ἔχῃ ὑπ' ὄψιν σύμπασαν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας ἐν τῇ ἀρχαιότητι· καὶ ταύτην πάλιν ἀδύνατον, ἂν δὲν ἔχῃ ὑπ' ὄψιν σύμπασαν τὴν ἐξέλιξιν συμπάσης τῆς λογοτεχνίας τῶν ἀρχαίων· καὶ ταύτην πάλιν ἀδύνατον, ἂν δὲν ἔχῃ ὑπ' ὄψιν σύμπασαν τὴν ἐξέλιξιν σύμπαντος τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων. Τὸ μέρος ὅλου τινὸς κατέχον ποιάν τινα θέσιν ἐν τῷ μέσῳ πολλῶν ἄλλων ὁμοειδῶν αὐτῷ, ἐκ τῆς συνυπάρξεως τῶν ὁποίων συναποτελεῖται τὸ ὅλον τοῦτο, καταλάμπεται ὑπ' αὐτοῦ καὶ οὕτω ἐναργέστατα καθίστανται ἥ τε φύσις αὐτοῦ καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ ἀξία. Τούτου δὲ μὴ γενομένου, κίνδυνος ἢ νὰ καταφρονηθῇ τοῦτο ὡς ἀνάξιον ὅλως λόγου τινός ἢ ἀντιστρόφως νὰ ἐκληφθῇ ὡς πάμμεγά τι. Ὅπως λοιπὸν μὴ παραπλανᾶταί τις ἐν τῷ βίῳ τῷ ἐπιστημονικῷ, ὅπως μὴ ἐκλαμβάνῃ τὰς πυγολαμπίδας ὡς ἄστρα καὶ τὰ ἄστρα ὡς φανούς, ἀναγκαίως ἀπαιτεῖται σὺν τῇ γνώσει τῇ βαθυτάτῃ ἑκάστου τῶν μορίων, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἕκαστον εἶδος τοῦ ἐπιστητοῦ, καὶ ἡ γνῶσις σύμπαντος τούτου τοῦ ἐπιστητοῦ ἐν τῇ

1) *Πλάτων*, Φαῖδρος 207 C.— *Lotze*, System der Philosophie, Logik, Leipzig. 1874, σελ. 152 § 124 ἐν τέλει. Geschichte der Aesthetik in Deutschland, München 1868, σελ. 463.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁλότητι αὐτοῦ, ἄλλως θὰ διατρέχῃ πάντοτε τὸν κίνδυνον νὰ ἐκλαμβάνῃ τὰ ἐσφαλμένα ὡς ὀρθά, τὰ ὀρθὰ ὡς ἐσφαλμένα, τὰ ἐπουσιώδη ὡς οὐσιώδη καὶ τὰ οὐσιώδη ὡς ἐπουσιώδη. Τοῦτο εἶνε φυσικόν.

Ταῦτα φοβηθεὶς ἐν τῇ συντάξει τῶν Ἑλλην. ἀναγνωστικῶν μου βιβλίων καὶ μάλιστα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβηταρίου, τοῦ δυσκολωτάτου καὶ σπουδαιοτάτου πάντων τούτων, ἐφρόντισα — ὅση μοι δύναμις — νὰ ἐξακριβώσω τὰ κατ' αὐτὰ ἔν τε ταῖς εἰδικαῖς περὶ τούτων μονογραφίαις τοῦ Kehr, τοῦ Lüben, τοῦ Rode, τοῦ Fechner, τοῦ Rein, τοῦ Knauss, τοῦ Klauwell, τοῦ Böhme, καὶ ἐν τοῖς γενικωτέροις συγγράμμασι παιδαγωγῶν τινων καὶ φιλοσόφων, οὐχὶ τῶν ἀγνωστοτέρων ἐν τῷ παιδαγωγικῷ κόσμῳ. Ἔμαθον δ' ἐξ αὐτῶν ὅτι ἀναγκαῖον εἶνε νὰ ἀποφεύγῃ τις ἐν τοῖς τοιούτοις βιβλίοις τὰς εἰκόνας, τὰ αἰνίγματα, τὰ παραμύθια, τὰς ἀλόγους συλλαβάς, τὰς εἰκαίας συμπλοκὰς λέξεων εἰς παντοῖα μωρολογήματα, τὴν σύγχρονον χρῆσιν δύο χαρακτήρων τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, τῆς τε γραφῆς καὶ τοῦ τύπου καὶ τὰ λοιπὰ παραπληρώματα τῶν Ἀλφαβηταρίων, λείψανα πάντα ἐποχῆς μεθοδικῆς βαρβάρου καὶ ἀφραινούσης.

Αἱ εἰκόνες. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῶν ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις **εἰκόνων** πολὺ ἀμφισβητεῖται 1). Ἴσως ὅμως δύναταί τις νὰ διισχυρισθῇ ὅτι, ἂν αἱ ἐν αὐτοῖς εἰκόνες εἶνε ἀριστουργήματα τῆς γραφικῆς τέχνης καὶ ἂν ἀπεικονίζωσι περιπετείας τοῦ ἐνεργοῦ βίου καὶ σκηνὰς δραματικὰς τῶν ἐν αὐτοῖς μνημονευομένων προσώπων καὶ ζώων, πιθανὸν νὰ ἔχωσιν ἀξίαν τινὰ παιδευτικήν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε σχεδὸν ἀδύνατον νὰ γείνῃ, ἅμα μὲν διότι οἱ καλλιτέχναι εἶνε δυσεύρετοι καὶ πανταχοῦ μέν, μάλιστα

1) Ὁ Vogel ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Wider den Bilderkultus in der Volkschule 1876 οὐ μόνον ἀμφισβητεῖ τὴν παιδευτικὴν δύναμιν τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ καὶ ἀποδεικνύει ὅτι αὗται εἶνε *σφόδρα ἐπιβλαβεῖς*. Τὸ ἀληθὲς εἶνε ὅτι ἡ εἰκὼν οὐδέποτε δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ ἀπεικονιζόμενον πραγματικὸν ἀντικείμενον, δύναται μόνον νὰ χρησιμοποιηθῇ αὕτη ὡς μέσον πρὸς ἀνάμνησιν τῆς παραστάσεως τοῦ ἀπεικονιζομένου ἀντικειμένου τῆς προσπεσούσης ἐν τῇ συνειδήσει, ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψεως πρότερον γενομένης. Ὅταν ὅμως αἱ εἰκόνες ὀρθῶς χρησιμοποιῶνται, πολλαπλασιάζονται αἱ ἐντυπώσεις, ζωογονεῖται ἡ φαντασία καὶ εὑρύνεται ὁ πνευματικὸς ὁρίζων τοῦ μαθητοῦ. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἀμφότερα ταῦτα, ἥ τε καλὴ ἀπεικόνισις τῶν ἀντικειμένων καὶ ὁ εὔστοχος διαχειρισμὸς αὐτῶν παραμελοῦνται οἰκτρῶς, καὶ οὕτω αἱ εἰκόνες γίνονται παραίτιοι **βλάβης πολλῆς** (Kehr, Geschichte der Methodik τόμ. 2, σελ. 344).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲ ἐν ταῖς πονηροκρατουμέναις χώραις, ἅμα δὲ διότι τὸ βιβλιάριον, τῷ παντὶ τῷ λαῷ ἀναγκαῖον, καθίσταται ἥκιστα εὔωνον, ἑπομένως ἀπροσπέλαστον τοῖς πολλοῖς. Ἀλλὰ καὶ ἂν πάντα ταῦτα τὰ προσκόμματα ἀρθῶσι, δὲν φαίνεται τὸ πρᾶγμα τόσον ἀναγκαῖον· διότι ἕκαστον σχολεῖον ἢ ἕκαστος διδάσκαλος δύναται ἀντὶ σμικροῦ σχετικῶς τιμήματος νὰ προμηθευθῇ ἐν βιβλίον εἰκόνων καὶ οὕτω νὰ διαπεραίνῃ τὸ διὰ τῶν εἰκόνων ἔργον πολὺ τελειότερον.

Ὅταν ὅμως ὡς δόγμα παιδαγωγικὸν θεωρηθῇ ἡ ἐν τοῖς τοιούτοις βιβλίοις ἀναγκαιότης τῶν εἰκόνων, τότε πάντως θὰ παρασχεθῶσι τοῖς μικροῖς μαθηταῖς εἰκόνες ὑπό τε τεχνικὴν καὶ ὑπὸ παιδαγωγικὴν ἔποψιν κακαί, ὅπερ ἐπιβλαβέστατον 1). Ἐκ μακρᾶς δὲ καὶ

1) Πλάτων, *Νόμοι* 656 D: Καλὰ μὲν σχήματα, καλὰ δὲ μέλη δεῖ μεταχειρίζεσθαι ταῖς συνηθείαις τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι νέους· ταξάμενοι δὲ ταῦτα, ἄττα ἐστὶ καὶ ὁποῖ' ἄττα ἀπέφηναν (οἱ παλαιοὶ) ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ παρὰ ταῦτ' οὐκ ἐξῆν οὔτε ζωγράφοις οὔτ' ἄλλοις, ὅσοι σχήματα καὶ ὁποῖ' ἄττα ἀπεργάζονται, καινοτομεῖν οὐδ' ἐπινοεῖν ἀλλ' ἄττ' ἦ τὰ πάτρια, οὐδὲ νῦν ἔξεστιν οὔτ' ἐν τούτοις οὔτ' ἐν μουσικῇ ζυμπάσῃ. *Πολιτεία* 400 C καὶ ἑξ: Τό τῆς εὐσχημοσύνης τε καὶ ἀσχημοσύνης τῷ εὐρύθμῳ τε καὶ ἀρρύθμῳ ἀκολουθεῖ. . Εὐλογία ἄρα καὶ εὐαρμοστία καὶ εὐσχημοσύνη καὶ εὐρυθμία εὐηθείᾳ ἀκολουθεῖ, οὐχ ἣν ἄνοιαν οὖσαν ὑποκοριζόμενοι καλοῦμεν ὡς εὐήθειαν, ἀλλὰ τὴν ὡς ἀληθῶς εὖ τε καὶ καλῶς τὸ ἦθος κατεσκευασμένην διάνοιαν. Παντάπασιν μὲν οὖν ἔφη. Ἆρ' οὖν οὐ πανταχοῦ ταῦτα διωκτέα τοῖς νέοις, εἰ μέλλουσι τὸ αὑτῶν πράττειν; Διωκτέα μὲν οὖν. Ἔστι δέ γέ που πλήρης μὲν γραφικὴ αὐτῶν καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη δημιουργία, πλήρης δὲ ὑφαντικὴ καὶ ποικιλία καὶ οἰκοδομία καὶ πᾶσα αὖ ἡ τῶν ἄλλων σκευῶν ἐργασία, ἔτι δὲ ἡ τῶν σωμάτων φύσις καὶ ἡ τῶν ἄλλων φυτῶν· ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις ἔνεστιν εὐσχημοσύνη ἢ ἀσχημοσύνη. καὶ *ἡ μὲν ἀσχημοσύνη καὶ ἀρρυθμία καὶ ἀναρμοστία κακολογίας καὶ κακοηθείας ἀδελφά, τὰ δὲ ἐναντία τοῦ ἐναντίου, σώφρονός τε καὶ ἀγαθοῦ ἤθους ἀδελφά τε καὶ μιμήματα* . . ἆρ' οὖν τοῖς ποιηταῖς ἡμῖν μόνον ἐπιστατητέον καὶ προσαναγκαστέον τὴν τοῦ ἀγαθοῦ εἰκόνα ἤθους ἐμποιεῖν τοῖς ποιήμασιν, ἢ μὴ παρ' ἡμῖν ποιεῖν, ἢ *καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς ἐπιστατητέον καὶ διακωλυτέον τὸ κακόηθες τοῦτο καὶ ἀκόλαστον καὶ ἀνελεύθερον καὶ ἄσχημον μήτε ἐν εἰκόσι ζώων μήτε ἐν οἰκοδομήμασι μήτε ἐν ἄλλῳ μηδενὶ δημιουργουμένῳ ἐμποιεῖν* ἢ ὁ μὴ οἷός τε ὢν οὐκ ἐατέος παρ' ἡμῖν δημιουργεῖν, *ἵνα μὴ ἐν κακίαις εἰκόσι τρεφόμενοι ἡμῖν οἱ φύλακες ὥσπερ ἐν κακῇ βοτάνῃ, πολλὰ ἑκάστης ἡμέρας κατὰ σμικρὸν ἀπὸ πολλῶν δρεπόμενοί τε καὶ νεμόμενοι, ἕν τι ξυνιστάντες λανθάνωσι κακὸν μέγα ἐν τῇ αὐτῶν ψυχῇ*· ἀλλ' ἐκείνους ζητητέον τοὺς δημιουργοὺς τοὺς εὐφυῶς δυναμένους ἰχνεύειν τὴν τοῦ καλοῦ τε καὶ εὐσχήμονος φύσιν, ἵν' ὥσπερ ἐν ὑγιεινῷ τόπῳ οἰκοῦντες οἱ νέοι ἀπὸ παντὸς ὠφελῶνται, ὁπόθεν ἂν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν καλῶν ἔργων ἢ πρὸς ὄψιν ἢ πρὸς ἀκοήν τι προσβάλῃ, ὥσπερ αὔρα φέρουσα ἀπὸ χρηστῶν τόπων ὑγίειαν, καὶ εὐθὺς ἐκ παίδων λανθάνῃ εἰς ὁμοιότητά τε καὶ φιλίαν καὶ ξυμφωνίαν τῷ καλῷ λόγῳ ἄγουσα; Πολὺ γὰρ ἄν, ἔφη, κάλλιστα οὕτω τραφεῖεν.— Καὶ ὁ *Ἀριστοτέλης*, *Πολιτικὰ* 1336, a, 41: Ταύτην γὰρ τὴν ἡλικίαν (τὴν μέχρι πέντε ἐτῶν) καὶ μέχρι τῶν ἑπτὰ ἐτῶν, ἀναγκαῖον οἴκοι τὴν τροφὴν ἔχειν. Εὔλογον οὖν ἀπε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πικρᾶς πείρας οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα σοφοὶ διδαχθέντες καὶ φοβούμενοι τὰ ἀποτελέσματα τῶν αἰσχρῶν καὶ εὐτελῶν καὶ ἀσκόπων εἰκόνων οὐ μόνον ἀμφισβητοῦσι τὴν παιδευτικὴν δύναμιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ συνιστῶσι τὴν ἀπὸ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν παίδων ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν 1), καὶ δὲν παραλαμβάνουσιν αὐτὰς εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐκπονούμενα ἀναγνωστικὰ βιβλία 2).

λαύνειν ἀπὸ τῶν ἀκουσμάτων καὶ *ὁραμάτων ἀνελευθερίας* καὶ τηλικούτους ὄντας· ὅλως μὲν οὖν αἰσχρολογίαν ἐκ τῆς πόλεως, ὥσπερ ἄλλο τι, δεῖ τὸν νομοθέτην ἐξορίζειν . . ἐπεὶ δὲ τὸ λέγειν τι τῶν τοιούτων *ἐξορίζομεν*, *φανερὸν ὅτι καὶ τὸ θεωρεῖν ἢ γραφὰς ἢ λόγους ἀσχήμονας*. ἐπιμελὲς μὲν οὖν ἔστω τοῖς ἄρχουσι μηθὲν μήτε ἄγαλμα μήτε γραφὴν εἶναι τοιούτων πράξεων μίμησιν . . πάντα γὰρ στέργομεν τὰ πρῶτα μᾶλλον· διὸ δεῖ τοῖς νέοις πάντα ποιεῖν ξένα τὰ φαῦλα, μάλιστα δι' αὐτῶν ὅσα ἔχει ἢ μοχθηρίαν ἢ δυσμένειαν — Καὶ παρακατιὼν 1340, α, 23: Ὁ δὲ ἐν τοῖς ὁμοίοις ἐθισμὸς τοῦ λυπεῖσθαι καὶ χαίρειν ἐγγύς ἐστι τῷ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον· οἷον εἴ τις χαίρει τὴν εἰκόνα τινός θεώμενος μὴ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν μορφὴν αὐτήν, ἀναγκαῖον τούτῳ καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν θεωρίαν, οὗ τὴν εἰκόνα θεωρεῖ, ἡδεῖαν εἶναι. συμβέβηκε δὲ τῶν αἰσθητῶν, ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις μηδὲν ὑπάρχειν ὁμοίωμα τοῖς ἤθεσιν, οἷον ἐν τοῖς ἁπτοῖς καὶ τοῖς γευστοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς ὁρατοῖς ἡρέμα. σχήματα γάρ ἐστι τοιαῦτα, ἀλλ' ἐπὶ μικρόν, καὶ πάντες τῆς τοιαύτης αἰσθήσεως κοινωνοῦσιν. ἔτι δὲ οὐκ ἔστι ταῦτα ὁμοιώματα τῶν ἠθῶν, ἀλλὰ σημεῖα μᾶλλον τὰ γιγνόμενα σχήματα καὶ χρώματα τῶν ἠθῶν. καὶ ταῦτ' ἐστὶν ἐπὶ τοῦ σώματος ἐν τοῖς πάθεσιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅσον διαφέρει καὶ περὶ τὴν τούτων θεωρίαν, δεῖ μὴ τὰ Πάσωνος θεωρεῖν τοὺς νέους, ἀλλὰ τὰ Πολυγνώτου κἂν εἴ τις ἄλλος τῶν γραφέων ἢ τῶν ἀγαλματοποιῶν ἐστιν ἠθικός. — Καὶ ὁ *Göthe*, τόμ. 3, σελ. 268: Dummes Zeug kann man viel reden | Kann es auch schreiben, | Wird weder Leib noch Seele tödten. | Es wird Alles beim Alten bleiben. | Dummes aber vor Augen gestellt, | Hat ein magisches Recht; | Weil es die Sinne gefesselt hält, | Bleibt der Geist ein Knecht. | Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ *Oldenburg* ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Ein Streifzug in die Bilder = Welt, Hamburg 1859 καὶ ὁ *Grübe* von der sitllichen Bildung der Jugend, 1855, σ. 366.

1) *Vogel*, Wider den Bilderkultus in der Volkschule 1876 — *Baur*, Grundzüge der Erziehungslehre, 1876, σελ. 193 καὶ ἑξ. — *Kehr*, Geschichte der Methodik, 1879, 2 τόμ. σελ. 344 - 351 καὶ ἰδίως σελ. 350. — *Fechner*, die Geschichte der Volksschul - Lesebuches παρὰ Kehr, ἔνθ. ἀν. σελ. 518 μέχρι τέλους μετὰ τῆς ὑποσελ. σημειώσεως.

2) Ἐκ τῶν παρ' ἐμοὶ Γερμανικῶν **Ἀλφαβηταρίων** ἄνευ εἰκόνων εἶνε τάδε: Τὸ Lübeckische, καὶ τὰ τοῦ Klausmann — Büscher — Krumbacher — τὰ τέσσαρα διάφορα τοῦ Haersters — Niederrheinische — Wangemann — Armstoff — Hegener — Bauer. — Ἐκ δὲ τῶν παρ' ἐμοὶ **Ἀναγνωσματαρίων** ἄνευ εἰκόνων εἶνε τάδε: Τὰ τῶν Vogel — Fechner — Sostmann — Lübeckische — Böckler — Fritzs — Engelien — Wirth Hansen — Brünnert II Abth. — Erkelenz — Wetzel — Schumann —

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οἱ γρῖφοι ἢ τὰ αἰνίγματα 1).— Ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν παιδιῶν 2), ὥστε ὁ πρεσβεύων ὅτι τὸ σχολεῖον δὲν εἶνε τόπος παιδιῶν, ἀλλὰ παιδείας καὶ μαθήσεως 3), καὶ ὁ πρεσβεύων τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους «οὐ παίζουσι μανθάνοντες· μετὰ λύπης γὰρ ἡ μάθησις» 4) τοὺς τοιούτους παιδευτικοὺς γυναικισμούς, δεινῶς Bassedow καὶ τῆς ἐκνενευρισμένης ψευδοφιλανθρωπικῆς αὐτοῦ σχολῆς ἀπόζοντας, οὐδαμῶς δύναται νὰ θεωρήσῃ ὡς μέσον παιδευτικὸν γενεᾶς ἀνδρώδους καὶ ἀνθρώπων παλαιστῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς παγχαλέπου βίου, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ ἐπιτρέψῃ ταύτας νὰ ἀναγραφῶσιν εἰς τὸ Ἀλφαβητάριον, τὸ πρῶτον βιβλίον ὅπερ οἱ ἄνθρωποι εἰσερχόμενοι εἰς τὸν βίον ἀνὰ χεῖρας λαμβάνουσιν 5).

Directoren Leipziges — Mair (Burgerschule I - III) — Sarlach = Haupt — Richter = Hersters — Haesters Katholische.— Klemen für Bürgerschule καὶ Mitlelkl.— Elsass = Lothringen. Τὸ ὀρθὸν ἤρχισεν ἀπὸ πολλοῦ νὰ διαδίδηται καὶ ἐπ' ἐσχάτων καὶ νὰ ἐπικρατῇ.— Περὶ δὲ τῆς ἱστορίας τῶν εἰκόνων τούτων καὶ τῶν παντοδαπῶν παραπλανήσεων περὶ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν ἴδ. Kehr, ἔνθ. ἀν. ἀπὸ σελ. 344 - 351.

1) Πολυδεύκης, Ὀνομαστ. 6, 107. Πλάτων Πολιτεία 479 C.

2) *Ἀθήναιος*, Δειπνοσοφισταὶ 10, σελ. 448 C: Ὁ Σολεὺς Κλέαρχος οὕτως ὁρίζεται «γρῖφος πρόβλημά ἐστι *παιστικὸν* προστακτικὸν τοῦ διὰ ζητήσεως εὑρεῖν τῇ διανοίᾳ τὸ προβληθέν, τιμῆς ἢ ἐπιζημίου χάριν εἰρημένου. *Palmer*, Evangelische Pädagogik, ἔκδ. 4, σελ. 376, ἐν τέλει τῆς ὑποσελ. σημειώσεως: Das Räthsel nur als erheiterndes *Spiel* ergehen kann. — *L. Metzger* ἐν Encyclopädie v. Schmidt, ἄρθρ. Rätsel: «Das Rätsel.. will ein Geist und Geschmack bildendes *Geistesspiel* sein (αὐτόθ. τόμ. 6, σελ. 582, ἔκδ. 2). Becker, Charikles, dritter Excurs zur sechsten Scene.

3) *Metzger*, ἔνθ. ἀν. σελ. 539 ἐν τέλ. An und für sich ist eben die Schule die Stätte *ernster Arbeit, nicht aber des Spiels*, und wäre es auch das edelste und beliebteste Geistesspiel, als dass wir in allweg das Schaffen und Lösen von Rätseln anzusehen haben.

4) Ἀριστοτέλης, Πολιτικὰ 1339, α, 26: Ὅτι μὲν οὖν δεῖ τοὺς νέους μὴ παιδιᾶς ἕνεκα παιδεύειν, οὐκ ἄδηλον· *οὐ γὰρ παίζουσι μανθάνοντες· μετὰ λύπης γὰρ ἡ μάθησις.*

5) Ἀριστοτέλης, Πολιτικὰ 1336, α, 18: Πάντα γὰρ ὅσα δυνατὸν ἐθίζειν, εὐθὺς ἀρχομένῳ βέλτιον μὲν ἐθίζειν, ἐκ προσαγωγῆς δ' ἐθίζειν... διὸ τὰς παιδιὰς εἶναι δεῖ τὰς πολλὰς μιμήσεις τῶν ὕστερον σπουδαζομένων.— Πλάτων, Νόμοι 765 E: Παντὸς γὰρ δὴ φυτοῦ ἡ πρώτη βλάστη καλῶς ὁρμηθεῖσα πρὸς ἀρετὴν τῆς αὐτοῦ φύσεως κυριωτάτη τέλος ἐπιθεῖναι τὸ πρόσφορον, τῶν τε ἄλλων φυτῶν καὶ τῶν ζώων ἡμέρων καὶ ἀγρίων καὶ ἀνθρώπων.— Πολιτεία 378 D: Ὁ γὰρ νέος.. ἃ ἂν τηλικοῦτος ὢν λάβῃ ἐν ταῖς δόξαις δυσέκνιπτά τε καὶ ἀμετάστατα φιλεῖ γίγνεσθαι, ὧν δὴ ἴσως ἕνεκα περὶ παντὸς ποιητέον, ἃ πρῶτα ἀκούουσιν, ὅτι κάλλιστα μεμυθολογημένα πρὸς ἀρετὴν ἀκούειν.— Τίμαιος 26 B: Τὰ παίδων μαθήματα θαυμαστὸν ἔχει τι μνημεῖον.. οἷον ἐγκαύματα ἀνεκπλύτου γραφῆς ἔμμονα. — Φωκυλίδης, ἀπ. 13, Bergk. τόμ. 2, σελ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Νῦν εὔκαιρον νὰ καταδειχθῇ ἐνταῦθα ἡ πηγὴ τῶν τοιούτων ἐν τῇ Μεθοδικῇ γυναικισμῶν, οἵτινες καταμολύνουσι τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παίδων καὶ καταισχύνουσι καὶ ἐκφαυλίζουσι τὴν ἱστορίαν αὐτῶν.

Ὅπως ἐν τῷ παιδευτικῷ μέρει αὐτῆς ἡ Παιδαγωγία τρεῖς βαθμοὺς εὐπειθείας τῶν παιδευομένων διακρίνει, τὸν χυδαιότατον, τὸν μέσον καὶ τὸν τελειότατον· τὴν χυδαιοτάτην εὐπείθειαν, δηλ. τὴν ἐπιβαλλομένην δι' ἐξωτερικῶν βιαίων μέσων, ῥαπισμάτων, ξυλοκοπημάτων καὶ τῶν τοιούτων· τὴν μετρίαν εὐπείθειαν, τὴν προερχομένην ἐκ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον· καὶ τὴν τελειοτάτην εὐπείθειαν τὴν ἀπορρέουσαν ἐκ τοῦ φρονιματισμοῦ καὶ τῆς συνειδήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας τοῦ παιδευομένου, οὕτω καὶ ἐν τῷ διδακτικῷ μέρει αὐτῆς διακρίνει τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ εὐαρέστου διανοητικοῦ συναισθήματος, τοῦ μόνου καὶ ἰσχυροτάτου τούτου ἐλατηρίου πρὸς πᾶσαν προκοπὴν τῶν μαθητευόντων. Αἰσθάνονται δηλ. τινές τούτων εὐχαρίστησιν ἀσχολούμενοι εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν, διότι διαγελᾷ αὐτοῖς μακρόθεν ἢ ἐγγύθεν ἀνταμοιβή τις, γλύκυσμά τι ἢ νόμισμά τι. Αἰσθάνονται ἄλλοι εὐχαρίστησιν ἀσχολούμενοι διανοητικῶς, διότι γαργαλίζεται ἡ φαντασία αὐτῶν κενεμβατοῦσα εἰς κόσμους μυθώδεις ἀκόπως καὶ ἡδέως, καὶ τέλος αἰσθάνονται ἄλλοι εὐχαρίστησιν ἀσχολούμενοι εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῶν, διότι λαμβάνουσιν ὁσημέραι διαυγεστέραν συνείδησιν τῆς προκοπῆς τῶν πνευματικῶν αὐτῶν δυνάμεων, εὐφραίνονται ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως τῆς ἰσχύος τῆς βουλήσεως καὶ τῆς διανοίας αὐτῶν, ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως ὅτι κάτοχοι σπουδαίου μορίου τοῦ ἐπιστητοῦ μετὰ πολλοὺς μόχθους καὶ μετὰ μακρᾶς ἀγρυπνίας ἐγένοντο. Ἡ Μεθοδικὴ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, καμμούσα τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν ἀνωτάτην ταύτην καὶ αὐτόχρημα ἀνθρωπικὴν βαθμῖδα τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ εὐαρέστου διανοητικοῦ συναισθήματος, τηρεῖ ἀτενὲς τὸ βλέμμα πρὸς τὰς ἄλλας δύο, τὰς ἀτελεστέρας καὶ οἱονεὶ ζωωδεστέρας. Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται, διὰ τί πάντα τὰ παρεχόμενα τοῖς παισὶν εἶνε μᾶλλον κορασιώδη καὶ παιγνιώδη ἢ ἀνδρώδη καὶ σπουδαῖα. Καὶ ζακχαρωτὰ ἀκόμη παρεσχέθησαν τοῖς παιδαρίοις τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ὅπως γλυκανθῇ ἡ ἐκμάθησις

71: Χρὴ παῖδ' ἔτ' ἐόντα | καλὰ διδασκέμεν ἔργα.— Πλούταρχος, Λακωνικὰ ἀποφθέγματα 224 D: Λεωτυχίδης ἐρωτηθεὶς τί δεῖ μάλιστα μανθάνειν τοὺς ἐλευθέρους παῖδας, «ταῦτ'ν, ἔφη, «ὅσα περ ἂν αὐτοὺς ὠφελήσειαν ἄνδρας γενομένους».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτοῦ! Τῆς αὐτῆς κατηγορίας, τῆς ἀπογλυκάνσεως τοῦ μαθητικοῦ ἔργου, εἶνε καὶ ἡ ἀκάθαρτος γραπτοαναγνωστικὴ μέθοδος, καὶ ἡ ἔναρξις τοῦ ἀναγνωστικοῦ ἔργου ἀπὸ τοῦ ι καὶ ὄχι ἀπὸ τοῦ υ, ἀπὸ τοῦ ο καὶ ὄχι ἀπὸ τοῦ α, ἡ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ διδασκαλία ἑνὸς μόνου στοιχείου τοῦ ἀλφαβήτου καὶ ὄχι δύο, ἡ διδασκαλία δύο μόνον στοιχείων καὶ ὄχι τριῶν, ἡ ἀποτύπωσις ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις εἰκόνων, ἡ ἀναγραφὴ ἐν αὐτοῖς παραμυθίων, ἡ καταγραφὴ ἐν αὐτοῖς αἰνιγμάτων!

Δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ! Εἴμαρται λοιπὸν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα οἱ μικροψυχότεροι καὶ οἱ μᾶλλον ἀνελεύθεροι ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἀνθρώπων νὰ εἶνε οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν! Δὲν ὑπάρχει ἔναστρος οὐρανός, δὲν ὑπάρχει μεγάλη φύσις, δὲν ὑπάρχουσιν ὠκεανοὶ καὶ θάλασσαι καὶ ποταμοὶ καὶ ὄρη καὶ κοιλάδες καὶ δάση καὶ ἄνθη, δὲν ὑπάρχει ψυχικὸς βίος τῶν ζώων, δὲν ὑπάρχει ἠθικὸς βίος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἵνα πληρωθῇ ἓν ἀλφαβητάριον καὶ ἓν ἀναγνωσματάριον καὶ εἶνε ἀνάγκη νὰ πληρωθῇ αὐτὸ διὰ παραμυθίων καὶ αἰνιγμάτων; Ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἐπουρανίων σωμάτων, τὸ ἔκπαγλον κάλλος τῆς φύσεως, ἡ πάγκαλος διακόσμησις τοῦ παντός, αἱ περιεργόταται καὶ διδακτικώταται ἐνέργειαι καὶ πράξεις τῶν ζώων, αἱ ὑπερήφανοι καὶ ὑψηλαὶ πράξεις τῶν ἀνθρώπων, δὲν εἶνε ἱκανὰ νὰ παιδεύσωσι τοὺς μικροὺς παῖδας καὶ εἶνε ἱκανὰ νὰ παιδεύσωσιν αὐτοὺς τὰ παραμύθια καὶ τὰ αἰνίγματα;

Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν κατευθύνων τις τὰς σκέψεις αὐτοῦ εὑρίσκει τὰ αἰνίγματα καταδικαστέα καὶ ἀπορριπτέα.

Ἡ λύσις αἰνίγματός τινος προαπαιτεῖ πολλὰς γνώσεις καὶ πολλὰς καὶ συνθέτους τοῦ νοῦ κινήσεις, οἱ δὲ μαθηταὶ οἱ φοιτῶντες εἰς τὰ στοιχειώδη σχολεῖα μόλις ἀρχίζουσι νὰ ἀποθησαυρίζωσι γνώσεις τινάς καὶ μόλις ἀρχίζουσι νὰ θέτωσι τὰς πνευματικὰς αὐτῶν δυνάμεις, τὴν φαντασίαν, τὴν μνήμην, τὴν κρίσιν εἰς ποιάν τινα κίνησιν· ἄρα διὰ τῶν αἰνιγμάτων προβάλλεται αὐτοῖς πρόβλημα ὅλως δυσανάλογον πρὸς τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις, ὅπερ σφόδρα ἀντιπαιδαγωγικόν.

Ὅπως πεισθῇ τις περὶ τούτου ἀρκεῖ νὰ ἐπισκοπήσῃ τὴν φύσιν τοῦ αἰνίγματος καὶ νὰ παρακολουθήσῃ τὰς ἐν τῷ νῷ τελουμένας ἐνεργείας πρὸς ἐπίλυσιν αὐτοῦ. Ἀντικείμενόν τι περιειλιγμένον εἰς πάμπολλα καὶ δὴ καὶ ἀποκλείοντα ἄλληλα κατηγορήματα, ὧν ἕκαστον εὑρίσκεται μὲν εἰς διάφορα ὑποκείμενα, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑποκείμενον, πραγματικὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὕπαρξιν ἔχον, δὲν φαίνεται ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσιν, αὕτη εἶνε ἡ φύσις τοῦ αἰνίγματος.

Νῦν, ἵνα ἐπιλύσῃ τις τοῦτο, ἵνα εὕρῃ δηλ. τὸ ὑποκείμενον τὸ ἀκατονόμαστον ἐκεῖνο, περὶ ὃ συστρέφεται τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν ἄλληλα ἀποκλειόντων κατηγορημάτων, πρέπει πρῶτον νὰ γνωρίζῃ πολλὰ ὑποκείμενα ἔχοντά τινα τῶν κατηγορημάτων τούτων· πρέπει δεύτερον νὰ ἀντιπαραβάλλῃ τὰ διάφορα ταῦτα ἀντικείμενα πρὸς ἄλληλα, ἵνα εὕρῃ τὸ ἔχον πλείονα τῶν κατηγορημάτων ἐκείνων καί, εἰ δυνατόν, τὸ ἔχον πάντα ταῦτα συνηνωμένα, καὶ οὕτω νὰ ἐπιλύσῃ αὐτό. Ἀλλ' ὅπως ἐπιτευχθῇ τοῦτο, ἀπαιτοῦνται· πρῶτον γνώσεις πολλῶν πραγμάτων καὶ πολλῶν κατηγορημάτων προσαπτομένων εἰς τὰ πράγματα· δεύτερον μνήμη ἠσκημένη εἰς τὸ νὰ διατηρῇ ἐν αὐτῇ τὰ πολλὰ καὶ διάφορα ταῦτα πράγματα καὶ κατηγορήματα· τρίτον φαντασία, ὅπως ἐπανάγῃ ἑκάστοτε ἐκ τοῦ ταμείου τῆς μνήμης πρὸ τοῦ φωτὸς τῆς συνειδήσεως ταῦτα· τέταρτον κρίσις, ὅπως διακρίνει τὰ ἑκάστοτε οἰκεῖα καὶ τὰ ἑκάστοτε ἀνοίκεια· πέμπτον ὀξύνοια, ὅπως ἀποκρίνῃ ἐκ τῶν ὁμοίων τὰ ἀνόμοια· ἕκτον ἀγχίνοια, ὅπως διαβλέπῃ τὰ ὅμοια ἐν τοῖς ἀνομοίοις, πράγματα, ὅπως εἶνε καταφανές, πολλὰ καὶ παγχάλιπα, κατὰ πολὺ ὑπερβαίνοντα τὰς πνευματικὰς δυνάμεις παιδαρίων τέλεον εἰσέτι ἀνασκήτων διανοητικῶς.

Ὥστε τὸ ὑπὸ τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῶν 1) φερόμενον ἐπιχείρημα ὅτι τὰ αἰνίγματα δύνανται νὰ ἀσκήσωσι καὶ τὸν νοῦν ἐλέγχεται ψυχολογικῶς ἀδύνατον. Ἀλλὰ μὴ ἀσκοῦντα αὐτόν, προβαλλόμενα δὲ ἐν τούτοις πρὸς λύσιν ἀνέφικτον, ἐπάγονται κόπωσιν, ἀνίαν καὶ ἀγανάκτησιν· ἀποτελέσματα προφανῶς ὅλως ἐναντία τῶν προσδοκωμένων καὶ ποθουμένων 2).

---

1) Ὁ Palmer, Evangelische Pädagogik, ἔκδ. 4, σελ. 376 ἐν τῇ ὑποσελ. σημειώσει λέγει, ὅτι πρότερον ἦτο κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν αἰνιγμάτων εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα καὶ ἐξ ἄλλων μὲν παρατηρήσεων ὁρμηθείς, ἀλλὰ μάλιστα ἐκ τοῦ ἐν τῇ Encyklopädie τοῦ Schmid περὶ τῶν αἰνιγμάτων ἄρθρου τοῦ ἄνω μνημονευθέντος Metzer, μετέγνωσεν. Ἀλλ' ὁ Metzer, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐδείχθη, ἀποφαίνεται κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ θεωρεῖ αὐτὰ ὡς ἁρμόζοντα εἰς τὰς τέρψεις καὶ τὰς συναναστροφὰς τὰς οἰκογενειακὰς ἢ εἰς τὰς τερπνὰς ἐνασχολήσεις τῶν μαθητῶν πρὸς ἀλλήλους ἐν ὥρᾳ ἀργίας καὶ διασκεδάσεως.

2) Πρὸς ἐναργεστέραν κατάδειξιν τούτων λάβωμεν ἓν αἴνιγμα, τὸ ἁπλούστατον πάντων, π. χ. τὸ φερόμενον παρ' Ἀθηναίῳ (σελ. 453 b) «τί ταὐτὸν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν θαλάττῃ». Ἵνα εἴπῃ ὁ νεαρὸς παῖς «ἡ ἄρκτος, ἢ ὁ κύων», βεβαίως εἶνε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Περὶ δὲ τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν παραμυθίων, καὶ ἑπομένως περὶ τοῦ ζητήματος ἂν πρέπει νὰ ἀναγράφωνται ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἢ οὔ, ἐπειδὴ τὸ ζήτημα εἶνε πολὺ σπουδαιότερον ἢ τὰ αἰνίγματα, καὶ ἐπειδὴ μεγάλη καὶ σφοδρὰ εἶνε ἡ περὶ τούτων ἔρις τῶν παιδαγωγῶν, διὰ τοῦτο ἀποχωρισθὲν ἐντεῦθεν, μετετοπίσθη εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας, ἔνθα ἐν ἐκτάσει ἐξετάζεται. Τὸ συμπέρασμα εἶνε ὅτι τὰ παραμύθια «γραῶν ὕθλοι» τὴν φύσιν ὄντα, οὐ μόνον οὐδεμίαν παιδευτικὴν δύναμιν ἔχουσιν, ἀλλά, πᾶν τοὐναντίον, εἶνε πολὺ ἐπιβλαβῆ· ἑπομένως τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παίδων δὲν εἶνε ὁ κατάλληλος τόπος δι' αὐτά.

«Πολλῷ δ' ἔτι μᾶλλον καταπλήττει ἡ ἄμετρος παράταξις λέξεων, αἵτινες τὸ πλεῖστον τοῦ πρώτου μέρους τοῦ Ἀλφαβηταρίου ἐπικλύζουσι. Καὶ παρατίθενται μὲν ἐν αὐτῷ φράσεις καὶ προτάσεις, ἀλλὰ μέγιστον μέρος ἐκ τῶν 1800 περίπου λέξεων τῶν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει παρατασσομένων, ὧν πάμπολλοι σπάνιαι καὶ τοῖς παιδαρίοις ἄγνωστοι καὶ ἀκατανόητοι, δὲν χρησιμοποιοῦνται ἐν φράσεσι καὶ προτάσεσιν».

Ψεῦδος καὶ ἀλογιστία συνωρὶς παναισχίστη!

Ψεῦδος.— Δὲν εἶνε 1800 περίπου αἱ ἀπομεμονωμέναι λέξεις, ἀλλ' εἶνε ἀκριβῶς 1737. Δὲν εἶνε ὀλίγαι αἱ προτάσεις καὶ αἱ φράσεις τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἀπταίστου ἀναγνώσεως, ἀλλ' εἶνε σειραὶ τοῦ χειρογράφου ἐν ὅλῳ 1289 (!), κατεχόμεναι ὑπὸ 93 ἐνάρθρων λέξεων, ὑπὸ 155 συντόμων φράσεων, ὑπὸ 454 προτάσεων καὶ ὑπὸ 48 μικρῶν πραγματογραφιῶν καὶ φυσιογραφιῶν, κατεχουσῶν σειρὰς ὁλοκλήρους 384 (!)— Ὁ δὲ βραβευθεὶς τί ἔχει εἰς τὸ αὐτὸ μέρος τοῦ ἑστεμμένου του Ἀλφαβητρίου; Ἔχει ἀπομεμονωμένα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου περὶ τὰ 500, συλλαβὰς ἀλογίστους ἀκριβῶς 902, λέξεις (τῶν μὴ ἐπαναλαμβανομένων ἐξαιρουμένων) 410 καὶ προτάσεις 309 μόνον!

Ἀλογιστία.— Ἡ ἀπαίτησις τοῦ νὰ χρησιμοποιῶνται πᾶσαι αἱ

ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ τὴν ἄρκτον τοῦ οὐρανοῦ, τὴν ἄρκτον τῆς θαλάσσης καὶ τὴν ἄρκτον τῆς ξηρᾶς. Ἀλλ' ἔχει τόσας γνώσεις; Ἀλλά, καὶ ἂν εἶχε, θὰ ἦτο δυνατὸν συγκρίνων καὶ διακρίνων τὰς γνώσεις αὐτοῦ ταύτας νὰ εὕρῃ ἀκριβῶς τὴν ἄρκτον ἢ τὸν κύνα; — Οἱ λόγοι οὓς ἐπάγεται ὁ Palmer (ἔνθ. ἀν.) πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν, συνηγοροῦσιν ἀκριβῶς ὑπὲρ τοῦ ἐναντίου· ἡ δὲ παιδευτικὴ δύναμις αὐτῶν, ἣν μετὰ ζήλου ἀναπτύσσει ὁ Metzer (ἔνθ. ἀν.) εἶνε προφανῶς ὑπερβολική.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λέξεις, αἱ ἀπομεμονωμέναι ἀναγραφόμεναι εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῶν Ἀλφαβηταρίων, ὅπως διὰ τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν ἐθισθῶσιν οἱ μικροὶ παῖδες εἰς τὴν ἅπταιστον ἀνάγνωσιν, ἔχει πολὺ καὶ ζοφῶδες τὸ βάθος τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἀλογιστίας.

Ἡ ἀπαίτησις αὕτη ἐλέγχει 1) ὅτι οὐδέποτε ὁ κ. κριτὴς εἶδε Ἀλφαβητάριόν τι σοφοῦ τινος ἔθνους ἐπιστημονικῶς συντεταγμένον· διότι καὶ μόνον ἓν τοιοῦτον ἐὰν ἔβλεπεν, οὐδέποτε θὰ ἐτόλμα τοιαύτην ἀπόμουσον ἀπαίτησιν νὰ διατυπώσῃ, 2) ὅτι δὲν ἐσκέφθη ὅτι φράσεις καὶ προτάσεις εἶνε ἀδύνατον νὰ σχηματισθῶσιν ἄνευ ῥημάτων· τὰ δὲ ῥήματα ἀδύνατον νὰ χρησιμοποιηθῶσι πρὸ τῆς γνώσεως τῶν διφθόγγων, αἱ δὲ δίφθογγοι δὲν διδάσκονται εἰς τὰς πρώτας σελίδας τῶν Ἀλφαβηταρίων, 3) ὅτι δὲν ἐσκέφθη ὅτι ἀπολύτως ἀδύνατον εἶνε ἐκ πάσης λέξεως νὰ σχηματίζηται φράσις καὶ πρότασις, πρός τε τὴν πνευματικὴν δύναμιν ἑξαετῶν παιδίων προσηρμοσμένη καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τὸν παιδευτικὸν συμφωνοῦσα, 4) ὅτι δὲν ἐσκέφθη ὅτι τοῦ πρώτου μέρους τοῦ Ἀλφαβηταρίου, ὅπως καὶ ἐπιγράφεται «Ἅπταιστος ἀνάγνωσις», ὁ κύριος σκοπός, εἰ μὴ καὶ ὁ μόνος, εἶνε ἡ ἐν τῇ ἁπταίστῳ ἀναγνώσει ἕξις. Αὕτη δὲ ἐπιτυγχάνεται μᾶλλον διὰ τῶν λέξεων ἢ διὰ προτάσεων καὶ φράσεων, καθόσον ταύτας μὲν οἱ μαθηταὶ μετὰ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἀνάγνωσιν ἀποστηθίζουσι, τὰς δὲ λέξεις δὲν δύνανται νὰ ἀποστηθίζωσι. Γνωστὸν δὲ εἶνε ὅτι, ὅταν οἱ μαθηταὶ γνωρίζωσί τι ἀπὸ στόματος νὰ λέγωσι, δὲν προσέχουσιν εἰς τὰς λέξεις, αὐτὸ ἀναγινώσκοντες· μὴ προσέχοντες δὲ δὲν δύνανται νὰ ἐθισθῶσιν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ μὴ ἐθιζόμενοι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ματαιοπονοῦσι καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ διδάσκαλος.

Ταῦτα εἶνε ἐξ ἐκείνων τῶν διδαγμάτων τῆς Διδακτικῆς, τὰ ὁποῖα καὶ οἱ πρωτοετεῖς μαθηταὶ τῶν Διδασκαλείων γινώσκουσι καὶ τὰ ὁποῖα πᾶς μὴ νυστάζων δύναται, καὶ μὴ διδαχθείς, αὐτὸς νὰ εὕρῃ.

Τὸ ὀρθὸν ἐν τούτῳ, σοφολογιώτατε, εἶνε νὰ γνωρίζῃ τις τὰ πράγματα, περὶ ὧν καθίσταται κριτής, ἵνα μὴ γίνηται ἀνὰ πᾶν βῆμα καταγέλαστος, νὰ μὴ τυφλοῦται ὑπὸ τοῦ πάθους, νὰ μὴ εἶνε προσωπολήπτης, καὶ πρὸ παντὸς νὰ τιμᾷ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ αἰδῆται ἑαυτόν 1).

---

1) Πόσον ὁ κ. κριτὴς καὶ παραλογίζεται καὶ ψεύδεται λέγων ὅτι τῶν ἐν τῷ ἀλφαβηταρίῳ λέξεων «*πάμπολλοι εἶναι σπάνιαι καὶ τοῖς παιδαρίοις ἄγνωστοι καὶ ἀκατανόητοι*» ἐγένετο ἤδη ἀνωτέρω σελ. 68-69 ὁ προσήκων λόγος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὸ περιεχόμενον τῶν Ἑλληνικῶν Ἀλφαβηταρίων.

Τὸ περιεχόμενον ἐν γένει.—Τὸ περιεχόμενον τῶν προτάσεων, τῶν μύθων καὶ τῶν διηγημάτων σπουδαῖον καὶ γενναῖον, τὸ μῆκος αὐτῶν ἀδιάφορον.—Ἡ λογικὴ ἀνάγνωσις ἄσχετος πρὸς τὰ μήκη καὶ ὕψη τῶν ἀναγινωσκομένων.—Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῶν μακρῶν προτάσεων, περιόδων, μύθων καὶ διηγημάτων.—Αἱ παιδαγωγικαὶ ἀρχαί, καθ' ἃς ἐκλέγεται καὶ κατατάσσεται τὸ περιεχόμενον τοῦτο.—Τὸ πνεῦμα τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις.—Ἡ σύνταξις Ἀλφαβηταρίου ἔργον δυσχερέστατον.—Τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Ἱερὰ γράμματα σήμερον ἐν Ἑλλάδι.—Τὰ Γερμανικὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία.—Πλεονεκτήματα τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων.—Ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις.—Τὸ κακὸν ἓν τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου.—Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τοῦ τιμωρουμένου κακοῦ.—Ἐπίχαρτον τὸ κακὸν τιμωρούμενον.—Τὸ ἐν τοῖς μύθοις πιθανὸν καὶ ἀπίθανον.—Ἡ φιλοστοργία τῶν μητέρων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις.—Ὁ μετασχηματισμὸς τῶν ἄλλοθεν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις παραλαμβανομένων.—Παραδείγματα ἀθετήσεως πασῶν τῶν ἀλφαβηταριογραφικῶν ἀρχῶν καὶ παραδείγματα τηρήσεως αὐτῶν.

«Τὸ δὲ β΄. μέρος τὸ παρασκευαστικὸν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως περιλαμβάνει 12 κεφάλαια ἐπιγραφόμενα 1) «εὐπείθεια καὶ ἀπείθεια» 2) «λαιμαργία», 3) «ψεῦδος καὶ ἀλήθεια», 4) «κλοπὴ καὶ τιμιότης», 5) «σκαιότης καὶ φιλοφροσύνη», 6) «ἀχαριστία καὶ εὐγνωμοσύνη», 7) «ἀσπλαγχνία καὶ εὐσπλαγχνία», 8) «τὸ κακὸν τιμωρεῖται», 9) «φιλοστοργία γονέων», 10) ἀγάπη τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς», 11) ἀδελφικὴ ἀγάπη» καὶ 12) «ὁ Θεός». Ἐγκατασπείρονται δ' ἐν αὐτοῖς α΄.) δέκα πραγματογραφίαι· β΄.) δώδεκα ποιήματα· γ΄.) εἴκοσι καὶ ἓξ μῦθοι δ΄.) ἓν αἴνιγμα 1) καὶ ε΄) πολλαὶ διηγήσεις».

Εἰς τὴν ἀντιγραφὴν ταύτην περὶ τοῦ β΄. μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ μου ἀλφαβηταρίου, δὲν εἶνε εἰλικρινὴς ὁ κ. κριτὴς ἀναβιβάζων

1) Εἰσχωρῆσαν κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν καὶ ἐξ ἀβλεψίας παραμεῖναν· ἡ στερεότυπος ἔκδοσις τοῦ αὐτοῦ Ἑλληνικοῦ μου ἀλφαβηταρίου οὐδὲν τοιοῦτον περιέχει· διότι κατ' ἀρχὴν εἶμαι, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέχθη, ἐναντίον παντὸς ἐξωτερικοῦ παιδευτικοῦ μέσου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν ἀριθμὸν τῶν μύθων ἀπὸ 17 εἰς 26 (!). Ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀλφαβηταρίῳ μου παρελήφθησαν ἐκ τῶν Αἰσωπείων μύθων μόνον οἱ ἑξῆς ὑπὸ τάσδε τὰς ἐπιγραφάς·

1) Αἱ μυῖαι καὶ τὸ μέλι (ἔκδ. Halm. ἀριθμ. 293),
2) Ἡ ἀλώπηξ καὶ τὸ φαγητὸν τοῦ βοσκοῦ (Η. 31),
3) Βοσκὸς ὁ ψεύστης (Η. 353),
4) Πίθηκος καὶ δελφὶν (Η. 363),
5) Οἱ δύο ξυλοκόποι (Η. 308),
6) Λύκος καὶ ἀλώπηξ (Η. 271),
7) Ἔλαφος καὶ ἄμπελος (Η. 127),
8) Ὄφις καὶ ἀετὸς (Η. 120),
9) Ἀετὸς καὶ ἄνθρωπος (Η. 6.),
10 Γεωργὸς καὶ ἀετὸς (Η. 92),
11) Μύρμηξ καὶ περιστερὰ (Η. 296),
12) Ἡμίονος καὶ ὄνος (Η. 177),
13) Αἴξ καὶ ὄνος (Η. 18),
14) Κυρία καὶ ὑπηρέτριαι (Η. 110),
15) Ποιμὴν καὶ λύκος (Η. 375),
16) Γεωργὸς καὶ ἀλώπηξ (Η. 61 6),
17) Ἀετὸς καὶ ἀλώπηξ (Η. 5).

Ζητεῖται δὲ νὰ ἐπικαλυφθῇ ἡ ἀνειλικρίνεια αὕτη διὰ τοῦδε τοῦ τεχνάσματος· ἐνῷ ἀριθμοῦνται ἐπακριβῶς αἱ πραγματογραφίαι, τὰ ποιήματα καὶ τὰ αἰνίγματα, αἱ διηγήσεις δὲν ἀριθμοῦνται, ἀλλὰ λέγεται περὶ αὐτῶν κατ' ἐξαίρεσιν γενικῶς «καὶ ε'. πολλὰς διηγήσεις». Διὰ τί; διότι ἂν ἐλέγετο ὅτι διηγήσεις εἶνε 34, ὅπως καὶ εἶνε, τότε θὰ ἐφαίνοντο οἱ μῦθοι ἀκριβῶς 17, καὶ τοῦτο δὲν συνέφερεν εἰς τὸν κ. κριτήν, ὅστις ἐξ ἀρχῆς ἔχων τὴν πρόθεσιν νὰ ψέξῃ τὰ ἐμὰ βιβλία, παντὶ τρόπῳ ἤθελεν νὰ παραστήσῃ αὐτὰ ἁμαρτωλά, ἀδιαφορῶν ἂν ἐξηλέγχετο ἡ ἀνειλικρίνεια καὶ ἡ μεροληψία αὐτοῦ. Ἐνταῦθα δὲ ἀνακτέον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως αὐτοῦ «ἐγκατασπείρονται δ' ἐν αὐτοῖς», τοῦτο δὲ ὅπως παρασταθῇ τῷ ἀναγινώσκοντι ὅτι τὰ διηγημάτια ταῦτα καὶ τὰ ποιημάτια καὶ τὰ μυθάρια, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ περιεχόμενον τοῦ 6' μέρους εὑρέθησαν ἐκεῖ ἐρριμμένα εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, ἀλογίστως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς παιδαγωγικῆς ἀρχῆς. Ἐξεφράσθη δ' οὕτω ὁ κ. κριτὴς μᾶλλον ἐκ κακονοίας ἢ ἐξ ἀνοίας· διότι ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἀντελήφθη τὸ λε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λογισμένον τοῦ πράγματος. Καὶ ὁ ἀδαέστατος καὶ ὁ παχυνούστατος ἀναγνώστης δὲν εἶνε δυνατὸν διεξερχόμενος τὰ περὶ οὗ λόγος νὰ μὴ αἰσθανθῇ ὅτι πάντα ταῦτα εἶνε ᾠκονομημένα κατὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ ὑγιέστατον Πλατωνικὸν τῆς Διδακτικῆς δίδαγμα «τῆς συγκεντρωτικῆς οἰκονομίας τῆς διδακτικῆς ὕλης» λεγόμενον 1). Ἀλλὰ τοῦτο, ἔξοχον προτέρημα τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ὄν, συνέφερε νὰ λεχθῇ, ἀφοῦ ἦτο ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἀρχικὴν πρόθεσιν;

«Περὶ δὲ τοῦ δ' μέρους τοῦ ἀλφαβηταρίου παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς· ὁ συγγραφεὺς ἐπιλανθανόμενος, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο εἶνε παρασκευαστικὸν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως, καθὼς καὶ αὐτὸς ἐν σελίσι γ'. καὶ 83 ἀναγράφει, περί τε καὶ οἰκονομίαν τῆς ὕλης καὶ περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν φράσεων καὶ τῶν περιόδων δὲν τηρεῖ τὸ προσῆκον μέτρον· διότι πολλαχοῦ ἔν τε τοῖν διηγήσεσι καὶ ἐν τοῖς μύθοις μετὰ τοσαύτης μακρηγορίας ἐκτείνεται, ὥστε πάντως θὰ κατεπόνει τοὺς ἐξαετεῖς ἢ ἑπταετεῖς παῖδας, οἵτινες τοῦ εἰρημένου ἀλφαβηταρίου χρῆσιν θὰ ἐποιοῦντο. Οὕτω μακρὰ εἶναι «ἡ λαίμαργος Μαρία» (σ. 99-101), «οἱ δύο ξυλοκόποι» (σελ. 105-108), «τὸ καλὸν παιδίον» (σελ. 109-112), «τὸ προσευχηθὲν παιδίον» (σελ. 135-138), «ἀετὸς καὶ ἀλώπηξ» (σελ. 147-149), «ἡ ψωλεὰ τῶν χελιδόνων» (σελ. 154-156), «αἱ τρεῖς πεταλοῦδαι» (σελ. 169-172) καὶ «ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον» (σελ. 181-184).

Ὁ κ. κριτὴς ἐπαγόμενος τὰ διηγήματα καὶ τὰ μυθάρια ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ, ὅτι «ἡ μακρηγορία» ἀντίκειται πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως, ἐλέγχεται ἅμα μὲν ἀγνοῶν τὰ πράγματα, περὶ ὧν ἀποφαίνεται, ἅμα δὲ καὶ μεροληπτῶν ἀπροκαλύπτως· διότι ἂν ὁ κύριος οὗτος ἐκ πεποιθήσεως ἐπιστημονικῆς ὁρμώμενος εὗρισκε καταδίκης ἄξια τὰ τοιαῦτα, τότε δὲν θὰ ἔκρινε βεβαίως βραβείου ἄξια τὰ αὐτὰ εὑρισκόμενα ἐν τῷ ἐστεμμένῳ ἀλφαβηταρίῳ, ὅπερ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν οὐδαμῶς εἶνε ἀπηλλαγμένον τῶν τοιούτων «μακρηγοριῶν» 2). Μάλιστα «ὁ ἵππος» (σ.

1) Πλάτων, Πολιτεία 537 C: Τά τε χύδην μαθήματα παισὶν ἐν τῇ παιδείᾳ γενόμενα τούτοις συνακτέον εἰς σύνοψιν οἰκειότητος ἀλλήλων μαθημάτων καὶ τῆς τοῦ ὄντος φύσεως.— Ἐπὶ ταύτης τῆς Πλατωνικῆς ἀρχῆς βασίζεται ἡ Ἑρβαρτιανὴ ἀρχὴ τῆς *συγκεντρωτικῆς* λεγομένης *διδασκαλίας*. Ἰδ. ἀνωτ. σελ. 13, σημ. 3.

2) Ἔκθεσις σελ. 10 ἐν τέλ. «ἄρθρα τινὰ τῆς πραγματογραφίας οἷον «ὁ ἵππος», «ὁ κύων» καὶ «ἡ θάλασσα» εἶνε μακρότερα τοῦ δέοντος».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

83, ἀριθ. 9) τοῦ βραβευθέντος τούτου ἀλφαβηταρίου, «ἡ θάλασσα» (σελ. 112, ἀριθ. 541) καὶ τὰ τάλληρα τοῦ Θεοῦ» (σ. 114, ἀριθ. 56) εἶνε μακρότερα τῶν πλείστων τῶν ὑπὸ τοῦ κ. κριτοῦ ἐπὶ μακρηγορίᾳ καταδικαζομένων παρ' ἐμοὶ μυθαρίων καὶ διηγηματίων τούτων. Μόνον «οἱ δύο ξυλοκόποι» καὶ «ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον» εἶνε κατά τι μακρότερα, τὰ δ' ἄλλα πέντε εἶνε συντομώτερα τῶν βραβευθέντων τούτων. Ἀλλὰ πόθεν ἔμαθεν ὁ κ. κριτὴς ὅτι διηγημάτιον ἢ μυθάριον συνιστάμενον ἐκ 1722 στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου (ὡς «ὁ ἵππος» ἐν τῷ ἐστεμμένῳ ἀλφαβηταρίῳ) εἶνε ἄξιον βραβεύσεως, διηγημάτιον δὲ συνιστάμενον ἐκ 1960 στοιχείων («οἱ δύο ξυλοκόποι») ἢ καὶ ἐκ 2120 («ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον») εἶνε ἄξιον μομφῆς καὶ καταδίκης;

Ἡμεῖς δεκαετηρίδας ὅλας περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολούμενοι καὶ ἔτη πολλὰ τὰ τοιαῦτα διδάσκοντες δὲν ἠδυνήθημεν νὰ μάθωμεν εἰσέτι πόσα ἀκριβῶς στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου συγκροτοῦσι τὸ ἄξιον βραβείου διηγημάτιον καὶ μυθάριον τῶν Ἀλφαβηταρίων καὶ πόσα τὸ ἀνάξιον βραβείου· αὐτὸς δὲ περὶ ἄλλα δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ ἀσχολούμενος, πῶς ἔμαθε τὰ τοιαῦτα; Ἐκ τίνων δὲ γνωρισμάτων καὶ κατὰ τίνα τρόπον αὐτὸς διακρίνει ὅτι ἡ μὲν «μακρηγορία» ἔν τισι Ἀλφαβηταρίοις καταπονεῖ τοὺς μαθητὰς καὶ ἀπαμβλύνει τὴν δύναμιν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως, ἐν ἄλλοις δὲ Ἀλφαβηταρίοις ἡ αὐτὴ καὶ ἔτι πλείων «μακρηγορία» οὔτε ματαιοῖ τὴν δύναμιν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως, ἀλλά, τοὐναντίον, εἶνε ἐπαινετὴ καὶ βραβείου μάλιστα ἀξία; Ἐὰν εἶνε εὐμενὴς καὶ φιλάνθρωπος καὶ ἐπιστήμων, καθῆκον πρὸς τὴν τυφλώττουσαν ἐπιστήμην ἔχει νὰ ἀνακοινώσῃ τὸν τρόπον τοῦτον, δι' οὗ αὐτὸς ἀπέκτησε τὰς γνώσεις ταύτας καὶ νὰ ὁρίσῃ τὸ ὑπ' αὐτοῦ εὑρεθὲν μέτρον τῆς «μακρηγορίας» τῆς καταπονούσης καὶ τῆς μὴ καταπονούσης τοὺς μαθητάς, ἵνα καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν οἱ πολὺ ἡμῶν σοφώτεροι ἀπαλλαγῶσιν ἐκ πλάνης ὀλεθρίας!

Οἱ δύστηνοι Γερμανοὶ ἀλφαβηταριογράφοι, διδάσκαλοι, διευθυνταὶ διδασκαλείων, ἐπιθεωρηταὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, τμηματάρχαι τῶν ὑπουργείων τῆς παιδείας, ἀγνοοῦντες τὴν γηγενεῖ φυσήματι ἀναδοθεῖσαν νεοελληνικὴν ταύτην παιδαγωγικὴν σοφίαν οὐ μόνον κατεχώρισαν πάντα τὰ καταδικαζόμενα ταῦτα διηγημάτια καὶ μυθάρια ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις αὐτῶν, ἀλλὰ παρέλαβον ἐν αὐτοῖς καὶ ἄλλα διπλασίως μακρότερα τῶν ἐνταῦθα καταδικαζομένων πρὸς μεγί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στην βλάβην τῶν καταπονουμένων γερμανοπαίδων καὶ πρὸς τελείαν διαπόμπευσιν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως! 1).

1) Οὕτω π.χ. τῶν ἐνταῦθα ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ «μακρηγορίᾳ» καταδικαζομένων ὑπὸ νεοελλήνων κριτικῶν, διότι εὑρέθησαν ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀλφαβηταρίῳ, «ἡ *λαίμαργος Μαρία*», τὸ ἐξ 27 πασμίκρων σειρῶν δηλ. διηγημάτιον τοῦ περιωνύμου Ch. Schmid «Der Honigtopf» παρελήφθη εἰς τὸ πάγκοινον καὶ σφόδρα τοῖς παιδαρίοις τῶν Γερμανῶν πεφιλημένον βιβλιάριον αὐτοῦ «Kürze Erzählungen» (München 3, 18, σελ. 134).— «**Οἱ δύο ξυλοκόποι**», ὅ ἐστιν ὁ Αἰσώπειος μῦθος «Ξυλευόμενος καὶ Ἑρμῆς (Halm 308) εὕρηται ἐν τῷ ἀλφαβηταρίῳ τοῦ *Böhme* (1887, σελ. 47, ἀριθ. 31) καὶ τοῦ *Runkwitz* (1887, σελ. 74, ἀριθμ. 62).— «**Τὸ καλὸν παιδίον**» εἶνε τὸ διηγημάτιον τοῦ Chr. Schmid «Der Geldbeutel», ὅπερ εὕρηται ἅμα μὲν ἐν τῷ ἄνω μνημονευθέντι βιβλιαρίῳ αὐτοῦ «Kürze Erzählungen» (3,24, σ. 142), ἅμα δὲ ἐν τῷ ἀλφαβηταρίῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ «*Niederrheinische Fibel*» (1894, *Theil II*, σελ. 11, ἀρ. 15).— «**Τὸ προσευχηθὲν παιδίον**» εἶνε καὶ τοῦτο διηγημάτιον τοῦ αὐτοῦ Schmid «Das betende Kind» (ἔνθ. ἀν. 4, 2, σ. 180), κοινότατον δὲ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις καὶ πασίγνωστον εἰς τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένους ὡς ποίημα τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου «ὁ *Χριστὸς καὶ τὸ παιδάκι*». Παρέλαβον δ' αὐτὸ ἐν τοῖς ἀναγνωσματαρίοις αὐτῶν καὶ ὁ *Bumüller* καὶ *Schuster* (1893, II Abth. σελ. 14, ἀριθ. 4) καὶ ὁ *Förster* (1894, σ. 5, ἀρ. 10) καὶ *Die Commission der Schuldirektoren Leipziges* (*I Stufe*, ἀρ. 271) καὶ ὁ *Erkelenz* (*I Theil*, σ. 217) καὶ ὁ *Wirth* (1878, I Theil, I Kursus σ. 99, ἀρ. 144).—Ὁ Αἰσώπειος μῦθος «**ἀετὸς καὶ ἀλώπηξ**» (Halm 5) ἐμπεριεκλείων μίαν τῶν *κυριωτάτων* ἰδεῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἠθικῆς, τὴν ἄριστα ὑπὸ τοῦ Σόλωνος ἀποτετυπωμένην (ἀπ. 13, ἔκδ. Bergk): «οὐ γὰρ δὴν θνητοῖς ὕβριος ἔργα πέλει ... Ζηνὸς πέλεται | τίσις ... πάντως δ' ἐς τέλος ἐξεφάνη | εἰ δὲ φύγωσιν αὐτοί ... ἀναίτιοι ἔργα | τίνουσιν ἢ παῖδες τούτων ἢ γένος ἐξοπίσω», δὲν ἠδύνατο νὰ λείπῃ ἐξ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου ἐν Ἑλλάδι δι' Ἑλληνόπαιδας ὑπὸ Ἕλληνος γεγραμμένου καὶ μάλιστα, ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ Ἀρχιλόχου (ἀπ. 86, Bergk) καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους (Ὄρνιθ. 651, Σχολ. Ἀριστοφ. Ὄρνιθ. αὐτόθι) μέχρι τοῦ *Dietlein* (Deutsches Lesebuch, Ausg. A. II. 23 Aufl. 1895, σ. 87, ἀρ. 105) δὲν ἔπαυσε νὰ φέρηται ὡς ζωηρότατον παράδειγμα τῆς τιμωρίας τῶν κακῶν πράξεων.— «**Ἡ ᾠὰ τῶν χελιδόνων**», τὸ τρυφερώτατον ἴσως τῶν γερμανικῶν διηγημάτιων, εἶνε τὸ διήγημα «Schwalbennest», τὸ εὑρισκόμενον ἐν τῷ ἀλφαβηταρίῳ τοῦ *Klusmann* (1885, σ. 73, ἀρ. 64) καὶ τοῦ *Haesters* ἐν τῷ διὰ τοὺς καθολικοὺς γεγραμμένῳ ἀναγνωσματαρίῳ (Essen 1888, σ. 36). — «**Αἱ τρεῖς πεταλοῦδαι**», τὸ χαριέστατον καὶ τρυφερώτατον διηγημάτιον «Die drei Schmetterlinge» τοῦ Curtmann εὕρηται ἐν τοῖς ἀλφαβηταρίοις τοῦ *Vogel* (II Schulbuch 1871, σ. 154, ἀρ. 71), τοῦ *Förster* (1888, σ. 32,6'.), τοῦ *Klauwell* καὶ *Martin* (1894 σ. 69, ἀρ. 23), τοῦ *Haesters* (II Theil, 1894, Ausg. 66, σ. 34, ἀρ. 48), τοῦ *Eckelboom und Esser* (1894, II Theil, σ. 47, ἀρ. 75). — Καὶ τέλος τὸ ἐνταῦθα ψεγόμενον «**ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον**» εἶνε τὸ *περιώνυμον* μυθάριον τῶν ἀδελφῶν Grimm «Das Hirtenbüblein», τὸ δεδημοσιευμένον ἐν τῇ σελ. 275 τοῦ κατὰ τὸ 1819 ἐν Βερολίνῳ ἐκδοθέντος 2 τόμου τῶν «Kinder und Hausmärchen» αὐτῶν καὶ ἀνεγράφη μὲν ἐν ἅπασι σχεδὸν τοῖς γερμανικοῖς *ἀναγνωσματαρίοις*, ἐν τοῖς ἀναγνωσματαρίοις δηλ. τοῦ *Förster*, τοῦ *Haesters* καὶ *Richter*, τοῦ *Sarlach* καὶ *Haupt*, τοῦ *Gabriel* καὶ *Supprian* τοῦ *Flügge*, τοῦ *Keck*, τοῦ *Hirts* καὶ *Bock*, τοῦ *Welzel* καὶ *Schumann*, τῆς ἐπιτρο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κρῖμα ὅτι ἡ τύχη ἐφθόνησε τὸ γερμανικὸν ἔθνος καὶ δὲν ηὐδόκησε νὰ ἐξαποστείλη καὶ εἰς αὐτὸ κριτήν τινα μουσόληπτον κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ ἡμετέρου νεοέλληνος κριτοῦ παρακεκομμένον, ὅπως παρακωλυθῇ καὶ ἐκεῖ ἡ μεγίστη βλάβη ἡ ἐπιγιγνομένη τοῖς ἑκατομμυρίοις γερμανόπαισιν ἐκ τῆς «μακρηγορίας» μυθαρίων καὶ διηγηματίων, παιδευτικωτάτων ἄλλως, καὶ ὅπως σωθῇ τὸ ἀξίωμα καὶ διατηρηθῇ τὸ κράτος τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως!

Φαίνεται ὅτι ἡ τύχη ἔχει καταρασθῇ αὐτούς! Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται πῶς οἱ ὑπὸ τῶν ὑπουργείων τῆς παιδείας καθιστάμενοι ἐκεῖ κριταὶ ἐγκρίνουσι, καὶ τῇ σφραγῖδι τοῦ κράτους μάλιστα ἐπισημοποιοῦσι καὶ ἐπικυρώνουσιν, ἀλφαβητάρια, περιέχοντα διηγημάτια καὶ μυθάρια συνιστάμενα ὄχι μόνον ἐκ 1395 στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, ὡς τὸ «καλὸν παιδίον» καὶ ἐκ 2120, ὡς «ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν κόσμον», ἀλλὰ καὶ διηγήματα καὶ μύθους καὶ περιγραφάς, συνισταμένας ἐξ ὑπερδιπλασίων τούτων στοιχείων 1).

Φαίνεται ὅτι ἐκεῖ ἐν τῇ παχυλεῖ αὐτῶν ἀμαθείᾳ νομίζουσιν οἱ ἠλίθιοι καὶ ἀλόγιστοι οὗτοι Γερμανοὶ ἀλφαβηταριογράφοι καὶ προϊστάμενοι τῆς παιδείας ὅτι εἶνε μωρὸν καὶ τεκμήριον ἀμαθείας μέγιστον, ἴσως ἴσως δὲ καὶ θρασύτητος, τὸ διισχυρίζεσθαι, ἐν τελείᾳ ἀγνοίᾳ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων τούτων, μετὰ κυνικῆς ἀναισχυντίας ἐνώπιον τόσων λογίων τοῦ ἔθνους αὐτῶν ὅτι ἡ «λογικὴ» καλουμένη «ἀνάγνωσις» ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ μῆκος τὸ τοσόνδε ἢ τοσόνδε τοῦ ἀναγινωσκομένου καὶ ὅτι τὴν καταπόνησιν τῶν μαθητῶν κατεργάζεται ἡ «μακρηγορία» καὶ ὄχι ἡ μωρολογία καὶ ἡ κενολογία καὶ ἡ βαναυσολογία καὶ ἡ ψυχρολογία καὶ ἡ χυδαιολογία τῶν ἀναγινωσκομένων, ὅσον σύντομα καὶ ἂν εἶνε ταῦτα, ὡς τὰ

πῆς τῶν *Schuldirektoren Leipziges*, τοῦ *Erkelenz*, τοῦ *Bumüller* καὶ *Schuster*, τοῦ *Hansen*, τοῦ *Böckler* καὶ *Fritze*, ἐν τῷ ἀναγνωσματαρίῳ *für das Bedürfniss oberfränkischer Volkschulen* καὶ τοῦ *Dietlein* καὶ τοῦ *Niedergesäss*, εὕρηται δὲ καὶ ἐν τῷ ἀλφαβηταρίῳ τοῦ *Fechner*. (1879, σ. 100, ἀριθμ. 146).

1) Τὸ ἐν σελ. π. χ. 102 τοῦ *ἀλφαβηταρίου* τοῦ *Fechner* παραμύθιον «Der Wolf und die sieben jungen Geisslein» συνίσταται ἐξ 103 σειρῶν, ἀνὰ 46 στοιχ. ἑκάστ. ὅ ἐστιν ἐκ στοιχείων 4735. Ἰσομέγεθες πρὸς τοῦτο εἶνε καὶ τὸ ἐν σελ. 99 τοῦ ἀλφαβηταρίου τοῦ *Franke* (1887) παραμύθιον «Rotkäppchen». Παρεμφερῆ τούτοις εἶνε ἐπίσης καὶ τὰ ἐκτεθειμένα ἐν τοῖς ἀλφαβηταρίοις τοῦ *Schulz* καὶ *Bohme* (Ausg. C. 1887, σελ. 111, ἀρ. 10), τοῦ *Klauwell* (1888, σ. 90), τοῦ *Eckelboom* (1894, II Theil, σελ. 53, ἀρ. 89) τοῦ *Wangemann* (1893, σελ. 66, ἀρ. 40), τοῦ **Buscher** (1888 II Abt. σελ. 60, ἀρ. 31) κτλ. κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παρ' ἡμῖν τοῖς σοφωτάτοις ἐμβριθέστατα καὶ χαριέστατα ἐστέμμένα ταῦτα: «εἴθε νὰ γείνω γέρων — ὁ ὄνος διώκει τὰς μυίας μὲ τὴν οὐρὰν — μὲ τὴν ξύστραν ξυόμεθα — ἔρχεται ὁ χοῖρος μουγκρίζων — ἀπὸ τὴν ῥῖνα ἐξέρχεται ἡ μύξα» κτλ. κτλ. — Φαίνεται ὅτι ἐκεῖ οἱ ἀπαίδευτοι καὶ οἱ ἀναίσθητοι αὐτοὶ Γερμανοὶ ἔχουσι τὴν ἰδιοτροπίαν νὰ βδελύσσωνται μὲν «τὰ μουγκρίσματα τῶν χοίρων καὶ τὰς μυίας τῶν ὄνων καὶ τὰς μύξας τῶν ῥινῶν», νὰ ὑπολαμβάνωσι δὲ ὡς ἔγγονον ἐσχάτης ἀναλγησίας καὶ ἐπονειδίστου ἀσυνειδησίας τὸ νὰ καταδικάσωσι τοὺς ἀκάκους καὶ ἀπαλοὺς μικροὺς ὁμοεθνεῖς αὐτῶν νὰ τρέφωσι τὸ πνεῦμα αὐτῶν μὲ τὰ «λαρδιὰ τῶν χοίρων καὶ τὰ τουλουμίσια τυριὰ καὶ ταῖς μύξαις». Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ παράδοξος αὐτῶν ἀποστροφὴ πρὸς τὰς τοιαύτας μωρολογίας καὶ βδελυρίας καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς αὐτῶν πρὸς διηγήματα καὶ μυθάρια τρυφερώτατα καὶ ἠθικώτατα καὶ καλλιεπέστατα, χωρὶς οὐδὲ κἂν νὰ συλλογισθῶσιν ἂν συνίστανται τὰ τοιαῦτα ἐκ δέκα ἢ ἐκ πεντήκοντα σειρῶν, ἐκτὸς ἐάν τις πιστεύσῃ ὅτι αὐτοὶ ἠλίθιοι φύσει καὶ ἀπαίδευτοι καὶ Γερμανοὶ ὄντες γνωρίζουσιν, ἡμεῖς δὲ πολυνούστατοι φύσει καὶ πεπαιδευμένοι καὶ Ἕλληνες ἀγνοοῦμεν τὸ τοῦ Πλάτωνος: «Τὸ μὲν οὖν περὶ πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιήσασθαι τὸν λόγον **λέαν εὔηθες**· τὰ γὰρ οἶμαι βέλτιστα, ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτα οὐδὲ τὰ μήκη τιμητέον» 1).— καὶ τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους: «Νῦν δὲ **γελοίως** τὴν διήγησίν φασι δεῖν εἶναι ταχεῖαν . . οὐ γάρ ἐστι τὸ εὖ ἢ τὸ ταχὺ ἢ τὸ συντόμως . . ἀλλὰ τὸ μετρίως· τοῦτο δ' ἔστι τὸ λέγειν ὅσα δηλώσει τὸ πρᾶγμα» 2), καὶ τὸ τοῦ Φιλήμονος 3):

«Τὸν μὴ λέγοντα τῶν δεόντων μηδὲ ἓν
μακρὸν νόμιζε, κἂν δύ' εἴπῃ συλλαβάς,
τὸν δ' εὖ λέγοντα μὴ νομίζ' εἶναι μακρόν,
μηδ' ἂν σφόδρ' εἴπῃ πολλὰ καὶ πολὺν χρόνον.
τεκμήριον δὲ τοῦδε τὸν Ὅμηρον λαβέ·
οὗτος γὰρ ἡμῖν μυριάδας ἐπῶν γράφει,
ἀλλ' οὐδὲ εἷς Ὅμηρον εἴρηκε μακρόν.

---

1) Πλάτων, Νόμοι 722 Α.
2) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1416, 6, 29.
3) Φιλήμων ἀδήλων δραμάτων ἀπόσπ. 97, ἔκδ. Kock, τόμ. 2, σελ. 508.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ κ. κριτής:

«Ἀλλὰ καὶ φράσεις μακραὶ ἐγκατασπείρονται δι' ὅλου τοῦ β' μέρους τοῦ ἀλφαβηταρίου εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων διηγήσεων· οὕτως ἐν σελίδι 85 «ὅτε δὲ τὰ παιδία ἤρχοντο μὲ τὰ δίκτυά των καὶ μὲ τὰ ἄγκιστρα των διὰ νὰ συλλάβωσιν ὀψάρια, ἔφευγον ἀπ' ἐκεῖ, διότι οὕτως εἶχεν εἴπῃ εἰς αὐτὸ ἡ μήτηρ του καὶ ὁ μεγαλείτερος ἀδελφός του»· σελ. 89 «ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ Μαρία ἐφλυάρει μὲ μίαν ἄλλην ὑπηρέτριαν εἰς τὴν βρύσιν, ἐμβῆκεν εἰς τὴν οἰκίαν εἷς τράγος, ἀνέβη τὴν κλίμακα καὶ ἦλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν»· αὐτόθι· «τότε ὁ ἀληθινὸς τράγος ἐθύμωσε καὶ ὥρμησε νὰ κτυπήσῃ τὸν τράγον, ὅστις ἐφαίνετο εἰς τὸν καθρέπτην, ἀλλ' ἀντὶ νὰ κτυπήσῃ τὸν τράγον, ἐκτύπησε τὸν καθρέπτην τόσον δυνατά, ὥστε ὁ καθρέπτης ἔγεινε χίλια κομμάτια» σελ.90 «ἀμέσως τότε ἔτρεξεν εἰς τὴν αἰθουσαν, εἶδε τὸν καθρέπτην κομμάτια, καὶ ἤρχιζε νὰ φωνάζῃ καὶ νὰ κλαίῃ καὶ νὰ σπρώχνῃ μὲ πολλὰς ὕβρεις καὶ κτυπήματα τὸν τράγον ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκίαν». σελ. 96 «μόλις ὅμως ἐξῆλθεν ἀπό τὴν τρῦπαν ἡ μήτηρ καὶ ἔμεινεν ὁ μικρὸς ποντικὸς μόνος του ἤρχισε νὰ ἐπιθυμῇ νὰ πλησιάσῃ τὸ τυρίον καὶ ἔλεγεν ἀπὸ μέσα του, «ἄχ! τί ὡραῖα μυρίζει τὸ τυρίον». σελ. 110 «ἄχ, εἶπε τὸ παιδίον, ἡ μήτηρ μου ἦτο πολὺν καιρὸν ἀσθενὴς καὶ μὲ ἔστειλεν ὁ πατήρ μου εἰς τὴν πόλιν νὰ πληρώσω τὸν φαρμακοποιόν, ἀλλὰ ἔχασα τὸ χρηματοφυλάκιον εἰς τὸν δρόμον καὶ τόρα δὲν εἰξεύρω τί νὰ κάμω». «ὁ βασιλεὺς ὠμίλησε μιστικὰ ὀλίγους λόγους μὲ τὸν κυνηγόν του, ἔπειτα ἔσυρεν ἐκ τοῦ θυλακίου του ἓν μικρὸν ἐρυθρὸν χρηματοφυλάκιον ἐκ μετάξης, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦσαν μερικὰ χρυσᾶ νομίσματα, καὶ εἶπε πρὸς τὸ παιδίον· μήπως εἶνε αὐτὸ τὸ χρηματοφυλάκιόν σου, μικρέ μου»;

Διὰ τί ὁ κ. κριτὴς τὰς «φράσεις» ταύτας, τὰς μεγαλωστὶ ἐνταῦθα καταγραφείσας, θεωρεῖ ἐπιψόγους, δὲν εἶνε σαφές. Δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ συνδυάζων τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα πρὸς τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα ὅτι θεωρεῖ ταύτας ἐπιψόγους ἢ διότι ἀντίκεινται πρὸς τὸ ἔργον τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως ἢ διότι καταπονοῦσι τοὺς μαθητὰς ἢ διότι ἀντίκεινται εἰς τὴν σμικρότητα τῶν ἀλφαβηταρίων ἢ διότι ἐξ ἀπορίας λόγων εὐλογοφανῶν δυναμένων νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν καταδίκην τοῦ βιβλιαρίου τούτου, διότι ἔσχε τὴν ἀτυχίαν νὰ φέρῃ τὸ ὄνομά μου, εὑρεσιλογῶν ἐπισωρεύει κενὰ καὶ αὐτόχρημα γελοῖα ἐπιχειρήματα.

Οἱ καὶ ἄκρῳ δακτύλῳ ἁψάμενοι τῶν παιδαγωγικῶν καὶ μεθοδικῶν ζητημάτων, οἱ καὶ ἓν μόνον ἀλφαβητάριον ἐπιστημονικὸν ἰδόντες οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν ὅτι ταῦτα εἶνε προφάσεις κακόνοιαν ἐπονειδίστον ἐγκρύπτουσαι. Διότι, ἂν ὄντως ἐκ πεποιθήσεως ἀποκρούει ἐκ τῶν ἀλφαβηταρίων ὁ κ. κριτὴς τὰς «φράσεις»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ταύτας διὰ τὸ μῆκος αὐτῶν, διὰ τί ἐπέτρεψε ταύτας καὶ ἐβράβευσε μάλιστα ἐν τῷ ἀλφαβηταρίῳ τῷ ἐστεμμένῳ; Ἐν τούτῳ εὕρηνται τάδε: (σ. 115) «Ἔμεινε τόρα τὸ κοράσιον πολὺ πτωχόν· δὲν εἶχε πλέον οὔτε δωμάτιον νὰ κάθηται, οὔτε κλίνην νὰ κοιμᾶται· καὶ διὰ νὰ μὴ τὰ πολυλογῶ (!), δὲν εἶχε πλέον τίποτα, παρὰ ἕν μικρὸν φόρεμα, τὸ ὁποῖον ἐφόρει καὶ ἓν κομμάτιον ψωμίου, τὸ ὁποῖον ἐκράτει εἰς τὴν χεῖρά του» — καὶ πάλιν (σελ. 116): «Βεβαίως ἀπεκρίθη ὁ πατήρ, ἀλλ' ὅλοι δὲν εἶνε ὅμοιοι μὲ ἡμᾶς· ἄλλοι ἔχουσι τὸ δέρμα μελαγχροινόν, ἢ ἐρυθρὸν ἢ μαῦρον· ἄλλοι ἔχουσι τὰς τρίχας σγουρὰς καὶ τὸ πρόσωπόν των καὶ τὸ σῶμά των ἐστιγματισμένον μὲ διάφορα σχήματα καὶ εἰκόνας».

Καὶ ἐδῶ μὲν ἔπραξεν ὀρθῶς μὴ κακίσας «τὰς περιόδους» ταύτας ἕνεκα τοῦ μήκους αὐτῶν, κακίσας δὲ ταύτας εἰς τὸ ἐμὸν βιβλιάριον ἐλέγχεται καὶ ὡς ἄπιστος, ἅτε παρὰ τὸ καθῆκον αὐτοῦ μεροληπτήσας, καὶ ὡς ἀδαὴς τοῦ ἔργου, ὅπερ ἐνεπιστεύθη αὐτῷ ἡ Κυβέρνησις καὶ δι' ὃ ἐμισθώθη.

Τὸ τοσόνδε ἢ τοσόνδε μῆκος τῶν διηγημάτων ἢ τῶν «φράσεων» οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν λογικὴν ἀνάγνωσιν Αὕτη ἐνῷ δύναται ἐπιτυχῶς νὰ διαπεραιωθῇ καὶ εἰς τὰς μηκίστας τῶν περιόδων τοῦ λόγου καὶ εἰς τὰ μήκιστα διηγήματα, δύναται ὅλως ἀνεπιτυχῶς νὰ συντελεσθῇ καὶ κατὰ τὰς βραχυτάτας τῶν προτάσεων.

Ἡ λογικὴ ἀνάγνωσις, ὡς πᾶς πρωτοετὴς μαθητὴς τῶν Διδασκαλείων γινώσκει, σκοπὸν ἔχει τὴν κατανόησιν τῶν ἀναγινωσκομένων, ἥτις ἐπιτυγχάνεται, ὅταν ἥ τε σημασία τῶν καθ' ἑκάστας λέξεων κατανοεῖται καὶ ἡ ἔλλογος ἐν προτάσεσι καὶ κώλοις καὶ περιόδοις θέσις καὶ ἀκολουθία αὐτῶν διὰ τῆς προσῳδίας ἀνταποδίδεται. Τοῦτο δὲ συντελεῖται, ὅταν ὁ ἀναγινώσκων προσέχῃ εἰς τοὺς τόνους καὶ εἰς τὰ σημεῖα τῆς στίξεως, καὶ κατ' αὐτὰ μεθαρμόζῃ ποικίλλων τόν τε χρόνον τῆς διακοπῆς τῆς ἀπαγγελίας καὶ τὸν τονισμὸν ἑκάστου τῶν ἀπαγγελλομένων 1).

1) *Kehr*, Geschichte der Methodik, 2 Band, 1879, σελ. 319-320. Schütze, Evangelische Schulkunde, Leipzig, 1873, σελ. 346, 6. *Stockmeyer* ἐν Encyklopädie des Ges. Erziehungs- und Unterrichtswesens v. Schmid ἔκδ. 2, ἔτος 1881, τόμ. 4, σελ. 631 καὶ *Deinhard*, αὐτόθι τόμος 5, σελ. 791 ἐν τέλει, ἰδίως περὶ τοῦ τονισμοῦ οὐχὶ μόνον ἑκάστης λέξεως καὶ ἑκάστης προτάσεως ἀλλὰ καὶ ὅλης συγγραφῆς: «dass sie erst durch ein richtig *betontes* Lesen verständlich wird, indem wieder einzelne Sätze, in denen sich der Sinn des Ganzen beson-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων φανερὸν ὅτι, ἐνῷ εἶνε δυνατὸν λογικῶς νὰ ἀναγνωσθῶσιν καὶ αἱ μακρόταται περίοδοι τοῦ λόγου, ὡς αἱ παρ' Ἀριστοτέλει καὶ Πλουτάρχῳ καὶ Πλάτωνι καὶ Ἰσοκράτει καὶ Δημοσθένει καὶ Μαξίμῳ τῷ Τυρίῳ ἀπὸ 9 - 47 σειρῶν συνιστάμεναι 1), δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἀναγνωσθῶσι λογικῶς οὐδ' αἱ βραχύταται προτάσεις, ὡς ἡ τοῦ Ἡρακλείτου αὕτη «τοῦ λόγου τοῦ δέοντος ἀεὶ ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίγνονται» 2), οὐδ' ἡ βραχυτάτη περίοδος, ὡς ἡ Θουκυδίδειος αὕτη: «στασιάσαντες δ' ἔτι πολλά, ὡς λέγεται, ἀπὸ πολέμου τινὸς τῶν προσοίκων βαρβάρων ἐφθάρησαν», ἢ καὶ τὰ ταύτης ἔτη βραχύτερα τοῦ Ὁμήρου «οἱ δ' ἀχνύμενοί περ ἐπ' αὐτῷ ἡδὺ γέλασσαν», καὶ «δεινὸν δ' ἀμφ' Ἀχιλῆα κυκώμενον ἵστατο κῦμα» 3). Τὸ πᾶν ἐν τῇ λογικῇ ἀναγνώσει ἐξαρτᾶται **μόνον** ἐκ τῆς προσῳδίας καὶ ἐκ τῆς ἐμφρόνως κατὰ τὴν ἐν τῷ λόγῳ ἀξίαν ἑκάστης λέξεως ἐξαγγελλομένης ἀλληλουχίας. Οὐδὲν δὲ ἀπο-

ders concentrirt, vor allen anderen *durch den Ton* müssen hervorgehoben werden.

1) *Ἀριστοτέλης*, Ἠθικὰ Νικομάχεια 1177, 6, 16-24 ἀπὸ «εἰ δὲ τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων — κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν φαίνεται ὄντα» σειραὶ τῆς βερολιν. ἔκδ. 9. — *Πλούταρχος*, Θησεύς, κ. 6, σελ. 4 ἀπὸ «τὸν δὲ πάλαι μὲν ταὐτὰ —πράττειν διανοούμενον» σειραὶ τῆς στερεοτύπου ἐκδ. 12. — *Πλάτων*, Κρίτων 45 D— 46 A ἀπὸ «ἢ γὰρ οὐ χρὴ ποιεῖσθαι παῖδας — ἦτοι καὶ σμικρὸν ἡμῶν ὄφελος ἦν» σειραὶ τῆς στερεοτ. ἔκδ. 15. — Φίληβος 15 D καὶ E. ἀπὸ «φαμέν που ταὐτὸν ἓν καὶ πολλά — εἴπερ μόνον ἑρμηνέα ποθὲν ἔχει» σειραὶ στερεοτύπ. 16. — *Ἰσοκράτης* περὶ ἀντιδόσεως 304 - 306, σελ. 129 καὶ 130 ἀπὸ «ἦν οὖν σωφρονῆτε — προσέχειν σφίσιν αὐτοῖς καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ τὸν νοῦν» σειραὶ στερεοτύπ. 18. — *Πλούταρχος*, Καῖσαρ. κεφ. 15, σελ. 714, ἀπὸ «ὁ δὲ τῶν πολέμων — καὶ πλείστους ἀνῃρηκέναι τῶν ἀντιταχθέντων» σειραὶ στερεοτύπ. 19. — *Πλάτων*. Νόμοι 887 C — 888 A ἀπὸ «ἀνάγκη γὰρ δὴ καλεπῶς φέρειν — διδάσκειν περὶ θεῶν ὡς εἰσί» σειραὶ στερεοτύπ. 21. — *Δημοσθένης* πρὸς Τιμόθεον 9-14, σελ. 1187 καὶ 1188 ἀπὸ «ἐπειδὴ δ' ἀπεχειροτονήθη — οὐ γὰρ ἀγνοεῖτε τὰ λεγόμενα» σειραὶ στερεοτύπ. 40. — *Μάξιμος ὁ Τύριος*, λόγος 36, ὅλον τὸ κεφ. 2 ἀπὸ «ἐμοὶ δὲ ὁ μῦθος ἀπελθὼν ἐκποδὼν — ἐπιορκοῦνται δὲ ὡς οὐδὲν ὄντας» σειραὶ 47 τῆς ἐκδ. Dübner.

2) *Ἀριστοτέλης*, Ρητορικὴ 1407, 6, 11. Ὅλως δὲ δεῖ εὐανάγνωστον εἶνε τὸ γεγραμμένον καὶ εὔφραστον· ἔστι δὲ τὸ αὐτό. ὅπερ οἱ πολλοὶ σύνδεσμοι οὐκ ἔχουσιν, οὐδ' ἃ μὴ ῥᾴδιον διαστίξαι, ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτου. Τὰ γὰρ Ἡρακλείτου διαστίξαι ἔργον διὰ τὸ ἄδηλον εἶνε ποτέρῳ πρόσκειται, τῷ ὕστερον ἢ τῷ πρότερον, οἷον ἐν ἀρχῇ αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος· φησὶ γάρ» τοῦ λόγου τοῦ δέοντος ἀεὶ ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίγνονται» ἄδηλον γὰρ τὸ «ἀεὶ» πρὸς ὁποτέρῳ διαστίξαι.

3) *Ἑρμογένης* περὶ μεθόδου δεινότητος, Rhetor. Graeci, ἔκδ. Spengel τόμ. 2, σελ. 454. *Θέων* Προγυμνάσμ. αὐτ. σελ. 82. *Γρηγόριος ὁ Κορίνθιος* περὶ τρόπων αὐτόθ. τόμ. 3, σελ. 223.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λύτως οὐδὲν ἐκ τῆς τοσῆσδε ἢ τοσῆσδε ποσότητος τῶν ἀπαγγελλομένων· τοῦτο μόνον παχύνους τις καὶ ἀμβλὺς ἠδύνατο καὶ νὰ φαντασθῇ καὶ νὰ ἐκστομίσῃ 1).

Ὡς γε ἐκ τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως λοιπὸν ἐπίψογοι δὲν δύνανται νὰ εἶνε αἱ ἀνωτέρω μολυνοπραγμονούμεναι «μακραὶ» αὗται φράσεις τοῦ κ. κριτοῦ.

Ἀλλὰ καταπονοῦσι τοὺς μαθητάς, δύναται νὰ εἴπῃ ὁ κ. κριτής. Εἰς τὸν διισχυρισμὸν τοῦτον ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι καὶ περὶ τῆς «μακρηγορίας» τοῦ κ. κριτοῦ ἐν τοῖς διηγήμασι καὶ τοῖς μυθαρίοις ἀνωτέρω εἴπομεν: Τοὺς μαθητάς δὲν καταπονοῦσιν αἱ πολλαὶ λέξεις. Τοὺς μαθητάς, ἀνθρώπους καὶ αὐτοὺς ὄντας, καταπονοῦσιν, ὅπως καὶ πάντας ὅσοι εἶνε ἄνθρωποι, τὰ γραώδη καὶ τὰ ἀγοραῖα καὶ τὰ ἀγροῖκα καὶ τὰ βδελυρά, εἰς ὅσας ὀλίγας λέξεις καὶ ἂν ἐγκατακλείωνται ταῦτα. Τοὺς μαθητὰς καταπονοῦσι τὰ «ῥογχαλητὰ» καὶ αἱ «μύξες» τοῦ κ. Βρατσάνου, ἡ «μοῦχλες» καὶ ἡ «κουφάλες» καὶ ἡ «μπάφες» καὶ τὰ «περιττώματα» τοῦ κ. Κουρτίδου, καὶ μόνον εἰς πέντε λέξεις ἂν ἐγκλεισθῶσι. Νοήματα δὲ εὐγενῆ καὶ σεμνά, νοήματα ἠθοποιὰ καὶ ἀνδροποιά, νοήματα τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀξίᾳ πρέποντα καὶ τῇ νεαρᾷ ἡλικίᾳ αὐτῶν ἁρμόζοντα, καὶ εἰς φράσεις δεκαπλασίας τὸ μέγεθος τῶν ὑπὸ τοῦ κ. κριτοῦ κατακρινομένων ἂν ἐγκλεισθῶσι, «δὲν καταπονοῦσιν» ἀλλὰ θέλγουσι καὶ γοητεύουσι καὶ ἐνθουσιάζουσιν αὐτούς. Ἀλλ' εἶνε παρὰ τὴν φύσιν τῶν ἀλφαβηταρίων, δύναται νὰ λεχθῇ, μεγάλαι «φράσεις» ἐν σμικρῷ βιβλιαρίῳ νὰ ὑπάρχωσι. Τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα ἐὰν ἐφέρετο, θὰ ἤλεγχε τὸν ἐπάγοντα αὐτὸ ἀδαῆ πάντῃ τῆς οἰκονομίας ἐπιστημονικῶς συντεταγμένων ἀλφαβηταρίων καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν παιδευτικῶν τῶν διεπουσῶν δι' αὐτῶν.

Τὸ ἐν Πρωσσίᾳ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας ἐνέκρινε διὰ πάντα τὰ

1) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, Στρωμ. 3, 4, ἔκδ. Migne τόμ. 1, σ. 1141 Β — 1144 Α: «ἀναλέγονται δὲ καὶ οὗτοι — οἱ ψευδοπροφῆται — ἔκ τινων προφητικῶν περικοπῶν λέξεις ἀπανθισάμενοι, καὶ συγκαττύσαντες κακῶς, κατ' ἀλληγορίαν εἰρημένας, ἐξ εὐθείας λαβόντες. Γεγράφθαι γάρ φησιν· «ἀντέστησαν Θεῷ καὶ ἐσώθησαν». Οὗτοί εἰσιν οἱ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν φωνῆς τόνῳ διαστρέφοντες τὰς Γραφὰς πρὸς τὰς ἰδίας ἡδονάς, καί τινων προσῳδιῶν καὶ στιγμῶν μεταθέσει τὰ παραγγελθέντα σωφρόνως καὶ συμφερόντως βιαζόμενοι πρὸς ἡδυπαθείας τὰς ἑαυτῶν».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνὰ τὸ Πρωσσικὸν κράτος δημοτικὰ σχολεῖα τὸ τοῦ *Eckelboom* καὶ *Esser* Ἀλφαβητάριον. Ἐν τούτῳ εὕρηται περίοδος διπλασία τῶν κακιζομένων ὑπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς κριτοῦ 1). Ὁ *Armstroff* καὶ ὁ *Vegener* εἶνε ἐπιθεωρηταὶ σχολείων ἐν Γερμανίᾳ· ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ αὐτῶν, τῷ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐγκριθέντι, δύναται νὰ ἀναγνώσῃ πᾶς τις περίοδον πολὺ μεγαλητέραν τῶν κακιζομένων ὑπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς κριτοῦ 2). Ὁ Runkwitz εἶνε διευθυντὴς Διδασκαλείου γερμανικοῦ. Ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ αὐτοῦ δύναται πᾶς τις νὰ ἀναγνώσῃ «φράσιν» μακροτέραν τῶν καταδικαζομένων ὑπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν κριτοῦ 3). Ὁ *Bohm* εἶνε ἐπιθεωρητὴς τῶν ἐν Βερολίνῳ σχολείων. Οὗτος δὲν ἐδίστασεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι Ἀλφαβηταρίῳ τοῦ Schulz (1887) νὰ ἀναγράψῃ ἐν αὐτῷ «φράσιν» τοὐλάχιστον διπλασίαν τῶν κακιζομένων ἐνταῦθα 4). Ὁ *Eduard Bock*, ὅστις ἦτο μυστικοσύμβουλος τῆς ἐπικρατείας καὶ σύμβουλος τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅ ἐστι ὁ μετὰ τὸν ὑπουργὸν τῆς παιδείας ἀμέσως ἑπόμενος ὑπάλληλος τοῦ κράτους, ἐπέτρεψεν εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθὲν Ἀλφαβητάριον τοῦ Hirts (Aufl. 33, 1894, II Theil, σελ. 78, ἀρ. 5) τὴν «φράσιν» ἐξ 7 σειρῶν διὰ μικρῶν πεπυκνωμένων στοιχείων ἐκτετυπωμένων 5). Ἀλλ' αὐτοὶ εἶνε Γερμανοί, λόγιοι καὶ εὐσυνείδητοι ἄνδρες, οἵτινες

1) Neue Fibel II Theil, 15 Auflag. σελ. 18, ἀριθ. 23: Der Wind und das Haus: «Als nun der Herr Wind merkte dass er da drinnen in Stuben und Kammern μέχρι τοῦ auf und nieder» σειραὶ 6.

2) Fibel, Aufl. 14, Genehmigt von der Königl. Regierung zu Düsseldorf, σελ. 46, ἀριθ. 23, τεμάχ. 3, ἀπὸ Aber die Tanne-daraus zu machen» σειρ. 5.

3) Kinderschatz für Schule und Haus, erste Stufe, Altenburg 1887, σελ. 85, ἀριθμ. 10, ἀπὸ «Wilhelm hatte wohl gehört — verfiel in ein gefährliches Fieber» σειραὶ 5.

4) Hand Fibel von Otto Schulz bearbeitet v. A. Bohme, Berlin, 1887, σελ. 136, ἀριθμ. 18, ἀπὸ «Das konnte — frei umherlief» σειραὶ 6. Πρβλ. αὐτόθι καὶ τὰς μακροτάτας περιόδους ἐν σελ. 68, 72, 73, 74, 77, 102, 129.

5) Ferdinand Hirts Lesebuch für Volkschulen, herausgegeben v. Eduard Bock, weil. Geh. Regierungs- und Schulrath, 33 Anflag, Breslau, 1894, σελ. 78, ἀριθμ. 70, § 4: «Die Kronpricessin Viktoria, eine Königstochter aus England, ist eine gar zärtliche und verständige Mutter» — «Obgleich sie Diener und Dienerinnen genug hatte, welche den Kindern wohl zu essen geben konnten, so liess sie es sich als Mutter nicht nehmen, ihnen selbst die Milch unh Fleischbrühe zu reichen, die sie trinken sollten, wobei sie alles kostete und darauf achtete, dass die Speisen gut bereitet waren und die Kinder nicht mehr bekamen, als ihnen dienlich war» — Ὅλον τοῦτο μία περίοδος ἡ «φράσις» κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ κ. κριτοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅ τι πράττουσι καὶ ὅ τι λέγουσι, πράττουσι καὶ λέγουσιν αὐτὸ μετ' ἀπηκριβωμένην γνῶσιν τοῦ πράγματος, καὶ ἐκ βαθέος σεβασμοῦ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Δὲν εἶνε ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀγραμμάτων καὶ ἀσυνειδήτων ἐκείνων παλιγκαπήλων τῶν γραμμάτων, οἵτινες ἀναλαμβάνουσι καὶ κινεζικὰ βιβλία νὰ κρίνωσιν, ἀρκεῖ νὰ προσπορίσωνται κερδάριόν τι καὶ νὰ εὐφράνωσι τὸ ψυχάριον αὐτῶν καταπτύοντες πᾶν ὅ,τι καλὸν δύναται ὁ τόπος αὐτῶν νὰ παραγάγῃ, ἀφοῦ αὐτοὶ δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτῶν ἐτώσια ἄχθη ἀρούρης ἐγένοντο. Ἐκεῖνοι, καίτοι Γερμανοί, θὰ ἤκουσάν ποτε τὰ τοῦ Ἀρριανοῦ 1): «Λόγου μέγεθος οὐ μήκει, οὐδ' ὕψει κρίνεται ἀλλὰ δόγμασιν». Ἐκεῖνοι, καίτοι Γερμανοί, θὰ ἤκουσάν ποτε τὰ τοῦ Πλάτωνος 2): «Γελοῖον δὴ καὶ φαῦλον τὸ πρὸ τῶν βελτίστων τὰ βραχύτερα αἱρουμένους φαίνεσθαι». Ἐκεῖνοι, καίτοι Γερμανοί, θὰ ἐδιδάχθησαν, θὰ ἐμελέτησαν τὰ τοῦ Λογγίνου ὑψηλότατα ταῦτα καὶ ἀληθέστατα ῥήματα: «Ἡ φύσις οὐ ταπεινὸν ἡμᾶς ζῷον οὐδ' ἀγεννὲς ἔκρινε τὸν ἄνθρωπον· ἀλλ' ὡς εἰς μεγάλην πανήγυριν εἰς τὸν βίον καὶ εἰς τὸν σύμπαντα κόσμον ἐπάγουσα . . εὐθὺς ἄμαχον ἔρωτα ἐνέφυσεν ἡμῖν ταῖς ψυχαῖς παντὸς ἀεὶ τοῦ μεγάλου καὶ πρὸς ἡμᾶς δαιμονιωτέρου» 3). Ἐκεῖνοι, καίτοι Γερμανοί, θὰ ἐμελέτησαν τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους: «Προσεκτικοὶ δὲ τοῖς μεγάλοις, τοῖς ἰδίοις, τοῖς θαυμαστοῖς, τοῖς ἡδέσι· διὸ δεῖ ἐμποιεῖν ὡς περὶ τούτων ὁ λόγος» 4). Ἐκεῖνοι βεβαίως ἐμελέτησαν καὶ κατενόησαν καὶ ἐθαύμασαν τὰς λεπτοτάτας παρατηρήσεις τοῦ μεγάλου συμπολίτου αὐτῶν Hermann Lotze περὶ τῆς εὐφροσύνης, ἥτις καταχεῖται κατὰ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ περὶ τοῦ φρονηματισμοῦ, ὑφ' οὗ ἀναφλέγεται αὕτη, ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ τῆς μεγαλύνσεως καὶ ἐπεκτάσεως καὶ ἐξυψώσεως αὐτῆς 5). Ἐκεῖνοι βεβαίως ἀνέγνωσάν ποτε ἔν τινι οἱῳδήποτε Ψυχολογίας καὶ Παιδαγωγίας ἐγχειριδίῳ τὰ περὶ τῶν εὐαρέστων διανοητικῶν συναισθημάτων καὶ τὰ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξεγέρσεως τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς διατηρή-

1) Ἐπικτήτου διατριβαὶ 1, 12, 16.
2) Πλάτων, Νόμοι 887 Β.
3) Λογγῖνος περὶ ὕψους κεφ. 35, ἔκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρος 2, σελ. 161.
4) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1415, 6, 1.
5) Hermann Lotze, Mikrokosmus, 1869, τόμ. 2, σελ. 208 καὶ ἑξ. Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν τοῖς πολιτικοῖς παραγγέλμασι (814 Α) ἀναγεγραμμένον: «Τὰ μὲν γὰρ μικρὰ παιδία τῶν πατέρων ὁρῶντες ἐπιχειροῦντα τὰς κρηπῖδας ὑποδεῖσθαι καὶ τοὺς στεφάνους περιτίθεσθαι» κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σεως αὐτῶν. Ἐκεῖνοι βεβαίως θὰ ἀνέγνωσάν ποτε τὰς θαυμασίας παρατηρήσεις τοῦ ὀξυνουστάτου συμπολίτου αὐτῶν Herbart περὶ τῆς παιδικῆς φύσεως ἀνδρικῶς τοῦ ὑπὲρ αὐτὴν ὑψηλοτέρου ὀρεγομένης 1). Ἀλλὰ καὶ οὐδὲν τούτων ἂν δὲν ἐγνώριζον, πάντως θὰ ἐγνώριζον τὸ βραχύτατον τοῦτο τοῦ Fechner: «Τὰ παιδία σφόδρα εὐφραίνονται, ὅταν ἐπὶ τέλους κάτοχα τοιούτων «μακρῶν φράσεων» γένωνται» 2) καὶ θαρρούντως ἐν πλήρει ἐπιστημονικῇ συνειδήσει ἔγραψαν ἐν παιδικοῖς βιβλίοις σὺν τοῖς παμπόλλοις, τῇ παιδικῇ ἀντιλήψει ἁρμόττουσι, καί τινα μεγαλήτερα καὶ ὀγκωδέστερα τούτων.

Μόνον οἱ μὴ ἔχοντες τέκνα, μόνον οἱ οὐδέποτε μετὰ παιδαρίων ἐπικοινωνήσαντες, μόνον οἱ οὐδὲν οὐδέποτε περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν τῆς ψυχικῆς ἀναγνόντες ἀγνοοῦσι πόσον χαίρουσι τὰ μικρὰ παιδία ὀψέποτε ἀποκτήσωσι τὴν συνείδησιν ὅτι ἐγένοντο κάτοχα μεγάλου τινός καὶ δυσκόλου τὸ κατ' ἀρχὰς προφαινομένου αὐτοῖς. Μόνον δὲ οἱ οὐδὲν οὐδέποτε ἐγχειρίδιον τῆς Παιδαγωγικῆς διαφυλλίσαντες ἀγνοοῦσι πόσον ἡ χαρὰ αὕτη, δεξιῶς καθοδηγουμένη, δύναται νὰ ἀποβῇ ὀξὺ κέντρον πρὸς φιλοπονίαν, φιλομάθειαν καὶ ἠθικοποίησιν αὐτῶν. Οὗτος λοιπὸν εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ εὔβουλοι καὶ εὐπαίδευτοι Γερμανοὶ ἀλφαβηταριογράφοι ἐγκατασπείρουσιν ἐν τοῖς διὰ τὰ μικρὰ παιδία τῶν ὁμοεθνῶν αὐτῶν προωρισμένοις ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ σταδίου τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως, ἔστιν ὅτε μεταξὺ τῶν παμπόλλων καὶ τοῖς παιδαρίοις προσηκόντων φρασειδίων καὶ μυθαρίων καὶ διηγηματίων, καὶ «φράσεις» τινάς καὶ μύθους τινάς καὶ διηγήματά τινα ἐκτενέστερά πως καὶ ἐμβριθέστερά πως τῶν συνήθων καὶ τῶν τετριμμένων. Οὗτος εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ Γερμανοὶ κριταὶ καὶ οἱ Γερμανοὶ προϊστάμενοι τῆς πολιτείας ἐγκρίνουσι καὶ τῇ σφραγῖδι τοῦ κράτους τιμῶσι τὰς τοιαύτας «μακρὰς φράσεις» καὶ

1) Herbart, Allgemeine Pädagogik, Göttingen 1806, Einleitung, σελ. 29: Der Knabe unterscheidet, so gut wie wir, das Gemeine und Flache, von dem Wurdevollen; ja dieser Unterschied liegt ihm mehr als uns am Herzen; *denn er fühlt sich ungern klein, er möchte ein Mann sein.* Der ganze Blick des wohlangelegten Knaben ist über sich gerichtet· καὶ πάλιν σελ. 402: Der Unterricht muss fasslich, jedoch *eher* **Schwer** *als* **Leicht** sein, sonst macht er **Langweile·** καὶ πάλιν σελ. 154 ἐν τέλει: Langweilig zu sein ist die ärgste Sünde des Unterrichts.

2) Fechner, Der erste Leseunterricht, 1878, σελ. 128 ἐν ἀρχῇ: «*Es freut sich ungemein, wenn sie solch «langes Wort» glücklich bewältigen.*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μακροὺς μύθους καὶ «μακρὰ διηγήματα» ἀναγράφοντα ἀναγνωστικὰ βιβλία. Οὗτος εἶνε ὁ λόγος δι' ὃν εὑρηνται καὶ ἐν τῷ ἐμῷ βιβλιαρίῳ διεσκορπισμένα τινά τοιαῦτα καὶ οὗτος εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν ὁ κ. κριτὴς ἐλέγχεται, κακίζων ταῦτα, ὅλως ἀδαὴς τοῦ ἔργου, ὅπερ μετὰ τόσης κουφότητος καὶ ἀσυνειδησίας ἀνέλαβε καὶ ὅπερ μετὰ τόσης μεροληψίας διεπέρανεν καὶ δι' ὃ «ὅσας ἄξιος ἦν λαβεῖν πληγὰς τοσαύτας εἴληφε δραχμάς» 1).

«Περὶ δὲ τοῦ περιεχομένου τῶν τε διηγήσεων καὶ τῶν μύθων παρατηροῦμεν ὅτι ὁ συγγραφεύς, καὶ ἐν αὐτοῖς οὐδὲν μέτρον τηρῶν, ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς κεφαλαίοις παρατίθησι παραδείγματα τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν· οὕτω τῆς «ἀπειθείας» φέρονται ἑπτὰ διηγήσεις καὶ μῦθοι καὶ ἓν ποίημα, τῆς «λαιμαργίας» πέντε, τρία τοῦ «ψεύδους», δύο τῆς «κλοπῆς», τέσσαρα τῆς «εὐγνωμοσύνης», τῆς «ἀσπλαγχνίας δύο, τέσσαρα τῆς «εὐσπλαγχνίας» καὶ δύο ποιήματα, ὀκτὼ «τῆς τιμωρίας τοῦ κακοῦ» καὶ ἓν ποίημα, δύο δὲ καὶ ἓν ποίημα «τῆς φιλοστοργίας τῶν γονέων», τρία δὲ «τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης».

Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης ὁμολογῶ ὅτι τίποτε δὲν ἐννοῶ.

Δὲν ἐννοῶ δηλαδή:

1) Ἂν αὕτη εἶνε κριτικὴ παρατήρησις ἢ εἶνε ἁπλῆ τις σημείωσις, ἐν ᾗ ἦτο ἀναγεγραμμένος ὁ πίναξ τῶν περιεχομένων τοῦ Ἀλφαβηταρίου μου καὶ ἐκ παραδρομῆς ἐστάλη εἰς τὸ τυπογραφεῖον καὶ ἐτυπώθη ὡς ἔχθεσις.

2) Ἂν εἶνε κριτικὴ παρατήρησις αὕτη, τότε τί κοινὸν μεταξὺ τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὸ τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον περιεχόμενον τῶν μυθαρίων καὶ τῶν διηγηματίων δύναται νὰ ἀσκήσῃ ἐπιρροήν τινα τὸ ποσὸν αὐτῶν; Δύναται δηλ. ἡ τοσαύτη ἢ τοσαύτη ποσότης αὐτῶν νὰ γείνῃ παραιτία τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης ποιότητος αὐτῶν; Τὸ περιεχόμενον ἐπιστητοῦ τινος, ὡς τοὐλάχιστον μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστόν, εἶνε αἱ ἰδέαι, τὰ πράγματα, αἱ γνῶμαι, ἐξ ὧν συναποτελεῖται τοῦτο, ἡ τοιάδε ἢ τοιάδε ποιότης αὐτοῦ, ἡ τοιαύτη ἢ τοσαύτη παιδευτικὴ αὐτοῦ δύναμις καὶ τὰ παρόμοια τούτοις· οὐδέποτε ὅμως τὸ ποσὸν αὐτῶν 2. 3. 4. 5. 7 κτλ.

3) Δὲν ἐννοῶ τί σημαίνει «οὐδὲν μέτρον τηρῶν ἐν αὐτοῖς ὁ συγ-

1) Λυσίας, ἀποσπασμάτια 93, ἔκδ. Scheibe, Lipsiae, 1890, σελ. 246.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γραφεύς», διότι, ἐγὼ τοὐλάχιστον, δὲν γνωρίζω ἂν καὶ ἀλλαχοῦ που, πλὴν ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ διαθέσει τοῦ ἑκάστοτε κακοβούλου κριτοῦ, εἶνε δυνατόν ποτε νὰ ὑπάρξῃ τοιοῦτόν τι μέτρον, ὅπερ αὐστηρῶς πρέπει νὰ τηρῆται καὶ οὗτινος ἡ παράβασις νὰ συνεπάγηται τὴν μορφὴν τοῦ παραβάντος αὐτὸ καὶ τὴν καταδίκην αὐτοῦ. Ἐν τῇ οἰκείᾳ τοῦ ὑπουργείου ἐπισήμῳ προκηρύξει δὲν ὑπάρχει τοιοῦτόν τι μέτρον. Ἐν τοῖς μεθοδικοῖς καὶ παιδαγωγικοῖς βιβλίοις ἐπίσης δὲν ὑπάρχει. Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν Γερμανῶν καὶ Γάλλων, καθ' ἃ κελεύει ἡμᾶς ὁ οἰκεῖος νόμος νὰ διατυπωθῶσι καὶ τὰ ἡμέτερα ἀλφαβητάρια, δὲν φαίνεται τοιοῦτόν τι. Εἰς τὸν ἐπιστημονικῶς μεμορφωμένον νοῦν φαίνεται γελοία ἡ ὑπόστασις τοιούτου μέτρου. Ποῦ λοιπὸν ὁ κ. κριτὴς εὗρεν αὐτό; Ποῦ τῶν καταχθονίων τῆς γῆς εἶνε κεκρυμμένα τὰ στρώματα ἐκεῖνα τοῦ ἐπιστητοῦ, ἐξ ὧν ἀνέσκαψεν τὴν σεμνὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ ταύτην γνῶσιν, ὅτι δύο ἢ τρία διηγημάτια καὶ μυθάρια, σκοποῦντα τὸν καταυγασμὸν μιᾶς ἠθικῆς ἀρχῆς εἰς τὰς ψυχὰς παιδαρίων ἑξαετῶν εἶνε μέτρια, τέσσαρα δὲ ἢ πέντε εἶνε ἄμετρα, ἢ ὑπέρμετρα;

4) Δὲν ἐννοῶ ὁποίου τινὸς εἴδους εἶνε τὸ παράξενον τοῦτο μέτρον, ἀφοῦ καὶ τὰ 2 καὶ τὰ 3 καὶ τὰ 4 καὶ τὰ 5 καὶ τὰ 7 καὶ τὰ 8 διηγημάτια καὶ μυθάρια ἑκάστου κεφαλαίου ἐπ' αὐτοῦ καταταθέντα εὑρέθησαν ἀσύμφωνα πρὸς αὐτό. Μήπως κατὰ τὸ μέτρον τοῦτο ἀπητεῖτο πρὸς διευκρινισμὸν ἑκάστης ἠθικῆς ἀρετῆς ἢ κακίας ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς μυθαρίων καὶ διηγηματίων, ὁ ἀριθμὸς 4 π. χ. οὕτως ὥστε καὶ τὰ 12 κεφάλαια τοῦ Ἀλφαβηταρίου νὰ εἶχον ἀνὰ 4 μυθάρια καὶ διηγηματία; Ἀλλὰ τότε διὰ τί δὲν ἀποκαλύπτει τοῦτο τὸ μῆκος τὸ μέτρον αὐτοῦ; Ἂν δὲ τοσοῦτον εἶνε τὸ μῆκος αὐτοῦ, τότε τίνος ἕνεκα ἡ ἰσηγορία καὶ ἡ ἰσοπολιτεία αὕτη εἶνε ἀναγκαία καὶ ἐν τοῖς κεφαλαίοις τῆς ἠθικῆς, ἀφοῦ πάντα δὲν εἶνε ἴσης δυνάμεως οὐδὲ ἴσου βάρους; Δημοκρατία καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ;

5) Δὲν ἐννοῶ τί θὰ εἴπῃ «παραδείγματα τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν». Ἂν ὁ κ. κριτὴς ἐννοεῖ ὅτι τὸ αὐτὸ διηγημάτιον καὶ τὸ αὐτὸ μυθάριον καὶ τὸ αὐτὸ κεφάλαιον ἐπαναλαμβάνεται τρὶς καὶ τετράκις καὶ ἑπτάκις, ἡ ἔννοιά του εἶνε ἁμαρτωλή. Ἂν ἐννοεῖ ὅτι πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐν ἑκάστῳ τῶν κεφαλαίων ἀναγραφομένης ἀρετῆς ἢ κακίας ἀναγράφονται δύο, τρία καὶ τέσσαρα διηγημάτια διαφόρου μὲν περιεχομένου, τὴν αὐτὴν δὲ ἠθικὴν ἰδέαν ἀναπτυσσοντα, τότε δὲν ἔπρεπε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ γράψῃ «τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν», ἀλλ' ἔπρεπε νὰ γράψῃ μὲν σαφέστερον τὸ πρᾶγμα, νὰ προσθέσῃ δὲ καὶ τὸν λόγον τίνος ἕνεκα θεωρεῖ ἐπίμεμπτον καὶ καταδικάσιμον αὐτό. Τοὐλάχιστον τοῦτο ἀπαιτεῖ ἡ εὐσυνειδησία ἡ κριτική.

Νῦν, ὅπως εἶνε ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ κ. κριτοῦ ἐρριμμένη, ἄνευ αἰτιολογίας τινός, ἡ κατάκρισις αὕτη, παρέχει τὸ δικαίωμα εἰς ἕκαστον, ἀπροκαταλήπτως ἀναγινώσκοντα ταύτην, νὰ νομίσῃ ὅτι κατεγράφη καὶ αὐτὴ ἐνταῦθα, ἵνα διὰ στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου καταληφθῇ χῶρός τις ἐν τῇ ἐκθέσει ἀπορίᾳ ἄλλων οὐσιωδῶν, παιδαγωγικῶν δηλ. καὶ γραμματικῶν καὶ τεχνολογικῶν παρατηρήσεων, ἐπὶ τῷ τελικῷ σκοπῷ ὅπως ἀπορριφθῇ μὲν μετά τινος εὐπροσώπου δῆθεν προσχήματος τὸ βιβλίον, ἀφοῦ ἦτο ἰδικόν μου, πληρωθῇ δὲ ὁ κ. κριτὴς διακοσίας καὶ τριακοσίας δραχμάς! Διότι τίς κάπηλος καὶ συρφετώδης δὲν δύναται νὰ συντάξῃ τοιαύτην κρίσιν, καὶ μάλιστα ὅταν πρόκειται ἐκτὸς καὶ πολλῶν ἄλλων νὰ κερδήσῃ καὶ διακοσίας καὶ τριακοσίας δραχμάς; Τὸ πρᾶγμα εἶνε εὐκολώτατον· λαμβάνει τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων τοῦ εἰς καταδίκην προωρισμένου βιβλίου, ἀντιγράφει αὐτόν, προσθέτει ἀναποδείκτως, εἰς τὰ κουτουροῦ, «ὁ συγγραφεὺς οὐδὲν μέτρον τηρῶν» καὶ τελειώνει ἡ παρατήρησις, πληροῦται δ' οὕτω τὸ $^1/_{10}$ τῆς ἐκθέσεως, λαμβάνει τὰς διακοσίας καὶ τριακοσίας δραχμάς, εὐγνωμονοῦσιν αὐτῷ οἱ ἰσχυροὶ τῆς ἡμέρας, οἱ διατάξαντες αὐτὸν νὰ πράξῃ οὕτω, προσπατταλεύεται τούτου ἕνεκα στερεώτερον εἰς τὴν καθηγετικὴν θέσιν, ἣν κατέχει, ἢ μὴ ἔχων, λαμβάνει τοιαύτην, καὶ σεμνοπροσωπεῖ ἐπὶ πλέον καὶ κλασιαυχενίζεται ὡς κριτὴς καὶ αὐτός»!

Ὡς δυσπάλαιστον ἀμαθία κακόν. Ἡ δὲ μωρία μάλιστ' ἀδελφὴ τῆς πονηρίας ἔφυ, ἀνέκραξέ ποτε ὁ Σοφοκλῆς 1), τίς οἶδε εἰς τίνας περιστάσεις εὑρεθεὶς καὶ αὐτός!

Εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν μυθαρίων καὶ διηγηματίων, τῶν σκοπούντων τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ἠθικοῦ συναισθήματος, καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως παιδίων μικρῶν οὐδὲν ἄλλο εὗρεν ὁ κατὰ τὸν Σοφοκλέα «ἀμαθής, μωρὸς καὶ πονηρὸς» κριτὴς ἡμῶν νὰ παρατηρήσῃ ἢ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν τὸν «ἄμετρον» ἢ «ἔκμετρον». Δεινὸν ὄντως καὶ οὐσιῶδες τοῦ περιεχομένου ἐπιστημονικὸν ἁμάρτημα!

Ὁ εὐαίσθητος! Οὐδαμῶς ἠσθάνθη, καίπερ Ἕλλην καὶ μάλιστα τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων διδάσκαλος, ὅτι πάντα τὰ κατὰ τὴν

1) Σοφοκλῆς, ἀποσπ. 839 καὶ 840, ἔκδ. Nauck.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σπουδαιοτάτην ταύτην ἐργασίαν, καὶ περιεχόμενον δηλ. καὶ ἠθικαὶ ἰδέαι καὶ οἰκονομία καὶ λέξις καὶ ἑρμηνεία τῶν ἐπὶ «ἀμετρίᾳ» κακιζομένων καὶ τούτου ἕνεκα ἐκριφθέντων, δὲν ἠσθάνθη, λέγω, ὅτι πάντα ταῦτα εἶνε μετ' ἄκρας ἐπιστημονικότητος καὶ μετὰ διαθέρμου λατρείας πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ πρὸς τὸ ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν πνεῦμα τοῦ ἔθνους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκτεθειμένα!

Ἀποστρέφων τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν οὐτωσὶ ἀσελγῶς ἀσεβούντων κατά τε τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ἠθικῆς συνειδήσεως ἡμετέρων κριτῶν ἀποτείνομαι πρὸς τοὺς μαθόντας νὰ σέβωνται τὴν ἐπιστήμην καὶ τοὺς εἰθισμένους νὰ αἰδῶνται ἑαυτοὺς καὶ τὸ δίκαιον, ἅμα μὲν ὅπως ὑπερασπίσω τὴν οὐτωσὶ βαναύσως προπηλακιζομένην ἀλήθειαν, ἅμα δὲ ὅπως καταδείξω τί — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ὡς ὀρθὸν παιδαγωγικῶς καὶ ὡς ὠφέλιμον ἐθνικῶς ἐν τῇ νῦν βαρυδαιμονούσῃ χώρᾳ ἡμῶν, περὶ τῆς παιδείας τῆς ἐθνικῆς προκειμένου, πρέπει νὰ θεωρῆται.

Τὸ ἀναιτιολογήτως κακιζόμενον περιεχόμενον τοῦτο τῶν μύθων ἐν πρώτοις ἐξελέχθη συνῳδὰ ταῖς ὁδηγίαις τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. «Τίς οὖν ἡ παιδεία;» — λέγει ὁ θεῖος Πλάτων — «ἢ χαλεπὸν εὑρεῖν βελτίω τῆς ὑπὸ τοῦ πολλοῦ χρόνου εὑρημένης; Ἔστι δέ που ἡ μὲν ἐπὶ σώμασι γυμναστική, ἡ δὲ ἐπὶ ψυχῇ μουσική... Μουσικῆς δ' εἰπὼν τίθης λόγους, ἢ οὔ; Ἔγωγε. Λόγων δὲ διττὸν εἶδος τὸ μὲν ἀληθές, ψεῦδος δ' ἕτερον; Ναί. Παιδευτέον δὲ ἐν ἀμφοτέροις, πρότερον δὲ ἐν τοῖς ψευδέσιν; Οὐ μανθάνω, ἔφη, πῶς λέγεις. Οὐ μανθάνεις, ἦν δ' ἐγώ, ὅτι πρῶτον τοῖς παιδίοις μύθους λέγομεν; τοῦτο δέ που ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν ψεῦδος, ἔστι δὲ καὶ ἀληθῆ, πρότερον δὲ μύθοις πρὸς τὰ παιδία ἢ γυμνασίοις χρώμεθα... Οὐκοῦν οἶσθ' ὅτι ἀρχὴ παντὸς ἔργου μέγιστον, ἄλλως τε καὶ νέῳ καὶ ἁπαλῷ ὁτῳοῦν; μάλιστα γὰρ δὴ τότε πλάττεται καὶ ἐνδύεται τύπος, ὃν ἄν τις βούληται ἐνσημήνασθαι ἑκάστῳ... Ἆρ' οὖν ῥᾳδίως οὕτω παρήσομεν τοὺς ἐπιτυχόντας ὑπὸ τῶν ἐπιτυχόντων μύθους πλασθέντας ἀκούειν τοὺς παῖδας καὶ λαμβάνειν ταῖς ψυχαῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐναντίας δόξας ἐκείναις, ἃς, ἐπειδὰν τελεωθῶσιν, ἔχειν οἰησόμεθα δεῖν αὐτούς; Οὐδ' ὁπωστιοῦν παρήσομεν. Πρῶτον δὴ ἡμῖν, ὡς ἔοικεν, ἐπιστατέον τοῖς μυθοποιοῖς, καὶ ὃν ἂν μὲν καλὸν ποιήσωσιν, ἐγκριτέον, ὃν δ' ἂν μή, ἀποκριτέον· τοὺς δ' ἐγκριθέντας πείσομεν τὰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τροφούς τε καὶ μητέρας λέγειν τοῖς παισὶ καὶ πλάττειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν τοῖς μύθοις πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ σώματα ταῖς χερσίν . . . Οὐδὲ τοὺς διδασκάλους ἐάσομεν ἐπὶ παιδείᾳ χρῆσθαι τῶν νέων — τοὺς μὴ καλοὺς μύθους — εἰ μέλλουσιν ἡμῖν οἱ φύλακες θεοσεβεῖς τε καὶ θεῖοι γίγνεσθαι, καθ' ὅσον ἀνθρώπῳ ἐπὶ πλεῖστον οἷόν τε . . . ὧν ἕνεκα παυστέον τοὺς τοιούτους μύθους μὴ ἡμῖν πολλὴν εὐχέρειαν ἐντίκτωσι τοῖς νέοις πονηρίας». 1) — «Δεῖ τοῖς νέοις» — προσθέτει ὁ Ἀριστοτέλης — «πάντα ποιεῖν ξένα τὰ φαῦλα, μάλιστα δ' αὐτῶν ὅσα ἔχει μοχθηρίαν καὶ δυσμένειαν» 2). — καὶ πάλιν ὁ Πλάτων: «Περὶ παντὸς ποιητέον ἃ πρῶτα ἀκούουσιν (οἱ νέοι) ὅτι κάλλιστα μεμυθολογημένα πρὸς ἀρετὴν ἀκούειν» 3). — καὶ πάλιν ὁ Ἀριστοτέλης: «Καὶ περὶ λόγων δὲ καὶ μύθων ποίους τινὰς ἀκούειν δεῖ τοὺς τηλικούτους ἐπιμελὲς ἔστω τοῖς ἄρχουσιν οὓς καλοῦσι παιδονόμους, πάντα γὰρ δεῖ τὰ τοιαῦτα προοδοποιεῖν πρὸς τὰς ὕστερον διατριβάς» 4).

Κατὰ ταῦτα τὸ περιεχόμενον τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος μυθαρίων καὶ διηγηματίων εἶνε χρηστὸν ἢ οὔ; Ἔχουσι «μοχθηρίαν καὶ δυσμένειαν», ἐντίκτουσι «πολλὴν εὐχέρειαν τοῖς νέοις πονηρίας» ἡ εὐπείθεια, ἡ ἐγκράτεια, ἡ φιλαλήθεια, ἡ τιμιότης, ἡ φιλοφροσύνη, ἡ φιλανθρωπία, ἡ εὐγνωμοσύνη, ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ, ἡ φιλοστοργία τῶν γονέων, ἡ εὐσέβεια τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη καὶ ἡ εὐσέβεια πρὸς τὸν Θεόν, ὅπερ ἐστὶ τὸ κακιζόμενον τοῦτο περιεχόμενον; Δύναται ὁ ὀρθὸς νοῦς καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη νὰ εὕρωσί τι ἐπίψογον ἐν τούτοις;

Περαιτέρω· Αἱ ἠθικαὶ ἰδέαι, αἱ ἀναπτυσσόμεναι διὰ τῶν μυθαρίων καὶ τῶν διηγηματίων, ἐξ ὧν συναποτελεῖται τὸ κακιζόμενον τοῦτο περιεχόμενον ἐξελέγησαν ληφθέντων δύο τινῶν ὑπ' ὄψιν, τῶν τε παιδαγωγικῶν θεωρημάτων τῶν περὶ τῆς ψυχολογικῆς κατατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος, καὶ τῆς ἐξαισίας παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν ἐξόχως ἀνθρωπιστικῶν Ἑλληνικῶν τούτων καὶ Χριστιανικῶν ἠθικῶν ἰδεῶν.

1) Πλάτων, Πολιτεία 376 Ε καὶ ἑξ. — ἴδ. αὐτόθ. καὶ 383 C. 386 B, 387 B καὶ ἑξ. 388 D καὶ ἑξ. 389 D καὶ ἑξ. 390 A καὶ ἑξ. 391 A καὶ ἑξ. 392 B.
2) Ἀριστοτέλης, Πολιτικὰ 1136, 6, 33.
3) Πλάτων, Πολιτεία 378 Ε.
4) Ἀριστοτέλης, Πολιτικὰ 1336, α, 30.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ κατὰ τὴν συντέλειαν δὲ ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἐπιστημονικῶν στοιχείων, ἐξ ὧν συναπαρτίζεται τὸ κακιζόμενον τοῦτο περιεχόμενον, ὁδηγοὶ ὑπῆρξαν ὁ Ἀριστοτέλης μὲν καὶ ὁ Πλάτων ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, τὰ Ἱερὰ δὲ ἡμῶν βιβλία καὶ οἱ ἐξοχώτατοι τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ὡς πρὸς τὸ δεύτερον.

Ἐξελέγησαν δηλ. διὰ τὸ Ἑλληνικόν μου ἀλφαβητάριον ἐκ τοῦ κόσμου τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν μόνον ἐκεῖναι, αἵτινες κατὰ τὴν ἑξαετῆ καὶ ἑπταετῆ ἡλικίαν τῶν παίδων ἡμῶν ἦ εἶνε αὐτοῖς καὶ ἄλλοθεν γνωσταί, ἢ ἄγνωστοι οὖσαι δύνανται νὰ κατανοηθῶσιν, ἢ πάντως πρέπει νὰ γείνωσι γνωσταί, οἷαι εἶνε πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω καταλεχθεῖσαι, συνῳδὰ τῇ ὑποδηλώσει τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῇ παραγγελίᾳ τοῦ Πλάτωνος: «Ἀρχὴ λέγεται ἡ μὲν ὅθεν ἄν τις τοῦ πράγματος κινηθείη πρῶτον . . . ἡ δὲ ὅθεν ἂν κάλλιστα γένοιτο ἕκαστον οἷον καὶ μαθήσεως οὐκ ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀρχῆς ἐνίοτε ἀρκτέον, ἀλλ' ὅθεν ῥᾷστ' ἂν μάθοι — Δεῖ μειράκια μὲν ὄντα καὶ παίδας μειρακιώδη παιδείαν καὶ φιλοσοφίαν μεταχειρίζεσθαι, προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας, ἐν ᾗ ἡ ψυχὴ τελειοῦσθαι ἄρχεται, ἐπιτείνειν τὰ ἐκείνης γυμνάσια 1)». Ἀλλὰ καὶ τῶν γονέων οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι αἱ κακίαι, αἱ τὸ πρῶτον ἐμφανιζόμεναι εἰς τὰ μικρὰ τέκνα αὐτῶν, εἶνε ἡ ἀπείθεια, ἡ λαιμαργία, τὸ ψεῦδος, ἡ κλοπή, ἡ σκαιότης, ἡ ἀχαριστία· ἀλλὰ καὶ τῶν σωφρονούντων ἀνθρώπων οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι αἱ πρώτισται ἀρεταὶ εἶνε ἡ εὐπείθεια, ἡ ἐγκράτεια, ἡ φιλαλήθεια, ἡ τιμιότης, ἡ εὐγνωμοσύνη, ἡ εὐσέβεια πρὸς τοὺς γονεῖς, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ εὐσέβεια πρὸς αὐτόν. Πάντες δὲ καί οἱ ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ τῶν παιδαγωγικῶν ἁψάμενοι γνωρίζουσιν ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐκ νεαρωτάτης ἡλικίας εἶνε ἐπάναγκες νὰ ἀρχίζωσι νὰ λαμβάνωσί πως συνείδησιν τῆς ἀναγκαιότητος καὶ ἁγιότητος τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν τῆς φιλοφροσύνης, τῆς ἀγάπης, τῆς εὐσπλαγχνίας, τῆς φιλανθρωπίας· ἐκ νεαρωτάτης ἡλικίας νὰ ἀρχίζωσι νὰ ἐθίζωνται εἰς τὸ νὰ μισῶσι καὶ νὰ ἀποτροπιάζωνται τά κακὰ καὶ εἰς τὸ νὰ ζητῶσι καὶ νὰ πράττωσι τὰ ἀγαθά 2).

1) Ἀριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικὰ 1012, δ. 34.—Πλάτων, Πολιτεία 498 Β: Ἐπίσης καὶ ὁ Λουκιανός (Νιγρῖνος 28): Χρὴ τὸν ἄριστα παιδεύειν ἀνθρώπους προαιρούμενον τοῦτο μὲν ψυχῆς, τοῦτο δὲ σώματος, τοῦτο δὲ ἡλικίας τε καὶ τῆς πρότερον ἀγωγῆς ἐστοχάσθαι, ἵνα μὴ τὰ παρὰ δύναμιν ἐπιτάττων ἐλέγχηται.

2) Πλάτων, Μένων 77 Β: Δοκεῖ τοίνυν μοι .. ἀρετὴ εἶναι, καθάπερ ὁ ποιητὴς λέγει χαίρειν τε καλοῖσι καὶ δύνασθαι.—Ἀριστοτέλης Πολιτικ. 1340, α, 14: Ἐπεὶ δὲ συμ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη τί τὸ ἐπίψογον δύνανται νὰ εὕρωσιν ἐν τούτῳ;

Ἂν δὲ καὶ δι' ἄλλα πάγκαλα καὶ παμμέγιστα ἀγαθὰ τοῖς βροτοῖς ἐπιδαψιλευθέντα ἡ Ἱερὰ Γραφὴ καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς κατέστησαν τὰ τιμαλφέστατα κειμήλια τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐξάραντα ὅμως καὶ ἐξαγιάσαντα καὶ τὰς ὑψίστας ἠθικὰς ἰδέας — περὶ ὧν νῦν δὴ ἡμῖν ὁ λόγος — ἀπέβησαν οὐχ ἥκιστα τὰ ἰσχυρότατα καὶ ἐνεργέστατα ὄργανα τῆς ἡμερώσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ.

Πόσον σεμνοὶ καὶ ὑψηλοὶ εἶνε οἱ ἄφθονοι περὶ τῶν ἠθικῶν τούτων ἰδεῶν λόγοι τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων! Ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὰ τιμαλφέστατα ταῦτα κειμήλια τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διαπνέονται ὑπὸ τῆς οὐρανίας αὔρας τῶν ἠθικῶν τούτων ἀληθειῶν!

Τοῦτο δὲ τὸ οὐράνιον πνεῦμα τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, τοῦτο τὸ ἀνθρωπιστικὸν πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων διαφυσᾷ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία καὶ οὐχ ἥκιστα τὸ Ἑλληνικόν μου ἀλφαβητάριον.

Δὲν ἦτο δὲ τοῦ τυχόντος ἀλάστορος τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐπήρεια βιβλία, μετὰ διαπύρου καὶ ἱεροῦ ζήλου εἰς τὸν πολλαχῶς καὶ ἀπὸ πολλοῦ βαρυδαιμονοῦντα Ἑλληνικὸν λαὸν ἀπὸ τῆς τρυφερωτάτης αὐτοῦ ἡλικίας ἔτι τὰ ἁγιώτατα καὶ ἀνθρωπιστικώτατα τῶν διδαγμάτων διοχετεύοντα, νὰ περιπέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀπαιδεύτων καὶ ἀναισθήτων! 1)

δέδηκεν εἶναι . . τὴν ἀρετὴν περὶ τὸ χαίρειν ὀρθῶς καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν, δεῖ δῆλον ὅτι μανθάνειν καὶ συνεθίζεσθαι μηθὲν οὕτως ὡς τὸ κρίνειν ὀρθῶς καὶ τὸ χαίρειν τοῖς ἐπιεικέσιν ἤθεσι καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν . . ὁ δ' ἐν τοῖς ὁμοίοις ἐθισμὸς τοῦ λυπεῖσθαι καὶ χαίρειν ἐγγύς ἐστι τῷ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον.— Ἠθικὰ Νικομάχ. 1179, 6, 23: Ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ διδαχὴ μήποτ' οὐκ ἐν ἅπασιν ἰσχύῃ, ἀλλὰ δέῃ προδιειργάσθαι τοῖς ἔθεσι τὴν τοῦ ἀκροατοῦ ψυχὴν πρὸς τὸ καλῶς χαίρειν καὶ μισεῖν, ὥσπερ γῆν τὴν θρέψουσαν τὸ σπέρμα. Πρβλ. καὶ Bergk, Poet. Lyr. Gr. τόμ. 3, σελ. 729, ἀπόσπ. 130.

1) Ἐπειδὴ καὶ ὀλίγιστα τῶν χωρίων τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐὰν ἀνεγράφοντο ἐνταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ διισχυρισμοῦ μου,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οἱ παρ' ἡμῖν καλούμενοι λόγιοι τοῦ φυράματος τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν νομίζουσιν ὅτι ἡ σύνταξις ἀλφαβηταρίων καὶ ἡ κρίσις περὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν εἶνε ἔργον τοῦ πρώτου τυχόντος χαμαιδιδασκάλου, τοῦ κεκτημένου ἁπλῶς τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ γράφῃ. Νομίζουσιν ὅτι τὰ Ἱερὰ βιβλία εἶνε χρήσιμα μόνον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὅπως ἐξευτελίζωνται ὑπὸ τῶν ἀγραμμάτων λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου μηχανικῶς ἀναγινωσκόμενα. Νομίζουσιν ὅτι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς εἶνε ἀποθῆκαί τινες σεσαθρωμέναι καὶ κατασκότεινοι, ἐν αἷς δύστηνά τινα γραμματικὰ καὶ συντακτικὰ κανονίδια κεῖνται κατακείμενα. Ἀγνοοῦσιν ὅτι ἡ σύνταξις καὶ ἡ κρίσις καὶ πάντων μὲν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν παίδων, ἰδίως δὲ τῶν ἀλφαβηταρίων, εἶνε τὸ δυσχερέστατον τῶν προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς, καὶ ὅτι ἡ λύσις αὐτοῦ ἀπαιτεῖ τελείαν ἱστορικὴν τῆς Διδακτικῆς πολυμάθειαν, διάνοιαν γλαφυράν, ἦθος εὐγενὲς καὶ φιλάνθρωπον, γνῶσιν ἀκριβεστάτην τῆς τε Ψυχολογίας, τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Μεθοδικῆς καὶ σύμφυτόν τινα εὐπάθειαν πρὸς τὸ ἠθικὸν ὕψος καὶ τὸ κάλλος τῶν ἀληθειῶν, τῶν ἀποτεθησαρισμένων εἰς τὰ Ἱερὰ καὶ τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν βιβλία. Κριταὶ ὀλιγώτερον ἀποβεβαρβαρωμένοι τὴν διάνοιαν καὶ ὀλιγώτερον ἀνδραποδώδεις τὸ ἦθος θὰ ἠγάλλοντο εὑρίσκοντες ἐν τοῖς πρώτοις τῶν Ἑλληνοπαίδων ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις, καὶ δὴ κατὰ τὸν εἰς μικροὺς παῖδας προσήκοντα τρόπον, διακεχυμένον ὅλον τὸ σεμνὸν ἠθικὸν πνεῦμα τῶν Ἁγίων γραφῶν καὶ τῶν προγονικῶν ἡμῶν βιβλίων. Θὰ ἀνεκήρυττον δὲ τοῦτο ὡς κατόρθωμα ὕψιστον τῆς Μεθοδικῆς καὶ θὰ ἐσεμνύνοντο ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἥτις τούτου ἕνεκα εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν προσεγένετο.

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ Εὐσέβιος καὶ Ἰουστῖνος ὁ μάρτυς καὶ Βασίλειος ὁ μέγας εἶνε οἱ πρῶτοι ἀναγνωρίσαντες τὴν κοινότητα τῶν ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀρχῶν τῶν Ἱερῶν γραφῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων καὶ οἱ πρῶτοι συστήσαντες τὴν ἐπιμεμελημένην σπουδὴν ἀμφοτέρων τούτων τῶν πηγῶν τῆς ἀνθρωπίνης ἡμερώσεως. Τὸ Βυζάντιον καθ' ὅλην τὴν ὑπερχιλιετῆ διαβίωσιν αὐτοῦ

ὅτι καὶ τὸ Ἑλληνικόν μου ἀλφαβητάριον διαφυσᾶται ὑπὸ τοῦ οὐρανίου πνεύματος τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀποπνέοντος, θὰ κατελαμβάνετο χῶρος πολὺς καὶ θὰ διεκόπτετο ἡ σειρὰ τοῦ λόγου, διὰ τοῦτο μετετόπισα τὴν ἀναγραφὴν αὐτῶν εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας, ἔνθα ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ ἐκτυλισσόμενα στίλβουσιν ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ λαμπρότητι ἐπαξίως τῆς ἀφθίτου αὐτῶν οὐσίας καὶ τῆς μεγίστης αὐτῶν ἀξίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατὰ τὰς ὁδηγίας τῶν σεμνῶν τούτων ἀνδρῶν ἐρρύθμιζε τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ. Χάμερκεν δὲ καὶ Μελάγχθων καὶ Λούθηρος, οἱ μεγάλοι ἀναμορφωταὶ τῆς γερμανικῆς παιδείας καὶ τοῦ γερμανικοῦ βίου, τούτοις ἐπόμενοι θερμότατα συνέστησαν τὴν ἔξοχον παιδευτικὴν δύναμιν καὶ τὴν ὑψηλὴν ἀνθρωπιστικὴν ἐπίδρασιν τῆς συνδιδασκαλίας τῶν Ἱερῶν γραφῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ἡ Γερμανία ἔκτοτε πλὴν βραχυχρονίου τινός διαστήματος (κατὰ τὴν 17 ἑκατονταετηρίδα) ἐπὶ τῆς συνδιδασκαλίας ταύτης βασίζει τὴν παίδευσιν τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν, τοῖς Ἕλλησι, τὰ μὲν Ἑλληνικὰ γράμματα καλλιεργοῦνται νῦν ὅπως κατὰ τὸ τέλος τῆς 17 καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος ἐν Γερμανίᾳ, κάκιστα καὶ ἀτελέστατα. Σχολαστικότης, ἀμεθοδία, χυδαιοφροσύνη, βαναυσουργία εἶνε ὁ συνηθέστερος χαρακτὴρ τῆς καλλιεργείας αὐτῶν, τὰ δὲ Ἱερὰ γράμματα ἢ οὐδαμῶς καλλιεργοῦνται ἢ κάκιστα. Ἐκ τῶν νῦν πεπολιτισμένων καὶ χριστιανικῶν ἐθνῶν τὸ Ἑλληνικὸν εἶνε τὸ ὀλιγώτερον καλλιεργοῦν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὸ ὀλιγώτερον ἐγκύπτον εἰς τὰς Γραφάς. Ἐντεῦθεν τὸ μειρακιῶδες τῆς νεωτέρας φιλολογίας ἡμῶν. Ἐντεῦθεν τὸ ἄτονον καὶ ὀλιγοδρανὲς τοῦ κοινωνικοῦ πνεύματος ἡμῶν. Ἐντεῦθεν τὸ κυκλωπικὸν καὶ λαιστρυγονικὸν τῆς πολιτείας ἡμῶν. Ἡ Ἱερὰ παιδεία θεωρεῖται ἀναχρονισμός, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ σχολαστικότης!!

Ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἀτονία, εἰς ἣν εὑρίσκεται ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὸ Ἑλληνικὸν σύμπαν, δοῦλον καὶ ἐλεύθερον, δὲν εἶνε ὀλιγώτερον ἐπίφοβος τῆς ἀτονίας, ἥτις εἶχε καταλάβῃ αὐτὸ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Διαίου καὶ Δαμοκρίτου καὶ Ἀλκαμένους καὶ Θεοδέκτου καὶ Ἀρχεκράτους καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων ἀγεννῶν ὀχλοκόπων τῶν προϊσταμένων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας περὶ τοὺς χρόνους τοῦ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐνταφιασμοῦ τῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ φρονῶν ὅτι χρηστοῦ πολίτου καθῆκον εἶνε, κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, νὰ πράξῃ ὅ,τι εἶνε δυνατὸν ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ, καὶ τῆς μᾶλλον ἀσημάντου ἔστω, εἰς ἣν ὁ κοινωνικὸς διάκοσμος ἔταξεν αὐτόν, ἔγνων συναρμόσας, κατὰ τὰς ἐντολὰς τῶν μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς Γερμανίας, τὸ χριστιανικὸν μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, καὶ διαμορφώσας αὐτὸ κατὰ τὸν προσφορώτερον εἰς τὴν παιδικὴν ἀντίληψιν τρόπον, νὰ διοχετεύσω διὰ τῶν Ἑλληνικῶν μου ἀναγνωσματαρίων εἰς τοὺς μικροὺς παῖδας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Ἔθνους ἡμῶν. Ὡς Ἕλλην διδάσκαλος ἐγὼ τοῦτο ὤφειλον νὰ πράξω, καὶ τοῦτο, κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών μου, ἐπεχείρησα νὰ πράξω. Μικρὸν ἢ μέγα, σπουδαῖον ἢ ἀσήμαντον ὡς πρὸς τὸν ἐθνικὸν βίον, ἀδιάφορον. Ἐὰν ἠδυνάμην μεγαλήτερα καὶ σπουδαιότερα νὰ πράξω, προθύμως θὰ ἔπραττον καὶ αὐτά. Εἷς ἁπλοῦς διδάσκαλος μόνον τὰ διδασκαλικὰ ἂν παραλείψῃ, εἶνε ἀξιόμεμπτος, εἶνε κακοπολίτης. Ἀλλ' ἐμπεσών εἰς ὕεια θηρία, ἅτινα ὁ παρ' ἡμῖν πολιτικὸς βόρβορος πολλὰ καὶ παχέα τρέφει, ἠστόχησα τοῦ σκοποῦ μου.

Ἀλλ' ἡμεῖς μὲν νῦν, οἱ εἰς τὰ τέλματα τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτικοῦ βορβόρου ὡς ἔχιδναι δάκνοντες καὶ δακνόμενοι διάγοντες τὸν ἐπονείδιστον βίον ἡμῶν μικροπόνηροι καὶ ἀπειρόκαλοι τῆς νῦν Ἑλλάδος χαμαιδιδάσκαλοι, εἰς τὴν ἔξοδον τοῦ βίου ἡμῶν θείᾳ συνάρσει ἤδη ὄντες, μετ' οὐ πολὺ θὰ καταλείπωμεν τὸ ἱερὸν τοῦτο ἔδαφος καὶ τὸν ἁγνὸν τοῦτον τῆς Ἑλλάδος αἰθέρα, ὃν πολλαχῶς διὰ τῶν μιαριῶν καὶ τῆς ἀνδραποδωδίας ἡμῶν κατεμολύναμεν, κακίστην κληρονομίαν τοῖς ἀπογόνοις ἡμῶν, τὸν ἐξευτελισμὸν καὶ τὴν καταισχύνην τῆς σεμνῆς Ἑλλάδος καταλείποντες, καὶ θὰ ἔλθωσιν ἄλλοι ἀγνότεροι ἡμῶν πάντως καὶ μεγαλοφρονέστεροι — ἐκτὸς ἂν ὁ Θεὸς βδελυσσόμενος ἡμᾶς ἔχει ἤδη διὰ παντὸς ἀποστρέψῃ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος — Οἱ μεθ' ἡμᾶς νέοι Ἕλληνες πάντως θὰ ἀσχοληθῶσιν εἰς τὴν ἐκ τῶν ἡμετέρων ἠθικῶν ἐρειπίων ἀνοικοδόμησιν βίου καὶ παιδείας Χριστιανικῆς καὶ Ἑλληνικῆς. Τότε ἴσως, ἂν ὁ Θεὸς εὖ δῷ, θὰ χρησιμεύσωσί πως αἱ σκέψεις καὶ αἱ γνῶμαι αἱ ἐκτυλισσόμεναι ἐνταῦθα περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως θέματος, ἂν βεβαίως οὐχὶ ἕνεκα τῆς τελειότητος καὶ τῆς ἐν παντὶ ὀρθότητος αὐτῶν, πιθανὸν ὅμως ἕνεκα τῆς ἀτελείας αὐτῶν.

Τὸ σημεῖον, εἰς ὃ κατὰ ταύτην τὴν στιγμὴν εὑρίσκεται ἡ Διδακτικὴ ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ὡς πρὸς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παίδων δηλ. τὸ ὑπερέβαλον τὰ Ἑλληνικὰ ταῦτα ἀναγνωσματάρια, τὰ σχόντα τὴν ἀτυχίαν νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν κρίσιν τῶν εἰκαιοτάτων τῶν παρ' ἡμῖν χαμαιδιδασκάλων.

Τὰ Γερμανικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, τὰ τελειότατα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ νῦν, ἔχουσι μέγιστα πλεονεκτήματα, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγα τούτων ἔχουσι καὶ μειονεκτήματα οὐχὶ σμικρά.

Μειονέκτημα πρῶτον καὶ μέγιστον ὅτι ἐπικρατεῖ ἐν αὐτοῖς ἡ καλουμένη ἀρχὴ τῆς «χρησιμοποιήσεως» (Nutzlichkeitsprin-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

cip) ἀντὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ (Humanismus). — Μειονέκτημα δεύτερον· ὅτι ταῦτα εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνθολόγια πάντων τῶν πραγματικῶν λεγομένων μαθημάτων· τῆς ἱστορίας, τῆς φυσικῆς ἱστορίας, τῆς φυσικῆς, τῆς γεωγραφίας καὶ τῶν τοιούτων. — Μειονέκτημα τρίτον· ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐκ διαφόρων συγγραφέων εἰλημμένον καὶ αὐτοούσιον εἰς αὐτὰ ἀπαράλλακτον ἐπιπροχεόμενον σπανίως προσαρμόζεται πρὸς τὴν παιδικὴν ἀντίληψιν. — Μειονέκτημα τέταρτον· ὅτι ἡ ἀρχὴ ἐκ τῶν εὐκολωτέρων ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα, ἐκ τῶν γνωστοτέρων ἐπὶ τὰ ἀγνωστότερα, ἐκ τῶν ἐγγυτέρω ἐπὶ τὰ ἀπωτέρω διαπεραίνεται οὐχὶ σπανίως μετὰ προφανεστάτης χαλαρότητος καὶ ἐπιμέμπτου ἀνακριβείας. — Μειονέκτημα πέμπτον· ὅτι ἔστιν ὅτε μετὰ τῶν παμπόλλων παιδαγωγικῶς ὀρθῶν εὑρηνται καὶ διηγήματα καὶ μῦθοι καὶ παραμύθια καὶ παραβολαὶ ὄχι μόνον ὑπὸ τῆς Παιδαγωγικῆς μὴ ὑποδεικνύμενα, ἀλλὰ καὶ ῥητῶς ὑπ' αὐτῆς ἀπαγορευόμενα. — Μειονέκτημα ἕκτον· ὅτι ἡ οἰκονομία τῆς διδακτικῆς ὕλης δὲν εἶνε κατὰ πάντα σύμφωνος μὲ τὰ κελεύσματα τῆς Μεθοδικῆς· ἔν τισιν εὑρηνται φύρδην μίγδην ἐρριμμένα διηγήματα, ποιήματα, πραγματογραφίαι καὶ τὰ τοιουτότροπα ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀρχῆς· ἐν ἄλλοις εὑρηνται τὰ διηγήματα, οἱ μῦθοι, αἱ πραγματογραφίαι καὶ τὰ παρόμοια κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων καὶ τὰ ὁμοειδῆ ἐπισεσωρευμένα πάμπολλα ἐπὶ τὸ αὐτό. Οὕτω δέ, ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς ἡ φύρδην μίγδην ἐγκατάμιξις ἀλλοτριωτάτων ἀντικειμένων ἐπιφέρει ἴλιγγον, ἡ ἐπισώρευσις πολλῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ γεννᾷ κόρον καὶ ἀηδίαν εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας.

Πάντων τούτων τῶν μειονεκτημάτων, μεθ' ὧν συμφύρονται οὐκ ὀλίγα τῶν Γερμανικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, εἶνε ἀπηλλαγμένα τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία.

Πρῶτον. Ἐν αὐτοῖς ἐπικρατεῖ ἡ **ἀνθρωπιστικὴ ἀρχὴ** (Humanismus), κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Πλουτάρχου, τῶν μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν μεγάλων τοῦ καθ' ἡμᾶς χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ κηρύκων, Χάμερκεν, Βέσσελ, Σπίγελμπεργ, Ἀγρικόλα, Ἐράσμου, Ρώυχλυν, Μελάγχθονος, Καμεραρίου, Σίλβουργ, Τρότσεντορφ, Νεάνδερ, Στοὺρμ, καὶ κατὰ τὴν πολυχρόνιον πρᾶξιν τοῦ Ἔθνους ἡμῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὠριγένους καὶ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως καὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου μέχρι τοῦ Ὄθωνος. Ἔπειτα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις «τυριὰ τουλουμίσια καὶ κεφαλήσια, λαρδιὰ χοίρων καὶ ὑνία καὶ φθεῖρες καὶ μύξες καὶ ρογχαλητὰ καὶ ζουμιὰ καὶ κουφάλες καὶ κουμπάροι καὶ μπάφες» καὶ αἱ λοιπαὶ βραβευθεῖσαι βδελυρίαι δὲν ὑπάρχουσιν. Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις εἶνε καθαρὰ ἡ διάλεκτος καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα διασώζουσα, ἀπειροκαλίαν ἀνδραποδώδη καὶ ἀταλαιπωρίαν ἄνανδρον καὶ ὄνειδος ἐπιστημονικὸν καὶ βλάβην ἐθνικὴν καὶ ἀσέβειαν πρὸς τὸ θεῖον θεωρῶν τὴν χρῆσιν τύπων χυδαίων, ὀνομάτων βαρβάρων, συντάξεων σολοίκων, φράσεων ἀνελληνίστων 1). Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ὑπάρχουσι κεφάλαια ὅλα, ἄφθονα παραδείγματα ἐνέχοντα πρὸς ἐξέγερσιν τῆς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῶν μικρῶν παίδων, ὅς ἐστιν ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ τὰ κεφάλαια ταῦτα εἶνε: Ἡ εὐπείθεια, ἡ λαιμαργία, τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀλήθεια, ἡ κλοπὴ καὶ ἡ τιμιότης, ἡ σκαιότης καὶ ἡ φιλοφροσύνη, ἡ ἀχαριστία καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη, ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ, ἡ ἀσπλαγχνία καὶ ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ φιλοστοργία τῶν γονέων, ἡ ἀγάπη τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη, ὁ Θεός.— Ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῶν μαθητῶν τῆς δευτέρας τάξεως διευκρινίζονται τὰ αὐτὰ ταῦτα ἔτι μᾶλλον καὶ πρὸς τούτοις προστίθενται καὶ τὰ κεφάλαια:

1) *Ἀρριανὸς* Ἐπικτήτου διατριβαὶ 2, 23, 1. 2. 5. 23. 30: Βιβλίον πᾶς ἂν ἴδιον ἀναγνῷη καὶ ῥᾷον τὸ εὐσημοτέροις γράμμασι γεγραμμένον. Οὐκοῦν καὶ λόγους πᾶς ἄν τις ῥᾷον ἀκούσαι *τοὺς εὐσχήμοσιν ἅμα καὶ εὐπρεπέσιν ὀνόμασι σεσημασμένους*. Οὐκ ἄρα τοῦτο ῥητέον, ὡς οὐδεμία δύναμίς ἐστιν ἀπαγγελτική. τοῦτο γὰρ ἅμα μὲν *ἀσεβοῦς* ἐστιν ἀνθρώπου, ἅμα δὲ *δειλοῦ* ἀσεβοῦς μέν, ὅτι *τὰς παρὰ τοῦ θεοῦ χάριτας* ἀτιμάζει· ὥσπερ εἰ ἀνήρει τὴν εὐχρηστίαν τῆς ὁρατικῆς ἢ τῆς ἀκουστικῆς δυνάμεως ἢ αὐτῆς τῆς φωνητικῆς . . *Ἄνθρωπε, μήτ' ἀχάριστος ἴσθι, μήτε πάλιν ἀμνήμων τῶν κρειττόνων* . . λέγει τις μηδεμίαν εἶναι χρείαν ἢ προαγωγὴν τῆς φραστικῆς δυνάμεως; Μὴ γένοιτο. *Ἀνόητον, ἀσεβές, ἀχάριστον πρὸς τὸν θεόν* . . Τὸ δὲ αἴρειν τὴν δύναμιν τῆς φραστικῆς καὶ λέγειν μὴ εἶναι μηδεμίαν ταῖς ἀληθείαις, οὐ μόνον *ἀχαρίστου* ἔστι πρὸς τοὺς δεδωκότας, ἀλλὰ καὶ *δειλοῦ*, ὁ γὰρ τοιοῦτος φοβεῖσθαί μοι δοκεῖ, μή, εἴπερ ἔστί τις δύναμις κατὰ τὸν τόπον, οὐ δυνηθῶμεν αὐτῆς καταφρονῆσαι . . ἀλλὰ *ταῦτα μωρὰ καὶ ἄγροικα καὶ οὐκ εἰδότων τὴν ἑκάστου φύσιν*.— *Πλούταρχος* περὶ δεισιδαιμονίας 166 B: Ἡμεῖς δὲ τοῖς θεοῖς ἀξιοῦμεν ὀρθῷ τῷ στόματι καὶ δικαίῳ προσεύχεσθαι, καὶ μὴ τὴν ἐπὶ τῶν σπλάγχνων μὲν γλῶτταν εἰ καθαρὰ καὶ ὀρθὴ σκοπεῖν, *τὴν δ' ἑαυτῶν διαστρέφοντας καὶ μολύνοντας ἀτόποις ὀνόμασι καὶ ῥήμασι βαρβαρικοῖς καταισχύνειν καὶ παρανομεῖν εἰς τὸ θεῖον καὶ πάτριον ἀξίωμα* τῆς εὐσεβείας.— Θέων, Προγυμνάσμ. 1, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 151. Spengel τόμ. 2, σελ. 61: Ἡ δὲ ἀνάγνωσις . . τροφὴ λέξεώς ἐστι· τυποῦμενοι γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπὸ καλῶν παραδειγμάτων κάλλιστα καὶ μιμησόμεθα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φρόνησις καὶ ἀφροσύνη, ἀπάτη, πλεονεξία, ἡ βράβευσις τοῦ ἀγαθοῦ.— Ἐν τῷ τῆς τρίτης τάξεως ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ διευκρινίζονται τὰ αὐτὰ ταῦτα καὶ πρὸς τούτοις προστίθενται καὶ τὰ κεφάλαια: Ὀκνηρία καὶ φιλεργία, πολυπραγμοσύνη, σπεῦδε βραδέως, ὑπερηφάνεια καὶ μετριοφροσύνη, καλὴ καὶ κακὴ συναναστροφή, φιλανθρωπία, γενναιότης.—Ἐν τῷ τῆς τετάρτης τάξεως ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ ἐκτίθενται ἐν πρώτοις παραδείγματα τιμωρουμένων κακιῶν διάφορα (μωρίας, θρασύτητος, ψεύδους, φθόνου, εὐοργησίας πλεονεξίας, ὑπερηφανείας, ἀπρονοησίας, ἀπιστίας, ἀτιμίας χαρακτῆρος), παραδείγματα ἀρετῶν ποικίλων (ὁμονοίας, ἀδελφικῆς ἀγάπης, ἀλληλοβοηθείας, εὐσπλαγχνίας, ὑπομονῆς, προνοίας, οἰκονομίας, ἕξεως, καρτερίας, ἀνδρείας, ἡρωισμοῦ), ἔπονται δὲ τούτοις ἐν κεφαλαίοις ὅλοις πάμπολλα παραδείγματα φιλοπατρίας, τιμωρίας τοῦ κακοῦ, βραβεύσεως τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τέλος τὰ κεφάλαια: Ἑλληνικὴ μυθολογία, Ἑλληνικὴ φύσις, ὁ κόσμος, ἡ πάγκαλος αὐτοῦ διακόσμησις καὶ ἡ πάνσοφος αὐτοῦ διοίκησις.

Διαπνεόμενα δὲ πάντα ταῦτα ἐκ τοῦ ζωογόνου πνεύματος τῶν Ἱερῶν ἡμῶν βιβλίων καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων καθίστανται — κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην — βιβλία διδακτικὰ ἐξόχως ἀνθρωπιστικά, ἐξόχως χριστιανικῶν καὶ Ἑλληνοπρεπῶν ἀρετῶν ἐξεγερτικὰ καὶ ποιητικά.

Δεύτερον. Ἀνθολόγια τῶν πραγματικῶν μαθημάτων δὲν εἶνε τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία. Τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας διδάσκεται εἰς ἰδιαιτέρας ὥρας ὁριζομένας ὑπὸ Βασιλικῶν προγραμμάτων καὶ διὰ βιβλίων εἰδικῶν ἱστορικῶν. Ἀμαθείας δὲ καὶ ἀταλαιπωρίας τεκμήριον ἀσφαλέστατον εἶνε ἡ ἀναγραφὴ αὐτῶν εἰς βιβλία ἀναγνωστικά. Τὰ περὶ τῶν ἁρματωλῶν καὶ κλεφτῶν π. χ. καὶ τὰ περὶ τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἅτινα πληροῦσιν οὐκ ὀλίγας σελίδας τοῦ βραβευθέντος Ἀναγνωσματαρίου τῆς τετάρτης τάξεως, γνωρίζουσιν ἤδη οἱ μαθηταὶ ἐκ τοῦ μαθήματος τοῦ ἰδιαιτέρου τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἐκ τῶν ἐγχειριδίων αὐτῶν τῶν ἱστορικῶν πολὺ πληρέστερον ἢ ὡς φέρονται ταῦτα ἀναγεγραμμένα εἰς τὸ βραβευθὲν τοῦτο Ἀναγνωσματάριον. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῆς γεωγραφίας, καὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας, τῆς χημείας, τῆς πραγματογνωσίας καὶ τῆς φυσιογνωσίας.

Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις σὺν τοῖς παμ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πόλλοις παραδείγμασι τῶν διαφόρων ἀρετῶν καὶ κακιῶν, τοῖς περιεχομένοις ἐν τοῖς ἄνω καταλεχθεῖσι 31 ὅλοις κεφαλαίοις, ὑπάρχουσι καὶ 94 πραγματογραφικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ ὑποκείμενα, 45 μὲν βραχύτατα ἐν τῷ Α΄. μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου, 10 δὲ πολὺ βραχέα ἐν τῷ Β΄. μέρει αὐτοῦ, 13 ἀρκετὰ βραχέα ἐν τῷ τοῦ Β΄. ἔτους, 12 ἐκτεταμένα πως ἐν τῷ τοῦ Γ΄. ἔτους καὶ 14 ἐπαρκῶς ἐκτεταμένα ἐν τῷ τοῦ Δ΄. ἔτους ἀναγνωσματαρίῳ. Πάντα δὲ ταῦτα λελυμένα ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν συνδέσμων, τῶν συνεχόντων αὐτὰ ἐν τοῖς οἰκείοις εἰδικοῖς βιβλίοις, ἀποτελοῦσιν, ἀπομεμονωμένα ὄντα, μονογραφίας οὕτως εἰπεῖν ἑκάστου τῶν ὑποκειμένων τούτων, συντελούσας πλὴν καὶ ἄλλων ἅμα μὲν εἰς τὴν προοδοποίησιν πρὸς τὴν ἀνυσιμωτέραν διδασκαλίαν τῶν φυσιογνωστικῶν μαθημάτων, ἅμα δὲ εἰς τὴν ἐξέγερσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων, τῆς ἀντιλήψεως, τῆς παρατηρητικότητος, τῆς φαντασίας, καὶ τῶν ἠθικῶν καὶ αἰσθητικῶν καὶ θρησκευτικῶν συναισθημάτων, κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ὀρθροῦ λόγου καὶ τὰ κελεύσματα τῆς παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς ἐπιστήμης, κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν Ἱερῶν ἡμῶν βιβλίων καὶ τὰ παραδείγματα τῆς ἐπικῆς καὶ λυρικῆς ποιήσεως τῶν ἡμετέρων προγόνων.

Εἶνε δὲ τὰ πραγματογραφικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ ταῦτα ὑποκείμενα ἐν μὲν τῷ Α΄. μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου διὰ βραχυτάτων ἐκτεθειμένα τὰ ἑξῆς· Αἴξ πετεινὸς οἰκία οὐρανὸς δαυκίον ταῦρος λεύκη ἄλευρον μυῖα ῥῴδιον φάλαινα βιβλίον βρίζα τίγρις δένδρον ἄνθρωπος κρίνον ἄρκτος θάμνος πλάτανος πρόβατον πτηνὰ σκύλος στάχυς σφῆκες τρυγὼν φρύγανα ἀράχνη δάφνη πλοῖον γλαὺξ σκόμβρος ἄστρα ὄσπρια λέων ἄμπελος κόσμος σπόγγος ἄγκυρα σάλπιγξ ἔγχελυς περιστερὰ δαμασκηνέα ἀμυγδαλῆ στρατιώτης φεγγάριον. — Ἐν δὲ τῷ Β΄. μέρει αὐτοῦ, συντόμως λίαν ἐκτεθειμένα, τάδε· Ὁ οὐρανὸς ὁ ἥλιος ἡ σελήνη τὰ ἄστρα τὰ νέφη ἡ γῆ αἱ πηγαὶ τὰ ῥυάκια οἱ ποταμοὶ ἡ θάλασσα τὰ ὄρη. — Ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῆς Β΄. τάξεως εἶνε ἐκτεθειμένα ἀρκετὰ συντόμως: Αἱ κατοικίαι τῶν ζώων, ἡ φωλεά, χωρίον καὶ πόλις, ὁ κῆπος τὸ στρουθίον ἡ χὴν ἡ νῆσσα ἡ περιστερὰ τὸ κηπάριον ἡ μεσημβρία ἡ ἑσπέρα ἡ νὺξ καὶ ἡ πρωΐα. — Ἐν τῷ τῆς Γ΄. τάξεως ἐν ἐκτάσει τινὶ εἶνε ἐκτεθειμένα: Τὸ θέρος τὸ φθινόπωρον ὁ χειμὼν ἡ χιὼν τὸ ἔαρ ὁ κορυδαλὸς ἡ χελιδὼν ὁ σπίνος ἡ ἀκανθυλλὶς ἡ ἀηδὼν ὁ ἀλέκτωρ ἡ ὄρνις καὶ ὁ ἀετός. — Ἐν δὲ τῷ τῆς Δ΄.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τάξεως εἶνε ἐν προσηκούσῃ ἐκτάσει ἐκτεθειμένα: Ὁ ὄνος ὁ χοῖρος τὸ πρόβατον ἡ αἶξ ὁ βοῦς ὁ ἵππος ἡ γάτα ὁ κύων ἡ φάλαινα ὁ δελφὶν ἴον τὸ τρίχρουν ἴον τὸ εὐῶδες τὸ κρῖνον τὸ ῥόδον. Τὰ παμποίκιλα δὲ ἐκεῖνα παραδείγματα τὰ περιεχόμενα ἐν τοῖς 31 κεφαλαίοις τοῖς καθαρῶς ἠθογραφικοῖς καὶ τὰ 94 ταῦτα πραγματογραφικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ ὑποκείμενα συμπεπλεγμένα κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Μεθοδικῆς καὶ Παιδαγωγικῆς μετὰ 71 ποιημάτων ἀποτελοῦσι τὸ ὅλον περιεχόμενον τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, πληρούντων οὕτω **συμπάσας** τὰς ἀπαιτήσεις τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ τὰς ἐθνικάς, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην τοὐλάχιστον.

Τρίτον. Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τὸ περιεχόμενον καὶ μάλιστα τῶν φυσιογνωστικῶν ὑποκειμένων, εἰλημμένον κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀνεφίκτων κατὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν χάριν καὶ τὴν γλαφυρίαν καὶ τὴν ἐρασμιότητα καὶ τὴν φυσικότητα τῆς τε ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἐκφράσεως, ὑπερτερεῖ κατά τε τὴν μορφὴν καὶ τὴν οὐσίαν πάντων τῶν ὁμοειδῶν ἐν τοῖς Γερμανικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ὑποκειμένων· μὴ ἐκχυθὲν δὲ προσέτι εἰς αὐτὰ τὸ περιεχόμενον τοῦτο αὐτοούσιον καὶ ἀπαράλλακτον, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ ὁμοειδῆ Γερμανικὰ βιβλία, ἀλλὰ ὁμοειδῶς καὶ ὁμοιορρύθμως διαμορφωθὲν καὶ μετασχηματισθέν, καὶ δὴ καὶ πάντοτε κατὰ τὸν προσφορώτερον εἰς ἑκάστην τῶν ἡλικιῶν τρόπον τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν παίδων, ἀπέβη εὐνοητότερον τοῦ ἐν τοῖς Γερμανικοῖς βιβλίοις, καὶ ἐπομένως ἐπιτηδειότερον ὄργανον πρὸς ἐξέγερσιν τῶν εὐαρέστων διανοητικῶν συναισθημάτων, τοῦ παιδευτικωτάτου τούτου πάντων τῶν μέσων τῶν παιδαγωγικῶν, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέχθη.

Τέταρτον. Ἡ οἰκονομία τοῦ περιεχομένου κατὰ τὰς ἀρχὰς τὰς διδακτικὰς «βαῖνε ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα» καὶ τὰς ταύταις παρομοίας ἀπὸ τῆς πρώτης λέξεως τοῦ Ἀλφαβηταρίου μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῆς Δ΄. τάξεως ἐτηρήθη μετὰ τόσης ἀκριβείας, ὥστε τὸ πρᾶγμα ἀποβαίνει καταφανέστατον καὶ εἰς τὸν ὅλως ἰδιωτικῶς πρὸς τὰ τοιαῦτα ἔχοντα, καὶ μόνον ἓν βλέμμα ἂν ῥίψῃ εἴτε εἰς τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων εἴτε εἰς σελίδας μόνον τινὰς οἱουδήποτε τῶν τεσσάρων τούτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Μάλιστα δὲ ἐν τῷ α΄. μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῷ καὶ δυσκολωτάτῳ πάντων, τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἐναργέστατα καταφαίνεται, καὶ μόνον ἂν διαφυλλίσῃ τις τὰς σελίδας αὐτοῦ.

Πέμπτον. Ἐκ τῶν 1737 λέξεων καὶ τῶν 155 συντόμων φράσεων καὶ τῶν 454 προτάσεων τῶν περιεχομένων εἰς τὸ Α΄. μέρος τοῦ Ἀλφαβηταρίου, δι' ὧν οἱ ἀρχάριοι ἐκμανθάνουσι τὴν ἅπταιστον ἀνάγνωσιν, οὐδεμία εἶνε βάναυσος, χυδαία, καπηλική, κενή, ἄλογος, πρὸς οὐδὲν τείνουσα· οὐδεμία ἀπολύτως. Πᾶσαι εἶνε σκόπιμοι, πᾶσαι εὐπρεπεῖς, πᾶσαι εὐγενεῖς, πᾶσαι διδάσκουσαί τι μαθήσεως ἄξιον, πᾶσαι συντελοῦσαι πρὸς τοῖς ἄλλοις εἴς τε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων τῆς Γραμματικῆς καὶ εἰς τὴν βαθυτέραν κατανόησιν τῶν μετὰ ταῦτα ἀναγνωσθησομένων, πᾶσαι σπουδαῖαι καὶ γενναῖαι. Ἐκ δὲ τῶν 129 διηγημάτων καὶ τῶν 75 Αἰσωπείων μύθων καὶ τῶν 71 ποιημάτων καὶ τῶν 94 πραγματογραφικῶν καὶ φυσιογνωστικῶν ὑποκειμένων καὶ τῶν 23 περιγραφῶν, ἐκ τῶν 392 τουτέστι ποικίλων ὑποκειμένων, ἐξ ὧν συναποτελοῦνται τὰ ἐμὰ τέσσαρα Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, οὐδὲν εἶνε μωρόν, οὐδὲν ἀπαίσιον, οὐδὲν εὐτελές, οὐδὲν ἀντιπαιδαγωγικόν, ὅπως εἶνε οὐκ ὀλίγα τῶν ἐν πολλοῖς Γερμανικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τοῖς βραβευθεῖσι νῦν παρ' ἡμῖν. Ἐν τοῖς ἐμοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις παρεμφερῆ πως πρὸς τὸν «μέθυσον πατέρα καὶ τὴν σακκορράφαν καὶ τὸν πάππον καὶ ἔγγονον» κτλ. κτλ. τοῦ βραβευθέντος βιβλίου τῆς Δ΄. τάξεως καὶ πρὸς τὰ πλεῖστα — εἰμὴ καὶ πάντα — τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαβηταρίου, τοῦ μοναδικοῦ τούτου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν παρ' ἡμῖν γραμμάτων βδελύγματος διὰ «τὰ τουλουμίσια τυριὰ καὶ τὰ λαρδιὰ καὶ τὰ ὑνιὰ καὶ τὰς φθεῖρας καὶ τὰ ρογχαλητὰ καὶ ταῖς μύξαις» αὐτοῦ δὲν ὑπάρχουσιν. Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ὑπάρχουσι διηγήματα μετὰ τῆς μεγίστης προσοχῆς ἐκ τῶν ἀνθηροτάτων καὶ παιδευτικωτάτων τῆς πλουσιωτάτης ἐν τοῖς τοιούτοις Γερμανικῆς λογοτεχνίας περισυλλεγέντα ἐπίμικτα μετὰ πολλῶν ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλολογίας μετ' ἄκρας ἐπιμελείας ἀνθολογηθέντων. Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἐπιπνέει μὲν πάντοτε τὸ θεῖον πνεῦμα τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ τὸ δαιμόνιον πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, οὐχὶ σπανίως δὲ — ὅπου τοῦτο παιδαγωγικῶς ἦτο δυνατὸν — διαφαίνεται καὶ ἁγνὴ ἡ τε λέξις καὶ ἡ φρασεολογία αὐτῶν. Παραμύθια τῶν Gebrüder Grimm βάρβαρα καὶ ἀνούσια καὶ μῦθοι τοῦ Lessing βεβια-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σμένοι καὶ ὑπόψυχροι καὶ παραμύθια τοῦ Andersen ἀπερινόητα καὶ παράξενα καὶ διηγημάτια ὅλως ἀντιπαιδαγωγικά, ὧν κατάμεστα τὰ βραβευθέντα βιβλία, οὐδαμοῦ παρ' ἐμοὶ φαίνονται. Παρ' ἐμοὶ ὑπάρχει ἡ ἀφέλεια καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ ἁπλότης καὶ ἡ βαθεῖα ἠθικότης τοῦ γνησίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τοῦ ἀποτετυπωμένου ἐν τοῖς λεγομένοις Αἰσωπείοις μύθοις, καὶ ἡ σεμνοστομία καὶ ἡ καλλιρρημοσύνη τοῦ Ὁμήρου, τῶν Ὁμηρικῶν ὕμνων, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Ἀλκμᾶνος, τοῦ Ἀλκαίου, τοῦ Πινδάρου, τοῦ Σιμωνίδου, τοῦ Ἀνακρέοντος, τῆς Σαπφοῦς, τοῦ Μιμνέρμου, τοῦ Ἰβύκου, τοῦ Βακχυλίδου, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Θεοκρίτου, τοῦ Βίωνος, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου, ὡς πᾶς τις καὶ ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἁψάμενος, καὶ μόνον ἂν διαφυλλίσῃ τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, πάραυτα θὰ αἰσθανθῇ 1).

Ἕκτον. Καὶ τῶν περὶ τὴν οἰκονομίαν τῆς διδακτικῆς ὕλης παντοδαπῶν ἁμαρτημάτων τῶν τοιούτων βιβλίων εἶνε ἀπηλλαγμένα τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία. Παρ' ἐμοὶ τίθεται ὡς κέντρον παντὸς τοῦ περιεχομένου καὶ τῶν τεσσάρων μου ἀναγνωστικῶν βιβλίων μία ἀρχή, ἡ θεοσέβεια. Αὕτη προκύπτει κατὰ τὰ διδάγματα τῆς φιλοσοφίας τῆς θρησκείας ἐκ τῆς βαθυτάτης ἐπιγνώσεως τῶν τριῶν τούτων θρησκευτικῶν ἀληθειῶν: «Ἡ φύσις εἶνε τὸ βασίλειον τῆς θεότητος, ὁ ἠθικὸς νόμος ἡ θέλησις αὐτῆς, καὶ ὁ ἄνθρωπος τέκνον τοῦ Θεοῦ». Πρὸς διευκρίνισιν δὲ καὶ κατανόησιν καὶ ἐμπέδωσιν τῶν τριῶν τούτων πηγῶν πάσης ἀγνῆς καὶ βαθυτάτης θρησκευτικότητος συντελεῖ ὅλον τὸ περιεχόμενον, ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβηταρίου μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ' τάξεως, οἰκονομούμενον κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ψυχολογίας καὶ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς Παιδαγωγικῆς.

Λαμβάνεται δηλ. ἑκάστοτε ἐκ τοῦ παμποικίλου καὶ καλλιπρεπεστάτου ἠθικοῦ διακόσμου μία τις ἠθικὴ ἰδέα, πάντοτε ἡ ἀνάλογος πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως εἰς ἣν εὑρίσκονται ἑκάστοτε οἱ παῖδες, δι' οὓς γράφονται τὰ τοιαῦτα βιβλία. Ἡ ἠθικὴ αὕτη ἰδέα διευκρινίζεται καὶ ἐμπεδοῦται διὰ τῆς ἐκθέσεως διηγηματίων τινῶν καὶ μυθαρίων καὶ ποιηματίων ὁμοουσίων μὲν ἑτεροει-

1) Ἰδ. καὶ τῆς ἐμῆς πραγματείας «Ὕθλοι καὶ πράγματα» τὰς σελ. 202-251.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δῶν δέ. Μετὰ ταύτην καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἄλλη καὶ ἄλλη καὶ οὕτω καθεξῆς. Οὕτω δὲ μετὰ τὸ τέλος πασῶν κατορθοῦται νὰ ἐναπομείνῃ ἐν τοῖς βαθυτάτοις τῆς συνειδήσεως τῶν παιδαρίων, ὡς ἥλιος ἀποστίλβων καὶ φωτεινότατος λαμπρῶς ἀπαστράπτων, ἡ πεποίθησις ὅτι ὁ ἠθικὸς νόμος εἶνε ἡ βούλησις τῆς θεότητος, καὶ ὅτι ἐπομένως τὸ κατ' αὐτὸν φρονεῖν καὶ πράττειν εἶνε τὸ κατὰ Θεὸν ζῆν, ἐν ᾧ καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ προκοπὴ τοῦ βίου ἔγκειται.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ὅτι δὲ ἡ φύσις εἶνε τὸ βασίλειον τῆς θεότητος, ἡ δευτέρα αὕτη τῆς θεοσεβείας ἀρχὴ καὶ ἡ αἰσθητικωτέρα τῆς θρησκευτικότητος πηγή, ἐγγεννᾶται τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐκ τῶν φυσιογραφικῶν ὑποκειμένων. Διὰ τούτων ἀναπτύσσεται βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τοὺς μικροὺς παῖδας ἡ συνείδησις τοῦ κάλλους, τῆς ἁρμονίας, τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς τάξεως, ἥτις ὑπάρχει εἰς τὸ σύμπαν καὶ ἐκ τούτων πάλιν ἡ πεποίθησις περὶ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς κοσμοδιοικητικῆς ἀρχῆς παγκάλου καὶ παναγάθου, τοῦ Θεοῦ.

Ἡ δὲ τριτη ἀρχὴ τῆς θρησκευτικότητος, ὅτι δηλ. ὁ ἄνθρωπος εἶνε τέκνον τοῦ Θεοῦ, ἀναπτύσσεται δι' ὅλου τοῦ βιβλίου καταδεικνυομένης πανταχοῦ τῆς ὑψηλῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀγρύπνου προνοίας τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀπροφασίστου συναντιλήψεως αὐτοῦ ἐν ταῖς χαλεπαῖς τοῦ βίου περιπετείαις, τῆς ἀπαρεσκείας αὐτοῦ ἐπὶ ταῖς κακαῖς πράξεσι τῶν ἀνθρώπων, τῆς εὐαρεσκείας αὐτοῦ ἐπὶ ταῖς καλαῖς.

Οὕτω δὲ ἑκατέρωθεν, ἔκ τε τοῦ ἠθοποιοῦ καὶ τοῦ φυσιογνωστικοῦ στοιχείου τῶν ἀναγνωστικῶν τούτων βιβλίων, ἐμπεδοῦται πλέον γνησία καὶ ἄχραντος καὶ βαθυτάτη ἡ θεοσέβεια, ἡ πηγὴ πάσης ἀνθρωπίνης ἀρετῆς καὶ τὸ τέλος πάσης ἀνθρωπιστικῆς παιδείας. Βαίνουσι δὲ καὶ τὰ φυσιογνωστικὰ ταῦτα ὑποκείμενα, ὅπως καὶ τὰ ἠθοποιά, κατὰ τὴν ψυχολογικὴν λεγομένην κατάταξιν τῆς διδακτικῆς ὕλης. Προηγοῦνται τὰ εὐκαταληπτότερα, ἕπονται τὰ δυσληπτότερα· συντομώτατα καὶ ἁπλούστατα τὰ πρῶτα, ὀλιγώτερον σύντομα καὶ πλειότερον σύνθετα τὰ μετὰ ταῦτα. Τοποθετοῦνται δὲ οὐχὶ φύρδην μίγδην, εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, οὐδὲ κατὰ σωρούς ἀπομεμονωμένους καὶ ὅλως ἀπὸ τῶν ἠθοποιῶν ὑποκειμένων ἀποκεχωρισμένους, τοῦθ' ὅπερ ὡς καὶ ἄνω ἐλέχθη, ὀλίγον καὶ κόρον ἐγγεννᾷ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν ἀναγνωστῶν, ἀλλ' ἐνσφηνούμενα ἑκάστοτε μεταξὺ δύο ἠθοποιῶν κεφαλαίων οὐ μόνον ὀλίγον καὶ κόρον δὲν γεννῶσιν, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον· εἰς τὰς ἁπαλὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν ἀναγνωστῶν ἐγγεννῶσιν εὐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φροσύνην, τὰ εὐάρεστα διανοητικὰ συναισθήματα ὑπὸ τῆς Ψυχολογίας καλούμενα, ἅτινα πέφυκε νὰ ἐγγεννῶνται εἰς τὰς ψυχὰς τὰς ἀνθρωπίνους ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν ἐντυπώσεων, κατὰ μέτρον καὶ κόσμον ἐπισυμβαινούσης.

Οἱ Ἕλληνες κριταὶ ἀναισθήτως ἔχοντες πρὸς πάντα ταῦτα τὰ ὕψιστα κατορθώματα τῆς Διδακτικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας κατεδίκασαν τὰ βιβλία ταῦτα, ἅτινα σφόδρα ὑπὸ τῶν ξένων ἐτιμήθησαν. Ἐν Γερμανίᾳ κριταὶ Γερμανοὶ εἶπον ὅτι «ταῦτα ἀποτελοῦσι σταθμὸν σπουδαιότατον εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τοῦ εἴδους τούτου». Ἐνταῦθα κριταὶ Ἕλληνες εἶπον ὅτι «τὰ πάμπολλα ἁμαρτήματα αὐτῶν καθιστῶσιν αὐτὰ ἀνάξια εἰσαγωγῆς εἰς τὰ δημοτικὰ ἡμῶν σχολεῖα».

Ἀλλὰ ταῦτα ἐγένοντο, ὅπως ἐγένοντο. Νῦν αὖθις ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν πραγμάτων.

Ἔλεγον ἀρχόμενος τῆς ἐρεύνης περὶ τῆς συντάξεως καὶ οἰκονομίας τοῦ Ἀλφαβηταρίου, τοῦ σπουδαιοτάτου πάντων τῶν μεθοδικῶν καὶ παιδαγωγικῶν προβλημάτων, ὅτι πάντα τὰ κατ' αὐτὸ εἶνε μετά τινος ἐπιστημοσύνης διατεταγμένα. Ἡ προτίμησις δηλ. ἐκ τοῦ διακόσμου τοῦ ἠθικοῦ ὄχι ἄλλων ἀλλὰ μόνον τούτων τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν, αἵτινες ἐξετέθησαν εἰς τὸ Ἀλφαβητάριον, τὸ προωρισμένον διὰ παῖδας ἑξαετεῖς, εἶνε κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τὰς ἐπιστημονικάς· καὶ νομίζω ὅτι ἀπεδείχθη. Ἔλεγον ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν εἶνε ἐξόχου παιδευτικῆς δυνάμεως· καὶ νομίζω ὅτι ἀπεδείχθη. Ἔλεγον τελευταῖον ὅτι αἱ ἠθικαὶ αὗται ἰδέαι ἠντλήθησαν ἐκ τῶν δύο διαυγεστάτων πηγῶν τῆς ἡμερώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν δηλ. καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων· καὶ νομίζω ὅτι οὐδενὶ οὐδεμία ἀμφιβολία θὰ ὑπολειφθῇ μετὰ τὴν ἐπισκόπησιν τοῦ ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας μετατοπισθέντος ἐντεῦθεν εἰδικοῦ περὶ τούτου κεφαλαίου. Ἀλλὰ πλὴν τούτου διισχυρίσθην προσέτι ὅτι καὶ ἡ οἰκονομία τοῦ τοιούτου περιεχομένου ἐγένετο κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ψυχολογίας καὶ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς Διδακτικῆς, καὶ τοῦτο δὲν ἀπεδείχθη ὅσον ἡ σπουδαιότης τοῦ πράγματος ἀπῄτει. Κατεδείχθη μόνον ὅτι τὸ ὅλον περιεχόμενον περιστρέφεται περὶ ἓν κέντρον, τὴν θεοσέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θειαν, συνφδὰ τῷ διδακτικῷ θεωρήματι τῆς συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας· κατεδείχθη ἔπειτα ὅτι πολλὰ ὁμοειδῆ διηγημάτια καὶ ποιημάτια καὶ μυθάρια περιστρέφονται περὶ μίαν ἑκάστοτε ὡρισμένην ἠθικὴν ἰδέαν, συνφδὰ τῷ αὐτῷ τῆς Διδακτικῆς θεωρήματι· κατεδείχθη ὅτι μεταξὺ τούτων παρενεβλήθησαν τὰ ὑποκείμενα τὰ πραγματογραφικὰ καὶ φυσιογνωστικά, συνφδὰ τῇ περὶ τῶν ποικίλων ἐντυπώσεων θεωρίᾳ τῆς Ψυχολογίας, καὶ πλέον οὔ. Ἀλλ' ὑπολείπεταί μοι ἔτι νὰ ἐξηγήσω καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν παρὰ τὰ διηγημάτια καὶ μυθάρια, ἐν οἷς ἀναπτύσσονται αἱ ἑκάστοτε πρὸς διδασκαλίαν προκείμεναι ἀρεταί, εὑρηνται παρακείμενα ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ καὶ τὰ διηγημάτια καὶ τὰ μυθάρια, ἐν οἷς ἀναπτύσσονται ἐνιαχοῦ καὶ αἱ ἀντίθετοι αὐτῶν κακίαι.

Τὸ τοιοῦτον, ὅπως καὶ πάντα τὰ ἀνωτέρω καταλεχθέντα, νῦν τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Μεθοδικῆς δια τῶν ἐμῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐμφανιζόμενα, εἶνε ἀπόρροιαι ἀπὸ τῆς τῶν ἀρχαίων μεγαλονοίας καὶ ὀρθοφροσύνης καὶ ἀπὸ τῆς τῶν νεωτέρων σοφίας καὶ φιλομαθείας.

Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης: «Εὐαισθητότερα τὰ παρ' ἄλληλα τιθέμενα — Πᾶν τὸ αὐτὸ παρὰ τὸ ἐναντίον μᾶλλον φαίνεται — Παρατιθεμένων γὰρ ἐγγὺς τῶν ἐναντίων καὶ μείζω καὶ μεγάλα φαίνεται καὶ χείρω καὶ βελτίω τοῖς ἀνθρώποις» 1) — καὶ προσθέτει ὁ Πλούταρχος: Παρατιθεμένων τῶν χειρόνων ἡ τῶν ἀμεινόνων γνῶσις καὶ εὕρεσις ῥᾴων καθίσταται» 2), καὶ παρατηρεῖ Μάξιμος ὁ Τύριος: «Ἐπανίωμεν ἐπὶ τὸν Ὅμηρον . . . καὶ γὰρ ἐνταῦθα ὄψει ἀρετὴν καὶ κακίαν ἀντιτεταγμένα ἀλλήλοις 3).

Ὥστε ἡ παράθεσις τῶν διηγηματίων καὶ μυθαρίων, ἐν οἷς τὸ κακὸν ἐκτίθεται, παρὰ τὰ ἐναντία αὐτῶν, παρὰ τὰ διηγημάτια καὶ

1) Ἀριστοτέλης περὶ οὐρανοῦ 289, α, 7. — Προβλήματα 931, α, 11. — Περὶ σοφιστικῶν ἐλέγχων 174, 6, 5. Πρβλ. καὶ περὶ ψυχῆς 430, 6, 22. Καὶ *ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀφθονίου*, τόμ. 2, σελ. 19: Πέφυκε γὰρ τὰ πράγματα τῇ παραθέσει τῶν ἐναντίων ἐκδηλότερα φαίνεσθαι, ὡς τὸ φῶς τῇ τοῦ σκότους παραβολῇ. Καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς παιδαγωγοὶ τὰ αὐτά: Deinhardt, Encyklopäd. v. Schmidt, ἔκδ. 2, τόμ. 5, σελ. 783: Ein anderes Mittel zur vollsten Klarheit zu bringen, besteht darin, dass man ihn mit seinem Gegentheil zusammenhält und vergleicht nach dem Bacon'schen Grundsatze: e contrario cognoscitur verum.

2) Πλούταρχος περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὁμήρου, κεφ. 218.

3) Μάξιμος ὁ Τύριος, λόγ. 32, 6.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰ μυθάρια τουτέστιν, ἐν οἷς τὸ ἀγαθὸν ἐκτίθεται, εἶνε μεγίστης παιδευτικῆς ἀξίας. Τὸ κάλλος καὶ ἡ σεμνότης τῶν πρὸς διδασκαλίαν ἑκάστοτε προκειμένων ἀρετῶν γίνονται καταφανέστερα καὶ ἡ ὁρμὴ πρὸς τὸ ἀγαθὸν σφοδροτέρα, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης πολλάκις ἐπαναλαμβάνει, ὁ Πλούταρχος ὁμολογεῖ καὶ ὁ Ὅμηρος ἐπιβεβαιοῖ.

Ὁ Γερμανὸς ἐπικριτής, βεβαίως γινώσκων τὰ Ἑλληνικὰ ταῦτα, ἐν τῇ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τούτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐπικρίσει αὐτοῦ ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν καὶ ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου μεθοδικοῦ στοιχείου αὐτῶν λέγων: «Ἐκ τῆς ὅλης παραθέσεως τῶν καθ' ἑκάστας ἠθικῶν ἰδεῶν συνάγεται ὅτι οἱ συγγραφεῖς προσεπάθησαν ὡς οἷόν τε διὰ τῶν ἐναντιοτήτων νὰ ἐπιδράσωσι τελεσφόρως ἐπὶ τῆς παιδικῆς ψυχῆς, ἐγγεννῶντες ἐν αὐτῇ βαθὺ μὲν τὸ μῖσος πρὸς τὸ κακόν, σφοδρὸν δὲ τὸν ἔρωτα πρὸς τὸ ἀγαθόν» 1).

Ὁ δὲ παρ' ἡμῖν κριτὴς τί λέγει περὶ τούτου;

Ὁ παρ' ἡμῖν κριτής, Ἕλλην καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διδάσκαλος, ἀγνοῶν τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Μαξίμου τοῦ Τυρίου καὶ τοῦ Ὁμήρου ταῦτα λέγει, ὡς εἰκός, καὶ περὶ τούτου, ὅπως καὶ περὶ πάντων τῶν ἄλλων, ὅλως τὰ ἐναντία τοῦ ὀρθοῦ. Ὁ ἀπαίδευτος οὗτος κύριος λέγει τάδε:

«Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότατον, ὅτι ἐν τοῖς μύθοις καὶ ἐν ταῖς διηγήσεσιν τὰ τῆς κακίας μᾶλλον καὶ πονηρίας παραδείγματα πλεονάζουσιν, ὧν πολλὰ καὶ σκληρῶς τιμωροῦνται, ὥστε ἀντὶ χαρᾶς καὶ εὐθυμίας οἱ ἁπαλοὶ παῖδες θλίψεις καὶ ἀνίας μᾶλλον ἐκ τῆς τοῦ βιβλίου τούτου ἀναγνώσεως θὰ ἀποκομίζωνται».

«Οὐκ ἔστιν ἀνοίας οὐδέν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τολμηρότερον»,

εἶπέ ποτε ὁ Μένανδρος 2) καὶ ἐφιλοτιμήθη διὰ τῆς παρατηρήσεως αὐτοῦ ταύτης ὁ ἡμέτερος κ. κριτὴς νὰ ἐπικυρώσῃ, τολμήσας ὡς κριτικὴν αὐτοῦ σοφίαν νὰ παρουσιάσῃ οἰκτρόν τι συμπίλημα ψευδολογίας, παραλογισμῶν καὶ ἀμαθείας παχυλῆς καὶ ποικίλης.

Α'. **Ψευδολογία.** — Ψεῦδος πρῶτον. — Τὰ μυθάρια καὶ

1) Pädagogische Studien v. Dr. W. Rein, 14 Jahrgang, 3 Heft, σελ. 168: «Aus der ganzen Aufstellung der Einzelziele ergiebt sich, dass die Verfasser sich möglichst bemüht haben, durch Kontraste nachhaltig auf das kindliche Gemüth einzuwirken, um so unbedingten Beifall am Guten und unbedingtes Missfallen am Bösen unwiderruflich herbeizuführen. Ἐπιθ. καὶ τῆς ἐμῆς Πραγματείας «Ὕθλοι καὶ πράγματα» σελ. 196 μετὰ τῆς ὑποσελ. σημ. 2.

2) Μένανδρος, ἀποσπ. 738, Kock Comic. Attic. fragm., τόμ. 3, σελ. 209.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰ διηγημάτια τὰ κακιζόμενα ἐνταῦθα δὲν εἶνε «παραδείγματα κακίας καὶ πονηρίας», ὡς λέγει, ἀλλ' εἶνε παραδείγματα τῆς ἐκφάνσεως καὶ τῆς ἐνεργείας τῆς κυβερνώσης τὸν κόσμον τοῦτον θείας δικαιοσύνης, ἥτις ἐπιμελουμένη τῆς τηρήσεως τοῦ ἠθικοῦ νόμου κολάζει πάντα παρεκτρεπόμενον ἐξ αὐτοῦ, πάντα παραβάτην αὐτοῦ. Εἶνε παραδείγματα τῆς τιμωρίας τῶν ἀπειθούντων πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς συνετωτέρους· εἶνε παραδείγματα τῆς τιμωρίας τῶν λαιμάργων, τῶν ψευδομένων, τῶν κλεπτόντων, τῶν σκαιῶν, τῶν ἀναγώγων, τῶν ἀχαρίστων, τῶν ἀσπλάγχνων, τῶν φθονερῶν, τῶν κακομηχάνων, τῶν ἐπιβούλων τῶν κακοβούλων. Εἶνε παραδείγματα τιμωρίας τῶν κακιῶν δηλ. ἐκείνων, αἵτινες εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων ἐμφανίζονται εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν, ἀπειλοῦσαι ἀσφαλῶς ἐν αὐτῇ νὰ ἐνιδρυθῶσι καὶ ἀναποσπάστως νὰ ἐνσκιρρωθῶσι, καὶ αἵτινες, παρὰ ἄλλα παραδείγματα βραβεύσεως τῶν ἐναντίων αὐταῖς ἀρετῶν παρατιθέμεναι, συντελοῦσιν ἅμα μὲν ὅπως ἐπαυξήσωσι τὴν αἴγλην τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐπιτείνωσι τὸν ζόφον τοῦ κακοῦ, ἅμα δὲ ὅπως ἐγγεννήσωσιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν τρυφερῶν παίδων ἀποστροφὴν πρὸς τὸ κακὸν καὶ κλίσιν ζωηρὰν καὶ ὁρμὴν ἀνεπίσχετον πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ προοδοποιηθῇ ἔτι ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἡ τρυφερὰ τῶν μικρῶν παίδων ψυχὴ πρὸς τὴν εἰλικρινῆ καὶ βαθεῖαν θρησκευτικότητα, πρὸς τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ ἠθικὸς νόμος εἶνε ἡ βούλησις τῆς θεότητος.

Ψεῦδος δεύτερον.— Δὲν εἶνε ἀληθὲς ὅτι «πολλὰ τούτων καὶ σκληρῶς τιμωροῦνται», μολονότι καὶ τοιοῦτόν τι ἐὰν συνέβαινε, δὲν θὰ συνέβαινε παρὰ τὴν φύσιν τῶν γινομένων ἐν τῷ κόσμῳ. Ἀλλὰ τοιοῦτόν τι δὲν συμβαίνει ἐν τοῖς κακιζομένοις τούτοις διηγηματίοις καὶ μυθαρίοις. Ἐνταῦθα τιμωροῦνται ἓν ἀρνίον, εἷς μικρὸς λαγός, ἓν μικρὸν ὀψάριον, ἓν μικρὸν πετεινάριον, ἓν μικρὸν παιδίον καὶ μία ὑπηρέτρια· τιμωροῦνται δὲ διὰ ζημιῶν καὶ βλαβῶν, αἵτινες οὐδαμῶς ὑπερβαίνουσι τὰ κατὰ φύσιν παθήματα αὐτῶν. Τὸ ἀρνίον ἀφανίζεται ὑπὸ λύκου, ὁ μικρὸς λαγὸς φονεύεται ὑπὸ κυνηγοῦ, τὸ μικρὸν ὀψάριον συλλαμβάνεται εἰς τὸ ἄγκιστρον, τὸ πετεινάριον ἀφανίζεται ὑπὸ ἀλώπεκος, τὸ παιδάριον μένει ἄνευ κλίνης καὶ κατοικίας καὶ βλέπει τοὺς γονεῖς αὐτοῦ δυστυχεῖς καὶ περιλύπους, καὶ ἡ ὑπηρέτρια ἀποβάλλεται ἐκ τῆς ὑπηρεσίας καὶ στερεῖται τοῦ μισθοῦ αὐτῆς. Οὗτοι εἶνε οἱ τιμωρούμενοι δι' ἀπείθειαν καὶ τοιαῦται εἶνε αἱ τιμωρίαι αὐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν. — Διὰ λαιμαργίαν δὲ τιμωροῦνται μυῖαί τινες, κίχλη τις, ποντίκιόν τι, ἀλώπηξ τις καὶ μικρά τις κόρη· καὶ δὴ αἱ μὲν μυῖαι κολλῶσαι εἰς τὸ μέλι, ἡ κίχλη φονευομένη ὑπὸ κυνηγοῦ, τὸ ποντίκιον συλλαμβανόμενον εἰς τὸ δόκανον, ἡ ἀλώπηξ φονευομένη ὑπὸ ποιμένος καὶ τὸ κοράσιον δακνόμενον τὸν δάκτυλον ὑπὸ καρκίνου! — Διὰ ψευδολογίαν τιμωροῦνται μικρός τις βοσκὸς καὶ πίθηκός τις· ὁ μικρὸς βοσκὸς βλέπων ἀφανιζόμενα τὰ πρόβατα αὐτοῦ καὶ ὁ πίθηκος καταποντιζόμενος εἰς τὴν θάλασσαν. — Διὰ κλοπὴν τιμωροῦνται μικρόν τι παιδίον, κατὰ συμβεβηκὸς κλέψαν, καί τις ἐξ ἐπαγγέλματος κλέπτης· καταισχύνεται μὲν τὸ μικρὸν παιδίον, ὡς συλληφθὲν ἐπ' αὐτοφώρῳ κλέπτον, ἀφανίζεται δὲ ὁ κλέπτης ὑπὸ τῆς ἄρκτου, ἣν ἤθελε νὰ κλέψῃ. — Διὰ σκαιότητα καὶ ἀναγωγίαν τιμωρεῖται παιδάριον τι ἐπιπλησσόμενον ὑπὸ τῶν συμπαικτόρων αὐτοῦ. — Δι' ἀσπλαγχνίαν τιμωροῦνται σπουργίτης τις καὶ ἡμίονος τις· ἀφανίζεται μὲν ὁ σπουργίτης, ἐπιβαρύνεται δὲ διὰ προσθέτου φορτώματος ἡ ἡμίονος. Δι' ἀχαριστίαν τιμωρεῖται ἔλαφος τις φονευομένη ὑπὸ κυνηγοῦ. — Διὰ φθόνον τιμωρεῖται αἴξ τις ἀφανιζομένη. — Διὰ κακομηχανίαν τιμωροῦνται ὑπηρέτριαί τινες ἀναγκασθεῖσαι νὰ ὑπηρετῶσι πλειότερον μετὰ τὴν κακομηχανίαν αὐτῶν, γεωργός τις πυρπολουμένων τινῶν τῶν σπαρτῶν αὐτοῦ, ποιμήν τις ἀφανιζομένων τινῶν τῶν προβάτων αὐτοῦ, παιδάριον τι καταπῖπτον εἰς τὴν λάσπην, ῥάπτης τις ὕδατι καταβρεχόμενος. — Δι' ἀπιστίαν καὶ ἐπιορκίαν τιμωρεῖται ἀετός τις στερηθεὶς τῶν ἀετιδέων αὐτοῦ. — Διὰ κακοβουλίαν τέλος παιδάριά τινα στερηθέντα τῆς εὐχαριστήσεως τοῦ νὰ τρώγωσιν ὀπωρικά!

Ταῦτα καὶ μόνον ταῦτα εἶνε τὰ κακιζόμενα «παραδείγματα τῆς κακίας καὶ πονηρίας, ὧν πολλὰ καὶ σκληρῶς τιμωροῦνται». Τὸ ἀλφαβητάριον μου τοῦτο τὸ Ἑλληνικὸν εἶνε στερεότυπον καὶ πᾶς περίεργος δύναται καὶ ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψεως νὰ μάθῃ ταῦτα. Λοιπὸν ὁ λέγων περὶ αὐτῶν, ὅσα λέγει ὁ κ. κριτής, τί εἶνε;

Β'. **Παραλογισμοί**. — Ἀλλ' ὑποτεθείσθω ὅτι ταῦτα δὲν εἶνε ψεύδη, καὶ ὅτι αἱ τιμωρίαι αὗται εἶνε σκληραί· ὑποτεθείσθω προσέτι ὅτι εἶνε ἀληθὴς καὶ ἡ ἄλλη σφόδρα ἐσφαλμένη γνώμη τοῦ κ. κριτοῦ, ὅτι αἱ τιμωρίαι τῶν ἁμαρτανόντων λύπην καὶ ἀνίαν γεννῶσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, εἶνε οὐχ ἧττον παράλογον τὸ ἀποφαίνεσθαι ὅτι «οἱ ἁπαλοὶ παῖδες θλίψεις καὶ ἀνίας μᾶλλον ἐκ τῆς τοῦ **βιβλίου** τούτου ἀναγνώσεως θὰ ἀποκομίζωνται».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸ «βιβλίον τοῦτο» συνίσταται ἐκ δύο μερῶν. Τὸ πρῶτον συναποτελεῖται ἐξ 82 χειρογράφων καὶ ἡμικλάστων σελίδων, τὸ δεύτερον ἐξ 105. Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει οὐδὲν «παράδειγμα κακίας καὶ πονηρίας» ὑπάρχει· εἶνε προωρισμένον διὰ τὴν ἄπταιστον ἀνάγνωσιν καὶ διαπεραίνει τὸ ἔργον αὐτοῦ διὰ λέξεων καὶ μικρῶν προτάσεων καὶ βραχυτάτων καὶ συντομωτάτων πραγματογραφιῶν καὶ φυσιογραφιῶν. Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τὰ ποιήματα καταλαμβάνουσι σελίδας 9, τὰ φυσιογνωστικὰ ὑποκείμενα σελ. 12, τὰ κακιζόμενα ταῦτα «παραδείγματα τῆς κακίας καὶ πονηρίας», εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ὄντα, σελ. 31, καὶ τὰ διηγημάτια καὶ μυθάρια, ἐν οἷς καταφαίνεται τὸ ἀγαθὸν βραβευόμενον, εἴκοσι καὶ ἓξ ὄντα, σελίδας 53. Νῦν ἐρωτῶ. Πῶς ἐκ τῆς ἀναγνώσεως «τοῦ βιβλίου τούτου», συνισταμένου ἐξ 187 σελ. «θὰ ἀποκομίζωνται οἱ παῖδες θλίψεις καὶ ἀνίας μᾶλλον», ἀφοῦ τὰς τοιαύτας — καὶ τοῦτο προϋποτεθέντος ὅτι ὁ κ. κριτὴς ὀρθοφρονεῖ — μόνον ἐκ τῆς ἀναγνώσεως 31 σελίδων «θὰ ἀποκομίζωνται;»

Γ'. **Ἀμάθεια παντοδαπὴ καὶ παχυλή.** — Τὸ κακὸν εἶνε ἓν τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου τούτου. Πόθεν κατάγεται καὶ πότε ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν ἐγκαταμιγνύεται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὔτε οἱ ἀλφαβηταριογράφοι οὔτε οἱ κριταὶ αὐτῶν εἶνε ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ γνωρίζωσιν. Πρὸς τὴν εὐδόκιμον ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου αὐτῶν ἡ γνῶσις τῶν περὶ τῶν ζητημάτων τούτων θεωριῶν τῶν Πυθαγορείων, τῶν Ἀκαδημαϊκῶν, τῶν Στωϊκῶν, τῶν Πατέρων τῆς ἐκκλησίας, τῶν Μανιχαίων, τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, τοῦ Λανκτατίου, τοῦ Σκώτα Ἐρίγενα, τοῦ Leibnitz, τοῦ Kant, τοῦ Schoppenhauer, τοῦ Schleiermacher, τῶν ὑλιστῶν, εἰς οὐδὲν συμβάλλεται. Πρὸς τὴν μετ' ἐπιστημοσύνης συγγραφὴν ἑνὸς ἀλφαβηταρίου καὶ πρὸς τὴν μετ' εὐσυνειδησίας καὶ ἐπιστημοσύνης κρίσιν αὐτοῦ δὲν εἶνε ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ τις οὔτε τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας ἀνέλιξιν τῶν περὶ τῆς γενέσεως καὶ τῆς σκοπιμότητος τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ κακοῦ θεωριῶν, οὔτε τίς τῶν θεωριῶν τούτων εἶνε ἐγκαταπεπλεγμένη εἰς πλείονας ἀντιφάσεις, οὔτε ἂν τὸ μέγα τοῦτο αἴνιγμα ἐν γένει δύναται ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐσωτερικῆς ἀντιφάσεως, νὰ λυθῇ 1). Ἐκεῖνα ὅμως τὰ ὁποῖα πρὸς τὴν μετ' ἐπιστημοσύνης ἐπιτέλεσιν τοῦ ἀλφαβηταριογραφικοῦ καὶ κριτικοῦ ἔργου εἶνε ἀπόλυτος ἀνάγκη πᾶς ἀλφαβηταριογράφος καὶ κριτὴς αὐτῶν νὰ μὴ ἀγνοῇ εἶνε μάλιστα ταῦτα: Ὅτι τὸ κακὸν εἶνε ἓν τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου τούτου, ὅτι τὸ κακὸν σφόδρα ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης πορείας καὶ διαμορφώσεως τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι τὸ σχολεῖον, προορισμὸν ἔχον σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ νὰ καταστήσῃ συνειδητὴν εἰς τοὺς παιδευομένους τὴν τριπλῆν τοῦ ἀνθρώπου σχέσιν, τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, τὴν φύσιν καὶ τὸν πλησίον ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐναρμονίου μετὰ τούτων διαβιώσεως, πλὴν καὶ ἄλλων, ὀφείλει νὰ καταστήσῃ συνειδητήν, καὶ δὴ κατὰ τρόπον ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης τῆς παιδαγωγικῆς ὑπαγορευόμενον, τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐγκοσμίου τούτου στοιχείου, τοῦ κακοῦ.

Καί ἐὰν μὲν οἱ κριταὶ τῶν ἀλφαβιταριογράφων ἐνιαχοῦ θεωροῦσι πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ κριτικοῦ ἔργου αὐτῶν περιττὸν νὰ γνωρίζωσί τι περὶ τούτων, οἱ ἀλφαβηταριογράφοι ὅμως πάντως εἶνε ἀνάγκη, ἐὰν αἰσθάνωνται ἀποστροφήν τινα πρὸς τὴν παλιγκαπηλικὴν βαναυσουργίαν, πάντως, λέγω, εἶνε ἀνάγκη νὰ γινώσκωσι περὶ τῶν σπουδαιοτάτων τούτων ζητημάτων τοὐλάχιστον τὰ κυριώτατα, καὶ δή:

1) Περὶ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ καθόλου ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ τοὐλάχιστον τάδε: «Τί δή ποτε ἡ φύσις καὶ ἡ ὅλη δ' οὐσία τοῦ παντὸς ἐν ἐναντίοις ἐστὶ καὶ σχεδὸν ἰσομοιρεῖ τὸ χεῖρον τῷ βελτίονι, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον ἐστίν;» 2). — «Ἀπέναντι τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀπέναντι τοῦ θανάτου ἡ ζωή . . Καὶ οὕτως ἔμβλεψον εἰς

1) Ὁ φιλομαθῶν δύναται περὶ τούτου νὰ ἀναγνώσῃ τινὰ ἐν τούτοις: ἐν Σοφίᾳ Σιράχ 15, 14. ἐν Μάξίμῳ τῷ Τυρίῳ, λόγ. 41. ἐν Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ, Στρωματεῖς 7, 2, ἔκδ. Potter, σελ. 834. ἐν Σιμπλικίῳ, Ἐξήγ. εἰς Ἐπικτήτου ἐγχειρ. κεφ. 8. 9. 27 καὶ 28, ἔκδ. Dübner, σελ. 35, στίχ. 7. σελ. 44, στίχ. 40. ἀλλ' ἰδίως σελ. 69, στίχ. 46. σελ. 82, στίχ. 20.

2) *Θεόφραστος*, ἀπόσπ. 12, ἐκ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ 18.— Καὶ ὁ *Πλούταρχος* πότερα τῶν ζώων κτλ. 964 Ε: Ἐπεί γε μὴ παντάπασιν καθαρεύειν ἀδικίας τὸν ἄνθρωπον . . Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἡράκλειτος ὡς ἀληθὲς προσδέχονται, πολλάκις ὀδυρόμενοι καὶ λοιδοροῦντες τὴν φύσιν, ὡς ἀνάγκην καὶ πόλεμον οὖσαν, ἀμιγὲς δὲ μηδὲν μηδ' εἰλικρινὲς ἔχουσαν ἀλλὰ διὰ πολλῶν κἀδίκων παθῶν περαινομένην.— Τῷ Θεοφράστῳ λέγοντι ὅτι τὰ κακὰ εἶνε πολλῷ πλέιω τῶν ἀγαθῶν ὁμογνωμονεῖ καὶ *Μάξιμος ὁ Τύριος* λέγων (λόγ. 28, 6) ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ — «πλεονάζει τὰ χείρω καὶ κρατεῖ τὰ αἰσχρά». Ἴδε καὶ περὶ τῶν Στωϊκῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων παρὰ Πλουτάρχῳ, Περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς 1066 Α.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πάντα τὰ ἔργα τοῦ Ὑψίστου· δύο δύο, ἓν κατέναντι τοῦ ἑνός — πάντα δισσά, ἓν κατέναντι ἑνὸς καὶ οὐκ ἐποίησεν οὐδὲν ἐλλεῖπον» 1).

2) Περὶ τῆς ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς πλανήτῃ ἀναστροφῆς τοῦ κακοῦ τοὐλάχιστον τάδε: «Ἀλλ' οὔτ' ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατὸν . . οὔτε ἐν θεοῖς αὐτὰ ἱδρῦσθαι, τὴν δὲ θνητὴν φύσιν καὶ τόνδε τὸν τόπον περιπολεῖ ἐξ ἀνάγκης» 2).

3) Περὶ τῆς ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ τοὐλάχιστον ταῦτα:

«Ζεῦ πάτερ ἀργικέραυνε, ἔπος τί τοι ἐν φρεσὶ θήσω.
ἤδη ἀνὴρ γέγον' ἐσθλὸς . .
ὣς φάτο, τὸν δ' ἄχος ὀξὺ κατὰ φρένα τύψε βαθεῖαν.
αὐτίκα δ' εἶλ' ἄτην κεφαλῆς λιπαροπλοκάμοιο
χωόμενος φρεσὶν ἦσι, καὶ ὤμοσε καρτερὸν ὅρκον
μή ποτε ἐς Οὔλυμπόν τε καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα
αὖτις ἐλεύσεσθαι ἄτην, ἣ πάντας ἀᾶται.
ὣς εἰπὼν ἔρριψεν ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος
χειρὶ περιστρέψας· τάχα δ' ἵκετο ἔργ' ἀνθρώπων» 3).

1) *Σοφία Σιρὰχ* 36, 14. 42, 24. — Καὶ ὁ *Ἀριστοτέλης*, Μετὰ τὰ φυσικὰ 984, 6, 32: Ἐπεὶ δὲ καὶ τἀναντία τοῖς ἀγαθοῖς ἐνόντα ἐφαίνετο ἐν τῇ φύσει καὶ οὐ μόνον τάξις καὶ τὸ καλὸν ἀλλ' ἀταξία καὶ τὸ αἰσχρόν, καὶ πλείω τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ τὰ φαῦλα τῶν καλῶν κτλ. — Καὶ ὁ *Εὐριπίδης* (Αἴολος, ἀπ. 21, ἔκδ. Nauck, ἀπ. 294): Οὐκ ἂν γένοιτο χωρὶς ἐσθλὰ καὶ κακά | ἀλλ' ἔστι σύγκρασις.—Καὶ ὁ *Πλούταρχος*, Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος 371 A: Μεμιγμένη γὰρ ἡ τοῦδε τοῦ κόσμου γένεσις καὶ σύστασις ἐξ ἐναντίων . . ἀπολέσθαι δὲ τὴν φαύλην παντάπασιν ἀδύνατον, πολλὴν μὲν ἐμπεφυκυῖαν τῷ σώματι, πολλὴν δὲ τῇ ψυχῇ τοῦ παντὸς καὶ πρὸς τὴν βελτίστην ἀεὶ δυσμαχοῦσαν.—καὶ ὁ *Ἀρριανὸς*, Ἐπικτήτου διατριβαί 1, 12, 15: Ὁ διατάσσων διέταξε θέρος εἶναι καὶ χειμῶνα καὶ φορὰν καὶ ἀφορίαν καὶ ἀρετὴν καὶ κακίαν καὶ πάσας τὰς τοιαύτας ἐναντιότητος.— Καὶ ὁ *Ἡράκλειτος* (ἔκδ. Mullach, τόμ. 1, σελ. 319): Παλίντονος ἁρμονίη κόσμου ὅκωσ περ λύρης καὶ τόξου.— Τὴν ἀναμφισβήτητον ταύτην καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἑκάστου ἀναπεπταμένην ἐναντιότητα τῶν τοῦ κόσμου διαφόρως ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐμφανίσεως ἀντελήφθη. Οὕτω π. χ. ὁ *Πυθαγορας* ὡς ἄρτιον καὶ περιττόν, ὁ *Ἐμπεδοκλῆς* ὡς φιλίαν καὶ νεῖκος, ὁ *Παρμενίδης* ὡς φῶς καὶ σκότος, ὁ *Ἀναξαγόρας* ὡς νοῦν καὶ ἀπειρίαν, ὡς ἀνάγκην καὶ νοῦν, ὁ *Πλάτων* ὡς ὕλην καὶ ἰδέαν, ὡς ταὐτὸν καὶ θάτερον.

2) *Πλάτων*, Θεαίτητος 176 A.—Ἔτι *Πλούταρχος*, Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος 371 A καὶ ἑξ. 369 C καὶ ἑξ: Ἐν δὲ γῇ καὶ πνεύματι καὶ ὕδατι . . Τυφὼν τοῦ σωματικοῦ τὸ ἐπίκηρον καὶ νοσῶδες καὶ ταρακτικὸν ἀωρίαις καὶ δυσκρασίαις, καὶ κρύψεσιν ἡλίου καὶ ἀφανισμοῖς σελήνης, οἷον ἐκδρομαὶ καὶ ἀφανισμοὶ Τυφῶνος — Μεμιγμένα κακοῖς καὶ ἀγαθοῖς . . ὅτε βίος μικτός ὅτε κόσμος, εἰ καὶ μὴ πᾶς, ἀλλ' ὁ περίγειος οὗτος καὶ μετὰ σελήνην ἀνώμαλος καὶ ποικίλος γέγονε καὶ μεταβολὰς πάσας δεχόμενος.

3) Ὅμηρος, Ἰλ. Τ 121.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πρὸς δὲ καὶ ταῦτα: « Σκοπῶ . . ἐμαυτὸν εἴ τέ τι θηρίον τυγχάνω Τυφῶνος πολυπλοκώτερον καὶ μᾶλλον ἐπιτεθυμμένον, εἴτε ἡμερώτερόν τε καὶ ἁπλούστερον ζῶον θείας τινός καὶ ἀτύφου μοίρας φύσει μετέχον » 1).

4) Περὶ τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δυνάμεως τοῦ κακοῦ τοὐλάχιστον ταῦτα: « Ἐπειδὴ συγκεχωρήκαμεν ἡμῖν αὐτοῖς εἶναι μὲν τὸν οὐρανὸν πολλῶν μεστὸν ἀγαθῶν, εἶνε δὲ καὶ τῶν ἐναντίων . . . μάχη δή φαμεν ἀθάνατός ἐστιν ἡ τοιαύτη καὶ φυλακῆς θαυμαστῆς δεομένη . . . φθείρει δὲ ἡμᾶς ἀδικία καὶ ὕβρις μετ' ἀφροσύνης, σώζει δὲ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη μετὰ φρονήσεως» 2).

5) Περὶ τοῦ τέλους τῆς ἀνθρωπίνης παιδείας τοὐλάχιστον ταῦτα: « Ἀλλ' οὔτε ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατόν, ὦ Θεόδωρε· ὑπεναντίον γάρ τε τῷ ἀγαθῷ ἀεὶ εἶνε ἀνάγκη· οὔτ' ἐν θεοῖς αὐτὰ ἱδρῦσθαι, τὴν δὲ θνητὴν φύσιν καὶ τόνδε τὸν τόπον περιπολεῖ ἐξ ἀνάγκης. διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρή ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅ τι τάχιστα.

1) *Πλάτων*, Φαῖδρος 230 A.—Ἔτι αὐτόθ. 246 A καὶ 253 D: Περὶ δὲ τῆς ἰδέας αὐτῆς — τῆς ψυχῆς — ὧδε λεκτέον· οἷον μὲν ἐστι, πάντῃ πάντως θείας εἶναι καὶ μακρᾶς διηγήσεως, ᾗ δὲ ἔοικεν, ἀνθρωπίνης τε καὶ ἐλάττονος. Ταύτῃ οὖν λέγωμεν. Ἐοικέτω δὴ ξυμφύτῳ δυνάμει ὑποπτέρου ζεύγους τε καὶ ἡνιόχου. θεῶν μὲν οὖν ἵπποι τε καὶ ἡνίοχοι πάντες αὐτοί τε ἀγαθοὶ καὶ ἐξ ἀγαθῶν. τὸ δὲ τῶν ἄλλων μέμικται. καὶ πρῶτον μὲν ἡμῶν ὁ ἄρχων ξυνωρίδος ἡνιοχεῖ, εἶτα τῶν ἵππων ὁ μὲν αὐτῷ καλός τε καὶ ἀγαθός καὶ ἐκ τοιούτων, ὁ δὲ ἐξ ἐναντίων τε καὶ ἐναντίος. Χαλεπὴ δὲ καὶ δύσκολος ἐξ ἀνάγκης ἡ περὶ ἡμᾶς ἡνιόχησις — ὁ μὲν τοίνυν αὐτοῦν ἐν τῇ καλλίονι στάσει ὢν τό τε εἶδος ὀρθὸς καὶ διηρθρωμένος, ὑψαύχην, ἐπίγρυπος, λευκὸς ἰδεῖν, μελανόμματος, τιμῆς ἐραστὴς μετὰ σωφροσύνης τε καὶ αἰδοῦς, καὶ ἀληθινῆς δόξης ἑταῖρος, ἄπληκτος, κελεύματι μόνον καὶ λόγῳ ἡνιοχεῖται· ὁ δ' αὖ σκολιός, πολύς, εἰκῇ συμπεφορημένος, κρατεραύχην, βραχυτράχηλος, σιμοπρόσωπος, μελάγχρως, γλαυκόμματος, ὕφαιμος, ὕβρεως καὶ ἀλαζονείας ἑταῖρος, περὶ ὦτα λάσιος, κωφός, μάστιγι μετὰ κέντρων μόλις ὑπείκων. — Καὶ ὁ *Πλούταρχος*, Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος 371 A: Ἐν μὲν οὖν τῇ ψυχῇ νοῦς καὶ λόγος ὁ τῶν ἀρίστων πάντων ἡγεμών . . Τυφὼν δὲ τῆς ψυχῆς τὸ παθητικὸν καὶ τιτανικὸν καὶ ἔμπληκτον.

2) *Πλάτων*, Νόμοι 906 A. — Ἔτι Πολιτεία 588 B: Εἰκόνα πλάσαντες τῆς ψυχῆς λόγῳ . . τῶν τοιούτων τινά . . . οἷαι μυθολογοῦνται παλαιαὶ γενέσθαι φύσεις, ἥ τε Χιμαίρας καὶ ἡ Σκύλλης καὶ Κερβέρου, καὶ ἄλλαι τινές συγχαὶ λέγονται ξυμπεφυκυῖαι ἰδέαι πολλαὶ εἰς ἓν γενέσθαι . . . Πλάττε τοίνυν μίαν μὲν ἰδέαν θηρίου ποικίλου καὶ πολυκεφάλου, ἡμέρων δὲ θηρίων ἔχοντος κεφαλὰς κύκλῳ καὶ ἀγρίων καὶ δυνατοῦ μεταβάλλειν καὶ φύειν ἐξ αὐτοῦ πάντα ταῦτα. Μίαν δὲ τοίνυν ἄλλην ἰδέαν λέοντος, μίαν δὲ ἀνθρώπου· πολὺ δὲ μέγιστον ἔστω τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον τὸ δεύτερον . . . Σύναπτε τοίνυν αὐτὰ εἰς ἓν τρία ὄντα, ὥστε πῃ ξυμπεφυκέναι ἀλλήλοις . . . Περίπλασον δὴ αὐτοῖς ἔξωθεν ἑνός εἰκόνα, τὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε τῷ μὴ δυναμένῳ τὰ ἐντὸς ὁρᾶν, ἀλλὰ τὸ ἔξω μόνον ἕλυτρον ὁρῶντι, ἓν ζῶον φαίνεσθαι, ἄνθρωπον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν· ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γένεσθαι 1).

Οὕτως ἔχουσι τὰ τοῦ κακοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ οὕτως ἔχουσι τὰ κατὰ τὴν ἀπαισίαν ὕπαρξιν καὶ τὴν ὀλεθρίαν ἐνέργειαν αὐτοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ οὕτως ἔχουσι τὰ περὶ τοῦ τέλους τῆς παιδείας αὐτοῦ.

Νῦν, ἐὰν τύχῃ ἀλφαβηταριογράφος τις νὰ γνωρίζῃ ταῦτα, πῶς πρέπει νὰ συντάξῃ τὸ πρώτιστον τοῦτο καὶ σπουδαιότατον πάντων τῶν διδακτικῶν βιβλίων 2), ἵνα συντελέσῃ πως τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν «κατὰ τὸ δυνατὸν ὁμοίωσιν τῷ Θεῷ», εἰς τὸ «δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι» τὸν ἐντυγχάνοντα αὐτῷ μικρὸν παῖδα; Πρέπει ἐν αὐτῷ νὰ περιλάβῃ καὶ διηγημάτια τινά καὶ μυθάριά τινα, ἐν οἷς νὰ φαίνηται ἐναργέστατα τὸ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχον πολύμορφον κακὸν πολυμόρφως τιμωρούμενον ἢ ὄχι; Πρέπει τὰ διηγημάτια ταῦτα νὰ εἶνε πολλὰ ἢ ὀλίγα; Καὶ πόσα τὸν ἀριθμόν; Καὶ διὰ τί τόσα καὶ ὄχι πλειότερα ἢ ὀλιγώτερα; Πρέπει αἱ τιμωρίαι αἱ ἐπιβαλλόμεναι εἰς τοὺς ἁμαρτάνοντας νὰ εἶνε ἁπαλαὶ καὶ μαλακαὶ ἢ «σκληραὶ καὶ τραχεῖαι»; Καὶ ποῖαι εἶνε αὗται; καὶ ποῖαι ἐκεῖναι; καὶ ποῦ κεῖνται τὰ ὅρια τὰ χωρίζοντα ταύτας ἀπ' ἐκείνων;

1) *Πλάτων*, Θεαίτητος 176 Α. — Καὶ *Παῦλος* πρὸς Ἐφεσίους 4, 20-24: Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστόν, εἴγε αὐτὸν ἠκούσατε καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθώς ἐστιν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ· ἀποθέσθαι ὑμᾶς, κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφήν, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης· ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. — *Σιμπλίκιος*, Ἐξήγησις εἰς τὸ Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον, κεφ. 53: Πᾶσα ἡ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τελειότης εἰς τὴν πρὸς θεὸν ἐπιστροφήν, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν σύνταξιν ἀποκορυφοῦται. — *Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς*, Στρωματεῖς 2, 19 καὶ 6, 9, ἔκδ. Potter, σελ. 480 καὶ 778: Οὗτός ἐστιν ὁ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν (τοῦ Θεοῦ), ὁ μιμούμενος τὸν Θεὸν καθόσον οἷόν τε, μηδὲν παραλιπὼν τῶν εἰς τὴν ἐνδεχομένην ὁμοίωσιν· ἐγκρατευόμενος, ὑπομένων, δικαίως βιούς, βασιλεύων τῶν παθῶν, μεταδιδοὺς ὧν ἔχει, ὡς οἷός τ' ἐστὶν εὐεργετῶν καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. Οὗτος μέγιστός φασιν ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὃς ἂν ποιῇ καὶ διδάσκῃ μιμούμενος τὸν Θεὸν τῷ παραπλήσια χαρίζεσθαι· κοινωφελεῖς γὰρ αἱ τοῦ Θεοῦ δωρεαί, — Σωτήριος γάρ τις ὁ τῷ Σωτῆρι ἐξομοιούμενος· εἰς ὅσον ἀνθρωπίνῃ φύσει χωρήσει τὴν εἰκόνα θέμις, ἀπαραβάτως τῷ κατὰ τὰς ἐντολὰς κατορθῶν κτλ. κτλ. περὶ ὧν εἰς τὸ τρίτον μέρος τὰ προσήκοντα.

2) Πλάτων, Νόμοι 765 Ε. Παντὸς γὰρ δὴ φυτοῦ ἡ πρώτη βλάστη καλῶς ὁρμηθεῖσα πρὸς ἀρετὴν τῆς αὐτοῦ φύσεως κυριωτάτη τέλος ἐπιθεῖναι τὸ πρόσφορον, τῶν τε ἄλλων φυτῶν καὶ τῶν ζώων ἡμέρων καὶ ἀγρίων καὶ ἀνθρώπων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ κ. κριτὴς περὶ τούτων οὐδὲν λέγει. Ἠρκέσθη μόνον νὰ κακίσῃ τὰ διηγημάτια καὶ μυθάρια ταῦτα ὡς πολλὰ καὶ τὰς τιμωρίας ὡς σκληράς· ἠρκέσθη νὰ ὑποδείξῃ τὴν πρὸς αὐτὰ ἀπαρέσκειάν του καὶ νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὰ ὡς ἀφαιροῦντα τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐθυμίαν τῶν παίδων· ἠρκέσθη νὰ ἀναγράψῃ ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ τὴν συγκίνησιν, ὑφ' ἧς ἡ τρυφερὰ αὐτοῦ ψυχὴ κατελήφθη μόλις ἀναλογισθεῖσα ὅτι ἦτο φόβος μήπως — τῶν ἐμῶν βιβλίων μὴ καταδικαζομένων — «οἱ ἀπαλοὶ παῖδες θλίψεις καὶ ἀνίας μᾶλλον ἐκ τῆς τοῦ βιβλίου τούτου ἀναγνώσεως θὰ ἀποκομίζωνται», καὶ ἐσιώπησε. Τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐτελείωσε· τὸ βιβλίον κατεδικάσθη εἰς ἀφανισμόν, ὡς ἐκ προκαταβολῆς ἦτο προαποφασισμένον καὶ προϋπεσχημένον, καὶ τοῦτο ἀρκεῖ. Περὶ ἐπιστήμης καὶ δικαιοσύνης καὶ εὐσυνειδησίας καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὸ δημόσιον καὶ στοργῆς πρὸς τοὺς μικροὺς παῖδας τοῦ ἔθνους αὐτοῦ αὐτὸν τί τὸν μέλλει. Ἂν πᾶσαι αἱ γνῶμαι αὐτοῦ εἶναι ἐσφαλμέναι, ἂν πᾶσαι αἱ ἀποφάνσεις αὐτοῦ εἶνε ἀποβράσματα ἀμαθείας συρφετώδους καὶ περικαλύμματα κακονοίας ἀσυνειδήτου, τί πρὸς αὐτόν; Ἐδῶ εἶνε Ἑλλάς! Ἑλλὰς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐπονειδίστως πονηροκρατουμένη, ἀφ' ἧς ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου καὶ νόμος καὶ δικαιοσύνη καὶ αἰδὼς ἀπέπτησαν, ἐγκαταλιπόντα τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν, τὴν παρανομίαν, τὴν ἀναίδειαν καὶ τὴν ἀναισχυντίαν! Ἐδῶ ἀπὸ πολλοῦ ὁ βίος ἡμῶν εἶνε κυκλωπικὸς καὶ ἡ πολιτεία ἡμῶν λαιστρυγονική. Ἐδῶ ἕκαστος ἐμπήγει τοὺς ὄνυχάς του, ὅταν δύναται καὶ ὅσον δύναται βαθύτερον εἰς τὰς σάρκας τοῦ ἑτεροδοξοῦντος ἢ τοῦ προσωπικοῦ του ἐχθροῦ, κατασπαράσσει αὐτὸν καὶ οὐδένα λόγον οὐδαμοῦ ἔχει νὰ δώσῃ.

Ἐν τούτοις ἐπανέλθωμεν, ὅπως καταδειχθῇ οὐχὶ πλέον ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀσυνειδησία τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ, ἀλλ' ἡ ἐπιστημονικότης καὶ ἡ εὐσυνειδησία, μεθ' ἧς εἶνε συντεταγμένα τὰ ὑπ' αὐτοῦ κακιζόμενα Ἑλληνικὰ ταῦτα ἀναγνωστικὰ βιβλία.

Περὶ τῆς ὑψίστης παιδευτικῆς δυνάμεως, ἣν ἔχει ἡ παρὰ τὸ ἀγαθὸν παράθεσις καὶ τοῦ κακοῦ, ἡ παρὰ τὰ διηγήματα περὶ τοῦ ἀγαθοῦ παράθεσις καὶ τῶν διηγημάτων περὶ τοῦ κακοῦ, ἡ γνῶσις καὶ τοῦ κακοῦ μετὰ τῆς γνώσεως τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἡ γνῶσις ὅτι τὸ κακὸν τιμωρεῖται, πλεῖστοι, καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ ὀλίγον τι σοφώτεροι τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ ἐλάλησαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης: «Ἡ μάθησις διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι μᾶλλον» 1).

Λέγει ὁ Πλούταρχος: «Αἱ πασῶν τελειόταται τεχνῶν, σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ φρόνησις, οὐ καλῶν μόνον καὶ δικαίων καὶ ὠφελίμων, ἀλλὰ καὶ βλαβερῶν καὶ αἰσχρῶν καὶ ἀδίκων κρίσεις οὖσαι, τὴν ἀπειρίᾳ τῶν κακῶν καλλωπιζομένην ἀκακίαν οὐκ ἐπαινοῦσιν, ἀλλ' ἀβελτηρίαν ἡγοῦνται καὶ ἄγνοιαν ὧν μάλιστα γινώσκειν προσήκει τοὺς ὀρθῶς βιωσομένους. Οἱ μὲν οὖν παλαιοὶ Σπαρτιᾶται τοὺς εἵλωτας ἐν ταῖς ἑορταῖς πολὺν ἀναγκάζοντες πίνειν ἄκρατον εἰσῆγον εἰς τὰ συμπόσια, τοῖς νέοις οἷόν ἐστι τὸ μεθύειν ἐπιδεικνύντες 2)· ἡμεῖς δὲ τὴν μὲν ἐκ διαστροφῆς ἑτέρων ἐπανόρθωσιν οὐ πάνυ φιλάνθρωπον οὐδὲ πολιτικὴν ἡγούμεθα, τῶν δὲ κεχρημένων ἀσκεπτότερον αὐτοῖς καὶ γεγονότων ἐν ἐξουσίαις καὶ πράγμασι μεγάλοις ἐπιφανῶν εἰς κακίαν οὐ χεῖρον ἴσως ἐστὶ συζυγίαν μίαν ἢ δύο παρεμβαλεῖν εἰς τὰ παραδείγματα τῶν βίων, οὐκ ἐφ' ἡδονῇ, μὰ Δία, καὶ διαγωγῇ τῶν ἐντυγχανόντων ποικίλλοντας τὴν γραφήν, ἀλλ' ὥσπερ Ἰσμηνίας ὁ Θηβαῖος ἐπιδεικνύμενος τοῖς μαθηταῖς καὶ τοὺς εὖ καὶ τοὺς κακῶς αὐλοῦντας εἰώθει λέγειν «Οὕτως αὐλεῖν δεῖ» καὶ πάλιν «Οὕτως αὐλεῖν οὐ δεῖ», ὁ δ' Ἀντιγενίδης καὶ ἥδιον ᾄστο τῶν ἀγαθῶν ἀκροᾶσθαι τοὺς νέους αὐλητῶν, ἐὰν καὶ τῶν φαύλων πεῖραν λαμβάνωσιν, οὕτω μοι δοκοῦμεν καὶ ἡμεῖς προθυμότεροι τῶν βελτιόνων ἔσεσθαι καὶ θεαταὶ καὶ μιμηταὶ βίων, εἰ μηδὲ τῶν φαύλων καὶ ψεγομένων ἀνιστορήτως ἔχοιμεν» 3).

Λέγει ὁ Θεόφραστος: «Ἐγὼ γάρ, ὦ Πολύκλεις, συνθεωρήσας ἐκ πολλοῦ χρόνου τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ βεβιωκὼς ἔτη ἐννενήκοντα ἐννέα, ἔτι δὲ ὡμιληκὼς πολλαῖς τε καὶ παντοδαπαῖς φύσεσι, καὶ παρατεθεαμένος ἐξ ἀκριβείας πολλῆς τούς τε ἀγαθοὺς τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς φαύλους, ὑπέλαβον δεῖν συγγράψαι ἃ ἑκάτεροι αὐτῶν ἐπιτηδεύουσιν ἐν τῷ βίῳ. Ἐκθήσω δέ σοι κατὰ γένος ὅσα τε τυγχά-

1) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1412, 6, 22.

2) Τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ: *Πλούταρχος* τὰ παλαιὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπιτηδεύματα, 239 Α — Περὶ ἀοργησίας 455 Ε. Περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς 1067 Ε.— Βίος Λυκούργου κ. 28. Ἔτι *Ἀθήναιος* 14,21. *Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς*, Παιδαγωγός, 3, 8, ἔκδ. Potter σελ. 279. Παρόμοιόν τι καὶ ὁ *Πολύβιος* 3, 63, 2: Ἀννίβας .. μετὰ ταῦτα προελθὼν αὐτὸς τούτου χάριν ἕφη παρεισάγειν τοὺς αἰχμαλώτους, ἵν' ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων συμπτωμάτων ἐναργῶς θεασάμενοι τὸ συμβαῖνον βέλτιον ὑπὲρ τῶν σφίσι παρόντων βουλεύωνται πραγμάτων.

3) Πλούταρχος ἐν βίῳ Δημητρίου κεφ. 1, σελ. 888 - 889.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νει γένη τρόπων τούτοις προσκείμενα καὶ ὃν τρόπον τῇ οἰκονομίᾳ χρῶνται. Ὑπολαμβάνω γάρ, ὦ Ποκύκλεις τοὺς υἱοὺς ἡμῶν βελτίους ἔσεσθαι, καταλειφθέντων αὐτοῖς ὑπομνημάτων τοιούτων, οἷς παραδείγμασι χρώμενοι αἱρήσονται τοῖς εὐσχημονεστάτοις συνεῖναί τε καὶ ὁμιλεῖν, ὅπως μὴ καταδεέστεροι ὦσιν αὐτῶν» 1).

Λέγει ὁ Πλωτῖνος: «Ἡ δὲ κακία εἰργάσατό τι χρήσιμον εἰς τὸ ὅλον... καὶ μανθάνειν δὲ ποιεῖ, οἷον ἀγαθὸν ἀρετή, παραθέσει κακῶν, ὧν οἱ πονηροὶ ἔχουσιν. — Γνῶσις γὰρ ἐναργεστέρα ἀγαθοῦ ἡ τοῦ κακοῦ πεῖρα οἷς ἡ δύναμις ἀσθενεστέρα ἢ ὥστε ἐπιστήμῃ τὸ κακὸν πρὸ πείρας γνῶναι» 2).

Λέγει ὁ Πλάτων: «Ἄνευ γελοίων τὰ σπουδαῖα καὶ πάντων τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία μαθεῖν μὲν οὐ δυνατόν, εἰ μέλλει τις φρόνιμος ἔσεσθαι· ποιεῖν δὲ οὐκ ἂν δυνατὸν ἀμφότερα, εἴ τις αὖ μέλλει καὶ σμικρὸν ἀρετῆς μεθέξειν, ἀλλ' αὐτῶν ἕνεκα τούτων καὶ μανθάνειν αὐτὰ δεῖ, τοῦ μή ποτε δι' ἄγνοιαν δρᾶν ἢ λέγειν ὅσα γελοῖα, μηδὲν δέον» 3).

Λέγει Μάξιμος ὁ Τύριος: «Ὅμηρος γάρ μοι δοκεῖ πολυφωνότατος ὢν καὶ δεινὸς ὁμοῦ τοῖς καλοῖς τὰ αἰσχρὰ ἱστορεῖν, τὰ μὲν ὅπως ἔχωμεν, τὰ δὲ ὅπως φεύγωμεν» 4).

Λέγει αὖθις ὁ Πλούταρχος: «Εἰ δὲ μὴ μόνον ἀρετὰς ἀλλὰ καὶ κακίας ψυχῆς ἐν ταῖς ποιήσεσι παρίστησιν — ὁ Ὅμηρος — λύπας τε καὶ χαρὰς καὶ φόβους καὶ ἐπιθυμίας, οὐ χρὴ αἰτιᾶσθαι τὸν ποιητήν· ποιητὴν γὰρ ὄντα δεῖ μιμεῖσθαι οὐ μόνον τὰ χρηστὰ ἤθη, ἀλλὰ καὶ τὰ φαῦλα· ἄνευ γὰρ τούτων παράδοξοι πράξεις οὐ συνίστανται, ὧν ἀκούοντα ἔνεστιν αἱρεῖσθαι τὰ βελτίω» 5).

Λέγει ὁ Πορφύριος: «Ὥσπερ δὲ ἐν βίων αἱρέσεσιν ἀκριβέστερος κριτὴς ὁ πεῖραν ἀμφοῖν εἰληφὼς τοῦ θατέρου πειραθέντος μόνου, οὕτως ἐν αἱρέσεσι καὶ φυγαῖς καθηκόντων ἀσφαλέστερος κριτὴς ὁ ἐκ

1) Θεόφραστος, Χαρακτῆρες, ἐν τῷ Προοιμίῳ.

2) Πλωτῖνος Ἐννεὰς 3, βιβλ. 2, κεφ. 5. Ἐννεὰς 4, βιβλ. 8, κεφ. 7, ἔκδ. Dübner σελ. 122 καὶ σελ. 292.

3) Πλάτων, Νόμοι 816 D.— πρβλ. καὶ Πολιτείαν 396 A. Καὶ ὁ Herbart λέγει: «Ἐθιζόμενος νὰ κρίνῃ τὸ ἠθικὸν καὶ τὸ ἀνήθικον ἐν ταῖς πράξεσιν ὁ παῖς ἐνισχύει οὕτω διὰ τῆς διδασκαλίας (διηγημάτων) τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ συνείδησιν, ἀνίσχυρον ἐν ἀρχῇ οὖσαν· αὕτη εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς ἠθικῆς ἀναπτύξεως», (Allgemeine Pädagogik, Göttingen, 1806, σελ. 422).

4) Μάξιμος ὁ Τύριος, λογ. 27, 8.

5) Πλούταρχος περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὁμήρου 2, 5.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ ἐπαναβεβηκότος κρίνων καὶ τὸ ἧττον τοῦ κάτωθεν κρίνοντος τὰ προκείμενα. ὥστε ὁ κατὰ νοῦν ζῶν τοῦ κατὰ τὴν ἀλογίαν ἀκριβέστερος ὁριστὴς ὧν τε αἱρετέον καὶ ὧν μή· διῆλθε γὰρ καὶ δι' ἀλογίας, ἅτε ἐξ ἀρχῆς ταύτῃ προσομιλήσας· ὁ δὲ ἄπειρος ὧν τῶν κατὰ νοῦν πείθει τοὺς ὁμοίους, παῖς ἐν παισὶ φλυαρῶν» 1).

Λέγει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς: «Πῶς οὖν ἔτι οὐκ ἀγαθὸς ὁ Νόμος πρός τινων αἱρέσεων λέγεται, ἐπιβοωμένων τὸν Ἀπόστολον λέγοντα: «Διὰ γὰρ νόμου γνῶσις ἁμαρτίας», πρὸς οὓς φαμέν· ὁ νόμος οὐκ ἐποίησεν ἀλλ' ἔδειξε τὴν ἁμαρτίαν. Προστάξας γὰρ ἃ ποιητέον, ἤλεγξε τὰ μὴ ποιητέα. Ἀγαθοῦ δὲ τὸ μὲν σωτήριον ἐκδιδάξαι, καὶ τὸ μὲν χρῆσθαι συμβουλεῦσαι, τὸ δὲ ἀποφυγεῖν κελεῦσαι» 2).

Λέγει ὁ Εὐσέβιος: «Ὁ τοίνυν μέγας θεολόγος Μωσῆς Ἑβραῖος ὢν ἐξ Ἑβραίων, ὡς καί τις ἄλλος, εὖ τε τὰ πάτρια ἐξεπιστάμενος, ὡς ἐν προοιμίοις τῶν ἱερῶν νόμων τοὺς τῶν προπατόρων Ἑβραίων βίους μνήμαις ἀνεξαλείπτοις παραδέδωκεν, ὧν τε ἀγαθῶν οὗτοι παρὰ θεοῦ ἠξιοῦντο, καὶ αὖ πάλιν ἄλλων ἀθέων τε καὶ ἀσεβῶν τρόπους τιμωρίας, ἀναγκαῖον ἡγησάμενος ὑπάρξειν τοῦτο τοῖς μέλλουσι τοὺς αὐτοῦ νόμους παιδεύεσθαι μάθημα εἴς τε ἀποφυγὴν τῆς τῶν φαύλων ὁμοιοτροπίας καὶ εἰς προτροπὴν τοῦ τῶν εὐσεβῶν βίου» 3).

Ὅτι δὲ τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ διδακτικὴ καὶ παιδευτικὴ πρᾶξις καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα, εἴδομεν μὲν καὶ ἀνωτέρω ἐκ τῶν τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Κλήμεντος περὶ τῆς μέθης τῶν εἱλώτων χωρίων, ἀλλὰ καὶ πολλαχόθεν ἄλλοθεν τοῦτο μαρτυρεῖται. Οὕτω π. χ. ὁ Στράβων λέγει: «Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον ἡδύ, ἀλλὰ καὶ φοβερὸν τὸ τερατῶδες, ἀμφοτέρων ἐστὶ τῶν εἰδῶν χρεία πρός τε τοὺς παῖδας καὶ τοὺς ἐν ἡλικίᾳ· τοῖς τε γὰρ παισὶ προσφέρομεν τοὺς ἡδεῖς μύθους εἰς προτροπήν, εἰς ἀποτροπὴν δὲ τοὺς φοβερούς . . οἵ τε πολλοὶ τῶν τὰς πόλεις οἰκούντων εἰς μὲν προτροπὴν ἄγονται τοῖς ἡδέσι τῶν μύθων, ὅταν ἀκούωσι τῶν ποιητῶν ἀνδραγαθήματα μυθώδη διηγουμένων, οἷον Ἡρακλέους ἄθλους ἢ Θησέως ἢ τιμὰς παρὰ θεῶν νεμομένας . . .

1) Πορφύριος περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων 3, 27.

2) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, Στρωματεῖς βιβλ. 2, κεφ. 7, ἔκδ. Potter, σελ. 447.

3) Εὐσέβιος, Προπαρασκευὴ Εὐαγγελική, σελ. 305 α καὶ 6.— Πρβλ. καὶ *Πλάτωνα* ἐν τῷ Πολιτικῷ 309 C. *Ξενοφῶντ.* ἐν Ἀπομνημον. 3, 9, 4. *Γαληνὸν* περὶ ψυχῆς παθῶν, ἔκδ. Kuhn, τόμ. 5, σελ. 40 - 41. ἔκδ. Marquard, σελ. 31, ἔνθα ἡ ὠφέλεια ἣν ὠφελήθη αὐτὸς ἐκ τῶν ἐναντίων χαρακτήρων τῶν γονέων αὐτοῦ — ὁ πατὴρ αὐτοῦ καλὸς καὶ ἀγαθός, ἡ μήτηρ αὐτοῦ δύστροπος καὶ κακή.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς ἀποτροπὴν δέ, ὅταν κολάσεις παρὰ θεῶν καὶ φόβους καὶ ἀπειλάς» 1). Καὶ ὁ Λουκιανός: «Καὶ μέντοι καὶ εἰς τὸ θέατρον συνάγοντες αὐτοὺς (τοὺς πολίτας) δημοσίᾳ παιδεύομεν ὑπὸ κωμῳδίαις καὶ τραγῳδίαις ἀρετάς τε ἀνδρῶν παλαιῶν καὶ κακίας θεωμένους, ὡς τῶν μὲν ἀποτρέποιντο, ἐπ' ἐκεῖνα δὲ σπεύδοιεν . . τούτοις δ' οὖν ἅπασι καὶ τοῖς τοιούτοις παραθηγόμενοι τὰς ψυχὰς ἀμείνους ἡμῖν γίγνονται» 2). Καὶ ὁ Πλάτων: «Ἐκ παίδων σμικρῶν ἀρξάμενοι, μέχρι οὗπερ ἂν ζῶσι καὶ διδάσκουσι καὶ νουθετοῦσιν. ἐπειδὰν δὲ θᾶττον συνιῇ τις τὰ λεγόμενα, καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ περὶ τούτου διαμάχονται, ὅπως ὡς βέλτιστος ἔσται ὁ παῖς, παρ' ἕκαστον καὶ ἔργον καὶ λόγον διδάσκοντες καὶ ἐνδεικνύμενοι, ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον, καὶ τόδε μὲν καλόν, τόδε δὲ αἰσχρόν, καὶ τόδε μὲν ὅσιον, τόδε δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ μὲν ποίει, τὰ δὲ μὴ ποίει — παιδείαν δὲ λέγω τὴν παραγιγνομένην πρῶτον παισὶν ἀρετήν· ἡδονὴ δὲ καὶ φιλία καὶ λύπη καὶ μῖσος ἂν ὀρθῶς ἐν ψυχαῖς ἐγγίγνωνται μήπω δυναμένων λόγῳ λαμβάνειν, λαβόντων δὲ τὸν λόγον συμφωνήσωσι τῷ λόγῳ, ὀρθῶς εἰθίσθαι ὑπὸ τῶν προσηκόντων ἐθῶν, αὕτη ἔσθ' ἡ ξυμφωνία ξύμπασα μὲν ἀρετή, τὸ δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ λύπας τεθραμμένον αὐτῆς ὀρθῶς, ὥστε μισεῖν μὲν ἃ χρὴ μισεῖν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους, στέργειν δὲ ἃ χρὴ στέργειν, τοῦτ' αὐτὸ ἀποτελῶν τῷ λόγῳ καὶ παιδείαν προσαγορεύων κατά γε τὴν ἐμὴν ὀρθῶς ἂν προσαγορεύοις» 3).

1) Στράβων 1, 2, 8 σελ. 19.

2) Λουκιανός, Ἀνάχαρσις, κεφ. 22 καὶ 23, σελ. 904. — Καὶ ἐν τοῖς Αἰσωπείοις μύθοις (Halm 350 6, παῖς ἀκρίδας θηρεύων): Ὁ μῦθος δηλοῖ, ὅτι καλόν ἐστι τὰ ἐναντία γινώσκειν, καὶ τὸ μὲν καλὸν πράττειν, τὸ δὲ κακὸν ἐκφεύγειν.

3) *Πλάτων*, Πρωταγόρας 325 C. Νόμοι 653 A. — Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ *Ἀριστοτέλης*, Ἠθικὰ Νικομάχεια 1172, α, 19: Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς ἴσως ἕπεται διελθεῖν· μάλιστα γὰρ δοκεῖ συνῳκειῶσθαι τῷ γένει ἡμῶν· διὸ παιδεύουσι τοὺς νέους οἰακίζοντες ἡδονῇ καὶ λύπῃ. *δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἤθους ἀρετὴν μέγιστον εἶναι τὸ χαίρειν οἷς δεῖ καὶ μισεῖν ἃ δεῖ*· διατείνει γὰρ ταῦτα διὰ παντὸς τοῦ βίου, ῥοπὴν ἔχοντα καὶ δύναμιν πρὸς ἀρετήν τε καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον· τὰ μὲν γὰρ ἡδέα προαιροῦνται, τὰ δὲ λυπηρὰ φεύγουσι. — Καὶ ὁ *Πλούταρχος*, Περὶ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς 452 D: Ὥστε μὴ κακῶς εἰπεῖν τὸν Λάκωνα παιδαγωγόν, ὅτι ποιήσει τὸν παῖδα τοῖς καλοῖς ἥδεσθαι καὶ ἄχθεσθαι τοῖς αἰσχροῖς, οὗ μεῖζον οὐδέν ἐστιν οὐδὲ κάλλιον ἀποφῆναι τέλος ἐλευθέρῳ προσηκούσης παιδείας.—Ὁ δὲ Herbart λόγον ποιούμενος ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς Παιδαγωγικῆς αὐτοῦ περὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων (Allgemeine Pädagogik, Göttingen 1806, σελ. 27 - 30) καὶ πικρῶς κατακρίνων τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ἅτινα ἐκ σεμνοτυφίας ἀποφεύγουσι νὰ παραλάβωσι καὶ πράξεις ἀνθρωπίνας, τὸ κακὸν ἐνεχούσας, παρο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ Ἑλληνικὰ ταῦτα μαθόντες καὶ βαθύτατα κατανοήσαντες καὶ οἱ κράτιστοι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν τῇ Παιδαγωγικῇ, οἱ Γερμανοί, δαψιλεστάτην μέν, ἔμφρονα δὲ καὶ λελογισμένην χρῆσιν τῶν τοιούτων μύθων καὶ διηγημάτων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς τῶν παίδων αὐτῶν βιβλίοις ποιοῦνται, οὐδαμῶς ἀποτρεπόμενοι ἐκ τοῦ φόβου μὴ κριτής τις ψέξῃ αὐτοὺς διὰ τὴν ποσότητα αὐτῶν ἢ διὰ τὴν σκληρότητα τῶν ἐν αὐτοῖς τιμωριῶν. Ἐκεῖ ἡ τοιαύτη καὶ τοσαύτη ἀμάθεια καὶ ἀβελτηρία καὶ κακόνοια τῶν κριτῶν θεωρεῖται ὡς ὄνειδος ἐθνικὸν καὶ τιμωρεῖται ὡς ἔγκλημα βαρύτατον κατὰ τῆς δικαιοσύνης, τῶν γραμμάτων καὶ τῆς πρὸς τοὺς μικροὺς παῖδας τοῦ Ἔθνους αὐτῶν ὀφειλομένης εὐμενείας καὶ στοργῆς. Ἐκεῖ οἱ κριταὶ εἶνε εὐσυνείδητοι ἄνδρες, καὶ αἱ τοιαῦται ἀόριστοι καὶ ἀναπόδεικτοι φάσεις, «σκληραὶ τιμωρίαι» «πλείονα τῆς κακίας παραδείγματα», θεωροῦνται ὡς φλοιώδη ἐπικαλύμματα μωροπονήρου ψυχικῆς διαθέσεως καὶ τιμωροῦνται διὰ τῆς γενικῆς καταφρονήσεως. Ἐκεῖ πάντες οἱ ἐκ τῶν γραμμάτων ἀποζῶντες, ὡς ἀναβαίνοντες ἐπὶ τὸ τέγος τὸ ἐπιστημονικὸν οὐχὶ ἀνίπτοις ποσί, γινώσκουσιν ὅ,τι παρ' ἡμῖν καὶ οἱ μεγαλώνυμοι καὶ μεγαλόσχημοι κριταὶ ἀγνοοῦσιν. Ἐκεῖ γινώσκουσιν ὅτι πέφυκε τὰς ἁπαλὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν παίδων καὶ ἐν γένει τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν νὰ ἀναταράττωσι σφοδρότερον αἱ συνέπεια τοῦ κακοῦ ἢ αἱ συνέπειαι τοῦ ἀγαθοῦ, καθόσον ἡ φαντασία, τὸ ἠθικὸν συναίσθημα καὶ τὸ πρακτικὸν συμφέρον ἐξεγείρονται ζωηρότατα ἐκ τούτων 1).

τρύνει τοὺς διδασκάλους καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς μονοτονίας καὶ πρὸς *ἀνάπτυξιν* τῆς κρίσεως τῶν μαθητῶν αὐτῶν καὶ πρὸς *ἐξέγερσιν* τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως καὶ πρὸς *φρονηματισμὸν* αὐτῶν νὰ μὴ ἀποφεύγωσι τὴν ἔκθεσιν καὶ πράξεων κακῶν. Ἐκ τούτου οὐ μόνον οὐδεὶς φόβος ἀλλὰ καὶ μεγίστη ὠφέλεια προκύπτει, λέγει ὁ ὀξύνους φιλόσοφος: «Stellt Kindern das Schlechte dar, deutlich, nur nicht als Gegenstand der Begierde: *sie werden finden*, das es schlecht ist..Stellt lauter Gutes dar: und sie werden fühlen, dass es *einförmig* ist; und der blosse Reiz der Abwechselung wird ihnen das Schlechte *willkommen* machen... Ihr werdet sehen .. wie der mannigfaltige Stoff ein *manigfaltiges* Urtheil anregt, wie der Reiz der Abwechselung in das *Vorziehen* des Besseren endigt, ja wie der Knabe, der sich im sittlichem Urtheil vielleicht ein Paar kleine Stufen höher fühlt, als der Held oder der Schreiber, *mit innerem Wohlgefühl sich fest hinstemmen wird auf seinem Punct*, um sich zu behanpten gegen eine Rohheit, die er schon *unter sich fühlt*» κτλ. κτλ.

1) Τὴν ἰδέαν ταύτην ἀναπτύσσει ὡραιότατα ὁ Leopold Schmidt ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Die Ethik der alten Griechen, Berlin», 1882, τόμ. 1, σελ. 63, ἐν τέλει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐκεῖ ἔχοντες ἀνὰ χεῖρας ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων τὰ σεμνότατα τῶν ἐν ἀνθρώποις βιβλίων, τὰς Ἱερὰς Γραφάς, καὶ ἡμέραν καὶ νύκτα ἐγκύπτοντες εἰς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, τοὺς ἀριστοτέχνας τούτους τοῦ λόγου καὶ τοὺς βαθυτάτους τούτους γνώστας τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἔχουσι βαθυτάτην καὶ ἀκράδαντον τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ θεῖον ἀμείβει μὲν τοὺς ἀγαθούς, ἀλλὰ καὶ τιμωρεῖ τοὺς κακοὺς καὶ δὴ διὰ τιμωριῶν πολὺ πλέον ἢ «σκληρῶν», καὶ ἐπὶ γενεᾶς γενεῶν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον καὶ εἰς τὸν ἄλλον 1). Αὐτοὶ γνωρίζουσι πῶς καὶ διὰ τί ἐτιμωρήθησαν οἱ κάτοικοι τῶν Σοδόμων καὶ Γομόρρων, πῶς καὶ διὰ τί οἱ σκληροτράχηλοι Ἰουδαῖοι πολλάκις, πῶς καὶ διὰ τί οἱ παράνομοι βασιλεῖς αὐτῶν. Ἐκεῖ γνωρίζουσι πῶς καὶ διὰ τί ἐτιμωρήθησαν ὁ Προμηθεύς, ὁ Ἄτλας, ὁ Τυφών, οἱ Ἀλωΐδαι, Ὦτος καὶ Ἐφιάλτης, ὁ Ἰξίων, ὁ Τιτυός, ὁ Τάνταλος, ὁ Σίσυφος, ὁ Ὄκνος, ὁ Θάμυρις, ὁ Φινεύς, αἱ Δαναΐδες, αἱ θυγατέρες τοῦ Προίτου, ἡ Νιόβη, ἡ Ἀντιόπη, ἡ Κορωνίς, ὁ Καπανεύς, ὁ Ἀσκληπιός, ὁ Αὐγίας, ὁ Πελίας· πῶς καὶ διὰ τί ἐτιμωρήθη ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ πατρὶς τοῦ Πάριδος, ὁ στρατὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος, οἱ ἑταῖροι τοῦ Ὀδυσσέως, οἱ μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης, ὁ Αἴγισθος, ἡ Κλυταιμνήστρα, ὁ Κρέων, ὁ Μακαρεύς, ὁ Κλεομένης, ὁ Κροῖσος, ὁ Γύγης, ὁ Καμβύσης, ὁ Ξέρξης, οἱ Πέρσαι, οἱ Ἀγαλλαῖοι, οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἄδικον εἰς θάνατον καταδίκην τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικητῶν στρατηγῶν. Αὐτοὶ ἔχουσιν ἀναγνώσῃ καὶ ἔχουσιν ἐννοήσῃ τοὐλάχιστον τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ τὰ παρ' Ὁμήρῳ καὶ Ἡσιόδῳ καὶ Σόλωνι καὶ Θεόγνιδι καὶ Πινδάρῳ καὶ Αἰσχύλῳ καὶ Σοφοκλεῖ καὶ Ἡροδότῳ καὶ Πλάτωνι καὶ Ξενοφῶντι καὶ Πολυβίῳ περὶ τῆς τιμωρίας τῶν κακῶν εἰρημένα καὶ γεγραμμένα. Αὐτοὶ δὲν εἶνε τόσον ἀπαίδευτοι, ὥστε οὐδ' ἐξ ὄψεως κἂν νὰ γνωρίζωσι τὰ βιβλία, τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς κατανόησιν τοῦ πνεύματος τῶν ἀρχαίων, πρὸς κατανόησιν τῆς πορείας καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ βίου τοῦ ἀνθρωπίνου, πρὸς κατανόησιν τῶν παντοδαπῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν βάσιν τοῦ Παντός, πρὸς τὴν ὑπάτην δημιουργικὴν καὶ κοσμοδιοικητικὴν ἀρχήν,

1) Τὰ εἰκότα περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκεῖ νὰ γείνῃ ἡ παραπομπὴ εἰς τὰ χωρία ταῦτα: *Ὁμηρος*, Ὀδύσ. ξ, 109 - 114. *Ἡσίοδος*, Ἔργα καὶ Ἡμέραι 225 - 237. 280. *Πλάτων*, Πολιτεία 363 Α. *Ὁμηρος*, Ἰλιὰς Δ 160. *Πλάτων*, Νόμοι 904 Ε καὶ ἑξ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰ βιβλία, λέγω, τοῦ Welker 1) τοῦ Nägelsbach 2) τοῦ Leopold Schmidt 3), τοῦ Buchholz 4), τοῦ Fr. Lübcker 5), τοῦ Karl Hofmeister 6),τὰς περὶ τοῦ Πολυβίου μονογραφίας τοῦ P. La-Rosche, τοῦ Markhauser, τοῦ Lindemann. Αὐτοὶ βεβαίως ἔχουσιν ἀναγνώσῃ πάντα ταῦτα καὶ εἶδον καὶ ἔμαθον καὶ ἐπείσθησαν ὅτι πρὸς τὸ θεῖον, πρὸς τὴν κοσμογονικὴν καὶ κοσμοδιοικητικὴν ἀρχὴν τὸ κακὸν εἶνε ἀσυμβίβαστον καὶ σφόδρα ἐναντίον. Ἐρχόμενον δὲ εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν βάσιν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ παντὸς κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην ἀνατρέπεται, καταβάλλεται, διαθρυμματίζεται, ἐξοντοῦται. Αὐτοὶ γνωρίζουσιν ὅτι τὸ **θεῖον** τοῦτο, μὴ ἐξαρκούμενον εἰς τὰς τυφλώσεις, τὰς μανίας, τὰς ἀπολιθώσεις, τοὺς καταποντισμούς, τὰς κεραυνώσεις τῶν διαπραττόντων τὸ κακόν, ἀφανίζει καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα καὶ ὅλον τὸ γένος αὐτῶν, ἀφανίζει τοὺς στρατοὺς καὶ τὰ πλοῖα τοῦ ἔθνους αὐτῶν, ἀφανίζει τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ ποίμνια τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν, ἀφανίζει διὰ λοιμῶν καὶ λιμῶν τὴν χώραν αὐτῶν, σαλεύει τὰ θεμέλια τοῦ κόσμου, ἀναστρέφει τὴν πορείαν αὐτοῦ, μεταβάλλει τὴν πορείαν τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἄστρων, διατάττει τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα νὰ ἀνατέλλωσιν ἐκ δυσμῶν καὶ νὰ δύωσιν πρὸς ἀνατολάς 7).

Οἱ Ἑλληνομαθεῖς Γερμανοὶ γνωρίζουσι πάντα ταῦτα, καὶ κριταὶ γενόμενοι αἰδοῦνται ἑαυτοὺς καὶ δὲν τολμῶσι τὰς εἰς ποντικάκια ἀπειθῆ καὶ μυίας λαιμάργους καὶ ἀλώπεκας ἁρπακτικὰς καὶ ἀετοὺς ἀπίστους ἐπιβαλλομένας τιμωρίας, οὐδοπωσοῦν ἄλλως διαφερούσας τῶν καθημερινῶν βιωτικῶν αὐτῶν συμπτωμάτων, νὰ χαρακτηρήσωσιν ὡς «σκληράς», ἐπιλαβόμενοι δὲ τοῦ δυστήνου τούτου γνωμιδίου νὰ ἐκτραχηλισθῶσιν ἐπὶ τοσοῦτον,ὥστε βιβλία καθ' ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης συντεταγμένα νὰ ψέξωσι καὶ νὰ καταδικάσωσιν.

---

1) Welker, Griechische Götterlehre. Göttingen, 1875.
2) Nägelsbach, Homerische Theologie, Nürnberg, 1884.
3) Leopold Schmidt, Die Ethik der alten Griechen, Berlin. 1882.
4) Buchholz, Die sittliche Weltauschauung des Pindaros und Aeschylos, Leipzig 1869.
5) Lübcker, Beiträge, zur Theologie und Ethik des Euripides, Parchim 1863.
6) Karl Hofmeister, Sittlich-religiöse Lebensansicht des Herodotos, Essen 1832.
7) Πλάτων, Πολιτικὸς 269 Α.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ νῦν ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀπαιδευσίας! Ὁ πολύμουσος κ. κριτὴς καταπαύων τὸν περὶ τοῦ «κακοῦ» περινούστατον αὐτοῦ λόγον ἐκσφενδονίζει τὴν ἀπόμουσον ταύτην παρατήρησιν, ὅτι «ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ θλῖψιν καὶ ἀνίαν προξενεῖ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων» καὶ ἀπέρχεται ἐν πλήρει συνειδήσει ὅτι ἐξετέλεσε τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ὑπὸ τῆς πολιτείας καθῆκον εὐόρκως καὶ λαμπρῶς.

Πολλάκις κατὰ τὸν μακρὸν δημόσιον βίον μου παρευρεθεὶς εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων λογίων τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ, πολλάκις μετασχὼν τῶν συνδιασκέψεων ἐπὶ θεμάτων ἐκπαιδευτικῶν μετ' ἀνδρῶν τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ, πολλάκις λαβὼν ἀφορμὴν νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχήν μου εἰς ἐκθέσεις καὶ λόγους καὶ μονογραφίας καὶ πραγματείας καὶ συγγραφὰς λογίων τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ, καταπλησσόμενος καὶ θαυμάζων τὴν ἀμεθοδίαν καὶ κενότητα τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, τὴν ἀλογίαν καὶ κενότητα καὶ σκαιότητα τῶν συζητήσεων αὐτῶν, τὴν κενότητα τοῦ περιεχομένου, τὴν βαναυσότητα τῆς ἐκθέσεως, τὴν χαλαρότητα τῆς λογικῆς συνοχῆς τῶν διανοημάτων, τὴν εὐτέλειαν τῶν φρονημάτων τῶν συγγραφῶν καὶ διατριβῶν αὐτῶν, ἀνελογιζόμην κατ' ἐμαυτὸν ὁποῖά τις θὰ ἐφαίνετο ἆρά γε ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐν τῇ ὑποστάσει καὶ ταῖς κινήσεσιν αὐτῆς, ἂν ἡ ἀνθρωπίνη τέχνη εἶχεν ὄργανόν τι, δι' οὗ νὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διακρίνῃ τὰ συστατικὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς συνοχῆς καὶ διαβιώσεως αὐτῶν ἐν τῇ ψυχῇ, ὅπως ἡ ὀπτικὴ π. χ. ἔχει τὸ μικροσκόπιον, δι' οὗ διακρίνει αὐτὰ ταῦτα ἐν τοῖς φυσικοῖς σώμασιν· ἀνελογιζόμην κατ' ἐμαυτόν, ἂν ἡ ἀνθρωπίνη τέχνη εἶχε μέσον τι, δι' οὗ νὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναλύῃ τὴν ψυχὴν καὶ νὰ εὑρίσκῃ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ εἶδος τῆς ὕλης ἐξ ἧς συναποτελεῖται αὕτη, ὅπως διὰ τῶν χημικῶν μέσων ἀναλύει τὰ συστατικὰ τῶν σωμάτων καὶ εὑρίσκει τὴν ὕλην, ἐξ ἧς συνίστανται ταῦτα, ἐκ ποίας ὕλης ἆρά γε θὰ ἐφαίνετο συνισταμένη ἡ ψυχὴ τῶν λογίων τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ, ἀφοῦ, ὡς ἐκ τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀριδήλως καταφαίνεται, λογικότητος καὶ χρηστότατος οὐδὲ σταλαγμὸς φαίνεταί που ἐν αὐτῇ, ἀφοῦ φιλοτιμίας, αἰδημοσύνης, ἀξιοπρεπείας, εὐορκίας οὐδὲ ἴχνος διακρίνεταί που ἐν αὐτῇ, ἀφοῦ γνῶσις μεθοδική, γνῶσις παιδαγωγική, γνῶσις φιλοσοφική, γνῶσις φιλολογικὴ οὐδεμία παρουσιάζεται ἐν αὐτῇ; Τεθεῖσαι δὲ αἱ ψυχαὶ τῶν λογίων τούτων τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ ὑπὸ τὸ πνευματικὸν τοῦτο μικροσκό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πιον καὶ ἀναλυθεῖσαι διὰ τῶν μέσων τῆς πνευματικῆς ταύτης χημίας εἰς τὰ ἐξ ὧν συνίστανται, δὲν θὰ ἐφαίνοντο ὅμοιαι ταῖς «ἀπαιδεύτοις» ἐκείναις καὶ «ἀδίκοις» ψυχαῖς, ἃς ἐν τῷ Ἅιδει ὁ παρὰ Πλάτωνι Ῥαδάμανθυς γυμνὰς ἐπισκοπῶν «κατεῖδεν οὐδὲν ὑγιὲς ἐχούσας, ἀλλὰ διαμεμαστιγωμένας καὶ οὐλῶν μεστὰς ὑπὸ ἐπιορκιῶν καὶ ἀδικίας καὶ πάντα σκολιὰ ὑπὸ ψεύδους καὶ οὐδὲν εὐθὺ καὶ ὑπὸ ἐξουσίας καὶ ὕβρεως καὶ ἀκρατίας τῶν πράξεων ἀσυμμετρίας τε καὶ αἰσχρότητος γεμούσας»; 1)

Ἔπειτα ἔλεγον κατ' ἐμαυτόν: «Ποῦ λοιπὸν κεῖται ἡ περιλάλητος ἠθοποιὸς καὶ ἀνθρωπιστικὴ δύναμις τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἀφοῦ ἄνθρωποι δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτῶν περὶ αὐτὰ ἐνδιατρίβοντες καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποζῶντες εἶνε τόσον ἀπαίδευτοι, τόσον ψεῦσται, τόσον ἄδικοι, τόσον ἀλόγιστοι, τόσον ἀπειρόκαλοι, ὅσον οἱ παρ' ἡμῖν λόγιοι τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ»; Καὶ διετέλουν οὕτω ἀπορῶν, ὅτε μιᾷ τῶν ἡμερῶν διαφυλλίζων τὸν Ἀριστοτέλην καὶ τὸν Πλάτωνα ἐνέτυχον τούτοις: «Λέγων — ὁ Σωκράτης — ὡς τῆς φύσεώς ποτε φυούσης φαύλους καὶ κρείττους τῆς παιδείας, τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ λέγων ἴσως οὐ κακῶς· ἐνδέχεται γὰρ εἶναί τινας οὓς παιδευθῆναι καὶ γενέσθαι σπουδαίους ἄνδρας ἀδύνατον» 2). — Ἔστιν οὖν ὅπῃ μέμψει τοιοῦτον ἐπιτήδευμα, ὃ μή ποτ' ἄν τις οἷός τε γένοιτο ἱκανῶς ἐπιτηδεῦσαι, εἰ μὴ φύσει εἴη μνήμων, εὐμαθής, μεγαλοπρεπής, εὔχαρις, φίλος τε καὶ ξυγγενὴς ἀληθείας, δικαιοσύνης, ἀνδρείας, σωφροσύνης;» 3) καὶ πάραυτα ἔπαυσα θαυμάζων, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀπορῶν.

Καλῶς, «Οὐδ' ἂν Μῶμος τό γε τοιοῦτον μέμψαιτο» 4) ἔλεγον· ἀλλὰ Φιλοσοφίαν οἱ κύριοι οὗτοι δὲν ἐσπούδασαν, Ψυχολογίαν δὲν γνωρίζουσι, Παιδαγωγίαν, Μεθοδικήν, Ἱστορίαν τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ Μεθοδικῆς δὲν ἔμαθον, ἀλλὰ τοὐλάχιστον, ἀφοῦ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποζῶσι, δὲν εἶχον τὴν φιλοτιμίαν νὰ ἀναγνώσωσί ποτε τοὐλάχιστον τὴν Ῥητορικὴν καὶ τὴν Ποιητικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅπως μὴ οὕτως ἀσέμνως ἐνώπιον τοῦ παρ' ἡμῖν λογίου κόσμου ἀσχημονῶσι, διισχυριζόμενοι πράγματα ψεύδους μεστά, πράγματα ὅλως

1) Πλάτων, Γοργίας 524 Ε.
2) Ἀριστοτέλης, Πολιτικὰ 1316, α, 8.
3) Πλάτων, Πολιτεία 487 Α.
4) Πλάτων, ἔνθ. ἀνωτ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐναντία τῶν ὄντων, ὅτι «ἡ τιμωρία τῶν κακουργούντων ἀνίαν γεννᾷ καὶ θλῖψιν προξενεῖ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων»;

Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναγράφει σαφέστατα καὶ ἀληθέστατα τὰ συναισθήματα, ἅτινα ἐξεγείρονται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῶν περιπετειῶν καὶ τῶν παθημάτων τῶν ὁμοίων αὐτοῖς. Ὅταν οἱ ἄνθρωποι, λέγει, 1) βλέπωσι τοὺς ἀγαθοὺς καὶ χρηστοὺς ἀνθρώπους μεταπίπτοντας ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν, αἰσθάνονται ἀγανάκτησιν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν διὰ τὴν μιαρίαν τοῦ πράγματος· ὅταν βλέπωσι τοὺς μοχθηροὺς μεταπίπτοντας ἐξ ἀτυχίας εἰς εὐτυχίαν, δὲν αἰσθάνονται οὔτε εὐχαρίστησιν οὔτε ἔλεον οὔτε φόβον· τὴν ψυχὴν αὐτῶν καταλαμβάνει λυπηρόν τι συναίσθημα, διάφορον τοῦ φθόνου, νέμεσις καλούμενον. Ὅταν βλέπωσι τὸν πονηρὸν ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτοντα, τότε οὔτε ἔλεον οὔτε φόβον αἰσθάνονται, καθότι ὁ μὲν ἔλεος πέφυκε νὰ ἐξεγείρηται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅταν βλέπωσι τοὺς χρηστοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀναξίως ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτοντας, ὁ δὲ φόβος, ὅταν βλέπωσιν ὅτι ἄνθρωποι ἁπλοῖ, ὡς αὐτοί, καὶ κοινοὶ ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτουσι. Τὸ δὲ συναίσθημα, τὸ ὁποῖον κατέχει τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων, ὅταν βλέπωσι τὸν κακοποιὸν τιμωρούμενον, οὔτε ἔλεος οὔτε φόβος εἶνε, ἀλλὰ «φιλάνθρωπόν» τι, ἤτοι εὐαρέσκειά τις προερχομένη ἐκ τῆς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀγάπης, εὐάρεστόν τι ἠθικὸν συναίσθημα προερχόμενον ἐκ τῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ προσβληθέντος καὶ καταπατηθέντος δικαίου, ἀνορθουμένου οὕτω διὰ τοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ καταρρίψαντος αὐτό, καὶ ἐνθρονιζομένου αὖθις ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ λαμπρότητι καὶ μεγαλοπρεπείᾳ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ θρόνου, ὃν ὁ Ἀριστοτέχνης τοῦ Παντὸς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου δι' αὐτὸ ὥρισεν ἐν τῷ διακόσμῳ τῷ ἠθικῷ, εὐάρεστόν τι ἠθικὸν συναίσθημα προερχόμενον ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως ὅτι ἀποκατέστη καὶ αὖθις τὸ δίκαιον ἐν τῇ σεμνῇ θέσει, ἣν δι' αὐτὸ ὥρισεν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὁ Ἀριστοτέχνης τοῦ Παντὸς πρὸς συντήρησιν καὶ κατακόσμησιν τοῦ βίου αὐτοῦ, ὃν ἠπείλησε νὰ κατακρημνίσῃ τὸ κακόν, ἀνιέρως καὶ ἀνοσίως διασεῖσαν τὸ δίκαιον, τὴν βάσιν αὐτοῦ.

Τὸ περιλάλητον τοῦτο καὶ σπουδαιότατον χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους ἔχει οὕτως: «Ὧν δὲ δεῖ στοχάζεσθαι καὶ ἃ δεῖ εὐλαβεῖσθαι συνιστάντας τοὺς μύθους, καὶ πόθεν ἔσται τὸ τῆς τραγῳδίας ἔργον, ἐφε-

1) Ἀριστοτέλης, Περὶ Ποιητικῆς 1452, 6. 29.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξῆς ἂν εἴη λεκτέον τοῖς νῦν εἰρημένοις. Ἐπειδὴ οὖν δεῖ τὴν σύνθεσιν εἶναι τῆς καλλίστης τραγῳδίας μὴ ἁπλῆν ἀλλὰ πεπλεγμένην, καὶ ταύτην φοβερῶν καὶ ἐλεεινῶν εἶναι μιμητικὴν (τοῦτο γὰρ ἴδιον τῆς τοιαύτης μιμήσεώς ἐστιν), πρῶτον μὲν δῆλον ὅτι οὔτε τοὺς ἐπιεικεῖς ἄνδρας δεῖ μεταβαλόντας φαίνεσθαι ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν (οὐ γὰρ φοβερὸν οὐδὲ ἐλεεινὸν τοῦτο, ἀλλὰ μιαρόν ἐστιν) οὔτε τοὺς μοχθηροὺς ἐξ ἀτυχίας εἰς εὐτυχίαν (ἀτραγῳδότατον γὰρ τοῦτ' ἐστὶ πάντων· οὐδὲν γὰρ ἔχει ὧν δεῖ· οὔτε γὰρ φιλάνθρωπον οὔτε ἐλεεινὸν οὔτε φοβερόν ἐστιν), οὐδ' αὖ τὸν σφόδρα πονηρὸν ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτειν· τὸ μὲν γὰρ **φιλάνθρωπον** ἔχοι ἂν ἡ τοιαύτη σύστασις, ἀλλ' οὔτε ἔλεον οὔτε φόβον· ὁ μὲν γὰρ περὶ τὸν ἀνάξιόν ἐστι δυστυχοῦντα, ὁ δὲ περὶ τὸν ὅμοιον, ἔλεος μὲν περὶ τὸν ἀνάξιον, φόβος δὲ περὶ τὸν ὅμοιον, ὥστε οὔτε ἐλεεινὸν οὔτε φοβερόν ἐστι τὸ συμβαῖνον».

Σαφέστατα λοιπόν, εἴπερ τι καὶ ἄλλο, ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καταφαίνεται ὅτι «θλῖψις καὶ ἀνία εἰς τὰς ψυχὰς τὰς ἀνθρωπίνους ὡς ἐκ τῆς τιμωρίας τοῦ κακοῦ» **φύσει ἀδύνατον** νὰ γεννηθῶσι, καὶ ὄχι ὅπως ὁ κ. κριτὴς διισχυρίζεται, ἀγνοῶν μὲν ἑαυτόν, ἀγνοῶν δὲ καὶ ἄλλα τε πάμπολλα ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τὸ πάνσμικρον τοῦτο τοῦ Ἀριστοτέλους «οὔτε ἐλεεινὸν οὔτε φοβερόν ἐστι τὸ συμβαῖνον», ἀλλ' ἁπλῶς «**φιλάνθρωπον**». Τουτέστιν, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον αἰσθάνεταί τις ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, ὅταν βλέπῃ κακοῦργον τιμωρούμενον, δὲν εἶνε οὔτε λύπη οὔτε φόβος, ἀλλ' εἶνε εὐάρεστός τις ψυχικὴ κατάστασις, εἶνε ἠθικόν τι εὐάρεστον συναίσθημα, τὸ ὁποῖον προκύπτει μὲν ἐκ τῆς συμφύτου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀγάπης, ἐκδηλοῦται δὲ κατὰ τὴν τιμωρίαν τοῦ κακούργου, καθόσον γίνεται κατάδηλον πλέον ὅτι πᾶς ὁ ἐξ αὐτοῦ γενικῶς ἐπὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐπικρεμάμενος κίνδυνος ἐξέλιπε, τοῦ κακούργου διὰ τῆς τιμωρίας ἐξευτελισθέντος, καταπεσόντος, ἀφανισθέντος 1).

1) Περὶ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ψυχικῆς διαθέσεως, ἥτις ἐγκατακλείεται ἐν τῇ Ἀριστοτελικῇ ταύτῃ λέξει «**φιλάνθρωπον**» δεινὸς ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἀγὼν μεταξὺ τῶν λογίων συνάπτεται. Ὁ Lessing ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Hamburgische Dramaturgie (Gesammelte Werke, Leipzig, ἔτ. 1856, τόμ. 8, σελ. 133, Stück 77) ἐπαινῶν τὸν Goulston, ὅστις **μόνος** ἐκ πάντων τῶν ἐνδιατριψάντων εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ὡς λέγει, δὲν ἐσφάλη μεταφράσας τὸ Ἀριστοτελικὸν τοῦτο «*philanthropon*»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Αλλ' ἀδιάφορον πόθεν προκύπτει τὸ εὐάρεστον τοῦτο ἠθικὸν συναί-

« quod humanitatis sensa tangat », διισχυρίζεται ὅτι τὸ « *φιλάνθρωπον* » τοῦτο, δὲν εἶνε τὸ εὐάρεστον ἠθικὸν συναίσθημα, ὅπερ αἰσθάνεταί τις ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὅπερ ἀπαλλάσσεται τοῦ εἰς αὐτὸ ἐπικρεμαμένου κινδύνου ἐκ τοῦ κακούργου, διὰ τῆς τιμωρίας ἀνισχύρου πλέον πρὸς τοῦτο γενομένου, ἀλλ' εἶνε τὸ *συμπαθητικὸν* ἐκεῖνο συναίσθημα, ὅπερ αἰσθανόμεθα βλέποντές τινα τῶν ὁμοίων ἡμῖν πάσχοντα. Τοῦτο δὲ τὸ συναίσθημα συναισθανόμεθα κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς τιμωρίας τοῦ κακούργου· διότι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην δὲν βλέπομεν ἐν τῷ κακούργῳ τὸ *κακὸν* τιμωρούμενον ἀλλὰ τὸν *ἄνθρωπον* τὸν ἐκ τῆς τιμωρίας πάσχοντα. Οὕτω δὲ ὑπολαμβάνουσι τὸ « *φιλάνθρωπον* » τοῦτο τοῦ 'Αριστοτέλους καὶ ὁ Wahlen καὶ ὁ Reintens.— 'Αλλ' ὁ Susemihl καὶ ὁ Zeller οὐχ οὕτω. Καὶ ὁ μὲν Susemihl ἐν τῇ μεταφράσει αὐτοῦ τοῦ «Περὶ ποιητικῆς τοῦ 'Αριστοτέλους» (Aristoteles über die Dichtkunst, Griechisch und Deutsch, 2 Auflag. Leipzig, 1874) μεταφράζει ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ (σελ. 121 ἐν ἀρχῇ) τὸ 'Αριστοτελικὸν « τὸ μὲν γὰρ *φιλάνθρωπον* ἔχοι ἂν ἡ τοιαύτη σύστασις » οὕτω· « denn eine solche Darstellung (besser: Compotition) würde zwar unserem *Gerechtigkeitsgefühl* Genüge thun », ὅ ἐστιν « ἡ τοιαύτη τῆς τραγῳδίας σύστασις θὰ ἱκανοποίει τὴν πρὸς τὴν *δικαιοσύνην εὐπάθειαν* ἡμῶν », διισχυρίζεται δὲ ἐν ταῖς αὐτόθ. ὑπ' ἀριθμ. 121 καὶ 128 σημειώσεσιν αὐτοῦ « ὅτι ὁ 'Αριστοτέλης τὸ « *φιλάνθρωπον* » ἐν τῇ μεταπτώσει τοῦ κακοποιοῦ ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν εὑρίσκει κυρίως ἐν τῇ τιμωρίᾳ τῆς ἀδικίας ὡς τοιαύτης, ἐννοεῖ δὲ τὴν εὐχαρίστησιν ἣν πᾶς ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐκ τῆς παρὰ προσδοκίαν ἐπερχομένης τιμωρίας τῶν ἀδικούντων ».— Τῷ Susemihl ὁμογνωμεῖ καὶ ὁ Twining. Ὁ δὲ Zeller (Die Philosophie der Griechen, 1879, τόμ. 2, μέρ. 2, σελ. 726, σημ. 3) λέγει ὅτι « τὸ *φιλάνθρωπον* τοῦτο εἶνε *τὸ εὐάρεστον ἐκεῖνο ἠθικὸν συναίσθημα*, τὸ ὁποῖον προσβαλλόμενον ἐκκαλεῖ τὸ δυσάρεστον συναίσθημα, ὅπερ ὁ 'Αριστοτέλης *νέμεσιν* καλεῖ καὶ ὅπερ αἰσθανόμεθα, ὅταν βλέπωμεν τὸν ἀνάξιον εὐδοκιμοῦντα ».

Ἡ ποικιλία καὶ διαφορότης αὕτη τῶν γνωμῶν προέκυψεν ἐκ τῆς λέξεως « *φιλάνθρωπον* ». Οὕτως ἡ λέξις αὕτη φαίνεται σημαίνουσα τὸ συναίσθημα ἐκεῖνο ὅπερ ὁ Lessing ἀποδίδει εἰς αὐτό. Ὁ Πολύϐιος (15, 17, 3 καὶ ἑξ.) λέγει: « Ὁ δὲ Πόπλιος διὰ βραχέων ἤρξατο λέγειν πρὸς αὐτοὺς (τοὺς Καρχηδονίους), ὡς ἐκείνων μὲν χάριν οὐδὲν ὀφείλουσι ποιεῖν *φιλάνθρωπον*, ὁμολογούντων αὐτῶν διότι καὶ τὸν πόλεμον ἐξ ἀρχῆς ἐπενέγκαιεν Ρωμαίοις, παρὰ τὰς συνθήκας ἐξανδραποδισάμενοι τὴν Ζακανθαίων πόλιν, καὶ πρώην παρασπονδήσαιεν, ἀθετήσαντες τοὺς ὅρκους καὶ τὰς ἐγγράπτους ὁμολογίας· αὐτῶν δὲ χάριν ἔφησε καὶ τῆς τύχης καὶ τῶν ἀνθρωπίνων κεκρίσθαι *σφίσι πράως χρῆσθαι καὶ μεγαλοψύχως τοῖς πράγμασι* . . ταῦτα δὲ εἰπὼν ἔλεγε τὰ *φιλάνθρωπα* τὰ διδόμενα, καὶ πάλιν ἃ δέον ἦν ὑπομένειν αὐτούς ». Ὅτι ὅμως ἐνταῦθα, παρ' 'Αριστοτέλει, τὸ « *φιλάνθρωπον* » τοῦτο σημαίνει « *συμπάθειαν* » πρὸς τιμωρουμένους κακοποιούς, *οὐδαμῶς* φαίνεται *πιθανὸν* καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἀλλὰ μάλιστα διότι τοιαύτης « συμπαθείας » εἶνε ἀνεπίδεκτος ἡ ψυχὴ ἡ ἀνθρωπίνη, καὶ διότι ἡ ψυχὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πᾶν ἄλλο αἴσθημα ἠσθάνετο πρὸς τοὺς κακοποιοὺς καὶ τὰ παθήματα αὐτῶν ἢ « *συμπάθειαν* », ὡς ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν προχειρότατα πᾶς τις δύναται νὰ μάθῃ.

Κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς περὶ τῶν πραγμάτων τούτων ἰδέας ἡ φύσις αὐτὴ διὰ τῶν ἀγράφων αὐτῆς νόμων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐθῶν οὕτω διώρισε τὰ κατὰ τὰ συναισθήματα ταῦτα. Συγχωροῦσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἐλεοῦσι τοὺς ἀτυχοῦντας καὶ τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας. Συλλυποῦνται τοὺς ἀγαθοὺς ἀγαθὰ προτιθεμένους καὶ ἕνεκα λόγων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σθημα. Εἴτε ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ κακούργου καταπα-

ἀνεξαρτήτων τῆς ἰδίας αὐτῶν θελήσεως οὐδὲν κατορθώσαντας. Ὀνειδίζουσι καὶ ἐπιτιμῶσι τοὺς ἐξ ἰδίας ἀβουλίας βλαπτομένους. Ὀργίζονται κατὰ τῶν ἀδικούντων, ὅταν, καίπερ δυνάμενοι νὰ ἀποφεύγωσι τὴν ἀδικοπραγίαν, οὐχ ἧττον ἀδικῶσιν. *Δὲν οἰκτείρουσιν οὐδ' ἐλεοῦσιν οὐδὲ συμπαθοῦσι* τοὺς πάσχοντας ἐξ ἰδίας αὐτῶν ὑπαιτιότητος οὐδὲ τοὺς κακοβούλους, τοὺς ἐπιβλαβεῖς καὶ τοὺς ὀλεθρίους. *Χαίρουσι βλέποντες τοὺς κακοὺς τιμωρουμένους, καὶ ὡς παρὰ φύσιν καὶ αὐτόχρημα παράδοξον θεωροῦσι τὸν πρὸς τὰ παθήματα αὐτῶν οἰκτον καὶ ἔλεον.* Ταῦτα εἶνε τὰ συναισθήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὡς ἐναργῶς καταφαίνονται πάντα ταῦτα καὶ πολλαχοῦ μὲν ἀλλαχοῦ, οὐχ ἧκιστα δὲ καὶ ἐν τοῖσδε: *Δημοσθένης* κατ' Ἀριστοκράτους 42, σελ. 633: Τὸ τῆς συγγνώμης ὠφέλιμον, ὃ τοῖς ἀτυχοῦσιν ὑπάρχειν εἰκὸς παρὰ τῶν ἔξω τῶν ἐγκλημάτων ὄντων, ὅτῳ ποτὲ τῶν πάντων ἀπόκειται ἄδηλον ὄν, μὴ προδήλου τῆς ἐπιούσης τύχης οὔσης ἑκάστῳ. — *Θουκυδίδης* 3, 40, 1: Οὐκ οὖν δεῖ προθεῖναι ἐλπίδα οὔτε λόγῳ πιστὴν οὔτε χρήμασιν ὠνητήν, ὡς ξυγγνώμην ἁμαρτεῖν ἀνθρωπίνως λήψονται. ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δ' ἐπεβούλευσαν· *ξύγγνωμον δ' ἐστὶ τὸ ἀκούσιον.* — *Πολύβιος* 2, 7, 3: Τοῖς μὲν ἐκ τύχης πταίσασιν ἔλεος ἕπεται μετὰ συγγνώμης καὶ ἐπικουρίας, τοῖς δὲ διὰ τὴν αὐτῶν ἀβουλίαν ὄνειδος καὶ ἐπιτίμησις συνεξακολουθεῖ παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσιν — *Λυσίας* κατὰ Φίλωνος 10, σελ. 187: Ὅσοι μὲν τοίνυν διὰ συμφορὰς ἰδίας οὐ μετέσχον τῶν τότε γενομένων τῇ πόλει κινδύνων, συγγνώμης τινὸς ἄξιοί εἰσι τυχεῖν· οὐδενὶ γὰρ οὐδὲν ἑκούσιον δυστύχημα γίγνεται. ὅσοι δὲ γνώμῃ τοῦτο ἔπραξαν, οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιοί εἰσιν· οὐ γὰρ διὰ δυστυχίαν ἀλλὰ δι' ἐπιβουλὴν ἐποίησαν αὐτό· καθέστηκε δέ τι ἔθος δίκαιον πᾶσιν ἀνθρώποις τῶν αὐτῶν ἀδικημάτων μάλιστα ὀργίζεσθαι τοῖς μάλιστα δυναμένοις μὴ ἀδικεῖν, τοῖς δὲ πένησιν ἢ ἀδυνάτοις τῷ σώματι συγγνώμην ἔχειν διὰ τὸ ἡγεῖσθαι ἄκοντας αὐτοὺς ἁμαρτάνειν. — *Πλάτων*, Νόμ. 731 D: Ἀλλ' ἐλεεινὸς μὲν πάντως ὅ γε ἀδικος καὶ ὁ τὰ κακὰ ἔχων, ἐλεεῖν δὲ τὸν μὲν ἰάσιμα ἔχοντα ἐγχωρεῖ καὶ ἀνείργοντα τὸν θυμὸν πραΰνειν καὶ μὴ ἀκρασχολοῦντα γυναικείως πικραινόμενον, τῷ δ' ἀκράτως καὶ ἀπαραμυθήτως πλημμελεῖ καὶ κακῷ ἐφιέναι δεῖ τὴν ὀργήν. — *Σοφοκλῆς*, Φιλοκτήτης 1316: Ἀνθρώποισι τὰς μὲν ἐκ θεῶν | τύχας δοθείσας ἔστ' ἀναγκαῖον φέρειν· | ὅσοι δὲ ἑκουσίοισιν ἔγκεινται βλάβαις . . . | τούτοις οὔτε συγγνώμην ἔχειν | δίκαιον ἐστιν οὔτ' ἐποικτείρειν τινά. — *Θουκυδίδης* 3, 40, 3: Ἔλεός τε γὰρ πρὸς τοὺς ὁμοίους δίκαιος ἀντιδίδοσθαι, καὶ μὴ πρὸς τοὺς οὔτ' ἀντικτιοῦντας ἐξ ἀνάγκης τε καθεστῶτας ἀεὶ πολεμίους. — *Ὅμηρος* Ὀδύσσ. ω, 380: Καὶ ἀμύνειν | ἄνδρας μνηστῆρας· τῷ καὶ σφέων γούνατ' ἔλυσα — πολλῶν ἐν μεγάροισι, σὺ δὲ φρένας ἔνδον ἰάνθης. — *Θουκυδίδης* 3, 67, 4: Οἴκτου τε ἀξιώτεροι τυγχάνειν οἱ ἀπρεπῶς τι πάσχοντες τῶν ἀνθρώπων· οἱ δὲ δικαίως, ὥσπερ οἵδε, τὰ ἐναντία **ἐπίχαρτοι** εἶναι. — Πολύβιος 15, 17, 5: Οὐ γὰρ εἴ τι πάσχειν ἢ ποιεῖν ἢ διδόναι σφίσιν ἐπιταχθήσεται, τοῦτο δεῖν νομίζειν δεινόν, ἀλλ' *εἴ τι συγχωρηθήσεται φιλάνθρωπον, τοῦτο μᾶλλον ἡγεῖσθαι παράδοξον*, ἐπείπερ ἡ τύχη παρελομένη τὸν ἔλεον αὐτῶν καὶ τὴν συγγνώμην διὰ τὴν σφετέραν ἀδικίαν ὑποχειρίους πεποίηκε τοῖς ἐχθροῖς». Εἶνε δὲ πάντα τὰ συναισθήματα ταῦτα φυσήματα ὅλως φυσικά, ὡς ἄριστα ὁ Δημοσθένης ἐν τοῖσδε λέγει: « Ἀδικεῖ τις ἑκών; ὀργὴν καὶ τιμωρίαν κατὰ τούτου. ἐξήμαρτέ τις ἄκων; συγγνώμην ἀντὶ τῆς τιμωρίας τούτῳ. οὔτ' ἀδικῶν τις οὔτ' ἐξαμαρτάνων, εἰς τὰ πᾶσι δοκοῦντα συμφέρειν ἑαυτὸν δοὺς οὐ κατώρθωσε μεθ' ἁπάντων; οὐκ ὀνειδίζειν οὐδὲ λοιδορεῖσθαι τῷ τοιούτῳ δίκαιον, ἀλλὰ συνάχθεσθαι. φανήσεται ταῦτα πάντα οὕτως οὐ μόνον ἐν τοῖς νομίμοις, ἀλλὰ καὶ *ἡ φύσις αὐτὴ τοῖς ἀγράφοις νόμοις καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις ἔθεσι διώρικεν.* (Περὶ τοῦ στεφάνου 274, σελ. 317).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τηθὲν δίκαιον ἠνωρθώθη διὰ τῆς τιμωρίας αὐτοῦ προκύπτει τοῦτο, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης λέγει 1) καὶ ὁ Susemihl ἀσπάζεται 2)· εἴτε ἐκ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς, ὑφ' ὧν κατείχετο ἡ ψυχή, αἰσθανομένη τὸν ἀνάξιον ἐν ἰσχύϊ καὶ ἐν δυνάμει ὄντα (νέμεσις), ὡς ὁ Zeller παραδέχεται 3)· εἴτε ἐκ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ φόβου, ὑφ' οὗ πάντες κατείχοντο, ἀναλογιζόμενοι ὅτι καὶ αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ πάθωσί πως ὑπὸ τοῦ κακοποιοῦ, ὅπως ἄλλοι ὅμοιοι αὐτῶν ἔπαθον, ὡς ἔκ τε τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ

Ὅτι δὲ ὁ Ἀριστοτέλης, Ἕλλην καὶ αὐτὸς ὤν, ἀδύνατον ἦτο νὰ ᾐσθάνετο ἄλλως, ἢ ὅπως ὅλον τὸ Ἔθνος, εἰς ὃ ἀνῆκεν, ἠδυνάμεθα μὲν καὶ ἄλλως νὰ ᾖμεθα βέβαιοι, διὰ τοῦ ἐξ ἀναλογίας συλλογισμοῦ συμπεραίνοντες αὐτό, ἀλλ' ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἐφρόντισεν οὐ μόνον σαφέστατα νὰ δηλώσῃ ἡμῖν ὅτι καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ τοῖς ὁμοεθνίσιν αὐτοῦ φρονεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὑπὸ τὴν λέξιν «*φιλάνθρωπον*» δὲν ἐννοεῖ τὴν πρὸς τοὺς τιμωρουμένους κακούργους «*συμπάθειαν*», ἀλλὰ τὴν *χαράν*, ἣν αἰσθάνεταί τις βλέπων αὐτοὺς ἐξευτελιζομένους, καταπίπτοντας, ἀφανιζομένους, οὐδεὶς πλέον ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι τὸ «φιλάνθρωπον» τοῦτο τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν εἶνε «ἡ συμπάθεια» ἐκείνη τοῦ Lessing. — Τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίων τὸ μὲν δηλωτικὸν τῶν πρὸς τοὺς τιμωρουμένους κακοποιοὺς συναισθημάτων αὐτοῦ εὕρηται ἐν τῇ Ῥητορικῇ 1386, 6, 9, καὶ ἔχει οὕτως: «Ἀντίκειται δὲ τῷ ἐλεεῖν μάλιστα μὲν ὃ καλοῦσι νεμεσᾶν· τῷ γὰρ λυπεῖσθαι ἐπὶ ταῖς ἀναξίαις κακοπραγίαις ἀντικείμενόν ἐστι τρόπον τινὰ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἤθους *τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ ταῖς ἀναξίαις εὐπραγίαις*· καὶ ἄμφω τὰ πάθη ἤθους χρηστοῦ· δεῖ γὰρ ἐπὶ μὲν τοῖς ἀναξίως πράττουσι κακῶς συνάχθεσθαι καὶ ἐλεεῖν, τοῖς δὲ εὖ νεμεσᾶν· ἄδικον γὰρ τὸ παρ' ἀξίαν γιγνόμενον, διὸ καὶ τοῖς θεοῖς ἀποδίδομεν τὸ νεμεσᾶν... *τὸ δὲ μὴ ὅτι αὐτῷ τι συμβήσεται ἕτερον, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν πλησίον, ἅπασιν ὁμοίως δεῖ ὑπάρχειν*· οὐ γὰρ ἔτι ἔσται τὸ μὲν νέμεσις τὸ δὲ φθόνος, ἀλλὰ φόβος, ἐὰν διὰ τοῦτο ἡ λύπη ὑπάρχῃ καὶ ἡ ταραχή, ὅτι αὐτῷ τι ἔσται φαῦλον ἀπὸ τῆς ἐκείνου εὐπραξίας. φανερὸν δὲ ὅτι ἀκολουθήσει καὶ τὰ ἐναντία πάθη τούτοις· ὁ μὲν γὰρ λυπούμενος ἐπὶ τοῖς ἀναξίως κακοπραγοῦσιν, **ἡσθήσεται** ἢ **ἄλυπος** ἔσται ἐπὶ τοῖς ἐναντίως κακοπραγοῦσιν· οἷον τοὺς πατραλοίας καὶ μιαιφόνους, ὅταν τύχωσι τιμωρίας **οὐδεὶς ἂν λυπηθείη** χρηστός· δεῖ γὰρ **χαίρειν** ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, ὡς δ' αὖτως καὶ ἐπὶ τοῖς εὖ πράττουσι κατ' ἀξίαν· ἄρῳο γὰρ δίκαια, καὶ ποιεῖ **χαίρειν τὸν ἐπιεικῆ**». Τὸ δὲ ἐπεξηγητικὸν τοῦ συναισθήματος τοῦ ὑποκρυπτομένου ὑπὸ τὴν περιλάληπτον ταύτην λέξιν «φιλάνθρωπον» εὕρηται ἐν τῷ Περὶ ποιητικῆς 1456, α, 16, καὶ ἔχει οὕτως: «Ὅσοι πέρσιν Ἰλίου ὅλην ἐποίησαν καὶ μὴ κατὰ μέρος, ὥσπερ Εὐριπίδης Νιόβην, καὶ μὴ ὥσπερ Αἰσχύλος, ἢ ἐκπίπτουσιν ἢ κακῶς ἀγωνίζονται, ἐπεὶ καὶ Ἀγάθων ἐξέπεσεν ἐν τούτῳ μόνον· ἐν δὲ ταῖς περιπετείαις καὶ τοῖς ἁπλοῖς πράγμασι στοχάζονται ὧν βούλονται θαυμαστῶς· τραγικὸν γὰρ τοῦτο καὶ **φιλάνθρωπον**. *ἔστι δὲ τοῦτο, ὅταν ὁ σοφὸς μὲν μετὰ πονηρίας δὲ ἐξαπατηθῇ, ὥσπερ Σίσυφος, καὶ ὁ ἀνδρεῖος μὲν ἄδικος δὲ ἡττηθῇ*.

1) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1386, 6, 28:

2) Susemihl, Aristoteles über die Dichtkunst, 2 Auflag. σελ. 121. σημ. ὑπ' ἀριθ. 121 καὶ 128.

3) Zeller, Die Philosophie der Griechen 1879, τόμ. 4, μετρ. 2, σελ. 726, σημ. 3.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Πολυβίου δύναταί τις νὰ συναγάγῃ 1)· εἴτε ὡς ἐκ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς ἀγανακτήσεως, ἣν κατὰ συμπάθειαν ἠσθάνοντο βλέποντες τὸν ὅμοιον αὐτοῖς ἄνθρωπον ἀγανακτοῦντα ἐπὶ τῷ ὑπὸ τοῦ κακοποιοῦ προσγενομένῳ αὐτῷ ἀδικήματι, ὡς ἐκ τοῦ Πολυβίου δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ 2)· εἴτε ἐκ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ κινδύνου, ὃν διέτρεχε πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων κοινωνία ὑπὸ τοῦ κακοποιοῦ τούτου, ὡς ὁ Πορφύριος καὶ Ἰωάννης ὁ Στοβαῖος ὑποδηλοῦσι 3)· ταῦτα, λέγω, καὶ τὰ παρόμοια τούτοις ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ πρὸς ἀπόδειξιν προκείμενον θέμα δὲν ἔχουσι. Τὸ προκείμενον θέμα ἦτο νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ κ. κριτὴς ἐν τελείᾳ ἀγνοίᾳ πάντων τούτων τῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων ἔγραψε τὰ ἀπόμουσα ἐκεῖνα «ὅτι ἐν τοῖς μύθοις καὶ ἐν ταῖς διηγήσεσι τὰ τῆς κακίας μᾶλλον καὶ πονηρίας παραδείγματα πλεονάζουσιν, ὧν πολλὰ καὶ σκληρῶς τιμωροῦνται, ὥστε ἀντὶ χαρᾶς καὶ εὐθυμίας οἱ ἀπαλοὶ παῖδες θλίψεις καὶ ἀνίας μᾶλλον ἐκ τῆς τοῦ βιβλίου τούτου ἀναγνώσεως θὰ ἀποκομίζωνται».

Ἀλλ' οὐ μόνον ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Zeller καὶ ὁ Susemihl καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι πάμπολλοι σεμνοὶ καὶ σοφοὶ ἄνδρες, ὧν τὰς γνώμας ἀνωτέρω κατέλεξα, ἐν ἑνὶ στόματι διακηρύττουσιν, ὅτι ταράσσει καὶ ἐξοργίζει ἡμᾶς τὸ κακόν, εὐχαριστεῖ δὲ ἡμᾶς ἡ τιμωρία αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ καθημερινὴ μικροδιδασκαλικὴ καὶ οἰκογενειακὴ πρᾶξις ἀριδήλως τοῦτο ἐπιβεβαιοῖ. Ἂς ἐπιχειρήσῃ τις π. χ. πατήρ, μήτηρ, διδάσκαλος νὰ διηγηθῇ εἰς τὰ τεκνία αὐτοῦ ἢ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ οἱονδήποτε τοιοῦτον διηγημάτιον ἢ μυθάριον, ὡς π.χ. τὸ μυθάριον τοῦ ἀετοῦ καὶ τῆς ἀλώπεκος 4), καὶ ἂς διηγηθῇ ἐξ αὐτοῦ μόνον ταῦτα: «Μίαν φορὰν ἦτο μία ἀλώπηξ καὶ εἷς ἀετὸς — συνεφώνησαν νὰ συζήσωσιν — ἦλθον εἰς ἓν δένδρον ὑψηλὸν — ἔκαμεν ὁ ἀετὸς τὴν φωλεάν του εἰς ἕνα κλάδον τοῦ δένδρου — ἡ ἀλώπηξ ἀπὸ κάτω εἰς τὴν ῥίζαν — ἐγέννησαν καὶ οἱ δύο — μίαν ἡμέραν ἡ ἀλώπηξ ἐπῆγε νὰ φέρῃ τροφὴν εἰς τὰ μικρά της τέκνα — ὁ ἀετός, ἀφοῦ εἶδεν ὅτι ἔλειπεν ἡ ἀλώπηξ, κατέβη εἰς τὴν φωλεάν της ἥρπασε μὲ

1) *Πλάτων*, Πολιτεία 583 D. 584 C. 585 A.— *Ἀριστοτέλης*, Ρητορικὴ 1386, 6, 20.— *Πολύβιος* 6, 5, 5 καὶ 6.

2) Πολύβιος 6, 5, 6.

3) *Πορφύριος* περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων 1, 14 καὶ 1, 20.— *Ἰωάννης ὁ Στοβαῖος*, Ἠθικὰ 5, 7, σελ. 252 (186).

4) Αἰσωπείων μύθων συναγωγή, ἔκδ. Halm, ἀριθ. 5.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοὺς ὄνυχάς του τὰ μικρὰ τῆς ἀλώπεκος, τὰ ἔφερεν εἰς τήν φωλεάν του, τὰ ἔκαμε κομμάτια, τὰ ἔδωκεν εἰς τὰ μικρά του καὶ τὰ ἔφαγον . . » ἂς ἐπιχειρήσῃ δὲ νὰ παύσῃ ἐδῶ, καὶ τότε θὰ ἴδῃ τί ἔχει νὰ πάθῃ ἀπὸ τοὺς μικρούς! Θὰ βοῶσι καὶ θὰ κραυγάζωσι: «Καὶ ἡ ἀλώπηξ τί ἔκαμεν ἔπειτα; — καὶ ὁ ἀετὸς δὲν ἔπαθε τίποτε;» Θὰ ἀκούσῃ δὲ θερμοτάτας παρακλήσεις καὶ συγκινητικωτάτας ἱκεσίας, ὅπως φέρῃ εἰς τέλος τὸ διήγημα — διότι οἱ μικροὶ κάλλιστα αἰσθάνονται ὅτι τὸ διήγημα δὲν τελειόνει ἕως ἐδῶ — καὶ ἅμα ἀρχίσῃ πάλιν τὴν διακοπεῖσαν ἀφήγησιν, θὰ ἴδῃ μετὰ πόσης ἀγωνίας ἀναμένουσιν νὰ ἀκούσωσι τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀετοῦ, καὶ θὰ ἴδῃ, ὅταν ἀκούσωσι τέλος πάντων αὐτήν, πῶς διαγαλανίζουσι τὰ μικρὰ πρόσωπα αὐτῶν, καὶ θὰ ἴδῃ πῶς ἀπαστράπτουσιν ἐκ χαρᾶς οἱ μικροὶ καὶ ζωηροὶ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, πῶς ἀλαλάζουσι, πῶς ἐξ ἀγαλλιάσεως συγκροτοῦσι τὰς μικρὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ πῶς μιᾷ φωνῇ πάντες ἀναβοῶσι: «Καλὰ τὸν ἐτιμώρησεν ὁ Θεός, καλὰ ἔπαθεν ὁ ἀετός, ἔτσι ντέ! Ποιὸς τοῦ εἶπε νὰ ἁρπάξῃ καὶ νὰ φάγῃ τὰ κακόμοιρα τὰ μικρὰ» καὶ οὕτω καθεξῆς. Τόσον σύμφυτον εἶνε καὶ τόσον ἀνεπτυγμένον ἀναφαίνεται τὸ εὐάρεστον ἠθικὸν συναίσθημα ἐπὶ τῇ τιμωρίᾳ τοῦ κακοῦ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἔτι ἐν γάλαξιν οὖσιν!

«Πολλοὶ δὲ τῶν μύθων καὶ τῶν διηγήσεων εἶνε καὶ ἀπίθανοι, καθὼς ἡ ἐν σελ. 88 ἐξεζητημένη εἴσοδος καὶ ἄνοδος τοῦ τράγου εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς οἰκίας· ἀπίθανος καὶ ἐξεζητημένος ὡσαύτως εἶνε ὁ ἐν σελ. 91 μῦθος «τὸ εὐπειθὲς ἐρίφιον»· διότι ὃν κίνδυνον διέτρεχε τὸ ἐρίφιον, ᾧ ἡ μήτηρ συνεβούλευεν ἀπὸ τοῦ λύκου νὰ φυλάσσηται, εἰς τὸν αὐτὸν καὶ ἡ μήτηρ ἠδύνατο νὰ ἐμπέσῃ, ἐκτὸς ἂν, φοβούμενος ὁ λύκος ἢ γνωριμίαν πρὸς αὐτὴν ἔχων, ἀφίστατο· τὸ αὐτὸ δὲ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ μύθου «μύρμηξ καὶ περιστερὰ» (σελ. 126). διότι μύρμηξ ὑπὸ ἰσχυροῦ ῥεύματος ποταμοῦ παρασυρόμενος καὶ κινδυνεύων νὰ πνιγῇ, δυσχερῶς, ὡς νομίζομεν, καταφθάνει ῥιπτόμενον ἐπὶ σωτηρίᾳ φύλλον καὶ δυσχερέστατα «ἀναβαίνει ἐπάνω εἰς αὐτὸ καὶ χωρὶς νὰ πάθῃ τίποτε, περᾷ εἰς τὴν ξηράν». Ἔτι δὲ ἀπιθανώτερον εἶνε, ὅτι «ὁ μύρμηξ, ὡς εἶδε τὸν κυνηγὸν ὅτι ἐσκόπευε τὴν περιστεράν, τρέχει ἀμέσως πρὸς αὐτὸν καὶ δαγκάνει τὸν πόδα αὐτοῦ μὲ ὅσην δύναμιν εἶχεν. Ὁ κυνηγὸς ἀπὸ τὸν πόνον ῥίπτει τὸ ὅπλον του κατὰ γῆς καὶ οὕτω σώζεται ἡ περιστερά». Ἀπιθανώτατα δ' ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ γνωστὴ περὶ τοῦ λέοντος καὶ τῆς μητρὸς διήγησις. «Αἴφνης, λέγει, ἤκουσαν τὸν λέοντα νὰ βρυχᾶται . . Ἔρχεται! φωνάζουσι. Νά τον! Ἔχει κόκκινα τὰ ὀμμάτια! Ἀφρίζει ἀπὸ τὴν λύσσαν! τὸ πτωχὸν παιδίον εἶνε χαμένον! Ὁ λέων τὸ ἔχει εἰς τὸ στόμα του! Τότε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὥρμησε μία γυνὴ μὲ λυμένας τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἀπὸ μίαν οἰκίαν ἐναντίον τοῦ λέοντος. Ὅλοι τῆς φωνάζουσι νὰ μὴ ὑπάγῃ. Ἀλλ' αὐτὴ καθόλου δὲν προσέχει. Ἀψηφεῖ τὸν μέγαν κίνδυνον. Ὁρμᾷ κατὰ τοῦ λέοντος λαμβάνει ἀπὸ τὸ στόμα του τὸ παιδίον καὶ φεύγει. Ὁ λέων αὐτὸ δὲν τὸ ἐπερίμενεν, ἐζαλίσθη».

Οἱανδήποτε γνώμην καὶ ἂν ἔχῃ τις περὶ τῆς πνευματικῆς ποιότητος τοῦ κ. κριτοῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ ὅτι σπουδάζων λέγει ταῦτα. Τεκμήριον δέ· Ἂν ἐσπούδαζε ζητῶν τὸ ἐν τοῖς πράγμασι πιθανὸν καὶ ἐν τοῖς Αἰσωπείοις μύθοις καὶ τοῖς παραμυθίοις, θὰ κατεδίκαζε μὲν ὡς ἀπιθάνους πάντας τοὺς τοιούτους μύθους τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαβηταρίου, θὰ ἐστιγμάτιζε δὲ ὡς ἀπιθανώτατον τὸ ἐν αὐτῷ παραμύθιον (σελ. 114, ἀρ. 56) «τὰ τάλληρα τοῦ θεοῦ». Ὁ κακίζων τὸ μυθάριον «τράγος καὶ ὑπηρέτρια» διὰ τὸ ἀπίθανον τῆς ἀνόδου τοῦ τράγου καὶ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὴν αἴθουσαν, ὁ κακίζων τὸ μυθάριον «τὸ εὐπειθὲς ἀρνίον» διὰ τὸ ἀπίθανον τοῦ ἐκ τοῦ λύκου φόβου τῆς μητρὸς τοῦ ἐριφίου, ὁ τόσα σοφὰ γνωρίζων νὰ παρατηρήσῃ περὶ τοῦ ἀπιθάνου τῆς σωτηρίας τοῦ μύρμηκος, τοῦ ἀβλαβῶς ἐπὶ φύλλου διαπλεύσαντος τὸν ποταμὸν καὶ περὶ τοῦ ἔτι ἀπιθανωτέρου δήγματος τοῦ ποδὸς τοῦ κυνηγοῦ ἐν τῷ Αἰσωπείῳ μύθῳ «Μύρμηξ καὶ περιστερά», ὁ δυνάμενος τόσον καλῶς νὰ διακρίνῃ τὸ ἀπίθανον ἐν «τῇ γνωστῇ περὶ τοῦ λέοντος καὶ τῆς μητρὸς διηγήσει», εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ δύναται νὰ διακρίνῃ τὰ ἀπίθανα ἐν τοῖς Αἰσωπείοις μύθοις τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαβηταρίου «ὄνος καὶ ἵππος», «ὄνος ἄλας φέρων», «ὄνος φέρων λεοντῆν», «δάμαλις καὶ βοῦς», «κώνωψ καὶ βούβαλος», «αἴλουρος καὶ ὄρνιθες», «ἔρις τῶν ζώων», «κύων καὶ κρέας», «κύων προσκεκλημένος εἰς δεῖπνον», «ὁ ἀλέκτωρ καὶ ἡ ἀλώπηξ», «ἡ καρδερίνα». Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ἀπίθανον ἐν τοῖς τοιούτοις δὲν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ, τὸ εἰς τὸ ἐστεμμένον ὅμως παραμύθιον τοῦ Grimm «τὰ τάλληρα τοῦ θεοῦ» «ἤνοιξαν αἵφνης τὰ οὐράνια καὶ ἔπεσαν κάτω εἰς τὴν γῆν πολλὰ λευκὰ τάλληρα· καὶ εὐθὺς εὑρέθη τὸ κοράσιον μὲ ἓν καινουργὲς ὑποκάμισον» θὰ τὸ ἔβλεπε· διότι τόσον παχὺ καὶ τεράστιον τυγχάνει τὸ «ἀπίθανον» τοῦτο, ὥστε ὑπερβαίνει πᾶν ἀδύνατον καὶ πᾶσαν τῆς Χαλιμᾶς τερατολογίαν καὶ χυδαιοφροσύνην. Τὸ νὰ κρίνῃ δὲ ὁ αὐτὸς κριτὴς τερατολογήματα τόσον γραώδη καὶ ἀγοραῖα ὡς ἄξια βραβείου, εἶνε σημεῖον ὅτι τῆς περικακίσεως τῶν περὶ οὗ πρόκειται ὁ λόγος Αἰσωπείων μύθων καὶ τῶν λοιπῶν μυθαρίων δὲν εἶνε τὸ φερόμενον αἴτιον ὅτι δὴθεν οὗτοι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶνε ἀπίθανοι. Ἀλλ' οὐδὲ ἡ ἄγνοια δύναται νὰ εἶνε· διότι ὅσον ἀπαίδευτον καὶ ἂν ὑπολάβῃ τις τὸν ἡμέτερον κ. κριτήν, ὅσον παχύνουν καὶ ἂν θεωρήσῃ τις αὐτόν, εἶνε ἀδύνατον ὅμως καὶ νὰ φαντασθῇ αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον εὐήθη καὶ ἀγράμματον, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ γνωρίζῃ, καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ διακρίνῃ τὸ ἐν τοῖς διηγήμασι πιθανὸν ἀπὸ τοῦ ἐν τοῖς μύθοις πιθανοῦ. Εἶνε ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον εὐήθη, ὥστε νὰ νομίζῃ αὐτὸν σπουδάζοντα, ὅταν ζητῇ νὰ εὕρῃ τὸ ἐν τοῖς διηγήμασι πιθανὸν ἐν τοῖς μύθοις, καὶ ὅταν κακίζῃ τοὺς μύθους ἐπὶ ἀπιθανότητι, διότι δὲν εὑρίσκει ἐν αὐτοῖς τὸ ἐν τοῖς διηγήμασι πιθανόν. Ὁ ἡμέτερος κριτὴς εἶνε μεμεστωμένος ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ γνωρίζῃ τὰς τρεῖς τοῦ πιθανοῦ ἐκδοχὰς 1). Εἶνε φιλοτιμότατος καὶ εὐκινητότατος λόγιος καὶ εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ ἀνέγνωσε τὰ τοῦ Δημητρίου ταῦτα: «Τὸ πιθανὸν δὲ ἐκ δυοῖν, ἔν τε τῷ σαφεῖ καὶ συνήθως· τὸ γὰρ ἀσαφὲς καὶ ἀσύνηθες ἀπίθανον» 2) ἢ τὰ τοῦ Πλάτωνος: «Οὐ μανθάνεις ὅτι πρῶτον τοῖς παιδίοις μύθους λέγομεν; Τοῦτο δέ που ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν ψεῦδος, ἔνι δὲ καὶ ἀληθῆ 3), ἢ τὰ τοῦ Ἀφθονίου τοῦ Σοφιστοῦ: «Ἔστι δὲ μῦθος λόγος ψευδὴς εἰκονίζων ἀλήθειαν» 4), ἢ τὰ τοῦ Μαξίμου τοῦ Τυρίου (3, 1) «Αἰσώπῳ τῷ Φρυγὶ πεποίηνται λόγοι διὰ θηρίων . . διαλέγονται δὲ αὐτῷ καὶ τὰ δένδρα καὶ οἱ ἰχθύες ἄλλο ἄλλῳ καὶ ἀνθρώποις ἀναμίξ· καταμέμικται δὲ ἐν τοῖς λόγοις τούτοις νοῦς βραχύς, αἰνιττόμενός τι τῶν ἀληθινῶν», ἢ τὰ τοῦ Φιλοστράτου: «Αἴσωπος τοῦ φιλαλήθους μᾶλλον ἢ οἱ ποιηταὶ ἥψατο· οἱ μὲν γὰρ βιάζονται ἀπιθάνους φαίνεσθαι τοὺς ἑαυτῶν λόγους, ὁ δ' ἐπαγγέλλων λόγον, ὃς ἐστι ψευδής, **πᾶς οἶδεν** ὅτι αὐτὸ τὸ μὴ περὶ ἀληθινῶν ἐρεῖν ἀληθεύει 5), ἢ τὰ τοῦ Ἑρμογένους: «Ὑπογραφὴν δέ τινα τοιαύτην ἀποδιδόασι

1) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πρὸς ῥήτορας 63, Bekker σ. 687, στίχ. 23: Τὸ *πιθανὸν* προσαγορεύεται τριχῶς, καθ' ἕνα μὲν τρόπον ὅπερ ἐναργῶς τε ἀληθές ἐστιν καὶ ἀληθοῦς ἐμποιοῦν φαντασίαν ἐπισπᾶται ἡμᾶς εἰς συγκατάθεσιν, καθ' ἕτερον δὲ ὅπερ ψεῦδός ἐστι καὶ ἀληθοῦς ἐμποιοῦν φαντασίαν ἐπισπᾶται ἡμᾶς εἰς συγκατάθεσιν· κατὰ δὲ τὸν τρίτον τρόπον τὸ κοινὸν τοῦ τε ἀληθοῦς καὶ ψεύδους.

2) Περὶ ἑρμηνείας 221, Rhetor. Graeci, ἔκδ. Walz τόμ. 9, σελ. 96. ἔκδ. Spengel τόμ. 3, σελ. 310.

3) Πλάτων, Πολιτεία 377 Α.

4) Ἀφθόνιος, Προγυμνάσματα 1, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 59. ἔκδ. Spengel τόμ. 2, σελ. 21.

5) Φιλόστρατος, Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον 5, 14, σελ. 90 καὶ ἑξ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ μύθου· ψευδῆ μὲν αὐτὸν ἀξιοῦσιν εἶναι, πάντως δὲ χρήσιμον πρός τι τῶν ἐν τῷ βίῳ· ἔτι δὲ καὶ **πιθανὸν** εἶναι βούλονται. Πῶς δ' ἂν γένοιτο πιθανός; Ἂν τὰ προσήκοντα πράγματα τοῖς προσώποις ἀποδιδῶμεν, οἷον περὶ κάλλους τις ἀγωνίζεται ταὼς οὗτος ὑποκείσθω. Δεῖ τινι σοφόν τι περιτιθέναι; ἀλώπηξ. Μιμούμενος τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα; ἐνταῦθα οἱ πίθηκοι» 1) . . Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτός: «Ἀνασκευή ἐστιν ἀνατροπὴ τοῦ προτεθέντος πράγματος, κατασκευὴ δὲ τοὐναντίον βεβαίωσις. Τὰ δὲ πάνυ ψευδῆ οὔτε ἀνασκευαστέον οὔτε κατασκευαστέον, ὥσπερ τοὺς μύθους, ἀλλὰ δεῖ δήπου τὰς ἀνασκευὰς τῶν ἐφ' ἑκάτερα τὴν ἐπιχείρησιν δεχομένων ποιεῖσθαι» 2). Ἀδύνατον δὲ διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων παλιντριβὴς τοῦ φυράματος τοῦ κ. κριτοῦ, φιλοτιμότατος καὶ πολυμουσότατος, νὰ μὴ ἔχῃ ἀναγνώσῃ ταῦτα ἢ νὰ διέφυγον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ τὰ ἑξῆς τοῦ Νικολάου τοῦ σοφιστοῦ: «Μῦθός ἐστι λόγος ψευδὴς τῷ πιθανῶς συγκεῖσθαι εἰκονίζων τὴν ἀλήθειαν· λόγος μὲν ψευδής, ἐπειδὴ ὁμολογουμένως ἐκ ψευδῶν σύγκειται, εἰκονίζων δὲ τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ οὐκ ἂν ἐργάσαιτο τὸ ἑαυτοῦ μὴ ἔχων τινὰ πρὸς τὸ ἀληθὲς ὁμοιότητα· πῶς δὲ **πιθανῶς** σύγκειται καὶ πόθεν ἂν γένοιτο τοῦτο, σκοπητέον. Πολλαχόθεν δὲ τοῦτο· ἐκ τόπων, περὶ οὓς διατρίβειν εἴωθε τὰ ὑποκείμενα τῷ λόγῳ ζῶα, οἷον περὶ ἐλέφαντος λέγοντας ἢ στρουθῶν Λιβυστικῶν δεῖ κατὰ τὰ τῆς χώρας ἰδιώματα, ἐν οἷς πέφυκε γίνεσθαι ταῦτα, πλάττειν τὸν μῦθον, οἷον αὐχμηρᾶς ταύτης καὶ ψαμματώδους ὑπαρχούσης, μὴ ὡς περὶ εὐγαίου καὶ διαρρύτου ὕδασι ποιεῖσθαι τὸν λόγον· ἐκ καιρῶν, ἐν οἷς φαίνεσθαι φιλεῖ τὰ ὑποκείμενα τῷ λόγῳ ζῶα, οἷον εἰ περὶ ᾠδῆς λέγοιμεν τιττίγων ἢ ἀηδόνων, ἐν ἔαρι καὶ θέρει ταῦτα, ἀλλ' οὐκ ἐν χειμῶνι ὑποτίθεσθαι πιθανόν· ἐκ λόγων τῶν τῇ φύσει ἑκάστου ἁρμοζόντων· δεῖ γὰρ προβάτοις μὲν εὐήθεις περιτιθέναι λόγους, λύκοις δὲ ὠμούς, ἀλώπεκι δὲ δολεροὺς καὶ πανούργους . . ἐκ πραγμάτων δέ, ἃ μὴ ὑπερβαίνει τὴν ἑκάστου ποιότητα, ἵνα μὴ λέγωμεν, ὅτι ὁ μῦς περὶ τῆς βασιλείας τῶν ζώων ἐβουλεύετο, ἢ ὅτι ὁ λέων ὑπὸ τυροῦ κνίσσης ἐζωγρήθη» 3).

1) Ἑρμογένης, Προγυμνάσματα 1, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 10. Spengel τόμ. 2, σελ. 3.

2) Ἑρμογένης, ἔνθ. ἀν. 5, ἔκδ. Walz, σελ. 27. ἔκδ. Spengel, σελ. 8 ἐν τέλ.

3) Νικόλαος ὁ σοφιστής, Προγυμνάσματα 1, ἔκδ. Spengel, Rhet. Gr. τόμ. 3, σελ. 453.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι οὐδὲν τούτων ἀνέγνωσέ ποτε, εἶνε δυνατὸν νὰ πιστευθῇ ὅτι ἀνὴρ λογιώτατος νὰ μὴ ἔχῃ ἀναγνώσῃ ποτὲ τὰ τοῦ Κοραῆ ταῦτα; «Ὁ μῦθος εἶνε πλάσμα λόγων, ἢ πράξεων ἀνθρωπίνων ἀναφερομένων εἰς ἄλογα ζῶα, τοῦ ὁποίου σκοπὸς εἶνε τῶν ἀνθρώπων τῆς διαγωγῆς ἡ διόρθωσις. Καὶ ἐπειδὴ εἶνε ἀναγκαῖον εἰς τὴν σύστασιν τοῦ μύθου τὸ ψεῦδος, ὁ ὀρθὸς λόγος διδάσκει, ὅτι ἡ εἰς ἄλλας τοῦ βίου περιστάσεις ἐπονείδιστος τέχνη τοῦ νὰ κάμνῃ τις τὸ ψεῦδος τόσον πιθανόν, ὥστε νὰ ὁμοιάζῃ τὴν ἀλήθειαν . . εἰς τὸν μῦθον εἶνε ἀρετή. Διὰ τοῦτο λοιπόν, ὅτι ἀναγκάζεσαι νὰ ὑποθέτῃς ἐνεργοῦντα καὶ λαλοῦντα, ὡς οἱ ἄνθρωποι, τὰ ἄλογα ζῶα, ὅσα ἄλλα συντρέχουν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ μύθου πρέπει νὰ εἶνε τοιαῦτα, ὁποῖα νὰ κάμνωσι πιθανὸν τὸ πρῶτον ἀπαραίτητον ψεῦδος, ἤγουν νὰ εἶνε ἀληθῆ, ἢ κἂν νὰ μὴ ἐναντιοῦνται προφανέστατα τὴν ἀλήθειαν. Τὸ πιθανὸν τοῦτο γεννᾶται· πρῶτον ἀπὸ τὴν ἀληθῆ παράστασιν τῆς φύσεως καὶ τῶν ἠθῶν ἑκάστου ζώου, καθόσον εἶναι γνωστὰ καὶ ἡ φύσις καὶ τὰ ἤθη του ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν. Οὕτω παραδείγματος χάριν, ἡ Ἀλώπηξ σου πρέπει νὰ εἶνε πανοῦργος, ὁ Ὄνος ἠλίθιος, ὁ Σκύλος πιστός, ὁ Ἵππος ὑπερήφανος, ὁ Πίθηκος βωμολόχος» 1).

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν δὲν εἶνε ἀπίθανον μυθικῶς οὔτε ὅτι ὁ τράγος ἀναβαίνει τὰς κλίμακας τῶν οἰκιῶν, οὔτε ὅτι ἡ μήτηρ ὑπερασπίζει τὰ τέκνα αὐτῆς, οὔτε ὅτι οἱ παρενοχλοῦντες τὰ τεκνία φεύγουσι πρὸ τῆς μητρὸς αὐτῶν, οὔτε ὅτι ὁ μύρμηξ ἀναβαίνει ἐπὶ φύλλου, οὔτε ὅτι τὸ φύλλον ἐπιπλέει ἐπὶ τῶν ὑδάτων, οὔτε ὅτι ὁ μύρμηξ δάκνει, οὔτε ὅτι ὁ δηχθεὶς ἀλγεῖ, οὔτε ὅτι ἡ μήτηρ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ τέκνου αὐτῆς περιφρονεῖ πάντα κίνδυνον, οὔτε ὅτι πᾶν ἔκτακτον καὶ παρὰ προσδοκίαν γεννᾷ κατάπληξιν εἰς τὰ ὄντα τὰ ἔμψυχα.

Τὸ ὀλίσθημα τοῦ κ. κριτοῦ εἶνε δεινόν. Δύναταί τις νὰ εἶνε κακὸς καὶ μισόκαλος καὶ μοχθηρὸς ὅσον θέλει, ἀφοῦ δὲν ἐμποδίζουσιν αὐτὸν οὔτε ἀγωγὴ οὔτε ἠθικαὶ ἀρχαί· τὸ νὰ ἀνέχηταί τις ὅμως πρὸς κορεσμὸν τῶν ἀγεννῶν αὐτοῦ παθῶν νὰ καταδεικνύηται ἐνώπιον τόσου κόσμου τῶν παρ' ἡμῖν λογίων ἀνθρώπων ὡς γελοῖος, τοῦτο εἶνε σφόδρα ἀσύνετον. Οἱ μῦθοι καὶ τὰ παραμύθια νὰ μετρῶνται μὲ τὸν πῆχυν τοῦ πραγματικοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ πραγματικῶς πιθανοῦ, εἶνε τούτου ἄλλο καταγελαστότερον;

1) Κοραῆς, Μύθων συναγωγὴ σελ. νς'.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλ' ὁποῖά τινα εἶνε τὰ μυθάρια ταῦτα, τὰ τόσον γελοιοποιήσαντα ἄνδρα ἔξοχον ἐν τῇ κριτικῇ καὶ τῇ Ἑλληνομαθείᾳ; Ἡ ἐξέτασις τοῦ ζητήματος τούτου θὰ ἀποδείξῃ καὶ ἄλλας οὐλὰς τοῦ ψυχαρίου καὶ ἄλλα ἔλκη τοῦ νοϊδίου αὐτοῦ.

Τὸ πρῶτον τῶν κακισθέντων «τράγος καὶ ὑπηρέτρια», ἔργον τοῦ Ch. Schmid εἶνε χαριέστατόν τι μυθάριον ἐν πλείστοις Γερμανικοῖς Ἀλφαβηταρίοις ὑπάρχον· ὡς π.χ. ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ τοῦ Fechner, τοῦ Schlimbach, τοῦ Eickelboom καὶ Esser 1) κτλ.

Τὸ δεύτερον τῶν κακισθέντων «τὸ εὐπειθὲς ἐρίφιον» εἶνε ἀφελέστατόν τι μυθάριον «Das Geisschen und der Wolf» ἐπιγραφόμενον, ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ W. Curtmann κατ' ἀπομίμησιν τοῦ παραμυθίου τῶν ἀδελφῶν Grimm «Der Wolf und die sieben Geissler» καὶ φέρεται, τῆς ἀφελείας αὐτοῦ καὶ παιδευτικῆς δυνάμεως ἕνεκα, ἐν παμπόλλοις τῶν Γερμανῶν ἀλφαβηταρίοις καὶ λοιποῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. Οὕτω π. χ. φέρεται ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις τοῦ Böhme τοῦ Förster, τοῦ Wangemann, τοῦ Klauwell-Martin, τοῦ Niederrheinische, τοῦ Haesters 2) κτλ. καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις, Das Lesebuch v. einem Verein praktischer Schulmänner, τοῦ Klauwell, τοῦ Brünnert 3) κτλ.

Τὸ τρίτον τῶν κακισθέντων εἶνε ὁ Αἰσώπειος μῦθος «Μύρμηξ καὶ περιστερά» 4), ὅστις κυριολεκτικῶς «βρῆκε τὸ μπελιά του», ἀπὸ τοὺς νέους τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος κριτικούς, παιδαγωγούς τε καὶ λαϊκούς, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι ἔτυχε νὰ εἶνε εἰς τὸ ἐμὸν Ἀλφαβητάριον. Ὁ κ. Π. Π. Οἰκονόμου, ὁ αὐτοκαλούμενος «ἀλη-

1) *Ch. Schmid*, Kurze Erzählungen, München σελ. 87, ἀριθ. 84. «Der Ziegenbock». — *Fechner*, Erstes Lesebuch, Berlin, 1879, σελ. 54, ἀριθ. 83 α' «Die Magd und der Ziegenbock». — *Schlimbach*, Fibel, Gotha 1887, σελ. 65, ἀριθ. 49. — *Eckelboom* und *Esser*, Neue Fibel, II Theil, Düsseldorf, 1894, σελ. 23, ἀριθ. 30.

2) *Böhme*, Lese-Fibel, Berlin, 1887, σελ. 66, ἀριθ. 56. — *Förster*, Das erste Schulbuch, Leipzig, 1888, σελ. 44, ἀριθ. 17. — *Wangemann*, Hilfsbuch für den ersten Sprech-Schreib-und Lese-Unterricht, Leipzig, 1893, σελ. 66, ἀριθ. 77. — *Klauwell-Martin*, Erstes Lesebuch, dritte Auflag. Leipzig 1894, σελ. 68, ἀριθ. 22. — *Niederrheinische*, Fibel, 2 Theil, 2 Aufl. σελ. 59, ἀριθ. 109. — *Haesters*, Deutsche Fibel, Ausgab. B. II Theil, Essen 1894, σελ. 62, ἀρ. 106.

3) Theil I, σελ. 41, ἀριθ. 78. — *Klauwell*, zweites Schulbuch, Leipzig 1887, σελ. 66, ἀριθ. 56. — *Brünnert*, Erstes Schul-und Bildungsbuch, Rudolstadt 1889, σελ. 16, ἀριθ. 25.

4) Αἰσωπείων μύθων συναγωγή, ἔκδ. Halm 296, ἔκδ. Κοραῆ 41.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θὴς τῆς προόδου μαχητὴς καὶ πρόμαχος καὶ διατυπωτὴς τῆς νεωτέρας παρ' ἡμῖν Παιδαγωγικῆς καὶ κυρυφαῖος τῶν παρ' ἡμῖν διδασκάλων» ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἄλλοτε διευθυνομένῳ περιοδικῷ ἡ Ἐκπαίδευσις, ἐπιθυμῶν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἐκφαυλίσῃ ἐμέ, ἔγραψε περὶ τοῦ Αἰσωπείου τούτου μύθου τὰ παροιμιώδη ἔκτοτε καταστάντα ταῦτα: «Καὶ ἕτερον διήγημα οὐχὶ κατώτερον τοῦ πρώτου (ὅπερ ἦν ὁ Αἰσώπειος μῦθος «Ἀλώπηξ ἐξογκωθεῖσα τὴν γαστέρα» Halm 31 β, ὃν ὑπέλαβεν ὡς Γερμανικὸν διήγημα) κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων καὶ κατὰ τὴν ἠθικὴν «ὁ μύρμηξ καὶ ἡ περιστερά..» Ὑπὸ περιεργείας ἀνεφυλλίσαμεν τὸν Ἀριστοτέλην, τὸν Θεόφραστον τὸν Αἰλιανόν, οὓς εἶχεν, ὡς λέγει, μόνας πηγὰς ὁ συγγραφεὺς πρὸς συγγραφὴν τῶν βιβλίων του. Καὶ ἐν αὐτοῖς μέν, ὡς εἰκός, οὐδὲν τοιοῦτον εὕρομεν διήγημα, εὑρέθη ὅμως εἰς ἀναγνωσματάρια Γερμανῶν καὶ Ἑλβετῶν· μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι ὡς ἥρως τοῦ διηγήματος ἀναγράφεται παρ' αὐτοῖς μία μέλισσα Biene καὶ τὸ πρᾶγμα καταντᾷ ἐνταῦθα ἀνεκτόν.. Ὅταν αὐτοὶ λέγωσι μέλισσαν, ὁ δὲ συγγραφεὺς ἐννοεῖ μύρμηκα, ἐνασμενίζει δὲ αὐταρέσκως διὰ τὴν λεπτὴν καὶ ὀρθὴν ἀντίληψίν του» κτλ. 1) Ὁ ἐκθεατρισμὸς οὗτος ἐφάνη τότε τόσον γελοῖος εἰς τοὺς παρ' ἡμῖν ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, ὥστε ἔκτοτε ἐγένετο παροιμιώδης ἡ ἀμάθεια τοῦ αὐτοκαλουμένου «κορυφαίου τῶν παρ' ἡμῖν διδασκάλων». Πᾶς ἄλλος μετὰ τὸ πάθημα τοῦτο τοῦ «κορυφαίου» θὰ ἐφιλοτιμεῖτο νὰ μὴ ἀπομιμηθῇ αὐτόν. Ἀλλὰ τοῦ κ. Ἀργυριάδου τὸ δέρμα δὲν εἶνε οἷον φαίνεται. Ἔβαλε καὶ αὐτὸς τὸ λιθάριόν του κατὰ τοῦ πολυπαθοῦς τούτου Αἰσωπείου μύθου, κηρύξας αὐτὸν ἀπίθανον, καὶ ἐγένετο οὕτω ἔτι καταγελαστότερος τοῦ «κορυφαίου» κηρύξαντος αὐτὸν «Γερμανικὸν διήγημα».

Λοιπόν· ὁ παρ' ἡμῖν οὑτωσὶ κακιζόμενος οὗτος Αἰσώπειος μῦθος ἐμφανισθεὶς εἰς τὸν κατὰ τὴν Γερμανίαν παιδαγωγικὸν κόσμον ὑπὸ τοῦ I. M. Michelis ὡς ἴδιον αὐτοῦ δημιούργημα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Binchen und Taube» οὕτως ἐξετιμήθη διὰ τὰ ἔξοχα αὐτοῦ παιδευτικά, οὐσιώδη τε καὶ μορφολογικὰ προσόντα, ὥστε ἀπ' οὐδενὸς

1) Π. Π. Οἰκονόμου, Ἐκπαίδευσις, ἔτ. Α'. σελ. 70-71. — Περὶ τῆς παχυλῆς ταύτης ἀμαθείας καὶ τῆς γελοιότητος τοῦ πράγματος ἴδ. τῆς ἐμῆς πραγματείας «Ὕθλοι καὶ πράγματα, σελ. 20 καὶ τὴν ὑποσελ. σημ. 1.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σχεδὸν τῶν παντοδαπῶν καὶ ἀπειροπληθῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν Γερμανῶν λείπει 1)

Τὸ δὲ τέταρτον καὶ τελευταῖον τῶν ἐνταῦθα ἐπὶ ἀπιθανότητι κακιζομένων «λέων καὶ μήτηρ»;

Ἀλλά, μάκαρ Ἀήρ, διὰ τῶν νεφέων διάπεμψον Ἀντικύραν! 2).

Ὁ ἡμέτερος κ. κριτὴς λέγει: «ἀπιθανώτατα δὲ ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ γνωστὴ περὶ τοῦ λέοντος καὶ τῆς μητρὸς διήγησις». Σκολιὰ πάντα ὑπὸ ψεύδους καὶ ἀλαζονείας καὶ οὐδὲν εὐθύ.

Ψεῦδος ὅτι εἶνε διήγησις τοῦτο! Τὸ κατακρινόμενον ἐνταῦθα «λέων καὶ μήτηρ» εἶνε τὸ περιλάλητον «ποίημα» τοῦ Heinrich Bernardi, δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ἐν Taschenbuch zur geselligen Vergnügen auf das Jahr 1819, Leipzig, σ. 263, φερόμενον δὲ

1) Οὗτος φέρεται ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις τοῦ *Fechner* (1879, σελ. 65, ἀρ. 4)—τοῦ *Klussmann* (1885, σ. 84, ἀρ. 92)—τοῦ *Böhme* (1887, Theil II, σ. 67, ἀρ. 57)—τοῦ *Schulz* καὶ *Bohm* (1887, σ. 67, ἀρ. 23)—τοῦ *Franke* (1887, σ. 94, ἀρ. 98)—τοῦ *Jutting* (1888, σ. 76, ἀρ. 2)—τοῦ *Vorstand* der *Schürenstiftung* (1893, σ. 55, ἀρ. 30)—τοῦ *Klauwell* καὶ *Martin* (1894, σ. 61, ἀρ. 9)—τοῦ *Scharlach* καὶ *Haupt* (1894, σ. 75, ἀρ. 4),—τοῦ *Niederrheinische* (1894, Theil II, σ. 60, ἀρ. 110),—τοῦ *Armstoff* καὶ *Hegener* (14, ἔκδοσ. σ. 40, ἀρ. 6)—τοῦ *Hirt* καὶ *Bock* (1894, Theil I, σ. 53, ἀρ. 48)—τοῦ *Früwirth* καὶ *Fellner* (1895, σ. 48, ἀρ. 14), οἵτινες, ἕνα μόνον μῦθον ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ αὐτῶν στέρξαντες νὰ παραλάβωσι, παρέλαβον ἐκ τοῦ πολλοῦ πλήθους αὐτῶν **μόνον** τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος «Die Biene und die Taube».

Ὧν νὰ μὴ ἤρκει δὲ τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν Ἀλφαβηταρίων, δι' ὧν ἐκ πάσης γερμανικῆς γῆς εἰς πάντας τοὺς γερμανόπαιδας ἐπιπροχέεται ἡ ἔξοχος παιδευτικὴ τοῦ μυθαρίου τούτου δύναμις παρελείφθη καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τῶν συγγραφέων αὐτῶν, οἱονεὶ ἐκ φόβου μή τις τῶν γερμανοπαίδων ὑποληφθῇ, ἔστω καὶ κατὰ λάθος, ἀνεπηρεάστος ὑπὸ τῆς ἐξόχου ἠθοποιοῦ δυνάμεως αὐτοῦ. Οὕτως εὑρηται ὁ Αἰσώπειος οὗτος μῦθος καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ *Hansen* (1886, Theil I, σ. 12, ἀρ. 26) τοῦ *Haesters* (Les. für die Mittel. klasse katholischer Volksschulen 1888, σ. 116)—*Scharlach* καὶ *Haupt* (1893, ἀρ. 304), *Brünnert* (1893, II Schulb. σελ. 91, ἀρ. 186).—Μόνον δὲ τὸ καθ' ἡμᾶς φιλόμουσον γένος τῶν νέων τούτων «κριτικῶν» καὶ τῶν παλαιῶν ἐκείνων «*κορυφαίων*», «*σκυθρωπὸν γιγόμενον καὶ λυπούμενον συσπειρᾶται καὶ ἀποτρέπεται καὶ ἀνίλλεται, ὅταν καλῷ τινι προσπελάσῃ—καν θάρων δίκην ἀποθνῄσκον ὑπὸ τῆς τῶν ῥόδων ὀσμῆς*».

2) Δίφιλος ὁ κωμικός, ἀπ. 126, ἔκδ. Kock, τόμ. 2, σελ. 578.—Καὶ ὁ Πλούταρχος, Περὶ ἀοργησίας 462 B: Καὶ τὴν μανίαν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἡ Ἀντίκυρα θεραπεύει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔκτοτε ἐπὶ σειρὰς δεκαετηρίδων ἐν ἅπασι τοῖς ὁπωσοῦν ἀξίοις λόγοις Γερμανικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις διὰ τὴν ἔξοχον παιδευτικὴν δύναμιν αὐτοῦ. Τοῦτο εἶνε ἓν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους, συγκινοῦν τὴν ψυχὴν βαθύτατα καὶ πληροῦν αὐτὴν θερμῆς λατρείας πρὸς τὴν μητέρα καὶ ἐκκαλοῦν δάκρυα πύρινα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς.

Ψεῦδος ὅτι εἶνε γνωστὸν τῷ κ. κριτῇ, διότι ἂν ἦτο γνωστὸν αὐτῷ, θὰ ἔβλεπεν ὅτι εἶνε κατὰ λέξιν σχεδὸν μετάφρασις ἐκ τοῦ πρωτοτύπου καὶ δὲν θὰ διισχυρίζετο ὅτι «ἀπιθανώτατα ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως».

Ψεῦδος ὅτι ἀπιθανώτατα ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως», διότι ἀφοῦ εἶνε «γνωστὸν» αὐτῷ τὸ ποίημα, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ, ἢ ἂν δὲν ἠδύνατο αὐτός, θὰ ἠρώτα ἄλλον δυνάμενον νὰ ἐννοήσῃ, καὶ θὰ ἐμάνθανεν ὅτι «τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκτεθειμένα» εἶνε κατὰ λέξιν τὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τοῦ μικροῦ τούτου ἀριστουργήματος τάδε:

«Der Löw' ist los! der Löw' ist frei!
Die ehernen Banden riss er entzwei!..
Schon verkündet ein nahes Gebrüll
Das Verderben, das jeglicher meiden will;
Und schon mit der rollenden Augen Glut
Erlechzt der Löwe des Kindleis Blut,
Erhebt er drohend die grimmige Klau'—
O, qualvoll herzzereissende Schau!
So rettet nichts das zarte Leben,
Dem grässlichen Tode dahingegeben;—
Da plötzlich stürzt aus einem Haus
Mit fliegenden Haaren ein Weib heraus—
«—Um Gottes willen, o Weib, halt ein!
Willst Du Dich selbst dem Verderben weihn?
Unglückliche Mutter, zurück den Schritt!
Du kannst nicht retten. Du stirbst nur mit».
Doch fürchtlos fällt sie den Löwen an,
Und aus dem Rachen mit scharfen Zahn
Nimmt sie das unversehrte Kind
Zu ihren rettenden Arm geschwind.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Der Löwe stutzt, und unverweilt
Mit dem Kinde die Mutter von dannen eilt . .

Πόσον παχεῖαν πρέπει νὰ ἔχῃ τις τὴν ἀνδραποδώδη τρίχα ἐν τῇ ψυχῇ, ὅπως «σκυθρωπὸς καὶ λυπούμενος ἀποτρέπεται καὶ ἀνίλλεται καὶ συσπειρᾶται», ὅταν τοῖς παγκάλοις καὶ ὑψηλοτάτοις τούτοις δημιουργήμασι ποιητῶν σπουδαίων καὶ γενναιοτάτων προσπελάζῃ, «ἵλεως δὲ γίνεται καὶ εὐφραινόμενος διαχεῖται», ὅταν «ῥογχαλητοῖς καὶ μύξαις» καὶ τοιούτοις γλοιώδεσιν ἐκκρίμασιν ἀνδραρίων κρονικαῖς λημώντων λήμαις προσπελάζῃ! Πόσον δὲ τιμία εἶνε ἥ τε Κερκυραία καὶ ἡ ἀστραγαλωτὴ μάστιξ διὰ τοὺς σκαιοὺς καὶ ἀβελτέρους τούτους, οἵτινες ἁφαρπάσαντες τὴν εὔχυμον καὶ ζωτικὴν ταύτην τροφὴν ἀπὸ τῶν ἀνυπερασπίστων τέκνων ἡμῶν, κατεδίκασαν τὰ ἀπειρόκακα καὶ τρυφερὰ ταῦτα πλάσματα νὰ τρέφωνται μὲ τὰ «λαρδιὰ» καὶ τὰ «τουλουμίσια τυριὰ» καὶ τὰ «ῥογχαλητὰ» καὶ τὰς «φθεῖρας» καὶ τὰς «μύξας» τοῦ ἐστεμμένου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἀλφαβηταριογράφου, κ. Μιλτιάδου Βρατσάνου! 1)

Ὁ Πλάτων ἐν τῇ ὑψηλοφροσύνῃ αὐτοῦ ἐπισκοπῶν τὰ ἀνθρώπινα καὶ θεωρῶν τὴν σηπεδόνα τῆς πολιτείας αὐτῶν, ἐξ ὅλης δὲ ψυχῆς ἐπιθυμῶν τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων κατέδειξε τὰ λυσιτελέστερα πρὸς τοῦτο μέσα, τὴν ὀρθὴν ἀγωγὴν τῶν παίδων πρὸ παν-

1) *Ἀριστοτέλης*, Περὶ τὰ ζῶα ἱστοριῶν 534, α, 15: Ἕνια τῶν ζώων δελεάζεται τοῖς δυσώδεσιν, ὥσπερ ἡ σάλπη τῇ κόπρῳ.— *Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς*, Πυρρωνείων ὑποτυπώσεων Α. 55, ἔκδ. Bekker, σελ. 14, στίχ. 17: Μύρον γοῦν ἀνθρώποις μὲν ἥδιστον φαίνεται, κανθάροις δὲ . . δυσανάσχετον . . σύες δὲ ἥδιον βορβόρῳ λούονται δυσωδεστάτῳ ἢ ὕδατι διειδεῖ καὶ καθαρῷ. — *Πλούταρχος*, Ἀποφθέγματα Λακωνικὰ 210 C: Τὰ γὰρ δελεάζοντα τοὺς ἀνδραποδώδεις τῶν ἐλευθέρων ἀλλότρια.— *Πλάτων*, Γοργίας 513 C: Τῷ αὐτῶν γὰρ ἥδει λεγομένων τῶν λόγων ἕκαστοι χαίρουσι, τῷ δὲ ἀλλοτρίῳ ἄχθονται.— *Ἀριστοτέλης*, Ῥητορικὴ 1390, α, 26: Ἀποδέχονται πάντες τοὺς τῷ σφετέρῳ ἥδει λεγομένους λόγους. *Αὐτόθ.* Ἠθικὰ Νικομάχεια 1009, 6, 1: Σκοπεῖν δὲ δεῖ πρὸς ἃ καὶ αὐτοὶ εὐκατάφοροί ἐσμεν· ἄλλοι γὰρ πρὸς ἄλλα πεφύκαμεν. τοῦτο δ' ἔσται γνώριμον ἐκ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης τῆς γινομένης πρὸς ἡμᾶς. — *Δημοσθένης*, Κατὰ Ἀνδροτίωνος 64, σελ. 613: Ὁποίους τινὰς ἂν φαίνησθαι ἀγαπῶντες καὶ σώζοντες, τούτοις ὁμοίοι δόξετ' εἶνε. — *Μένανδρος*, ἀπ. 442, Kock τόμ. 3, σελ. 128: Ὡς ἀεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον.— *Ἀριστοτέλης*, Ἠθικὰ Εὐδήμια 1238, α, 34 καὶ Ῥητορικὴ 1371, 6, 15: Κακὸς κακῷ συντέτηκεν ἡδονῇ — ὅθεν καὶ αἱ παροιμίαι εἴρηνται· ἦλιξ ἥλικα τέρπει, καὶ ὡς ἀεὶ τὸν ὁμοῖον, καὶ ἔγνω θὴρ θῆρα, καὶ ἀεὶ κολοιὸς παρὰ κολοιόν.— *Ἰσοκράτης*, Περὶ ἀντιδόσεως 274: Ἡγοῦμαι δὲ τοιαύτην μὲν τέχνην, ἥτις τοῖς κακῶς πεφυκόσι πρὸς ἀρετὴν σωφροσύνην ἐνεργάσαιτ' ἂν καὶ δικαιοσύνην, οὔτε πρότερον οὔτε νῦν οὐδεμίαν εἶναι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸς καὶ τὴν κατάλληλον ἐκλογὴν τοῦ «τῆς παιδείας ἐπιμελητοῦ» θερμότατα συστήσας. Πεντήκοντα ἐτῶν τοὐλάχιστον, λέγει, πρέπει νὰ εἶνε «ὁ τῆς παιδείας ἐπιμελητής, παίδων δὲ γνησίων πατὴρ, μάλιστα μὲν υἱέων καὶ θυγατέρων, εἰ δὲ μὴ θάτερα· διανοηθήτω δὲ αὐτός τε ὁ προκριθεὶς καὶ ὁ προκρίνων ὡς οὖσαν ταύτην τὴν ἀρχὴν τῶν ἐν τῇ πόλει ἀκροτάτων ἀρχῶν πολὺ μεγίστην» 1)

Ταῦτα βεβαίως ἐγνωμάτευσεν ὁ γενναῖος ἀνὴρ λαβών ποτε πικρὰν πεῖραν τῆς σκαιότητος, τῆς τραχύτητος, τῆς ἀπανθρωπίας καὶ τῆς ὠμότητος «ἐπιμελητῶν τῆς παιδείας» οὐδέποτε ἀναστραφέντων μετὰ μικρῶν παιδίων, οὐδέποτε αἰσθανθέντων τὸ γλυκύτατον καὶ βαθύτατον ἐκεῖνο συναίσθημα, ὅπερ ἀγάπη πρὸς τὰ ἀθῶα μικρὰ καὶ στοργὴ πρὸς τὰ φίλτατα τέκνα λέγεται. Εἶμαι δὲ βεβαιότατος ὅτι, ἂν ποτε κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ συνήντα που κριτὰς διδακτικῶν βιβλίων, διὰ τὰ μικρὰ παιδία προωρισμένων, ἀτέκνους, λέγοντας ἀπίθανον οἱανδήποτε θυσίαν τῶν γονέων καὶ ἰδίως τῶν μητέρων ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν κινδυνευόντων τέκνων, θὰ προσέθετε μίαν ἔτι σειρὰν εἰς τὴν ἀνωτέρω ὀρθοτάτην αὐτοῦ παρατήρησιν καὶ θὰ ἔγραφε «ὅ τε τῆς παιδείας ἐπιμελητὴς καὶ ὁ συγγραφεὺς βιβλίων διὰ τὰ παιδία προωρισμένων καὶ ὁ κριτὴς αὐτῶν ἔστωσαν παίδων γνησίων πατέρες, μάλιστα μὲν υἱέων καὶ θυγατέρων, εἰ δὲ μὴ θάτερα».

Οἱ λίθινοι! Οὐδέποτε τὴν γλυκύτητα τὴν ἐκ τοῦ μειδιάματος τῶν τέκνων εἰς τὴν πατρικὴν ψυχὴν καταχεομένην αἰσθανθέντες, οὐδέποτε τὴν ἐκ τῶν πασχόντων καὶ ψυχορραγούντων καὶ ἀποθνησκόντων τέκνων διατιτραίνουσαν τὴν ψυχὴν τῶν γονέων βαθεῖαν ὀδύνην αἰσθανθέντες, οὐδέποτε ἐκ τῆς ὄψεως καὶ τοῦ σχήματος καὶ τῆς φωνῆς μητέρων ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ ἀσθενοῦντος τέκνου αὐτῶν ἡμέρας καὶ ἑβδομάδας καὶ μῆνας ὅλους ἐπαγρυπνουσῶν εἰς τὰ μυχιαίτατα τῆς ψυχῆς αὐτῶν συντακέντες, οὐδέποτε ἐκ τῶν δακρύων καὶ τῶν λυγμῶν καὶ τῶν γόων μητέρων ὀλοφυρομένων καὶ θρηνουσῶν τὸ ἐκτάδην κείμενον νεκρὸν αὐτῶν τέκνον ἐκπυρωθέντες καὶ κατασυντριβέντες, ἀγνοοῦσιν ὅτι οἱ γονεῖς καὶ μάλιστα ἡ μήτηρ 2) ὄχι πρὸς ἕνα, ἀλλὰ πρὸς ἑκατὸν λέοντας δύναται νὰ ὁρμήσῃ, ὅπως σώσῃ ἐκ τῶν ὀδόντων αὐτῶν τὸ τέκνον αὐτῆς.

1) Πλάτων, Νόμοι 765 D.

2) Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχ. 1168, α, 25: Αἱ μητέρες φιλοτεκνώτεραι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οἱ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποζῶντες διδάσκαλοι οὗτοι, ἀναισθήτως πρὸς πάντα τὰ εὐγενέστατα καὶ τὰ λεπτότατα τῶν ἐν ἀνθρώποις διακείμενοι, ἀγνοοῦσι προσέτι καὶ τὰ στοιχειωδέστατα τῆς τέχνης αὐτῶν.

Πόσοι δὲν ἐλάλησαν λόγους ἀληθεστάτους καὶ πυρίνους περὶ τῆς μητρικῆς στοργῆς, περὶ τῆς γυναικείας εὐψυχίας! Πόσοι! «Οὐκ αἰσθάνει», λέγει ὁ Πλάτων, «ὡς δεινῶς διατίθεται πάντα τὰ θηρία, ἐπειδὰν γεννᾶν ἐπιθυμήσῃ, καὶ τὰ πεζὰ καὶ τὰ πτηνά, νοσοῦντά τε πάντα καὶ ἐρωτικῶς διατιθέμενα, πρῶτον μὲν περὶ τὸ ξυμμιγῆναι ἀλλήλοις, ἔπειτα περὶ τὴν τροφὴν τοῦ γενομένου, καὶ ἑτοῖμά ἐστιν ὑπὲρ τούτων διαμάχεσθαι τὰ ἀσθενέστατα τοῖς ἰσχυροτάτοις καὶ ὑπεραποθνήσκειν, καὶ αὐτὰ τῷ λιμῷ παρατεινόμενα ὥστ' ἐκεῖνα ἐκτρέφειν, καὶ ἄλλο πᾶν ποιοῦντα; τοὺς μὲν γὰρ ἀνθρώπους, ἔφη, οἴοιτ' ἄν τις ἐκ λογισμοῦ ταῦτα ποιεῖν· τὰ δὲ θηρία τίς αἰτία οὕτως ἐρωτικῶς διατίθεσθαι;» 1) Καὶ ὁ Πλούταρχος: «Καθόλου γὰρ ἡ πρὸς τὰ ἔκγονα φιλοστοργία καὶ τολμηρὰ τὰ δειλὰ ποιεῖ» 2). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης: «Ἄτοπον εἰ μὴ φιλοῦσιν αἱ μητέρες τὰ τέκνα. Φαίνεται δὲ καὶ ἐν τοῖς θηρίοις ἐνοῦσα φιλία· προαποθνήσκειν οὖν αἱροῦνται τῶν τέκνων» 3). Καὶ Ἰωάννης ὁ Στοβαῖος: «Ἀλλὰ μὴν μάχεταί γε πᾶν ζῷον διαφερόντως παρόντων ὧν ἂν τέκῃ. Ἀπὸ ταύτης οὖν τῆς φιλοστοργίας τινὰς μὴν ἀποθνήσκουσι τοῖς τέκνοις συναποθνήσκειν.. τίνα γὰρ οὐκ ἂν ἐξελέσθαι θεασάμενον ἄνθρωπον ὑπὸ θηρίου καταδυναστευόμενον, εἰ δύναιτο;» 4) — Καὶ αὖθις ὁ Πλάτων: «Πολλή που κακία πολιτείας, οὕτως αἰσχρῶς τὰς γυναῖκας εἶναι τεθραμμένας, ὡς μηδ' ὥσπερ ὄρνιθας περὶ τέκνων μαχομένας πρὸς ὁτιοῦν τῶν ἰσχυροτάτων θηρίων ἐθέλειν ἀποθνήσκειν τε καὶ πάντας κινδύνους κινδυνεύειν, ἀλλ' εὐθὺς πρὸς ἱερὰ φερομένας πάντας βωμούς τε καὶ ναοὺς ἐμπιπλάναι καὶ δόξαν τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους καταχεῖν, ὡς πάντων δειλότατον φύσει θηρίων ἐστίν» 5). Καὶ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός: «Καὶ τῶν ἀνθρώπων δὲ οἱ ὑπὲρ πατρίδος ἢ γονέων ἢ τέκνων εἰς ἀναίρεσιν ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντες οὐκ ἂν ποτε τὸ τοιοῦτον ἐποίουν.. εἰ μὴ φυσικῶς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν

1) Πλάτων, Συμπόσιον 207 A.
2) Πλούταρχος, Περὶ τῆς εἰς τὰ ἔκγονα φιλοστοργίας 494 D.
3) Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Εὐδήμια 1235, α, 32.
4) Ἰωάννης ὁ Στοβαῖος, Ἀνθολόγ. 75, 13. Ἠθικὰ 2, 6, 7.
5) Πλάτων, Νόμοι 814 B.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τούτους τε καὶ πᾶν τὸ γενναῖον ζῶον ἐπεσπᾶτο πρὸς τὴν αὐτοῦ αἵρησιν» 1).

Τὸ βάθος καὶ ἡ δύναμις τῆς γυναικείας ψυχῆς μόνον εἰς τοὺς μονώτην τὸν βίον διάγοντας, μόνον εἰς τοὺς ἐν τρώγλαις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς μακρὰν τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων ζῶντας, μόνον εἰς τοὺς ἀπανθρώπους καὶ μισανθρώπους καὶ τοὺς ὅλως ἀγεύστους ἀνθρωπικοῦ τινος παιδεύματος εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε ἄγνωστον!

Λέγουσι τὰ Ἱερὰ ἡμῶν βιβλία: «Οὐ μόνον τῶν παθῶν ἄνδρες ἐπεκράτησαν ἀλλὰ καὶ γυνὴ τῶν μεγίστων βασάνων ὑπερεφρόνησεν — γυναικὸς νοῦς πολυτροπωτέρων ὑπερεφρόνησεν ἀλγηδόνων — διὰ τὸν πρὸς τὸν Θεὸν φόβον ὑπερεῖδεν ἡ μήτηρ τὴν τῶν τέκνων πρόσκαιρον σωτηρίαν — ὑπεραγόντως δὲ ἡ μήτηρ θαυμαστὴ καὶ μνήμης ἀγαθῆς ἀξία, ἥτις ἀπολλυμένους υἱοὺς ἑπτὰ συνορῶσα μιᾶς ὑπὸ καιρὸν ἡμέρας εὐψύχως ἔφερε διὰ τὰς ἐπὶ Κύριον ἐλπίδας. Ἕκαστον δὲ αὐτῶν παρεκάλει τῇ πατρίῳ φωνῇ γενναίῳ πεπληρωμένη φρονήματι καὶ τὸν θῆλυν λογισμὸν ἄρσενι θυμῷ διεγείρασα λέγουσα πρὸς αὐτούς: «Οὐκ οἶδ' ὅπως εἰς τὴν ἐμὴν ἐφάνητε κοιλίαν, οὐδ' ἐγὼ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ζωὴν ὑμῖν ἐχαρισάμην, καὶ τὴν ἑκάστου στοιχείωσιν οὐκ ἐγὼ διερρύθμισα. Τοιγαροῦν ὁ τοῦ κόσμου κτίστης, ὁ πλάσας ἀνθρώπου γένεσιν καὶ πάντων ἐξευρὼν γένεσιν, καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ζωὴν ὑμῖν πάλιν ἀποδώσει μετ' ἐλέους, ὡς νῦν ὑπερορᾶτε ἑαυτοὺς διὰ τοὺς αὐτοῦ νόμους. — ὦ ἀρρένων πρὸς καρτερίαν γενναιοτέρα καὶ ἀνδρῶν πρὸς ὑπομονὴν ἀνδρειοτέρα» 2).

Καὶ ταῦτα μὲν ἡ Ἑβραία γυνή. Ἡ δὲ ἡμετέρα Ἀντιγόνη τάδε:

Ἐγὼ δὲ Καδμείων γε προστάταις λέγω,
ἢν μή τις ἄλλος τόνδε συνθάπτειν θέλῃ,
ἐγώ σφε θάψω κἀνὰ κίνδυνον βαλῶ
θάψασ' ἀδελφὸν τὸν ἐμόν..
τούτου δὲ σάρκας..
οὐδὲ κοιλογάστορες

1) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πρὸς ἠθικοὺς 100, ἔκδ. Bekker, σελ. 565, στίχ. 32.

2) Μακκαβαίων Δ'. 16, 2. 14, 11. 15, 8. Β'. 7, 20. Δ'. 15, 30. Πρόκειται περὶ τῶν βασανιστηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα διαταγῇ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς ὑπεβλήθη Ἑβραία τις μήτηρ μετὰ τῶν ἑπτὰ τέκνων αὐτῆς, ὅπως ἀλλαξοπιστήσωσι. Καρτερικώτατα δὲ πάντες ὑποστάντες τὸ μαρτύριον ἀπέθανον εὐλογοῦντες καὶ δοξάζοντες τὸν Θεὸν τῶν πατέρων αὐτῶν τῆς μητρὸς ἐνθαρρυνούσης πρὸς τοῦτο τὰ τέκνα αὐτῆς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λύκοι σπάσονται· μὴ δοκησάτω τινί·
τάφον γὰρ αὐτὴ καὶ κατασκαφὰς ἐγώ,
γυνὴ περ οὖσα, τῷδε μηχανήσομαι 1).

Καὶ πάλιν ἡ αὐτὴ Ἀντιγόνη:

Κεῖνον δ' ἐγὼ
θάψω. καλόν μοι τοῦτο ποιούσῃ θανεῖν
φίλη μετ' αὐτοῦ κείσομαι, φίλου μέτα,
ὅσια πανουργήσασα 2).

Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλο στάδιον ἐνεργείας, πολὺ τούτου θειότερον καὶ σεμνότερον, καταδείκνυται ἡ γυναικεία ψυχὴ οὐράνιον ὅσον ἰσχυρὰ καὶ μεγάλη!

Λέγουσι τὰ Ἱερὰ ἡμῶν βιβλία: «Τίς ἐπάταξε τὸν Ἀβιμέλεχ;.. οὐχὶ γυνὴ ἔρριψεν ἐπ' αὐτὸν κλάσμα μύλου ἐπάνωθεν τοῦ τείχους, καὶ ἀπέθανεν ἐν Θαρσεί;» 3).

Καὶ ἀλλαχοῦ:

«Καὶ εἶπεν Ἰουδὶθ μακρόθεν τοῖς φυλάσσουσιν ἐπὶ τῶν πυλῶν· ἀνοίξατε δή, ἀνοίξατε τὴν πύλην, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ποιῆσαι ἔτι ἰσχὺν ἐν Ἰσραὴλ καὶ κράτος κατὰ τῶν ἐχθρῶν καθὰ καὶ σήμερον ἐποίησε... αἰνεῖτε τὸν Κύριον, αἰνεῖτε, αἰνεῖτε τὸν Κύριον ὅτι οὐκ ἀπέστησε τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ οἴκου Ἰσραήλ, ἀλλ' ἔθραυσε τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, διὰ χειρός μου ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ... καὶ εἶπεν αὐτῇ Ὀζίας· εὐλογημένη εἶ σὺ θυγάτηρ τῷ Θεῷ τῷ ὑψίστῳ παρὰ πάσας τὰς γυναῖκας τὰς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ εὐλογημένος Κύριος ὁ Θεός, ὃς ἔκτισε τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν, ὃς κατεύθυνέ σε εἰς τραῦμα κεφαλῆς ἄρχοντος ἐχθρῶν ἡμῶν.. καὶ ποιήσαι σοι αὐτὰ ὁ Θεὸς εἰς ὕψος αἰώνιον, τοῦ ἐπισκέψασθαί σε ἐν ἀγαθοῖς, ἀνθ' ὧν οὐκ ἐφείσω τῆς ψυχῆς σου διὰ τὴν ταπείνωσιν τοῦ γένους ἡμῶν,, ἀλλ' ἐπεξῆλθες τῷ πτώματι ἡμῶν, ἐπ' εὐθεῖαν πορευθεῖσα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ εἶπαν πᾶς ὁ λαός· γένοιτο, γένοιτο» 4).

1) Αἰσχύλος, Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας 1026, ἔκδ. Dindorf.

2) Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη 71. Ἴδε καὶ τὸ παγκάλως τὴν γυναικείαν ψυχικὴν δύναμιν ἀποτυποῦν χωρίον αὐτόθ. 449 καὶ ἑξ.

3) Βασιλειῶν Β'. 11, 21.

4) Ἰουδεὶθ 13, 11 καὶ ἑξ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ πάλιν:

«Κύριος παντοκράτωρ ἠθέτησεν αὐτοὺς ἐν χειρὶ θηλείας. Οὐ γὰρ ὑπέπεσεν ὁ δυνατὸς αὐτῶν ὑπὸ νεανίσκων, οὐδὲ υἱοὶ Τιτάνων ἐπάταξαν αὐτόν, οὐδὲ ὑψηλοὶ Γίγαντες ἐπέθεντο αὐτῷ, ἀλλ' Ἰουδὶθ θυγάτηρ Μεραρί.. παρέλυσεν αὐτόν. — Ἔφριξαν Πέρσαι τὴν τόλμην αὐτῆς καὶ Μῆδοι τὸ θράσος αὐτῆς ἐρράχθησαν» 1).

Καὶ ταῦτα μὲν αἱ Ἑβραῖαι γυναῖκες. Αἱ δὲ ἡμέτεραι οὕτως:

«Μισῶ γυναῖκας, αἵτινες πρὸ τοῦ καλοῦ
ζῆν παῖδας εἵλοντ' ἢ παρήνεσαν κακά..
τὴν οὐκ ἐμὴν πλὴν φύσει δώσω κόρην
θῦσαι πρὸ γαίας..
τὴν δ' ἐγὼ σώσω πόλιν..
χρῆσθ', ὦ πολῖται, τοῖς ἐμοῖς λοχεύμασιν,
σώζεσθε, νικᾶτ'· ἀντὶ γὰρ ψυχῆς μιᾶς
οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐ τήνδ' ἐγὼ σώσω πόλιν.
Ὦ πατρίς, εἴθε πάντες οἱ ναίουσί σε
οὕτω φιλοῖεν ὡς ἐγώ· καὶ ῥᾳδίως
οἰκοῖμεν ἄν σε κοὐδεν ἄν πάσχοις κακόν» 2).

Αἱ δὲ Εὐρωπαῖαι γυναῖκες πῶς; Ἀκούσωμεν τὴν Αὐρηλιανὴν παρθένον πῶς 3).

Lebt wohl, ihr Berge, ihr geliebten Triften,
Ihr traulich stillen Thäler, lebet wohl!
Iohanna wird nun nicht mehr auf euch wandeln..
Iohanna geht, und nimmer kehrt sie wieder!..
Ein Zeichen hat der Himmel mir verheissen,
Er sendet mir den Helm, er kommt von ihm,
Mit Göterkraft berühret mich sein Eisen,
Und mich durchflammt der Muth der Cherubim;
Ins Krigsgewühl hinein will es mich reissen,

1) Ἰουδὶθ 16, 5, 10 καὶ ἑξ. Ἴδ. αὐτόθ. καὶ 9, 10. 13, 14 καὶ 15.
2) Εὐριπίδης, Ἐρεχθεύς, ἀπ. 362, στίχ. 30 καὶ ἑξ. ἔκδ. Dindorf.
3) Schiller, Die Jungfrau von Orleans, Prologos vierter Auftritt. Erste illustrirte Ausgabe, Berlin 1871, τόμος 7, σελ. 17-18.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Es treibt mich fort mit Sturmes Ungestüm,
Den Feldruf hör' ich mächtig zu mir dringen,
Das Schlachtross steigt, und die Trompeten klingen 1).

Καὶ ταῦτα μόνον ;

«Βοήθει τοὺς πιστούς σου, Παναγία μου,
τοὺς ἀγωνιζομένους ἐν ὀνόματι
τοῦ τέκνου σου — Τὴν νίκην χάρισον αὐτοῖς»,

λέγει προσευχομένη εἰς τὴν Παναγίαν ἡ γενναία κόρη τοῦ Ἰσιδώρου, τοῦ προεστῶτος τῆς Λήμνου, Μαρούλα καὶ ἔνθους πρὸς τοὺς ὑποχωροῦντας πολεμιστὰς συμπολίτας κραυγάζουσα «Ἐδῶ ἡ νίκη. Ποῦ φεύγετε;», ἀκατάσχετος ῥίπτεται κατὰ τῶν ἐκπορθούντων τὴν πατρίδα αὐτῆς κατὰ τὸ 1475 Τούρκων, ἀπωθεῖ αὐτοὺς καὶ σώζει τὴν Λῆμνον 2). Αἱ γυναῖκες τῶν Σπαρτιατῶν πᾶσαι, ἀπὸ τῆς νεαρωτάτης κόρης μέχρι τῆς πρεσβυτάτης, εἰργάζοντο δι' ὅλης τῆς νυκτὸς εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῆς Σπάρτης καὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐβοήθουν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Πύρρου μάχην τοὺς ἀγωνιζομένους συζύγους, ἀδελφοὺς καὶ πατέρας αὐτῶν 3). Ἡττηθέντων τῶν Ἀργείων κατὰ τὴν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας μάχην καὶ προχωρούντων τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τὸ Ἄργος «ὁρμὴ καὶ τόλμα δαιμόνιος παρέστη ταῖς ἀκμαζούσαις τῶν γυναικῶν ἀμύνεθαι τοὺς πολεμίους ὑπὲρ πατρίδος. Ἡγουμένης δὲ τῆς Τελεσίλλης ὅπλα λαμβάνουσι καὶ παρ' ἔπαλξιν ἱστάμεναι κύκλῳ τὰ τείχη περιέστεψαν, ὥστε θαυμάζειν τοὺς πολεμίους· τὸν μὲν οὖν Κλεομένην πολλῶν πεσόντων ἀπεκρούσαντο· τὸν δ' ἕτερον βασιλέα Δημάρατον ἐντὸς γενόμενον καὶ κατασχόντα τὸ Παμφυλιακὸν ἐξέωσαν» 4). — Αἱ Φωκίδες γυναῖκες πλέξασαι στέφανον ἐξ ἀνθέων ἐστεφάνωσαν τὸν Δαίφαντον, ὅστις ἐν τῇ συνελεύσει τῶν αὐτοῦ συμπολιτῶν, συσκεπτομένων περὶ τῆς ἀποκρούσεως τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὴν χώραν αὐτῶν Θεσσαλῶν, ἀπέκρουσε τὴν προταθεῖσαν γνώμην τοῦ νὰ ἐκπέμψωσι τὰς γυναῖκας

1) Ὁ νοῶν νοείτω. Ἐγὼ νὰ μεταφράσω ταῦτα δὲν εἶμαι ἄξιος.

2) *Προβιλέγγιος*, Κρίσις Λασσανείου δραματικοῦ ἀγῶνος 1892, σελ. 44. *Παπαρρηγόπουλος*, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἔτος 1887, τόμ 5, σελ. 631.

3) Πλούταρχος ἐν βίῳ Πύρρου κεφ. 27 - 29, σελ. 401 - 403.

4) *Πλούταρχος*, Ἀρεταὶ γυναικῶν, κεφ. 8, σελ. 245 D. Τὸ αὐτὸ καὶ ὁ *Παυσανίας* 2, 20, 8, σελ. 157 καὶ ὁ *Λουκιανός*, Ἔρωτες 30, σελ. 431.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀλλαχοῦ, προτείνας νὰ συναθροίσωσι ταύτας εἰς ἓν ὡρισμένον μέρος, νὰ ἐπισωρεύσωσιν ἐκεῖ ἄφθονα φρύγανα καὶ ξύλα ξηρὰ καὶ νὰ καύσωσιν αὐτάς, ἂν κατὰ τὸν ἀγῶνα ἡττῶντο 1). — Αἱ Σουλιώτισσαι ἐν ἔτει 1803 ᾄδουσαι κατεκρημνίζοντο εἰς τὰ βάραθρα τοῦ Ζαλόγκου φεύγουσαι τὴν τῶν Τούρκων αἰχμαλωσίαν!

Τοιαύτη ἡ γυνὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ! Ὡς μήτηρ δέ;

Ῥίπτεται κατὰ τοῦ λέοντος, ἁρπάζει ἐκ τῶν ὀδόντων αὐτοῦ τὸ τέκνον αὐτῆς ἐν τῷ κατακρινομένῳ τούτῳ ἐξόχῳ ποιήματι τοῦ Bernardi — Ἐκμυζᾷ προθύμως καὶ ἄνευ οὐδενὸς δισταγμοῦ τὸ δηλητήριον ἐκ τῆς πληγῆς, ἣν ὄφις ἰοβόλος ἐνεποίησεν εἰς τὴν θυγατέρα αὐτῆς 2) — Ὁρμᾷ εἰς τὴν κατακρημνιζομένην οἰκίαν, ἵνα σώσῃ τὸ ἐν αὐτῇ εὑρισκόμενον τέκνον αὐτῆς 3) — Ῥίπτεται εἰς τὰς φλόγας τοῦ μαινομένου πυρός, ἵνα σώσῃ τὴν ἐν αὐταῖς ὑπολειφθεῖσαν θυγατέρα αὐτῆς 4) — Ῥίπτονται εἰς τὰ ἀγρίως κυλιόμενα ὕδατα τῶν πλημμυρούντων χειμάρρων καὶ ποταμῶν, ὅπως σώσωσι τὰ παρασυρόμενα τέκνα αὐτῶν! 5)

Τόσον εἶνε ἀληθὲς τὸ τοῦ Πλάτωνος: «Ἐγὼ δὲ θρασύτητος καὶ τόλμης καὶ τοῦ ἀφόβου μετ' ἀπρομηθείας πάνυ πολλοῖς καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν — οἶμαι μετεῖναι» 6) καὶ τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους: «Φιλοῦσιν αἱ μητέρες τὰ τέκνα . . προαποθνήσκειν οὖν αἱροῦνται τῶν τέκνων»! 7)

Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια τῆς γυναικείας μεγαλοψυχίας παραδείγματα εἶνε καὶ ψυχολογικῶς ἀποδεδειγμένα καὶ λογικῶς εὔλογα καὶ ἱστορικῶς βέβαια. — Ἀλλὰ καὶ ἀπίθανα ἐὰν ἦσαν, πρὸ τῆς καταδίκης τούτων ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὁ κ. κριτὴς ὑπ' ὄψιν τό τε τοῦ Πλουτάρχου: «Ὁ ζητῶν ἐν ἑκάστῳ τὸ εὔλογον ἐκ πάντων ἀναιρεῖ

1) Πλούταρχος, Ἀρεταὶ γυναικῶν σ. 244 Β καὶ ἑξ.

2) Starke, «Die Mutterliebe» ἐν τῷ τοῦ Haesters — Richter Deutsches Lesebuch für die Oberklassen, 1894, σελ. 5, ἀρ. 10.

3) Fr. Jacobs, «Einsturz» ἐν τῷ Ἀναγνωσματ. τοῦ Wirth, I Theil, I Kursus, 1878, σελ. 121, ἀρ. 175.

4) Haupt ἐν τῷ τοῦ Nidergesäss Deut. Leseb. IV Schuljahr, 1894, σελ. 27, ἀριθ. 27.

5) Πολλὰ τοιαῦτα συνέβησαν ἐσχάτως κατὰ τὰς πλημμύρας τῶν χειμάρρων τῆς Κηφισιᾶς καὶ τῶν Ἀθηνῶν.

6) Πλάτων, Λάχης 197 Β.

7) Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Εὐδήμια 1235, α, 32.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ θαυμάσιον» 1) καὶ τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους: «Προσεκτικοὶ δὲ τοῖς μεγάλοις, τοῖς ἰδίοις, τοῖς θαυμαστοῖς, τοῖς ἡδέσι . . καὶ τὸ θαυμάζειν ἡδὺ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ . . ὥστε τὸ θαυμαστὸν ἐπιθυμητόν» 2)· καὶ τὸ τοῦ Λογγίνου: «Φύσει γάρ πως ὑπὸ τοῦ ἀληθοῦς ὕψους ἐπαίρεται ἡμῶν ἡ ψυχὴ καὶ γαῦρόν τι ἀνάστημα λαμβάνουσα πληροῦται χαρᾶς καὶ μεγαλαυχίας» 3). Ταῦτα δὲ πάντα διότι «Ἡ φύσις οὐ ταπεινὸν ἡμᾶς ζῷον οὐδ' ἀγεννὲς ἔκρινε, τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' . . εὐθὺς ἄμαχον ἔρωτα ἐνέφυσεν ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς παντὸς ἀεὶ τοῦ μεγάλου καὶ πρὸς ἡμᾶς δαιμονιωτέρου» 4).

Καὶ ὁ μὲν κ. κριτὴς, ὁ φιληδὼν «ταῖς οὐραῖς καὶ ταῖς ξύστραις καὶ τοῖς ρογχαλητοῖς καὶ τοῖς μουγκρίσμασι» τοῦ βραβευθέντος κ. Βρατσάνου ἐπετρέπετο νὰ καταδικάσῃ ἔργα τοιαύτης καλλονῆς καὶ τοιούτου ὕψους· εἰς ἄνδρας ὅμως φιλοτιμουμένους νὰ ἀπανθίσωσιν ἐκ τῶν ἐν ἀνθρώποις εὐγενεστάτων πνευμάτων ὅ τι καλὸν καὶ ὑψηλὸν παρήχθη, ὅπως μεταδώσωσιν αὐτὸ εἰς τὸ βαρυδαιμονοῦν Ἔθνος αὐτῶν, δὲν ἐπετρέπετο νὰ μὴ παραλάβωσιν εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ αὐτῶν βιβλία τὸ ὑψηλὸν τοῦτο τῆς μητρικῆς φιλοστοργίας ποίημα, ἀφοῦ οἱ πολὺ ἡμῶν σοφώτεροι Γερμανοὶ δαψιλεστάτην αὐτοῦ χρῆσιν εἰς τὰ διὰ τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτῶν μικροὺς παῖδας προωρισμένα βιβλία ποιοῦνται 5).

Οἱ Γερμανοί, οἱ μὴ ἔχοντες τὴν σοφίαν τῶν παρ' ἡμῖν κριτῶν, οὐ μόνον τοῦτο παρέλαβον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Schiller, παρεμφερὲς μέν πως τούτῳ, πολὺ δὲ αὐτοῦ «ἀπιθανώτερον» (!), κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν ἡμετέρων κριτῶν. Παρέλαβον τὸ ποίημα αὐτοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον «Der Handschuh», καθ' ὃ ὁ ἱππότης Delorges ἔρχεται εἰς τὸ μέσον τεσσάρων θηρίων, ἑνὸς

1) Πλούταρχος, Συμποσιακ. προβλήματα 680 c.

2) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1415, 6, 1. 1371, α, 31.

3) Λογγῖνος, Περὶ ὕψους 7, σελ. 182.

4) Λογγῖνος, Περὶ ὕψους 35, 2, σελ. 200.

5) Τὸ καταδικασθὲν τοῦτο ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν κριτῶν ποίημα εὑρηται ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ τοῦ *Klauwell* (1887. II μέρος, σελ. 80) καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ «*Engelien und Fechner*» (1874. II Theil, σελ. 55, ἀρ. 70) τοῦ *Bökler* καὶ *Fritze* (1873, für die Oberstufe σελ. 79, ἀρ. 77) — τοῦ *Wirth* (1879. Mittelstufe II Kursus, σελ. 23, ἀρ. 17) — τοῦ *Hansen* (1886, II Theil, σελ. 90, ἀρ. 93) — τοῦ *Niedergesäss* (1894 für Bürgerschulen, I Klas. σελ. 56, ἀρ. 52) — τοῦ *Wetzel* καὶ *Schumann* (1894, I Theil, σελ. 307, ἀρ. 260) — τοῦ *Mair* (1894, IV Theil, σελ. 83, ἀρ. 80) — καὶ εἰς τὸ τῆς Ἐπιτροπῆς *der Schuldirectoren Leipziges* (1894, III Stufe, σελ. 82, ἀρ. 71).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λέοντος, μιᾶς τίγρεως καὶ δύο παρδάλεων, λαμβάνει τὸ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καταπεσὸν χειρόκτιον τῆς μνηστῆς αὐτοῦ Kunigunde καὶ ἀπαλλάσσεται ἐξ αὐτῶν σῶος καὶ ἀβλαβής 1). Ἀλλ' ἐκεῖ οἱ κριταὶ δὲν εἶνε αὐχμηρὰ ἀνθρώπια ὕποπτον τὸ ψυχάριον ἔχοντα, ἀλλ' εἶνε ἄνθρωποι τοὐλάχιστον σωφρονοῦντες. Ἐκεῖ κριτάς, οἵτινες μύθους παιδευτικωτάτους καὶ ποιήματα ἐξόχου καλλονῆς καὶ ἀνυπερβλήτου ὕψους ἀπορρίπτουσιν ὡς «ἀπίθανα», βραβεύουσι δὲ «τὰ λαρδιὰ τῶν χοίρων καὶ τὰς φθεῖρας καὶ τὰς μύξας» μυκτήρων ἥκιστα Ἀττικῶν ὡς ἀφελῆ καὶ ἐράσμια, δὲν ἀφίνουσι νὰ τρέχωσιν εἰς τοὺς δρόμους καὶ νὰ σεμνοπροσωπῶσι καὶ νὰ πλάττωσι τὸ στόμα ἐπὶ ἑδρῶν διδασκαλικῶν φληναφοῦντας καὶ ἐπὶ θρόνων κριτικῶν παραληροῦντας, ἀλλὰ περιορίζουσιν αὐτοὺς καὶ προσπαθοῦσι — καθ' ὅσον, ἐννοεῖται, ἀνθρωπίνως εἶνε δυνατὸν — νὰ θεραπεύσωσι τήν τε ἱερὰν νόσον καὶ τὴν σεμνὴν καὶ ἁγίαν ἀμβλύτητα αὐτῶν.

«Ἀλλὰ καὶ παραμεμορφωμένοι πολλοὶ τῶν μύθων καὶ τῶν διηγήσεων ἐκτίθενται.. Οὕτω πλὴν τῆς ἀνωτέρω διηγήσεως περὶ τοῦ λέοντος καὶ τῆς μητρὸς καὶ ἐν σελ. 87 «τὸ παιγνίδιον μὲ τὰ σπίρτα», 131 «ἡ εὔσπλαγχνος Ἀγλαΐα», 164 «ὁ Θεὸς ὅλα τὰ γνωρίζει» καὶ σελ. 181 «ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον». Πολλῷ δὲ συντομώτερον, ἀφελέστερον ἀλλὰ καὶ πιστικώτερον ἐκτίθενται αὗται ἐν τῷ Γερμανικῷ πρωτοτύπῳ».

Τὸ μὴ εἰδέναι σε μηδὲν ὧν ἁμαρτάνεις,
ἔκκαυμα τόλμης ἱκανόν ἐστι καὶ θράσους 2).

Παράδοξον! ὁ κ. κριτὴς ὅσον προχωρεῖ εἰς τὴν κρίσιν, τόσον μεγεθύνονται τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῦ! Ἐκάκισεν ἀνωτέρω τὴν «μακρη-

1) Deutsches Lesebuch v. Hansen, ἔτ. 1876, III Theil, σελ. 156, ἀρ. 116. Παρόμοιόν πως τούτῳ, καὶ πρὸς τὸ ἡμέτερον θέμα προσεχέστερον ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις νὰ ἐπιδείξῃ τὸ ἐν Πυθιονικῶν 9, 19-35 τοῦ Πινδάρου περὶ τῆς Κυρήνης, τῆς θυγατρὸς τοῦ Ὑψέα, ἥτις ἄοπλος ἐμάχετο πρὸς λέοντας καὶ ἐφόνευεν αὐτούς: «Κίχε νιν λεόντ' ποτ' εὐρυφαρέτρας | ὀβρίμῳ μούναι παλαίοισαν | ἄτερ ἐγχέων ἐκάεργος Ἀπόλλων.. | θυμὸν γυναικὸς καὶ μεγάλαν δύνασιν | θαύμασον, οἷον ἀταρβεῖ νεῖκος ἄγει κεφαλᾷ, μόχθου καθύπερθε νεᾶνις | ἦτορ ἔχοισα· φόβῳ δ' οὐ κεχείμανται φρένες | .. γεύεται δ' ἀλκᾶς ἀπειράντου».

2) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 1018, ἔκδ. Dindorf.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γορίαν» ἔν τισι τῶν διηγηματίων καὶ μυθαρίων καὶ τὸ μῆκός τινων «φράσεων» σποράδην συνυφασμένων ἐν τῷ ὅλῳ, καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ τῶν πραγμάτων ἐλάλει. Ἐκάκισε μύθους τινὰς καὶ ποιήματά τινα ὡς «ἀπίθανα», καὶ κατεδείχθη ὡς μὴ λέγων τὴν ἀλήθειαν καὶ ὡς μὴ ἐννοῶν μηδὲ τὰ μᾶλλον εὐνόητα πράγματα. Νῦν κακίζων τὴν «παραμόρφωσιν» (?) τινῶν διηγημάτων καὶ διισχυριζόμενος ὅτι τὰ «παραμορφωθέντα» ταῦτα εἶνε μᾶλλον ἐκτενῆ καὶ ἧττον ἀφελῆ καὶ πιστικὰ (?) τῶν πρωτοτύπων, καταφωρᾶται ὅτι δὲν λέγει τὴν ἀλήθειαν, ὅτι οὐδεμίαν συνείδησιν ἔχει τῆς ἀξίας τῶν λεγομένων αὐτοῦ, ὅτι οὐδέποτε εἶδέ τι τῶν πρωτοτύπων, ὅτι ἀγνοεῖ τέλεον τὰ πράγματα, καὶ ὅτι ἐπαναλαμβάνει ὅ τι ἄλλοι ἐξ ἴσου πρὸς αὐτὸν εὐπαίδευτοι καὶ χρηστοὶ ἄνθρωποι ὑπέβαλον αὐτῷ!

Καθόσον γινώσκω μόνον παρὰ τοῖς Θουρίοις, ὡς διηγεῖται ὁ Διόδωρος (12, 17), ὑπῆρχε «τὸ παραδοξότατον καὶ παντελῶς ἐξηλλαγμένον» νομοθέτημα ἐκεῖνο τοῦ Χαρώνδου, καθ' ὃ ἀπέθνησκε «παραχρῆμα σφιγγόμενος ὑπὸ τοῦ βρόχου», ὃν ὤφειλε κατὰ τὸν νόμον νὰ ἔχῃ περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ ὁ βουλόμενος νὰ προτείνῃ τὴν τροποποίησιν ἄρθρου τινὸς τῆς νομοθεσίας ταύτης, ἂν ἡ τροποποίησις αὕτη δὲν ἐνεκρίνετο ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας. Διὰ τροποποιήσεις ὅμως τῶν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις μυθαρίων καὶ διηγηματίων οὐδεὶς οὐδέποτε μέχρι τοῦδε κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ στραγγαλισμοῦ θάνατον. Πρῶτος ἐν τούτῳ ἔχω τὴν τιμὴν νὰ εἶμαι ἐγώ. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν ἥκιστα δικαίως· διότι ἡ τροποποίησις τῶν διηγηματίων, τῶν μυθαρίων καὶ τῶν τοιούτων, δι' ὧν πληροῦνται τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παίδων οὐ μόνον δὲν εἶνε πάντοτε κακόν, ἀλλὰ πολλάκις εἶνε ἀναγκαιότατον καὶ ὡς τοιοῦτον ἐπιβαλλόμενον ὑπό τε τῆς Λογικῆς καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς.

Τὸ πρᾶγμα εἶνε πολὺ φυσικόν. Τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις προσλαμβανόμενα διηγήματα, παραμύθια, μῦθοι καὶ πραγματογραφίαι δὲν γράφονται ὑπὸ τῶν συγγραφέων αὐτῶν πάντοτε διὰ τὰ μικρὰ παιδία, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον διὰ τὰ μικρὰ παιδία μιᾶς ἡλικίας, ἑνὸς τόπου καὶ μιᾶς ἐποχῆς, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γράφονται δι' ἄλλους σκοπούς. Ὁ ἀλφαβηταριογράφος λοιπὸν καὶ ὁ ἀναγνωσματαριογράφος, ὅταν κρίνῃ τι τούτων ἄξιον ἀναγραφῆς ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ **ὀφείλει, ἔχει καθῆκον** νὰ προσαρμόσῃ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ ὁτὲ μὲν πρὸς τὰ ἰδιόρρυθμα ἤθη τοῦ τόπου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτοῦ, ὁτὲ δὲ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἐν ᾗ ζῇ, πάντοτε ὅμως πρὸς τὴν βαθμῖδα τῆς νοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν παίδων, δι' οὓς τὸ βιβλίον εἶνε προωρισμένον, ἄλλως καταφωρᾶται ἀταλαίπωρος καὶ ἀλόγιστος καὶ ἄπειρος τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἡ ἐλευθέρα παράφρασις τῶν πρωτοτύπων καὶ ἡ παρπλλαγμένη ἔκθεσις αὐτῶν πολλάκις, πολὺ ἀπέχουσα τοῦ νὰ εἶνε ἐπίψογος, θεωρεῖται ὑπὸ παντὸς εὖ φρονοῦντος ὡς καθῆκον παιδαγωγικόν· εὐστόχως δὲ μάλιστα καὶ ἐπικαίρως συντελουμένη ὑπολαμβάνεται ὡς ἀρετὴ ἔξοχος τοῦ βιβλίου, καταδεικνύουσα τὸν συγγραφέα αὐτοῦ ἅμα μὲν ἀκρότατον ἐν τῇ Παιδαγωγικῇ καὶ τῇ Μεθοδικῇ, ἅμα δὲ καὶ ἄνθρωπον νοῦν ἔχοντα.

Οὗτος ἀκριβῶς εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν τῶν τοιούτων τροποποιήσεων τῶν μύθων καὶ τῶν διηγημάτων καὶ τῶν πραγματογραφιῶν οὐδὲν συνηθέστερον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν σοφῶν ἐθνῶν, ὑποδηλουμένων μάλιστα ὁτὲ μὲν διὰ τοῦ *Gekürzt* (συντομευθέν), ὁτὲ δὲ διὰ τοῦ *nach* (κατὰ τὸν . .) ἑπομένου πάντοτε τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως, παρ' οὗ τὸ ὀπωσδήποτε μεταποιηθὲν ἐλήφθη 1).

1) Ἐξαίρεσιν τούτου ποιεῖ μόνον ὁ ἐστεμμένος ἀναγνωσματαριογράφος τοῦ Ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, ὅστις καίπερ συγκαττύσας τὸ ἐστεμμένον αὐτοῦ βιβλίον ἐκ κλεψιλογημάτων ζώντων καὶ νεκρῶν συγγραφέων. οὐδαμοῦ οὐδέποτε ἔγραψε πόθεν ταῦτα ἐκλεψιλογήθησαν. — Ἐν τοῖς Γερμανικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις παραδείγματα τῶν εἰρημένων πρόχειρα δύναταί τις νὰ ἴδῃ καὶ ἂν ἁπλῶς διαφυλλίσῃ τὸ πρῶτον τυχὸν ἀναγνωστικὸν βιβλίον. Οὕτω π. χ. διαφυλλίζων τις τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ *Gabriel* καὶ *Supprian* (1893, Ausg. B. II Theil, Oberstufe) εὑρίσκει διὰ τοῦ *nach* καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως σεσημειωμένα τὰ ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 5. 39. 41. 61. 66. 74. 76. 154. 160. 167. — Διαφυλλίζων τὸ τοῦ *Erkelenz* (1891) εὑρίσκει κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον σεσημειωμένα τὰ ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 3. 6. 27. 141 καὶ οὕτω καθεξῆς ἐν πᾶσι τοῖς Γερμανικοῖς ἀναγνωσματαρίοις — Διαφυλλίζων ἐπίσης τὸ τοῦ *Gabriel* καὶ *Supprian* (1894, Ausg. B. I Theil) εὑρίσκει διὰ τοῦ *gekürzt* σεσημειωμένον τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 ποίημα τοῦ Arnd. — Διαφυλλίζων τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως τὸ ἀναγνωσματάριον (II Theil) εὑρίσκει τὸ ὑπ' ἀρ. 268 *gekürzt*. — Διαφυλλίζων τῶν αὐτῶν συγγραφέων τὸν Kinderfreund (1894 Aug. C) εὑρίσκει τὴν ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμου πρὸς τὴν βασίλισσαν *Gekürzt* καὶ οὕτω καθεξῆς ἐν πᾶσιν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις. — Ἀλλὰ καὶ αἱ *ἀδήλως* γενόμεναι μεταποιήσεις εἶνε συχνόταται. Οὕτω π. χ. «ὁ κλαπεὶς ἵππος», ὅ ἐστι τὸ διηγημάτιον τοῦ Chr. Schmidt «Der kluge Landmann und sein Pferd» (Kurze Erzäheungen. München 4, 32, σελ. 219) εὕρηται ἐκτεθειμένον *πιστῶς μὲν καὶ ἀκριβῶς* εἰς τοῦ *Dietlein* τὸ Ἀναγνωσματάριον (1894 Ausgab. C. I. Band, σ. 123, ἀρ. 220), *συντομώτατον* δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Das gestohlene Pferd εἰς τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ *Hirt* καὶ *Bock* (1894, Ausg. A. Theil. I, σελ. 74. ἀρ. 63), *ἧττον δὲ συντόμως* εἰς τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ *Klussmann* (1885, τρίτη ἔκδοσ. σ. 107) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἐπίσης «Das gestohlene Pferd;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ὡς λογικὸν φυσικὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ ἄλλως καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, εἰ μὴ ὅπως καὶ νῦν· διὸ ἄπειρα τῆς τοιαύτης ἐπιμέμπτου κατὰ τὸν κ. κριτήν, «παραμορφώσεως τῶν μύθων» παραδείγματα καὶ εἰς τοὺς ἀλογίστους ἐκείνους ἀρχαίους Ἕλληνας εὑρίσκονται 1).

Κακίσας ἄρα ὁ κ. κριτὴς τὸ ἐμὸν βιβλίον ἐπὶ «παραμορφώσει» μύθων καὶ διηγημάτων ἐλέγχεται πρῶτον ὡς τέλεον ἀγνοῶν τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, δι' ὃ ἐμισθώθη· δεύτερον ὡς ἀγνοῶν τὰ στοιχειωδέστατα τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἐξ ὧν ἀποζῇ· τρίτον ὡς ἥκιστα εὐσυνεί-

ἐκτενέστατον δέ, ὑπὲρ τὸ τετραπλάσιον τοῦ πρωτοτύπου (!) εἰς τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ Sostmann (1864, 2 ἔκδ. σ. 199, ἀριθ. 139) καὶ οὕτω καθεξῆς. — Τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς μύθους. Οὕτω π. χ. ὁ Αἰσώπειος μῦθος «Ὄνος καὶ λεοντῆ» (Halm 331) *ἐτροποποιήθη μικρόν τι*, σχεδὸν ἀνεπαισθήτως, ὑπὸ τοῦ Curtman (Geschiechtechen fur Kinder 6 Aufl. Giessen, 1860, σελ. 68), παρελήφθη ὑπὸ τοῦ Hansen *οὕτως μὲν ἔχων* εἰς τὸν ἕνα τόμον τοῦ Ἀναγνωσματαρίου αὐτοῦ (1886, I Theil, σ. 17, ἀριθ. 35), *ἄλλως δ' ἔχων* εἰς τὸν ἄλλον αὐτοῦ τόμον (1886, II μέρος, σ. 7, ἀρ. 14). Ὁ Αἰσώπειος μῦθος «ἄρκτος καὶ ὀδοιπόρος» (Halm 311) *πιστῶς μὲν σχεδὸν καὶ ἀκριβῶς* ὡς ἔχει ἐν τῷ πρωτοτύπῳ εὕρηται ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ τοῦ *Schulz und Bohm* (1887, σελ. 125, ἀριθ. 3), *ἄλλως* δ' ἐκτεθειμένος ἐν τῷ αὐτῷ Ἀλφαβηταρίῳ ἀλλαχοῦ (σελ. 143, ἀριθ. 28), καὶ *ἄλλως* ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Hansen (1886, I Theil, σελ. 128, ἀριθ. 206) καὶ οὕτω καθεξῆς συχνότατα ἐν πᾶσι τοῖς ἐπιστημονικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις, λογικώτατα καὶ παιδαγωγικώτατα.

1) Οὕτω π. χ. ὁ μῦθος «*ὄνος καὶ λεοντῆ*» τρὶς φερόμενος παρὰ Λουκιανῷ (Ἀλέξανδρος ἢ ἀναβιοῦντες 32 — Ψευδολογιστὴς 3 — Δραπέτα 13) *κατὰ τρεῖς διαφόρους τρόπους ἐκτίθεται*. — Ὁ μῦθος «*ἵππος καὶ ἄλαφος*» *ἄλλως* ἐκτίθεται παρ' Ἀριστοτέλει (Ῥητορικὴ 1393, 6, 20), *ἄλλως* παρὰ Κόνωνι (Διηγήσεις, 42), καὶ *ἄλλως* παρὰ Κοραῇ (Αἰσωπ. μύθων συναγωγὴ σελ. 207. 208). — Ὁ μῦθος *ἀλώπηξ καὶ δρυτόμος ἄλλως* ἐκτίθεται παρὰ Βαβρίῳ (50), *ἄλλως* παρὰ Μαξίμῳ τῷ Τυρίῳ (λόγ. 3, 1), καὶ *ἄλλως* παρὰ Halm (35). — Ὁ μῦθος «*πίθηκοι ὀρχησταί*» *δὶς* φερόμενος παρὰ Λουκιανῷ (Ἀπολογία 5, σ. 713. Ἁλιεῖς 6, σ. 605) *κατὰ δύο* διαφόρους τρόπους φέρεται. — Ὁ μῦθος «*Πέντους γέρας* παρὰ Πλουτάρχῳ φέρεται *ἄλλως* ἐν Παραμυθητικῷ πρὸς Ἀπολλώνιον (σελ. 112 Α) καὶ *ἄλλως* ἐν Παραμυθητικῷ πρὸς τὴν γυναῖκα τὴν αὐτοῦ σ. 609 F — Ὁ μῦθος «*ὄνου σκιά*» φέρεται *ἄλλως* παρὰ τῷ Σχολιαστῇ Ἀριστοφάνους (Σφῆκες 191), *ἄλλως* παρὰ Πλουτάρχῳ (Βίοι τῶν δέκα ῥητόρων 848 Α), *ἄλλως* ἐν Φωτίου βιβλιοθήκῃ (Κ. 265) καὶ *ἄλλως* παρὰ Σουίδα ἐν λέξει «*ὄνου σκιὰ*» (ὅθ. καὶ Κοραῆν ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 213, σημ. 3, καὶ σελ. 211 - 214). — Ὁ μῦθος «*Βορέας καὶ Ἥλιος*» *ἄλλως* ἐκτίθεται παρὰ Πλουτάρχῳ (Γαμικὰ παραγγέλματα 139 Δ), *ἄλλως* παρὰ τῷ σχολιαστῇ Ἀριστοφάνους (Βάτραχ. 1057), *ἄλλως* παρὰ Θεμιστίῳ (λόγ. 16, σ. 208), *ἄλλως* παρ' Ἀθηναίῳ (13, 605) καὶ *ἄλλως* παρὰ Halm (82). — Ὁ μῦθος «*Λέων καὶ Γεωργὸς*» φέρεται παρὰ Halm μὲν κατὰ *δύο τρόπους*, παρὰ Κοραῇ δὲ (σελ. 143-145) κατὰ **πέντε**! — Ὁ μῦθος «*Ἀλέκτορες*» *κατὰ* ἓξ διαφόρους τρόπους παρὰ Halm καὶ Κοραῇ (σελ. 344) κτλ. κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δητος ἀναλαβὼν νὰ διαπεράνῃ ἔργον, ὅπερ τέλεον ἠγνόει· καὶ τελευταῖον ὡς κακοποιός, καταδικάζων βιβλίον ἐπιστημονικῶς, ὡς γε ἐκ τούτου, συνταγμένον εἰς ἀχρηστίαν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα μόνον ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι «παρεμόρφωσά» τι. Ἀλλ' ἐὰν δὲν παρεμόρφωσα πάντα ὅσα καταλέγει, ἢ ἄν τινα τούτων παραμορφώσας ἐξέθηκα αὐτὰ πολὺ ἀφελέστερον καὶ πολὺ συντομότερον ἢ ὡς ἔχουσιν ἐν τῷ προτοτύπῳ, τότε πῶς πρέπει νὰ κληθῇ ὁ τἀναντία τῶν ἀληθῶν διισχυριζόμενος ἔντιμος οὗτος κύριος; Δὲν θὰ ἦτο ἄρά γε ἐπιτετραμμένον τότε εἰς πάντα λογικὸν ἄνθρωπον νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ κ. κριτὴς οὐδὲν οὐδέποτε τῶν πρωτοτύπων εἶδε καὶ ὅτι τὰ μετὰ τοσαύτης τόλμης γραφέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐγράφησαν καθ' ὑπαγόρευσιν ἄλλων ἐξ ἴσου εὐπαιδεύτων καὶ χρηστῶν, ὡς αὐτός;

Τὰ δύο διηγήματα «ὁ Θεὸς ὅλα τὰ γνωρίζει» καὶ τὸ «παιγνίδιον μὲ τὰ σπίρτα» εἶνε ἐκτεθειμένα ἀκριβῶς, ὡς ἔχουσιν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Συνέβη ὅμως εἰς τοὺς ὑποβολεῖς τοῦ κ. κριτοῦ πάθημα ἀρκετὰ γελοῖον, πολλὴν ὁμοιότητα ἔχον πρὸς τὸ παροιμιῶδες ἐκεῖνο πάθημα, ὅπερ ὁ παρ' ἡμῖν «κορυφαῖος τῶν διδασκάλων» αὐτοκαλούμενος κ. Π. Π. Οἰκονόμου ἄλλοτέ ποτε ἔπαθε, ὑπολαβὼν τὸν Αἰσώπειον μῦθον τοῦ Ἀλφαβηταρίου μου «μύρμηξ καὶ περιστερὰ» ὡς Γερμανικὸν μῦθον καὶ ἐπιτεθεὶς κατὰ τὸν σύμφυτον αὐτῷ σεμνότατον τρόπον κατ' ἐμοῦ, ὡς ἀγνοοῦντος τὰ Γερμανικὰ καὶ μεταφράζοντος τὸ «Bienen = μέλισσα τοῦ Γερμανικοῦ πρωτοτύπου (!) ὡς «μύρμηκα!» Περίεργος ὁμοιότης λογικῆς δυνάμεως καὶ ποιότητος ἤθους! Καὶ ἐνταῦθα δηλ. ἀμφότερα τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος διηγημάτια φέρονται ἔν τισι τῶν Γερμανικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ὅπως καὶ πάμπολλα ἄλλα ὡς εἰκός, κατὰ διαφόρους τρόπους. Ἔχοντες δὲ κατὰ τύχην ἀνὰ χεῖρας οἱ ὑποβολεῖς τοῦ κ. κριτοῦ ἕν τι τῶν τοιούτων βιβλίων καὶ ὑπολαβόντες τὸ ἀνὰ χεῖρας αὐτῶν ὡς τὸ πρωτότυπον τῶν ἐμῶν διηγημάτων ἔσπευσαν καὶ ἀνήγγειλαν αὐτῷ τὸ εὕρημα αὐτῶν τοῦτο. Αὐτὸς δὲ πάνυ εὐχαρίστως ἀκούσας τοὺς εὐπαιδεύτους τούτους καὶ ὁμόφρονας αὐτῷ, προθύμως πάνυ καὶ ἀπερισκέπτως ἄγαν ἔγραψεν ἐν τῇ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐπισήμῳ ἐκθέσει αὐτοῦ τὰ καταγέλαστα ἐκεῖνα ἐπὶ «παραμορφώσει» ἐγκλήματα.

Τὸ παρ' ἐμοὶ διήγημα «ὁ Θεὸς ὅλα τὰ γνωρίζει» εἶνε τὸ ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ τοῦ Jutting διηγημάτιον «Zwei wissen es» 1),

1) Jutting, Fibel, ἔτ. 1888, σελ. 82, ἀρ. 9.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καθ' ὅλα ὅμοιον καὶ ἀπαράλλακτον πλὴν τῆς γλώσσης. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ διήγημα τροποποιημένον πως καὶ ὡς ἔργον τοῦ Hotz τιτλοφορούμενον φέρεται ἔν τε τοῖς Ἀλφαβηταρίοις τοῦ Franke 1) καὶ τοῦ Hirst-Bock 2), καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Bumüller-Schuster 3), τοῦ Wirth 4), τοῦ Mair 5), καὶ ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων τῆς Λειψίας 6). Ἔν τινι λοιπὸν τούτων ἰδόντες αὐτὸ ἔσπευσαν νὰ μὲ καταγγείλωσιν ὡς «παραμορφωτὴν» καὶ νὰ μὲ καταδικάσωσι τούτου ἕνεκα δῆθεν!

Τὸ αὐτὸ δὲ πάθημα τῶν πολυμούσων κυρίων τούτων γίνεται ἔτι καταγελαστότερον ἐν τῷ διηγήματι «τὸ παιγνίδιον μὲ τὰ σπίρτα». Τὸ διηγημάτιον τοῦτο φέρεται ἐν πᾶσι, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, τοῖς Γερμανικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. Φέρεται δ' ὅμως κατὰ τρεῖς διαφόρους τρόπους. Φέρεται πρῶτον ἔν τινι ὑπουργικῇ διαταγῇ τῆς Πρωσσικῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Spielet nicht mit Feuer» 7). Φέρεται δεύτερον ὡς ἀδέσποτον καὶ δὴ ὑπὸ διαφόρους ἐπιγραφάς, συνηθέστερον ὅμως ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Spiele nicht mit Steichhölzer», ἀρχόμενον ὧδε· «Der kleine Paul hat einmal» κτλ. 8) καὶ φέρεται τρίτον ὡς ἔργον τοῦ Curtmann ὑπὸ

1) Franke, ἔτος 1887, σελ. 113, ἀριθμ. 133.

2) Hirst-Bock, ἔτος 1894, σελ. 73, ἀριθμ. 61.

3) Bumüller-Schuster, ἔτος 1894, II Stufe, ἀριθμ. 22.

4) Wirth, ἔτος 1878, I Theil, I Kursus, σελ. 98, ἀριθμ. 141.

5) Mair, ἔτος 1894, I Theil, σελ. 23, ἀριθμ. 41.

6) Deutsches Lesebuch, herausgegeben von einer Kommission der Schuldirektoren Leipzigs, 1893, II Stufe, σελ. 12, ἀριθ. 22.

7) Ministerial — Erlass vom 1 Juni 1891 U. III A. N° 1856.

8) Τὸ διηγημάτιον τοῦτο Α' ὡς *ἀδέσποτον* φέρεται ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις τοῦ *Eickelboom* καὶ *Esler* (1894, Th. II, σελ. 16, ἀρ. 19 α) — τοῦ *Haesters* (Ausg. für Ungarn σελ. 64) — τοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ *Ausgabe A* «in einem Theil» (1894, σελ. 64) — τοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ Ausg. B (1894, I Theil, σελ. 48) — τοῦ *Flügge* (1894, σελ. 63) καὶ εἰς τὸ Niedertheinische (1894, σελ. 55) — Ἐπίσης φέρεται καὶ ἐν τοῖς *Ἀναγνωσματαρίοις* τοῦ *Dietlein* (1895, I Unterstufe, σελ. 122, ἀρ. 25) — τοῦ *Hirt* καὶ *Bock* (1894, I Theil σελ. 46, ἀρ. 42 6) — Β'. Ὡς ὑπουργικὴ διαταγὴ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Spielet nicht mit Feuer» φέρεται εἰς τὰ τέσσαρα Ἀναγνωσματάρια τοῦ *Gabriel* καὶ *Supprian* (Ausg. A. B 1. B 2. C) ἐν ἀρχῇ, πρὸ τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων, εὐθὺς ἐν τῇ μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ τίτλου τοῦ βιβλίου σελίδι. Ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ *Dietlein* (1894, Mittelstufe, σελ. 224, ἀρ. 404 καὶ αὖθις ἐν Ausg. A. Mittelstuf. 1895, σελ. 227, ἀρ. 248) — τοῦ *Haesters* καὶ *Richter* (1894, Mittelstuf. σελ. 216) τοῦ *Sarlach* καὶ *Haupt* (1893, σελ. 392) — τοῦ *Hirt und Bock* (1892, Ausgab. A. II Theil, σελ. 35, ἀριθμ. 8) — τοῦ *Wetzel-Schuman* (1894, I Theil, ἀριθμ. 69).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν ἐπιγραφὴν «das Fünkchen» 1). Τοῦτο δὲ τὸ τελευταῖον ὅμοιον καὶ ἀπαράλλακτον εἶνε τὸ ἐν τῷ ἐμῷ Ἀλφαβηταρίῳ κατακρινόμενον νῦν, παραληφθὲν ἔκ τινος τῶν εἴκοσι Γερμανικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, εἰς ἃ εὗρον αὐτό 2). Καὶ τοῦτο κακίζεται νῦν ἐπὶ «παραμορφώσει» ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ, ὅστις καὶ ἓν μόνον τῶν εἴκοσι τούτων βιβλίων ἐὰν ἔβλεπέ ποτε, δὲν θὰ εἶχε τὴν θρασύτητα — ὅσον κακόνους καὶ ἂν ὑποτεθῇ — νὰ γράψῃ ὅ,τι ἔγραψε κατακρίνων μὲν δῆθεν τὸ ἐμὸν διηγημάτιον, γενόμενος δὲ αὐτὸς πράγματι καταγέλαστος.

Ἀλλά, λέγει, «συντομώτερον καὶ ἀφελέστερον» ἐκτίθενται τὰ λεγόμενα ταῦτα ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Καὶ μὲ τοῦτο τί; Ἄλλως δὲ ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος εἶνε μία ἁπλῆ ἀτομικὴ φάσις. Οὕτω δὲ λαλοῦσιν, ὡς γνωστόν, μόνον ἐν τῇ ἀγορᾷ. Ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν οἱ ἄνθρωποι γράφουσι καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ διισχυρισμοῦ αὐτῶν. — Ἀλλὰ πῶς νὰ ἀποδείξῃ τοῦτο, ἀφοῦ οὐδέποτε ἐν οὐδενὶ βιβλίῳ ἔχει ἴδῃ τοῦτο; Συμπίπτει δὲ καὶ ἄλλως ἐκ λόγων παιδαγωγικῶν, κατὰ παράδοξον ὅμως συμπτωσιν, καὶ συντομώτερον καὶ ἀφελέστερον ὑπ' ἐμοῦ νὰ ἐκτεθῶσι τὰ κακιζόμενα ταῦτα ἢ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ 3).

Αὕτη εἶνε ἡ τελευταία παρατήρησις τῶν κ. κριτῶν περὶ τοῦ ἐμοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβηταρίου.

---

1) Curtmann, Geschichtchen für Kinder, 6 Aufl. Giessen 1860, σελ. 4.

2) Τὸ ἐν τῷ ἐμῷ Ἀλφαβηταρίῳ κατακρινόμενον νῦν ἐπὶ «παραμορφώσει» διηγημάτιον «τὸ παιγνίδιον μὲ τὰ σπίρτα» εὕρηται — ὅσον ἐγὼ ἐξ *ἀμέσου* ἀντιλήψεως γνωρίζω — *ὅμοιον* καὶ *ἀπαράλλακτον* ἐν *εἴκοσι* Γερμανικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις, καὶ καὶ δὴ ἐν 12 μὲν Ἀλφαβηταρίοις, ἐν 8 δὲ Ἀναγνωσματαρίοις. — Ἐν τοῖς **Ἀλφαβηταρίοις** δηλ. τοῦ Vogel (1874, σ. 124, ἀρ. 15) — Fechner (1879, σ. 52, ἀρ. 78) — Klussmann (1885, σ. 96, ἀρ. 126) — Schlimbach (1887, σ. 53, ἀρ. 27) — Franke (1887, σ. 66, ἀρ. 39) — Klauwell (1887, σ. 32) — Förster (1888, σ. 35) — Jutting (1888, σ. 57, ἀρ. 3) — Wangemann (1893, ἀρ. 31) — Klauwell Martin (1894, σ. 53, ἀρ. 22) — Scharlach καὶ Haupt (1894, σελ. 73, ἀρ. 11) Haesters (1894, Ausg. B. II Theil, σ. 9, ἀρ. 10). — Καὶ ἐν τοῖς **Ἀναγνωσματαρίοις** τοῦ Hirt καὶ Bock (1894, II Theil, σ. 67, ἀρ. 49) — Für die *Unterklasse der bayrischen Voeksschulen* (München σ. 68, ἀρ. 84) — Bumüller Schuster (1893, σ. 28) — Haesters (1888, für die Mittelklasse katholischer Volksschul. σ. 19) — Mair (1894, I Theil σ. 25, ἀριθ. 43) — Brünnert (1889, I Buch, II Abth. σ. 14, ἀριθ. 12) — Hansen (1886, I Theil, ἀριθ. 48) — Dietlein (1895, I Unterstufe, ἀριθ. 252) — Ἐν συνόλῳ εἴκοσιν.

3) Τὸ κακιζόμενον «Ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον» εἶνε «παραμύθιον» τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἶπον ἀνώτερω ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἡ ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως αὐτοῦ ἐρρυπάνθη

ἀδελφῶν Grimm, «*Das Hirtenbüblein*» ἐπιγραφόμενον καὶ εὑρισκόμενον ἐν τῇ σελ. 275 τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ συγγράμματος αὐτῶν «Kinder und Hausmärchen» (2 Aufl. Berlin. 1819). Κατ' αὐτὸ τρεῖς ἐρωτήσεις προτείνονται εἰς τὴν ποιμενόπαιδα ὑπὸ τοῦ βασιλέως «Wieviel Tropfen Wasser sind in dem Weltmeer? — Wieviel Sterne stehn am Himel? καὶ Wieviel Secunden hat die Ewigkeit», καὶ τρεῖς ἀπαντήσεις δίδονται ὑπὸ τοῦ ποιμενόπαιδος. Ἐν τῷ κακιζομένῳ τούτῳ διηγηματίῳ (ἴδ. ἔντυπον Ἀλφαβητάριον μου, 1893, σ. 105) περιέλαβον μόνον τὰς δύο πρώτας ἐρωτήσεις «Πόσαι σταγόνες ὕδατος εἶνε τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης» καὶ «πόσα ἄστρα εἶνε εἰς τὸν οὐρανόν» καὶ τὰς οἰκείας ἀπαντήσεις· τὴν τρίτην ἐρώτησιν καὶ τὴν τρίτην ἀπάντησιν παρέλειπον, καὶ τοῦτο διότι ἀδύνατον ἐξαετεῖς παῖδες καὶ δὴ ἐν Ἑλλάδι νὰ ἐννοήσωσι ταῦτα τοῦ πρωτοτύπου: «Wieviel Sekunden hat die Ewigkeit; Ἀπόκρισις: «Zu Hinterpommern liegt der Diamantberg, der hat eine Stunde in die Höhe, eine Stunde in die Breite und eine Stunde in die Tiefe; dahin kommt alle hundert Jahr ein Vögelein und wetzt sein Schnäblein daran, und wenn der ganze Berg abgewetzt ist, dann ist die erste Sekunde der Ewigkeit vorbei», διανοήματα τέλεον ἀπερινόητα. Νῦν ποῦ ἔχουσι *συντομώτερον* καὶ *ἀφελέστερον* ταῦτα; παρ' ἐμοὶ ἢ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ; — Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, ὁ ἔλεγχος εἶνε πρόχειρος, διότι τὸ διηγημάτιον τοῦτο εἶνε συνηθέστατον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν Γερμανῶν. Εὕρηται π. χ. Ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ τοῦ Fechner (1879, σελ. 100, ἀρ. 146) καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Böckler καὶ Fritze (1886, ἀρ. 23) — Bumüller καὶ Schuster (1890, σελ. 108, ἀρ. 110) — Erkelenz (1891, Theil I, σελ. 221) — Wetzel καὶ Schumann (1894, I Theil, σελ. 60, ἀρ. 80) — D. Les. v. einer Commission der Schuldirectoren Leipziges (1894, II Stufe, ἀρ. 254) — Hirt καὶ Bock (1892, II Theil, σελ. 3) — Keck (1890 ἀρ. 11) — Flügge (1893 ἀρ. 60) — Gabriel καὶ Supprian (D. Les für einfache Schulverhältnisse 1894, ἀρ. 80) — τῶν αὐτῶν (I Theil, ἀρ. 110) — Sarlach καὶ Haupt (1893, σελ. 391, ἀρ. 423) — Haesters καὶ Richter fûr die Mittelklassen (1894, σελ. 212) — Förster für die Mittelklasse (II σελ. 100, ἀρ. 30) — Fûr das Bedürfniss oberfränkischer Volksschul. (I Theil, σελ. 91, ἀρ. 116) — Dietlein — Mittelstufe — (1894, σελ. 58, ἀρ. 114) — Niedergesäss (1891, III Schuljahr, 1894, σελ. 11, ἀρ. 16) — Dietlein (1895, Ausgab. A, II Mittelstufe, σελ. 102, ἀρ. 118). — Ὁ κ. κριτὴς οὐδὲν τούτων γνωρίζει· διὸ καὶ ἀποφαίνεται ἀντιστρόφως πρὸς τὴν ἀλήθειαν. — Διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ τὸ διηγημάτιον «ἡ εὐσπλαγχνος Ἀγλαΐα» εἶνε συντομώτερον καὶ ἀφελέστερον παρ' ἐμοὶ ἢ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ, ὡς ὅλως ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πράγματος θρασύτατα ὁ κ. κριτὴς ἀποφαίνεται. Τοῦτο εἶνε διηγημάτιον τοῦ Krummacher ἐπιγραφόμενον «Die kleine Wohlthäterin». Φαίρεται δὲ ἐν τοῖς **Ἀλφαβηταρίοις** τοῦ Büscher (1888, II Abth. σελ. 55, ἀρ. 21) — Franke (1887, σελ. 108, ἀρ. 122) — Hirt Bock, (1894, II Theil, σελ. 63, ἀρ. 43) — Καὶ ἐν τοῖς **Ἀναγνωσματαρίοις** τοῦ Böckler καὶ Fritze (Mittelklasse — 1874, ἀρ. 44) — Wirth (1878, I Theil, I Kursus, σελ. 118, ἀρ. 170) — Hansen (1886, I Theil, ἀρ. 17) — Brünnert (I. Buch, II Abth. 1889, σελ. 64, ἀρ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπὸ δημοσίου ἐγγράφου ἐπὶ τοσοῦτον, ὅσον ἐρρυπάνθη ὑπὸ τῆς δηθεν ἐκθέσεως τῶν ἡμετέρων τούτων κριτῶν· καὶ νομίζω ὅτι ἀπέδειξα αὐτὸ ὁπωσδήποτε.

Ἀλλ' ἵνα οὐδεμία ἀμφιβολία περὶ τούτου ὑπολειφθῇ, τελευταίαν ἐπάγομαι καὶ τήν δε τὴν ἀπόδειξιν. Παραθέτω ἐνταῦθα ἔκ τε τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαβηταρίου τοῦ κ. Μ. Βρατσάνου καὶ ἐκ τοῦ ἐμοῦ, τοῦ στιγματισθέντος, αὐτοούσια καὶ ἀπαράλλακτα τὰ πρῶτα μαθήματα τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ τὸ τελευταῖον μάθημα ἐκ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ Ἀλφαβηταρίου, εἶτα δὲ ἀνὰ ἓν ἐκ τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν συναπαρτίζονται τὰ ἀλφαβητάρια καὶ ἐν τέλει καὶ τὰ τελευταῖα μαθήματα ἐξ ἀμφοτέρων, μεθ' ὃ οὐδείς, πιστεύω, θὰ ἀπαιτήσῃ πλέον τῆς ἀπειροκαλίας καὶ κακονοίας τῶν κ. τούτων κριτῶν ἄλλην ἀπόδειξιν.

Α'. Τὰ πρῶτα μαθήματα τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων

Ἐστεμμένα		Ἐστιγματισμένα	
Μάθημα πρῶτον			
ι	*ι*	1. ὅρη	ορη
ο	*ο*		
ν	*ν*	ὄρη	ὄρη.
ἴον	*ἴον*		

ι,ο,ν. ι-ν ιν. ν-ι νι. ο-ν ον. ν-ο νο
ι-ον ἴον, νι-νι νινί.
ι-ον ιον νι-νι νινί.
ιον. νινί.

14) — Erkelenz (1891, I Theil, σελ. 208) — Der Comiss. der Schuldirektoren Leipzigs (1893, ἀρ. 238) — Gabriel-Supprian (1894, I Theil, ἀρ. 236) — Haesters καὶ Richter (Mittelklasse — 1894, σελ. 38) Dietlein (Mittelstufe, 1894, σελ. 214, ἀρ. 377) — τοῦ αὐτοῦ (1895, Ausg. A. II Mittelstufe, σελ. 66, ἀρ. 70). — Ἂν ὁ κ. κριτὴς καὶ ἓν μόνον τούτων τῶν παμπόλλων ἀναγνωστικῶν βιβλίων εἶχε καὶ ἐλάμβανε τὸν κόπον νὰ ἀναγνώσῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος διηγημάτιον, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι θὰ ἐνύσταζε, θὰ ἐνόει ποῦ εἶνε ἀφελεστέρα ἡ ἔκθεσις· θὰ ἔβλεπεν ὅτι ἐγὼ παρέλειπον τὰ *πολὺ πρόωρα* ἐκεῖνα διὰ παιδάρια ἐξαετῆ *φιλοσοφήματα* τοῦ προτύπου «Darum füttere ich sie, so wie die reichen Menschen die armen unterstützen und ernähren — Die kleine Minna antwortete «Thun denn nicht alle Kinder in der ganzen Welt wie

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μάθημα δεύτερον

υ υ
ὐνὶ ὐνί.
ὐνί. υ, ν-ι νι. ι-ν ιν. ο-ν ον. ν-ο
νο. υ-ν υν. ν-υ νυ. υ-νι ὐνί.
ἴον, νινί, ὐνί, ὐνίον.
ἴον, νινί, ὐνί, ὐνίον.
ο ο ο ο ρ ρ ρ ρ υ υ υ υ

2. κόρη κ

ὄρη κόρη ἡ κόρη

Μάθημα δέκατον

θ θ
θύρα *θύρα*

θύρα. θ-υθυ. υ-θυθ. θ-ιθι. ι-θιθ. θ-οθο. ο-θοθ. θ-αθα. α-θαθ. θυ-ρα θύρα.

θύρα, ὁ πίθος, ὁ πόθος, θυρίς, τὸ πιθάρι, τὸ παραθύρι.
θ θ θ θ *θ θ θ θ*

Μάθημα δέκατον

10. πηγὴ π γ
πατῶ πετῶ περῶ πηδῶ πήδα
κώπη λύπη πονῶ πολὺ πόσα
πόση πότε ποτὲ ποτὰ πυρὰ
πωλῶ γάτα γάλα μέγα γελῶ
λέγε φάγε φύγε πηγὴ γόνυ
γυνὴ ἐγὼ λέγω—ἡ κώπη ἡ γάτα
ἡ πηγὴ ἡ γῆ ἡ γυνὴ τὸ γάλα
πηγὴ θολὴ—γάλα πολὺ γυνὴ
νέα — γάτα κακὴ—κῦμα πολὺ
μέγα.

Β'. Λέξεις

Ἐστεμμέναι

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητάριον σελ. 16)

τὸ πῦρ, τὸ ποτόν, ὁ πόνος, ὁ πόρος, τὸ πίσον, ῥιπίς, ὁ πυρός, τὸ ἄπιον, τὰ ἄπια, τὰ τυρία, πατάτα, τὰ νινία, τὰ ὑνία, νάνι, ὁ ναός, τὸ ῥάπανον, τὰ ἴα, τὰ ποτὰ τὰ σῖτα, σανίς, τὸ σιτάρι, γάτα, ὁ γάτος, γαρίς, παγίς, τὸ πανί, θύρα, ὁ πίθος, ὁ πόθος, θυρίς, τὸ πιθάρι, τὸ παραθύρι — ὁ κακός, τὸ σύκον, ὁ κόπος, κότα, κάρα, τὸ καρότο, καρύα, κυνάρα.

Ἐστιγματισμέναι

(Χ. Παπαμάρκου Ἀλφαβητάριον σελ. 16)

Μέγας ἄλας ἀγελὰς ἐλέφας πελεκὰν ψύλαξ κόραξ ἱέραξ ἅραψ καδδίον σακκίον ψάλλω σάλπη σαλπίζω χάλκωμα ῥάμμα μάμμη λαμβάνω κάμπη μανδύας μανθάνω κανδύλη ξανθὴ σαργὸς καρδία χαρτία μαρτυρῶ φάσσα θάλασσα ψυλάττω ταράττω ἄγαλμα ἄκανθα ἁπαντῶ.

ich, so wie ja alle reichen Leute die armen verpflegen? καὶ ὅτι τὰ ἄγαν ψυχρὰ καὶ παρένθυρσα ἐκεῖνα: «Der Vater aber blickte die Mutter an und sagte: O, du eilige Einfalt» ἀντικατέστησα δι' ἄλλων πολὺ ἐπικαιροτέρων καὶ πρὸς τὴν ἡλικίαν τῶν παίδων προσφορωτέρων καὶ οὕτω κατέστησα τὸ ὅλον διήγημα πολὺ *ἁπλούστερον* καὶ πολὺ *παιδευτικώτερον*.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σελ. 21

ἡ δορά, τὸ δόμα, τὸ λάδι, τὸ πόδι, ἡ ποδιά, ἡ πεδιάς, τὸ ῥόδον, ἡ ῥοδέα, ἡ ἀπιδέα.

σελ. 21.

κώδων ἀηδὼν χελιδὼν ῥώθων σάπων γέρων ἀχυρὼν γέλως ἥρως φῶς ὀρφὼς ὕδωρ.

Γ'. Φράσεις.

Ἐστεμμέναι

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητ. σελ. 20-22)

μία μηλέα μὲ μῆλα, ὁ μὴν μὲ τὰς ἡμέρας, τὸ ἔτος μὲ μῆνας, μέγας ποταμός, τὸ μέσον τῆς ἡμέρας — δύο δεμάτια, δέκα δεμάτια, ἓν μέγα δεμάτι ἀπὸ καλάμια, ἀπιδέα μὲ ἀπίδια, δορὰ κυνός, ῥοδέα μὲ ῥόδα.

Ἐστιγματισμέναι

(Χ. Παπαμάρκου Ἀλφαβητ. σελ. 20-22)

ἵππος ψαρὸς — χόρτα πολλὰ — ἄνθη ξηρὰ—ῥοῦχον βαρὺ—χορδὴ κιθάρας — φῶς μέγα — ὕδωρ καθαρὸν—ζῶα· ἡ χελιδών, ἡ ἀηδών, ὁ ὀρφὼς — βύσσινον κόκκινον — φύλλα μυρσίνης ξηρὰ — φυτά· τὸ κάρδαμον, ἡ κάππαρις — ὀπώρα· τὸ βύσσινον — ζῶα· ὁ κόσσυφος, ἡ πάρδαλις.

Δ'. Προτάσεις.

Ἐστεμμέναι

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητ. σελ. 41-43)

Ὁ βοῦς ἐτέθη ὑπὸ ζυγόν. παῖ ἔχε τὸν νοῦν σου, ἐπιμελοῦ καὶ κοπίαζε. ποῦ ἐπῆγεν ὁ μαθητής; ἀκούω τὴν φωνὴν τοῦ κούκου. τὸ κανόνιον ἔκαμε μέγαν δοῦπον. ὁ δοῦλος τοῦ οἴκου ἔφυγε. ἡ μήτηρ ἔλουσε τὸν παῖδα. οἱ μουσικοὶ παίζουν. ὁ κηπουρὸς ἐπότισε τὰ λούλουδα. τὸ βούτυρον γίνεται ἀπὸ γάλα. ὁ Θεὸς μισεῖ τὰ εἰδωλα. ἡ εἰρήνη εἶνε θεῖον δῶρον. εἴθε νὰ γείνω γέρων. ὁ οὐρανὸς εἶνε κυανοῦς. ἔχω καλὸν γείτονα. ὁ θεῖος μὲ φιλοδωρεῖ συνήθως. τὸ παιδίον πεινᾷ. ὁ μάγειρος μένει

Ἐστιγματισμέναι

(Χ. Παπαμάρκου Ἀλφαβητ. σελ. 41-43)

Τὰ ῥόδα ἔχουσιν ὀσμὴν λεπτήν. Τὰ κρίνα ἔχουσιν ὀσμὴν βαρεῖαν. Αἱ ἄσκαφοι ἄμπελοι δὲν δίδουσι πολὺν καρπόν. Ὅταν ἡ σελήνη δὲν εἶνε εἰς τὸν οὐρανόν, αἱ νύκτες εἶνε σκοτειναί. Τὰ ὑψηλὰ δένδρα ὅταν ἔχωσι φύλλα πολλά, εἶνε σκιερά. Ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν δένδρων κάθηνται τὰ πρόβατα καὶ οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ὁ ἥλιος καίῃ. Τὰ ἄσματα θέλγουσι τοὺς μαθητάς. Ὁ κόσμος εἶνε πολὺ ὡραῖος. Ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, ἡ θάλασσα, τὰ δάση, τὰ πτηνά, τὰ δένδρα, τὰ ἄνθη εἶνε ὅλα ὡραῖα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τὸ μαγειρεῖον. ὁ πετεινὸς δὲν πετᾷ ὑψηλά. ἡ ὑγεία εἶνε πολὺ ἀγαπητή. μοῦ πονεῖ ἡ δεξιὰ χείρ. ὁ γείτων ἔχει μεγάλα γένεια.

Τὸν ὡραῖον τοῦτον κόσμον τὸν ἔκαμεν ὁ Θεός.—Ὁ σπίνος εἶνε πτηνὸν ᾠδικόν, ὡς ἡ ἀηδὼν καὶ ὁ κόσσυφος. Ἡ κάμηλος εἶνε πολὺ ἄσχημον ζῶον. Ὁ ἀετός, ὁ λέων, ἡ τίγρις καὶ ὁ ταῦρος εἶνε πολὺ ἰσχυρὰ ζῶα. Τὸ Πάσχα εἶνε πολὺ μεγάλη ἑορτή.

Ε'. Τὸ τελευταῖον μάθημα τοῦ Α' μέρους τοῦ Ἀλφαβηταρίου.

Ἐστεμμένον

(Βρατσάνου Ἀλφαβητάριον σελ. 67)

Ἡ Ἴδη εἶνε ὄρος τῆς Κρήτης. Ἡ Ἥρα ἦτο σύζυγος τοῦ Διός. Ὁ Γεώργιος εἶνε βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Πάρος εἶνε ἐπίσημος διὰ τὰ λευκὰ μάρμαρα. Εἰς τὴν Ῥόδον ἦτο ὁ περίφημος κολοσσός. Ὁ Ὄθων ἦτο ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Θήρα εἶνε γέννημα ἡφαιστείου. Ὁ Φίλιππος ἦτο πατὴρ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἡ Τῆνος εἶνε ἐπίσημος διὰ τὸν ναὸν τῆς Εὐαγγελιστρίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ἐνίκησε τοὺς Βουλγάρους. Ἡ Κὼς εἶνε πατρὶς τοῦ Ἱπποκράτους. Ὁ Λεωνίδας ἀπέθανεν ἐνδόξως εἰς τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Ἀριστείδης ἦτο δίκαιος. Ὁ Δημοσθένης ἦτο ὁ μέγιστος ῥήτωρ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡ Ζάκυνθος πάσχει συχνάκις ὑπὸ σεισμῶν. Ἡ ἁγία Ἑλένη ἦτο μήτηρ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Τὰ Ψαρὰ ἔχουσι πολλὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. Εἰς τὸν Ὑμηττὸν γίνεται τὸ εὐῶδες μέλι. Εἰς τὸν Μαραθῶνα συνεκροτήθη μάχη μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. Ὁ Ξενο-

Ἐστιγματισμένον

(Χ. Παπαμάρκου Ἀλφαβητάριον σελ. 60)

Τὸ φθινόπωρον εἶνε μία ἀπὸ τὰς τέσσαρας ὥρας τοῦ ἔτους. Αἱ τέσσαρες ὧραι τοῦ ἔτους εἶνε τὸ ἔαρ, τὸ θέρος, τὸ φθινόπωρον καὶ ὁ χειμών. Ὅσῳ τὰ μῆλα εἶνε γλυκύτερα, τόσῳ εὐωδιάζουσιν ὀλιγώτερον.

Ῥόδα λέγονται τὰ τριαντάφυλλα. Τὰ τριαντάφυλλα μοσχοβολοῦσι. Τὰ τριαντάφυλλα εἶνε ἄνθη τῆς τριανταφυλλέας. Τὰ ἄνθη εὐωδιάζουσι περισσότερον τὸ πρωὶ παρὰ τὴν μεσημβρίαν καὶ τὴν ἑσπέραν· περισσότερον τὸ φθινόπωρον παρὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος· περισσότερον ἀπὸ πλησίον, παρὰ ἀπὸ μακράν· περισσότερον ὅταν εἶνε χλωρά, παρὰ ὅταν εἶνε ξηρά. Τὰ τριαντάφυλλα εὐωδιάζουσι καὶ ὅταν εἶνε χλωρὰ καὶ ὅταν εἶνε ξηρά· τὰ ξηρὰ τριαντάφυλλα εὐωδιάζουσι μόνον ἀπὸ πλησίον, τὰ χλωρὰ εὐωδιάζουσιν ἀπὸ πλησίον καὶ ἀπὸ μακράν.

Ἀπὸ ὅλα τὰ πτηνὰ ὁ ἀετὸς εἶνε τὸ ἰσχυρότατον, ἡ ἀηδὼν τὸ ᾠδικώτατον, ὁ κύκνος τὸ ὡραιότατον. Ἀπὸ ὅλα τὰ χερσαῖα ζῶα ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φῶν ἦτο Ἀθηναῖος. Εἰς τὴν Χῖον γίνεται ἡ μαστίχη. Σόλων ὁ σοφὸς εἶπε, μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε. Οἱ Θηβαῖοι καὶ Ἀθηναῖοι ἐπολέμησαν πολὺν καιρὸν περὶ τοῦ Ὠρωποῦ.

λέων εἶνε τὸ ἀνδρειότατον, ὁ λαγὸς τὸ δειλότατον, ἡ τίγρις τὸ ἀγριώτατον, τὸ ἀρνίον τὸ ἡμερώτατον, ὁ ποντικὸς τὸ μικρότατον, ὁ ἐλέφας τὸ μεγαλήτερον. Ἀπὸ ὅλα τὰ ζῶα τοῦ κόσμου ἡ κάμηλος εἶνε τὸ ἀσχημότατον, ὁ ἵππος τὸ ὡραιότατον, ἡ φάλαινα τὸ μεγαλήτερον. Ἀπὸ ὅλα τὰ ἄνθη τὰ τριαντάφυλλα καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἕσπερος εἶνε τὰ ὡραιότατα. Ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τὸ φῶς, ἡ ἀνατολὴ καὶ ἡ δύσις τοῦ ἡλίου εἶνε τὰ ὡραιότατα.

ς'. Αἰσώπειοι Μῦθοι

Ἐστεμμένοι

Κύων προσκεκλημένος εἰς δεῖπνον.

(Βρατσάνου Ἀλφαβητ. σελ. 96, ἀρ. 26)

Μίαν ἡμέραν οἰκοδεσπότης εἶχε καλέσει πολλοὺς φίλους του εἰς δεῖπνον. Ἔκαμε δὲ πολλὰς ἑτοιμασίας. Ὁ μάγειρος κατεγίνετο νὰ μαγειρεύῃ πολλὰ φαγητά. Ὁ κύων τῆς οἰκίας ἐνόμισε τότε καλὸν νὰ καλέσῃ καὶ αὐτὸς ἄλλον γειτονικὸν κύνα νὰ συνδειπνήσωσιν. Ὁ ξένος κύων ἐδέχθη εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν καὶ ἦλθεν εἰς τὸ μαγειρεῖον. Βλέπων δὲ οὗτος τόσῳ πλούσιον δεῖπνον νὺχαριστεῖτο. Ἀπὸ μεγάλην δὲ χαρὰν ἔλεγε· «Τί εὐτυχία μοῦ ἦλθε τόσῳ αἰφνιδίως! Θὰ γεμίσω ὅσον δύναμαι τὴν κοιλίαν μου ἀπὸ τὰ πολλὰ φαγητά. Αὔριον δὲν θὰ πεινάσω διόλου». Ἔσειε λοιπὸν τὴν οὐρά του καὶ ἔβλεπε μὲ χαρὰν τὸν κύνα τῆς οἰκίας. Ὁ μάγειρος

Ἐστιγματισμένοι

Βοσκὸς καὶ ψεύστης.

(Χ. Παπαμάρκου Ἀλφαβητ. σελ. 69)

Μίαν φορὰν ἓν παιδίον ἔβοσκε τὰ πρόβατά του πλησίον τοῦ χωρίου αὐτοῦ. Μίαν ἡμέραν τὸ παιδίον ἤθελε νὰ παίξῃ καὶ χωρὶς νὰ εἶνε ἀλήθεια ἐφώναξε δυνατά. «Λύκοι, λύκοι! Τρέξατε δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ! Λύκοι εἰς τὰ πρόβατα!

Οἱ χωρικοὶ ἤκουσαν ὅτι λύκοι ἐπῆγαν εἰς τὰ πρόβατα καὶ ἀμέσως ἔτρεξαν μὲ ξύλα καὶ μὲ ὅπλα νὰ φονεύσωσιν αὐτούς, Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀλήθεια. Τὸ παιδίον ἐψεύδετο. Ἤθελε μόνον νὰ παίξῃ καὶ νὰ γελάσῃ. Τὸ παιγνίδιον τοῦτο ἤρεσεν εἰς τὸ παιδίον. Καὶ ὅταν ἤθελε νὰ διασκεδάσῃ, ἐφώναζε πάντοτε· «Λύκοι, λύκοι!». Οἱ χωρικοὶ ἐπῆγαν δύο καὶ τρεῖς φορὰς ἕως ἐκεῖ καὶ ποτὲ δὲν εὕρισκον λύκους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅμως δὲν ηὐχαριστεῖτο νὰ βλέπῃ τὸν ξένον τοῦτον κύνα νὰ γυρίζῃ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ νὰ σείῃ τὴν οὐράν του. Τὸν συνέλαβεν ἐκ τοῦ ποδὸς καὶ τὸν ἔρριψεν ἀπὸ τὸ παράθυρον ἔξω εἰς τὸν δρόμον. Ὁ δυστυχὴς κύων ἔπεσεν ἐπάνω εἰς τὰς πέτρας καὶ ἐκτύπησε πολύ. Ἤρχισε λοιπὸν νὰ τρέχῃ καὶ νὰ ψωνάζῃ δυνατὰ ἀπὸ τὸν πόνον. Οἱ ἄλλοι κύνες, οἱ ὁποῖοι τὸν ἔβλεπον νὰ τρέχῃ, τὸν ἠρώτων, πῶς ἐκαλοπέρασεν εἰς τὸ συμπόσιον. «Περίφημα, ἀπεκρίθη οὗτος μὲ γέλωτα πικρόν· ἔπιον ὅμως πολὺν οἶνον καὶ ἐζαλίσθην· δὲν διέκρινα δὲ ἀπὸ τὴν μέθην οὔτε τὴν θύραν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἰσῆλθον».

Δὲν πρέπει τις νὰ ἐλπίζῃ εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ τὸν ὠφελήσωσι.

Μίαν ἡμέραν ἦλθον εἰς τὰ ἀληθινὰ λύκοι εἰς τὰ πρόβατα. Ἦτο φοβερὰ ἡ λύσσα αὐτῶν. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τὸ παιδίον. Οἱ λύκοι ἔσχιζον δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὰ πρόβατα. Πολλὰ ἠφανίσθησαν. Τὸ παιδίον ἐφώναζεν ὅσον ἠδύνατο δυνατώτερα τοὺς χωρικοὺς νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν. Ἀλλ' οἱ χωρικοὶ δὲν ἦλθον εἰς βοήθειαν· οὔτε κἂν ἐκινήθησαν ἀπὸ τὸν τόπον των. Ἐνόμισαν ὅτι καὶ πάλιν τὸ παιδίον ἤθελε νὰ παίξῃ μὲ αὐτούς, ὅπως ἔπαιζε πάντοτε. Οἱ λύκοι τότε ἔφαγον μερικὰ πρόβατα, ἔσχισαν τὰ ἄλλα καὶ ἔφυγον. Ὁ δὲ ψεύστης βοσκὸς ἔμεινε χωρὶς πρόβατα.

Ζ'. Διηγήματα

Ἐστεμμένα

1. Ἀγάπα καὶ σέβου τὸ γῆρας

(Βρατσάνου Ἀλφαβητάρ. σελ. 109, ἀρ. 49)

Ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Τιμολέων εἶχον πάππον, πολὺ γέροντα. Οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ βαδίζῃ κατ' ἄλλον τρόπον ἢ στηριζόμενος ἐπὶ βακτηριῶν. Ὁ ἀγαθὸς οὗτος γέρων ἠγάπα πολὺ τὴν ἐξοχήν, ἐπεθύμει νὰ ἀπολαύῃ τὰ καλὰ τῆς πλουσίας φύσεως. Οἱ μικροί του ἔγγονοι τὸν ἠγάπων πολύ. Ἐπεθύμουν πολὺ νὰ τὸν εὐχαριστήσωσι. Μὲ τὴν ἄδειαν τῶν γονέων

Ἐστιγματισμένα

Ἡ σελήνη καὶ τὸ καλὸν παιδίον

(Χ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀλφαβητάριον ἐκδ. στερεότυπ. σελ. 98).

«Μίαν φορὰν ἓν παιδίον ἐκάθητο εἰς τὸ παράθυρον καὶ ἔβλεπεν ἔξω. Ἐπερίμενε τὸν πατέρα του. Εἶχε νυκτώσῃ. Ὁ δρόμος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ ὁ πατήρ του, ἦτο μακρὸς καὶ κακός. Ἡ μήτηρ του ἔλεγεν, εἰμπορεῖ νὰ εἶνε κακοὶ ἄνθρωποι εἰς τὸ δάσος καὶ νὰ βλάψωσι τὸν δυστυχῆ πατέρα. Εἰμπορεῖ νὰ ἔχασε τὸν δρόμον ἢ νὰ ἔπεσεν εἰς κανένα βάλ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

των ἔλαβον τὰς μικρὰς των χρηματικὰς οἰκονομίας καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸν ἀμαξοποιόν, καὶ κατεσκεύασαν ἓν ὡραῖον καὶ ἀναπαυτικὸν ἀμαξάκι διὰ τὸν γέροντα· τὸ ἀμαξάκι τοῦτο ἠδύναντο εὐκόλως νὰ σύρωσι τὰ δύο παιδία. Ποία χαρὰ εἰς αὐτὰ καὶ εἰς τὸν γέροντα, ὅταν ἐτελείωσε τὸ ἀμαξάκι! ποία εὐχαρίστησις εἰς τὰ παιδία νὰ ὁδηγῶσι τὸν καλὸν γέροντα εἰς τὴν ἐξοχήν! μὲ ποίαν προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν ἀπέφευγον τὰς πέτρας καὶ τοὺς λάκκους!

Ὁ γέρων πάππος, ἔχων τὰ γόνατά του συχνάκις κεκαλυμμένα ἀπὸ ἄνθη, πυχαρίστει τὸν ἀγαθὸν θεόν, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ εὐλογήσῃ τὰ ἀξιαγάπητα ταῦτα μικρὰ παιδία. Ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου τὰ πυλόγησεν ὁ γέρων διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ ἐκοιμήθη μὲ εἰρήνην.

τον ἢ βαθὺν ποταμόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ.

Τὸ παιδίον ἤκουε τοὺς λόγους τούτους τῆς μητρός του καὶ ἔτρεμεν. «Ἄχ! νὰ ἤρχετο τώρα ὁ πατήρ μου, πόσον θὰ ἔχαιρον», ἔλεγε τὸ καλὸν παιδίον. Ἀλλ' ὁ πατήρ του δὲν ἐφαίνετο πουθενά, ἡ δὲ νὺξ ἐπροχώρει.

Τὸ παιδίον ἔκλαιε καὶ ἤρχισε νὰ λέγῃ τὴν προσευχήν, τὴν ὁποίαν ἔμαθεν ἀπὸ τὴν μητέρα του. Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὴν προσευχήν του παρετήρησεν ὅτι ἡ σελήνη ἤρχισε νὰ φαίνηται ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δένδρα τοῦ δάσους, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἔλθῃ ὁ πατήρ του. Τὸ παιδίον ἐχάρη πολὺ καὶ εἶπεν· Ἄχ! καλή μου σελήνη, φώτισε τὸν πατέρα μου νὰ εὕρῃ τὸν δρόμον.

Ἡ σελήνη ἐφώτιζε λαμπρότατα. Ὕστερον ἀπὸ ὀλίγον ἤκουσε τὸ παιδίον τὴν φωνὴν τοῦ πατρός του κάτω εἰς τὴν αὐλήν. Μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔτρεξεν ἀμέσως εἰς τὴν αὐλήν, ἐχαιρέτισε τὸν πατέρα του καὶ ἐφίλησε τὴν χεῖρα αὐτοῦ.

Ἐστεμμένον

2. Πρέπει νὰ πράττωμεν τὸ ἀγαθόν

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητ. σελ. 82).

Ἓν μικρὸν παιδίον εἶχε πέσει εἰς ἕνα μικρὸν λάκκον γεμάτον ἀπὸ χιόνα καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ. Δύο ἄλλα παιδία ἦλθον πρὸς αὐτό Τὸ ἓν ἐγέλα καὶ ἔρριπτε χιόνας εἰς τὸ πτωχὸν παιδίον, τὸ ὁποῖον ἔκλαιεν. Ἀλλὰ

Ἐστιγματισμένον

2. Ὁ ξένος

(Χ. Παπαμάρκου Ἀλφαβητάριον σελ. 76).

Μίαν φορὰν ἓν παιδίον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο Κωνσταντῖνος, ἔπαιζε μὲ πολλὰ ἄλλα παιδία εἰς τὸν δρόμον. Τότε εἷς ξένος κύριος ἦλθεν ἐκεῖ καὶ μὲ εὐγένειαν πολλὴν τὰ παρεκάλεσε νὰ τοῦ δείξωσι τὸν δρόμον διὰ τὸ πλησίον χω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ ἄλλο, πολὺ καλὸν παιδίον, ἐπήδησεν, εἰς τὸν λάκκον, ἔσυρε τὸ παιδίον ἔξω καὶ τὸ ἔφερεν εἰς τοὺς γονεῖς του. Τρία ὡραῖα μῆλα ἔλαβε δῶρον τὸ καλὸν αὐτὸ παιδίον.

ρίον «Ἐλᾶτε μαζῆ μου. Θὰ Σᾶς δείξω ἐγὼ τὸν δρόμον», εἶπεν ὁ Κωνσταντῖνος. Καὶ ἐπῆγε μαζῆ μὲ τὸν ξένον καὶ ἔδειξεν εἰς αὐτὸν τὸν δρόμον.

Ὁ ξένος εὐχαρίστησε τὸν Κωνσταντῖνον μὲ πολλὴν εὐγένειαν καὶ ἤθελε νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν μίαν δραχμήν. Ὁ Κωνσταντῖνος ὅμως τοῦ εἶπε· «Σᾶς ἔδειξα μὲ εὐχαρίστησίν μου τὸν δρόμον καὶ θὰ ἦτο ἐντροπὴ νὰ δεχθῶ χρήματα δι' αὐτό. Ὥρα καλή, ξένε! Ὁ Θεὸς νὰ Σᾶς φυλάττῃ εἰς τὸν δρόμον!» Καὶ ἔφυγεν ἀμέσως ὁ Κωνσταντῖνος.

Ἐστεμμένον

3. Ὁ φίλος τῶν παιδίων

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητάριον σελ. 111-112)

Ὅτε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδίδασκε τὸν λαόν, ὅλοι τὸν ἤκουον μετὰ πολλῆς προσοχῆς. Τότε καὶ τὰ μικρὰ παιδία τὸν ἐπλησίαζον. Ἠχαριστοῦντο καὶ αὐτὰ νὰ βλέπωσι τὸ γλυκύ του πρόσωπον καὶ νὰ ἀκούωσι τοὺς ὡραίους λόγους του. Ἠχαριστοῦντο νὰ ἀκούωσιν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους.

Τὰ παιδία ταῦτα ἔφερον εἰς τὸν Χριστὸν ἄνθη καὶ ἔπαιζον μετ' αὐτοῦ.

Μίαν ἡμέραν οἱ μαθηταί του ἤθελον νὰ ἀπομακρύνωσι τὰ παιδία, διότι ὁ Χριστὸς ἦτο κουρασμένος. Ἀλλ' ἐκεῖνος τοὺς ἠμπόδισε, λέγων μὲ τὴν συνήθη γλυκεῖάν του φωνήν. «Ἀφήσατε τὰ

Ἐστιγματισμένον

3. Λέων καὶ μήτηρ

(Χ. Παπαμάρκου Ἀλφαβητ. σελ. 90-91).

Εἰς μίαν πόλιν μέσα εἰς ἓν παράπηγμα εἶχον ἄγρια ζῶα· πιθήκους, ἄρκτους, τίγρεις καὶ ἕνα πολὺ μέγαν λέοντα. Ἕκαστον ζῶον ἦτο κλεισμένον εἰς ἕνα στερεώτατον κλωβόν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐμπρὸς χονδρὰς σιδηρᾶς κιγκλίδας. Ἀπὸ τὰς κιγκλίδας ταύτας ἐφαίνοντο τὰ ἄγρια θηρία. Πολλοὶ ἄνθρωποι ἐπήγαινον εἰς τὸ παράπηγμα, ἐπλήρωνον ὀλίγα λεπτὰ καὶ ἔβλεπον τὰ ἄγρια θηρία.

Μίαν ἡμέραν, ὀλίγον μετὰ τὴν μεσημβρίαν, ὁ κόσμος ἔτρεχεν εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἐφώναζε· «Φύγετε! εἰς τὰς οἰκίας σας! Κλείσατε τὰς θύρας! Ὁ λέων ἔφυγεν! Ἔφυγεν ὁ λέων!»

Εἰς ὀλίγον καιρὸν ἦσαν ἥσυχοι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παιδία νὰ ἔλθωσιν εἰς ἐμὲ καὶ μὴ τὰ ἐμποδίζετε! Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνήκει εἰς αὐτά».

καὶ ἔρημοι οἱ δρόμοι. Ὅλοι ἔφυγον. Ἐτρύπωσεν ἕκαστος ὅπου ἠδυνήθη.

Ἓν παιδίον μόνον ὡς τριῶν ἐτῶν ἐκάθητο εἰς τὸν δρόμον καὶ ἔπαιζε μὲ τὴν ἄμμον. Τίποτε δὲν ἐνόησε τὸ κακόμοιρον ἀπὸ ὅλον αὐτὸν τὸν θόρυβον.

Πολλοὶ ἄνθρωποι ἔβλεπον ἀπὸ τὰ παράθυρα τὸ παιδίον. Ὅλοι ἐλυποῦντο αὐτὸ καὶ τὸ ἐφώναζον νὰ κρυφθῇ. Ὅλοι ἐγνώριζον ὅτι τὸ παιδίον ἦτο χαμένον, ἂν τὸ ἔβλεπεν ὁ λέων. Ἀλλὰ κάνεὶς δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ βοηθήσῃ τὸ κακόμοιρον τὸ παιδίον. Ὅλοι ἦσαν ἄνανδροι!

Αἴφνης ἠκουσαν τὸν λέοντα νὰ βρυχᾶται. «Ἔρχεται!» φωνάζουσι. «Νά τον! Ἔχει κόκκινα τὰ ὀμμάτια! Ἀφρίζει ἀπὸ τὴν λύσσαν! Τὸ πτωχὸν παιδίον εἶνε χαμένον! Ὁ λέων τὸ ἔχει εἰς τὸ στόμα του!»

Τότε ὥρμησε μία γυνὴ μὲ λυμένας τᾶς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἀπὸ μίαν οἰκίαν ἐναντίον τοῦ λέοντος. Ὅλοι τῆς φωνάζουσι νὰ μὴν ὑπάγῃ. Ἀλλ' αὐτὴ καθόλου δὲν προσέχει. Ἀψηφεῖ τὸν μέγαν κίνδυνον. Ὁρμᾷ κατὰ τοῦ λέοντος, λαμβάνει ἀπὸ τὸ στόμα του τὸ παιδίον, καὶ φεύγει.

Ὁ λέων αὐτὸ δὲν τὸ ἐπερίμενεν. Ἐζαλίσθη. Ἡ γυνὴ ὅμως εἶχε φύγῃ μὲ τὸ παιδίον εἰς τὴν πλησιεστέραν οἰκίαν. Τὸ παιδίον ἐσώθη!

Ποία νὰ ἦτο ἡ γυνὴ αὐτή; Βεβαίως τόσην τόλμην δύναται νὰ ἔχῃ μόνον μία μήτηρ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Η'. Φυσιογνωστικά.

Ἐστεμμένα

1. Ὁ ποῦς.

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητάριον σελ. 99)

Οἱ πόδες εἶναι τὰ κάτω ἄκρα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ἔχομεν δύο πόδας, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν. Ὁ ποῦς ἔχει πέντε δακτύλους. Ὁ μηρός, τὸ γόνυ, ἡ κνήμη, οἱ ἀστράγαλοι, ἡ πτέρνα, ὁ ταρσός, οἱ δάκτυλοι, οἱ ὄνυχες, εἶναι μέρη τοῦ ποδός. Μὲ τοὺς πόδας περιπατοῦμεν καὶ τρέχομεν. Πρέπει νὰ πλύνωμεν τοὺς πόδας συχνάκις. Πρέπει νὰ ἔχωμεν τοὺς πόδας θερμούς.

Ἡ ῥίς.

Ἡ μύτη λέγεται καὶ ῥίς. Ἡ ῥὶς εἶναι μακρά. Ἄρχεται ἀπὸ τοῦ μεσοφρύου καὶ φθάνει σχεδὸν ἕως εἰς τὸ ἄνω χεῖλος. Ἡ ῥὶς ἔχει τρία μέρη, τὸ ἄνω, τὸ κάτω, καὶ τὸ μέσον. Τὸ κάτω μέρος τῆς ῥινὸς λέγεται ἀκρορρίνιον. Τὸ μέσον λέγεται ἡ ῥάχις τῆς ῥινός. Τὰ κάτω μέρη τῆς ῥινὸς λέγονται ῥώθωνες. Διὰ τῆς ῥινός ἀναπνέομεν καὶ ὀσφραινόμεθα. Ἀπὸ τὴν ῥῖνα ἐξέρχεται ἡ μύξα. Πρέπει νὰ καθαρίζωμεν τὴν ῥῖνα μὲ τὸ ῥινόμακτρον.

Ἐστιγματισμένα

1. Τὰ δάση

(Χ. Παπαμάρκου Ἀλφαβητάριον σ. 98-99)

Τὰ δάση εἶνε τόποι μεγάλοι γεμᾶτοι ἀπὸ δένδρα. Τὰ δένδρα εἰς τὰ δάση εἶνε πυκνὰ καὶ διάφορα ἀπὸ τὰ δένδρα τῶν κήπων. Εἰς τὰ δάση εἶνε δρύες, ἐλάται, πεῦκαι. Τὰ δένδρα ταῦτα εἶνε πολὺ χονδρά, καὶ πολὺ ὑψηλά. Ἔχουσι κλώνους μεγάλους καὶ φύλλα πολλά. Μεταξὺ τῶν ὑψηλῶν δένδρων τοῦ δάσους εὑρίσκονται θάμνοι, φρύγανα καὶ πολλὰ καὶ διάφορα ὡραῖα ἄνθη.

Εἰς τὰ δάση εὑρίσκονται καὶ πολλὰ ζῷα. Ἐκεῖ πεταλοῦδαι μὲ διάφορα χρώματα παίζουσι. Μικροὶ καὶ μεγάλοι κάνθαροι τρέχουσιν. Ἀκόμη καὶ μικρὰ ὀφείδια καὶ σαῦραι δὲν λείπουσιν. Ἀλλὰ ὡραιότερα ἀπὸ ὅλα τὰ ζῷα εἶνε τὰ πτηνά, τὰ ὁποῖα ψάλλουσιν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐδῶ κελαδεῖ ὁ σπίνος, ἐκεῖ ψάλλει ὁ μαῦρος κόσσυφος, παρέκει ᾄδει ἡ ἀηδών, πανταχοῦ τερετίζει ὁ τέττιξ. Ὅλα εἶνε εὔθυμα ἀπὸ τὸ πρωὶ ἕως τὴν ἑσπέραν. Ἐδῶ ἔχουσι καὶ τὰς φωλεάς των τὰ πτηνά, ἄλλα εἰς τοὺς θάμνους, ἄλλα εἰς τοὺς κλάδους τῶν δένδρων, ἄλλα εἰς τὴν γῆν καὶ ἄλλα εἰς τὰ κούφια δένδρα.

Εἰς τὰ δάση ζῶσι καὶ πολλὰ ζῷα τετράποδα. Λαγοί, ἀλώπεκες, κουνέλια, ἄγριοι χοῖροι, λύκοι καὶ πολλὰ ἄλλα ζῷα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐστεμμένα

2. Ὁ σῦς.

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητ. σελ. 86-87)

Ὁ χοῖρος εἶναι ζῶον οἰκιακόν. Εἶναι πολὺ ὠφέλιμος εἰς τὸν ἄνθρωπον. Τὸ κρέας τοῦ χοίρου εἶναι νόστιμον καὶ θρεπτικόν, ἀλλ' ὀλίγον σκληρόν. Τὰ μηρία τοῦ χοίρου ἁλατίζουσι καὶ καπνίζουσι. Τὰ τοιαῦτα μηρία τοῦ χοίρου λέγονται χοιρομήρια. Ἀπὸ τὸ δέρμα τοῦ χοίρου κατασκευάζουσιν οἱ χωρικοὶ ὑποδήματα. Ὁ χοῖρος εἶναι πολὺ παχὺ ζῶον. Ἀπὸ τὸ κρέας καὶ τὸ πάχος τοῦ χοίρου γίνονται τὰ λουκάνικα. Τὰ λουκάνικα λέγονται καὶ ἀλλᾶντες. Ἀπὸ τὰς τρίχας τοῦ χοίρου κατασκευάζουσι ψήκτρας. Αἱ ψῆκτραι χρησιμεύουσι πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὑποδημάτων καὶ τῶν φορεμάτων. Μὲ τὸ πάχος τοῦ χοίρου ἀλείφουσι τὰς μηχανάς. Ὁ χοῖρος εἶναι πολὺ ἀκάθαρτον ζῶον. Ἀρέσκεται νὰ κυλίηται εἰς τὸν βόρβορον. Μὲ τὸ ρύγχος του ἀνατρέπει τὴν κόπρον. Ὁ ἀρσενικὸς χοῖρος λέγεται καὶ σῦς. Ὁ θηλυκὸς χοῖρος γεννᾷ ἕως δώδεκα χοιρίδια. Ὁ χοῖρος ἀγαπᾷ τὰς βαλάνους καὶ τὰ κεράτια (ξυλοκέρατα).

Τί κατασκευάζουσι μὲ τὰς τρίχας τοῦ χοίρου; Ποῖον ζῶον μᾶς δίδει πάχος καὶ ἀλλᾶντας; Πῶς εἶναι τὸ κρέας τοῦ χοίρου; κτλ.

Ἐστιγματισμένα

2. Οἱ ποταμοί.

(Χ. Παπαμάρκου Ἀλφαβητ. σελ. 86-87).

Ἀπὸ τὰς πηγὰς γίνονται τὰ ρυάκια Τὰ ρυάκια κυλίουσι τὰ καθαρὰ καὶ δροσερὰ νερά των ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς βράχους καὶ ἀπὸ τὰς πεδιάδας καὶ ἀπὸ τὰ δένδρα μὲ πολλὴν ὡραιότητα καὶ μὲ ἓν ἁπαλὸν κελάρυσμα. Τὸ κελάρυσμα τῶν ρυακίων καὶ ὁ δρόμος τῶν νερῶν των προξενοῦσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον πολλὴν εὐχαρίστησιν. Ἀπὸ τὰ ρυάκια ταῦτα γίνονται οἱ ποταμοί.

Ἐντὸς τῶν ποταμῶν ζῶσι πολλὰ καὶ διάφορα ὀψάρια. Τὰ νερά τῶν ποταμῶν ῥέουσιν ἥσυχα καὶ ἁπαλά. Τὴν ἡμέραν, ὅταν ὁ ἥλιος λάμπῃ, τὰ μέρη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα οἱ ποταμοὶ ῥέουσιν, εἶνε ὡραιότατα. Χόρτα πολλὰ καὶ τρυφερά, καλάμια πολλὰ καὶ καταπράσινα, δένδρα ὡραῖα καὶ ὑψηλά, ἄνθη μὲ πολλὰ καὶ εὔμορφα χρώματα εὑρίσκονται εἰς ὅλα τὰ μέρη. Φῶς πολὺ ὑπάρχει. Ἀγελάδες, πρόβατα καὶ ἵπποι βόσκουσιν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Τὰ πρόβατα βληχῶνται, οἱ κώδωνες οἱ κρεμάμενοι ἐκ τοῦ τραχήλου των ἠχοῦσιν ὡραιότατα. Εὐφραίνεται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου νὰ βλέπῃ καὶ νὰ ἀκούῃ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Θ'. Ποιήματα

Ἐστεμμένα

1. Πρέπει νὰ εὐσπλαγχνιζώμεθα τοὺς δυστυχεῖς.

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητ. σελ 86)

«Ταξειδεύων ἕνας ὄνος, μὲ ἁλάτι
[φορτωμένος
»μ' ἕνα ἵππον, ὁ ὁποῖος ἦτο μό-
[νον σελλωμένος,
»τὸν θερμοπαρακαλοῦσε κάτι νὰ
[τὸν βοηθήσῃ,
»ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ βάρος ἐφοβεῖτο,
[μὴ ψοφήσῃ.
»Τὸ μισὸ μόνον γομάρι, τοῦλεγεν,
[ἐὰν σὺ πάρῃς,
»διὰ σὲ θὰ εἶν' παιγνίδι, δι' ἐμὲ
[δὲ πολλὴ χάρις.
»Ἀλλ' ὁ ἵππος εἶπεν, ὄχι, καὶ ἐχό-
[ρευεν ἐμπρός του,
»ἕως ὅτου τέλος πάντων ἔπεσεν
[ὁ σύντροφός του.
»Ἐκατάλαβε τὸ λάθος· ἀργὰ ὅμως
[καὶ εἰς μάτην,
»ἠναγκάσθη καὶ μὴ θέλων εἰς τὴν
[ράχιν του νὰ πάρῃ
»τοῦ κυρ' ὄνου τὸ γομάρι·
»καὶ τὸ δέρμα του ἀκόμη τοῦ ἐκά-
[θισαν στὴν πλάτη».

Ἐστιγματισμένα

1. Τὰ διψασμένα ἄνθη.

(Χ. Παπαμάρκου Ἀλφαβητ. σελ. 85-86)

Τἄνθη μου τ' ἀγαπημένα
ἔχουν δίψαν τὰ καϋμένα.
Νὰ διψοῦν δὲν θὰ τ' ἀφήσω,
τρέχω νὰ τὰ βοηθήσω.

Ἄνθη μου ἀγαπημένα,
ποὺ 'διψάσατε καϋμένα,
περιμένετε ὀλίγο,
μὴ φοβεῖσθε, δὲν θὰ φύγω.

Πεταχτὴ 'ςὰν τὸ ζαρκάδι
θὰ ὑπάγω 'ςτὸ πηγάδι
νὰ σᾶς φέρω, θὰ τὸ 'δῆτε,
τὸ νεράκι, ποὺ ζητεῖτε.

Ἔφυγε τὸ κοριτσάκι
μὲ τὴν στάμναν 'ς τὸ χεράκι
πάλιν ἔρχεται τρεχάτη
μὲ τὴν στάμναν της γεμάτη.

Ἄνθη μου ἀγαπημένα,
ποὺ 'διψάσατε καϋμένα,
ἔφερα νερὸ νὰ πιῆτε
καὶ καλὰ νὰ δροσισθῆτε.

Ἐστεμμένα

2. Ὁ γάτος.

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητ. σελ. 93)

Στὴν θερμάστραν ἐμπρὸς
ἕνας γάτος χονδρὸς
πάντ' ἀπλώνεται·
μὲ τὰ μάτια κλειστὰ
νὰ τεντώνεται.

Ἐστιγματισμένα

Καλοκαιρία.

(Χ. Παπαμάρκου Ἀλφαβητ. σελ. 99)

Γελᾷ τοῦ θέρους ὁ καιρός,
ὁ λόφος θάλλει ἀνθηρός.
Τὴν γῆν κοσμεῖ Θεοῦ χαρά,
ὁ κύκνος παίζ' εἰς τὰ νερά.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τεμπελιά, κανταριά,
ῥωθωνίζει βαρειά,
τὸν ἀκούετε;
Κἄπου, κἄπου ξυπνᾷ
καὶ μὲ πόδια στιλπνὰ
ξερολούεται.
Πλὴν τὸ πτῶμα αὐτὸ
ποῦ εἶν' ἐδῶ ξαπλωτό,
τί νομίζετε;
ἐν καιρῷ τῆς νυκτὸς
ὡσὰν λέων ῥικτὸς
ἀγωνίζεται.
Κάτω χθὲς σ' τὴν αὐλὴ
χύθηκ' αἷμα πολὺ
ἀπ' τὸ νύχι του.
Στὰ ποντίκια σφαγή,
τὸν φθονοῦν στρατηγοὶ
γιὰ τὴν τύχη του.

Χωρὶς νεφέλην κυανοῖ
τερπνοὶ προσβλέπουν οὐρανοί.
Εἰς κήπους, δάση καὶ βουνὰ
τὸν Πλάστην ψάλλουν τὰ πτηνά.

Ἡ πρωία.

Ὡραία ἀνατέλλει
καὶ πάλιν ἡ αὐγὴ
καὶ ῥῶς γλυκὺ μᾶς στέλλει
καὶ μειδιᾷ ἡ γῆ,

Σιγά, σιγὰ ῥοδίζουν
αἱ ἄκραι τῶν βουνῶν
καὶ εὔθυμα ὀρθρίζουν
τὰ σμήνη τῶν πτηνῶν.

Ἀκούετε πῶς ψάλλει
φαιδρά των ἡ φωνὴ
τῆς φύσεως τὰ κάλλη
καὶ τὸν Θεὸν ὑμνεῖ.

Ἐκεῖνος τὰ κοιμίζει
ὡς τρυφερὰ τροφός,
Ἐκεῖνος τ' ἀφυπνίζει
μὲ δρόσον καὶ μὲ ῥῶς.

Ι'. Τὰ τελευταῖα μαθήματα τῶν Ἑλληνικῶν Ἀλφαβηταρίων

Ἐστεμμένα

Αἰνίγματα.

(Μ. Βρατσάνου Ἀλφαβητ. σιλ. 119-120)

1. Ἔχω ἕνα βαρελάκι, κι' ἔχει δυὸ λογιῶν κρασάκι. Τί εἶναι; (τὸ ὠόν).

2. Μακρύς, μακρὺς καλόγηρος καὶ κόκκαλα δὲν ἔχει. Τί εἶναι; (ὁ καπνός).

Ἐστιγματισμένα

Εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

(Χ. Παπαμάρκου Ἀλφαβητ. σιλ. 107-109)

Δοξολογεῖτε τὸν Θεόν, διότι εἶνε ἀγαθός.

Δοξολογεῖτε τὸν Θεόν, ὅστις ἔκαμε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τοὺς ῳωστῆρας τοὺς μεγάλους· τὸν ἥλιον διὰ νὰ ῳωτίζῃ τὴν ἡμέραν, καὶ τὴν σελήνην καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

3. Τέσσαρ' ἀδέλφια 'γκαλιασμένα,
σένα σεντουκάκι εἶν' κλεισμένα.
(κάρυον).

4. 'Απ' ἔξω κοῦκλα, καὶ ἀπὸ μέσα πανοῦκλα,
(ἄπιον ἐνέχον σκώληκα).

5. Τὸν μεγάλον ἀδελφόν μου
τὸν εὑρίσκεις 'στὸ ἀλῶνι,
πλὴν στὸ στόμα σου ἐμένα
τῶνα χέρι σου μὲ χώνει.
(Περόνι καὶ ἀνεμιστήριον).

6. Χίλιοι μύριοι καλογέροι
σένα ῥάσο τυλιγμένοι.
(ῥόδιον).

Παροιμίαι.

1) Φασοῦλι φασουλάκι
γεμίζ' τὸ σακκουλάκι

2) "Οποιος καθίσει μὲ στραβόν, τὸ πρωὶ ἀλλοιθωρίζει.

3) Χόρευε καλὴ Μαροῦ
κ'ἔχε κ' ἔννοια τοῦ σπητιοῦ.

4) "Ομοιος τὸν ὅμοιον ἀγαπᾷ.

5) 'Ιδοὺ ἡ 'Ρόδος, ἰδοὺ καὶ τὸ πήδημα.

6) Κατὰ τὸν μαστρογιάννη καὶ τὰ κοπέλια του.

7) Κάλλιο πέντε καὶ στὸ χέρι παρὰ δέκα καὶ καρτέρει.

Φράσεις δυσπρόφερτοι πρὸς ἄσκησιν τῆς γλώσσης.

1) 'Ασπρη πέτρα ξέξασπρη, κι' ἀπὸ τὸν ἥλιο ξεξασπρότερη.

2) Τὸ βράχο, βράχο ἀνέβαινα κ' ἔτρωγα βραχόσφακτα.

3) Μὰ ἐκκλησιὰ μολυβωτή, μολυβοκανδυλογλυπτοπελεκητή· καὶ ποιὸς τὴν ἐμολυβοκανδυλογλυπτοπελέκησε; — 'Ο γυιὸς τοῦ μολυβοκανδυλογλυπτοπελεκητοῦ.

4) 'Ο παπᾶς ὁ παχὺς ἔφαγε παχειὰ φακή. — Γιατί, παπᾶ παχύ, ἔφαγες παχειὰ φακή;

τοὺς ἀστέρας διὰ νὰ φέγγωσι τὴν νύκτα.

Δοξολογεῖτε τὸν Θεόν, ὅστις δίδει τροφὴν εἰς ὅλα, ὅσα ἔχουσι ζωήν.

Δοξολογεῖτε τὸν Θεόν, ὅστις ἔχει τὸν θρόνον αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ὅστις ἔκαμε καὶ κυβερνᾷ τὸν κόσμον.

Ψυχή μου! εὐλόγει τὸν Κύριον. Κύριε, Θεέ μου! εἶσαι παραπολὺ ἀγαθός.

Σὺ κάμνεις νὰ ἀναβλύζωσιν αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς βράχους καὶ ἀπὸ τὰς φάραγγας.

Σὺ διατάττεις νὰ ῥέωσιν αὐτὰ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ὄρη διὰ νὰ πίνωσιν ὅλα τὰ ζῶα τῶν ἀγρῶν, καὶ διὰ νὰ σβύνωσι τὴν δίψαν αὐτῶν ὅλα τὰ θηρία τῶν βουνῶν.

Σὺ ἔκαμες τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ καὶ τοὺς βράχους τοὺς μεγάλους διὰ νὰ κατοικῶσι τὰ ἄγρια θηρία.

Σὺ ἔκαμες τὰ δένδρα διὰ νὰ κάμνωσι τὰς φωλεὰς αὐτῶν τὰ πτηνὰ καὶ διὰ νὰ κελαδῶσιν ἀνάμεσα τῶν φύλλων αὐτῶν.

Σὺ ἔκαμες τὴν θάλασσαν διὰ νὰ κατοικῶσιν ὅλα τὰ ὀψάρια, μικρὰ καὶ μεγάλα.

Σὺ φροντίζεις δι' ὅλα αὐτά.

Σὺ δίδεις εἰς ὅλα αὐτὰ τὴν τροφήν των.

Σὺ βρέχεις ἀπὸ τὸν οὐρανόν.

Σὺ γεμίζεις τὴν γῆν ἀπὸ καρπούς.

Σὺ διατάττεις νὰ βλαστάνῃ τὸ χόρτον, διὰ νὰ τρέφωνται τὰ ζῶα, καὶ ὁ σῖτος καὶ ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία, διὰ νὰ τρέφωνται καὶ εὐχαριστῶνται οἱ ἄνθρωποι.

Σὺ ἔκαμες τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, διὰ νὰ γίνεται ἡμέρα καὶ νύξ, ἔαρ καὶ θέρος, φθινόπωρον καὶ χειμών.

Σὺ φέρεις τὸ σκότος καὶ γίνε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

5) Μάρπτε, σφίγξ, κλώψ, ζδυχθηδόν.

6) Βέδυ, ζάμψ, χθώ, πλῆκτρον, σφίγξ.

7) Κναξζδί, χθύπτης, φλεγμύ, δρόψ.

ται νύξ, διὰ νὰ περιφέρωνται τὰ θηρία τοῦ δάσους καὶ ζητῶσι τὴν τροφὴν αὐτῶν.

Σὺ κάμνεις νὰ ἀνατέλλῃ ὁ ἥλιος καὶ νὰ γίνεται ἡμέρα, διὰ νὰ ἐξέρχωνται οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν ἕως τὴν ἑσπέραν καὶ διὰ νὰ πηγαίνωσι τὰ θηρία νὰ κοιμηθῶσιν εἰς τὰ σπήλαια αὐτῶν.

Θεέ μου! Πόσον πολλὰ καὶ πόσον μεγάλα εἶνε τὰ ἔργα σου! Ὅλα τὰ διέταξες μὲ σοφίαν καὶ ὅλη ἡ γῆ εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὰ ἀγαθά σου.

Ἐνόσῳ ζῶ, θὰ δοξάζω καὶ θὰ εὐλογῶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου.

Ἔρχεται τἀληθὲς εἰς φῶς ἐνίοτ' οὐ ζητούμενον 1).

1) Μένανδρος, ἀπ. 433, Kock τόμ. 3, σελ. 126.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Β΄ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

'Επεὶ δὴ συμβέβηκεν εἶνσι τὴν ἀρετὴν περὶ τὸ χαίρειν ὀρθῶς καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν, δεῖ δῆλον ὅτι μανθάνειν καὶ συνεθίζεσθαι μηθὲν οὕτως ὡς τὸ κρίνειν ὀρθῶς καὶ χαίρειν τοῖς ἐπιεικέσιν ἤθεσι καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν.

'Αριστοτέλης, Πολιτικὰ 1340, α, 14.

'Η οἰκονομία τοῦ βιβλίου· τάξις καὶ διαίρεσις. — 'Η εὕρεσις· ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ γενναία καὶ σπουδῆς ἀξία. — 'Η λέξις ὑπτία καὶ ἐπαγωγικὴ καὶ περιρρέουσα τοῖς νοήμασιν, ὁ λόγος ἁπλοῦς καὶ ἀφελής, τὰ κῶλα μικρὰ καὶ κομματικά. — Διηγήματα, Αἰσώπειοι μῦθοι καὶ 'Εκφράσεις τόπων, πραγμάτων, ζώων καὶ φυτῶν τὸ πλεῖστον τοῦ περιεχομένου. 'Η ἑρμηνεία αὐτῶν σαφὴς καὶ ἐναργής. Σαφήνεια. — Συντομία. Τὸ εὖ, τὸ πρέπον, τὸ βέλτιστον πανταχοῦ καὶ πάντοτε· τὸ ξηρόν, τὸ στυγνόν, τὸ βραχὺ οὐδαμοῦ καὶ οὐδέποτε. — Χάρις. — Πιθανότης. — 'Η παιδευτικὴ δύναμις τῆς γενναίας καὶ σπουδαίας διδακτικῆς ὕλης. — 'Η πρὸς τοὺς ῥιγῶντας καὶ πεινῶντας εὐσπλαγχνία· χειμών, πενία. — 'Εν πᾶσι τηρητέον τὸν τύπον τῆς συνήθους διαλέκτου. — Τὰ ὀνόματα μήτε ἀπόρρητα καὶ ἔξω πάτου, μήτε ἀγοραῖα καὶ καπηλικά. — 'Ομοιότης ἐν τῷ λόγῳ. — Τὸ ἀνάλογον ἐν τῇ λέξει. — 'Επιστημονικὴ ὀρθότης καὶ ἀκρίβεια ἐν πᾶσιν.

'Υπογραφὴν ἡ περὶ τοῦ 'Ελληνικοῦ ἀναγνωσματαρίου τῶν μαθητῶν τῆς δευτέρας τάξεως τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως κρίσις φέρει «'Ιω. Πρωτόδικος».

'Ο κύριος οὗτος ἀρχόμενος τῆς κρίσεως αὐτοῦ λέγει τάδε·

«Χειρόγραφον ἐκ σελ. 229 εἰς φύλλον ἡμίκλαστον, περιέχον 17 ποιήματα καὶ 66 πεζογραφήματα. 'Εκ τῶν πεζογραφημάτων 13 εἶνε πραγματογνωσίαι, τὰ δὲ λοιπὰ μῦθοι καὶ ἠθικὰ διηγήματα. Τὸ σύνολον τοῦ περιεχομένου διαιρεῖται εἰς 12 κεφάλαια. Εἰς ἕκαστον δὲ τῶν κεφαλαίων ὑπάγονται πεζὰ καὶ ποιήματα τῆς αὐτῆς ἐννοίας· οἷον εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον, ὅπερ ἐπιγράφεται 'Απείθεια, ὑπάγονται 6 πεζὰ ὑπὸ διάφορον ἐπιγραφὴν καὶ ἓν ποίημα. 'Εν ἀρχῇ προτίθεται πίναξ τῶν περιεχομένων, ἐν ᾧ ἀναγράφονται ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν μετὰ παραπομπῆς εἰς τὰς ἠριθμημένας σελίδας αἱ ἐπιγραφαὶ ἑκάστου τῶν περιεχομένων. Τὸ βιβλίον εἶνε γεγραμμένον μετ' ἐξαιρέτου φιλο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καλίας καὶ καθαρότητος. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ 1). Περὶ δὲ τῆς ποιότητος παρατηροῦμεν τάδε· τὰ μὲν ποιήματα μετὰ προσοχῆς ἐκλελεγμένα ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν εἶνε ἄψογα καὶ ἐπιτυχῆ, τὰ δὲ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε ὀρθὰ καὶ πρόσφορα πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν προτίθενται. Καὶ ὁ μὲν λόγος εἶνε λίαν ἐπιμεμελημένος καὶ ἀκριβὴς πλὴν τῆς ἐνιαχοῦ χρήσεως ἀρχαίων καὶ ἀκαταλήπτων τοῖς παισὶ καὶ τοῖς διδασκάλοις αὐτοῖς ὀνομάτων 2) κατὰ τὰ ἄλλα εἶνε σαφὴς, εὔκολος, ἄφθονος καὶ εὔστροφος. . Τὸ ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου εἶνε πολὺ ὑπέρτερον τῶν δύο ἄλλων Ἀναγνωσματαρίων».

Ὑπὸ ταῦτα κεῖται ἡ ὑπογραφὴ «Ἰω. Πρωτόδικος», ὡς ἐλέχθη. Ἀλλ' ἡ αὐτὴ ὑπογραφὴ «Ἰω. Πρωτόδικος» εὑρίσκεται καὶ ὑπὸ ταῦτα: «Καθὼς δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐκθέσεων τῶν εἰσηγητῶν καταφαίνεται ἡ ἐπιτροπεία ἐκ τῶν Ἀναγνωσματαρίων τῆς Β' τάξεως ἐγκρίνει . . ἐπὶ ἓν ἔτος τὸ τοῦ Χαρισίου Παπαμάρκου».

Καὶ διὰ τί, ἀφοῦ τόσον ἔξοχον εὑρέθη καὶ τόσον ὑπερτερεῖ τῶν ἄλλων δὲν ἐβραβεύθη διὰ τρία ἔτη, ὅπως καὶ τὰ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἐξαιρετικῶς αὐτὸ ἐκ πάντων μόνον ἐνεκρίθη δι' ἓν ἔτος; Διότι βεβαίως οὕτω ἀπεφάσισεν ἡ πλειονοψηφία. Ἀλλὰ τότε διὰ τί δὲν διεμαρτυρήθη ὑπὲρ τοῦ καταπατουμένου δικαίου καὶ τῆς περιυβριζομένης ἀληθείας; Διὰ τί; Κυρίως μὲν διότι ἦτο ἐμὸν καὶ «ἀφρόνως καὶ προπετῶς συνεπείσθη» 3) ὑπὸ τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ, κατὰ τὸ φαινόμενον δὲ δι' ἐπιστημονικοὺς δῆθεν λόγους, οἵτινες φέρονται νῦν ἐκτετυπωμένοι ἐν τῇ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἐκθέσει, τῇ φερούσῃ τὴν ὑπογραφὴν «Ἰω. Πρωτόδικος»!! 4).

1) Εἶνε τοῦτο *κρίσις* περὶ τῆς οἰκονομίας, ἡ ἁπλῆ ἀντιγραφὴ τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων; Ὅτι δὲ εἶνε γεγραμμένον «μετὰ καθαρότητος καὶ ἐξαιρέτου φιλοκαλίας» προσθέτει τι εἰς τὴν οἰκονομίαν ἢ χαρακτηρίζει «*τὸ τεχνικώτερον μέρος τοῦ πραγματικοῦ, τὸ λεγόμενον μὲν οἰκονομικόν, ἐν ἁπάσαις δὲ γραφαῖς ἐπιζητούμενον, ἐάν τε φιλοσόφους προέληται τις ὑποθέσεις, ἐάν τε ῥητορικάς*;» Τίποτε ἄλλο δὲν εὑρέθη νὰ παρατηρηθῇ περὶ τῶν στοιχείων «*τοῦ οἰκονομικοῦ*», περὶ τῆς *τάξεως* τῆς *διαιρέσεως καὶ τῆς ἐξεργασίας*» δηλ. εἰμὴ μόνον ὅτι κατὰ τύχην ὁ ἀντιγραφεὺς ἦτο καλλιγράφος;

2) Τοιαῦται δὲ εἶνε, κατὰ τὸν κ. κριτήν, αἱ λέξεις: «βύας — ἀκανθυλλὶς — ἁλιάετος — κίρκος — καὶ νηττάρια», περὶ ὧν εὐθὺς κατωτέρω ὁ λόγος.

3) Δημόκριτος, Fragmenta spuria 1, Müllach, τόμ. 1, σελ. 378: Σφόδρα εὐάλωτόν ἐστιν ἡ πονηρία. | Εἰς γὰρ τὸ κέρδος μόνον ἀποβλέπουσ' ἀεὶ | ἀφρόνως ἅπαντα καὶ προπετῶς συμπείθεται.

4) *Δημόκριτος*, ἀπόσπ. 106, Müllach τόμ. 1, σελ. 347: Κίβδηλοι καὶ ἀγαθοφανέες, οἱ λόγῳ μὲν ἅπαντα, ἔργῳ δὲ οὐδὲν ἔρδοντες. — *Πολύβιος* 4, 17, 2: Δῆλον γὰρ ὡς εὐήθη καὶ μάταιον εἰκὸς φαίνεσθαι τὸν τοιοῦτον, ὅταν ὑπολαμβάνῃ τοῖς λόγοις ἐπι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αὐτὴ εἶνε ἡ γνώμη μου! Διότι ποτὲ δὲν πιστεύω ὅτι ὁ κ. Ἰω. Πρωτόδικος, παλαιὸς διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, μεταλαμπαδεύων ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν, τὴν ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς στρατιωτικαῖς σχολαῖς ἐκπαιδευομένην, γηγενεῖ φυσήματι καὶ οὐχὶ πειθαναγκαζόμενος ἠδύνατό ποτε νὰ θελήσῃ, διαψεύδων τὴν περὶ αὐτοῦ ἐπικρατοῦσαν φήμην, νὰ ἐκθεατρίσῃ ἑαυτὸν ἐπὶ τοσαύτῃ ἀγραμματοσύνῃ καὶ ἀλογιστίᾳ, ἐφ' ᾗ θὰ ἠσχύνοντο καὶ ἄλλοι πολὺ αὐτοῦ ἀγραμματότεροι καὶ πολὺ αὐτοῦ ἀλογιστότεροι!

Γράφει ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ κ. Πρωτόδικος εὐθὺς μετὰ τὰ ἀνωτέρω, οἱονεὶ μετανοήσας διὰ τὴν ἀκαριαίαν αὐτοῦ ὀρθοφροσύνην, τάδε:

«Ὅμως ἡ χρῆσις περὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ λόγου πολλῶν μικρῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ παράταξιν προτάσεων πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν λεγομένων καθιστᾷ μὲν τὸν λόγον ἀναλυτικόν, ἁπλοῦν καὶ ἀφελῆ, ἀλλὰ καὶ χαλαρὸν καὶ ψυχρόν, ἐλλειπούσης τῆς εἰς τὰ πράγματα καὶ τὴν λέξιν εὐστόχου συντομίας τῆς παρεχούσης δύναμιν καὶ χάριν»

καὶ πλέον οὗ, ἐπιλαθόμενος μὲν τοῦ τε Ἀριστοτέλους κελεύοντος: «Δεῖ τὸν λέγοντα μὴ φάναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ λέγειν, καὶ μὴ τίθεσθαι μηδὲν μηδ' ἀξιοῦν ἀξίωμα ἄλογον, ἀλλ' ἢ ἐπαγωγὴν ἢ ἀπόδειξιν φέρειν» 1), καὶ τοῦ Θέωνος παραινοῦντος: «Ὁ διορθῶν ὑποδεικνύτω παρὰ τί γέγονε τὸ ἁμάρτημα καὶ πῶς ἐνδέχεται βέλτιον ποιῆσαι» 2), παρασχὼν δὲ εὔλογον ἀφορμὴν εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τοῦ Δημοσθένους εἰπόντος ποτέ: «Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐλέγξαι δὲ μηδέν» 3).

κρύψεσθαι τὰς τῶν πραγμάτων ἐναργείας.— *Μένανδρος*, ἀπ. 680, Kock τόμ. 3, σελ. 197: Ὁ μὲν λόγος σου συνέσεως πολλῆς γέμει, | τὰ δ' ἔργα σύνεσιν οὐκ ἔχοντα φαίνεται.—*Εὐριπίδης*, ἀπ. 587, Dindorf: Ὅστις λέγει μὲν εὖ, τὰ δ' ἔργ' ἐφ' οἷς λέγει | αἴσχρ' ἐστὶν αὐτοῦ, τὸ σοφὸν οὐκ αἰνῶ τόδε.

1) Ἀριστοτέλης, Φυσικῆς ἀκροάσεως 252, α, 22.

2) Θέων, Προγυμνάσματα 2, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 171, ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 72.

3) Δημοσθένης, Πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1309.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλὰ καὶ μιαρία τις ἐν τῇ τοιαύτῃ πράξει ἐνυπάρχει, καθ' ὅσον ἀφαιρεῖται ἀπὸ τοῦ προσβαλλομένου πᾶν μέσον ὑπερασπίσεως· οὕτω δὲ ἀπὸ τοῦ ἀσφαλοῦς ἀνυπεράσπιστος ἄνθρωπος προσβάλλεται. Τί γνωρίζω ἐγὼ π. χ. περὶ τῆς πηγῆς, ἐξ ἧς ἀπέρρευσεν ἡ τοιαύτη κατάκρισις; Τοὐλάχιστον ἓν παράδειγμα νὰ προσήγετο! Τότε θὰ ἠδυνάμην ἴσως, ἐὰν ὄντως δὲν ἤμην ἄξιος τοιαύτης κατακρίσεως, νὰ ὑπερασπίσω ἐμαυτόν. Ἀλλὰ νῦν τί νὰ πράξω; Σμικρόν τι δυστυχῶς! Εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ περιορισθῶ μόνον εἰς τὴν ἀνάλυσιν αὐτῆς ταύτης τῆς παρατηρήσεως τοῦ κ. κριτοῦ, ἀσχέτως πρὸς τὸ καυτηριαζόμενον ἄγνωστον πλημμέλημα τοῦ ἐμοῦ λόγου.

Ὁ κ. κριτὴς λέγει ὅτι τοῦ ἀναποδείκτως κατακρινομένου ἐκείνου λόγου μου ἡ ἑρμηνεία εἶνε «σαφὴς» καὶ ὁ λόγος «ἁπλοῦς» καὶ «ἀφελής». Τούτων οὕτως ἐχόντων πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ καταστῇ ὁ λόγος τοιοῦτος ἄνευ τῶν «μικρῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ παράταξιν προτάσεων», ἃς κατακρίνει; Εἶνε ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ δὴ πρὸ πολλοῦ γνωστὰ σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε: «Σαφήνεια ὑπ' εὐκρινείας γίνεται καὶ καθαρότητος.. καθαρότητος κῶλα.. μικρὰ καὶ κομματικὰ καὶ καθ' ἑαυτὰ ἀπαρτίζοντα τὰς ἐννοίας· τὰ γὰρ μακρὰ τῶν κώλων καὶ αἱ περίοδοι οὐ καθαροῦ λόγου — κῶλα εὐκρινείας τὰ αὐτά ἐστι καθαρότητι . . κῶλα σεμνὰ ἅπερ καὶ καθαρά, λέγω τὰ βραχύτερα. ὥσπερ γὰρ ἀφορισμοὺς αὐτὰ εἶναι δεῖ — ἀφελῆ σχήματα καὶ κῶλα ταὐτὰ ἅπερ ἦν καὶ καθαρά 1).

Λοιπὸν κατὰ τοὺς Ἕλληνας τεχνογράφους ὁ λόγος ὁ καθαρὸς καὶ ὁ εὐκρινής, (ἐξ ὧν συναπολεῖται ὁ σαφής), ὁ λόγος ὁ ἀφελής, πρὸς δὲ καὶ ὁ λόγος ὁ γοργός, ὁ γλυκύς, ὁ τραχύς, ὁ σφοδρὸς διαπεραίνονται διὰ κώλων βραχέων, διὰ κώλων κομματικῶν 2). Τί πταίω ἐγὼ λοιπὸν νῦν, ἂν οὗτοι κελεύουσι ταῦτα, ἐγὼ ἀκολουθῶ αὐτά, ὁ

1) *Ἑρμογένης*, περὶ ἰδεῶν, τόμ. 1, κεφ. 3, ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 207. ἔκδ. Spengel τόμ. 2, σελ. 279.— *Αὐτόθ.* Walz σελ. 208· Spengel σελ. 279.— *Αὐτόθ.* Walz σελ. 217· Spengel 285.— *Αὐτόθ.* Walz, σελ. 229. 322· Spengel, σελ. 294. 364.

2) *Ἑρμογένης* περὶ ἰδεῶν τόμ. 6'. ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 302. ἔκδ. Spengel τόμ. 2, σελ. 349: «*Κῶλα* τοῦ λόγου τοῦ γοργοῦ πάντως εἶνε βραχέα δεῖ. Αὐτόθ. Walz, σελ. 322, Spengel, σελ. 364: *Σχήματα* δὲ γλυκύτητος ἅπερ καὶ ἀφελείας ἐλέγομεν εἶναι καὶ ἔτι καθαρότητος.— *αὐτοθ.* Walz σ. 238. Spengel, σ. 300 καὶ 303: Κῶλα δὲ τραχέα τὰ βραχύτερα καὶ ἃ μηδὲ κῶλα, κόμματα δὲ καλεῖν ἄμεινον σφοδρότητος κῶλα.. σφοδρὰ καὶ τὰ μηδὲ κῶλα, κόμματα δέ, ἃ καὶ ἡ τραχύτης ἔχει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲ κ. κριτὴς διατελεῖ ἐν τελεία ἀγνοίᾳ πάντων τούτων; Μοὶ φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ὁμολογεῖν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι ὁ λόγος εἶνε ἁπλοῦς καὶ ἀφελής, ἀπαιτεῖν δ' ἀφ' ἑτέρου παρ' αὐτοῦ τάχος, συντονίαν, ἀξίωμα, στιβαρότητα, σφοδρότητα, δεινότητα, ἀκμήν, μέγεθος, εἶνε ὀλίσθημα μέγα, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἐξωλίσθαινεν ὁ κ. κριτής, ἐὰν ἠδύνατο ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ νὰ συνδυάσῃ τὰ δύο ταῦτα καὶ ἐάν ἐτύγχανέ ποτε νὰ ἀναγνώσῃ εἷς τινα Ἕλληνα συγγραφέα, Ἀριστείδην καλούμενον, ταῦτα: «Ὥσπερ ὁ πολιτικὸς λόγος συνειλκυσμένος ἐστί καὶ συνειληφὼς τὰ νοήματα, οὕτως ὁ ἀφελὴς ὕπτιος καὶ ἀποτεταμένος» 1).

Ἀλλ' ὅπως αἰσθανθῇ τις ταῦτα, δὲν ἀρκεῖ νὰ γηράσῃ διδάσκων τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Πρὸς τοῦτο ἢ πρέπει νὰ ἔχῃ φύσιν δεξιάν 2) ἢ πρέπει νὰ ἔχῃ μάθησιν ἐπαρκῆ 3)· στερούμενος δ' ἀμφοτέρων πρέπει νὰ ἔχῃ τοὐλάχιστον συνείδησιν τῆς θέσεώς του καὶ νὰ σιωπᾷ 4)· διότι ἄλλως διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ μετανοήσῃ πικρῶς διὰ τὴν θρασύτητα αὐτοῦ καὶ νὰ λυπηθῇ πολύ 5). «Ἀμαθίην ἄμεινον κρύπτειν» εἶνε εἷς τῶν σοφωτέρων λόγων ἐξ ὅσων ἐλέχθησάν ποτε.

Πᾶς ἄλλος κριτὴς βιβλίων ἀναγνωστικῶν, δι' ἐπταετεῖς παῖδας ὡρισμένων, γενόμενος, θὰ εἶχε τὴν φιλοτιμίαν ἢ νὰ μὴ ἀναδεχθῇ τὸ ἔργον τοῦτο, ὅπερ οὐδέποτε ἔμαθεν ἢ νὰ φροντίσῃ νὰ μάθῃ πρὸ παντὸς δύο πράγματα: Πρῶτον· τίνα εἶνε τὰ οὐσιωδέστατα στοιχεῖα, ἐξ ὧν συναπαρτίζονται τὰ τοιαῦτα ἀναγνωστικὰ βιβλία, ἅπερ ἀνεδέχθη νὰ κρίνῃ, καὶ δεύτερον· ὁποία τις καὶ ὁπόση τις εἶνε ἡ νοητικὴ δύναμις τῶν ἐπταετῶν παιδαρίων, δι' οὓς εἶνε γεγραμμένα τὰ βιβλία ταῦτα. Ἐὰν δὲ ἐφρόντιζε νὰ μάθῃ τὰ δύο ταῦτα, τὰ ἀρχοειδέστατα πάσης μαθήσεως κριτικῆς καὶ τὰ προαπαιτούμενα πάσης εὐσυνειδήτ-

1) Ἀριστείδης, τεχνῶν ῥητορικῶν ε'. δ'. Rhetores Graeci, ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 438. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 533.

2) Δημόκριτος ἀπ. 139, Mullach τόμ. 1, σελ. 349. Ἔστι που νέου ξύνεσις καὶ γερόντων ἀξυνεσίη· χρόνος γὰρ οὐ διδάσκει φρονέειν, ἀλλ' ὡραίη τροφὴ καὶ φύσις. — Ἰὼβ 32, 10: Οὐ γὰρ οἱ πολυχρόνιοι εἰσὶ σοφοὶ οὐδ' οἱ γέροντες οἴδασι κρίμα.

3) Μάξιμος ὁ Τύριος 31, 3: Οὐ γὰρ δι' ἀγγέλων ἡ ἱστορία ἔρχεται, ἀλλ' ἐπιστήμης πρὸς ταῦτα δεῖ· μέχρι δὲ ἄπεστι τὸ εἰδέναι, ἀνάγκη πλανᾶσθαι καὶ τὰς κρίσεις.

4) Εὐριπίδης, Ἰνώ, ἀπ. 417, Nauck, σελ. 386: Σιγᾶν δ' ὅπου δεῖ, καὶ λέγειν ἵν' ἀσφαλές. — Μηδὲ πᾶν ὅττι κ' ἐπ' ἀκερίμαν | γλῶσσαν ἔπος ἔλθῃ κελαδεῖν — Τὸ μὲν λέγειν βροτοῖς | ἡ φύσις ἔδωκε, τὸ δὲ καλῶς λέγειν τέχνη (Poet. Lyr. Gr. Bergk. fragm. adesp. 86 A, τ. 3, σ. 717. — Κωμῳδίας ἀδέσπ. ἀπ. 403, Kock τ. 3, σ. 484).

5) Αἰσχύλος, Ἀγαμέμνων 1619. Γνώσει γέρων ὢν ὡς διδάσκεσθαι βαρὺ | τῷ τηλικούτῳ σωφρονεῖν εἰρημένον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

του κριτικῆς ἀποφάνσεως, δὲν θὰ ἐξετραχηλίζετο εἰς τὸ μέγα τοῦτο σφάλμα, νὰ ἀπαιτῇ παρὰ ἀφελοῦς ἀναγνωστικοῦ βιβλιαρίου παίδων ἑπταετῶν τὴν «λέξιν εἰρομένην», διὰ μορίων καὶ διὰ μετοχῶν ἐν κώλοις περιοδικοῖς διαπεραινομένην 1). Θὰ ἔχαιρε δὲ σφόδρα βλέπων ἐν τοιούτῳ βιβλιαρίῳ νὰ γίνηται χρῆσις «περὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ λόγου πολλῶν μικρῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ παράταξιν προτάσεων πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν λεγομένων».

Διηγήματα, μῦθοι καὶ «ἐκφράσεις προσώπων, πραγμάτων, τόπων ζώων, φυτῶν» εἶνε τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων παίδων ἑπταετῶν. Πάντα δὲ ταῦτα τοιαύτην τὴν λέξιν ἀπαιτοῦσιν, «ὑπτίαν καὶ ἐπαγωγικὴν καὶ περιρρέουσαν τοῖς νοήμασι καὶ οὐχὶ στρογγύλην καὶ συγκεκροτημένην καὶ μηδὲν ἔχουσαν κολπῶδες» 2). Καὶ πάσης μὲν λέξεως ἡ πρωτίστη ἀρετὴ εἶνε ἡ σαφήνεια 3), μάλιστα δὲ τῆς τῶν διηγημάτων. Ἐν τούτοις ἡ σαφήνεια ἐπικρατεῖ πασῶν τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, καὶ αὕτη ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας ἐπιζητεῖται καὶ τιμᾶται 4). Ἀλλ' ἡ σαφήνεια ἐπιγέννημα οὖσα τῆς καθα-

1) Ἀριστοτέλης, Ρητορικὴ 1409, 6, 13. Περίοδος δὲ ἡ μὲν ἐν κώλοις, ἡ δ' ἀφελής. ἔστιν δ' ἐν κώλοις μὲν λέξις ἡ τετελειωμένη τε καὶ διῃρημένη καὶ εὐανάπνευστος, μὴ ἐν τῇ διαιρέσει ὥσπερ ἡ εἰρημένη περίοδος, ἀλλ' ὅλη. κῶλον δ' ἐστὶν τὸ ἕτερον μόριον ταύτης. *ἀφελῆ δὲ λέγω τὴν μονόκωλον.* δεῖ δὲ καὶ τὰ κῶλα καὶ τὰς περιόδους μήτε *μυούρους* εἶνε μήτε *μακράς.*

2) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεύς, Περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος, κεφ. 18: Ἡ τοῦ Ἰσοκράτους λέξις . . ὑπτία ἐστι καὶ ἐπαγωγικὴ καὶ περιρρέουσα τοῖς νοήμασι, ὥσπερ εἰσὶν *αἱ τῶν ἱστορικῶν·* ἡ δὲ ἐναγώνιος στρογγύλη τε εἶναι βούλεται καὶ συγκεκροτημένη καὶ μηδὲν ἔχουσα κολπῶδες.

3) *Ἀριστοτέλης*, Περὶ ποιητικῆς 1458, α, 18: Λέξεως δὲ ἀρετὴ σαφῆ καὶ μὴ ταπεινὴν εἶναι. Ῥητορικὴ 1404, 6, 1: Ὡρίσθω λέξεως ἀρετὴ εἶναι σαφῆ· σημεῖον γὰρ ὅτι ὁ λόγος, ἐὰν μὴ δηλοῖ, οὐ ποιήσει τὸ ἑαυτοῦ ἔργον.— *Λογγῖνος*, Ῥητορική, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 559. ἔκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 188: Τὸ δὲ ἔργον τῆς λέξεως σαφῶς τε καὶ καθαρῶς διελθεῖν γνωρίμως τε καὶ γνωστῶς τοῖς ἀκούουσιν.— *Ἑρμογένης*, Περὶ ἰδεῶν τόμ. α'. 1, Walz τ. 3, σ. 201. Spengel τ. 2, σ. 274: Παντὶ λόγῳ τούτου δεῖ μάλιστα, τῆς σαφηνείας, ἧπερ ἐναντίον ἐστὶ δήπουθεν ἡ ἀσάφεια, ᾗ ὑποδέδηκε τὸ καθαρὸν καὶ εὐκρινές— *Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς*, Περὶ Θουκυδίδου, κεφ. 52: Ἀσάφεια . . ἡ πάντα καταλυμαινομένη τὰ καλὰ καὶ σκότον παρέχουσα ταῖς ἀρεταῖς . . τοῦ λόγου.

4) *Ἀφθόνιος*, Προγυμνάσματα 2, ἔκδ. Walz τ. 1. σ. 61. Spengel τ. 2. σ. 22: Ἀρεταὶ δὲ διηγήματος τέσσαρες, σαφήνεια, συντομία, πιθανότης καὶ ὁ τῶν ὀνομάτων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρότητος καὶ τῆς εὐκρινείας 1) ἀποκλείει μὲν φύσει τὰς μακρὰς περιόδους καὶ τὸν συνειλκυσμένον καὶ συνειληφότα τὰ νοήματα λόγον καὶ τὴν στρογγύλην καὶ τὴν συγκεκροτημένην καὶ τὴν μηδὲν ἔχουσα κολπῶδες λέξιν, ἀπαιτεῖ δὲ ἀναγκαίως ταῦτα δὴ τὰ κατακρινόμενα κῶλα, τὰ μικρὰ καὶ κομματικὰ καὶ τὰ βραχύτερα «ὥσπερ ἀφορισμούς» 2). Οἱ μῦθοι οἵ τε Αἰσώπειοι καὶ μή, διηγήματά τινα καὶ οὗτοι ὄντες κατὰ τὴν μέθοδον, ἀπαιτοῦσιν ἀναγκαίως τὴν ἑρμηνείαν σαφῆ καὶ ἐναργῆ καὶ ἁπλῆν καὶ ἀκατάσκευον. Ἀπαιτοῦσιν ἀναγκαίως τὴν φράσιν «ἀνεπιβούλευτον καὶ δεινότητος ἀπάσης καὶ περιοδικῆς ἀπαγγελίας ἀπηλλαγμένην, ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὁμιλίας ἐξαλλάττουσαν» 3). Ἡ δὲ ἔκφρασις προσώπων, πραγμάτων, τόπων, ζώων φυτῶν, τὸ τρίτον τοῦτο στοιχεῖον τῆς ὕλης τῶν ἀναγνωσματαρίων παιδαρίων ἑπταετῶν, περαινομένη μάλιστα διὰ τῆς ἐναργείας, ἀπαιτεῖ ἀναγκαίως τὸν χαρακτῆρα ἀνειμένον, πρὸς δὲ καὶ ἀκριβολογίαν καὶ οὐδεμίαν παράλειψιν 4).

Ἑλληνισμός — *Κορνοῦτος*, Τέχνη ῥητορική 63. 104, ἔκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 365. 370: Τῆς διηγήσεως τὰς ἀρετὰς φαμεν τήν τε συντομίαν καὶ τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν πιθανότητα.. Ἁρποκρατίων δὲ οὕτως γράφει· καὶ διηγήματος ἀρεταὶ ἐν μὲν τοῖς εὐπρεπεστέροις σαφήνεια, ἐν δὲ τοῖς σαθροῖς ἀσάφεια προδεδλημένη. — *Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς*, Τέχνη ῥητορική κεφ. 10, 14: *Τὸ μὴ σαφῶς διδάσκειν οὐκ ἂν εἴη διηγεῖσθαι.*

1) Ἑρμογένης περὶ ἰδεῶν, τόμος α'. κεφ. 3, ἔκδ. Walz τ. 3, σ. 207. Spengel τόμ. 2, σελ. 279: *Σαφήνεια ὑπ' εὐκρινείας γίνεται καὶ καθαρότητος.*

2) Ἴδ. ἀνωτέρω σελ. 291, καὶ σημ. 1.

3) *Ἑρμογένης*, Προγυμνάσμ. 1, Walz τ. 1, σελ. 15. Spengel τ. 2, σ. 4: Τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ μύθου βούλονται *περιόδων ἀλλοτρίαν εἶναι* τῆς γλυκύτητος ἐγγύς — *θέων*, Προγυμν. 2, Walz τ. 1, σ. 175. Spengel τ. 2, σ. 74: Ἐν δὲ τοῖς μύθοις *ἁπλουστέραν τὴν ἑρμηνείαν εἶναι δεῖ* καὶ προσφυῆ καὶ εἰ δυνατόν *ἀκατάσκευον καὶ σαφῆ*. Αὐτόθ. Walz, σελ. 169. Spengel, σελ. 71: Πρὸς δὲ τούτοις χρὴ τὴν ἑρμηνείαν *καὶ σαφῆ καὶ ἐναργῆ* εἶναι· οὐ γὰρ μόνον ἀπαγγέλλαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸν λόγον ἐνοικειῶσαι τῇ διανοίᾳ τῶν ἀκουόντων. — *Νικόλαος*, Προγυμνάσμ. 1, ἔκδ. Spengel τόμ. 3, σελ. 454: Δεῖ δὲ τὴν τοῦ *μύθου φράσιν ἁπλουστέραν εἶναι καὶ ἀνεπιβούλευτον καὶ δεινότητος ἀπάσης καὶ περιοδικῆς ἀπαγγελίας ἀπηλλαγμένην*, ὥστε καὶ τὸ βούλευμα εἶναι σαφὲς καὶ τὰ λεγόμενα μὴ μείζω τῶν ὑποκειμένων προσώπων τῆς ποιότητος φαίνεσθαι καὶ μάλιστα ὅταν ἐξ ἀλόγων ζώων ὁ μῦθος ὑπάρχῃ συγκείμενος. *Ταύτῃ τοι ἁπλούστερον αὐτὸν εἶναι δεῖ, ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὁμιλίας ἐξαλάττοντα.*

4) *Ἑρμογένης*, Προγυμνάσμ. 10, ἔκδ. Walz τ. 1, σελ. 47. Spengel τ. 2, σελ. 16: Ἔκφρασίς ἐστι λόγος περιηγηματικός, ὡς φασιν, ἐναργὴς καὶ ὑπ' ὄψιν ἄγων τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ νῦν εὔκαιρον βραχέα τινὰ νὰ λεχθῶσι περὶ τῆς ἐν τοῖς τοιούτοις λόγοις συντομίας, περὶ ἣν δὴ μάλιστα κορυβαντιῶσιν οἱ ἡμέτεροι πάσσοφοι κριταί.

Πλὴν τῆς ἐκθέσεως τοῦ κριτοῦ τοῦ λαχόντος νὰ κρίνῃ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῆς τρίτης τάξεως, ἥτις ἀνάγεται εἰς τὴν συστοιχίαν τῆς κατηγορίας τοῦ ἀκαταλογίστου, αἱ ἐκθέσεις τῶν κριτῶν τῶν λοιπῶν βιβλίων, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς τρεῖς λοιπὰς τάξεις τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, συνίστανται κυρίως ἐκ τριῶν μερῶν· ἐκ τῆς ἀντιγραφῆς τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων, ἐκ γραμματικῶν τινων παρατηρήσεων πλημμελεστάτων καὶ σχολαστικωτάτων καὶ ἐκ τῆς ἀντιγραφῆς τῶν ὑπ' αὐτῶν νομιζομένων **μὴ συντόμων.** Ὑπελήφθησαν δηλ. τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία ὡς παλαιαί τινες ἐξηγήσεις παιδαρίων τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων, καὶ ὡς περὶ τοιούτων ἐγένετο ἡ κρίσις. Ὑπελείφθησαν ὡς δυσχεραίνοντα τὴν ἄπονον ἐν τῷ θυλακίῳ ἐνθυλάκωσιν τοῦ ἐκ τῆς κρίσεως αὐτῶν ταύτης κερδαρίου, ὑπελείφθησαν ὡς παρενοχλοῦντα τὸν ῥᾴθυμον καὶ ἀπράγμονα βίον αὐτῶν, ὑπελήφθησαν ὡς διακόπτοντα τὸν νυσταγμὸν αὐτῶν, ὑπελήφθησαν ὡς παρακωλύοντα τὸν ὕπνον αὐτῶν, καὶ ὡς ἐκ συνθήματος πάντες ὁμοῦ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς κρίσεως αὐτῶν κατεξανέστησαν βοῶντες καὶ κραυγάζοντες καὶ λοιδοροῦντες αὐτὰ ὡς μὴ

δηλούμενον· γίγνονται δὲ ἐκφράσεις προσώπων τε καὶ πραγμάτων καὶ τόπων καὶ χρόνων καὶ πολλῶν ἑτέρων.. *ἀρεταὶ δὲ ἐκφράσεως μάλιστα μὲν σαφήνεια καὶ ἐνάργεια·* δεῖ γὰρ τὴν ἑρμηνείαν διὰ τῆς ἀκοῆς σχεδὸν μηχανᾶσθαι.. ἱστέον δὲ ὡς τῶν ἀκριβεστέρων τινὲς οὐκ ἔθηκαν τὴν ἔκφρασιν εἰς γύμνασμα, ὡς προειλημμένην καὶ ἐν μύθῳ καὶ ἐν διηγήματι καὶ ἐν τόπῳ κοινῷ καὶ ἐν ἐγκωμίῳ· καὶ γὰρ ἐκεῖ, φασίν, *ἐκφράζομεν* καὶ τόπους καὶ ποταμοὺς καὶ πράγματα καὶ πρόσωπα. — *Θέων*, Προγυμνάσμ. 11, Walz τ. 1, σ. 241. Spengel τ. 2, σ. 119 ἐν τέλ.: Ἀρεταὶ δὲ ἐκφράσεως αἵδε, *σαφήνεια μὲν μάλιστα καὶ ἐνάργεια τοῦ σχεδὸν ὁρᾶσθαι τὰ ἀπαγγελλόμενα.* — *Ἀφθόνιος*, Προγυμ. 12, Walz τόμ. 1, σ. 103. Spengel τ. 2, σ. 46: «Ἔκφρασίς ἐστι λόγος περιηγηματικὸς ὑπ' ὄψιν ἄγων ἐναργῶς τὸ δηλούμενον· ἐκφραστέον δὲ πρόσωπά τε καὶ πράγματα, καιρούς τε καὶ τόπους, ἄλογα ζῶα καὶ πρὸς τούτοις φυτά.. *ἐκφράζοντες δὲ δεῖ τὸν χαρακτῆρα ἀνειμένον ἐκφέρειν.* — *Γεώργιος ὁ Χοιροβοσκός*, Περὶ τρόπων, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σ. 813. Spengel τόμ. 3, σελ. 251: Ἔκφρασις δὲ *ἡ λεπτομερὴς διήγησις, ἡ ἐναργῶς καὶ σχεδὸν εἰς ὄψιν* φέρουσα ἡμῖν τὸ διηγούμενον, ὅπως ἔχει θέσεως καὶ κάλλους, ὡς ἡ ἔκφρασις τοῦ ἱεροῦ Ἀλεξανδρείας ἢ πόλεων ἑτέρων τινῶν. — *Δημήτριος*, Περὶ ἑρμην. 21, Walz τ. 9, σ. 94. Spengel τ. 3, σ. 309: Γίνεται δὲ ἐκ τοῦ τὰ παρεπόμενα τοῖς πράγμασιν λέγειν ἐνάργεια. *Αὐτόθ.* 209, Walz σελ. 92. Spengel σ. 307: *Γίνεται δὲ ἡ ἐνάργεια πρῶτον μὲν ἐξ ἀκριβολογίας καὶ τοῦ παραλείπειν μηδὲν μηδ' ἐκτέμνειν.. τὸ γὰρ ἐναργὲς ἔχει ἐκ τοῦ πάντα εἰρῆσθαι τὰ συμβαίνοντα καὶ μὴ παραλελεῖφθαι μηδέν.*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σύντομα. «Αἱ προτάσεις εἶναι μακραί», λέγει ὁ εἷς. «Τὰ διηγήματα δὲν εἶνε σύντομα», κραυγάζει ὁ ἄλλος. «Αἱ ἐκφράσεις τῶν τόπων καὶ ζώων καὶ φυτῶν ἔδει νὰ εἶνε συντομώτεραι», λέγει ὁ τρίτος καὶ οὕτω καθεξῆς, πάντες ἐν τῷ νυσταγμῷ, τῇ ῥᾳθυμίᾳ καὶ τῇ παχυνοίᾳ ἡδελφωμένοι.

Αἱ ἀπῳδὸν καὶ ἀπηχὲς ἐκ τῶν χασμωμένων αὐτῶν στομάτων κατὰ τῆς «μὴ συντομίας» μελῳδοῦσαι αὗται κραυγαί, ἐκ τῶν ἐνδομύχων τῆς νυσταλέας καὶ ῥαθύμου αὐτῶν ὀντότητος ἀναφυσώμεναι, προέρχονται ἐκ δύο κυρίως αἰτίων· ἐξ ἀλογιστίας δεινῆς, καὶ ἐξ ἀμαθείας παχυλῆς. Ὑπολαμβάνουσι τουτέστιν ὅτι ὁ ἀναγνωσματαριογράφος κατὰ τὰς νυκτερινὰς καὶ μεσονυκτερινὰς καὶ μεταμεσονυκτερινὰς ὥρας, καθ' ἃς μῆνας ὅλους, ἔτη ὅλα, ἀπομεμονωμένος ἐν τῷ γραφείῳ του καὶ ἀγρυπνῶν ἀναζητεῖ, εὑρίσκει, γράφει, διασκευάζει, διορθόνει, τακτοποιεῖ, μετατοπίζει, ἀντιγράφει τὴν ὕλην τοῦ Ἀναγνωσματαρίου αὐτοῦ, ἔχει ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ κριτὰς νυστάζοντας, νωχελῶς ἐπὶ τῶν προσκεφαλαίων ἀνακεκλιμένους, ὑπορρέγχοντας, συγκλείοντας τοὺς ὀφθαλμούς· κριτὰς ἀναλαμβάνοντας τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔργον ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τῶν κατ' αὐτό· κριτάς μόνον χάριν τοῦ ἐξ αὐτοῦ κερδαρίου, μόνον χάριν τοῦ κορεσμοῦ τῶν ἀγεννῶν αὐτῶν παθῶν, μόνον χάριν τῆς ἐκπληρώσεως διαταγῶν καὶ παρακλήσεων ἀρχόντων τῆς πολιτείας, φίλων καὶ συγγενῶν ἀρρένων τε καὶ θηλέων, καὶ ἐν γένει παντὸς φιλαπεχθημόνως ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας πρὸς τὸν κρινόμενον διακειμένου.

Ὄχι! Ὁ ἀναγνωσματαριογράφος γράφων δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν του κριτὰς θεωροῦντας τὸ κριτικὸν αὐτῶν καθῆκον ὡς βάρος, διαφυλλίζοντας τὸ βιβλίον ἅμα περιέλθῃ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ μετ' ἀγαναικτήσεως βάλλοντας αὐτὸ μακρὰν αὐτῶν, ὅταν ἴδωσι διηγήματα μὴ σύντομα, ἐκφράσεις ζώων καὶ φυτῶν πολλὰς σελίδας κατεχούσας. Ὄχι! Ὁ ἀναγνωσματαριογράφος δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν του κριτὰς μηδὲ διεξερχομένους κἂν τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου, περὶ οὗ, ὡς ἔντιμοι ἄνθρωποι, γράφουσι καὶ ὑπογράφουσι τὴν κρίσιν!! Ὁ ἀναγνωσματαριογράφος γράφων ἔχει ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ παιδάρια ἑξαετῆ καὶ ἑπταετῆ καὶ ὀκταετῆ, καὶ δεκαετῆ, σφρίγους ζωτικοῦ μεστά, πρόθυμα, φερέπονα, ὑπὸ σφοδρᾶς περιεργείας κατεχόμενα, ὑπὸ ἀνεπισχέτου φιλομαθείας ἀναρριπιζόμενα. Ἔχει ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ ἦθος παιδικὸν ἀπειρόκακον, νοῦν παιδικὸν δεξιόν, εὐκίνητον, ὀξύν, ἀλλὰ ἀνά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σκηπτον καὶ κενὸν περιεχομένου. Ἔχει ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ τοὺς μέλλοντας πολίτας τοῦ ἔθνους του, τοὺς μέλλοντας στρατιώτας τῆς πατρίδος του, τοὺς μέλλοντας χριστιανοὺς τῆς ἐκκλησίας του. Αὐτοὺς μόνον σκέπτεται, πρὸς αὐτοὺς μόνον ἔχει ἀτενὲς τὸ ψυχικόν του ὄμμα καθ' ὅλην τὴν πολύμοχθον ἀναγνωσματαριογραφικήν του ἐνέργειαν καὶ διὰ τοῦτο γράφει ὅ,τι γενναῖον καὶ σπουδῆς ἄξιον καὶ ὄχι ὅ,τι ξηρόν, στυγνόν, βραχὺ καὶ σύντομον.

Ἡ ἔννοια ἡ ἐγκατακλειομένη εἰς τὴν πολυθρύλητον ταύτην λέξιν «σύντομος» ἔχει δύο ἐκδοχάς· μίαν φιλοσοφικὴν καὶ μίαν τεχνολογικήν. Φιλοσοφικῶς ἡ ἔννοια αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν συστοιχίαν τῆς κατηγορίας τοῦ «πρός τι», εἰς ἣν ἀνήκουσι καὶ ἡ ἔννοια π. χ. «δεξιὰ ἀριστερά, ἐπάνω κάτω, διπλάσιον ἥμισυ, λευκότερον, ταχύτερον» κτλ. εἰς τὰς ἐννοίας τουτέστιν ἐκείνας, αἵτινες, οὐδεμίαν αὐθυπόστατον ὕπαρξιν ἔχουσαι, ὑφίστανται μόνον ἐν τῷ νῷ «κατὰ τὴν ὡς πρὸς ἕτερον σχέσιν»· διότι οὐδὲν δεξιὸν ὑπάρχει καθ' ἑαυτό. Εἶνε δεξιόν, ἐὰν ὑπάρχῃ καὶ ἀριστερόν· εἶνε διπλάσιον, ἐὰν ὑπάρχῃ καὶ ἥμισυ 1).

«Καὶ πέραν πόντοιο πάλλοντ' αἰετοί.—
κραγέται δὲ κολοιοὶ ταπεινὰ νέμονται»,

1) *Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός*, Πρὸς Λογικοὺς Β' 161, ἔκδ. Bekker σελ. 322, στίχ. 5: Τῶν ὄντων . . τὰ μέν ἐστι κατὰ διαφορὰν τὰ δὲ *πρός τί πως ἔχοντα*. . *πρός τι δέ ἐστι τὰ κατὰ τὴν ὡς πρὸς ἕτερον σχέσιν νοούμενα καὶ οὐκέτι ἀπολελυμένως λαμβανόμενα*, τουτέστι κατ' ἰδίαν, οἷον τὸ *λευκότερον* . . ἵνα τοῦτο νοήσωμεν, συνεπιβάλλειν δεῖ καὶ ἐκείνῳ τῷ οὗ λευκότερόν ἐστιν.. ἐὰν γοῦν τὸ ἕτερον αὐτῶν καθ' ὑπόθεσιν ἀνέλωμεν, καὶ τὸ λειπόμενον συναναιρεθήσεται, οἷόν τι *καὶ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ καὶ ἀριστεροῦ* φαίνεται γιγνόμενον· *μηδενὸς γὰρ ὄντος δεξιοῦ οὐδὲ ἀριστερόν τι ἔσται διὰ τὸ τῶν πρός τι εἶναι τούτων ἑκάτερον*. *Αὐτόθι*, Πρὸς Φυσικοὺς Β 265, Bekker σελ. 529, στίχ. 21: Πρός τι . . τὰ κατὰ τὴν ὡς πρὸς ἕτερον σχέσιν νοούμενα, *οἷον δεξιὸν ἀριστερόν, ἄνω κάτω, διπλάσιον ἥμισυ*· τό τε γὰρ δεξιὸν νοεῖται κατὰ τὴν ὡς πρὸς τὸ ἀριστερὸν σχέσιν καὶ τὸ ἀριστερὸν κατὰ τὴν ὡς πρὸς τὸ δεξιόν, τό τε κάτω κατὰ τὴν ὡς πρὸς τὸ ἄνω καὶ τὸ ἄνω κατὰ τὴν ὡς πρὸς τὰ κάτω· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τὸ παραπλήσιον . . *Τὰ πρός τι συνύπαρξίν τε καὶ συναναίρεσιν ἀλλήλων περιεῖχεν*· οὐδὲν γὰρ δεξιόν ἐστιν, ἐὰν μὴ καὶ ἀριστερὸν ὑπάρχῃ, οὐδὲ διπλάσιον, ἐὰν μὴ καὶ τὸ ἥμισυ προϋποκέηται οὗ διπλάσιόν ἐστιν. *Αὐτόθι*, πρὸς Λογικοὺς Β 453, Bekker σελ. 385, στίχ. 25: *Τὰ δὲ πρός τι ἐπινοεῖται μόνον, οὐκέτι δὲ ὑπάρχει*. . ἐπινοίᾳ μόνον σώζεται τὰ πρός τί πως ἔχοντα, *ὕπαρξις δὲ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς* . . πρός τί ἐστι τὸ πρὸς ἑτέρῳ νοούμενον . . *οὐκ ἄρα ὑπόκειταί τι ἐν τοῖς οὖσι τὸ πρός τι* . . τὸ δὲ πρός τι ἀλλάσσεται χωρὶς πάθους καὶ μηδεμιᾶς περὶ αὐτὸ γινομένης ἑτεροιώσεως· οἷον τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λέγει ὁ Πίνδαρος 1). Τουτέστιν· ἂν οἱ εὐσυνείδητοι καὶ οἱ φιλόπονοι καὶ οἱ ἐνθουσιῶντες πρὸς τὰ καλὰ καὶ νύκτας ὅλας δύνανται ὑπὲρ τοῦ καθήκοντος αὐτῶν νὰ προσκαρτερήσωσιν, οἱ «κίβδηλοι καὶ ἀγαθοφανέες» καὶ νυστάζοντες οὐδὲ μίαν ἑσπέραν δύνανται. Δι' αὐτοὺς μία ἑσπέρα εἶνε μακρά, δι' ἐκείνους ἑκατοντάδες δὲν εἶνε μακραί. Εἰς τὴν δορκάδα ἑκατὸν μέτρων ἔκτασις εἶνε λίαν σύντομος, εἰς τὴν χελώνην λίαν μακρά. Εἰς τὸ ἀπελεύθερον ἀνδράποδον τὸ γευόμενον νῦν τὸ πρῶτον ἐλευθερίου τροφῆς καὶ παιδείας μία σελὶς ἔντυπος εἶνε λίαν μακρὰ πρὸς ἀνάγνωσιν, εἰς τὸν ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐλευθερίως τεθραμμένον λίαν σύντομος, καὶ οὕτω καθεξῆς ἐπὶ πάντων τῶν λεγομένων συντόμων καὶ μή. Καὶ πάλιν ὁδὸς ἑνὸς χιλιομέτρου εὐθεῖα, ὁμαλή, εὐρεῖα, διαπνεομένη ὑπὸ αὔρας θαλασσίας, γοητεύουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ τῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν πεφυτευμένων ἀμφιλαφῶν δένδρων αὐτῆς, εἶνε συντομωτάτη· ὁδὸς δὲ μόνον δέκα μέτρων, πλήρης ἀκανθῶν καὶ τριβόλων, βράχων καὶ πηλοῦ, ἑλῶν καὶ τελμάτων εἶνε μακροτάτη.

Διὸ καὶ παγκάλως εἴρηται, ὡς πολλάκις ἀνεγράφη:

«Τὸν μὴ λέγοντα τῶν δεόντων μηδὲ ἓν
μακρὸν νόμιζε, κἂν δύο εἴπῃ συλλαβάς,
τὸν δ' εὖ λέγοντα μὴ νόμιζε εἶνε μακρόν,
μηδ' ἂν σφόδρα εἴπῃ πολλὰ καὶ πολὺν χρόνον.
Τεκμήριον δὲ τοῦδε τὸν Ὅμηρον λαβέ.
οὗτος γὰρ ἡμῖν μυριάδας ἐπῶν γράφει,
ἀλλ' οὐδὲ εἷς Ὅμηρον εἴρηκε μακρόν 2).

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης ἀρίδηλον καθίσταται ὅτι τὸ δὴ λεγό-

πηχυαῖον ξύλον πηχυαίου μὲν αὐτῷ ἀντιπαρατεθέντος λέγεται ἴσον ἐκείνῳ τυγχάνειν, διπήχους δὲ οὐκέτι ἴσον ἀλλ' ἄνισον, μηδεμιᾶς περὶ αὐτὸ γενομένης τροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως. καὶ εἰ νοήσαιμέν τινα ἐξ ἄγγους ὕδωρ προχέοντα, ὁ τοιοῦτος ὑποτεθέντος μέν τινος ἑτέρου ἄγγους λεχθήσεται ἐγχέειν, μὴ ὑποτεθέντος δὲ ἐγχέειν, καίπερ μηδεμίαν αὐτὸς τροπὴν καὶ ἀλλοίωσιν ἀναδεξάμενος . . *ῥητέον μὴ ὑπάρχειν τὸ πρός τι. Αὐτόθι*, πρὸς Φυσικοὺς Α, 353 Bekker σελ. 460, στίχ. 24: Τὰ δὲ πρός τι ἐν συμμνημονεύσει ἐστὶν ἡμετέρᾳ, ἡ δὲ ἡμετέρα συμμνημόνευσίς ἐστιν ἐν ἡμῖν. — *Ἀριστοτέλης*. Ῥητορικὴ 1363, 6, 9: Καὶ μεῖζον μὲν ἀεὶ καὶ πλεῖον πρὸς ἔλαττον, μέγα δὲ καὶ μικρὸν καὶ πολὺ καὶ ὀλίγον πρὸς τὸ τῶν πολλῶν μέγεθος, καὶ ὑπερέχον μὲν τὸ μέγα, τὸ δὲ ἐλλεῖπον μικρόν, καὶ πολὺ καὶ ὀλίγον ὡσαύτως.

1) Πίνδαρος, Νεμεονικ. 5, 21. 3, 80.

2) Φιλήμων, ἀδήλ. δραμάτ. ἀπ. 97, ἔκδ Kock τόμ. 2, σελ. 508.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μενον τοῦτο «σύντομον» δὲν εἶνε αὐθυπόστατόν τι, ἰδίαν ὕπαρξιν ἔχον, ἄσχετον πρὸς ἄλλα, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὑφιστάμενον· ἀλλ' εἶνε ἔννοια σχετική, τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς ἐκτὸς ἑαυτῆς ἔχουσα, εἰς τὴν φαυλότητα τοῦ ἐπισκοπουμένου ἀντικειμένου ἢ εἰς τὴν φαυλότητα τοῦ ἐπισκοποῦντος ὑποκειμένου.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, κατὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἀφοῦ οὐδεμία φαυλότης ἐν τῷ ἐπισκοπουμένῳ ἀντικειμένῳ ὑπὸ τῶν κ. κριτῶν ὑποδεικνύεται, πάντως ἡ φαυλότης αὕτη ἐν τῷ νῷ καὶ τῷ ἤθει τῶν ἐπισκοπούντων ὑποκειμένων τὴν ἕδραν αὐτῆς ἔχει.

Φαίνεται δηλ. ὅτι οἱ ἡμέτεροι κ.κ. κριταὶ δὲν εἶνε οὔτε ἀετοί, οὔτε δορκάδες, οὔτε ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐλευθερίως τεθραμμένοι, ἀλλ' εἶνε παράξενά τινα καὶ παρακεκομμένα ὅλως ἰδιόρρυθμα ὄντα, παχὺν τὸν νοῦν, χαλκοῦς τοὺς πόδας, καὶ ψυχρᾷ φλογὶ τὸ ψυχάριον κεχαλκευμένον ἔχοντες. Δι' αὐτοὺς πάντα εἶνε μακρά, πάντα εἶνε μὴ σύντομα· μόνον ἡ ἄγουσα πρὸς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἶνε πλησίον καὶ μόνον ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν κλίνην σύντομος.

Ἀλλὰ διὰ τὸν φιλότιμον καὶ εὐσυνείδητον καὶ εὐπαίδευτον κριτὴν οὔτε σύντομον ὑπάρχει ἐν τῷ λόγῳ οὔτε μακρόν. Δι' αὐτὸν ἓν μόνον ὑπάρχει, τὸ εὖ. Τὰ ἄλλα εἶνε «γελοῖα καὶ εὐήθη» 1).

Ἀλλὰ τί καὶ ὁποῖον εἶνε τὸ εὖ ἐν ταύτῃ τῇ ἰδιότητι τοῦ λόγου, ἐν τῇ «συντομίᾳ», καὶ τί καὶ ποῖον εἶνε τὸ εὖ ἐν τῷ συσχετισμῷ καὶ τῇ ἐπικοινωνίᾳ τῆς «συντομίας» ταύτης μετὰ τῶν λοιπῶν ἰδιοτήτων τοῦ λόγου, μετὰ τῆς πιθανότητος δηλ. καὶ τῆς σαφηνείας, οὐδεμία ἀνάγκη αὐτὸς νὰ δημιουργήσῃ ἢ κατὰ τύχην νὰ ὑπονοήσῃ. Σαφῶς καὶ λαμπρῶς εἶνε καταγεγραμμένα καὶ ἐναργέστατα εἶνε καταλελεγμένα πάντα ταῦτα παρὰ τοῖς Ἕλλησι τεχνογράφοις.

Ἐν τοῖς ἡμῖν καταλειφθεῖσι συγγράμμασιν αὐτῶν πλὴν καὶ πολλῶν ἄλλων δύναται πᾶς φιλομαθὴς ἄνθρωπος καὶ πᾶς λόγιος καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν κοινωνίαν αἰδούμενος κριτὴς νὰ εὕρῃ καὶ τάδε: «Συντομία ἐστὶ φράσις αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ δηλουμένου ἔχουσα» 2).—

1) *Ἀριστοτέλης*, Ῥητορικὴ 1416, 6, 30: Νῦν δὲ *γελοίως* τὴν διήγησίν φασι δεῖν εἶναι ταχεῖαν . . *οὐ γάρ ἐστι τὸ εὖ ἢ τὸ ταχὺ ἢ τὸ συντόμως . . ἀλλὰ τὸ μετρίως· τὸ δ' ἐστὶ τὸ λέγειν ὅσα δηλώσει τὸ πρᾶγμα*. — Καὶ ὁ *Πλάτων*, Νόμοι 722 A: Τὸ μὲν οὖν περὶ πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιήσασθαι τὸν λόγον *λίαν εὔηθες*· τὰ γὰρ οἷμαι *βέλτιστα*, ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτατα οὐδὲ τὰ μήκη τιμητέον.

2) *Τρύφων*, Περὶ τρόπων η', ἐκδ. Walz, τόμ. 8, σελ. 752. Spengel, τόμ. 3,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

« Ἀρεταὶ διηγήσεως τρεῖς, σαφήνεια, συντομία, πιθανότης 1).— Ἄγε περὶ συντομίας λέγωμεν, πόθεν ἔσται σύντομος. τῆς συντομίας τοίνυν ἡ μὲν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἡ δὲ ἐν ταῖς λέξεσιν· ἐκ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων σύντομον ποιήσεις τὴν διήγησιν, ἐὰν μήτε πόρρωθεν ἄρχῃ . . μήτε μακρὰ λέγῃς, ὡς οἱ μετὰ τὸ πρᾶγμα καὶ ἄλλα διηγούμενοι, τὰ δὲ λυποῦντα τοὺς ἀκούοντας καὶ τὰ ἀπίθανα καὶ ἀπρεπῆ τῷ λέγοντι, καὶ οἷα μὴ ὠφελεῖν τὸν ἀγῶνα, οἷά τέ εἰσι καὶ ἐν ἑτέροις ῥηθῆναι δύνανται ἀφέλῃς τῆς διηγήσεως, σύντομον ἐκ τούτων ποιήσεις τὸν λόγον. ἔτι τε ἐὰν μήτε παρεκβάσει χρῷο μήτε ἐπεισοδίοις μήτε ὅλως ἀπὸ τοῦ πράγματος πλανῷ· ἔτι τε ταυτολογίαν εἰ παραιτοῖο, καὶ μακρὰ δι' ὀλίγων ἑρμηνεύοις καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοις, ὧν ῥηθέντων φανερά ἐστι τὰ σιωπώμενα. ἐν δὲ ταῖς λέξεσιν ἔσται συντομία, ἐὰν μὴ συνωνύμοις χρῷο — καὶ ἐὰν τῶν συνωνύμων τὰς βραχυσυλλάβους ἐκλέγῃς — καὶ ἐὰν μὴ τοῖς κυρίοις προστιθῇς τὰ ἐπίθετα — καὶ ἐὰν τὰς ἀναδιπλώσεις παραιτοῖο — καὶ ἐὰν τὰς περιφράσεις φύγῃς — καὶ ἐὰν τοῖς τροπικοῖς ἐνίοις κυρίως χρῷο — καὶ ἡ λεγομένη δὲ ἔλλειψις συντομίαν ἐργάζεται — ἐργάζεται δὲ συντομίαν καὶ τὸ ἐπεζευγμένον, ὅταν δύο ἢ καὶ τρισὶν ὀνόμασιν ἢ καὶ πράγμασι μίαν ἐπάγῃς λέξιν συμπληρωτικὴν — ποιεῖ δὲ καὶ τὸ ἀσύνδετον δόξαν συντομίας — ποιήσεις δὲ συντομίαν καὶ ὅτε κατ' ἔμφασιν παραλείψεως λέγεις 2).—

σελ. 202.— Καὶ *Θέων*, Προγυμνάσμ. 4. Walz, τόμ. 1, σελ. 189. Spengel, τόμ. 2, σελ. 83: Ἔστι γὰρ ἡ συντομία λόγος τὰ καιριώτατα τῶν πραγμάτων σημαίνων, μήτε προστιθεὶς τὸ μὴ ἀναγκαῖον *μήτε ἀφαιρῶν τὸ ἀναγκαῖον κατὰ τὰ πράγματα καὶ τὴν λέξιν*.

1) *Θέων*, Προγυμνάσμ. 4, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 183. Spengel, τόμ. 2, σελ. 79. — *Νικόλαος* ὁ σοφιστής, Προγυμνάσμ. κ. 2, ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 457: Ἀρεταὶ διηγήσεως κατὰ μέν τινας πέντε, συντομία, σαφήνεια, πιθανότης, ἡδονή, μεγαλοπρέπεια, καθ' ἑτέρους δὲ μόνη πιθανότης· τὰς γὰρ ἄλλας τέσσαρας κοινὰς παντὸς λόγου ἐνόμισαν· ὡς δὲ τοῖς ἀκριβεστέροις δοκεῖ, τρεῖς εἰσι μόναι σαφήνεια, συντομία καὶ πιθανότης.— *Ῥοῦφος*, Τέχνη ῥητορικὴ 17, Walz, τόμ. 3, σελ. 452. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 402: Ἀρεταὶ δὲ διηγήσεως τρεῖς, σαφήνεια, συντομία, πιθανότης.— *Ἀφθόνιος*, Προγυμν. 2, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 61. Spengel, τόμ. 2, σελ. 22: Ἀρεταὶ δὲ διηγήματος τέσσαρες, σαφήνεια. συντομία, πιθανότης, καὶ ὁ τῶν ὀνομάτων Ἑλληνισμός.— *Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς*, Ἐπιστολὴ πρὸς Γναῖον Πομπήιον, κεφ. 3: Πρώτη τῶν ἀρετῶν γένοιτ' ἄν, ἧς χωρὶς οὐδὲν τῶν ἄλλων τῶν περὶ τοὺς λόγους ὄφελος, ἡ καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα σώζουσα διάλεκτος . . *τρίτην ἔχει χώραν ἡ καλουμένη συντομία*.

2) *Κορνοῦτος*, Τέχνη ῥητορικὴ 63-79. ἔκδ. Spengel τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 365. — Καὶ *Ἀριστείδης*, Τεχνῶν ῥητορικῶν Α, ἔκδ. Walz, τ. 3, σ. 394. Spengel τ. 2, σ. 500. Βραχύτης δὲ καὶ συντομία γίνεται κατὰ γνώμην, κατὰ λέξιν, κατὰ μὲν γνώ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εὐλαβητέον δὲ ὅμως μὴ λάθῃ τις ἐπιθυμίᾳ συντομίας εἰς ἰδιωτισμὸν ἢ ἀσάφειαν ἐκπεσών 1). — Δεῖ δὲ εἰδέναι ὅτι σφόδρα δυσχερές ἐστι τοῖς τῆς σαφηνείας ἐπιμελουμένοις τῆς συντομίας φροντίζειν· πολλάκις γὰρ ἢ διὰ συντομίαν εἰς ἀσάφειαν προάγομεν τὸν λόγον, ἢ διὰ τὸ σαφῶς εἰπεῖν μήκους δεόμεθα. χρὴ τοίνυν τὴν συντομίαν σκοπεῖν, εἰ σύμμετρός ἐστι, μήτε παραλιμπάνοντάς τι τῶν ἀναγκαίων, μήτε πλεονάζοντας· τότε γὰρ ἀρετὴ κατὰ λόγον· εἰ γὰρ φανῇ τι παραλιμπάνουσα τῶν χρησίμων, κακία γίνεται . . δεῖ μέντοι τὸν κρίνειν μέλλοντα καλῶς, ὅταν σαφηνείας καὶ συντομίας φροντίζειν ἀναγκάζηται, εἰ μὲν ἀμφότερα συμβαίνει, χρῆσθαι ἀμφοτέροις, εἰ δὲ ἓν μόνον, τῷ κατεπείγοντι, τὸ δ' ἐστὶ μᾶλλον τῆς σαφηνείας γίνεσθαι· οὐ γὰρ τοσοῦτον ἐκ τοῦ μήκους, ὅσον ἐκ τῆς ἀσαφείας, ὁ λόγος βλαβήσεται» 2).

μην οὕτως, ὅταν τοῖς ἀναγκαίοις εὐθὺς συμπλέκηται τῶν πραγμάτων, καὶ ὅταν τις μὴ πᾶσιν ὡς προηγουμένοις χρῆται, ἀλλὰ τοῖς μὲν ὡς προηγουμένοις, τοῖς δὲ μὴ οὕτω. — Κατὰ λέξιν δὲ γίνεται βραχύτης καὶ συντομία, ὅταν τις μὴ παραφραστικαῖς τῶν λέξεων, ἀλλὰ ταῖς εὐθείαις χρῆται, ὅταν μὴ ἐπαγωνίζηται τῇ λέξει τὰ ἰσοδυναμοῦντα παρατιθείς, ἀλλὰ δηλώσας τῷ πράγμα τῇ σημαινούσῃ λέξει εὐθὺς ἀπαλλαγῇ καὶ ἐν ὀλίγῳ, καὶ ὅταν τις μὴ φιλοτιμῆται πρὸς τὴν τάξιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ πράγματα ἀποβλέπῃ. — *Θέων*, Προγυμνάσμ. 4, Walz τ, 1, σ. 189. Spengel τ. 2, σ. 83: «Ἔστι γὰρ ἡ συντομία λόγος τὰ καιριώτατα τῶν πραγμάτων σημαίνων *μήτε ἀφαιρῶν τὸ ἀναγκαῖον κατὰ τὰ πράγματα καὶ τὴν λέξιν*, ἐκ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, ὅταν μήτε συλλαμβάνωμεν ἅμα πολλὰ πράγματα, μήθ' ἑτέροις ἐπεμβάλλωμεν, παραλείπωμέν τε ὅσα συνυπακούεσθαι δοκεῖ, μήτε πόρρωθεν ἀρχώμεθα, μήτε καὶ τὰ παρέλκοντα τὸν λόγον καταναλίσκωμεν, ὡς οἱ μετὰ τὰ πράγματα εἰωθότες διηγεῖσθαι . . διήγησιν δὴ λέγων τις πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦ ὅλου πράγματος, ὃ προὔθετο, ἀποβλέπειν ὀφείλει τὰ εἰς τοῦτο συντελοῦντα μόνα ἐν τῇ διηγήσει παραλαμβάνων — ἐν δὲ τοῖς κατὰ λέξιν παρατηρητέον καὶ τὸ μήτε συνωνύμοις χρῆσθαι· τὰ γὰρ τὴν αὐτὴν ἔχοντα δύναμιν ὀνόματα μακρότερον ποιεῖ τὸν λόγον οὐδὲν δέον . . μήτε λόγον ἀντὶ ὀνόματος ποιεῖν . . ἔτι δὲ καὶ τὰ συνυπακουόμενα πάντως συμπεριαιρετέον τῷ συντόμως ἀπαγγέλλειν βουλομένῳ, χρηστέον δὲ καὶ τοῖς ἁπλοῖς ὀνόμασι μᾶλλον ἢ τοῖς συνθέτοις καὶ τοῖς βραχυτέροις μᾶλλον ἢ τοῖς μακροτέροις, ὅταν τὸ αὐτὸ σημαίνωσιν. — *Ἀριστοτέλης*, Ῥητορικὴ 1407, 6, 26: Εἰς ὄγκον δὲ τῆς λέξεως συμβάλλεται τάδε, τὸ λόγῳ χρῆσθαι ἀντὶ ὀνόματος . . εἰς δὲ συντομίαν τὸ ἐναντίον, ἀντὶ τοῦ λόγου ὄνομα . . καὶ μεταφοραῖς δηλοῦν καὶ τοῖς ἐπιθέτοις εὐλαβούμενον τὸ ποιητικόν· καὶ τὸ ἓν πολλὰ ποιεῖν . . καὶ μὴ ἐπιζευγνύναι, ἀλλ' ἑκατέρῳ ἑκάτερον . . ἐὰν δὲ συντόμως τὸ ἐναντίον . . καὶ μετὰ συνδέσμου λέγειν· ἐὰν δὲ συντόμως, ἄνευ μὲν συνδέσμου, μὴ ἀσύνδετα δέ.

1) Θέων, Προγυμ. 4, Walz τ. 1, σ. 190. Spengel τ. 2, σ. 84.

2) *Νικόλαος* ὁ σοφιστής, Προγυμνάσμ. 2, Spengel τ. 3, σελ. 457. — Καὶ *Θέων*, ἔνθ. ἀν: Μάλιστα μὲν, εἰ δυνατόν ἐστιν, ἁπάσας τὰς ἀρετὰς ἔχειν δεῖ τὴν διήγησιν· ἐὰν δὲ τοῦτο ἀμήχανον εἴῃ, *τὸ μὴ ἐναντίαν εἶναί πως τὴν συντομίαν τῇ τε σαφηνείᾳ καὶ τῇ πιθανότητι*, τοῦ κατεπείγοντος μᾶλλον στοχαστέον, οἷον, εἰ μὲν εἴῃ τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ τέλος τὰ βαρυσήμαντα ταῦτα Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως: «Ἤδη δέ που κἀκεῖνό τινες οἱ μὲν ὡς χαρακτηριστικόν, οἱ δὲ ὡς ἁμάρτημα τοῦ ῥήτορος (τοῦ Δημοσθένους δηλ.) ἐσημειώσαντο· λέγω δὲ τὸ πολλοῖς ὀνόμασι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα δηλοῦν ἐνίοτε.. Ὅσοι μὲν οὖν ἰδίωμα τοῦ χαρακτῆρος αὐτὸ ἀποφαίνουσι τοῦ Δημοσθένους, ὀρθῶς λέγουσι· κέχρηται γὰρ αὐτῷ χρησίμως ὁ ἀνήρ.. ὅσοι δὲ ἐν ἁμαρτήματος αὐτὸ μοίρᾳ φέρουσι τὰς αἰτίας οὐκ ἐξητακότες, δι' ἃς εἰώθει πλεονάζειν ἐν τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασιν, οὐ δεόντως αὐτοῦ κατηγοροῦσιν, ἀλλ' ἐοίκασιν οἱ τοῦτο συκοφαντοῦντες τὴν βραχυλογίαν ἐκ παντὸς ἀπαιτεῖν.. τῶν δὲ ἄλλων ἀρετῶν οὐδεμίαν οὐκέτι συνορῶντες, ὅτι καὶ τῆς σαφηνείας δεῖ στοχάζεσθαι τὸν ῥήτορα, καὶ τῆς ἐναργείας καὶ τῆς αὐξήσεως, καὶ τῆς περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων εὐρυθμίας· ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα, τοῦ παθητικήν τε καὶ ἠθικὴν καὶ ἐναγώνιον ποιεῖν τὴν λέξιν· ἐν οἷς ἐστιν ἡ πλείστη τοῦ πιθανοῦ μοῖρα. Τούτων δὲ τῶν ἀρετῶν ἑκάστην οὐχ ἡ βραχυλογία κράτιστα δύναται ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ὁ πλεονασμὸς ἐνίων ὀνομάτων, ᾧ καὶ Δημοσθένης κέχρηται» 1).

πρᾶγμα φύσει περισκελές, ἐπὶ τὴν σαφήνειαν ἰτέον καὶ πιθανότητα· εἰ δὲ ἁπλοῦν καὶ μὴ πολύπλοκον, ἐπὶ τὴν συντομίαν καὶ τὴν πιθανότητα.. Ἐὰν δὲ τὸ πρᾶγμα φύσει πιθανόν ᾖ, χρηστέον πῇ μὲν τῇ συντομίᾳ, τὸ δὲ πλεῖστον τοῖς κατασκευάζουσι καὶ εἰς πιθανότητα ἄγουσι τὸ προκείμενον. — *Ἀναξιμένης*, Τέχν. ῥητορ. 30, Spengel τ. 1, μέρ. 2, σελ. 72 : Σαφῶς μὲν οὖν δηλώσομεν ταῦτα διαφυλάττοντες· συντόμως δὲ ἐὰν ἀπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ὀνομάτων περιαιρῶμεν τὰ μὴ ἀναγκαῖα ῥηθῆναι, *ταῦτα μόνα καταλείποντες, ὧν ἀφαιρεθέντων ἀσαφὴς ἔσται ὁ λόγος*.— *Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς*. Πρὸς Γν. Πομπήιον ἐπιστολή, κεφ. 3 : *Μετὰ τοῦ σαφοῦς ἐξεταζόμενον ἡδὺ φαίνεται τὸ βραχύ· εἰ δὲ ἀπολείπεται τούτου, πικρόν*.— *Ἀριστοτέλης*, Ῥητορ. 1414, α, 23 : Τίνος γὰρ ἕνεκα δεῖ σαφῆ καὶ μὴ ταπεινὴν εἶναι ἀλλὰ πρέπουσαν τὴν λέξιν ; *ἂν τε γὰρ ἀδολεσχῇ οὐ σαφής, οὐδ' ἂν σύντομος*· ἀλλὰ δῆλον ὅτι τὸ μέσον ἁρμόττει.—*Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς*, Τέχνη ῥητορικὴ 10, 4: *Τὰ μέτρα οὐχ ὁρῶμεν· ἀλλ' οἱ μὲν πάντα διὰ βραχέων ἐπιτρέχουσι, δείξαντες ἕκαστα τῶν ζητουμένων καὶ παρελθόντες συντομίαν τινὰ τοῦτο νομίζοντες, τὴν ἀπόλειψιν τῆς τῶν πραγμάτων θεωρίας*. Οἱ δὲ ὅπως πλεῖστα εἰς ἕκαστον τῶν ὑποκειμένων ζητημάτων ἐροῦσιν.. ὅλως δὲ οὔτε βραχέα οὔτε πολλὰ δεῖ ζητεῖν λέγειν, ἀλλὰ *σύμμετρα πανταχοῦ, ζητοῦντες πρὸς τῇ συμμετρίᾳ πανταχοῦ καὶ τὴν σαφήνειαν*.

1) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος, κεφ. 58. — *Δημήτριος*, Περὶ ἑρμηνείας 211 - 212, Walz τ. 9. σ. 91 : Πολλάκις καὶ ἡ διλογία ἐνάργειαν ποεῖ μᾶλλον ἢ τὸ ἅπαξ λέγειν.. *ὅπερ δὲ τῷ Κτησίᾳ ἐγκαλοῦσιν ὡς ἀδολεσχοτέρῳ διὰ τὰς διλογίας.. πολλαχῇ οὐκ αἰσθάνονται τῆς ἐναργείας τοῦ ἀνδρός*· τίθεται γὰρ ταὐτὸ διὰ τὸ πολλάκις ποιεῖν ἔμφασιν πλείονα. — Περὶ τούτων ἴδ. καὶ πάντα τὰ ἐν τοῖς ἀνωτέρ. σελ. 145 - 146 καταγραφέντα, καὶ ἀντιπαραβάλ. ταῦτα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς ἐπὶ παντὸς λόγου καὶ ἐπὶ πάσης διηγήσεως καὶ ἐκφράσεως. Ὅταν ὅμως πρόκειται περὶ διδασκαλίας, καὶ μάλιστα διδασκαλίας παιδαρίων ἑπταετῶν, τότε ἔγκλημα λογικὸν εἶνε ἡ βραχύτης καὶ ἔγκλημα παιδαγωγικὸν τὸ κεφαλαιῶδες. Ὁ ὀρθὸς νοῦς ὑποδεικνύει ὅτι τὸ εὖ, τὸ μέτριον, τὸ καίριον τὸ πρέπον, περὶ παιδαρίων ἑπταετῶν προκειμένου, εἶνε τὸ διατρίβειν πλεῖστον ἐφ' ἑκάστου τῶν χρηστῶν καὶ γενναίων ὑποκειμένων τῆς ὕλης τῆς διδακτικῆς 1), ἡ δὲ περὶ συντομίας ἀπαίτησις εἶνε λίαν εὐήθης καὶ γελοία 2).

Συνοψίζοντες πάντα ταῦτα βλέπομεν ὅτι αἱ περὶ «συντομίας» ἐν τῷ λόγῳ γνῶμαι διίστανται. Ὁ μὲν κ. Πρωτόδικος, συνεπιχούντων καὶ πάντων τῶν ἐν κρίσει ὁμοτίμων αὐτοῦ συναδέλφων, φρονεῖ ὅτι τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παίδων πρέπει νὰ εἶνε «σύντομα», οἱ δὲ μακαρῖται Τρύφων, Θέων, Νικόλαος ὁ σοφιστής, Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, Ἀφθόνιος, Κορνοῦτος, Ἀριστείδης, Ἀναξιμένης, Μένανδρος, Πίνδαρος, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης φρονοῦσιν ὅτι ταῦτα πρέπει νὰ εἶνε εὖ, πρέποντα, καίρια, μέτρια, σαφῆ, ἐναργῆ, πλήρη, ἀναλελυμένα, ἐκτεταμένα, κατ' οὐδένα δὲ τρόπον σύντομα. Μόνον γελοῖοι καὶ λίαν εὐήθεις δύνανται νὰ φρονῶσι τοῦτο, τολμῶσι μάλιστα ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης νὰ διισχυρισθῶσιν.

πρὸς τὰ ἐν Volkamann Hermagoras 1865, σελ. 50-51, ἔνθα καὶ ἡ γνώμη ὅτι «*δύναταί τις ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα νὰ εἶνε σύντομος, ἐν δὲ τῷ συνόλῳ μακρός*· καὶ ἡ γνώμη ὅτι ὅταν τῆς συντομίας ἕνεκα ἡ διήγησις γίνεται ξηρὰ καὶ ἀκόσμητος, τότε τοῦτο δὲν εἶνε οὐδὲ λέγεται πλέον διήγησις, ἀλλὰ «*κατάστασις*», ὃ ἐστι ψιλὴ τῶν πραγμάτων ἔκθεσις. (Αὐτόθ. σελ. 46 §. 9).

1) *Μένανδρος*, Ἐπιδεικτικῶν 5, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 142: Spengel τόμ. 3, σελ. 337: Αὐτῶν δὲ τῶν φυσικῶν οἱ μὲν ἐξηγηματικοί, οἱ δ' ἐν βραχεῖ προαγόμενοι· *πλεῖστον γὰρ διαφέρει, ὡς εἰδότα ἀναμιμνήσκειν συμμέτρως, ἢ ὅλως ἀγνοοῦντα διδάσκειν*.. καὶ τῆς συμμετρίας διαφορὰς ὁριούμεθα, οἱ γὰρ κατ' αἰνίγματα προϊόντες βραχύτητα ἀπαιτοῦσιν, ἔτι δὲ *οἱ καὶ μὴ διδασκαλικοὶ* ἄλλως κεφαλαιωδέστεροι· *οἱ δ' ἕτεροι πλείστης καὶ μεγίστης διατριβῆς ἔχονται*. — *Πίνδαρος*, Ὀλυμπιονικῶν 13, 47: Ἔπεται δ' ἐν ἑκάτῳ | μέτρον· νοῆσαι δὲ καιρὸς ἄριστος.— *Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς*, Περὶ συνθέσ. ὀνομάτ. κ. 12: Ἐπὶ πάντων οἶομαι δεῖν τὸν καιρὸν ὁρᾶν· οὗτος γὰρ ἡδονῆς καὶ ἀηδίας κράτιστον μέτρον.. *οὐδ' ὅλως ἐπιστήμη θηρατός ἐστιν ὁ καιρός, ἀλλὰ δόξῃ*.

2) *Ἀριστοτέλης*, Ῥητορικὴ 1416, 6, 30: Νῦν δὲ *γελοίως* τὴν διήγησίν φασι δεῖν εἶναι ταχεῖαν κτλ. τὰ ἤδη γνωστά. — *Πλάτων* Νόμοι 722 A: Τὸ μὲν οὖν περὶ πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιήσασθαι τὸν λόγον *λίαν εὐήθες* κτλ. τὰ ἤδη γνωστά.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν θὰ κατορθώσῃ ὁ κ. Πρωτόδικος καὶ οἱ ἐν κρίσει συνάδελφοι αὐτοῦ νὰ μεταπείσωσι τοὺς μακαρίτας τούτους οἵ τε ἀναγνωσματαριογράφοι καὶ οἱ εὐσυνείδητοι τῶν κριτῶν θὰ ἀκολουθῶσι πάντοτε αὐτοὺς — διότι αὐτοὶ εἶνε πολλοὶ καὶ ὁ κ. Πρωτόδικος μόνος του — ὁμοφρονοῦντες δὲ αὐτοῖς θὰ πιστεύωσιν ὅτι μόνον «γελοῖοι» καὶ «λίαν εὐήθεις» δύνανται νὰ προσφέρωσι λατρείαν εἰς τὴν ἐν τοῖς λόγοις «συντομίαν».

Καὶ ἐκ τοιαύτης ἐν τῷ νῷ μόνον αὐτοῦ ἐνδαλλομένης «συντομίας» ὁ κ. κριτὴς ζητεῖ «χάριν». Μὴ εὑρίσκων δὲ ἐν τῷ κατακρινομένῳ βιβλίῳ μήτε αὐτὴν τὴν συντομίαν, μήτε, ὡς εἰκός, τὴν ἐξ αὐτῆς «χάριν», πικρῶς καταμέμφεται τοῦ «ἀφελοῦς καὶ ἁπλοῦ λόγου», τοῦ κατὰ μικρὰ καὶ κομματικὰ καὶ βραχέα κῶλα διαπεραινομένου, τοῦ «διὰ πολλῶν μικρῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ παράταξιν προτάσεων» βαίνοντος, «ψυχρὸν αὐτὸν καὶ χαλαρὸν καὶ ἄτονον καὶ ἄχαριν» ἀποκαλῶν.

Ὅτι δὲ οὐδὲ περὶ τῆς ἐν λόγοις χάριτος γνωρίζει τι ἢ αἰσθάνεται τι ὁ κ. κριτὴς δύο τραναὶ πρόκεινται ἀποδείξεις:

Ἡ Πρώτη. Ἂν ὁ κ. κριτὴς ἐγίνωσκε πόθεν λαμβάνεται τὸ ἐν τοῖς λόγοις χάριεν, ἤ, μὴ γινώσκων, εἶχε τοὐλάχιστον τὴν κοινοτάτην εὐαισθησίαν, ὥστε καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ αἰσθάνηται αὐτῆς, βεβαίως δὲν θὰ ἀνεκήρυττε διὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ ὡς στεφάνου ἄξια διὰ τὸ χάριεν αὐτῶν «τὰ αὐγοτάραχα καὶ τῆς Μεσολογγίτικες μπάρες καὶ τὰ ξύλινα πινάκια καὶ τὰ λερωμένα τραπεζομάντηλα καὶ τὰ ζουμιὰ καὶ τὸν Γερομῆτρο καὶ τὸν Νίκα καὶ τὸν κουφάλα καὶ τὰς κοπρώδεις κλίνας καὶ τὰ περιττώματα» καὶ τὰ παρόμοια τούτοις βρωμόλογα καὶ βρωμοπράγματα τοῦ κ. Κουρτίδου 1).

Ἡ δευτέρα. Ἐνῷ ὁ Ἀττικὸς μυκτὴρ αὐτοῦ εὐαισθήτως σφό-

1) Ἔκθεσις κριτῶν σελ. 32 καὶ 31: «Προτερεῖ τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο .. τοῦ κ. Κουρτίδου πλεῖστον τῶν ἄλλων .. διὰ τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν *χάριν* — ἐκ δὲ τῶν Ἀναγνωσματαρίων τῆς Δ' τάξεως ἡ Ἐπιτροπεία *βραβεύει* .. τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Κουρτίδου ἐπὶ τριετίαν» (ὑπογεγραμμ. πρῶτος πρῶτος μάλιστα «Ἰω. Πρωτόδικος»).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δρα καὶ εὐπαθῶς ἄγαν ἔχει πρὸς τὴν ἀποῦσαν ἀπὸ τοῦ κατακρινομένου βιβλίου πολυπόθητον ταύτην «ἐκ τῆς συντομίας χάριν», ἀναισθήτως ὅλως καὶ ἀπαθῶς τέλεον διάκειται πρὸς τὴν ἔκ τε τῆς λέξεως καὶ τῶν πραγμάτων δι' ὅλου τοῦ κατακρινομένου τούτου βιβλιαρίου ἐπανθοῦσαν χάριν: «Κῆποι, λειμῶνες, ἄνθη, ῥόδα, περιστεραί, κανάρια, ἀκανθυλλίδες, ἀηδόνες, ἔαρ, πρωΐα, ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου» καὶ τὰ ἀβρότατα καὶ χαριέστατα τῆς δαιμονίου ποιήσεως τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Ἀλκμᾶνος, τοῦ Ἀλκαίου, τοῦ Βακχυλίδου, τοῦ Ἰβύκου, τῆς Σαπφοῦς, τοῦ Ἀνακρέοντος, τοῦ Πινδάρου, τοῦ Σιμωνίδου, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Ἑρμοκρέωνος, τοῦ Θεοκρίτου, ταῦτα, τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ κ. κριτοῦ ἀναπεπταμένα 1), εἶνε ἀκριβῶς τὰ ὀνόματα καὶ τὰ πράγματα, ἐν οἷς «ἡ χάρις» καὶ τούτων τὰ θεῖα ποιήματα εἶνε αἱ εὐανθεῖς καὶ ἀειθαλεῖς λειμῶνες, ἐξ ὧν εὔοσμοι ἀνὰ πάντα τὸν κόσμον διαχέονται αἱ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου χάριτες 2).

Καὶ τῆς μὲν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κρινομένῳ βιβλίῳ παρουσίας πάντων τούτων οὐδεμίαν αἴσθησιν εἶχεν, ἠσθάνθη δὲ τὴν ἔλλειψιν τῆς «ἐκ τῆς συντομίας χάριτος»! Οἷος μυκτήρ! Ὑπεράττικος!

---

1) Χαρισίου Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς δευτέρας τάξεως, ἐγκριθὲν ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων κατὰ τὸν ΒΡΛ' νόμον, ἐν Ἀθήναις, σελ. 12, 22, 32, 33, 42, 47, 69, 73, 75, 85, 85, 89, 115, 122, 125, 126. Ἰδ. καὶ Ὕθλοι καὶ πράγματα σελ. 212-252.

2) *Δημήτριος*, Περὶ ἑρμηνείας 132, 133, 141, 164,166,173,174,175, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 60 καὶ ἑξ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 291 καὶ ἑξ.: Εἰσὶ δὲ αἱ μὲν ἐν τοῖς πράγμασι χάριτες, οἷον νυμφαῖοι κῆποι, ὑμέναιοι, ἔρωτες, ὅλη ἡ Σαπφοῦς ποίησις.. τὰ δὲ καὶ ἡ λέξις ποιεῖ ἐπιχαριτώτερα . . ἡ ἀηδὼν χάριεν ὀρνίθιον, καὶ τὸ ἔαρ φύσει χάριεν —χαριεντίζεται δέ ποτε καὶ ἐξ ἀναφορᾶς.— *τὸ εὖχαρι μετὰ κόσμου ἐκφέρεται καὶ δι' ὀνομάτων καλῶν, ἃ μάλιστα ποιεῖ τὰς χάριτας* — διὸ καὶ ἡ Σαπφὼ περὶ μὲν κάλλους ᾄδουσα καλλιεπής ἐστι καὶ ἡδεῖα καὶ περὶ . . ἔαρος καὶ περὶ ἀλκυόνος καὶ ἅπαν καλὸν ὄνομα ἐνύφανται αὐτῆς τῇ ποιήσει, τὰ δὲ καὶ αὐτὴ εἰργάσατο — *ποιεῖ δὲ εὐχαριν τὴν ἑρμηνείαν καὶ τὰ λεγόμενα καλὰ ὀνόματα*. ὡρίσατο δὲ αὐτὰ Θεόφραστος οὕτως, κάλλος ὀνόματός ἐστι τὸ πρὸς τὴν ἀκοὴν ἢ πρὸς τὴν ὄψιν ἡδύ, ἢ τὸ τῇ διανοίᾳ ἔντιμον— πρὸς μὲν τὴν ὄψιν ἡδέα τὰ τοιαῦτα «ῥοδόχροον, ἀνθοφόρου χρόας». *ὅσα γὰρ ὁρᾶται ἡδέως, ταῦτα καὶ λεγόμενα καλά ἐστι*. πρὸς δὲ τὴν ἀκοὴν «*Καλλίστρατος, Ἀγροῶν*». ἥ τε γάρ των λάμβα σύγκρουσις ἠχῶδές τι ἔχει καὶ ἡ τῶν νῦ γραμμάτων.. τῇ διανοίᾳ δὲ ἔντιμα τὰ τοιαῦτά ἐστιν, οἷον τὸ *ἀρχαῖοι* ἀντὶ τοῦ *παλαιοὶ* ἐντιμότερον· οἱ γὰρ ἀρχαῖοι ἄνδρες ἐντιμότεροι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τοιαύτη τις εἶνε ἡ πρώτη παρατήρησις τοῦ κ. κριτοῦ. Τῶν δὲ ἑπομένων τινὲς μὲν εἶνε ὁμοδίαιτοι ταύτῃ, ἄλλαι δὲ καὶ ἔτι χείρονες τούτων καὶ οὐκ ὀλίγαι καὶ ὅλως ἀπροσδόκητοι καὶ παράξενοι, σφόδρα τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως παρεστραμμέναι.

Καὶ δὴ ὁ κ. κριτὴς εὐθὺς μετὰ τὴν παράξενον αὐτοῦ ἀπαίτησιν περὶ εἰρομένης λέξεως καὶ περιοδικῶν κώλων καὶ συνειλκυσμένου καὶ συνειληφότος τὰ νοήματα λόγου ἐν ἑρμηνείᾳ ἀφελεῖ καὶ ἁπλῇ, περὶ τάχους καὶ εὐτονίας καὶ γοργότητος καὶ σφοδρότητος καὶ μεγέθους ἐν μύθοις καὶ διηγήμασι καὶ ἐκφράσεσι, περὶ χάριτος τῆς ἐν τῷ νῷ μόνον αὐτοῦ ἐνδαλλομένης ἀπρεποῦς καὶ ἀκαίρου συντομίας γράφει ταῦτα :

«Σπάνια εἶνε τὰ ἀπίθανα κατὰ τὸ πραγματικὸν διηγήματα, ὡς τὸ «περὶ δύο αἰγῶν» καὶ τὸ ἐπιγραφόμενον «ὁ γενναῖος γέρων».

Ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις σειραῖς τρία ὑπάρχουσι σφάλματα.

Σφάλμα πρῶτον. — Τὸ «περὶ δύο αἰγῶν» δέν εἶνε διήγημα. Εἶνε μῦθος. Εἰς τὰ διηγήματα λαλοῦσι καὶ δρῶσιν ἄνθρωποι. Ὅταν λαλῶσι ζῶα, αἶγες, βόες, ἀλώπεκες, ὄρεις, ἀετοί, τότε τοῦτο τὸ νοητικὸν προϊὸν εἶνε καὶ λέγεται μῦθος.

Σφάλμα δεύτερον. — Τὸ πιθανὸν καὶ ἀπίθανον ἐν τοῖς διηγήμασιν εἶνε διάφορον τοῦ πιθανοῦ καὶ ἀπιθάνου τοῦ ἐν τοῖς μύθοις. Τὸ πιθανὸν ἐν τοῖς διηγήμασι εἶνε «τὸ εἰκός, τὸ εὔλογον, τὸ σαφές, τὸ σύνηθες» 1) τὸ δ' ἀπίθανον τὸ «δυνατὸν μὲν γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἀπιστούμενον δὲ εἰ γέγονεν ἢ εἴρηται» 2). Ὁ δὲ ἐπιζητῶν

1) *Ἀψῖνος*, Τέχνη ῥητορικὴ 5, ἔκδ. Walz τ. 9, σ. 494. Spengel τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 379: Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ πράγματος πίστις γίνεται κατὰ τρόπους τρεῖς, κατὰ *τὸ εἰκός*, *κατὰ τεκμήριον*, κατὰ *παράδειγμα*· τὸ δὲ *εἰκὸς* Νεοκλῆς μέν φησι κυρίως τὸ κατὰ διαφορὰν λέγεσθαι, οἷον «εἰκὸς ζήσεσθαί με αὔριον μηδενὸς ἀτόπου παρεμφαινομένου», τὸ αὐτό φησι λέγεται καὶ *εὔλογον*· διαφέρει δὲ ὅτι τὸ εὔλογον πλείους ἀφορμὰς ἔχει πρὸς τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι· λέγεται δὲ τὸ αὐτὸ καὶ *πιθανόν*, ἐπινοίᾳ μόνον διαφέρον. — *Δημήτριος*, περὶ Ἑρμηνείας 222, ἔκδ. Walz τ. 9, σ. 96. Spengel τ. 3, σ. 310: Τὸ *πιθανὸν* δὲ ἐν δυοῖν, ἔν τε τῷ σαφεῖ καὶ συνήθει· τὸ γὰρ ἀσαφὲς καὶ ἀσύνηθες ἀπίθανον. Ἴδ. καὶ ἀνωτ. σελ. 128 καὶ τὴν ὑποσελ. σημ. 1.

2) *Θέων*, Προγυμνάσμ. 3, ἔκδ. Walz τ. 1, σ. 180. Spengel τ. 2, σ. 76 ἐν τέλ. Τὸ δ' *ἀπίθανόν* ἐστι τὸ δυνατὸν μὲν γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἀπιστούμενον δὲ εἰ γέγονεν ἢ εἴρηται ἤτοι διὰ πρόσωπον, ἐφ' ὃ ἡ πρᾶξις ἢ ὁ λόγος ἀναφέρεται, ἢ διὰ τὸν τόπον, ἐν ᾧ λέγεται γενέσθαί τι ἢ εἰρῆσθαι, ἢ διὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν λέγεταί τι γενέσθαι ἢ λελέχθαι, ἢ διὰ τὸν τρόπον τῆς πράξεως ἢ τοῦ λόγου, ἢ διὰ τὴν αἰτίαν τῶν αὐτῶν τούτων λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐκ εἰκός ἐστι τῷ τοιούτῳ τόδε τι πρᾶξαι ἢ τόδε τι εἰπεῖν,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ εἰκός, τὸ εὔλογον, τὸ δυνατὸν γενέσθαι καὶ λελέχθαι, τὸ σύνηθες ἐν τοῖς μύθοις (!) καὶ τούτων ἀπόντων λοιδορῶν αὐτούς, πᾶν ἄλλο δύναται νὰ εἶνε ἢ εὐπαίδευτος λόγιος καὶ σωφρονῶν ἄνθρωπος 1).

Σφάλμα τρίτον. — Ἀμφότερα τὰ ἐπὶ ἀπιθανότητι ἐνταῦθα κακιζόμενα, ὅ τε μῦθος «Αἱ δύο αἶγες» καὶ τὸ διήγημα «Ὁ γενναῖος γέρων», τὸ μὲν ὡς μῦθος ἔχει τὴν μυθικὴν αὐτοῦ πιθανότητα, τὸ δὲ ὡς διήγημα τὴν διηγηματικήν.

Κατὰ τὸν μῦθον τοῦτον 2) δύο αἶγες συναντῶνται εἰς μίαν γέφυραν, σκαιαὶ δὲ καὶ εὔθικτοι οὖσαι ἐρίζουσι πρὸς ἀλλήλας περὶ τῆς διελεύσεως — τὴν ἔριν ἐπακολουθοῦσι διαπληκτισμοὶ καὶ τοὺς διαπληκτισμοὺς κατάπτωσις ἀμφοτέρων εἰς τὸ ὑπὸ τὴν γέφυραν βαθὺ ῥεῦμα. Νῦν ἐν τούτοις τί εἶνε τὸ μυθικῶς ἀπίθανον; τί εἶνε τὸ μὴ εἰς τὴν φύσιν τῆς αἰγὸς ἁρμόττον ἢ εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἀδύνατον;

Δὲν συναντῶνται δύο αἶγες;

Δὲν ἐρίζουσι δύο αἶγες πρὸς ἀλλήλας;

Δὲν διαπληκτίζονται μετὰ τὴν ἔριν;

Ἢ, δὲν ὑπάρχουσι στεναὶ γέφυραι εἰς τὸν κόσμον;

Δὲν δύναται νὰ ῥέῃ ὑπ' αὐτὰς ῥεῦμα βαθύ;

Οἱ ἐρίζοντες καὶ διαπληκτιζόμενοι δὲν μετατοπίζονται;

Οἱ μετατοπιζόμενοι ἐπὶ στενῆς γεφύρας δὲν κατακρημνίζονται;

Οἱ κατακρημνιζόμενοι ἀπὸ γεφύρας δὲν καταπίπτουσιν εἰς τὸν ὑπ' αὐτὰς ποταμόν, εἰς τὸ ὑπ' αὐτὰς ῥεῦμα, χείμαρρον, βόθυνον;

Ποῦ λοιπὸν κεῖται τὸ μυθικῶς ἀπίθανον;

Ἄλλως δὲ τὸ μυθάριον τοῦτο ἀναπαριστῶν μίαν τῶν συνηθεστάτων ἀσχημιῶν καὶ κακιῶν τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων μὲν ἐν γένει, τῶν μικρῶν δὲ παίδων ἰδίως, ἀπεικονίζει τὸ ὀλέθριον ἀποτέλεσμα αὐτῶν τόσον ζωηρῶς, ὥστε ἀμφιβάλλω ἂν ὑπάρχῃ ἀναγνωστικὸν βιβλίον τῶν σοφῶν ἐθνῶν, ἐν ᾧ τοῦτο δὲν περιέχεται 3).

ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, ἢ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, ἢ τοῦτον τὸν τρόπον, ἢ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν. Ἴδ. καὶ ἀνωτέρ. σελ. 128 καὶ τὴν ὑποσελ. σημ. 1.

1) Ἴδ. περὶ τῆς αὐτῆς βαθμίδος τῆς εὐπαιδευσίας καὶ σωφροσύνης τοῦ κριτοῦ τῶν Ἀλφαβηταρίων κ. Ἀργυριάδου ἀνωτ. σελ. 247 - 251, ἔνθα καὶ τὰ περὶ τῶν μύθων καὶ περὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς πιθανοῦ καὶ ἀπιθάνου χωρία τοῦ *Δημητρίου*, τοῦ *Πλάτωνος*, τοῦ *Ἀφθονίου*, τοῦ *Μαξίμου τοῦ Τυρίου*, τοῦ *Φιλοστράτου*, τοῦ *Ἑρμογένους*, τοῦ *Νικολάου* τοῦ σοφιστοῦ, καὶ τοῦ *Κοραῆ*.

2) Χ. Παπαμάρκου ἐγκριθὲν ἀναγνωσμ. τῆς δευτέρας τάξεως σελ. 26.

3) Τὸ μυθάριον τοῦτο εἶνε «*Die beiden Ziegen*» τοῦ Grimm, φέρεται δὲ ἐκ τῶν ἐμοὶ γνωστῶν Γερμανικῶν ἀλφαβηταρίων καὶ ἀναγνωσματαρίων ἐν τοῖσδε. Ἐν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κατὰ δὲ τὸ διήγημα «ὁ γενναῖος γέρων» 1) ναυαγούς τινας κινδυνεύοντας νὰ καταποντισθῶσι γενναῖος γέρων θυμοειδῆ ἵππον ἱππεύων σπεύδει ῥιπτόμενος εἰς τὰ κύματα νὰ σώσῃ. Ἀνὰ δύο κρατουμένους ἐκ τῆς οὐρᾶς τοῦ ἵππου φέρει εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σώζει τινάς. Τελευταῖον παρὰ τὴν διαταγὴν αὐτοῦ κρατοῦνται τρεῖς ἐκ τοῦ κολυμβῶντος ἵππου, οἱ δύο ἐκ τῆς οὐρᾶς καὶ ὁ τρίτος ἐκ τοῦ χαλινοῦ. Ὁ ἵππος μὴ δυνάμενος νὰ κολυμβήσῃ πλέον καταβυθίζεται εἰς τὰ κύματα καὶ μετ' αὐτοῦ συγκαταβυθίζονται καὶ πάντες οἱ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐξ αὐτοῦ προσδοκῶντες.

Τοῦτο ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶνε ἱστορικὸν γεγονός, γενόμενον κατὰ μίαν τρικυμίαν ἐν τῇ Εὐέλπιδι ἄκρᾳ, ἀλλ' εἶνε καὶ σύμπτωμα βιωτικὸν οὐχὶ ἐκ τῶν σπανιωτάτων. Καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἀκόμη κατὰ τὴν κατὰ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1886 ἐπισυμβᾶσαν ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ τῶν Ἀθηνῶν πλήμμυραν, συνέβη τοιοῦτόν τι, ἴσως δὲ καὶ χαλεπώτερον τούτου, ὅπερ κινδυνεύσας καὶ διασωθεὶς οὕτως πως ἀφηγεῖται: 2) «... Ἀγὼν ὁ τελευταῖος. Πέντε ἄνθρωποι, βυθυσμένοι τώρα ἕως τὸν λαιμὸν εἰς τὸ ῥεῦμα.. ζητοῦμεν νὰ ἀποζεύξωμεν τὰ δυστυχισμένα ζῶα καὶ νὰ σωθῶμεν ἐπ' αὐτῶν. Κάτω ἀπὸ τὸ νερὸν ἐκπορ-

τοῖς **Ἀλφαβηταρίοις** τῶν *Bauer - Schreibmüller*, 23 Aufl. σελ. 76, ἀρ. 23 (*συντομώτατον*).—*Sarlach - Haupt*, 3 Aufl. 1894, σελ. 79, ἀρ. 12.—*Jutting*, 32 Aufl. 1888, σελ. 78, ἀρ. 6.—*Förster* II Theil, 8 Aufl. 1888, σελ. 57, ἀρ. 55.—*Franke*, I Theil, 20 Aufl. 1887, σελ. 81, ἀρ. 73.—*Schlimbach*, 27 Aufl. 1887, σελ. 51, ἀρ. 22.—*Otto Schulz - Bohm*, Ausgabe c, 1887, σελ. 126, ἀρ. 5.—*A. Böhme*, Ausg. A. 1887, σελ. 69, ἀρ. 61.—*Klussmann*, 3 Aufl. 1885, σελ. 88, ἀρ. 104.—*Fechner*, Erstes Lesebuch, σελ. 71, ἀρ. 110, Berlin 1879.—*Krumbacher*, 20 Aufl. 1889, σελ. 115, ἀρ. 52 (*συντομώτατον*).—*Runkwitz*, 22 Aufl. 1887, «*Eulenspiegel*», σελ. 84, ἀρ. 7.—Καὶ ἐν τοῖς **Ἀναγνωσματαρίοις** τῶν *Bumuller - Schuster*, Lesebuch II, (Die beiden Ziegen - Böcke), σελ. 106, ἀρ. 148.—*Deuts. Leseb. für die Bayrischen* Volks = Schulen, München II, σελ. 102, ἀρ. 158 «Die beiden Ziegen».—*Haesters Lesebuch* für die Mittelklassen katholischen Volkschulen, 1888, σελ. 129, ἀρ. 4.—*Fr. Maier* D. Les. f. d. Volksch. Oestreichs, 1894, σελ. 48.—*Die Schuldirectoren Leipzigs*, II Stufe, 1894, ἀρ. 35. (παρηλλαγμένον πως) — *Brünnert*, zweites Schulbuch für Mittelklassen, 11 Aufl. 1893, σελ. 23, ἀρ. 51.—*Dietlein* D. Les. für mehrklass. Volksschulen, Ausg. A. I Unterstufe, 1895 — *Preuss und Veter*, σελ. 52, ἀρ. 104. — *Engelien-Fechner* II Theil, Ausg. B, 1874 «Gute Geduld» aus J. Peter Hebel, Sämmtliche WW. III Band Karlsruhe 1832, σελ. 213, «Γάλλος καὶ Ἄγγλος ἱππεὺς ἐν γεφύρᾳ» — ἀρ. 28, σ. 17.

1) Χ. Παπαμάρκου Ἀναγν. δευτέρας τάξεως, ἔτος 1894, σελ. 119.

2) Ἄστυ, ἀριθμ. 1254, 17 Νοεμβρίου 1896, στήλη 2 τῆς πρώτης σελίδος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ποῦμεν ἱμάντας, σύρομεν ἡνία, λύομεν κόμβους. Οἱ ἵπποι ἀνατινάζονται τώρα ἀγρίως καὶ χρεμετίζουν.. Κρατούμεθα ὅλοι ἀπὸ τὰ ἀγωνιῶντα ζῶα καὶ εἰς ἕνα ὄγκον συμπαγῆ, ἄνθρωποι καὶ ἵπποι, παλαίοντες κατὰ τοῦ κοινοῦ κινδύνου, προχωροῦμεν ἐν μέσῳ τῆς πλημμύρας καὶ τοῦ σκότους καὶ τῆς βοῆς, προχωροῦμεν νικηταὶ τοῦ τρομεροῦ στοιχείου, προχωροῦμεν πρὸς ἕνα τοῖχον, ὅπου θαμποφέγγει ἓν φῶς, τὸ φῶς τῆς σωτηρίας.. καὶ ὅταν μετ' ὀλίγον καὶ μετὰ τὸ μαρτύριον τὸ πολύωρον καὶ μετὰ τὴν πάλην τὴν ἀγωνιώδη πρὸς τὸν θάνατον, εὑρέθην ὑπὸ τὴν φιλόξενον στέγην τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τοῦ μικροῦ παραθύρου εἶδα φωτιζόμενον ἀπαισίως ὑπὸ τὴν ἀνατέλλουσαν σελήνην, τὸ φρικτὸν πανόραμα τοῦ ὀλέθρου, μία πεποίθησις ἰσχυρὰ ἐγεννήθη μέσα μου.. ὅτι κάποια εὐλαβὴς εὐχὴ σωτηρίας, εὐχὴ ἀθώων χειλέων εἶχε φθάσει εἰς τὸν οὐρανόν».

Ἀλλ' ὑποτεθείσθω ὅτι οὐδέποτε ἀνεγνώσαμεν ἢ οὐδέποτε ἠκούσαμεν ὅτι ἵππος κολυμβῶν διέσωσέ τινα. Ποῦ κεῖται τὸ ἀπίθανον τοῦ ἐπὶ ἀπιθανότητι κακιζομένου διηγήματος τούτου;

Τὰ στοιχεῖα τῆς πιθανῆς διηγήσεως ἔκ τε τῶν πραγμάτων καὶ τῆς λέξεως εἶνε ἐπακριβῶς ὡρισμένα ὑπὸ τῶν τεχνογράφων. Καὶ δὴ τὰ ἐκ τῶν πραγμάτων εἶνε τὰ τέσσαρα ταῦτα:

1) «Εἰ πάντα ὅσα λέγει τις, ἐξομοιοῦν πειρῶτο τοῖς ἀληθέσιν· τοῦτο δὲ γένοιτ' ἄν, ἐὰν μὴ ψιλὰ τὰ πράγματα τιθῶμεν, ἀλλὰ καὶ τὰ μόρια αὐτῶν προσλαμβάνωμεν, ἐξ ὧν ἡ διήγησις πληροῦται. Μόρια δὲ δὲ διηγήσεως πρόσωπον, πρᾶγμα, τόπος, τρόπος, χρόνος, αἰτία».

2) «Εἰ ἀλλήλοις ὁμολογεῖ τὰ λεγόμενα καὶ μὴ διαφωνεῖ ἢ μάχεται».

3) «Ἐὰν μὴ ψιλὰ τιθῶμεν τὰ μόρια, ἀλλ' ἀκριβῶς ἕκαστα διηγώμεθα».

4) «Ἐφ' ἅπασι τούτοις αἰτίαν προσθετέον· ἐπιτακτικώτατον γὰρ αὕτη πρὸς πειθώ» 1).

1) Κορνοῦτος, Τέχνη ῥητορική 89 καὶ ἑξ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 368. — *Ἀριστοτέλης*, Ῥητορική 1404, 6, 18: Δεῖ δὲ λανθάνειν ποιοῦντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως ἀλλὰ πεφυκότως· τοῦτο γὰρ *πιθανόν*, ἐκεῖνο δὲ τοὐναντίον. Αὐτόθ. 1355, α, 37: Αεὶ τὰ ἀληθῆ καὶ τὰ βελτίω τῇ φύσει εὐσυλλογιστότερα καὶ πιθανώτερα ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν. — *Θέων*, Προγυμνάσμ. 4, Walz τ. 1, σ. 190. Spengel τόμ. 2, σελ. 84: Ὑπέρ γε μὴν πιθανὴν εἶναι τὴν διήγησιν παραληπτέον λέξεις μὲν προσφυεῖς τοῖς τε προσώποις καὶ τοῖς πράγμασι καὶ τοῖς τόποις καὶ τοῖς καιροῖς· πράγματα δὲ ὅσα εἰκότα ἐστὶ καὶ ἀλλήλοις ἀκόλουθα· δεῖ δὲ καὶ τὰς αἰτίας βραχέως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τούτων λοιπὸν τί λείπει ἐκ τοῦ ἐπὶ ἀπιθανότητι κακιζομένου τούτου διηγήματος;

Δὲν γίνεται τρικυμία;

Δὲν ναυαγοῦσιν ἄνθρωποι;

Δὲν ὑπάρχουσι γενναῖοι ἄνθρωποι πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν σπεύδοντες;

Δὲν κολυμβῶσιν οἱ ἵπποι;

Δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν κολυμβῶντες νὰ φέρωσιν ἐπ' αὐτῶν καὶ πρόσθετον βάρος ἢ νὰ σύρωσι μεθ' ἑαυτῶν συμπλέοντα ἀντικείμενα;

Δὲν ἀπαυδῶσι κολυμβῶντες ἐπὶ πολύ;

Δὲν καταβυθίζονται καὶ οἱ ἐπ' αὐτῶν ἱππεύοντες ἢ οἱ ὑπ' αὐτῶν συμπαρασυρόμενοι;

Ποῦ λοιπὸν κεῖται τὸ ἀπίθανον τοῦτο; Τί τούτων εἶνε ἀδύνατον;

Ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον ἐάν τι ἦτο, ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης πλέον ἢ ἅπαξ εἶπε «Πρὸς ποίησιν αἱρετώτερον πιθανὸν ἀδύνατον ἢ ἀπίθανον καὶ δυνατόν» 1). Ἀλλὰ καὶ ἀπίθανον ἐὰν ἦτο, ἤδη ὁ Μένανδρος εἶπε:

«Τὰπίθανον ἰσχὺν τῆς ἀληθείας ἔχει
ἐνίοτε μείζω καὶ πιθανωτέραν ὄχλῳ» 2).

Ἀλλὰ καὶ ψεῦδος ἐὰν ἦτο, ἤδη ὁ Πλούταρχος εἶπεν: «Οὐδὲ τὸ ψεῦδος ἀμοιρεῖ χάριτος, ἀλλὰ καὶ πλάσμασι καὶ ποιήμασι τοῦ πιστεύεσθαι μὴ προσόντος ἔνεστιν ὅμως τὸ πεῖθον» 3).

Τοιαῦτα ἔξοχα ἀνθρώπινα αἰσθήματα, τοιαῦται γενναῖαι ἀνθρώπινοι πράξεις, οἷαι αἱ ἐν τῷ διηγήματι «ὁ γενναῖος γέρων» δὲν εἶνε ἐκ τῶν συνήθων. Ὁ Παιδαγωγὸς ὁ φιλάνθρωπος καὶ ὁ εὐαίσθητος ὁσάκις εὕρῃ τοιοῦτόν τι κατὰ τὰς μελέτας αὐτοῦ, ἀλαλάζει ἐξ ἀγαλλιάσεως. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἄγει ἑορτήν! Δὲν ἀπορρίπτει αὐτὰ ὡς ἀπίθανα, ἀλλ' ἀσπάζεται αὐτὰ καὶ περιέπει ὡς ἐπιτηδειότατα ὄργανα πρὸς τὴν ἐν γενναιότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ παιδείαν τῶν εὐπλά-

προστιθέναι τῇ διηγήσει, καὶ τὸ ἀπιστούμενον πιστῶς λέγειν, καὶ ἁπλῶς στοχάζεσθαι προσήκει τοῦ πρέποντος τῷ τε προσώπῳ καὶ τοῖς ἄλλοις στοιχείοις τῆς διηγήσεως κατά τε τὰ πράγματα καὶ τὴν λέξιν. Ἰδ. καὶ Volkmann Hermagoras 1865, σελ. 53, καὶ ἀνωτ. σελ. 128 καὶ τὴν ὑποσελ. σημ. 1.

1) Ἀριστοτέλης, Περὶ ποιητικῆς 1461, 6, 12. 24. 1460, α, 27.

2) Μένανδρος, ἀπόσπ. 622, ἔκδ. Kock, τόμ. 3, σελ. 622.

3) Πλούταρχος, Ὅτι οὐδ' ἡδέως ζῇν ἐστιν κατ' Ἐπίκουρον, σελ. 1092 F.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στων τρυφερῶν ἀνθρώπων. Οὕτω πράττουσι πανταχοῦ, ὅπου νοῦς καὶ ἐπιστήμη ὑπάρχουσιν 1).

«Τὸ ἐν σελ. 207 (διήγημα) τὸ φέρον ἐπιγραφὴν «ὁ κυανοῦς λειμών» εἶναι λίαν ψυχρόν, τοῦτο εἶνε εἰλημμένον ἐκ τῶν μικρῶν ποιημα-τίων τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ Schiller, ἅτινα ἐπιγράφονται Parabeln und Rätshsel. Τὸ πρωτότυπον ἐκ 16 μόνον μικρῶν στίχων συγκείμε-νον εἶναι χαριέστατον· ἐν αὐτῷ παρίσταται αἰνιγματωδῶς ὁ οὐρα-νὸς ὡς ἀπέραντον πεδίον, ἐν ᾧ βόσκουσι τὰ ἄστρα ὡς πρόβατα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς σελήνης ὡς ποιμένος· ὅμως ὁ ἡμέτερος συγγρα-φεὺς (δηλ. ἐγὼ) παραφράσας αὐτὸ καὶ διαλογικῶς μάλιστα εἰς 5 σελίδας ἠφάνισε διὰ τῆς μακρολογίας πᾶσαν τὴν τοῦ ποιηματίου χάριν».

«Ἀνὴρ Συβαρίτης ἐξέπεσεν ἐξ ἅρματος,
καί πως κατεάγη τῆς κεφαλῆς μέγα σφόδρα·
ἐτύγχανεν γὰρ οὐ τρίβων ὢν ἱππικῆς.
κἄπειτ' ἐπιστὰς εἶπ' ἀνὴρ αὐτῷ φίλος·
ἔρδοι τις ἢν ἕκαστος εἰδείη τέχνην 2).

Ἀνωτέρω εἴδομεν τοὺς μύθους καὶ τὰ ποιήματα ὑπολαμβανόμενα καὶ καλούμενα διηγήματα, ἐνταῦθα βλέπομεν τὰς αἰνιγματώδεις περιγραφὰς ὑπολαμβανομένας καὶ καλουμένας αὖθις διηγήματα! Ἀλλ' ἔστω! Ἡ τιμὴ ὅμως ἥτις ἀποδίδεται ἐνταῦθα εἰς ἐμέ, ὁμο-λογῶ εἰλικρινῶς ὅτι οὐδαμῶς μοὶ ἀνήκει! Ἐγὼ νὰ εἶμαι εἰς θέσιν 16 στίχους τοῦ Schiller νὰ μεταπλάσω εἰς διάλογον καὶ δὴ πέντε σε-λίδων μάλιστα, θὰ μοὶ ἦτο λίαν εὐχάριστον, ἔστω καὶ μὲ τὸν κίνδυ-νον τοῦ νὰ χαρακτηρισθῇ ὁ μεταπλασμός μου οὗτος ὡς «μακρολό-γος» καὶ ὡς «λίαν ψυχρός». Ἀλλά, χριστιανοί μου, ἂν λυσσᾶτε κατ' ἐμοῦ, τί σᾶς πταίουσι τὰ ξένα ἔργα ἀνδρῶν τοὐλάχιστον εὐ-

1) Τὸ παιδευτικώτατον τοῦτο διήγημα ἐδημοσιεύθη κατ' ἀρχὰς ἐν Γερμανίᾳ εἴς τι βιβλίον ἐπιγραφόμενον «Kleine Kinderbibliothek, I Aufl. Hamburg. 1779-1784». Εἶτα παρελήφθη ὑπὸ τοῦ *Campe* ἐν τῇ συλλογῇ τῶν διὰ τὰ παιδία καὶ τῇ νεολαίᾳ ἐν γένει συγγραμμάτων αὐτοῦ (Sämmtliche Kinder und Jugendschriften, III Buch, Braunschweig 1829, σελ. 81) καὶ εὑρηται νῦν ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις (ἐξ ὅσων ἐγὼ γνωρίζω) τοῦ *Engelien* und *Fechner* (Deuts. Leseb. Berlin 1874, σελ. 79, ἀρ. 131) καὶ τοῦ *W. Böckler* — und *Frirtz* (D. Les. für die Oberstufe der Volkschule, Breslau 1873, σελ. 191, ἀρ. 138) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Woltemade*», ὅπως ἐκαλεῖτο «ὁ γενναῖος οὗτος γέρων».

2) Ἀριστοφάνης, Σφῆκες 1427.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παιδεύτων καὶ εὐσυνειδήτων, ἵνα μὴ εἴπω σοφῶν; Ὁ κ. κριτὴς τῶν ἀλφαβηταρίων λυσσῶν κατ' ἐμοῦ ἐνέπηξε τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ κατὰ τοῦ Αἰσωπείου μύθου «μύρμηξ καὶ περιστερά», ὁ νῦν παρὼν κριτὴς ἀπολύει τὴν γλῶσσάν του κατὰ τοῦ ἀτυχοῦς Besseldt, τοῦ εὐφαντάστου καὶ χαριεστάτου συγγραφέως τοῦ διαλογικῶς ἐξελισσομένου πασιγνώστου αἰνίγματος «Die dunkelblaue Wiese» (ὁ κυανοῦς λειμών), χαρακτηρίζων αὐτὸν ὡς ἀδολέσχην καὶ ὡς ψυχρόν. Λοιδορεῖ ἀξιοσεβάστους ἄνδρας ἀναγνωσματαριογράφους, ὡς τὸν Eckelboom, Clemen, Haesters, Wirth, Dietlein, τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς ἄρχοντας τοῦ Lübeck, τὸν Gerock, Niedergesäss, ἄνδρας πάντας φιλοπόνους, εὐπαιδεύτους, εὐσυνειδήτους, οἵτινες παρέλαβον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις αὐτοούσιον τὸ χάριεν τοῦτο ἔργον τοῦ Besseldt, ἀναισθήτους ἀποκαλῶν αὐτούς, καὶ ἀπαιδαγωγήτους καὶ ἀψυχολογήτους καὶ χαμαιδιδασκάλους ὀνομάζων αὐτούς. Τίνος δ' ἕνεκα; Ἵνα ἐκφαυλίσῃ ἐμὲ τὸν δῆθεν τοιαῦτα κατὰ τοῦ χαριεστάτου ποιήματος τοῦ Schiller δῆθεν σκαιουργήσαντα!

Ἡ ἐν τῇ Γερμανικῇ φιλολογίᾳ ἱστορία τῆς ἀντιλήψεως ταύτης, καθ' ἣν ὁ οὐρανὸς θεωρεῖται ὡς λειμών τις, τὰ ἄστρα ὡς ποίμνιον καὶ ἡ σελήνη ὡς ποιμὴν εἶνε ἀρκετὰ περίεργος, ὡς κατάφωρον καθιστῶσα τὸ μέγεθος τῆς ἀμαθείας καὶ τὸν βαθμὸν τῆς κουφότητος καὶ θρασύτητος τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ.

Τὴν τοιαύτην ἀντίληψιν πρῶτος, ὡς φαίνεται, ὁ Schiller αἰνιγματωδῶς ἀπετύπωσεν ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ 1). Μετ' αὐτὸν ὁ διαπρεπὴς ποιητὴς von Fallersleben ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ «Der Mond und die Sterne», ἀπολύσας μάλιστα αὐτὴν καὶ ἐκ τῶν αἰνιγματωδῶν τοῦ Schiller περιελιγμῶν 2). Παρ' αὐτῶν παραλαβὼν ὁ Besseldt τὴν ἰδέαν ταύτην ἐπεξειργάσθη αὐτὴν αἰνιγματωδῶς πάλιν ἐν χαριεστάτῳ οἰκογενειακῷ διαλόγῳ (Ein Gespräch), πλήρει γλυκυθυμίας πατρικῆς καὶ εὐλαβείας υἱικῆς καὶ θαυμασμοῦ πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως καὶ γοητείας ἐκ τοῦ κάλλους αὐτῆς καὶ εὐσεβείας πρὸς τὸν δημιουργὸν αὐτῆς. Παρὰ τούτου παραλαβὼν ὁ Gerock καὶ ἀποψιλώσας αὐτὴν ἐκ τῆς διαλογικῆς περιβολῆς

1) Schiller, sämmtliche Werke, ἔκδ. Λειψίας, τόμ. 1, σελ. 201, Parabeln und Räthsel, ἀρ. 3.

2) Heinrich Hoffmann von Fallersleben κατ' ἀρχὰς ἐν Gedichte τόμ. 1, Ausgab. 2, Leipzig, 1834, σελ. 187. Εἶτα ἐν τῇ 7 ἔκδ. Hannower, 1870, σελ. 240.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐνεφάνισε λιτὴν τὴν καλλιπρεπῆ ταύτην ἰδέαν ἐν σεμνότητι ἀγλαϊζομένην. Τόσον δὲ ἐν Γερμανίᾳ ἐξετιμήθη ἡ ἔξοχος παιδευτικὴ δύναμις τοῦ τε περιεχομένου καὶ τῆς μορφῆς αὐτῆς, ὥστε ἔκτοτε προσλαμβάνεται οἱονεὶ κατ' ἀνάγκην εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παίδων αὐτῶν καὶ δὴ καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκφάνσεις πλὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Schiller διατυπωθείσης 1).

Οὕτω π. χ. ἡ ὑπὸ τοῦ Hoffmann von Fallersleben διατυπωθεῖσα εὕρηται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν μὲν «der Mond und die Sterne» ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐν Λειψίᾳ Σαξώνων διευθυντῶν καὶ τοῦ Erkelenz 2), ὑπὸ δὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Das Lied vom Monde» ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Fechner 3). Καταλογάδην δὲ καὶ δὴ αἱ τέσσαρες μόνον ἐκ τῶν πέντε στροφῶν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν μὲν «Der Mond als Schäfer» ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῶν Βαυαρικῶν σχολείων καὶ ἐν τῷ τοῦ Vogel 4), ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν δὲ «Wer hat die schönsten Schäfchen» ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Klauvell 5). Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Gerock διατυπωθεῖσα εὕρηται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Die dunkelblaue Wiese (ὁ κυανοῦς λειμὼν) ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Niedergesäss καὶ τῶν Eckelboom καὶ Esser 6). Ἡ δὲ ἕνεκα ἐμοῦ κακιζομένη αὕτη τοῦ Schiller δῆθεν κατάψυχρος παράφρασις, ἡ ἐν ἀδολεσχίᾳ εἰς 5 σελίδας ἐκχεομένη, «Die dunkelblaue Wiese (ὁ κυανοῦς λειμὼν) τοῦ Besseldt εὕρηται αὐτοούσιος καὶ ἀπαράλλακτος ἐν τοῖς ἐν παρακρούσει καὶ ἐν παροινίᾳ διατελοῦσι κουτογερμανοῖς ἀναγνωσματαριογράφοις Clemen, Ha-

1) Πιθανὸν καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Schiller διατυπωθεῖσα νὰ ὑπάρχῃ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν Γερμανοπαίδων, ἀλλ' ἐν οὐδενὶ τῶν ὑπερπεντήκοντα τοιούτων, ἅτινα ἔτυχεν ἐγὼ νὰ ἴδω, εὑρίσκεται αὕτη.

2) Deutsches Lesebuch für mehrklassige Schulen, herausgegeben von einer *Komission der Schuldirectoren Leipzigs*, Erste Stufe 1893, σελ. 142, ἀριθ. 228. — *Herkelenz*, Deutsches Lesebuch für höhere Mädchenschulen, Erster Theil, Zweite Ausgab, 1891, σελ. 203, ἀριθ. 109,

3) *Fechner*, Erstes Lesebuch, 1879, σελ. 19, ἀριθ. 26.

4) Deuts. Lesebuch für die Unterklasse *der bayrischen Volksschulen*, München II σελ. 93. — *Vogel*, Des Kindes zweites Schulbuch, 1871, σελ. 139, ἀριθ. 45.

5) *Klauwell*, Zweites Schulbuch, 1887, σελ. 100, ἀριθ. 2.

6) *Niedergesäss*, Deutsch. Leseb. II Schuljahr, 42 Aufl. Wien, 1893, σελ. 79. ἀρ. 101. *Eckelboom und Esser*, Fibel, 1894, 15 Aufl. II Theil, σελ. 68, ἀρ. 119.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

esters-Richter, Wirth, Dietlein, καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ φαυλοκρατουμένου Lübeck 1).

Ὅτι δὲ «ἀκουστὰ» μόνον ὁ κ. κριτὴς ἔχει τὸ ποιημάτιον ἐκεῖνο τοῦ Schiller, ὅπερ ἐγὼ δῆθεν παρέφρασα καταψυχράνας καὶ «ἀφανίσας, ὡς εἰκός, διὰ τῆς ἀδολεσχίας μου τὴν τοῦ ποιηματίου χάριν», οὐδέποτε δὲ εἶδεν, ἢ ἰδὼν οὐδοπωσοῦν ἐνόησεν αὐτό, ἀποδείξεις δύο ὑπάρχουσιν. Ἡ πρώτη: Ἐνῷ τὸ ποιημάτιον τοῦτο εἶνε αἴνιγμα, ὁ κ. κριτὴς ἀποκαλεῖ αὐτὸ διήγημα». Ἡ δευτέρα: Ἐν ᾧ τοῦ Schiller τὰ πρόβατα «πίνουσι ζωήν» («trinken Leben», χαριεστάτη ὄντως μεταφορά!!) καὶ ἔχουσι κύνα καὶ κριόν, οὐδενὸς τῶν 13 τούτων Γερμανικῶν (καὶ 14 τοῦ ἐμοῦ) 2) τὰ οὐράνια πρόβατα «πίνουσι ζωὴν» ἢ συνοδεύονται ὑπὸ κυνὸς ἢ ὁδηγοῦνται ὑπὸ κριοῦ!

Ἀχαλίνων στομάτων
ἀνόμου τ' ἀφροσύνας
τὸ τέλος δυστυχία 3).

Εὐθὺς μετὰ τὰ ἀνωτέρω προσθέτει ὁ κ. κριτής.

«Μακρολογία δὲ παρατηρεῖται οὐ μόνον ἐν τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις».

Ἐκ τῶν παμπόλλων πολλαχοῦ ἀνωτέρω εἰρημένων περὶ τοῦ λογικοῦ καὶ παιδαγωγικοῦ τούτου σκανδάλου ἐπαναλαμβάνομεν ἐνταῦθα μόνον τὰ τοῦ Πλάτωνος ταῦτα: «Ἀλλ', ὦ ξένε, πολλάκις μὲν εἰρήκαμεν, ὡς οὐδὲν ἐν τῷ παρόντι δεῖ προτιμᾶν βραχυλογίαν μᾶλλον ἢ μῆκος· οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς τὸ λεγόμενον ἐπείγων διώκει· γελοῖον δὴ καὶ φαῦλον τὸ πρὸ τῶν βελτίστων τὰ βραχύτερα αἱρου-

1) *Klemen*, Deutsch. Lesebuch für Bürgerschulen und untere Klassen höherer Lehranstalten, I Theil, 11 Aufl. Cassel, 1894, σελ. 162, ἀριθ. 194,— *Haesters-Richter*, Deuts. Leseb. für die Mittelklassen der Volkss. 8 Aufl. Essen, 1894, σελ. 188, ἀριθ. 8.— *Wirth*, Deutsch. Leseb. für höhere Töchterschul. I Theil, I Kursus, 3 Aufl. Leipzig 1878, σελ. 127, ἀριθ. 179.— *Dietlein*, Deuts. Leseb. für mehrklassige Bürger und Volksschulen, Ausg. A. Mittelstufe 1895, σελ. 54, ἀριθ. 56. — *Lübeckisches Lesebuch*, II Stufe, 6 Aufl. Lübeck 1882, σελ. 87-89, ἀριθ. 89.

2) Χαρισίου Παπαμάρκου ἐγκριθὲν Ἀναγνωσματάριον τῆς Δευτέρας τάξεως, ἔτος 1894, σελ. 115-118.

3) Εὐριπίδης, Βάκχαι 385.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μένους φαίνεσθαι — καὶ διὰ μακρῶν ἢ βραχέων μέλει οὐδὲν λέγειν, ἂν μόνον τύχωσι τοῦ ὄντος» 1). Ἀλλὰ

Μὴ νουθέτει γέρονθ' ἁμαρτάνοντά τι·
δένδρον παλαιὸν μεταφυτεύειν δύσκολον 2).

Εὐθὺς μετὰ ταῦτα λέγει ὁ κ. κριτής:

«Ἐν τέλει τῆς γενικῆς ταύτης κρίσεως παρατηροῦμεν καὶ τὸ ἑξῆς· Ἔν τισι τῶν διηγημάτων ἡ τε χώρα καὶ ὁ βίος εἰκονίζεται διάφορος τῆς χώρας καὶ τοῦ βίου ἡμῶν κατά τε τὸ κλίμα καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων κατάστασιν· διότι συχνάκις λέγεται ἐν αὐτοῖς περὶ δασῶν, περὶ χιόνων καὶ πάγων καὶ «Σκυθικοῦ κρύους», περὶ παντελοῦς πενίας καὶ θανάτων ἐξ ἀσιτίας καὶ περὶ ἄλλων ὁμοίων, ὧν εὐτυχῶς ἡμεῖς καὶ ἡ ἡμετέρα χώρα εἴμεθα παντελῶς ἀπηλλαγμένοι. Τίς δύναται ἐν διηγήματι ὡρισμένῳ διὰ τοὺς ἡμετέρους παῖδας νὰ γράψῃ μὲ ἐλπίδα ὅτι θὰ πιστευθῇ ὡς τὸ ἐν σελ. 76 «Ἡ χιὼν ἐπάγωσεν ἔξω καὶ τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα»; 3).

Οὐχ ὅ γ' ἄνευθε θεοῦ τάδε μαίνεται 4).—Γιγνώσκω γὰρ ὅτι οἱ τὰ μὴ πιστὰ δοκοῦντα εἶναι ἢ λέγοντες ἢ ἀπαγγέλλοντες οὐ μόνον οὐ πείθουσιν ἀλλὰ καὶ ἄφρονες δοκοῦσιν εἶναι 5).

Ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι πεινῶντες καὶ ῥιγῶντες, δεόμενοι τῆς παρὰ τοῦ πλησίον συναντιλήψεως! Ἐν Ἑλλάδι δὲν γίνεται χειμών! «Τίς δύναται ἐν διηγήματι ὡρισμένῳ διὰ τοὺς ἡμετέ-

1) Πλάτων, Νόμοι 887 Β. — Θεαίτητος 172 c.

2) Φιλήμων, ἀπ. 147. Comic. Atticor. Fragm. Kock, τόμ. 2, σελ. 523.

3) Ἡ τετριμμένη πονηρὰ σοφιστεία καὶ τὸ ἐπαίσχυντον ῥητορικὸν πάλαισμα: «Ἀποσιώπα τὰ καλὰ καὶ πλάσας κακὰ ἐξόγκωνε αὐτά». *Οὐδεὶς λόγος* γίνεται ἐνταῦθα περὶ χιόνων καὶ περὶ θανάτων ἐξ ἀσιτίας! Ὁ λόγος εἶνε περὶ *εὐσπλαγχνίας* πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ δυστυχεῖς, περὶ φιλανθρώπου καὶ προθύμου καὶ ἀπροφασίστου συναντιλήψεως τῶν πεινώντων καὶ ῥιγώντων καὶ δὴ μόνον *ὁ πρέπων*. Μόνον ἐν ἑνὶ ἐκ τῶν 12 κεφαλ. ἐν τῷ κεφαλαίῳ Δ' «*Ἀσπλαγχνία καὶ εὐσπλαγχνία*» ἐπιγραφομένῳ ἀπὸ τοῦ ἀριθμ. 22-30 καὶ σελ. 35-47! Ἴδ. ἐγκριθὲν Ἀναγνωσμ. τῆς Δευτέρας τάξεως αὐτόθι.

4) Ὅμηρος Ἰλιάδ. Ε, 185.

5) Θουκυδίδης, 6, 33, 1.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρους παῖδας νὰ γράψῃ μὲ ἐλπίδα ὅτι θὰ πιστευθῇ «ἡ χιὼν ἐπάγωσεν ἔξω καὶ τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα»;

«Τὸ οὕτως ἀναισχυντεῖν πρὸς τὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναργῶς φαινόμενα σοφιστῶν ἔργον ἐστίν», εἶπέ ποτε ὁ Γαληνός 1).

Πλὴν τῶν ἐν τοῖς φρενοκομείοις δυστυχῶν, τῶν πασχόντων ἐξ ἀναλγησίας τοῦ δέρματος, καθημένων δὲ ἀπαθῶς ἐπὶ ἀνθράκων ἀνημμένων καὶ εἰσωθούντων τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐντὸς τῶν πυραύνων καὶ ἐξαπλουμένων ἐν χειμῶνι ἐπὶ μαρμάρων, πάντες οἱ λοιποὶ οἱ τὴν Ἑλλάδα κατοικοῦντες γέροντες καὶ παῖδες, ἀρτιμελεῖς καὶ ἀνάπηροι, ὑγιεῖς καὶ κλινήρεις, κωφοὶ καὶ τυφλοὶ γνωρίζουσι καὶ αἰσθάνονται καὶ «πιστεύουσιν» ὅτι καὶ ἐνταῦθα «χιονίζει», ὅτι καὶ ἐνταῦθα «παγόνει ἔξω ἡ χιών», ὅτι καὶ ἐνταῦθα «ἡ παγωμένη χιὼν τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα».

Πλὴν δὲ τούτων καὶ ὅσοι τῶν ἀπὸ τῆς γῆς τοῦ Πυρὸς μέχρι τῶν Κυθήρων, καὶ ὅσοι ἀπὸ τῆς Εὐέλπιδος ἄκρας μέχρι τῶν παραλίων τῆς Λακωνικῆς, καὶ ὅσοι ἀπό τε τῆς Γροιλανδίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν μέχρι τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων εἶνε εὐπαίδευτοι ἄνδρες, τῆς ἐπικλήσεως ταύτης ὀπωσοῦν ἄξιοι, γνωρίζουσιν ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι «χιονίζει» καὶ ἐν Ἑλλάδι «παγόνει ἔξω ἡ χιὼν» καὶ πάντες πιστεύουσιν ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι «ἡ παγωμένη χιὼν τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα»· διότι εὐπαίδευτοι ἄνδρες ὄντες ἀδύνατον νὰ μὴ ἔχωσιν ἅπαξ τοὐλάχιστον κατὰ τὸν βίον αὐτῶν ἀναγνώσῃ τι τῶν ἐν τοῖς Ἕλλησι συγγραφεῦσι παμπόλλων περὶ χιόνων καὶ κρυστάλλων ἐν Ἑλλάδι μνημονευομένων, καὶ ἀδύνατον νὰ μὴ ἔχωσι διαφυλλίσῃ τινὰ τῶν πολλῶν καὶ σοφῶν περὶ τοῦ κλίματος τῆς Ἑλλάδος διατριβῶν τῶν νεωτέρων λογίων.

Ὁ Ὅμηρος εἶνε εἰς τὰς χεῖρας πάντων τῶν εὐπαιδεύτων τούτων. Ἐν αὐτῷ βεβαίως ἔχουσιν ἀναγνώσῃ ποτὲ τὰ ἀνυπέρβλητα ταῦτα περὶ τῶν χιόνων τῆς Ἑλλάδος:

«Ὡς τώ γε προβοῶντε μάχην ὥτρυνον Ἀχαιῶν.
τῶν δ', ὥς τε νιφάδες χιόνος πίπτουσι θαμειαὶ
ἤματι χειμερίῳ, ὅτε τ' ὦρετο μητίετα Ζεὺς
νιφέμεν, ἀνθρώποισι πιφαυσκόμενος τὰ ἃ κῆλα·

1) Γαληνός, Περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων· ἔκδ. Kuhn, τόμ. 5, σελ. 431, ἔκδ. Iwan Müller, ἔτ. 1874, τόμ. 1, σελ. 407, στίχ. 7.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κοιμήσας δ' ἀνέμους χέει ἔμπεδον, ὄφρα καλύψῃ
ὑψηλῶν ὀρέων κορυφὰς καὶ πρώονας ἄκρους
καὶ πεδία λωτοῦντα καὶ ἀνδρῶν πίονα ἔργα,
καὶ τ' ἐφ' ἁλὸς πολιῆς κέχυται λιμέσιν τε καὶ ἀκταῖς —
κῦμα δέ μιν προσπλάζον ἐρύκεται — ἀλλά τε πάντα
εἰλύεται καθύπερθ' ὅτε ἐπιβρίσῃ Διὸς ὄμβρος·
ὣς τῶν ἀμφοτέρωσε λίθοι πωτῶντο θαμειαὶ 1) κτλ.

Καὶ πάλιν ἐν τούτῳ :

Νὺξ δ' ἄρ' ἐπῆλθε κακὴ Βορέαο πεσόντος,
πηγυλίς· αὐτὰρ ὕπερθε χιὼν γίνετ' ἠΰτε πάχνη,
ψυχρή, καὶ σακέεσσι περιτρέφετο κρύσταλλος . .
χειμὼν ἔκπαγλος 2).

Ὁ Ἡσίοδος θὰ εἶνε γνωστὸς βεβαίως εἰς οὐκ ὀλίγους τῶν ἀνδρῶν τούτων. Ἀναμφιβόλως δὲ θὰ κατεπλάγησαν καὶ θὰ ἐθαύμασαν τὴν δριμύτητα τοῦ ἐν Βοιωτίᾳ χειμῶνος ταῦτα ἀναγνώσαντες ἐν αὐτῷ :

Μῆνα δὲ Ληναιῶνα, κάκ' ἤματα, βουδόρα πάντα,
τοῦτον ἀλεύασθαι, καὶ πηγάδας, αἴτ' ἐπὶ γαῖαν
πνεύσαντος Βορέαο δυσηλεγέες τελέθουσιν·
ὅστε διὰ Θρήκης ἱπποτρόφου εὐρεῖ πόντῳ
ἐμπνεύσας ὦρινε· μέμυκε δὲ γαῖα καὶ ὕλη . .
ἤματι χειμερίῳ . .
οὐδὲ οἱ ἠέλιος δείκνυ νομὸν ὁρμηθῆναι . .
καὶ τότε δὴ κεραοὶ καὶ νήκεροι ὑλοκοῖται
λυγρὸν μυλιόωντες ἀνὰ δρία βησσύεντα
φεύγουσιν . . σκέπα μαιόμενοι . . ἀλευάμενοι νίφα λευκήν 3).

1) Ὅμηρος, Ἰλιὰς Μ 277.

2) Ὅμηρος, Ὀδύσ. ξ 475. 521.

3) Ἡσίοδος, Ἔργ. καὶ ἡμέρ. 504. — Ἴδε καὶ τοῦ ἐμοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς τρίτης τάξεως ἔτ. 1894, σελ. 54 - 56, ἔνθα μετηνέχθησαν τὰ πλεῖστα τῶν τοῦ Ἡσιόδου τούτων. — Ἔτι ἴδε καὶ τὸ πασίγνωστον ἔνθα ἀνωτ. τοῦ αὐτοῦ Ἡσιόδου 640 : Ἄσκρη, χεῖμα κακή, θέρει ἀργαλέη, οὐδέποτε ἐσθλή· καὶ τὸ οὐκ ἄγνωστον τοῦ Δικαιάρχου (Βίος Ἑλλάδος, Θῆβαι): Ἐνθερίσαι μὲν ἡ πόλις οἵα βελτίστη καὶ ἐγχει-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸν ἐν Ἀττικῇ χειμῶνα πᾶς εὐπαίδευτος βεβαίως γνωρίζει ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος λέγοντος: «Ἐκ δὲ τούτου Θρασύβουλος ὁρμηθεὶς ἐκ Θηβῶν ὡς σὺν ἑβδομήκοντα Φυλὴν χωρίον καταλαμβάνει ἰσχυρόν· οἱ δὲ τριάκοντα ἐβοήθουν ἐκ τοῦ ἄστεως σύν τε τοῖς τρισχιλίοις καὶ σὺν τοῖς ἱππεῦσι καὶ μάλ' εὐημερίας οὔσης. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο βουλομένων.. τῶν τριάκοντα ἀποτειχίζειν.. ἐπιγίγνεται τῆς νυκτὸς χιὼν παμπληθὴς καὶ τῇ ὑστεραίᾳ· οἱ δὲ νιφόμενοι ἀπῆλθον εἰς τὸ ἄστυ» 1).

Τὸν ἐν Πελοποννήσῳ χειμῶνα πᾶς εὐπαίδευτος βεβαίως γνωρίζει ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ξενοφῶντος λέγοντος: «Οἱ δὲ ἔφοροι» Κλεόμβροτον ἐκπέμπουσιν, πρῶτον τότε ἡγούμενον, μάλα χειμῶνος ὄντος 2).

Τὸν τῆς Ἀρκαδίας ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν ὕμνων:

> Πᾶνα.. ὃς πάντα λόφον νιφόεντα λέλογχε
> καὶ κορυφὰς ὀρέων καὶ πετρήεντα κέλευθα 3).

Ἐκ τοῦ Καστορίωνος:

> Σὲ τὸν βολαῖς νιφοκτύποις δυσχείμερον
> ναίονθ' ἕδραν, θηρονόμε Πάν, χθόν'
> Ἀρκάδων 4).

Ἐκ τοῦ Πολυβίου: «Ἀρκαδία διὰ τὴν τοῦ περιέχοντος ψυχρότητα καὶ στυγνότητα.. Κυναιθεῖς... διὰ τὸ σκληρότατον παρὰ πολὺ τῆς Ἀρκαδίας ἔχειν ἀέρα καὶ τόπον...» 5). Καὶ ἐκ τοῦ Παυσανίου: «Ἄγουσι δὲ ἑορτὴν αὐτόθι Τεγεᾶται κατ' ἔτος· καὶ σφίσιν ἐπιστρατεῦσαι Λακεδαιμονίοις ποτὲ ὑπὸ τὸν καιρὸν τῆς ἑορτῆς

μάσαι οἷα χειρίστη, διά τε τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰ πνεύματα· καὶ γὰρ *νίφεται* καὶ πυλὸν ἔχει *πολύν*. Πρβλ. περὶ τοῦ χειμῶνος τούτου τοῦ Βοιωτικοῦ καὶ O. Müller, Orchomenos, σελ. 30-32.

1) Ξενοφῶν, Ἑλληνικὰ 2, 4. 14: Περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ὁ Διόδωρος 14, 32, καὶ ὁ Grotte, Geschichte Griechenlands aus dem Englischen 1882, τόμ. 4, σελ. 515. καὶ ὁ Ernst Curtius, Griechische Geschichte, 1857, τόμ. 3, σελ. 29-30. Καὶ Σπυρίδων Λάμπρος, Ἱστορ. τῆς Ἑλλάδος, τόμ. 2, σελ. 145.

2) Ξενοφῶν Ἑλληνικὰ 5, 4, 14.

3) Ὁμηρικὸς ὕμνος εἰς Πᾶνα 19, 5.

4) Καστορίων, Bergk, Poet. Lyr. τόμ. 3, σελ. 635.

5) Πολύβιος 4, 21, 1. 5.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(τελουμένης ἐν ἔαρι) λέγουσι, καί, νίφειν γὰρ τὸν θεόν, τοὺς μὲν ῥιγοῦν καὶ ὄντας ἐν τοῖς ὅπλοις κάμνειν» . . 1)

Περὶ δὲ τοῦ κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θρᾴκην χειμῶνος 2) τίς εὐπαίδευτος ἀγνοεῖ τὰ τοῦ Θουκυδίδου καὶ Πλάτωνος καὶ Αἰσχύλου καὶ Ξενοφῶντος τάδε ;

«Τοῦ δ' αὐτοῦ χειμῶνος οἱ Ποτιδαιᾶται ἐπειδὴ οὐκέτι ἠδύναντο πολιορκούμενοι ἀντέχειν . . λόγους προσφέρουσι περὶ ξυμβάσεως τοῖς στρατηγοῖς τῶν Ἀθηναίων . . οἱ δὲ προσεδέξαντο, ὁρῶντες . . τῆς στρατιᾶς τὴν ταλαιπωρίαν ἐν χωρίῳ χειμερινῷ» 3) κτλ.— «Στρατεία ἡμῖν εἰς Ποτίδαιαν ἐγένετο κοινῇ καὶ συνεσιτοῦμεν ἐκεῖ (μετὰ τοῦ Σωκράτους δηλ. ὁ Ἀλκιβιάδης) . . πρὸς δ' αὖ τὰς τοῦ χειμῶνος καρτερήσεις — δεινοὶ γὰρ αὐτόθι χειμῶνες — θαυμάσια εἰργάζετο, τά τε ἄλλα καὶ ποτε ὄντος πάγου οἵου δεινοτάτου καὶ πάντων ἢ οὐκ ἐξιόντων ἔνδοθεν, ἢ εἴ τις ἐξίοι, ἠμφιεσμένων τε θαυμαστὰ δὴ ὅσα καὶ ὑποδεδεμένων καὶ ἐνειλιγμένων τοὺς πόδας εἰς πίλους καὶ ἀρνακίδας, οὗτος δ' ἐν τούτοις ἐξῄει ἔχων ἱμάτιον μὲν τοιοῦτον οἷόν περ καὶ πρότερον εἰώθει φορεῖν, ἀνυπόδητος δὲ διὰ τοῦ κρυστάλλου ῥᾷον ἐπορεύετο ἢ οἱ ἄλλοι ὑποδεδεμένοι» 4).

Καί :

«Μαγνητικὴν δὲ γαῖαν ἔς τε Μακεδόνων
χώραν ἀφικόμεσθ' ἐπ' Ἀξιοῦ πόρον,
Βόλβης θ' ἕλειον δόνακα, Παγγαῖόν τ' ὄρος
Ἠδωνίδ' αἶαν· νυκτὶ δ' ἐν ταύτῃ θεὸς
χειμών' ἄωρον ὦρσε, πήγνυσι δὲ πᾶν
ῥέεθρον ἀγνοῦ Στρυμῶνος . . .
στρατὸς περᾷ κρυσταλλοπῆγα διὰ πόρον 5).

Καί : «Οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπαιδεύοντο ἀνὰ τὸ Θυνῶν πεδίον (ἐν Θράκῃ παρὰ τὴν Σαλμυδησσόν) . . Ἦν δὲ χιὼν πολλὴ καὶ ψῦχος

1) Παυσανίας 8, 53, 10. Περὶ τοῦ κλίματος ἐν γένει τῆς Πελοποννήσου ἴδ. καὶ Ern. Curtius, Pelopones τόμ. 1, σελ. 51 52.

2) Καὶ ἐκεῖ ὑπάρχουσι μικροὶ Ἑλληνόπαιδες, οὓς ὁ ἀναγνωσματαριογράφος δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ.

3) Θουκυδίδης 2, 70.

4) Πλάτων, Συμπόσιον 219 Ε.

5) Αἰσχύλος, Πέρσαι 429.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὕτως, ὥστε τὸ ὕδωρ, ὃ ἐφέρετο ἐπὶ δεῖπνον, ἐπήγνυτο καὶ ὁ οἶνος ἐν τοῖς ἀγγείοις, καὶ τῶν Ἑλλήνων πολλῶν καὶ ῥῖνες ἀπεκαίοντο καὶ ὦτα 1).

Ἀλλὰ καὶ πάντα ταῦτα ἂν τυχόν τις τῶν εὐπαιδεύτων τούτων ἀνδρῶν ἠγνόει, δὲν θὰ ἤρκουν τὰ τοῦ Ἀλκαίου ταῦτα

Ὗει μὲν Ζεύς, ἐκ δ' οὐράνω μέγας
χείμων, πεπάγασι δ' ὑδάτων ῥόαι 2),

ὅπως μάθωσιν ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι «χιονίζει» καὶ ὅπως πιστεύσωσιν ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι «παγόνει ἡ χιὼν καὶ τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα»;

Ἀλλ' ἄν ποτε τις τῶν εὐπαιδεύτων τούτων συμβῇ νὰ λησμονήσῃ πως ἢ νὰ θέλῃ ἀκριβέστερον νὰ μάθῃ ταῦτα, ἀνοίγει «τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τοῦ Κουρτίου» καὶ ἀναγινώσκει: «Ξηρὰ καὶ ὕδατα, ὄρη καὶ κοιλάδες, ξηρασία καὶ ὑγρασία, χιονώδεις θύελλαι ἐκ Θρᾴκης ἐπερχόμεναι καὶ θερμότης ἡλιακὴ τῶν τροπικῶν — πᾶσαι αἱ ἐναντιότητες αὗται, πᾶσαι αἱ μορφαὶ τοῦ φυσικοῦ βίου συνέρχονται ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τὸ αὐτό» 3). Ἢ, ἂν δὲν ἔχει πρόχειρον τὸν Κούρτιον, ἀνοίγει τὸν Bursian καὶ ἀναγινώσκει: «Ποικίλλει ἡ θερμοκρασία καὶ εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους πολὺ ἐπαισθητῶς. Οὕτω π. χ. ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Βοιωτίᾳ, εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Σπάρτης καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀρκαδίας, ἐνῷ ὁ καύσων κατὰ τὸ θέρος εἶνε ὑπερβολικός, τὸ ψῦχος κατὰ τὸν χειμῶνα εἶνε σφόδρα ἐπαισθητόν» 4).

Ἂν δὲ πάλιν ἔχει τὴν περιέργειαν νὰ μάθῃ ὁποῖόν τι εἶνε τὸ κλίμα τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος καὶ ὁποία τις μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς αὐτὸ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὁμήρου καὶ ἐν γένει ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἀνοίγει τοῦ Neumann καὶ Partsch τὴν φυσικὴν γεωγραφίαν καὶ ἀναγινώσκει: «Ἐν Ἀθήναις ἐν ἔτει 1874 κατὰ τοὺς μῆνας Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον τὸ θερμόμετρον ἐδείκνυεν 9 ὑπὸ τὸ μηδὲν (— 9^0), τὸν Μάρτιον καθ' ἑκάστην ἦτο ὑπὸ τὸ 0, τῇ δὲ 8 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς — 5, 7^0.. Κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1880 ἐδείκνυεν —

1) Ξενοφῶν, Ἀνάβασις 7, 4, 3.
2) Ἀλκαῖος, Σκόλια, ἀπόσπ. 34, ἔκδ. Bergk, τόμ. 3, σελ. 161.
3) Ernest Curtius, Griech. Geschichte, 1868, τόμ. 1, σελ. 15.
4) Bursian, Geographie von Griechenland, τόμ. 1, σελ. 8.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

6, 6°. Ἐν Πάτραις τῇ 8 Μαρτίου τοῦ 1874 ἐδείκνυε τὸ θερμόμετρον — 7°. Ἐν Σμύρνῃ κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1869 καὶ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1874 καὶ τῇ 6 Μαρτίου τοῦ 1874 τὸ θερμόμετρον ἐδείκνυεν — 7°. Τὰ ὕδατα τὰ ἱστάμενα ἐπάγωσαν, εἴς τινα χωρία ἐπάγωσαν καὶ τὰ ὕδατα τὰ ῥέοντα εἰς τὰς ὁδούς, αἱ ὑδρορρόαι ἦσαν πλήρεις κρυστάλλων ἐπιμήκων, ποιμένες πολλοὶ ἐπάγωσαν — Ἐν Ἠπείρῳ ὁ χειμὼν εἶνε βαρύτατος· τὸ ψῦχος εἶνε — 10° καὶ ἐνίοτε καὶ — 17, 8°. Ἐνίοτε πήγνυται καὶ ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων. Ἐν ἔτει 1812 τῇ 20 Νοεμβρίου ἦτο πεπηγυῖα ἐπὶ 10 ἡμέρας, ἐν ἔτει 1819 κατὰ τὸν Ἰανουάριον ἐπὶ 20, καὶ ἐν ἔτει 1864 ἐπὶ πλείστας τοῦ Ἰανουαρίου. Εἰς οὐδὲν μέρος τῆς Ἑλλάδος εἶνε ἄγνωστος ἡ χιών. Ἐν Κρήτῃ τὸ 1858 ἡ χιὼν ἦτο πολλή. Εἰς τὰ παράλια τῶν Ἰονίων νήσων, τῶν Κυκλάδων, τῆς Μεσσηνίας, εἰς τὰς Πάτρας καὶ εἰς τὸν Αὐλῶνα σπανίως μέν, ἀλλὰ ὁπωσδήποτε χιονίζει. Εἰς τὰ ἐνδότερα αὐτῶν χιονίζει πολὺ συχνά. — Εἰς τὰς Ἀθήνας χιονίζει κατ' ἔτος· τὸ ἐναντίον συμβαίνει πολὺ σπανίως. Συνήθως ὄχι μόνον ἐπὶ ὥρας τινάς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας σύμπασα ἡ Ἀττικὴ καλύπτεται ὑπὸ χιόνων. Ἡ ἐν Αὐλῶνι τῇ 19, 23 καὶ 24 Ἰανουαρίου 1869 πεσοῦσα χιὼν ἠφάνισε πολλὰ δένδρα. Ἡ ἐν Ἀργυροκάστρῳ τῇ 3 Ἰανουαρίου τοῦ 1858 καὶ ἡ ἐν Δυρραχίῳ τῇ 24 Ἰανουαρίου τοῦ 1869 πεσοῦσα χιὼν ἠφάνισε πολλὰ ποίμνια. Κατὰ τὸν βαρὺν τοῦ 1858 χειμῶνα ἐν Κρήτῃ ἠφανίσθησαν περὶ τὰς 12,000 πρόβατα. Ἐν δὲ τῇ Βοιωτίᾳ καὶ τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ Ἀρκαδίᾳ ὁ χειμὼν εἶνε μακρός, χιονώδης καὶ ψυχρός» 1).

Ἀλλ' ὑποτεθείσθω ὅτι δὲν εἶνε πρόχειρον τὸ βιβλίον τοῦτο, τότε ἁπλούστατα καὶ προχειρότατα ἀνοίγει ἐν οἱονδήποτε Conversations = Lexicon π. χ. τοῦ Meyer καὶ ἀναγινώσκει: «Ἐν Ἑλλάδι τὸ ψῦχος ποικίλλει κατὰ τοὺς διαφόρους τόπους. Ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Λακωνικῇ καὶ Ἀρκαδίᾳ τὸ ψῦχος τὸν χειμῶνα συνήθως εἶνε 10 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Μαινάλου μέχρι τοῦ Μαρτίου διατηρεῖται ἡ χιὼν . . εἰς τὰς κοιλάδας τῆς Ἀρκαδίας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Ἑλικῶνος πολλάκις φθάνει τὸ θερμόμετρον μέχρι — 10° καὶ μένει ἀμετάθετον ἐκεῖ ἐπὶ πολλὰς ἑβδομάδας» 2).

1) Neumann und Partsch, Physische Geographie v. Griechenland, 1885, σελ. 52-60.

2) Meyers Conversations = Lexicon, Leipzig, 1876, τόμ. 8, σελ. 127.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πᾶς μὴ Ἕλλην εὐπαίδευτος ἀνὴρ γνωρίζει ὅτι «καὶ ἐν Ἑλλάδι χιονίζει» καὶ πιστεύει ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι «ἡ χιὼν παγόνει ἔξω καὶ τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα».

Ἐκ δὲ τῶν ἐν Ἑλλάδι, δούλη τε καὶ ἐλευθέρα, ζώντων, τὰ μὲν παιδάρια «γνωρίζουσι ὅτι «χιονίζει» καὶ πιστεύουσιν ὅτι «ἡ χιὼν παγόνει ἔξω καὶ τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα», πρῶτον διότι βλέπουσιν ἰδίοις ὀφθαλμοῖς πάντα ταῦτα· δεύτερον διότι αἰσθάνονται τὴν παγερὰν ἐπίδρασιν αὐτῶν διά τε τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἁφῆς καὶ τοῦ γενικοῦ λεγομένου αἰσθητηρίου, καὶ τρίτον διότι πάντα ταῦτα ἀναγινώσκουσιν καθ' ἑκάστην εἰς τὰ γεωγραφικὰ αὐτῶν ἐγχειρίδια 1). Οἱ οἰκουροῦντες ἀνάπηροι καὶ ἐσχατόγηροι γνωρίζουσι ταῦτα καὶ διότι ἐκ τῶν παραθύρων βλέπουσιν αὐτὰ ἔξω γινόμενα καὶ διότι ἀκούουσιν τοὺς οἰκείους καὶ φίλους διηγουμένους ταῦτα καὶ διότι βλέπουσιν εἰς τὰς ἐφημερίδας συχνότατα ἀναγραφόμενα ταῦτά τε καὶ πολὺ τούτων χαλεπώτερα 2). Οἱ κωφοί, γνωρίζουσιν ὅτι «χιονίζει»

1) Ἐγχειρίδιον Γεωγραφίας *Δημ. Ὀλυμπίου* 1892, σελ. 392: Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος εἶνε ποικιλώτατον . . Ὑπάρχουσιν ἐν Ἑλλάδι τόποι, ἐν οἷς σπανίως τὸ θερμόμετρον κατέρχεται ὑπὸ τὸ μηδέν. Ἐν ἄλλοις πάλιν (ἐν Ἠπείρῳ) κατῆλθε καὶ μέχρι — 17⁰ . . ἐν Βοιωτίᾳ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ τοῦ χειμῶνος τὸ ψῦχος ὀρυμύτερον . . Ἐν τῷ ὀροπεδίῳ τῆς Ἀνατολ. Ἀρκαδίας . . εἶνε . . ὁ χειμὼν μακρός, χιονώδης καὶ ψυχρός. Καὶ τῆς δυτικῆς Ἀρκαδίας τὸ κλίμα εἶνε τραχύ . . τὸ ψυχρότερον κλίμα τῆς Ἑλλάδος ἔχει ἡ Ἤπειρος . . ἡ δριμύτης τοῦ χειμῶνος . . εἶνε ἐκτάκτως μεγάλη. Τὸ ψῦχος αὐξάνει ἐνταῦθα σχεδὸν καθ' ἕκαστον χειμῶνα μέχρι — 10⁰, ὃς δὲ ἐντὸς ἓξ ἐτῶν παρετηρήθη — 17, 8⁰. Ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων συχνάκις πήγνυται. — *Α. Πολυζωίδου* τὰ Γεωγραφικὰ ἔτ. 1859, τόμ. 2, σελ. 33: Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλ. χερσονήσου εἶνε ἐν γένει ξηρόν . . ἡ ἀτμοσφαῖρα δὲν διατηρεῖται πάντοτε ἡ αὐτή· τοὺς *τραχεῖς* πολυόμβρους καὶ *χιονώδεις χειμῶνας* διαδέχονται φλογεροὶ καύσωνες κτλ. κτλ.

2) *Ἐφημερὶς* 28 Δεκεμβρ. 1895: Ὁ χειμὼν ἐνέσκηψε βαρύς, δριμύς . . πανταχόθεν τηλεγραφήματα καὶ πληροφορίαι περὶ χιόνων . . ἀποκλεισμοῦ συγκοινωνιῶν . . καὶ ψύχους καὶ ξεπαγώματος. Ἡ κλασικὴ Κάζα ἀπεκλείσθη, ἐκ πάντων δὲ τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος καταφθάνουσιν εἰδήσεις χειμερινώταται. Καὶ ἐν Ἀθήναις ὁ χειμὼν εἶνε ἐξόχως ἐπαισθητός. — *Αὐτόθι* 29 Δεκεμβρίου 1895: Ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῶν Θηβῶν τόση ἔπεσε χιών, ὥστε αὐταὶ αἱ ἀρχαὶ δὲν δύνανται νὰ συγκοινωνῶσι πρὸς ἀλλήλας . . ἐν Κάζᾳ ἀδύνατον ὡς ἐκ τῆς χιόνος νὰ διέλθῃ τὸ λεωφορεῖον . . ἐν Τριπόλει ἡ συγκοινωνία δὲν ἀποκατέστη . . τὸ ἐν Καλαβρύτοις εὑρεθὲν πτῶμα ἀνῆκεν εἰς τινα Δ. Σερκέζην καταληφθέντα ἐν ὁδῷ ὑπὸ τῶν χιόνων καὶ ἀποθανόντα ἐκ ψύξεως. Ἐν Θεσσαλίᾳ ἡ κακοκαιρία ἐπιτείνεται κτλ. κτλ. — *Αὐτόθι* 16 Ἰανουαρίου 1896: Ἀπὸ χθὲς ἡ Θεσσαλία ἐξακολουθεῖ νὰ σκεπάζηται ὑπὸ λευκῆς σινδόνος χιόνος καὶ εἶνε φανερὸν ὅτι ὁ χειμὼν οὗτος θὰ μείνῃ ἀλησμόνητος ἐνταῦθα. *Νέα Ἐφημερὶς* 9 Ἰανουαρίου 1896: Ὁ καιρὸς τῆς χθὲς καθ' ὅλα χειμωνιάτικος . . εἷς τινα διαμερίσματα τῶν ἐπαρχιῶν ἡ χιὼν ἐξακολουθεῖ τὸ ἔργον της. — Ὁ χειμὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει . . ἐκτάκτως βαρύς. Ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ πιστεύουσιν «ὅτι ἡ χιὼν παγόνει ἔξω καὶ τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα», πρῶτον διότι βλέπουσιν αὐτά, δεύτερον διότι τὸ δέρμα αὐτῶν ἐξαγγέλλει εἰς τὴν ψυχήν των πάντα ταῦτα καὶ τρίτον διότι ἀναγινώσκουσι ταῦτα. Οἱ τυφλοὶ γνωρίζουσιν ὅτι «χιονίζει» καὶ «ὅτι ἡ χιὼν παγόνει ἔξω καὶ τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα», πρῶτον διότι αἰσθάνονται ταῦτα διὰ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἀφῆς, τῆς ἀκοῆς καὶ τοῦ γενικοῦ αὐτῶν αἰσθητηρίου, καὶ δεύτερον διότι ἀκούουσιν ἄλλους διηγουμένους ταῦτα· τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἀφοῦ πάντες οἱ εὐπαίδευτοι ξένοι καὶ πάντες οἱ τὴν Ἑλλάδα οἰκοῦντες, μειράκια, ἀνάπηροι, ἐσχατόγηροι, κωφοί, τυφλοί, γνωρίζουσιν ὅτι «χιονίζει» καὶ ἐδῶ, καὶ πιστεύουσιν ὅτι «ἡ χιὼν παγόνει ἔξω καὶ τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα», τίς ὑπολείπεται πλέον ἀγνοῶν καὶ ἀπιστῶν πρὸς ταῦτα; Φανερὸν ὅτι ἐκ πάντων μόνον ἴσως οἱ ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν φρενοκομείοις ἐξ ἀναισθησίας καὶ ἀναλγησίας πάσχοντες καὶ μόνον βεβαίως ὁ ἡμέτερος κ. κριτὴς δὲν γνωρίζει ὅτι «καὶ ἐδῶ χιονίζει» καὶ δὲν πιστεύει ὅτι καὶ ἐδῶ «ἡ χιὼν παγόνει ἔξω καὶ τρίζει φοβερὰ εἰς ἕκαστον βῆμα» 1).

καταπεσοῦσα χιὼν κατεκάλυψεν ἅπασαν τὴν πόλιν μέχρι τῆς θαλάσσης· τὸ ἔδαφος πᾶν ἀπεκρυσταλλώθη. — *Αὐτόθι* 31 Δεκεμβρίου 1895: Ἐν Θήβαις χιὼν πάχους περισσότερον τοῦ ἑνὸς μέτρου ἐκάλυψε τὴν γῆν καὶ τὴν πιέζει φοβερά. — *Ἐφημερὶς* 11 Φεβρουαρίου 1895. Ἐν Πυλίᾳ χειμὼν βαρύς.. χιὼν διαρκής. — *Αὐτόθι* 10 Ἰανουαρίου 1896: Τόση χιὼν κατέπεσεν κατ' αὐτὰς ἐν Βώλῳ ὥστε πολλὰ τῶν ἐκ λαμαρίνης τσιγκου προστέγων τῶν ἐκεῖ καταστημάτων κατέπεσον ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῆς. — *Ἄστυ*, 19 Νοεμβρίου 1896: Χιόνι εἰς τὴν Ἄνδρον καὶ εἰς τὴν Λεβαδίαν.. αἱ ἀπαίσιοι διαδόσεις ὅτι καὶ ἐφέτος θὰ ἔχωμεν βαρύτατον χειμῶνα ἤρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν — *Ἑστία*, *9 Μαΐου* 1895: Κατεκάησαν ἄμπελοι εἰς τὸ χωρίον Σκούρτα τῆς Τανάγρας, κατεπλακώθησαν ἀγροί, οἱ ἄνθρωποι κατέφυγον εἰς τὰς πυρὰς πρὸς θέρμανσιν ἐν μέσῳ Μαΐῳ ἕνεκα τῆς χιόνος. Χιὼν ἐν καιρῷ θέρους ὄχι εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, ἀλλ' ἐντὸς χωρίων! — *Μακεδονικὸς Ἀστήρ*, 1 Φεβρουαρίου 1895: Ἐν τῷ νομῷ Ἰωαννίνων ἀδιακόπως καταπίπτει χιών.. καὶ ἐν Πρεμέτῃ ἐπίσης πολλαὶ κατέπεσον χιόνες καὶ διεκόπη πᾶσα συγκοινωνία. — *Φωνὴ τῆς Ἠπείρου* 17 Φεβρουαρίου 1895: Οἱ ταχυδρομικοὶ φάκελλοι τῶν ἐπαρχιῶν Παγωνίου Κονίτσης καὶ Δελβίνου καθυστεροῦσιν, ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης καθ' ἅπασαν τὴν Ἤπειρον κακοκαιρίας χιόνων καὶ βροχῶν.. εἰς Βούρπιανην τοσοῦτος ἦν φέτος χειμών, ὥστε ἕνεκα τῆς χιόνος ἤτις ὑπερέβη τὸ ἓν μέτρον κατέπεσον τὰ δύο προαύλια τῶν ἐκκλησιῶν τῆς κωμοπόλεως τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κτλ. κτλ.

1) Ἀρριανός, Ἐπικτήτου διατριβαί 1, 5, 1. 2. 7. 9: Ἂν τις ἐνίσταται πρὸς τὰ ἄγαν ἐκφανῆ, οὐ ῥᾴδιόν ἐστιν εὑρεῖν λόγον, δι' οὗ μεταπείσει τις αὐτόν.. ὅταν *ἀπολιθωθῇ*, πῶς ἔτι χρήσεταί τις αὐτῷ διὰ λόγου;.. ἔτι τούτῳ διαλέγωμαι; καὶ ποῖον αὐτῷ πῦρ ἢ ποῖον αὐτῷ σίδηρον προσάγω, ἵν' αἴσθηται ὅτι *νενέκρωται*;.. *Ἐκτέτμηται τὸ αἰδῆμον αὐτοῦ καὶ ἐντρεπτικόν· καὶ τὸ λογικὸν οὐκ ἀποτέτμηται, ἀλλ' ἀποτεθηρίωται.*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Παραπλήσιον μανίᾳ οὐχ ἥκιστα εἶνε καὶ τὸ ἄλλο τὸ ὑπὸ τοῦ κ. κριτοῦ τούτου λεγόμενον, ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἐν «τῇ χώρα» ταύτῃ, ἔνθα ἡμεῖς ἔχομεν τὴν ἐξαιρετικὴν εὐτυχίαν νὰ κατοικῶμεν, ἄνθρωποι ἐνδεεῖς καὶ πτωχοί, στερούμενοι τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, ἀπειλούμενοι ὑπὸ τοῦ διὰ τῆς ἀσιτίας θανάτου, δεόμενοι ἑπομένως τῆς παρὰ τῶν ἄλλων συναντιλήψεως, περὶ οὗ δὰ καὶ πρόκειται ἐν τῷ κατακρινομένῳ ἀναγνωσματαρίῳ 1).

Ἔστι δέ τις φρενῖτις νόσος «ὑποχονδρία» καλουμένη καὶ ὑπὸ παρανοίας ἀείποτε καὶ παρακρούσεων συνοδευομένη. Οἱ ταύτην τὴν νόσον νοσοῦντες ἐν τοῖς φρενοκομείοις τὸν βίον αὐτῶν διάγοντες φαντάζονται ἑαυτοὺς στρατηγούς, μεγιστᾶνας, βασιλεῖς, Χριστούς, Θεούς· Φαντάζονται τοὺς ὁμοδιαίτους αὐτοῖς ῥικνούς, στυγνούς, ὠχρούς, αὐχμηρούς, ἐξηλλαγμένους τὴν ὄψιν, ἀπεσβεσμένους τὸ βλέμμα πανάθλιους φρενοβλαβεῖς ὡς ὑπασπιστάς, αὐλάρχας, μεγιστᾶνας, ἁγίους, ἀγγέλους, Χερουβεὶμ καὶ Σεραφείμ. Φαντάζονται τὰ ῥάκη αὐτῶν ὡς πορφύρας, τὰ ἐπὶ τῆς ἀκτενίστου κόμης αὐτῶν κάρφη ὡς διαδήματα ἀδάμασι πεποικιλμένα. Φαντάζονται τὰ ἠρειπιωμένα μαγειρεῖα, τὰ σεσαθρωμένα ἀποχωρητήρια, τὰς σαπρὰς αὐτῶν τρώγλας ὡς ἀνάκτορα, μέγαρα, ἐπαύλεις· τὰ διερρωγότα σταμνία ὡς κρατῆρας χρυσοῦς, τὰ τεθραυσμένα ποτήρια ὡς ἀδαμαντοκόλλητα κύπελλα, τὸ ἀπόζον ὕδωρ ὡς ἀνθοσμίαν ἡδιστον. Οὕτω δὲ ἐν παρακρούσει ἀείποτε διατελοῦντες διάγουσι φαιδρὸν καὶ εὔθυμον τὸν βίον, κατευχαριστημένοι ὅτι διὰ τοῦ δεσποτικοῦ βλέμματος αὐτῶν καὶ τῶν εὐμενῶν λόγων αὐτοῦ μετεβλήθησαν πάντες οἱ οἰκτροὶ καὶ ἐλεεινοὶ φρενοπαθεῖς αὐτοστιγμεὶ εἰς εὐδαίμονας καὶ ζηλωτοὺς ἄρχοντας καὶ μεγιστᾶνας!

Ὁ καθ' ὁδὸν ἀνὰ πᾶν βῆμα διαγκωνιζόμενος πρὸς τόσους ρακενδύτας, πρὸς τόσους ἀνυποδήτους, πρὸς τόσους τρέμοντας ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ κατεσκληκότας ὑπὸ τῆς πείνης· ὁ σοβῶν διὰ μέσου τόσων μητέρων λιποσάρκων, τὸν κατάξηρον ἐκ τῆς πείνης καὶ τῆς λοιπῆς κακουχίας μαστὸν εἰς τὰ στυγνὰ χείλη κατεσκληκότων καὶ ἡμιγύμνων

Ταύτην ἐγὼ δύναμιν εἶπω; μὴ γένοιτο, εἰ μὴ καὶ τὴν τῶν.. ἀναισχύντων, καθ' ἣν πᾶν τὸ ἐπελθόν, ἐν μέσῳ καὶ ποιοῦσι καὶ λέγουσιν.

1) Γαληνὸς περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων, βιβλ. Α'. ἀπόσπ. 8, ἔκδ. Iwan Müller σελ. 134: Ἠξίουν τε μηδὲν οὕτω φυλάττεσθαι κατὰ τὸν λόγον, ὡς τὸ τοῖς ἐναργῶς φαινομένοις ἐναντία τίθεσθαι. — Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια *γέλωτος μᾶλλον* ἢ σπουδῆς ἐστιν ἄξια (Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πρὸς ἀστρολόγους 96, ἔκδ. Bekker, σελ. 746, στίχ. 2).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βρεφῶν προωθουσῶν καὶ διὰ τῶν ἀπεξηραμμένων μητρικῶν χειρῶν πρὸς τὰ ὀστεώδη στέρνα αὐτῶν μετὰ ψυχικῆς ὀδύνης καὶ πικροῦ παραπόνου αὐτὰ συνωθουσῶν· ὁ βλέπων τόσα νοσοκομεῖα καὶ τόσα πτωχοκομεῖα κατὰ πάσας τὰς πόλεις τῆς μικρᾶς μὲν φιλανθρώπου δὲ καὶ εὐσπλάγχνου Ἑλλάδος· ὁ καθ' ἑκάστην περιβομβούμενος τὰ ὦτα ὑπὸ τόσων συγκινητικῶν τῆς εὐγενοῦς καὶ φιλανθρώπου ἐφημεριδογραφίας ἐπικλήσεων ὑπὲρ τῆς προθύμου καὶ ταχίστης ἀρωγῆς καὶ συναντιλήψεως νοσούντων, ριγώντων, τῆς πείνης ἀποθνησκόντων δυστυχῶν 1), διισχυριζόμενος δὲ ἐν τούτοις καὶ δὴ καὶ ἐνυπογράφως καὶ ἐν ἐπισήμῳ ἐκθέσει, περὶ φιλανθρωπίας καὶ εὐσπλαγχνίας τοῦ λόγου μάλιστα ὄντος, ὅτι «ὁ βίος εἰκονίζεται διάφορος τῆς χώρας καὶ τοῦ βίου ἡμῶν κατὰ τὴν ἀνθρώπων κατάστασιν» καὶ ὅτι «εὐτυχῶς ἡμεῖς καὶ ἡ ἡμετέρα χώρα εἴμεθα παντελῶς ἀπηλλαγμένοι — τῆς παντελοῦς πενίας καὶ θανάτων ἐξ ἀσιτίας», μεταφέρει τὴν σκηνὴν

1) *Ἄστυ* 1 Μαΐου 1896: Εἷς τινα οἰκίσκον κάθυγρον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πολυγνώτου κατοικεῖ γυνή τις χήρα, μὴ ἔχουσα μήτε τὰ πρῶτα μέσα τῆς νοσηλείας ὡς στερηθεῖσα ἐν ἐλαχίστῳ χρονικῷ διαστήματι συζύγου καὶ υἱοῦ. *Στερεῖται ἡ δυστυχὴς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου.* Ὑπὲρ τῆς ἀτυχοῦς γυναικὸς δεχόμεθα κτλ. — *Ἀκρόπολις*, 5 Μαρτίου 1896: Ὑπὲρ τῆς πτωχῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας τῆς ἀπειλουμένης ὑπὸ τοῦ φοβερωτέρου θανάτου, *θανάτου ἐκ πείνης* μᾶς ἐστάλησαν .. δραχ. 5. Οὕτω διὰ τῶν ὀλίγων χρημάτων τὰ ὁποῖα μᾶς ἐστάλησαν .. ἀνέλαβον ζωὴν τὰ 5 κακόμοιρα ταῦτα παιδάκια καὶ τὰ σβυσμένα των ματάκια ἐφώτισεν ἡ ἐλπὶς ὑποσχομένη ὅτι δὲν θὰ λησμονηθοῦν τελείως ἀπὸ τοὺς ὁπωσδήποτε δυναμένους νὰ τὰ βοηθήσουν, καὶ εἰς τῶν ὁποίων τὴν εὐσπλαγχνίαν ἀφίενται, ἀφοῦ ὁ πατέρας τυφλωθεὶς δὲν δύναται νὰ πράξῃ τίποτε ὑπὲρ αὐτῶν, ἡ δὲ μάνα συνετρίβη ὑπὸ τὸ βάρος τῶν συμφορῶν, ὥστε δὲν τῆς ἀπέμεινε δύναμις δι' ἄλλο τι ἢ διὰ νὰ κλαίῃ καὶ νὰ ζητῇ δι' ἡμῶν ἐλεημοσύνην. — *Ἐφημερίς*, 11 Ἰανουαρίου 1896: Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Στουρνάρα ἀριθ. 26 κατοικεῖ κατάκοιτος καὶ ἀσθενῶν πρὸ ὀκτὼ μηνῶν ὁ Δανιὴλ Νικολαΐδης ἐντελῶς ἄπορος καὶ *στερούμενος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου* .. Παρακαλοῦνται οἱ φιλάνθρωποι κτλ. — *Αὐγή* 8 Μαΐου 1896: Εἰς τὰ Πυθαράδικα .. ἐντὸς τῆς οἰκίας Τριανταφυλλίνας κατοικεῖ ἡ χήρα Βασιλικὴ Ἀγγελάκη παράλυτος ἀπὸ ἑπτὰ ἐτῶν. Φρικτὸν τὸ θέαμα καὶ φρικωδεστέρα ἡ ζωὴ τὴν ὁποίαν διέρχεται ἡ δυστυχισμένη γυνή. — *Ἀκρόπολις*, 19 Μαρτίου 1896: Ἐλάδομεν .. διὰ τὴν πτωχὴν χήραν τῆς ὁδοῦ Σφ. . δραχμὰς 10, ἃς καὶ ἀποστέλλομεν σήμερον ὅπως συντηρηθῇ ἐπί τινας ἡμέρας. — *Ἐφημερίς*, 27 Δεκεμβρίου 1895: Πρό τινων ἡμερῶν ἐγνώσθη διὰ τοῦ τύπου ἡ φρικτὴ Ὀδύσσεια δύο γερόντων ἐπαιτῶν ἐν Πάτραις συνοικούντων ἐντὸς ἐγκαταλελειμμένης μαούνας. Ἐκ τούτων ὁ εἷς *εὑρέθη τυχαίως ὑπὸ παιδίων νεκρὸς* ἐκεῖ μὲ καταφαγωμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπὸ τῶν ποντικῶν, καὶ ὁ ἕτερος δὲ *ψυχορραγῶν*· ἡ ἀφήγησις δὲ τοῦ οἰκτροῦ τέλους των ἐξήγειρε τὴν φρικίασιν .. Προχθὲς καὶ ἐνταῦθα γέρων ἐπαίτης *προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ ψύχους, ἔπεσεν ἄπνους καθ' ὁδὸν* ἐν ὥρᾳ νυκτός .. *Ὡσαύτως καὶ ἐν Τριπόλει* πρεσβύτης .. ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος *παθὼν ἐκ ψύξεως* κτλ. κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκ τῶν φρενοκομείων εἰς τὸ μέσον τῆς ἐχεφρονούσης κοινωνίας καὶ ἐπιπροχέει τὰ κενὰ καὶ μάταια παραληρήματα, τὰ ἐκεῖ κατ' ἀνάγκην ἐπιτρεπόμενα, εἰς τόπον, ἔνθα καθ' ὑψίστην ἠθικὴν ἀνάγκην πρέπει ἀπόλυτον κράτος νὰ ἔχωσι μόνον λόγοι ἐξ ὑγιαινούσης διανοίας καὶ συμπαθοῦς ἕξεως καὶ φιλοικτίρμονος διαθέσεως καὶ φιλανθρώπου ἤθους ἀπορρέοντος. Ὅσον καὶ ἂν διακαιούμεθα ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ ζήλου τοῦ νὰ ἐπιλαμπρύνωμεν «ἡμᾶς τε καὶ τὴν χώραν ἡμῶν» ἐκτρίβοντες ἀπ' αὐτῆς τὴν ἔνδειαν, οὐδὲν κατορθοῦμεν· τὴν ἄνοιαν μόνον ἡμῶν ἐκθεατρίζομεν, «οὐ γὰρ μὴ ἐκλίπῃ ἔνδεὴς ἀπὸ τῆς γῆς», κατὰ τὴν ὀρθοτάτην παρατήρησιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς 1).

Ἐν ταύταις ταῖς πέντε παρατηρήσεσιν ἐξεχύθη σύμπασα ἡ τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ κριτικὴ σοφία, ἡ ἐκπηδήσασα ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως τοῦ πραγματικοῦ μέρους τοῦ βιβλιαρίου μου, ἐκ τῆς τάξεως τουτέστι καὶ τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ. Σοφίας ὠκεανὸς καὶ μεστότητος καὶ διαυγείας φρενῶν θαῦμα! Εἶπον καὶ ἐπαναλαμβάνω, ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἐνεφανίσθησαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ πεπαιδευμένου κόσμου ῥάκη ἐπιστημονικὰ καὶ ἐρείπια διανοητικὰ εἰδεχθέστερα τῶν ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως φερόντων τὰς ὑπογραφὰς «Ἰω. Πρωτόδικος» καὶ τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ.

Ἀλλὰ δύναταί τις νὰ εἴπῃ μετὰ τοῦ Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ: «Οὐκοῦν τὰ μὲν πράγματα οὐ νοοῦσιν οἱ γραμματικοί. Λείπεται τοίνυν τὰ ὀνόματα νοεῖν αὐτούς· ὅ πάλιν ἐστὶ ληρῶδες» 2).

Ὄντως εὐθὺς μετὰ τὸ τέλος «τῆς γενικῆς ταύτης κρίσεως», ὅπως ἀποκαλεῖ τοὺς ἄνω καταλεχθέντας λήρους αὐτοῦ ὁ κ. κριτής, μεταβαίνει εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἑτέρου μορίου τοῦ βιβλιαρίου μου, εἰς τὴν ἐξετασιν τῆς λέξεως· τῆς ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων τουτέστι καὶ τῆς συνθέσεως αὐτῶν. Ἐπιγραφὴν φέρει ἡ καινὴ αὕτη κριτικὴ ἐργασία: «Παρατηρήσεις εἰς τὰ καθ' ἕκαστα» ὑποδιαιρουμένας οὕτω: 1) Ἁμαρτήματα περὶ τὰς λέξεις — 2) Ἐσφαλμένη χρῆσις τῶν λέξεων — 3) Ἀκατάληπτα ὀνόματα εἰς τοὺς παῖδας — 4) Ἀρχαϊσμοὶ μὴ ἐπιτρε-

1) Δευτερονόμιον 15, 11.

2) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πρὸς Γραμματικοὺς 313, ἔκδ. Bekker σελ. 672, στ. 22.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πόμενοι εἰς τὰ τοιαῦτα βιβλία», μεθ' ἃς ἔπονται καί τινες ἄλλαι ἀνώνυμοι.

Κατὰ παράδοξον τρόπον, ὅτε τὸ πρῶτον ἀνέγνων τὰς παρατηρήσεις ταύτας, ἐνεφανίσθησαν πρὸ τῆς συνειδήσεώς μου τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀπελλοῦ πάλαι ποτὲ πρὸς Μεγάβυζον τὸν Πέρσην «εἰς τὸ ζωγραφεῖον αὐτοῦ ἀναβάντα καὶ λαλεῖν ἐπιχειρήσαντα περὶ τῆς τέχνης» λεχθέντα τάδε: «Ἕως μὲν ἡσυχίαν ἦγες, ἐδόκεις τις εἶναι διὰ τὰ χρυσία καὶ τὴν πορφύραν, νυνὶ δὲ καὶ ταυτὶ τὰ τρίβοντα τὴν ὤχραν παιδάρια καταγελᾷ σου φλυαροῦντος» 1). Αἱ τοῦ καινοῦ τούτου γένους κριτικαὶ παρατηρήσεις κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κ. κριτοῦ ἀποτυπωθεῖσαν σειρὰν ἔχουσιν οὕτως:

Παρατηρήσεις εἰς τὰ καθ' ἕκαστα.

Παρατήρησις 1. «Σελ. 2· «ἔδυσεν ὁ ἥλιος» ἀντὶ τοῦ ἔδυ ἢ ἐβασίλευσεν».

«Ἔστι μὲν εὐηθικώτερον τὸ εἰρημένον ἢ ὥστε περὶ αὐτοῦ τὰ ἀδύνατα ἐπισκοπεῖν», ἀλλ' «οὐχ ὅσιον κρύπτειν τὸν ἀτάσθαλον ἄνδρα ἀνέλεγκτον | ἀλλὰ χρὴ κακοεργὸν ἀποτρωπᾶσθαι ἀνάγκη» 2).

Τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς πάντας, ὅσον καὶ ἂν ἐπιποθῇ τοῦτο ἡ ψυχή μου, δὲν γνωρίζω· καθ' ὅσον ὅμως γνωρίζω, μόνον ὁ Ὅμηρος εἶπεν «Ἥλιος δ' ἄρα ἔδυ καὶ ἐπὶ κνέφας ἦλθεν» — καὶ — «ὀδυρομένοισιν ἔδυ φάος ἠελίοιο» 3) καὶ οὐδεὶς ἄλλος. Πάλιν ἐπαναλαμβάνω, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω — γνωρίζω δὲ ὀλίγιστα. — Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐγνώριζον ὅτι καὶ μέχρι τῶν χρόνων Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως καὶ Νεοφύτου Δούκα ἐγράφετο ἐν λόγῳ λιτῷ «ὁ ἥλιος ἔδυ», θὰ ἐσυλλογιζόμην ὅτι ἡμεῖς ζῶμεν εἰς τὰ 1896 μ. Χ. ὅτι οἱ τυχὸν γράψαντες οὕτω δὲν ἔγραψαν δι' ἐπταετεῖς παῖδας τῆς Νέας Ἑλλάδος, καὶ θὰ ἔγραφον πάλιν «ὁ ἥλιος ἔδυσεν».

1) Πλούταρχος, Περὶ Εὐθυμίας 472 Α.

2) *Εὐδήμιος ὁ Ῥόδιος*, ἀπ. 46, Mullach, Fragm. Philos. Graec. τόμ. 3, σελ. 246.— *Ψευδοφωκυλίδεια* 124, ἔκδ. Bergk, τόμ. 2, σελ. 99.

3) Ὅμηρος, Ὀδυσ. γ — 329 Ἰλ. Ψ 154.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐνταῦθα γενομένου τοῦ λόγου εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ κάμω μίαν μικρὰν δήλωσιν ἀναγκαιοτάτην πρὸς κατανόησιν τῶν κατακρινομένων τούτων «ἁμαρτημάτων περὶ τὰς λέξεις».

Πολλὰ βεβαίως καὶ μεγάλα ἀγαθὰ ἔδωκεν ἡμῖν τοῖς ἐφημέροις βροτοῖς ὁ Πανάγαθος Θεός, ἀλλὰ πάντων τούτων ἐγὼ τρία νομίζω τὰ μέγιστα, τὸν Ἥλιον, τὰς ἁγίας Γραφάς, καὶ τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς. Διὰ τὸν Ἥλιον δοξάζω τὸν Πανάγαθον μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μου. Ἄλλο δὲν δύναμαι νὰ πράξω. Διὰ τὰς Ἁγίας Γραφὰς ὅμως καὶ τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς οὐ μόνον δοξάζω αὐτὸν βαθύτατα, ἀλλὰ καὶ προσπαθῶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς νὰ δείξω καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνην μου διαρρυθμίζων τὸν βραχυχρόνιον τοῦτον ἐπὶ τῆς γῆς βίον μου — ὅση μοι δύναμις — κατὰ τὰς ἐν αὐτοῖς ὑποθήκας καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ὑποδείγματα καὶ ἀγωνιζόμενος πάσῃ δυνάμει νὰ μεθαρμόζω καὶ νὰ κατασχηματίζω τὰς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθείσας μοι ἀσθενεῖς πνευματικὰς δυνάμεις κατὰ τὰς κινήσεις τῆς μεγαλονοίας καὶ τῆς ὑψηλοφροσύνης ἐκείνων 1).

Δι' ἐμὲ ὅσον δύναται τὸ ἰσχυρότατον ἠλεκτρικὸν φῶς πρὸς τὸν ἥλιον ἀντιπαραβαλλόμενον, τόσον δύνανται καὶ τὰ παμπληθῆ συγγράμματα πάντων, καὶ τῶν μεγαλοφυεστάτων ἔτι ἀνδρῶν σύμπαντος τοῦ κόσμου, πρὸς τὰς Ἁγίας Γραφὰς καὶ τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς ἀντιπαραβαλλόμενα. Ἐκεῖνα τάχιον ἢ βράδιον θὰ λησμονηθῶσι πάντα καὶ θὰ ἐκλείψωσιν ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Ταῦτα:

1) *Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς*, Τῶν ἀρχαίων κρίσις, κεφ. 1, ἔκδ. Gross, τόμ. 3, σελ. 301: Δεῖ τοῖς τῶν ἀρχαίων ἐντυγχάνειν συγγράμμασιν, ἵν' ἐντεῦθεν μὴ μόνον τῆς ὑποθέσεως τὴν ὕλην, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ἰδιωμάτων ζῆλον χορηγηθῶμεν. Ἡ γὰρ ψυχὴ τοῦ ἀναγινώσκοντος ὑπὸ τῆς συνεχοῦς παρατηρήσεως, τὴν ὁμοιότητα τοῦ χαρακτῆρος ἐφέλκεται. — *Λογγῖνος*, Περὶ ὕψους 13, 2, ἔκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 129: Καὶ ἄλλη τις παρὰ τὰ εἰρημένα ὁδὸς ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τείνει. ποία δὲ καὶ τίς αὕτη; ἡ τῶν ἔμπροσθεν μεγάλων συγγραφέων καὶ ποιητῶν μίμησις τε καὶ ζῆλος· καί γε τούτου, φίλτατε, ἁπρὶξ ἐχώμεθα τοῦ σκοποῦ· πολλοὶ γὰρ ἀλλοτρίῳ θεοφοροῦνται πνεύματι τὸν αὐτὸν τρόπον, ὃν καὶ τὴν Πυθίαν λόγος ἔχει τρίποδι πλησιάζουσαν, ἔνθα ῥῆγμά ἐστι γῆς ἀναπνεῖν, ὡς φασιν, ἀτμὸν ἔνθεον, αὐτόθεν ἐγκύμονα τῆς δαιμονίου καθισταμένην δυνάμεως παραυτίκα χρησμῳδεῖν κατ' ἐπίπνοιαν· οὕτως ἀπὸ τῆς τῶν ἀρχαίων μεγαλοφυΐας εἰς τὰς τῶν ζηλούντων ἐκείνους ψυχὰς ὡς ἀπὸ ἱερῶν στομίων ἀπόρροιαί τινες φέρονται, ὑφ' ὧν ἐπιπνεόμενοι καὶ οἱ μὴ λίαν φοιβαστικοὶ τῷ ἑτέρων συνενθουσιῶσι μεγέθει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἔστ' ἂν ὕδωρ τε νάῃ καὶ δένδρεα μακρὰ τεθέλῃ,
ἠέλιος τ' ἀνιὼν λάμπῃ, λαμπρά τε σελήνη,
καὶ ποταμοί γε ῥέωσιν, ἀνακλύζῃ δὲ θάλασσα 1),

ἀμετάθετα θὰ στίλβωσιν εἰς τὸ πνευματικὸν στερέωμα τῆς ἀνθρωπότητος φωτίζοντα τὸν νοῦν καὶ θάλποντα τὴν καρδίαν αὐτῆς.

Ἔγραψα «ὁ ἥλιος ἔδυσε» καὶ ὄχι ὅπως ἀπαιτεῖ ὁ κ. Πρωτόδικος, «ὁ ἥλιος ἔδυ» ἐν Ἀναγνωσματαρίῳ παίδων ἑπταετῶν, ζώντων κατὰ τὰ 1896 μ. Χ. καὶ λαλούντων καὶ ἐννοούντων μόνον τὴν Νεοελληνικὴν γλῶσσαν, διότι ἐφοβούμην τὰς πικρὰς λοιδορίας τοῦ μεγαλοφώνου Ἀριστοτέλους βοῶντος καὶ κραυγάζοντος: «Ποιητικὴ πρώτη ἐγένετο λέξις, οἷον ἡ Γοργίου. Καὶ νῦν ἔτι οἱ πολλοὶ τῶν ἀπαιδεύτων τοὺς τοιούτους οἴονται διαλέγεσθαι κάλλιστα. τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἑτέρα λόγου καὶ ποιήσεως λέξις ἐστίν. δηλοῖ δὲ τὸ συμβαῖνον· οὐδὲ γὰρ οἱ τὰς τραγῳδίας ποιοῦντες ἔτι χρῶνται τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ'. . ἀφείκασιν ὅσα παρὰ τὴν διάλεκτόν ἐστιν, οἷς δὲ οἱ πρῶτοι ἐκόσμουν. . ἀφείκασιν· διὸ γελοῖον μιμεῖσθαι τούτους, οἳ αὐτοὶ οὐκέτι χρῶνται ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ.—Ἔτι δὲ Ἀριφράδης τοὺς τραγῳδοὺς ἐκωμῴδει, ὅτι ἃ οὐδεὶς ἂν εἴποι ἐν τῇ διαλέκτῳ, τούτοις χρῶνται, οἷον τὸ δωμάτων ἄπο, ἀλλὰ μὴ ἀπὸ δωμάτων, καὶ τὸ σέθεν, καὶ τὸ ἐγὼ δὲ νιν, καὶ τὸ Ἀχιλλέως πέρι, ἀλλὰ μὴ περὶ Ἀχιλλέως καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα» 2).

Ἀλλὰ καὶ ἂν χάριν τοῦ κ. Πρωτοδίκου ἀπεφάσιζέ τις νὰ ὑπομείνῃ τὰς λοιδορίας καὶ τοὺς ἐκφαυλισμοὺς τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ τὴν διακωμῴδησιν τοῦ Ἀριφράδου, ἀπαρεσκομένων σφόδρα πρὸς τὴν ἐν τῷ λόγῳ ἐγκατάμιξιν ὀνομάτων πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐκλειπόντων ἀπὸ τῆς «διαλέκτου» τῆς εἰωθυίας, πῶς θὰ συνεβιβάζετο πρὸς τὴν σωρείαν ὅλων τῶν σεμνῶν καὶ γεραρῶν ἀνδρῶν τῶν μιᾷ φωνῇ ἀποτρεπόντων τοὺς γράφοντας ἀπὸ τοιούτων καταγελάστων λεκτικῶν παραπτωμάτων;

Λέγει ὁ Λουκιανός: «Ὡς γὰρ τῇ γνώμῃ τοῦ συγγραφέως σκοποὺς ὑπεθέμεθα παρρησίαν καὶ ἀλήθειαν, οὕτω δὲ καὶ τῇ φωνῇ εἰς σκοπὸς ὁ πρῶτος, σαφῶς δηλῶσαι καὶ φανότατα ἐμφανίσαι τὸ πρᾶγμα, μήτε ἀπορρήτοις καὶ ἔξω πάτου ὀνόμασι μήτε τοῖς ἀγοραίοις

1) Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος παρὰ Διογένει τῷ Λαρτίῳ 1, 6, 2.
2) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1404, α, 25.—Περὶ ποιητικῆς 1458, 6, 31.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τούτοις καὶ καπηλικοῖς, ἀλλ' ὡς μὲν τοὺς πολλοὺς συνεῖναι, τοὺς δὲ πεπαιδευμένους ἐπαινέσαι» 1).— Παρατηρεῖ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός: «Φιλομετάβολον γάρ τί ἐστιν ὁ αἰών, οὐκ εἰς φυτὰ μόνον καὶ ζῶα, ἀλλὰ καὶ εἰς ῥήματα» 2). — ὁμοφωνεῖ αὐτῷ ὁ Λυσίας λέγων: «Τὰ μὲν πράγματα ταῦτά ἐστι νῦν τε καὶ πάλαι, τῶν δ' ὀνομάτων ἐνίοις οὐ τοῖς αὐτοῖς χρώμεθα νῦν τε καὶ πρότερον» 3).— Καὶ συμβουλεύει ὁ Λογγῖνος: «Πεφύλαξο δὲ τοῖς λίαν ἀρχαίοις καὶ ξένοις τῶν ὀνομάτων καταμιαίνειν τὸ σῶμα τῆς λέξεως καὶ τὴν ὑφὴν τῆς παρασκευῆς — τηρητέον ἔστι σοι καὶ φυλακτέον τῆς φωνῆς τὸν τύπον· σαυτὸν γὰρ οὐ θήσεις οὐδ' εἰσοίσεις ἴδιον νόμον ὧν δεῖ προσνέμειν· οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ὁ νόμος τῶν λόγων, ἀλλ' ἡμεῖς ἐπὶ τῷ νόμῳ» 4).— Καὶ κελεύει ὁ Μένανδρος: «Τὸ γὰρ σύνηθες οὐδαμοῦ παροπτέον» 5).— Καὶ διατάσσει Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς λέγων: «Τῇ συνηθείᾳ προσεκτέον μᾶλλόν ἐστι θέλοντας εὖ λέγειν ἢ περ τέχνη τινὶ περιεργοτέρᾳ» 6).— Καὶ ἐπιτάσσει ὁ Ἀριστοτέλης φωνῶν: «Τῇ μὲν ὀνομασίᾳ δεῖ χρῆσθαι τῇ παραδεδομένῃ καὶ μὴ κινεῖν τὰ τοιαῦτα, ἕνια δὲ οὐ λεκτέον ὁμοίως τοῖς πολλοῖς» 7) — Καὶ αἰτιολογεῖ τὰ συμβουλευόμενα ὑπὸ τοῦ Λογγίνου καὶ τὰ κελευόμενα ὑπὸ τοῦ Μενάνδρου καὶ τὰ διατασσόμενα ὑπὸ τοῦ Σέξτου καὶ τὰ ἐπιτασσόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Δινύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς λέγων: «Ἀγνοοῦσι τὴν χρῆσιν τῶν σπανίων ὀνομάτων . . ἕνια τῶν ὀνομάτων τοῖς τότε καιροῖς συνήθη ἦν καὶ γνώριμα, ὧν νῦν ἡ χρῆσις ἐξερρύηκεν, ἐκεῖνοι μὲν οὖν ὡς γνωρίμοις ἐχρῶντο· ἡμεῖς δ' ἂν αὐτὰ εὐκόλως ἐκκλίνοιμεν» 8).— Καὶ καθοδηγεῖ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς λέγων: «Ληπτέον δὲ καὶ ὀνόματα . . ἐοικότα τοῖς ὑπὸ τῆς συνηθείας συγκειμένοις. Καθόλου γὰρ ταύτην τὴν συνήθειαν κανόνα ποιοῦμαι πάσης ὀνομασίας . . Στοχαστέον πρῶτον μὲν τοῦ σαφοῦς ἐν τῷ ποιουμένῳ ὀνόματι καὶ συνήθους,

1) Λουκιανός, Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν κεφ. 44.
2) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πρὸς Γραμματικοὺς 82, ἔκδ. Bekker, σελ. 617, στ. 24.
3) Λυσίας, Κατὰ Θεομνήστου Α. κεφ. 20, σελ. 117.
4) Λογγῖνος, Τέχνη ῥητορική, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 560-561. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 188.
5) Μένανδρος, Ἀπόσπ. 53, ἔκδ. Kock, τόμ. 3, σελ. 19.
6) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πρὸς ῥήτορας 59, ἔκδ. Bekker σελ. 687, στίχ. 2.
7) Ἀριστοτέλης, Τοπικὰ 148, 6, 20.
8) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Τέχνη ῥητορικὴ κεφ. 10, 7-8.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔπειτα τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὰ κείμενα ὀνόματα, ὡς μὴ φρυγίζειν ἢ σκυθίζειν τις δόξει μεταξὺ Ἑλληνικῶν ὀνομάτων» 1). — Καὶ προτρέπει εἰς τὸ ὀρθὸν Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς λέγων: «Ἁπλούστερον καὶ κοινότερον διαλεγόμενος μᾶλλον ἄν τις ἀρέσαι· τὸ γὰρ ἀκριβὲς καὶ περιττὸν καὶ ξένον καὶ πᾶν ὅτι μὴ σύνηθες αὐτοῖς ἀκούειν τε καὶ λέγειν, ὀχληρῶς διατίθησιν αὐτούς· καὶ ὥσπερ τι τῶν πάνυ ἀνιαρῶν ἐδεσμάτων ἢ ποτῶν ἀποστρέφει τοὺς στομάχους, οὕτως ἐκεῖνα ὀχληρῶς διατίθησι τὰς ἀκοάς» 2). — Καὶ ἀποτρέπει ἐκδειματῶν διὰ τῆς καυστικῆς αὐτοῦ εἰρωνείας ὁ Λουκιανὸς λέγων: «Χρὴ δ' οἶμαι μὴ οὕτως, ἀλλ' ὅμοια τὰ πάντα καὶ ὁμόχροα εἶναι καὶ συνᾷδον τῇ κεφαλῇ τὸ ἄλλο σῶμα, ὡς μὴ χρυσοῦν μὲν τὸ κράνος εἴη, θώραξ δὲ πάνυ γελοῖος ἐκ ῥακῶν ποθεν ἢ ἐκ δερμάτων σαπρῶν συγκεκαττυμένος καὶ ἡ ἀσπὶς οἰσυίνη καὶ χοιρίνη περὶ ταῖς κνήμαις» 3). — Καὶ προκαλεῖ τὸ ἐρύθημα εἰς τὰς παρειὰς καὶ τοῦ μᾶλλον ἀναισθήτου καὶ κάμνει καὶ τὸν μᾶλλον ἀναίσχυντον καὶ ἀπειρόκαλον, τὸν χαίροντα ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λεκτικοῖς τερατουργήμασι, καὶ τὸν ἐπιποθοῦντα αὐτά, νὰ καλύψῃ τὸ πρόσωπον ὑπ' αἰσχύνης Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς μαστίζων καὶ καυτηριάζων τοὺς τοιούτους τοιαῦτα φωνῶν: «Ἐνίοτε λέγουσι τὰ σπάνια τῶν ὀνομάτων κατὰ μίμησιν τὴν πρὸς ἑτέρους, καθάπερ ἐν ἰδέᾳ τινὶ κωμῳδίας, ὀψιμαθείᾳ καὶ ἀπειροκαλίᾳ τοῖς αἰσχίστοις τῶν παθῶν περιπεπτωκότες. Τῶν οὕτως διαλεγομένων οὐδ' αἱ μητέρες ἄν καὶ οἱ πατέρες ἀνάσχοιντο διὰ τὴν ἀηδίαν· ἀλλ' ὥσπερ ἄλλου ἔθνους γλώσσης ἀκούοντες, τῶν ἑρμηνευσόντων ἂν δεηθεῖεν» 4).

1) Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, Περὶ ἑρμηνείας 91, 96, ἔκδ. Walz τόμ. 9, σελ. 44. 46. Spengel τόμ. 3, σελ. 283 - 284.

2) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος, κεφ. 15.

3) Λουκιανός, Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, κεφ. 23 καὶ κεφ. 22: Τοὺς δὲ καὶ ποιητικοῖς ὀνόμασι . . χρωμένους ποῦ δ' ἄν τις θείη; . . Εἶτα μεταξὺ . . εὐτελῆ ὀνόματα καὶ δημοτικὰ καὶ πτωχικὰ παρενεδέδυστο . . ὥστε τὸ πρᾶγμα ἐοικὸς εἶναι τραγῳδῷ τὸν ἕτερον μὲν πόδα ἐπ' ἐμβάτου ὑψηλοῦ βεβηκότι, θάτερον δὲ σανδάλῳ ὑποδεδεμένον.

4) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Τέχνη ῥητορικὴ 10, 10. Καὶ περὶ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτῆρος κεφ. 49.—Ἴδε καὶ Τέχνη Ῥητορικὴ 10, 7: Περὶ δὲ τὴν λέξιν συχνὰ τὰ ἁμαρτήματα· οἱ μὲν γὰρ πάνυ εὐτελῶς φθέγγονται . . οἱ δὲ τὸ παράσημον τῆς λέξεως ἀναγκάζονται, εἴ πού τι ἀνακεχωρηκὸς ὄνομα, ἢ ῥῆμα εἴρηται, τοῦτο θηρῶντες καὶ πανταχοῦ φθεγγόμενοι ἐπ' ἀρχαιότητι δή τινι σεμνυνόμενοι· *γελοῖον* πεπονθότες, εἴ γε μὴ λογίζονται, ὅτι τὰ βιβλία διὰ τῶν γνωριμωτάτων ἀγωνίζεται, τὰ δ' ἀνακεχωρηκότα ταῦτα σπάνιά ἐστιν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ταῦτα ἔχων ὑπ' ὄψιν ἔγραψα ἐν τῷ Ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῶν ἑπταετῶν Ἑλληνοπαίδων «ὁ ἥλιος ἔδυσεν», καὶ ὄχι «ὁ ἥλιος ἔδυ», ὅπως ὁ διδάσκαλος τῶν Ἑλλην. γραμμάτων κ. Πρωτόδικος ἀπαιτεῖ.

Δὲν ἔγραψα δὲ πάλιν «ὁ ἥλιος ἐβασίλευσεν», ὅπως ἀπαιτεῖ ὁ λόγιος οὗτος Κύριος, διότι ἀπὸ τῆς νεανικῆς μου ἡλικίας ἀκόμη ἐξακολουθεῖ ὁ τρόμος, ὃν ἠσθάνθην ἀκούσας τότε τὰς ἀγρίας φωνὰς τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῶν πνευμόνων αὐτοῦ κραυγάζοντος: «βασιλεύει ὁ ἥλιος . . Πόθεν ἐγεννήθη τὸ βαρβαρώτατον τοῦτο «βασιλεύει» ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ «δύει» ἢ «δύνει», ὁπότε μάλιστα ἐφυλάξαμεν τὸ ἀντικείμενον του «ἀνατέλλει» ; . . ἡ χυδαιότης ἀπατηθεῖσα εἶπεν «βασιλεύει» ἀντὶ τοῦ «δύει» ἢ «δύνει» 1)

Φοβούμενος λοιπὸν τὰς λοιδορίας, τοὺς ἐκφαυλισμούς, τὰς ἐπιπλήξεις, τὰς εἰρωνείας, τὰς ἀγρίας φωνὰς τοσούτων καὶ τοιούτων ἀνδρῶν καὶ ἑπόμενος ταῖς ὁδηγίαις, ταῖς παρακελεύσεσι καὶ ταῖς συμβουλαῖς αὐτῶν ἔγραψα καὶ θὰ γράφω πάντοτε, προκειμένου μάλιστα περὶ τῶν ἑπταετῶν τέκνων ἡμῶν, ὅπως καὶ πάντες οἱ παρ' ἡμῖν σωφρονοῦντες γράφουσιν «ὁ ἥλιος ἔδυσεν». Ὁ κ. Ἄγγελος Βλάχος ἔγραψεν εἰς τὸ ποίημά του «ἡ Ἑσπέρα» : «ἔδυσεν ὁ ἥλιος λάμπει ὅλ' ἡ δύσις» 2). Ὁ ἀοίδιμος Λέων Μελᾶς ἔγραψεν εἰς τὸν Γεροστάθην του : «ἔδυσαν αἱ γλυκεῖαι ἀκτῖνες» καὶ πάλιν «τοιουτοτρόπως ἔδυσε καὶ τὸ λαμπρὸν ἄστρον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος» 3). Ὁ κ. Νικόλαος Πολίτης ἔγραψεν ἐν τῇ μονογραφίᾳ αὐτοῦ «Ὁ Ἥλιος κατὰ τοὺς δημώδεις μύθους» (σελ. 8) : «Ὁ ἥλιος . . ἐβασίλευσεν ἴσον τῷ ἐβασίλευσε πρότερον· ἄρα νῦν δὲν βασιλεύει, ἔδυσεν». Προτιμότερον δὲ εἶνε νὰ ἁμαρτάνῃ τις μετὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Λουκιανοῦ, τοῦ Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ, τοῦ Λυσίου, τοῦ Λογγίνου, τοῦ Μενάνδρου, τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως, τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, τοῦ Κοραῆ, τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου, τοῦ Λέοντος Μελᾶ καὶ τοῦ Νικολάου Πολίτου, παρὰ νὰ ὀρθογνωμονῇ ἑπόμενος ἑνί, καὶ τούτῳ Πρωτοδίκῳ. Ὅταν αὐτός ποτε γράψῃ τι, ἂς γράψῃ «ὁ ἥλιος ἔδυ». Οὐδεὶς φθόνος. Ὅταν δὲ πάλιν δοθῇ ποτε αὐτῷ εὐκαιρία νὰ

1) Κοραῆς, Ἄτακτα, τόμ. 2, σελ. 79.

2) Ἴδ. Ἄσματα ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλην. γραμμάτων Συλλόγου, σελ. 26.

3) Λέων Μελᾶς, Γεροστάθης, ἔκδ. 1882, τόμ. 3, σελ. 136 καὶ 137.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γείνῃ ἐκ νέου κριτὴς ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, προωρισμένου διὰ τὰ τέκνα ἡμῶν τὰ ἐπταετῆ, ἂς χαρακτηρίσῃ καὶ πάλιν τὸ βιβλίον τοῦτο ὡς ἁμαρτωλὸν καὶ ἂς ἀπορρίψῃ αὐτὸ διότι εὗρεν ἐν αὐτῷ γεγραμμένον — «ἔδυσεν ὁ ἥλιος ἀντὶ τοῦ ἔδυ ἢ ἐβασίλευσεν». Εὐτυχῶς καὶ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν νῦν πολὺ ὀλίγοι ἔχουσι τὴν διάθεσιν νὰ ἀκούσωσι παρὰ Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν «Ὁ μὴ βουλόμενος τῇ συνήθως παραδεχθείσῃ, καθάπερ νομίσματι, ὁμιλίᾳ κατακολουθεῖν, ἀλλ' ἰδίαν αὐτῷ τέμνειν μανίας ἐγγύς ἐστίν».

Παρατήρησις 2. — Σελ. 22 «οὔτε ἀντὶ οὐδὲ καὶ ἐν σελ. 87 καὶ ἀλλαχοῦ.

Φεύγετ', Ἀριστάρχειοι, ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης
Ἑλλάδα, τῆς ξουθῆς δειλότεροι κεμάδος,
γωνιομβόβυκες, μονοσύλλαβοι, οἷσι μέμηλεν
τὸ σφὶν καὶ τὸ σφῷν καὶ τὸ μὶν ἠδὲ τὸ νίν 1).

Παρατήρησις 3. — Σελ. 87 «βρώμην» ἀντὶ βρόμην καὶ ἐν σελ. 128· τὸ παλαιὸν ὄνομα εἶνε βρόμος.

«Τῶν γερόντων τοῖς ὀψιμαθέσι θοίνην παρεσκευάκαμεν . . Ἐντυγχάνεις γάρ, ὦ Θεαίτητε, ὡς ἐγῷμαι, πολλάκις τὰ τοιαῦτα ἐσπουδακόσιν, ἐνίοτε πρεσβυτέροις ἀνθρώποις, καὶ ὑπὸ πενίας τῆς περὶ φρόνησιν κτήσεως τὰ τοιαῦτα τεθαυμακόσι, καί δή τι καὶ πάσσοφον οἰομένοις τοῦτ' αὐτὸ ἀνευρηκέναι» 2).

Παρατήρησις 4. — Σελ. 181 «ἀναγαλίδας» ἀντὶ ἀναγαλλίδας· ἡ εὐθεῖα εἶνε ἡ ἀναγαλλίς.

Ἴλαθι, Γραμματικὴ φυσίζοε, ἵλαθι λιμοῦ
φάρμακον εὑρομένη «μῆνιν ἄειδε θεά» 3).

1) Ἡρώδικος παρ' Ἀθηναίῳ τῷ Δειπνοσοφιστῇ βιβλ. 5, 65, σελ. 222 α.
2) Πλάτων, Σοφιστὴς 25 c.
3) Λουκιανός, Ἐπιγράμματ. 22, εἰς Γραμματικούς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ μὲ τὰς τέσσαρας ταύτας παρατηρήσεις τελειόνουσι τὰ τοῦ βιβλιαρίου μου «ἁμαρτήματα περὶ τὰς λέξεις», διὰ μυριοστὴν φορὰν ἀληθεστάτου ἀποδειχθέντος τὸ ὑπὸ Μάρκου τοῦ Ἀντωνίνου πάλαι ποτὲ ῥηθέντος: «τοσοῦτον ἄξιος ἕκαστός ἐστιν ὅσου ἄξιά ἐστι ταῦτα περὶ ἃ ἐσπούδακεν» 1).

Μετὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας εἰς τὰ περὶ «τὰς λέξεις ἁμαρτήματα», μεταβαίνει ὁ κ. κριτὴς ἀμέσως εἰς τὸ β΄ εἶδος τῶν ἁμαρτημάτων, τὸ ἐπιγραφόμενον «ἐσφαλμένη χρῆσις τῶν λέξεων». Παρατηρεῖ δὲ τάδε:

Παρατήρησις 1. — Σελ. 7 «Πολλάκις αἱ μητέρες λέγουσι τοιαῦτα εἰς τὰ παιδία των διὰ νὰ τὰ φοβερίζωσιν»· ἀντὶ φοβίζωσιν· φοβερίζω = ἀπειλῶ· φοβίζω = ἐμβάλλω φόβον».

«Βαβαί, ὦ ἀγαθέ! οἷον πάθος πέπονθας! ὃ ἐγὼ ὀνομάζειν μὲν ὀκνῶ, ὅμως δέ, ἐπειδὴ μόνῳ ἐσμέν, ῥητέον. Ἀμαθίᾳ γὰρ ξυνοικεῖς, ὦ βέλτιστε, τῇ ἐσχάτῃ, ὡς ὁ λόγος σου κατηγορεῖ καὶ σὺ σαυτοῦ» 2).

Τρία χονδροειδέστατα σφάλματα εἰς δύο καὶ ἡμίσειαν σειράς!!

α΄.) Οὐδὲν τῶν λεξικῶν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης γνωρίζει τὸ «φοβίζω», ὅπερ ὁ μάλ᾽ ἄμουσος λόγιος καθηγητὴς προτείνει εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ «φοβερίζω». Τὸ λεξικὸν τοῦ Βυζαντίου, τοῦ Pappe, τοῦ Passow καὶ ὁ Θησαυρὸς τοῦ Στεφάνου ἀναγράφουσι μόνον τὰ δύο ταῦτα ῥήματα «φοβῶ καὶ φοβερίζω». Οὐδὲν δὲ «φοβίζω». Καὶ ὁ κ. Κόντος ἐν ταῖς γλωσσικαῖς αὐτοῦ παρατηρήσεσι λόγον ποιούμενος περὶ τῶν ῥημάτων «θαρσῶ καὶ θαρρύνω» ὀνομάζει ὡς ἐναντία αὐτῶν τὸ φοβοῦμαι καὶ τὸ φοβῶ· τὸ φοβοῦμαι ὡς τὸ ἐναντίον τοῦ θαρσῶ, καὶ τὸ φοβῶ ὡς τὸ ἐναντίον τοῦ θαρσύνω ἢ θαρρύνω «τουτέστι ποιῶ θαρρεῖν ἢ καθίστημι θαρραλέον» 3)· τὸ φοβίζω τοῦ κ. Πρωτοδίκου, τὸ σημαῖνον δῆθεν «ἐμβάλλω φόβον», ἀγνοεῖ, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ κ. Κόντος, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἐναντίον τοῦ θαρρύνω ἢ θαρσύνω ὀνομάζει τὸ «φοβῶ».

β΄.) Ἀφοῦ «φοβίζω» δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἔπεται ὅτι δὲν ὑπάρχει καὶ κανὲν χωρίον, ἵνα ἴδῃ τις τὴν σημασίαν

1) Μάρκος Ἀντωνῖνος, Τῶν εἰς ἑαυτὸν 7, 3.
2) Πλάτων, Ἀλκιβιάδης πρῶτος, 118 B.
3) Κ. Σ. Κόντος, Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις, ἐν Ἀθήναις 1882, § 26, σελ. 62 καὶ 65.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ δὲν ὑπάρχει οὔτε «φοβίζω» οὔτε χωρίον τι διὰ τοῦ φοβίζω οἰκονομούμενον, ἔπεται ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ κ. κριτοῦ, καθ' ὃν τὸ «φοβίζω» σημαίνει «ἐμβάλλω φόβον», δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς λῆρος.

γ'.) Τὸ «φοβερίζω» δὲν σημαίνει ἀπειλῶ, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ κ. κριτής, ἀλλ' ἐμβάλλω φόβον. Ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ λεξικῷ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς διαλέκτου γράφει: «φοβερίζω = δεδίττομαι, μορμολύττομαι, δειματόω, ἐκδειματόω»· τούτων δ' οὐδὲν σημαίνει ἀπειλῶ ἀλλὰ πάντα σημαίνουσιν «ἐμβάλλω φόβον». Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης γράφει «φοβερίζω = προξενῶ φόβον». — Ὁ Passow γράφει: «φοβερίζω = Schrecken, in Schrecken setzen· ταῦτα δὲ δὲν σημαίνουσιν «ἀπειλῶ» (drohen), ἀλλὰ «ἐμβάλλω φόβον». Ὁ Pappe γράφει: «φοβερίζω = Schrecken, in Schrecken setzen· ταῦτα δὲ δὲν σημαίνουσιν ἀπειλῶ, ἀλλ' «ἐμβάλλω φόβον». — Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου φέρεται «φοβερίζω = terreo· τοῦτο δὲ δὲν σημαίνει ἀπειλῶ, ἀλλ' «ἐμβάλλω φόβον» 1). Ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ φέρονται τάδε τὰ χωρία: Νεεμίας 6, 9: Ὅτι πάντες φοβερίζουσιν ἡμᾶς λέγοντες· ἐκλυθήσονται αἱ χεῖρες αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἔργου τούτου καὶ οὐ ποιηθήσεται — Αὐτόθι 6, 14: Μνήσθητι ὁ Θεός μου τῷ Τωβίᾳ.. καὶ τοῖς καταλοίποις τῶν προφητῶν, οἳ ἦσαν φοβερίζοντές με. Αὐτόθι. 6, 19: «Καὶ ἐπιστολὰς ἀπέστειλε Τωβίας φοβερίσαι με». Ἔσδρας 10, 3: Ἀνάστηθι καὶ φοβέρισον αὐτοὺς ἐν ἐντολαῖς Θεοῦ ἡμῶν καὶ ὡς ὁ νόμος γενηθήτω. Δανιὴλ 4, 2: Ἐνύπνιον ἰδον καὶ ἐφοβέρισέ με, καὶ ἐταράχθην ἐπὶ τῆς κοίτης μου καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου ἐτάραξάν με. Ψαλτήριον 87, 17: Ἐπ' ἐμὲ διῆλθον αἱ ὀργαί σου, καὶ οἱ φοβερισμοί σου ἐξετάραξάν με· ἐκύκλωσάν με ὡς ὕδωρ ὅλην τὴν ἡμέραν, περιέσχον με ἅμα — ταῦτα δὲ πάντα εὑρηνται ἐν τῇ Βίβλῳ τοῦ Λουθήρου μεταπεφρασμένα διὰ τῶν «alle wolten uns *furchtsam* machen — die mich wolten *abschrecken* — mich abzuschrecken — Dein Schrecken» κτλ. 2) ὧν οὐδὲν σημαίνει ἀπειλεῖν =

1) *Στεφ. Κουμανούδη* λεξικόν λατινοελληνικόν: terreo ui itum ere aliquem, τρόμον τινὶ ἐμβάλλω, φοβῶ, δειματῶ, ἐκπλήττω, καταπλήττω τινά· 2) πτοῶ, ἀπελαύνω τινά, ἀποτρέπω τινά ἤ τι. — *Georges*, Ausführliches Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch: terreo=Schrecken, erschrecken, in Schrecken setzen, scheuchen.

2) Die Bibel, oder die ganze Heilige Schrift des alten und neuen Testaments· nach der deutschen Uebersetzung Dr. Martin Luther's, Berlin 1871.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

drohen, minor, minitor, interminor, ἀλλὰ πάντα «ἐμβάλλω φόβον», terreor.

Παρατήρησις 2. — Σελ. 47 «μίαν φορὰν ἓν ἐρίφιον ἐστέκετο ἐπάνω εἰς ἓν ἀνώγεων»· ὁ μῦθος τοῦ Αἰσώπου ἔχει: «ἔριφος ἐπὶ δώματος ἐστώς» 1)· δῶμα δὲν εἶνε τὸ ἀνώγεων, ἀλλ' ἡ ταράτσα.

Διά τινα κ. Πρωτόδικον τῆς ἐποχῆς του εἶπεν ὁ Πολύβιος· «ἀνὴρ θράσος μὲν καὶ τόλμαν κεκτημένος, ἀλόγιστον δὲ καὶ ταύτην καὶ τελέως ἄκριτον» 2.

Τὸ «δῶμα» τοῦ Αἰσωπείου μύθου ἤθελε νὰ τὸ γράψω «ταράτσα», ὅπως ἡ χρῆσις τῆς λέξεως μὴ ἦ ἐσφαλμένη!

Πόσον βάθος ἀμαθείας καὶ ἀλογιστίας χαίνει ὑπὸ τὴν παρατήρησιν ταύτην!

1) Ὁ νηφαλέος κριτὴς δὲν ἐνόησεν οὔτε τὸν μῦθον τὸν Αἰσώπειον «Ἔριφος καὶ Λύκος» οὔτε τὸν κατακρινόμενον ἐπὶ ἐσφαλμένῃ χρήσει τῆς λέξεως «δῶμα» μῦθον «Ἐρίφιον καὶ Λύκος» 3)· διότι ἂν δὲν ἦτο νυσταλέος, πάραυτα θὰ ἐνόει ὅτι ὁ ἐμὸς μῦθος δὲν εἶνε ὁ Αἰσώπειος. Οὔτε προπηλακισμοὺς τοῦ λύκου, οὔτε ῥιπτόμενα κεραμιδάκια κατ' αὐτοῦ, οὔτε ἐπιπλήξεις τῆς μητρὸς αἰγός, οὔτε ἐπάνοδον τοῦ λύκου, οὔτε κατασπαραγμοὺς τοῦ ἐριφίου ἔχει ὁ Αἰσώπ. μῦθος, ὅπως ἔχει ὁ κατακρινόμενος οὗτος. Κύριε ἐλέησον! Ἐγὼ νὰ μεταφράσω τοῦ Curtmann τὸν μῦθον «das Böcklein und der Wolf» 4) καὶ νὰ ψέγωμαι, διότι δὲν μετέφρασα τοῦ Αἰσωπείου μύθου τὸ δῶμα ὀρθῶς!

2) Ὑποτεθείσθω ὅτι παρελάμβανον τὸν μῦθον ἐκ τῶν Αἰσωπείων, τίνα ὑποχρέωσιν ἔχει ὁ Ἀναγνωσματαριογράφος νὰ μεταφράσῃ αὐτὸν κατὰ λέξιν; Παλαιὰ ἐξήγησις εἶνε τὰ Ἀναγνωσματάρια; Ὁ δὲ ζητῶν κατὰ λέξιν μετάφρασιν ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις δεικνύει

1) Αἰσώπ. μύθ. συναγωγ. ἔκδ. Halm ἀρ. 135, Ἔριφος καὶ Λύκος — «Ἔριφος ἐπί τινος δώματος ἑστὼς» καὶ ὄχι «ἔριφος ἐπὶ δώματος ἑστώς».

2) Πολύβιος 3, 19, 9.

3) Χ. Παπαμάρκου, Ἐγκεκριμ. Ἀναγνωσμ. τῆς δευτέρας τάξ. σελ. 26.

4) Τὸν μῦθον τοῦτον παρέλαβον ἐκ τοῦ Ἀλφαβηταρίου τοῦ Oswald Förster — Das erste Schulbuch, Leipzig 1888, σελ. 41, ἀρ. 9. — Εἶνε δὲ ἔργον τοῦ Curtmann καὶ εὕρηται ἐπίσης συντομευθεὶς καὶ εἰς τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦ Fechner (Berlin 1879, σελ. 65, ἀριθμ. 2).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄλλο τι ἢ ὅτι εἶνε σχολαστικός, ἀμαθὴς καὶ ἀλόγιστος; Ἤδη πρὸ τόσων ἑκατονταετηρίδων ἔγραψεν ἐκ παρομοίας τῇ νῦν παρούσῃ ἀφορμῆς ἐξοτρυνθεὶς Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς τὰ ὀρθότατα ταῦτα περὶ τῶν τοιούτων ζητημάτων: «Κἂν ἑταιροῖά τισι τῶν πολλῶν καταφαίνεται τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα τῶν Ἁγίων Γραφῶν, ἰστέον ὅτι ἐκεῖθεν ἀναπνεῖ τε καὶ ζῇ καὶ τὰς ἀφορμὰς ἀπ' αὐτῶν ἔχοντα τὸν νοῦν μόνον οὐ τὴν λέξιν παριστᾶν ἐπαγγέλλεται 1).

3) Πόθεν ὁ κ. κριτὴς γνωρίζει ὅτι τὸ «δῶμα» δὲν εἶνε τὸ «ἀνώγεων», ἀλλ' ἡ «ταράτσα», καὶ ἀποφαίνεται μετὰ τόσης βεβαιότητος; Εἰς πάντα τὰ λεξικὰ τῆς Ἑλλην. γλώσσης ἡ λέξις «δῶμα» ἀναγράφεται ὡς σημαίνουσα ἢ τὸ οἰκοδόμημα ἐν γένει ἢ τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς ἢ τὸ ἑστιατόριον ἢ τὸ ἄνω πάτωμα, ἔνθα παρέμενον αἱ γυναῖκες. Τὸ χωρίον δὲ τοῦ Εὐαγγελίου: «Ὃ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί· καὶ ὃ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων» 2), οὐδὲν περὶ «ταράτσας» βεβαιοῖ. Ἐν τῇ Λατινικῇ μεταφράσει φέρεται τὸ χωρίον τοῦτο οὕτως: quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, praedicate *super tecta*. — Ἐν τῇ Γερμανικῇ οὕτως: Was ich euch sage in Finsterniss das redet in Licht; und was ihr höret in das Ohr, das prädigt *auf den Dächern*. Ὁμοίως ἔχει καὶ παρὰ Λουθήρῳ ἡ μετάφρασις. Ἐλέχθη δὲ τοῦτο τὸ «δωμάτων» μεταφορικῶς, συνῳδὰ τῷ τρόπῳ τῶν πρὸς τὰ πλήθη δημηγοριῶν τοῦ Ἰησοῦ, ὅστις πᾶν ἄλλο ἐσκέπτετο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἢ τὴν ταράτσαν τοῦ κ. Πρωτοδίκου 3).

Ὁ Ἔρασμος τὸ «δωμάτων» τοῦτο ὑπέλαβεν ὡς σημαῖνον τὸ ὑπερῷον ἢ τὸ τέγος, ὀνόματα δηλοῦντα πολὺ πιθανῶς τὴν ἡμετέραν ταύτην «ταράτσαν», ἀλλ' οἱ λεξικογράφοι δὲν παραδέχονται τὴν τοιαύτην ἑρμηνείαν λέγοντες: «δῶμα omnino esse i q. οἶκον aut certe Partem domus, intra quam habitatur; sed particula ἐπὶ indicari, de qua parte domus agatur; *non* esse igitur opus, ut cum Erasmo δῶμα pro ὑπερῷον capiamus, aut τέγος, i e.

1) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, Στρωματεῖς βιβλ. 7, κεφ. 1, ἔκδ. Potter, σελ. 829.

2) Ματθαῖος 10, 27.

3) Εὐθυμίου τοῦ Ζυγαβινοῦ Ἑρμηνεία εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, Ματθ. 10, 27: «Φησίν, ὅτι Ὃ λέγω ὑμῖν ἰδίᾳ, εἴπατε δημοσίᾳ, καὶ ὃ ἠκούσατε μόνοι, κηρύξατε πᾶσιν· ἐν *σκοτίᾳ* μὲν ὀνομάσας τὸ κατ' ἰδίαν· *εἰς τὸ οὖς* δέ, τὸ μόνοις· καὶ αὖθις, ἐν *φωτὶ* μὲν τὸ δημοσίᾳ· *ἐπὶ τῶν δωμάτων* δὲ τὸ πᾶσιν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

pro *Suprema aedium parte*, quum *nulla id auctoritate probetur*. Sed *nec* opus erit ut e VV. LL. interpretemur *Tectum planum* s. *Tecta solaria* et *meniana* 1). Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Beza, ὁ Ἐρρῖκος Στέφανος καὶ ὁ Bekker δὲν λέγουσιν ἀσφαλῶς τὸ «δῶμα» ταράτσαν, πόθεν ἤντλησε τὸ θάρρος ὁ κ. κριτὴς νὰ εἴπῃ μετὰ τόσης θετικότητος τοῦτο;

4) Ἀλλ' ὑποτεθείσθω ὅτι ἐγὼ μετέφραζον οὐχὶ τοῦ Curtmann τὸν μῦθον, ἀλλὰ τὸν Αἰσώπειον· ὑποτεθείσθω προσέτι ὅτι ἐγὼ ἤμην ἐπὶ τοσοῦτον εὐήθης, ὥστε νὰ ὑπολαμβάνω τὰ Ἀναγνωσματάρια ὡς παλαιὰς ἐξηγήσεις, ὑποτεθείσθω ἐπὶ πλέον ὅτι ἐγὼ ἤμην ἐπὶ τοσοῦτον θρασύς, ὥστε ὅ,τι ἄνδρες παρασάγγας ὅλας σοφώτεροι ἡμῶν δὲν τολμῶσιν ὁριστικῶς νὰ ἀποφανθῶσιν, ἐγὼ κατηγορηματικώτατα ἀπεφαινόμην καὶ ἀνοίξας πλατὺ τὸ στόμα ἔλεγον «δῶμα εἶνε ἡ ταράτσα», πῶς αὐτὸς κατὰ συμβεβηκὸς μὲν κριτής, ἐξ ἐπαγγέλματος δὲ Ἑλληνοδιδάσκαλος, θὰ ἐπέτρεπε τοιοῦτον βάρβαρον ὄνομα, ἐν ᾧ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης ῥητῶς λέγει: «Ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς λέξεως τὸ Ἑλληνίζειν» 2), ὁ δὲ Νόμος, καθ' ὃν κατέστη κριτής, ῥητῶς ἀπαιτεῖ «τὴν γλῶσσαν ἁπλῆν καὶ γνησίως Ἑλληνικήν»; —Ἔπειτα τί εἴδους λογική, τί εἴδους κρίσις εἶνε αὐτή, ἀπὸ τὸ ἓν μέρος νὰ ἀπαιτῇ ὁ κ. οὗτος νὰ γραφῇ «ὁ ἥλιος ἔδυ» καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο «ταράτσα;».

Παρατήρησις 3. — Σελ. 27 «τὸ πτηνὸν ἐτερέτιζε»· τὸ τερετίζω λέγεται ἐπὶ τῶν τεττίγων (Πολυδ. ὀνομ. 5, 89).

Οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων διάγει τὸν βίον αὐτοῦ ἠρεμώτερον, ἀταλαιπωρότερον καὶ εὐχαριστότερον τῶν φρενοβλαβῶν καὶ τῶν ἀπαιδεύτων. Οἱ φρενοβλαβεῖς νομίζουσιν ὅτι πάντα τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ ἄστει μέγαρα εἶνε ἴδια κτήματα καὶ χαίρουσι καὶ ἀγάλλονται καὶ ἐνθουσιῶσιν. Οἱ ἀπαίδευτοι νομίζουσιν ὅτι σύμπασα ἡ ἐν ἀνθρώποις σοφία ἐξαντλεῖται εἰς τὸ δύστηνον γνωσείδιον, ὅπερ τυχαίως ποτὲ εἰσέδυσεν εἰς τὴν κεφαλήν των καὶ βαίνουσιν ἐπ' ἄκρων τῶν ποδῶν καὶ κλασαυχενεύονται καὶ ἐπαίρουσι τὴν ὀφρὺν καὶ κατευ-

1) Beza καὶ Θησαυρὸς Ἐρρίκου Στεφάνου ἐν λ. «δῶμα» ἐν τέλ. Ἔτι ἴδ. καὶ Bekker Charikles ἔκδ. 1854, τόμ. 2, σελ. 104. — *Ταράτσα* πιθανώτερον νὰ εἶνε τὸ *τέγος*, ὅπως φαίνεται ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Λυσίου πρὸς Σίμωνα 11, τοῦ Ἀριστοφ. ἐν Λυσιστράτ. 389, τοῦ Πλουτάρχ. ἐν *Δίωνι*, κ. 55 καὶ Κλεομένει κ. 38: Ἔτι δὲ καὶ τὸ τοῦ Γαληνοῦ (ἔκδ. Kuhn τόμ. 12, σελ. 376 B) «*ἡλιαστήριον*».

2) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1497, α 19.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χαριστοῦνται καὶ κατενθουσιάζονται μὲ τὸ ὑποκείμενόν των. Ἐνῷ πάντες οἱ λεξικογράφοι μιᾷ φωνῇ λέγουσιν ὅτι τὸ «τερετίζω» λέγεται μὲν κυρίως ἐπὶ τῆς φωνῆς τῶν τεττίγων καὶ τῶν χελιδόνων, λέγεται δ' οὐχ ἧττον καὶ περὶ τῆς φωνῆς τῆς ἀηδόνος· καὶ ἐνῷ πάντες ἀναγράφουσιν εἰς τὰ λεξικὰ αὐτῶν ὅτι τὸ τερετίζω ἐν γένει σημαίνει τὸ ὑπᾴδειν, καὶ λέγεται ἐπὶ «τοῦ φλυαρεῖν καὶ μωρολογεῖν καὶ ψιλῷ μέλει ὑπᾴδειν καὶ κρούειν τὰς χορδὰς καὶ κιθαρίζειν»1), προβάλλει ἐν τῷ μέσῳ ὁ κ. κριτὴς καὶ μάρτυρα ἐπαγόμενος τὸν Πολυδεύκην πλατεῖ τῷ στόματι κραυγάζει «τὸ τερετίζω λέγεται ἐπὶ τῶν τεττίγων».

Τῶν τοιούτων γνώσεων οὐδεμία εἶνε εὐωνοτέρα καὶ ἀκοπωτέρα. Δίδεις 10 δραχμὰς καὶ ἀγοράζεις τὸν Πολυδεύκην. Θέλεις νὰ γράψῃς κἄτι τι, ἵνα μὴ φανῇς ὅτι εἶσαι τέλεον ἀπαίδευτος καὶ ἀσυνείδητος, ζητεῖς ἐν αὐτῷ καὶ εὑρίσκεις τὴν λέξιν τερετίζω καὶ ἀντιγράφεις ὅτι εὗρες ἐκεῖ. Ἀλλ' ἂν ταῦτα εἶνε ἐλλιπῆ; Ἀλλ' ἂν γείνῃ κατάφωρος ἡ ἀμάθεια σου καὶ ἡ ἀταλαιπωρία σου; — «Οὐ δέδοιχ' ὑμᾶς ἕως ἂν ζῇ τὸ βουλευτήριον καὶ τὸ τοῦ δήμου πρόσωπον μακκοᾷ καθήμενον» 2).

Οὐδὲν ἀσταθέστερον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων, τῶν δηλουσῶν φωνὰς καὶ ἤχους τῶν πτηνῶν! Οὕτω π. χ. ἐνῷ τὸ κρέκω κυρίως λέγεται ἐπὶ τῆς φωνῆς τῆς κίσσης 3) λέγεται οὐχ ἧττον καὶ ἐπὶ τῆς φωνῆς τῆς ἀκρίδος 4) καὶ ἐπὶ τῆς φωνῆς τοῦ τέττιγος 5), καὶ ἐπὶ τοῦ θροῦ τῶν ἀνοιγομένων καὶ

1) *Βυζάντιος*: *τερετίζω* — Κελαδῶ (κυρ)καθὼς ὁ τέττιξ καὶ ἡ *χελιδών*.. (ἰδιαιτ) προαναχρούομαι ᾄδων ἢ κιθαρίζων· (κοιν) φλυαρῶ, μωρολογῶ. — Passow: *τερετίζω* —zwitschern (von der Schwalbe), zirpen (von der Cicade), Schrillen vom Tone der Citherseiten; endlich auch von Menschen: trillern, trällern, überh. singen, bes. präludiren — *Pape τερετίζω* zwitschern, zirpen· eigtl. von der Stimen der Schwalben und der Cicaden κτλ. τὰ αὐτὰ τοῖς τοῦ Passow. — *Θησαυρὸς Ἑρρίκου Στεφάνου*: τερετίζω — proprie dicitur de cantu hirundinum et cicadarum.. τερετίζειν dicuntur ἀηδόνες. Tum et generalim *cantillare* significat.. τερετίζω τὸ κιθαρίζω.

2) Ἀριστοφάνης, Ἱππεῖς 395.

3) *Ἀνθολογία*, κεφ. 7, ἐπίγραμ. 191 τοῦ Ἀρχίου: Κίσσα.. πολλάκι *κρέξασα* πολύθροον, οἷά τις ἀχώ, κέρτομον | ἀντῳδοῖς χείλεσιν ἁρμονίαν.

4) *Ἀνθολογία* 7, 192, Μνασάλκου ἐπίγρ. — καὶ 195 Μελεάγρου: Οὐκέτι δή.. ἀκρί.. | κεκλιμένον σκιερὰν ὑπὸ φυλλάδα τέρψεις, | ξουθᾶν ἐκ πτερύγων ἀδὺ *κρέκουσα* μέλος. — Ἀκρίς, ἀρουραίη Μοῦσα, λιγυπτέρυγε, | αὐτοφυὲς μίμημα λύρας, | *κρέκε* μοί τι ποθεινόν.

5) *Ἀνθολογία* 7, 196, ἐπίγραμ. Μελεάγρου καὶ 213 Ἀρχίου: Ἀχήεις τέττιξ..

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κλειομένων πτερῶν τοῦ κύκνου 1) καὶ ἐπὶ τοῦ ἤχου τῶν αὐλῶν 2) καὶ ἐπὶ τοῦ ἤχου τῶν κρουομένων κρουστικῶν ὀργάνων 3) καὶ ἐπὶ τοῦ ὑφαίνειν, ἕνεκα τοῦ κρότου, ὃν παράγει κατὰ τὴν ἱστουργίαν ἡ κερκίς 4).

Ἐντελῶς δὲ ὁμοίως καὶ τὸ «τερετίζω» τοῦτο. Ἐνῷ κυρίως λέγεται ἐπὶ τῶν τεττίγων 5) λέγεται δ' ὅμως καὶ ἐπὶ τῶν χελιδόνων καὶ ἐπὶ τῶν ἀηδόνων 6) καὶ ἐπὶ τῶν αὐλημάτων 7) καὶ ἐπὶ τῶν κρουμάτων ἐν λύρᾳ 8) καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ συμπάθειαν αὐτομάτως συνυπηχουσῶν χορδῶν 9) καὶ ἐπὶ τῶν ἄνευ λέξεων ᾀδόντων 10) καὶ ἐπὶ λα-

| ἀλλὰ φίλος, φθέγγου τι νέον δενδρώδεσι Νύμφαις | παίγνιον. ἀντῳδὸν Πανὶ *κρέκων* κέλαδον. | Πρὶν μὲν ἐπὶ χλωροῖς ἐριθηλέος ἔρνεσι πεύκας | ἤμενος, ἢ σκιερᾶς ἀκροκόμου πίτυος, | *ἔκρεκες* . . ἀχέτα μολπάν | τέττιξ, οἰονόμοις τερπνότερον χέλυος.

1) *Ἀριστοφάνης*, Ὄρνιθες 769: Τοιάδε κύκνοι | . . συμμιγῆ βοὴν ὁμοῦ | πτεροῖς *κρέκοντες* ἴακχον Ἀπόλλω | ὄχθῳ ἐφεζόμενοι παρ' Ἕβρον ποταμόν | διὰ δ' αἰθέριον νέφος ἦλθε βοά.

2) *Ἀριστοφάνης*, Ὄρνιθες 628: Ἀλλ', ὦ καλλιβόαν *κρέκουσ'* | αὐλὸν φθέγμασιν ἠρινοῖς, | ἄρχου τῶν ἀναπαίστων.

3) *Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασ.* Ῥωμαϊκὴ Ἀρχαιολογ. βιβλ. 7, κεφ. 72: Ὀρχηστῶν χοροὶ πολλοί . . οἷς παρηκολούθουν αὐληταί . . καὶ κιθαρισταὶ λύρας ἐπταχόρδους ἐλεφαντίνας καὶ τὰ καλούμενα βάρβιτα *κρέκοντες*.

4) *Σαπφώ*, ἀπ. 90, ἔκδ. Bergk, τόμ. 3, σελ. 118: Γλύκεια μᾶτερ, οὔτοι δύναμαι *κρέκην* τὸν ἴστον, | πόθῳ δάμεισα παῖδος βραδίναν δι' Ἀφρόδιταν.

5) *Ἡσύχιος*, *Σουίδας* ἐν λέξ. *Ἐτυμολογικὸν μέγα*, σελ. 755, 4: Τέττιξ μουσικώτατον ζῷον, παρὰ τὸ *τερετίζω* (τὸ μουσικῶς φωνῶ). — *Πολυδεύκης* 5, 89: τέττιξ ἠχεῖ. τερετίζει.

6) *Μένανδρος*, Περὶ ἐπιδεικτικῶν, Walz Rhet. Graec. τόμ. 9, σελ. 276. Spengel τόμ. 3, σελ. 408: Προσθήσεις δέ που καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ τι. Εἰ μὲν γὰρ εἴη ἔαρ, ὅτι ἀηδόνες καὶ χελιδόνες ὑμᾶς καταμουσίζουσαι καὶ κατακηλοῦσαι νῦν μὲν εἰς ὕπνον καθέλκουσαι, νῦν δὲ πάλιν ὑπὸ τὴν αὐγὴν *τερετίζουσαι* ἀναστήσουσι μεμνημένους κτλ.

7) *Φρύνιχος ὁ κωμικός*, ἀπ. 14, ἔκδ. Kock, τόμ. 1, σελ. 374: Ἐγὼ δὲ νῷν *τερετιῶ* τι πτιστικόν. Ἔνθα ὁ Πολυδεύκης 4, 55 σημειόνει: Καίτοι καὶ ἐπιλήνειον αὔλημα ἐπὶ βοτρύων θλιβομένων· καὶ ἕτερον πτιστικόν, ὡς Φρύνιχος ἐν Κωμασταῖς φησὶ κτλ.

8) *Ἀνθολογία* 7, 612, Ἐπίγραμ. Ἀγαθίου Σχολαστικοῦ: Φεῦ, φεῦ, τὴν δεκάτην Ἑλικωνίδα, τὴν λυραοιδόν | . . ἥδε κέκευθε κόνις. | Ὤλετο φορμίγγων *τερετίσματα*, λῆξαν ἀοιδαί.

9) *Ἀνθολογία* 11, 352, Ἐπίγραμμ. Ἀγαθίου Σχολαστ: Δεξιτερὴν ὑπάτην ὁπότε πλήκτροισι δόνησας | ἡ λαιὴ νήτη πάλλεται αὐτομάτως | λεπτὸν ὑποτρίζουσα, καὶ ἀντίτυπον *τερέτισμα* | πάσχει, τῆς ἰδίας πλησσομένης ὑπάτης.

10) *Ἀριστοτέλης*, Προβλήματα 918, α, 29: Διὰ τί, εἰ ἥδιον ἡ ἀνθρώπου φωνή, ἡ ἄνευ λόγου ᾀδόντος οὐχ ἡδίων ἐστίν, οἷον *τερετιζόντων*, ἀλλ' αὐλὸς ἢ λύρα; . . ἥδιον ἀκούειν ἢ *τερετίζειν*. — *Εὔφρων ὁ κωμικὸς*, ἀπόσπ. 1, 34, Kock 3, σελ. 318: Πρὸς τὸ δίχορδον *ἐτερέτιζες*,— *Βαβριος* μυθ. 9: Ἁλιεὺς τὸ δίκτυον θεὶς *ἐτερέτιζεν* εὐμούσως. Ἴδ. καὶ *Λουκιανὸν* περὶ Ὀρχήσεως κεφ. 63 καὶ *Δίων*. τὸν Χρυσόστομον λόγ. 33, σελ. 396.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λιᾶς ἀσυνθέτου καὶ ἀσυνέτου καὶ ἀκαίρου 1), καὶ ἐπὶ τερθρείας λόγων καὶ κενῶν νοημάτων 2).

Λοιπόν, ἀφοῦ αἱ λέξεις αἱ δηλωτικαὶ τῶν φωνῶν τῶν πτηνῶν δὲν ἔχουσι τὴν σταθερότητα τῶν νόμων τῆς ἀριθμητικῆς (4 = 2 + 2), οὐδὲ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν νόμων τῶν φυσικῶν (τὰ σώματα ἀφιέμενα ἐλεύθερα καταπίπτουσιν) καί, ἀφοῦ τὸ τερετίζω λέγεται ἐπὶ τῶν φωνῶν καὶ ἤχων καὶ τῶν τεττίγων καὶ τῶν χελιδόνων καὶ τῶν ἀηδόνων καὶ τῆς λύρας καὶ τῶν χορδῶν κτλ. κτλ. εἶνε ἔγκλημα, ἂν ἀναγνωσματαριογράφος τις, ἔχων ἀνάγκην νὰ δηλώσῃ τὴν χαρμόσυνον φωνὴν μιᾶς καρδερίνας, γράψῃ «τὸ πτηνὸν ἐτερέτιζε»; 3) Τί δὲ νὰ κάμωσιν οἱ ἀναγνωσματαριογράφοι, ὅταν οἱ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀποζῶντες ἐγκαταλιπόντες τὸ ἔργον τῆς συμπληρώσεώς καὶ κατακοσμήσεως τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης εἰς δύο τρεῖς μόνον φιλοπόνους καὶ φιλοτίμους ἄνδρας αὐτοὶ διέρχονται τὸν βίον ῥαθυμοῦντες; Διὰ τί δέ, ἀφοῦ αὐτοὶ γνωρίζουσιν ὅτι εἶνε «πλημμελὴς ἡ χρῆσις τῆς λέξεως» τερετίζειν, περὶ καρδερίνας προκειμένου, δὲν μᾶς λέγουσιν αὐτοὶ τίς εἶνε ἡ ἐμμελής;

Παρατήρησις 4. — Σελ. 104 «Αἱ χῆνες κλαγγάζουσιν». Πολυδ. Ὀνομαστ. 5, 89, σελ. 130: κλαγγάζειν δὲ γερανοὺς.. καὶ χῆνας παπ-πάζειν.

Ὄντως ὁ Πολυδεύκης λέγει 5, 89: «Εἴποις δ' ἂν κλάζειν μὲν ἀετούς, κλαγγάζειν δὲ γεράνους· ἐπ' ἀμφοῖν δὲ καὶ κλαγγήν». — Ἀλλ' ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου, ἑκατονταετηρίδας πολλὰς μετὰ

1) *Πλούταρχος*, Πλατωνικὰ ζητήματα 1010 Α: Ἂν συμπλέκωμεν ἢ μιγνύωμεν εἰς ταὐτὸ συνδέσμους καὶ ἄρθρα καὶ προθέσεις, ἕν τι πειρώμενοι κοινὸν ἐξ αὐτῶν ποιεῖν, *τερετίζειν* μᾶλλον ἢ διαλέγεσθαι δόξομεν· ῥήματος δ' ὀνόματι συμπλεκομένου, τὸ γενόμενον εὐθὺς διάλεκτός ἐστι καὶ λόγος. — Περὶ τοῦ ἀκούειν 46, Β: Ἀνὴρ δ' ἂν οἶμαι φιλόσοφος καὶ πολιτικὸς ἀκροατοῦ διακεχυμένου τρυφὴν ἐκκόψειεν εἰπὼν σύ μοι δοκεῖς ἀνόητος εἶναι καὶ ἀνάγωγος· οὐ γὰρ ἂν ἐμοῦ διδάσκοντος ἢ νουθετοῦντος ἢ διαλεγομένου περὶ θεῶν ἢ πολιτείας ἢ ἀρχῆς *ἑτερέτιζες* καὶ προσωρχοῦ τοῖς λόγοις. — *Τέλης* παρ' Ἰωάν. τῷ Στοβαίῳ, Ἀνθολ. 5, 67: Οὐχ ὁρᾷς γράδια φύστην φαγόντα *τερετίζοντα*; Ἴδ. καὶ *Πλούταρχον* περὶ Στωϊκῶν ἐναντιωμάτ. 1034 ε.

2) *Ἀριστοτέλης*, Ἀναλυτικ. ὕστερα 83, α, 32: Τὰ γὰρ εἴδη χαιρέτω· *τερετίσματά* τε γάρ ἐστι, καὶ εἰ ἔστιν, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον ἐστίν. — *Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς*, Στρωματεῖς 2, 8, ἔκδ. Potter, σελ. 448: *Τερετίσματα* καὶ μινυρίσματα ἀναπλάσσοντες οἵδε οἱ ἄνδρες φαίνονται.

3) Χ. Παπαμάρκου ἐγκριθὲν Ἀναγνωσματ. τῆς δευτέρας τάξεως σελ. 42, «τὸ πτηνὸν (ἡ καρδερίνα).. δὲν ἐφοβήθη διόλου, ἀλλ' ἀπὸ τὴν χαράν του *ἐτερέτιζε* καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ θερμὸν δωμάτιον, ἐπέταξε δύο ἢ τρεῖς φοράς» κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν Πολυδεύκην γενομένῳ, ἀναγινώσκονται τάδε: «κλαγγάζω, clango, i q. κλάζω κλάγγω» καὶ φέρονται ἀρκετὰ παραδείγματα ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἔνθα κατάδηλον γίνεται ὅτι τὸ μὲν «κλαγγάζω» λέγεται προσέτι καὶ περὶ τῆς λαλιᾶς τῶν Σκυθῶν καὶ περὶ τῆς φωνῆς τῶν ὠδικῶν πτηνῶν καὶ περὶ τῶν ἀετῶν· τὸ δὲ κλαγγὴ καὶ περὶ τῆς φωνῆς τῶν ἀηδόνων καὶ τῶν κυνῶν καὶ τῶν κύκνων καὶ τῶν γεράνων καὶ τῶν χηνῶν καὶ τῆς μαγάδιος καὶ τῶν μαχομένων ἀνθρώπων καὶ τῶν ὀρνίθων καὶ τῶν ἐν Ἅιδῃ ψυχῶν καὶ τῶν Ἐρινύων καὶ τῶν ᾠδῶν καὶ τῶν μαντειῶν καὶ τῶν βελῶν. —Ἵνα ὅμως πληρέστερος γένηται ὁ κατάλογος καὶ καταφανεστέρα ἥ τε ἀνεπάρκεια τοῦ Πολυδεύκους καὶ τὸ ἀταλαίπωρον καὶ εἰκαῖον τοῦ κ. κριτοῦ, δέον νὰ προστεθῶσιν εἰς τὰ πάμπολλα ταῦτα χωρία τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἑρρ. Στεφάνου καὶ τάδε:

1) Περὶ τῶν κυνῶν ἐκ τοῦ Ἀρριανοῦ Κυνηγ. 21, 2: Ὁ λαγὸς εἰ καὶ πάνυ ἀγαθὸς ὢν τύχοι, τὸ πολὺ ὑπὸ τῆς κλαγγῆς τῶν κυνῶν ἐκπλήσσεται.

2) Περὶ τῶν ὀρνίθων ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ (Περὶ ζώων 1, 48): «Ὀττεύονταί τε πρὸς τὴν ἐκείνου βοὴν οἱ συνιέντες ὀρνίθων καὶ ἕδρας καὶ κλαγγὰς καὶ πτήσεις αὐτῶν.

3) Περὶ τῶν ἀετῶν καὶ γυπῶν καὶ κίρκων καὶ ἁλιαέτων ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ (ἔνθ. ἀν. 5, 50). Αἱ περιστεραὶ ἀετῶν μὲν κλαγγὴν καὶ γυπῶν θαρροῦσιν, κίρκων δὲ καὶ ἁλιαέτων οὐκέτι.

4) Περὶ τοῦ κόρακος ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ (ἔνθ. ἀν. 2, 51): Ὁ κόραξ . . ἦν δ' ἄρα ὀρνίθων πολυκλαγγότατός τε καὶ πολυφωνότατος.

5) Περὶ τῆς κίσσης ἐκ τῆς Ἀνθολογίας 7, 191, Ἐπίγραμ. Ἀρχίου: Ἡ πάρος ἀντίφθογγον ἀποκλάγξασα νομεῦσι | πολλάκι καὶ δρυτόμοις κίσσα.

6) Περὶ δὲ τῶν χηνῶν, περὶ ὧν νῦν δὴ ἡμῖν ὁ λόγος προσθετέα εἰς τὰ τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Στεφάνου καὶ τάδε:

α') Ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ περὶ ζώων 12, 33: Ἴδιον δ' ἄρα χηνῶν πρὸς τὰ ῥιπτούμενα ἐς ἐδωδὴν σφίσι βοᾶν καὶ μὴ ἀτρεμεῖν. Οὐκοῦν ἀνέστησάν τε τὸν Μάλλιον ἀνακλάγξαντες καὶ τὴν περικειμένην φυλακήν.

β'.) Ἐκ τοῦ Ἐπικτήτου (ἀπόσπ. 85): Καθάπερ οὔτε κλαγγῇ χήν, οὕτε βληχῇ καταπλήσεται πρόβατον, οὕτω μηδὲ πλήθους ἀνοήτου σε δεδιττέσθω φωνή.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐπὶ πᾶσι δὲ περὶ δοξοσοφίας ἐνίων τῶν ἐπαγγελλομένων παρ' ἡμῖν τὸν διδάσκαλον τῶν Ἑλλην. γραμμάτων ἐκ τοῦ Πλάτωνος τάδε: Ἀγνοίας οὖν μέγα τί μοι δοκῶ καὶ χαλεπὸν ἀφωρισμένον ὁρᾶν εἶδος, πᾶσι τοῖς ἄλλοις αὐτῆς ἀντίσταθμον μέρεσιν — Ποῖον δή; — Τὸ μὴ κατειδότα τι δοκεῖν εἰδέναι . . καὶ δὴ καὶ τούτῳ γε οἶμαι μόνῳ τῆς ἀγνοίας ἀμαθίαν τοὔνομα προσρηθῆναι 1) — καὶ ἐκ τοῦ Γαληνοῦ ταῦτα: Εἰκότως λέγουσι πάμπολλοι, πλὴν δοξοσοφίας οὐδὲν τούτοις ὑπάρχειν· οἱ γὰρ ἀνόητοι μὲν ἐν τοῖς ἀγνώστοις ἅπασιν ἐλέγχονται, δοξόσοφοι δὲ ἐν τοῖς γνωστοῖς 2).

Παρατήρησις ε'. — Σελ. 130 «Αἱ περιστεραὶ μινυρίζουσι»· τὸ μινυρίζω εἶνε τῆς παλαιᾶς γλώσσης καὶ ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων κεῖται ἀντὶ τοῦ οἰμώζειν, ἐπὶ δὲ τῶν πτηνῶν μόνον ἐπὶ τοῦ ἀετοῦ λέγεται ὑπὸ Ἀριστοτέλους. Ἐπὶ τῆς φωνῆς τῶν περιστερῶν οἱ μὲν παλαιοὶ ἔλεγον τὸ γογγύζειν Πολυδ. Ὀνομ. 5, 89, ἡμεῖς δὲ τὸ γουγιάζειν 3).

Ἐπὶ τῆς φωνῆς τῶν περιστερῶν οἱ παλαιοὶ ἔλεγον μὲν καὶ τὸ γογγύζειν, συχνότερον δ' ὅμως ἔλεγον τὸ λαρύνειν. Δυστυχῶς οὐδέτερον τούτων ἦτο δυνατὸν νὰ γραφῇ ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ παιδαρίων ἑπταετῶν, διότι τὸ μὲν γογγύζω, ὡς σημαῖνον παρ' ἡμῖν «βογγῶ, ἀγανακτῶ, δυσαρεστοῦμαι, παραπονοῦμαι», θὰ ἐπέφερε σύγχυσιν καὶ ταραχὴν εἰς τὰς ἐννοίας τῶν μικρῶν παίδων, τὸ δὲ λαρύνω ὡς ὅλως πρωτάκουστον καὶ ξενοφανὲς θὰ διετάραττε τὴν ἁρμονίαν τοῦ λόγου. Τὸ γουγιάζειν ἄγνωστον εἰς ἐμὲ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γραφῇ, ἀλλὰ καὶ γνωστὸν ἐὰν ἦτο, δὲν θὰ ἐγράφετο, διότι καὶ τοῦτο, ἀντιστρόφως μέν, ἀλλὰ πάντως θὰ ἐτάραττε τὴν ἁρμονίαν τοῦ λόγου, ὅπως καὶ τὸ λαρύνω. Ἐν τοιαύτῃ δὲ ἀμηχανίᾳ διατελῶν ἔγραψα μινυρίζω, παραλαβὼν τὴν λέξιν ἐκ τῶν Γερμανοελληνικῶν λεξικῶν, ἐν οἷς οὕτω Ἑλληνιστὶ μεθερμηνεύεται ἡ τὴν φωνὴν τῆς περιστερᾶς σημαίνουσα ἀντίστοιχος Γερμανικὴ λέξις «Girren» 4). Ἔχων δὲ καὶ ὑπ' ὄψιν προσέτι ὅτι αἱ φωναὶ τῶν πτηνῶν δὲν

1) Πλάτων, Σοφιστὴς 228 c - 229 c.

2) Γαληνός, Περὶ ψυχῆς ἁμαρτημάτων ἔκδ. Kuhn, τόμ. 5, σελ. 101, ἔκδ. Marquardt τόμ. 1 σελ. 79.

3) Ἐκθέσεως σελ. 14.

4) Deutsches Lesebuch v. Mair 1894, I Theil, σελ. 52, ἀρ. 90: Droben das

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶνε ἀμετάστατοι, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, καὶ βλέπων ὅτι καὶ τὸ μινυρίζειν, ὅπως καὶ τὸ κρέκειν καὶ τὸ τερετίζειν, εἶνε πολυσήμαντον, σημαῖνον ὁτὲ μὲν τὴν φωνὴν τοῦ ἀετοῦ, ὁτὲ δὲ τὴν τῆς ἀηδόνος 1), ὁτὲ δὲ τὴν ὀλίγην φωνὴν τοῦ ὑπάδοντος 2), ὁτὲ δὲ τὴν οἰκτρὰν φωνὴν τοῦ παραπονουμένου καὶ τοῦ προσκλαίοντος 3), ὁτὲ δὲ τὰς μωρολογίας τῶν ἀδολεσχούντων 4),— ἀπορίᾳ ἄλλης μετεχειρίσθην αὐτήν.

Ἀλλ' ἂν καὶ ἐπ' ἐλάχιστον ὑπωπτευόμην ὅτι τοσαύτης τιμῆς θὰ ἠξιοῦτο τὸ πολυπαθὲς μινυρίζειν τοῦτο, πάντως θὰ παρέλιπον αὐτό· καὶ δὲν θὰ ἐσώζετο μὲν βεβαίως τὸ κατακριθὲν ἐπὶ τούτῳ βιβλιάριόν μου ἐκ τῆς καταδίκης, ἀλλὰ καὶ δὲν θὰ ἐδίδετο ἀφορμή, ὅπως προφανῇ τὸ ἀπόμουσον τοῦτο τοῦ κ. κριτοῦ: «τὸ μινυρίζειν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων κεῖται ἀντὶ τοῦ οἰμώζειν (!)».

Παρατήρησις 6. — Σελ. 224: «Τὰ ἔντομα τιτίζουσι». Τὸ τιτίζω ὅπερ καὶ πισπίζω λέγεται κεῖται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐπὶ τῶν νεοσσῶν».

Ἔχει καλῶς.

«Τὰ ἔντομα τιτίζουσιν» εἶνε ἐσφαλμένον. Τὸ ὀρθὸν εἶνε «τὰ ἔντομα βομβοῦσιν», ὅπως εἶνε ἀναγεγραμμένον ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου Ἀλφαβηταρίῳ (στερεότυπ. σελ. 26 περὶ τὸ τέλος: «αἱ δὲ μέ-

Täubchen *girrte*. — Ὁ Passow καὶ ὁ Pape ἐξηγοῦσι τὸ «λαρύνω» = (φωνάζω ἐντὸς τοῦ λάρυγγός μου ὡς περιστέρι — Βυζάντιος) διὰ τῶν λέξεων *girren* gurren — Ὁ Ross καὶ ὁ Pape ἐν τοῖς Γερμανοελληνικοῖς αὐτῶν λεξικοῖς μεταφράζουσι τὸ *girren* τοῦτο διὰ τῶν λέξ. *μινυρίζειν* τρύζειν *μινυρισμός*.

1) Θεόκριτος, Ἐπίγραμ. 4, 11: Ξουθαὶ δ' ἀδονίδες *μινυρίσμασιν* ἀνταχεῦσι | μέλπουσαι στόμασιν τὰν μελίγαρυν ὄπα.

2) Ἀριστοφάνης, Σφῆκες 217: Ἀπό μέσων νυκτῶν γε παρακαλοῦσ' ἀεί, | λύχνους ἔχοντες καὶ *μινυρίζοντες* μέλη. Ὄρνιθες 1413: Ὃδ' αὖ *μινυρίζων* δεῦρό τις προσέρχεται ἴδ. καὶ *Πλούταρχ*. Πῶς ἂν τις διακρίνειτ τὸν κόλακα τοῦ φίλου 56 F. Περὶ τοῦ ἀκούειν 42 c. Νομᾶς κεφ. 4, σελ. 42. *Μάξιμον τὸν Τύριον* 7, 3 καὶ 7, 7. *Σέξτον τὸν Ἐμπειρικόν*, Πρὸς Μουσικοὺς 32, ἔκδ. Bekker σελ. 754, στίχ. 29. *Πλάτων*. Πολιτ. 411 A. Stallbaum ἐνταῦθ. καὶ Σχολιαστὴν Ἀριστοφάν. εἰς ὄρνιθας 1413.

3) Ὅμηρος, Ὀδύσ. δ 719: Ἐπ' οὐδοῦ ἷζε πολυκμήτου θαλάμοιο | οἴκτρ' ὀλοφυρομένη. περὶ δὲ δμωαὶ *μινύριζον* πᾶσαι. Ἰδ. καὶ Ἰλιάδ. Ε, 888.

4) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρ. Στρωματεῖς 2, 8, ἔκδ. Potter σελ. 448. Τερετίσματα καὶ *μινυρίσματα* ἀναπλάσσοντες οἱ δε οἱ ἄνδρες φαίνονται.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λισσαι βομβοῦσιν» — σελ. 43: «αἱ σφῆκες εἶνε ἔντομα, ὅπως αἱ μέλισσαι . . αἱ μέλισσαι καὶ αἱ σφῆκες βομβοῦσιν» 1).

«Τιτίζουσι δὲ καὶ πιπίζουσιν» οἱ νεοσσοὶ καὶ ὄχι τὰ ἔντομα, ὡς φέρεται ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ μου (στερεότ. σελ. 56 ἐν τέλει: «Οἱ νεοσσοὶ τιτίζουσι καὶ πιπίζουσι)» 2). Καὶ τὸ μὲν ὀρθὸν ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ δὲν παρετηρήθη, τὸ δὲ παράραμα ἐνταῦθα καὶ παρετηρήθη καὶ ὡς «σφάλμα μάλιστα περὶ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν» τῶν λέξεων ἐστιγματίσθη. «Ὡς μακάριον φρόνησις ἐν χρηστῷ τρόπῳ» 3).

Αὕτη εἶνε ἡ τελευταία παρατήρησις τοῦ δευτέρου εἴδους τῶν «παρατηρήσεων εἰς τὰ καθέκαστα, τῆς ἐσφαλμένης χρήσεως τῶν λέξεων», μεθ' ἣν μεταβαίνει ὁ κ. κριτὴς εἰς τὸ τρίτον εἶδος τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον:

3) Ἀκατάληπτα ὀνόματα εἰς τοὺς παῖδας.

Ἄρχεται δὲ οὕτως·

Παρατήρησις 1. — Σελ. 13 «ἐκεῖ κάθεται εἷς βύας». Κατὰ μὲν τὸν Enhard, Fauna σελ. 51 εἶνε ὁ Bubo ascalaphus, κατ' ἄλλους δὲ ὀρνιθολόγους Bubo maximus καλεῖται· εἶνε ὁ κοινὸς λεγόμενος μποῦφος. — Σελ. 22 «ἀκανθυλλίδων». Γινώσκουσιν ἄρα γε οἱ παῖδες ὅτι ἀκανθυλ-

1) *Αἰλιανὸς* περὶ ζώων 4, 51. Τὸν μὲν οὖν μύωπα ὅμοιον φῦναι τῇ καλουμένῃ κυνομυίᾳ, *βομβεῖν* δὲ τοῦ οἴστρου μᾶλλον. — *Αὐτόθ.* 6, 37: Ὁ οἶστρος . . ἦχόν τινα *βομβώδη* ἀφίησι καὶ τραχύν· ὁ δὲ μύωψ . . *βομβεῖ* τοῦ οἴστρου μᾶλλον. — *Αὐτόθ.* 6, 19: Ἴσμεν χελιδόνας καὶ κοσσύφους καὶ τὸ τῶν τεττίγων φῦλον, καὶ κίτταν λάλον καὶ *βομβοῦσαν* ἀκρίδα. — *Θεμίστιος*, Παράφρασις εἰς τὸ περὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως Ἀριστοτέλους, κεφ. 2, ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 264, στίχ. 16: Τοῖς δ' ἀναίμοις καὶ τοῖς *ἐντόμοις* . . τὸ σύμφυτον πνεῦμα ἀναφυσώμενον καὶ συνιζάνον φαίνεται. δῆλον δὲ τοῦτο ἐπὶ τῶν ὁλοπτέρων οἷον σφηκῶν καὶ μελισσῶν καὶ ἐν ταῖς μυίαις καὶ ὅσα τοιαῦτα . . διὸ καὶ *βομβοῦντα* φαίνεται τὰ πτερωτά, ὅτε κινεῖται· τριδομένου γὰρ τοῦ συμφύτου πνεύματος ἐν τῇ πτήσει καὶ προσπίπτοντος ἐν τῷ ὑποζώματι τῶν ὁλοπτέρων *βομβεῖ* . . γίνεται δὲ *βόμβος* καὶ διὰ τοῦ ἔξω ἐν τοῖς *ἐντόμοις* τοῖς ἔχουσι σχίσμα ὑπὸ τὸ ὑπόζωμα.

2) *Σχολιαστὴς Ὁμήρου* Ἰλ. Β, 314: Κατὰ φύσιν φθεγγόμενοι οἱ νεοσσοὶ *τιτίζουσιν*. *Αὐτόθ.* Ἰλ. Δ. 412: Ἤδη γάρ τινες ἀξιοῦσι γράφειν, ἔνθ' ὅ γε τοὺς ἐλεεινὰ κατήσθιε τετίζοντας. — πιππίζειν, ὀρθότερον πιπίζειν (Θησαυρὸς Στεφάνου). — *Ἀριστοφάνης*, Ὄρνιθες. 305 Dindorf: Ἰοὺ ἰοὺ τῶν ὀρνέων, ἰοὺ ἰοὺ τῶν κοψίχων· | οἷα πιππίζουσι καὶ τρέχουσι διακεκραγότες — *Σχολιαστὴς αὐτόθι*: Κατὰ μίμησιν τῶν ὀρνέων πεποίηται ἡ λέξις· λέγει δὲ οὕτως καὶ τὸ ποτίζειν *πιπίζειν*.

3) Δίφιλος ὁ κωμικός, ἀπ. 114, ἔκδ. Kock τόμ. 2, σελ. 575.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λὶς εἶνε ἡ καρδερίνα; Ἀφοῦ ἐν σελ. 76 μετεχειρίσθη τὸ νεωτερικὸν ὄνομα καρδερίνα, διὰ τί νὰ μὴ μεταχειρισθῇ αὐτὸ καὶ ἐνταῦθα; — Σελ. 129 «ἔχουσιν ἐχθροὺς (αἱ περιστεραὶ) τὸν ἁλιάετον, τοὺς κίρκους»· ὁ ἁλιάετος εἶνε ὁ τῶν ὀρνιθολόγων pandion haliaetus· ὁ δὲ κίρκος, falco vespertinus, ὅρα Enhard Fauna der Cikladen σελ. 46, καὶ ὁ μὲν πρῶτος λέγεται κοινῶς ἰδίᾳ ἀετός, πρὸς διάκρισιν τοῦ σταυραετοῦ, ὁ δὲ δεύτερος κιρκινέζι. Πόθεν θὰ γινώσκουσι ταῦτα οἱ παῖδες καὶ οἱ διδάσκαλοι;

Δεινὰ καὶ ταραξικάρδια! Κρῖμα εἰς τὸν «Bubo τὸν ascalaphus» καὶ τὸν «Bubo τὸν maximus» καὶ «τὸν Falco τὸν vespertinus» καὶ τὴν «Fauna τοῦ Enhard! Κρῖμα! Ταῦτα τὰ ὑπέρσεμνα ῥήματα ἀντὶ ἀποτυφλωτικῶς νὰ θαμβώσωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν σωφρονούντων καὶ τῶν ἐχόντων ποιάν τινα σχέσιν πρὸς τὰ παιδικὰ γράμματα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἀποφήνωσι τὸν μεγαλόστομον κριτὴν ἡμῶν ὡς κενεμβατοῦντα καὶ ὡς ἀδαέστατον τοῦ ἔργου, ὅπερ ἀνέλαβε νὰ διεξαγάγῃ. Ὁ κ. κριτὴς ἀγνοεῖ ὅ τι οὐδείς, ἥκιστα δὲ πάντων οἱ ἐν τοῖς γράμμασιν ἀναστρεφόμενοι, ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοῶσιν.

Ἀγνοεῖ δηλ. πρῶτον ὅτι βύας, ἀκανθυλλίς, ἁλιάετος, κίρκος εἶνε ἀναγεγραμμένα εἰς ἀναγνωσματάριον· ὅτι τὰ ἀναγνωσματάρια εἶνε βιβλία ἀναγινωσκόμενα ἐν τοῖς σχολείοις· ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις δὲν διδάσκονται οἱ μαθηταὶ μόνον ὅ,τι γινώσκουσι, διότι τότε εἶνε περιττοὶ καὶ οἱ κόποι καὶ αἱ δαπάναι, αἱ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν καταβαλλόμεναι, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον διδάσκονται ὅ,τι δὲν γινώσκουσιν, ὅ,τι πρέπει καὶ ὅ,τι δύνανται νὰ μάθωσιν καὶ τέλος ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις δὲν εἶνε μόνον μαθηταί, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλοι 1).

Ἀγνοεῖ δεύτερον ὅτι οἱ διδάσκαλοι, ἄρρενες καὶ θήλεις, ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ἐκπαιδεύονται ἐν τοῖς Διδασκαλείοις, καὶ ὅτι ἐν αὐ-

1) *Πλάτων*, Σίσυφος 389 Α'. Συγχωρήσαις ἄν οὖν μοι καὶ κατὰ τῶν ἄλλων πάντων οὕτως ἔχειν ἤδη, μηδὲν μηδενὶ εἶναι ζητεῖν τῶν ἀνθρώπων, ὧν ἂν ἐπίστηταί τις, ἀλλὰ μᾶλλον ὧν ἂν μὴ ἐπίστηται. — *Γαληνὸς* περὶ τῆς ἀρίστης διδασκαλίας κεφ. 5, ἔκδ. Kuhn τόμ. 1, σελ. 52. ἔκδ. Marquard, τόμ. 1, σελ. 91, στίχ. 17: Εἰ δ' ἔστι μὲν οἷός περ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι τοιοῦτος καὶ ἐν ψυχῇ νοῦς, οὐ μὴν ἅπασί γε ὁμοίως ὀξύς, ἐγχωρεῖ, καθάπερ ὁ βλέπων ὀξύτερον ἐπάγει πρὸς τὸ θέαμα τὸν ἀμβλύτερον ὁρῶντα, τὸν αὐτὸν τρόπον κἄπὶ τῶν νοημάτων ὑπὸ τῶν φθασάντων ἰδεῖν ἐναργῶς τὸ νοητὸν ἐπάγεσθαι πρὸς τὴν θέασιν αὐτοῦ τὸν ἀμβλύτερον· καὶ τοῦτ' ἐστιν ὁ διδάσκαλος, ὡς ὁ Πλάτων τε φησὶ κἀγὼ πείθομαι. — *Πολύβιος* 10, 47, 5: Οὐκ ἀποστατέον οὐδενὸς τῶν χρησίμων διὰ τὰς προφαινομένας δυσχερείας, προσακτέον δὲ τὴν ἕξιν, ᾗ πάντα τὰ καλὰ γίνεται θηρατὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἄλλως τε καὶ περὶ τῶν τοιούτων, ἐν οἷς πολλάκις κεῖται τὸ συνέχον τῆς σωτηρίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῖς ἐπὶ πολὺν χρόνον σὺν τοῖς ἄλλοις μαθήμασι διδάσκεται καὶ τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς ἱστορίας.

Ἀγνοεῖ τρίτον ὅτι ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἐν πᾶσι τοῖς σχολείοις, μηδὲ τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἐξαιρουμένων, διδάσκεται τὸ μάθημα τῆς φυσικῆς ἱστορίας· κατὰ τὰς κατωτάτας μὲν τάξεις ἐν τῷ μαθήματι τῆς πραγματογνωσίας, κατὰ τὰς λοιπὰς δὲ ἐν ὥραις ἰδίαις, καὶ ὅτι ἐπομένως οἱ διδάσκαλοι, ἄρρενες καὶ θήλεις, ἔχουσιν ἤδη μεμαθημένην εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ μαθητικοῦ βίου αὐτῶν σύμπασαν ταύτην τὴν οὐτωσὶ θεατρικῶς διαπομπευομένην ἐνταῦθα σοφίαν τοῦ Bubo ascalaphus καὶ τοῦ falco vespertinus· τὰ κατὰ τοὺς ἱέρακας μὲν καὶ τοὺς ἀετοὺς ἐν τῇ Β′, τάξει τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως 1) τὰ κατὰ τὸν βύαν δὲ καὶ τὸν κίρκον καὶ τὴν καρδερίναν ἐν τῇ δ′. καὶ ζ′. τάξει τῶν δημοτικῶν σχολείων τῶν πλήρων Παρθεναγωγείων καὶ τῶν Διδασκαλείων τῶν θηλέων 2).

Ἀγνοεῖ τέταρτον ὁ τόσον ὑψηλὰ περὶ τῆς «Fauna τοῦ *Enhard*» ὑψηλολογῶν κ. κριτὴς ὅτι ἡ Σμαράγδα Κουκουλᾶ ἐν τῷ πεντηκοντασελίδῳ αὐτῆς ἐγχειριδίῳ τῆς Φυσικῆς ἱστορίας (τὰ πτηνὰ 1890) ἔχει καὶ τὸν σεμνὸν pandion haliaetus (ἁλιάετος σ. 6, 6′.) καὶ τὸν ὑψηλὸν falco vespertinus (κίρκος σ. 6, θ′.) καὶ τὴν ταλανιζομένην «ἀκανθυλλίδα» (=καρδερίνα σελ. 30, α′.) Ἀγνοεῖ ὁ τόσον ἐμβριθῶς τὴν Fauna τοῦ Enhard διαφυλλίσας εὐρυμαθὴς κ. κριτὴς ὅτι ἐν τῷ ὀλιγοσελίδῳ ἐγχειριδίῳ τῆς Φυσικῆς ἱστορίας, τῷ πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ κ. Σπυρ. Μηλιαράκη (ἔτος 1890) εἰσὶν καταγεγραμμένα καὶ τὰ περὶ τῶν ἀετῶν (Α′. σ. 69), καὶ τὰ περὶ τῆς ἀκανθίδος (Β′. σ. 76), καὶ τὰ περὶ τοῦ κίρκου (Β. σ. 78). Ἀγνοεῖ ὅτι ἐν τῷ ὀλιγοσελίδῳ τοῦ αὐτοῦ ἐγχειριδίῳ τῆς Φυσιογνωσίας (ἔτ. 1888) ἐπαναλαμβάνονται τὰ περὶ τοῦ ἁλιαέτου καὶ τοῦ κίρκου (σ. 62) καὶ τὰ περὶ τῆς ἀκανθυλλίδος (σ. 64). Ἀγνοεῖ ὅτι ἐν τῷ πολυσελίδῳ τοῦ αὐτοῦ κ. Μηλιαράκη ἐγχειριδίῳ τῆς ζωολογίας (ἔτος 1889) γίνεται πάλιν λόγος περὶ τοῦ ἁλιαέτου (σελ.

1) Ἴδ. τὸ διὰ τῆς Βασιλικῆς ὑπογραφῆς ἐπικεκυρωμένον ἀναλυτικὸν πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τοῦ τεταραξίου δημοτικοῦ σχολείου τῶν ἀρρένων, ἔτ. 1894, σελ. 21, 11·

2) Ἴδε τὸ διὰ τῆν Βασιλικῆς ὑπογαφῆς ἐπικεκυρωμένον Ἀναλυτικὸν πρόγραμμα τῶν πλήρων Παρθεναγωγείων καὶ τῶν Διδασκαλείων τῶν θηλέων, ἔτ. 1893, σελ. 64, Α, 6′. καὶ πρβλ. τοῦ αὐτοῦ σελ. 71, Β′, 3.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

212), καὶ περὶ τοῦ κίρκου (σελ. 213) καὶ περὶ τῆς ἀκανθυλλίδος (σελ. 196) καὶ περὶ τοῦ μεγαλωνύμου καὶ πολυωνύμου «Bubo ascalaphus» ἢ «Bubo maximus» (βύας σελ. 211).

Ὁ κ. κριτὴς ἀγνοεῖ τέλος ὅτι ἕκαστος διδάσκαλος ἔχει καὶ ταῦτα τὰ βιβλία, ἐν οἷς ἐξεπαιδεύθη καὶ τοὐλάχιστον ἓν λεξικὸν τοῦ Βυζαντίου, εἰ μὴ καὶ τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τὸ ὑπὸ τῶν κ. κ. Μπὰρτ καὶ Χὶρστ ἐκδεδομένον καὶ ὅτι, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι θὰ λησμονήσῃ τι τούτων τῶν τεσσάρων ὀνομάτων τῶν ζώων, θὰ ἀνοίξῃ τὰ λεξικά του ταῦτα καὶ ἀναγνοὺς τὸ ἐν αὐτοῖς θὰ ἀναμνησθῇ ὅτι τυχὸν τούτων ἐλησμόνησεν.

Ἡ ἐρώτησις δὲ — «Ἀφοῦ ἐν σελίδι 76 μετεχειρίσθη τὸ νεωτερικὸν ὄνομα καρδερίνα, διὰ τί νὰ μὴ μεταχειρισθῇ αὐτὸ καὶ ἐνταῦθα» — οὐδεμιᾶς ἀπαντήσεως θὰ εἶχεν ἀνάγκην, ἂν ὁ κ. κριτὴς ἐλάμβανε τὸν κόπον νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν ἐμβριθῆ ταύτην παρατήρησιν αὐτοῦ, ὅτι ἡ μὲν λέξις ἀκανθυλλὶς εὑρηται γεγραμμένη ἐν κεφαλαίῳ φυσιογραφικῷ, ἡ δὲ λέξις καρδερίνα ἐν διηγήματι. Δὲν θὰ εἶχε δὲ ἀνάγκην τότε, λέγω, ἀπαντήσεως ἡ ἐρώτησις, διότι καὶ ὁ ἀμβλυνούστερος μαθητὴς τῶν Διδασκαλείων καὶ ὁ ἄκρῳ δακτύλῳ μόνον γραμμάτων ἁψάμενος γινώσκει, ἢ τοὐλάχιστον αἰσθάνεται, ὅτι ἐν τοῖς φυσιογραφικοῖς κεφαλαίοις τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τηρεῖται μᾶλλον ἡ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ κρατοῦσα γλῶσσα, ἐν δὲ τοῖς διηγήμασι μᾶλλον ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ οἰκογενείᾳ, ὅπως καὶ αὐτὸς ὁ κ. κριτὴς φρονεῖ καὶ διὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ ἔχει ἐπικεκυρωμένον 1). Ἀλλ' ὑποτεθείσθω ὅτι ἐκ συμφύτου ἀπειροκαλίας τοῦ γράψαντος, φιληδοῦντος ταῖς λεκτικαῖς ἀνωμαλίαις ἢ ἐκ παραδρομῆς αὐτοῦ ἐγένετο τοῦτο, ποῦ κεῖται τὸ ἐπίψογον τοῦ πράγματος; Εἶνε βάρβαρον τὸ ὄνομα «καρδερίνα;». Εἶνε βλαβερὸν νὰ μάθῃ ὁ μικρὸς μαθητὴς ἀμφοτέρας τὰς λέξεις, τήν τε ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τὴν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ κρατοῦσαν πρὸς δήλωσιν τοῦ αὐτοῦ ζώου;

---

1) Κρίσις κριτῶν σελ. σελ. 31 Περὶ τοῦ ἀνωμάλου λεκτικοῦ τοῦ βραβευθέντος βιβλίου τῆς τετάρτης τάξεως προκειμένου. — «Ὁ παῖς πρέπει νὰ διδαχθῇ ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ αὐτοῦ βιβλίῳ *πάντας* (!) τοὺς τύπους τῆς πατρίου γλώσσης . . παρατίθησι τοιούτους ἔκ τε τῆς λαλουμένης καὶ γραφομένης νῦν. Ἡ διαφορὰ δ' αὕτη γίνεται μάλιστα ἐν τῷ διαλόγῳ καὶ ταῖς περιγραφαῖς· διότι ἐν ἐκείνῳ μὲν γίνεται χρῆσις τῆς μητρικῆς γλώσσης, ἐν ταύταις δὲ ἡ γραφομένη (!) καὶ ἡ ἐπιστημονική».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Παρατήρησις 2.— Σελ. 118 «τὰ νηττάρια» ἀντὶ τὰ παππιά.

Πάντων ἥκιστα. Ἡ ὑπουργικὴ προκήρυξις κελεύει: «Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία νὰ περιέχωσι περιγραφὰς τῆς φύσεως . . . ποιήματα καὶ διηγήματα διὰ γλώσσης ἁπλῆς καὶ γνησίως Ἑλληνικῆς». Εἶνε ἡ λέξις παππιὰ γνησίως Ἑλληνική; Εἶνε δὲ ἀκατάληπτος ἡ λέξις νηττάρια, ἀφοῦ προηγουμένως φέρεται: «Ἡ νῆσσα λέγεται καὶ πάπια . . Αἱ νῆσσαι . . τὰ τέκνα των τὰ ἀγαπῶσιν ἀρκετά, ἀλλὰ δὲν ἔχουσι καὶ ἀνάγκην νὰ φροντίζωσι δι' αὐτὰ πολύ· διότι τὰ νηττάρια μόλις ἐξέλθωσιν ἐκ τῶν ὠῶν, εὐθὺς πηδῶσιν εἰς τὸ ὕδωρ, κολυμβῶσι μετὰ τῆς μητρὸς αὐτῶν ὡς τέλειοι κολυμβηταὶ καὶ ζητοῦσι μετ' αὐτῆς τὴν τροφήν των» 1). Τίς δὲν ἐννοεῖ νῦν ὅτι νηττάρια εἶνε τὰ τεκνία τῆς νήσσης; Εἶνε τὰ παππιά;

Καὶ οὐ μόνον εὐνόητος εἶνε ἡ λέξις, ἀλλὰ καὶ χαριεστάτη καὶ Ἑλληνικωτάτη. Ἤδη ὁ Ἀριστοφάνης λέγει: Καὶ νὴ Δί', εἰ λυπουμένην αἴσθοιτό με | νηττάριον ἂν καὶ φάβιον ὑπεκορίζετο: 2).

Ἄλλως δέ, ὅταν γράφῃ τις, μάλιστα διὰ μικρὰ παιδάρια, πάντοτε πρέπει νὰ ἔχῃ παρόντα εἰς τὸν νοῦν αὐτοῦ τὰ καὶ ἄλλοτε μνημονευθέντα σοφὰ ταῦτα ῥήματα τοῦ Λουκιανοῦ: «Τῇ φωνῇ τοῦ συγγραφέως εἷς σκοπὸς ὁ πρῶτος, σαφῶς δηλῶσαι καὶ φανότατα ἐμφανίσαι τὸ πρᾶγμα, μήτε ἀπορρήτοις καὶ ἔξω πάτου ὀνόμασι μήτε τοῖς ἀγοραίοις τούτοις καὶ καπηλικοῖς — χρὴ ὅμοια τὰ πάντα καὶ ὁμόχροα εἶνε . . ὡς μὴ χρυσοῦν μὲν τὸ κράνος εἴη, θώραξ δὲ πάνυ γελοῖος ἐκ ῥακῶν ποθεν ἢ ἐκ δερμάτων σαπρῶν συγκεκαττυμένος καὶ ἡ ἀσπὶς οἰσυίνη καὶ χοιρίνη περὶ ταῖς κνήμαις — ὥστε τὸ πρᾶγμα ἐοικὸς εἶναι τραγῳδῷ τὸν ἕτερον μὲν πόδα ἐπ' ἐμβάτου ὑψηλοῦ βεβηκότι, θάτερον δὲ σανδάλῳ ὑποδεδεμένῳ» 3), ὅπερ πάντως θὰ συνέβαινεν, ἐάν τις εὑρίσκετο ἐπὶ τοσοῦτον ἀναίσθητος καὶ ἀπειρόκαλος, ὥστε ἐπόμενος ταῖς παρατηρήσεσι ταύταις τοῦ κ. κριτοῦ ἔγραφεν: «Ὁ ἥλιος ἔδυ — τὸ ἐρίφιον ἦτο ἐπάνω στὴν ταράτσα καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἔβλεπε τὸ περιστέρι νὰ γουγιάζῃ καὶ τὸ μποῦφο καὶ τὸ κιρκινέζι νὰ τρώγωσι τὰ παππιά».

Παρατήρησις 3.— Σελ. 181 «ἡ Ἄννα εἶχε γαλανὰς καὶ λεπτὰς ἀναγαλλίδας»· ὑπὸ μὲν τῶν φυτολόγων ἡ ἀναγαλλὶς λέγεται Anagallis

1) Χ. Παπαμάρκου ἐγκριθὲν Ἀναγνωσματάριον τῆς δευτέρας τάξεως σ. 63 καὶ 65.
2) Ἀριστοφάνης, Πλοῦτος 101, Dindorf.
3) Λουκιανός, Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν 44, 23, 22.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

arvensis, Frans Synopsi σελ. 192. Καὶ ἀναγαλλὶς μὲν καλεῖται ὑπὸ Ἱπποκράτους καὶ Διοσκουρίδου σελ. 327 Spr. ὑπὸ δὲ Θεοφράστου ἐν Φυτ. Ἱστορ. 7, 7, 2 καλεῖται κόρχορος. Τί θὰ εἴπῃ ὁ πτωχὸς διδάσκαλος εἰς τοὺς μαθητάς του;

Ὁ πτωχός, ἀλλ' ὄχι καὶ ὁ μωρὸς διδάσκαλος, θὰ εἴπῃ εἰς τοὺς μαθητάς του ταῦτα: «Ἀναγαλλὶς εἶνε ἕνα λουλουδάκι μὲ ἄνθη πορφυρόχροα ἢ γαλάζια, καὶ ὀνομάζεται κοινῶς φελλόχορτο, ἢ περδικοῦλι ἢ τοῦ οὐρανοῦ τὸ λουλοῦδι», ὅπως ἔμαθε δηλ. ἐν τῷ Διδασκαλείῳ ἢ ὅπως ἀνέγνωσεν ἐν τῷ Ἐγκυκλοπαιδικῷ λεξικῷ καὶ τῷ λεξικῷ τοῦ Βυζαντίου. Διὰ τὸν πτωχὸν διδάσκαλον ἀρκοῦσι ταῦτα. Ὁ τοιοῦτος δὲν ἔχει ἀνάγκην πρὸς τὴν λυσιτελῆ ἐπιτέλεσιν τοῦ διδακτικοῦ αὐτοῦ ἔργου νὰ γνωρίζῃ τὴν Anagallis arvensis τῶν ἐπιστημόνων, οὔτε τὸν κόρχορον τοῦ Θεοφράστου, οὔτε τὸν νυκτερίτιδα τῶν προφητῶν, οὔτε τὸν μηκιεῖ τῶν Αἰγυπτίων, οὔτε τὸν μηκίατο τῶν Ῥωμαίων, οὔτε τοὺς ἀσιρρισοὺς τῶν Ἀφρῶν, οὔτε τὸν μασιτίπες τῶν Θούσκων, οὔτε τὴν σαπάναν τῶν Γάλλων, οὔτε τὴν κερκεραφρὼν τῶν Δακῶν, οὔτε τὸν ζηλίαυρον, οὔτε τὴν ἀερίτιδα, οὔτε τὴν αἰγίτιδα, οὔτε τὴν σαυρίτιδα, οὔτε τὸ αἷμα τοῦ ὀφθαλμοῦ, οὔτε τὸ χελιδόνιον, οὔτε καὶ τὸν ἁλικάκαβον ἀκόμη, οὔτε ἐν γένει οὐδὲν τῶν ὀνομάτων τούτων, δι' ὧν τὰ διάφορα ἔθνη καὶ οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς γῆς καλοῦσιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ φυτόν, τὴν περὶ οὗ ὁ λόγος ἀναγαλλίδα 1). Τῶν τοιούτων γνώσεων (?) θὰ λάβῃ ἀνάγκην, ὅταν πτωχὸς διδάσκαλος ὢν γείνῃ ποτὲ κριτὴς βιβλίου τινὸς ἀναγνωστικοῦ, ἀκαταλήπτου αὐτῷ ἐν τῇ ὁλότητι καὶ τῷ διοργανισμῷ αὐτοῦ, περιέχοντος δ' ὅμως τοιοῦτόν τι λεξείδιον καὶ θελήσῃ ἐν τῇ κενοφροσύνῃ αὐτοῦ νὰ κάμῃ ἀπρόκλητον ἐπίδειξιν μικρονοίας καὶ μικρολογίας. Τότε καὶ αὐτὸς θὰ ζητήσῃ ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἢ ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς ἢ παρ' ἰδιώτου τινός, ἀσχολουμένου εἰδικῶς περὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ Franz τὴν «Synopsis» καὶ τὸν Διοσκουρίδην, θὰ ἀνοίξῃ τοὺς εἰς τὸ τέλος τῶν βιβλίων τούτων ἐπισυνημμένους Ἀλφαβητικοὺς πίνακας, θὰ ἴδῃ τὴν λέξιν «ἀναγαλλὶς» (Διοσκουρίδ. τόμ. 1, σελ. 830), θὰ ἴδῃ τὴν ἐκεῖ σημειουμένην σελίδα ἢ παράγραφον (Διοσκουρ. Β. σθ'), θὰ διαφυλλίσῃ τὸ βιβλίον, θὰ εὕρῃ τὴν σελίδα ταύτην (Διοσκουρ. σελ. 327), θὰ λάβῃ τὴν πέτναν εἰς

1) Διοσκουρίδης, Περὶ ὕλης ἰατρικῆς βιβλ. 2, κεφ. σθ' ἔκδ. Spengel, 1829, σ. 327.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν χεῖρα, θὰ βουτήσῃ αὐτὴν εἰς τὸ καλαμάρι καὶ θὰ ἀρχίσῃ ἀντιγράφων· «Ἀναγαλλὶς λέγεται Anagallis arvensis — καλεῖται κόρχορος», Προσκολλᾷ ἔπειτα, «ὅτι κεν ἐπ' ἀκερίμαν γλῶτταν ἔλθῃ» ὡς π. χ. μίαν ἐρώτησιν: «Τί θὰ εἴπῃ ὁ πτωχὸς διδάσκαλος περὶ τούτου εἰς τοὺς μαθητάς του»; καὶ οὕτω τὸ πολὺ ἐντὸς δύο λεπτῶν τῆς ὥρας θὰ πληρωθῇ ἀρκετὸν μέρος τῆς ὅλης πρὸς τὸ ὑπουργεῖον κριτικῆς ἐκθέσεως, θὰ ἀνταμειφθῇ διὰ τὸν πολὺν τοῦτον κόπον καὶ τὴν ἄκρως εὐσυνείδητον ταύτην κριτικὴν ἐργασίαν γενναίως καὶ θὰ καλλωπίζηται προσέτι καὶ θὰ σεμνοπρεπῇ ὡς κριτής, σοβαρὸς δὲ ἢ γελοῖος, εὐσυνείδητος ἢ ἀσυνείδητος οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ.

Ταῦτα δὲ παρατηρήσας καὶ ὡς πρὸς τὰ «ἀκατάληπτα ὀνόματα εἰς τοὺς παῖδας» μεταβαίνει ὁ κ. κριτὴς εἰς τὸ τελευταῖον εἶδος τῶν «παρατηρήσεων αὐτοῦ εἰς τὰ καθέκαστα», τὸ ἐπιγραφόμενον «Ἀρχαϊσμοὶ μὴ ἐπιτρεπόμενοι εἰς τὰ τοιαῦτα βιβλία».

Παρατηρεῖ δ' ἐν τούτοις τάδε:

Παρατήρησις 1. — Σελ. 39 «ἡ περιστερὰ | .. ἐξεκόλαψε τὰ ξένα αὐγά». Τὸ ἐκκολάπτειν ἀρχαῖον μετὰ τοῦ νεωτερικοῦ αὐγά.

Ἡ περικοπὴ αὕτη εἶνε μέρος διηγήματος 1), τὰ δὲ διηγήματα, ὡς πολλάκις ἐλέχθη, εἶνε κατὰ τὸ λεκτικὸν προσεχέστερα πρὸς τὴν κοινὴν ὁμιλίαν — «ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὁμιλίας ἐξαλλάττοντα» 2), ἐπομένως τὸ ὄνομα «αὐγά», οὐδαμῶς βάρβαρον καὶ ἄλλως ὄν, δὲν ἔχει κακῶς. Τὸ δὲ «ἐκκολάπτειν» πάλιν κατ' ἀνάγκην ἐτέθη ἐκεῖ· διότι τὸ μόνον ἐν τῇ δημώδει γλώσσῃ ἀντίστοιχον αὐτοῦ «ξεκλωσσᾶν», ὁμοδίαιτον τοῖς ὀνόμασι τοῦ κ. κριτοῦ «ταράτσα — γουγιάζειν — μποῦφος — κιρκινέζι — παππιά» ἀγοραῖον καὶ καπηλικὸν ὂν ἀπηγορεύετο μὲν ὑπὸ τῆς εὐπρεπείας τοῦ λόγου, δὲν ἐπετρέπετο δὲ ὑπὸ τῆς προκηρύξεως τοῦ Ὑπουργείου.

Παρατήρησις 2. — Σελ. 103 ἐπφάζουσιν αἱ χῆνες δέκα τρία ἕως δέκα πέντε ὠὰ ἐπὶ εἴκοσιν ἑπτὰ ἕως εἴκοσιν ὀκτὼ ἡμέρας, μετὰ τὰς ὁποίας ἐκλέπονται οἱ χηνιδεῖς. Ἐπφάζειν — ἐκλέπειν — χηνιδεύς — καὶ ἐν σελ. 117 «ἡ νῆσσα ἐπφάζει ὠά».

1) Χ. Παπαμάρκου ἐγκριθὲν Ἀναγν. τῆς δευτέρας τάξεως σελ. 23.
2) Νικολάου τοῦ σοφιστοῦ Προγυμνάσμ. 1, ἔκδ. Spengel τόμ. 3, σελ. 454,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε δὰ καὶ τόσον τραγικόν! Ὁ χνιδεὺς ἐν πρώτοις εἶνε εὐνόητος ἐκ τῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν αὐτοῦ ἀναγεγραμμένων· λέγεται δηλ. ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίῳ : «αἱ χῆνες ἀρχίζουσι νὰ γεννῶσιν . . ᾠά. Ἐπωάζουσι ἐπὶ εἴκοσιν ἑπτὰ ἕως εἴκοσιν ὀκτὼ ἡμέρας, μετὰ τὰς ὁποίας ἐκλέπονται οἱ χνιδεῖς, πτηνὰ ὡραιότατα μὲ κίτρινον πτέρωμα, ὡς καναρίνια χαριτωμένα» 1) Τίς δὲν ἐννοεῖ ἂν ὄχι ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ ὅτι χνιδεὺς εἶνε τὸ μικρὸν τέκνον τῆς χηνός; Ἀλλ' ὑποτεθείσθω ὅτι ὑπάρχει καί τι παιδάριον μὴ ἐννοοῦν τὸ ὄνομα, «ἔστι διδάσκαλος ὅστις φράζει αὐτῷ» 2) — Ἔπειτα αἱ λέξεις «ᾠὰ — ἐπωάζουσιν — νῆσσα» — εἶνε πολλαχῶς καὶ πρὸ πολλοῦ γνωστὰ τοῖς παιδαρίοις. Εἶνε γνωστὰ καὶ ἐκ τοῦ Ἀλφαβηταρίου καὶ ἐκ τῶν μαθημάτων τῶν πραγματογραφικῶν καὶ ἐκ τοῦ ἐγχειριδίου τῆς Φυσικῆς ἱστορίας, διότι τὰ τοιαῦτα διδάσκονται κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως αὐτῶν, καθ' ἃ ὁρίζουσι τὰ ἐπίσημα προγράμματα τῆς Κυβερνήσεως 3) — Μένει νῦν τὸ ἐκλέπειν μόνον ὡς ἄγνωστον, ἀλλὰ τοῦτο διὰ τρεῖς λόγους ἦτο ἐπάναγκες νὰ γραφῇ· πρῶτον διότι τὰ ἰσοδύναμα αὐτῷ τῆς δημώδους «ξεκλωσσῶ, ξεπουλιάζω» ἀγοραῖα καὶ καπηλικὰ ὄντα ἦσαν ἀπηγορευμένα ὑπό τε τῆς εὐπρεπείας τοῦ λόγου καὶ ὑπὸ τῆς Προκηρύξεως τῆς Κυβερνήσεως· δεύτερον διότι κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παίδων ὁ θεμελιωδέστατος κανὼν εἶνε «βαῖνε ἐκ τῶν γνωστῶν ἐπὶ τὰ ἄγνωστα», καὶ τρίτον διότι «τοῖς παιδαρίοις ἔστι διδάσκαλος ὅστις φράζει». Ἀλλὰ καὶ ἡ ψεγομένη παράθεσις «ἡ νῆσσα ἐπωάζει ᾠὰ» εἶνε καθ' ὑπόδειξιν τῶν τεχνογράφων χαρακτηριζόντων τὰς τοιαύτας τῶν ὀνομάτων συνθέσεις ὡς κάλλους ποιητικάς 4).

Παρατήρησις 3. — Σελ. 162 «τὸ κανάριον τίκτει τρία ἕως τέσσαρα ᾠὰ» καὶ ἐν σελ. 128 «αἱ περιστεραὶ τίκτουσι πολλάκις τοῦ ἔτους ἀνὰ

1) Χ. Παπαμάρκου ἐγκριθὲν ἀναγν. τῆς δευτέρας τάξεως σελ. 57.

2) Ἀριστοφάνης, Βάτραχοι 1051 : Τοῖς μὲν παιδαρίοισιν | ἔστι διδάσκαλος ὅστις φράζει, τοῖς ἡβῶσιν δὲ ποιηταί | Πάνυ δὴ δεῖ χρηστὰ λέγειν ἡμᾶς.

3) Ἴδ. ἀναλυτικὸν πρόγραμμα τοῦ τεταρταξ. δημοτ. σχολείου τῶν ἀρρένων σελ. 18, ἀρ. 8. — *Μηλιαράκη* Φυσικὴ ἱστορία πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων, πρῶτον τεῦχος, 1890, σελ. 67 καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ.

4) Ἀριστείδης, Τεχνῶν ῥητορικῶν Β. ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 412, Spengel τόμ. 2, σελ. 514 : Κάλλη δὲ ἐν λέξει ἡ παράθεσις τῶν λέξεων ποιεῖ οἷον ἱπποφορβὸς ἵππων, συοφορβὸς συῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δύο ὰά..» — Ἀλλ' ἐν σελ. 122 «εγέννα (ἡ ὄρνιθα) ἐν αὐγόν». Τίκτειν καὶ γεννᾶν — ὠὸν καὶ αὐγόν.

Ὀρθότατα, καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς περὶ τοὺς λόγους τέχνης, καθόσον αἱ μὲν δύο πρῶται προτάσεις εἶνε περικοπαὶ ἐκ φυσιογνωστικῶν κεφαλαίων 1), ἡ δὲ τελευταία ἐκ μύθου 2).

Αἱ τελευταῖαι αὗται παρατηρήσεις τοῦ κ. κριτοῦ προκύπτουσιν ἐξ ἀγνοίας τῶν στοιχειωδεστάτων περὶ τοῦ ἐν τοῖς λόγοις πρέποντος. Ὅταν ποτὲ μάθῃ ἐκ τοῦ πολλοῦ πλήθους τῶν περὶ τούτου λόγων τῶν τεχνογράφων, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ (σελ. 119) ἀρκετὸς ἤδη λόγος ἐγένετο, τοὐλάχιστον μόνον τὰ τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασέως τάδε: «Οὐχ ἅπαντα δέ γε τὰ πράγματα τὴν αὐτὴν ἀπαιτεῖ διάλεκτον· ἀλλ' ἔστιν ὥσπερ σώμασι πρέπουσά τις ἐσθὴς, οὕτω καὶ νοήμασι ἁρμόττουσά τις ὀνομασία» καὶ «ὁ ἀνὴρ (Δημοσθένης) ἐν μὲν ταῖς δημηγορίαις καὶ τοῖς δημοσίοις ἀγῶσι πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ὑποθέσεων ἀποβλέπων κέχρηται τῇ ἐξηλλαγμένῃ ἑρμηνείᾳ πολλάκις· ἐν δὲ τοῖς ἰδιωτικοῖς λόγοις, οὓς περὶ μικρῶν συμβολαίων ἰδιώταις ἀνθρώποις ἔγραψε τὴν κοινὴν καὶ συνήθη λέξιν ἐπιτηδεύει» 3), ὅταν, λέγω, καὶ μόνον ταῦτα μάθῃ, θὰ φρονῇ ἄλλως περὶ τῶν πραγμάτων τούτων καὶ ὄχι ὅπως νῦν.

Παρατήρησις 4.— Σελ. 174 «τὰ ἄγρια θηρία ἐξέρχονται . . καὶ ἀπὸ τὰς κρυερὰς λόχμας αὐτῶν». Τὸ λόχμη εἶνε μόνον ἀρχαῖον ποιητικὸν ὄνομα».

Ὕψιστε Θεέ! «**Τὸ λόχμη εἶνε μόνον ἀρχαῖον ποιητικὸν ὄνομα**»! Τὸ «λόχμη», τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Λουκιανὸς καὶ ὁ Λόγγος καὶ ὁ Αἰλιανὸς καὶ ὁ Ἡρωδιανὸς καὶ ὁ Εὐστάθιος καὶ οἱ Παροιμιογράφοι καὶ ὁ ἡμέτερος Σπυρίδων Μηλιαράκης ἔγραψαν καὶ αἱ καθ' ἡμᾶς ἐφημερίδες καθ' ἑκάστην γράφουσιν 4),

1) Ἴδ. ἐγκριθέντ. Ἀναγνωσματαρίου τῆς δευτέρας τάξεως σελ. 90 «τὸ κανάριον» φυσιογνωσία — καὶ σελ. 70 «περιστερά», φυσιογνωσία.

2) Ἴδ. ἐγκριθ. Ἀναγνωσμ. τῆς δευτέρας τάξ. σελ. 67 «γυνὴ καὶ ὄρνις», μῦθος.

3) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος, κεφ. 18 καὶ 55.

4) *Πλούταρχος*, Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θείου βραδέως τιμωρουμένων 552 C. Ὥσπερ οὖν ὁ γεωργίας ἄπειρος οὐκ ἂν ἀσπάσαιτο χώραν ἰδὼν *λόχμης* ἔμπλεων δασείας καὶ φυτῶν ἀγρίων καὶ θηρία πολλὰ καὶ ῥεύματα καὶ πολὺν ἔχουσαν πηλόν. Περὶ τῆς εἰς τὰ ἔκγονα φιλοστοργίας 497 C: Ἐξαμαυροῦται γὰρ καὶ ταῦτα καὶ πολλὰ τῶν ἄλλων ὑπὸ τῆς κακίας, ὥσπερ *λόχμης* ἡμέροις σπέρμασι παραβλαστανούσης. Περὶ σαρκοφαγίας 993 A. Γῇ δ' ὕδριστο ποταμῶν ἐκβολαῖς ἀτάκτοις . . καὶ πηλοῖς βαθέσι καὶ *λό-*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶνε **μόνον ἀρχαῖον ποιητικὸν ὄνομα** καὶ κατατάσσεται ὑπ' ἀνθρώπου τὸν διδάσκαλον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπαγγελλομένου καὶ τὸν κριτὴν βιβλίων διδακτικῶν μετερχομένου εἰς τοὺς «ἀρχαϊσμοὺς τοὺς μὴ ἐπιτρεπομένους εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία!» Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀπόφανσις τοῦ κ. κριτοῦ δὲν χωρεῖ πλέον εἰς οὐδεμίαν λέξιν τῶν συνήθων εἰς τὰς τοιαύτας περιστάσεις!

Ἐνταῦθα καταλήγουσιν καὶ αἱ τοῦ 4 εἴδους παρατηρήσεις, αἱ ἐπιγραφόμεναι «ἀρχαϊσμοὶ μὴ ἐπιτρεπόμενοι εἰς τοιαῦτα βιβλία», μεθ' ἃς ἔπονται ἀνώνυμοί τινες παρατηρήσεις αἵδε.

Ἀνωνύμων παρατηρήσεων ἡ πρώτη: — «Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἄλλοτε φέρονται ἐπιγεγραμμένοι μὲ τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἐπιγραφὴν καὶ ἄλλοτε μὲ νεωτερικήν· οἷον ἐν σελίδι 94 «ἀλώπηξ καὶ πίθηκος» ἐν δὲ σελ. 113 «σκύλος καὶ πετεινός»· τοῦ τοιούτου παραδείγματα ὑπάρχουσι πλεῖστα.

Ἐὰν ἔγραφον «κύων καὶ ἀλεκτρυὼν» εἰς βιβλίον προωρισμένον διὰ μαθητὰς ἑπταετεῖς ὁ κ. κριτὴς βεβαίως θὰ ἔλεγεν, ὡς ὀλίγον ἀνωτέρω εἶπε, περὶ τοῦ ἀλιαέτου καὶ τοῦ κίρκου προκειμένου, «πόθεν θὰ γινώσκωσι ταῦτα οἱ παῖδες;» Καὶ ἐκεῖ μὲν ἐξ ἀνάγκης ἐγράφησαν ταῦτα,

χμαις ἀφόροις καὶ ὕλαις ἐξηγρίωτο. Περὶ τοῦ μὴ χρᾶν ἔμμετρα τὴν Πυθίαν 397 F: Ὁ δ' αὐτοῦ τοῦ Λυσάνδρου ἀνδριὰς ἐξήνθησεν ἀγρίαν *λόχμην* καὶ πόαν τοσαύτην τὸ πλῆθος ὥστε κατακρύψαι τὸ πρόσωπον. — *Λουκιανός*, Φιλόπατρις κεφ. 10, σελ. 595: Ἀλλ' ἔτι ἀνεμνήσθην τὰ τῶν Κρητῶν, οἳ τάφον ἐπεδείκνυντό μοι τοῦ Διός σου καὶ τὰ τὴν μητέρα θρέψαντα *λόχμια*, ὡς ἀειθαλεῖς αἱ *λόχμαι* αὗται διαμένουσι.— *Λόγγος*, τὰ κατὰ Δάφνιν καὶ Χλόην 1, 2: Ἐν τῷδε τῷ ἀγρῷ νέμων αἰπόλος, Λάμων τοὔνομα, παιδίον εὗρεν ὑπὸ μιᾶς τῶν αἰγῶν τρεφόμενον. Δρυμὸς ἦν καὶ *λόχμη* βάτων καὶ κιττὸς ἐπιπλανώμενος καὶ πόα μαλθακὴ κτλ. — *Αἰλιανός*, Περὶ ζώων 13, 14: Θῆραι δὲ τῶν λαγωῶν τοιαίδε· τὰ μὲν πρῶτα διαδύονται διὰ τῶν θάμνων τῶν μικρῶν, ὅσοις μὴ συνεχὴς ἡ *λόχμη*. *Αὐτόθι* 5, 24: Καί που καὶ σῦν ἐγείρουσιν ἐκ τῆς *λόχμης* αἱ κυνῶν ὑλακαί.— Ἡρωδιανὸς βιβλ. 8, 1, 2: Ὁ δὲ Μαξιμῖνος ἐπιστὰς τοῖς ὅροις προὔπεμψε σκοποὺς τοὺς ἐρευνήσοντας μή τινες ἐνέδραι ἐν κοιλάσιν ὀρῶν ἢ *λόχμαις* ὕλης τε κρύφιοι εἶεν.— *Εὐστάθιος*, Ἐπιστολὴ 7: Καὶ πῶς παραδύω τὸν ἄνδρα τῷ Λιβάνῳ τῷ ὄρει, καὶ οὐκ ἐξάγω τῆς *λόχμης* καί σοι παριστῶ τὸν δεινὸν σοφιστὴν Λιβάνιον; — *Παροιμιογράφοι*, *Ἀποστόλιος* 10, 4: Οἱ ἔλαφοι εἰσδύνονται παρελθόντες εἰς τὰς *λόχμας*, τοὺς ἐπιόντας σφίσι φυλαττόμενοι.— *Ζηνόβιος* 5, 11: Μία *λόχμη* οὐ τρέφει δύο ἐριθάκους — *Σπυρίδων Μηλιαράκης*, Ἐγχειρίδ. Φυσιογνωσίας 1888, σελ. 59: Τότε ἀντηχεῖ τὸ ᾆσμα τῶν ἀρρένων ἀπὸ τῶν *λοχμῶν* καὶ τῶν δένδρων.— *Ἐφημερὶς ἡ Ἀκρόπολις*, 19 Ἰουλίου 1896, σελ. 2, στήλ. 5 περὶ τὸ τέλος: Ἐπήδησα ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ ἵππου μου καὶ ἐδυθίσθην ἐν ταῖς *λόχμαις*. — *Ἐφημερὶς ἡ Ἑστία* 25 Ἰουλίου 1896, σελ. 1, στήλ. 1 περὶ τὸ μέσον: Πᾶσαν *λόχμην* καὶ πᾶσαν πέτραν τῆς χώρας των γνωρίζοντες. κτλ. κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διότι ὁ ἀλιάετος ἄλλως δὲν δύναται νὰ λεχθῇ, ὁ δὲ κίρκος κιρκινέζι λεγόμενος, θὰ ἐπεβαρβαροῦτο καὶ θὰ ἠκούετο πάλιν ἡ μομφή, ἡ ἀκουσθεῖσα ἐν σελ. 29 τῆς ἐκθέσεως τῶν αὐτῶν κριτῶν: «Ἄλλο δὲ σφάλμα τοῦ κ. συγγραφέως περὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ ἀναγνωσμάτων εἶνε ἡ χρῆσις ἐνίοτε λέξεων τῆς ἀρχαίας γλώσσης, αἵτινες οὐχὶ σπανίως συμφύρονται μετὰ καθωμιλημένων δημωδῶν». Ὁ γνωστὸς μῦθος τοῦ λύκου τοῦ κακούργου, τοῦ βουληθέντος μετ' αἰτίας νὰ φάγῃ τὸ ἀρνίον (Halm 274), ἀπολήγει εἰς τὸ ἐπιμύθιον «γνώμην κακούργου λόγος οὐ πείθει, κἂν ἀληθὴς τυγχάνῃ». Καὶ «οἷς πρόθεσίς ἐστιν ἀδικεῖν, παρ' αὐτοῖς οὐδὲ δικαία ἀπολογία ἰσχύει».

Ἀλλὰ τί τὸ ψεκτὸν ἔχει ἡ τοιαύτη οἰκονομία τοῦ λόγου; Παραβαίνεται νόμος τις λογικὸς ἢ ἀθετεῖται παιδαγωγική τις ἀρχὴ ἢ παραβλάπτεται τεχνολογική τις θεωρία; Τί καὶ ἂν οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἀναγράφονται ὁτὲ μὲν μὲ τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν, ὁτὲ δὲ μὲ νεωτερικὴν ἐπιγραφήν; Μήπως αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται εἶνε ἀξιώματα τῆς Μαθηματικῆς καὶ αἰώνιοι νόμοι τῆς φύσεως, ἔχουσαι ἐν ἑαυταῖς τὸ ἀμετάθετον καὶ ἀμετάστατον καὶ ἀμετάβλητον;

Πόσον ἀλόγιστος καὶ πόσον ἀμαθὴς πρέπει νὰ εἶνε τις, ἵνα κατορθώσῃ νὰ λέγῃ τοιαῦτα! Ἀπὸ καταβολῆς κόσμου πρώτην φορὰν ἀκούονται τοιοῦτοι λόγοι, καίτοι καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους συνέβαινε συχνότατα τὸ τοιοῦτον καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις οὐχ ἥκιστα 1).

Ἀνωνύμων παρατηρήσεων ἡ δευτέρα. — Ἀντίφασιν εὕρομεν τὴν ἑξῆς· «τὸ στρουθίον εἶνε ᾠδικὸν πτηνὸν» σελ. 85, ἐν δὲ σελίδ. 88 λέγεται «τίποτε δὲ γνωρίζει νὰ κάμνῃ (τὸ στρουθίον).. οὔτε νὰ κελαδήσῃ γνωρίζει· φωνάζει μόνον πίπ πίπ τσίρπ τσίρπ καὶ τίποτε ἄλλο», εἶνε λοιπὸν τοῦτο ᾠδή;

1) Π. χ. Ὁ μῦθος ὁ ἐπιγραφόμενος «Ὗς ἄγριος καὶ ἀλώπηξ» παρὰ Halm (μῦθ. 407) παρὰ Κοραῆ ἐπιγράφεται «Μονιὸς καὶ ἀλώπηξ» (σελ. 32, μύθ. 54) καὶ «Ὗς καὶ ἀλώπηξ» (σελ. 394, μυθ. 54). Οὕτω καὶ οἱ παρὰ Halm μυθ. 135. 171. 177. 408 καὶ οἱ αὐτοὶ τούτοις παρὰ Κοραῆ 139, 32. 177 6. 68 διαφόρως ἐπιγράφονται. — Καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀπαράλλακτα. Οὕτω π. χ. τὸ ποιημάτιον τοῦ Hoffmann v. Falersleben, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, «Der Mond und die Sterne» ἄλλως φέρεται ἐπιγεγραμμένον ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τοῦ Vogel, ἄλλως ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τοῦ Fechner κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αἴσωπον ἀπὸ δείπνου βαδίζονθ' ἑσπέρας
θρασεῖα καὶ μεθύση τις ὑλάκτει κύων·
κἄπειτ' ἐκεῖνος εἶπεν, ὦ κύον κύον,
εἰ νὴ Δι' ἀντὶ τῆς κακῆς γλώττης ποθὲν
πυροὺς πρίαιο, σωφρονεῖν ἄν μοι δοκεῖς 1).

Ἐπειδὴ δὲν ᾄδει τὸ στρουθίον, διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ εἶνε κατατεταγμένον ὑπὸ τῆς ζωολογικῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν συστοιχίαν τῆς κατηγορίας τῶν ᾠδικῶν πτηνῶν! Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἀμάθεια μὴ ἐπιτρεπομένη πλέον σήμερον οὐδὲ εἰς τὰ παιδάρια τὰ φοιτῶντα εἰς τὴν τρίτην τάξιν τῶν δημοτικῶν σχολείων! Διότι καὶ ταῦτα σήμερον γνωρίζουσιν ὅτι οὐχὶ ἡ ᾠδή, ἀλλ' ὁ ἰδιόρρυθμος τρόπος τῆς κατασκευῆς τῶν φωνητικῶν ὀργάνων εἶνε τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τὸ λαμβανόμενον ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν κατάταξιν τῶν τοιούτων πτηνῶν. Ἄλλως δὲ οὔτε ἡ θήλεια ἀηδών, οὔτε ἡ θήλεια ἀκανθυλλὶς οὔτε ὁ θῆλυς κόσσυφος οὔτε ἐν γένει οὐδὲν τῶν τοιούτων θηλέων πτηνῶν θὰ κατετάσσετο ἐν τῇ συστοιχίᾳ τῆς κατηγορίας τῶν ᾠδικῶν πτηνῶν, ἀφοῦ, ὡς πασίγνωστον καὶ τοῖς παιδαρίοις καὶ τοῖς ἀγροικοτάτοις ἔτι, οὐδὲν θῆλυ γενικῶς εἰπεῖν ᾄδει.

Καὶ τὸ μᾶλλον ὀλιγοσέλιδον ἐγχειρίδιον τῆς Φυσιογνωσίας ἐκ τῶν ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἡμετέρων ἑπταετῶν καὶ ὀκταετῶν παιδαρίων εὑρισκομένων ἐὰν διεφύλλιζέ ποτε ὁ παράξενος οὗτος κριτής, δὲν θὰ ἔγραφε τὴν παρατήρησιν ταύτην!

Ἐν τῇ στοιχειώδει Ζωολογίᾳ τοῦ κ. Π. Ψαρᾶ φέρεται τὸ στρουθίον κατατεταγμένον εἰς τὰ μικρὰ ᾠδικὰ πτηνὰ τὰ καλούμενα κωνόραμφα 2). Ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ τῆς Ζωολογίας τοῦ κ. Σ. Μηλιαράκη φέρεται τὸ στρουθίον κατατεταγμένον εἰς τὴν τάξιν τῶν ᾠδικῶν πτηνῶν μετὰ τῆς ἀκανθυλλίδος, τοῦ σπίνου, τῆς χλωρίδος καὶ τοῦ καναρίου 3). Ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ τῆς Φυσιογνωσίας τοῦ αὐτοῦ κ. Μηλιαράκη φέρεται τὸ στρουθίον κατατεταγμένον ἐπίσης εἰς τὰ ᾠδικὰ πτηνά 4). Ἐν τῇ Φυσικῇ ἱστορίᾳ τοῦ κ. Εὐστ. Πονηροπούλου φέρε-

1) Ἀριστοφάνης, Σφῆκες 1401 Dindorf.
2) Π. Ψαρᾶ, Στοιχ. Ζωολογία, ἔτος 1894, σελ. 209-210.
3) Σπυρίδωνος Μηλιαράκη, Ἐγχ. τῆς Ζωολ. ἔτος 1889, σελ. 194-196.
4) Ἔκδ. ἐν ἔτει 1888, σελ. 63-64, ἔνθα καὶ ἡ λίαν ἐπίκαιρος σημείωσις αὕτη: Τὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ται τὸ στρουθίον κατατεταγμένον μετὰ τῆς κίσσης, τοῦ κοσσύφου, τῆς ἀηδόνος, τοῦ κορυδαλλοῦ καὶ τοῦ καναρίου 1). Ἐν τῇ Φυσικῇ ἱστορίᾳ τοῦ κ. Στ. Μ. Παρίση φέρεται τὸ στρουθίον κατατεταγμένον εἰς τὰ ᾠδικὰ πτηνὰ 2) καὶ οὕτω καθεξῆς.

Εἰς τὰ ᾠδικὰ πτηνὰ ἐπίσης φέρεται κατατεταγμένον τὸ στρουθίον καὶ ἐν τοῖς τῶν Γερμανῶν διαφόροις ἐπιστημονικοῖς συγγράμμασι καὶ ᾠδικὸν πτηνὸν καλοῦσιν αὐτὸ καὶ ὁ Schuberth 3) καὶ ὁ Oppel 4) καὶ ὁ Hofmann 5) καὶ ὁ Otto Thome 6) καὶ ὁ Herman Wagner 7) καὶ ὁ Romanes 8). Ὡς ᾠδικὸν πτηνὸν φέρεται καὶ ᾠδικὸν πτηνὸν καλεῖται ἐπίσης τὸ στρουθίον καὶ ἐν τοῖς λεξικοῖς τοῖς Γερμανικοῖς 9) καὶ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς τῶν παίδων αὐτῶν βιβλίοις, μικροῖς τε καὶ μεγάλοις 10).

«Τίνος οὖν εὐχερείας ἐστὶ τὰ δοκοῦντα τοῖς ἀνδράσι μὴ

ᾠδικὰ πτηνὰ ἔχουσιν *ἰδιάζοντα* δεύτερόν τινα *λάρυγγα* κάτωθεν τοῦ πρώτου, δι' οὗ ἡ φωνὴ ἐνισχύεται καὶ παράγει γλυκυτέρους τόνους. *Πολλὰ ὅμως ἔχουσιν ἴχνη τοῦ λάρυγγος τούτου* **χωρὶς νὰ ᾄδωσιν.**

1) Ἐκδ. ἐν ἔτει 1887, σελ. 124 καὶ 138.

2) Φυσικὴ ἱστορία τῶν θηλαστικῶν καὶ πτηνῶν ἔτ. 1889, σελ. 67.

3) Schuberth, Allgemeine Thierseelenkunde ἔτ. 1863, σελ. 120, 126, ἔνθ. εὕρηται καὶ τὸ ὑπ' ἐμοῦ παραληφθὲν τοῦτο: Nur der Sperling kann man nichts singen, keine Künste lehren.

4) Oppel, Thiergeschichten, ἔτ. 1873, σελ. 345 καὶ 346.

5) Hofmann, Grundzüge der Naturgeschichte, I Theil, ἔτ. 1885, σελ. 116 καὶ 119.

6) Otto Thome, Lehrbuch der Zoologie, ἔτ. 1895, σελ. 169.

7) Hermann Wagner, Enteckunsreisen im Haus und Hof. ἔτ. 1876, σελ. 34, ἔνθ. εὕρηται καὶ τὸ ὑπ' ἐμοῦ παραληφθὲν τοῦτο: *Rückt sich der Knabe nur nach einem Steine, so ruft der Spatz schon seinen Genossen der Wanruf Terrrr!*

8) Romanes, Die geistige Enwickelung im Thierreich, autorisirte deutsche Ausgabe, Leipzig 1885, σελ. 241. ἔνθ. περὶ τὸ τέλος καὶ ἡ παρατήρησις «Selbst der Sperling, dem man kaum nachsagen kann, *dass er singe*, lernt den Schlag eines Hänflings».

9) Meyers Konversationslexicon, Leipzig, 1878, τόμ. 14, σελ. 826 ἐν λέξει «Sperling» καὶ σελ. 827 ἐν λέξ. «Sperlingvögel».

10) *Bumüller-Schuster*, Lesebuch für Volksschulen III Abtheilung, 3 Schuljahr, ἔτ. 1890, σελ. 52, ἀριθμ. 53: «Der Sperling» — «Man zählt ihn zu den **Singvögeln** und zwar zu dem Geschlechte der Finken». — *Erkelenz*, Deuts. Lesebuch für höhere Mädchenschulen, I Theil, ἔτ. 1891, σελ. 68, ἀρ. 67, ἔνθ. τὸ ποίημα τοῦ Fridrich Güll τὸ ἐπιγραφόμενον «Spatzenausflug», ὅθεν τινὰ μετηνέχθησαν παρ' ἐμοῦ εἰς τὸ ἐμὸν Ἀναγνωσματάριον καὶ μάλιστα τάδε· «Die Spatzen schrein in ihrem Nest | Als hätten sie ein grosses Fest | *Philippzipzip! Philippzipzip!*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μαθόντα καταψεύδεσθαι τὰ μὴ δοκοῦντα; καὶ πεπεισμένον ἐλέγχειν ἑτέρους αὐτόγραφον ἐξενεγκεῖν ἁμαθείας ἔλεγχον καθ' αὑτοῦ καὶ θρασύτητος;» 1).

Ἀνεπιγράφων παρατηρήσεων ἡ τρίτη. — Ἐν σελίδ. 107 ἀντὶ τοῦ καρακάξα ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα κουρούνα, κορώνη.

Κουρούνα δὲν εἶνε τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα. Τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα εἶνε κορώνη. Ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν πρόκειται οὔτε περὶ «κορώνης» οὔτε περὶ «κουρούνας». Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ κολοιοῦ, διότι ὁ παρ' ἐμοὶ περὶ οὗ ὁ λόγος Αἰσώπειος μῦθος «Καρακάξα καὶ περιστεραὶ» 2) εἶνε ὁ παρὰ Halm (201 b) καὶ παρὰ Κοραῆ (σελ. 57, ἀριθ. 101) μῦθος «Κολοιὸς καὶ περιστεραί». Ὁ κολοιὸς δὲ δὲν λέγεται κουρούνα, ἀλλὰ καρακάξα, ὡς δύναταί τις προχείρως νὰ μάθῃ ἐκ τοῦ λεξικοῦ τοῦ Βυζαντίου 3). Τὸ δὲ ὄνομα αὐτῆς, ἐὰν δὲν εἶνε καὶ πολὺ ὑψηλῆς Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, δὲν φαίνεται ὅμως νὰ εἶνε καὶ εὐτελεστέρας τῆς τοῦ ὀνόματος κουρούνα, ὅπερ τοσαύτην βδελυγμίαν προξενεῖ εἴς τινας, ὥστε καὶ αὐτὴν τὴν κορώνην, ἀποφεύγοντες τὴν χυδαιότητα τῆς «κουρούνας», διὰ τῆς καρακάξας ἀναπαρέστησαν 4).

Παρατήρησις ἡ τελευταία. — Ἄλλα μικρότερα ἁμαρτήματα παρελείφθησαν.

Ἔστι καὶ σιγᾶς ἀκίνδυνον γέρας 5).

---

1) Πλούταρχος, Πρὸς Κολώτην 1115 c.

2) Χ. Παπαμάρκου, Ἐγκριθὲν Ἀναγνωσμ. τῆς δευτέρας τάξεως σελ. 59.

3) Βυζάντιος, Λεξ. ἐν λεξ. *Κολοιὸς* εἶδος πτηνοῦ κοινῶς καλοιακοῦδα ἢ *καρακάξα* καὶ τουρκιστὶ *κάργα*. — *Κορώνη* εἶδος πτηνοῦ *κουρούνα*.

4) Sittl, Ἡσιόδου τὰ ἅπαντα, Ἀθήνησιν 1889, σημείωσις ἐν τῷ 747 στίχ. τῶν Ἔργων καὶ ἡμερῶν: «Τὴν στωμυλίαν τῆς *κορώνης* οἱ λόγιοι εἰσέφερον .. τοῦ λαοῦ πλάσαντος τὸ ὀνοματοποιητικὸν παρωνύμιον *καρακάξα*».

5) Σιμωνίδης, ἀπ. 66, ἔκδ. Bergk, τόμ. 3, σελ. 417.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γ' ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ

ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ὁ νέος . . ἃ ἂν τηλικοῦτος ὢν λάβῃ ἐν ταῖς δόξαις, δυσέκνιπτά τε καὶ ἀμετάστατα φιλεῖ γίγνεσθαι· ὧν δὴ ἴσως ἕνεκα περὶ παντὸς ποιητέον, ἃ πρῶτα ἀκούουσιν, ὅ τι κάλλιστα μεμυθολογημένα πρὸς ἀρετὴν ἀκούειν.

Πλάτων, Πολιτεία 378 D.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι.

Εἰσαγωγή. — Τὸ περιεχόμενον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς τρίτης τάξεως ἐν γένει. — Τὸ φυσιογνωστικὸν καὶ ποιητικὸν στοιχεῖον ἀναπόφευκτον καὶ παιδευτικώτατον. — Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι· χρησιμοποίησις αὐτῶν ἐν πᾶσι τοῖς ἀναγνωστικοῖς τῶν μικρῶν παίδων βιβλίοις. — Ἡ παγκόσμιος δόξα καὶ τιμὴ αὐτῶν. — Ἡ ἔξοχος παιδευτικὴ καὶ βιωφελὴς αὐτῶν δύναμις. — Ἡ ψυχολογικὴ διαίρεσις αὐτῶν. — Τὰ πολύτιμα διδάγματα αὐτῶν.— Μὴ περὶ πολλὰ ἔστωσαν αἱ πράξεις. — Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς. — Σώφρονος ἀπιστίας οὐκ ἔστιν οὐδὲν χρησιμώτερον βροτοῖς. — Οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα τὸν σοφόν. — Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἐν τῶν τιμαλφεστάτων κειμηλίων τῶν κληροδοτηθέντων τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ὑπὸ τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος. — Πόλις ἄνδρα διδάσκει. — Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῶν τεχνικῶν καὶ θρησκευτικῶν μαθημάτων. — Πρῶτον τοῖς παιδίοις μύθους. — Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παίδων οὐδὲν ἐκ τῶν Ἱερῶν μαθημάτων.— Οὐδὲν δημαγωγικόν.— Πολύτιμα διδάγματα τῶν Αἰσωπείων μύθων· πείθεσθε τοῖς φρονιμωτέροις. — Ἡ σύνεσις πρώτιστον ἐν τῷ βίῳ. — Ἡ ἀλαζονεία καταγέλαστον καὶ ὀλέθριον. — Ὁ Θεὸς κολαστὴς τῶν ὑπερκόπων ἄγαν φρονημάτων. — Τὸ καλὸν οὐκ ἐν πλήθει ἀλλ' ἐν ἀρετῇ. — Ἐν τῇ ὑπερηφανείᾳ ἀπώλεια καὶ ἀκαταστασία. — Κακοῖς μὴ προσομίλει.—Σωφροσύνη ἀγαθόν, ἀφροσύνη κακόν.—Ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ ἔργον.— Πάντα πόνος τεύχει βροτοῖς μελέτη τε βροτείη. — Ὑπέρκοπον μηδέν ποτ' εἴπῃς μηδ' ὄγκον ἄρῃ μηδένα. — Φθείρουσιν ἤθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαί. — Ἡ πολλαπλῆ χρῆσις τῶν αὐτῶν Αἰσωπείων μύθων. — Ἡ ἐν τῇ ἐθνικῇ παιδείᾳ ἀξία αὐτῶν.

Ἡ σκηνὴ κατὰ τὸ νέον τοῦτο κριτικὸν ἔργον δὲν ἀλλάσσει πλέον, ἀλλ' ὅπως ἔχει μεταφέρεται εἰς τὸ μέσον μυκωμένων καὶ ἀφριζόντων οἰστροπλήγων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐνταῦθα οἱ ἀφροὶ τῆς λύσσης πυκνότατοι ἐκ τοῦ μελαντάτου Ἐρέβους ἀναφυσώμενοι κατακαλύπτουσι καὶ σελίδας καὶ φύλλα καὶ παραγράφους τῆς ἐπισήμου δὴ ταύτης ἐκθέσεως τῶν σωφρονούντων τούτων κ. κριτῶν. Ἐνταῦθα πλέον δὲν λέγεται ὅτι προετάχθη τὸ α τοῦ ο, οὐδ' ὅτι εἶνε ἀπίθανοι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, οὐδ' ὅτι ἔπρεπε νὰ γραφῶσιν «ὁ ἥλιος ἔδυ πάππια ταράτσα γουγιάζω»· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι τὰ πραγματογνωστικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ κεφάλαια εἶνε πάντη ξένα πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι εἶνε ἄθλιον τι καὶ ἐλεεινὸν διανοητικὸν ἐξάμβλωμα, ὅτι ὁ Αἴσωπος ἦτο δοῦλος καὶ ἀνδράποδον εὐτελές, ὅτι τὰ φυσήματα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εἶνε ἀνδραποδώδη, ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ζῶντες ἐν ἐλευθερίᾳ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην τοιούτων ἀνδραποδωδῶν διδαγμάτων, ὅτι τὰ διηγήματα πάντα σχεδὸν εἶνε γελοῖα, μωρά, ἀνούσια, βλαπτικά, ὅτι τὰ ὀλίγα καλὰ πρέπει νὰ μετατοπισθῶσιν εἰς ἄλλην τάξιν, τὰ δ' ἄλλα νὰ πεταχθῶσιν εἰς τὸν δρόμον, ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτῶν εἶνε ἀσεβής, ἀφιλόπατρις, Ἑλλήνων ἁπάντων ἀπαιδευτώτατος, ἀναίσθητος καὶ τὰ τοιαῦτα.

Καὶ φαίνονται μὲν ὅτι οἱ ἀφροὶ οὗτοι τῆς λύσσης ἐξέρχονται ἐκ τοῦ στόματος τοῦ κάτωθεν αὐτῶν ὑπογεγραμμένου «Ἰωάν. Σιμοπούλου», ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ὀπτικὴ ἀπάτη. Τὸ νωδὸν τοῦ γεροντίου τούτου στόμα ὄζει γάλακτος ἀκόμη. Οἱ ἀφροὶ διοχετευόμενοι μόνον δι' αὐτοῦ εἰς τὰ φύλλα τῆς Ἐπισήμου ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος ἀποπτύονται μακρόθεν, ἐκ τοῦ ἀφανοῦς. Ὁ κ. «Ἰωάννης Σιμόπουλος» οὔτε νὰ ἀφραίνῃ οὔτε νὰ ἀναισχυντῇ ἐπὶ τοσοῦτον εἶνε ἱκανός. Ἄλλοι ἔγραψαν τὴν ἔκθεσιν, αὐτὸς μόνον τὴν ὑπέγραψε καὶ τὴν ἐξαπέστειλεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, χωρὶς νὰ τὴν ἀναγνώσῃ κἄν. Τὸν ἠπάτησαν τὸν ἄνθρωπον! Διότι οὔτε ἡ ἡλικία οὔτε τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ ἦτο δυνατόν ποτε νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς αὐτὸν νὰ προβάλῃ νῦν εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ βίου δημοσίᾳ λέγων πλὴν τῶν πολλῶν ἄλλων ἀρρητολογιῶν καὶ ταῦτα: «ὁ δὲ ἐν σκότῳ κεκρυμμένος ἀδεῶς ἔκτοτε θηλείαις ἐπέβαινεν»! Τοῦτο εἶνε ἀπολύτως ἀδύνατον 1).

Καὶ ἄρχονται οἱ ὑποβολεῖς οὗτοι τοιαῦτα λέγοντες:

1. «Ἀναγνωστικὰ βιβλία τῆς Γ'. τάξεως τῶν δημοτικῶν σχολείων

1) Ἴδ. καὶ ἀνωτέρω σελ. 63 καὶ τὴν ὑποσελίδ. σημ. 3.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δυστυχῶς δύο μόνον ὑπεβλήθησαν εἰς τὸν διαγωνισμὸν τῶν διδακτικῶν βιβλίων γεγραμμένα τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Χαρισίου Παπαμάρκου, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καβαλιεράτου.

Α΄.) Τὸ ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου ἀποτελεῖται ἐκ μύθων Αἰσωπείων ἢ ἄλλων νεωτέρων, ἐκ διηγημάτων ἐκ περιγραφῶν τῆς φύσεως, ἐκ περιγραφῶν καὶ βίων ζώων καὶ ἐκ διαφόρων ποιημάτων.

Ἡ ὕλη αὕτη διαιρεῖται εἰς 12 κεφάλαια ἐπιγραφόμενα ὡς ἑξῆς:

Α΄. Ἀγάπη πρὸς τὴν ἐργασίαν.
Β΄. Πολυπραγμοσύνη.
Γ΄. Σπεῦδε βραδέως.
Δ΄. Φρόνησις καὶ ἀφροσύνη.
Ε΄. Ὑπερηφάνεια καὶ μετριοφροσύνη.
Ϛ΄. Ὁ Θεός.
Ζ΄. Ἡ φιλοστοργία τῶν γονέων.
Η΄. Ἡ ἀγάπη τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς.
Θ΄. Καλὴ καὶ κακὴ συναναστροφή.
Ι΄. Φιλανθρωπία.
ΙΑ΄. Πίστις καὶ ἀφοσίωσις.
ΙΒ΄. Γενναιότης.

Περιλαμβάνει δ' ἕκαστον τῶν κεφαλαίων τούτων 4 - 17 ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων παραγράφους, ἑκάστην τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ εἴτε μῦθός τις, εἴτε διήγημα, εἴτε περιγραφὴ ζώου ἢ φύσεως, εἴτε ποίημά τι.

Οὕτως ἐπὶ παραδείγματι τὸ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον «Φιλοστοργία τῶν γονέων» περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς παραγράφους:

1) Ἀνέλπιστος σωτηρία.
2) Πρὸ τῆς Παναγίας (ποίημα).
3) Τὸ ναυτόπουλο (ποίημα).
4) Παιδί μου, ὥρα σου καλὴ (ποίημα).
5) Ἡ χελιδὼν (πραγματογνωσία).
5) Χελιδόνισμα (ποίημα).

Τὸ δὲ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον «Ἀγάπη τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς παραγράφους:

1) Οἱ κόσσυφοι.
2) Ἡ πτωχὴ χήρα καὶ ἡ κόρη της Ἄννα.
3) Ἡ χρυσῆ καπνοθήκη.
4) Τὸ ναυτόπουλο (ποίημα).
5) Ὁ κόσσυφος (πραγματογνωσία).
6) Ὁ σπίνος (πραγματογνωσία).

Τὸ δὲ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον «ὁ Θεὸς» περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς παραγράφους:

1) Αἱ τέσσαρες ὧραι τοῦ ἔτους.
2) Ὁ κόσμος καὶ ὁ Θεός.
3) Ὁ ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα).
4) Εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα),
5) Ὁ κορυδαλλὸς (πραγματογνωσία),
6) Ὁ κορυδαλλὸς (πραγματογνωσία),
7) Ὁ κορυδαλλὸς (ποίημα),

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐκ τῶν τίτλων τῶν ἀνωτέρω μνημονευομένων 12 κεφαλαίων, ὑποδεικνύεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καὶ ὁ σκοπός, ὃν διὰ τοῦ ἀναγνωσματαρίου αὐτοῦ ἐπιδιώκει. Δυστυχῶς ὅμως οὔτε ὁ σκοπὸς τοῦ ἀναγνωσματαρίου τίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὀρθῶς, οὔτε ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐπιδιώκει τοῦτον εἶνε ἐπιτυχής.

Ὁ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τιθέμενος σκοπὸς τοῦ Ἀναγνωσματαρίου δὲν ἐπιτυγχάνει.

Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι ἐκ τῶν 97 ὅλων παραγράφων τοῦ Ἀναγνωσματαρίου αἱ 25 εἶνε πάντη ξέναι πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Οὕτως αἱ § 13, 22, 23, 31, 43, 56, 65, 71, 77, 78, 84, 89, 93 καὶ 97, περιέχουσιν ὕλην καθαρῶς πραγματογνωστικήν, ὅλως ἀλλοτρίαν πρὸς τὸν σκοπὸν ἑκάστου τῶν 12 κεφαλαίων. Ἐπίσης πάντα ἀλλότρια πρὸς τὸν σκοπὸν ἑκάστου τῶν αὐτῶν κεφαλαίων εἶνε καὶ τὰ παρακολουθοῦντα ἑκάστην τῶν ἀνωτέρω πραγματογνωστικῶν περιγραφῶν ποιήματα οἷα τὰ ἐξ. 14, 24, 32, 57, 58, 59, 60, 66, 82 καὶ 85, διότι οὐδεμίαν ἀπολύτως ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν «ὀκνηρίαν καὶ φιλεργίαν» π. χ. ἡ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ γινομένη πραγματογνωστικὴ περιγραφὴ τοῦ θέρους (§ 13) ἢ τὸ ἑπόμενον ταύτῃ ποίημα τῆς 14 § «τὸ καλοκαῖρι». Οὐδὲ πρὸς τὴν «ὑπερηφάνειαν καὶ τὴν μετριοφροσύνην» ἡ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ γινομένη πραγματογνωστικὴ περιγραφὴ τοῦ ἔαρος (§ 56) ἢ τὰ ἑπόμενα ταύτῃ τέσσαρα ὅλα ποιήματα (§. 57, 58, 59, 60).

Ἐπίσης οὐδεμίαν ἔχει οὐδ' ἀπομεμακρυσμένην κἂν σχέσιν πρὸς τὴν «καλὴν καὶ κακὴν συναναστροφὴν» ἡ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ περιγραφὴ τῆς Καρδερίνας ἢ τὸ εἰς τὴν καρδερίναν ποίημα τοῦ μακαρίτου Τανταλίδου. Ἵνα δὲ μὴ ἐκτεινώμεθα ἐνταῦθα περισσότερον, ἀρκούμεθα νὰ παραπέμψωμεν διὰ τὰ λοιπὰ εἰς τὰς ἀνωτέρω σημειωθείσας παραγράφους.

Εἰς τὰς ἀνωτέρω 24 παραγράφους, ξένας ὅλως πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν κεφαλαίων, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ὑπάγονται, ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸ ἀποτελοῦν τὴν 20 § ποίημα «ὁ γλάρος» τὸ περιλαμβανόμενον ἐν τῷ περὶ «Πολυπραγμοσύνης» κεφαλαίῳ, καὶ τὸ ὁποῖον οὐ μόνον οὐδεμίαν οὐδὲ πόρρωθεν πρὸς τὴν Πολυπραγμοσύνην ἔχει σχέσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀμέσως προηγουμένην αὐτοῦ παράγραφον (§ 19) συγκρούεται καὶ ἄντικρυς ἀντιφάσκει.

Κατὰ τ' ἀνωτέρω 25 ὅλαι παράγραφοι ἐκ τῶν 97 τῶν ἀποτελουσῶν τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου οὐδόλως συμβάλλονται εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐφ' ἑκάστου τῶν 12 αὐτοῦ κεφαλαίων ὁ συγγραφεὺς ἀναγράφει».

«Ὅταν τινός ἀναισχυντίᾳ προσκόπτῃς, εὐθὺς πυνθάνου σεαυτόν. Δύνανται οὖν ἐν τῷ κόσμῳ ἀναίσχυντοι μὴ εἶναι; οὐ δύνανται. Μὴ οὖν ἀπαίτει τὸ ἀδύνατον. Εἷς γὰρ καὶ οὗτός ἐστιν ἐκείνων τῶν ἀναισχύντων, οὓς ἀνάγκη ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι» 1).

1) Μάρκος Ἀντωνῖνος, Τῶν εἰς ἑαυτόν 9, 42.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ δὲ κεφάλαια τὰ οὕτωσὶ ἀνοσίως καὶ ἀθέως μολυνοπραγμονούμενα εἶνε·

α') Πάντα τὰ φυσιογνωστικά: Τὸ θέρος, τὸ φθινόπωρον, τὸ δενδρύλλιον κατὰ τὸ φθινόπωρον, ὁ χειμών, ἡ χιών, τὸ ἔαρ, ὁ κορυδαλλός, ἡ χελιδών, ὁ κόσσυφος, ὁ σπίνος, ἡ ἀκανθυλλίς, ἡ ἀηδών, ὁ ἀλέκτωρ καὶ ἡ ὄρνις, ὁ ἀετός.

β') Πάντα τὰ ποιήματα: Τὸ καλοκαίρι τοῦ Βιζυηνοῦ, τὸ φθινόπωρον τοῦ Καρασούτσα, ὁ χειμὼν τοῦ κ. Ἀγγέλου Βλάχου, ἡ ἄνοιξις τοῦ Βηλαρᾶ, ἡ ἄνοιξις τοῦ Ῥαγκαβῆ, ἡ ἄνοιξις τοῦ κ. Ἀγγέλου Βλάχου, ἡ ἐαρινὴ ἑσπέρα τοῦ Βιζυηνοῦ, ὁ κορυδαλλὸς τοῦ αὐτοῦ, ἡ θάλασσα καὶ τὰ ποτάμια τοῦ κ. Γ. Δροσίνη, ἡ καρδερίνα τοῦ Τανταλίδου καὶ ὁ γλάρος τοῦ κ. Δαμιανοῦ.

Καὶ οὕτω τῶν κ. κριτῶν τὸ πρωτοφανὲς τοῦτο ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Μεθοδικῆς ἀναγνωστικὸν βιβλίον ἀποβαίνει ἁρμόδιον διὰ τὴν χώραν τῶν Ἀβδυρητῶν μόνον, ἐστερημένον τῶν δύο κρατίστων αὐτοῦ παιδευτικῶν στοιχείων, τοῦ φυσιογνωστικοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ!

Καὶ διὰ τί;

Διότι ὄντα τὰ ποιήματα ταῦτα ἐκ τῶν ἀνθηροτάτων τῆς καθ' ἡμᾶς ποιήσεως οὐδεμίαν τροφὴν ἠδύναντο νὰ παράσχωσιν εἰς τὴν μοχθηρίαν τῶν λυσσώντων τούτων Ἑλλήνων κριτῶν! Τὰ δὲ φυσιογνωστικὰ κεφάλαια, εἰλημμένα ἐκ τῶν ἀφθίτων πηγῶν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς χάριτος ἐν τῷ λόγῳ, ἐκ τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Πινδάρου, τοῦ Ἀλκαίου, τοῦ Ἀλκμᾶνος, τῆς Σαπφοῦς, τοῦ Σιμωνίδου, τοῦ Ἀνακρέοντος, τοῦ Μιμνέρμου, τοῦ Ἰβύκου, τοῦ Βακχυλίδου, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Θεοκρίτου καὶ τῶν τοιούτων θείων ἱεροφαντῶν παντὸς οὐρανίου καὶ ἀφθίτου ἐν τῷ πνευματικῷ στερεώματι τῆς ἀνθρωπότητος 1), εἶνε κόσμος, μεθ' οὗ οὐδὲν σημεῖον ἐπαφῆς ἔσχον ποτέ, μεθ' οὗ οὐδεμίαν ἐπικοινωνίαν ἔσχον ποτέ, ἐν ᾧ οὐδαμῶς ἀνεστράφησάν ποτε οἱ ἡμέτεροι κ. κ. κριταί. Ἀνθρώπια τοῦ φυράματος αὐτῶν χαίρουσι κυλιόμενα εἰς τὰ ἐστεμμένα «ῥογχαλητὰ» καὶ τὰς ἐστεμμένας «μύξας» τοῦ κ. Βρατσάνου, εἰς τὴν ἐστεμμένην «κόπρον» καὶ τὰ ἐστεμμένα «περιττώματα» τοῦ κ. Κουρτίδου: «Ὗες γὰρ ἥδονται βορβόρῳ μᾶλλον ἢ καθαρῷ ὕδατι καὶ

1) Ἴδε τῆς ἐμῆς πραγματείας «Ὕθλοι καὶ πράγματα» σελ. 211-275.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπὶ φορυτῷ μαργαίνουσι», κατὰ τὸν Δημόκριτον 1). Τὴν εὐωδίαν τῶν μύρων καὶ τῶν ῥόδων δὲν ἀνέχονται οἱ μυκτῆρες αὐτῶν. Ἡ εὐωδία φονεύει τὰ τοιαῦτα ὄντα. «Οὕτω λέγεται καὶ τοὺς γῦπας ὑπὸ τῆς τῶν μύρων ὀσμῆς ἀποθνήσκειν, ἐάν τις αὐτοὺς χρίσῃ ἢ δῷ τι μεμυρισμένον φαγεῖν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς κανθάρους ὑπὸ τῆς τῶν ῥόδων ὀσμῆς» 2).

Ἐλελεῦ ἐλελεῦ, ὑπὸ μ' αὖ σφάκελος
καὶ φρενοπληγεῖς μανίαι θάλπουσ',
οἴστρου δ' ἄρδις χρίει μ' ἄπυρος·
τροχοδινεῖται δ' ὄμμαθ' ἑλίγδην,
ἔξω δὲ δρόμου φέρομαι λύσσης
πνεύματι μάργῳ γλώσσης ἀκρατής·
θολεροὶ δὲ λόγοι παίουσ' εἰκῆ
στυγνῆς πρὸς κύμασιν ἄτης 3).

Καὶ συναποπτύονται τούτου ἕνεκα ἐκ τοῦ μαινομένου στόματος αὐτῶν μετὰ πυκνῶν πλέον τῆς λύσσης ἀφρῶν τοιαῦτά τινα:

«Ἴδωμεν νῦν κατὰ πόσον συμβάλλεται εἰς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τοῦ συγγραφέως ἡ λοιπὴ ὕλη τοῦ Ἀναγνωσματαρίου αὐτοῦ.

Καὶ ἡ λοιπὴ ὕλη ἀπαρτιζομένη ἐξ 72 § δύο πρὸ πάντων φέρει μέγιστα ἁμαρτήματα τὰ ἑξῆς:

α'.) Ὅτι ἐνῷ εἶνε προωρισμένη διὰ τὴν τρίτην τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἀποτελεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ μύθων, καὶ ϐ'.) ὅτι ἐκ τῶν μύθων τούτων οἱ πλεῖστοι εἶνε λίαν κακῶς ἐκλελεγμένοι, ὥστε ἢ ἀστοχοῦσι τοῦ σκοποῦ, ἢ διδάσκουσι περισσοτέρας κακίας καὶ πονηρίας ἢ ἀρετάς· τινὲς δὲ καὶ ἔχουσι παρανοηθῇ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

Χρῆσις ἐκλεκτῶν τινων μύθων πρὸς διδασκαλίαν ἐπιτρέπεται, ὡς γνωστόν, μόνον ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τῶν δημοτικῶν σχολείων, οὐδέ-

1) *Κλήμης* ὁ Ἀλεξανδρεύς, Προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας, κεφ. 10, ἔκδ. Potter, σελ. 76.

2) Ἀριστοτέλης, Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων 845, α, 35.— Καὶ Αἰλιανὸς περὶ ζώων 1, 38: Κανθάροις δὲ κακόσμοις θηρίοις εἴ τις ἐπιρράνειε μύρου, οἳ δὲ τὴν εὐωδίαν οὐ φέρουσιν, ἀλλ' ἀποθνήσκουσιν. Οὕτω τοί φασι καὶ τοὺς βυρσοδέψας συστραφέντας ἀέρι κακῷ βδελύττεσθαι μύρον. — Περὶ τῆς ἐξόχου δὲ παιδευτικῆς δυνάμεως τῆς ποιήσεως καὶ τῆς φυσιογνωσίας ἐγένετο ἤδη λόγος ἀνωτέρω ἐν σελ. 137 - 143 καὶ 150-156.

3) Αἰσχύλος, Προμηθεὺς δεσμώτης 877.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ποτε δὲ ἐν ταῖς ἀνωτέραις καὶ μάλιστα ἐν τῇ Γ′ καὶ Δ′. Ὑπάρχουσι μάλιστα οἱ φρονοῦντες ὅτι οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ Α′ τάξει πρέπει νὰ ἐπιτρέπηται ἡ διδασκαλία μύθων. Ἐνῷ δὲ κατὰ ταῦτα ὤφειλε καὶ ὁ κ. Χ. Παπαμάρκου, προκειμένου περὶ ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῆς Γ′ τάξεως, ἢ μηδένα μῦθον νὰ περιλάβῃ ἐν αὐτῷ, ἢ ὅτι ἐλαχίστους, οὗτος τοὐναντίον 40 ὅλας παραγράφους ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν 72 ἀπετέλεσεν ἀποκλειστικῶς ἐκ μύθων Αἰσωπείων τῶν πλείστων, ὥστε τὸ εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβληθὲν βιβλίον αὐτοῦ νὰ ὁμοιάζῃ μᾶλλον πρὸς συλλογὴν Αἰσωπείων μύθων ἢ πρὸς Ἀναγνωσματάριον τῆς Γ′ τάξεως τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς Ἑλλάδος.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Γ′ τάξεως τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου σημειοῦνται μόνον τρεῖς καὶ εἴκοσιν (23) Αἰσώπειοι μῦθοι· εἰς τούτους ὅμως πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ ὁ τῆς § 19 «Λάρος καὶ ἱέραξ» καὶ ὁ τῆς 51ης «Γάται καὶ ποντικοὶ» καὶ ὁ τῆς 54ης «Πετεινοί», οἵτινες εἶνε καὶ οὗτοι ἐκ τῶν Αἰσωπείων μύθων, δὲν σημειοῦνται ὅμως ὑπὸ τοῦ κ. Παπαμάρκου ὡς τοιοῦτοι. Ἐπίσης εἰς τοὺς Αἰσωπείους μύθους ὀφείλομεν νὰ καταλέξωμεν καὶ τὸ ὑπὸ § 6 ποίημα «ὁ ζίζηκας καὶ τὸ μυρμῆκι» καθὼς καὶ πέντε ἄλλα προσέτι ποιήματα τὰ ὑπὸ § 34, 46, 48, 52 καὶ 82, τὰ ἐπιγραφόμενα·

«Τράγος καὶ ἀλώπηξ».

«Ὄνος φέρων λεοντῆν».

«Ὄνος φέρων εἰκόνα».

«Βάτραχος».

«Ἡ θάλασσα καὶ τὰ ποτάμια»· διότι οὔτε τὸ μέτρον, οὔτε ἡ ὁμοιοκαταληξία συνιστᾷ τὸν μῦθον, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω 32 ὅλων Αἰσωπείων μύθων περιέχει τὸ Ἀναγνωσματάριον καὶ 8 ἔτι μὴ Αἰσωπείους τοὺς ἑξῆς:

§ 1. Τὰ ὀκνηρὰ παιδία.
§ 7. Τὰ δύο ἄροτρα.
§ 9. Αἱ καρακάξαι καὶ ἡ στάμνα.
§ 10. Τὸ καλὸν παιδίον.
§ 15. Ὁ πίθηκος.
§ 20. Ὁ γλάρος.
§ 55. Οἱ στάχυες τοῦ σίτου.
§ 83. Ἡ καλὴ συναναστροφή.

Ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ περιεχομένων ἐν συνόλῳ μύθων ἀνέρχεται εἰς 40.

Ἡ ὑπερβολικὴ δὲ αὕτη κατάχρησις μύθων ἐν Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Γ′ τάξεως ἀποτελεῖ ἀσυγχώρητον παιδαγωγικὸν σφάλμα καὶ οὐσιωδεστάτην ἔλλειψιν τοῦ βιβλίου».

Ψεύδη μικρὰ καὶ μεγάλα καὶ κακοήθεια μόνον μεγίστη.

Α′ **Ψεύδη μικρά.**— 1) «Αἱ γάται καὶ οἱ ποντικοὶ» δὲν εἶνε Αἰσώπειος μῦθος. Εἶνε ὁ μῦθος «Die kluge Versammlung τοῦ Curtmann, ὡς πᾶς τις δύναται νὰ ἴδῃ ἐν τῷ ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Wirth καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν διευθυντῶν τῆς Λειψίας, ἢ τοῦ Bran-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

dauer, ὡς πᾶς τις δύναται νὰ ἴδῃ ἐν τῷ ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Niedergesäss 1).

2) «Τὸ καλὸν παιδίον» καὶ «τὰ ὀκνηρὰ παιδία» 2) δὲν εἶνε μῦθοι οὔτε Αἰσώπειοι οὔτε μὴ Αἰσώπειοι. Τὰ τοιαῦτα πνευματικὰ προϊόντα δὲν λέγονται μῦθοι, λέγονται «παραβολαὶ» (Parabeln) 3).

3) «Ὁ γλάρος», «ἡ θάλασσα καὶ τὰ ποτάμια» καὶ «ἡ καλὴ συναναστροφὴ» δὲν εἶνε μῦθοι οὔτε Αἰσώπειοι οὔτε μὴ Αἰσώπειοι. Εἶνε ἔμμετροι παραβολαὶ χαριέσταται καὶ διδακτικώταται τῶν κ. κ. Δαμιανοῦ, Δροσίνη καὶ Βυζαντίου, ἐκ τῶν εὐωδεστάτων τοῦ ἡμετέρου ποιητικοῦ Παρνασσοῦ ἀνθέων.

Β'. **Ψεύδη μεγάλα.** — 1) «Χρῆσις ἐκλεκτῶν μύθων πρὸς διδασκαλίαν ἐπιτρέπεται, ὡς γνωστόν, μόνον ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τῶν δημοτικῶν σχολείων οὐδέποτε δὲ ἐν ταῖς ἀνωτέραις καὶ μάλιστα ἐν τῇ Γ' καὶ Δ'», λέγουσιν.

Ἐντροπή! Ὁ ἡμέτερος ὀργανικὸς νόμος τοῦ διοργανισμοῦ τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως διατάσσει ῥητῶς τὴν διδασκαλίαν τῶν Αἰσωπείων μύθων. Ἐν ἔτει 1895 μάλιστα κατὰ τὸν τελεσθέντα τότε διαγωνισμὸν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐβραβεύθη ἡ Ἑλληνικὴ Χρηστομάθεια τοῦ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου περιέχουσα 48 Αἰσωπείους μύθους 4). Ἡ τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργείου προκήρυξις περὶ διαγωνισμοῦ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως διατάσσει ῥητῶς τὴν ἀναγραφὴν Αἰσωπείων μύθων.

Πάντα καὶ τὰ 30 Ἀναγνωσματάρια, ἅτινα ἔχω ὑπ' ὄψιν, Πρωσ-

1) *Wirth*, Deutsches Lesebush für höhere Töchterschulen I Theil, I Cursus, 3 Aufl. 1887, σελ. 19, ἀριθ. 31.— Deutsches Lesebuch für mehrklassige Schulen, herausg. von *einer Komission der Schuldirectoren Leipzigs*, Erste Stufe, Leipzig, 1883, σελ. 112, ἀριθ. 172. — *Niedergesäss*, Deutsches Lesebuch, 2, Schuljahr, 42 Auflage, Wien 1892, σελ. 62, ἀριθ. 82.

2) Χ. Παπαμάρκου ἐγκριθὲν ἀναγνωσμ. τῆς τρίτης τάξ. σελ. 13 καὶ σελ. 3.

3) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1393, α, 27: Παραδειγμάτων δὲ εἴδη δύο· ἓν μὲν γάρ ἐστι παραδείγματος εἶδος τὸ λέγειν πράγματα προγεγενημένα, ἓν δὲ τὸ αὐτὸν ποιεῖν· τούτου δ' ἓν μὲν *παραβολή*, ἓν δὲ *λόγος*, οἷον οἱ Αἰσώπειοι καὶ οἱ Λιβυκοί.— Τὴν διάκρισιν τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν συγχεομένων συνήθως ἐναργέστατα ἐκθέτει ὁ Lessing ἐν τῇ μονογραφίᾳ αὐτοῦ Abhandlungen über die Fabel, ἔκδ. Λειψίας 1854, τ. 4, σελ. 270-273. Ἴδε καὶ παραδείγματα παραβολῆς αὐτόθ. σελ. 266-270.

4) Ἑλληνικὴ Χρηστομάθεια πρὸς χρῆσιν τῶν ἐν τῇ Α'. τάξει τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων μαθητευόντων ὑπὸ Γ. Α. Παπαβασιλείου βραβευθεῖσα ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων κατὰ τὸν ,ΒΡΛ' νόμον, ἔκδ. ἑβδόμη 1895.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σικά, Βαυαρικά, Σαξωνικά, Ἑλβετικά, Αὐστριακὰ κτλ. πάντα ἀνεξαιρέτως ἀπὸ τῆς Β΄ τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μέχρι τῆς Η΄. καὶ ἀπὸ τῆς κατωτάτης τάξεως τῶν ἀνωτέρων Παρθεναγωγείων μέχρι τῆς ἀνωτάτης, καὶ ἀπὸ τῆς κατωτάτης τάξεως τῶν ἀστικῶν σχολείων (Bürgerschule) μέχρι τῆς ἀνωτάτης, καὶ ἀπὸ τῆς κατωτάτης τῶν Διδασκαλείων μέχρι τῆς ἀνωτάτης, πάντα περιλαμβάνουσιν ἀπὸ 2 - 122 μύθους, Αἰσωπείους καὶ μή, πάντα ἀνεξαιρέτως 1).

1) 1) Deutsches Lesebuch für das Bedürfnis *oberfränkischer Volksschulen*, München, I Theil, μυθους 9, ὧν 1 Αἰσώπειος.—2) Deuts. L. für die Unterklasse der *bayrischen* Volksschulen, München, μύθους 4, πάντας Αἰσωπείους.—3) *Förster*, Les. für die *Mittelklasse* der Elementarschulen in Elsass-Lothringen 1894, μύθους 9, ὧν οἱ 7 Αἰσώπειοι. — 4) *Clemen*, D. L. für Bärgerschulen und unter. Klassen *höherer Lehranstalten*, I Theil 1894— τὸ II τμῆμα ἐπιγράφεται Fabeln, Parabeln und Märchen σελ. 51 - 93, ἀπὸ ἀρ. 54 - 113, *59 μῦθοι*, ὧν 9 Αἰσώπειοι. — 5) *Haesters*, Les. für die *Mittelk.* kath. Volks, Μῦθ. 19. — 6) *Haesters-Richter*, Deut. Les. f. die *Mittelk.* der Volkss. 1894, Μῦθ. 14. Παραμύθια 13.=27. — 7) *Haesters-Richter*, für die *Oberklassen* 1894, Μῦθ. 6, Αἰσώπ. 1, Marchen 1. — 8) *Sarlach-Haupt* (Prov. Sachsen) 1893, Μῦθ. 19, Αἰσώπ. 4 (ἀρ. 23, 291, 388. 417). — 9) *Mair*, f. d. V. Oestreichs I Theil, Μῦθοι 8, ὧν οἱ 5 Αἰσώπειοι (ἀρ. 84, 89, 114, 146, 154), Παραμύθια 2, Παραβολαὶ 13. II Theil. Παραμ. 1. Παραβολαὶ 2. Μῦθοι 8, ὧν Αἰσώπειοι οἱ ὑπ' ἀρ. 10, 23, 112, 131) — Αὐτόθι III Theil (IV Klasse) Παραβολ. 1. Παραμύθια 4. Μῦθοι 3, πάντες Αἰσώπειοι (ἀρ. 8. 37. 88) — αὐτόθι IV Theil (V Klasse) Παραμ. 4. Μῦθοι 4. — 10) Τοῦ αὐτοῦ *für die Bürgerschulen* 1894, I Theil Fabeln und Parabeln, κεφάλαιον ὅλον Märchen, Sagen, Legenden (Αἰσώπ. μῦθ. ὑπ' ἀριθ. 37). αὐτόθι II Theil: Fabeln - Parabeln, 12 κεφ. (Αἰσώπειοι ἀρ. 17. 114) Mythen, Sagen, Märchen-Legenden 15 τὸ ὅλον. — Αὐτόθι III Theil Μῦθ. 4. — 11) *Gabriel - Supprian* Ausg. B, I. Mittelstufe, 1894: Sagen 7. Legenden 1, Parabeln 18, Märchen 15, Μῦθοι 12 (Αἰσώπ. ἀρ. 29. 95. 97. 136. 153. 184. 188. 201. 229. 251) = **53** — Αὐτόθι II Theil, *Oberstufe*, Sagen 3, Märchen 3, Fabeln 9 (Αἰσώπ. ἀρ. 9. 27).— 12) *Gabriel-Supprian* D. L. f. V. Ausgabe A in einem Bande 1893, Sage 5, Märchen 7, Μῦθοι 15, (Αἰσώπειοι ἀρ. 12. 13. 20. 23. 39. 62. 92. 142. 164) = 27. 13) *Gabriel - Supprian*, Kinderfreund, 1894. Ausg. C. Sagen 7, Legenden 2, Märchen 8, Μῦθοι 14 (Αἰσώπ. ἀρ. 119, 123, 126, 137, 155, 182, 209, 207, 249) — 14) *Flügge* Zweites Lesebuch, 48 Aufl. 1894. Märchen 7, Μῦθοι 7 (Αἰσ ἀρ. 16).—15) *Keck*, Norddeutsches Leseb. 19 ἔκδ. 1890, Μῦθ. 7 (Αἰσ. ἀρ. 51, 54, 91, 92, 95), Märchen 5, παραδ. 2, Μυθώδη 4 = 18.— 16) *Hirts - Bock*, II Theil für die *Mittel und Oberstufe* 1892. Märchen 7, Μῦθοι 10 (Αἰσ. σελ. 4, 5, 407, 438).—17) D. L. für mehrklassig. Schule v. *einer Kommission der Schuldirectoren Leipzigs*, I Stufe, 1893. Märchen 6, μυθώδη 5, Μῦθος 22 (ὧν Αἰσ. ἀρ. 72, 107, 162, 168, 183, 186, 243).— Αὐτόθ. II Stufe (3 καὶ 4 τάξ.): Legenden 1, Märchen 12, Μῦθοι 29, ὧν Αἰσώπ. οἱ ὑπ' ἀριθ. 33, 41, 61, 86, 88, 89, 93, 94, 95, 97, 99, 102, 103, 104, 108), ἴδιον ὅλον κεφάλαιον «Märchen» σ. 49-77,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. «Ὑπάρχουσι μάλιστα οἱ φρονοῦντες ὅτι οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ Α'. τάξει πρέπει νὰ ἐπιτρέπηται ἡ διδασκαλία μύθων», λέγουσιν.

Ψεῦδος! Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ μέγας τῆς Γερμανίας φιλόσοφος Wolf, δι' ἐνθουσιωδῶν λόγων ἐξῆρε τὴν μεγίστην ἠθικὴν ὠφέλειαν, ἣν παρέχουσιν τοῖς φιλομαθοῦσιν οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ ὁμογνωμονῶν αὐτῷ μέγας Lessing ἐξῆρε τὴν μεγίστην διανοητικὴν ὠφέλειαν, ἣν παρέχουσιν οὗτοι 1), **πάντες** οἱ

ἴδιον ὅλον κεφάλ. Fabeln, σελ. 77 - 87. — 18) *Welzel-Schumann*, Ausg. A, 1894, I Theil. Märchen 12, Μῦθοι 16 (ὧν Αἰσώπ. II, ἀρ. 71, 96, 97, 102, 106, 114, 125) = 28. **Αὐτόθι**, II Theil 1891· Märchen 4, Μῦθοι 4, (Αἰσ. 82, 83, 94).— 19) *Erkelenz* D. L. für *höhere Mädchenschulen*, I Theil 1891, 2 καὶ 3 Schulj. Märchen 47, Μῦθοι 9 (Αἰσ. σελ. 24) = *56*.— 20) *Bumüller-Schuster*, Drittes Schuljahr, 7 Aufl. 1890. Sagen 1, Märchen 2, Μῦθοι 2 (Αἰσ. ἀρ. 62, 105).— 21) *Brünnert*, Erstes Schul — und Bildungsbuch, zweite Abtheilung, 17 Aufl. 1889. Märchen 3, μυθώδη 2, Fabeln 18 (Αἰσ. σελ. 98, σελ. 68) — αὐτόθ. Zweites Schulbuch für Mittelklassen 1893: Märchen 2, Fabeln 19, (Αἰσωπ. ἀρ. 47, 49, 191, 223).— 22) *Niedergesäss*, 2 Schuljahr, 42 Aufl. Παραμύθια 4, μυθώδη 4, Μῦθοι 16 (Αἰσ. ἀρ. 30, 44) — 3 Schuljahr, 38 Aufl. Sagen 2, Märchen 4, Μῦθοι 8 — (Αἰσ. ἀρ. 20, 33) = 14.— 23) Τοῦ αὐτοῦ D. L. für *Bürgerschulen* 27 Aufl. 1894, I Classe, Μῦθοι 3.— Τοῦ αὐτοῦ II Classe· Märchen, 1, Parabeln 1, Μῦθοι 12 (Αἰσ. ἀρ. 21) = 14.— *Τοῦ αὐτοῦ* III Classe 11 Aufl. 1892 μ. 17 (Αἰσ. σελ. 29).— 24) *Hansen*, D. L. I Theil, 21 Aufl. 1886. Märchen 27, Μυθώδη, 15, Μῦθοι 20 (Αἰσ. ἀρ. 26, 35, 37, 46, 75, 112, 206) = **62**.— *Τοῦ αὐτοῦ* II Theil, 21 Auflage· Märchen 6, Μῦθ. 21, (Αἰσ. ἀρ. 3, 5, 14, 41, 191, 192) = 27. — 25) *Wirth* D. L. für *höhere* Töchterschulen, I Theil, I Cursus, Aufl. 3, 1878. Märchen 7, Μῦθοι 10, (Αἰσ. ἀρ. 16, 80) = 16 — II Theil, II Cursus, Märchen 3 Μῦθοι 4. — *Τοῦ αὐτοῦ* III Theil, I Cursus, 4 Aufl. 1879. Märchen 4, Μῦθοι 7 (Αἰσ. ἀρ. 36).— IV Theil μ. I. V Theil 2.— 26) *Ch. Schmid*, Kurze Erzählungen München (Αἰσ. μῦθοι 2, 28, σ. 92. 3, 42, σ. 168. 4, 14 σ. 197. 27) *Böckler-Fritz*, D. L. für die *Mettelstufe* der Volksschul. 1874. Παραμύθια 9, μῦθοι 27, (Αἰσώπειοι 10. σελ. 36. 38. 56. 71. 72. 83. 86. 87. 87. 153) δ ἐστι ἀπὸ σελ. 20 - 87 κατὰ συνέχειαν καὶ εἶτα σποραδικῶς — *τοῦ αὐτοῦ* für die *Oberstufe* 1873, Märchen 6, Μῦθοι 12, = 18. — 28) *Engelien-Fechner* Ausg. B. I) Theil, 1874. Μῦθοι **31** (Αἰσώπ, 13 : σελ. 4. 5. 6. 6. 7. 9. 10. 11. 12. 13. 19. 22. 32. 33. 38. 40. 41).— II Theil, Μῦθ. 7 (Αἰσ. σελ. 9) — III Theil, Μῦθ. 2. — 29. *Sostmann*, D. L. für Mittelklassen der *Bürgerschulen* und *Oberklassen* der Volksschulen, Jena, 1864. Μῦθοι **37** ὧν οἱ **28** Αἰσώπειοι) πρὸς δὲ καὶ 35 πεζὰ καὶ ἔμμετρα μυθικοῦ περιεχομένου ἀπὸ σελ. 112 - 177, τὸ ὅλον **122**. — 30) *Kehr-Kriebitsch*, *Lesebuch fur deutsche Lehrerbildungsaustalten*, Gotha, 1874, I Band, μῦθοι **31**. II Band, μῦθοι 20. III Band 7. IV. Band περὶ τῶν μύθων σελ. 91-96 καὶ σελ. 206 κέξ.

Κριταὶ εὔορκοι, πεπαιδευμένοι καὶ φιλαλήθεις!

1) Lessing, Abhandlungen über die Fabel 1759, ἔκδ. Λειψίας 1854, τόμ 4, σελ. 309 — 314, ἔνθα καὶ ἡ μνημονευθεῖσα γνώμη τοῦ Wolf.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁπωσοῦν λόγου ἄξιοι ἐν Γερμανίᾳ θεωρητικοί τε καὶ πρακτικοὶ παιδαγωγοὶ ἀποφαίνονται ὑπὲρ τῆς σπουδαίας παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν μύθων, πάντες λέγω, πλὴν τῶν κατὰ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος γενομένων φιλανθρωπιστῶν, οἵτινες ἀλογίστως καὶ ἀταλαιπώρως παρὰ τοῦ Ῥουσσὼ παραλαβόντες τὴν πρὸς τοὺς μύθους ἐκδηλωθεῖσάν ποτε ἀπαρέσκειαν αὐτοῦ 1), ἐπεβάλλοντο νὰ διαδώσωσιν αὐτὴν καὶ εἰς Γερμανίαν. Ἀλλ' ὅπως ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ ἐν τούτῳ ἀπέτυχον οἱ κεκραγκται καὶ κοῦφοι οὗτοι φιλανθρωπισταί 2).

Οὐδεὶς τῶν ὁπωσοῦν διαπεφημισμένων ἐπὶ παιδαγωγικῇ σοφίᾳ καὶ ἐμπειρίᾳ ἐν Γερμανίᾳ ἀποφαίνεται κατὰ τῶν Αἰσωπείων μύθων. Οὐδείς. Ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον· ὁ Ziller 3), ὁ Schwarz, ὁ Curtman 4), ὁ Palmer 5), ὁ Kehr 6), ὁ Fechner 7), ὁ Hugo Weber 8), ὁ Klauwell 9), ὁ Böhme 10), ὁ Lüben 11), ὁ Knauss 12),

1) Ὁ Ῥουσσὼ ἀντεπεξερχόμενος κατὰ τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ ἀλόγου ἀποστοματισμοῦ τῶν μύθων τοῦ Lafontain ἀναλύει ἕνα τούτων «κόραξ καὶ ἀλώπηξ», καὶ εὑρίσκων αὐτὸν διὰ τὰ παιδάρια δυσνόητον ἐν τοῖς πλείστοις ἀποφαίνεται ὅτι «οἱ μῦθοι μόνον εἰς τοὺς ἡλικιωμένους δύνανται νὰ εἶνε ὠφέλιμοι». Ἡ πολεμική του *φαίνεται* ὅτι κατευθύνεται μᾶλλον κατὰ τῶν κομψειῶν καὶ τῶν περιτεχνήσεων τοῦ Lafontain ἢ κατὰ τῶν μύθων αὐτῶν ἐν γένει. Ἰδ. Rouseau Emil ἐν τῇ Pädagogische Bibliothek von Richter, τόμ. 7, ἔκδ. 2, ἔτ. 1875, σελ. 134 - 140.

2) Rein, Das erste Schuljahr, dritte Aulag. 1885, σελ. 60.

3) Ziller, Grundlegung zur Lehre vom erziehenden Unterricht, ἔτ. 1865, A, § 5, σελ. 130, σημ. 5. B, § 19, σελ. 428.

4) Schwarz-Curtmann, Lehrbuch des Unterrichts, ἔκδ. 7, ἔτ. 1866, τόμ. 1, σελ. 225.

5) Palmer, Evangelische Pädagogik, ἔκδ. 4, ἔτ. 1869, σελ. 374 καὶ ἐν τῇ ὑποσελ. σημ.

6) Kehr, die Praxis der Volkschule, ἔκδ. 6, ἔτ. 1873, σελ. 137, Lehrstof für Classe I.— Der deutsche Sprachunterricht im ersten Schuljahre v. Kehr und Schlimbach, ἔτ. 1882, σελ. 118, 165, 170, 180, 197, 198, 200 - 201, 207, 224, 229, 228 - 239.

7) Fechner, Der erste Leseunterricht, ἔκδ. 2, ἔτ. 1878, σελ. 111.

8) Hugo Weber, Die Pflege nationaler Bildung, Leipzig, σελ. 87 περὶ τὸ τέλος.

9) Klauwell, das erste Schuljahr, ἔκδ. 6, ἔτ. 1883, σελ. 172 - 190.

10) Böhme, Auleitung zum Leseunterricht, ἔκδ. 8, ἔτ. 1882, σελ. 25 καὶ ἐν τῇ ὑποσελ. σημ. αὐτόθι.

11) Lüben, Grundsätze und Lehrgänge, ἔκδ. 4, Leipzig 1874, σελ. 12, ἐν ἀρχῇ.

12) Knauss, Das erste Schuljahr, ἔκδ. 4, Stuttgart 1878, σελ. 63, 177, 217.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ Veesenmeyer 1), συνιστῶσιν αὐτοὺς ὡς παιδευτικὸν μέσον πάσης τιμῆς ἄξιον, οἱ δὲ Εὐρωπαῖοι Ἀλφαβηταριογράφοι πάντες — τοὐλάχιστον οἱ ὑπερτριάκοντα οὓς ἔχω ὑπ' ὄψιν — Πρῶσσοι, Σάξωνες, Βαυαροί, Βυρτεμβέργιοι, Ἑλβετοί, Αὐστριακοὶ τιμῶσιν αὐτοὺς οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν ὁμοεθνῶν αὐτῶν παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν 2).

---

1) Weesenmeyer, Encyklopädie des gesammten Erzichungs = und Unterrichtswesens v. Schmid, ἔκδ. 2, ἔτος 1881, τόμ. 4, σελ. 852, 857, 860.

2) *Armstroff-Hegener*, I Theil, 14 Aufl. Märchen 2, Μῦθοι 2, (Αἰσωπ. ἀρ. 6. σελ. 40. σελ. 45, ἀρ. 20). — 2) *Bauer-Schreibmüller*, 23 Aufl. Μῦθοι 6. (Αἰσ. ἀρ. 8, σελ. 71). — 3) *Frühwirt-Felner*, 88 Aufl. 1895, Μῦθ. 1 (Αἰσώπειος καὶ οὗτος σελ. 48). — 4) *Hirt-Bock*, I Theil, 33 Aufl. 1894. Παραμ. 1, μυθ. 10 (Αἰσ. I σελ. 44. 53. II 16. 40. 81. 83. 84). — 5) *Haesters*, Ausg. B, II Theil, 66 ἔκδ. Μυθ. 3. 6) *Eckelboom und Esser*, II Theil, 15 Aufl. Μῦθ. 3. — 7) *Niederrheiniche*, II Theil. 2 Aufl. 1894. Μῦθ. 3 (Αἰσ. ἀρ. 117, σελ. 64) Παραμύθ. 1. — 8) *Scharlach-Haupt*, 3 Aufl. 1894. Μῦθ. 3, Παραμ. 2. — 9) *Klauwell-Martin*, 1894. Μῦθ. 10. (Αἰσ. σελ. 61. 70). — *Flügge*, Des Kindes zweite Buch, 29 Aufl. 1893, Μῦθ. 8, (Αἰσ. ἀρ. 76. 77. 126. 127). — 11) *Wangemann*, I Theil 1893. Märchen 2, Μῦθ. 6. — 12) *Der Vorstand* der Schürenstiftung, 2 Aufl. 1893. Μῦθ. 7. — 13) *Berthelt-Jäckel*, 76 Aufl. 1893. Μῦθ 7. — *Bummüler-Schuster*, 23. Aufl. 1893. Μῦθ. 1. — 15) *Ernst Brünnert*, 18 Aufl. 1892, Μῦθ. 2. — 16) *Krumbacher*, 20 Aufl. 1889, Μῦθ. 2. — 17) *Jutting*, 32 Aufl. 1888. Μῦθ. 6 (Αἰσ. 67. 77. 78. 79), Παραμύθ. 2. 18) *Buscher*, 161 Aufl. 1880, II Abth. Μῦθ. 7. — 19) *Forster*, 8 Aufl. 1888. Μῦθ. 8, Παραμ. 2. (Αἰσ. σελ. 41). — 20) *Adolf Klauwell*, 24 Aufl. 1887, Zweit. Schulbuch Μῦθ. 5 (Αἰσ. σελ. 76). — 21) *Franke*, Vaterländisches Lesebuch, I Theil, 20 Aufl. Παραμύθ. 2. Μῦθ. 14 (Αἰσ. σελ. 61. 80. 85. 46). — 22) *Schlimbach*, 27 Aufl. 1887. Παραμ. 2. Μῦθ. 11 (Αἰσώπ. σελ. 56. 60. 72. 75. — 23. *Otto Schulz-Bohm*, Ausg C. 1887, Μῦθ. 21 (Αἰσώπ. σελ. 57. 59. 66. 71. 124. 125. 126. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 143). — 24) *A. Böhme*, Ausg. A. 1887, Μῦθοι 12 (Αἰσώπειοι, ἀριθμὸς 47. 59. 60. 62. 66. 69. 72. 76. Ausg. B.I. Stufe, ἀρ. 39). — 25) *Verein praktischer Schulmänner*, I Theil, 1886). Märchen 2, Μῦθ. 3 (Αἰσ. ἀριθ. 69). — 26) *Klussmann*, 3 Aufl. 1885. Μῦθ. 7 (Αἰσ. σελ. 57, 86, 101. 107. 108). — 27) *Lübeckische Fibel*, 9 Aufl. 1882. Μῦθ. 4. — 28) *Fechner*, Ausg. A. 10 Aufl. 1879. (Μῦθ. Αἰσ. σελ. 66. 71) Erstes Lesebuch, 9 Aufl. 1879, Μῦθ. Αἰσ. σ. 57. 73. 114. — 29) *Runkwitz*, 22 Aufl. 1887, Μῦθ. 6 (Αἰσ. σελ. 63. 75, 82). — 30) *Vogel*, Des Kindes zweites Schulbuch, 6 Aufl. 1871. Μῦθ. 5 (Αἰσ. σελ. 156. 118), Παραμύθ. 1. — 31) Καὶ τὸ ἐπ' ἐσχάτων ἐκδοθὲν ὑπὸ *Karl Theodor Schneider*, Neuvid 1896, περιέχει κεφάλαιον ἰδιαίτερον περιλαμβάνον μύθους παραμύθια καὶ τὰ τοιαῦτα 26 !

Κριταὶ εὔορκοι, πεπαιδευμένοι καὶ φιλαλήθεις !

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γ'. **Κακοήθεια μεγίστη.**— 1) Καὶ ἂν ἐν τοῖς μύθοις περιληφθῶσιν πανθ' ὅσα ψευδόμενοι ἐν τοῖς μύθοις κατέλεξαν, πάλιν οὔ τοι, καὶ οἱ 40, πληροῦσιν ἐκ τῶν 244 σελίδων τοῦ χειρογράφου ἐν συνόλῳ σελίδας μόνον 55, ὅ ἐστι περὶ τὸ ἓν πέμπτον τοῦ βιβλιαρίου. Ἐπειδὴ δέ, ἂν ἡ ἀλήθεια ἐλέγετο, ἂν ἐλέγετο δηλ. ὅτι «τὰ πλεῖστα τῶν μυθαρίων πάνσμικρα ὄντα, καίτοι πολλὰ τὸν ἀριθμόν, μόλις τὸ ἓν πέμπτον ἐν τούτοις τοῦ ὅλου βιβλίου πληροῦσιν», ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐκτραχιλισθῶσιν εἰς τὸ συμπέρασμα «ἡ ὑπερβολικὴ κατάχρησις μύθων ἐν ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Γ'. τάξεως ἀποτελεῖ ἀσυγχώρητον παιδαγωγικὸν σφάλμα καὶ οὐσιωδεστάτην ἔλλειψιν τοῦ βιβλίου», τί ἐμηχανεύθησαν! Ἀκούσατε! Ἐν τῇ λύσσῃ αὐτῶν καταβροχθίζουσι σύμπαντα τὰ πραγματογνωστικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ κεφάλαια μετὰ τῶν ποιημάτων αὐτῶν, ἀριθμοῦσι τὰ ὑπολειπόμενα εἰς 72, συγκαταλέγουσιν ἐν τοῖς μύθοις καὶ μὴ μύθους, ἀναβιβάζουσι τὸν ἀριθμὸν τούτων εἰς 40, καὶ λέγουσι: «Ὁ κ. Χ. Παπαμάρκου 40 ὅλας παραγράφους ἐκ τῶν 72 ἀπετέλεσεν ἀποκλειστικῶς ἐκ μύθων Αἰσωπείων τῶν πλείστων.. ὥστε τὸ βιβλίον αὐτοῦ νὰ ὁμοιάζῃ μᾶλλον πρὸς συλλογὴν Αἰσωπείων μύθων ἢ πρὸς Ἀναγνωσματάριον»!!

«Οἴει τι τῶν ἄλλων διαφέρειν θηρίων
ἄνθρωπον; οὐδὲ μικρὸν ἀλλ' ἢ σχήματι·
πλάγι' ἐστὶ τἄλλα, τοῦτο δ' ὀρθὸν θηρίον» 1).

2) Λέγουσι, περὶ ἐμοῦ προκειμένου, ὅπως καταχθῶσιν εἰς τὸ συμπέρασμα: «Ἡ κατάχρησις μύθων ἀποτελεῖ ἀσυγχώρητον παιδαγωγικὸν σφάλμα καὶ οὐσιωδεστάτην ἔλλειψιν τοῦ βιβλίου» τάδε: «χρῆσις ἐκλεκτῶν μύθων πρὸς διδασκαλίαν ἐπιτρέπεται, ὡς γνωστόν, μόνον ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τῶν δημοτικῶν σχολείων, οὐδέποτε δὲ ἐν ταῖς ἀνωτέραις καὶ μάλιστα ἐν τῇ Γ'. καὶ Δ'.» — Οἱ αὐτοὶ δέ, προκειμένου περὶ τοῦ κ. Κουρτίδου, ὅπως καταλήξωσιν εἰς τὸ συμπέρασμα: «Προτερεῖ τὸ ἀναγνωσματάριον τοῦτο τῶν ἄλλων.. διὸ καὶ ἐκ τῶν Ἀναγνωσματαρίων τῆς Δ'. τάξεως ἡ ἐπιτροπεία βραβεύει τοῦτο.. ἐπὶ τριετίαν», λέγουσι καὶ ὑπογράφουσι τάδε: «Τὸ Ἀναγνωσματάριον τῆς Δ'. τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου.. περιέχει μύθους δεκαεννέα.. τὴν αὐτὴν συντομίαν ἔχουσι καὶ αἱ ἠθικαὶ διδα-

1) Φιλήμων, ἀπόσ. 3, ἔκδ. Kock, τόμ. 2, σελ. 478.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σκαλίαι εἰσαγόμεναι μετὰ χάριτος καὶ ἐνίοτε ὑπὸ μορφὴν διηγήσεως. ἡ αὐτὴ δὲ ἀφέλεια καὶ τὸ ἄπλαστον παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς μύθοις, ὁποῖοι «τὰ μέλη τοῦ σώματος — τὰ δύο ἄροτρα — γεωργὸς καὶ πελαργὸς — λύκος καὶ κύων, πάντες οἱ ἔμμετροι καὶ ὁ καλὸς μῦθος τοῦ Λέσιγγ, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ ἵππος».

Εἰς τὴν Γ'. τάξιν ἀπαγορεύονται εἰς τὴν Δ'. στεφανοῦνται!

«Τὸ τὰ ἀδύνατα διώκειν μανικόν· ἀδύνατον δὲ τὸ τοὺς φαύλους μὴ τοιαῦτά τινα ποιεῖν» 1).

Ἡ λύσσα προχωρεῖ ἐπιτεινομένη!

«Οἴμοι, κασίγνητ', ὄμμα σὸν ταράσσεται,
ταχὺς δὲ μετέθου λύσσαν, ἄρτι σωφρονῶν..
αἰαῖ,
δρομάδες ὦ πτεροφόροι ποτνιάδες θεαί..
μελάγχρωτες Εὐμενίδες..
καθικετεύομαι καθικετεύομαι..
ἐάσατ' (αὐτὸν) ἐκλαθέσθαι λύσσας
μανιάδος δεινᾶς» 2),

ἐξ ἧς ἀναφυσῶνται μετὰ πυκνοτάτων ἀφρῶν τὰ παμμίαρα καὶ μέχρι τοῦδε εἰς τὸν κόσμον ἀνήκουστα ταῦτα περὶ τῶν Αἰσωπείων μύθων:

«δ'. Πολλῷ δὲ μεῖζον καθίσταται τὸ κακόν, ἐὰν ἀποβλέψωμεν καὶ εἰς τὴν ποιότητα τῶν συσσωρευθέντων μύθων· διότι, ἐνῷ, προκειμένου περὶ νεαρῶν παίδων, μόνον μῦθοι ἐξόχου ἠθικοῦ καὶ αἰσθητικοῦ κάλλους ἐπιτρέπεται νὰ διδαχθῶσί ποτε ἐν δημοτικῷ σχολείῳ, ἐν οἷς δηλαδὴ μετὰ ποιητικῆς τινος χάριτος ἀπεικονίζονται ἔξοχοι ἠθικαὶ σχέσεις καὶ ἐν οἷς παρίστανται πάντοτε τὸ μὲν κακὸν τιμωρούμενον, τὸ δὲ ἀγαθὸν βραβευόμενον καὶ θριαμβεῦον, οἱ πλεῖστοι τῶν μύθων, οὓς ἐξελέξατο ὁ κ. Χ. Παπαμάρκου (καὶ οἱ ὁποῖοι βεβαίως οὐδ' ἐποιήθησαν, ἵνα διδαχθῶσιν εἰς τρυφεροὺς παῖδας), περιέχουσιν οὐ μόνον σχέσεις καὶ πράξεις καὶ σκέψεις ποταπάς, δι' ὧν κακῶς παραδειγματίζονται καὶ διαφθείρονται μᾶλλον ἢ παιδεύονται αἱ ψυχαὶ τῶν παίδων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κακίαν παριστῶσι θριαμβεύουσαν. Τὸ ψεῦδος, ἡ ἀπάτη, ὁ δόλος, ἡ σκληρότης, ἡ ἐπιχαιρεκακία, ἡ κακολογία,

1) Μάρκος Ἀντωνῖνος, τῶν εἰς ἑαυτὸν 5, 17.
2) Εὐριπίδης, Ὀρέστης 253. 316. 325. ἔκδ. Dindorf.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἡ πονηρία, πρωτοστατοῦσιν ἐν αὐτοῖς καὶ παραδειγματίζουσιν ὀλεθρίως τοὺς νεαροὺς παῖδας. Οὐδαμοῦ δ' ἐν αὐτοῖς ἠθικὸν ὕψος, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον κάλλος καὶ πνεῦμα χριστιανικόν, ὅπερ ἔπρεπεν ἐν τούτοις νὰ διαπνέῃ ἀναγνωστικὸν βιβλίον τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς ἡμετέρας πατρίδος.. Ἂν ὁ ἐκ δούλων καταγόμενος Αἴσωπος προετίμα νὰ λέγῃ συγκεκαλυμμένην τὴν ἀλήθειαν καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς, καθ' ὃν χρόνον οἱ ἄλλοι τῆς Ἑλλάδος σοφοὶ ἐδίδασκον αὐτὴν φανερά, τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου οὐδένα ἔχουσι λόγον νὰ περιβάλλωσιν αὐτήν, διὰ τοῦ καλύμματος τῶν μύθων. Καὶ ὀρθῶς (ὡς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Σόλωνος § 28) Ὅτε ὁ Αἴσωπος, «ὦ Σόλων, ἔφη, τοῖς βασιλεῦσι δεῖ ὡς ἥκιστα ἢ ὡς ἥδιστα ὁμιλεῖν».

«Μὰ Δί', εἶπεν ὁ Σόλων, ἀλλ' ὡς ἥκιστα ἢ ὡς ἄριστα».

Ὅρα καὶ Κοραῆ μύθων Αἰσ. συναγωγὴν σελ. δ'».

«Μανίαις τ' ἀλαλαῖς τ' ὀρινόμενοι
ῥιψαύχένι σὺν κλόνῳ» 1).

Δεκάδες μιαρωτάτων βλασφημιῶν κατὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς εὐθυκρισίας σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου εἰς τὰ λυσσαλέα ταῦτα σκιρτήματα ψυχῆς ὑπὸ ἀμετρίας παθῶν ἐξεστηκυίας τῶν λογισμῶν! Δεκάδες! — Ὁ Αἴσωπος κατήγετο ἐκ δούλων — ὁ Αἴσωπος ταπεινὸς καὶ δουλόφρων — ὁ Αἴσωπος κόλαξ τῶν τυράννων — ὁ Αἴσωπος ἐξ ἀγεννείας καὶ ἀνανδρίας ἔλεγε συγκαλυμμένην τὴν ἀλήθειαν — ὁ Αἴσωπος συνηντήθη μετὰ τοῦ Σόλωνος — οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἐξελίσσουσι σχέσεις καὶ πράξεις καὶ σκέψεις ποταπὰς — οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι παριστάνουσι θριαμβεύουσαν τὴν κακίαν — οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι παραδειγματίζουσιν ὀλεθρίως τοὺς νέους παῖδας — τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τοῦ ἐλευθέρου κράτους δέονται ἀληθείας εὐπαρρησιάστου καὶ οὐχὶ τῶν ἀνδραποδωδῶν τούτων τῶν Αἰσωπείων μύθων ἀληθειῶν κτλ. κτλ. Ὕβρεις πάντα καὶ βλασφημίαι μιαρόγλωσσοι ἀνθρώπων ὑπὸ οἴστρου λυσσώδους οἰστρηλατουμένων! Καὶ ἦσαν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ταύτῃ τέσσαρες μεγαλόσχημοι καθηγηταὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων! Καὶ ἤκουον τὰς ἀνιέρους βλασφημίας ταύτας τέσσαρες ἄνθρωποι ἀποζῶντες ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, τέσσαρες ἄνθρωποι μισθούμενοι ὑπὸ τοῦ Κράτους πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, καὶ δὲν εὑρέθη εἷς νὰ ἁρπάσῃ τὸν βδελυρὸν

1) Πίνδαρος, ἀπόσπ. 208, ἔκδ. Bergk, σελ. 450.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χάρτην, τὸν ἀνεχθέντα νὰ γραφῶσιν ἐπ' αὐτοῦ αἱ τοιαῦται μιαρίαι καὶ νὰ ῥίψῃ αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ! Καὶ δὲν εὑρέθη εἷς νὰ ἐκκόψῃ τοὺς ὀδόντας καὶ νὰ ἐκσπάσῃ τὴν γλῶσσαν τοῦ λυσσαλέου τούτου κυνός, τοιαῦτα κατὰ τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τοιαῦτα κατὰ τῆς ἐπιστήμης, τοιαῦτα κατὰ τῆς ἱστορίας τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἀνθρωπικοῦ πολιτισμοῦ καθυλακτοῦντος!

Ὅταν τὸ πρῶτον ἐν χειρογράφῳ παρεδόθησαν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς ἐκπαιδεύσεως αἱ πάμπολλαι καὶ ἀνήκουστοι αὗται βλασφημίαι διετέλουν ἐν αὐτῷ τμηματάρχης, διευθύνων τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Κράτους. Ὑπερπεντηκοντούτης γενόμενος οὐδέποτε — καθόσον ἐνθυμοῦμαι — μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἶχον αἰσθανθῇ τόσον ἐξεγηγερμένον τὸ ἠθικόν μου συναίσθημα, ὅσον κατὰ τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν τοῦ ἐγγράφου τούτου.

Μοὶ ἐφάνη ὅτι βούβαλοι ἄρτι ἀναδύσαντες ἐκ τοῦ βορβόρου, ἐν ᾧ τὴν δίαιταν ἐποιοῦντο, ὑπὸ οἰστρώδους λύσσης καταληφθέντες ἐνέπεσον εἰς αἴθουσαν ἐπιχαρίτως καὶ κομψῶς διὰ ποικίλων λεπτουργημάτων διακεκοσμημένην! Μοὶ ἐφάνη ὅτι συρφετὸς οἰνοβαρῶν ἀχθοφόρων καὶ λεμβούχων καὶ καρραγωγέων καὶ κρεωπωλῶν καὶ ὁδοκαθαριστῶν εἰσορμήσας εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς παραδόσεως τῶν μαθημάτων τῶν τρυφερῶν καὶ ἁβρῶν θυγατέρων ἡμῶν ἠσχημόνει ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, ἐκορυβαντία, ἐκορδάκιζεν! Μοὶ ἐφάνη ὅτι ἤκουον ἀπὸ τοῦ ἐρασμίου στόματος τῆς Σαπφοῦς ὕστερον ἀπὸ ὑπερδισχίλια καὶ πεντακόσια ἔτη καὶ πάλιν τοὺς πλήρεις ἀγανακτήσεως εὐγενεῖς λόγους αὐτῆς:

Οἷαν τὰν ὐάκινθον ἐν οὔρεσι ποίμενες ἄνδρες
πόσσι καταστείβοισι, χάμαι δ' ἐπιπορφύρει ἄνθος» 1).

Δάκνοντες καὶ δακνόμενοι ὡς ἔχιδναι διάγομεν τὸν ἄθλιον ἡμῶν βίον ἐνταῦθα καθ' ὅλην τὴν μακρὰν ταύτην περίοδον τῆς παρ' ἡμῖν πονηροκρατίας, ἔλεγον κατ' ἐμαυτόν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐπισήμῳ Ἐφημερίδι τοῦ Κράτους ἐὰν δημοσιευθῶσι τοιαῦται βλασφημίαι κατὰ τῆς ἐπιστήμης, πιθανὸν νὰ ἀναγνωσθῶσιν καὶ ὑπό τινος ξένου, καὶ τότε τί ἰδέα θὰ σχηματισθῇ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν παρ' ἡμῖν γραμμάτων καὶ τί ἰδέα θὰ σχηματισθῇ περὶ τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῆς σεμνότητος τῆς ἐπισήμου Ἐφημερίδος τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος

1) Σαπφώ, ἀπόσπ. 94, ἔκδ. Bergk τόμ. 3, σελ. 121.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πληρουμένης ὑπὸ τοιούτων καὶ τοσούτων ἀνιέρων βλασφημιῶν, ὧν καὶ μία μόνον θὰ ἦτο ἱκανὴ νὰ μεταβάλῃ εἰς ῥάκος ῥυπαρώτατον καὶ εἰδεχθέστατον καὶ τὸν ἁπλούστατον χάρτην; Εἶπον καὶ πάραυτα ἔσπευσα νὰ καταστήσω γνωστὸν τὸ ἐπικρεμάμενον εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς Κυβερνήσεως καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῶν παρ' ἡμῖν γραμμάτων ὄνειδος πέμψας δύο ἀναφοράς, μίαν πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ τότε Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ ἑτέραν πρὸς τὸν τότε κ. Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας. Ἐν ταύταις ἐζώρκιζον αὐτοὺς νὰ καταστήσωσι μίαν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν λογιωτέρων τῶν παρ' ἡμῖν, ἐκ τῶν κ.κ. Κουμανούδη, Κόντου, Πανταζίδου, Γεωργίου Χατζιδάκη, Ν. Πολίτου καὶ εἴ τινος ἄλλου τοιούτου, ὅπως ἀναγνώσωσι τὴν πρὸς δημοσίευσιν προκειμένην ἔκθεσιν ταύτην, καὶ ἂν μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐπείθοντο τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ὅτι τὰ ἐν αὐτῇ δὲν ἦσαν μαινομένων καὶ λυσσώντων ἀνθρώπων ἀφροί, τότε νὰ ἐδίδετο πρὸς δημοσίευσιν ἐν τῇ ἐπισήμῳ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως, πρότερον δὲ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν εἰσηκούσθην. Καὶ νῦν παριστάμεθα ἐνώπιον πραγμάτων δυναμένων καὶ εἰς τῶν ἀναισθητοτάτων καὶ τῶν ἀφιλοτιμοτάτων τὰς παρειὰς νὰ ἐξεγείρωσι τὸ ἐρύθημα.

«Ὁ Αἴσωπος κατήγετο ἐκ δούλων, ἔζη εἰς τὰς αὐλὰς τῶν τυράννων, ἦτο ἀνδράποδον αὐτῶν, συνηντήθη μετὰ τοῦ Σόλωνος, διαφωνήσας πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν πρὸς τοὺς τυράννους συμπεριφορὰν συζήτησιν αὐτῶν»! Τίς; Ὁ Αἴσωπος, ὅστις οὐδέποτε ὑπῆρξεν, ὅστις οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἁπλοῦν τι συμβολικὸν ὄνομα, ἀπεικονίζον ἐν ἑνὶ συγκεκριμένῳ τύπῳ τὸ δημιουργικὸν Ἑλληνικὸν πνεῦμα τὸ παραγαγὸν τοὺς μύθους, τοὺς κοινῶς Αἰσωπείους καλουμένους, ἀντικατοπτρίζον τὸν ἰδιόρρυθμον χαρακτῆρα τοῦ θαυμασίου τούτου προϊόντος τοῦ δαιμονίου πνεύματος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ!

Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι «παραδειγματίζουσι κακῶς καὶ διαφθείρουσι μᾶλλον ἢ παιδεύουσι τὰς ψυχὰς τῶν παίδων. Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι παριστῶσι τὴν κακίαν θριαμβεύουσαν. Ἐν τοῖς Αἰσωπείοις μύθοις τὸ ψεῦδος, ἡ ἀπάτη, ὁ δόλος, ἡ σκληρότης, ἡ ἐπιχαιρεκακία, ἡ κακολογία, ἡ πονηρία, πρωτοστατοῦσι καὶ παραδειγματίζουσιν ὀλεθρίως τοὺς νεαροὺς παῖδας». Τίνες; Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι! Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, οἱ παιδευτικώτατοι πάντων τῶν διανοητικῶν προϊόντων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, ἡ γενναία καὶ ἄπλαστος αὕτη ἔκφρασις τοῦ ἠθικωτάτου καὶ θρησκευτικωτάτου Ἑλληνικοῦ πνεύμα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τος. Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, οἵτινες μετὰ τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Πλάτωνος ἀποτελοῦσι τὴν δόξαν τοῦ ἀνθρωπίνου ἤθους καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, οἵτινες ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῶν εἰς τὸν κόσμον ἐμφανίσεως δι' ὅλων τῶν αἰώνων, ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοπῆς, συνεπικουροῦσιν εἰς τὰς εὐγενεῖς προθέσεις τῶν ἐξοχωτάτων ποιητῶν, εἰς τοὺς ἐξανθρωπιστικοὺς σκοποὺς τῶν μεγαλονουστάτων φιλοσόφων, εἰς τοὺς παιδευτικοὺς σκοποὺς τῶν εὐγενεστάτων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀναφανέντων ἐθνῶν, τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ῥωμαίων, τῶν Βυζαντινῶν, τῶν Γερμανῶν, τῶν Γάλλων, τῶν Ἄγγλων, τῶν Ἑλβετῶν καὶ σύμπαντος τοῦ τε κατὰ τοὺς παλαιοὺς καὶ κατὰ τοὺς μέσους καὶ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους πεπολιτισμένου κόσμου. Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν ὁποίων ἠσχολήθησαν ἄνδρες τιμήσαντες τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὁ Σωκράτης, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ Λούθηρος, ὁ Λέσιγγ, ὁ Πεσταλότση 1).

Ἀλλά, λέγουσιν, ὅτι ἐγὼ ἐξ ἐμβροντησίας καὶ ἐκ δαιμονοβλαβείας ἐξέλεξα ἐκ τῶν Αἰσωπείων τούτων μύθων, «οἱ ὁποῖοι βεβαίως οὐδ' ἐποιήθησαν ἵνα διδαχθῶσιν εἰς τρυφεροὺς παῖδας», ὄχι ἐκείνους «ἐν οἷς παρίσταται τὸ μὲν κακὸν τιμωρούμενον, τὸ δὲ ἀγαθὸν βραβευόμενον καὶ θριαμβεῦον», ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκείνους — τοὺς πλείστους τοὐλάχιστον — ἐν οἷς περιέχονται «οὐ μόνον σχέσεις καὶ πράξεις καὶ σκέψεις ποταπαί.. ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κακίαν παριστῶσι θριαμβεύουσαν».

Ὦ τῆς ἀμαθείας μου καὶ τῆς ἐμβροντησίας μου καὶ τῆς δαιμονοβλαβείας μου!

Ἀλλά, παρακαλῶ, τίνες τῶν Αἰσωπείων μύθων παριστῶσι τὴν ἀρετὴν θριαμβεύουσαν, ἣν δὲν παριστῶσιν ὑπ' ἐμοῦ τοῦ δαιμονοβλαβοῦς ἐκ συμφύτου φιλαπεχθημοσύνης πρὸς τοὺς σπουδάζοντας τρυφεροὺς ἑλληνόπαιδας ἐξεπίτηδες ἐκλεχθέντες; Διὰ τί δὲν ἀναφέρεται

1) Ἡ βλασφημία αὕτη μοὶ ἐφάνη τόσον μεγάλη, τὸ ὄνειδος τὸ ἐθνικὸν τόσον βαρύ, ὥστε ἐνόμισα ὡς ἐπιβεβλημένον μοι καθῆκον, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων, νὰ ἀποπειραθῶ νὰ ἀναλύσω τὰ κατὰ τοὺς Αἰσωπείους μύθους, οὐχὶ ὅπως διανοίξω τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐκ γενετῆς τυφλῶν Ἑλλήνων τούτων κριτῶν, ἀλλ' ὅπως ἐξιλεώσω — κατὰ τὸ ἐμοὶ δυνατὸν — τὸ βαναύσως περιυβρισθὲν δαιμόνιον Ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἐλπίζων καὶ ἐκ μέσης ψυχῆς εὐχόμενος ἄλλοι νεώτεροι ἐμοῦ καὶ ἐπιτηδειότεροι ὁμοεθνεῖς μου νὰ συμπληρώσωσι τὸ σεμνὸν καὶ ἅγιον τοῦτο ἔργον. Ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης μου πραγματείας εὕρηνται καταγεγραμμένα τὰ ὀλίγα, τὰ ὁποῖα ἐγὼ ἠδυνήθην νὰ ἐννοήσω ἐκ τοῦ δαιμονίου τούτου ἔργου τοῦ πνεύματος τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἐκ τῶν κοινῶς καλουμένων Αἰσωπείων μύθων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς κἂν τοιοῦτος, ἂν ὄχι πρὸς διδασκαλίαν ἡμῶν τῶν ἀμαθῶν, ἀλλὰ πρὸς ἐξήγησιν τῶν βαθέων διανοημάτων τῶν κριτῶν τῶν πολυμαθῶν; Ἐν τῇ πολυμαθείᾳ αὐτῶν πῶς διέφυγεν αὐτοῖς τὸ τοῦ Θέωνος: «Ὁ διορθῶν ὑποδεικνύτω παρὰ τί γέγονε τὸ ἁμάρτημα, καὶ πῶς ἐνδέχεται βέλτιον ποιῆσαι» καὶ τὸ τοῦ Δημοσθένους: «Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν;» 1).

Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι εἶνε ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους οἱ αὐτοί! Προτρεπτικοὶ πάντες πρὸς τὰ καλὰ καὶ ἀγαθά, ἀποτρεπτικοὶ πάντες ἀπὸ τῶν κακῶν καὶ αἰσχρῶν, διδακτικοὶ πάντες πάντων τῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον παρεμπιπτόντων συμπτωμάτων, σύμβουλοι πάντες σοφώτατοι τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰς ποικίλας καὶ ἀντιξόους περιστάσεις τοῦ βίου αὐτῶν, ὁδηγοὶ πάντες ἄριστοι κατὰ τὰς σκοτεινὰς καὶ πολυελίκτους τρίβους τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου τῶν ἐφημέρων ἡμῶν βροτῶν. Μόνον ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος εἶνε μεταβλητός, μεταπίπτων ἀπὸ τῆς ἐχεφροσύνης εἰς τὴν παραφροσύνην καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν μανίαν καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν λύσσαν καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν τελείαν εὐήθειαν καὶ ἀποβλάκωσιν. Καὶ μόνον κατὰ ταύτας τὰς μεταβολὰς καὶ τὰς διαταράξεις τοῦ νοῦ συμμεταβάλλονται καὶ συνδιαταράσσονται τὰ ἐν αὐτῷ ἰνδαλλόμενα ἀμετάστατα ἄλλως ἐν τῇ φύσει καὶ ἀμετάθετα καὶ ἀμετάβλητα καὶ ἀμετακίνητα καὶ ἀπαρασάλευτα παραμένοντα ἀντικείμενα. Ἄπορον πῶς ἐν τῇ τερατώδει πολυμαθείᾳ τῶν ἡμετέρων κριτῶν διεξέφυγον αὐτοὺς τὰ τοῦ Πλάτωνος χαρακτηριστικώτατα τῆς πνευματικῆς αὐτῶν καταστάσεως ταῦτα: «τῶν νῦν οἱ πολλοὶ τῶν σοφῶν, ὑπὸ τοῦ πυκνὰ περιστρέφεσθαι ζητοῦντες, ὅπῃ ἔχει τὰ ὄντα, ἀεὶ ἰλιγγιῶσι, κἄπειτα αὐτοῖς φαίνεται περιφέρεσθαι τὰ πράγματα καὶ πάντως φέρεσθαι. αἰτιῶνται δὴ οὐ τὸ ἔνδον τὸ παρὰ σφίσι πάθος αἴτιον εἶναι ταύτης τῆς δόξης, ἀλλ' αὐτὰ τὰ πράγματα οὕτω πεφυκέναι, οὐδὲν αὐτῶν μόνιμον εἶναι οὐδὲ βέβαιον, ἀλλὰ ῥεῖν καὶ φέρεσθαι καὶ μεστὰ εἶναι πάσης φορᾶς καὶ γενέσεως ἀεί» 2). Ἄπορον πῶς ἐξέπεσον ἐκ τῆς μνήμης αὐτῶν τὰ τοῦ Πλουτάρχου: «Εἴ γε τοῦ μὲν Πενθέως ἀκούοντες ἐν τῇ τραγῳδίᾳ λέγοντος «ὡς δύο μὲν ἡλίους ὁρᾷ, διττὰς δὲ Θήβας»,

1) Θέων, Προγυμνάσματα, Walz, τόμ. 1, σελ. 171. Spengel, τόμ. 2, σελ. 72. Δημοσθένης, Πρὸς Εὐβουλίδην, 34, σελ. 1309.

2) Πλάτων, Κρατύλος 411 Β.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὐχ ὁρᾶν αὐτὸν ἀλλὰ παροραῖν λέγομεν, ἐκτρεπόμενον καὶ παρακινοῦντα τοῖς λογισμοῖς » 1).

Μόνον διὰ λόγους ψυχολογικοὺς καὶ μεθοδικοὺς δὲν εἶνε εὐάρμοστοι πάντες οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι πρὸς πᾶσαν ἡλικίαν τῶν παίδων, οὐδέποτε δὲ διὰ λόγους ἠθικούς, διὰ λόγους ἠθοποιούς, ἀνθρωποποιούς, ἀνθρωπιστικούς. Οὐδέποτε! Ἐὰν δὲ δὲν εἶχεν οὕτως, πρὸ πολλοῦ τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ ἔθετεν αὐτοὺς εἰς ἀχρηστίαν καὶ δὲν θὰ ἠξίου αὐτοὺς τόσης ὑψηλῆς καὶ παγκοίνου τιμῆς. Ἡ παγκόσμιος τιμὴ καὶ λατρεία αὐτῶν εἶνε ἀσφαλέστατον τεκμήριον ὅτι οἱ μὲν Αἰσώπειοι μῦθοι εἶνε τιμαλφέστατον τῆς ἀνθρωπότητος κειμήλιον 2), οἱ δὲ ὁπωσδήποτε ἀτιμάζοντες αὐτοὺς σφόδρα παρακεκινημένοι τοῖς λογισμοῖς.

Ἐκ λόγων μεθοδικῶν καὶ ψυχολογικῶν καὶ παιδευτικῶν διὰ παιδάρια ἄγοντα ἡλικίαν 6-10 ἐτῶν, ὅπως εἶνε τὰ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως φοιτῶντα, ὑπὲρ ὧν καὶ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία γράφονται, οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς κατηγορίας, εἰς ἀρίστους, εἰς καλοὺς καὶ εἰς ἀκαταλλήλους. Ἄριστοι διὰ παῖδας τῆς ἡλικίας ταύτης εἶνε ἑξήκοντα καὶ ὀκτὼ (ἀριθ. 68) 3), καλοὶ πεντήκοντα καὶ τέσσαρες (ἀριθ. 54) 4),

1) Πλούταρχος, Περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς 1083 Ε. — Εὐριπίδης, Βάκχαι 918, ἔκδ. Dindorf.

2) Ἀριστοτέλης, Πολιτικὰ 1264 α, 1: Δεῖ δὲ μηδὲ τοῦτο αὐτὸ ἀγνοεῖν, ὅτι χρὴ προσέχειν τῷ πολλῷ χρόνῳ καὶ τοῖς πολλοῖς ἔθνεσιν, ἐν οἷς οὐκ ἂν ἔλαθεν, εἰ ταῦτα καλῶς εἶχεν.

3) Αἰσώπειοι μῦθοι, πληροῦντες *πάσας* τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Μεθοδικῆς, *ἄριστοι* διὰ παιδάρια ἡλικίας 6-10 ἐτῶν εἶνε *μόνον* οἱ φερόμενοι ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Halm (Αἰσωπείων μύθων συναγωγή, Lipsiae 1875) 68 ἐν ὅλῳ ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ἀριθμούς: 5. 6. 8. 16. 18. 21. 35. 39. 44. 45. 48. 59. 61. 74. 75. 92 100. 103. 110. 111. 120. 127. 134. 145. 177. 180. 194. 196. 200 201. 204. 218. 225. 231. 233. 239. 243. 246. 255. 256. 271. 280. 285. 291. 293. 296. 298. 299. 300. 308. 322. 324. 333. 334. 343. 344. 345. 353. 356. 357. 362. 363. 401. 407. 416. 419. 420. 422.

4) Αἰσώπειοι μῦθοι, τηροῦντες *πάσας* τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ Μεθοδικῆς, *ὄχι ἄριστοι ἀλλὰ μόνον καλοὶ* διὰ παιδάρια 6-10 ἐτῶν εἶνε οἱ φερόμενοι ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Halm 54 ἐν ὅλῳ ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ἀριθμούς: 15. 30. 31. 41. 51. 64. 65. 65 δ. 70. 81. 82. 84. 95. 98. 153. 160. 161. 170. 171. 178. 181. 183. 184. 186. 191 δ. 198. 203. 205. 206. 207. 208. 209. 223. 240. 249. 253. 254. 270. 287. 288. 310. 311. 318. 320. 331. 337. 338. 347. 365. 376. 388. 397. 398. 409.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πάντες δ' οἱ λοιποὶ εἶνε ἀκατάλληλοι μὲν διὰ παιδάρια, κατάλληλοι δὲ διὰ μὴ παιδάρια, διὰ μειράκια δηλ. καὶ ἐφήβους, δι' ἄνδρας καὶ γέροντας, διὰ λαϊκοὺς καὶ κληρικούς, δι' ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, διὰ φιλοσόφους καὶ τεχνίτας, διὰ πολιτικοὺς καὶ διδασκάλους, διὰ πένητας καὶ πλουσίους, δι' ἀνεπτυγμένους ἐν γένει καὶ μὴ ἀνεπτυγμένους 1).

Καὶ νῦν ἡ κριτικὴ τῶν Αἰσωπείων τούτων μύθων!

Εἴτε ἐξ ἐμπληξίας, εἰς τὴν σύμφυτον αὐτῶν τῶν φρενῶν διαστροφὴν ὑπείκοντες, εἴτε καὶ ἐν ἐπιγνώσει πάντων τῶν δικανικῶν τεχνασμάτων καὶ πασῶν τῶν σοφιστικῶν καὶ συκοφαντικῶν στρεψολογιῶν τῶν ἐν χρήσει κατὰ τὴν κατάκρισιν τῶν μύθων ὄντες, ἐφήρμοσαν οἱ χαρίεντες κριταὶ ἡμῶν κατὰ τὸ κριτικὸν αὐτῶν ἔργον μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας πάσας τὰς περὶ διαστρεβλώσεως καὶ ἀνασκευῆς τῶν μύθων ὑποθήκας τοῦ Θέωνος λέγοντος: «Ἀνασκευάσομεν δέ.. τοῦτον τὸν τρόπον· ἐπεὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ μυθοποιὸς ὁμολογεῖ καὶ ψευδῆ καὶ ἀδύνατα συγγράφειν, πιθανὰ δὲ καὶ ὠφέλιμα, ἀνασκευαστέον δεικνύντας, ὅτι ἀπίθανα καὶ ἀσύμφορα λέγει· τὸ μὲν οὖν προοίμιον πρόσφορον εἶναι δεῖ τῷ μύθῳ· μετὰ δὲ τὸ προοίμιον ἐκθέσθαι δεῖ τὸν μῦθον, ἐνίοτε δὲ καὶ παρατίθεσθαι.. ἔπειτα δὲ μεταβαίνειν ἐπὶ τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἀνασκευάζειν τῶν εἰρημένων ἕκαστον ἐν μέρει, ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρξαμένους, καὶ πρὸς ἕκαστον μέρος τοῦ μύθου ἐφ' ἑκάστου τόπου λόγων εὐπορεῖν πειρωμένους. λεπτέον δὲ τὰ ἐπιχειρήματα ἐκ τόπων τῶνδε· ἐκ τοῦ ἀσαφοῦς,

1) Ἀκατάλληλοι διὰ τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν εἶνε οἱ μῦθοι οὗτοι μάλιστα ἕνεκα τῆς σπουδαιότητος τῶν πραγμάτων, ἅτινα ἐν αὐτοῖς ἐξελίσσονται. Τὰ διανοήματα καὶ αἱ ἠθικαὶ ἀρχαί, αἵτινες περιέχονται ἐν αὐτοῖς, εἶνε ὡς ἐκ τῆς ποιότητος αὐτῶν φύσει ἀπερινόητοι κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην τὴν παιδικήν. Τούτων τῶν μύθων 11 εἶνε κατάλληλοι μᾶλλον διὰ διδασκάλους, γονεῖς καὶ ἄρχοντας ἢ διὰ παιδάρια, ὡς π. χ. ὁ μῦθος 312 κτλ. 19 προαπαιτοῦσιν πλειοτέρας γνώσεις ἐκείνων, ἃς ἔχουσιν οἱ μικροὶ παῖδες, ὡς π. χ. ὁ μῦθος 157 κτλ. 35 προαπαιτοῦσι φιλοσοφικάς τινας γνώσεις, ὡς π. χ. οἱ μῦθοι 83. 118. 349 κτλ. 39 προαπαιτοῦσιν ἐμπειρίαν τινὰ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὡς π. χ. οἱ μῦθοι 79. 314 κτλ. 46 προαπαιτοῦσι ἐμπειρίαν τινὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου, ὡς π. χ. οἱ μῦθοι 76. 80. 94. 105 κτλ. 66 προαπαιτοῦσιν ἀνάπτυξιν πλειοτέραν ἢ κατὰ παιδάρια ἐξαετῆ καὶ ἑπταετῆ καὶ δεκαετῆ, ὡς π. χ. οἱ μῦθοι 69. 86. 89. 93. 99 κτλ. 19 μύθων ἡ ἔκθεσις εἶνε ἄτεχνος ἢ ἀπρεπὴς καὶ ἀνάρμοστος διὰ παιδάρια μαθητεύοντα ὡς π. χ. ἡ ἔκθεσις τῶν μύθων τῶν ὑπ' ἀριθμ. 371. 395. 406 κτλ. κτλ. Δίδαγμα ὅμως κακόηθες οὐδὲν ἐν οὐδενὶ τῶν 426 μύθων ἐμπεριέχεται, ὅσον ἐγὼ νὰ νοήσω δύναμαι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκ τοῦ ἀπιθάνου, ἐκ τοῦ ἀπρεποῦς, ἐκ τοῦ ἐλλιποῦς, ἐκ τοῦ πλεονάζοντος, ἐκ τοῦ ἀσυνήθους, ἐκ τοῦ μαχομένου, ἐκ τῆς τάξεως, ἐκ τοῦ ἀσυμφόρου ἐκ τοῦ ἀνομοίου, ἐκ τοῦ ψευδοῦς.. Σμικρὸν διαλάττει τὸ γύμνασμα τοῦτο δικανικῆς ὑποθέσεως» 1).

Λέγουσι δηλ. ἐπὶ λέξει τάδε:

«Τί ἔχει νὰ διδαχθῇ ὁ παῖς ἐκ τοῦ μύθου 16 «Ὄνος καὶ λύκος»; λόγους καὶ πράξεις δουλοπρεπεῖς, οἷοι οἱ τοῦ ὄνου.. καὶ τὸ διὰ στόματος τοῦ λύκου διακηρυττόμενον ἀπαίσιον δίδαγμα ὡς συμπέρασμα τοῦ μύθου «Καλὰ νὰ πάθω! Ἐγὼ εἶμαι τόρα τόσων χρόνων σφαγεύς, τί μοῦ ἐχρειάζετο ν' ἀφήσω τὴν παλαιάν μου τέχνην»; Ὁ μῦθος οὗτος προφανῶς τείνει νὰ στερεώσῃ τὸν κακὸν ἐπὶ τὴν κακίαν, εἶνε δὲ ἄντικρυς ἐναντίος πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως».

Καὶ μὴν ὁρᾶν μοι δύο μὲν ἡλίους δοκῶ,
δισσὰς δὲ Θήβας καὶ πόλισμ' ἐπτάστομον·
καὶ ταῦρος ἡμῖν πρόσθεν ἡγεῖσθαι δοκεῖς,
καὶ σῷ κέρατα κρατὶ προσπεφυκέναι.
ἀλλ' ἦ ποτ' ἦσθα θήρ; τεταύρωσαι γὰρ οὖν 2).

Δύο ἡλίους ἔβλεπεν ὁ δαιμονοβλαβὴς Πενθεὺς καὶ δύο Θήβας καὶ ταῦρος τοῦ ἐφαίνετο ὁ θεὸς Διόνυσος καὶ κέρατα τοῦ ἐφαίνοντο οἱ βόστρυχοι τῆς κεφαλῆς τοῦ θεοῦ καὶ θηρίον ὁ πρὸ αὐτοῦ μέγας θεός. «Παρορᾶν» δὲ λέγει τοῦτο ὁ Πλούταρχος καὶ «ἐκτροπὴν καὶ παρακίνησιν τῶν λογισμῶν», ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω 3).

Δύο ὄνους βλέπουσι καὶ οἱ ἡμέτεροι κ. κριταὶ καὶ δύο λύκους καὶ στερέωσις τοῦ κακοῦ ἐν τῇ κακίᾳ φαίνεται αὐτοῖς ἡ ἀποκλειστικὴ ἀφοσίωσις ἑκάστου εἰς τὸ ἴδιον ἔργον καὶ καταπάτησις τοῦ «χριστιανικοῦ πνεύματος τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως» (!) τὸ νὰ ἀπέχῃ τις ἐπιχειρήσεων, πρὸς ἃς οὐδεμίαν φυσικὴν ἐπιτηδειότητα ἔχει, καὶ τὸ νὰ μὴ ἀναλαμβάνῃ τις ἔργα, ἅτινα οὐδέποτε ἐδιδάχθη, ἅτινα οὐδέποτε ἔμαθεν. Ἐκτροπὴ τελεία καὶ παρακίνησις μεγίστη τῶν λογισμῶν, ὡς βλέπει ἕκαστος καὶ ἰδίοις ὀφθαλμοῖς πλέον.

1) Θέων, Προγυμνάσματα 3, Walz τόμ. 1, σελ. 178-179. Spengel τόμ. 2, σ. 76.
2) Εὐριπίδης, Βάκχαι 918, Dindorf.
3) Ἴδ. ἀνωτ. σελ. 378, ἐν ἀρχῇ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οὐδεμία ἀρχὴ ἐνισχύει τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἠθικότητι, οὐδεμία ἀρχὴ προάγει καὶ κατακοσμεῖ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐν τῇ κοινωνίᾳ πλειότερον τῆς ἀρχῆς τῆς ἐναποκειμένης ἐν τῷ ὑβριζομένῳ Αἰσωπείῳ τούτῳ μύθῳ 1), καθ' ἣν «ἕκαστος πρέπει ἀποκλειστικῶς νὰ εἶνε ἀφωσιωμένος εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔργον ἀπέχων πάσης ἑτεροπραγμοσύνης καὶ πολυπραγμοσύνης. Ταύτην καὶ ἡ Ἱερὰ Γραφὴ καὶ οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς καὶ οἱ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις παιδαγωγοὶ καὶ φιλόσοφοι ἐκθύμως συνιστῶσι καὶ ἐξόχως τιμῶσι.

«Τέκνον, μὴ περὶ πολλὰ ἔστωσαν αἱ πράξεις σου· ἐὰν πληθυνῇς, οὐκ ἀθωωθήσῃ, καὶ ἐὰν διώκῃς, οὐ μὴ καταλάβῃς», λέγει ἡ Ἁγία Γραφή 2).

Δαιμονίη, μή μοί τι λίην ἀκαχίζεο θυμῷ . .
ἀλλ' εἰς οἶκον ἰοῦσα τὰ σ' αὐτῆς ἔργα κόμιζε,
ἱστόν τ' ἠλακάτην τε, καὶ ἀμφιπόλοισι κέλευε
ἔργον ἐποίχεσθαι. πόλεμος δ' ἄνδρεσσι μελήσει
πᾶσιν, ἐμοὶ δὲ μάλιστα, τοὶ Ἰλίῳ ἐγγεγάασιν,

λέγει ὁ Ὅμηρος 3).

Τέχναι δ' ἑτέρων ἔτεραι· χρὴ δ' ἐν εὐθείαις ὁδοῖς στείχοντα
μάρνασθαι φυᾷ.
πράσσει γὰρ ἔργῳ μὲν σθένος,
βουλαῖσι δὲ φρήν, ἐσσόμενον προϊδεῖν
συγγενὲς οἷς ἔπεται,

λέγει ὁ Πίνδαρος 4) καὶ πάλιν:

Ὑφ' ἅρμασιν ἵππος,
ἐν δ' ἀρότρῳ βοῦς· παρὰ ναῦν δ' ἰθύει τάχιστα δελφίς·
κάπρῳ δὲ βουλεύοντα φόνον κύνα χρὴ τλάθυμον ἐξευρεῖν 5).

1) *Ὄνος καὶ λύκος*, (ἔκδ. Halm 334 ἔκδ. Κοραῆ 259 καὶ σελ. 390), εἷς τῶν ἐν τοῖς ἀρίστοις μύθοις ἀναγεγραμμένων ἴδ. ἀν. σελ. 378, σημ. 3.
2) Σοφία Σιρὰχ 11, 10.
3) Ὅμηρος, Ἰλιάδ. Ζ 486 καὶ ἑξ. Τὰ αὐτὰ καὶ ἐν Ὀδυσ. α 356 καὶ φ 350.
4) Πίνδαρος, Νεμεονικῶν 1, 25.
5) *Πίνδαρος*, ἀπ. 234, ἔκδ. Bergk, σελ. 457, καὶ *Πλούταρχος*, Περὶ ἠθικῆς ἀρετῆς 451 D καὶ E. Περὶ εὐθυμίας 472 c.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἅπαντα δυσχέρεια, τὴν αὐτοῦ φύσιν
ὅταν λιπών τις δρᾷ τὰ μὴ προσεικότα,

λέγει ὁ Σοφοκλῆς 1).

«Μὴ πάντα ἐπίστασθαι προθύμεο, μὴ πάντων ἀμαθὴς γένῃ», λέγει ὁ Δημόκριτος 2).

Ὁ δὲ Πλάτων: «Πρῶτον μὲν φύεται ἕκαστος οὐ πάνυ ὅμοιος ἑκάστῳ, ἀλλὰ διαφέρων τὴν φύσιν, ἄλλος ἐπ' ἄλλου ἔργου πρᾶξιν. ἢ οὐ δοκεῖ σοι; Ἔμοιγε. Τί δὲ; πότερον κάλλιον πράττοι ἄν τις εἰς ὢν πολλὰς τέχνας ἐργαζόμενος ἢ ὅταν μίαν εἰς; Ὅταν, ἦ δ' ὅς, εἰς μίαν — ἀδύνατον ἕνα πολλὰς καλῶς ἐργάζεσθαι τέχνας — τέχνην γὰρ ἱκανὴν πολλῆς ἀσκήσεως ἅμα καὶ μαθημάτων πολλῶν δεομένην κέκτηται πολίτης ἀνὴρ τὸν κοινὸν τῆς πόλεως κόσμον σώζων καὶ κτώμενος, οὐκ ἐν παρέργῳ δεόμενον ἐπιτηδεύειν· δύο δὲ ἐπιτηδεύματα ἢ δύο τέχνας ἀκριβῶς διαπονεῖσθαι σχεδὸν οὐδεμία φύσις ἱκανὴ τῶν ἀνθρωπίνων — εἰς μίαν ἕκαστος τέχνην ἐν πόλει κεκτημένος ἀπὸ ταύτης ἅμα καὶ τὸ ζῆν κτάσθω — ἐθέμεθα δὲ δήπου καὶ πολλάκις ἐλέγομεν.. ὅτι ἕνα ἕκαστον ἐν δέοι ἐπιτηδεύειν τῶν περὶ τὴν πόλιν, εἰς ὃ αὐτοῦ ἡ φύσις ἐπιδειοτάτη πεφυκυῖα εἴη . . καὶ μὴν ὅτι γε τὸ τὰ αὑτοῦ πράττειν καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν δικαιοσύνη ἐστὶ — ἢ καὶ τοῦτο τοῖς ἔμπροσθεν ἔπεται, ὅτι εἷς ἕκαστος ἓν μὲν ἂν ἐπιτήδευμα καλῶς ἐπιτηδεύοι, πολλὰ δ' οὔ, ἀλλ' εἰ τοῦτο ἐπιχειροῖ, πολλῶν ἐφαπτόμενος πάντων ἀποτυγχάνοι ἄν, ὥστε εἶναί που ἐλλόγιμος; καὶ ἔτι γε τούτων . . φαίνεταί μοι εἰς σμικρότερα κατακεκερματίσθαι ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις, ὥστε ἀδύνατος εἶναι πολλὰ καλῶς μιμεῖσθαι, ἢ αὐτὰ ἐκεῖνα πράττειν, ὧν δὴ καὶ τὰ μιμήματά ἐστιν ἀφομοιώματα — ταῦτα ἡγούμενον, ἅπερ οἶδεν, εἰδέναι μόνα, πλείω δὲ μή. βελτίστη γοῦν καὶ σωφρονεστάτη τῶν ἕξεων αὕτη — οὐκ ἔστι διπλοῦς ἀνὴρ παρ' ἡμῖν οὐδὲ πολλαπλοῦς, ἐπειδὴ ἕκαστος ἓν πράττει . . οὐκοῦν διὰ ταῦτα ἐν μόνῃ τῇ τοιαύτῃ πόλει τόν τε σκυτοτόμον σκυτοτόμον εὑρήσομεν καὶ οὐ κυβερνήτην πρὸς τῇ σκυτοτομίᾳ, καὶ τὸν γεωργὸν γεωργὸν καὶ οὐ δικαστὴν πρὸς τῇ γεωργίᾳ, καὶ τὸν

1) Σοφοκλῆς, Φιλοκτήτης 902.

2) Δημόκριτος, ἀπόσπ. 142, ἔκδ. Mullach, Fragm. Philos. Graec. τόμ. 1, σελ. 349. Ἔτι ἀπόσπ. 143: Ὁ ἀντιλεγεόμενος καὶ πολλὰ λεσχηνευόμενος ἀφυὴς εἰς μάθησιν τῶν χρή.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πολεμικὸν πολεμικὸν καὶ οὐ χρηματιστὴν πρὸς τῇ πολεμικῇ, καὶ πάντας οὕτω—οὐ γὰρ δήπου Ὁμήρου γε τὸν θειότατον τε καὶ σοφώτατον ποιητὴν ἀγνοεῖν δοκεῖς, ὡς οὐχ οἷόν τε ἦν ἐπίστασθαι καλῶς. ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ὁ λέγων τὸν Μαργίτην πολλὰ μὲν ἐπίστασθαι, κακῶς δέ, φησι, πάντα ἠπίστατο . . πολλὰ μὲν ἠπίστατο ἔργα, κακὸν δὲ ἦν αὐτῷ ἐπίστασθαι πάντα ταῦτα » 1).

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης: « Ἓν γὰρ ὑφ' ἑνὸς ἔργον ἄριστ' ἀποτελεῖται· δεῖ δ' ὅπως γίνηται τοῦθ' ὁρᾶν τὸν νομοθέτην, καὶ μὴ προστάττειν τὸν αὐτὸν αὐλεῖν καὶ σκυτοτομεῖν — βέλτιον ἕκαστον ἔργον τυγχάνει τῆς ἐπιμελείας μονοπρακτούσης ἢ πολυπραγμονούσης » 2).

Καὶ ὁ Ξενοφῶν: « Οὗτοι κράτιστα ἕκαστα γίγνονται, οἳ ἂν ἀφέμενοι τοῦ πολλοῖς προσέχειν τὸν νοῦν ἐπὶ ἓν ἔργον τρέπωνται — Αἱ τέχναι διαφερόντως ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν ἐξειργασμέναι εἰσί . . ἐν μὲν γὰρ ταῖς μικραῖς πόλεσιν οἱ αὐτοὶ ποιοῦσι κλίνην, θύραν, ἄροτρον, τράπεζαν, πολλάκις δ' ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ οἰκοδομεῖ — ἀδύνατον οὖν πολλὰ τεχνώμενον ἄνθρωπον πάντα καλῶς ποιεῖν. ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις πόλεσι διὰ τὸ πολλοὺς ἑκάστου δεῖσθαι ἀρκεῖ καὶ μία ἑκάστῳ τέχνη εἰς τὸ τρέφεσθαι, πολλάκις δὲ οὐδ' ὅλη μία, ἀλλ' ὑποδήματα ποιεῖ ὁ μὲν ἀνδρεῖα, ὁ δὲ γυναικεῖα . . ἀνάγκη οὖν τὸν ἐν βραχυτάτῳ διατρίβοντα ἔργῳ τοῦτον καὶ ἄριστα δἰναγκάσθαι τοῦτο ποιεῖν » 3).

Καὶ ὁ Πλούταρχος: « Οὐ πάντα πάντων ἐστίν, ἀλλὰ δεῖ τῷ Πυθικῷ γράμματι πειθόμενον αὑτὸν καταμαθεῖν· εἶτα χρῆσθαι πρὸς ἓν ὃ πέφυκεν, καὶ μὴ πρὸς ἄλλον ἄλλοτε βίου ζῆλον ἕλκειν καὶ παραβιάζεσθαι τὴν φύσιν » 4).

Καὶ ὁ Ἀριστοφάνης: « Ἔρδοι τις ἦν ἕκαστος εἰδείη τέχνην » 5).

Καὶ ὁ Μένανδρος: « Πολὺ κρεῖττόν ἐστιν ἓν καλῶς μεμαθηκέναι ἢ πολλὰ φαύλως περιβεβλῆσθαι πράγματα » 6).

1) Κατὰ σειρὰν Πλάτων, Πολιτεία 370 B. 374 A. Νόμοι 846 D — 847 A. Πολιτεία 433 A. 394 E. 395 B. Σοφιστὴς 230 D. Πολιτεία 397 E. Ἀλκιβιάδης 2, 147 C. Ἔτι πρβλ. καὶ Πολιτ. 434 C. 453 B. Kingel Epicorum Graec. Fragm. Lipsiae 1877 σελ. 68, ἀπόσπ. 3 περὶ τοῦ Μαργίτου.

2) Ἀριστοτέλης, Πολιτικὰ 1273, 6, 9. 1299, α, 38. Πρβλ. αὐτόθ. καὶ 1252, 6, 1.

3) Ξενοφῶν, Κύρου Παιδεία 2, 1, 21 καὶ 8, 2, 5.

4) Πλούταρχος, Περὶ εὐθυμίας 472 C.

5) Ἀριστοφάνης, Σφῆκες 1431, ἔκδ. Dindorf.

6) Μένανδρος, ἀπόσπ. 683, Kock τόμ. 3, σελ. 197 καὶ ἐν τῷ Ἀνθολογίῳ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ 13, 15.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ ὁ Σιμπλίκιος: «Πᾶσα γὰρ πόλις τότε συμφερόντως ἑαυτῇ καὶ δικαίως οἰκεῖται, ὅταν ἕκαστος τῶν ἐν αὐτῇ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἐκπονῶν, μὴ πολυπραγμονῇ, ἀλλ' ὁ μὲν χαλκεὺς καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος τῶν τοιούτων τὸ ἑαυτοῦ ἔργον χρήσιμον τῇ πόλει παρέχει» . .1).

Καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν ταῖς παροιμίαις αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον: «Δεῖ κώπην ἐλαύνειν μαθόντα — τὸ πολλὰ πράττειν ἐστὶ πανταχοῦ σαπρόν — τὸ πολλὰ πράττειν οὐκ ἐν ἀσφαλεῖ βίῳ — τὸν φρουρὸν δεῖ φρουρεῖν, τὸν ἐρῶντα δεῖ ἐρᾶν — ἣν ἔλαχες Σπάρταν, ταύτην κόσμει — λίθος κυλιόμενος φῦκος οὐ ποιεῖ — ὁ δύο πτῶκας διώκων οὐδέτερον καταλαμβάνει — ὁ δυεῖν ἐπιθυμήσας οὐδετέρου ἔτυχεν — ψιλὸς ὀφθήσει πολλοῖς ἀσχολούμενος 2) — Θέλει τέχνη τ' ἄργανο — δυὸ χειμωνικὰ σὲ μιὰ μασχάλη — ἢ παππᾶς παππᾶς ἢ ζευγᾶς ζευγᾶς ἢ καθάριος μυλωνᾶς — ὅποιος κυνηγᾷ δυὸ λαγοὺς κανένα δὲν πιάνει — Ὅποιος ἀνακατόνεται σὲ πολλά, λίγα βγάζει πέρα — πολυτεχνίτης καὶ ἐρημοκαλυβήτης — ποῦ πᾷς κακὴ τύχη; Στοῦ πολυτεχνίτη τὸ σπίτη — στοῦ πολυτεχνίτη τὸ σπίτι συμφορὰ καὶ καταδίκη — πουλοπιάστης καὶ ψαρᾶς ἔρημο τὸ σπίτι του — ψαρᾶς καὶ πουλοπιάστης ἔρημο καλύβι ἔχει καὶ γδυμνὰ παιδιὰ» κτλ.κτλ.

Καὶ ὁ Κικέρων: «Ἀρίστη παραίνεσις ἡ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ταύτῃ παροιμίᾳ: Ἔρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην» 3).

Καὶ ὁ πολὺς Herbart: «Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐθεώρησεν ἀναγκαίαν τὴν κατανομὴν τῆς ἐργασίας, ὅπως ἕκαστος καλῶς ἐπεξεργάζηται ὅ τι κατασκευάζει — πάντες πρέπει ἐρασιτέχναι εἰς πάντα νὰ εἶνε, ἕκαστος ὅμως πρέπει νὰ εἶνε τέλειος εἰς ἓν ἔργον» 4).

Ὁ δὲ πολὺς Lotze βαθύτατα ἐφιλοσόφησε περί τε τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως τῆς ἐργασίας καὶ περὶ τῆς μεγίστης ἐπιδράσεως, ἣν ἀσκεῖ

1) Σιμπλίκιος, Ἐξήγησις εἰς Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον, κεφ. 54, ἔκδ. Dübner, σελ. 64, στίχ. 27 καὶ ἑξ.

2) Παροιμιογράφοι, Appendix Proverbiorum 4, 83. Μακάριος 8, 39 μετὰ τῆς ὑποσελιδ. σημ. 8, 43. Διογενειανὸς 8, 46. Ἀποστόλιος 8, 59. 10, 72. 12, 33. 33 α.

3) Cicero, Tusculan. disputation. 1, 18, 41: Bene enim illo Graecorum proverbio praecepitur: Quam quisque norit autem in hac se exerceat. Ἴδ. καὶ Παροιμιογρ. τόμ. 2, σελ. 219, σημ. 39.

4) Herbart, Allgemeine Pädagogik, βιβλ. 1, κεφ. 2, § 2. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 84 καὶ 85: Die menschliche Geselschaft hat längst *Theilung der Arbeit* nöthig gefunden, damit jader das, was er *fertigt recht machen könne* . . Alle müssen Liebhaber für Alles, *Jeder muss Virtuose in einem Fache sein.*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὕτη τε καὶ ἡ κατανομὴ αὐτῆς εἰς διάφορα ἐπαγγέλματα καὶ ἡ ἀποκλειστικὴ ἐξάσκησις καὶ ἀφοσίωσις εἰς αὐτὰ ἐπί τε τῆς ἠθικοποιήσεως τῆς κοινωνίας καὶ ἐπὶ τῆς διακοσμήσεως τοῦ βίου ἐν τῷ Μικροκόσμῳ αὐτοῦ 1).

Ἡ δὲ ἐπιτροπὴ τῶν ἐν Λειψίᾳ διευθυντῶν τῶν σχολείων συμπεριέλαβεν αὐτὸν δὴ τοῦτον τὸν ἐνταῦθα παρ' ἡμῖν κακιζόμενον Αἰσώπειον μῦθον «Ὄνος καὶ λύκος» ἐν τῷ Γερμανικῷ αὐτῶν Ἀναγνωσματαρίῳ 2).

Λοιπὸν πάντες, ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι σήμερον, ὁμοφωνοῦσιν περὶ τῆς πολυτίμου ἀξίας τοῦ ἐν τῷ εἰρημένῳ Αἰσωπείου μύθου διδάγματος. Πρὸς πάντας τούτους διαφωνοῦσι μόνον οἱ παρ' ἡμῖν κ. κριταί, φαῦλον τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ θεωροῦντες. Διὰ τί;

Ἰδοὺ διατί!

«Ἡ ψυχὴ ὑπὸ ἀμετρίας παθῶν ἐξίσταται τῶν λογισμῶν, καὶ δόξαι τότε αὐτῇ ψευδεῖς καὶ πονηραὶ παρὰ τὴν αὐτῆς φύσιν διανίστανται, αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ τῶν μεθυόντων πάθος, οἷς ἡ πλησμονὴ ἐπεγείρασα τὰ ἔνδον νοσήματα, ὥσπερ ἐκ φωλεοῦ ἑρπετά, συγχεῖ τὸν νοῦν, καὶ φθέγγεσθαι προσαναγκάζει τὰς τῶν ἑρπετῶν τούτων φωνάς» 3)

«Ὅμοια πρὸς τ' ἀνωτέρω διδάσκει καὶ ὁ 17ος μῦθος «ἐρίφιον καὶ λύκος».

Ὁ μῦθος οὗτος εἶνε ὁ Αἰσώπειος μῦθος «Ἔριφος καὶ λύκος» 4), διδάσκων τὰ αὐτὰ πολύτιμα διδάγματα τοῖς ἄνω καταλεχθεῖσι καὶ ἐξελέγχων τὴν αὐτὴν δεινὴν διαστροφὴν τῶν φρενῶν τῶν ἡμετέρων κριτῶν.

«Διὰ τοῦ μύθου «τράγος καὶ ἀλώπηξ» μέλλουσι νὰ διδαχθῶσιν οἱ παῖδες τὰς πονηρὰς σκέψεις καὶ πράξεις τῆς ἀλώπεκος, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, τὸν ἐμπαιγμόν, τὴν ἐπιχαιρεκακίαν καὶ ἐν γένει τὴν κακίαν, ἥτις μάλιστα καὶ θριαμβεύουσα παρίσταται παρὰ τοὺς στοιχειωδεστέρους παιδαγωγικοὺς κανόνας. Τὸν μῦθον τοῦτον ὡς καὶ τὸν

1) Lotze, Mikrokosmus, Leipzig 1866, τόμ. 2, σελ. 436-437. τόμ. 3, σελ. 252-272 καὶ ἰδίως σελ. 252. 253. 255. 260. 270. πρβλ. καὶ σελ. 441.

2) Deutsches Lesebuch *v. einer Komission der Schuldirectoren Leipzigs* I Stufe, ἔκδ. 1893, σελ. 105, ἀριθ. 162.

3) Μάξιμος ὁ Τύριος, λόγ. 33, 5.

4) Εἷς τῶν 68 *ἀρίστων* Αἰσωπείων μύθων. Ἴδ. ἀν. σελ. 378, σημ. 1. (Halm 134. Κοραῆς 94 καὶ σελ. 318).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀκόλουθον «Κλέπτης καὶ ξενοδόχος» ὑπάγει ὁ συγγραφεὺς ὑπὸ τὸ κεφάλαιον Φρόνησις καὶ ἀφροσύνη. Θὰ ἤρμοζον ὅμως ἀμφότεροι οὗτοι οἱ μῦθοι, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι, μᾶλλον εἰς κεφάλαιον ἐπιγραφόμενον «Ἡ κακία καὶ ἡ πονηρία θριαμβεύουσαι». Ὅπως ἐκεῖ ἡ πονηρὰ καὶ ἡ κακὴ ἀλώπηξ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐδὲν κακὸν πάσχει ὁ αἰσχρὸς καὶ δόλιος κλέπτης, ἀλλὰ τοὐναντίον θριαμβεύει, τιμωρεῖται δὲ ὁ ξενοδόχος αὐτός, ὃν ὁ συγγραφεὺς ὡς ἐπίμετρον παριστᾷ ἐν ἀρχῇ τοῦ μύθου ὡς πολὺ καλόν».

«Τὸ μὴ ἀξιοῦν ἁμαρτάνειν τοὺς φαύλους μανικόν· ἀδυνάτου γὰρ ἐφίεται» 1).

Οἱ μῦθοι οἱ οὑτωσὶ ἀθέως ἐκφαυλιζόμενοι ἐνταῦθα εἶνε δύο τῶν 68 ἀρίστων Αἰσωπείων μύθων «Τράγος καὶ ἀλώπηξ» καὶ «Κλέπτης καὶ πανδοχεὺς» ἢ «Κλέπτης καὶ ξενοδόχος» 2) διδάσκοντες, ὡς παντὶ τῷ μὴ σεσαλευμένον τὸν ἐγκέφαλον ἔχοντι δῆλον, ταῦτα τὰ πολύτιμα βιωτικὰ διδάγματα: «Οὐδέποτε πρέπει ἄνευ προηγουμένης ἐμβριθοῦς καὶ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως τοῦ δυνατοῦ ἢ μὴ δυνατοῦ τοῦ σκοπουμένου πρὸς ἐκτέλεσιν πράγματος ἀφρόνως νὰ ῥίπτηταί τις εἰς τὴν ὅντωσιν αὐτοῦ. Οὐδέποτε πρέπει τις νὰ εἶνε τόσον ἀπερίσκεπτος, ὥστε εἰς τοὺς πρώτους τυχόντας λόγους τοῦ πρώτου τυχόντος ἀνθρώπου νὰ πιστεύῃ. Ὅλεθρος ἐπακολουθεῖ εἰς πᾶσαν ἐπιπολαιότητα καὶ εὐπιστίαν, ὅτε ἡ μετάνοια εἶνε ἀνωφελὴς πλέον» — Διδάγματα ὀρθότατα καὶ βιωφελέστατα, πολλαχόθεν ἐκ πολλῶν σεμνῶν στομάτων ἀκουόμενα:

Λέγει κατὰ τῆς **ἐπιπολαιότητος** ὁ Θεόγνις (633):

Βουλεύου δὶς καὶ τρίς, ὅ τοι κ' ἐπὶ τὸν νόον ἔλθῃ·
ἀτηρὸς γάρ τοι λάβρος ἀνὴρ τελέθει.

Λέγει ὁ Αἰσχύλος (ἀπόσπ. 258 Dindorf):

Οὐ χρὴ ποδώκη τὸν τρόπον λίαν φορεῖν·
σφαλεὶς γὰρ οὐδεὶς εὖ βεβουλεῦσθαι δοκεῖ.

Λέγει ὁ Σοφοκλῆς (Οἰδ. τύρ. 617):

Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς.

Λέγει ὁ Εὐριπίδης (ἀπόσπ. 1019. Dindorf):

Τὸ δ' ὠκὺ τοῦτο καὶ τὸ λαιψηρὸν φρενῶν
εἰς πημονὰς καθῆκε πολλὰ δὴ βροτούς.

Λέγει ὁ Ἡρόδοτος (7, 10, 6): Ἐπειχθῆναι μέν νυν πρῆγμα τίκτει

1) Μάρκος Ἀντωνῖνος τῶν εἰς ἑαυτὸν 11, 18, δέκατον.
2) Halm, Αἰσωπείων μύθ. συναγ. ἀριθ. 45. 196. καὶ 196 6.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σφάλματα, ἐκ τῶν ζημίαι μεγάλαι φιλέουσι γίνεθαι, ἐν δὲ τῷ ἐπισχεῖν ἔνεστι ἀγαθά, εἰ μὴ παραυτίκα δοκέοντα εἶναι, ἀλλ' ἀνὰ χρόνον ἐξεύροι τις ἄν. — Λέγει ὁ Ξενοφῶν (Οἰκονομ. 11, 8): Οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἄνευ . . τοῦ γιγνώσκειν τε ἃ δεῖ ποιεῖν καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ταῦτα περαίνηται οὐ θεμιτὸν ἐποίησαν εὖ πράττειν. — Λέγει ὁ Θουκυδίδης (3, 42, 1): Νομίζω τε δύο τὰ ἐναντιώτατα ταῦτα εὐβουλίᾳ εἶναι, τάχος τε καὶ ὀργήν, ὧν τὸ μὲν μετ' ἀνοίας φιλεῖ γίγνεσθαι, τὸ δὲ μετ' ἀπαιδευσίας καὶ βραχύτητος γνώμης. — Λέγει ὁ Ἀντιφῶν (Περὶ τοῦ Ἡρώδου φόνου 94): Οὔ τοι τῶν ἐπειγομένων ἐστὶ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τῶν εὖ βουλευομένων.

Κατὰ δὲ τῆς **εὐπιστίας** πόσοι δὲν λαλοῦσιν;

Ὁ Ἡσίοδος (ἔργα καὶ ἡμέρ. 372): Πίστεις δ' ἄρα ὁμῶς καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας.

Ὁ Σόλων (ἀπόσπ. 42, Bergk τόμ. 2, σελ. 59):

Πεφυλαγμένος ἄνδρα ἕκαστον ὅρα,
μὴ κρυπτὸν ἔχων ἔγχος κραδίῃ
φαιδρῷ σε προσεννέπῃ προσώπῳ,
γλῶσσα δέ οἱ διχόμυθος ἐκ μελαίνης φρενὸς γεγωνῇ.

Ὁ Ἐπίχαρμος (ἀπόσπ. 255, Mullach τόμ. 1, σελ. 144):

Νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.

Ὁ Πίνδαρος (ἀπόσπ. 233, Bergk σελ.):

Πιστὸν δ' ἀπίστοις οὐδέν.

Ἡ Πράξιλλα (ἀπόσπ. 4, Bergk τόμ. 3, σελ. 567):

Ὑπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίον, ὦ 'ταῖρε, φυλάσσεο.

Ὁ Εὐριπίδης (Ἑλένη 1617, Dindorf):

Σώφρονος δ' ἀπιστίας
οὐκ ἔστιν οὐδὲν χρησιμώτερον βροτοῖς.

Ὁ Δημόκριτος (ἀπ. 169, Mullach τόμ. 1, σελ. 350):

Μὴ πᾶσι, ἀλλὰ τοῖσι δοκίμοισι πιστεύειν· τὸ μὲν γὰρ εὔηθες, τὸ δὲ σωφρονέοντος.

Οἱ κωμικοὶ (ἀδέσποτα, ἀπόσπ. 1327, Kock 3, 530):

Πολλ' ἀπιστία δέδρακεν ἀγαθὰ καὶ πίστις κακά

Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν τοῖς ἄσμασιν αὐτοῦ:

Ὑπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίος, ὦ 'ταῖρ', ὑποδύεται·
φράζευ, μή σε βάλῃ· τῷ δ' ἀφανεῖ πᾶς ἔπεται δόλος 1).

1) Σκόλιον Πραξίλλης 23, Bergk τόμ. 3, σελ. 650.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν ταῖς παροιμίαις αὐτοῦ:

Ὑπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίος — Ὑπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίος καθεύδει — Ὑπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίος εὕδει 1).

Ὅτι δὲ ἡ μετάνοια μετὰ τὸ ἐξ ἀφροσύνης πάθημα εἶνε ἀνωφελής, λέγει ὁ Ὅμηρος (Ἰλιάδ. Ρ 32):

Ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω.

Καὶ ὁ Ἐπίχαρμος (ἀπ. 269, Mullach 1, 145):

Οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα τὸν σοφόν 2).

Πάντων τούτων τῶν ἐξόχων πνευμάτων τὰ πολύτιμα διδάγματα ἐγκλείουσιν οἱ ἐνταῦθα ἐκφαυλιζόμενοι ἄριστοι οὗτοι Αἰσώπειοι μῦθοι, ὧν τὸν ἕτερον μάλιστα, «τράγος καὶ ἀλώπηξ», ἀναγινώσκουσι νῦν μυριάδες μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις τοῦ Vogel, Fechner, Klussmann, Verein praktischer Schulmänner, Otto Schulz - Bohm 3) καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Sostmann, τοῦ Keck καὶ τοῦ Dietlein 4).

«Εἰς νεαροὺς παῖδας μείζων ἔσται ἡ ἠθικὴ ζημία, ἡ ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς εὐδοκιμούσης κακίας, ἢ ἡ σύνεσις, ἣν τάχα θὰ προσκτήσωνται τοῦ νὰ μὴ πιστεύωσι τοῦ λοιποῦ εἰς μωρίας. Ἀπὸ τῶν μωριῶν, αἵτινες μαστίζουσι τὸ ἀνθρώπινον γένος, οὐδαμῶς θὰ δυνηθῇ νὰ σώσῃ τοὺς παῖδας ἡμῶν ὁ ἐν λόγῳ μῦθος, οὔτε ἄλλος τις, ἀλλ' ἡ θετικὴ γνῶσις τοῦ κόσμου καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, εἰς τὰ ὁποῖα αἱ τιμωρίαι ἀναφέρονται. Τὸ αὐτὸ δὲ ἀληθεύει καὶ περὶ πάσης ἄλλης διδασκαλίας. Διὸ ὤφειλε καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ κρινομένου βιβλίου νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς παῖδας περὶ φρονήσεως μὲν προκειμένου,

1) Ζηνόβιος 6, 20. Διογενειανὸς 8, 59.

2) Παράβαλε καὶ τὸ παρὰ Ἰωάν. τῷ Στοβαίῳ (3, 64) τοῦ Γαίου ὑπὲρ δεσποτῶν: Σωφρονέστερον δὲ οἶμαι τοῦ μετὰ τὸ παθεῖν ἐγκαλεῖν τὸ πρὶν παθεῖν φυλάξασθαι τὸ μὴ παθεῖν. Ἴδ. περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ Ἀποστόλιον 15, 87 c.

3) Vogel, Des Kindes zweites Schulbuch, 6 Aufl. σελ. 156, ἀριθ. 75. — *Fechner*, Ausgub. A. 10 Aufl. 1879, σελ. 71, ἀρ. 23. — *Klussmann*, Auflag. 3, ἔτ. 1879, σελ. 86, ἀρ. 98. — *Ver. praktis. Schulmäner*, I Theil 1886, σελ. 89, ἀρ. 69. — *Schulz - Bohm*, Ausgab. C. 1887, ἀρ. 9, σελ. 129.

4) *Sostmann*, Deuts. Leseb. für Mittelklassen der Bügerschulen und Oberklassen der Volkschulen 1864, σελ. 130, ἀρ. 47. — *Keck*, Nordeuts. Leseb. 19 ἔκδ. 1890, σελ. 52, ἀρ. 92. — *Dietlein*, Deuts. Leseb. für mehrklassige Bürger- und Volkschule, I Unterstuf. 1895, σελ. 52, ἀρ. 103.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συγκεκριμένας περιπτώσεις φρονήσεως καὶ δὴ οὐχὶ τράγων καὶ λύκων. Περὶ ταπεινοφροσύνης δέ, συγκεκριμένας περιπτώσεις ταπεινοφροσύνης ὡς ἀρετῆς ἀνθρωπείας, καὶ οὕτω καθεξῆς· ἡ ἐκ τούτων ὠφέλεια τῶν παίδων ἤθελεν εἶσθαι τότε καὶ ἄμεσος καὶ πραγματική. Ἡ Ἱερὰ Γραφή, τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς καὶ ἡ πάτριος ἡμῶν ἱστορία γέμει λαμπροτάτων παραδειγμάτων ἀρετῆς ἀνθρώπων· ὁ συγγραφεὺς ὅμως τοῦ ὑπὸ κρίσιν Ἀναγνωσματαρίου ἀφῆκε τοὺς στίλβοντας τούτους ἀδάμαντας, παρέλιπε νὰ διδάξῃ ἀναφανδὸν καὶ παρρησίᾳ αὐτὴν τὴν ζῶσαν ἀρετήν, προετίμησε δὲ μᾶλλον νὰ διδάξῃ ἀρετὴν ἀμφιβόλου ἀξίας, καὶ ταύτην δι' ἀλληγοριῶν καὶ μύθων».

Ἀλλ' «ὁ συγγραφεὺς τοῦ ὑπὸ κρίσιν Ἀναγνωσματαρίου» ἐξεπαιδεύθη ἐπὶ χρόνον μακρὸν ἐν Εὐρώπῃ δι' ἐθνικῶν χρημάτων, καὶ θὰ ἦτο σφόδρα ἐπονείδιστον νὰ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς καὶ φιλοσοφικοῖς καὶ φιλολογικοῖς μαθήμασιν ἀκατάρτιστος, ὥστε νὰ ἔχῃ ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ ὅ,τι καὶ ὁ εἰκαιότατος τῶν ξυλοσχιστῶν καὶ ὁ κακοδαιμονέστατος τῶν ἐμβροντήτων. Ἔπρεπε νὰ εἶνε μόνος ἐπὶ τοῦ πλανήτου τούτου, πρὸς δὲ καὶ ἐμβρόντητος, ὥστε νὰ ἐκστομίζῃ ὅ τι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶσσαν ἔπος ἔλθῃ καὶ νὰ γνωμοτυπῇ μετὰ προπετείας, μεθ' ἧς οἱ ἐνταῦθα διὰ τοῦ στόματος τῶν χαριεστάτων κριτῶν ἡμῶν περὶ αὐτοὺς συναγελαζόμενοι λεπτοὶ καὶ ξηροὶ λόγιοι ληροῦσιν. Ἀφοῦ ὅμως σὺν τοῖς ἄλλοις ὑπάρχουσι καὶ μυριάδες σοφῶν ἀνδρῶν ἐν τῷ πλανήτῃ τούτῳ, καὶ ἀφοῦ δόξα τῷ Θεῷ δὲν ἐσαλεύθη ἀκόμη ὁ ἐγκέφαλος αὐτοῦ, ὤφειλεν οὐ μόνον νὰ μὴ ληρῇ ὡς ἀπ' ὄνου πεσών, ἀλλὰ καὶ τὰ τοιαῦτα ληρήματα ὡς βλασφημίας ἀνιέρους καὶ ὡς ὕβρεις αὐθάδεις πρὸς τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον νὰ βδελύσσηται καὶ νὰ μαστίζῃ.

Πᾶσα πρότασις τῆς ἐνταῦθα κατὰ λέξιν ἀντιγραφείσης κακοκρισίας ταύτης τῶν ἡμετέρων κ. κ. κριτῶν εἶνε καὶ μία βλασφημία κατὰ τῆς Ἐπιστήμης καὶ μία ὕβρις πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον.

Βλασφημία ὅτι ἐν τοῖς Αἰσωπείοις μύθοις εὐδοκιμεῖ που ἡ κακία — ὕβρις ὅτι ἡ παιδεία τῶν νέων δύναται νὰ συντελεσθῇ ποτε δι' οἱουδήποτε ἀδιακρίτως λόγου, εἴτε μυθικοῦ εἴτε πραγματικοῦ — βλασφημία ὅτι μόνον ἡ θετικὴ γνῶσις τοῦ κόσμου καὶ τῶν πραγμάτων κέκτηται τὸ ἀπόλυτον τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως κράτος, οὐδεμία δὲ οὐδενὸς ἄλλου μαθήματος γνῶσις, οὐδ' ἴχνος τοιαύτης ἔχει — ὕβρις ὅτι πρέπει νὰ προσφέρωνται εἰς τοὺς παῖδας πρὸς διδασκαλίαν ἠθικὴν μόνον συγκεκριμέναι περιπτώσεις, οὐδέποτε δὲ μῦ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θοι Αἰσώπειοι — βλασφημία τὸ ἀξιοῦν νὰ ἐγκαταμιγνύηται ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἡ Ἱερὰ Γραφὴ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον — δημοκοπία καὶ δὴ τοῦ ἀηδεστάτου εἴδους νὰ φέρηται εἰς τὸ στόμα ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ «ἡ πάτριος ἡμῶν Ἱστορία, ἥτις γέμει λαμπροτάτων παραδειγμάτων ἀρετῆς ἀνθρωπίνης» — ὕβρις καὶ βλασφημία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους πάντα τὰ λεγόμενα ταῦτα!

Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι εἶνε ἓν τῶν τιμαλφεστάτων κειμηλίων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, κληροδοτηθὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ἐπιδρῶν παιδευτικῶς καὶ ἐξανθρωπιστικῶς ἐπὶ τῶν μὴ ἀνεπτυγμένων ἀνθρώπων, ἐπὶ τῶν παιδαρίων δηλ. καὶ τοῦ λαοῦ οὕτως, ὅπως σύμπαντες οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ὁμοῦ καὶ σύμπαντα τὰ ἱερὰ βιβλία ὁμοῦ ἐπὶ τῶν ἀνεπτυγμένων ἀνθρώπων. Τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων τὸ ἀνθρωπιστικὸν ἀκέραιον καὶ τὸ πνεῦμα τῶν Ἱερῶν Γραφῶν τὸ ἠθοποιὸν ἀπαραμείωτον διαπνέει αὐτοὺς κατὰ τρόπον μάλιστα χαριέστατον καὶ εὐνοητότατον ἐξαγγελλόμενον. Τοῦτο πολλάκις ἐλέχθη ἐνταῦθα καὶ ποιά τις ἀπόπειρα ἀλλαχοῦ γίνεται πρὸς ἐναργεστάτην κατάδειξιν αὐτοῦ 1). Τὸ διισχυρίζεσθαι δὲ ὅτι ἐν αὐτοῖς εὐδοκιμεῖ που ἡ κακία ἐλέγχει ἄγνοιαν τῶν πραγμάτων παχυλήν, ἐλέγχει τοῦ νοῦ ἀμβλύτητα μεγάλην, ἐλέγχει πώρωσιν ψυχικὴν οἰκτράν, ἐλέγχει βλάσφημον ψυχικὴν διάθεσιν ἐπαίσχυντον.

«Ἀπὸ δὲ τῶν μωριῶν, αἵτινες μαστίζουσι τὸ ἀνθρώπινον γένος» οὐ μόνον οἱ μῦθοι δὲν δύνανται νὰ σώσωσι τοὺς παῖδας, ἀλλ' οὐδεὶς λόγος ἀνεξαιρέτως, οὐδ' οἱ θειότατοι ἀκόμη. Οὐδεὶς παιδαγωγικὸς τρόπος ἀνεξαιρέτως, οὐδ' οἱ παιδευτικώτατοι ἀκόμη.

Ἡ ἐν τῇ ὀρθογνωμοσύνῃ καὶ ὀρθοπραγίᾳ παιδεία τῶν νέων γενεῶν δὲν ἐξαρτᾶται οὔτε ἐκ τῶν λόγων οὔτε ἐκ τῶν βιβλίων οὔτε ἐκ τῶν διδασκάλων οὔτε ἐκ τῶν σχολείων τόσον, ὅσον κοινῶς νομίζουσιν οἱ ἀνιστόρητοι καὶ ἀφιλοσόφητοι τῶν ἀνθρώπων. Αὕτη ἐξαρτᾶται, ὡς οἱ ἐμβαθύναντες εἰς τὰ πράγματα ταῦτα τοῦ κόσμου ἐπίστανται, ἐκ παραγόντων ὅλως διαφόρων τῶν κοινῶς ὑπὸ τῶν κοινῶν ἀνθρώπων ἐν τιμῇ ὄντων. Ἐξαρ-

1) Ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη καὶ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τᾶται ἐκ τοῦ ἤθους τῶν ἀρχόντων τῆς πολιτείας, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἤθους τῶν πρεσβυτέρων, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἤθους τῆς κοινωνίας, ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν περὶ τιμῆς καὶ τιμωρίας διατάξεων τῶν καθεστώτων νόμων καὶ ἔσχατον —τούτων πάντων προϋπαρχόντων—ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἀρίστων λόγων καὶ παιδευμάτων.

Λέγει ὁ Σιμωνίδης: «Πόλις ἄνδρα διδάσκει» 1).

Λέγουσιν οἱ Πυθαγόρειοι: «Ξενόφιλος ὁ Πυθαγορικὸς ὑπό τινος ἐρωτηθεὶς πῶς ἂν μάλιστα τὸν υἱὸν παιδεύσειεν, εἶπεν, εἰ πόλεως εὐνομουμένης γενηθείη» 2).

Λέγει ὁ Δημόκριτος: «Πόλις γὰρ εὖ ἀγομένη μεγίστη ὄρθωσίς ἐστι καὶ ἐν τούτῳ πάντα ἔνι, καὶ τούτου σωζομένου πάντα σώζεται, καὶ τούτου φθειρομένου τὰ πάντα διαφθείρεται» 3).

Λέγει ὁ Αἰσχίνης: «Τί δ' ὄφελος παιδαγωγοὺς τρέφειν ἢ παιδοτρίβας καὶ διδασκάλους τοῖς παισὶν ἐφιστάναι, ὅταν οἱ τὴν τῶν νόμων παρακαταθήκην ἔχοντες πρὸς τὰς αἰσχύνας κατακάμπωνται; Εὖ γὰρ ἴστε, ὅτι οὐχ αἱ παλαῖστραι οὐδὲ τὰ διδασκαλεῖα οὐδ' ἡ μουσικὴ μόνον παιδεύει τοὺς νεωτέρους, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τὰ δημόσια κηρύγματα. Κηρύττεταί τις ἐν τῷ θεάτρῳ, ὅτι στεφανοῦται ἀρετῆς ἕνεκα καὶ ἀνδραγαθίας καὶ εὐνοίας ἄνθρωπος ἀσχημονῶν τῷ βίῳ καὶ βδελυρός· ὁ δέ γε νεώτερος ταῦτα ἰδὼν διεφθάρη. Δίκην τις διέδωκε πονηρός . . οἱ δέ γε ἄλλοι πεπαίδευνται. Τἀναντία τις ψηφισάμενος τῶν καλῶν καὶ δικαίων, ἐπανελθὼν οἴκαδε παιδεύει τὸν υἱόν· ὁ δέ γε εἰκότως οὐ πείθεται, ἀλλὰ τὸ νουθετεῖν ἐνταῦθα ἐνοχλεῖν ἤδη καὶ δικαίως ὀνομάζεται» 4).

Λέγει ὁ Λυκοῦργος: «Δύο γὰρ ἐστι τὰ παιδεύοντα τοὺς νέους, ἥ τε τῶν ἀδικούντων τιμωρία καὶ ἡ τοῖς ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖς διδομένη δωρεά. πρὸς ἑκάτερον δὲ τούτων ἀποβλέποντες τὴν μὲν διὰ τὸν φόβον φεύγουσι, τῆς δὲ διὰ τὴν δόξαν ἐπιθυμοῦσιν» 5).

Λέγει Ἀνδρόνικος ὁ Ρόδιος: «Ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἐθῶν καὶ ἔργων καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται· γίνεται μὲν

1) Σιμωνίδης, ἀπόσπ. 67, ἔκδ. Begk, τόμ. 3, σελ. 418.
2) Πυθαγορείων γνῶμαι 62, Mullach τόμ. 1, σελ. 503.
3) Δημόκριτος, Moralia fragm. 212, Mullach τόμ. 1, σελ. 353.
4) Αἰσχίνης, Κατὰ Τιμάρχου 178. Κατὰ Κτησιφῶντος 246.
5) Λυκοῦργος, Κατὰ Λεωκράτους 10, κεφ. 3, σελ. 149.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀγαθῶν ὄντων τῶν ἐθῶν, φθείρεται δὲ ἀπὸ τῶν ἐναντίων, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη» 1).

Λέγει Τίμαιος ὁ Λοκρός: «Ἱκανὰ δὲ τὰ ἔθεα, ἐν οἷς ἂν ἐντραφῶσι κατὰ πόλιν ἢ οἶκον, καὶ ἃ καθ' ἡμέραν δίαιτα, θρύπτοισα τὰν ψυχὰν ἢ ῥωννῦσα πότ' ἀλκάν» 2).

Λέγει ὁ Πλάτων: «Οὐκ ἂν ποτε γένοιτο εὐδαίμων οὔτε πόλις οὔτ' ἀνὴρ οὐδείς, ὃς ἂν μὴ μετὰ φρονήσεως ὑπὸ δικαιοσύνης διαγάγῃ τὸν βίον, ἤτοι ἐν αὐτῷ κεκτημένος ἢ ὑσίων ἀνδρῶν ἀρχόντων ἐν ἤθεσι τραφείς τε καὶ παιδευθεὶς ἐνδίκως. — Ὁ δ' ἔμφρων νομοθέτης τοῖς πρεσβυτέροις ἂν μᾶλλον παρακελεύοιτο αἰσχύνεσθαι τοὺς νέους, καὶ πάντων μάλιστα εὐλαβεῖσθαι, μή ποτέ τις αὐτὸν ἴδῃ τῶν νέων ἢ ἐπακούσῃ δρῶντα ἢ λέγοντά τι τῶν αἰσχρῶν, ὡς ὅπου ἀναισχυντοῦσι γέροντες, ἀνάγκη καὶ νέους ἐνταῦθα εἶναι ἀναιδεστάτους. Παιδεία γὰρ νέων διαφέρουσά ἐστιν ἄμα καὶ αὐτῶν οὐ τὸ νουθετεῖν, ἀλλ' ἅπερ ἂν ἄλλον νουθετῶν εἴποι τις, φαίνεσθαι ταῦτα αὐτὸν δρῶντα διὰ βίου. — Ἡ ψυχή . . ποικίλλει μὲν εἴδη δυσκολίας καὶ δυσθυμίας παντοδαπά, ποικίλλει δὲ θρασύτητός τε καὶ δειλίας, ἔτι δὲ λήθης ἅμα καὶ δυσμαθείας. πρὸς δὲ τούτοις, ὅταν οὕτω κακῶς παγέντων πολιτεῖαι κακαὶ καὶ λόγοι κατὰ πόλεις ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ λεχθῶσιν, ἔτι δὲ μαθήματα μηδαμῇ τούτων ἰατικὰ ἐκ νέων μανθάνηται, ταύτῃ κακοὶ πάντες οἱ κακοὶ διὰ δύο ἀκουσιώτατα γιγνόμεθα· ὧν αἰτιατέον μὲν τοὺς φυτεύοντας ἀεὶ τῶν φυτευομένων μᾶλλον καὶ τοὺς τρέφοντας τῶν τρεφομένων, προθυμητέον μήν, ὅπῃ τις δύναται, καὶ διὰ τροφῆς καὶ δι' ἐπιτηδευμάτων μαθημάτων τε φυγεῖν μὲν κακίαν, τοὐναντίον δὲ ἑλεῖν. — Πόλιν, ὡς ἔοικε, τὴν μέλλουσαν σώζεσθαί τε καὶ εὐδαιμονήσειν εἰς δύναμιν ἀνθρωπίνην δεῖ καὶ ἀναγκαῖον τιμάς τε καὶ ἀτιμίας διανέμειν ὀρθῶς» 3).

Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης: «Εἰ μὲν οὖν ἦσαν οἱ λόγοι αὐτάρκεις πρὸς τὸ ποιῆσαι ἐπιεικεῖς, πολλοὺς ἂν μισθοὺς καὶ μεγάλους δικαίως ἔφερον, κατὰ τὸν Θέογνιν, καὶ ἔδει ἂν τούτους πορίσασθαι· νῦν δὲ

1) Ἀνδρόνικος ὁ Ῥόδιος, Ἠθικῶν Νικομαχείων παράφρασις, βιβλ. 6'. κεφ. α'. Fragment. Philos. Graec. Mullach τόμ. 3, σελ. 331.

2) Λοκρῶ Τιμαίῳ περὶ ψυχᾶς κόσμω καὶ φύσιος 103 B. Πλάτωνος ἔκδ. C. Fr. Hermann, Lipsiae 1870, τόμ. 4, σελ. 419.

3) Πλάτων, Ἐπιστολὴ 7, 335. Νόμοι 729 B. Τίμαιος 87 A καὶ ἑξ. Νόμοι 697 B.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φαίνονται προτρέψασθαι μὲν καὶ παρορμῆσαι τῶν νέων τοὺς ἐλευθερίους ἰσχύειν, ἤθός τ' εὐγενὲς καὶ ὡς ἀληθῶς φιλόκαλον ποιῆσαι ἂν κατακώχιμον ἐκ τῆς ἀρετῆς, τοὺς δὲ πολλοὺς ἀδυνατεῖν πρὸς καλοκἀγαθίαν προτρέψασθαι· οὐ γὰρ πεφύκασιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν, ἀλλὰ φόβῳ, οὐδ' ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ τὸ αἰσχρόν, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας. . τοῦ δὲ καλοῦ καὶ ὡς ἀληθῶς ἡδέος οὐδ' ἔννοιαν ἔχουσιν, ἄγευστοι ὄντες· τοὺς δὲ τοιούτους τίς ἂν λόγος μεταρρυθμίσαι; » 1)

Τὰ αὐτὰ δὲ ἐπαναλαμβάνουσι καὶ ἀναπτύσσουσι περὶ τῆς ἐπὶ τῆς παιδείας τῶν νέων γενεῶν καὶ ἐν γένει περὶ τῆς ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ καθόλου βίου τῶν ἀνθρώπων ἐπιδράσεως τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ ἐπικρατούντων ἠθῶν καὶ ἀνδρῶν καὶ ὁ Πολύβιος καὶ ὁ Κικέρων καὶ ὁ *Fichte* καὶ ὁ *Waitz* καὶ ὁ *Kehr* 2). Πάντες πλὴν τῶν ὑπερσόφων ὑποβολέων τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν, οἵτινες παραληροῦντες ἀποφαίνονται ὅτι « ἐκ τῶν μωριῶν θὰ ἀπαλλαγῶσιν οἱ παῖδες διὰ λόγων ». οὓς αὐτοὶ ἐν τῇ ἐχεφροσύνῃ καὶ πολυνοίᾳ αὐτῶν εὗρον ὅτι κέκτηνται τὴν ὑπερφυσικὴν ταύτην δύναμιν τοῦ νὰ ἀπαμβλύνωσι τὴν ἐπίδρασιν πάντων τῶν περιστοιχούντων τοὺς παῖδας μωρῶν προσώπων καὶ μωρῶν θεσμῶν καὶ φαύλων ἠθῶν καὶ φαυλοτέρων παραδειγμάτων. Τὸ ἦθος τῶν ἀρχόντων καὶ τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας καὶ τὸ παράδειγμα τῶν πρεσβυτέρων πρῶτον καὶ τελευταῖον οἱ λόγοι ἐν τῇ παιδεύσει τῶν νέων γενεῶν. Τελευταῖον !

Βλασφημία δὲ μείζων τῆς ἐξενεχθείσης ὑπὸ τῶν κυρίων τούτων κατὰ τῆς Ἐπιστήμης, ὅτι ἡ θετικὴ γνῶσις τοῦ κόσμου καὶ τῶν πραγμάτων κέκτηται τὴν σύμπασαν παιδευτικὴν δύναμιν, οὐτιδανῶν πάντων τῶν ἄλλων διδαγμάτων ὄντων, οὐδέποτε μέχρι τοῦδε

1) Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια 1179, 6, 4.

2) *Πολύβιος*, 1, 17, 1. 1, 64, 2. 3, 18, 8. 4, 29, 4. 6, 1, 8. 6, 10, 5. 6, 14, 4. 6, 39, 11. 6, 47. 6, 52, 10. 6, 53—56, 5. 10, 29, 9. 15, 21, 3. 40, 14, 5. καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς τὴν οἰκείαν περὶ τῶν παιδαγωγικῶν καὶ φιλοσοφικῶν δοξασιῶν τοῦ Πολυβίου πραγματείαν ἀρίδηλον θὰ καταστῇ — *Cicero* de legibus III 13, 14. — *Fichte*, Rede an die deutsche Nation καὶ πολλαχοῦ μὲν ἀλλαχοῦ, ἰδίως ὅμως ἐν τῇ erste Rede (W W. Berlin 1846, τόμ. 7, σελ. 271 καὶ ἑξ.) — *Waitz*, Allgemeine Pädagogik, Braunschweig 1875, erster Theil § 4, σελ. 45-65. — *Kehr*, Geschichte der Methodik, Gotha 1879, τόμ. 2, σελ. 274.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐξηνέχθη ἐφ' ὅσον ὑφίσταται ἡ διὰ τῶν γραμμάτων παιδεία τῶν νέων. Καὶ ὁ πρωτοετὴς τῶν Διδασκαλείων μαθητὴς κάλλιστα γινώσκει τὴν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν τῆς ποιήσεως, τῆς μουσικῆς, τῆς ἰχνογραφίας, τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων, τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Οὐδεὶς δὲ ἀγνοεῖ ὅτι ἀχαριτώτερον καὶ σκαιότερον ὂν τοῦ ἀποκλειστικῶς ἐν ταῖς θετικαῖς λεγομέναις ἐπιστήμαις παιδευομένου εἰς τὸν κόσμον τοῦτον δὲν ὑπάρχει. Παραδείγματα τοιαύτης μονομεροῦς καὶ ἀνελευθέρου παιδεύσεως παρέσχον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς παιδαγωγικῆς οἱ φιλανθρωπισταί, ἀπὸ τῶν ὁποίων μετὰ βδελυγμίας ἀποστρέφει ὁ κόσμος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἀναλογιζόμενος τὴν ἀδεξιότητα ἐν τῷ βίῳ, τὴν βαναυσότητα, καὶ τὴν ὠμότητα τῶν προϊόντων τῶν παιδαγωγικῶν αὐτῶν ἀρχῶν. Ὁ Rousseau καὶ ὁ Bassedow θὰ χρησιμεύωσι πάντοτε ὡς ἀποτροπῆς παραδείγματα εἰς τοὺς ὀρθὴν τὴν ψυχὴν ἔχοντας, ὁ δὲ Pestalozzi καὶ ὁ Fichte θὰ μεσουρανῶσιν ὡς δύο φαεινότατα ἄστρα φωτίζοντα καὶ θάλποντα τὰς ψυχὰς τὰς ἀνθρωπικάς. Ἡ τραχεῖα καὶ μονομερὴς τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ θετικότητι ἀνατροφὴ οὐδένα εὗρε μιμητὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀλλ' ἡ ἐν μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ ἐλευθέριος τροφὴ καὶ παιδεία τῶν Ἑλλήνων ἐνθουσιάζει ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφανίσεως αὐτοῦ καὶ θὰ ἐνθουσιάζῃ μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων πάντας τοὺς ἐν πολιτισμῷ διαβιοῦντας λαοὺς πρὸς τὴν ἐν καλοκἀγαθίᾳ ἀνθρωπικὴν ἀνατροφήν. «Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ ζήσεται μόνον ἄνθρωπος ἀλλὰ καὶ ἐν λόγῳ Θεοῦ», εἶπεν ὁ ἱδρυτὴς τοῦ ἀνθρωπικοῦ θρησκεύματος, «καὶ τὰ ἀναγκαῖα καὶ τὰ χρήσιμα, ἀλλὰ τὰ καλὰ δεῖ μᾶλλον» εἶπον οἱ σεμνοὶ ἱεροφάνται τοῦ ἀνθρωπικοῦ βίου, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Τῶν θετικῶν γνώσεων ἡ ἀποκλειστικὴ λατρεία ἀπογυμνωθεῖσα τῶν ἀνθρωπικῶν παιδευμάτων ἐκτρίβει μὲν ἴσως ἀπὸ τοῦ πνεύματος τὴν μωρίαν, προσκολλᾷ ὅμως βεβαίως εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἀβελτηρίαν, τὴν πανουργίαν, τὸν ἐγωϊσμόν, τὴν ἀπανθρωπίαν.

Ὕβρις πρὸς τὴν Ἐπιστήμην προσέτι τὸ διισχυρίζεσθαι ὅτι πρέπει νὰ προσφέρωνται εἰς τοὺς παῖδας πρὸς ἠθικὴν διδασκαλίαν ἐν παντὶ καιρῷ ἀποκλειστικῶς μόνον συγκεκριμέναι περιπτώσεις, οὐδέποτε δὲ μῦθοι Αἰσώπειοι.

Ἤδη πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ὁ Πλάτων εἶπε: «Πρῶτον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῖς παιδίοις μύθους λέγομεν» 1) καὶ ὁ Ἀριστοτέλης προσέθηκε καὶ τὸν λόγον τούτου εἰπών: «Οἱ μὲν γὰρ νέοι διὰ τὴν ἡλικίαν ἀνῆδυντον οὐδὲν ὑπομένουσιν ἑκόντες» 2) καὶ ὁ Ἑρμογένης διεσάφησε ταῦτα εἰπών: «Τὸν μῦθον πρῶτον ἀξιοῦσι προσάγειν τοῖς νέοις, ὅτι τὰς ψυχὰς αὐτῶν πρὸς τὸ βέλτιον ῥυθμίζειν δύνανται καὶ αὐτοὺς ἁπαλοὺς ὄντας ἀξιοῦσι πλάττειν» 3) καὶ ὁ Φιλόστρατος ἐξέκοψε τοὺς ὀδόντας καὶ ἐξέσπασε τὴν γλῶσσαν τῶν λυσσαλέων κυνῶν τῶν καθυλακτούντων τῶν Αἰσωπείων μύθων εἰπών: «Αἰσώπῳ πάντα ἐκμεμύθωται καὶ λόγον τοῖς θηρίοις μετέδωκε λόγου ἕνεκεν· πλεονεξίαν τε γὰρ ἐκκόπτει καὶ ὕβριν ἐλαύνει καὶ ἀπάτην καὶ ταῦτα λέων τις αὐτῷ ὑποκρίνεται καὶ ἀλώπηξ καὶ ἵππος, νὴ Δία, καὶ οὐδὲ ἡ χελώνη ἄφωνος, ὑφ' ὧν τὰ παιδία μαθηταὶ γίγνονται τῶν τοῦ βίου πραγμάτων» 4), καὶ ὁ Ἀριστοτέλης διήνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τῶν μᾶλλον ληρώντων ψωραλέων ἀνθρωπαρίων τῶν τυφλωττόντων πρὸ τῆς ἐξόχου παιδευτικῆς δυνάμεως καὶ τῆς εὐεργετικωτάτης εὐχρηστίας τῶν Αἰσωπείων μύθων εἰπών: «Διὰ τί τοῖς παραδείγμασι χαίρουσιν ἄνθρωποι . . καὶ τοῖς λόγοις 5), ἢ ὅτι τῷ τε μανθάνειν χαίρουσι καὶ τῷ ταχύ, ῥᾷον δὲ διὰ τῶν παραδειγμάτων καὶ τῶν λόγων μανθάνουσιν . . ἔτι οἷς ἂν μαρτυρῶσι πλείους, μᾶλλον πιστεύομεν, τὰ δὲ παραδείγματα καὶ οἱ λόγοι μαρτυρίαις ἐοίκασιν· αἱ δὲ διὰ τῶν μαρτύρων ῥᾴδιοι πίστεις. Ἔτι τὸ ὅμοιον μανθάνουσιν ἡδέως, τὸ δὲ παράδειγμα καὶ οἱ μῦθοι τὸ ὅμοιον δεικνύουσι. — Παραδειγμάτων δ' εἴδη δύο· ἓν μὲν γάρ ἐστι

1) Πλάτων, Πολιτεία 377 Α.

2) Ἀριστοτέλης, Πολιτικὰ 1340, 6, 15.

3) *Ἑρμογένης*, Προγυμνάσματα 1, Walz τόμ. 1, σελ. 9. Spengel τόμ. 2. σ. 3. Ὅτι δὲ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι οὐ μόνον ἐν τῇ Γ' καὶ Δ' τάξει, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ε' καὶ Ϛ' τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως δέον νὰ χρησιμοποιῶνται ἴδ. παρὰ *Hugo Weber*, Die Pflege nationaler Bildung σελ. 141. Καὶ ἀνωτέρω ἐν σελ. 357, σημ. 1 τὸν κατάλογον τῶν τοιούτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν περιεχόντων μύθους.

4) *Φιλόστρατος*, Εἰκόνες σελ. 767, ἔκδ. Kayser, σελ. 381 καὶ 382. — Καὶ ὁ *Lessing*, Fabeln 1, 1, W W. Leipzig, 1853, τόμ. 1, σελ. 133: «Die Wahrheit braucht die Anmuth der Fabel».

5) Περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως «λόγοι» Θέων, Προγυμνάσμ. 3. Walz τόμ. 1, σελ. 174. Spengel τόμ. 2, σελ. 72-73: Μῦθός ἐστι λόγος ψευδὴς εἰκονίζων ἀλήθειαν . . καλοῦνται δ' Αἰσώπειοι . . προσαγορεύουσι δὲ αὐτοὺς τῶν μὲν παλαιῶν οἱ ποιηταὶ μᾶλλον αἴνους, οἱ δὲ *μύθους*· πλεονάζουσι δὲ μάλιστα οἱ καταλογάδην συγγεγραφότες τὸ *λόγους* ἀλλὰ μὴ μύθους καλεῖν, ὅθεν λέγουσι καὶ τὸν Αἴσωπον *λογοποιόν*. Πλάτων δὲ ἐν διαλόγῳ τῷ περὶ ψυχῆς πῇ μὲν *μῦθον*, πῇ δὲ *λόγον* ὀνομάζει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παραδείγματος εἶδος τὸ λέγειν πράγματα προγεγενημένα, ἓν δὲ τὸ αὐτὸν ποιεῖν. Τούτου δ' ἓν μὲν παραβολή, ἓν δὲ λόγος, οἷον οἱ Αἰσώπειοι . . οἱ λόγοι . . ἔχουσιν ἀγαθὸν τοῦτο ὅτι πράγματα μὲν εὑρεῖν ὅμοια γεγενημένα χαλεπόν, λόγους δὲ ῥᾷον» 1).

Ἀλλ' οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ὕβρεως καὶ βλασφημίας κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς Ἐπιστήμης, οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἀνδραποδώδους ἀμαθείας ἐγκαταλείπει ἡ ἄλλη ἀπαίτησις τῶν ἡμετέρων κ. κ. κριτῶν, τὸ νὰ ἀντικατασταθῶσιν οἱ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παίδων Αἰσώπειοι μῦθοι διὰ τῶν ἱστοριδίων τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τοῦ Εὐαγγελίου.

Φαντάσθητε Ἀλφαβητάριον καὶ Ἀναγνωσματάριον, ἐν οἷς ἡ ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ, ἐν οἷς ἡ ἱστορία τοῦ Ἰησοῦ δωδεκαετοῦς ἐν τῷ ναῷ διδάσκοντος! Φαντάσθητε νὰ ἀναγινώσκωσι, νὰ γράφωσι, νὰ τεχνολογῶσι, νὰ προσπταίωσιν εἰς τὴν γραφήν, νὰ διορθώνῃ τὰ πταίσματα αὐτῶν ὁ διδάσκαλος, νὰ ἐπαναλαμβάνωσι, νὰ σβύνωσι, νὰ ἀντιγράφωσιν οἱ μαθηταὶ τὴν σταύρωσιν τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ θρησκεύματος ἡμῶν. Τί ἀκαιρότερον, τί ἀσεβέστερον τούτου!

Ἤδη ἀπὸ πολλῶν δεκαετηρίδων τὰ ἀναλυτικὰ προγράμματα τῶν μαθημάτων τῶν διδασκομένων ἐν τοῖς σχολείοις τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως πάντων τῶν σωφρονούντων ἐθνῶν ἀναγράφουσι τὴν διδασκαλίαν τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων ἐν ὥραις ἰδιαιτέραις. Πρὸς τί λοιπὸν νὰ μετατοπίζωνται τὰ θρησκευτικὰ ταῦτα μαθήματα ἀπὸ τῆς φυσικῆς αὐτῶν θέσεως εἰς τόπον ἀνοίκειον αὐτοῖς; Ἤδη παντα-χοῦ, ἔνθα νοῦς κυβερνᾷ, ἐπισήμως πάντα τὰ κατὰ τὰς Ἱερὰς Γραφὰς ἐκανονίσθησαν οὕτως, ὥστε ἐν ὥραις ἰδιαιτέραις νὰ διδάσκωνται. Διὰ τί ἡμεῖς νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς παμπαλαίους κανονισμοὺς τῶν σχολείων, ἀπὸ δεκαετηρίδων καὶ ἑκατονταετηρίδων πολλῶν ἐν ἀχρηστίᾳ ὄντας; 2) Ἤδη κατὰ τὸ 1700 ὁ Zeidler ἐν τῷ διτόμῳ

1) *Ἀριστοτέλης*, Προβλήματα 916, β, 26 καὶ ἑξ. Ῥητορικὴ 1393, α, 22 - 1394, α, 16. Ἴδε περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος καὶ *Lessing*, Abhandlung über die Fabel, W W. τόμ. 4, σελ. 270.

2) Ἐν Πρωσσίᾳ δι' ὑπουργικῆς διαταγῆς ἐκδοθείσης ἐν ἔτει 1844 *ἐπισήμως* ἀπηγορεύθη ἡ ἐγκατάμιξις τῶν ἄλλων παιδευμάτων μετὰ τῶν Ἱερῶν.—Ὁ κανονισμὸς τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτοῦ συγγράμματι «Neue verbessertes vollkomenes ABC buch» ἔγραψε πολλὰ καὶ σοφὰ περὶ τῆς ὑψίστης παιδαγωγικῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ μὴ περιλαμβάνηται οὐδὲν τῶν τῆς «Ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τοῦ Εὐαγγελίου» ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παίδων καὶ ἐξήγγειλε τὸ εὐσεβέστατον καὶ πασίγνωστον ἐκεῖνο: «Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶνε πολὺ ἁγιώτερος ἢ ὥστε νὰ καταδικασθῇ νὰ ἐκτεθῇ εἰς τὰς διὰ τῆς γραφίδος τῶν παιδαρίων κατακεντήσεις καὶ ἐκδοράς» 1). Ἤδη ἀπὸ τῆς καταπτώσεως τῶν Εὐσεβοφρόνων (Pietisten) καὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τοῦ Eberhard von Rochow «Versuch eines Schulbuches für Kinder der Landleute, Berlin 1772», ἤρξατο ἡ καθ' ἡμᾶς ἐποχὴ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, καθ' ἣν οὔτε ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς παραλαμβάνηταί τι πλέον ἐν αὐτοῖς οὔτε αἱ ἀηδίαι τοῦ Bassedow ἐπαναλαμβάνονται. Διὰ τί δὲ ὅ τι ἄλλοι—πολὺ σοφώτεροι ἡμῶν — πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀπέρριψαν, ἡμεῖς νῦν νὰ παραλάβωμεν; 2)

Ὅτι δὲ «ἡ πάτριος ἡμῶν ἱστορία γέμει λαμπροτάτων παραδειγμάτων ἀρετῆς ἀνθρώπων καὶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ ὑπὸ κρίσιν Ἀναγνωσματαρίου (δηλ. ἐγὼ) ἀφῆκε τοὺς στίλβοντας τούτους ἀδάμαντας . . προετίμησε δὲ μᾶλλον νὰ διδάξῃ ἀρετὴν ἀμφιβόλου ἀξίας, καὶ ταύτην δι' ἀλληγοριῶν καὶ μύθων», ταῦτα εἶνε ἀληθέστατα. Οἱ λόγοι δέ, ὧν ἕνεκα ἐν Ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ παίδων ὀκταετῶν, ἔπραξα οὕτω καὶ δὲν ἔπραξα ὡς οἱ ἡμέτεροι κ. κριταὶ ἀπαιτοῦσιν, εἶνε πολλοὶ καὶ διάφοροι. Πρῶτον, διότι οἱ καθ' ἡμᾶς ζῶντες ἐν τῇ οἰκτρῶς πονηροκρατουμένῃ ταύτῃ χώρᾳ δὲν κατωρθώθη ἀκόμη, δόξα τῷ Θεῷ, μεθ' ὅλας τὰς ἀνενδότους προσπαθείας τῶν ὑψηλοφρόνων καὶ μεγαλοπραγμόνων τῆς πολιτείας ἡμῶν ἀρχόντων νὰ φθάσωσι

σχολείων τοῦ Brunschweig, ὁ ἐκδοθεὶς τὸ 1737, ἐκανόνιζε τὰ κατὰ τὰ Ἱερά, ὡς νῦν ἀπαιτοῦσιν οἱ ὑπέρσοφοι κριταὶ ἡμῶν! Νὰ ἐπανέλθωμεν δηλ. ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀνάγκης εἰς τὸ 1737! (Ἰδ. *Kehr*, Geschichte der Methodik, Gotha 1879, τόμ. 2, σ. 334.

1) Zeidler παρὰ Kehr, ἔνθ. ἀν. τόμ. 2, σελ. 374-375: *Gottes Wort ist zu heilig dazu, dass es sich soll lassen mit Griffeln zerstechen und zermartern.*

2) Kehr, ἔνθ. ἀνωτ. τόμ. 2, σελ. 339. 340. 341. — Περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος ἴδ. τὴν αὐτὴν γνώμην τοῦ τε *Friedrich Gedike* (1754-1803) καὶ τοῦ *Kehr*, αὐτόθ. τόμ. 2, σελ. 443 καὶ 442.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πάντες εἰς τὸ ὕψος τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν. Ἔπειτα, διότι κάποιος, Ἀριστοτέλης ὀνομαζόμενος, εἶχεν εἴπῃ πάλαι ποτέ, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ταῦτα τὰ ὀλίγα: «Οἱ λόγοι ἔχουσιν ἀγαθὸν τοῦτο, ὅτι πράγματα μὲν εὑρεῖν ὅμοια γεγενημένα χαλεπόν, λόγους δὲ ῥᾴον» 1), καὶ κάποιος ἄλλος, Ἀριστοφάνης ὀνομαζόμενος, εἶχεν εἴπῃ διά τινας ἀπαιδεύτους ἀγύρτας τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ὧν ἡ τροφὴ τῆς γλώσσης ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ ἦσαν αἱ λέξεις «πατρὶς—πάτριος ἱστορία—λαμπρότατα παραδείγματα τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας —Ἕλληνες ἐσμὲν—ἐλεύθερον βασίλειον—ἐλεύθεροι πολῖται τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου τῆς Ἑλλάδος» — τὰ ἀθῴοτατα ταῦτα:

Ἡ δημαγωγία γὰρ οὐ πρὸς μουσικοῦ
ἔτ' ἔστιν ἀνδρὸς οὐδὲ χρηστοῦ τοὺς τρόπους,
Ἀλλ' εἰς ἀμαθῆ καὶ βδελυρόν 2).

Καὶ ἐξακολουθοῦσιν οἱ ὑποβολεῖς!

«Ἐπίσης ὁ ἐν σελ. 86 ἐκτεθειμένος μῦθος «χελώνη καὶ ἀετός», διδασκόμενος εἰς παῖδας, βλάπτει μᾶλλον αὐτοὺς διὰ τοῦ κακοῦ παραδείγματος τοῦ ἀετοῦ, λίαν σκληρῶς τιμωροῦντος τὴν ἀνοησίαν τῆς χελώνης· ἠδύνατο δὲ διὰ τοῦτο νὰ ἐπιγραφῇ μᾶλλον «Θάνατος εἰς τοὺς ἀνοήτους». Μείζων δὲ εἶνε ὁ κίνδυνος τοῦ ν' ἀναπτυχθῇ ἐν ταῖς τρυφεραῖς τῶν παίδων ψυχαῖς ῥοπή τις πρὸς σκληρότητα μᾶλλον ἢ πρὸς ἀποχὴν ἀπὸ ἀνοήτων ἀπαιτήσεων».

«Μαίνονται μὲν οὖν πολλοὶ πολλοὺς τρόπους· οὓς μὲν νῦν εἴπομεν, ὑπὸ νόσων· εἰσὶ δὲ οἱ διὰ θυμοῦ κακὴν φύσιν ἅμα καὶ τροφὴν γενομένην» 3).

Εἰς δύο διδακτικῶν βιβλίων τὴν βράβευσιν συνετέλεσεν ὁ μῦθος οὗτος· εἰς τὴν βράβευσιν τῆς Ἑλληνικῆς Χρηστομαθείας τοῦ κ. Παπαβασιλείου 4), καὶ εἰς τὴν βράβευσιν τοῦ Ἀναγνωσματαρίου

1) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1394, α, 2.
2) Ἀριστοφάνης, Ἱππεῖς 191.
3) Πλάτων, Νόμοι, 934 D.
4) Ἑλληνικὴ Χρηστομάθεια πρὸς χρῆσιν τῶν ἐν τῇ Α'. τάξει τῶν Ἑλλην. σχολείων μαθητευόντων ὑπὸ Γ. Α. Παπαβασιλείου, βραβευθεῖσα ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων κατὰ τοῦ ΒΡΔ' νόμον, ἔκδ. ἑβδόμη 1895. — Ὁ μῦθος *Χελώνη καὶ ἀετὸς* οὗτος φέρεται ὑπ' ἀριθ. 16.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς Δ' τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου, ἔνθα φέρεται ὁ μῦθος οὗτος. Ἀμφότερα τὰ βιβλία ταῦτα ἐβραβεύθησαν ἐν τῷ αὐτῷ διαγωνισμῷ καὶ μάλιστα τὸ τοῦ κ. Κουρτίδου καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν κριτῶν, οἵτινες ἐκεῖ μὲν ὑπερεπῄνεσαν, ἐνταῦθα δὲ ἐκφαυλίζουσιν αὐτόν 1).

Ἡ τόση ἀναισχυντία βεβαίως εἶνε νόσου ἠθικῆς ἀποτέλεσμα, διότι ὑπερπηδᾷ πολὺ τὸ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις σύνηθες μέτρον τῆς ἀναισχυντίας.

Ὁ μῦθος οὗτος εἶνε εἷς τῶν 68 ἀρίστων παιδικῶν μύθων 2). Εὑρηται δὲ ἀναγεγραμμένος οὐ μόνον ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν βραβευθεῖσι τούτοις βιβλίοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀναγνωσματαρίοις τῶν Γερμανῶν Klemen καὶ Meissner 3). Καὶ ἐγκατακλείει ἐν αὐτῷ πλὴν τῶν πολλῶν ἄλλων τοῖς πᾶσι προφανῶν διδαγμάτων καὶ τήνδε τοῦ Ἡσιόδου βαθυτάτην παρατήρησιν (Ἔργ. καὶ ἡμ. 293):

Οὗτος μὲν παναριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ,
φρασσάμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ἦσιν ἀμείνω·
ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται·
ὃς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοέῃ μήτ' ἄλλου ἀκούων
ἐν θυμῷ βάλληται, ὁ δ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.

«Ὁ 41 μῦθος «λέων καὶ ἀλώπηξ» μέλλει νὰ διδάξῃ τοὺς παῖδας ἔνθεν μὲν τὴν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους καὶ τὰς πράξεις καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν δυσπιστίαν, ἔνθεν δὲ τὴν πονηρίαν, τὸν δόλον, τὴν ἀπάτην, τὴν εὐδοκιμοῦσαν ἀδικίαν καὶ ἐν γένει τὸ «πῶς δύναταί τις νὰ τρέφηται χωρὶς κανένα κόπον, ὡς καὶ θὰ ἠδύνατο εὐστοχώτερον νὰ ἐπιγραφῇ ὁ μῦθος οὗτος».

«Δύο μὲν ἥδη κακίας περὶ ψυχὴν ῥητέον — τὸ μὲν οἷον νόσον ἐν σώματι, τὸ δὲ οἷον αἶσχος ἐγγιγνόμενον.. ἔστι

1) Ἔκθεσις κριτῶν σελ. 31: «Τὴν αὐτὴν δὲ συντομίαν ἔχουσι καὶ αἱ ἠθικαὶ διδασκαλίαι εἰσαγόμεναι.. μετὰ χάριτος.. Ἡ αὐτὴ δὲ ἀφέλεια καὶ τὸ ἄπταιστον παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς μύθοις ὁποῖοι.. καὶ *πάντες* οἱ ἔμμετροι — ὧν ὁ ἐν σελ. 63 εἶνε οὗτος ὁ ἐκφαυλιζόμενος ἐνταῦθα «*Χελώνη καὶ ἀετός*»!

2) *Χελώνη καὶ ἀετός*, Halm. 419. Κοραῆς 61 καὶ σελ. 312.

3) *Klemen*, Deuts. Leseb. für Bürgerschule und untere Klass. höherer Lehranstalten, I Theil, 1894, σελ. 56, ἀριθ. 70. — *August Meissner*, Deuts. Volkschul-Leseb. Mittelstufe, 1894, σελ. 223, ἀριθ. 402.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲ δύο ταῦτα . . κακῶν ἐν τῇ ψυχῇ γένη, τὸ μὲν πονηρία καλούμενον . . νόσος αὐτῆς σαφέστατα ὄν . . τὸ δὲ ἄγνοιαν καλοῦσιν . . καὶ δειλίαν μὲν καὶ ἀκολασίαν καὶ ἀδικίαν ξύμπαντα ἡγετέον νόσον ἐν ἡμῖν, τὸ δὲ τῆς πολλῆς καὶ παντοδαπῆς ἀγνοίας πάθος αἶσχος θετέον» 1).

Ὁ οὑτωσὶ ἐκφαυλιζόμενος ἐνταῦθα μῦθος οὗτος λελωβημένος μετενεχθεὶς ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἀναγνωσματαρίου ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου εἰς τὸ Ἀναγνωσματάριον αὐτοῦ (σελ. 95) ἐθεωρήθη βραβεύσεως ἄξιος! Κύνεα τὰ πράγματα! Κύνεα! Μῦθον ἄριστον, τὰ ὑγιέστατα καὶ βιωφελέστατα τῶν διδαγμάτων διδάσκοντα, μετὰ μακρὰν ζήτησιν εὑρεθέντα, μετὰ πολλῆς γλαφυρίας καὶ χάριτος ἑρμηνευθέντα, νὰ βλέπῃς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου οὑτωσὶ ἀγεννῶς μολυνοπραγμονούμενον, τὸν αὐτὸν δὲ ὑπ' ἄλλου ἁρπαγέντα καὶ αἰσχρῶς καταλωβηθέντα νὰ βλέπῃς βραβευόμενον! Οἷα ἀναισχυντία! Οἷα ἀθεμιτουργία!

Ὁ μῦθος οὗτος εἶνε εἷς τῶν 68 ἀρίστων παιδικῶν Αἰσωπείων μύθων 2) ἐνέχων ὀρθότατα καὶ βιωφελέστατα διδάγματα, συντελοῦντα εἰς τὸ νὰ ἀναδείξωσι τὰ ἐκ τῶν ἐπιπολαίων σκέψεων ἐπικρεμάμενα δεινὰ εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ κρατύνωσι τοὺς φιλομαθοῦντας εἰς τὴν πεποίθησιν ὅτι πάντων μάλιστα πρὸς σωτηρίαν τοῦ βίου ἡ σύνεσις εἶνε κράτιστον, περὶ ὧν καὶ ἀνωτέρω (ἐν σελ. 386 καὶ ἑξ.) μακρὸς λόγος ἐγένετο. Ἡ γνώμη αὕτη ἀποτελεῖ ἓν τῶν θεμελιωδῶν διδαγμάτων τῆς τε ποιήσεως καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὁ Ὀδυσσεὺς τί ἀντιπροσωπεύει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ποιήσει, εἶνε πασίγνωστον. Ἡ φρόνησις τίνα ἀξίαν ἔχει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ἰδίως ἐν τῇ Πλατωνικῇ, μόνον οἱ τέλεον ἀπαίδευτοι ἀγνοοῦσι.

Τὸν ἄριστον τοῦτον μῦθον πλὴν τοῦ βραβευθέντος ἡμετέρου ἀναγνωσματαριογράφου κ. Κουρτίδου ἔχουσιν ἀναγεγραμμένον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις καὶ οἱ Γερμανοὶ Otto Schulz καὶ Ditlein 3).

---

1) Πλάτων, Σοφιστὴς 227, D.

2) *Λέων καὶ ἀλώπηξ* ἔκδ. Halm 246. Κοραῆ 135 καὶ σελ. 336.

3) *Otto Schulz*, Fibel, Ausg. c, 1877, σελ. 133, ἀριθμ. 16. — *Ditlein*, Deutsches Volksschul-Lesebuch, Mittelstuf. 1894, σελ. 56, ἀρ. 56.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Διὰ τοῦ ἐν σελ. 100-103 ἐκτεθειμένου μύθου «κόραξ καὶ ἀλώπηξ» οἱ παῖδες ἡμῶν θέλουσι διδαχθῇ μᾶλλον τὴν χαμέρπειαν, τὴν κολακείαν, τὴν ὑποκρισίαν, τὸν ἐγωϊσμὸν καὶ ἐπὶ τέλους τὴν ἀναίδειαν».

Αὐτὰ λέγουσιν οἱ εὐσυνείδητοι κριταὶ περὶ τοῦ μύθου τούτου, ἐν τῷ ἐμῷ Ἀναγνωσματαρίῳ εὑρισκομένου. Εὑρεθέντος δὲ τοῦ αὐτοῦ μύθου ἐν τῷ ὑπ' αὐτῶν βραβευθέντι Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου οἱ αὐτοὶ λέγουσι: «τὴν αὐτὴν δὲ συντομίαν ἔχουσι καὶ αἱ ἠθικαὶ διδασκαλίαι εἰσαγόμεναι.. μετὰ χάριτος.. Ἡ αὐτὴ δὲ ἀφέλεια καὶ τὸ ἄπλαστον παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς μύθοις ὁποῖοι.. καὶ πάντες οἱ ἔμμετροι» — ὧν εἷς ἐν σελ. 95-97 καὶ ὁ ἐνταῦθα ἐκφαυλιζόμενος.

«Οὕτως ἐξέπεσον ὑπὸ θυμοῦ καὶ λύσσης τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν, μᾶλλον δ' ἀπέδειξαν ὡς οὐδὲν ἀνθρώπου θηρίον ἐστὶν ἀγριώτερον ἐξουσίαν πάθει προσλαβόντος» 1).

Ὁ οὑτωσὶ ἀσέμνως ἐνταῦθα περιυβριζόμενος μῦθος οὗτος «Κόραξ καὶ ἀλώπηξ» 2) εἶνε εἷς τῶν ἀρίστων Αἰσωπείων μύθων, εἰ μὴ καὶ ὁ ἄριστος πάντων, διά τε τὰ μορφολογικὰ αὐτοῦ ἔξοχα προτερήματα καὶ τὰ οὐσιαστικά.

Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν εἶνε ὁ ἄριστος πάντων, βεβαίως ὅμως ὑπὲρ πάντα τὰ πνευματικὰ δημιουργήματα ὅσα κέκτηται ἡ ἀνθρωπότης οὗτος ὁ μῦθος ζωηρότατα καταδεικνύει τό τε γελοῖον τῆς ἀλαζονείας καὶ τῆς κουφότητος καὶ τὴν σκληρὰν τύχην, ἥτις ἀναμένει τὰ σπουδαιότατα ταῦτα ἀνθρώπινα ἐλαττώματα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Διὸ καὶ πάντες οἱ ὀπωσοῦν ἄξιοι μυθογράφοι ἐτίμησαν αὐτὸν καὶ πάντες, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, οἱ ἀναγνωστικῶν βιβλίων συγγραφεῖς ἐθεώρησαν αὐτὸν ὡς ἄριστον πρὸς παιδείαν τῶν νέων ὄργανον.

Ὁ Γάλλος Lafontain καὶ οἱ Γερμανοὶ Luther καὶ Lessing, οἱ ἐξοχώτατοι τῶν νεωτέρων μυθογράφων, ἔκρινον αὐτὸν ἄξιον μεγίστης τιμῆς καὶ προσοχῆς 3). Οἱ Γερμανοὶ Ἀναγνωσματαριογράφοι Dietlein, Förster, Klemen, Gabriel, Supprian, Keck, Die Commission der Schuldirectorem Leipzigs, Bumüller, Schuster,

1) Πλούταρχος ἐν βίῳ Κικέρωνος, κεφ. 46, σελ. 884.

2) Μύθων συναγωγή, ἔκδ. Halm, ἀριθ. 204. ἔκδ. Κοραῆ, ἀρ. 204, σελ. 131.

3) Μάλιστα ὁ Rousseau ἐν τῷ περὶ ἀνατροφῆς συγγράμματι αὐτοῦ πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Αἰσωπείων μύθων θεωριῶν αὐτοῦ τοῦτον τὸν μῦθον ἀναλύει. Ἴδ. Rousseau Emil. Pädog. Biblioth. von Richter, 7 τόμ. Leipzig, 1875, σελ. 135 καὶ ἑξ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Brünnert, Wirth, Sostmann, Hirt, Bock, Otto Schulz καὶ Bohm, ἠξίωσαν νὰ ἀναγράψωσιν αὐτὸν ἐν τοῖς Ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις 1), ἐκτιμῶντες τὴν ἔξοχον αὐτοῦ χάριν καὶ παιδευτικὴν δύναμιν. Μόνον δὲ ἡμεῖς οἱ ὑπέρσοφοι ἀντιστρατευόμεθα πρὸς τὴν ἐπιστήμην, πρὸς τὸ καλόν, πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον, πρὸς τὴν ὁμόφωνον πάντων τῶν σοφῶν ἀνδρῶν γνώμην, ἀσύστατα γνωμοτυποῦντες!

Ὅταν γάρ ψυχῆς ἀφέλης μὲν τὸ εἰδέναι, παράσχῃς δὲ τὸ δύνασθαι, δίδως τοῖς ἁμαρτήμασιν ἐπιρροὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δρόμον 2).

«Διὰ δὲ τοῦ ἀπὸ σελ. 113-122 ἐκτιθειμένου μύθου «λέων καὶ ἀλώπηξ καὶ ἔλαφος μέλλουσι νὰ διδαχθῶσι τὰ ἀθῷα παιδιὰ τὸ ἐν αὐτῷ ἐπιμελῶς περιγραφόμενον ἄτιμον ἔργον τῆς ἀλώπεκος, ὅπερ ἀποτροπιάζεταί τις καὶ νὰ φαντάζηται καὶ τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς οὐδὲ κἂν τιμωρούμενον παριστᾷ ἐπὶ τέλους, ὡς ὤφειλε νὰ πράξῃ, ἀκολουθῶν στοιχειωδέστατον παιδαγωγικὸν κανόνα. Θέλουσι προσέτι διδαχθῇ τοῦ λέοντος τὸν δόλον καὶ τὴν ἀπάτην, τὴν ὁποίαν ὁ συγγραφεὺς ἐπίσης δὲν παριστᾷ ἐπὶ τέλους τιμωρουμένην· τοὐναντίον δ' ἐκφέρει καὶ γνώμην, πῶς καλλίτερον θὰ ἠδύνατο ὁ λέων νὰ διεξαγάγῃ τὸ αἰσχρὸν αὐτοῦ ἔργον καὶ μόνον οὐχὶ μέμφεται αὐτοῦ ἐπὶ ἀδεξιότητι κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῆς ἐλάφου «Δὲν περιέμενε πρῶτα νὰ ἔλθῃ πλησίον του ἡ ἔλαφος καὶ ἔπειτα νὰ προσπαθήσῃ νὰ τὴν συλλάβῃ, ἀλλ' ὥρμησεν ἐναντίον της, ἐνῷ αὕτη ἦτο ἀκόμη μακρὰν αὐτοῦ καὶ τῆς ἔσχισε μόνον ὀλίγον τὰ αὐτία μὲ τοὺς ὄνυχάς του· δὲν τὴν συνέλαβε (σελ. 116-117)».

1) *Dietlein*, D. Volkschullesebuch, Mittelstufe, 1894, σελ. 197, ἀρ. 347. — *Förster*, L. für die Mittelklass. der Elementarschulen von Elsass Lothringen, 1894, II Theil, σελ. 106. — *Clemen*, D. L. für Bürgersch. und unter. kl. höherer Lehranstal. 1894, I Theil, σελ. 60, ἀριθ. 77 (φέρεται ὡς μῦθος τοῦ Λουθήρου) — *Gabriel-Supprian*, Ausg. B. I Theil. Mittelstufe 1894. ἀριθ. 97, (ὡς τοῦ Λουθήρου). — *Gabriel-Supprian*, D. L. für einfache Schulverhältmisse, Ausg. C. (Kinderfreund) 1894, ἀριθ. 119 (ὡς τοῦ Λουθήρου). — *Keck*, Norddeutsches Lesebuch. 19 ἔκδ. 1890, ἀρ. 91. — D. L. v. e. *Kommis. d. Schuldirectoren* Leipzigs, I Stuf. 1893, ἀριθ. 243, σελ. 149. — *Bumüller-Schuster*, Drittes Schuljahr, 1890, σελ. 63, ἀριθ. 62. — *Brünnert*, Erstes Schul und Bildungsbuch, II Abtheilung, 17 Aufl. 1889, σελ. 56, ἀριθ. 98. — *Wirth*, D. L. für höhere Töchterschulen, I Theil I Cursus, 3 Aufl. 1878, ἀρ. 80, σελ. 54. — *Sostmann*, Les. f. M. d. B. und Oberklassen der Volkschulen σελ. 131. — *Hirt-Bock*, Fibel, Th. I, 33 Aufl. 1894, σελ. 44, ἀριθ. 38. — *Otto Schulz-Bohm*, Fibel Ausg. C. 1887, σελ. 133, ἀρ. 15.

2) Μάξιμος ὁ Τύριος, λόγ. 26, 7.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Διογένης ἐρωτηθεὶς τί γῆ βαρύτερον βαστάζει; ἔφη· Ἄνθρωπον ἀπαίδευτον» 1).

Αὐτὰ λέγουσιν οἱ παρ' ἡμῖν ὑπέρσοφοι ὑποβολεῖς περὶ τοῦ μύθου τούτου! Ὁ δὲ πολὺς τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας συγγραφεὺς Bernardy λέγει: «Ὁ μῦθος οὗτος λέων καὶ ἀλώπηξ καὶ ἔλαφος εἶνε τοῦ Βαβρίου τὸ **ἀριστούργημα** καὶ δὴ ἡ προϊὸν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἢ ἔργον καὶ ἀπαύγασμα πολιτισμοῦ νεωτέρου» 2).

Ἐγκατακλείεται δὲ ἐν τῷ ἀριστουργήματι τούτῳ τό τε παρὰ Ξενοφῶντι δίδαγμα: «Ἀπειλεῖ γὰρ ὁ Θεὸς καὶ κολάζει τοὺς βλακας» 3), καὶ τὸ τοῦ μεγαλοφώνου Αἰσχύλου σεμνότατον καὶ ὑψηλότατον κήρυγμα:

Μηδέ τις
ὑπερφρονήσας τὸν παρόντα δαίμονα
ἄλλων ἐρασθεὶς ὄλβον ἐκχέῃ μέγαν.
Ζεύς τοι κολαστὴς τῶν ὑπερκόπων ἄγαν
φρονημάτων ἔπεστιν, εὔθυνος βαρύς 4),

ὡς πᾶς μὴ δαιμονοβλαβὴς κατανοεῖ καὶ μόνον ἓν βλέμμα ἂν ῥίψῃ ἐπ' αὐτοῦ.

«Τί δ' ἔχουσι νὰ διδαχθῶσιν οἱ παῖδες ἐκ τῶν μύθων χελιδόνες καὶ κύκνοι; ἢ ἀνόητον φιλοψογίαν καὶ μικρολογίαν καὶ κακολογίαν; τί ἐκ τῶν πρὸς αὐτὰς ἀπαντήσεων τῶν κύκνων; εἶνε οἱ λόγοι τῶν κύκνων ὀρθοί; τότε πῶς θὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τὰ ἐν σελ. 173-174 περὶ χελιδόνων λεγόμενα ὅλως ἀντίθετα τούτοις; ἐὰν δὲ οἱ λόγοι τῶν κύκνων εἶνε ἐσφαλμένοι καὶ ἄδικοι, τότε τί ἄλλο διδάσκουσιν ἢ ἁπλῶς τὴν κακολογίαν καὶ τὴν χυδαίαν τῆς ἀληθείας διαστροφήν;»

Ταῦτα λέγονται παρ' ἡμῖν καθ' ἑνὸς ἀριστουργήματος ἀνδρὸς

1) Διογένης, γνῶμαι καὶ ἀποφθέγματα 59. Fragm. Philos. Graec. Mullach, τόμ. 2, σελ. 304.

2) Bermardy, Grundriss der Griechischen Litteratur, 1880, II 2, §. 128, σελ. 793, σημ. 3: Müssen und des Dichters *Meisterwerk* 95 (*λέων καὶ ἀλώπηξ καὶ ἔλαφος*) ihm selbst oder einer jungeren Kultur augehören». Ὁ μῦθος παρ' Halm. 243, παρὰ Κοραῆ 358 καὶ σελ. 408, παρὰ Βαβρίῳ 95 πρόχειρος παντί.

3) Ξενοφῶν, Οἰκονομικὸς 8, 16.

4) Αἰσχύλος, Πέρσαι 824.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σεμνοτάτου καὶ ἱερωτάτου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, οὗ ποίημα εἶνε ὁ χαριέστατος καὶ διδακτικώτατος οὗτος μῦθος 1).

Ὃς δ' οὔτ' ἐρυθριᾶν οἶδεν οὔτε δεδιέναι,
τὰ πρῶτα πάσης τῆς ἀναιδείας ἔχει 2).

Ἦτο ἀδύνατον ἀνθρωπίνως νὰ εὑρεθῇ χαριεστέρα μορφή, ἵνα περιβληθῇ τὸ βαρυσήμαντον καὶ σφόδρα εἰς τὴν εὐκοσμίαν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ εἰς τὸν ἐξωραϊσμὸν αὐτοῦ συντελοῦν πάγκαλον τοῦτο δίδαγμα: «Οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ, ἀλλὰ τὸ πολὺ ἐν τῷ εὖ». Τοῦτο εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Πλάτων, ὅταν ἔλεγε: «Κρεῖττον γάρ που σμικρὸν εὖ ἢ πολὺ μὴ ἱκανῶς περᾶναι» 3). Τοῦτο ὁ Σοφοκλῆς, ὅταν ἐξήγγειλε τὸ «χωρὶς τό τ' εἰπεῖν πολλὰ καὶ τὰ καίρια» 4). Τοῦτο ὁ κωμικὸς Νικόστρατος, ὅταν ἀπὸ τῆς σκηνῆς ἐπέπληττε τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ λέγων:

Εἰ τὸ συνεχῶς καὶ πολλὰ καὶ ταχέως λαλεῖν
ἦν τοῦ φρονεῖν παράσημον, αἱ χελιδόνες
ἐλέγοντ' αὖ ἡμῶν σωφρονέστεραι πολύ 5).

Τοῦτο ὁ σεμνὸς Πλούταρχος, ὅταν πρὸς τὸν Ἀπολλώνιον ἐπιστέλλων γράφει: «Καθόλου γὰρ χρὴ διανοεῖσθαι πάντα τινὰ καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς ἄλλον διεξιόντα μετὰ σπουδῆς οὐχ ὡς ὁ μακρότατος βίος ἄριστος ἀλλ' ὁ σπουδαιότατος, οὐδὲ γὰρ ὁ πλεῖστα κιθαρῳδήσας, ῥητορεύσας ἢ κυβερνήσας, ἀλλ' ὁ καλῶς ἐπαινεῖται. Τὸ γὰρ καλὸν οὐκ ἐν μήκει χρόνου θετέον, ἀλλ' ἐν ἀρετῇ καὶ τῇ καιρίῳ συμμετρίᾳ· τοῦτο γὰρ εὔδαιμον καὶ θεοφιλὲς εἶναι νενόμισται» 6). Τοῦτο σύμ-

1) *Χελιδόνες καὶ κύκνοι*, ἔκδ. Halm 416 6. Κοραῆ 336. — Κοραῆ, Μύθων συναγωγή, σελ. 276, σημ. 1: «Ἐκ τούτου τοῦ μύθου (Χελιδὼν καὶ Κορώνη δηλ.). Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἔοικε πλάσαι τὸν ἐπιγραφόμενον *Χελιδόνες καὶ κύκνοι*. Αὐτόθ. σελ. 437: Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (Ἐπιστολὴ Α', τόμ. Α', σελ. 767) ὁ μῦθος.

2) Μένανδρος, ἀπόσπ. 1090, Kock τόμ. 3, σελ. 265.

3) Πλάτων, Θεαίτητος 187 Ε.

4) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ 809.

5) Νικόστρατος ὁ κωμικός, ἀπόσπ. 27, Kock τόμ. 1, σελ. 226.

6) Πλούταρχος, Παραμυθητικὸς πρὸς Ἀπολλώνιον 111 Α. — Καὶ ἐν βίῳ Περικλέους κεφ. 13, σελ. 159: Ἡ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖν εὐχέρεια καὶ ταχύτης οὐκ ἐντίθησι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παν τὸ Ἔθνος τῶν Ἑλλήνων ὡς δόγμα ἐπρέσβευε. Τοῦτο καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἤθελεν ἐπιχαρίτως νὰ ὑποτυπώσῃ, ὅταν ἔγραφε τὸν χαριέστατον τοῦτον μῦθον Χελιδόνες καὶ κύκνοι. Τοῦτο, «Τὸ καλὸν οὐκ ἐν πλήθει ἀλλ' ἐν ἀρετῇ» 1).

«Τὸ ἐν τῷ Αἰσωπείῳ μύθῳ «λάρος καὶ ἰκτῖνος» μετὰ παιδιᾶς μᾶλλον εἰρημένον «ἀξιά γε σὺ πέπονθας ὅτι πτηνὸς γεννηθεὶς ἐπὶ θαλάσσης τὴν δίαιταν ἐποιοῦ» ἀγωνίζεται σπουδαιολογῶν ὁ συγγραφεὺς ν' ἀποδείξῃ ὡς πραγματικὴν ἀλήθειαν. Οὕτω δὲ ὅσα ἐν 18 ὅλοις στίχοις ἀναγκάζεται νὰ ἀναπτύξῃ πρὸς τοὺς μαθητὰς περὶ τοῦ λάρου ὡς πτηνοῦ πάντα ταῦτα ἀντιφάσκουσιν οὐ μόνον πρὸς τὰ πράγματα καὶ κατ' ἀκολουθίαν πρὸς ὅσα ὁ παῖς θὰ διδαχθῇ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς φυσικῆς ἱστορίας περὶ λάρου, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅσα ὁ διδάσκαλος θὰ ἀναγκασθῇ νὰ ἀναπτύξῃ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ποιήματος τῆς ἑπομένης παραγράφου ὁ «Γλάρος»: «Ἡ θάλασσα, τὰ κύματα, ἡ μπόρα εἶνε ἡ ζωή μου· ἀκούραστος πετῶ μαζί· μ' ἐκεῖνα πάντα καὶ μὲ φόρα στὰ ἀγριεμένα κύματα βουτῶ, καὶ σὺ μοῦ λὲς τὰ κύματα ν' ἀφήσω;.. μακρυά τους δὲν μπορῶ στιγμὴ νὰ ζήσω· Θαλασσινὸ πουλί, θὰ ξεψυχήσω ἅμα κλειστῶ μιὰ μέρα στὴν στερειά».

Καινὰ δόγματα ταῦτα! Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι εἶνε **χωρατατζῆδες**, περιέχουσι πράγματα «μετὰ παιδιᾶς εἰρημένα». Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι εἶνε κλάδος τῆς φυσικῆς ἱστορίας καὶ πρέπει νὰ προάγωσι τὰ διδάγματα αὐτῆς· ἄλλως καταδικάζονται εἰς ἐξορίαν καὶ εἰς θάνατον, ὡς οὐδένα λόγον ὑπάρξεως ἔχοντες πλέον. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης, ἀφ' ἧς ἐξῆλθον τὰ περὶ τῶν Αἰσωπείων μύθων καινὰ ταῦτα διδάγματα οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ἐκ θεμελίων πλέον θὰ ἀνατραπῶσιν αἱ περὶ τῶν Αἰσωπείων μύθων θεωρίαι τοῦ Lessing, τοῦ Herder, τοῦ J. Grimm, τοῦ Wackernagel, τοῦ Jacobs, τοῦ Bernardy, αἵτινες ἠκούοντο μέχρι τοῦδε 2) καὶ θὰ ἀντικατασταθῶσιν ὑπὸ τῆς νέας ταύτης θεωρίας. Τοῦ λοιποῦ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι δὲν θὰ εἶνε μῦθοι, ἀλλὰ κεφάλαιον τῆς φυσικῆς ἱστορίας, περιέχον ποῦ καὶ που καὶ «τινα μετὰ παιδιᾶς εἰρημένα»!

βάρος ἔργῳ μόνιμον οὐδὲ κάλλους ἀκρίβειαν· ὁ δ' εἰς τὴν γένεσιν τῷ πόνῳ προδανεισθεὶς χρόνος ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ γενομένου τὴν ἰσχὺν ἀποδίδωσιν.

1) Αἰσωπείων μύθων συναγωγὴ — Λέαινα καὶ ἀλώπηξ — ἔκδ. Halm, ἀρ. 240. ἔκδ. Κοραῆ ἀριθ. 215, σελ. 139 ἐν τῷ ἐπιμυθίῳ.

2) Bernardy, Grundriss der Griech. Litter. Halle, 1880, τόμ. 2, 2, σελ. 780, σημ. 1. καὶ σελ. 789 περὶ τὸ τέλος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὄλβιος, ὅντινα Μοῦσαι
φίλωνται· γλυκερὴ οἱ ἀπὸ στόματος ῥέει αὐδή 1).

«Ὁ πιθανῶς ὑπὸ μοναχοῦ τινος τοῦ μέσου αἰῶνος συντεθειμένος μῦθος «Ἀλέκτορες» ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν σοφὸν Κοραῆν μᾶς παρασταίνει μὲ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς τὴν μαρτυρίαν τὴν πολυγαμίαν ἢ ἀληθέστερον τὴν κτηνώδη ἐπιμιξίαν ὡς ἀμοιβὴν διδομένην ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τοὺς ταπεινόφρονας» οὐδ' οὗτος ὁ μῦθος ἀπεκλείσθη ἀπὸ τοῦ Ἀναγνωσματαρίου. Ὁ μῦθος τελευτᾷ, ὡς γνωστόν, ὡς ἐξῆς· «Καὶ παρευθὺς ἀετὸς καταπτὰς ἥρπασεν αὐτόν· ὁ δὲ ἐν σκότῳ κεκρυμμένος ἀδεῶς ἔκτοτε θηλείαις ἐπέβαινεν». Ὁ μῦθος δηλοῖ ὅτι «Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν». Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ συγγραφεὺς παρέλιπε ν' ἀναπτύξῃ τὴν τελευταίαν φράσιν τοῦ μύθου, «Ὁ δ' ἐν σκότῳ κτλ.» δὲν παρέλιπεν ὅμως ν' ἀποδώσῃ καὶ τὴν ἐν ἐπιμυθίῳ αὖθις ἀντανακλωμένην ἰδέαν ταύτην τοῦ ἠθικολόγου μυθογράφου διὰ τῶν ἑξῆς:

«Ὁ Θεὸς εἶναι τεχνίτης
τοὺς μεγάλους ταπεινόνει
καὶ τοὺς ταπεινοὺς ὑψόνει»

(ὅρα σελ. 123 § 54). ὅτι ἐνταῦθα καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη κακῶς ἐννοεῖται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐνεργουμένη ἀνύψωσις τῶν ταπεινοφρόνων ἔτι χεῖρον εἶνε φανερόν».

Καὶ ἓν βλέμμα μόνον ἂν ῥίψῃ τις ἐπὶ τοῦ μύθου τούτου, ὡς ἐκτίθεται παρὰ Halm (21 6), πάραυτα κατανοεῖ ἅμα μὲν ὅτι ἐν τῷ μύθῳ ἐνέχεται τὸ δίδαγμα «Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν», ἅμα δὲ ὅτι τὸ πάλαι ποτὲ ῥηθέν:

Σὺ δὲ ἀξίαν οὐκ οὖσαν αἰσχύνεις πόλιν
τὴν αὐτὸς αὐτοῦ, καὶ σ' ὁ πληθύων χρόνος
γέρονθ' ὁμοῦ τίθησι καὶ τοῦ νοῦ κενόν 2),

εὐστόχως ἄγαν δύναται ἐνταῦθα νὰ ἐπαναληφθῇ.

Μόνον ἄνθρωποι «φαῦλοι» καὶ «κακοήθεις», ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, μετροῦντες πάντα πρὸς ἑαυτοὺς καὶ μόνον τοιοῦτοι, ὡς λέγει ὁ Πλάτων, δύνανται τὸν διδακτικώτατον τοῦτον μῦθον νὰ ἀντιλη-

1) Ὕμνοι Ὁμηρικοί, Εἰς Μούσας καὶ Ἀπόλλωνα 25. 4.
2) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ 929.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φθῶσιν οὕτως ἀσέμνως καὶ νὰ ἐκθέσωσιν αὐτὸν διὰ τοσαύτης αἰσχρολογίας, «ἀδεῶς ἔκτοτε ταῖς θηλείαις ἐπέβαινεν 1).

Ὁ μῦθος οὗτος 2) δὲν εἶνε «πιθανῶς ὑπὸ μοναχοῦ τινος τοῦ μέσου αἰῶνος συντεταγμένος», ἀλλ' εἶνε βεβαίως ὑπὸ τοῦ περιωνύμου διδασκάλου τῆς ῥητορικῆς Ἀφθονίου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸ 315 μ. Χ. πεποιημένος 3), παραμορφωθεὶς σὺν τῷ χρόνῳ δι' ἀναρμόστων παρεμβλημάτων οὕτως, ὥστε νῦν φέρεται ὁ αὐτὸς μῦθος κατὰ πέντε διαφόρους τρόπους (Halm 21. 21 b, 21 c. Κοραῆς σελ. 87 ἐν τῷ μέσῳ καὶ σελ. 88 ἐν ἀρχῇ). Ἐκ τῶν πέντε τούτων διαφόρων τρόπων τῆς ἐκθέσεως τοῦ αὐτοῦ μύθου μόνον εἰς ἕνα φέρονται τὰ αἰσχρὰ ταῦτα τῶν κ. κριτῶν ῥήματα («ὁ δ' ἐν σκότῳ κεκρυμμένος ἀδεῶς ἔκτοτε ταῖς θηλείαις ἐπέβαινεν»). Εἰς ἕνα ἄλλον φέρονται τὰ αὐτὰ ταῦτα, εὐφημότερον ὅμως (Halm 21 c), εἰς ἕνα τρίτον οὔτε αἰσθητὴ κἂν εἶνε ἡ αἰσχρολογία. Εἰς τοὺς **δύο** ἄλλους ὅμως τρόπους τῆς ἐκθέσεως (Halm 21 b. Κοραῆς σελ. 88 ἐν ἀρχῇ) οὐδαμοῦ φαίνονται θήλειαι ὄρνεις, οὐδαμοῦ ἐπιβήτορες ἀλέκτορες. Πρέπει δὲ νὰ εἶνέ τις «φαῦλος» καὶ «κακοήθης», κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην, ὥστε ἐλευθέρας τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ σεμνότητος καὶ αἰσχρότητος οὔσης νὰ προσκολληθῇ εἰς τὴν αἰσχρότητα, καὶ δὴ καὶ τὴν χειρίστην.

Ὁ μῦθος ὁ γνήσιος τοῦ Ἀφθονίου εἶνε ἀπηλλαγμένος πάσης αἰσχρολογίας, ὑπόκειται δὲ ὡς ἐπιμύθιον αὐτοῦ «Νίκης ἀσφάλεια μετριότης φρονήματος» 4). Ὁ μῦθος οὗτος εἶνε εἷς τῶν 68 ἀρίστων παιδικῶν μύθων, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς βραβεύσεως τῆς Χρηστομαθείας τοῦ κ. Παπαβασιλείου, ἐν ᾗ εὑρηται οὗτος ὑπ' ἀριθ. 19 τῶν Αἰσωπείων αὐτοῦ μύθων. Ἐμπερικλείει δὲ ἐν αὐτῷ μίαν τῶν βαθυτάτων καὶ ἀγνοτάτων ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τοῦ τε Ἑλλη-

1) Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Εὐδήμια 1237, b, 28: Ἄπιστος γὰρ ὁ *φαῦλος* καὶ *κακοήθης* πρὸς πάντας· αὐτῷ γὰρ μετρεῖ τοὺς ἄλλους. — Αὐτόθ. Ἠθικὰ Νικομάχ. 1094, b, 27: Ἕκαστος δὲ κρίνει καλῶς, ἃ γιγνώσκει καὶ τούτων ἐστιν ἀγαθὸς κριτής. — Πλάτων Πολιτεία 400 D: Τί δὲ ὁ τρόπος τῆς λέξεως καὶ ὁ λόγος; οὐ τῷ τῆς ψυχῆς ἤθει ἕπεται; — Αὐτόθι Γοργίας 513 C: Τῷ αὐτῶν ἤθει λεγομένων τῶν λόγων ἕκαστοι χαίρουσιν.

2) Ἀλέκτορες Halm 21 b, Κοραῆς 145 ἄλλως, σελ. 87 ἐν τέλει καὶ 88 ἐν ἀρχῇ.

3) Κοραῆς, Μύθων συναγωγὴ σελ. 419. σημ. εἰς τὴν σελ. 87, στίχ. 14. — Saxe, Onomast. I σελ. 394. — *Pauli*, Reallexicon ἐν λέξ. Aphtonius.

4) Halm 21 b, τὸ. καὶ Κοραῆν ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 419, σημ. εἰς τὴν σελ. 87, στίχ. 14.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νικοῦ καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου κατὰ ποικίλους τρόπους ἔν τε τοῖς Ἱεροῖς βιβλίοις καὶ ἐν τοῖς Ἕλλησι συγγραφεῦσιν ἐκφραζομένην :

«Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται.— Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. — Ῥίζαν ἐθνῶν ὑπερηφάνων ἐξέτιλεν ὁ Κύριος, καὶ ἐφύτευσε ταπεινοὺς ἀντ' αὐτῶν. — Ἐν τῇ ὑπερηφανείᾳ ἀπώλεια καὶ ἀκαταστασία 1).

Καὶ πάλιν.

Ὑβριστὴν δὲ Μενοίτιον εὐρύοπα Ζεὺς
εἰς Ἔρεβος κατέπεμψε βαλὼν ψολόεντι κεραυνῷ
εἵνεκ' ἀτασθαλίης τε καὶ ἠνορέης ὑπερόπλου 2).

Τὰ μακρὰ δ' εἴ τις
παπταίνει, βραχὺς ἐξικέσθαι χαλκόπεδον θεῶν ἕδραν·
ὅ τοι πτερόεις ἔρριψε Πάγασος
δεσπόταν ἐθέλοντ' εἰς οὐρανοῦ σταθμοὺς
ἐλθεῖν μεθ' ὁμάγυριν Βελλερεφόνταν
Ζηνός 3).

Ζεὺς γὰρ μεγάλης γλώσσης κόμπους
ὑπερεχθαίρει 4).

Ἀλλὰ τῶν φρονημάτων
ὁ Ζεὺς κολαστὴς τῶν ἄγαν ὑπερφρόνων 5)

Καὶ ὁ Θεὸς δέ, ὡς ἔοικε, πολλάκις χαίρει τοὺς μὲν μικροὺς μεγάλους ποιῶν, τοὺς δὲ μεγάλους μικρούς 6).

1) Λουκᾶς 18, 14. — Παροιμίαι 3, 34. — Σοφία Σιράχ 10, 15. — Τωβὶτ 4, 13. — Πρβλ. καὶ Μακκαβ. Γ, 2, 3 καὶ 4. Ἡσαΐας 2, 11. 12. 17. 9, 9. 13, 11. Ἰεζεκιὴλ 31, 2. 10. Δευτερονόμ. 8, 14. Λευιτικὸν 26, 19. Ἱερεμίας 31, 29. Δανιὴλ 4, 34. Σοφονίας, 3, 6. κτλ.

2) Ἡσίοδος, Θεογον. 514.

3) Πίνδαρος, Ἰσθμιονικῶν 7, 43. Πρβλ. καὶ Πυθιονικῶν 8, 13.

4) Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη 127. Πρβλ. αὐτόθ. καὶ 1347 - 1353. Αἴας 129. 756 - 778 Οἰδιπ. τύραν. 882 - 890.

5) Εὐριπίδης, Ἡρακλεῖδαι 387. Πρβλ. καὶ ἀπόσμ. αὐτόθ. 1027, ἔκδ. Dindorf.

6) Ξενοφῶν, Ἑλληνικὰ 6, 4, 23. Ἰδ. προσέτι καὶ Ὁμηρ. Ἰλ. Β. 595. Ω 602-617.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αὕτη ἡ ὑψηλὴ ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἀρχὴ κεῖται ἐν τῷ μύθῳ τούτῳ. Ἀλλ', ὡς ἐλέχθη, ἀναλόγως τοῦ ἤθους βλέπουσι διαφόρως τὰ αὐτὰ πράγματα οἱ διάφοροι ἄνθρωποι. Ὅπου οἱ χρηστοὶ καὶ σώφρονες βλέπουσι τὴν ὑπερηφάνειαν ταπεινουμένην καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην ὑψουμένην, ἐκεῖ οἱ «φαῦλοι» καὶ οἱ «κακοήθεις» τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους διακρίνουσιν σκηνὰς ἀσελγεῖς: «ὁ δ' ἐν σκότῳ κεκρυμμένος ἀδεῶς ἔκτοτε θηλείαις ἐπέβαινεν».

Αἶσχος! «Παῖδες γεγόνατε, εἶτα μειράκια, εἶτα ἔφηβοι, εἶτα ἄνδρες· χρηστοὶ δ' οὐδέποτε» 1).

«Ἀμφιβόλου ἠθικῆς ἀξίας εἶνε ὁ μῦθος Γεωργὸς καὶ πελαργός».

«Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν» 2). Ἀλλ' ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος δὲν εἶνε κυρίως ὁ προσήκων δι' ἄνδρας γράψαντας καὶ ὑπογράψαντας περὶ τοῦ αὐτοῦ μύθου, κλεψιλογηθέντος καὶ καταλυμανθέντος μάλιστα ὑπὸ τοῦ κ. Κουρτίδου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ βραβεύσωσιν αὐτὸν τὰ ἐναντία τουτων τάδε: «Τὴν αὐτὴν δὲ συντομίαν ἔχουσι καὶ αἱ ἠθικαὶ διδασκαλίαι εἰσαγόμεναι οὐχὶ ὡς σοβαροῦ καὶ ἀγελάστου φιλοσόφου διδάσκοντος τὴν ἠθικὴν ἀπὸ καθέδρας, ἀλλὰ μετὰ χάριτος καὶ ἐνίοτε ὑπὸ μορφὴν διηγήσεως . . Ἡ αὐτὴ δὲ ἀφέλεια καὶ τὸ ἄπλαστον παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς μύθοις, ὁποῖοι ὁ ἐν σελ. 24 τὰ μέλη τοῦ σώματος, ὁ ἐν σελίδ. 75 τὰ δύο ἄροτρα, ὁ ἐν σελίδ. 110 **γεωργὸς καὶ πελαργός!**

Ἐν τῷ νῦν γένει
πράττει ὁ κόλαξ ἄριστα πάντων, δεύτερα
ὁ συκοφάντης, ὁ κακοήθης τρίτα λέγει 3).

Ὁ συκοφαντούμενος οὗτος μῦθος εἶνε εἷς τῶν 68 ἀρίστων

Ὀδύσσ. δ 449 - 511, θ 225 - 228. λ 308 - 320. Ἡρόδοτος 2, 169 καὶ 7, 10, ε'. Πολύβιος 37, 1 g.

1) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, Προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας, κεφ. 10, ἔκδ. Potter, σελ. 84, ἔκδ. Paris, σελ. 67, ἔκδ. Migne τόμ. 1, σελ. 224 c.

2) Δημοσθένης πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1309.

3) Μένανδρος, ἀπόσπ. 223, 14. Kock, τόμ. 3, σελ. 64.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παιδικῶν Αἰσωπείων μύθων 1), ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πνευματικὸν ἀνθρώπινον δημιούργημα πρὸ τῶν ὀμμάτων καθιστῶν πᾶσι, σοφοῖς τε καὶ ἀσόφοις, ἀγροίκοις καὶ παιδαρίοις, τὸ ὀλέθριον τέλος, εἰς ὃ ἀποτελευτᾷ πᾶσα μετὰ τῶν κακῶν καὶ πονηρῶν συναναστροφή. Παραίνεσις σωτηριωδεστάτη καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τοῖς παιδαρίοις ἀναγκαιοτάτη, ἐπαναλαμβανομένη δὲ κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους ὑπὸ παμπόλλων καὶ σεμνοτάτων στομάτων.

Λέγει ὁ Θεόγνις (1165 καὶ 31 καὶ ἑξ.):

Τοῖς ἀγαθοῖς σύμμισγε, κακοῖσι δὲ μήποθ' ὁμάρτει . .
Κακοῖσι δὲ μὴ προσομίλει
ἀνδράσιν, ἀλλ' αἰεὶ τῶν ἀγαθῶν ἔχεο·
καὶ μετὰ τοῖσιν πῖνε καὶ ἔσθιε, καὶ μετὰ τοῖσιν
ἵζε·

Λέγει ὁ Πίνδαρος (Πυθιονικῶν 2, 96):

Ἀδόντα δ' εἴη μοι τοῖς ἀγαθοῖς ὁμιλεῖν.

Λέγει ἡ Πράξιλλα (ἀπ. 3, Bergk σελ. 1225):

Ἀδμήτου λόγον, ὦ 'ταῖρ', μαθὼν τοὺς ἀγαθοὺς φίλει·
τῶν δειλῶν δ' ἀπέχου.

Λέγει ὁ Εὐριπίδης (ἀπόσ. 612, Dintorf):

Ἀλλὰ τὰς ὁμιλίας
ἐσθλὰς διώκειν, ὦ νέοι, σπουδάζετε.

Λέγει ὁ Αἰσχύλος (ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας 599):

Ἐν παντὶ προάγει δ' ἔσθ' ὁμιλίας κακῆς
κάκιον οὐδέν, καρπὸς ἡς ἀσύμφορος.

Λέγει ὁ Πολύβιος (28, 17 α, 1): Μέγιστα κακὰ ποιοῦσιν αἱ κακαὶ συντροφίαι τοὺς ἀνθρώπους.

Λέγει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (12, 12): Ἔγραψε δὲ ὁ Χαρώνδας καὶ περὶ τῆς κακομιλίας νόμον ἐξηλλαγμένον καὶ τοῖς ἄλλοις νομοθέταις παρεωραμένον· ὑπολαβὼν γὰρ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐνίοτε διὰ τὴν πρὸς τοὺς πονηροὺς φιλίαν καὶ συνήθειαν διαστρέφεσθαι τὰ ἤθη πρὸς κακίαν, καὶ τὴν φαυλότητα καθάπερ λοιμικὴν νόσον ἐπινέμεσθαι τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων καὶ νοσοποιεῖν τὰς ψυχὰς τῶν ἀρίστων· κατάντης γὰρ ἡ πρὸς τὸ χεῖρον ὁδός, ῥᾳδίαν ἔχουσα τὴν ὁδοιπορίαν, διὸ καὶ τῶν μετρίων πολλοὶ τοῖς ἤθεσιν ὑπούλοις ἡδοναῖς δελεασθέντες εἰς ἐπιτηδεύσεις χειρίστας περιώκειλαν· ταύτην οὖν

1) *Γεωργὸς καὶ πελαργός*, Halm 100. Κοραῆς, 172 καὶ σελ. 358.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν διαφθορὰν ἀναστεῖλαι βουλόμενος ὁ νομοθέτης ἀπηγόρευσε τῇ τῶν πονηρῶν φιλίᾳ τε καὶ συνηθείᾳ χρήσασθαι, καὶ δίκας ἐποίησε κακομιλίας καὶ προστίμοις μεγάλοις ἐπέγραψε τοὺς ἁμαρτάνειν μέλλοντας.

Λέγει ὁ Εὐριπίδης, ἐπαναλαμβάνων αὐτολεξεὶ σχεδὸν τὸν ἄριστον τοῦτον μῦθον:

Ὅστις δ' ὁμιλῶν ἥδεται κακοῖς ἀνήρ,
οὐ πώποτ' ἠρώτησα, γιγνώσκων ὅτι
τοιοῦτος ἔσθ' οἵοις περ ἥδεται ξυνών 1).

Τοιοῦτος εἶνε ὁ «ἀμφιβόλου ἠθικῆς ἀξίας Αἰσώπειος μῦθος Γεωργὸς καὶ Πελαργός!».

«Ὁ δὲ μῦθος 9 «Καρακάξα» καὶ ὁ 36 «Σκύλοι πεινῶντες» περιέχουσιν οὐχὶ κυρίως διδασκαλίαν τινὰ ἠθικήν, ἀλλὰ μᾶλλον παραίνεσιν χρήσιμον πᾶσι τοῖς ἐπιδιώκουσι τὴν ἐπίτευξιν ἰδίου σκοποῦ εἴτε πονηροῦ εἴτε ἀγαθοῦ».

Πρόκειται δηλ. ἐνταῦθα περὶ τῶν παρὰ Πλουτάρχῳ «Ἐν Λιβύῃ κοράκων» 2) καὶ τῶν παρ' αὐτῷ Αἰσωπείων «κυνῶν» 3). Ἄπορον δὲ πῶς ἄνθρωποι χαριέστατοι οἷοι ὁ κ. Σιμόπουλος καὶ οἱ ὑποβολεῖς αὐτοῦ, ὧν τὸ μόνον μέλημα δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς λατρεία, καὶ ἡ σύμπασα ἀσχολία αὐτῶν «τὸ διὰ χειρῶν ἔχειν τοὺς λόγους τῶν παλαιῶν» να εὑρίσκωνται εἰς τόσον ἀπότομον ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλούταρχον, ὥστε οὗτοι μὲν νὰ φρονῶσιν ὅτι οἱ μῦθοι οὗτοι εἶνε μᾶλλον κακοηθείας

1) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 809 ἔκδ. Dindorf. — Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς καλῆς καὶ κακῆς συναναστροφῆς ἐπὶ τοῦ ἤθους καὶ τῆς τύχης τῶν ἀνθρώπων ἄλλως ἴδ. καὶ *Θέογν.* 35. 305 καὶ ἑξ. *Δημόκριτ.* ἀπ. 234, ἔκδ Mullach, τόμ. 1, σελ. 355. *Εὐριπ.* ἀπ. 612 ἐν ἀρχ. *Κωμῳδίας ἀδέσποτα*, ἀπ. 138, Kock τόμ. 3, σελ. 435. *Πλούταρχ.* Περὶ παίδων ἀγωγῆς 4 Α. *Εὐσεβ.* Προπαρασκ. Εὐαγγελ. 6, 6, 42. *Σχολιαστ. Πινδάρ.* Νεμεον. 7, 127. *Μακάριον*, παροιμιογράφ. 6, 90 καὶ τὴν ὑποσελ. σημείωσιν, ἔνθα ἄπειρα τοιαῦτα χωρία.

2) Πλούταρχος, Πότερα τῶν ζώων φρονιμώτερα, τὰ χερσαῖα ἢ τὰ ἔνυδρα 967 Α: «*οἱ ἐν Λιβύῃ κόρακες*».

3) Πλούταρχος, Περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς 1067 F: *αἱ κύνες, ἃς φησιν Αἴσωπος*. Οὗτος ὁ μῦθος παρὰ Halm 218 καὶ παρὰ Κοραῆ 207.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διδακτικοί, αὐτὸς δὲ ὅτι οἱ μῦθοι οὗτοι εἶνε σπουδαίων ψυχολογικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν δηλωτικοὶ καὶ διδακτικοί!

Τὸ ὡς μῦθος φανταζόμενον «περὶ τῶν ἐν Λιβύῃ κοράκων» ὁ Πλούταρχος θεωρεῖ ὡς «λαμπρὸν καὶ ἐναργὲς καὶ βέβαιον παράδειγμα» τῶν προθέσεων τῶν ζώων καὶ τῶν παρασκευῶν καὶ τῆς εὑρέσεως τῶν ἀναγκαίων, «δι' ὧν οἱ φιλόσοφοι δεικνύουσι τὸ μετέχειν λόγου τὰ ζῶα»· διὸ καὶ χωρὶς νὰ φοβηθῇ μὴ καταισχύνῃ τὰς Μούσας καὶ τὸν Ἑλικῶνα εὐπαρρησιάστως λέγει: «Ἐθαύμασα πῶς νοεῖ τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος ζῷα ταῦτα καὶ συνίησι τὴν γιγνομένην ἔκθλιψιν ὑπὸ τῶν βαρυτέρων τοῖς κουφοτέροις ὑφισταμένην» 1). Τὸν δὲ μῦθον τῶν πεινώντων σκύλων θεωρεῖ ὡς λαμπρὸν καὶ ἐναργὲς παράδειγμα τῶν ἐπὶ τὸν βίον ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων «τῆς ταραχῆς καὶ τῆς παραφροσύνης» καὶ ὡς περιέχοντα τὴν ὑψίστην ἠθικὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν χρησιμωτάτην βιωτικὴν παραίνεσιν: Τὸ μὲν ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν ἐλαύνεσθαι καὶ ἀνεπισπάστως ὁρμᾶν πρὸς τὰ πράγματα αἰσχρότατον καὶ ὀλεθριώτατον τὸ δὲ συνετῶς ἐπιλογίζεσθαι τὰ πράγματα καὶ σωφρόνως διαχειρίζεσθαι ταῦτα ἀνθρωπικώτατον καὶ σωτηριωδέστατον 2). Οἱ Γερμανοὶ παιδαγωγοὶ ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀνέγραψαν τὸν μῦθον τοῦτον «αἱ καρακάξαι» ἐν τοῖς Ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παίδων αὐτῶν ἔχοντες ἀκράδαντον τὴν πεποίθησιν ὅτι οὕτω ἐναργῶς θὰ κατεδείκνυον πρὸς τοὺς ἀπειροκάκους μικροὺς παῖδας ἅμα μὲν τὰ ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς συνέσεως καὶ τῆς φερεπονίας προκύπτοντα ἀγαθά, ἅμα δὲ τὰ ἐκ τῆς ἀκρασίας καὶ ἀσυνεσίας καὶ φυγοπονίας προκύπτοντα

1) Ἀριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικὰ 982, 6, 12: Διὰ τὸ *θαυμάζειν* οἱ ἄνθρωποι ἤρξαντο φιλοσοφεῖν. — Αὐτόθ. Ρητορικὴ 1371, α, 32: Ἐν τῷ *θαυμάζειν* τὸ ἐπιθυμεῖν μαθεῖν ἐστιν.

2) Πλούταρχος, Περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς 1067 Ε. καὶ ἐξ: Ἐν τῷ βίῳ τὰ πολλὰ ταῦτα τῆς κακίας γέγονε παραδείγματα· νήφων γὰρ οὐδὲ εἷς ἐστι πρὸς ἀρετήν, ἀλλὰ ῥεμβόμεθα πάντες, ἀσχημονοῦντες καὶ κακοδαιμονοῦντες· οὕτως ὁ λόγος ἡμᾶς μεθύσκει καὶ τοσαύτης καταπίμπλησι ταραχῆς καὶ παραφροσύνης, οὐδὲν ἀπολείποντας τῶν κυνῶν, ἃς φησιν Αἴσωπος δερμάτων τινῶν ἐμπλεόντων ἐφιεμένας ὁρμῆσαι μὲν ἐπίνειν τὴν θάλασσαν, ῥαγῆναι δὲ πρότερον ἢ τῶν δερμάτων λαβέσθαι· καὶ γὰρ ἡμᾶς ὁ λόγος ἐλπίζοντας εὐδαιμονήσειν δι' αὐτοῦ καὶ τῇ ἀρετῇ προσοίσεσθαι, πρὶν ἐπ' ἐκείνην ἀφικέσθαι, διέφθαρκε καὶ ἀπολώλεκε, πολλῆς ἀκράτου καὶ πικρᾶς κακίας προεμφορηθέντας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κακά 1). Οἱ δυστυχεῖς! Δὲν ἐνόησαν ὅτι «ὁ μῦθος οὗτος δὲν περιέχει διδασκαλίαν τινὰ ἠθικήν, ἀλλὰ μᾶλλον παραίνεσιν χρήσιμον πᾶσι τοῖς ἐπιδιώκουσι τὴν ἐπίτευξιν οἱουδήποτε σκοποῦ, εἴτε πονηροῦ, εἴτε ἀγαθοῦ», ὡς οἱ πολυνούστατοι κριταὶ ἡμῶν ἐνόησαν.

Ἀλλὰ — «τὶ κακὸν ἢ ξένον γέγονεν, εἰ ὁ ἀπαίδευτος τὰ τοῦ ἀπαιδεύτου πράσσει;» 2).

«Ὁ δὲ μῦθος 18ος «Πίθηκος καὶ ἁλιεῖς» ἀποτρέπων ἀπὸ παντὸς ὅ,τι δὲν ἐδιδάχθη τις, καταπνίγει συγχρόνως καὶ πᾶν ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα καὶ πᾶσαν φιλοπρόοδον ὁρμὴν τῶν νέων. Τὸ δὲ συμπέρασμα αὐτοῦ «τί ἤθελα ἐγὼ νὰ γίνω ἁλιεύς, ἀφοῦ ποτὲ δὲν ἔμαθον τὴν ἁλιευτικὴν ἐνθυμίζει ἡμῖν τὸ τοῦ σχολαστικοῦ», (μεθ' ὃ ἔπονται 10 τὸν ἀριθμ. ἀποσιωπητικά, ἔνθα καὶ τελευτᾷ ἡ παρατήρησις αὕτη).

Ὁ νῦν κακολογούμενος μῦθος εἶνε εἷς τῶν ἀρίστων 68 παιδικῶν Αἰσωπείων μύθων 3) ἐπιχαρίτως λίαν διδάσκων τὸ μέγα δίδαγμα:

Ἔρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην,

οὗτινος ἡ μὲν τήρησις σώζει καὶ προάγει καὶ διακοσμεῖ καὶ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν τῶν ἀνθρώπων, ἡ δὲ παράβασις διασείει καὶ ἀφανίζει καὶ καταρρίπτει καὶ καταισχύνει πάντα ταῦτα, ὡς ἀνωτέρω ἐναργέστατα κατεδείχθη

1) Οἱ συκοφαντούμενοι οὗτοι «*ἐν Λυβίῃ κόρακες*» τοῦ Πλουτάρχου, («*αἱ καρακάξαι καὶ ἡ στάμνα*» τοῦ ἐμοῦ Ἀναγνωσματαρίου τάξ. Γ' σελ. 13) εὑρηνται ἀναγεγραμμένοι ἐν τοῖς Γερμανικοῖς Ἀλφαβηταρίοις τοῦ *Klussmann* (3 Aufl. 1885, σελ. 57, ἀριθ. 18), τοῦ *Otto Schulz-Böhme* (Ausg. C, 1887, σελ. 59, ἀριθμ. 8) τοῦ *Hirt-Bohm*, Aufl. 33, Theil I, 1894, σελ. 53, ἀριθ. 46), καὶ ἐν τοῖς Γερμανικοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ *Sostmann* (D. Les. für Oberklassen der Volksschule 1864, σελ. 133, ἀριθ. 54), τοῦ *Keck* (Norddeutsches Leseb. 19 ἔκδ. 1890, σελ. 2, ἀριθ. 7), τοῦ *Mair* (D. Les. für die Volksschule Oestreichs, III Theil, 1894, σελ. 30, ἀριθ. 37), τοῦ *Vetzel-Schumann* (Ausg. A. 1894, I Theil, σελ. 72, ἀριθ. 97). Ἔτι ἐν Deutsches Lesebuch für das Bedürfuiss *Oberfränkischen* Volkschulen bearbeitet (I Theil, München, σελ. 53, ἀριθ. 65) καὶ ἐν Deutsches Lesebuch von einer *Kommission der Schuldirectoren Leipzigs* (1894, 2 Stufe, σελ. 85, ἀριθ. 102). Φέρεται δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν συνήθως «*die Krähen und der Wasserkrug*» καὶ θεωρεῖται **ἐσφαλμένως** ὡς ἔργον Meissner τινὸς καὶ οὐχὶ ὡς *ἀντιγραφὴ* ἁπλῆ ἐκ τοῦ Πλουτάρχου.

2) Μάρκος Ἀντωνῖνος, Τῶν εἰς ἑαυτὸν 9, 42.

3) *Πίθηκος καὶ ἁλιεῖς* (Halm 362. Κοραῆς 309 καὶ σελ. 404).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(σελ. 381 καὶ ἑξ.). Ἀλλ' «ἀνοήμονες οὐδὲν μανθάνουσιν ἐν ὅλῃ τῇ βιοτῇ» — κατὰ τὸν Δημόκριτον 1).

«Οἱ λοιποὶ μῦθοι τοῦ Ἀναγνωσματαρίου.

Ἡ διὰ τῆς ἀλληγορίας τῶν μύθων 1, 4, 7, 44, 48, 49, 52 καὶ 70 ἐπιδιωκομένη ἠθικὴ διδασκαλία εἶνε λίαν ἀσθενὴς καὶ ἀνίκανος, ὅπως γεννήσῃ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων πραγματικήν τινα ῥοπὴν πρὸς ὡρισμένην ἀρετήν· διότι στηρίζεται αὕτη εἰς μεμακρυσμένην τινὰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ ἀόριστον ἢ τυχαίαν καὶ ὅλως ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα».

«Τὸ . . ἀποφαίνεσθαί τι πειρᾶσθαι . . περὶ πάντων καὶ τὸ παριέναι μηθὲν τάχ' ἂν δόξειεν εἶναι σημεῖον . . πολλῆς εὐηθείας», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἀναπτύσσει Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς τοὺς σώφρονας τούτους λόγους λέγων: «Ὅσοι ἀδέκαστον τὴν διάνοιαν φυλάσσουσι καὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν λόγων ἐπὶ τοὺς ὀρθοὺς κανόνας ἀναφέρουσιν, εἴτε φυσικῆς τινος κρίσεως μετειληφότες εἴτε καὶ διὰ διδαχῆς ἰσχυρὰ τὰ κριτήρια κατασκευάσαντες, οὔτε ἅπαντα ἐπαινοῦσιν ἐπίσης, οὔτε πρὸς ἅπαντα δυσχεραίνουσιν· ἀλλὰ τοῖς μὲν κατορθώμασι τὴν προσήκουσαν μαρτυρίαν ἀπονέμουσιν· εἰ δέ τι διημάρτηται μέρος ἐν αὐτοῖς, οὐκ ἐπαινοῦσιν» 2).

Καλὰ καὶ ἅγια πάντα ταῦτα, ἀλλ' ἐλησμόνησαν ἀμφότεροι οἱ βαθυγνώμονες οὗτοι ἄνδρες τὸ τοῦ Δημοσθένους περὶ τῶν τοιούτων κριτῶν λεχθέν: «Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν» 3).

Ἐδῶ χονδρικῶς πλέον κατασυκοφαντοῦνται ὀκτὼ (ἀριθμ. 8) ὁμοῦ ἐκ τῶν χαριεστάτων καὶ παιδευτικωτάτων παιδικῶν ἀναγνωσμάτων. Τούτων δύο, τὰ ὀκνηρὰ παιδία (τὸ ὑπ' ἀριθμ. 1) καὶ τὰ δύο ἅροτρα (τὸ ὑπ' ἀριθμ. 7) εἶνε Γερμανικῆς προελεύσεως, τὰ δὲ λοιπὰ ἐξ Ἑλληνικῆς. Εἶνε οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι Χελώνη καὶ λαγῳὸς (τὸ ὑπ' ἀρ. 4), Λύχνος (τὸ ὑπ' ἀρ. 44), Ὄνος βαστάζων ἄγαλμα (τὸ ὑπ' ἀρ. 48), Λύκος καὶ λέων (τὸ ὑπ' ἀρ.

1) Δημόκριτος, Ἀπόσπ. 56, Mullach Fragm. Philos. Graec. τόμ. 1, σελ. 344.

2) Ἀριστοτέλης, Περὶ οὐρανοῦ 287, 6, 28. — Διονυσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Περὶ Θουκυδίδου κεφ. 34.

3) Δημοσθένης, Πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1039.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

49), Φρῦνος καὶ βοῦς (τὸ ὑπ' ἀρ. 52) καὶ 'Ανθρακεὺς καὶ γναφεὺς (τὸ ὑπ' ἀρ. 79).

«Τὰ ὀκνηρὰ παιδία» εἶνε τὸ χαριέστατον καὶ διδακτικώτατον καὶ σφόδρα ὑπὸ τῶν Γερμανῶν παιδαγωγῶν τιμώμενον «Die kleinen Müssigänger» ἢ «Die Kinder im Walde» τοῦ Pocci κατὰ τοὺς μέν, τοῦ Ludwig Münkel κατ' ἄλλους, ἀναγινωσκόμενον δὲ ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς 'Αλφαβηταρίοις τοῦ Eckelboom καὶ Esser, τοῦ Klauwell καὶ Martin, τοῦ Förster, τοῦ Vogel καὶ Kindler 1) καὶ ἐν τοῖς 'Αναγνωσματαρίοις τοῦ Sarlach καὶ Haupt, τοῦ Erkelenz, τοῦ Hansen, καὶ τοῦ Wirth 2).

Τὰ δύο ἄροτρα εἶνε ποίημα Γερμανικὸν χαριέστατον καὶ διδακτικώτατον 3), βραβευθὲν μὲν καὶ σφόδρα ἐπαινεθὲν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐντίμων κριτῶν εἰς τοῦ κ. Κουρτίδου τὸ 'Αναγνωσματάριον ἐμπεσόν, κατασυκοφαντηθὲν δὲ εἰς τὸ ἐμὸν παρατυχόν 4). 'Ανα-

1) *Eckelboom - Esser*, II Theil, 15 Aufl. 1894, σελ. 44, ἀρ. 70. — *Klauwell - Martin*, 1894, σελ. 79, ἀρ. 9. — *Förster*, 8 Aufl. 1888, σελ. 51, ἀρ. 40. — *Vogel - Kindler* Des Kindes zweites Schulbuch, 1871, σελ. 160, ἀρ. 82.

2) Sarlach und Haupt (Pr. Sachsen) 1893 «*Die Kleinen Müssigänger*», (Pocci) σελ. 3, ἀρ. 6. — *Erkelenz*, D. L. für höhere Mädchenschul. I Theil, 2 καὶ 3 Schuljahr, σελ. 13, ἀρ. 24, (Lüdwig Münkel)» Die kleinen Müssiggänger». — Hansen D. L. II Theil 21 Aufl. 1886, «Die Kinder im Walde» (Pocci) σελ. 18, ἀρ. 27.— Wirth, D. L. f. h. Töchtersch. II Theil, Unterstuf. II Cursus, Dritte Auflag. 1878 ἀρ. 12.

3) Τὸ ποίημα ἐπιγράφεται *Die beiden Pflüge* καὶ ἀποδίδεται εἰς τὸν Ig. Fr. Castelli. Φέρεται ὅμως καὶ ὡς μῦθος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Die beiden Pflugscharen* καὶ ἀποδίδεται εἰς τὸν Meissner.

4) Ἔκθεσις κριτῶν σελ. 31: «Τὴν αὐτὴν δὲ συντομίαν ἔχουσι καὶ αἱ ἠθικαὶ διδασκαλίαι εἰσαγόμεναι οὐχὶ ὡς σοβαροῦ καὶ ἀγελάστου φιλοσόφου διδάσκοντος τὴν ἠθικὴν ἀπὸ καθέδρας, ἀλλὰ μετὰ χάριτος καὶ ἐνίοτε ὑπὸ μορφὴν διηγήσεως. Τοιαῦται αἱ.. Ἡ αὐτὴ δὲ ἀφέλεια καὶ τὸ ἄπλαστον παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς μύθοις ὁποῖοι.. ὁ ἐν σελ. 75 **τὰ δύο ἄροτρα.** Αὐτόθ. σελ. 17 οἱ αὐτοὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ (μόνον οἱ 'Αναγνωσματαριογράφοι διαφέρουσι):«Ἡ διὰ τῆς ἀλληγορίας τῶν μύθων 1. 4..(δηλ. **τὰ δύο ἄροτρα**) ἐπιδιωκομένη ἠθικὴ διδασκαλία ἴνα λίαν ἀσθενὴς καὶ ἀνίκανος, ὅπως γεννήσῃ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων πραγματικήν τινα ῥοπὴν πρὸς ὡρισμένην ἀρετήν»! Πρότυπον κριτῶν: «Ὥσπερ γὰρ καὶ τελεωθὲν βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου καὶ δίκης χείριστον πάντων. Χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὅπλα.. ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς. (Ἀριστοτέλης, Πολιτικὰ 1253, α, 31). — Τὸν ἐν δυνάμει καὶ ἀρχῇ βίον ἡ μὲν δικαιοσύνη ποιεῖ θεῖον, ἡ δὲ ἀδικία θηριώδη. (Πλούταρχος, Ἀριστείδης κεφ. 6). — Ὧ ἄρα νόμους ἀνθρώποις ἀναγκαῖον τίθεσθαι καὶ ζῆν κατὰ νόμους, ἢ μηδὲν διαφέρειν τῶν πάντη ἀγριωτάτων θηρίων. — Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσα ἀρετή, λέγει ὁ Πλάτων (Νόμ. 874 Ε) καὶ ἀναπτύσσει ὁ Kant λέγων: «Ἐὰν δὲ ἀρθῇ τὸ δίκαιον, οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει πλέον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γινώσκουσι δὲ τοῦτο μυριάδες μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Ditlein, τοῦ Mair, τοῦ Keck, τῆς ἐπιτροπῆς τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων τῆς Λειψίας, τοῦ Engelin, τῆς πόλεως Lübeck, τοῦ Sostmann 1).

Ἐκ δὲ τῶν Αἰσωπείων μύθων ὁ μῦθος λύχνος (Η 185) ἐβραβεύθη ἐνταῦθα, ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χρηστομαθείᾳ τοῦ κ. Παπαβασιλείου εὑρεθεὶς (ἀριθ. 11) καὶ ἀναγινώσκεται ὑπὸ τῶν Γερμανοπαίδων ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Sostmann 2). — Ὁ μῦθος βάτραχος στιχούργημα τοῦ Παναγιώτου Σούτσου (Βοῦς καὶ Φρῦνος Halm 84) ἐβραβεύθη καὶ ὑπερεπινέθη ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου ἐμπεσών, κατεσυκοφαντήθη ἐν τῷ ἐμῷ παρατυχών 3), καὶ ἀναγινώσκεται ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς Ἀλφαβητα ρίοις τοῦ Jutting καὶ τοῦ Otto Schulz-Bohm 4) καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τῶν βαυαρικῶν δημοτικῶν σχολείων, τοῦ Mair, τοῦ Engelin καὶ τοῦ Sostmann 5).

Ὁ μῦθος χελώνη καὶ λαγωὸς ἀναγινώσκεται μεταμεμορφωμέ-

νὰ ἀναστρέφωνται οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τοῦ πλανήτου τούτου», καὶ ἔνθους ἐπιδοκιμάζει ὁ Lotze γράφων: «Schlissen wir uns dem goldenen Worte Kants an: *Wenn es kein Recht mehr geben soll, so hat es auch keinen Werth mehr, dass Menschen auf Erden wandeln*». (Lotze Mikrokosmus, τόμ. 3, σελ. 435).

1) *Dietlein*, D. Volksschul-Lesebuch, Mittelstufe, 1894, σελ. 60, ἀρ. 123. — D. L. für das Bedürfuiss *Oberfränkisschen Volksschulen* bearbeitet, I Theil, München, σελ. 52, ἀρ. 62. — *Fr. Mair*, für die Bärgerschulen Oestrreichs, 1894, I Theil, σελ. 50, ἀρ. 33 (ποίημα τοῦ Castelli). — *Keck*, Norddeutsches-Leseb. 19 ἔκδ. 1890, σελ. 13, ἀρ. 31 (μῦθος τοῦ Meissner). — D. Les. v. einer Kommiss, v. der Schuldirect. Leipzigs 1894. II Stufe, σελ. 3, ἀρ. 8, (Meissner). — *Engelien-Fechner*, D. Les. I Theil, 1874, σελ. 7, ἀρ. 15. — *Lübeckisches Lesebuch*, 2 Stuf. 5 Aufl, 1882, σελ. 53, ἀρ. 46. — *Fr. Sostmann*, D. Les. für Mittelklassen der Bürgerschülen und Oberklass der Volkschul. zweite Aufl. 1864, σελ. 148, ἀρ. 72.

2) Deutsches Lesebuch für die Oberklasse der Volksschulen 1864, σελ. 140 ἀρ. 60.

3) Ἔκθεσις κριτῶν ἔνθ. ἀνωτ.

4) *Jutting*, 32 Aufl. ἔτος 1888, σελ. 77, ἀρ. 5. — *Otto Schulz-Bohm*, Ausg, C. 1887, σελ. 66, ἀριθ. 20. Συνήθως ὁ μῦθος οὗτος ἐσφαλμένως ἀποδίδεται εἰς τινα Michaelis. Ὁ μῦθος εἶνε Αἰσώπειος καὶ εὑρηται εἰς τὴν ἔκδ. τοῦ Halm ὑπ' ἀρ. 84 καὶ εἰς τὴν ἔκδ. τοῦ Κοραῆ ἐν σελ. 273.

5) D. L. für die Unterklasse *der bayrischen Volksschul.* München, II Theil, σελ. 104, ἀριθ. 184. — *Mair*. D. L. f. die V. Oestrreichs, III Theil, (IV Classe) 1894, σελ. 89, ἀριθ. 88 (Michaelis) — *Engelien-Fechner*, Ausg. B. I Theil, 1871, σελ. 5, ἀρ. 8. — *Sostmann* für die Obestufe der VS 1864 σελ. 159, ἀρ. 90.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νος πως ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Engelien καὶ τοῦ Hansen 1). Οἱ δὲ μῦθοι ὄνος βαστάζων ἄγαλμα (Halm 394), ἀνθρακεὺς καὶ γναφεὺς (Halm 59), λύκος καὶ λέων (Halm. 280) εἶνε, ὅπως καὶ πάντες οἱ ἐνταῦθα καταλεχθέντες, ἐκ τῶν 68 ἀρίστων παιδικῶν Αἰσωπείων μύθων, πολὺ ἐπιχαρίττως πολλὰ καὶ σεμνὰ τοὺς μικροὺς παῖδας διδάσκοντες, ὡς πᾶς τις πείθεται, καὶ ἓν βλέμμα μόνον ἐὰν ῥίψῃ εἰς αὐτούς.

Ἐν τῇ Γερμανικῇ παραβολῇ Τὰ ὀκνηρὰ παιδία 2) ἐμπεριέχονται ἀνθρωπικὰ διδάγματα βιωφελέστατα καὶ παιδευτικώτατα τάδε· Τὰ τοῦ Ἡσιόδου (Ἔργ. καὶ ἡμ. 299 καὶ ἑξ):

Ἐργάζευ, Πέρση, διῖον γένος, ὄφρα σε λιμὸς
ἐχθαίρῃ, φιλέῃ δὲ σ' ἐϋστέφανος Δημήτηρ
αἰδοίη..
τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἀνέρες, ὅς κεν ἀεργὸς
ζώῃ, κηφήνεσσι κοθούροις εἴκελος ὀργήν..
καὶ τ' ἐργαζόμενος πολὺ φίλτερος ἀθανάτοισιν
ἔσσεαι ἠδὲ βροτοῖς· μάλα γὰρ στυγέουσιν ἀεργούς.

Τὰ τοῦ Σοφοκλέους (ἀπ. 288. Dindorf):

Τίκτει γὰρ οὐδὲν ἐσθλὸν εἰκαία σχολή.

Τὰ τοῦ Δημοσθένους (Ὀλυνθ. Β'. 24): Οὐκ ἔνι δὲ αὐτὸν ἀργοῦντα οὐδὲ τοῖς φίλοις ἐπιτάττειν ὑπὲρ αὐτοῦ τι ποιεῖν, μὴ τί γε δὴ τοῖς θεοῖς.

Ἐν τῇ ἄλλῃ Γερμανικῇ παραβολῇ «τὰ δύο ἄροτρα» 3) ἐμπεριέχονται τὰ ἀνθρωπικώτατα ταῦτα διδάγματα. Τὰ τοῦ Γαληνοῦ: Κἂν γὰρ ὅτι μάλιστα τὴν φύσιν ἀρίστην τις ἔχων εἰς ὁτιοῦν ἔργον ἀμελήσῃ τῆς ἀσκήσεως, οὐδενὸς τῶν ἀπολειπομένων μὲν τῇ φύσει,

1) *Engelien-Fechner*, Ausg. B, I Theil, 1874, σελ. 108, ἀριθ. 164. — *Hansen* I Theil, 1886, σελ. 54, ἀριθ. 96 ὑπὸ τοῦ Rechstein ἐπεκταθεὶς καὶ μεταμορφωθείς.
2) Χ. Παπαμάρκου Ἀναγνωσμ. τῆς Γ'. τάξ. ἐγκριθέν, ἔτ. 1894, σελ. 3.
3) Χ. Παπαμάρκου Ἀναγνωσματάριον ἔνθ. ἀν. σελ. 11.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πλεονεκτούντων δὲ τῇ κατὰ τὴν ἄσκησιν ἐπιμελείᾳ βελτίων ἐστιν 1). Τὰ τοῦ Ἡσιόδου (Ἔργ. καὶ ἡμ. 299 καὶ ἑξ) :

Ἐργάζευ, Πέρση, δῖον γένος . .
λιμὸς γάρ τοι πάμπαν ἀεργῷ σύμφορος ἀνδρί,
σοὶ δ' ἔργ' φίλ' ἔστω μέτρια κοσμεῖν,
ὥς κέ τοι ὡραίου βιότου πλήθωσι καλιαί.
ἐξ ἔργων δ' ἄνδρες πολύμηλοί τ' ἀφνειοί τε . .
εἰ δέ κεν ἐργάζῃ, τάχα σε ζηλώσει ἀεργὸς
πλουτεῦντα· πλούτῳ δ' ἀρετὴ καὶ κῦδος ὀπηδεῖ,
δαίμονι δ' ἶσος ἔσῃ.

Τὰ τοῦ Δημοσθένους (ἐρωτικὸς 37, σελ. 1412) : Διὰ μὲν ἀργίας καὶ ῥᾳθυμίας καὶ τὰ παντελῶς ἐπιπολῆς δυσχείρωτά ἐστι, διὰ δὲ καρτερίας καὶ φιλοπονίας οὐδὲν τῶν ὄντων ἀγαθῶν ἀνάλωτον πέφυκε.

Τὰ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἀπομνημ. 2, 7, 7): Ἔπειτ', ἔφη, ὅτι ἐλεύθεροί τ' εἰσὶ καὶ συγγενεῖς σοι, οἴει χρῆναι μηδὲν αὐτοὺς ποιεῖν ἀλλ' ἢ ἐσθίειν καὶ καθεύδειν; πότερον καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθέρων τοὺς οὕτω ζῶντας ἄμεινον διάγοντας ὁρᾷς καὶ μᾶλλον εὐδαιμονίζεις ἢ τούς, ἃ ἐπίστανται χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἐπιμελομένους; ἢ τὴν μὲν ἀργίαν καὶ τὴν ἀμέλειαν αἰσθάνῃ τοῖς ἀνθρώποις πρός τε τὸ μαθεῖν ἃ προσήκει ἐπίστασθαι καὶ πρὸς τὸ μνημονεύειν ἃ ἂν μάθωσι καὶ πρὸς τὸ ὑγιαίνειν τε καὶ ἰσχύειν τοῖς σώμασι καὶ πρὸς τὸ κτήσασθαί τε καὶ σώζειν τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ὠφέλιμα ὄντα, τὴν δὲ ἐργασίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν οὐδὲν χρήσιμα;

Ἐν δὲ τοῖς συκοφαντουμένοις Αἰσωπείοις μύθοις ὁπόσα καὶ ὁποῖα διδάγματα !

Ἐν τῷ μύθῳ Χελώνη καὶ λαγωὸς (Halm 420. Κοραῆς 287) ἐμπεριέχονται κεφάλαια ὅλα τῆς Παιδαγωγικῆς, πάντα τὰ περὶ φιλοπονίας καὶ ἐπιμελείας καὶ πίστεως ἐν τοῖς σμικροῖς κράτιστα παιδευτικὰ διδάγματα αὐτῆς, καὶ πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἄριστα εἰρημένα περὶ τῆς ἐξόχου δυνάμεως τῆς φιλοπονίας καὶ ἐπιμελείας.

1) Γαληνός, Περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων, ἔκδ. Kuhn τόμ. 5, σελ. 733. ἔκδ. Ivan Müller, τόμ. 1, Lipsiae 1874, σελ. 744.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Λέγει ὁ Ἀρχίλοχος: Πάντα πόνος τεύχει θνητοῖς μελέτη τε βροτείη. — Ὁ Χοιρίλος: Πέτρην κοιλαίνει ῥανὶς ὕδατος ἐνδελεχείη. — Ὁ Μένανδρος: Ταῖς ἐνδελεχείαις καταπονεῖται πράγματα. — Ὁ Ἀναξανδρίδης: Τὸ συνεχὲς ἔργον παντὸς εὑρίσκει τέλος. — Ὁ Δημοσθένης: Φύσει δ' ὑπάρχει τοῖς παροῦσι τὰ τῶν ἀπόντων καὶ τοῖς ἐθέλουσι πονεῖν καὶ κινδυνεύειν τὰ τῶν ἀμελούντων. — Ὁ Δημήτριος: Πλείονες ἐξ ἀσκήσεως ἀγαθοὶ γίγνονται ἢ ἀπὸ φύσεως. Φύσεως μὲν γὰρ ἀρετὴν διαφθείρει ῥᾳθυμία, φαυλότητα δὲ ἐπανορθοῖ διδαχή· καὶ τὰ μὲν ῥᾴδια τοὺς ἀμελοῦντας φεύγει, τὰ δὲ χαλεπὰ ταῖς ἐπιμελείαις ἁλίσκεται. — Ὁ Ξενοφῶν: Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ὥσπερ καὶ ἀθληταί τινες διὰ τὸ πολὺ ὑπερενεγκεῖν καὶ κρατιστεῦσαι καταρᾳθυμήσαντες ὑστερίζουσι τῶν ἀντιπάλων, οὕτω καὶ Ἀθηναίους πολὺ διενεγκόντας ἀμελῆσαι ἑαυτῶν καὶ διὰ τοῦτο χείρους γεγονέναι.— Ὁ Ἰσοκράτης: Ἔτι τοίνυν ὑμῶν αὐτῶν οὐδείς ἐστιν, ὅστις οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοι πολλοὺς τῶν συμπαιδευθέντων, οἳ παῖδες μὲν ὄντες ἀμαθέστατοι τῶν ἡλικιωτῶν ἔδοξαν εἶναι, πρεσβύτεροι δὲ γενόμενοι πλέον διήνεγκαν πρὸς τὸ φρονεῖν καὶ λέγειν τῶν αὐτῶν τούτων, ὧν παῖδες ὄντες ἀπελείφθησαν, ὅθεν μάλιστ', ἄν τις γνοίη τὴν ἐπιμέλειαν ὅσην ἔχει δύναμιν· δῆλον γάρ, ὅτι τότε μὲν ἅπαντες τοιαύταις ἐχρῶντο ταῖς διανοίαις, οἵας περ ἐξ ἀρχῆς ἔφυσαν ἔχοντες, ἄνδρες δὲ γενόμενοι τούτων διήνεγκαν καὶ μετήλλαξαν τὴν φρόνησιν τῷ τοὺς μὲν ἐκκεχυμένως ζῆν καὶ ῥᾳθύμως, τοὺς δὲ τοῖς τε πράγμασι καὶ σφίσιν αὐτοῖς προσέχειν τὸν νοῦν. — Ὁ Πλωτῖνος: Ὑπ' ἀργίας καὶ τοῦ ζῆν μαλακῶς καὶ ἀνειμένως περιεῖδον ἑαυτοὺς ἄρνας καταπιανθέντας λύκων ἁρπαγὰς εἶναι. — Ὁ Πλούταρχος: Εἰ δέ τις οἴεται τοὺς οὐκ εὖ πεφυκότας μαθήσεως καὶ μελέτης τυχόντας ὀρθῆς πρὸς ἀρετὴν οὐκ ἂν τὴν τῆς φύσεως ἐλάττωσιν εἰς τοὐνδεχόμενον ἀναδραμεῖν, ἴστω πολλοῦ, μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς διαμαρτάνων. φύσεως μὲν γὰρ ἀρετὴν διαφθείρει ῥᾳθυμία, φαυλότητα δὲ ἐπανορθοῖ διδαχή· καὶ τὰ μὲν ῥᾴδια τοὺς ἀμελοῦντας φεύγει, τὰ δὲ χαλεπὰ ταῖς ἐπιμελείαις ἁλίσκεται . . τὸ παρὰ φύσιν τῷ πόνῳ τοῦ κατὰ φύσιν ἐγένετο κρεῖττον. — Ὁ Ὅμηρος: Οὐκ ἀρετᾷ κακὰ ἔργα· κιχάνει τοι βραδὺς ὠκύν 1).

---

1) *Ἀρχίλοχος*, ἀπ. 15. ἔκδοσις Bergk, τόμ. 2, σελ. 387 — *Χοιρίλος* ἀπ. 10, Epicor. Graec. frag. von Kinkel, Lipsiae 1877, τόμ. 1, σελ. 271.— *Μένανδρος*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οἱ δὲ μῦθοι λύχνος, ὄνος βαστάζων ἄγαλμα, λύκος καὶ λέων, Φρῦνος καὶ βοῦς, τῆς Ἑλληνικῆς ὀρθογνωμοσύνης καὶ μετριοπαθείας πιστότατα καὶ λαμπρότατα ἀπεκμάγματα, ἐνέχουσιν ὅλον τὸ σεμνὸν πνεῦμα τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ ὅλον τὸ θεοσεβὲς πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, τὸ κατὰ μυρίους τρόπους ἐν τοῖς κατὰ τῆς ἀλαζονείας καὶ ὕβρεως καὶ ὑπεροψίας καὶ ὑπερηφανείας σεμνοῖς καὶ ὑψηλοῖς λόγοις αὐτῶν ἐκκυμένον.

Λέγουσι τὰ Ἱερὰ ἡμῶν βιβλία: «Τάδε λέγει ὁ δεσπότης Κύριος Σαβαὼθ . . τοὺς ἀπειθοῦντας ἀπολέσω . . καὶ πάντας ὑπερηφάνους ταπεινώσω. Καὶ ἀπολῶ ὕβριν ἀνόμων καὶ ὕβριν ὑπερηφάνων ταπεινώσω 1). — Κατέσπασα ὑπερηφάνους, ἠφανίσθησαν γωνίαι αὐτῶν, ἐξερημώσω τὰς ὁδοὺς αὐτῶν τὸ παράπαν . . Ἐξέλιπον αἱ πόλεις αὐτῶν 2). — Ἤκουσα ὕβριν Μωάβ, τὸ ὕψος αὐτοῦ καὶ ὑπερηφανίαν αὐτοῦ καὶ ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ . . διὰ τοῦτο ἐπὶ Μωὰβ ὀλολύξεται πάντοθεν 3). — Ταπεινωθήσεται τὸ ὕψος τῶν ἀνθρώπων . . Ἡμέρα γὰρ Κυρίου Σαβαὼθ ἐπὶ πάντα ὑβριστὴν καὶ ὑπερήφανον, καὶ ἐπὶ ὑψηλὸν καὶ μετέωρον, καὶ ταπεινωθήσονται, καὶ ἐπὶ πᾶσαν κέδρον τοῦ Λιβάνου τῶν ὑψηλῶν καὶ μετεώρων, καὶ ἐπὶ πᾶν δένδρον βαλάνου Βασᾶν, καὶ ἐπὶ πᾶν ὑψηλὸν ὄρος, καὶ ἐπὶ πάντα βουνὸν ὑψηλόν, καὶ ἐπὶ πάντα πύργον ὑψηλόν, καὶ ἐπὶ πᾶν τεῖχος ὑψηλόν . . καὶ ταπεινωθήσεται πᾶς ἄνθρωπος, καὶ πεσεῖται ὕψος ἀνθρώπων . . Παύσασθε ὑμῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ ἀναπνοὴ ἐν μυκτῆρι αὐτοῦ· ὅτι ἐν τίνι ἐλογίσθη αὐτός» ; 4)

ἀπ' 744, Kock τόμ. 3, σελ. 210. — *Ἀναξανδρίδης*, ἀπ. 63, Kock, τόμ. 1, σελ. 161. — *Δημοσθένης* κατὰ Φιλίππ. Α. 5, σελ. 41. — *Δημόκριτος*, ἀπόσπ. 115 καὶ 130, Mullach Philos. Graec. Fragm. τόμ. 1, σελ. 347. 348. — *Ξενοφῶν*, Ἀπομνημονεύμ. 3, 5, 13. — *Ἰσοκράτης* περὶ Ἀντιδόσεως 207. — *Πλωτῖνος*, Ἐννεὰς 3, λόγ. 2, κεφ. 3, ἔκδ. Dübner, σελ. 124. — *Πλούταρχος* περὶ παίδων ἀγωγῆς 2 C καὶ ἑξ. — *Ὅμηρος* Ὀδύσ. θ. 329. — Πρβλ. καὶ *Δημοσθ.* κατὰ Φιλίππ. Γ, 38, σελ. 120 καὶ 121. — *Ξενοφ.* Ἀπομν. 2, 1, 20. — *Πλούταρχος* ἔνθ. ἀν. 2 C-3 C. Ἴδε καὶ περὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις νόμου τῆς ἀργίας τοῦ τεθέντος ἢ ὑπὸ τοῦ Σόλωνος ἢ ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου ἢ ὑπὸ τοῦ Δράκοντος ἐν *Δημοσθ.* πρὸς Εὐβουλίδην 32, σελ. 1108. — *Πλουτάρχ.* Ἀποφθέγμ. Λακων. 221 C. — *Σόλων*, κεφ. 17, σελ. 87 καὶ κεφ. 31, σελ. 96. — *Διογέν.* Λαέρτ. 1, 2, 55.

1) Ἡσαΐας 1, 24. 13, 11.

2) Σοφονίας 3, 6.

3) Ἱερεμίας 31, 29.

4) Ἡσαΐας 2, 11. Πρβλ. καὶ *Βασιλειῶν* Α, 2, 3. *Μακκαβ.* Γ, 2, 3. 4. *Ἰεζεκιὴλ* 31, 2. *Παροιμ.* 17, 16. 19. *Θρῆνοι* 3, 31. *Σιρὰχ* 10, 12. 16, 8. 21, 4. *Δανιὴλ*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Λέγουσι τὰ προγονικὰ ἡμῶν βιβλία: «Ὁρᾷς τὰ ὑπερέχοντα ζῷα ὡς κεραυνοῖ ὁ θεὸς οὐδ' ἐᾷ φαντάζεσθαι.. ὁρᾷς δὲ ὡς ἐς οἰκήματα τὰ μέγιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα τὰ τοιαῦτα ἀποσκήπτει τὰ βέλεα· φιλέει γὰρ ὁ Θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν.. οὐ γὰρ ἐᾷ φρονέειν μέγα ὁ θεός 1).

Κέρδος δὲ φίλτατον,
ἑκόντος εἴ τις ἐκ δόμων φέροι.
βία δὲ καὶ μεγάλαυχον ἔσφαλεν ἐν χρόνῳ.
Τυφὼς Κίλιξ ἑκατόγκρανος οὔ νιν ἄλυξεν,
οὐδὲ μὰν βασιλεὺς Γιγάντων· δμᾶθεν δὲ κεραυνῷ
τόξοισί τ' Ἀπόλλωνος 2).

Μεγάλοι δὲ λόγοι
μεγάλας πληγὰς τῶν ὑπεραύχων
ἀποτίσαντες
γήρᾳ τὸ φρονεῖν ἐδίδαξαν —
Ὁρῶ γὰρ ἡμᾶς οὐδὲν ὄντας ἄλλο πλὴν
εἴδωλα ὅσοι περ ζῶμεν ἢ κούφην σκιάν.
τοιαῦτα τοίνυν εἰσορῶν ὑπέρκοπον
μηδὲν ποτ' εἴπῃς αὐτὸς ἐς θεοὺς ἔπος,
μηδ' ὄγκον ἄρῃ μηδέν' εἴ τινος πλέον
ἢ χειρὶ βρίθεις ἢ μακροῦ πλούτου βάθει.
ὡς ἡμέρα κλίνει τε κἀνάγει πάλιν
ἅπαντα τἀνθρώπεια· τοὺς δὲ σώφρονας
θεοὶ φιλοῦσι καὶ στυγοῦσι τοὺς κακούς —
Μέγας ἐν τούτοις θεὸς, οὐδὲ γηράσκει.
ὕβρις φυτεύει τύραννον·
ὕβρις, εἰ πολλῶν ὑπερπλησθῇ μάταν,
ἃ μὴ 'πίκαιρα μηδὲ συμφέροντα,
ἀκρότατον εἰσαναβᾶσ'
αἶπος ἀπότομον ὤρουσεν εἰς ἀνάγκαν,

4, 34. *Νεεμίας* 9, 16. *Ἀβακοὺμ* 2, 5 καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ, εἰς μὴ καὶ πανταχοῦ τῶν Ἁγίων Γραφῶν.

1) Ἡρόδοτος 7, 10, ε'.

2) Πίνδαρος, Πυθιονικῶν 8. 13.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔνθ' οὐ ποδὶ χρησίμῳ
χρῆται.
εἰ δέ τις ὑπέροπτα χερσὶν ἢ λόγῳ πορεύεται,
Δίκας ἀφόβητος . .
κακά νιν ἕλοιτο μοῖρα
δυσπότμου χάριν χλιδᾶς 1).

Ὅταν δ' ἴδῃς πρὸς ὕψος ἠρμένον τινὰ
λαμπρῷ τε πλούτῳ καὶ γένει γαυρούμενον
ὀφρύν τε μείζω τῆς τύχης ἐπηρκότα,
τούτου ταχεῖαν νέμεσιν εὐθὺς προσδόκα 2).

Ὁ δὲ τελευταῖος τῶν κατασυκοφαντουμένων Αἰσωπείων μύθων Ἀνθρακεὺς καὶ γναφεὺς εἶνε ὁ ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων 3) ἔξοχα τιμώμενος καὶ σωτηριωδέστατα χρησιμοποιούμενος εἰς τὴν διαρρύθμισιν τῶν συναναστροφῶν αὐτοῦ, ἐξ ὧν ἡ σωτηρία καὶ ὁ ἀφανισμὸς καὶ πάντων μὲν τῶν ἀνθρώπων, ἰδίᾳ δὲ τῶν νέων, καὶ ἰδιαίτατα τῶν ἀπειροκάκων παιδίων, ἐξαρτᾶται :

Ἐν τῷ πολυτιμοτάτῳ τούτῳ διὰ τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων καὶ τὴν ὀρθοπραγίαν πάντων Αἰσωπείῳ μύθῳ ἐνέχονται τὰ σωτηριωδέστα διδάγματα τῶν ἱερῶν ἡμῶν βιβλίων τάδε: «Μὴ πλανᾶσθε· φθείρουσιν ἤθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαί» 4). — Εὐάρεστος θεῷ γενόμενος ἠγαπήθη, καὶ ζῶν μεταξὺ ἁμαρτωλῶν μετετέθη· ἡρπάγη μὴ κακία ἀλλάξῃ σύνεσιν αὐτοῦ, ἢ δόλος ἀπατήσῃ ψυχὴν αὐτοῦ 5).— Ἐὰν ἴδῃς συνετόν, ὄρθριζε πρὸς αὐτόν, καὶ βαθμοὺς θυρῶν αὐτοῦ ἐκτριβέτω ὁ ποῦς σου 6). — Ὁδοὺς ἀσεβῶν μὴ ἐπέλθῃς, μηδὲ ζηλώσῃς ὁδοὺς παρανόμων· ἐν ᾧ ἂν τόπῳ στρατοπεδεύσωσι, μὴ ἐπέλθῃς ἐκεῖ· ἔκκλινον ἀπ' αὐτῶν καὶ

1) Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη 1350. Αἴας 125. Οἰδίπους Τύραννος 871. 883, ἔκδοσις Dindorf.

2) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 1027, ἔκδ. Dindorf. Ἴδ. ἀνωτ. καὶ τὰ ἐν σελ. 403 καὶ 408.

3) Μένανδρος, Ἀπόσπ. 761, Kock, τόμ. 3, σελ. 214 : *Ὡς χαρίεν ἔστ' ἄνθρωπος, ὅταν ἄνθρωπος ᾖ.*

4) Παῦλος, Πρὸς Κορινθίους, 6, 15, 33.

5) Σοφία Σολομῶντος 4, 10.

6) Σοφία Σιρὰχ 6, 36.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παράλλαξον. Ὁ συμπορευόμενος σοφοῖς σοφὸς ἔσται· ὁ δὲ συνρεβόμενος ἄφροσι γνωσθήσεται. Μὴ ἴσθι ἑταῖρος ἀνδρὶ θυμώδει, φίλῳ δὲ ὀργίλῳ μὴ συναυλίζω· μή ποτε μάθῃς τῶν ὁδῶν αὐτοῦ καὶ λάβῃς βρόχους τῇ σῇ ψυχῇ » 1). Καὶ τὰ παιδευτικώτατα διδάγματα τῶν ἡμετέρων προγόνων :

Ἡ δ' ὁμιλία
πάντων βροτοῖσι γίγνεται διδάσκαλος 2).

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἐπ' ἐσθλὰ μαθήσεαι· ἢν δὲ κακοῖσιν
συμμίσγῃς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον . .
Τοὶ κακοὶ οὐ πάντως κακοὶ ἐκ γαστρὸς γεγόνασιν,
ἀλλ' ἄνδρεσσι κακοῖς συνθέμενοι φιλίην
ἔργα τε δειλ' ἔμαθον καὶ ἔπη δύσφημα καὶ ὕβριν,
ἐλπόμενοι κείνους πάντα λέγειν ἔτυμα 3).

Ὁ γὰρ ξυνὼν κακὸς μὲν ἦν τύχῃ γεγὼς
τοιούσδε τοὺς ξυνόντας ἐκπαιδεύεται,
χρηστοὺς δ' ὁ χρηστός 4).

Κακοῖς ὁμιλῶν καὐτὸς ἐκβήσει κακός 5).

Φαύλων ὁμιλίη ξυνεχὴς ἕξιν κακίας
αὔξει 6).

Φθείρουσιν ἤθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαί 7).

Οἶδε γὰρ συνουσία
φαύλη κακύνειν, ὥσπερ αὖ τοὐναντίον
ποιεῖν ἀμείνους τῶν καλῶν ὁμιλία 8).

1) Παροιμίαι, 4, 14. 13, 20. 22, 24.
2) Εὐριπίδης, Ἀνδρομάχη 683.
3) Θεόγνις 35 καὶ 305.
4) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 612, ἔκδ. Dindorf.
5) Τραγικῶν ἀπόσπ. ἀδέσπ. 254, Nauck σελ. 691.
6) Δημόκριτος, ἀπόσπ. 234, ἔκδ. Mullach, τόμ. 1, σελ. 355.
7) Μένανδρος, ἀπ. 218, Kock, τόμ. 3, σελ. 62.
8) Κωμικῶν ἀδέσποτα, ἀπ. 138. Kock, τόμ. 3, σελ. 435.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τοὺς υἱοὺς οἱ πατέρες κἂν ὦσι σώφρονες, ὅμως ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων εἴργουσιν, ὡς τὴν μὲν τῶν χρηστῶν ὁμιλίαν ἄσκησιν οὖσαν τῆς ἀρετῆς, τὴν δὲ τῶν πονηρῶν κατάλυσιν 1).

Οἴδε γὰρ συνουσία φαύλη κακύνειν, ὥσπερ αὖ τοὐναντίον ποιεῖν ἀμείνους τῶν καλῶν ὁμιλία· «φθείρουσι γὰρ ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί», ὥσπερ οὖν καὶ σώζουσι βελτιοῦσαι τῶν ἀγαθῶν αἱ συνουσίαι 2). Καὶ αἱ παροιμίαι: Παρὰ χωλὸν οἰκῶν κἂν ἐπισκάζειν μαθήσῃ. — Ἂν χωλῷ παροικήσῃς, ὑποσκάζειν μαθήσῃ 3).

Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ κ. κριτὴς μαινομένῳ στόματι γνωμοτυπῶν:

«Καὶ παρανοήσεις δὲ μύθων ἀπὸ τοῦ κρινομένου βιβλίου δὲν ἐλλείπουσιν· οὕτως ἐν τῷ μύθῳ 42ᵠ «Γεωργὸς καὶ κύνες». Οἱ κύνες συλλογίζονται κατὰ τὸν συγγραφέα ὡς ἑξῆς· «Ἀφοῦ ὁ κύριός μας ἔσφαξεν ὅλα τὰ ζῶα, βεβαίως ὕστερον ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν θὰ σφάξῃ καὶ ἡμᾶς»· ὡς ἐπιμύθιον δὲ φέρεται «ἕνας φρόνιμος ἀξίζει γιὰ χιλίους τρελλούς». Ἡ ἰδέα ἐν τούτοις τοῦ μύθου εἶνε ὅλως ἄλλη, ἥτις ἐν τῷ ἐπιμυθίῳ τοῦ πρωτοτύπου καταφαίνεται «ὅτι δεῖ τούτους φυλάττεσθαι μάλιστα, οἳ οὐδὲ τῆς τῶν οἰκείων ἀδικίας ἀπέχονται»· οἱ δὲ λόγοι τῶν κυνῶν εἶνε κατὰ τὸ πρωτότυπον οἱ ἑξῆς· «ἀπιτέον ἡμῖν ἐντεῦθεν· ὁ δεσπότης γὰρ εἰ οὐδὲ τῶν συνεργαζομένων βοῶν ἀπέσχετο, ἡμῶν πῶς φεισθήσεται;».

Πολὺ ἐπεθύμουν νὰ ἐγνώριζον τίς τῶν παντοδαπῶν περὶ τὸν κ. Σιμόπουλον συναγελαζομένων ὑπερσόφων λογίων εἶνε ὁ γράψας ταῦτα, ὅπως ἰδιαιτέρως καὶ ὅλως μυστικῶς ἔλεγον αὐτῷ:

Μέν', ὦ ταλαίπωρε, ἀτρέμα σοῖς ἐν δεμνίοις·
— περιστέλλων τὸ σαρκίδιον —
ὁρᾷς γὰρ οὐδὲν ὧν δοκεῖς σάφ' εἰδέναι 4).

Τῶν Αἰσωπείων μύθων πολὺ ὀλίγοι εἶνε οἱ δυνάμενοι νὰ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς μίαν μόνην περίστασιν τοῦ βίου, οἱ πλεῖστοι δύνανται νὰ

1) Ξενοφῶν, Ἀπομνημον. 1, 2, 20.
2) Εὐσέβιος, Προπαρασκευὴ Εὐαγγελική 6, 6, 42.
3) *Μακάριος*, 6, 90. *Πλούταρχος*, Περὶ παίδων ἀγωγῆς 4, Α.
4) Εὐριπίδης, Ὀρέστης 258. Πλούταρχος πρὸς Κολώτην, 1126 Α.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐφαρμοσθῶσιν εἰς πλείστας περιστάσεις τοῦ βίου, χωρὶς «νὰ παρανοηθῶσιν». Τὸ δὲ φρονεῖν ὅτι τὰ ὑπὸ τοὺς μύθους τούτους φερόμενα ἐν ταῖς νῦν ἐκδόσεσιν αὐτῶν ἐπιμύθια συνδέονται μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν μύθων ὡς αἴτια καὶ αἰτιατὰ καὶ τὸ δοξάζειν ὅτι τὰ ἐπιμύθια ταῦτα προκύπτουσιν ἐξ αὐτῶν μετ' ἀπαραβάτου ἀναγκαιότητος, παρομοίας τῇ τῶν φυσικῶν καὶ λογικῶν νόμων, εἶνε παχυλὴ ἄγνοια τῶν πραγμάτων, ἵνα μὴ εἴπω σαφὲς τεκμήριον παχυνοίας πολλῆς καὶ τυφλώσεως ἐλεεινῆς.

Ὁ μόνον νὰ ἀναγινώσκῃ δυνάμενος καὶ ὡς νήπιον νὰ λογικεύηται κατορθῶν βλέπει διαφυλλίζων τὴν πρώτην τυχοῦσαν σελίδα οἱασδήποτε συναγωγῆς τῶν Αἰσωπείων μύθων ὅτι ὑπὸ τοὺς **αὐτοὺς** μύθους **διάφορα** ἐπιμύθια φέρονται 1). Ὁ δὲ μὴ τέλεον ἀμβλὺς ἀναγινώσκων τοὺς αὐτοὺς μύθους εἰς διαφόρους συγγραφεῖς ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἕκαστος τούτων διαφόρως ἐννοεῖ καὶ ἑρμηνεύει αὐτούς 2). Ἄλλως δὲ τὸ πρᾶγμα ὡς φυσικὸν καὶ ἐπιτρέπεται νὰ γείνῃ 3) καὶ γίνεται ἀπὸ καταβολῆς τῶν Αἰσωπείων μύθων 4).

1) Π. χ. ὑπὸ τὸν αὐτὸν μῦθον «*Ἀλέκτορες*» (Halm 21. 21 b. 21 c) φέρονται *τρία* ἐπιμύθια διάφορα ἀπ' ἀλλήλων. Τὸ ἕν: Ὁ μῦθος δηλοῖ, ὅτι κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. — Τὸ δεύτερον: Νίκης ἀσφάλεια, μετριότης φρονήματος. — Τὸ τρίτον: Ὁ λόγος πρὸς ἄνδρας θεομάχους. Περαιτέρω· Ὁ μῦθος «*Κολοιὸς καὶ γλαῦξ*» (Halm 200. 200 b) ἔχει *δύο* ἐπιμύθια ὑπ' αὐτὸν ὅλως διάφορα. Τὸ πρῶτον: Κόσμος ἐπείσακτος αἰσχύνη τοῖς ἔχουσι. — Τὸ δεύτερον: Ὁ μῦθος δηλοῖ ὅτι οἱ χρεωφειλέται καὶ ἐπικτήτους προσκτώμενοι πλούτους, μέχρις ἂν κατέχωσι τὰ ἀλλότρια, δοκοῦσιν εἶναί τινες· ἐπειδὰν δὲ αὐτὰ ἀπαιτηθῶσιν, ὁποῖοι ἦσαν πρότεροι γινώσκονται. Καὶ οὕτω καθεξῆς ἐπὶ πάντων ὅσοι διπλοῖ καὶ τριπλοῖ εὑρίσκονται ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Αἰσωπ. μύθων. Τὸ ἀγνοεῖν ταῦτα καὶ διισχυρίζεσθαι ὅσα ἐνταῦθα ὡς *κρίσις* ὄῆθεν λέγονται εἶνε καθαρὰ τῶν ὀφθαλμῶν βλάβη.

2) Π. χ. ὁ αὐτὸς μῦθος «*Τοξότης καὶ λέων*» παρὰ Halm (403) καὶ παρὰ Βαβρίῳ (1) ἔχουσι διάφορα ἐπιμύθια. Παρὰ Halm: Ὁ μῦθος δηλοῖ, οὐδαμῶς πλησιάζειν τοὺς πόρρωθεν χαλεπὰ πράττοντας. — Παρὰ Βαβρίῳ: Ὅτι δεῖ ἐκ τῶν προσφερομένων γινώσκειν τὴν ἑκάστου διάθεσιν. Καὶ ὅτι ἡ σοφία τῆς δυνάμεως διαφέρει. Καὶ οὕτω καθεξῆς πλέον ἢ ἅπαξ. Τὸ ἀγνοεῖν ταῦτα καὶ διισχυρίζεσθαι ὅ τι διισχυρίζονται οἱ κ. κ. κριταὶ εἶνε ἔλεγχος σαφὴς ἀμβλύτητος πολλῆς.

3) Ἀφθόνιος, Προγυμν. 3. Walz τόμ. 1, σελ. 178. Spengel τόμ. 2, σελ. 75: Γένοιντο δ' ἂν καὶ *ἑνὸς μύθου πλείονες ἐπίλογοι*, ἐξ ἑκάστου τῶν ἐν τῷ μύθῳ πραγμάτων τὰς ἀφορμὰς ἡμῶν λαμβανόντων.

4) Ἰουλιανός, λόγ. 7, σελ. 226 D: Ὁ μὲν μῦθός ἐστι παλαιός, *ἐφήρμοσας* δ' αὐτὸν σὺ πράγμασιν ἑτέροις, ὅπερ οἶμαι *ποιεῖν εἰώθασι* οἱ τῇ τροπικῇ χρώμενοι τῶν νοημάτων κατασκευῇ· πολὺς δ' ἐν τούτοις ὁ Πάριός ἐστι ποιητὴς (ὁ Ἀρχίλοχος δηλ. 708 π. Χ.). Πλουτάρχου δὲ εἰ τὰ μυθικὰ διηγήματα τῶν σῶν εἴσω χειρῶν ἀφῖκτο,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλ᾽ οὐ μόνον ἐπιτρέπεται τοῦτο νὰ γίνηται, ἀλλὰ πολλάκις εἶνε καὶ ἀναγκαῖον· διότι πολλάκις τὰ φερόμενα ὑπὸ τοὺς μύθους ἐπιμύθια, δημιουργήματα ὄντα ἀνθρώπων οὐχὶ πάντοτε σοφῶν, εἶνε «ἀπροσδιόνυσα καὶ ἀκατάλληλα καὶ παντάπασι μὲ τοὺς μύθους ἀνάρμοστα», ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ μέγας τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους διδάσκαλος, ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, λέγων ἐπὶ λέξει: «Ἔστι δὲ καὶ τὸ ἐπιμύθιον ἀπροσδιόνυσον» 1). Καὶ ἀλλαχοῦ: «Τῶν περισσοτέρων ἀνωνύμων τούτων μύθων αἱ λέξεις, αἱ φράσεις, ἡ σύνθεσις, ἔπειτα τῶν ἐννοιῶν ἡ συζυγία καὶ μιᾶς μετὰ τῶν ἄλλων διαδοχὴ καὶ γένεσις, τῶν ἐπιμυθίων ἡ ἀναρμοστία.. μᾶς διδάσκουν ἀρκετὰ ὅτι εἶνε συνθεμένοι ἀπὸ διαφόρους μυθογράφους τῆς ἑνάτης καὶ τῶν ἑξῆς μέχρι τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος· ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν τοῦ μοναχικοῦ τάγματος.. Ἀπὸ τὴν ἁπλότητα καὶ συντομίαν τοῦ μύθου κρέμαται καὶ τοῦ ἐπιμυθίου ἡ ἀρετή. Τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε κατάλληλον μὲ τὸν μῦθον, ἤγουν τοιοῦτον, ὁποῖον εὔκολα πᾶς ἕνας νὰ τὸ συλλογίζεται, εὐθὺς ὁποῦ ἀκούσῃ τὸν μῦθον. Παραδείγματα ἀπὸ τοὺς σωζομένους σήμερον Αἰσωπικοὺς μύθους ἐπιμυθίων ἀκαταλλήλων καὶ παντάπασι μὲ τοὺς μύθους ἀναρμόστων νὰ φέρω εἶνε περιττόν, ἐπειδὴ τὰ περισσότερα εἶνε τοιαῦτα 2)».

Ἀλλὰ

> Οὐδὲ φύεται
> αὐτόματον ἀνθρώποισιν, ὦ βέλτιστε, νοῦς
> ὥσπερ ἐν ἀγρῷ θύμος· ἐκ δὲ τοῦ λέγειν τε καὶ
> ἑτέρων ἀκούειν καὶ θεωρῆσαι
> κατὰ μικρὸν ἀεί, φασί, φύονται φρένες 3).

οὔποτ᾽ ἂν ἐλελήθει σε, τίνι διαφέρει πλάσαι τε ἐξ ἀρχῆς μῦθον καὶ *τὸν κείμενον ἐφαρμόσαι* πράγμασιν οἰκείοις.

1) Κοραῆς, Μύθων Αἰσωπείων συναγωγὴ σελ. 276, ὑποσελ. σημ. 2.

2) Κοραῆς Αὐτόθι ἐν τῇ εἰσαγωγῇ, περὶ Αἰσώπου καὶ τῆς παρούσης τῶν ἀναφερομένων εἰς αὐτὸν μύθων ἐκδόσεως, σελ. μδ΄. καὶ νθ΄.

3) Φιλήμων, ἀπόσπ. 103, Kock, τόμ. 2, σελ. 511.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Πολλοὶ τέλος τῶν μύθων οὐδὲ πρὸς τὴν γλωσσικὴν καὶ διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τῶν μαθητῶν τῆς Γ'. τάξεως εἰσὶ προσηρμοσμένοι· οὕτω π. χ. εὑρίσκομεν ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ μύθους, οἱ ὁποῖοι μόνον εἰς παιδία τῆς κατωτάτης ἢ τὸ πολὺ τῆς Β' τάξεως θὰ ἠδύναντο νὰ διδαχθῶσι· τοιοῦτοι εἶνε οἱ μῦθοι 15 «Πίθηκος» 39ος οἱ δύο βάτραχοι καὶ λοιποί».

«Ἔργον ὄνον ἀποτρέψαι κνώμενον», λέγει μία ἀρχαία παροιμία 1) «Ἅπαντα ἐρίζεις καὶ συνίης οὐδὲ ἕν», λέγει Φιλωνίδης ὁ κωμικός 2) «Ὦ γενναῖε, μὴ ῥητορικῶς ἡμῶν κατάτρεχε χωρὶς ἀποδείξεως, ἀλλ' εἰπέ τινα κατηγορίαν τοῦ δόγματος, ἵν' ἢ πεισθῶμέν σοι ὡς καλῶς ἐξελέγχοντα τόν . . λόγον ἢ μεταπείσωμέν σε ὡς ἀγνοοῦντα. Καίτοι τί λέγω ῥητορικῶς; μὴ γάρ, ἐπειδή τινες τῶν ῥητόρων, ἃ μάλιστα ἀδυνατοῦσι διαλύεσθαι, ταῦτα διαγελάσαντες οὐδ' ἐπιχειροῦσιν ἀντιλέγειν, ἤδη που τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἡγώμεθ' εἶναι τὸ ῥητορικῶς· τὸ γὰρ διὰ λόγου πιθανοῦ ἐστι τὸ ῥητορικῶς, τὸ δ' ἄνευ λόγου βωμολοχικὸν, οὐ ῥητορικόν», λέγει ὁ Γαληνός 3).

Ἀλλά: «Τοῦτ' ἔστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν», λέγει ὁ Δημοσθένης 4).

Ὅτι δὲ δίκαιον ἔχουσι καὶ ὁ Μακάριος καὶ ὁ Φιλωνίδης καὶ ὁ Γαληνὸς καὶ ὁ Δημοσθένης ἐριστικὴν καὶ βωμολοχικὴν καὶ συκοφαντικὴν καλοῦντες τὴν διαγωγὴν τῶν ἡμετέρων κριτῶν, ἄνευ ἀποδείξεως καταρριπτόντων πράγματα, ἅτινα τέλεον ἀγνοοῦσιν, ἁπλῶς δὲ μόνον, ὅπως οὐδὲν μείνῃ ἀμίαντον, ἀπόδειξις ὅτι τὸ διηγημάτιον ὁ πίθηκος, ὅπερ οἱ ἡμέτεροι κύριοι εὑρίσκουσιν κατάλληλον νὰ διδαχθῇ «μόνον εἰς παιδία τῆς κατωτάτης ἢ τὸ πολὺ τῆς Β'. τάξεως» οἱ Γερμανοί, παρ' ὧν ἐλήφθη, διδάσκουσιν αὐτὸ εἰς τὴν Δ' τάξιν, καὶ εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀστικῶν αὐτῶν σχολείων καὶ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῶν ἀνωτέρων ἐκπαιδευτηρίων αὐτῶν 5).

1) Μακάριος 4, 14.

2) Φιλωνίδης, ἀπ. 17. Comicorum Atticor. frag. Kock τόμ. 1, σελ. 257.

3) Γαληνὸς περὶ φυσικῶν δυνάμεων Α'. κεφ. 16, ἔκδ. Kuhn τόμ. 2, σελ. 61. ἔκδ. Helmreich, Lipsiae 1893, τόμ. 3, σελ. 145 ἐν τέλ. καὶ ἑξ.

4) Δημοσθένης, Πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1309.

5) Τὸ Γερμανικὸν διηγημάτιον τοῦτο ἐπιγράφεται «*Der vorwitzige Affe*», ἀποδίδεται δὲ ὑπό τινων μὲν εἰς τὸν H. Weber, ὑπ' ἄλλων δὲ εἰς τὸν Schmid καὶ φέρεται ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Dietlein (Volksschulesebuch, *Mitteltufe*, 1894, ἀριθμ. 356, σελ. 203). τοῦ *Klemen* (D. Leseb. für *Bürgerschulen* aud untere Klassen *höheren* Lehranstalten, 1894, ἀριθ. 60, σελ. 52.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Παραδείγματα δὲ ὁμοίας ἐλλείψεως τοῦ συγγραφέως περὶ τὴν εὕρεσιν τῆς ἁρμοζούσης πράγματι εἰς ἑκάστην τάξιν διδακτικῆς ὕλης καὶ γλώσσης παρέχουσι καὶ τὰ λοιπὰ τεύχη τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Παπαμάρκου. Ἐν τῷ ὑποβεβλημένῳ π. χ. πρὸς κρίσιν Β΄ τεύχει εὑρίσκομεν οὐ μόνον παραγράφους πολλάς, ἀλλὰ καὶ κεφάλαια ὁλόκληρα, τὰ ὁποῖα πρὸ ἑνὸς ἔτους ὁ συγγραφεὺς ἐθεώρει ἁρμόζοντα εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς ἀνωτάτης τάξεως (ὅρα ἔντυπον Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου) χρησιμοποιούμενα νῦν ὡς Ἀναγνώσματα τῆς Β΄ τάξεως. Ταῦτα εἶνε τὰ ἑξῆς. Κεφάλαιον Ε ὑποβεβλημένον Ἀναγνωσματαρίου τῆς Β΄ τάξεως.

§ 32 Ἀλώπηξ καὶ Τράγος.
§ 34 Αἴλουρος καὶ ὄρνιθες.
§ 35 Σκύλος καὶ λύκος.
Κεφάλαιον Ζ΄. Πλεονεξία.
§ 43 Σκύλος πλεονέκτης.
§ 44 Γυνὴ καὶ ὄρνις.
§ 46 Ἀλώπηξ καὶ λέων.
Κεφάλαιον Η΄. Τὸ κακὸν τιμωρεῖται. Τὸ ἀγαθὸν βραβεύεται.
§ 49 Ἔμπορος καὶ ὄνος.
§ 52 Ὁ μικρὸς αἰγοβοσκός.
§ 53 Ποντικὸς καὶ βάτραχος.
§ 54 Λέων, λύκος καὶ ἀλώπηξ.
§ 55 Ἀνδροφόνος.
§ 59 Ὁ ἀγαθοποιὸς γέρων.

Ἀκριβῶς οὕτως. Ἀλλὰ δὲν ἐννοῶ καλῶς ποῦ κεῖται τὸ ἐπίψογον τοῦ πράγματος. Κεῖται ἐν τῷ ὅτι κατεχωρίσθησαν τὰ μυθάρια ταῦτα ἐν τῷ πρὸς κρίσιν Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Β΄. τάξεως, ἢ ὅτι ἀποσπασθέντα ἐκ τοῦ ἐντύπου Ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ΄ τάξεως, τῷ μὴ ὑποβληθέντι πρὸς κρίσιν, ἀπεσιωπήθησαν ἐν τῷ πρὸς κρίσιν ὑποβεβλημένῳ τοιούτῳ; Ἐὰν μὲν τὸ πρῶτον, τότε εἶνε ἐπιλήσμονες τῶν περὶ τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τούτου ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων γραφέντων καὶ ὑπογραφέντων: «Περὶ δὲ τῆς ποιότητος παρατηροῦμεν τάδε· τὰ μὲν ποιήματα μετὰ προσοχῆς ἐκλελεγμένα ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν εἶνε ἄψογα καὶ ἐπιτυχῆ, τὰ δὲ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε ὀρθὰ καὶ πρόσφορα πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν προτίθενται» 1). Ὥστε, ὡς φαίνεται, ἐγὼ δὲν ἔπραξα κακῶς μετατοπίσας τὰ μυθάρια ταῦτα ἐκ τοῦ ἐντύπου Ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ΄. τάξεως εἰς τὸ χειρόγραφον Ἀναγνωσματάριον μου τῆς Β΄. τάξεως, τῷ καὶ ἐν χερσὶν τῶν κ. κ. κριτῶν. Ἐὰν ὅμως ψέγωμαι ἐνταῦθα, διότι ἀπεσιώπησα ταῦτα καὶ δὲν ἀνέγραψα εἰς τὸ

1) Ἔκθεσις κριτῶν σελ. 13, 6, περὶ τὸ μέσον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐν χερσὶν τῶν κ.κ. κριτῶν χειρόγραφον Ἀναγνωσματάριόν μου τῆς Δ΄. τάξεως, τότε αὐτοὶ εἶνε οἱ πράττοντες κακῶς, διότι αὐτοὶ εἶνε ὡρισμένοι νὰ κρίνωσι μόνον τὰ εἰς τὰ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν βιβλία καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς καταγεγραμμένα, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ ἔντυπα τὰ μὴ σχόντα τὴν ὑψηλὴν ταύτην τιμὴν καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τὰ ἀποσιωπώμενα.

Τοῦτο εἶνε ὑπόθεσις καθαρῶς ἀτομική, οὐδαμῶς οὐδαμοῦ ἀπτομένη τοῦ κ. κριτοῦ. Ἀλλ' ὁ κύριος οὗτος «Οὕτως ἐστιν, ὡς ἔοικε, δημιουργὸς λόγων, ὥστε οὐκ ἀπόχρη αὐτῷ, εἴ τινα . . εἴρηκα, τούτων κατηγορεῖν, ἀλλά . . καὶ τῆς σιωπῆς μου κατηγορεῖ, ἵνα μηδεὶς αὐτῷ τόπος ἀσυκοφάντητος παραλείπηται» 1).

Ἄλλως δὲ τὰ μυθάρια ταῦτα ἄριστα προσαρμόζονται καὶ εἰς τὸ στόμα τοῦ Σωκράτους καὶ εἰς τὸ στόμα τοῦ εἰκαιοτάτου τῶν ἀποχειροβιώτων. Καὶ εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ εἰς τὸ στόμα τοῦ Πλουτάρχου. Καὶ εἰς τὸ στόμα τῶν σοβαρωτάτων διδασκάλων καὶ εἰς τὸ στόμα τῶν ζωηροτάτων παιδαρίων. Μόνον τὰ ἐν χυδαιολογίᾳ ἐξελισσόμενα καὶ μόνον τὰ προσβάλλοντα τὴν παιδικὴν αἰδημοσύνην καὶ μόνον τὰ πολιτικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου εἶνε ἀνάρμοστα τοῖς παιδευομένοις παιδαρίοις. Μυθάρια ὅμως συνέσεως καὶ ἀσυνεσίας, πλεονεξίας καὶ αὐταρκείας, ἀπάτης καὶ εἰλικρινείας, κακοποιίας καὶ ἀγαθοποιίας, ἠθῶν τουτέστι καὶ πράξεων καὶ παθημάτων τοῦ κοινοῦ βίου δηλωτικά, ἐν λόγῳ προσήκοντι τοῖς μυθαρίοις, ἁπλάστῳ καὶ ἀφελεῖ, κεχαρισμένῳ καὶ γλαφυρῷ, ἔχουσιν πανταχοῦ τὸν τόπον αὐτῶν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἐν τῇ Δ΄. καὶ ἐν τῇ Β΄. τάξει τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως. «Ἀλλὰ γὰρ ἴσως εὐηθες τὸ τοὺς εὐήθεις τῶν λόγων λίαν ἐξετάζειν» λέγει ὀρθότατα ὁ Ἀριστοτέλης 2).

Τὸν θαυμασμὸν πάντων τῶν αἰώνων καὶ πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ πάντων τῶν σοφῶν ἀνδρῶν, τῶν ἐπιφανέντων ποτὲ ἐπὶ τοῦ πλανήτου ἡμῶν, ἐξήγειραν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμός. Ὡς ἔξοχον δὲ παιδευτικὸν μέσον ἐν τῇ ἡμερότητι καὶ τῇ μεγαλοφροσύνῃ καὶ τῷ ἀνθρωπισμῷ ἀπ' αἰώνων ἐθεωρήθησαν οἱ Ἕλληνες

1) Αἰσχίνης, Κατὰ Κτησιφῶντος 216, σελ. 610.
2) Ἀριστοτέλης, Περὶ μορίων ζώων 664, 6, 18.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συγγραφεῖς ὑπὸ σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου 1). «Σπάνιον κειμήλιον τῆς ἐπιγείου πνευματικῆς ἀναπτύξεως εἶνε ἡ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τῆς Ἑλλάδος γεννηθεῖσα καὶ ἐκτραφεῖσα», ἐν ἀγίῳ ἐνθουσιασμῷ ἀναφωνεῖ ὁ Lotze, γεγοητευμένος ἐκ τῆς αἴγλης τῆς ἀκτινοβολούσης ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ θαλπόμενος ὑπὸ τῆς ἀπαλῆς θαλπωρῆς τῆς ἐκπεμπομένης ἐξ αὐτοῦ 2). Τούτου τοῦ δαιμονίου πνεύματος πάλιν ἐξοχώτεραι ἐκφάνσεις εἶνε — κατὰ τὴν ἐμὴν πεποίθησιν — ὁ **θεῖος** Ὅμηρος 3), ὁ **θεῖος** Πλάτων 4) καὶ οἱ ἀνθρωπικοὶ Αἰσώπειοι μῦθοι 5), βάσις μὲν αὐτοῦ μεγαλοπρεπεστάτη καὶ ἀσφαλεστάτη, τῆς γῆς ἁπτομένη καὶ εὐρύτατα ἐπ' αὐτῆς ἐπεκ-

1) Ἴδ. τῆς ἐμῆς πραγματείας «Παράρτημα τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων», ἐν Ἀθήναις 1889, σελ. 71, α — 76, α.

2) Lotze, Mikrokosmus, τόμ. 3, σελ. 137: *So erzog diese Heimat — Griechenland — ein sellenes Kleinod der Erdbildung.*

3) *Πλάτων*, Ἀλκιβιάδης 2, 147 C: Ὅμηρον τὸν **θειότατόν** τε καὶ σοφώτατον ποιητήν. — *Μένανδρος*, Ἐπιθεικτικῶν 16, Walz 9, 315. Spengel τόμ. 3, σελ. 434: Ὅμηρος *ὁ θεῖος* ποιητής. — *Δίων ὁ Χρυσόστομος*, Λόγ. 2, ἔκδ. L. Dindorf. Lipsiae 1852, σελ. 78: Τὸν Ὅμηρον ἐνόμιζεν — ὁ μέγας Ἀλέξανδρος — *δαιμόνιον* καὶ *θεῖον* τῷ ὄντι κήρυκα τῆς ἀρετῆς. — *Μάξιμος ὁ Τύριος*, Λόγ. 32, 3: Τὰ Ὁμήρου . . ἔπη . . μοῦσα *ἔνθεος*. Αὐτόθ. 32, 4: Δοκεῖ μοι Ὅμηρος φύσει τε κεχρημένος *θειοτάτῃ* καὶ φρονήσει δεινοτάτῃ καὶ ἐμπειρίᾳ πολυτροπωτάτῃ φιλοσοφίᾳ ἐπιθέμενος δημοσιεῦσαι ταύτην τοῖς Ἕλλησιν. — *Ἀριστοτέλης*, Ποιητικὴ 1459, α, 31: Καὶ ταύτῃ *θεσπέσιος* ἂν φανείη Ὅμηρος παρὰ τοὺς ἄλλους. — *Δίων ὁ Χρυσόστομος*, Λόγος 53, σελ. 274: Ὁ μὲν Δημόκριτος περὶ Ὁμήρου φησὶν οὕτως· Ὅμηρος *φύσεως λαχὼν θεαζούσης* ἐπέων κόσμον ἐτεκτήνατο παντοίων· ὡς οὐκ ἄνευ *θείας καὶ δαιμονίας φύσεως* οὕτω καλὰ καὶ σοφὰ ἔπη ἐργάσασθαι. — *Αὐτόθ.* Λόγ. 53, σελ. 277: Ἀτεχνῶς γὰρ οὐκ ἄνευ *θείας* τύχης *οὐδ' ἄνευ Μουσῶν καὶ Ἀπόλλωνος ἐπιπνοίας* δυνατὸν οὕτως ὑψηλὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ καὶ προσέτι ἡδεῖαν γενέσθαι ποίησιν. — *Λουκιανός*, Ἔρωτες 23: Κατὰ τὸν μέγαν ἀληθείας *προφήτην* Ὅμηρον.

4) *Lotze*, Geschichte der Aesthetik in Deutschland, München, 1868, ἐν ἀρχῇ «*ὁ θεῖος Πλάτων*» («der göttliche Platon»). — *Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς*, Στρωματεῖς βιβλ. 1, κεφ. 8, ἔκδ. Potter, σελ. 341: *Ὁ φιλαλήθης Πλάτων οἷον θεοφορούμενος.* — *Αὐτόθ.* Παιδαγωγὸς 3, 10, Potter σελ. 286: *Ὁ πάντα ἄριστος Πλάτων* ζηλωτὴς Μωϋσέως. — *Αὐτόθ.* Στρωματεῖς 1, 1, Potter 321: Ὁ ἐξ Ἑβραίων φιλόσοφος Πλάτων. — *Αὐτόθ.* 2, 19, Potter σελ. 488: Πλάτων ὁ φιλόσοφος συνδραμὼν τῷ δόγματι τῷ Νόμῳ. — *Αὐτόθ.* 5, 14, Potter, σελ. 714: Ὁ Πλάτων μονονουχὶ *προφητεύων* τὴν σωτήριον οἰκονομίαν ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς Πολιτείας. — *Αὐτόθ.* 1, 22, Potter, σελ. 411: Νουμένιος δὲ ὁ Πυθαγόρειος φιλόσοφος ἀττικιστὶ γράφει, Τί γάρ ἐστι Πλάτων ἢ *Μωϋσῆς ἀττικίζων*; Ἴδε αὐτόθ. καὶ 5, 12, ἔκδ. Potter, σελ. 692: καὶ 1, 22, Pott. σελ. 410 - 411 καὶ 1, 25, Pott. σελ. 419. — Εὐσέβιος, Προπαρασκευὴ Εὐαγγελική σελ. 8, 6. 13, 12.

5) Ἀριστοφάνης, Σφῆκες 1179: Μή μοι γε μύθους, ἀλλὰ τῶν *ἀνθρωπικῶν*, | οἵους λέγομεν μάλιστα τοὺς κατ' οἶκον. | Οὕτω ποτ' ἦν μῦς καὶ γαλῆ κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τεινομένη, οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι 1) κορυφὴ δὲ τῶν ἄστρων ἁπτομένη, ὁ Ὅμηρος 2) καὶ ὕψος, ἀπὸ τῆς γῆς πρὸς τὰ ἄστρα αἰρόμενον καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἁπτόμενον, ὁ Πλάτων 3).

1) *Ἰουλιανός*, Λόγ. 7, σελ. 207 c: Ὁ δὲ δὴ τῶν μύθων Ὅμηρος ἢ Θουκυδίδης ἢ Πλάτων, ἢ ὅ τι βούλει καλεῖν αὐτὸν Αἴσωπος ἦν.— *Φιλόστρατος*, Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον, κεφ. 15, σελ. 91: Ὁ Ἑρμῆς ἅτε λόγιος . . δίδωσι τὴν μυθολογίαν τῷ Αἰσώπῳ «*ἔχε*», εἰπών, «*ἃ πρῶτα ἔμαθον*». — *Αὐτόθ.* κεφ. 14, σελ. 90: Τῶν μύθων . . *ἐπιτηδειότεροι πρὸς σοφίαν* οἱ τοῦ Αἰσώπου φαίνονται . . Αἴσωπος δὲ ὑπὸ *σοφίας* πρῶτον μὲν οὐκ ἐς τὸ κοινὸν τῶν ταῦτα ᾀδόντων ἑαυτὸν κατέστησεν, ἀλλ' ἑαυτοῦ τινα ὁδὸν ἐτράπετο, εἶτα, ὥσπερ οἱ τοῖς *εὐτελεστέροις βρώμασι καλῶς ἑστιῶντες, ἀπὸ σμικρῶν πραγμάτων διδάσκει μεγάλα* καὶ προθέμενος τὸν λόγον ἐπάγει αὐτῷ τὸ πρᾶττε ἢ μὴ πρᾶττε . . ἐπαγαγὼν νουθεσίαν . . χάριεν δ' αὐτοῦ τὸ καὶ τὰ ἄλογα ἡδίω ἐργάζεσθαι καὶ σπουδῆς ἄξια τοῖς ἀνθρώποις. — *Ἰουλιανός*, ἔνθ. ἀν. 206 D: Εἰ δ' ὅλως χρή τι καὶ ὑπὲρ τῶν τοὺς μύθους τὸ πρῶτον πλασάντων ἀπολογήσασθαι, δοκοῦσί μοι ταῖς τῶν παιδίων ψυχαῖς, ὥσπερ αἱ τίτθαι περὶ τὰς οδοντοφυΐας κνησιῶσιν αὐτοῖς σκύτινα ἄττα προσαρτᾶν ταῖν χεροῖν, ἵνα αὐτῶν παραμυθήσωνται τὸ πάθος, οὕτω δὲ καὶ οὗτοι *τῷ ψυχαρίῳ πτεροφυοῦντι καὶ ποθοῦντι πλέον εἰδέναι τι, διδάσκεσθαι δ' οὔπω τἀληθῆ δυναμένῳ ταῦτα ἐποχετεύειν, ὥσπερ ἄρδοντες ἄρουραν διψῶσαν, ἵνα δὴ οἶμαι αὐτῶν τὸν γαργαλισμὸν καὶ τὴν ὀδύνην παραμυθήσωνται.* — *Αὐτόθ.* 7, 226 c: Τοὺς μύθους προσήκει πρὸς παῖδας ἤτοι τῷ φρονεῖν, κἂν ἄνδρες ὦσιν, ἢ καὶ τοῖς καθ' ἡλικίαν παιδαρίοις ἀπαγγέλλειν.—*Στράβων*, 1, 19, 8: Καὶ ἰδιώτης δὲ πᾶς καὶ ἀπαίδευτος τρόπον τινὰ παῖς ἐστι, φιλομυθεῖ τε ὡσαύτως· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ πεπαιδευμένος μετρίως· οὐδὲ γὰρ οὗτος ἰσχύει τῷ λογισμῷ. — *Φιλόστρατος*, Εἰκόνες γ', σελ. 381 καὶ 382: Αἰσώπῳ πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκμεμύθωται, καὶ λόγου τοῖς θηρίοις μετέδωκε *λόγου ἕνεκεν· πλεονεξίαν τε γὰρ ἐπισκώπτει καὶ ὕβριν ἐλαύνει καὶ ἀπάτην* καὶ ταῦτα λέων τις αὐτῷ ὑποκρίνεται καὶ ἀλώπηξ καὶ ἵππος, νὴ Δία· καὶ οὐδ' ἡ χελώνη ἄφωνος, *ὑφ' ὧν τὰ παιδία μαθηταὶ γίγνονται τῶν τοῦ βίου πραγμάτων.* — *Κοραῆς*, Μύθων συναγωγὴ σελ. μδ'. *Τοῦ μύθου τέλος εἶναι τῶν ἠθῶν ἡ διόρθωσις.* — Λεπτομερέστερον περὶ τῶν κατὰ τοὺς Αἰσωπείους μύθους ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας.

2) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων κεφ. 24: *Κορυφὴ* μὲν οὖν ἁπάντων καὶ σκοπός, ἐξ οὗ πως πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα καὶ πᾶσαι κρῆναι . . δικαίως ἂν Ὅμηρος λέγοιτο.

3) *Göthe*, Geschichte der Farbenlehre, 2 Abtheilung, Ueberliefertes, WW. Stuttgart und Augsburg, 1858, τόμ 39, σελ. 65: «Ὁ Πλάτων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἶνε ὥς τι ἅγιον πνεῦμα, ὅπερ ηὐδόκησε ἐπί τινα χρόνον ἐπ' αὐτοῦ νὰ κατασκηνώσῃ. Φαίνεται ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται τόσον νὰ μάθῃ αὐτόν, διότι ἤδη προϋποθέτει ὑπάρχουσαν τὴν τοιαύτην γνῶσιν, ὅσον προφρόνως νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς αὐτὸν ἐκεῖνα, ἅτινα αὐτὸς μεθ' ἑαυτοῦ συνεκόμισε, καὶ ὧν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἔχει ὁ κόσμος. Διεισδύει εἰς τὰ βάθη μᾶλλον, ὅπως πληρώσῃ αὐτὰ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑποστάσεως ἢ ὅπως ἀνερευνήσῃ αὐτά. Ἐξαίρεται εἰς τὰ ὕψη, ἐπιθυμῶν νὰ ἐπανέλθῃ ὅθεν τὸ πρῶτον προῆλθεν. Πᾶν ὅ τι εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἀνακοινοῖ, ἀφορᾷ εἴς τι ἀΐδιον ὅλον, εἴς τι ἄφθιτον ἀγαθόν, ἀληθές, καλόν, οὗτινος τὴν προαγωγὴν ἐν τοῖς στέρνοις ἑκάστου ἐπιποθεῖ καὶ ἐπιδιώκει». «Platon verhält sich zu der Welt, wie ein seliger Geist, dem es beliebt, einige Zeit auf ihr zu herbergen. Er ist ihm nicht sowohl darum zu thun, sie ken-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πιστεύων βαθύτατα ὅτι τὸ δαιμόνιον Ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶνε ἡ ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀγνοτέρα ἔκλαμψις τῆς σοφίας καὶ τῆς μεγαλειότητος τοῦ πανσόφου καὶ παμμεγίστου Ἀριστοτέχνου τῶν Πάντων, καὶ φρονῶν ἀδιστάκτως ὅτι τοῦ ἐν τοῖς ἀνθρώποις θείου τούτου πνεύματος, ἡ ἀγνοτέρα ἔκφανσις εἶνε ὁ Ὅμηρος, ὁ Πλάτων καὶ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, ἕως ἂν ἐμπνέω Στέντορος φωνὴν βάλλων θὰ κράζω:

« Τοῦτο τὸ δαιμόνιον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πνεῦμα τὸ ἀνθρώπινον γένος λατρεῦον ἐξανθρωπίζεται. Τοῦτο τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἐνστερνιζόμενον ἐξελληνίζεται. Ἐν τούτῳ τὰ τέκνα ἡμῶν ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐκτραφέντα καὶ παιδευθέντα, ἐν τοῖς Αἰσωπείοις μύθοις δηλ. τὸ κατ' ἀρχάς 1), ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσι μετὰ ταῦτα καὶ ἐν τῇ Πλατωνικῇ μεγαλονοίᾳ καὶ ὑψηλορρημοσύνῃ τελευταῖον, θὰ δυνηθῶσί ποτε, Θεοῦ θέλοντος, νὰ ἐξαγάγωσι τὴν μεγαλώνυμον πατρίδα αὐτῶν ἐκ τῆς ἀφανείας, εἰς ἣν ἡμεῖς οἱ νῦν ζῶντες ἐβυθίσαμεν αὐτήν, καὶ θὰ κατορθώσωσί ποτε νὰ ἀνυψώσωσιν αὐτὴν καὶ ἐγκαθιδρύσωσι καὶ αὖθις εἰς τὸν ὑψηλὸν θρόνον, ὃν ἀπ' αἰώνων ἐν τῷ πνευματικῷ στερεώματι τῆς ἀνθρωπότητος ἐν ἐκπάγλῳ κάλλει ἀπαστράπτουσα σεμνότατα καὶ μεγαλοπρεπέστατα κατεῖχεν.

---

nen zu lernen, weil er sie schon vorraussetzt, als ihr dasjenige, was er mitbringt und was ihr so Noth thut, freundlich mitzutheilen. Er dringt in die Tiefen, mehr, um sie mit seinem Wesen auszufüllen, als um sie zu erforschen. Er bewegt sich nach der Höhe, mit Sehnsucht, seines Ursprungs, wieder theilhaft zu werden. Alles, was er äussert, bezieht sich auf ein ewig Ganzes, Gutes, Wahres, Schönes, dessen Förderung er in jedem Busen aufzuregen strebt. — « Ὁ Ῥαφαὴλ ἀπεικόνισε τὸν Πλάτωνα ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ *ἡ σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν* πρὸς τὸν οὐρανὸν ὑψοῦντα τὸ βλέμμα καὶ δεικνύοντα αὐτόν », (Friedr. Ueberweg, Grundriss der Geschichte der Philosophie, Berlin 1880, τόμ. 1, § 39 ἐν τέλει, σελ. 125).

1) Τόσον ἔξοχον ὑπολαμβάνω τὴν παιδευτικὴν δύναμιν τῶν Αἰσωπείων μύθων καὶ ἰδίως κατὰ τὴν νεαρωτάτην ἡλικίαν τῶν παίδων, ὥστε, ἐὰν πάντες, καὶ οἱ 426 Αἰσώπειοι οὗτοι μῦθοι, ἦσαν ἐξ ἴσου παιδευτικοὶ τοῦ ἤθους τῶν νεαρῶν παίδων ὅσον οἱ 68 *ἄριστοι* καὶ οἱ 54 *καλοί*, καὶ τοὺς 426 ἤθελον δώσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν νεαρῶν παίδων, πεποιθὼς ὅτι τῶν ἐν ἀνθρώποις παιδευτικῶν τῆς ἡλικίας ταύτης μέσων τὸ ἄριστον θὰ παρεῖχον εἰς τὰ ἡμέτερα τέκνα. — Πῶς εἶνε ὀρθὸν καὶ δίκαιον νὰ ὑπολαμβάνωνται οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι θὰ προσπαθήσω — ὅση μοι δύναμις — νὰ καταδείξω ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὰ διηγήματα.

Τὸ περιεχόμενον τῶν διηγημάτων. Ἡ πρὸς τὰ ζῶα πραότης. — Γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὔσπλαγχνοι. — Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Εὐγνωμοσύνη. Μεγαλοψυχία.— Ἀγάπη καὶ τρυφερότης πρὸς τὰ πιστὰ καὶ εὐεργετικὰ ζῶα.—"Εργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος. — Ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα. —"Αοκνος ἀνὴρ μέγ' οἶκον ὀφέλλει.— Σπεῦδε βραδέως.— Οὐκ ἔστι μητρὸς ἧδιον τέκνοις.—"Ιδιον τῶν ζώων ἐκτίνειν χάριτας τοῖς εὐεργέταις. — Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς.— Οὔ τοι τῶν ἐπειγομένων ἐστὶ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τῶν εὖ βουλευομένων. — Καλῶς ποεῖτε τοὺς κακοποιοῦντας ὑμᾶς. — Φιλοστοργία τῶν γονέων.— Λιμὸς πάμπαν ἀεργῷ σύμφορος ἀνδρί.— Εἰ δέ κεν ἐργάζῃ, τάχα σε ζηλώσει ἀεργός. — Τὸ ὠκὺ καὶ λαιψηρὸν φρενῶν εἰς πημονὰς καθῆκε πολλὰ δὴ βροτούς. — Οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος οὐδὲ τοκέων γίγνεται. — Ἡ πρὸς τὰ θηρία πραότης μελέτη πρὸς τὸ φιλάνθρωπον καὶ φιλοίκτιρμον. — Εὐσέβεια καὶ φιλοπατρία.

Ἀφοῦ οἱ πολύμουσοι κριταὶ ἡμῶν ἀπηύδησαν καθυλακτοῦντες τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, νῦν στρέφονται κατὰ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Γερμανικοῦ πνεύματος τοιαῦτα βλασφημοῦντες :

«Γ'. Τὰ ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ περιεχόμενα διηγήματα.—Ἀφαιρουμένων τῶν ὑπὸ στοιχ. Ι μνημονευθεισῶν παραγράφων πραγματογνωστικῆς ὕλης ἀλλοτρίας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Ἀναγνωσματαρίου καὶ τῶν ἄρτι ἐξετασθέντων 40 μύθων δὲν ὑπολείπονται ἐκ τοῦ κρινομένου Ἀναγνωσματαρίου ἢ 26 διηγήματα καὶ 7 ποιήματα ὡς ἡ κυρία διδακτικὴ ὕλη. Δυστυχῶς ὅμως καὶ αὕτη ὡς πρὸς τὴν ποιότητα εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον ὁμοία τῇ μέχρι τοῦδε ἐξετασθείσῃ· διότι πλὴν τῶν ποιημάτων 63, 64, 68, 69, 70, 76 καὶ 88, ἅτινα δύνανται νὰ θεωρηθῶσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον χρήσιμα πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν κεφαλαίων, ὑφ' ἃ ὑπάγονται, ἐκ τῶν διηγημάτων ἄλλα μὲν ἀστοχοῦσι τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, ἄλλα δὲ παραδειγματίζουσι κακῶς, ἄλλα δὲ μονονουχὶ γελοιοποιοῦσι τὴν ἀρετήν, ἄλλα δὲ τέλος παριστῶσιν αὐτὴν καὶ τιμωρουμένην. Τοιαύτην τιμωρίαν ὑφίσταται «ὁ πιστὸς σκύλος» τῆς 30 §. «ὁ κύριός του ἐκβάλλει τὸ πιστόλιόν του, τὸν πυροβολεῖ καὶ τὸν ἐξαπλώνει κατὰ γῆς». Δὲν εἶνε δὲ πολλῷ διάφορος καὶ ἡ τύχη «τοῦ γενναίου γείτονος» τῆς § 94, διότι καὶ τούτου τῆς ἀρετῆς τὰ ἐπίχειρα εἶνε ὅτι ἡ οἰκία του «μετ' ὀλίγον ἔγεινεν ὅλη στάκτη».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Μὴ τὴν ὕειον ἁρμονίαν ἡρμοσμένοι
ἐκ νύκτα νυκτὸς χἠμέραν ἐξ ἡμέρας
αἰσχρῶς καλινδώμεσθα» 1).

Διὰ τίνων ἐκτροχιασμῶν ἡ ἀνθρωπίνη πνευματικὴ μηχανὴ δύναται ἐκ τοῦ παρ' Αἰλιανῷ (περὶ ζώων 7, 29) χαριεστάτου καὶ χαρακτηριστικωτάτου ἀνεκδότου περὶ τοῦ πασιγνώστου κυνὸς τοῦ Κολοφωνίου ἐμπόρου τοῦ ἀριδήλως καταδεικνύοντος «τὴν ἰδίαν τῶν κυνῶν εἰς τοὺς τρέφοντας εὔνοιαν» νὰ ἐκτραχηλισθῇ εἰς τὰ ληρήματα τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν ταῦτα, τοῦτο ὁ ἔχων τὴν περιέργειαν νὰ κατανοήσῃ εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀναγνώσῃ τὰ σχετικὰ περὶ παρανοίας καὶ παρακρούσεως καὶ ὀπτασιῶν καὶ φαντασμαγοριῶν κεφάλαια εἰς τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμα τοῦ *Griesinger* «περὶ τῆς φρενοβλαβείας» (Uber die Geistes-Krankeiten), ἤ, ἐὰν τοῦτο δὲν εἶνε πρόχειρον, εἰς τὴν Medicinische Psychologie τοῦ Hermann Lotze, ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ τρίτου βιβλίου, §§ 41-44, σελ. 579-625, ἔνθα λόγος γίνεται περὶ τῶν διαταράξεων τοῦ ψυχικοῦ βίου (von den Störungen des Seelenlebens). Ἐν αὐτοῖς θὰ ἴδῃ ὅτι καὶ ἡ παχυλὴ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀχαλίνωτος δοξοσοφία καὶ ἡ ἄμετρος μοχθηρία καὶ ἡ ἄνανδρος κακοβουλία καὶ ἡ κυνικὴ ἀναισχυντία δύνανται νὰ διαστρέψωσιν ἐπὶ τοσοῦτον τὰς φρένας τῶν ἀτυχῶν βροτῶν, ὥστε καὶ μίαν ἁπλουστάτην καὶ συγκινητικωτάτην ἐκδήλωσιν τῆς πίστεως καὶ εὐνοίας ἑνὸς κυνὸς πρὸς τὸν δεσπότην αὐτοῦ νὰ ὑπολάβωσιν ὡς «τιμωρίαν τοῦ ἀγαθοῦ» καὶ νὰ ἐκτραχηλισθῶσιν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «ἐκ τῶν διηγημάτων ἄλλα μὲν ἀστοχοῦσι τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, ἄλλα δὲ παραδειγματίζουσι κακῶς, ἄλλα δὲ μονονουχὶ γελοιοποιοῦσι τὴν ἀρετήν, ἄλλα δὲ τέλος παριστῶσιν αὐτὴν καὶ τιμωρουμένην».

Ὁ Αἰλιανὸς διαφυσώμενος ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς εὐμενείας καὶ πραότητος πρὸς τὰ ζῶα, τοῦ χαρακτηρίζοντος καθόλου τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κόσμον, συνέλεξεν ἄπειρα ἀνέκδοτα περὶ τῶν ποικίλων ἀρετῶν τῶν ζώων, ἐν οἷς καὶ συγκινητικώτατα πολλὰ περὶ τῆς εὐνοίας τῶν κυνῶν πρὸς τοὺς τρέφοντας αὐτούς. Τούτων ἓν εἶνε καὶ τὸ καταμολυνόμενον ἐνταῦθα εἰς τὰς ἀχράντους χεῖρας τῶν ἀγαθῶν κριτῶν ἡμῶν. Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, ἐλαφρῶς τροποποιηθὲν ὑπὸ τοῦ περι-

1) Κωμικῶν ἀδέσποτα, ἀπόσπ. 348, Kock, τόμ. 3, σελ. 474.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φήμου τῶν νεωτέρων χρόνων παιδαγωγοῦ Joahim Heinrich Campe (1746 μ. Χ.-1818) 1), ἀναγινώσκεται νῦν ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς Ἀλφαβητα ρίοις τοῦ A Böhme καὶ Klussmann καὶ ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Dietlein, τῶν Βαυαρικῶν σχολείων, τοῦ Förster, τοῦ Wetzel, τοῦ Wirth, τοῦ Gabriel-Supprian, τοῦ Niedergesäss, 2) προάγον τὸ καθ' αὐτὸ ἐν τῷ ἀνθρωπισμῷ τοὺς ἁπαλοὺς νέους, καθιστα μένους εὐμενεῖς καὶ πράους καὶ φιλανθρώπους πρὸς τὰ ζῶα, ἅτινα εὐμοιροῦσι τοσούτων ἀρετῶν, ὥστε ἕνεκα εὐνοίας πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν νὰ στέργωσιν ἄγρυπνα καὶ ἄσιτα καὶ ἄποτα νὰ φρουρῶσι τὰ κτήματα καὶ πᾶν ὅ,τι ἀνήκει εἰς αὐτούς.

Ὁ Lotze καὶ ὁ Griesinger ἀνερευνῶντες ἐν τοῖς ἄνω μνημονευθεῖσι συγγράμμασιν αὐτῶν τὰ αἴτια καὶ διαγράφοντες τὰς ποικίλας ἐκφάνσεις τῶν παντοδαπῶν εἰδῶν τῆς διαταράξεως τοῦ ψυχικοῦ βίου συμφωνοῦσι πληρέστατα ἐν τούτῳ, ὅτι σημεῖον ἀρίδηλον τῆς παρουσίας τῆς φρενίτιδος νόσου εἶνε πλὴν καὶ ἄλλων μάλιστα ἡ διάστροφος ἀντίληψις τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου. Ὅ,τι οἱ σωφρονοῦντες λατρεύουσιν ὡς σεμνὸν καὶ ὑψηλὸν καὶ ἅγιον καὶ οὐράνιον, οἱ ἀφραίνοντες ἢ διάκεινται πρὸς αὐτὰ ἀπαθῶς, ἤ, δεινότατα ἀφραίνοντες, καθυλακτοῦσιν αὐτῶν. «Ὁ γενναῖος γείτων» 3), εἶνε τῆς σεμνῆς Γερμανικῆς Μούσης ἀριστούργημα, κατακεχωρισμένον ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς πόλεως Lübek 4), χριστιανικῆς ὑψηλοφροσύνης καὶ μεγαλοψύχου ἐθελοθυσίας διδακτικόν. Πυρκαϊᾶς ἐκραγείσης ἔν τινι χωρίῳ

1) Τὸ αὐτὸ φέρεται ἔν τισιν Γερμανικοῖς Ἀναγνωσματ καὶ ὡς ἔργον τοῦ Dittmar.

2) *A. Böhme*, Ausg. A. 1887, II Theil, σελ. 66, ἀριθ. 52. — *Klussmann*, 3 Aufl. 1885, σελ. 110, ἀριθ. 161.— *Dietlein*, D. Volksschul = Lesebuch, Mittelstufe, 1894, σελ. 130, ἀριθ. 217.— D. Les. für die Unterklas. der bayrischen Volksschulen, I σελ. 96, ἀριθ. 170.—*Förster*, Les. für die Mittelkl. der Elementar Schulen Elsass-Lothringen, 1894, σελ. 128, ἀριθ. 7.—*Gabriel-Supprian*, D. L. Ausg. B, I Theil, 1894, Mittelstufe, σελ. 19, ἀριθ. 36.— *Wetzel-Schumann*, Ausg. A. Vorstufe, I Theil, 90 Aufl. σελ. 217, ἀριθ. 158.— *Virth*, D. Les. für höhere Töchtersch. II Theil, II Cursus, 1878, σελ. 20, ἀριθ. 19.— *Gabriel-Supprian*, D. Les. für einfache Schulverhältnisse, Ausg. C, 1894, σελ. 11, ἀριθ. 22.—*Niedergesäss*, 3 Schuljahr, 38 Aufl. 1894, σελ. 6, ἀριθ. 7.

3) Χ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον τῆς Γ'. τάξεως ἐγκριθέν, ἔτος 1894, σελ. 144.

4) Lübeckiches Lesebuch, ἔτ. 1882, 2 Stufe, σελ. 59, ἀριθ. 54.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γενναῖός τις ἀνὴρ παρορῶν τὸν κίνδυνον, ὃν ἐκ τοῦ πυρὸς διέτρεχεν ὁ ἴδιος αὐτοῦ οἶκος, σπεύδει εἰς σωτηρίαν τοῦ ἐπὶ τῆς κλίνης προσπεπατταλευμένου ἀσθενοῦς γείτονος αὐτοῦ. Τὰ μέγιστα δὲ κινδυνεύσας σώζει αὐτόν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἀποτεφροῦται ἡ ἰδία οἰκία. Πρὸς οὐδὲν δὲ τοῦτο λογισάμενος ἔχαιρεν ὁ γενναῖος ἀνὴρ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἀνθρώπου γείτονος καὶ ἀσθενοῦς.

Οἱ σωφρονοῦντες ἐνθουσιῶσι ἐπὶ τῇ μεγαλοψυχίᾳ καὶ γενναιότητι τοῦ ἀνδρός. Οἱ παραφρονοῦντες γράφουσι «τοῦ γενναίου γείτονος τῆς ἀρετῆς τὰ ἐπίχειρα εἶνε ὅτι ἡ οἰκία του μετ' ὀλίγον ἔγεινεν ὅλη στάκτη», οἱ δὲ μὴ ἐν τῇ ἀγορᾷ τραφέντες καὶ παιδευθέντες ἀναμιμνήσκονται πάντων τῶν περὶ εὐσπλαγχνίας καὶ εὐεργεσίας καὶ καλῶν καὶ ἐναρέτων πράξεων ἠθικῶν καὶ χριστιανικῶν διδαγμάτων τῶν σοφῶν προγόνων αὐτῶν καὶ τῶν Ἱερῶν βιβλίων τῶν πατέρων αὐτῶν καὶ χαίρουσι βλέποντες τοὺς μικροὺς ὁμοεθνεῖς αὐτῶν ἐν τοιούτοις παιδεύμασι παιδευομένους.

Λέγουσι τὰ ἱερὰ ἡμῶν βιβλία: «Τὰ σπλάγχνα τῶν ἀσεβῶν ἀνελεήμονα 1). — Μὴ ὄκνει ἐπισκέπτεσθαι ἄρρωστον· ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων ἀγαπηθήσῃ 2). — Γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὔσπλαγχνοι 3). — Τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου . . ξένος ἤμην καὶ συνηγάγετέ με . . Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε» 4).

Λέγουσι τὰ προγονικὰ ἡμῶν βιβλία: «Ξείνοισι μεταδίδου καὶ τοῖσι δεομένοισιν ἐκ τῶν ἐόντων 5). — Ὦ δαιμόνιε, ἐλέει ταλαιπωρουμένους 6). — Τὸ ἐλεεῖν πάθος ἤθους χρηστοῦ. Ἐλεήμων ὁ σοφὸς καὶ κόσμιος, ἀνελέητος δὲ ὁ ἀμαθὴς καὶ ἀναιδής 7). — Τὰς γ' Ἀθήνας φασὶ θεοσεβεστάτας | εἶναι, μόνας δὲ τὸν κακούμενον ξένον | σώζειν οἵας τε καὶ μόνας ἀρκεῖν ἔχειν 8). — Ἡ πόλις ἀεὶ φιλοικτίρμων ἐστὶν

1) Παροιμίαι 12, 10.
2) Σιράχ, 7, 35.
3) Παῦλος, πρὸς Ἐφεσίους 4, 32.
4) Ματθαῖος, 25, 34 καὶ ἑξ.
5) Δημόκριτος, ἀπ. 243, Mullach 1, 355.
6) Ἀριστοφάνης, Σφῆκες 967.
7) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1386, 6, 9. — Φυσιογνωμονικά, 808, 6, 1.
8) Σοφοκλῆς, Οἰδίπ. ἐπὶ Κολωνῷ 260.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τοῦ ἥττονος θεραπίς 1). — Τὸ τῶν πολιτῶν ἦθος . . τοῦτο δ' ἐστὶ τί; τοὺς ἀσθενεῖς ἐλεεῖν 2). — Θεῷ ὅμοιον ἔχει ἄνθρωπος τὸ εὖ ποιεῖν, ὅταν τὸ εὖ ποιεῖν μὴ καπηλεύηται, καὶ τὸ εὐεργετεῖν καὶ τὸ ἀληθεύειν. — θείου νόου τὸ ἀεὶ διαλογίζεσθαι καλόν 3). — Καλὸν μὲν οὖν ἐστιν, ὃ ἂν δι' αὑτὸ αἱρετὸν ὄν, ἐπαινετὸν ᾖ, ἢ ὃ ἂν ἀγαθὸν ὄν, ἡδὺ ᾖ — καλὰ ἐφ' ὅσων τιμὴ μᾶλλον ἢ χρήματα . . καὶ ὅσα μὴ αὑτοῦ ἕνεκα πράττει τις τῶν αἱρετῶν· καὶ τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, ὅσα ὑπέρ τε πατρίδος τις ἐποίησε παριδὼν τὸ αὑτοῦ· καὶ τὰ τῇ φύσει ἀγαθά, καὶ ἃ μὴ αὐτῷ ἀγαθά . . καὶ ὅσα ἔργα τῶν ἄλλων ἕνεκα· ἧττον γὰρ αὑτοῦ. καὶ ὅσαι εὐπραγίαι περὶ ἄλλους, ἀλλὰ μὴ περὶ αὑτόν . . καὶ αἱ ἀπολαυστικαὶ ἄλλοις μᾶλλον ἢ αὐτοῖς 4). — Ἀρετή ἐστι δύναμις, ὡς δοκεῖ, πορι-στικὴ ἀγαθῶν καὶ φυλακτική, καὶ δύναμις εὐεργετικὴ πολλῶν καὶ μεγάλων, καὶ πάντων περὶ πάντα . . ἀνάγκη δὲ μεγί-στας εἶναι ἀρετὰς τὰς τοῖς ἄλλοις χρησιμωτάτας, εἴπερ ἔστιν ἡ ἀρετὴ δύναμις εὐεργετική . . μεγαλοψυχία δὲ ἀρετὴ μεγάλων ποιητικὴ εὐεργετημάτων 5). — Τῶν καλῶν ἄρα πράξεων χάριν θετέον εἶναι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἀλλ' οὐ τοῦ συζῆν. διόπερ ὅσοι συμβάλλονται πλεῖστον εἰς τὴν τοιαύτην κοινωνίαν, τούτοις τῆς πό-λεως μέτεστι πλεῖον ἢ τοῖς κατὰ μὲν ἐλευθερίαν καὶ γένος ἴσοις ἢ μείζοσι, κατὰ δὲ τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν ἀνίσοις ἢ τοῖς κατὰ πλοῦτον ὑπερέχουσι κατ' ἀρετὴν δ' ὑπερεχομένοις. — καὶ τ' ἀναγκαῖα καὶ τὰ χρήσιμα δὲ πράττειν, τὰ δὲ καλὰ δεῖ μᾶλλον· ὥστε πρὸς τούτους τοὺς σκοποὺς καὶ παῖδας ἔτι ὄντας παιδευτέον καὶ τὰς ἄλλας ἡλι-κίας, ὅσαι δέονται παιδείας — τὰ καλὰ ἐπαινετὰ — καὶ νίκη καὶ τιμὴ τῶν καλῶν· αἱρετά τε γὰρ ἄκαρπα ὄντα καὶ ὑπεροχὴν ἀρετῆς δηλοῖ 6). — Τὸ γὰρ τῶν καλλίστων ἐφιέμενον αὐτῷ τε καὶ πόλει πάσχειν ὅ τι ἂν πάσχῃ πᾶν ὀρθὸν καὶ καλόν. οὔτε γὰρ πέφυ-

1) Πλάτων, Μενέξενος 244 Ε.
2) Δημοσθένης, κατὰ Τιμοκράτους 170, σελ. 753.
3) Δημόκριτος, fragm. spuria 45, Mullach τόμ. 1, σελ. 381, 6. καὶ ἀπόσπ. 250, σελ. 356.
4) Ἀριστοτέλης, Ῥητορική, 1366, α, 33. 1366, 6, 36 καὶ ἑξ. 1367, α, 18.
5) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1360, α, 36.
6) Ἀριστοτέλης, Πολιτικὰ 1281, α, 2. 1333, α, 1. ἀπόσπ. 110, σελ. 1496, α, 30 καὶ ἑξ. Ῥητορικὴ 1367, α, 22.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κεν ἀθάνατος ἡμῶν οὐδείς, οὔτ' εἴ τῳ ξυμβαίῃ, γένοιτ' ἂν εὐδαίμων, ὡς δοκεῖ τοῖς πολλοῖς» 2).

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων πόσον χονδρὴν πρέπει νὰ ἔχῃ τις ἐν τῇ ψυχῇ τὴν ἀνδραποδώδη τρίχα καὶ πόσον καπηλικὸν τὸ φρόνημα, ὥστε ἐπιτέλεσιν ἁπλοῦ χριστιανικοῦ καθήκοντος, πρᾶξιν εὐγενῆ καὶ γενναίαν, τὸ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν κινδυνευόντων τὰ ἑαυτοῦ παρορᾶν, νὰ ἐμπτύσῃ φλυαρῶν: «Τοῦ γενναίου γείτονος τῆς ἀρετῆς τὰ ἐπίχειρα εἶνε ὅτι ἡ οἰκία του μετ' ὀλίγον ἔγεινεν ὅλη στάκτη».

Ἀλλ' αὕτη εἶνε ἡ φύσις τῶν πραγμάτων: Τυφλὸν δ' ἔχει | ἦτορ ὅμιλος ἀνδρῶν ὁ πλεῖστος 2). —Ἔστι δ' οὐδέποτ', οἶμαι, μέγα καὶ νεανικὸν φρόνημα λαβεῖν μικρὰ καὶ φαῦλα πράττοντας· ὁποῖα ἄττα γὰρ ἂν τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων ᾖ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ φρόνημα ἔχειν 3). — Τὰ καλὰ γνωρίζουσι καὶ ζητοῦσιν οἱ εὐφυέες πρὸς αὐτά 4). — Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε μικρὰ καὶ δουλοπρεπῆ φρονοῦντας καὶ ἐπιτηδεύοντας παρ' ὅλον τὸν βίον θαυμαστόν τι καὶ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐξενεγκεῖν ἄξιον 5).

Ἄνθρωποι ὡς ἀρχὴν τοῦ βίου αὐτῶν ἔχοντες τὸ ἀπὸ παντὸς κερδαίνειν οὐδέποτε εἶνε δυνατόν ποτε ἄλλως νὰ ἐννοήσωσι τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν γενναιότητα τοῦ ἤθους τῶν θυσιαζομένων ὑπὲρ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν καθηκόντων αὐτῶν, εἰ μὴ ὡς μωρίαν. Οὐδέποτε εἶνε δυνατὸν νὰ ἐννοήσωσιν ἄλλως τὰς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ θυσίας τῶν μεγαλοψύχων, εἰμὴ ὡς τιμωρίαν τῆς ἀρετῆς. Καὶ διδάσκαλοι τῆς τρυφερᾶς νεολαίας ἀκόμη ἂν εἶνε καὶ κριταὶ διδακτικῶν βιβλίων ἀκόμη ἂν γείνωσι, «Πίθηκος ὁ πίθηκος, κἂν χρυσᾶ ἔχῃ σάνδαλα» 6).

«Καὶ ὅσα δὲ ἐν 12 ὅλαις σελίσι διηγεῖται ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ 96 § «ὁ μεγαλόψυχος μουσικὸς» χρησιμεύουσι μᾶλλον πρὸς κατειρώνευσιν τοῦ πτωχοῦ μουσικοῦ «ἐνῷ οἱ λύκοι, λέγει, θὰ καταβροχθί-

1) Πλάτων, Ἐπιστολὴ ζ' σελ. 334 Ε.

2) Πίνδαρος, Νεμεονικῶν, 7, 23.

3) Δημοσθένης, Ὀλυνθιακὸς 3, 32, σελ. 37.

4) Δημόκριτος, ἠθικὰ ἀποσπ. 226. Mullach, τόμ. 1, σελ. 354, 6.

5) Λογγῖνος, περὶ ὕψους 9, 3. ἔκδ. Spengel, Lipsiae 1894, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 117.

6) Μακάριος 7, 12. Leutsch, Paroemiographi Graeci, Göttigen 1851, τόμ. 2, σελ. 202.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ζωσιν ἐμὲ (χρησιμοποιεῖται δηλ. ἐνταῦθα ὁ μεγαλόψυχος μουσικὸς ὡς ἁπλῆ ὕλη) σὺ θὰ δυνηθῇς νὰ φύγῃς.. Καὶ πρὶν ὁ ἱερεὺς προφέρῃ λέξιν τινά, ὁ γενναῖος μουσικὸς ἐρρίφθη ἐπὶ τῆς χιόνος ἐν τῷ μέσῳ τῶν λύκων.. ὁ γενναῖος μουσικὸς ἐξηφανίσθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν πεινα-λέων καὶ φοβερῶν θηρίων.. κατεσπαράχθη· ἀλλ' εἷς ἄνθρωπος δὲν εἶνε τίποτε διὰ τριάκοντα λύκους καὶ μάλιστα πεινασμένους· οἱ λύ-κοι εἶχον ἐπιπέσῃ ὅλοι ὁμοῦ κατὰ τοῦ μουσικοῦ, ἀλλὰ δι' ὅλους δὲν ὑπῆρχε μερίδιον». Περὶ τοῦ ὅτι ὁ αὐτὸς μεγαλόψυχος μουσικὸς «συνεσπειρώθη ὡς κύων πλησίον τῶν ποδῶν τῆς νεαρᾶς μητρὸς» καὶ περὶ ἄλλων τινῶν προσέτι πλημμελειῶν τοῦ αὐτοῦ διη-γήματος κρίνομεν περιττὸν νὰ διαλάβωμεν διὰ μακρῶν».

«Τῷ δὲ μήτε φύντι πρὸς ἀλήθειαν, ἐν ἐπιτηδεύμασί τε μοχθηροῖς τε καὶ ἀσελγέσι τραφέντι παντάπασιν ἀδύνατόν ἐστιν ὀρεχθῆναί ποτ' ἀληθείας ἢ ἐξ αὐτοῦ λαβόντι τὴν τοι-αύτην ὁρμὴν ἢ ὑπ' ἄλλου προτραπέντι» 1).

Ἐρωτῶ εἶνε κρίσις αὐτὴ ἀνθρώπων σεβομένων ἑαυτούς; Ποῦ τού-των εὑρίσκεται ἴχνος κρίσεως; Τὸ τῆς παροιμίας «λαβὲ μηδὲν καὶ κράτει καλῶς». «Καὶ ἔστιν οὐ τὸ εἰπεῖν ἀλλὰ τὸ ἀποδεῖξαι θαυμα-στόν 2).—Τὸ δὲ χωρὶς ἀποδείξεως ἀποφήνασθαι.. τοσούτῳ δεῖ φιλο-σόφῳ προσήκειν, ὥστε οὐδ'.. οἱ σοφισταὶ πράττουσιν αὐτό· πειρῶνται γοῦν κἀκεῖνοι πίστεσί τισι πιθαναῖς χρῆσθαι· τὸ δὲ ἕκαστον τῶν ζητου-μένων ἐξ ἑτοίμου λαμβάνειν οὔτε σοφισταῖς οὔτε ῥήτορσιν οὔτε διαλε-κτικοῖς οὔτε ἀποδεικτικοῖς οὐδ' ὅλως οὐδενὶ τῶν πάντων προσήκει» 3).

Ἄνθρωποι δὲ πρὸς τὸ στοιχειωδέστατον τῶν χριστιανικῶν καθη-κόντων, πρὸς τὸ βοηθεῖν τοὺς ἀσθενεῖς καὶ πάσχοντας, ἀναισθήτως διακείμενοι, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ σεβασθῶσι τὴν χριστιανικὴν εὐμέ-νειαν καὶ πραότητα καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ ἱερέως τοῦ θαυμασιωτάτου τούτου διηγήματος 4), τὴν βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην καὶ τὴν ὑψηλο-τάτην μεγαλοψυχίαν τοῦ εὐεργετηθέντος πλανοδίου μουσικοῦ, τὴν τρυφερότητα τὴν μητρικήν, τὴν λεοντόθυμον ἐκδήλωσιν τῆς πατρικῆς στοργῆς, τὴν εὐμένειαν καὶ τὴν φιλοφροσύνην τῶν πρὸς βοήθειαν τῶν ταλαιπωρουμένων προσελθόντων χωρικῶν, τὴν εὐγνώμονα ἀνάμνησιν

1) Γαληνός, περὶ ψυχῆς ἁμαρτημάτων βιβλ. 2, κεφ. 2, ἔκδ. Kühn, τόμ. 5, σελ. 65. ἔκδ. Marquardt, Lipsiae 1884, τόμ. 1, σελ. 51 ἐν ἀρχῇ.

2) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, πρὸς γραμματικοὺς 284, ἔκδ. Bekker, σελ. 665, στίχ. 2.

3) Γαληνός, περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων, ἔκδ. Kühn, τόμ. 5, σελ. 295. ἔκδ. Jwan Müller, Lipsiae, 1874, τόμ. 1, σελ. 260.

4) Ἴδε Χ. Παπαμάρκου Ἕλλην. Ἀναγνωσμ. τῆς τρίτης τάξεως ἐγκεκριμένον, 1894, σελ. 147-153.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν ὑπὸ τῆς μεγαλοψυχίας τοῦ μουσικοῦ διασωθέντων; Εἶνε ἀνυπέρβλητον τὸ ἔξοχον τοῦτο διήγημα ὡς πρὸς τὴν ζωηρότητα τῆς ἑρμηνείας καὶ ὡς πρὸς τὴν πληθὺν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν ἐν αὐτῷ προφαινομένων ἀρετῶν. Ἡ ἐντύπωσις, ἣν προξενεῖ εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας καὶ μαλιστα εἰς τοὺς παῖδας, εἶνε βαθυτάτη καὶ σεμνοτάτη, κατὰ τὴν ὁμόφωνον μαρτυρίαν πάντων τῶν διδασκάλων τῶν διδαξάντων αὐτό.

Τῆς Γερμανικῆς Μούσης ἔξοχον προϊὸν τὸ διήγημα τοῦτο φέρεται ἐν διαφόροις Γερμανικοῖς παιδικοῖς βιβλίοις κατὰ διαφόρους μορφάς 1). Νῦν ἀναγινώσκουσι τοῦτο μυριάδες μυριάδων Γερμανοπαίδων ὑπὸ τὸν τίτλον «Ein treuer Diener» 2) ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Dietlein, τοῦ Gabriel-Supprian, τοῦ Wetzel-Schumann, τοῦ Hansen, τοῦ Wirth, τοῦ Engelien-Fechner, τοῦ Flügge, τοῦ Niedergessäss 3).

Ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι κριταὶ δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὸν ἐκθεατρισμὸν τῆς ἀνδραποδωδίας αὐτῶν, θέλουσι νὰ ἐκθεατρίσωσιν ἑαυτούς, ὡς ἂν ἦτο ἀνάγκη, καὶ ὡς ἀμαθεῖς καὶ μοχθηρούς. Λέγουσι: «Περὶ τοῦ ὅτι ὁ αὐτὸς μεγαλόψυχος μουσικὸς «συνεσπειρώθη ὡς κύων πλησίον τῶν ποδῶν τῆς νεαρᾶς μητρὸς» καὶ περὶ ἄλλων τινῶν προσέτι πλημμελειῶν τοῦ αὐτοῦ διηγήματος κρίνομεν περιττὸν νὰ διαλάβωμεν διὰ μακρῶν».

«Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν 4).—Τίνος οὖν εὐχερείας ἐστί.. πεπεισμένον ἐλέγχειν

1) Μεθαρμόσας πως τοῦτο πρὸς τὰ ἡμέτερα ἤθη κατεχώρισα καὶ ἐγὼ ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ Ἀναγνωσματαρίῳ, ἐφιέμενος νὰ παράσχω τοῖς Ἑλληνόπαισιν εἰκόνα μεγαλοπρεπῆ τῶν ἐν ἀνθρώποις τιμιωτάτων ἀρετῶν καὶ ἰδίως τῆς μεγαλοψυχίας.

2) Ἔργον τοῦ *Karl Heinrich Caspari* ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Geistliches und Weltliches» 10 Aufl. Erlangen, 1872, σελ. 77.

3) *Dietlein*, D. Les, für mehrklas. Bürger=und Volksschulen, II Mittelstufe, 1895, σελ. 261, ἀριθ. 289.— *Gabriel-Supprian*, Ausg, B, I Theil, Mittelstufe, 1894, σελ. 140, ἀριθ. 212.— *Wetzel-Schumann*, Ausg. A. 1891, II Theil, σελ. 40, ἀριθ. 55.— *Hansen*, D. Les. II Theil, 1886, σελ. 157, ἀριθ. 160.— *Wirth*, D. L. für höhere Töchterschulen, II Theil, II Cursus, 1878, σελ. 9, ἀριθ. 9.— *Engelien und Fechner*, D. L. I Theil, 1874, σελ. 87, ἀριθ. 142.— *Gabriel-Supprian*, Ausg. A, in einem Bande, 1893, σελ. 245, ἀριθ. 191.— *Gabriel-Supprian*, für einfache Schulverhältnisse, Ausg. C. 1894, σελ. 325, ἀριθ. 268.— *Flügge*, Zweites Lesebuch, 48 Aufl. 1894, σελ. 70, ἀριθ. 97.— *Niedergesäss*, III Schuljahr, 38 Aufl. 1894, σελ. 40, ἀριθ. 51.

4) Δημοσθένης, πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1309.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἑτέρους αὐτόγραφον ἐξενεγκεῖν ἀμαθίας ἔλεγχον καθ' αὑτοῦ καὶ θρασύτητος»; 1).

Τὰ «ὁ μουσικὸς συνεσπειρώθη ὡς κύων πλησίον τῶν ποδῶν τῆς νεαρᾶς μητρὸς» ἐπάγονται ἐνταῦθα πρὸς ἔλεγχον τῆς ἐμῆς ἀμαθείας ἀγνοοῦντες αὐτοὶ τὰ τοῦ Πλουτάρχου· «Ὁ δὲ Διογένης ἔν τινι γωνίᾳ συνεσπειραμένος ὡς καθευδήσων ἐνέπιπτεν εἰς λογισμούς. — Ὥσπερ ὁ Αἰσώπειος κύων, ὃν οὑτοσὶ φησὶν ἐν τῷ χειμῶνι συστρεφόμενον καὶ συσπειρώμενον διὰ τὸ ῥιγοῦν» 2) καὶ τὰ τοῦ Πλάτωνος: «Ὅταν μὲν καλῷ προσπελάζῃ τὸ κυοῦν, ἵλεών τε γίγνεται καὶ εὐφραινόμενον διαχεῖται καὶ τίκτει τε καὶ γεννᾷ. Ὅταν δὲ αἰσχρῷ σκυθρωπόν τε καὶ λυπούμενον συσπειρᾶται καὶ ἀποτρέπεται καὶ ἀνίλλεται καὶ οὐ γεννᾷ, ἀλλ' ἴσχον τὸ κύημα χαλεπῶς φέρει» 3).

«Ἀφροσύνη ἄρα καὶ μανία κινδυνεύει ταὐτὸν εἶναι .. ἀφροσύνην .. τοὺς μὲν πλεῖστον αὐτῆς μέρος ἔχοντας μαινομένους καλοῦμεν, τοὺς δ' ὀλίγον ἔλαττον ἠλιθίους τε καὶ ἐμβροντήτους» 4).

«Ὅ,τι δὲν ἐκρίθη ἀναγκαῖον χάριν οὐδενὸς τῶν ἡρώων τῶν κρινομένων διηγημάτων, ἡ μετὰ θάνατον δηλ. τιμή, τοῦτο ἀπεδόθη εἰς δύο σκύλους· ὁ ἕτερος τούτων ὁ τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ κυρίου αὐτοῦ δι' ἐπιτυμβίου πλακὸς εἶνε «ὁ πιστὸς κύων» τῆς § 91. «ὅστις ἔπεσε νεκρὸς ὁ κακόμοιρος χάριν τῆς ζωῆς τοῦ τέκνου τοῦ κυρίου του».

Αἰαῖ· τί δράσω; πρὸς τίνας στρεφθῶ λόγους;
Ἀλλ' οὐκ ἂν ἐνδέξαιτο βάρβαρος φύσις.
Σκαιοῖσι γάρ τοι καινὰ προσφέρων σοφὰ
μάτην ἀναλίσκοις ἄν 5).

«Εἰς γελοῖα γάρ .. λαμβάνουσι τὰ σπουδαιότατα δι' ἀπειρίαν καὶ

1) Πλούταρχος, πρὸς Κολώτην 1115 C.
2) Πλούταρχος, πῶς ἄν τις αἴσθοιτο ἑαυτοῦ προκόπτοντος ἐπ' ἀρετῇ 77 F. — Τῶν ἑπτὰ σοφῶν συμπόσιον 157 B. ἴδ. καὶ Αἰσωπείων μύθων συναγωγ. Halm 222. Κοραῆς 317: Κύων ἐν τῷ χειμῶνι συστρεφόμενος καὶ *συσπειρώμενος*, διὰ τὸ ῥιγοῦν..
3) Πλάτων, Συμπόσιον 206 D.
4) Πλάτων, Ἀλκιβιάδης 2, 139 C. 140 C.
5) Ἀριστοφάνης, Θεσμοφοριάζουσαι 1128, Dindorf.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἴσως οὐδὲν ἄτοπον πάσχουσιν — Ὅπου ἄγνοια, ἐκεῖ καὶ ἀμαθία καὶ ἡ περὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀπαιδευσία » 1).

Ἄνθρωποι ἐπὶ τοσοῦτον ἀβέλτεροι, ὥστε νὰ δύνανται τὸ στοιχειωδέστατον χριστιανικὸν καθῆκον, τὴν πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς βοήθειαν, νὰ ὑπολαμβάνωσιν ὡς « τιμωρίαν τῆς ἀρετῆς », ἄνθρωποι ἐπὶ τοσοῦτον ἐπαρίστεροι, ὥστε νὰ κατορθῶσιν τὴν ὑψηλοτάτην καὶ συγκινητικωτάτην μεγαλοψυχίαν νὰ ἀντιλαμβάνωνται ὡς « εἰρωνείαν », φυσικώτατον εἶνε καὶ τὴν εὐμένειαν καὶ τὸ μείλιχον πρὸς τὰ ζῶα νὰ ὑπολαμβάνωσιν ὡς διαφθορὰν τῆς ψυχῆς, τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν εὐεργετηθέντων ὑπ' αὐτῶν ὡς εὐήθειαν, καὶ τὴν εὐγενῆ ἐκδήλωσιν ταύτης ὡς μωρίαν καταγέλαστον! « Ὄνος λύρας οὐκ ἐπαίει οὐδὲ σάλπιγγος ὖς », κατὰ τὴν παροιμίαν.

Τῶν καταγελωμένων ἐνταῦθα διηγημάτων τὸ μὲν ἓν εἶνε ὁ ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ μου « πιστὸς κύων », τὸ δ' ἕτερον « Μπάρρης ὁ γενναῖος κύων τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου » 2). Τούτων τὸ μὲν τελευταῖον εἶνε ἱστορικόν, τὸ δὲ πρῶτον πλασματικόν. Ἀναγινώσκονται δὲ ἀμφότερα ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων καὶ Ἑλβετοπαίδων ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Wirth, τοῦ Gabriel-Supprian, τοῦ Hansen, τοῦ Engelien-Fechner, τοῦ Böckler, τοῦ Dietlein, τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς πόλεως Lübeck, τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ Ἑλβετικοῦ Καντονίου Basel 3). Παρελήφθη-

1) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, κεφ. 25. — Ἀρριανός, Ἐπικτήτου διατριβαὶ 1, 11, 14.

2) Ἴδ. Χ. Παπαμάρκου Ἕλλην. Ἀναγνωσματάριον τῆς Γ' τάξεως ἐγκριθέν, ἔτος 1894, σελ. 136 καὶ σελ. 126-130.

3) « **Ὁ πιστὸς κύων** ». — *Wirth*, D. Les. für höhere Töchterschulen, I Theil, I Cursus, 3 Aufl. 1878, « Der treue Hund » « *Hier liegt Ganelon, er starb für meinen Hugo* ». — Lesebuch für preussiche Schulen, σελ. 13, ἀρ. 24. — **Μπάρρης, ὁ γενναῖος κύων τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου.** — *Gabriel-Supprian*, Ausgab. B, 1 Theil, 71 Aufl. 1894, σελ. 83, ἀρ. 130 (ὑπὸ *Lenz*). — *Gabriel-Supprian*, Ausg. C. (Kinderfreund) 19 Aufl. 1894, σελ. 12, ἀρ. 23 (ὑπὸ Lenz). — *Hansen* II Theil, 21 Aufl. 1886, σελ. 163, ἀρ. 166 (nach **Horn**). — *Engelien-Fechner*, II Theil, Ausg. B. 1874, σελ. 8, ἀρ. 11 (ὑπὸ *Lenz*). — *Böckler-Fritz*, Mittelstufe. 1874, σελ. 121, ἀρ. 22. — *Dietlein*, I Unterstuf. Ausg. A. 1895, σελ. 54, ἀρ. 109. — *Lübeckisches Lesebuch*, σελ. 83, ἀρ. 84 (ὑπὸ Hoffmann). — *Lesebuch für die Sekundarschulen des Kantons Basel-Stadt*, zweiter Theil, dritte Auflag. Basel, 1893, σελ. 141, ἀρ. 115. — Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο γεγονός, πασίγνωστον ἐν Ἑλβετίᾳ φέρεται διαφόρως ὑπὸ τῶν διαφόρων συγγραφέων Lenz, Horn καὶ Hoffmann.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σαν δὲ ἐντεῦθεν καὶ ἀνεγράφησαν ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῶν μαθητῶν τῆς τρίτης τάξεως, κυρίως διότι διαπνέονται ὑπὸ ἀκραιφνεστάτου Ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Ὁ καὶ ἄκρῳ δακτύλῳ Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἁψάμενος θὰ ἔτυχέ ποτε νὰ αἰσθανθῇ τὸ μείλιχον καὶ ἁπαλὸν πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς ἡμερότητος καὶ φιλανθρωπίας, τὸ ἀποπνέον καὶ πανταχόθεν μὲν τῆς Ἀρχαιότητος, ἰδίως δὲ ἐκ τοῦ Πλουτάρχου, καὶ νὰ θαυμάσῃ τὴν σοφίαν καὶ τὸ ἀνθρωπιστικὸν τῶν παιδαγωγικῶν ὁδηγιῶν, ἃς παρέχει ὁ σεμνὸς οὗτος καὶ μέγας τοῦ ἀνθρωπισμοῦ διδάσκαλος, περὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰς τὴν πραότητα καὶ τὸ μείλιχον καὶ τὴν ἡμερότητα καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ φύσει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνυπάρχοντος «φιλητικοῦ καὶ φιλοστόργου».

Καὶ πολλαχοῦ μὲν ἀλλαχοῦ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ πολὺς ἐν τοῖς τοιούτοις εἶνε ὁ Πλούταρχος, ἀλλ' ἰδίως ἐν τῷ βίῳ τοῦ Μάρκου Κάτωνος, ἐν τοῖς «Συμποσιακοῖς προβλήμασι», καὶ ἐν τῷ «Πότερα τῶν ζώων φρονιμώτερα, τὰ χερσαῖα ἢ τὰ ἔνυδρα» εἶνε ἀνυπέρβλητος 1).

Λέγει δέ: «Φιλανθρωπίας διδασκαλία τὸ ἔθος ἐστίν· οὔτε γὰρ τροφὴν ἀφανίζειν ὅσιον αὐτοὺς ἄδην ἔχοντας, οὔτε νάματος ἐμφορηθέντας πηγὴν ἀποτυφλοῦν καὶ ἀποκρύπτειν, οὔτε πλοῦ σημεῖα καὶ ὁδοῦ διαφθείρειν, χρησαμένους, ἀλλ' ἐᾶν καὶ ἀπολείπειν τὰ χρήσιμα τοῖς δεηθησομένοις μεθ' ἡμᾶς . . ὅρα δή, εἰ καὶ μελέτης ἕνεκα τοῦ εὐχαρίστου . . οὐκ ἀτόπως οἱ παλαιοὶ καὶ δρῦς ἐσέβοντο καρποφόρους καὶ συκῆν τινα προσηγόρευσαν ἱερὰν Ἀθηναῖοι καὶ μορίαν ἐκκόπτειν ἀπαγορεύουσι· ταῦτα γὰρ . . προσεθίζει τὸ εὐχάριστον ἡμῶν καὶ κοινωνικὸν ἐν τοῖς ἀναισθήτοις καὶ ἀψύχοις πρὸς ἀλλήλους». Καὶ πάλιν· «Καίτοι τὴν χρηστότητα τῆς δικαιοσύνης πλατύτερον τόπον ὁρῶμεν ἐπιλαμβάνουσαν· νόμῳ μὲν γὰρ καὶ τῷ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν, πρὸς εὐεργεσίας δὲ καὶ χάριτας ἔστιν ὅτε καὶ μέχρι τῶν ἀλόγων ζῴων ὥσπερ ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀπορρεῖ τῆς ἡμερότητος. Καὶ γὰρ ἵππων ἀπειρηκότων ὑπὸ χρόνου τροφαὶ καὶ κυνῶν οὐ σκυλακεῖαι μόνον, ἀλλὰ καὶ γηροκομίαι τῷ χρηστῷ προσήκουσιν . . Οὐ γὰρ ὡς ὑποδήμασιν ἢ σκεύεσι τοῖς ψυχὴν ἔχουσι χρηστέον, κοπέντα καὶ κατατρι-

1) Πλούταρχος, *βίος Μάρκου Κάτωνος*, κεφ. 5, σελ. 339 — *Συμποσιακὰ προβλήματα* 703 B καὶ ἑξ. — *Πότερα τῶν ζώων* κτλ. 959 F. 970 A καὶ ἑξ. Πρβλ. καὶ *βίον Πελοπίδου*, κεφ. 6, σελ. 280 καὶ *Ἀριστείδου*, κεφ. 27, σελ. 335 ἐν τέλει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βέντα ταῖς ὑπηρεσίαις ἀπορριπτοῦντας, ἀλλ' εἰ διὰ μηδὲν ἄλλο, μελέτης ἕνεκα τοῦ φιλανθρώπου προεθιστέον ἑαυτὸν ἐν τούτοις πρᾶον καὶ μείλιχον» — Καὶ πάλιν: «Οἱ Πυθαγορικοὶ τὴν πρὸς τὰ θηρία πραότητα μελέτην ἐποιήσαντο πρὸς τὸ φιλάνθρωπον καὶ φιλοίκτισμον».

Ὅτι δὲ τὸ Μεγαρικὸν καὶ σφόδρα ψυχρὸν ἐκεῖνο σκῶμμα: «Ὅ,τι δὲν ἐκρίθη ἀναγκαῖον χάριν οὐδενὸς τῶν ἡρώων 1) τῶν κρινομένων διηγημάτων, ἡ μετὰ θάνατον δηλ. τιμή, τοῦτο ἀπεδόθη εἰς δύο σκύλους» εἶνε ἀπόβρασμα ψυχῆς βαρβάρου καὶ ἀνθελληνικῆς παντὶ εὐπαιδεύτῳ δῆλον. Σήμερον καὶ τὰ παιδάρια ἀκόμη δὲν ἀγνοοῦσιν ὅτι «ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος οἰκοδομῶν τὸ ἑκατόμπεδον, ὅσας κατενόησεν ἡμιόνους μάλιστα τοῖς πόνοις ἐγκαρτερούσας, ἀπέλυσεν ἐλευθέρας νέμεσθαι καὶ ἀφέτους, ὧν μίαν φασὶ καταβαίνουσαν ἀφ' ἑαυτῆς πρὸς τὰ ἔργα τοῖς ἀνάγουσι τὰς ἁμάξας ὑποζυγίοις εἰς Ἀκρόπολιν συμπαρατρέχειν καὶ προηγεῖσθαι καθάπερ ἐγκελευομένην καὶ συνεξορμῶσαν, ἣν καὶ τρέφεσθαι δημοσίᾳ μέχρι τελευτῆς ἐψηφίσαντο». Καὶ τὰ παιδάρια σήμερον ἀκόμη δὲν ἀγνοοῦσιν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ διὰ τὸν Κάππαρον, τὸν φύλακα τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ κύνα, τὸν καταδιώξαντα τὸν ἱερόσυλον, τὸν κλέψαντα «τὰ εὔογκα τῶν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν ἀναθημάτων» καὶ τὸν γενόμενον παραίτιον τῆς συλλήψεως αὐτοῦ «ἐψηφίσαντο σῖτον αὐτῷ δημοσίᾳ μετρεῖσθαι καὶ παρεγγυᾶσθαι τοῖς ἱερεῦσιν εἰς ἀεὶ τὴν ἐπιμέλειαν» 2).

Ὅτι δὲ ἡ πραότης, ἡ ἡμερότης καὶ ἡ χρηστότης ἡ Ἑλληνικὴ δὲν ἐξηντλεῖτο μόνον εἰς τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ ἄψυχα οὐδὲ εἰς τὰς εὐεργεσίας καὶ χάριτας πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα, ἀλλ' ἔφθανε καὶ μέχρις εἰκόνων καὶ κηδειῶν καὶ ταφῶν καὶ τύμβων καὶ ἐπιτυμβίων ἐπιγραμμάτων καὶ κτίσεων ὁμωνύμων πόλεων καὶ χαραγμάτων νομισμάτων καὶ σφραγίδων καὶ ἀσπίδων μόνον ἄνθρωποι τοῦ φυράματος τῶν ἡμετέρων κριτῶν δύνανται νὰ ἀγνοῶσιν. Καὶ οἱ τὰ πρῶτα γράμματα μόνον μαθόντες ἔχουσιν ἀναγνώσῃ παρ' Αἰλιανῷ (περὶ ζώων 7, 38) τάδε: «Συστρατιώτην τις Ἀθηναῖος ἐν τῇ μάχῃ τῇ ἐν Μαραθῶνι ἐπήγετο

1) Οὐδαμοῦ τῶν λιτῶν διηγημάτων τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς τρίτης τάξεως ἐμφανίζεται ἥρως τις.

2) Ἴδ. Πλούταρχον ἐν βίῳ Κάτωνος κεφ. 5, σελ. 339 — Πότερα τῶν ζώων κτλ. 969 F. καὶ Αἰλιαν. περὶ ζώων 7, 13.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κύνα, καὶ γραφῇ εἴκασται ἐν τῇ Ποικίλῃ ἑκάτερος, μὴ ἀτιμασθέντος τοῦ κυνός, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κινδύνου μισθὸν εἰληφότος ὁρᾶσθαι σὺν τοῖς ἀμφὶ τὸν Κυνέγειρον καὶ Ἐπίζηλόν τε καὶ Καλλίμαχον. ἔστι δὲ καὶ οὗτος καὶ ὁ κύων Μίκωνος γράμμα· οἱ δὲ οὐ τούτου, ἀλλὰ τοῦ Θασίου Πολυγνώτου φασίν».

Καὶ τὰ παιδάρια ἡμῶν ἔχουσιν ἀναγνώσῃ παρὰ Πλουτάρχῳ τάδε: «Τῶν τοῦ Κίμωνος ἵππων, αἷς Ὀλύμπια τρὶς ἐνίκησε, καὶ ταφαὶ πλησίον εἰσὶ τῶν ἐκείνου μνημάτων. Κύνας δὲ συντρόφους γενομένους καὶ συνήθεις ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Ξάνθιππος ὁ παλαιὸς τὸν εἰς Σαλαμῖνα τῇ τριήρει παρανηξάμενον, ὅτε τὴν πόλιν ὁ δῆμος ἐξέλιπεν, ἐπὶ τῆς ἄκρας ἐκήδευσεν, ἣν κυνὸς σῆμα μέχρι νῦν καλοῦσιν» 1) καὶ παρ' Αἰλιανῷ τάδε: «Μιλτιάδης τὰς ἵππους τὰς τρὶς Ὀλύμπια ἀνελομένας ἔθαψεν ἐν Κεραμεικῷ καὶ Εὐαγόρας δὲ ὁ Λάκων καὶ ἐκεῖνος Ὀλυμπιονίκης ἵππους ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς — Χῆνα ἀποθανόντα ὁ Λυκίδης ἔθαψε καὶ πάνυ φιλοτίμως» 2).

Ἔτι οὐδεὶς τῶν παρ' ἡμῖν κοινωνίαν τινὰ πρὸς τὰ γράμματα ἔχων ἀγνοεῖ τὰ τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ τοῦ Ἀρριανοῦ τάδε: «Τιμῶσι δὲ ἄρα Δελφοὶ μὲν λύκον, Σάμιοι δὲ πρόβατον, Ἀμπρακιῶταί γε μὴν τὸ ζῷον τὴν λέαιναν· τὰ δὲ αἴτια τῆς ἑκάστου τιμῆς.. Δελφοῖς μὲν χρυσίον ἱερὸν σεσυλημένον καὶ ἐν τῷ Παρνασσῷ κατορωρυγμένον ἀνίχνευσε λύκος, Σαμίοις δὲ καὶ αὐτοῖς τοιοῦτο χρυσίον κλαπὲν πρόβατον ἀνεῦρε, καὶ ἐντεῦθεν Μανδρόβουλος ὁ Σάμιος τῇ Ἥρᾳ πρόβατον ἀνάθημα ἀνῆψε καὶ τὸ μὲν Πολέμων λέγει τὸ πρότερον, τὸ δὲ Ἀριστοτέλης τὸ δεύτερον. Ἀμπρακιῶται δέ, ἐπεὶ τὸν τύραννον αὐτῶν Φαῦλον διεσπάσατο λέαινα, τιμῶσι τὸ ζῶον αἴτιον αὐτοῖς ἐλευθερίας γεγενημένον 3). — Εὐπόλιδι τῷ τῆς κωμῳδίας ποιητῇ δίδωσι δῶρον Αὐγέας ὁ Ἐλευσίνιος σκύλακα ἰδεῖν ὡραῖον, Μολοττὸν τὸ γένος, καὶ καλεῖ τοῦτον ὁ Εὔπολις ὁμωνύμως τῷ δωρησαμένῳ αὐτόν.. ἐφίλει τὸν δεσπότην ὁ Αὐγέας, ὁ κύων.. χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐν Αἰγίνῃ τὸν βίον ὁ Εὔπολις κατέστρεψε, καὶ ἐτάφη ἐνταῦθα· ὁ δὲ κύων ὠρυόμενός τε καὶ θρηνῶν τὸν τῶν κυνῶν θρῆνον, εἶτα μέντοι λύπῃ καὶ λιμῷ ἑαυτὸν ἐκπλήξας ἀπέθανεν ἐπὶ τῷ τροφῷ καὶ δεσπότῃ, μισήσας

1) Πλούταρχος ἐν βίῳ Μάρκου Κάτωνος, κεφ. 5, σελ. 339. Ἰδ. τὰ αὐτὰ καὶ ἐν βίῳ Θεμιστοκλέους, κεφ. 10, σελ. 117. Ἀριστοτέλ. ἀπόσπ. 360, σελ. 1539, α, 12.
2) Αἰλιανός, περὶ ζώων 12, 40. 7, 41.
3) Αἰλιανός, περὶ ζώων 12, 40.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν βίον ὁ κύων. καὶ ὅ γε τόπος καλεῖται μνήμη τοῦ τότε πάθους κυνὸς θρῆνος 1).—«Ἡ δὲ πρὸς τὸν Ἰασέα παῖδα τοῦ δελφῖνος εὔνοια καὶ φιλία δι' ὑπερβολὴν ἔρως ἔδοξε· συνέπαιζε γὰρ αὐτῷ καὶ συνενήχετο καθ' ἡμέραν .. ἔπειτα περιβαίνοντος, οὐκ ἔφευγεν, ἀλλ' ἔφερε χαίρων, πρὸς ὃ ἔκαμπτε κλίνων, ὁμοῦ πάντων Ἰασέων ἑκάστοτε συντρεχόντων ἐπὶ τὴν θάλατταν. Ὄμβρου δέ ποτε πολλοῦ μετὰ χαλάζης ἐπιπεσόντος, ὁ μὲν παῖς ἀπορρυεὶς ἐξέλιπεν, ὁ δὲ δελφὶν ὑπολαβὼν ἅμα τῷ νεκρῷ συνεξέωσεν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ οὐκ ἀπέστη τοῦ σώματος, ἕως ἀπέθανε .. καὶ τοῦ πάθους ἐπίσημον Ἰασεῦσι τὸ χάραγμα τοῦ νομίσματός ἐστι, παῖς ὑπὲρ δελφῖνος ὀχούμενος—ἡ δὲ Ὀδυσσέως ἀσπὶς ὅτι μὲν ἐπίσημον εἶχε δελφῖνα καὶ Στησίχορος ἱστόρηκεν· ἐξ ἧς δ' αἰτίας, Ζακύνθιοι διαμνημονεύουσιν, ὡς Κριθεὺς μαρτυρεῖ· νήπιον γὰρ ὧν ὁ Τηλέμαχος, ὥς φασιν εἰς ἀγχιβαθὲς τῆς θαλάσσης ὀλισθὼν ἐσώθη, δελφίνων ὑπολαβόντων καὶ ἀνανηξαμένων· ὅθεν ἐποιήσατο γλυφὴν τῇ σφραγῖδι καὶ τῆς ἀσπίδος κόσμον ὁ πατὴρ ἀμειβόμενος τὸ ζῶον 2).—Ἵνα δὲ ἡ μάχη ξυνέβη καὶ ἔνθεν ὁρμηθεὶς ἐπέρασε τὸν Ὑδάσπην ποταμὸν πόλεις ἔκτισεν Ἀλέξανδρος. Καὶ τὴν μὲν Νίκαιαν τῆς νίκης τῆς κατ' Ἰνδῶν ἐπώνυμον ὠνόμασε· τὴν δὲ Βουκέφαλα ἐς τοῦ ἵππου τοῦ Βουκεφάλα τὴν μνήμην, ὃς ἀπέθανεν αὐτοῦ .. πολλὰ δὲ πρόσθεν ξυγκαμὼν καὶ συγκινδυνεύσας Ἀλεξάνδρῳ, ἀναβαινόμενός τε πρὸς μόνου Ἀλεξάνδρου ὁ Βουκεφάλας οὗτος, ὅτι τοὺς ἄλλους πάντας ἀπηξίου ἀμβάτας καὶ μεγέθει μέγας καὶ τῷ θυμῷ γενναῖος» 3).

Μόνον δὲ λόγιοι τῆς λογιότητος τῶν ἡμετέρων κ.κ. κριτῶν δύνανται νὰ ἀγνοῶσι τὰ εἰς διάφορα προσφιλῆ ζῶα ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα τῶν κυρίων αὐτῶν, εἴτε ἀγάπης εἴτε εὐγνωμοσύνης ἕνεκα. Τὰ χαριέστατα ἐπιγράμματα δηλ. τοῦ Σιμωνίδου, τῆς Τεγεάτιδος Ἀνύτης, τοῦ Λεωνίδου, τοῦ Μνασάλκου ἐπὶ τῷ τάφῳ κυνῶν, ἀκρίδων, τεττίγων, ἵππων, πτηνῶν.

«Ἧ σεῦ καὶ φθιμένας λεύκ' ὀστέα τῷδ' ἐνὶ τύμβῳ
ἴσκω ἔτι τρομέειν θῆρας, ἄγρωσσα Λυκάς·

1) Αἰλιανός, περὶ ζώων 10, 41.

2) Πλούταρχος, Πότερα τῶν ζώων κτλ. 984 Ε καὶ ἑξ. καὶ 985 Β. Τὰ αὐτὰ καὶ Αἰλιανὸς περὶ ζ. 6, 15. Στησίχορος, ἀπ. 70, ἔκδ. Bergk, τόμ. 3, σελ. 228.

3) Ἀρριανός, Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις 5, 19, 4.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰν δ' ἀρετὰν οἶδεν μέγα Πήλιον, ἅ τ' ἀρίδηλος
Ὄσσα, Κιθαιρῶνός τ' οἰονόμοι σκοπιαί» 1).

«Ὤλεο δήποτε, Μαῖρα, πολύρριζον παρὰ θάμνον
Λοκρί, φιλοφθόγγων ὠκυτάτη σκυλάκων,
τοῖον ἐλαφρίζοντι τεῷ ἐκγκάθετο κώλῳ
ἰὸν ἀμείλικτον ποικιλόδειρος ἔχις» 2).

«Ἀκρίδι τᾷ κατ' ἄρουραν ἀηδόνι καὶ δρυοκοίτᾳ
τέττιγι ξυνὸν τύμβον ἔτευξε Μυρώ,
παρθένιον στάζασα κόρα δάκρυ· δισσὰ γὰρ αὐτᾶς
παίγνι' ὁ δυσπειθὴς ᾠχετ' ἔχων Ἀΐδας» 3).

«Μνᾶμα τόδε φθιμένου μενεδαίου εἵσατο Δᾶμις
ἵππου, ἐπεὶ στέρνον τοῦδε δαφοινὸς Ἄρης
τύψε· μέλαν δὲ οἱ αἷμα ταυλαρίνου διὰ χρωτὸς
ζέσσ', ἐπὶ δ' αὐαλέαν βῶλον ἔδευσε φόνῳ» 4).

«Αἰθυίας, ξένε, τόνδε ποδηνέμου ἔννεπε τύμβον,
τᾶς ποτ' ἐλαφρότατον χέρσος ἔθρεψε γόνυ·
πολλαῖς γὰρ νάεσσιν ἰσόδρομον ἄνυσε μᾶκος,
ὄρνις ὅπως, δολιχὰν ἐκπονέουσα τρίβον» 5).

Καὶ οὐ μόνον οἱ Ἕλληνες, σύμφυτον τὴν προσήνειαν καὶ ἡμερότητα ἔχοντες, διεπνέοντο ὑπὸ τοιούτων εὐγενῶν αἰσθημάτων ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα καὶ διὰ τοιούτων ἀβρῶν τρόπων ἐξεδήλουν αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ἐθνῶν ὅσοι πρᾶον τὸ ἦθος καὶ εὐμενῆ τὴν διάθεσιν εἶχον.

Οἱ Ῥωμαῖοι εὐγνωμονοῦντες πρὸς τοὺς χῆνας, οἵτινες διὰ τῆς κλαγγῆς αὐτῶν ἔσωσαν τὸ καπιτώλιον ἀπὸ τῆς γνωστῆς νυκτερινῆς

1) Σιμωνίδης, Ἐπιγράμματα ἐπικήδεια, ἀριθ. 130, ἔκδ. Bergk, τόμ. 3, σελ. 476.
2) Epigrammata, Anthologia Palatina, Parisiis, 1890, τόμ. 3, Appendicis κεφ. 2, ἀριθ. 154, σελ. 113. Ἀνύτης.
3) Anthologia Palatina, ἔνθ. ἀν. κεφ. 7, ἀρ. 190, τόμ. 1, σελ. 309: Ἀνύτης οἱ δὲ Λεωνίδου.
4) Anthog. Palat. ἔνθ. ἀν. κεφ. 7, ἀριθ. 208, τόμ. 1, σελ. 313: Ἀνύτης λυρικῆς.
5) Anthолog. Palat. ἔνθ. ἀν. κεφ. 7, ἀρ. 212, τόμ. 1, σελ. 313: Μνασάλκου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν Γαλατῶν ἐφόδου ἐτίμων αὐτοὺς «τεταγμέναις ἡμέραις ἐν φορείῳ εὖ μάλα πομπικῶς προάγοντες χῆνα» 1). — Μάρης, βασιλεύς τις τῶν Ἰνδῶν, τὴν κορώνην, ἥτις μετέφερε τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετ' ἀκριβείας καὶ ταχύτητος πολλῆς ἐξ εὐγνωμοσύνης «ἀποθανοῦσαν ἐτίμησε στήλῃ καὶ τάφῳ» 2). — Ὁ ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Μαντζιάρα Ἰνδὸς Δάβης, φονεύσας ἐκ παρεννοήσεως τὸν σφόδρα φιλοδέσποτον καὶ ἄγαν πιστὸν καὶ ἀτρόμητον αὐτοῦ κύνα Μπαΐρού, ἅμα ἐννοήσας τὸ πρᾶγμα, θέλων νὰ ἐξαγνίσῃ τὴν ἀνόσιον αὐτοῦ πρᾶξιν, ἀνήγειρεν εἰς αὐτὸν μνημεῖον ἐκπρεπέστατον ὑπερτρισχιλίας δραχμὰς (1000 Rupien) ἀναλώσας 3). — Ἐν Μεντόνᾳ τὸν κύνα τὸν ἀποδράντα ἐκ Βιέννης καὶ 1000 μίλια ἀγγλικὰ διατρέξαντα, ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς πρώτους κυρίους αὐτοῦ, παρ' ὧν ἐλήφθη ὑπὸ τῆς δουκίσσης Μαρίας Reiner, ἀποθανόντα δὲ ἐκ τῆς ταλαιπωρίας, ἔθαψαν ἐν τῷ κήπῳ τοῦ ξενοδοχείου «Victoria» καὶ ἀνήγειραν αὐτῷ τύμβον κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1872 4). — Μυριάδες δὲ παῖδες τῆς Γερμανίας ἀναγινώσκουσι σήμερον ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις πλὴν τῶν ὑπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς Παφλαγόνων λοιδορουμένων παιδευτικωτάτων τούτων διηγημάτων καὶ ἄλλα ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν προσφιλῶν πτηνῶν ἀφορώντων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Krumbacher, τοῦ Franke καὶ τῆς πόλεως Lübeck 5).

Οὕτω αἰσθάνονται καὶ οὕτω πράττουσιν οἱ ἔχοντες σῶας τὰς φρένας καὶ ὀρθὴν τὴν ψυχήν. Αἰσθάνονται ἀγαλλιάσιν βλέποντες τὰς εὐγενεῖς πράξεις, αἰσθάνονται ἐνθουσιασμὸν βλέποντες τὰς ἐκδηλώσεις τῆς μεγαλοψυχίας, συγκινοῦνται βλέποντες τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην διὰ τῶν λεπτοτέρων καὶ ἁβροτέρων τρόπων ἐκδηλουμένην. Οἱ ἀγοραῖοι καὶ οἱ βοσκηματώδεις ἀποκαλοῦσι τὴν ἀγαθοεργίαν «τιμωρίαν», τὴν μεγαλοψυχίαν «εἰρωνείαν» καὶ τὴν ἁβρὰν ἐκ-

1) Αἰλιανός, περὶ ζ. 12, 33.

2) Ἀποστόλιος 9, 87, Paroimiogr. Graec. ἔνθ. ἀν. τόμ. 2, σελ. 481.

3) Schuberth, Allgemeine Thierseelenkunde, Leipzig, 1864, σελ. 315-317.

4) Die geistige Entwickelung im Thierreich von Romanes, Leipzig 1885, σελ. 320, ἐν τῇ ὑποσελιδ. σημ. 1, περὶ τὸ μέσον.

5) *Krumbacher*, Fibel, 20 Aufl. 1889, σελ. 90, ἀρ. 45 καταλογάδην τὸ ποίημα «*Vögeleins Begräbniss*». — *Franke*, Vaterländisches Lesebuch, Erster Theil, Weimar, 1887, σελ. 38, ἀρ. 19, τὸ διήγημα «Das Grab des Kanarienvogels.» — *Lübeckisches Lesebuch*, 2 Stufe, Lübeck, 1882, σελ. 117, ἀριθμ. 115 τὸ χαριέστατον καὶ τρυφερώτατον ποίημα τοῦ Pocci «*Des Vögleins Begräbniss*».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δήλωσιν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης «κατάγελων». Ἡ τιτανικὴ αὐτῶν ψυχὴ σκυθρωπὴ καὶ λυπουμένη συσπειρᾶται καὶ φρίττει ὁσάκις πρὸς εὐγενές τι καὶ ὑψηλὸν καὶ οὐράνιον προσπελάσῃ καὶ ὠρυομένη τρέπεται εἰς φυγήν, μὴ ἀνεχομένη τὴν παρουσίαν αὐτῶν·

Ὅσσα δὲ μὴ πεφίλητε Ζεύς, ἀτύζονται βοὰν
Πιερίδων ἄϊοντα, γᾶν τε καὶ πόντον κατ' ἀμαιμάκετον,
ὅς τ' ἐν αἰνῇ Ταρτάρῳ κεῖται, θεῶν πολέμιος,
Τυφὼς ἑκατοντακάρανος 1).

«Ἀσθένεια καὶ θάνατος ὑπῆρξε καὶ τὸ τέλος τοῦ ἀγαπῶντος τὴν ἐργασίαν γεωργοῦ τῆς Π § ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ «οἵτινες καθόλου δὲν ἠγάπων νὰ ἐργάζωνται· διότι μίαν ἡμέραν, ἐνῷ ὁ γέρων ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν ἄμπελόν του, τὸν κατέλαβε ῥαγδαία βροχὴ καί.. τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἠσθένησε βαρέως καὶ παρέδωκε τὸ πνεῦμά του εἰς τὸν θεόν. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν μόλις ἐξημέρωσεν, οἱ τρεῖς υἱοί του ἔλαβον ὕννας καὶ δικέλας καὶ ἦλθον εἰς τὴν ἄμπελον· ἤρχισαν δὲ καὶ οἱ τρεῖς νὰ σκάπτωσι μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ εὕρωσι χρήματα».

«Τυφλόν τι τἀνόητον εἶναί μοι δοκεῖ» 2). Οὔτε ἀνοησία μικρὰ οὔτε τύφλωσις ἐλαφρὰ βεβαίως εἶνε τὸν λαμπρότατον καὶ εἰς πάντα τὸν κόσμον γνωστότατον Αἰσώπειον μῦθον, «Γεωργὸς καὶ παῖδες αὐτοῦ» 3), νὰ ὑπολαμβάνῃ τις ὡς διήγημα. Καθαρὰ δὲ πάντως παράκρουσις καὶ ἀναμφισβήτητος ἀλλοφροσύνη τὸ ὑπολαμβάνειν τὸ ἐν αὐτῷ ἀρίδηλον καὶ πασίγνωστον δίδαγμα ὅτι ἡ «ἐργασία εἶνε ἡ μήτηρ τῆς εὐπορίας καὶ τοῦ κατ' ἄνθρωπον σώφρονος βίου ὡς «τιμωρίαν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὡς βράβευσιν τοῦ κακοῦ»!! Τίς σώας τὰς φρένας ἔχων δὲν βλέπει ἐν τούτῳ τῷ μύθῳ ἐπαναλαμβανομένας τὰς σωφρονεστάτας καὶ βιωφελεστάτας παραινέσεις τοῦ Ἡσιόδου πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πέρσην, ὡς πρότυπον ὀρθογνωμοσύνης καὶ εὐεπείας ὑπὸ πάντων τῶν αἰώνων θεωρηθείσας;

1) Πίνδαρος, Πυθιονικῶν 1, 13.
2) Μένανδρος, ἀπ. 770, Kock, τόμ. 3, σελ. 215.
3) *Γεωργὸς καὶ παῖδες αὐτοῦ*, Αἰσωπείων μύθων συναγωγή, ἔκδ. Halm, ἀριθ. 98. ἔκδ. Κοραῆ, ἀρ. 22 καὶ σελ. 291.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλὰ σὺ γ' ἡμετέρης μεμνημένος αἰὲν ἐφετμῆς
ἐργάζευ, Πέρση, δῖον γένος, ὄφρα σε Λιμὸς
ἐχθαίρῃ, φιλέῃ δὲ σ' ἐϋστέφανος Δημήτηρ
αἰδοίη, βιότου δὲ τεὴν πιμπλῇσι καλιήν·
λιμὸς γάρ τοι πάμπαν ἀεργῷ σύμφορος ἀνδρί.
τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἀνέρες ὅς κεν ἀεργὸς
ζώῃ, κηφήνεσσι κοθούροις εἴκελος ὀργήν,
οἵ τε μελισσάων κάματον τρύχουσιν ἀεργοὶ
ἔσθοντες· σοὶ δ' ἔργα φίλ' ἔστω μέτρια κοσμεῖν,
ὥς κέ τοι ὡραίου βιότου πλήθωσι καλιαί.
ἐξ ἔργων δ' ἄνδρες πολύμηλοί τ' ἀφνειοί τε.
καὶ τ' ἐργαζόμενος πολὺ φίλτερος ἀθανάτοισιν
ἔσσεαι ἠδὲ βροτοῖς· μάλα γὰρ στυγέουσιν ἀεργούς.
ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος.
εἰ δέ κεν ἐργάζῃ, τάχα σε ζηλώσει ἀεργὸς
πλουτεῦντα· πλούτῳ δ' ἀρετὴ καὶ κῆδος ὀπηδεῖ,
δαίμονι δ' ἶσος ἔσῃ. τῷ ἐργάζεσθαι ἄμεινον,
εἴ κεν ἀπ' ἀλλοτρίων κτεάνων ἀεσίφρονα θυμὸν
εἰς ἔργον τρέψας μελετᾷς βίου, ὥς σε κελεύω 1).

Ὅλος ὁ κόσμος τιμᾷ καὶ γεραίρει τὰς ἐξόχους ταύτας παραινέσεις καὶ ὅλος ὁ κόσμος εἰς πᾶσαν περίστασιν, προκειμένου περὶ τῆς ἐκ τῆς ἀργίας ἀθλιότητος καὶ τῆς ἐκ τῆς ἐργασίας ἡσυχίας καὶ προκοπῆς τοῦ βίου, ταύτας τὰς σωφρονεστάτας παραινέσεις ἔχει ἀνὰ στόμα, εἴτε ἐν τῷ πρωτοτύπῳ εἴτε ἐν τῷ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων κ. κ. κριτῶν λοιδορουμένῳ τούτῳ Αἰσωπείῳ μύθῳ «Γεωργὸς καί παῖδες αὐτοῦ».

Πᾶσαι τῶν ἀρχαίων Ἑλληνοπαίδων αἱ γενεαὶ ἐμάνθανον ταῦτα ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἡσιόδου, διδασκομένου μετὰ τοῦ Ὁμήρου ἐν τοῖς σχολίοις αὐτῶν. Ὁ Σωκράτης τούτους τοὺς λόγους ἐχρησιμοποίει διδάσκων τοὺς νέους «τὸ μὲν ἐργάτην εἶναι ὠφέλιμόν τε ἀνθρώπῳ καὶ ἀγαθὸν εἶναι, τὸ δὲ ἀργὸν βλαβερόν τε καὶ κακόν, καὶ τὸ μὲν ἐργάζεσθαι ἀγαθόν, τὸ δὲ ἀργεῖν κακόν» 2). Σύμπασαι αἱ ἀπειροπληθεῖς γενεαὶ τῶν παίδων τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κυριαρχίας τῶν Ρω-

1) Ἡσίοδος, ἔργα καὶ Ἡμέραι 298-316. Ἴδε καὶ ἀνωτέρω τὰ ἐν σελ. 417-419 ἀναγεγραμμένα.

2) Ξενοφῶν, Ἀπομνημονεύματα 1, 2, 57.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μαίων καὶ τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Βυζαντινῶν διαβιωσάντων διὰ τοῦ Αἰσωπείου τούτου μύθου ἐμάνθανον τὰ ἐκ τῆς ἀργίας κακὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐργασίας καλὰ καὶ διὰ τούτου τοῦ μύθου ἐπαιδεύοντο ἐν τῇ φιλεργίᾳ 1).

Μυριάδες μυριάδων Γερμανοπαίδων κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους ἐκ τούτου τοῦ Αἰσωπείου μύθου λαμβάνουσι τὰ πρῶτα διδάγματα περὶ τῆς ἀποφυγῆς τῆς ἀργίας καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἐργασίαν ἀναγινώσκοντες αὐτὸν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Dietlein, τοῦ Bumüller καὶ Schuster, τοῦ Mair, τοῦ Gabriel καὶ Supprian, τοῦ Wetzel καὶ Schumann, τοῦ Hirt καὶ Bock καὶ τοῦ Böhme 2).

Μόνον δὲ ἡμεῖς, οἱ τὸ λαμπρὸν γένος τῶν Ἑλλήνων ἀποσβεννύντες, μῖσος καὶ πόλεμον πρὸς πᾶν καλὸν ἔχοντες, ἀφέντες τὰ τῆς παιδείας τῶν νεαρῶν Ἑλληνοπαίδων εἰς τὴν διάκρισιν τῶν εἰκαιοτέρων τῶν παρ' ἡμῖν χαμαιδιδασκάλων, καταπτύομεν καὶ Ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἐπιστήμην καὶ ἱστορίαν τῶν γραμμάτων καὶ παραδόσεις σεμνὰς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους βλακεύοντες οἰκτρῶς.

Ὅπου δ' ὑβρίζειν δρᾶν θ' ἃ βούλεται παρῇ,
ταύτην νόμιζε τὴν πόλιν χρόνῳ ποτὲ
ἐξ οὐρίων δραμοῦσαν ἐς βυθὸν πεσεῖν 3).

---

1) *Bernardy*, Grundriss der Römischen Litteratur, σημ. 478. Grundriss der Griech. Litteratur, τόμ. 2, μέρ. Α'. σελ. 794. τόμ. 2, μέρ. Β'. σελ. 795-796. *Bergk*, Griechische Litteraturgeschichte τόμ. 1, Berlin 1872, σελ. 379. 371 καὶ σημ. 183. Ἰουλιανός, λόγ. 7, σελ. 207 Α.

2) Ὁ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων κ.κ. κριτῶν ἐκφαυλιζόμενος οὗτος Αἰσώπειος μῦθος «*Γεωργοῦ παῖδες*» εὕρηται ἐν τοῖς **Ἀναγνωσματαρίοις** τῶνδε τῶν Γερμανῶν παιδαγωγῶν. — *Dietlein*, D. Les. für mehrklassige Bürger=und Volkssh. I Unterstufe, 1895, σελ. 42, ἀριθ. 78 (ὑπὸ Aug. Bürger). — *Bumüller-Schuster*, zweites Schuljahr, 1893, *εἷς Αἰσώπειος μῦθος καὶ μόνον οὗτος*, σελ. 82, ἀριθ. 123.— *Mair*, Für d. V. Oesstreichs, II Theil, für die dritte Klasse, 1894, ἀριθ. 23· φέρεται δὲ ὑπὸ τὸ κεφάλαιον «Zur Gemüthsbildung». — *Gabriel-Supprian*, Ausg. B, I Theil, Mittelstufe, 1894, σελ. 97, ἀριθ. 153. — *Gabriel-Supprian*, D. L. f. Volksschulen, Ausg. in einem Bande, 1893, σελ. 225, ἀριθ. 164. — *Gabriel-Supprian*, Ausg. C, Kinderfreund, 1894, σελ. 207, ἀριθ. 249. — *Wetzel-Schumann*, Ausg. A, 1894, 1 Theil, σελ. 89, ἀριθ. 114.— Καὶ ἐν τοῖς **Ἀλφαβηταρίοις** τῶν δε. — *Hirt-Bock*, 33 Aufl. 1894, II Theil, σελ. 84, ἀριθ. 80. — A. Böhme, Ausg. A, 1887, σελ. 74, ἀριθ. 72. — Ἐπεξειργάσθησαν δὲ αὐτὸν ὅ τε Gottfried August Bürger (ἴδ. Ἀναγνωσμ. Ditlein, ἔνθ. ἀν.) καὶ ὁ Schmid (ἴδ. Ἀναγνωσμ. Gabriel-Supprian, Kinderfreund, ἔνθ. ἀνωτ.).

3) Σοφοκλῆς, Αἴας 1081, ἔκδ. Dindorf.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Ὁ ἀτρόμητος καὶ γενναῖος σημαιοφόρος τῆς 75 § παρίσταται τρώγων «μόνον τὴν ἐσπέραν, μεταβαίνων εἰς τὰ παντοπωλεῖα, ἀγοράζων «ψωμίον καὶ τυρίον» καὶ ἐπιστρέφων εἰς τὸν στρατῶνα διὰ νὰ τὸ φάγῃ. Ὁ αὐτὸς σημαιοφόρος παρίσταται ὅτι, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τοῦ συντάγματος εἰς ἐπίσημον γεῦμα εἰδοποιήθη περὶ τούτου καθ' ὁδόν, ὅτι δὲ ἅμα εἰδοποιηθεὶς καὶ μετέβη ἀμέσως εἰς τὸ γεῦμα, θέσας ὃ ἔφερε ψωμίον καὶ τυρίον εἰς τὸ θυλάκιόν του. — Αἱ ἐλεεινότατα σκηναί, περιγράφονται κατόπιν, ὅτι συνέβησαν ἐν τῷ ἐπισήμῳ τούτῳ γεύματι· λόγοι καὶ πράξεις ἀξιωματικῶν δουλοπρεπεῖς σελ. 192. διαγωγὴ διοικητοῦ ἀνάρμοστος, πεῖσμα ἀλόγιστον τοῦ γενναίου σημαιοφόρου, ἀπείθεια αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, ἀντίστασις καὶ ἐπὶ τέλους φυλάκισις αὐτοῦ. — Καὶ ταῦτα πάντα ἵνα ἀποδειχθῇ μετὰ διήγησιν 8 ὅλων σελίδων, κατὰ μὲν τὸν συγγραφέα ἡ φιλοστοργία τοῦ σημαιοφόρου, πράγματι δὲ ἡ στενοκεφαλία αὐτοῦ, ὅστις ἠδύνατο καὶ δὴ καὶ ὤφειλε, δι' ἑνὸς μόνου πρὸς τὸν διοικητὴν λόγου του νὰ προλάβῃ πάντα τ' ἀνωτέρω ἀπρεπῆ καὶ δυσάρεστα. Τοιαῦτα διηγήματα, ὅτι γίνονται μείζονος κακοῦ ἢ ἀγαθοῦ πρόξενα εἰς τὰς διψώσας καθαρᾶς καὶ ὑγιοῦς ἠθικῆς διδασκαλίας ψυχὰς τῶν παίδων εἶνε ἐπίσης φανερόν».

Οὔτ' ἐπιδερκτὰ τάδ' ἀνδράσιν οὔτ' ἐπακουστά,
οὔτε νόῳ περιληπτά . .
Ἀλλὰ θεοὶ τῶν μὲν μανίην ἀποτρέψατε γλώσσης,
ἐκ δ' ὁσίων στομάτων καθαρὴν ὀχετεύσατε πηγήν 1).

Τοιαῦτα παμμίαρα ἐκστομίζονται κατὰ τίνος; Ἂν εἶνε δυνατὸν νὰ φαντασθῇ τις! Ἐκστομίζονται κατὰ τοῦ γενναιοτάτου καὶ παιδευτικωτάτου ἴσως πάντων τῶν περιωνύμων διηγημάτιων τοῦ προσφιλεστάτου πᾶσι τοῖς παιδίοις τῆς τε Γερμανίας καὶ τῆς Ἑλβετίας καὶ τοῦ ἐξόχως ὑπὸ πάντων τῶν γονέων καὶ παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων τῆς Εὐρώπης τιμωμένου Χριστοφόρου Schmid, κατὰ τοῦ περιωνύμου διηγηματίου αὐτοῦ «Ἡ χρυσῆ καπνοθήκη» (Die goldene Dose) 2), δι' οὗ οἱ ἐν Εὐρώπῃ γονεῖς καὶ διδάσκαλοι τὸ σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς, τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν οἰκογένειαν, τὴν ἐθελοθυσίαν ὑπὲρ τῆς ἐν πενίᾳ ταλαιπωρουμένης μητρὸς καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν στερήσεσι δεινοπαθούντων μικρῶν ὀρφανῶν ἀδελφῶν τοὺς μικροὺς παῖδας καὶ μαθητὰς αὐτῶν διδάσκουσιν! Μυριάδες Γερμανοπαίδων

1) Ἐμπεδοκλέους ἔπη, στίχ. 42 - 46. Mullach, τόμ. 1, σελ. 2.

2) Christoph von Schmid, Kurze Erzählungen, München, Verlag v. Louis Finsterlin, σελ. 145, ἀρ. 26: «*Die goldene Dose*».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ Ἑλβετοπαίδων ἀναγινώσκουσι τὸ χριστιανικώτατον καὶ ἀνθρωπιστικώτατον τοῦτο διήγημα ἐν τῷ παιδικωτάτῳ τούτῳ βιβλιαρίῳ τοῦ Schmid καὶ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Ditlein, τοῦ Böckler, τῆς πόλεως Lübek, τοῦ Ἑλβετικοῦ Καντονίου Basel 1). Μυριάδες παίδων τῶν εὐδαιμόνων τούτων χωρῶν βλέπουσι ζῶντα καὶ κινούμενα τὰ πολύτιμα περὶ τῆς πρὸς τοὺς γονεῖς εὐσεβείας τῶν τε Ἱερῶν καὶ τῶν προγονικῶν ἡμῶν βιβλίων διδάγματα.

Τὸ παιδευτικώτατον τοῦτο τοῦ Schmid καὶ τῶν Γερμανικῶν καὶ Ἑλβετικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων διήγημα, τὸ ἀθέως καὶ μιαρῶς ἐνταῦθα μολυνόμενον, εὑρηται ἀνεπτυγμένον καὶ προσηρμοσμένον πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν καθ' ἡμᾶς ὀκταετῶν Ἑλληνοπαίδων ἐν τῷ ἐμῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Γ' τάξεως καὶ εἶνε παντὶ πρόχειρον 2) — Ἐν πολέμῳ διακρίνεται διὰ τὸ ἀτρόμητον αὐτοῦ νεανίας τις σημαιοφόρος — θαυμάζεται καὶ γεραίρεται ἡ ἀνδρία αὐτοῦ ὑπὸ τῶν συστρατιωτῶν καὶ τιμᾶται ὑπὸ τῶν προϊσταμένων αὐτοῦ — ἐν συμποσίῳ ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τοῦ συντάγματος πρὸς τιμὴν τῶν ἀξιωματικῶν διδομένῳ προσκαλεῖται καὶ ὁ σημαιοφόρος ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν εἶχε προμηθευθῆ τὸ λιτὸν γεῦμα αὐτοῦ — ὑπακούσας σπεύδει κρύψας ἐν τοῖς θυλακίοις αὐτό — κατὰ τὸ συμπόσιον ζητεῖ τὴν καπνοθήκην αὐτοῦ τὴν χρυσῆν ὁ διοικητής — δὲν τὴν εὑρίσκει — ἀποτείνεται εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς παρακαλῶν αὐτοὺς νὰ ἐνθυμηθῶσι μήπως κατὰ λάθος τις αὐτῶν ἔλαβε ταύτην — ἀνέστησαν ἅπαντες καὶ ἀνέστρεψαν τὰ θυλάκια αὐτῶν 3) — ὁ σημαιοφόρος ἔχων τὸ λιτὸν γεῦμα αὐτοῦ ἐν τοῖς θυλακίοις ἠρκέσθη νὰ δώσῃ μόνον τὸν λόγον τῆς τιμῆς αὐτοῦ καὶ ἐξ αἰδημοσύνης δὲν ἔστερξε νὰ ἀναστρέψῃ αὐτὰ 4) — οἱ ὁμοτράπεζοι ὑπώπτευσαν αὐτὸν

1) *Ἡ χρυσῆ καπνοθήκη* εὕρηται ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ *Dietlein*, Deut. Leseb. für mehrklass. Bürger = und Volksschulen, Ausg. A. II, Mittelstuf. 23 Aufl. σελ. 79, ἀρ. 87. — *W. Böckler* und *L. Fritze*, D.Les. für die Mittelstufe der Volkssch. Bresl. 1874, σελ. 13, ἀρ. 21. — *Lübeckisches Lesebuch*, 2 Stufe, 6 Aufl. 1882, σελ. 19, ἀρ. 24. — *Lesebuch für die Primarschulen des Kantons Basel-Stadt*, viertes Schuljahr, Basel, 1893, σελ. 219, ἀρ. 221.

2) Χ. Παπαμάρκου Ἑλλην. Ἀναγνωσμ. τῆς Γ' τάξεως ἐγκριθέν, ἔτος 1894, σελ. 107: *Ἡ χρυσῆ καπνοθήκη*.

3) Schmid, ἔνθ. ἀν. σελ. 145: «Alle standen sogleich auf, und wendeten die Taschen um».

4) Schmid, ἔνθ. ἀν. «Nur der Fähnrich blieb in sichtbarer Verlegenheit sitzen und sagte: Ich wende meine Taschen nicht um; mein Ehrenwort, dass ich die Dose nicht habe, sei genug».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὡς κλέπτην 1) — ὁ διοικητὴς ῥίπτει αὐτὸν εἰς τὴν φυλακὴν — μετ' οὐ πολὺ εὑρίσκει τὴν ταμβακοθήκην παραπεσοῦσάν που καὶ δρομαίως σπεύδει εἰς αὐτὴν — ἐκφράζει τὴν μετάνοιάν του καὶ παρακαλεῖ θερμῶς τὸν γενναῖον καὶ αἰδήμονα σημαιοφόρον νὰ εἴπῃ αὐτῷ τὸν λόγον τίνος ἕνεκα δὲν ἔστεργε νὰ ἀναστρέψῃ τὰ θυλάκια — ὁ σημαιοφόρος διηγεῖται αὐτῷ ὅτι οἱ γονεῖς του εἶνε πάμπτωχοι — πέμπει εἰς αὐτοὺς μέγα μέρος τοῦ μικροῦ μισθοῦ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν — τὰ ὑπόλοιπα χρησιμοποιεῖ πρὸς διατροφὴν αὐτοῦ — ὀλιγίστων δὲ ὄντων ἀναγκάζεται νὰ τρώγῃ λιτότατα — ὅταν προσεκλήθη ὑπ' αὐτοῦ εἶχεν ἤδη τὸ λιτὸν τοῦτο γεῦμα εἰς τὰ θυλάκια — ἐξ αἰδημοσύνης ὅπως μὴ φανῇ αὐτό, πενιχρότατον ὄν, δὲν ἀνέστρεψεν αὐτά 2) — συγκινηθεὶς ὁ διοικητὴς ἐκ τῆς εὐγενοῦς ταύτης ἐθελοθυσίας, ἐζήτησε συγγνώμην καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ γευματίζῃ καθ' ἑκάστην παρ' αὐτῷ, ἵνα πλειότερα χρήματα δύναται εἰς τοὺς πτωχοὺς γονεῖς αὐτοῦ νὰ ἐξαποστέλλῃ — διεκήρυξεν ἐπισήμως πρὸς πάντας τοὺς ἀξιωματικοὺς τὴν τιμιότητα καὶ τὴν εὐγένειαν τοῦ γενναίου στρατιώτου καὶ τοῦ εὐσεβοῦς τέκνου — οἱ ἀξιωματικοὶ ἐχάρησαν σφόδρα ἐπὶ τῇ ἀθωότητι τοῦ γενναίου σημαιοφόρου καὶ ἐτίμων αὐτὸν ἔκτοτε σφόδρα—Μετ'ὀλίγας ἡμέρας ἔρχεται διαταγὴ ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ προβιβασθῇ ὁ σημαιοφόρος καὶ νὰ γείνῃ ἀξιωματικὸς ἀνώτερος. Συγχρόνως ἔρχεται καὶ ἐπιστολὴ ἀπὸ τὴν μητέρα του, ἡ ὁποία μὲ πολλὴν χαρὰν τοῦ ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ηὐδόκησε νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὰ ὀρφανά της σύνταξιν ἐπαρκῆ διὰ νὰ ζήσωσι καὶ διὰ νὰ ἐκπαιδευθῶσιν — ὅλα ταῦτα τὰ ἐνήργησεν ὁ ἀγαθὸς συνταγματάρχης, ὅστις ἔγραψε πρὸς τὸν βασιλέα περὶ τοῦ γενναίου σημαιοφόρου ὅτι ἦτο δίκαιον νὰ γραφῇ δι' ἕνα τόσον εὐγενῆ νέον» 3).

Ὁμολογῶ ὅτι, ὅτε τὸ πρῶτον πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνέγνων τὸ διήγημα τοῦτο ἐν τῷ ἄνω μνημονευθέντι βιβλίῳ τοῦ Schmid, δάκρυα

1) Schmid, ἔνθ. ἀν. «Die Offiziere gingen kopfschuttelnd auseinander und jeder hilt ihn für den Dieb.».

2) Schmid, ἔνθ. ἀν. σελ. 146: «Der Fänrich sprach· Ihnen allein will ich es gern bekennen. Meine Eltern sind arm. Ich gebe ihnen daher meinen halben Sold, und esse Mittags nichts Warmes. Als ich bei Ihnen eingeladen wurde, hatte ich mein Mittagsessen bereits in der Tasche und da hatte ich mich ja schämen müssen, weun beim Umwenden der Tasche ein Stuck schwarzes Brot und eine Wurst herausgefallen wäre».

3) Χ. Παπαμάρκου Ἀναγνωσμ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 111 περὶ τὸ τέλος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνέβλυσαν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου, ἐμακάριζον τοὺς Γερμανόπαιδας, τοιούτους συγγραφεῖς διδακτικῶν βιβλίων ἔχοντας. Ἐτήρησα δὲ τοῦτο ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ ἐν τῇ συλλογῇ μου τῶν ἐκ τῆς Γερμανικῆς παιδικῆς φιλολογίας ἔργων, ἅτινα εἶχον προωρισμένα διὰ τὰ ἀναγωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ εὑρεθῇ ἄλλο προσφορώτερον μέσον ὅπως διοχετευθῇ εἰς τὰς τρυφερὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν τέκνων ἡμῶν ὅλον τὸ ἠθικὸν καὶ εὐγενὲς πνεῦμα τῶν Ἱερῶν ἡμῶν καὶ προγονικῶν βιβλίων, τὸ διαπνέον τὸν καθορισμὸν τῶν σχέσεων τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς.

Οἷα ἠθικότης! Οἷα εὐγένεια!

Λέγουσι τὰ ἱερὰ ἡμῶν βιβλία: «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι — Ὁ τιμῶν πατέρα, ἐξιλάσκεται ἁμαρτίας· καὶ ὡς ἀποθησαυρίζων, ὁ δοξάζων μητέρα αὐτοῦ. Ὁ τιμῶν πατέρα εὐφρανθήσεται ὑπὸ τέκνων, καὶ ἐν ἡμέρᾳ προσευχῆς αὐτοῦ εἰσακουσθήσεται. Ὁ δοξάζων πατέρα μακροημερεύσει, καὶ ὁ εἰσακούων Κυρίου ἀναπαύσει μητέρα αὐτοῦ. Ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον τιμήσει πατέρα, καὶ ὡς δεσπόταις δουλεύσει τοῖς γεννήσασιν αὐτόν. Ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα, ἵνα ἐπέλθῃ σοι εὐλογία παρ' αὐτῶν . . Τέκνον, ἀντιλαβοῦ ἐν γήρᾳ πατρός σου, καὶ μὴ λυπήσῃς αὐτὸν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ . . ὡς βλάσφημος ὁ ἐγκαταλιπὼν πατέρα καὶ κατηραμένος παρὰ Κυρίου ὁ παροργίζων μητέρα αὐτοῦ — Παιδίον, μὴ ὑπερίδῃς τὴν μητέρα σου· τίμα αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου, καὶ ποίει τὸ ἀρεστὸν αὐτῇ καὶ μὴ λυπήσῃς αὐτήν» 1).

Λέγουσι τὰ προγονικὰ ἡμῶν βιβλία:

Οὐδὲν γλύκιον ἢς πατρίδος οὐδὲ τοκήων
γίγνεται, εἴπερ τις ἀπόπροθι πίονα οἶκον
ναίῃ ἐν ἀλλοδαπῇ ναίει ἀπάνευθε τοκήων 2).

1) Ἔξοδος 20, 12. — Σοφία Σιρὰχ 3, 3. 12 16. — Τωβὶτ 4, 3. — Τὰ αὐτὰ καὶ Γένεσις 46, 29. 50, 2. 10. Λευιτικὸν 19, 3. 20, 9. Δευτερονόμιον 5, 16. Κριταὶ 11, 36. 39. Βασιλειῶν Α'. 22, 3. Γ' 2, 19. 19, 20. Μακκαβαίων Α'. 13, 27 - 30. Δ'. 15, 10. Τωβὶτ 6, 15. 9, 4. 10, 7. Ἱερεμίας 42, 10 - 19. Μαλαχίας, 1, 6. Παροιμίαι 4, 3. 10, 1. 15, 5. 20. 17, 21. 19, 26. 20, 20. 23, 22. 24, 17. Σιρὰχ 7, 27 - 29. Ματθαῖος 15, 4 - 6. Ἰωάννης 19, 25 - 28. Παῦλος πρὸς Ῥωμαίους, κεφ. 1, 28 - 32.

2) Ὅμηρος, Ὀδύσ. ι, 34.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τρεῖς εἰσὶν ἀρεταί, τὰς χρεών σοι ἀσκεῖν, τέκνον,
θεούς τε τιμᾶν τούς τε θρέψαντας γονεῖς
νόμους τε κοινοὺς Ἑλλάδος· καὶ ταῦτα δρῶν
κάλλιστον ἕξεις στέφανον εὐκλείας ἀεὶ 1).

Οὐδὲν ἐν ἀνθρώποισιν πατρὸς καὶ μητρὸς ἄμεινον
ἔπλεθ', ὅτοις ὁσίη, Κύρνε, μέμηλε δίκη 2)

Τί φίλτερον κεδνῶν τοκέων ἀγαθοῖς; 3)

Ἔστι δὲ πρώτη τῶν δικαιοσυνῶν πρὸς τοὺς θεούς, εἶτα πρὸς δαίμονας, εἶτα πρὸς πατρίδα καὶ γονεῖς 4).

Θεὸς μέγιστος τοῖς φρονοῦσιν οἱ γονεῖς 5).

Τοῖς γὰρ ὀρθῶς εἰδόσι
τὰ θεῖα μεῖζον μητρὸς οὐκ ἔστιν ποτέ 6).

Οὐκ ἔστι μητρὸς οὐδὲν ἥδιον τέκνοις·
ἐρᾶτε ματρός, παῖδες, ὡς οὐκ ἔστ' ἔρως
τοιοῦτος ἄλλος ὅστις ἡδίων ἐρᾶν 7).

Ἡ μὲν ἐξ ὅτου νέας
τροφῆς ἔλιξε καὶ κατίσχυσεν δέμας,
ἀεὶ μεθ' ἡμῶν δύσμορος πλανωμένη,
γερονταγωγεῖ, πολλὰ μὲν κατ' ἀγρίαν
ὕλην ἄσιτος, νηλίπους τ' ἀλωμένη,
πολλοῖς δ' ὄμβροις ἡλίου τε καύμασι
μοχθοῦσα τλήμων δεύτερ' ἡγεῖται τὰ τῆς
οἴκοι διαίτης, εἰ πατὴρ τροφὴν ἔχοι.
Τοῖς τεκοῦσι γὰρ
οὐδ' εἰ πονεῖ τις δεῖ πόνου μνήμην ἔχειν 8).

1) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 219, Dindorf.
2) Θέογνις 131.
3) Πίνδαρος, Ἰσθμιονικῶν 1, 5.
4) Ἀριστοτέλης, περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν 1250, 6, 19.
5) Δικαιογένης, ἀποσπ. 5, Nauck σελ. 602.
6) Ἄλεξις, ἀπ. 267, Kock τόμ. 2, σελ. 395.
7) Εὐριπίδης, ἀπ. 360, ἔκδ. Dindorf.
8) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ 345-352.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ οὐκ ἔστιν ὅ τι μᾶλλον ἄνθρωποι κεχαρισμένον θεοῖς δρῶσιν, ἢ τοκεῦσιν αὐτῶν καὶ τροφεῦσι «παλαιὰς ἐπὶ νέαις δανεισθείσας» χάριτας εὐμενῶς καὶ προθύμως ἐκτίνοντες 1).

Οὐδὲν πρὸς θεῶν τιμιώτερον ἄγαλμ' ἂν κτησαίμεθα πατρὸς καὶ προπάτορος παρημένων γήρᾳ καὶ μητέρων, τὴν αὐτὴν δύναμιν ἐχουσῶν, οὓς ὅταν ἀγάλλῃ τις τιμαῖς, γέγηθεν ὁ θεός 2).

«Μετὰ τοῦ ὠφελίμου συνδυάζοντα τὸ ἐπιβλαβὲς εὑρίσκομεν καὶ τὰ διηγήματα 80ν «ἡ καλὴ τέρα κληρονομία» 25ον «ὁ πιστὸς σκύλος» 74ον «ἡ πτωχὴ χήρα καὶ ἡ κόρη της Ἄννα» καὶ 92ον «ὁ ἀφωσιωμένος λέων», ὅπερ ἄλλως περιέχει καὶ πολλὰ τὰ ἀπίθανα».

«Καὶ τὴν μανίαν αὐτὴν καθ' αὐτὴν ἡ Ἀντίκυρα θεραπεύει» 3).

Ἀνωτέρω ἐλέχθη ὅτι οἱ ἀλλοφρονοῦντες τοῦτο ἔχουσι πρώτιστον χαρακτηριστικόν. Τὰ ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων ὡς σεμνὰ ὑπολαμβανόμενα καὶ ὡς ἅγια καὶ ἱερὰ τιμώμενα αὐτοὶ καταφρονοῦσι, καταγελῶσιν, ἐκμυκτηρίζουσιν. Καὶ ὁ Griesinger καὶ ὁ Lotze καὶ πάντες οἱ περὶ διαταράξεως τοῦ ψυχικοῦ βίου συγγράψαντες τοὺς ὑπολαμβάνοντας τὴν ἐργασίαν ὡς ἐπιβλαβῆ, τοὺς φρονοῦντας ὅτι τὸ δίδαγμα σπεῦδε βραδέως εἶνε ἐπιβλαβές, τοὺς δοξάζοντας ὅτι ἡ ἀφοσίωσις τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς εἶνε ἐπιβλαβής, τοὺς λέγοντας ὅτι ἡ ἀφοσίωσις τῶν ζώων πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν εἶνε ἐπιβλαβὴς καὶ ἀπίθανος ἐξαποστέλλουσιν εἰς τὰ φρενοκομεῖα, θέτουσι κημὸν εἰς

1) Πλούταρχος, περὶ φιλαδελφίας 479 F.

2) Πάτων, Νόμοι, 931 D. Τὰ αὐτὰ καὶ *Ὅμηρος* Ἰλιάδ. Γ 140. Δ 23. 477. Ζ 264. 446. Η 334. Ο 663. Ω 486-492. 507. 511. Ὀδύσ, δ 130. δ 114. ε 394. λ. 494. ο 8. π 148. σ. 267. υ 343. ω 234. *Ὕμνοι Ὁμηρικοὶ* 5, 35. 344. 370. *Ἡσίοδος* Ἔργ. καὶ ἡμέρ. 331. Ἀσπὶς Ἡρακλ. 239. *Πίνδαρος* Πυθιον. 4, 218. *Αἰσχύλος* Χοηφόροι 180. 896. *Σοφοκλῆς* Αἴας 506. Ἀντιγόνη 635-704. 755. Ἠλέκτρα 94. 101. 133. 145. 241. 257. 283. 399. 462. 893. Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ 324. 332. 336-364. 1365. *Εὐριπίδης* Ἱκέτιδ. 507. *Πλάτων* Πολιτεία 425 Β. 378 Β. 386 Α. Νόμοι 717 Β. 880 Ε. *Λυκοῦργος*, κατὰ Λεωκράτους 94-98. *Δημοσθένης*, πρὸς Εὐβουλίδην 70, σελ. 1320 καὶ οὕτω καθεξῆς πάντες οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς καὶ πανταχοῦ τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, περὶ ὧν λεπτομερέστερον ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας.

3) Πλούταρχος, περὶ ἀοργησίας 462 Β.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ στόμα αὐτῶν, περιβάλλουσιν αὐτοὺς τὸν μανδύαν τῶν μαινομένων καὶ ὑποβάλλουσιν αὐτοὺς εἰς θεραπείαν φρενιτικήν.

Τὰ τέσσαρα ταῦτα διηγήματα, τὰ σπαρασσόμενα ἐνταῦθα εἰς τὰς μαινομένας χεῖρας τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν, χρησιμοποιοῦσιν οἱ πεπολιτισμένοι λαοί, ὅπως παιδεύσωσι τὰ μικρὰ τέκνα αὐτῶν ἐν ταῖς ἀνθρωπικαῖς ἀρεταῖς τῆς φιλοπονίας, τῆς εὐβουλίας, τῆς περινοίας, τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τῆς εὐμενείας καὶ φιλανθρωπίας πρὸς τὰ ζῶα.

Ἐν τῷ πρώτῳ τούτων «ἡ καλητέρα κληρονομία» 1), περιέχονται τὰ βιωφελέστατα ταῦτα Ἑλληνικὰ διδάγματα :

Ὦ πονηρὲ μὴ τὰ μαλακὰ μῶσο, μὴ τὰ σκλήρ' ἔχῃς 2).

Λιμὸς γάρ τοι πάμπαν ἀεργῷ σύμφορος ἀνδρί.
Ἐργάζευ, νήπιε Πέρση,
ἔργα, τά τ' ἀνθρώποισι θεοὶ διετεκμήραντο,
μήποτε σὺν παίδεσσι γυναικί τε θυμὸν ἀχεύων
ζητεύῃς βίοτον κατὰ γείτονας, οἳ δ' ἀμελῶσιν —
Θεοὶ . . μάλα στυγέουσιν ἀεργούς —
Τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι, καὶ ἀνέρες ὅς κεν ἀεργὸς
ζώῃ 3).

Καὶ τὰ ἐναντία τούτων :

Τῶν πόνων πωλεῦντι πάντα τἀγάθ' ἁμὶν τοὶ θεοί 4).

Ἐργάζευ, Πέρση, δῖον γένος, ὄφρα σε λιμὸς
ἐχθαίρῃ, φιλέῃ δὲ σ' ἐϋστέφανος Δημήτηρ
αἰδοίη, βιότου δὲ τεὴν πιμπλῇσι καλιήν . .
σοὶ δ' εἰ πλούτου θυμὸς ἐέλδεται ἐν φρεσὶν ἧσιν
ὧδ' ἔρδειν, ἔργον δὲ τ' ἐπ' ἔργῳ ἐργάζεσθαι . .

1) Χ. Παπαμάρκου Ἕλλην. Ἀναγνωσματάρ. τῆς Γ' τάξεως ἐγκεκριμένον, σελ. 11-13.
2) Ἐπίχαρμος, στίχ. 257. Mullach τόμ. 1, σελ. 144.
3) Ἡσίοδος, Ἔργ. καὶ ἡμέρ. 302. 397-400. 310. 303..
4) Ἐπίχαρμ. στίχ. 256. Mullach 1, σελ. 144.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐξ ἔργων δ' ἄνδρες πολύμηλοί τε ἀφνειοί τε
καὶ τ' ἐργαζόμενος πολὺ φίλτερος ἀθανάτοισιν
ἔσσεαι ἠδὲ βροτοῖς . .
Εἰ δέ κεν ἐργάζῃ, τάχα σε ζηλώσει ἀεργὸς
πλουτεῦντα . .
ἔνθα κ' ἄοκνος ἀνὴρ μέγα οἶκον ὀφέλλοι 1).

Τὰ διδάγματα ταῦτα οἱ μὲν ἐχέφρονες θεωροῦσιν ὡς τιμιώτατα καὶ βιωφελέστατα, οἱ δὲ σεσαλευμένοι τὸν ἐγκέφαλον ὡς «μετὰ τοῦ ὠφελίμου συνδυάζοντα τὸ ἐπιβλαβές».

Τὸ διήγημα «ὁ πιστὸς σκύλος» 2) εἶνε τὸ παιδευτικώτατον Γερμανικὸν διήγημα «Der Bauer, sein Hund und die Schlange», ὅπερ ἀναγινώσκουσι οἱ Γερμανόπαιδες ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τοῦ Adolf Klauwell 3) καὶ μανθάνουσιν ἐξ αὐτοῦ τὰ Ἑλληνικὰ διδάγματα «σπεῦδε βραδέως», τὸ πολλαχῶς παρὰ τοῖς Ἕλλησι συγγραφεῦσι ἐκφερόμενον, ὡς ἀνωτέρω κατεδείχθη (σελ. 386).

Τὸ διήγημα «ἡ πτωχὴ χήρα καὶ ἡ κόρη της Ἄννα» εἶνε τὸ τρυφερώτατον καὶ παιδευτικώτατον Γερμανικὸν διήγημα «Mutter und Kindesliebe», ὅπερ ἀναγινώσκουσιν οἱ Γερμανόπαιδες ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τοῦ Wirth 4) καὶ μανθάνουσιν ἐξ αὐτοῦ τὸ εὐσεβέστατον καὶ ἀνθρωπικώτατον δίδαγμα τῆς ἀφοσιώσεως τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἄλλου τῶν ἱερῶν ἡμῶν καὶ τῶν προγονικῶν βιβλίων διήκει, ὡς ἀνωτέρω κατεδείχθη (σελ. 455-457).

Τὸ ἐπιβλαβὲς καὶ ἀπίθανον τῶν ἡμετέρων κ. κ. κριτῶν διήγημα

1) Ἡσίοδος, ἔργα καὶ ἡμέρ. 299. 381. 307. 312. 495. Πρβλ. καὶ Ξενοφ. Ἀπομνημ. 2, 1, 20 καὶ Οἰκονομικὸν κεφ. 7. Ἴδε καὶ τῆς ἐμῆς πραγματείας περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας σελ. 239 - 264.
2) Χ. Παπαμάρκου Ἀναγνωσμ. τῆς Γ' τάξ. σελ. 33.
3) Adolf Klauwell, Fibel. 24 Aufl. 1887, σελ. 91, ἀριθ. 12, 6.
4) Wirth, Deutsch. Leseb. für höhere Töchterschulen, 1873, II Theil, Unterstufe, II Cursus, σελ. 1, ἀρ. 2.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ «ἀφωσιωμένος λέων» 1) εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Stern διήγημα «Walter von Thurn», τὸ ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν Gabriel καὶ Supprian, τοῦ Wetzel καὶ Schumann, τοῦ Hansen, τοῦ Böckler καὶ Fritze 2), ἐν ᾧ διδάσκονται οἱ εὐδαίμονες οὗτοι παῖδες τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μὲν Ἑλλήνων πρῶτον παρατηρηθέντα, ὑπὸ τῶν νεωτέρων δὲ ἐπιστημόνων ὡς ἐπιβεβαιωθέντα ἀληθέστατα καὶ ἐπιστημονικώτατα περὶ τῆς πρὸς τοὺς κυρίους εὐνοίας καὶ πρὸς τοὺς εὐεργέτας εὐγνωμοσύνης τῶν ζώων ταῦτα: «Μία δ' αὐτοῖς τοῖς ζώοις κακία οὐχ ὑπάρχει, ἐπιβουλὴ τῷ εὐνοοῦντι, ἀλλὰ πᾶσα εὔνοια παντὶ οὖσα τυγχάνει — Ἴδιον τῶν ζώων ἐκτίνειν χάριτας τοῖς εὐεργέταις. — Δι' ὧν οἱ φιλόσοφοι δεικνύουσι τοῦ μετέχειν λόγου τὰ ζῶα προθέσεις εἰσί . . καὶ χάριτες εὖ παθόντων, — Τὰ ζῶα εὖ παθόντων ἀπομνησθῆναι τῆς εὐεργεσίας ἐστιν ἀγαθά» 3). Διὸ καὶ ἔχουσιν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην πρὸς αὐτούς 4), προθυμοποιοῦνται κατὰ πάντα τρόπον νὰ φανῶσιν αὐτοῖς εὐάρεστα 5), αἰκάλλουσι καὶ σαίνουσι καὶ ὑποκατακλίνονται καὶ προκατακυλινδοῦνται καὶ κατὰ πάντα τρόπον φιλοφρονοῦνται αὐτούς 6), χαίρουσιν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει αὐτῶν καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἐκδηλοῦσι τὴν χαρὰν αὐτῶν 7), ποθοῦσιν αὐτούς, χαίρουσι παραμένοντα πλησίον αὐτῶν καὶ παρακολουθοῦσιν αὐτοὺς πανταχοῦ καὶ πάντοτε 8), ὑπηρετοῦσιν αὐτοὺς μετὰ πολλῆς προθυμίας 9), εἶνε εὐπειθέστατα εἰς αὐτοὺς 10), φρουροῦσιν αὐ-

1) Χ. Παπαμάρκου Ἕλλην. Ἀναγνωσμ. τῆς Γ'. τάξεως ἐγκριθέν, σελ. 137.

2) *Gabriel-Supprian*, D. Les. Ausg. B, I Theil, Mittelstufe, 1894, σελ. 122, ἀριθ. 189. — *Wetzel-Schumann*, D. Les. Ausg. A, Vorstufe, 1894, σελ. 308, ἀριθ. 261. — *Hansen*, Deuts. Les. II Theil, 1886, σελ. 91, ἀριθ. 94. *Böckler-Fritze*, D. Leseb. für die Mittelstufe v. Volksschulen, 1874, σελ. 125, ἀριθ. 27.

3) *Πορφύριος*, περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων 3,13. — *Αἰλιανός*, περὶ ζώων 10, 48. — *Πλούταρχος*, Πότερα τῶν ζώων φρονιμ. κτλ. 966 Β. — *Αἰλιανός*, ἔνθ. ἀν. 4, 4.

4) Πορφύριος, ἔνθ. ἀνωτ. 3, 13.

5) Ἀρριανός, Κυνηγετικὸς 17, 2.

6) Πλούταρχος, Πότερα κτλ. 974 Α. Πορφύρ. ἔνθ. ἀν. 3, 4 καὶ 3, 10 ἐν τέλει. Ἀρριανός, Κυνηγετ. 18, 2. 7, 6.

7) Αἰλιανός, ἔνθ. ἀν. 6, 44. Ἀρριανός, Κυνηγετικὸς 5, 1. 4.

8) Αἰλιανός, ἔνθ. ἀν. 7, 41. Ἀρριανός, Κυνηγετ. 5, 1. Πλούταρχος, βίος Θεμιστοκλέους, κεφ. 10, σελ. 117. Μάρκου Κάτωνος, κεφ. 5, σελ. 339. Ἀριστοτέλ. ἀπόσπ. 360 καὶ 361, σελ. 1539, α, 5 καὶ ἑξ., Αἰλιανός, ἔνθ. ἀν. 12, 35.

9) Ἀρριανός, Ἀλεξάνδρου ἀνάβασις 5, 19, 5. Αἰλιανός, περὶ ζώων 6, 44.

10) Ἀριστοτέλης, περὶ τὰ ζῶα ἱστοριῶν 610, α, 27. Αἰλιανός, ἔνθ. ἀν. 2, 11. 6, 44.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοὺς ἀγρύπνως καὶ πιστῶς 1), ἐξορμῶσι καὶ καταδιώκουσι τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν 2), παθόντας προσπαθοῦσι νὰ βοηθήσωσι 3), νοσοῦντας δὲν ἐγκαταλείπουσιν, ἀλλὰ κατηφῆ καὶ περίλυπα παρὰ τὴν κλίνην αὐτῶν παραμένοντα μετὰ συμπαθείας παρακολουθοῦσι τὰς ποικίλας μεταβολὰς τῆς καταστάσεως αὐτῶν 4), τιτρωσκομένους κατὰ τὰς μάχας περιποιοῦται καὶ κατὰ πάντα τρόπον βοηθοῦσιν αὐτούς 5), περιπεσόντας ἀπροσδοκήτως εἰς μέγα τι καὶ ἀσύνηθες ἀτύχημα δὲν ἐγκαταλείπουσιν ἀβοηθήτους, ἀλλὰ κατὰ πάντα τρόπον προσπαθοῦσι νὰ ἐξαγάγωσιν αὐτοὺς ἐκ τῆς δεινῆς αὐτῶν θέσεως 6), κινδυνεύοντας σπεύδουσι προθύμως πρὸς βοήθειαν καὶ ῥίπτονται ἀκατάσχετα κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν 7), φονευθέντας δὲν ἐγκαταλείπουσιν ἐρήμους βορὰν τῶν ὀρνέων, ἀλλὰ παρὰ τὰ πτώματα αὐτῶν παραμένοντα φιλοπόνως καὶ καρτερικώτατα φρουροῦσι καὶ μέχρι θανάτου ὑπερασπίζουσι καὶ προμάχονται αὐτῶν 8), κηδευομένους ἐν βαθυτάτῳ πένθει παρακολουθοῦσι μέχρι τῆς τελευταίας αὐτῶν κατοικίας, ἔνθα ἄσιτα καὶ ἄποτα παραμένοντα τελευτῶσι περίλυπα τὸν βίον αὐτῶν 9).

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων ἵνα τις νῦν εἴπῃ περὶ ἑνὸς λέοντος, ῥιφθέντος εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπως παρακολουθήσῃ τὸν κύριον αὐτοῦ, τὸν σώσαντα αὐτὸν ἄλλοτε ἐκ βεβαίου κινδύνου, ὅτι «ὁ ἀφωσιωμένος λέων μετὰ τοῦ ὠφελίμου συνδυάζει τὸ ἐπιβλαβὲς καὶ ὅτι περιέχει καὶ πολλὰ ἀπίθανα» πρέπει πάντα ταῦτα, καὶ τὰ τοῖς παισὶ σήμερον γνώριμα, αὐτὸς νὰ ἀγνοῇ, προσέτι δὲ πρέπει ποτὲ νὰ μὴ ἔχῃ ἀναγνώσῃ οὔτε τὰ παρὰ Πλουτάρχῳ (Θεμιστοκλῆς κεφ. 10, σελ. 117) περὶ τοῦ κυνὸς τοῦ Ξανθίππου, ἀκριβῶς τὰ αὐτὰ τοῖς τοῦ

1) Πλούταρχος, περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος 355 B. Αἰλιανὸς ἐνθ. ἀν. 13, 12.
2) Πλούταρχος, Πότερα κτλ. 969 D. E. 984 D. Αἰλιανὸς 6, 44. 7, 10. 13. 11, 20.
3) Πλούταρχος, Πότερα κτλ. 970 D. Αἰλιανός, ἔνθ. ἀν. 7, 37.
4) Ἀρριανός, Κυνηγετικὸς 5, 14. Αἰλιανός, ἔνθ. ἀν. 6, 29.
5) *Πλούταρχος*, πότερα κτλ. 970, D. *Αἰλιανός*, ἔνθ. ἀν. 7, 37.
6) Αἰλιανός, περὶ ζώων 1, 8.
7) *Αἰλιανός*, περὶ ζώων 6, 22. 3, 46. 6, 63. *Ἀρριανός*, Ἰνδικὴ 14, 4.
8) *Πλούταρχος*, Πότερα κτλ. 972 C. 969 C. *Αἰλιανός*, 7, 10. *Ἀρριανός*, Ἰνδικὴ 14, 4.
9) *Πλούταρχος*, Πότερα κτλ. 970 C. 984 E. *Αἰλιανός*, περὶ ζώων 2, 40. 6, 15. 25. 29. 7, 28. 10, 41. — Πάντα ταῦτα ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἡ σήμερον ἐπιστήμη· ἴδ. Romanes, Die geistige Eutwickelung in Thierreich, Leipzig 1885, σελ. 160. 256. 298. — Λεπτομερέστερον περὶ τοῦ ψυχικοῦ βίου τῶν ζώων ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀφωσιωμένου τούτου λέοντος, οὔτε τὰ παρ' Αἰλιανῷ περὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ λέοντος πρὸς τὸν Ἀνδροκλέα (7, 48), περὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ λέοντος πρὸς τὸν ὑλουργὸν τοῦ Παγγαίου ὄρους (3, 21), περὶ τῆς πραότητος τοῦ λέοντος τοῦ σκευαγωγοῦ τοῦ Ἄνωνος, περὶ τῆς προσηνείας τοῦ λέοντος τοῦ ὁμοτραπέζου τῆς Βερενίκης, περὶ τῆς ἡπιότητος τοῦ λέοντος, τοῦ συσσίτου τοῦ Ὀνάρχου, τοῦ τυράννου τῆς Κατάνης, περὶ τῆς φιλοφροσύνης τοῦ λέοντος, τοῦ συσσίτου τοῦ υἱοῦ τοῦ Κλεομένους (5, 39). Πρέπει τουτέστι νὰ εἶνε ὅμοιος καὶ ἀπαράλλακτος τοῖς ἡμετέροις κ. κ. κριταῖς.

«Ἀσθενῆ δὲ σχέσιν πρὸς τὰ κεφάλαια, ὑφ' ἃ ὑπάγονται «Σπεῦδε βραδέως», «Φιλανθρωπία καὶ φιλοστοργία γονέων «εὑρίσκομεν ἔχοντα τὰ διηγήματα 26ον «Ἡ βροχή», 29ον «Ἡ μικρὰ μηλέα», 86ον «Ὁ μικρὸς καπνοδοχοκαθαριστής» καὶ 67ον «Ἀνέλπιστος σωτηρία».

«Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν 1).

Τὸ ἀγεννῶς συκοφαντούμενον παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα διηγημάτιον «ἡ βροχὴ» 2) εἶνε τὸ παιδευτικώτατον διήγημα «*Der Regen*» τοῦ ἄνω μνημονευθέντος περιωνύμου τῶν «βραχέων παιδικῶν διηγημάτων» Γερμανοῦ συγγραφέως Χριστοφόρου Schmid 3), ἀναγινώσκεται δὲ ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων νῦν ἔν τε τῷ βιβλίῳ τοῦ συγγραφέως τούτου Schmid, καὶ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Dietlein, τοῦ Klemen, τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς Βαυαρίας, τῆς ἐπιτροπῆς τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων τῆς Λειψίας, τοῦ Wirth, τοῦ Otto Schulz καὶ Bohm 4), ὅθεν οἱ Γερμανόπαιδες διδάσκονται τὰ σοφὰ ἑλληνικὰ διδάγματα:

1) Δημοσθένης, πρὸς Εὐδουλίδην 34, σελ. 1309.

2) Χ. Παπαμάρκου Ἕλλην. Ἀναγνωσματάρ. τῆς Γ' τάξ. ἐγκριθέν, σελ. 34.

3) Chr. v. Schmidt, Kurze Erzählungen, München σελ. 118: «*Der Regen*». Τοῦτο σμικρὸν μεταποιηθὲν φαίνεται καὶ ὡς ποίημα τοῦ Christian Gellert, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Der Reisende*». Ἔν τισι τῶν Γερμανικῶν Ἀναγνωσματ. φέρει καὶ τὴν ἐπιγραφὴν «*Alles gut was Gott thut*».

4) *Dietlein*, D. Les für mehrklas. Bürger=und Volkssch. Ausg. I, Unterstufe, 1895, σελ. 107, ἀρ. 209 (Ch. Schmid). — *Ch. v. Schmid*, Kurze Erzählungen, München 3, 5, σελ. 118. «*Der Regen*». — *Klemen* D. Les. für Bürgeschulen, I Theil, 1894, σελ. 25, ἀρ. 31 «Alles gut, was Gott thut». — *Deuts. Lesebuch* für die Unterklassen der *bayrischen Volksschulen*, München II, σελ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Βουλεύου δὶς καὶ τρὶς ὅ τοι κ' ἐπὶ τὸν νόον ἔλθῃ·
ἀτηρός γάρ τοι λάβρος ἀνὴρ τελέθει 1).

Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς 2).

Οὔ τοι τὸ ταχὺ τὴν δίκην ἔχει·
βραδεῖς δὲ μῦθοι πλεῖστον ἀνύουσι σοφόν 3).

Τί δ' ἔλπεαι σοφίαν ἔμμεν ἤ τ' ὀλίγον τοι
ἀνὴρ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἰσχύει ;
οὐ γὰρ ἔσθ' ὅπως τὰ θεῶν βουλεύματ' ἐρευνάσει βροτέᾳ φρενί·
[θνατᾶς δ' ἀπὸ ματρὸς ἔφυ 4).

Τὸ ἀγενῶς συκοφαντούμενον παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα διήγημα «ἡ μικρὰ μηλέα» 5) εἶνε τὸ τρυφερώτατον καὶ διδακτικώτατον διήγημα τοῦ Krummacher «Das Bäumchen» ἢ «*Der Apfelbaum*», ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Dietlein, τοῦ Haesters καὶ Richter, τοῦ Gabriel καὶ Supprian, τοῦ Wirth καὶ τοῦ Böckler καὶ Fritze 6), ἔνθα οἱ Γερμανόπαιδες ἐκμανθάνουσι τὰ Ἑλληνικὰ διδάγματα «σπεῦδε βραδέως. — Νομίζω τε δύο τὰ ἐναντιώτατα ταῦτα εὐβουλίᾳ εἶναι τάχος τε καὶ ὀργήν, ὧν τὸ μὲν μετ' ἀνοίας φιλεῖ γίγνεσθαι, τὸ δὲ

7, ἀρ. 10. — *Die Commision der Schuldirectoren Leipzigs*, 1894, 2 Stufe, σελ. 147, ἀρ. 187. — *Wirth*, D. Les. für höhere Töchterschulen, III Theil, I Cursus, 1879, σελ. 87, ἀρ. 66· ποίημα τοῦ Gellert. «*Der Reisende*». — *Otto Schulz-Bohm*, Fibel, Ausg. C, 1887, σελ. 63, ἀρ. 140.

1) Θεόγνις 633.

2) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους τύραννος 617.

3) Εὐριπίδης, Φοίνισσαι 452.

4) Πίνδαρος, ἀπ. 61, ἔκδ. Bergk. Ἴδ. καὶ ἀνωτ. σελ. 386 καὶ 459.

5) Χ. Παπαμάρκου Ἕλλην. Ἀναγνωσμ. ἔνθ. ἀν. σελ. 37.

6) *Dietlein*, D. Les. für mehrklassige Bürger = und Volksschulen, 1895, Ausg. A, II Mittelst. σελ. 91, ἀρ. 81. — *Haesters - Richter*, D. L. für die Mittelklassen der Volkschule, 1894, σελ. 10, ἀρ. 11. — *Gabriel - Supprian*, D. Les. Ausg. B, 1 Theil, Mittelstufe, 1894, σελ. 95, ἀρ. 151. — *Wirth*, D. Les. für die höhere Töchterschulen, I Theil, I Cursus, 1878, σελ. 30, ἀρ. 46. — *Böckler - Fritze*, D. Les. für die Oberstufe der Volksschule, 1873, σελ. 85, ἀριθ. 84.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μετ' ἀπαιδευσίας καὶ βραχύτητος γνώμης. — Οὗτοι τῶν ἐπειγομένων ἐστὶ τὰ πράγματα ἀλλὰ τῶν εὖ βουλομένων. — Οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἄνευ τοῦ γιγνώσκειν τε ἃ δεῖ ποιεῖν καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ταῦτα περαίνηται οὐ θεμιτὸν ἐποίησαν εὖ πράττειν» 1).

Τὸ ἀγεννῶς συκοφαντούμενον παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα διήγημα «ὁ μικρὸς καπνοδοχοκαθαριστὴς» 2), εἶνε ἔργον τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος περιωνύμου Γερμανοῦ παιδαγωγοῦ Campe· εἶνε τὸ ἔξοχον διὰ τὴν ὀξύτητα τῆς ψυχολογικῆς παρατηρήσεως καὶ τὴν βαθύτητα τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς ἑρμηνείας διήγημα αὐτοῦ «Der Schornsteinfegerjunge», ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν ἐν Βαυαρίᾳ καὶ Λυβέκῃ δημοτικῶν σχολείων 3), ἔνθα πλὴν τῶν ἄλλων ἐξόχων διδαγμάτων διδάσκονται οἱ Γερμανόπαιδες τὰ ὕψιστα τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς διδάγματα: «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται — Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς· ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους — Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε· ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε· καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. — Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν» 4).

«Ἀσθενῆ δὲ σχέσιν πρὸς τὰ κεφάλαια ὑφ' ἃ ὑπάγονται, «Σπεῦδε βραδέως», «Φιλανθρωπία καὶ φιλοστοργία» γονέων εὑρίσκομεν

1) *Θουκυδίδης*, 3, 42, 1. — *Ἀντιφῶν*, περὶ τοῦ Ἡρώδου φόνου 94. — *Ξενοφῶν*, Οἰκονομικὸς 11, 8.

2) Χ. Παπαμάρκου Ἕλλην. Ἀναγνωσματ. ἔνθ. ἀνωτ σελ. 123.

3) Deuts. Leseb. für das Bedürfuiss *oberfränkischer Volksschul.* bearbeitet, München, σελ. 101, ἀρ. 129. — *Lbeckisches Lhesebuch*, 2 Stufe, 188?, σελ. 36, ἀρ. 30.

4) Ματθαῖος 5, 7. 44 - 46. 7, 1. 6, 14.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔχοντα τὰ διηγήματα 26ον «Ἡ βροχή», 29ον «Ἡ μικρὰ μηλέα», 86 «ὁ μικρὸς καπνοδοχοκαθαριστὴς» καὶ 67 «Ἀνέλπιστος σωτηρία». Τὸ τελευταῖον μάλιστα τοῦτο, ἐνῷ σκοπὸν ἔχει ν' ἀποδείξῃ τὴν πρὸς τὰ τέκνα ἰδιάζουσαν ἀγάπην τῶν γονέων, παριστᾷ τοὺς γονεῖς ἐπιζητήσαντας κατὰ πρῶτον λόγον τὴν ἰδίαν σωτηρίαν· διότι ὁ «πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ ἐπήδησαν τὸ πύρινον ῥεῖθρον καὶ ἐσώθησαν» ἐγκαταλιπόντες «τὸ παιδίον των τὸ μονογενές, ἓν χαριτωμένον μικρὸν κοράσιον μόλις 13 ἐτῶν». Τί ὠφελεῖ, ἂν κατόπιν ἀμφότεροι, βλέποντες τὴν ἐπικειμένην καταστροφὴν τοῦ τέκνου των, ἐκδηλοῦσι λύπην, ὁ δὲ συγγραφεὺς δὲν ἐπιτρέπει αὐτοῖς νὰ παράσχωσιν εἰς τὰ ὄμματα ἡμῶν δι' ἔργων καὶ δι' ἀξιομιμήτων πράξεων τυπικὸν παράδειγμα φιλοστοργίας γονέων; Ὅτι ἔπραξεν ἐν τῇ § 94 ὁ γενναῖος γείτων ὑπὲρ τοῦ ἀσθενοῦς γέροντος ἢ τούτῳ τι ὅμοιον, θὰ ἤρμοζε μᾶλλον, ἐὰν ἔπραττον ἐνταῦθα οἱ γονεῖς ὑπὲρ τοῦ μονογενοῦς τέκνου των, τὸ ὁποῖον περιέμενον μετὰ στωϊκῆς ἀταραξίας «νὰ τὸ ἴδωσι μὲ τοὺς ὀφθαλμούς των νὰ καίηται ζωντανὸν καὶ νὰ γείνῃ στάκτη».

«Μὴ ἀντέλεγε τῇ ἀληθείᾳ κατὰ μηδὲ ἓν καὶ περὶ ψεύσματος τῆς ἀπαιδευσίας σου ἐντράπηθι», λέγουσι τὰ Ἱερὰ ἡμῶν βιβλία. «Ψεύδεσθαι ἀνελεύθερον, ἀλήθεια γενναῖον», λέγουσι τὰ προγονικὰ ἡμῶν βιβλία 1).

Τὸ διήγημα τοῦτο εἶνε ἓν τῶν τρυφερωτάτων καὶ παιδευτικωτάτων διηγημάτων τῆς εὐσεβοῦς καὶ ἀνθρωπιστικῆς Μούσης τῶν Γερμανῶν. Wiehlelm Oertel εἶνε ὁ δημιουργὸς αὐτοῦ. Ἐάν τις ἀναγνώσῃ τοῦτο ἐν τῷ Γερμανικῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Wirth ἢ ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ 2), πάραυτα θὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ τὸ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίνου: «Ὑβρίζει ἑαυτὴν ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχή.. ὅταν ὑποκρίνηται καὶ ἐπιπλάστως καὶ ἀναλήθως τι ποιῇ ἢ λέγῃ» 3) καὶ θὰ καλύψῃ ἐξ αἰσχους τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὅτι ἔχει συμπολίτας τόσον ἀναισχύντους ψεύστας.

Τὰ δριμύτατα ἀνθρώπια πῶς κατώρθωσαν νὰ διαστρέψωσι τὸ παιδευτικώτατον διήγημα τοῦτο τοῦ Oertel!

Ἔν τινι καλύβῃ εἰς τὰς κλιτῦς ἡφαιστείου τινὸς ἔζη πτωχή τις οἰκογένεια — ἐγένετο ἔκρηξις τοῦ ἡφαιστείου καὶ περίτρομοι γενόμε-

1) *Σοφία Σιράχ* 4, 25. — *Ἀπολλώνιος* ἐν Στοβαίου Ἀνθολογίῳ 11, 20.
2) *Wirth*, Deutsches Lesebuch für höhere Töchterschulen, II Theil, II Cursus, 1878, σελ 151, ἀριθ. 131 «*Wunderbare Rettung*» — *Χ. Παπαμάρκου* Ἑλλ. Ἀναγνωσματάρ. τῆς Γ'. τάξ. ἐγκριθέν, σελ. 88: «*Ἀνέλπιστος σωτηρία*».
3) Μάρκος Ἀντωνῖνος, Τῶν εἰς ἑαυτὸν βιβλ. 2, 16.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νοι ἔσπευδον οἱ ἐν τῇ καλύβῃ νὰ ἀπέλθωσιν ἐκεῖθεν. Ῥυάκιον μικρὸν λάβας ἤρχισε νὰ διαρρέῃ ἔμπροσθεν τῆς καλύβης. «Ἀλλ' ἦτο ἀκόμη τόσον στενόν, ὥστε εὐκόλως ἠδύνατό τις νὰ ὑπερπηδήσῃ αὐτό· ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ ἐπήδησαν τὸ πύρινον ῥεῖθρον καὶ ἐσώθησαν· ἀλλὰ τὸ παιδίον των τὸ μονογενές, ἓν χαριτωμένον μικρὸν κοράσιον, μόλις δεκατριῶν ἐτῶν εἶχεν ὀλίγον βραδύνῃ. Ὅτε δ' ἔφθασε μὲ τὸν πιστόν του κύνα εἰς τὴν θύραν, τὸ ῥεῦμα ἦτο τόσον πλατὺ ὥστε ἦτο ἀδύνατον ἄνθρωπος νὰ τὸ ὑπερπηδήσῃ. Ἔμεινε λοιπὸν εἰς τὴν θύραν τῆς καλύβης καὶ ἐθρήνει γοερῶς» Ποῦ ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι οἱ γονεῖς «ἐπεζήτησαν» αὐτοὶ νὰ σωθῶσι πρῶτοι; Ποῦ ὅτι οἱ γονεῖς «ἐγκατέλιπον» τὸ παιδίον των; Ῥεῦμα ἀσήμαντον λάβας, εἰς τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδωσαν, ἔδει νὰ ὑπερπηδηθῇ. Ὑπερεπήδησαν αὐτοὶ καὶ εἶτα, ὅτε ἦλθε καὶ τὸ παιδίον εἰς τὸ ῥεῦμα τοῦτο, ἐν τῷ μεταξὺ — παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν — εἶχε γείνῃ τόσον εὐρὺ τοῦτο, ὥστε ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ ὑπερπηδηθῇ. Τὸ πρᾶγμα, ὡς φαίνεται ἐν τῷ διηγήματι, ἐγένετο κατὰ τύχην καὶ οὐχὶ ἐκ προαιρέσεως ἀνάνδρου καὶ ἀπανθρώπου. Ἀλλὰ τὸ κακὸν ἐγένετο. Τί ἠδύναντο νὰ πράξωσιν οἱ γονεῖς, τοῦ ῥεύματος τῆς λάβας εὐρυνθέντος ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ μὴ εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπερπηδηθῇ; Οἱ ἔντιμοι κ. κριταὶ λέγουσιν: «Οἱ γονεῖς περιέμενον μετὰ **στωικῆς ἀταραξίας** νὰ τὸ ἴδωσι μὲ τοὺς ὀφθαλμούς των νὰ καίηται ζωντανὸν καὶ νὰ γείνῃ στάκτη». Ἐν τῷ κειμένῳ (σελ. 90 περὶ τὸ τέλος) φέρεται: «Οἱ γονεῖς τοῦ κορασίου ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς λάβας ἔβλεπον τὸ κοράσιόν των ὅτι κλαίει γοερῶς καὶ ὅτι κινδυνεύει νὰ καῇ καὶ δὲν εἶξευρον τί νὰ κάμωσι διὰ νὰ τὸ σώσωσιν. Ἐκτείνουσι τοὺς βραχίονάς των πρὸς τὸ τέκνον των, κλαίουσι θέλουσι νὰ πηδήσωσι τὸ ῥεῦμα τῆς λάβας, ἀλλ' ὅλα ματαίως. Τὸ ῥεῦμα ἐγίνετο πλατύτερον καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ βοηθήσωσι τὸ τέκνον των.. Ἡ μήτηρ στερνοκοπεῖται, δέεται καὶ ἐπικαλεῖται τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ προσφιλές της τέκνον. Ὁ πατὴρ ἵσταται ἀκίνητος ὡς νεκρός.. οἱ ὀφθαλμοί του προσκολλῶνται εἰς τὴν καλύβην, ὅπου εἶνε τὸ προσφιλές των παιδίον. Οἱ γονεῖς ἀκούουσιν αὐτὸ νὰ ὀδύρηται καὶ δὲν δύνανται νὰ τὸ βοηθήσωσιν. Νομίζουσιν ὅτι εἶνε ἠναγκασμένοι μετ' ὀλίγον νὰ τὸ ἴδωσι μὲ τοὺς ὀφθαλμούς των νὰ καίηται ζωντανὸν καὶ νὰ γείνῃ στάκτη. — Ἐν τοιαύτῃ ἀγωνίᾳ διῆλθον οἱ δυστυχεῖς γονεῖς.. τὴν μεσημβρίαν, τὴν νύκτα καὶ ὅλην τὴν ἐπομένην ἡμέραν. Ἀλλὰ τὴν νύκτα τοῦ ὄρους ἡ ταραχὴ ἔπαυσεν. Ἡ λάβα, ἥτις ἦτο πολὺ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πλησίον τῆς καλύβης, ἤρχισε νὰ ῥέγῃ ὄχι πλέον μὲ πολλὴν ὁρμὴν καὶ τέλος ἐσταμάτησεν ὅλως διόλου — «Εὐσπλαγχνε Θεέ!» ἀνακράζει ἡ μήτηρ. Εἶνε δυνατὴ ἀκόμη ἡ σωτηρία; Ἄχ, ἀγαπητόν μου παιδίον! Ἄχ, γλυκύτατόν μου τέκνον! Θεέ μου, σῶσε τὸ προσφιλές μου τέκνον!» κτλ. Τοῦτο δὲ ἐν τῇ κρίσει λέγεται: «Οἱ γονεῖς **μετὰ στωϊκῆς ἀταραξίας** περιέμενον νὰ ἴδωσι τὸ τέκνον των νὰ καίηται καὶ νὰ γείνῃ στάκτη!!»

Ἀλλά·

«Τὰ χρηστὰ πράττειν ἔργον ἐστίν ἐλευθέρου.—
Τὸ γὰρ τραφῆναι μὴ κακῶς αἰδῶ φέρει·
αἰσχύνεται δὲ τἀγαθ' ἀσκήσας ἀνὴρ
κακὸς κεκλῆσθαι πᾶς τις 1).

«Τὰ λοιπὰ διηγήματα, ὡς τὸ 2, 5, 27, 28, 38, 73, καὶ 90 θὰ ἤρμοζον μόνον εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, τὴν Β'. καὶ τὴν Α'.

«Νῦν δὲ τούτων μὲν ἀπέδειξεν οὐδὲν, λελοιδόρηκε δ', ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐδὲν ὅ τι οὔ. τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν» 2).

Τὰ κατασυκοφαντούμενα ἐνταῦθα διηγήματα εἶνε ἡ «Ὀκνηρὰ Εἰρήνη» (2) — «Ὁ μικρὸς καλαθοποιὸς» (5) — «Ὁ σπεύδων ἁμαξηλάτης» (27) — «Ἡ ψωλεὰ τῶν πτηνῶν» (28) — «Τὸ παιδὶ στὸ ποτάμι» (34) — «Οἱ κόσσυφοι» (73) — «Οἱ πιστοὶ κύνες» (90). Τὸ ὅλον ἑπτά! 3)

Πρὸς κατανόησιν τοῦ μεγέθους τῆς χρηστότητος τῶν ἡμετέρων κ. κριτῶν ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν τῶν παρ' ἡμῖν ἐνδιαφερομένων εἰς τὰ τοιαῦτα ἐπὶ τοῦ κατὰ τοὺς κυρίους τούτους «διηγήματος» 38. Ἐν τῷ οἰστρώδει αὐτῶν ζήλῳ τὸ χαριέστατον καὶ διδακτικώτατον ποίημα τοῦ ἡμετέρου Γ. Βιζυηνοῦ «**Τὸ παιδὶ 'ς τὸ ποτάμι**» ἐν πρώτοις τὸ ἀποκαλοῦσι χάριν τῶν χρηστῶν αὐτῶν σκοπῶν «διή-

1) *Μένανδρος*, ἀπ. 787, Kock, τόμ. 3, σελ. 217. *Εὐριπίδης* Ἰκέτιδες 911, Dindorf.

2) Δημοσθένης, πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1309.

3) Χ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριννη τῆς Γ'. τάξεως κτλ. σελ. 5. 8. 35. 36. 50. 99. 134.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γημα» ! Εἶτα ὡς ἄνθρωποι τίμιοι γράφουσι περὶ τοῦ αὐτοῦ, εὑρισκομένου μὲν ἐν τῷ ἐμῷ 'Αναγνωσματαρίῳ τῆς τρίτης τάξεως ὅτι «θὰ ἤρμοζε μόνον εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, τὴν Β'. καὶ τὴν Α'.», εὑρισκομένου δὲ ἐν τῷ βραβευθέντι 'Αναγνωσματαρίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου τῆς **τετάρτης** τάξεως ταῦτα : «Προτερεῖ μὲν τὸ 'Αναγνωσματάριον τοῦτο πολὺ μὲν τοῦ τρίτου τῶν κρινομένων (δηλ. τοῦ ἐμοῦ τῆς Δ'. τάξεως) . . πλεῖστον δὲ τῶν δύο ἄλλων . . καὶ διὰ τὴν ἀρίστην ἐκλογὴν τῶν παροιμιῶν καὶ τῶν **ποιημάτων**, δι' ὧν ἀναπτύσσεται εὐγενὲς ὑπὲρ πατρίδος αἴσθημα καὶ καλαισθησία, τὰ πρῶτα καὶ μόνα, δι' ἃ γράφεται πᾶν ἀναγνωστικὸν βιβλίον . . 'Αλλὰ τὸ ἄριστον τῶν ἐν τῷ 'Αναγνωσματαρίῳ τούτῳ περιεχομένων εἶνε ἡ ἐπιμελέστατα γενομένη ἐκλογὴ τῶν **ποιημάτων** . . ὁ ποιούμενος συλλογὴν ἐπιτυχῆ τοιούτων, ἐπαίνου πολλοῦ κρίνεται ἄξιος. Ἐκ τούτων δὲ ἀναφέρομεν τὸ ἐν σελ. 6 «ἡ πέρδικα», τὸ ἐν σελ. 13 «τὸ ναυτόπουλον» καὶ τὸ ἐν σελ. 93 «**τὸ παιδὶ 'ς τὸ ποτάμι**» 1).

«Οὐκ ἔσται ἐν τῷ μαρσίππῳ σου στάθμιον καὶ στάθμιον, μέγα ἢ μικρόν· οὐκ ἔσται ἐν τῇ οἰκίᾳ σου μέτρον καὶ μέτρον, μέγα καὶ μικρόν· στάθμιον ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἔσται σοι, καὶ μέτρον ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἔσται σοι» 2).

'Αλλὰ ταῦτα λέγονται ὑπὸ τῶν Ἱερῶν ἡμῶν βιβλίων διὰ τοὺς ἐντίμους ἀνθρώπους καὶ τοὺς αἰδουμένους ἑαυτοὺς καὶ τοὺς σεβομένους τὴν κοινωνίαν καὶ τοὺς φοβουμένους τὸν Θεὸν καὶ ὄχι διὰ τοὺς ἡμετέρους κ. κριτάς. Περὶ τούτων ἔλαβον τὸν κόπον ἄλλοι νὰ εἴπωσι τὰ πρέποντα καὶ ἁρμόζοντα, ὅπως π.χ. ὁ Κλεάνθης, ὅστις «ἔφη τοὺς ἀπαιδεύτους μόνῃ τῇ μορφῇ τῶν θηρίων διαφέρειν» καὶ ὁ Δημοσθένης ὅστις εἶπεν «ὅτι ἔστιν ἐλευθέρῳ μὲν ἀνθρώπῳ μεγίστη ἀνάγκη ἡ ὑπὲρ τῶν γιγνομένων αἰσχύνη, καὶ μείζω ταύτης οὐκ οἶδ' ἧντιν' ἄν εἴποι τις· δούλῳ δὲ πληγαὶ καὶ ὁ τοῦ σώματος αἰκισμός» 3).

Τί νὰ γείνῃ ! Ζῶμεν εἰς τοὺς χρόνους τῆς εἰδεχθεστάτης πονηροκρατίας πασῶν, ἂς ἐπεῖδε μέχρι τοῦδε ὁ κόσμος ! Νῦν «κακοὶ ἀγα-

1) Ἔκθεσις τῶν κριτῶν σελ. 32 καὶ 31. 'Αναγνωσματάριον τῆς Δ'. τάξεως τοῦ κ. Κουρτίδου βραβευθὲν ἔντυπον, σελ. 97.

2) Δευτερονόμιον 25, 13.

3) *Κλεάνθης* παρὰ Ἰωάννῃ τῷ Στοβαίῳ, Ἀνθολ. 4, 90. — *Δημοσθένης*, περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ 102.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θῶν καθύπερθεν» 1), ἀλλὰ θὰ παρέλθῃ τὸ κακὸν τοῦτο καὶ θὰ ἄρξῃ ποτέ καὶ παρ' ἡμῖν τὸ δίκαιον, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἐπιστήμη!

Τὰ ἀγεννῶς ἐνταῦθα παρ' ἡμῖν κατασυκοφαντούμενα ταῦτα διηγήματα εἶνε ἐκ τῶν χαριεστάτων καὶ παιδευτικωτάτων τῆς παιδικῆς φιλολογίας τῶν σοφῶν Γερμανῶν, ἀναγινωσκόμενα ὑπὸ μυριάδων μυριάδων εὐδαιμόνων μικρῶν τέκνων αὐτῶν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις, ἐξ ὧν τὸ ἦμερον καὶ πρᾶον καὶ ἀνθρωπιστικὸν πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων διοχετεύουσιν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν.

Τὸ διήγημα «ἡ ὀκνηρὰ Εἰρήνη» εἶνε ἔργον τοῦ ἄνω μνημονευθέντος παιδικῶν διηγημάτων ἐξόχου Γερμανοῦ συγγραφέως Χριστοφόρου von Schmid, ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἔν τε τῷ πρωτοτύπῳ 2) καὶ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Erkelenz, τοῦ Wirth, τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς Βαυαρίας καὶ τῶν Παραρρηνείων χωρῶν 3), ἐξ οὗ οἱ Γερμανόπαιδες μανθάνουσι τὸ βιωφελέστατον τοῦ Ἡσιόδου δίδαγμα:

Λιμὸς γάρ τοι πάμπαν ἀεργῷ σύμφορος ἀνδρί. —
ἐργάζευ, νήπιε Πέρση,
ἔργα, τά τ' ἀνθρώποισι θεοὶ διετεκμήραντο,
μήποτε σὺν παίδεσσι γυναικί τε θυμὸν ἀχεύων
ζητεύῃς βίοτον κατὰ γείτονας 4).

Καὶ ἀκούουσι τὴν σοφωτάτην τοῦ Ἐπιχάρμου παραίνεσιν:

Ὦ πονηρὲ μὴ τὰ μαλακὰ μῶσο, μὴ τὰ σκλήρ' ἔχῃς 5).

---

1) Θέογνις 679.

2) Christoph von Schmid, Kurze Erzählungen, μέρος 1, διήγ. 27, σελ. 36. *Die Kohlblätter*».

3) *Erkelenz*, Deuts. Lesebuch für höhere Mädchenschulen, erster Theil, 2 und 3 Schuljahr, Köln 1891, σελ. 130, ἀριθ. 15. — *Wirth*, Deuts. Leseb. für höhere Töchterschulen, II Theil, II Cursus, 1878, σελ. 30, ἀριθ. 29, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Nachlässigkeit» — Deuts. Leseb. für die Unterklasse der bayrischen Volkschul. σελ. 72, ἀριθ. 128, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Die Raupen». — *Niederrheinische* Fibel, 2 Theil, 2 Aufl. σελ. 65, ἀριθ. 120, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Der Kohl».

4) Ἡσίοδος, Ἔργ. καὶ ἡμέρ. 302. 397.

5) Ἐπίχαρμος, στίχ. 257. ἔκδ. Mullach τόμ. 1, σελ. 144.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸ ἐνταῦθα παρ' ἡμῖν συκοφαντούμενον διήγημα «ὁ μικρὸς καλαθοποιὸς» εἶνε ἐκ τῶν ἀρίστων διηγημάτων τοῦ αὐτοῦ Schmid, ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἔν τε τῷ πρωτοτύπῳ 1) καὶ ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τοῦ Vogel 2), ἐν ᾧ μανθάνουσι τὰ βιωφελέστατα διδάγματα τοῦ Ἡσιόδου ταῦτα:

Τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι, καὶ ἀνέρες, ὅς κεν ἀεργὸς
ζώῃ, κηφήνεσσι κοθούροις εἴκελος ὀργήν . .
σοὶ δ' ἔργα φίλ' ἔστω μέτρια κοσμεῖν . .
καὶ τ' ἐργαζόμενος πολὺ φίλτερος ἀθανάτοισιν
ἔσσεαι ἠδὲ βροτοῖς· μάλα γὰρ στυγέουσιν ἀεργούς.
ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος.
εἰ δέ κεν ἐργάζῃ, τάχα σε ζηλώσῃ ἀεργός 3).

Τὸ ἐνταῦθα παρ' ἡμῖν συκοφαντούμενον διήγημα «ὁ σπεύδων ἀμαξηλάτης» εἶνε ἐκ τῶν χαριεστάτων καὶ παιδευτικωτάτων δημιουργημάτων τῆς Γερμανικῆς Μούσης ποικιλομόρφως ἐν τοῖς παιδικοῖς αὐτῶν βιβλίοις ἐμφανιζόμενον· ἐνιαχοῦ μὲν ὡς διήγημα τοῦ ἄνω μνημονευθέντος Χριστοφόρου von Schmid 4), ἀλλαχοῦ ὡς ποίημα τοῦ Ludwig H. Nicolay 5), ἀλλαχοῦ ὡς Γερμανικὴ δημώδης παράδοσις 6). Ἀναγινώσκουσι δὲ τοῦτο μυριάδες μυριάδων Γερμανοπαίδων οὐ μόνον ἐν τοῖς πρωτοτύποις τούτοις συγγράμμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Dietlein, τοῦ Mair, τῆς ἐπιτροπῆς τῶν διευθυντῶν τῶν ἐν Λειψίᾳ σχολείων, τοῦ Wetzel καὶ Schumann, τοῦ Hansen, τοῦ Engelien καὶ Fechner, τοῦ

1) *Christoph von Schmid*, ἔνθ. ἀν. μέρ. 4, διήγ. 12, σελ. 195 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Der junge Korbflechter*».

2) *Vogel*, Des Kindes erstes Schulbuch, Leipzig 1871, σελ. 48, ἀρ. 141 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Der kleine Korbflechter*.

3) Ἡσίοδος, Ἔργα καὶ ἡμέρ. 303. 306. 309 - 312.

4) *Christoph von Schmid*, Kurze Erzählungen für die Jugend, Augsburg 1858, σελ. 99, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Eile mit Weile*».

5) *Ludwig H. Nicolay*, vermisste Gedichte uud prosaische Schriften, I Theil, Berlin und Stettin, 1892, σελ. 15, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Aesop».

6) *Schulze und Steinmann*, Kindersatz, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Eulenspiegel und der Fuhrmann».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Böckler καὶ Fritze 1), διδασκόμεναι ἐξ αὐτοῦ τὸ μέγα δίδαγμα «Σπεῦδε βραδέως», τὸ εἰς τὸ στόμα πάντων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φερόμενον, τὸ ἐν τῷ Αἰσωπείῳ μύθῳ «Ὑς καὶ κύων» (Halm 409) ἐγκατακλειόμενον καὶ τὸ μεγαλοφώνως ὑπό τε τοῦ Εὐριπίδου καὶ τοῦ Θουκυδίδου εἰς πάντα τὸν κόσμον ἐξαγγελλόμενον:

«Τὸ δ' ὠκὺ τοῦτο καὶ τὸ λαιψηρὸν φρενῶν
εἰς πημονὰς καθῆκε πολλὰ δὴ βροτούς» 2).

«Νομίζω τε δύο τὰ ἐναντιώτα ταῦτα εὐβουλίᾳ εἶνε τάχος τε καὶ ὀργήν, ὧν τὸ μὲν μετ' ἀνοίας φιλεῖ γίγνεσθαι, τὸ δὲ μετ' ἀπαιδευσίας καὶ βραχύτητος γνώμης» 3).

Τὸ παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα συκοφαντούμενον διήγημα «ἡ φωλεὰ τῶν πτηνῶν» εἶνε ἔργον τρυφερώτατον τοῦ Γερμανοῦ L. Kellner, ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Dietlein, τοῦ Clemen, τῆς ἐπιτροπῆς τῶν διευθυντῶν τῶν σχολείων τῆς Λειψίας, τοῦ Niedergesäss, τοῦ A. Hansen, τοῦ Wirth, τοῦ Brünnert, τοῦ Haesters, τῶν παραρρηνείων χωρῶν,

1) *Dietlein*, D. Volkschul-Lesebuch, Ausg. C, I Band, *Mittelstufe*, 18 Aufl. Gera, 1894, σελ. 52, ἀρ. 101 (Ch Schmid). Αὐτόθ. ἀρ. 102, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Aesop». — *Dietlein*, D. Les. für mehrklass. Bürger = und Volksschulen, Ausg. A, II Mittelstufe, Gera, 1895, σελ. 268, ἀρ. 304, III, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Till Eulenspiegel — Welchen Rath Till Eulenspiegel einem eiligen Fürmann giebt (*Deutsche Volkssage*) — *Dietlein* D. Lesebuch für mehrklass. Bürger und Volksshulen Ausg. A. I Unterstufe, 1895, σελ. 37, ἀρ. 68, (*Ch. Schmid*). Αὐτόθι ἀρ. 69 (Ludwig Heinrich v. Nicolay. ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Aesop»). — *F. Mair*, D. Les. für die Volkss. Oestreichs, 1894, I Theil, für die zweite Klasse, σελ. 32, ἀρ. 55 (*Ch. Schmid*). — Αὐτόθι, II Theil für die dritte Klasse, σελ. 21, ἀρ. 39 («Aesop» ποίημα Nicolay»). — *Die Coommis. der Schutdirect. Leipzigs*, 1894, II Stufe für die dritte und vierte Klasse σελ. 32, ἀρ. 53 (Chr. v. Schmid). — *Wetzel-Schumann*, Ausg. A, 1894, erster Theil, Vorstufe, σελ. 67, ἀρ. 87 (Welchen Rath Till Eulenspiegel κτλ.). — *Hansen*, Deuts. Leseb. I Theil, 21 Auf. 1886, σελ. 91, ἀρ.152 (Till Eulenspiegel). — *Engelien und Fechner*, Deuts. Leseb. I Theil, 1874, σελ. 19, ἀρ. 37 (Ch. v. Schmid). — Αὐτόθι σελ. 78, ἀρ. 130 («Aesop» von Ludwig H. Nicolay). — *Böckler-Fritze*, D. L. für die Oberstufe der Volksschule, 1873, σελ. 233, ἀρ. 164 «Eulenspiegel und der Fuhrmann» διὰ τὴν Γ' τάξιν.

2) Εὐριπίδης, ἀπόσπ. 1019, Dindorf.

3) Θουκυδίδης 3, 42, 1.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Klauwell, τοῦ Franke 1), ἐξ οὗ διδάσκονται οὗτοι τὸ μέγα Ἑλληνικὸν δίδαγμα «Σπεῦδε βραδέως», λαμπρῶς εἰς τὸν κόσμον διά τε τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Ξενοφῶντος ἐξαγγελλόμενον:

«Φρονεῖν οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς» 2).

«Οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις . . ἄνευ τοῦ γινώσκειν τε ἃ δεῖ ποιεῖν καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ταῦτα περαίνηται οὐ θεμιτὸν ἐποίησαν εὖ πράττειν» 3).

Τὸ παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα συκοφαντούμενον ἠθικώτατον καὶ παιδευτικώτατον διήγημα «οἱ κόσσυφοι» εἶνε ἔργον τοῦ Γερμανοῦ Friedrich Hoffmann, ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Erkelenz καὶ τοῦ Hansen 4), ἐν ᾧ χαριέστατα καὶ τρυφερώτατα ἐκτίθενται τὰ πάγκαλα περὶ τῆς ἀφωσιώσεως τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν παραγγέλματα τῶν τε Ἱερῶν ἡμῶν καὶ τῶν προγονικῶν βιβλίων: «Τέκνον ἀντιλαβοῦ ἐν γήρᾳ πατρός σου καὶ μὴ λυπήσῃς αὐτὸν ἐν τῇ ζωῇ σου . . βλάσφημος ὁ ἐγκαταλιπὼν πατέρα καὶ κατηραμένος παρὰ Κυρίου ὁ παροργίζων μητέρα αὐτοῦ» 5). — Τί φίλτερον κεδνῶν τοκέων ἀγαθοῖς; 6) —

1) *Dietlein*, D. Volksschul-Lesebuch, Mittelstufe, 1894, σελ. 208, ἀρ. 365, διὰ τὴν Δ' τάξιν. — *Dietlein*, D. Les. für mehrklass. Bürger=und Volksshulen, Ausg. A, I. Unterstufe, σελ. 83, ἀρ. 171. — *Klemen*, D. Les. für Bürgeschülen und unteren Klassen höheren Lehranstalten, I Theil, 1894, σελ. 23, ἀρ. 29. — Deutsch. Leseb. von einer *Com. der Schuldirectoren Leipzigs*, II Stufe, 1894, für die dritte und vierte Klasse, 1894, σελ. 130, ἀρ. 165 (*Kellner*). — *Niedergesäss*, D. Les. 2 Schuljahr, 1893, σελ. 5, ἀρ. 10. — *Hansen*, D. Les. I Theil, 1886, σελ. 30, ἀρ. 59. — *Wirth*, D. Les. für höhere Töchters. I Theil, I Cursus, 1878, σελ. 36, ἀρ. 53. — Brünnert, erstes Schul. und Bildungsbuch, zweite Abtheilung, 17 Aufl. 1889, σελ. 24, ἀρ. 39. — *Haesters*, Fibel Ausg. B, II Theil, 66 Ausg, σελ. 22, ἀρ. 43. — *Niederrheinische* Fibel, II Theil, 2 Afl. 1894, σελ. 52, ἀρ. 92. — *Klauwell=Martin*, Fibel 1894, σελ. 99, ἀρ. 9. — *Franke*, Fibel, 1887, σελ. 91, ἀρ. 92.

2) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους τύραννος 617.

3) Ξενοφῶν, Οἰκονομικὸς 11, 8.

4) *Erkelenz*, D. Leseb. für höher Mädchensch. I Theil, 1891, 2 καὶ 3 Schuljahr, σελ. 124, ἀρ. 8 «Die Amseln». — *Hansen*, D. Leseb. I Theil, 1886, σελ. 42, ἀρ. 62 «Die Amseln.

5) Σοφία Σιράχ, 3, 12. 16.

6) Πίνδαρος, Ἰσθμιονικῶν 1, 5.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Θεὸς μέγιστος τοῖς φρονοῦσιν οἱ γονεῖς 1). — Οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος οὐδὲ τοκήων | γίγνεται, εἴπερ καί τις ἀπόπροθι πίονα οἶκον | γαίῃ ἐν ἀλλοδαπῇ ναίει ἀπάνευθε τοκήων » 2).

Τὸ παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα συκοφαντούμενον διήγημα « οἱ πιστοὶ κύνες » εἶνε ἔργον τοῦ Γερμανοῦ Stern (Wie Gott einen Menschen durch Hunde vom Tode errettete), ἐν ᾧ ἀπεικονίζεται ζωηρότατα ἡ πίστις καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῶν κυνῶν πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν. Ἄπειρα τοιαῦτα ἀνέκδοτα ἐγκατασπείρουσιν εἰς τὰ παιδικὰ βιβλία αὐτῶν οἱ παιδαγωγοὶ τῶν σοφῶν ἐθνῶν, διότι πάντων μάλιστα ταῦτα τὰ ἀναγνώσματα παιδεύουσι τὰ παιδία εἰς τὴν πραότητα καὶ τὴν προσήνειαν καὶ φιλανθρωπίαν πρὸς τὰ ζῶα, ἥτις, ὅπως εὐγενέστατα καὶ ἀνθρωπικώτα ἐφρόνουν οἱ Πυθαγορικοί, εἶνε μελέτη πρὸς τὸ φιλάνθρωπον καὶ φιλοίκτιρμον 3).

Τὸ Γερμανικὸν τοῦτο ἀνέκδοτον τοῦ Stern εἶνε τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς φύσεως μὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἀνέκδοτον τοῦ Αἰλιανοῦ (περὶ ζώων 1, 8), περὶ τῶν κυνῶν τοῦ Νικίου, τοῦ ἀπροόπτως κατακρημνισθέντος εἰς κάμινόν τινα ἀνθρακευτῶν. Ἀναγινώσκεται δὲ ὑπὸ μυριάδων Γερμανοπαίδων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τοῦ Gabriel καὶ Supprian, τοῦ Wetzel καὶ Schumann, τοῦ Niedergesäss, τοῦ Hansen καὶ Böckler καὶτοῦ Fritze 4).

« Τοιοῦτον ὂν τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Παπαμάρκου δὲν ἐπιτυγχάνει οὐδ' αὐτὸν τὸν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν διὰ τῶν 12 αὐτοῦ κεφαλαίων ».

1) Δικαιογένης, ἀπ. 5, ἔκδ. Nauck σελ. 602.

2) Ὅμηρος Ὀδύσ. ι 34. Περὶ τῆς πρὸς τοὺς γονεῖς εὐσεβείας τῶν τέκνων ἀκριβέστερον ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας. Ἴδε καὶ ἀν. σελ. 455 καὶ ἑξ.

3) Πλούταρχος, Πότερα κτλ. 959 F: Οἱ Πυθαγορικοὶ τὴν πρὸς τὰ θηρία πραότητα μελέτην ἐποιήσαντο πρὸς τὸ φιλάνθρωπον καὶ τὸ φιλοίκτιρμον. Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Πορφύριος, περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων 3, 20. Ἴδ. καὶ ἀνωτ. σελ. 442-449.

4) *Gabriel - Supprian*, D. Leseb. Ausg. B, I Theil, Mittelstufe, 1894, σελ. 18, ἀρ. 35. — Wetzel - Schumann, Ausg. A. Berlin, 1894, I Theil, Vorstufe, σελ. 218, ἀρ. 159. — *Niedergesäss*, D. Leseb. 2 Schulj. 42 Aufl. 1893, σελ. 49, ἀρ. 66. — *Hansen*, D. Leseb. I Theil, 2 Aufl. 1886, σελ. 98, ἀρ. 160. — *Böckler - Fritze*, D. Leseb. für die Mittelstufe der Volkschul. 1874, σελ. 60, ἀρ. 57.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Οὐδὲν θαυμαστόν.. οἱ αὐτοὶ κατήγοροι καὶ δικασταὶ ἦτε» 1).

«Καὶ ἂν δὲ πρὸς στιγμὴν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐπιδιωχθεὶς σκοπὸς ἐπετυγχάνετο, πάλιν τὸ Ἀναγνωσματάριον θὰ ἦτο κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἀνάξιον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τὸ κύριον ἀνάγνωσμα τῶν Ἑλληνοπαίδων».

Αὕτη εἶνε ἡ γνώμη τῶν ἡμετέρων κ.κ. κριτῶν. Τῶν δὲ Γερμανῶν αὕτη:

«**Diese Lesebücher bedeuten einen grossen Fortschritt der für die Jugend bestimmten Lernmittel**». Ὅ ἐστι: «**Τὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου ἀποτελοῦσι μέγαν πρὸς τὰ πρόσω σταθμὸν τῶν διὰ τὴν τρυφερὰν νεότητα καθωρισμένων διδακτικῶν μέσων!**» 2).

«Οἱ δύο φωτοβόλοι ἀστέρες, οἵτινες ὀφείλουσι νὰ φωτίζωσι τὴν ὁδὸν ὑγιοῦς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρίς, διὰ τὸν συγγραφέα τοῦ κρινομένου Ἀναγνωσματαρίου — καὶ τὸ λέγομεν μετ' ἐνδομύχου ἡμῶν λύπης εἶνε ἐσβεσμένοι — Ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ βιβλίου τούτου τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη, ὅπερ εἶνε ἡ βάσις τῆς γνησίας δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ κρηπὶς τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου. Οὐδ' αὐτὴ κἂν ἡ γλυκεῖα λέξις πατρὶς ἀπαντᾷ δυστυχῶς ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ· διὸ καὶ ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐννοήσῃ τις ἐκ μόνου τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ, ἐὰν ἐγράφη δι' Ἑλληνόπαιδας».

Ἐν θηρίοις δὲ καὶ πιθήκοις ὄντα δεῖ
εἶναι πίθηκον· ὦ ταλαιπώρου βίου 3).

---

1) Λουκιανός, ὑπὲρ τῶν εἰκόνων 15, σελ. 493.

2) *Pädagogische Rundschau*, 11 Heft, 1 November, 9 Jahrgang, Wien, 1895, σελ. 397.

3) Ἀπολλόδωρος ὁ κωμικός, ἀπόσπ. 1, Kock, τόμ. 3, σελ. 269. — Περὶ **τῆς ἀναισχύντου ψευδολογίας** τῶν ἡμετέρων κριτῶν, ταῦτα διισχυριζομένων, καὶ περὶ τῆς ἀγοραίας καὶ ἀγυρτικῆς τῆς φιλοπατρίας ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς ἐκδοχῆς ἐγένετο ἤδη ὁ προσήκων λόγος ἐν τῷ β'. κεφαλαίῳ τοῦ Α'. μέρους τῆς πραγματείας ταύτης, σελ. 45 - 59.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ γλῶσσα.

Ἡ γλῶσσα πρέπουσα καὶ ἁρμόζουσα πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν νεαρῶν παιδίων. — Πάντοτε ὅμως εὐγενὴς καὶ τὸν Ἑλληνικὸν τύπον διασώζουσα. — Ἡ γλῶσσα ἐκ τῶν γενικῶν καὶ συγκεχυμένων ἐπὶ τὰ ὡρισμένα καὶ τὰ καθ' ἕκαστον. — Ἡ φράσις τῶν Αἰσωπείων μύθων ἁπλουστέρα καὶ ἀνεπιβούλευτος καὶ δεινότητος ἁπάσης καὶ περιοδικῆς ἀπαγγελίας ἀπηλλαγμένη, ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὁμιλίας ἐξαλάττουσα.

Καὶ ἐξακολουθοῦσι γνωμοτυποῦντες οἱ κ.κ. κριταί.

«Ἂν καὶ περιττὴ μετὰ τὰ ἐκτεθέντα καθίσταται ἡ ἐξέτασις τοῦ ἀναγνωσματαρίου τούτου καὶ ὑπὸ ἔποψιν γλώσσης, διότι καὶ ἀρίστη ἐὰν ἦτο ἡ γλῶσσα, πάλιν τὸ περιεχόμενον δὲν θὰ ἔπαυεν ὂν τοιοῦτον, οἷον ἀνωτέρω ἐχαρακτηρίσαμεν αὐτό, ἐκτίθεμεν ὅμως ἐφεξῆς μετὰ συντομίας καὶ τὴν περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τούτου ἡμετέραν κρίσιν. — Ὡς γνωστὸν ἡ γλῶσσα, τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου ὀφείλει νὰ εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μαθητῶν. Διὸ καὶ ἄλλη μὲν εἶνε ἡ γλῶσσα ὡς πρὸς τὴν πυκνότητα τῶν νοημάτων καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς φράσεως ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει, ἄλλη δὲ ἐν τῇ ἀνωτάτῃ, βαθμιαίως μεταβαίνουσα ἀπὸ ἐκείνης εἰς ταύτην. Ἡ γλῶσσα ὅμως τοῦ ὑπὸ κρίσιν Ἀναγνωσματαρίου δὲν προσαρμόζεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μαθητῶν ἑκάστης τάξεως».

Αὕτη εἶνε ἡ γνώμη τῶν ἡμετέρων κριτῶν. Τῶν δὲ Γερμανῶν αὕτη: Bei der Fülle neu antretender Ziele sind die Wiederholungen früherer sehr gering.. Aber auch **hier ist wieder Rücksicht auf den bedeutend erweiterten Gedankenkreis der vorgerückten Klasse inbezug auf Beispiele, Sprache und Behandlung genommen**». Ὅ ἐστιν «Σχετικῶς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν νέων παρουσιαζομένων — εἰς ἑκάστην δηλ. ἀνωτέραν τάξιν — ἠθικῶν ἰδεῶν αἱ ἐπαναλήψεις προτέρων εἶνε ἐλάχισται.. Ἀλλὰ καὶ **ἐνταῦθα λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ εὐρύτερος κύκλος τῶν ἰδεῶν τῶν μαθητῶν κατά τε τὰ παραδείγματα, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἔκθεσιν**» 1).

Ἀγροϊκος εἶναι προσποιεῖ πονηρὸς ὤν 2).

---

1) *Pädagogische Studien*, von Dr. W. Rein. Dresden, 1893, 14 Jahrgang, 3 Heft, σελ. 168.

2) Μένανδρος, ἀπ. 794, Kock τόμ. 3, σελ. 218.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Τ' ἀναγνωστικὰ βιβλία τοῦ κ. Παπαμάρκου φαίνονται.. ὅτι ἐπιμελοῦνται, πῶς μεταξὺ τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ καὶ τῆς γλώσσης τῶν γραφόντων λογίων νὰ ὀρύξωσι χάσμα καὶ καταστήσωσιν οὕτως εἰς τὸν λαὸν δύσκολον καὶ κατ' ἀκολουθίαν δυσάρεστον τὴν ἀνάγνωσιν βιβλίων γεγραμμένων ἐν καθαρευούσῃ ὁπωσδήποτε γλώσσῃ».

Ταῦτα εἶνε γεγραμμένα ἐν τῇ 19 σελίδι τῆς ἐκθέσεως τῶν ἡμετέρων κ.κ. κριτῶν. Ἐν δὲ τῇ 32 καὶ 29 ταῦτα· «Τὸν συγγραφέα (δηλ. ἐμὲ) ἐπαινοῦμεν διὰ τήν.. εὐγένειαν τῆς γλώσσης.. ἣν μεταχειρίζεται ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ αὐτοῦ . . καὶ ἥτις εἶνε ἡ γραφομένη ἀλλὰ πλέον τοῦ δέοντος δι' ἀναγνωστικὸν βιβλίον κεκαθαρμένη» 1).

Μάστιγος οὔσης ὅρκον οἰκέτῃ δίδως ; 2)

«Ἐνῷ δὲ καὶ ὁ ἀπαιδευτότατος των Ἑλλήνων λέγει· «μεγαλείτερός μου, ἀνώτερός μου», ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ἀναγνωσματαρίου οὐδὲ τὴν γενικὴν ταύτην ἀνέχεται».

«Ἐκ στόματος ἀφρόνων βακτηρία ὕβρεως· χείλη δὲ σοφῶν φυλάξει αὐτούς» 3).

«Διὰ τῶν Ἀναγνωστικῶν βιβλίων ὀφείλομεν προσέτι νὰ ἐθίσωμεν τοὺς παῖδας καὶ εἰς τὴν κυριολεξίαν καὶ τὴν ἀκριβολογίαν. Δυστυχῶς ὅμως καὶ περὶ τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ἀποδείκνυται λίαν ἀμελής. Διὰ τῶν τριῶν λέξεων καλός, κακὸς καὶ κάμνω ἀντικαθιστᾷ πληθὺν ἐπιθέτων καὶ ῥημάτων· (διαπρέπειν, εὐδοκιμεῖν, διακρίνεσθαι, παράγειν, μιμεῖσθαι, παρακινεῖν, ἀναγκάζειν, καθιστᾶν, ἔξοχος, ἀγαθός, βαθύς, ἀνώμαλος, δύσβατος, πηλώδης, στερεὸς κτλ). Διὰ τοῦ ἔρχομαι ἀντικαθιστᾷ ὁ συγγραφεὺς τὰ ῥήματα ἐπιστρέφω, ἀναβαίνω, ἀνέρχομαι κτλ. διὰ τοῦ ἐχάθη ἀντικαθιστᾷ τας εἰδικωτέρας ἐκφράσεις κατηναλώθη, κατασπαταλήθη κατησωτεύθη κτλ»!

Ταῦτα λέγουσιν οἱ ὄπισθεν τοῦ κ. Σιμοπούλου ὑποκρυπτόμενοι σο-

1) Καὶ ἀλλαχοῦ τῆς ἐκθέσεως αὐτῶν (σελ. 13) οἱ αὐτοὶ κ. κριταὶ περὶ τῶν ἐμῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων: «*Καὶ ὁ μὲν λόγος εἶνε λίαν ἐπιμεμελημένος καὶ ἀκριβής· ἡ δὲ ἑρμηνεία πλὴν τῆς ἐνιαχοῦ χρήσεως ἀρχαίων καὶ ἀκαταλήπτων τοῖς παισὶ καὶ τοῖς διδασκάλοις αὐτοῖς ὀνομάτων κατὰ τὰ ἄλλα εἶνε σαφής, εὔκολος ἄφθορος καὶ εὔστροφος*». — *Ἀριστοτέλης*, Μετὰ τὰ φυσικὰ 1062, 6, 33: Τό γε μὴν ὁμοίως προσέχειν ταῖς δόξαις καὶ ταῖς φαντασίαις τῶν πρὸς αὐτούς διαμφισβητούντων εὔηθες· δῆλον γὰρ τοὺς ἑτέρους αὐτῶν ἀνάγκη διαψεύσθαι. Αὐτόθ. 1085, 6, 36: Τὸ διαφωνεῖν αὐτοὺς περὶ τούτων — σημεῖον ὅτι τὰ πράγματα ταῦτα οὐκ ὄντα ἀληθῆ παρέχει τὴν ταραχὴν αὐτοῖς . .

2) Ἀπολλόδωρος ὁ κωμικός, ἀπ. 19, Kock, τόμ. 3, σελ. 288.

3) Παροιμίαι Σολομῶντος 14, 3.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φοὶ προκειμένου περὶ παιδαρίων ὀκταετῶν! Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης λέγει ταῦτα: «Ἀλλ' ὅμως ἐκ τῶν φαύλως μὲν γνωστῶν, αὐτῷ δὲ γνωστῶν, τὰ ὅλως γνωστὰ γνῶναι πειρατέον. — Δεῖ δὲ νομίζειν ἱκανοὺς εἶναι τοὺς ὅρους, ἐὰν ὦσι περὶ ἑκάστου μήτε ἀσαφεῖς μήτε ἀκριβεῖς. — Τὸ γὰρ ἀκριβὲς οὐχ ὁμοίως ἐν ἅπασι τοῖς λόγοις ἐπιζητητέον, ὥσπερ οὐδ' ἐν τοῖς δημιουργουμένοις . . Πεπαιδευμένου γάρ ἐστιν ἐπὶ τοσοῦτον τἀκριβὲς ἐπιζητεῖν καθ' ἕκαστον γένος, ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ πράγματος φύσις ἐπιδέχεται. — Ἐκ τῶν ἀσαφῶν μὲν φανερωτέρων δὲ γίνεται τὸ σαφὲς καὶ κατὰ τὸν λόγον γνωριμώτερον. — Πέφυκε δὲ ἐκ τῶν γνωριμωτέρων ἡμῖν ἡ ὁδὸς καὶ σαφεστέρων ἐπὶ τὰ σαφέστερα τῇ φύσει καὶ γνωριμώτερα· οὐ γὰρ ταὐτὰ ἡμῖν τε γνώριμα καὶ ἁπλῶς. διόπερ **ἀνάγκη** τὸν τρόπον τοῦτον προάγειν ἐκ τῶν ἀσαφεστέρων μὲν τῇ φύσει ἡμῖν δὲ σαφεστέρων ἐπὶ τὰ σαφέστερα τῇ φύσει καὶ γνωριμώτερα. ἔστι δ' ἡμῖν πρῶτον δῆλα καὶ σαφῆ τὰ συγκεχυμένα μᾶλλον· ὕστερον δ' ἐκ τούτων γίνεται γνώριμα τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ ἀρχαὶ διαιροῦσι ταῦτα. διὸ ἐκ τῶν καθόλου ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα δεῖ προιέναι. τὸ γὰρ ὅλον κατὰ τὴν αἴσθησιν γνωριμώτερον, τὸ δὲ καθόλου ὅλον τί ἐστιν· πολλὰ γὰρ περιλαμβάνει ὡς μέρη τὸ καθόλου. Πέπονθε δὲ ταὐτὸ τοῦτο τρόπον τινὰ καὶ τὰ ὀνόματα πρὸς τὸν λόγον· ὅλον γάρ τι καὶ ἀδιορίστως σημαίνει, οἷον ὁ κύκλος· ὁ δὲ ὁρισμὸς αὐτοῦ διαιρεῖ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα. Καὶ τὰ παιδία τὸ μὲν πρῶτον προσαγορεύει πάντας τοὺς ἄνδρας πατέρας καὶ μητέρας τὰς γυναῖκας, ὕστερον δὲ διορίζει τούτων ἑκάτερον» 1).

Τοῦτο εἶνε ἐκ τῶν στοιχειωδεστάτων παιδαγωγικῶν διδαγμάτων,

1) *Ἀριστοτέλης*, Μετὰ τὰ φυσικὰ 1029, 6, 10. — Ῥητορικὴ 1369, 6, 31. — Ἠθικὰ Νικομάχεια 1094, 6, 12 καὶ ἑξ. 23 καὶ ἑξ. — Περὶ ψυχῆς 413, α, 11. — Φυσικῆς ἀκροάσεως 184 α, 16. — Πρβλ. καὶ *Ἀριστείδου* τεχνῶν ῥητορικῶν Β'. Δ'. Γ'. ἔκδ. Walz. τόμ. 3, σελ. 436. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 532: Καὶ τὸ ἐν γένει δέ τι εἰπεῖν τοῦ κατ' εἶδος σεμνότερον, οἷον ἐν γένει *μή τι πάθῃ*· οὐ γάρ ἐστιν ὅμοιον κατ' εἶδος εἰπεῖν, μὴ *περιπαρῇ*, μὴ *ἀποσφαγῇ*, καὶ ἐν γένει συλλαβόντα τὰ πάντα ταῦτα ἑνὶ ὀνόματι εἰπεῖν *μή τι πάθῃ*. — *Γαληνός*, περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων, ἔκδ. Kühn τόμ. 5, σελ. 486· ἔκδ. Ivan. Müller, τόμ. 1, σελ. 468: Εἴτε δὲ *προσίεσθαι* λέγεις εἴτε *διώκειν* εἴτε *ἐφίεσθαι*, διαφέρει οὐδέν, ὥσπερ οὐδὲ εἰ βούλεσθαι ἢ ὀρέγεσθαι ἢ ἀντιποιεῖσθαι ἢ ἀσπάζεσθαι ἢ ἐπιθυμεῖν· ἡ γὰρ τῶν τοιούτων ὀνομάτων διαίρεσις οὐδὲν εἰς τὴν παροῦσαν σκέψιν ὀνίνησιν, ἀλλ' αὐτό τοὐναντίον ἄκαιρός τέ ἐστι καὶ τὴν περὶ τῶν πραγμάτων ζήτησιν εἰς τὴν περὶ τῶν ὀνομάτων ἀμφισβήτησιν ἀπάγει. *διὸ καὶ τεχνάζονταί τινες ἐξεπίτηδες ὑπὲρ τοῦ μηδὲν παρανθῆναι πρὸς ἕκαστον τῶν ὀνομάτων ἐνίστανται*».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γνωστότατον εἰς πάντας τοὺς μαθητὰς τῶν Διδασκαλείων καὶ τῶν φοιτώντων εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις αὐτοῦ ἀκόμη.

Ἀλλά:

«Ταὐτόν ἐστιν ὁδηγὸν τυφλὸν λαβεῖν καὶ σύμβουλον ἀνόητον» 1).

«Ἀντὶ τοῦ ἀπδεστάτου καὶ φορτικῶς ἐπαναλαμβανομένου μίαν φορὰν εἰς μία κτλ. ὡς ἐν σελ. 38. Μίαν φορὰν εἷς ὄνος εἶχε πατήσῃ ἓν καρφίον.. ἠδύνατο νὰ γράψῃ· ὄνος εἶχε πατήσῃ καρφίον — Ἐν σελ. 90· Μίαν φορὰν εἷς λέων ἐγήρασε καὶ.. ἠδύνατο νὰ γράψῃ λέων γηράσας — Ἐν σελ. 104 Μίαν φορὰν εἷς ἀετὸς ἐκάθητο ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν ἑνὸς βουνοῦ καὶ ἔβλεπεν.. ἠδύνατο νὰ γράψῃ· ἀετὸς καθήμενος ἐπὶ κορυφῆς βουνοῦ ἔβλεπε».

«Λοιδορεῖν πράγματα ἀνίατα καὶ πόρρω προβεβηκότα ἁμαρτίας οὐδαμῶς ἠδύ, ἀναγκαῖον δ' ἐνίοτ' ἐστίν» 2).

Μία τῶν ἀληθεστάτων παρατηρήσεων, ἃς τὸ πνεῦμα τὸ Ἑλληνικὸν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα εἶνε καὶ ἡ τοῦ Θουκυδίδου (2, 40, 3) αὕτη: «Ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει 3). Θὰ ἦτο δυνατὸν ἄνθρωπος, καὶ τὸν Αἴσωπον μόνον πεπατηκώς, νὰ γράψῃ τοιαῦτα περὶ τοῦ ὕφους τῶν Αἰσωπείων μύθων καὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν; Καὶ τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας ἂν διεφύλλιζε, καὶ τὸ πρῶτον ἀναγνωστικὸν βιβλίον τῶν σοφῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν ἐὰν ἔβλεπε, θὰ ἐμάνθανε τὸ ὀρθὸν ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ θὰ ἀπετρέπετο ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκθεατρισθῇ ὡς συρφετώδης τις ἀποχειρωβίωτος γράφων ὅσα ἀνωτέρω κατάκεινται ἀναγεγραμμένα.

Λέγει ὁ Ἑρμογένης: «Τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ μύθου βούλονται περιόδων ἀλλοτρίων εἶναι τῆς γλυκύτητος ἐγγύς». — Λέγει ὁ Θέων: Ἐν δὲ τοῖς μύθοις ἁπλουστέραν τὴν ἑρμηνείαν εἶναι δεῖ καὶ προσφυῆ καὶ ὡς δυνατὸν ἀκατάσκευον καὶ σαφῆ». — Λέγει ὁ Νικόλαος: «Δεῖ τὴν τοῦ μύθου φράσιν ἁπλουστέραν εἶναι καὶ ἀνεπιβούλευτον καὶ δεινότητος ἁπάσης καὶ περιοδικῆς ἀπαγγελίας ἀπηλλαγμένην.. καὶ μάλιστα ὅταν ἐξ ἀλόγων ζώων ὁ μῦ-

1) Πλούταρχος, Λείψανα συγγραμμάτων ἀδήλων 20, ἔκδ. Βερναρδάκη, τ. 7, σ. 154.
2) Πλάτων, Νόμοι 660 C.
3) Καὶ ὁ Λουκιανὸς ἐν Νιγρίνῳ, σελ. 38: Τοῦ Θουκυδίδου λέγοντος, ὅτι ἡ ἀμαθία μὲν θρασεῖς, ὀκνηροὺς δὲ τὸ λελογισμένον ἀπεργάζεται.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θος ὑπάρχει συγκείμενος. Ταύτῃ τοι ἁπλούστερον αὐτὸν εἶναι δεῖ, ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὁμιλίας ἐξαλλάττοντα» 1).

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων πρέπει νὰ εἶνέ τις εἰς τὸν ἔσχατον βαθμὸν ἀπαίδευτος, ἵνα περὶ μύθων προκειμένου, γράψῃ «Λέων γηράσας — ἀετὸς καθήμενος ἐπὶ κορυφῆς βουνοῦ ἔβλεπεν», ὅπως ἀπαιτοῦσιν οἱ διὰ τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ ληροῦντες.

Ὕειον θηρίον δὲ ἐν ἀμαθείᾳ μολυνόμενον πρέπει νὰ εἶνέ τις, ἵνα γράψῃ τὰ ἐνταῦθα γεγραμμένα: «Ἀντὶ τοῦ ἀηδεστάτου καὶ φορτικῶς ἐπαλαμβανομένου μίαν φοράν, εἷς, μία κτλ. ὡς Μίαν φορὰν εἷς ὄνος — Μίαν φορὰν εἷς λέων — Μίαν φορὰν εἷς ἀετός», ἀφοῦ οἱ μὲν τεχνογράφοι κηρύττουσιν ὅτι ὁ μῦθος πρέπει νὰ εἶνε ἁπλούστατος, «ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὁμιλίας ἐξαλλάττων» 2), οἱ δὲ σοφοὶ συγγραφεῖς τῶν Ἑλληνικῶν Γραμματολογιῶν χαρακτηρίζουσι τὸν τύπον τοῦτον τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ μύθου «μίαν φορὰν εἷς» κτλ. ὡς σύμφυτον τρόπον τινὰ μετὰ τοῦ μύθου 3), οἱ δὲ ἐν τοῖς βιβλίοις ἀναγράψαντες μύθους, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους μέχρι τοῦ Grimm καὶ τοῦ Jacobs, δὲν ἀπέκρουσαν τὸν «ἀηδέστατον καὶ φορτικώτατον» τοῦτον τύπον τῆς εἰς τοὺς μύθους εἰσαγωγῆς 4), καὶ τὰ παιδάρια τῶν σοφῶν ἐθνῶν οὐχὶ σπα-

1) *Ἑρμογένης*, Προγυμνάσματα 1, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 15. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 4. — *Θέων*, Προγυμνάσματα 2, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 175. Spengel, τόμ. 2, σελ. 74. — *Νικόλαος*, Προγυμνάσμ. 1. ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 454. Ἴδ. καὶ ἀνωτέρω σελ. 293-294.

2) Νικόλαος, ἔνθ. ἀνωτ.

3) Bergk, Griechische Litteraturgeschichte, Berlin 1872, τόμ. 1, σελ. 380: Wie die Volksmässige Erzählung feste Formen liebt, so wurde auch hier die einzelne Fabel meist *mit einer bestimmten Wendung eingeleitet.*

4) *Πλάτων*, Πρωταγόρας 320 C: Ἦν ποτε χρόνος, ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν. — Φαῖδρος 237 B: Ἦν οὕτω δὴ παῖς, μᾶλλον δὲ μειρακίσκος· τούτῳ δ' ἦσαν ἐρασταὶ πάνυ πολλοί. — *Ἀριστοφάνης*, Σφῆκες 1182: Οὕτω ποτ' ἦν μῦς καὶ γαλῆ. Αὐτόθ. 1434: Ἐν Συβάρει γυνή ποτε κατέαξ' ἐχῖνον. Αὐτόθ. 1445: Αἴσωπον οἱ Δελφοί ποτε . . | φιάλην ἐπῃτιῶντο κλέψαι τοῦ θεοῦ· | ὁ δ' ἔλεξεν αὐτοῖς ὡς ὁ κάνθαρός ποτε κτλ. Εἰρήνη 133: Κατ' ἔχθραν ἀετοῦ πάλαι ποτὲ εἰς θεοὺς κάνθαρος κτλ. Λυσιστράτη 781: Μῦθον βούλομαι λέξαι τιν' ὑμῖν, ὅν ποτ' ἤκουσ' | αὐτὸς ἔτι παῖς ὤν. | οὕτως ἦν ποτε νέος Μελανίων τις, ὃς | φεύγων γάμον ἥκετο εἰς ἐρημίαν | κἀν τοῖς ὄρεσιν ᾤκει. Αὐτόθ. 805: Κἀγὼ βούλομαι μῦθόν τιν' ὑμῖν ἀντιλέξαι | τῷ Μελανίωνι. | Τίμων ἦν τις ἀΐδρυτος ἀδάτοις ἐν | σκώλοισι τὰ πρόσωπα περιειργμένος, | Ἐρινύος ἀπορρώξ. — *Θεόκριτος*, Θαλύσια 7, 1: Ἦς χρόνος ἀνίκ' ἐγώ τε καὶ Εὔκριτος εἰς τὸν Ἄλεντα | εἴρπομες ἐκ πόλιος κτλ. — *Καλλίμαχος* (παρὰ Κλήμεντι τῷ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νίως ἐν «τῷ ἀνδεστάτῳ καὶ φορτικωτάτῳ» τούτῳ τύπῳ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις τὰ μυθικὰ ἀναγινώσκουσιν 1).

«Ἀλλὰ καὶ ὀρθογραφικὰ σφάλματα δὲν ἐλλείπουσιν ἀπὸ τοῦ κρινομένου βιβλίου καὶ παντοῖα ἄλλα γλωσσικὰ ἁμαρτήματα περί τε τὸν τονισμὸν καὶ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν συνδέσμων, τῶν ἐγκλίσεων, τῶν χρόνων κτλ.».

«Ἀπρεπῆ τὰ τοιαῦτα πολλῶν ἐναντίον λέγειν ἄλλως τε καὶ τηλικούτῳ» 2).

«Πάντα ὅμως τ' ἀνωτέρω ἁμαρτήματα καθιστῶσι τὸ βιβλίον καὶ ὑπὸ ἔποψιν γλώσσης ἀνάξιον εἰσαγωγῆς εἰς τὰ δημοτικὰ ἡμῶν σχολεῖα».

«**Ποίει ἃ κρίνεις εἶναι καλά, κἂν ποιῶν μέλλῃς ἀδοξήσειν· φαῦλος γὰρ κριτὴς καλοῦ πράγματος ὄχλος**» 3).

Ἀλεξανδρεῖ, Στρωματ. ἔκδ. Potter, σελ. 597): Ἦν κεῖνος οὐνιαυτός, ᾧ τό τε πτηνὸν κτλ. — *Ἀχιλλεὺς ὁ Τάτιος*, τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα 2, 11: Ἦν γὰρ χρόνος ὅτε τῆς πορφύρας ὁ κόσμος ἀνθρώποις ἀπόρρητος ἦν· μικρὸς δ' αὐτὴν ἐκάλυπτε κόχλος ἐγκύκλῳ μυχῷ. — *Σχολιαστὴς Ἀριστοφάνους* ἐν Σφηξὶν 1182: Πρὸς τὴν συνήθειαν ὅτι τὸν μῦθον προέταττον οὕτως, οἷον, ἦν οὕτω ποτὲ γέρων καὶ γραῦς. — *Grimm* (παρὰ Rein «Das erste Schuljahr, Dresden 1885, σελ. 65-76): Die Sterunthaler: Es war einmal ein kleines Mädchen κτλ. — Der süsse Brei: Es war einmal ein kleines, armes Mädchen, das wohnte κτλ.— Der Wolf und die Sieben jungen Geislein: Es war einmal ein alte Geis, die hatte κτλ. Fundevogel: Es war einmal ein Förster, der ging κτλ. — *Jacobs*, (ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Gabriel, (Ausg. B. I Theil, 1874, σελ. 60, ἀρ. 100): Das Kind unter den Wölfen: Auf den Riesengebierge lebte ein mal eine arme Frau κτλ. κτλ.

1) *Gabriel Supprian*, Deuts. Lesebuch, Ausg. B, I. Theil, 1874, σελ. 60, ἀριθ. 100, σελ. 61, ἀριθ. 101. σελ. 63, ἀριθ. 102. σελ. 144, ἀριθ. 219. σελ. 149, ἀριθ. 225. — *Deutsches Lesebuch herausg. v. einer Kommission der Schuldirectoren Leipsigs* II Stufe, 1894, σελ. 25, ἀριθ. 40. σελ. 146, ἀριθ. 186. — *Erkelenz*, Deuts. Lesebuch für höhere Mädchenschulen, 2 Ausg. Köln 1891, σελ. 57, ἀριθ. 52. — *Rrünnert*, zweites Schul-und Bildungsbuch, elfte Aufl. Rudolstadt, 1893, σελ. 52, ἀριθ. 91. σελ. 53, ἀριθ. 92. — *Hansen*, Deutsches Leseb. I Theil, 21 Auf. Leipzig 1886, σελ. 13, ἀριθ. 29. σελ. 78, ἀριθ. 131. — *Haesters*, Deuts. Lesebuch für die Mittelklasse der Volksschule, 18 Aufl. Essen 1894, σελ. 12, ἀριθ. 12. σελ. 15, ἀριθ. 15. σελ. 26, ἀριθ. 9. σελ. 88, ἀριθ. 24.

2) Πλάτων, Παρμενίδης 136 D.

3) Πυθαγόρας, Δημοφίλου γνῶμαι Πυθαγορικαὶ 35, Mullach Fragm. Philos. Graec. τόμ. 1, σελ. 499 α.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δ΄ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Τι δεῖ ἀσκεῖν καὶ μανθάνοντα πράγματα ἔχειν;.. Σωφροσύνην καὶ κοσμιότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν καὶ εὐταξίαν καὶ ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν καὶ φιλοτιμίαν.. ταῦτα γὰρ πάντα ἄξια λόγου Ἕλλησιν.

(Πλάτων, Ἀλκιβιάδης 119 Β–124 Ε).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ λέξις ἐν γένει.

Εἰσαγωγή. — Τὸ περιεχόμενον ἐν γένει. — Οἱ Ὁμηρικοὶ καὶ Ἡσιόδειοι μῦθοι. — Τῶν διδασκαλικῶν λόγων κατὰ τὸ δυνατὸν διάπτυξις. — Τὸ ἐν τῇ ποιήσει παιδευτικὸν στοιχεῖον. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ πατέρες καὶ ἡγεμόνες τῆς σοφίας καὶ παιδευταὶ τοῦ ἔθνους. Ἀποστοματισμὸς τῶν ποιημάτων. Ἡ ἐν τοῖς ποιηταῖς παιδεία τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλληνοπαίδων. — Τὸ πραγματογνωστικὸν καὶ φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον· ἡ ποσότης αὐτοῦ. — Κατὰ τὰς ἐκφράσεις ζώων καὶ φυτῶν καὶ τῶν τοιούτων ἡ διήγησις ἔστω λεπτομερής, ἐναργῶς καὶ σχεδὸν ὑπ' ὄψιν φέρουσα τὰ ἐκφραζόμενα. Τὰ παραδείγματα κατὰ ταύτας. — Τὰ βέλτιστα ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτατα οὐδὲ τὰ μήκη τιμητέον. — Τῆς ἐναργείας καὶ τῆς λογικῆς ἀνελίξεως ἕνεκα ἔστιν ὅτε ἀναγκαία ἡ διλογία. — Διὰ τὸ σαφῶς εἰπεῖν μήκους δεόμεθα. — Ἡ ἐν τῷ λόγῳ δύναμις τῶν σχημάτων, τῆς ταυτολογίας, τῆς ἀποφάσεως καὶ καταφάσεως, τῆς ἀντιθέσεως, τῆς παλλιλογίας ἢ ἀναδιπλώσεως καὶ τοῦ λέγειν τὸ αὐτὸ διανόημα θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς. — Δὶς καὶ τρὶς τὸ καλὸν τό δὲ κακὸν οὐδ' ἅπαξ. — Λόγου μέγεθος οὐχ ὕψει οὐδὲ μήκει κρίνεται ἀλλὰ δόγμασιν.

Κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀναγνωσματαρίου τῆς τετάρτης τάξεως νομίζει τις ὅτι εὑρίσκεται ἐν καπηλείῳ ἐν τῷ μέσῳ ἀποχειροβιώτων, ἀτάσθαλα περὶ ῥυπαρὰν τράπεζαν ληρούντων.

Ποῦ ἐκρύπτετο τόση παχυλὴ ἀμάθεια, τόσον καπηλικὸν φρόνημα, τόση ἀλλοφροσύνη! Χάριν μελετῶν κοινωνικῶν, χάριν μελετῶν ψυχολογικῶν ἀξίζει ὄντως τὸν κόπον νὰ ῥίψωσιν ἓν βλέμμα οἱ παρ' ἡμῖν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λόγιοι εἰς τὴν ἐν ταῖς ἐκθέσεσι τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τοῦ 1894 ἔκθεσιν, τὴν φέρουσαν ὑπογραφὴν «Κ. Ζησίου» 1), ἵνα ἴδωσιν εἰς τίνων χεῖρας δύναται ἔστιν ὅτε νὰ εἶνε παραδεδομένη ἡ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς γράμμασι παιδεία τῶν τέκνων ὑμῶν!

Λέγει ὁ κύριος οὗτος:

«Τὸ Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς τετάρτης τάξεως τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ὑπὸ Χαρισίου Παπαμάρκου ἐκ σελίδων τριακοσίων τριάκοντα πέντε συγκείμενον, διήρηται εἰς ἑπτὰ κεφάλαια ἐπιγραφόμενα Κακίαι διάφοροι, Ἀρεταὶ διάφοροι, Φιλοπατρία, Τὸ κακὸν τιμωρεῖται, τὸ ἀγαθὸν βραβεύεται, Ἑλληνικὴ μυθολογία, Ἑλληνικὴ φύσις, φαινόμενα φυσικά, Ὁ κόσμος. Περιέχει δὲ μύθους δεκατέσσαρας, διηγήσεις ἓξ, ἱστορικὰ δεκαέξ, μυθολογικὰ δώδεκα, πραγματογραφίας καὶ περιγραφὰς εἴκοσι καὶ ὀκτώ, ποιήματα δέκα ἑπτὰ καὶ μίαν ἠθικὴν διδασκαλίαν περὶ Θεοῦ· ἔχει δὲ καὶ πολλὰς δημώδεις παροιμίας μετά τε τοὺς μύθους καί τινας τῶν διηγήσεων».

Ἀποχειροβιώτων λῆροι!

Οὔτε τὰ ὀνόματα ἔχουσιν ἐπίφασίν τινα ἐπιστημονικότητος οὔτε τὰ πράγματα ἴχνος νηφαλιότητος. Οἱ ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένοι «μῦθοι» δὲν λέγονται «μῦθοι», λέγονται «Αἰσώπειοι μῦθοι» 2). Αἱ ἐνταῦθα ἀναγεγραμμέναι «διηγήσεις» δὲν λέγονται διηγήσεις, λέγονται «διηγήματα» 3). Τὰ ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένα «ἱστορικά»,

1) Ἐκθέσεις τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως, ἐν Ἀθήναις 1864, σελ. 23-32 καὶ ἰδίως ἐν σελ. 28-30.

2) Θέων, Προγυμνάσματ. 3, ἔκδ. Walz τόμ. 1, σελ. 172. Spengel τόμ. 2, σελ. 72: Μῦθός ἐστι λόγος ψευδὴς εἰκονίζων ἀλήθειαν, εἰδέναι δὲ χρή, ὅτι μὴ περὶ παντὸς μύθου τὰ νῦν ἡ σκέψις ἐστίν, ἀλλ' οἷς μετὰ τὴν ἔκθεσιν ἐπιλέγομεν τὸν λόγον, ὅτου εἰκών ἐστιν· ἔσθ' ὅτε μέντοι τὸν λόγον εἰπόντες ἐπεισφέρομεν τοὺς μύθους. καλοῦνται δὲ Αἰσώπειοι καὶ Λιβυστικοὶ ἢ Συβαριτικοί τε καὶ Φρύγιοι.. *Αἰσώπειοι δὲ ὀνομάζονται ὡς ἐπίπαν* — Ἑρμογένης, Προγυμνάσμ. 1, Walz τόμ. 1, σελ. 9. Spengel τόμ. 2, σελ. 3: Τὸν μῦθον πρῶτον ἀξιοῦσι προσάγειν τοῖς νέοις.. φαίνονται δὲ τούτῳ χρησάμενοι καὶ οἱ ἀρχαῖοι.. ὀνομάζονται δὲ ὑπὸ τῶν εὑρόντων οἱ μὲν Κύπριοι, οἱ δὲ Λιβυκοί, οἱ δὲ Συβαριτικοί, *πάντες δὲ κοινῶς Αἰσώπειοι λέγονται* — Νικόλαος ὁ σοφιστής, Προγυμνασμ. 1, ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 452: Καὶ τοῦτο δὲ γνῶναι καλόν, ὡς τοὺς *μύθους* οἱ μὲν *Αἰσωπείους* ὠνόμασαν, οἱ δὲ Συβαριτικούς.. *Αἰσωπείους τοὺς ἐξ ἀλόγων καὶ λογικῶν συγκειμένους.. εἰσὶ δέ τινες μῦθοι καὶ ἐκ θεῶν συγκείμενοι.* Ἰδ. καὶ Ἀφθόνιον ἐν Προγυμνάσμ. 1, Walz τόμ. 1, σελ. 59. Spengel τόμ. 3, σελ. 452.

3) Ἑρμογένης, Προγυμνάσματα 2, Walz τόμ. 1, σελ. 16. Spengel τόμ. 2, σελ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«μυθολογικά», δὲν λέγονται ἱστορικά, μυθολογικά, λέγονται διηγήματα ἱστορικά, διηγήματα μυθικά 1). Ἔπειτα ἐὰν οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ κ. κριτοῦ δὲν ἦσαν τεθολωμένοι, θὰ διέκρινον ὅτι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι δὲν εἶνε δέκα καὶ τέσσαρες, ἀλλὰ δέκα καὶ τρεῖς· τὰ μυθικὰ διηγήματα (τὰ «μυθολογικὰ» κατ' αὐτὸν) δὲν εἶνε δώδεκα ἀλλὰ δέκα· τὰ ἱστορικὰ διηγήματα δὲν εἶνε δέκα καὶ ἓξ, ἀλλὰ δέκα καὶ ἐννέα· αἱ πραγματογραφίαι καὶ αἱ περιγραφαὶ δὲν εἶνε εἴκοσι καὶ ὀκτώ, ἀλλὰ εἴκοσι καὶ ἓξ· τὰ ποιήματα δὲν εἶνε δέκα καὶ ἑπτά, ἀλλὰ δέκα καὶ ὀκτώ. Ἡ καλουμένη «ἠθικὴ διδασκαλία» πᾶν ἄλλο εἶνε ἢ διδασκαλία. Εἶνε ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας πασίγνωστος τοῦ Ἀριστοτέλους καλλιλογικὴ ἀπόδειξις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ 2)· τὰ ἐννέα δὲ πλασματικὰ ἢ βιωτικὰ διηγήματα διὰ λόγους φυσιολογικοὺς ἴσως ἔμειναν ὅλως ἀμνημόνευτα εἰς τὴν σοβαρὰν ταύτην ἔκθεσιν.

Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ κ. κριτής:

«Ἐν αὐτῷ εὐχαρίστως παρατηρεῖται ἡ ἀπηκριβωμένη τάξις, ἡ καλὴ καὶ καθαρὰ πανταχοῦ γραφὴ καὶ ἡ ὀλιγότης τῶν ἀνορθογραφιῶν».

«Ἡ ἄμπελος τρεῖς βότρυας φέρει· τὸν μὲν πρῶτον ἡδονῆς, τὸν δεύτερον μέθης, τὸν τρίτον ὕβρεως» 3).

Ὕβρις πρὸς τὴν λογικὴν εἶνε ἡ ἀοριστία τῆς ἐκφράσεως «ἀπηκριβωμένη τάξις». Ὕβρις πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν εἶνε ἡ ἀνάμιξις

4: Διαφέρει δὲ *διήγημα διηγήσεως*, ὡς ποίημα ποιήσεως· ποίημα μὲν γὰρ καὶ *διήγημα περὶ πρᾶγμα* ἓν, ποίησις δὲ καὶ *διήγησις περὶ πλείονα*, οἷον ποίησις ἡ Ἰλιὰς καὶ ποίησις ἡ Ὀδύσσεια, ποιήματα δὲ ἀσπιδοποιία, νεκυομαντεία, μνηστηροφονία. καὶ πάλιν *διήγησις μὲν ἡ ἱστορία Ἡροδότου, ἡ συγγραφὴ Θουκυδίδου, διήγημα δὲ τὸ κατ' Ἀρίονα, τὸ κατ' Ἀλκμαίωνα*. — Ἀφθόνιος ὁ Σοφιστής, Προγυμνάσματ. 2, Walz τόμ. 1, σελ. 60. Spengel τόμ. 2, σελ. 22: *Διήγημα.. διενήνοχε διηγήσεως, ὡς ποιήσεως ποίημα· ποίησις μὲν γὰρ πᾶσα ἡ Ἰλιάς, ποίημα δὲ ἡ τῶν Ἀχιλλέως ὅπλων κατασκευή.*

1) Ἑρμογένης, Προγυμνάσματ. 2, ἔνθ. ἀν: Εἴδη δὲ διηγήματος βούλονται εἶναι τέσσαρα· τὸ μὲν γὰρ εἶναι *μυθικόν*, τὸ δὲ πλασματικόν, ὅ καὶ δραματικὸν καλοῦσιν, οἷα τὰ τῶν τραγικῶν, τὸ δὲ *ἱστορικόν*, τὸ δὲ πολιτικόν. — Νικόλαος ὁ σοφιστής, Προγυμνάσμ. 2, ἔνθ. ἀνωτ: Τῶν διηγημάτων τὰ μέν ἐστι *μυθικά*, τὰ δὲ *ἱστορικά*, τὰ δὲ πλασματικά. Αὐτόθι 1: Εἰσὶ δέ τινες μῦθοι καὶ ἐκ θεῶν συγκείμενοι.. τούτους δέ τινες καὶ οὐδὲ μύθους, ἀλλὰ *μυθικὰ ἐκάλεσαν διηγήματα*. — Πρβλ. καὶ Κορνοῦτον, τέχνη ῥητορικὴ 54, ἔκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 363.

2) Ἀριστοτέλης, ἀπ. 14, σελ. 1476, α, 34.

3) Ἐπίκτητος, ἀπόσπ. 115.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐν κρίσει βιβλίων παιδαγωγικῶν τῆς ἰδιότητος «ἡ καλὴ καὶ καθαρὰ πανταχοῦ γραφή». Ὕβρις πρὸς τὴν ἠθικὴν τὸ μέμφεσθαί τινα ὡς «ἀνορθόγραφον» ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀποδείξεως.

«Ὑπερέχει δὲ καὶ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου, τούτου μάλιστα, κατὰ τὴν ἐπιμέλειαν περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης, τοῦ δευτέρου δὲ μόνου καθ' ὅτι περιέχει πολλὰ καὶ καλὰ ἄρθρα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς, ἐκλογὴν δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀξίαν λόγου ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας. Καὶ τίς μὲν ἡ ἀξία ἱστορικῶν διηγημάτων ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν μυθολογίαν τὴν Ἑλληνικὴν ἡ ἐπιτροπεία ἐπαινεῖ τὸν συγγραφέα τοῦ Ἀναγνωσματαρίου 1), διότι τὴν ὕλην τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἐζήτησε καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μύθῳ, τῷ καλλίστῳ καὶ χαριεστάτῳ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας πλάσματι. Ἤθελε δὲ συγχαρῇ αὐτῷ, ἂν ἡ ἐκλογὴ τῶν μύθων ἦτο ἐπιμελεστέρα, ἂν δηλ. ἀντὶ τῆς κοσμογονίας καὶ θεογονίας καὶ τοῦ Τυφῶνος καὶ τοῦ Πανὸς ἐγράφοντο ἄλλοι τινὲς τῶν χαριεστέρων, τῶν εἰς τοὺς ἥρωας μάλιστα ἀναφερομένων μύθων, καὶ ἂν ἐν συντόνῳ βραχυλογίᾳ παρετίθεντο».

«Ἁρμόττει δὲ γνωμολογεῖν ἡλικίᾳ μὲν πρεσβυτέροις, περὶ δὲ τούτων ὧν ἔμπειρός τίς ἐστιν, ὡς τὸ μὲν μὴ τηλικοῦτον ὄντα γνωμολογεῖν ἀπρεπές . . περὶ δ' ὧν ἄπειρος, ἠλίθιον καὶ ἀπαίδευτον» 2).

Ἐν πρώτοις ὁ κ. κριτὴς εἶχε τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν ὡς λόγιος ἀνὴρ νὰ εἴπῃ ἡμῖν **τοὺς λόγους,** ὧν ἕνεκα ἐκράτησε τὰ τόσον πολύτιμα καὶ τιμητικὰ αὐτοῦ τε καὶ τῶν λοιπῶν χρηστῶν καὶ μεμουσωμένων συντρόφων αὐτοῦ συγχαρητήρια πρὸς ἀναγνωσματαταριογράφον γράψαντα τοὺς Ἡσιοδείους καὶ Ὁμηρικοὺς μύθους περὶ τῆς κοσμογονίας καὶ θεογονίας καὶ τοῦ Τυφῶνος καὶ τοῦ Πανὸς καὶ οὐχὶ τινὰς τῶν ἐκ πάσης προελεύσεως μύθων «τῶν εἰς τοὺς ἥρωας μάλιστα ἀναφερομένων». Δεύτερον ὡς τίμιος ἄνθρωπος εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὀνομάσῃ ἕνα κἂν «τῶν εἰς τοὺς ἥρωας μάλιστα ἀναφερομένων μύθων χαριέστερον» τῶν ὑπ' αὐτοῦ ψεγομένων τούτων καὶ τρίτον ὡς γνωμολογῶν εἶχε τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν νὰ εἴπῃ τί εἰς τὸ πρεπωδέστερον τῶν τοιούτων μύθων θὰ συνέβαλλεν «ἡ ἐν

1) «Δέδοικα, μή τι παρ θεοῖς | ἀμβλακὼν τιμὰν πρὸς ἀνθρώπων ἀμείψω». Ἴβυκος ἀπόσπ. 24, ἔκδ. Bergk, τόμ. 3, σελ. 245.

2) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1315, α, 2.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συντόνῳ βραχυλογίᾳ παράθεσις αὐτῶν». Ταῦτα δὲ πάντα ἵνα μηδεὶς τολμήσῃ νὰ διανοηθῇ περὶ αὐτοῦ τὸ μυριάκις ἐνταῦθα καὶ πάντοτε πρεπόντως καὶ ἁρμοδίως ἀκουσθὲν τοῦ Δημοσθένους ἐκεῖνο: «Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν» 1).

Λέγει ὁ Bernardy: «Τὸ θεολογικὸν σύστημα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀναπτύσσεται ἐν τῇ θεογονίᾳ τοῦ Ἡσιόδου (στίχ. 453-480). Κορυφὴ τούτου εἶνε ὁ Ζεὺς καὶ ἡ δέσμευσις τῶν ἀχαλινώτων φυσικῶν δυνάμεων. Τὸ λαμπρότατον δὲ σημεῖον τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν ἡ κατὰ τοῦ Τυφῶνος καὶ τῶν Τιτάνων μάχη» 2).

Περὶ δὲ τῆς ἐξόχου παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν τοιούτων ἀριστουργημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος λέγουσιν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι: «Ἔστι παιδεία τις ἣν οὐχ ὡς χρησίμην παιδευτέον τοὺς υἱεῖς, ἀλλ' ὡς ἐλευθέριον καὶ καλήν . . Τὸ δὲ ζητεῖν πανταχοῦ τὸ χρήσιμον ἥκιστα πρέπει τοῖς μεγαλοψύχοις καὶ τοῖς ἐλευθέροις . . καὶ τἀναγκαῖα (δεῖ) καὶ τὰ χρήσιμα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ δεῖ μᾶλλον . . Οἱ νέοι μᾶλλον αἱροῦνται πράττειν τὰ καλὰ τῶν συμφερόντων· τῷ γὰρ ἤθει ζῶσι μᾶλλον ἢ τῷ λογισμῷ· ἔστι δὲ ὁ μὲν λογισμὸς τοῦ συμφέροντος, ἡ δὲ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ» 3). — Καὶ πάλιν: «Προσεκτικοὶ δὲ τοῖς μεγάλοις, τοῖς ἰδίοις, τοῖς θαυμαστοῖς τοῖς ἡδέσιν . . τὸ δὲ θαυμαστὸν ἡδύ . . διὸ δεῖ ἐμποιεῖν ὡς περὶ τοιούτων ὁ λόγος» 4). — Πᾶν δὲ τὸ σύνηθες μικροπρεπές, διὸ καὶ ἀθαύμαστον . . Μεγαλεῖον δέ τί ἐστι καὶ ἡ ἀλληγορία . . ὃ δὲ σαφὲς καὶ φανερὸν καταφρονεῖσθαι εἰκός, ὥσπερ πρὸς ἀποδεδυμένους 5). — Τὸ μὲν ἄπταιστον οὐ ψέγεται, τὸ μέγα δὲ καὶ θαυμάζεται . . ἐπὶ μὲν τέχνης θαυμάζεται τὸ ἀκριβέστατον, ἐπὶ δὲ τῶν φυσικῶν ἔργων τὸ μέγεθος . . οὐ γὰρ εἰς πειθὼ τοὺς ἀκροωμένους ἀλλ' εἰς ἔκστα-

1) Δημοσθένης, πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1309.

2) Bernardy, Grundris der Griech. Litteratur. Halle 1877, τόμ. 2, μέρ. 1, σελ. 311. — Ἀκριβέστερον περὶ τῆς ὑψίστης *ποιητικῆς* καὶ *παιδευτικῆς* ἀξίας τῶν ὑπὸ τοῦ κ. κριτοῦ κατασυκοφαντουμένων ἐνταῦθα τεσσάρων *ὑψίστων* καὶ *παγκάλων ἀριστουργημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος* παρακατιὼν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

3) Ἀριστοτέλης, Πολιτικὰ 1338, α, 30. 1338, 6, 2. 1333, α, 1. Αὐτόθ. Ῥητορικὴ 1389, α, 34. Πρβλ. καὶ Πλάτωνα, Νόμ. 643 Ε.

4) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1415, 6, 1. 1460, α, 18. Πρβλ. αὐτόθ. 1371, α, 33. Μετὰ τὰ φυσικὰ 982, 6, 12.

5) Δημήτριος, Περὶ ἑρμηνείας 60. 99. 100, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 32 καὶ 47. ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 276 καὶ 284.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιν ἄγει τὰ ὑπερφυᾶ· πάντη δέ γε σὺν ἐκπλήξει τοῦ πιθανοῦ καὶ τοῦ πρὸς χάριν ἀεὶ κρατεῖ τὸ θαυμάσιον . . καθ' ὅσον οἷόν τε τὰς ψυχὰς ἀνατρέφειν πρὸς τὰ μεγέθη καὶ ὥσπερ ἐγκύμονας ἀεὶ ποιεῖν γενναίου παραστήματος . . Ἡ φύσις οὐ ταπεινὸν ἡμᾶς ζῶον οὐδ' ἀγεννὲς ἔκρινε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὡς εἰς μεγάλην τινὰ πανήγυριν, εἰς τὸν βίον καὶ εἰς τὸν σύμπαντα κόσμον, ἐπάγουσα θεατάς τινας τῶν ὅλων αὐτῆς ἐσομένους καὶ φιλοτιμοτάτους ἀγωνιστάς, εὐθὺς ἄμαχον ἔρωτα ἐνέφυσεν ὑμῶν ταῖς ψυχαῖς παντὸς ἀεὶ τοῦ μεγάλου καὶ πρὸς ἡμᾶς δαιμονιωτέρου . . καὶ εἴ τις περιβλέψοιτο ἐν κύκλῳ τὸν βίον, ὅσῳ πλέον ἔχει τὸ περιττὸν ἐν πᾶσι καὶ μέγα καὶ καλόν, ταχέως εἴσεται πρὸς ἃ γεγόναμεν. Ἔνθα φυσικῶς πως ἀγόμενοι μὰ Δία οὐ τὰ μικρὰ ῥεῖθρα θαυμάζομεν, εἰ καὶ διαυγῆ καὶ χρήσιμα, ἀλλὰ τὸν Νεῖλον καὶ Ἴστρον ἢ Ῥῆνον, πολὺ δ' ἔτι μᾶλλον τὸν Ὠκεανόν· οὐδέ γε τὸ ὑφ' ἡμῶν τουτὶ φλογίον ἀνακαιόμενον, ἐπεὶ καθαρὸν σώζει τὸ φέγγος, ἐκπληττόμεθα τῶν οὐρανίων μᾶλλον, καίτοι πολλάκις ἐπισκοτουμένων, οὐδὲ τῶν τῶν τῆς Αἴτνης κρατήρων ἀξιοθαυμαστότερον νομίζομεν, ἧς αἱ ἀναχοαὶ πέτρους τε ἐκ βυθοῦ καὶ ὅλους ὄχθους ἀναφέρουσι καὶ ποταμοὺς ἐνίοτε τοῦ γηγενοῦς ἐκείνου καὶ αὐτοῦ μόνον προχέουσι πυρός. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν τοιούτων ἁπάντων ἐκεῖν' ἂν εἴποιμεν, ὡς εὐπόριστον μὲν ἀνθρώποις τὸ χρειῶδες ἢ καὶ ἀναγκαῖον, θαυμαστὸν δ' ὅμως τὸ παράδοξον 1). — Ἔστι δὲ καὶ ἐν πράγμασι τὸ μεγαλοπρεπές, ἂν μεγάλη καὶ διαπρεπὴς πεζομαχία ἢ ναυμαχία ἢ περὶ οὐρανοῦ ἢ περὶ γῆς λόγος» 2).

Ὅτι δὲ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἀπαιτοῦντας ἐν τοῖς λόγοις «σύντονον βραχυλογίαν», ὡς ἀπαιτεῖ γνωμοτυπῶν ὁ ἡμέτερος κ. κρι-

1) Λογγῖνος, Περὶ ὕψους 36, 1. 3, 1. 4. 9, 1. 35, 2 καὶ ἑξ., ἔκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 1, σελ. 163. 106. 116. 161. Ἴδ. καὶ ἀνωτέρ. σελ. 151 καὶ 201.

2) Δημήτριος, περὶ Ἑρμηνείας 75, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 37. Spengel, τόμ. 3, σελ. 279. — Ἴδ. προσέτι καὶ Ἀριστοτέλ. Ῥητορ. 1371, α, 30. — Δημήτρ. περὶ Ἑρμην. ἔνθ. ἀν. 254. 283, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 106 καὶ 115. Spengel, τόμ. 3, σελ. 317 καὶ 322. — Λογγῖνος, ἔνθ. ἀνωτ. 15, 11. ἔκδ. Spengel, τόμ. 1, μέρ. 2, σελ. 135. — Περὶ δὲ τοῦ Τυφῶνος ἰδίᾳ ἴδ. Αἰσχύλ. Προμηθ. 351 καὶ ἑξ. Πίνδαρ. Πυθιονικ. 1, 15-29. Πλάτων, Φαῖδρ. 230 Α. Πλούταρχ. πρὸς Κολώτην 1119 Β. Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδ. κεφ. 45 καὶ 55.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τής, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀποκαλεῖ **ἠλιθίους** καὶ **γελοίους** εἶνε γνωστὸν ἐκ τῶν πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ τῆς πραγματείας ταύτης ἀναγραφέντων. Ἐνταῦθα εὔκαιρον νὰ ὑπομνησθῶσι μόνον τὰ τοῦ Σιμπλικίου καὶ Ἀριστοτέλους καὶ Εὐριπίδου τάδε: Καὶ εἰσὶ μὲν οἱ λόγοι σαφεῖς· οὐ χεῖρον δὲ ἴσως, **κατὰ τὸ δυνατὸν διαπτύσσειν** αὐτούς· ὅ τε γὰρ γράφων συμπαθέστερός τε ἅμα πρὸς αὐτοὺς γενήσεται καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῶν κατανοητικώτερος καὶ τῶν φιλομαθῶν οἱ πρὸς λόγους ἀσυνηθέστεροι, ἴσως ἔξουσί τινα χειραγωγίαν ἐκ τῆς ἑρμηνείας αὐτῶν 1). — Μᾶλλον δὲ σαφὲς ἔσται τὸ λεγόμενον διὰ πλειόνων ῥηθὲν 2). — Τὰ μακρὰ τῶν σμικρῶν λόγων | ἐπίπροσθέν ἐστι καὶ σαφῆ μᾶλλον κλύειν» 3).

«Καὶ ταῦτα μὲν μικρὰ εἶναι καὶ διορθωτέα σφάλματα, ἀλλὰ μέγιστα νομίζομεν τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τούτου ἁμαρτήματα τὴν γλισχρότητα τῆς ἐκ τῶν ποιημάτων πνευματικῆς τροφῆς.. Ἔπρεπε πολλῷ πλείονα νὰ παραταχθῶσιν· διότι ὁ κ. συγγραφεύς, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, γνωρίζει βεβαίως ἡλίκην ἔχουσι τὰ καλὰ ποιήματα ἠθοποιὸν δύναμιν. Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος τῶν καλῶν χρόνων ἐπαιδεύθη, ὡς εἶνε πασίγνωστον, διὰ τῶν ποιητῶν μάλιστα· διότι ἐν αὐτοῖς εὕρισκον ἀκόπως ὠφέλιμα διὰ τὸν βίον διδάγματα. Ἐν τοῖς σχολείοις σχεδὸν μόνον ποιηταὶ ἐδιδάσκοντο καὶ ὁ γραμματιστὴς ἐκ ποιητῶν ἀπεστομάτιζε τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας παῖδας φέρων εὐχερῶς οὕτως εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν μεγάλων τῆς πατρίδος πνευμάτων τοὺς μαθητάς, οἵτινες ἐμνημόνευον τῶν ποιημάτων καθ' ὅλον τὸν ἔπειτα βίον (ὥρα ἀπ. ἐκ τοῦ Λίνου τοῦ Ἀλεξ. παρὰ Kock comicorum Atticorum Fragmenta II σελ. 345. Πλ. Πολιτ. Β' 363 Α καὶ ἐξ. Γ. 386 καὶ ἐξ. 407 Α. Πρωταγ. 339 Α καὶ ἐξ. Γοργίας 484 Β - C. Νόμων Ζ' 810 καὶ ἐξ. Λυκοῦργ. κατὰ Λεωκρ. 100, 102, 107. Διὸ δικαίως ὁ Ἀριστοφάνης (Βάτρ. 131) περὶ τῶν ποιητῶν λέγει «ὡς ὠφέλιμοι τῶν ποιητῶν οἱ γενναῖοι γεγένηται».

«Ἐν οἴνῳ μὴ πολυλόγει, ἐπιδεικνύμενος παιδείαν· θολερὰ γὰρ ἀποφθέγξῃ» 4).

Θολερὸν τὸ ἀπόφθεγμα ὅτι ἡ «ἀμελῶς γενομένη», ἐκλογὴ

1) Σιμπλίκιος, Ἐξήγησις εἰς τὸ Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον, προοίμιον, ἔκδ. Dübner, σελ. 2, στίχ. 24. Ἐκτενέστερον περὶ τοῦ αὐτοῦ ὁ ἴδιος ἐν κεφ. 33, Dübner, σελ. 112, στίχ. 41.

2) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1358, α, 9.

3) Εὐριπίδης, Ὀρέστης 640.

4) Ἐπίκτητος, ἀπόσπ. 116, ἔκδ. Dübner, σελ. 26 ἐν τέλει.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν μύθων εἶνε «μικρὸν καὶ διορθωτέον σφάλμα», ἂν ὄντως τοιαύτη ὑφίσταται, ὡς ἐν τῷ νῷ τοῦ κ. κριτοῦ ἐνδάλλεται. Εὐχερὲς πρᾶγμα εἶνε νὰ εὑρεθῶσιν ἀντὶ τῶν Ὁμηρικῶν καὶ Ἡσιοδείων μύθων «τῆς κοσμογονίας καὶ θεογονίας καὶ τοῦ Τυφῶνος καὶ τοῦ Πανός», τῶν ἀπαρεσκόντων εἰς τὸν χαρίεντα τοῦτον κύριον, «ἄλλοι τινὲς τῶν χαριεστέρων, τῶν εἰς τοὺς ἥρωας μάλιστα ἀναφερομένων μύθων»; Εὐχερὲς εἶνε νὰ εὑρεθῶσι ποιηταὶ τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου «χαριέστεροι»; Ἀλλ' ἀφοῦ εἶνε τόσον εὐχερές, διατί αὐτός, σιτιζόμενος ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ κριτὴς ὤν, δὲν ὑποδεικνύει τοὺς «χαριεστέρους» τούτους ποιητὰς καὶ τοὺς «χαριεστέρους τούτους μύθους, τοὺς εἰς τοὺς ἥρωας μάλιστα ἀναφερομένους»;

Θολερὸν τὸ ἀπόφθεγμα καὶ δεινῶς ἐωλοκρασίας ἀπόζον ὅτι ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ τῆς τετάρτης τάξεως «ἡ ἐκ τῶν ποιημάτων πνευματικὴ τροφὴ εἶνε γλίσχρα». 18 ὅλα ἔμμετρα ποιήματα τῶν ἐξοχωτέρων τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων ποιητῶν Α. Σούτσου, Ἀλ. Ῥαγκαβῆ, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, Ἀγγέλου Βλάχου, Καρασούτσα, Προβελεγγίου, 580 στίχους ἐν ὅλῳ ἀποτελοῦντα καὶ 32 καταλογάδην ποιήματα τῶν ἐξοχωτάτων πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ποιητῶν, Ὁμήρου, Ἡσιόδου, Πινδάρου, Ἀλκαίου, Ἀνακρέοντος, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου, Ἀριστοφάνους καὶ Schiller, σελίδας πλείστας πληροῦντα, νομίζω ὅτι εἰς πάντα θὰ ἐφαίνοντο ἀρκετά, πλὴν τῶν ἐχόντων τοὺς ὀφθαλμοὺς τεθολωμένους καὶ τῶν ἐχόντων «παλῷ σεσαγμένον τὸ κέαρ» καὶ μὴ αἰσθανομένων τὴν ποιητικότητα αὐτῶν.

Θολερὸν τὸ ἀπόφθεγμα ὅτι «ἡ πραγματογνωσία εἶνε δαψιλὴς καὶ δὴ καὶ μετὰ σπατάλης», προκειμένου περὶ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῆς τετάρτης τάξεως, διότι πᾶς ἀθόλωτος ὀφθαλμὸς καὶ τυχαίως ῥιπτόμενος ἐπὶ τοῦ πρώτου τυχόντος ἐπιστημονικοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἀναγνωσματαρίου τῆς τετάρτης τάξεως θὰ ἔβλεπεν ὅτι ἡ πραγματογνωσία εἶνε τὸ πλεῖστον τοῦ ὅλου βιβλίου, πᾶς δὲ νηφάλιος θὰ ἠδύνατο νὰ κάμῃ τὴν ἁπλῆν σκέψιν ὅτι ὅσον αὐξάνει ἡ πνευματικὴ δύναμις τῶν παίδων, τόσον πλειότερον πρέπει νὰ ὑποχωρῇ ἡ ἄσκησις τῆς φαντασίας καὶ νὰ προβαίνῃ ἡ ἄσκησις τῆς παρατηρητικῆς καὶ κριτικῆς δυνάμεως τοῦ παιδευομένου, καὶ πάντες, πλὴν τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ τραφέντων, γνωρίζουσι τὸ στοιχειωδέστατον τοῦτο τοῦ Πλάτωνος: «Μειράκια μὲν ὄντα καὶ παῖδας μειρακιώδη παιδείαν μετα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χειρίζεσθαι δεῖ.. προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας, ἐν ᾗ ἡ ψυχὴ τελειοῦσθαι ἄρχεται, ἐπιτείνειν τὰ ἐκείνης γυμνάσια» 1).

Θυλερὸν τὸ ἀπόφθεγμα ὅτι «τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων εἶνε καλὰ καὶ καλῶς ἔχουσιν ἐκλεχθῇ ὑπὸ τοῦ κ. συγγραφέως», διότι πᾶς ἀθόλωτον τὸν νοῦν ἔχων θὰ διέκρινεν ὅτι ὄχι τὰ πλεῖστα, ἀλλὰ πάντα, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως εἶνε «ποιήματα καλὰ καὶ καλῶς ἔχουσιν ἐκλεχθῇ» Ὅπως δὲ μὴ ἐπαναληφθῇ τὸ περὶ συκοφάντου χαρακτηριστικώτατον ἐκεῖνο καὶ μυριάκις ἐνταῦθα ἐπαναληφθὲν τοῦ Δημοσθένους, ὤφελεν ὁ μυκτὴρ οὗτος ὁ ἀττικὸς νὰ ὀνομάσῃ τοὐλάχιστον ἓν ποίημα «μὴ καλὸν καὶ μὴ καλῶς ἐκλεχθέν»· διότι πλὴν τῶν «ῥυπώντων καὶ αὐχμούντων καὶ τῷ βορβόρῳ χαιρόντων» 2), ὑπὸ πάντων τῶν λοιπῶν ὡς πρεπωδέστατα καὶ σφόδρα πρὸς παιδείαν τῶν νέων ἁρμόττοντα θεωροῦνται πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ποιήματα, ἅτινα εἶνε καταγεγραμμένα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ τούτῳ τῆς τετάρτης τάξεως ἀναγνωσματαρίῳ. **Κάλλιστα** εἶνε τὰ τῶν νέων Ἑλλήνων ποιητῶν «ἡ Δέσπω, τὸ δημῶδες — «ἡ κόρη τοῦ Ἰωάννου Γαλάτη» καὶ «ὁ Ἄθως» τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου — «ἡ σκλάβα» καὶ τὸ «νάνι-νάνι» τοῦ Βαλαωρίτου — «ἡ ἡρωὶς τῆς νήσου Λήμνου» τοῦ Προβελεγγίου — «τὸ ἐμβατήριον» καὶ «ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος» τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου — «αἱ χελιδόνες» τοῦ Ῥαφτοπούλου — «τὸ κρίνον» τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου — «τὸ ῥόδον» τοῦ Βικέλα — «ἡ χρυσαλλὶς» τοῦ Σκυλίτση — «ὁ Μάϊος» τοῦ Ὀρφανίδου — «εἷς ἓν ἄστρον» καὶ «τὸ στερέωμα» τοῦ Καρασούτσα — «ὁ Θεὸς» καὶ «Θεοῦ παρουσία» τοῦ Ῥαγκαβῆ **Ἄριστα** δὲ τὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν «ἡ κοσμογονία, ἡ θεογονία, ἡ Τιτανομαχία» τοῦ Ἡσιόδου — «ὁ Ὄλυμπος, ἡ τρικυμία, ὁ κῆπος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου, ἡ γῆ τῶν Κυκλώπων, ἡ θήρα τοῦ ἐν τῷ Παρνασσῷ κάπρου» τοῦ Ὁμήρου — «ὁ Μουσηγετης Ἀπόλλων, ὁ Πάν, αἱ Νύμφαι», τῶν Ὁμηρικῶν ὕμνων — «τὸ ἔαρ, ἡ ἔκρηξις Ἡφαιστείου» τοῦ Πινδάρου — «τὸ θέρος» τοῦ Ἀλκαίου — «τὸ ῥόδον» τοῦ Ἀνακρέοντος — «ὁ Κολωνὸς» τοῦ Σοφοκλέους — «τὰ ᾠδικὰ πτηνὰ» τοῦ Ἀριστοφάνους — «ἡ βασίλισσα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα»

1) Πλάτων, Πολιτεία 498 Β.

2) Ἀριστοτέλης, ἀποσπ. 1, 16, 100, ἔκδ. Rose, Lipsiae 1886, σελ. 98: Δεῖ γὰρ τὸν χαρίεντα μήτε ῥυπᾶν μήτε αὐχμεῖν μήτε βορβόρῳ χαίρειν καθ' Ἡράκλειτον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ὁ «βασιλόπαις τῶν Θηβῶν Μενοικεὺς» τοῦ Εὐριπίδου—«οἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου» καὶ «ὁ Δάμων καὶ ὁ Φιντίας» τοῦ Schiller.

Θολερὸν τὸ ἀπόφθεγμα ὅτι «ἐγὼ εἴπερ τις καὶ ἄλλος γνωρίζω βεβαίως ἡλίκην ἔχουσι τὰ καλὰ ποιήματα ἠθοποιὸν δύναμιν», διότι ἂν αὕτη ἦτο ἡ πεποίθησις τοῦ κ. κριτοῦ, τότε αὐτὸς γνωρίζων — κατὰ τὴν ἰδίαν ὁμολογίαν — ὀλιγώτερον ἐμοῦ ταῦτα μόνον παροινῶν ἠδύνατο νὰ γράψῃ «μέγιστα νομίζομεν τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τούτου ἁμαρτήματα τὴν γλισχρότητα τῆς ἐκ τῶν ποιημάτων πνευματικῆς τροφῆς» Ἂν δὲ ψευδόμενος λέγῃ ταῦτα, τότε μόνον καρηβαρῶν ἠδύνατο νὰ μὴ ἴδῃ τὸν τόσον πλοῦτον τῆς ποιήσεως, τὸν ὑπάρχοντα ἐν τῷ κατακρινομένῳ βιβλίῳ μου, καὶ μόνον τέλεον κραιπαλῶν ἠδύνατο τοῦ Βαλαωρίτου καὶ τοῦ Παράσχου καὶ τοῦ Ἀγγ. Βλάχου καὶ τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Σοφοκλέους νὰ προτιμήσῃ τὸν Φέρμπον καὶ τὸν Μαυρογιάννη καὶ τὸν Μαρτζώκην, εἰς οὓς προσήνεγκε τὸν στέφανον.

Θολερὸν τὸ ἀπόφθεγμα ὅτι «ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος τῶν καλῶν χρόνων ἐπαιδεύθη, ὡς εἶνε πασίγνωστον, διὰ τῶν ποιητῶν μάλιστα· διότι ἐν αὐτοῖς εὕρισκεν ἀκόπως ὠφέλιμα διὰ τὸν βίον διδάγματα». Δὲν ἐπαιδεύθη ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος, σοφολογιώτατε, διὰ τῶν ποιητῶν μάλιστα, «διότι ἐν αὐτοῖς εὕρισκεν ἀκόπως ὠφέλιμα διὰ τὸν βίον διδάγματα». Ὄχι! Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ δὲν ἦσαν τόσον εὐτελεῖς! Δὲν ἦσαν ἀπεζηραμμένοι τινὲς συλλογεῖς ξηρῶν «βιωτικῶν διδαγμάτων», ὅπως ἴσως δύνανται νὰ ἐνδάλλωνται εἰς στυγνάς τινας ψυχάς. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταί, καὶ μάλιστα οἱ ἐν τοῖς σχολείοις διδασκόμενοι καὶ ἀνὰ χεῖρας πάντων ὄντες, Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, ἦσαν διὰ τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κόσμον ἡ ἀκένωτος πηγὴ πάσης ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ πάσης ἀνθρωπικῆς παιδείας 1). Ἦσαν οἱ δαιμόνιοι καὶ θεῖοι κήρυκες τῆς ἐν ἀνθρώποις

1) *Ἡράκλειτος*, ἀπ. 95, Mullach τόμ. 1, σελ. 328: Ὅμηρος.. τῶν Ἑλλήνων σοφώτερος πάντων.. ἀρχηγὸς δὲ πάσης σοφίας (πρβλ. *Bernardy*, Grundr. Griech. Litt. §. 94, σημ. 3, τόμ. 2α, σελ. 80). — *Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς* πρὸς Γναῖον Πομπήιον Ἐπιστ. κ. 1: Ὅμηρος δι' ὃν ἥτε ἄλλη παιδεία πᾶσα παρῆλθεν εἰς τὸν βίον καὶ τελευτῶσα φιλοσοφία. — *Πολύβιος*, 34, 4, 4: Ὅμηρος.. τὴν γὰρ ἐκείνου ποίησιν φιλοσόφημα πάντας νομίζειν. — *Μάξιμος ὁ Τύριος* λόγ. 32, 2: τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου ἔπη.. Μοῦσα ἐνθεος.. ἀγαπᾶται αὐτῶν ἡ ἱστορία.. καὶ τὸ προσηνὲς τῶν ἐπῶν καὶ τὸ εὐανθὲς τῆς ἁρμονίας.. Ὅμηρος ἡγεμὼν τοῦ γένους τῆς φιλοσοφίας. — *Αὐτόθ.* 32, 4: Δοκεῖ μοι Ὅμηρος, φύσει τε κεχρημένος θειοτάτῃ καὶ φρονήσει δεινοτάτῃ καὶ ἐμπειρίᾳ πολυτροπωτάτῃ, φιλοσοφίᾳ ἐπιθέμενος δημοσιεῦσαι ταύτην τοῖς Ἕλ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀρετῆς 1), ἡ πηγὴ τῆς ἐν ἀνθρώποις μεγαλονοίας καὶ καλλιλογίας 2), καὶ ἡ πηγὴ πασῶν τῶν περὶ τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐθνικῶν ἀντιλήψεων 3). Ἦσαν οἱ σεμνοὶ διδάσκαλοι τῆς ἠθικῆς 4), οἱ χρηστοὶ σύμβουλοι εἰς τὸν βίον 5), οἱ προτρέποντες ἐπ' ἀρετήν 6), οἱ παιδεύοντες καὶ σωφρονίζοντες τὰ ἤθη 7), οἱ ἐξημεροῦν-

λησιν ἐν ἁρμονίᾳ τῇ τότε εὐδοκίμῳ, αὕτη δ' ἦν ἡ ποιητική.— *Αὐτόθ.* 32, 1 : Αὐτὸς δὲ — Ὅμηρος — τῇ ψυχῇ πανταχοῦ περιεφέρετο, πάντα ἐπεσκόπει ὅσα οὐρανοῦ κινήματα, ὅσα γῆς παθήματα, θεῶν βουλάς, ἀνθρώπων φύσεις, ἡλίου φῶς, ἄστρων χορούς, γενέσεις ζώων, ἀναχύσεις θαλάττης, ποταμῶν ἐκβολάς, τὰ πολιτικά, τὰ οἰκονομικά, τὰ πολεμικά, τὰ εἰρηνικά, τὰ γαμήλια, τὰ γεωργικά, τὰ ἱππικά, τὰ ναυτικά, τέχνας παντοίας, φωνὰς ποικίλας, εἴδη παντοδαπά, ὁλοφυραμένους, ἡδομένους, πενθοῦντας, γελῶντας, πολεμοῦντας, ὀργιζομένους, εὐχομένους, πλέοντας. Πρβλ. καὶ Πλούταρχ. περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὁμήρου κεφ. 72. 92. 161. 171. 213. 216. 218.

1) *Δίων ὁ Χρυσόστομος*, λόγ. 2, σελ. 78 καὶ 80 : Τὸν μὲν Ὅμηρον ἐνόμιζεν (ὁ μέγας Ἀλέξανδρος) *δαιμόνιον καὶ θεῖον τῷ ὄντι κήρυκα* τῆς ἀρετῆς .. τοὺς δ' ἄνδρας ἐκείνου ἀθλητάς τε καὶ ἀγωνιστὰς τῶν καλῶν ἔργων ἡγεῖτο — *Βασίλειος ὁ μέγας* Παραίνεσις πρὸς νέους, κεφ. 10 : Πᾶσα ἡ ποίησις τῷ Ὁμήρῳ ἀρετῆς ἐστιν ἔπαινος καὶ πάντα αὐτῷ πρὸς τοῦτο φέρει.

2) *Ἀριστοτέλης*, Ποιητικὴ 1459, 6, 12 : Οἷς ἅπασιν Ὅμηρος κέχρηται καὶ πρῶτος καὶ ἱκανῶς .. λέξει καὶ διανοίᾳ πάντας ὑπερβέβληκεν. *Αὐτόθ.* 1460, α, 6 : Ὅμηρος δὲ ἄλλα τε πολλὰ ἄξιος ἐπαινεῖσθαι καὶ δὴ καὶ ὅτι μόνος τῶν ποιητῶν οὐκ ἀγνοεῖ ὃ δεῖ ποιεῖν αὐτόν.— *Αὐτόθ.* 1459, α, 30 : Καὶ ταύτῃ θεσπέσιος ἂν φανείη Ὅμηρος παρὰ τοὺς ἄλλους.. ἔτι τὰς διανοίας καὶ τὴν λέξιν ἔχει καλῶς.— *Δίων ὁ Χρυσόστομος*, λόγ. 53, σελ. 274 : Ὁ μὲν Δημόκριτος περὶ Ὁμήρου φησὶν οὕτως· Ὅμηρος φύσεως λαχὼν θεαζούσης ἐπέων κόσμον ἐτεκτήνατο παντοίων· ὡς οὐκ ἐνὸν ἄνευ θείας καὶ δαιμονίας φύσεως οὕτω *καλὰ* καὶ *σοφὰ* ἔπη ἐργάσασθαι.

3) Bernardy, Grundriss der Griech. Litteratur, Halle 1876, erster Theil § 46, σελ. 253: *Charakteristisch, selbst im Kern abgerundet erscheinen die nationalen Ansichten jenes Zeitalters von menschlichen und göttlichen Dingen.*

4) *Διογένης Λαέρτιος* 2, 11 : Δοκεῖ δὲ πρῶτος ὁ Ἀναξαγόρας τὴν Ὁμήρου ποίησις ἀποφήνασθαι εἶναι περὶ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης.— *Πλάτων* Ἀλκιβιάδης Α. 112 Β : Ἀλλὰ περὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων .. ἀκήκοας γοῦν ἄλλων τε πολλῶν καὶ Ὁμήρου .. καὶ Ὀδυσσείας γὰρ καὶ Ἰλιάδος ἀκήκοας .. οὐκοῦν ταῦτα ποιήματά ἐστι περὶ διαφορᾶς δικαίων τε καὶ ἀδίκων. — *Στράβων* 1, 25 : Τὴν Ὁμήρου ποίησιν φιλοσόφημα πάντας νομίζειν.

5) *Ἰσοκράτης*, Πρὸς Νικοκλέα 23 c : Σημεῖον δ' ἄν τις ποιήσαιτο τὴν Ἡσιόδου καὶ Θεόγνιδος καὶ Φωκυλίδου ποίησιν· καὶ γὰρ τούτους φασὶ ἀρίστους γεγενῆσθαι συμβούλους τῷ βίῳ τῷ τῶν ἀνθρώπων. — *Δίων ὁ Χρυσόστομος*, λόγ. 2, σελ. 74 : Ἴσως δέ τινα αὐτῶν τῶν ποιημάτων καὶ δημοτικὰ λέγοιτ' ἄν, συμβουλεύοντα καὶ παραινοῦντα τοῖς πολλοῖς καὶ ἰδιώταις, καθάπερ οἶμαι τὰ Φωκυλίδου καὶ Θεόγνιδος.

6) Βασίλειος ὁ μέγας, Παραίνεσις πρὸς τοὺς νέους, κεφ. 30 : Ἢ τί ποτε ἄλλο διανοηθέντα τὸν Ἡσίοδον ὑπολάβωμεν ταῦτὶ ποιῆσαι τὰ ἔπη, ἃ πάντες ᾄδουσιν, ἢ οὐχὶ προτρέποντα τοὺς νέους ἐπ' ἀρετήν;

7) *Πλούταρχος*, βίος Λυκούργου, κεφ. 4, σελ. 41 : Ὁ Λυκοῦργος κατιδὼν ἐν τοῖς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τες τὰς ψυχάς 1), οἱ παρορμῶντες πρὸς τὰ καλὰ καὶ τὰ γενναῖα 2). Ἦσαν οἱ πατέρες καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς σοφίας 3). Ἦσαν οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ παιδευταὶ τοῦ Ἔθνους 4), πάντας εἰς πάντα παιδεύον-

ποιήμασι τοῦ Ὁμήρου τῆς πρὸς ἡδονὴν καὶ ἀκρασίαν διατριβῆς τὸ *πολιτικὸν* καὶ *παιδευτικὸν* οὐκ ἐλάττονος ἄξιον σπουδῆς ἀναμεμιγμένον.. συνήγαγεν αὐτά. — *Λυκοῦργος*, κατὰ Λεωκράτους 100. 101: Διὸ καὶ δικαίως ἄν τις Εὐριπίδην ἐπαινέσειεν, ὅτι τά τε ἄλλα ὧν ἀγαθὸς ποιητὴς καὶ τοῦτον τὸν μῦθον προείλετο ποιῆσαι, ἡγούμενος κάλλιστον ἂν γενέσθαι τοῖς πολίταις παράδειγμα τὰς ἐκείνων πράξεις, πρὸς ἃς ἀποβλέποντας καὶ θεωροῦντας *συνεθίζεσθαι ταῖς ψυχαῖς τὸ τὴν πατρίδα φιλεῖν*.. ταῦτα, ὦ ἄνδρες, τοὺς πατέρας ἡμῶν *ἐπαίδευε* — *Στράβων* 1, 15, 3: Τοὺς παῖδας αὐτῶν Ἑλλήνων πόλεις πρώτιστα διὰ τῆς ποιητικῆς παιδεύουσιν, οὐ ψυχαγωγίας γὰρ δήπουθεν ψιλῆς ἀλλὰ *σωφρονισμοῦ* — *Αὐτόθ.* 1, 20, 8: Οἱ ἀρχαῖοι διὰ ποιητικῆς *ἱκανῶς σωφρονίζεσθαι πᾶσαν ἡλικίαν ὑπέλαβον*.

1) *Πορφύριος*, Πυθαγόρου βίος 32: Τὰς γοῦν διατριβὰς καὶ αὐτὸς ἔωθεν μὲν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐποιεῖτο, ἁρμοζόμενος πρὸς λύραν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ ἄδων παιᾶνας ἀρχαίους τινὰς τῶν Θάλητος. καὶ ἐπῇδε τῶν Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου ὅσα **καθημερούν** τὴν ψυχὴν ἐδκίμασε.

2) *Ἰσοκράτης*, Πανηγυρικὸς 159: Οἶμαι δὲ καὶ τὴν Ὁμήρου ποίησιν μείζω λαβεῖν δόξαν ὅτι καλῶς τοὺς πολεμήσαντας τοῖς βαρβάροις ἐνεκωμίασε, καὶ διὰ τοῦτο βουληθῆναι τοὺς προγόνους ἡμῶν ἔντιμον αὐτοῦ ποιῆσαι τὴν τέχνην ἔν τε τοῖς μουσικῆς ἄθλοις καὶ τῇ παιδεύσει τῶν νεωτέρων ἵνα πολλάκις ἀκούοντες τῶν ἐπῶν ἐκμανθάνωμεν τὴν ἔχθραν τὴν ὑπάρχουσαν πρὸς αὐτοὺς καὶ *ζηλοῦντες* τὰς ἀρετὰς τῶν στρατευσαμένων *τῶν αὐτῶν ἔργων ἐκείνοις ἐπιθυμῶμεν*. — *Λουκιανός*, Ἀνάχαρσις 21: Τὴν μὲν τοίνυν ψυχὴν μουσικῇ τὸ πρῶτον καὶ ἀριθμητικῇ ἀναρριπίζομεν καὶ γράμματα γράψασθαι καὶ τορῶς αὐτὰ ἐπιλέξασθαι διδάσκομεν· προϊοῦσι δὲ ἤδη *σοφῶν ἀνδρῶν γνώμας* καὶ *ἔργα* παλαιὰ καὶ *λόγους ὠφελίμους* ἐν μέτροις κατακοσμήσαντες ὡς μᾶλλον μνημονεύοιεν, ῥαψῳδοῦμεν αὐτοῖς. οἱ δὲ καὶ ἀκούοντες ἀριστείας τινὰς καὶ πράξεις ἀοιδίμους *ὀρέγονται* κατὰ μικρὸν καὶ *πρὸς μίμησιν ἐπεγείρονται*, ὡς καὶ αὐτοὶ ᾄδοιντο καὶ θαυμάζοιντο ὑπὸ τῶν ὕστερον, *οἷα πολλὰ Ἡσίοδός τε ἠμὶν καὶ Ὅμηρος ἐποίησαν*. — *Πλούταρχος*, ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρου, κεφ. 8, σελ. 668: Ἦν δὲ καὶ φύσει φιλόλογος καὶ φιλαναγνώστης Ἀλέξανδρος· καὶ τὴν μὲν Ἰλιάδα *τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἐφόδιον* καὶ νομίζων καὶ ὀνομάζων, ἔλαβε μὲν Ἀριστοτέλους διορθώσαντος ἣν ἐκ τοῦ νάρθηκος καλοῦσιν, εἶχε δὲ ἀεὶ μετὰ τοῦ ἐγχειριδίου κειμένην ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον. — *Ἀριστοτέλης*, Ῥητορικὴ 1406, 6, 11: Ἀλκιδάμας τὴν Ὀδύσσειαν ἔλεγε *καλὸν ἀνθρωπίνου βίου κάτοπτρον*. — *Λυκοῦργος*, κατὰ Λεωκράτους 102: Βούλομαι δ' ὑμῖν καὶ τὸν Ὅμηρον παρασχέσθαι ἐπαινῶν. Οὕτω γὰρ ὑπέλαβον ὑμῶν οἱ πατέρες σπουδαῖον εἶναι ποιητήν, ὥστε νόμον ἔθεντο καθ' ἑκάστην πενταετηρίδα τῶν Παναθηναίων μόνου τῶν ἄλλων ποιητῶν ῥαψῳδεῖσθαι τὰ ἔπη, ἐπίδειξιν ποιούμενοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὅτι τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων προηροῦντο, εἰκότως· οἱ μὲν γὰρ νόμοι διὰ τὴν συντομίαν οὐ διδάσκουσιν ἀλλ' ἐπιτάττουσιν ἃ δεῖ ποιεῖν, *οἱ δὲ ποιηταὶ μιμούμενοι τὸν ἀνθρώπινον βίον, τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων ἐκλεξάμενοι, μετὰ λόγου καὶ ἀποδείξεως τοὺς ἀνθρώπους συμπείθουσιν*.

3) *Πλάτων*, Λύσις 214 A: Κατὰ τοὺς ποιητάς· οὗτοι γὰρ ἡμῶν ὥσπερ *πατέρες τῆς σοφίας εἰσὶ καὶ ἡγεμόνες*.

4) *Ἀριστοφάνης*, Βάτραχοι 1054, ἔκδ. Kock: Τοῖς μὲν γὰρ παιδαρίοισιν | ἔστι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τες, πάντας πάντα διδάσκοντες καὶ ὠφελοῦντες 1). Ἐξ αὐτῶν ἐμάνθανε τὸ ἔθνος τὸ Ἑλληνικὸν τὰς πρώτας ἀρχὰς καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου 2). Ἐξ αὐτῶν ἐδιδάσκετο, ὡς ἐξ ἱερῶν τινων βιβλίων, τὰ περὶ τῆς διοικήσεως τοῦ κόσμου καὶ ἐν γένει τὰ τῆς θρησκείας αὐτοῦ 3). Ἐξ αὐτῶν ἐμάνθανε τὰς γενεαλογίας τῶν ἐπιφανεστέρων Ἑλληνικῶν γενεῶν 4), τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ τοὺς χρησμούς, τὰ παντοδαπὰ ἐπαγγέλματα καὶ τὰς ποικίλας βιωτικὰς ἐργασίας, τὰς συντάξεις τὰς στρατιωτικάς, τὰ ποικιλα τῶν ἀνθρώπων ἤθη καὶ πάθη, τὰς παντοδαπὰς τῶν ἀνθρώπων πράξεις, τὰς διαφόρους ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας, τὰ παντοῖα παθήματα καὶ συμφορᾶς, τὰς ποικιλομόρφους περιπετείας καὶ μεταπτώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου 5), τὰ πολυειδῆ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ καθήκοντα, καὶ τὴν

διδάσκαλος ὅστις φράζει, τοῖς ἠθῶσιν δὲ ποιηταί. | πάνυ δὲ δεῖ χρηστὰ λέγειν ἡμᾶς.— *Πλάτων*, Ἵππαρχος 228 B: Ἵππαρχος ὃς καὶ τὰ Ὁμήρου ἔπη πρῶτος ἐκόμισεν εἰς τὴν γῆν ταυτηνί . . ταῦτα δὲ ἐποίει βουλόμενος *παιδεύειν τοὺς πολίτας*. — *Αὐτόθ.* Πολιτεία 606 E: Οὐκοῦν, εἶπον, ὦ Γλαύκων, ὅταν Ὁμήρου ἐπαινέταις ἐντύχῃς λέγουσιν, ὡς *τὴν Ἑλλάδα πεπαίδευκεν* οὗτος *ὁ ποιητὴς* καὶ πρὸς διοίκησίν τε καὶ *παιδείαν* τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἄξιον ἀναλαβόντι μανθάνειν τε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν ποιητὴν πάντα τὸν αὐτοῦ βίον κατασκευασάμενον ζῆν. — *Αὐτόθ.* Φαῖδρος 245 A: Ποίησις . . μυρία τῶν παλαιῶν ἔργα κοσμοῦσα *τοὺς ἐπιγιγνομένους παιδεύει*.

1) Δίων ὁ Χρυσόστομος, λόγ. 18, σελ. 478: Ὅμηρος δὲ καὶ πρῶτος καὶ μέσος καὶ ὕστατος *παντὶ παιδὶ καὶ ἀνδρὶ καὶ γέροντι*, τοσοῦτον ἀφ' αὑτοῦ διδούς, ὅσον ἕκαστος δύναται λαβεῖν. — Πρβλ. καὶ *Πλάτων*. 658 D.

2) *Ἡσίοδος*, Θεογονία 126-153. *Bernardy*, ἔνθ. ἀνωτ. § 96, τόμ. 2 α, σελ. 299: « Ἐν τῇ Θεογονίᾳ τοῦ Ἡσιόδου κατέχομεν πολύτιμον μνημεῖον παλαιᾶς σοφίας, ὅπερ διεφύλαξε πρωτότυπον θησαυρὸν θεωρητικῆς ἐρεύνης περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου ».

3) *Μάξιμος ὁ Τύριος*, λόγ. 32, 4: Μέμικται — ἐν τοῖς ἔπεσι τοῦ Ὁμήρου — καὶ θεολογία σαφής. — *Bernardy*, ἔνθ. ἀνωτ. τόμ. 2 α, σελ. 83: « *Ὁ Ὅμηρος ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ Ἁγία Γραφὴ* τοῦ *Ἑλληνικοῦ κόσμου* » καὶ σελ. 76: « *Ὁ Ὅμηρος ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ Ἁγία Γραφὴ* διὰ πάντας ἀνεξαιρέτως, τοὺς τε εὐτελεῖς καὶ δυναμένους μέχρι τῶν βασιλέων καὶ τῶν σοφωτάτων καὶ ἐμπειροτάτων ἀνδρῶν. Εὐχαριστότερον ἐμάνθανον ἐξ αὐτοῦ τὴν ἠθικὴν ἢ ἐκ τῶν φιλοσόφων ».

4) Μάξιμος ὁ Τύριος λόγ. 32, 4. Bernardy, ἔνθ. ἀν. τόμ 2 α, σελ. 266.

5) *Ἀριστοφάνης*, Βάτραχοι 1030: Σκέψαι γὰρ ἀπ' ἀρχῆς | ὡς ὠφέλιμοι τῶν ποιητῶν οἱ γενναῖοι γεγένηνται. | Ὀρφεὺς μὲν γὰρ τελετὰς θ' ἡμῖν κατέδειξε, φόνων τ' ἀπέχεσθαι, | Μουσαῖος δ' ἐξακέσεις τε νόσων καὶ χρησμούς, Ἡσίοδος δὲ | γῆς ἐργασίας, καρπῶν ὥρας, ἀρότους· ὁ δὲ θεῖος Ὅμηρος | ἀπὸ τοῦ τιμὴν καὶ κλέος ἔσχεν πλὴν τοῦδ' ὅτι χρήστ' ἐδίδαξε | τάξεις, ἀρετάς, ὁπλίσεις ἀνδρῶν; — *Στράβων*, 1, 15, 3 καὶ ἑξ.: Οἱ παλαιοὶ φιλοσοφίαν τινὰ λέγουσι πρώτην τὴν ποιητικὴν εἰσάγουσαν εἰς τὸν βίον ἡμᾶς ἐκ νέων καὶ *διδάσκουσαν ἤθη καὶ πάθη καὶ πράξεις* μεθ' ἡδονῆς· οἱ δὲ ἡμέτεροι καὶ μόνον ποιητὴν ἔφασαν εἶναι τὸν σοφόν. — *Μάξιμος ὁ Τύριος*, λόγ. 32, 4: Μέμικται — ἐν τοῖς ἔπεσι τοῦ Ὁμήρου . . καὶ πολιτείας ἦθος, καὶ ἀρεταὶ ἀν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν ὄντων ἱστορίαν 1). Τὰ ἐξοχώτατα τῶν πνευμάτων ἐθαύμαζον αὐτοὺς καὶ ἑτίμων καταπλησσόμενοι ἐκ τῆς ἡδονῆς καὶ χάριτος τῆς ποιήσεως αὐτῶν 2), ἥτις ὄντως ἦτο θαυμαστή· αὐτόχρημα εἰκὼν παντὸς χρήματος 3). Ἐντεῦθεν οἱ καλλιτέχναι ἐνεπνέοντο 4). Ἐντεῦθεν οἱ ποιηταί, οἱ ῥήτορες, οἱ λογογράφοι τὸ ἐν τοῖς λόγοις καλὸν καὶ τέλειον καὶ ὑψηλὸν ἐμάνθανον, τὸ εὔηχον καὶ τὸ χάριεν καὶ τὸ ἐναρμόνιον τοῦ ὕφους εἰς ἑαυτοὺς ἀπωχετεύοντο 5).

θρώπων, καὶ μοχθηρίαι, καὶ παθήματα, καὶ συμφοραί, καὶ εὐτυχίαι· καὶ τούτων ἕκαστον ὑποθέσεις οἰκείας ἔχει, οἷον εἰ ξυνίης παναρμόνιόν τι ὄργανον, παντοδαπὰς ἰὲν φωνάς, πάσας δ' ἀλλήλαις ὡμολογημένας.

1) *Στράβων*, 1, 20, 8: Τῆς μυθοποιίας καταστρεφούσης *εἰς τὸ κοινωνικὸν καὶ τὸ πολιτικὸν τοῦ βίου σχῆμα καὶ τὴν τῶν ὄντων ἱστορίαν*, οἱ ἀρχαῖοι τὴν παιδικὴν ἀγωγὴν ἐφύλαξαν μέχρι τῶν τελείων ἡλικιῶν καὶ διὰ ποιητικῆς ἱκανῶς σωφρονίζεσθαι πᾶσαν ἡλικίαν ὑπέλαβον· χρόνοις δ' ὕστερον ἡ τῆς ἱστορίας γραφὴ καὶ ἡ νῦν φιλοσοφία παρελήλυθεν εἰς μέσον. *Αὕτη μὲν οὖν πρὸς ὀλίγους, ἡ δὲ ποιητικὴ δημωφελεστέρα.*

2) Δίων ὁ Χρυσόστομος, λόγ. 53, σελ. 553 M. — Ἀριστοτέλης ἐν πολλοῖς διαλόγοις περὶ τοῦ ποιητοῦ διέξεισι *θαυμάζων* αὐτὸν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ *τιμῶν*. Ἔτι δὲ καὶ Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός. Τούτων δὲ πρότερος Πλάτων πανταχοῦ μέμνηται, *τὴν ἡδονὴν καὶ χάριν τὴν τῶν ἐπῶν ἐκπληττόμενος.*

3) *Δίων ὁ Χρυσόστομος*, λόγ. 53, σελ. 554 M: Ὁ δὲ Πλάτων . . τὴν δύναμιν αὐτοῦ (τοῦ Ὁμήρου) *θαυμαστήν* τινα ἀποφαίνει τῆς ποιήσεως, *ὡς εἰκόνα ὄντα παντὸς χρήματος*, καὶ πάσας ἀτεχνῶς ἀφιέντα φωνάς, ποταμῶν τε καὶ ἀνέμων καὶ κυμάτων.

4) Ἡ ἐπὶ τῆς πλαστικῆς ἐπίδρασις τοῦ Ὁμήρου ἦτο μεγίστη. Εἰς ἀνάγλυφα εὑρηνται πολλαὶ σκηναὶ Ὁμηρικαί, εἰς ἀγγεῖα πολλαὶ ἀπεικονίσεις Ὁμηρικαί. Ὁ Φειδίας τὴν σύνθεσιν τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν μορφὴν αὐτῶν ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἐνεπνέετο. Ἴδ. Bernardy, ἔνθ. ἀν. τόμ. 2 α, σελ. 79.

5) *Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς*, περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, κεφ. 24: Κορυφὴ μὲν οὖν ἁπάντων καὶ σκοπός,—ἐξ οὗ πως πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα καὶ πᾶσαι κρῆναι—δικαίως ἂν Ὅμηρος λέγοιτο. πᾶς γὰρ αὐτῷ τόπος, οὗ τις ἂν ἅψηται, ταῖς τε αὐστηραῖς καὶ γλαφυραῖς ἁρμονίαις εἰς ἄκρον διαπεποίκιλται. τῶν δ' ἄλλων ὅσοι τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ μεσότητα ἐπετήδευσαν, ὕστερον μὲν ἐκεῖνοι μακρῷ παρ' Ὅμηρον ἐξεταζόμενοι φαίνοιντ' ἄν· καθ' ἑαυτοὺς δ' εἰ θεωροίη τις αὐτοὺς ἀξιοθέατοι . . Στησίχορος, Ἀλκαῖος, Σοφοκλῆς, Ἡρόδοτος, Δημοσθένης, Δημόκριτος, Πλάτων, Ἀριστοτέλης. —*Ἑρμογένης*, περὶ ἰδεῶν, τόμ. 6′, ἔκδ. Watz, τόμ. 3, σελ. 375. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 405 καὶ 406: Ἀρίστη τε γὰρ ποιήσεων ἡ Ὁμήρου καὶ Ὅμηρος ποιητῶν ἄριστος . . Ἄριστος οὖν κατὰ πάντα λόγων εἴδη καὶ ποιητῶν ἁπάντων καὶ ῥητόρων καὶ λογογράφων Ὅμηρος.— *Αὐτόθ.* Walz, σελ. 378. Spengel, σελ. 408: Τῶν κατὰ ποίησιν καλλίστη λέξεων ἡ Ὁμήρου. καθαρὸς γὰρ ἐν ποιήσει κινδυνεύει μόνος ἢ σύν γε Ἡσιόδῳ κατ' αὐτὴν εἶναι. — *Λογγῖνος*, Περὶ ὕψους 13, 3: Μόνος Ἡρόδοτος Ὁμηρικώτατος ἐγένετο; Στησίχορος ἔτι πρότερον ὅ τε Ἀρχίλοχος, πάντων δὲ τούτων μάλιστα ὁ Πλάτων ἀπὸ τοῦ Ομηρικοῦ ἐκείνου νάματος, εἰς αὐτὸν μυρίας ὅσας παρατροπὰς *ἀποχετευσάμενος*.—*Μέναδρος*, περὶ ἐπιδεικτικῶν 16, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐντεῦθεν οἱ ποιηταὶ τὰς ὑψηλὰς ἐμπνεύσεις αὐτῶν καὶ τὰς καλλιτεχνικὰς μορφὰς τῶν ἔργων αὐτῶν ἠρύοντο 1). Μόνον Φέρμποι καὶ Μαρτζώκηδες δύνανται νὰ εἶνε ξηροὶ «βιωτικῶν διδαγμάτων» συλλογεῖς, καὶ μόνον Ἑλληνομαθεῖς τῆς ποιότητος τῶν ἡμετέρων κ. κ. κριτῶν, δύνανται, περὶ τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου μάλιστα προκειμένου, νὰ γράψωσιν: «Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος τῶν καλῶν χρόνων ἐπαιδεύθη, ὡς εἶνε πασίγνωστον, διὰ τῶν ποιητῶν μάλιστα, διότι ἐν αὐτοῖς εὕρισκεν **ἀκόπως** ὠφέλιμα διὰ τὸν βίον διδάγματα»!

Καὶ πάντα μὲν τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντα ἦσαν θολερὰ ἀποφθέγματα. Ἀλλὰ τὸ νῦν ἀπόφθεγμα «ὁ γραμματιστὴς ἐκ ποιητῶν ἀπεστομάτιζε τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας παῖδας» εἶνε μία ἐξ ἐκείνων τῶν περιπτώσεων, ὧν ἕνεκα ὁ Ἀριστοτέλης παρεκινήθη νὰ γράψῃ: «Διὰ τί τῶν μεθυόντων ἡ γλῶττα πταίει· πότερον ὅτι καθάπερ τὸ ὅλον σῶμα ἐν τῇ μέθῃ σφάλλεται οὕτω καὶ ἡ γλῶττα σφαλλομένη πταίει καὶ οὐ δύναται τὴν λέξιν διαρθροῦν; 2)

315. Spengel, τόμ. 3, σελ. 434: Ὅμηρος ὁ θεῖος ποιητὴς τά τε ἄλλα ἡμᾶς ἐπαίδευσε καὶ τὸ τῆς μονῳδίας εἶδος οὐ παραλέλοιπε. Πρβλ. καὶ *Πλούταρχον*, περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὁμήρου, κεφ. 72. 161. 171. *Δογγῖνον*, περὶ ὕψους 8, 3. 9, 2-14. 10, 5. 6. 14, 1. 2. 26, 3. 27, 1. 4. 33, 4. 36, 2. *Bernardy*, ἔνθ. ἀν. τόμ. 1, σελ. 28.

1) *Ἰσοκράτης*, πρὸς Νικοκλέα 24 C: Τὴν Ὁμήρου ποίησιν καὶ τοὺς πρώτους εὑρόντας τραγῳδίαν ἄξιον θαυμάζειν ὅτι κατιδόντες τὴν φύσιν τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀμφοτέραις ταῖς ἰδέαις ταύταις κατεχρήσαντο πρὸς τὴν ποίησιν. Ὁ μὲν γὰρ τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς πολέμους τοὺς τῶν ἡμιθέων ἐμυθολόγησεν, οἱ δὲ τοὺς μύθους εἰς ἀγῶνας καὶ πράξεις κατέστησαν, ὥστε μὴ μόνον ἀκουστοὺς ἡμῖν ἀλλὰ καὶ θεατοὺς γενέσθαι. — *Πλάτων* Πολιτεία 607 A: Συγχωρεῖν Ὅμηρον ποιητικώτατον εἶναι καὶ πρῶτον τῶν τραγῳδιοποιῶν. — Αὐτόθ. Θεαίτητος 152 E: Τῶν ποιητῶν οἱ ἄκροι τῆς ποιήσεως ἑκατέρας, κωμῳδίας μὲν Ἐπίχαρμος, τραγῳδίας δὲ Ὅμηρος. Πολιτεία 595 D: Τῶν καλῶν ἁπάντων τούτων τῶν τραγικῶν πρῶτος διδάσκαλός τε καὶ ἡγεμὼν Ὅμηρος — Αὐτόθ. 598 D: Οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγώ, μετὰ τοῦτο ἐπισκεπτέον τήν τε τραγῳδίαν καὶ τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς Ὅμηρον. — *Ἀριστοτέλης*, περὶ ποιητικῆς 1448, 6, 34: Ὥσπερ δὲ καὶ τὰ σπουδαῖα μάλιστα ποιητὴς Ὅμηρος ἦν (μόνος γὰρ οὐχ ὅτι εὖ, ἀλλ' ὅτι καὶ μιμήσεις δραματικὰς ἐποίησεν) οὕτω καὶ τὰ τῆς κωμῳδίας σχήματα πρῶτος ὑπέδειξεν, οὐ ψόγον, ἀλλὰ τὸ γελοῖον δραματοποιήσας· ὁ γὰρ Μαργίτης ἀνάλογον ἔχει ὥσπερ Ἰλιὰς καὶ Ὀδύσσεια πρὸς τὰς τραγῳδίας, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τὰς κωμῳδίας. — *Bernardy*, ἔνθ. ἀνωτ. τόμ. 2 α, σελ. 77: «Ὁ Αἰσχύλος ἐλέγετο ὅτι τρέφεται ἐκ τῶν ψιχίων τῆς τραπέζης τοῦ Ὁμήρου. Ὁ Σοφοκλῆς ἐλέγετο *Φιλόμηρος* καὶ ἀληθὴς τοῦ Ὁμήρου μαθητής. Ἀμφότεροι βαίνουσιν ἐπὶ τοῦ ἔπους. Ἀμφότεροι ἤντλησαν ἐκ τοῦ Ὁμήρου α'.) τὸν ἀκένωτον θησαυρὸν τῶν μύθων αὐτοῦ, β'.) τὸν κύριον τόνον τοῦ ἡρωϊκοῦ κόσμου, γ'.) τοὺς ἡρωϊκοὺς χαρακτῆρας».

2) Ἀριστοτέλης, Προβλήματα 875, 6, 19.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ μεμουσωμένος κριτὴς ἡμῶν ἤθελε νὰ εἴπῃ «ὁ γραμματιστὴς ἀπεστομάτιζε τοῖς μαθηταῖς» καὶ ἀδυνατῶν νὰ «διαρθρώσῃ τὴν λέξιν» εἶπεν «ὁ γραμματιστὴς ἀπεστομάτιζε τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας παῖδας» Ἤθελε νὰ εἴπῃ δηλ ὅτι «ὁ διδάσκαλος ἀνεγίνωσκεν ἢ ἀπήγγειλε τοὺς στίχους,οὓς οἱ μαθηταὶ ἀκροώμενοι ἐμάνθανον ἀπὸ στήθους»,καὶ εἶπεν «ὁ διδάσκαλος ἀνεγίνωσκεν ἢ ἀπήγγειλε τοὺς μαθητάς»,προφανῶς σφαλείσης τῆς γλώσσης κατὰ τὴν διάρθρωσιν τῶν Πλατωνικῶν λέξεων : «ἀποστοματίζει ὑμῖν ὁ γραμματιστής» 1).

Θολερὰ δὲ σφόδρα τὰ κατὰ τὰ χωρία τὰ ἐνταῦθα καταλεγόμενα, δι' ὧν δῆθεν μαρτυρεῖται ὅτι «ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος τῶν καλῶν χρόνων ἐπαιδεύθη διὰ τῶν ποιητῶν μάλιστα. — ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις σχεδὸν μόνον ποιηταὶ ἐδιδάσκοντο — ὅτι ὁ γραμματιστὴς «ἐκ ποιητῶν ἀπεστομάτιζε τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας μαθητάς», οἵτινες ἐμνημόνευον τῶν ποιημάτων καθ' ὅλον τὸν ἔπειτα

2) Πλάτων, Εὐθύδημος 276C.— Ἐν τῇ Μεθοδικῇ μεταξὺ τῶν παντοίων μορφῶν τῆς διδασκαλίας φέρονται καὶ αἱ μορφαὶ αἱ γερμανιστὶ καλούμεναι « *Vorsprechende Unterichtsform* » καὶ « *Auswendiglernen* » (ἴδ. K. Bormann, Pädagogik für Volksschullehrer, Berlin 1873, σελ. 122 καὶ 135), αἵτινες παρ' ἡμῖν ἀνταπεδόθησαν διὰ τῶν λέξεων *ἐξηγητικὴ* μορφὴ τῆς διδασκαλίας καὶ *ἀποστοματισμός*. *Ἐξηγητικὴ* μὲν κατὰ τὴν σημασίαν τοῦ « *ἐξηγεῖτο* » παρὰ Δημοσθένει (περὶ παραπρεσβείας 70 : «Αὐτὸς *ἐξηγεῖτο* τὸν νόμον τοῦτον τῷ κήρυκι»,*ἀποστοματισμὸς* δὲ κατὰ τὴν λέξιν καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ *ἀποστοματίζειν* παρὰ Πλάτωνι (Εὐθύδημος 277 A : «Ὅταν οὖν τις *ἀποστοματίζῃ* ὁτιοῦν οὑ γράμματα ἀποστοματίζει;» Εἶνε δὲ *ἐξηγητικὴ* μὲν μορφὴ τῆς διδασκαλίας ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας, δι' οὗ μανθάνουσί τι οἱ μαθηταὶ ἐπαναλαμβάνοντες τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου λεγόμενα ἢ ἀναγινωσκόμενα, *ἀποστοματισμὸς* δὲ ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας ὁ κοινῶς λεγόμενος « ἀποστήθισις ». Οἱ ἀρχαῖοι ἀμφοτέρας ταύτας τὰς μορφὰς τῆς διδασκαλίας ἐκάλουν *ἀποστοματίζειν*.*Πλάτων*, *Εὐθύδημος*, ἔνθ. ἀνωτ. *Σουίδας*, ἔκδ. Bernh. I, σελ. 655 : *Ἀποστοματίζειν·* ἀπὸ μνήμης λέγειν· καὶ *ἀπὸ στόματος*, ἄνευ γραμμάτων, ὁ δὲ κελεύει *ἀπὸ στόματος φράζειν* κτλ. Κρατῖνος δὲ ταὐτὸ τοῦτ' *ἀπὸ γλώττης* κτλ. καὶ *ἀποστοματίζειν φασὶ τὸν διδάσκαλον*, ὅταν κελεύῃ τὸν παῖδα λέγειν ἅττα ἀπὸ στόματος.— *Ξενοφῶν*, Ἀπομνημ. 3, 6, 9: Ἀλλὰ μὰ τόν Δι', ἔφη, οὐκ ἂν ἔχοιμι σοι οὕτως γε *ἀπὸ στόματος εἰπεῖν*. — *Αὐτόθ.* Συμποσ. 3, 5. Ὁ πατὴρ — λέγει ὁ Νικήρατος — ἐπιμελούμενος ὅπως ἀνὴρ ἀγαθὸς γενοίμην, ἠνάγκασέ με πάντα τὰ Ὁμήρου ἔπη μαθεῖν καὶ νῦν δυναίμην ἂν Ἰλιάδα ὅλην καὶ Ὀδύσσειαν *ἀπὸ στόματος εἰπεῖν*. Ἴδε καὶ *Crasberger*, Erziehung und Unterricht im klassischen Alterthum, Würzburg 1875, II Theil, σελ. 289: *Das Vorsagen von Seite des Lehrers sowohl als das Aufsagen des Schulers, oder das Hersagen aus dem Gedächniss überhaupt beides heisst bei den Athenern* «**ἀποστοματίζειν**».Ἔτι καὶ τὸ ἐμὸν ἄρθρον *ἀποστοματισμὸς* ἐν τῷ Ἐγκυκλοπ. λεξ. τοῦ Μπάρτ καὶ Χίρστ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βίον». Ἀπόδειξις δέ· Τὸ ἐκ τοῦ Ἀλέξιδος φερόμενον χωρίον (ἀπ. 135, Kock τόμ. 2, σελ. 345) ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἡρακλέα κωμῳδούμενον ἐπὶ γαστριμαργίᾳ: «Ὑποτίθεται τὸν Ἡρακλέα, παρὰ τῷ Λίνῳ πευδευόμενον, καὶ κελευσθέντα ἀπὸ βιβλίων πολλῶν παρακειμένων λαβόντα ἐντυχεῖν, ἐκεῖνος δ' ὀψαρτητικὸν λαβὼν βιβλίον ἐν χερσὶν περισπουδάστως ἐκράτει» 1). Περαιτέρω· ἐκ τοῦ στίχου 131 τῶν Βατράχων, εἰς ὃν παραπέμπει ὁ κ. κριτής, ἵνα μάθωμεν ὅτι «ὠφέλιμοι τῶν ποιητῶν οἱ γενναῖοι γεγένηνται» μανθάνομεν τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ Διόνυσος κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἡρακλέους δύναται νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν Ἅδην· νὰ ἀναβῇ δηλ. εἰς ἕνα ὑψηλὸν πύργον, νὰ ἔχῃ τὸν νοῦν του πότε θὰ γείνῃ ἔναρξις τῆς λαμπαδοδρομίας καὶ ὅταν τὸ πλῆθος φωνάξῃ «ἐμπρός», τότε νὰ πέσῃ μὲ τὴν κεφαλὴν κάτω: «Ἀναβὰς ἐπὶ τὸν πύργον τὸν ὑψηλὸν — τί δρῶ; | — ἀφιεμένην τὴν λαμπάδ' ἐντεῦθεν θεῶ, | κἄπειτ' ἐπειδὰν φῶσιν οἱ θεώμενοι | εἶναι, τόθ' εἶναι καὶ σὺ σαυτόν». — Ἐν τῷ Πλατωνικῷ χωρίῳ (Πολιτ. 363 Α) πρόκειται περὶ τῆς ὑπὸ τῶν θεῶν βραβεύσεως τῆς ἀρετῆς, κηρυττομένης ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου. Ἐν τῷ ἄλλῳ Πλατωνικῷ χωρίῳ (Πολιτεία 386 καὶ ἑξ. — 407 Α) γίνεται ἡ γνωστὴ ἀνάλυσις τῶν μύθων, ἵνα ἀποδειχθῇ ἡ γνώμη τοῦ φιλοσόφου ὅτι ὁ Ὅμηρος πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ ἐκ τῆς Πολιτείας.

Ἡ εἰς τὰ χωρία ταῦτα παραπομπὴ πλὴν τῶν ἄλλων ἀρίδηλον καθιστᾷ καὶ τὴν θόλωσιν τοῦ νοῦ, μὴ δυναμένου τοῦ νηφαλίου κριτοῦ ἡμῶν νὰ διακρίνῃ τὴν διαφορὰν τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ τοῦ πρὸς ἀπόδειξιν προκειμένων καὶ τῶν πρὸς ἀπόδειξιν ἐπαγομένων. Βεβαίως ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος ἐπαιδεύθη μάλιστα διὰ τῶν ποιητῶν, βεβαίως πάντες ἐδιδάσκοντο αὐτοὺς ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων, βεβαίως πάντες ἐγίνωσκον αὐτούς, ἀλλὰ τὰ χωρία τὰ ὑπὸ τοῦ κ. κριτοῦ πρὸς ἀπόδειξιν τούτων ἐπαγόμενα ἐνταῦθα μόνον τὴν δεινὴν θόλωσιν τοῦ νοῦ αὐτοῦ δύνανται νὰ μαρτυρήσωσιν, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰ πράγματα, περὶ ὧν πρόκειται. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἔπρεπε τὰ οἰκεῖα χωρία νὰ προσαχθῶσιν. Ἄπειρα δὲ τοιαῦτα ὑπάρχουσιν παρά τε τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι καὶ παρὰ τοῖς κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους σοφοῖς 2).

1) Ἀθήναιος, Δειπνοσοφιστ. βιβλ. 4, σελ. 164 δ.

2) Π. χ. *Πλάτων*, Πρωταγόρας 325 C: Ἐκ παίδων σμικρῶν ἀρξάμενοι μέχρι οὗπερ ἂν ζῶσι, καὶ διδάσκουσι καὶ νουθετοῦσιν . . εἰς διδασκάλων πέμποντες πολὺ μᾶλ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλὰ θολώτατον πάντων εἶνε ὁ σκοπός, δι' ὃν ἐγράφη ἐνταῦθα ἡ ὑπέρσοφος καὶ ἀπηκριβωμένη αὕτη ἱστορικὴ παρατήρησις τοῦ ἡμετέρου κ. κριτοῦ. Ἐγράφη, ἵνα καταδείξῃ ὁ κ. κριτὴς τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν θόλωσιν τοῦ νοῦ αὐτοῦ; Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε οὐχὶ παραπλήσιον μανίᾳ, ἀλλ' αὐτόχρημα μανικόν. Ἐγράφη, ἵνα ψέξῃ τὸ ἐμὸν ἀναγνωστικὸν βιβλίον ἐπὶ «γλισχρότητι τῆς ἐκ τῶν ποιημάτων πνευματικῆς τροφῆς»; Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἔλεγχος σαφὴς κραιπάλης δεινῆς. Ἐγράφη, ἵνα ὑποδηλώσῃ τὴν θολῶς ὑποφαινομένην γνώμην αὐτοῦ ὅτι πᾶσα ποίησις, εἴτε τοῦ Ὁμήρου, εἴτε τοῦ χυδαιοτάτου πνεύματος, ἔχει τὴν αὐτὴν παιδευτικὴν δύναμιν καὶ ὅτι ἐπομένως τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον, ὅπερ δὲν εἶνε πεπληρωμένον ἐκ τῆς ποιήσεως Βηλαράδων καὶ Μαυρογιαννῶν καὶ Φέρμπων καὶ Μαρτζωκῶν — ὅπως εἶνε τὸ ἐστεμμένον τοῦ κ. Κουρτίδου — εἶνε πρὸς παίδευσιν νέων ἀκατάλληλον; Ἀλλ' ὁ ἐξομοιῶν τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον πρὸς τὸν

λον ἐντέλλονται ἐπιμελεῖσθαι εὐκοσμίας τῶν παίδων ἢ γραμμάτων τε καὶ κιθαρίσεως· οἱ δὲ διδάσκαλοι τούτων τε ἐπιμελοῦνται, καὶ ἐπειδὰν αὖ γράμματα μάθωσι καὶ μέλλωσι συνήσειν τὰ γεγραμμένα .. *παρατιθέασιν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν βάθρων ἀναγινώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα καὶ ἐκμανθάνειν ἀναγκάζουσιν*, ἐν οἷς πολλαὶ μὲν νουθετήσεις ἔνεισι, πολλαὶ δὲ διέξοδοι καὶ ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζηλῶν μιμῆται καὶ ὀρέγηται τοιοῦτος γενέσθαι. — *Αὐτόθ.* Νόμοι 810 Ε: Ποιηταὶ ἐν οἷς φασι δεῖν — *τοὺς ὀρθῶς παιδευομένους τῶν νέων τρέφειν καὶ διακορεῖς ποιεῖν*, πολυκόους τ' ἐν ταῖς ἀναγνώσεσι ποιοῦντας καὶ πολυμαθεῖς, *ὅλους ποιητὰς ἐκμανθάνοντας* .. εἰ μέλλει τις ἀγαθὸς ἡμῖν καὶ σοφὸς ἐκ πολυπειρίας καὶ πολυμαθείας γενέσθαι. — *Αἰσχίνης*, κατὰ Κτησιφῶντος 135: Διὰ τοῦτο γὰρ οἶμαι *παῖδας ὄντας ἡμᾶς τὰς τῶν ποιητῶν γνώμας ἐκμανθάνειν*, ἵν' ἄνδρες ὄντες αὐταῖς χρώμεθα. — *Πλάτων*, Πολιτεία 595 Β: Φιλία γέ τίς με καὶ αἰδὼς *ἐκ παιδὸς ἔχουσα περὶ Ὁμήρου*. — *Λουκιανός*, Μένιππος ἢ Νεκυομαντεία 3. 4: Ἐγὼ γάρ, *ἄχρι μὲν ἐν παισὶν ἦν ἀκούων Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου* κτλ. — *Πλάτων*, Τίμαιος 21 Β: Ἄθλα ἡμῖν — τοῖς παισὶν — οἱ πατέρες ἔθεσαν ῥαψῳδίας. *Πολλῶν μὲν οὖν δὴ καὶ πολλὰ ἐλέχθη ποιητῶν ποιήματα*, ἅτε δὲ νέα κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὄντα τὰ Σόλωνος *πολλοὶ τῶν παίδων ᾄσαμεν*. — *Θεοδώρητος*, ἔκδ. Schulz, τόμ. 4, σελ. 753: Τὴν δὲ Ἀσκραίου ποίησιν Θεογονίαν *οἱδε καὶ τὰ μειράκια*. — *Λιβάνιος*, τόμ. 1, σελ. 502: Περὶ ὧν — θεῶν — ὑμᾶς .. Ἡσίοδος διδάσκει καὶ Ὅμηρος *εὐθὺς ἐκ παίδων, ὑμεῖς δὲ παίδευσιν καλεῖται τὰ ἔπη*. *Αὐτόθ.* 4, σελ. 874: Οἶμαι γὰρ δὴ καὶ *τοὺς παῖδας τοῦτο ἐγνωκέναι*, ὡς μάλιστα δὴ τῶν ὑμνουμένων ποιητῶν Ἡσίοδος μουσόληπτος γένοιτο καὶ παρ' ἐκείνων προσταχθείη γένος τε θεῶν καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ χρηστὰ τοῖς ἀνθρώποις ᾄδειν. — *Ξενοφάνης*, Cramer Anecd. Oxon. III 296, Dracon. σελ. 33: Ἐξ ἀρχῆς καθ' Ὅμηρον *ἐπεὶ μεμαθήκασι πάντες*. — *Bernardy*, ἔνθ. ἀν. τόμ. 1, σελ. 87. τόμ. 2 α, σελ. 76 καὶ σελ. 300. *Grasberger*, ἔνθ. ἀν. κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μαυρογιάννη καὶ τὸν Μαρτζώκη καὶ τοὺς τούτοις ὁμοίους εἶνε τοὐλάχιστον μαστιγώσεως ἄξιος.

Περὶ δὲ τῆς ἀφειδοῦς χρήσεως τῶν πραγματογραφιῶν τί φρονοῦμεν εἴπομεν ἐν τῇ περὶ τοῦ προηγηθέντος Ἀναγνωσματαρίου κρίσει ἡμῶν ἄτινα πάντα καὶ ἐνταῦθα ἀναφέρομεν. Σημειούμεθα δὲ ὧδε ὅτι αὗται καταλαμβάνουσι σελίδας ἑκατὸν τεσσαράκοντα, δηλ. ὑπὲρ τὰ δύο πέμπτα τοῦ ὅλου Ἀναγνωστικοῦ βιβλίου.

Μὴ δίφρον ἀναβῇς τόνδ' ἐλαύνειν μὴ μαθών·
μηδ' ἡνίων θίγῃς, παιδίον, ἄπειρος ὤν 1).

Καὶ ὅσοι μὲν ἐνδιαφέρονται νὰ μάθωσι τί φρονεῖ ὁ πολὺς ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ καὶ περίπυστος ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ κριτὴς ἡμῶν «περὶ τῆς ἀφειδοῦς χρήσεως τῶν πραγματογραφιῶν» ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῆς ἀνωτάτης τάξεως τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, ἃς ἀνατρέξωσιν εἰς τὸν τόπον, εἰς ὃν παραπέμπει νὰ μάθωσιν, ἂν ἀγαπῶσι. Τί δὲ περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου παιδαγωγικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ ζητήματος φρονοῦσιν οἱ ἄσημοι ἐν τῇ Παιδαγωγίᾳ καὶ οἱ οὐτιδανοὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ Πλάτων, Lotze, καὶ πάντες οἱ ἐν Γερμανίᾳ ἀπαίδευτοι παιδαγωγικοὶ ἄνδρες, δὲν θὰ εἶνε ἄσκοπον ἴσως, τοὐλάχιστον ἁπλῆς περιεργείας χάριν, νὰ ἐκτεθῇ ἐνταῦθα.

Καὶ ὁ μὲν Πλάτων φρονεῖ ὅτι «μειράκια μὲν ὄντα μειρακιώδη παιδείαν μεταχειρίζεσθαι δεῖ. . προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας, ἐν ᾗ ἡ ψυχὴ τελειοῦσθαι ἄρχεται ἐπιτείνειν τὰ ἐκείνης γυμνάσια» 2), ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐσημειώθη· ὁ δὲ Lotze ὅτι «εἶνε καιρὸς πᾶν παίδευμα ἀπομακρύνον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πραγματικότητος νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τῶν παιδευμάτων, τῶν συντεινόντων εἰς τὴν ὀξεῖαν ἀντίληψιν καὶ εἰς τὴν βαθεῖαν κατανόησιν αὐτῆς» 3). Οἱ δὲ ἀπαίδευτοι Γερμανοὶ ἀναγνωσματαριογράφοι, ἐπόμενοι τοῖς μωροῖς τούτοις διδάγμασιν ἀν-

1) Εὐριπίδης παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ, Παιδαγωγός, λόγ. 3, κεφ. 2, ἔκδ. Potter, σελ. 260 κατὰ διόρθωσιν, εὑρισκομένην ἐν τῇ ὑποσελιδ. σημ. 52 τῆς ἐκδόσ. Migne, τόμ. 1, σελ. 576.

2) Πλάτων, Πολιτεία 498 Β.

3) Lotze, Geschichte der Aesthetik in Deutschland, München, 1868, σελ. 502 - 503.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δρῶν τόσον διαφερόντων τοῦ νεοφανοῦς παρ' ἡμῖν παιδαγωγικοῦ τούτου καὶ φιλοσοφικοῦ ἀστέρος, ἀποτροπιαζομένου τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῆς ἀνωτάτης τάξεως ἐκ τῶν τριακοσίων τριάκοντα πέντε σελίδων «αἱ πραγματογραφίαι καταλαμβάνουσι σελίδας ἑκατὸν τεσσαράκοντα, δηλ. ὑπὲρ τὰ δύο πέμπτα τοῦ ὅλου ἀναγνωστικοῦ βιβλίου», καταλαμβάνουσιν αὐτοὶ διὰ τῶν «πραγματογραφιῶν» αὐτῶν ἄλλοι μὲν τὸ ἥμισυ τοῦ Ἀναγνωσματαρίου αὐτῶν, ἄλλοι δὲ τὰ δύο τρίτα, ἄλλοι δὲ τὰ ἐννέα δέκατα καὶ ἄλλοι τὸ ὅλον 1).

«Οὐδόλως ὑπολογιζομένων τῶν περὶ ἡλίου, σελήνης, ἄστρων καὶ γῆς πραγματογραφιῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ τῆς περιγραφῆς τῶν Τεμπῶν. Καὶ ταῦτα μὲν οὐδαμῶς ψέγομεν, τοὐναντίον δ' ἐπαινοῦμεν, διότι δι' αὐτῶν ὁ Ἑλληνόπαις γίνεται φρονηματίας μανθάνων ὅτι πολλὰ σοφὰ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ εἶπον περὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ὧν ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐπιστημόνικὴ ἔρευνα κακῶς ὑπολαμβάνονται μόνον τῶν νεωτέρων ἐθνῶν ἔργα».

1) **Τὸ ἥμισυ καὶ πλέον τοῦ ἡμίσεος** «*αἱ πραγματογραφίαι*» ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ *Eduard Förster* (Schulrath und Seminardirector in Strasburg — Lesebuch für die Mittelklasse der Elementarschulen in Elsass und Lothringen, 25 Aulfag. 1894) — *Sarlach und Haupt* (Volkschullesebuch mit besonderen Rücksicht auf die Provinz Sachsen, 28 Aufl. Halle, 1893) — **Τὰ δύο τρίτα τοῦ ὅλου** «αἱ πραγματογραφίαι» ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις: *Deutsches Lesebuch für mehrklassigen Schulen v. Schuldirectoren Leipzigs*, Leipzig, 1894, 2 Stufe. — *Haesters-Richter* (Deuts. Lesebuch für die Mittelklassen der Volksschule, 18 Aufl. Essen 1894) — *Niedergesäss* (Deuts. Leseb. für allgemeinen Volksschulen, 38 Aufl. Wien, 1894, 3 Schuljahr). — *Flügge* (Zweites Lesebuch für Volksschulen, 48 Aufl. Hannover, 1894). — *Keck* (Norddeutsches Lesebuch, 19 ἔκδ. Halle 1890). — *Wetzel-Schumann* (Schullesebuch, Ausg. A, Berlin 1894, erster Theil, Vorstufe, 90 Auflage). — *Fr. Mair*, (Deuts. Leseb. II Theil, für die dritte Klasse). — **Τὰ ἐννέα δέκατα** τοῦ ὅλου «αἱ πραγματογραφίαι» ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις τοῦ *Ferdinand Hirt* (Leseb. für Volksschul. Ausg. A. Theil II für die Mittel- und Oberstufe, 30 Stereotyp-Aufl. Breslau, 1892). — *Alberth Haesters* (Lehr- und Leseb. für die Mittelklassen katholischer Volksschulen, Essen 1888). — *Franz Mair* (Deuts. Leseb. für die allgem. Volksschulen Oestreichs, III Theil, Wien 1894, für die vierte Klasse). — **Τὸ ὅλον βιβλίον** «αἱ πραγματογραφίαι» ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ *R. Niedergesäss* (Deuts. Leseb. 38 Aufl. Wien 1894, fünftes Schuljahr) κτλ.κτλ. Νομίζω ὅτι ἀρκοῦσι ταῦτα, ἵνα ἐξελέγξωσιν πρῶτον τὴν *βοσκηματώδη ἀμάθειαν* τοῦ μεμουσωμένου κ. Ζησίου· δεύτερον τὴν *κυνικὴν ἀναίδειαν* αὐτοῦ, διισχυριζομένου πράγματα, ἅτινα ὅλως ἀγνοεῖ, καὶ τρίτον τὴν *ἀνδραποδώδη παροιρίαν* αὐτοῦ, ἀνειδωλοποιοῦντος ἑαυτὸν ἐν τῇ τεθολωμένῃ συνειδήσει αὐτοῦ ὡς αἱρεσιάρχην παιδαγωγικόν, «*τί ἡμεῖς φρονοῦμεν*» παραληροῦντα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τί δ' ὄφελος εὖ λαλοῦντος, ἂν κακῶς φρονῇ; —
Μισῶ πονηρόν, χρηστὸν ὅταν εἴπῃ λόγον 1).

«Ἀλλ' ὁ περὶ τῶν λοιπῶν ζώων, φυτῶν καὶ τῶν τοιούτων ἄμετρος λόγος, ὁ ἐπισκοτίζων τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τὴν καθ' ὅλον τὸ βιβλίον κατάδηλον γιγνομένην οὐδόλως εἶνε συγγνώμης ἄξιος. Διότι ὁ νομοθέτης κρίνων καλὸν νὰ διδαχθῶσιν οἱ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως φοιτῶντες παῖδες καί τινα ἐκ τῆς φυσικῆς ἱστορίας ἐκήρυξε διαγωνισμὸν πρὸς συγγραφὴν τοιούτου βιβλίου περιέχοντος πᾶν τὸ χρήσιμον διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν πνευματικὴν τῶν παίδων ἀνάπτυξιν. Ὥστε ὁ πλατὺς οὗτος περὶ ἵππου ἢ ῥόδου ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ λόγος δὲν διδάσκει, δὲν τέρπει καὶ γίγνεται προσκορὴς καταπονῶν διὰ λεπτεπιλέπτων περιγραφῶν καὶ κατατήκων τὰς ἁπαλὰς τῶν παίδων διανοίας, οὐδὲν δ' ὠφελῶν, διότι ἡ μακρὰ περὶ τὰ ἐπουσιώδη διατριβὴ ἀφανίζει τὰ καίρια καὶ μαθήσεως ἄξια.

«Τὸ μεθύειν πᾶς ἄνθρωπος αἰδήμων καὶ κόσμιος φυλάξαιτ' ἂν· μανίᾳ γάρ . . ἡ μέθη σύνοικος . . τῆς δὲ μέθης οὐδὲν οὕτω κατηγοροῦσιν ὡς τὸ περὶ τοὺς λόγους ἀκρατὲς καὶ ἀόριστον . . ἡ μέθη λάλον· ἄνουν γὰρ καὶ ὀλιγόφρον, διὰ τοῦτο καὶ πολύφωνον. οἱ δὲ φιλόσοφοι καὶ ὁριζόμενοι τὴν μέθην λέγουσιν εἶναι λήρησιν πάροινον· οὕτως οὐ ψέγεται τὸ πίνειν, εἰ προσείη τῷ πίνειν τὸ σιωπᾶν· ἀλλ' ἡ μωρολογία μέθην ποιεῖ τὴν οἴνωσιν . . ὁ μεθύων ληρεῖ παρ' οἶνον 2).

«Λῆρος παρ' οἶνον» τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ ὅτι εἶνε «ἄμετρος ὁ λόγος ὁ περὶ τῶν ζώων, φυτῶν καὶ τῶν τοιούτων», ἐνόσῳ δὲν εὐδοκεῖ νὰ δηλώσῃ ποῖον εἶνε τὸ μέτρον, δι' οὗ μετρεῖ αὐτὸς τοὺς περὶ τούτων λόγους. «Μωρολογία» ὅτι ὁ λόγος οὗτος, ὁ πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις ἄγνωστος, αὐτῷ δὲ μόνῳ γνωστὸς ὡς ἄμετρος, «ἐπισκοτίζει τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τὴν καθ' ὅλον τὸ βιβλίον κατάδηλον γιγνομένην». «Λήρησις πάροινος» ἡ γνώμη, ἣν περὶ ἑαυτοῦ ἐκφράζει, ὡς ἀξίου νὰ συγχωρῇ καὶ νὰ καταδικάζῃ («οὐδόλως εἶναι συγνώμης ἄξιος») αὐτὸς ὑπόξυλος ὢν καὶ ἐν τελείᾳ ἀγνοίᾳ πάντων τῶν ζητημάτων, περὶ ὧν λαλεῖ, διατελῶν. «Ἄνουν» τὸ λεγόμενον ὅτι «ὁ πλατὺς περὶ ἵππου ἢ ῥόδου ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ λόγος δὲν διδάσκει», καθόσον ἡ διδακτικὴ δύναμις τῶν λόγων,

1) Μένανδρος ἀπ. 821 καὶ 767, ἔκδ. Kock, τόμ. 3, σελ. 222 καὶ 215.

2) *Πλούταρχος* περὶ ἀδολεσχίας 503 D. 504 B. καὶ *Ἀριστοτέλης*, ἀπ. 1, 16, 102 ἔκδ. Rose, Lipsiae, 1886, σελ. 99.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὡς πᾶς νήφων δύναται νὰ σκεφθῇ, καὶ ἂν οὐδέποτε οὐδαμόθεν ἔμαθε τοῦτο, δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποσότητος ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. «Ὀλιγόφρον» τὸ λεγόμενον ὅτι «ὁ πλατὺς περὶ ἵππου ἢ ῥόδου ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ λόγος δὲν τέρπει», διότι ἡ ἐκ τῶν λόγων τέρψις, ὡς πᾶς νήφων δύναται νὰ σκεφθῇ, καὶ ἂν οὐδέποτε οὐδαμόθεν ἔμαθε τοῦτο, δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποσότητος, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ποιότητος τοῦ λόγου. «Μανικὸν» δὲ τὸ λεγόμενον ὅτι «ὁ πλατὺς περὶ ἵππου ἢ ῥόδου λόγος . . γίγνεται προσκορὴς καταπονῶν διὰ λεπτεπιλέπτων περιγραφῶν καὶ κατατήκων τὰς ἁπαλὰς τῶν παίδων διανοίας, οὐδὲν δ' ὠφελῶν, διότι ἡ μακρὰ περὶ τὰ ἐπουσιώδη διατριβὴ ἀφανίζει τὰ καίρια καὶ μαθήσεως ἄξια», διότι οὐδὲν τούτων εἶνε νόημα λογικὸν καὶ οὐδὲν τούτων συνδέεται πρὸς τὰ ἄλλα λογικῶς κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν. «Προσκορὴς» δὲν εἶνε ἡ πλατύτης ἢ ἡ στενότης τοῦ λόγου ἀλλ' ἡ οὐδενία αὐτοῦ — «Λεπτεπίλεπτοι περιγραφαὶ» δὲν εἶνε «οἱ περὶ ἵππου καὶ ῥόδου λόγοι», ἀλλ' εἶνε, ὡς πᾶς ὁ μὴ τεθολωμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχων δύναται νὰ ἴδῃ 1), ἐκφράσεις 2), ἀκριβέστατα κατὰ κελεύσματα τῶν τεχνογράφων γενόμεναι. Προηγεῖται κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν ζώων π. χ. ἡ περιγραφὴ τῶν μερῶν, ἐξ ὧν συνίσταται τὸ ζῶον, καὶ ἡ ἐπάλληλος θέσις αὐτῶν· ἕπεται ἡ αἰσθητικὴ ἐντύπωσις ἡ γενομένη εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν μερῶν, ὡς ἐκ τῆς ἀναλογίας αὐτῶν πρὸς ἄλληλα, ὡς ἐκ τοῦ χρώματος καὶ τῆς κινήσεως αὐτῶν· ἀκολουθεῖ ἡ ἱστορία τῆς ἐξημερώσεως καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ πλανήτου ἡμῶν διαδόσεως αὐτῶν· ἕπεται ὁ βίος καὶ ἡ δίαιτα· ἀκολουθεῖ ὁ ψυχικὸς βίος, καὶ δὴ ἡ αἰσθητικὴ δύναμις πρῶ-

1) Χ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον τῆς τετάρτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἐν Ἀθήναις 1892, *ὁ ἵππος*, σελ. 97-106. — *τὸ ῥόδον*, σελ. 168-173.

2) Ἀφθόνιος, Προγύμν. 12, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 103. Spengel, τόμ. 2, σελ. 46: *Ἔκφρασίς* ἐστι λόγος περιηγηματικὸς ὑπ' ὄψιν ἄγων ἐναργῶς τὸ δηλούμενον, ἐκφραστέον δὲ πρόσωπά τε καὶ πράγματα, καιροὺς τε καὶ τόπους, *ἄλογα ζῶα* καὶ πρὸς τούτοις φυτά. — Θέων, Προγυμνάσμ. 11, Walz, τόμ. 1, σελ. 239. Spengel, τόμ. 2, σελ. 118: Γίνεται ἡ *ἔκφρασις* προσώπων τε καὶ πραγμάτων καὶ τόπων καὶ χρόνων. Προσώπων μὲν οὖν . . καὶ παρ' Ἡροδότῳ τὸ εἶδος τῆς ἴδιος καὶ τῶν ἵππων τῶν ποταμίων καὶ τῶν κροκοδείλων τῶν Αἰγυπτίων. — Νικόλαος ὁ σοφιστής, Προγυμνάσματα 12, ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 491: Ἔκφρασίς ἐστι λόγος ἀφηγηματικὸς ὑπ' ὄψιν ἐναργῶς ἄγων τὸ δηλούμενον . . Ἐκφράζομεν δὲ τόπους, χρόνους, πρόσωπα, πανηγύρεις, πράγματα· τόπους μὲν οἷον λειμῶνας, λιμένας καὶ ὅσα τοιαῦτα· χρόνους δὲ οἷον ἔαρ, θέρος. Ἴδε καὶ ἀνωτ. σελ. 294 καὶ τὴν αὐτόθ. ὑποσελίδ. σημ. 4.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τον, ἡ νοητικὴ δὲ δύναμις καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐκφάνσεις καὶ τὰ πάθη καὶ τὰ ἤθη αὐτῶν δεύτερον, καὶ ἐκτίθεται ἐν τέλει ἡ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ χρησιμότης αὐτῶν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐν «διηγήσει λεπτομερεῖ ἐναργῶς καὶ σχεδὸν εἰς ὄψιν φερούσῃ τοῖς φιλομαθοῦσι τὸ διηγούμενον», πεποικιλμένῃ διὰ τῶν προσηκόντων παραδειγμάτων, διευκρινιζόντων ἑκάστην τῶν περιεργοτέρων ἰδιοτήτων τῆς φύσεως αὐτῶν, κατὰ τὰ κελεύσματα, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, τοῦ τε ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς περὶ τῶν τοιούτων λόγων τέχνης 1). Ἀλλ' ὁ ἡμέτερος κριτὴς τὰ πολύμορφα ἐπιστημονικὰ ταῦτα στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνίσταται πᾶσα ἔκφρασις ζώου καὶ φυτοῦ, ὑπολαμβάνει καὶ καλεῖ «λεπτεπιλέπτους περιγραφάς», ποῦ μὲν ἀφραίνων, ποῦ δὲ συκοφαντῶν, πανταχοῦ δὲ ληρῶν 2).

---

1) *Νικόλαος ὁ σοφιστής*, Προγύμν. 12, ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 491-492: Ἔκφρασίς ἐστι λόγος ἀφηγηματικός, ὑπ' ὄψιν ἐναργῶς ἄγων τὸ δηλούμενον, πρόσκειται δὲ *ἐναργῶς*, ὅτι κατὰ τοῦτο μάλιστα τῆς διηγήσεως διαφέρει· ἡ μὲν γὰρ ψιλὴν ἔχει ἔκθεσιν πραγμάτων, *ἡ δὲ πειρᾶται θεατὰς τοὺς ἀκούοντας ἐργάζεσθαι*.. διαφέρει δὲ καὶ κατ' ἐκεῖνο τῆς διηγήσεως, ὅτι ἡ μὲν τὰ καθόλου, ἡ δὲ τὰ κατὰ μέρος ἐξετάζει. — Ἑρμογένης, Προγυμνάσμ. 7, Walz, τόμ. 1, σελ. 40-41. Spengel, τόμ. 2, σελ. 13: Παραπλησίως δὲ καὶ τὰ **ἄλογα ζῶα** κατὰ τὸ ἐγχωροῦν.. εἰς δὲ τὴν τοῦ γένους χώραν ἐρεῖς, τίνι θεῶν ἀνάκειται; οἷον ἡ γλαὺξ τῇ Ἀθηνᾷ, ὁ ἵππος τῷ Ποσειδῶνι. ὁμοίως δὲ ἐρεῖς, πῶς τρέφεται; ποταπὸν τὴν ψυχήν, ποταπὸν τὸ σῶμα; τίνα ἔργα ἔχει; ποῦ χρήσιμα; πόσον ὁ χρόνος τοῦ βίου; καὶ συγκρινεῖς δὲ καὶ ὅλως τοῖς ἐμπίπτουσι τῷ τόπῳ χρήσῃ.. καὶ μὴν καὶ τὰ **φυτὰ** παραπλησίως ἀπὸ τοῦ τόπου ἐν ᾧ φύεται, ἀπὸ τοῦ θεοῦ ᾧ ἀνάκειται, ὡς ἡ ἐλαία τῇ Ἀθηνᾷ, καὶ ἀπὸ τῆς τροφῆς, οἷον πῶς τρέφεται;.. ἐρεῖς δὲ ὡς ἐπὶ σώματος, τὴν ἀναδρομήν, τὸ κάλλος, εἰ ἀειθαλής, ὡς ἡ ἐλαία· εἶτα τὸ χρήσιμον ᾧ μάλιστα ἐνδιατρίψεις. — *Γεώργιος ὁ Χοιροβοσκός*, περὶ τρόπων ιδ'. Walz, τόμ. 8, σελ. 813. Spengel, τόμ. 3, σελ. 251: Ἔκφρασις ἡ *λεπτομερὴς διήγησις, ἡ ἐναργῶς καὶ σχεδὸν εἰς ὄψιν φέρουσα ἡμῖν τὸ διηγούμενον*, ὅπως ἔχει θέσεως καὶ κάλλους. — *Πλάτων*, Πολιτικὸς 277 D: Χαλεπόν, ὦ δαιμόνιε, μὴ παραδείγμασι χρώμενον ἱκανῶς ἐνδείκνυσθαί τι τῶν μειζόνων. Κινδυνεύει γὰρ ἡμῶν ἕκαστος οἷον ὄναρ εἰδὼς ἅπαντα αὖ πάλιν ὥσπερ ὕπαρ ἀγνοεῖν. — *Λυκοῦργος*, κατὰ Λεωκράτους 124, σελ. 165: Τὸ γὰρ μετὰ πολλῶν παραδειγμάτων διδάσκειν ῥᾳδίαν ὑμῖν τὴν κρίσιν καθίστησιν. — Περὶ *τῶν ζώων* ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ ἴδε Volkmann, Hermagoras, σελ. 328. — Περὶ τῶν *ἀνθέων* Μάξιμον τὸν Τύριον ἐν λόγῳ 25, 2. — Κλήμεντ. τὸν Ἀλεξανδρ. ἐν τῷ Παιδαγωγῷ, λόγ. 2, κεφ. 8, ἔκδ. Potter, σελ. 212. Ἡσιόδ. ἐν τῇ ὑποσελ. σημ. τοῦ 194 στίχ. τῆς ἐκδ. Σίττλ. — Περὶ τοῦ *ῥόδου* Ἀχιλλέα τὸν Τάτιον 2, 2. Ἀφθόνιον Προγυμνάσμ. 2, Walz 1, 61. Spengel, 2, 22. — Περὶ *τοποθεσιῶν* Ἡσιόδ. ἐν Ἀσπίδ. Ἡρακλέους 207. — Θεόκρ. ἐν Ἐπιγράμ. 4. Volkmann, Hermagoras, σελ. 328. Πρβλ. δὲ καὶ ἀνωτέρ. σελ. 294, ὑποσελίδ. σημ. 4.

2) Περὶ τῶν ληρημάτων τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου τούτου ἐγένετο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Γίγνεται δὲ λόγος περὶ προβάτου ἐν σελίσιν ὑπὲρ τὰς δεκατρεῖς, περὶ χοίρου εἰς ὀκτὼ σχεδὸν καὶ περὶ φαλαίνης ὡσαύτως, περὶ αἰγός, βοός, γάτας, καὶ ᾠδικῶν πτηνῶν εἰς δώδεκα περὶ ἑκάστου, περὶ ῥόδου εἰς ἐννέα, περὶ ἵππου εἰς ἑκκαίδεκα καὶ ἐν τοσαύταις περὶ κυνός»,

Λέγουσιν ὅ τε Πλάτων καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς:

«Τὸ μὲν οὖν περὶ πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιήσασθαι τὸν λόγον **λέαν εὔηθες**· τὰ γὰρ οἶμαι βέλτιστα, ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτατα οὐδὲ τὰ μήκη τιμητέον» 1). «Αὕτη ἐστὶν ἡ θεωρία, καθ' ἣν ἐξετάζεται βιβλίων ἀκροάσει πᾶς λόγος, μετ' ἀσφαλείας πορευομένης τῆς ἐξετάσεως. Ζητήσεις γὰρ τί ὠφελεῖ ἢ βλάπτει τὰ ἀνεγνωσμένα ἢ εἰρημένα ἢ ἠκουσμένα εἰς ἦθος, γνώμην, τέχνην, λέξιν. τὸ ἦθος διπλοῦν, κοινὸν καὶ ἴδιον· κοινὸν μὲν τὸ εἰς ἀρετὴν προτρέπον, καὶ κακίας ἀποτρέπον· ἴδιον δὲ τὸ προσήκοντας καὶ πρέποντας τοὺς λόγους τῷ τε λέγοντι καὶ τοῖς ἀκούουσι καὶ περὶ ὧν ὁ λόγος καὶ πρὸς οὓς ὁ λόγος παρέχεσθαι.. εἶτα ἡ τέχνη, ἡ κρᾶσις ἠθῶν καὶ πραγμάτων· εἶτα ἡ λέξις τὸ σαφῶς καὶ καθαρῶς τὸ πολλοστῶς καὶ ποικίλως. Οὗτος ὁ περὶ τῶν λόγων ἐξετάσεως λόγος» 2).

Ἀλλὰ «τὰ παιδία καὶ οἱ μεθύοντες καὶ οἱ μαινόμενοι ἀνόητοι» 3).

Ἐὰν οἱ Γερμανοὶ ἀναγνωσματαριογράφοι εἶχον κριτὰς ἀπαιδεύτους καὶ θρασεῖς, τολμῶντας νὰ ὑποκαθιστῶσι τὴν ἑαυτῶν ἀγροῖκον καὶ ἀπαίδευτον γνώμην εἰς τὰς σοφὰς γνώμας τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς σοφωτάτων ἀνδρῶν, οὐδὲν Ἀναγνωσματάριον ἐπιστημονικὸν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὸ σοφὸν ἔθνος αὐτῶν, ἀφοῦ οὐδὲν προσέχει εἰς τὴν ποσότητα τῶν γραμμῶν, ἀλλὰ πάντα μόνον εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ περιεχομένου καὶ εἰς τὴν ποιότητα αὐτοῦ. Τὸ «πλατύτατον» τῶν ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς ἀνωτάτης τάξεως ἄρθρων εἶνε «ὁ κύων», συναπο-

καὶ ἀλλαχοῦ λόγος, ἀνωτέρω ἐν σελ. 144 καὶ ὑποσελ. σημ. 4. Ἐπίσης καὶ περὶ τῶν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις πραγματογνωστικῶν καὶ φυσιογνωστικῶν κεφαλαίων ἐν σχέσει πρὸς τὰ εἰδικὰ περὶ τῶν τοιούτων ἀντικειμένων μαθήματα καὶ βιβλία ἀνωτέρω ἐν σελ. 19 καὶ ταῖς αὐτόθι ὑποσελιδίοις σημειώσεσι 1. 2, ὅθεν *ἀριδήλως* καταφαίνεται ὅτι τὰ μὲν ὑπὸ τῶν κ. κ. κριτῶν ὡς ἐπαίνου καὶ βραβείου ἄξια ὑπολαμβανόμενα εἶνε *ἐπιστημονικῶς ἐσφαλμένα*, τὸ δὲ ὑπ' αὐ τῶν ὡς ἐπίψογα κατακρινόμενα τὰ *ἐπιστημονικῶς ὀρθά*.

1) Πλάτων, Νομοι 722 Α.

2) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Τέχνη ῥητορική, κεφ. 11, ἐδάφ. 10.

3) Ἀριστοτέλης, Προβλήματα 957, α, 2.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τελούμενον ἐκ 14,500 περίπου στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, ἐνῷ ἐν τοῖς Γερμανικοῖς Ἀναγνωσματαρίοις ὑπάρχουσιν ἱστορικὰ καὶ μυθικὰ διηγήματα, διάλογοι καὶ ἐκφράσεις τόπων καὶ ζώων συνιστάμεναι ἐκ στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου 17,000. 20,520. 22,580. 22,715. 23,780. 30,700. 32,250. 33,650. 54,800. 71,890 1).

Ὁ πλατυασμὸς δὲ οὗτος, αὕτη ἡ δαψίλεια εἰς λέξεις φράσεις καὶ περιόδους οὐχὶ ἀπαραιτήτους παρατηρεῖται καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον καὶ ἐν ταῖς πραγματογραφίαις καὶ ἐν τοῖς μύθοις καὶ τοῖς διηγήμασι τοῖς τε πλαστοῖς καὶ τοῖς ἱστορικοῖς καὶ τοῖς μυθολογικοῖς».

«Ἄλλων ἰατρὸς αὐτὸς ἕλκεσι βρύων».

Ἄνθρωποι ἀγνοοῦντες τὰ στοιχεῖα τῆς τέχνης, ἐξ ἧς ἀποζῶσι καὶ δι' ἣν μισθοδοτοῦνται, γνωμοτυποῦσι περὶ πραγμάτων ἀνηκόντων εἰς τέχνην, ἣν οὐδέποτε ἐσπούδασαν καὶ οὐδέποτε ἔμαθον! Ἑλληνισταὶ τὸ ἐπάγγελμα γράφοντες «πλατυασμὸς» ἀντὶ πλατυσμός, «μύθους» ἀντὶ Αἰσωπείους μύθους, «διηγήματα πλαστὰ» ἀντὶ διηγήματα πλασματικά, «διηγήματα μυθολογικὰ» ἀντὶ διηγήματα μυθικά, 2) γίνονται κερδαρίου σμικροῦ ἕνεκα παιδαγωγι-

1) «*Zwei Brüder und zwei Schwester* ὑπ' ἀριθ. 149 ἐν τῇ 201 σελίδ. τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ Wirth (2 Theil, Dritte Auflage, Leipsig 1878) ἐκ στοιχείων 17,000.— «*Der Löwe*» ὑπ' ἀριθ. 21 ἐν σελ. 378 τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ Böckler und Fritz (Breslau 1873) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβητ. 20,520.— «Die *Biene*» ὑπ' ἀριθμ. 306 ἐν σελ. 506 τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ Sostmann (Jena 1864) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβήτ. 22, 580. — «*Des Flusses Walten und Gestalten*» ὑπ' ἀριθ. 64 ἐν σελ. 104 τοῦ Ἀναγνωσματ. τοῦ Wirth (für höhere Töchterschulen, fünfter Theil, Leipzig 1878) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβητ. 22,715.— «*Der Christ und der Muhamethaner*» ὑπ' ἀριθ. 106 ἐν σελ. 170 τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ Engelien καὶ Fechner (Ausgab. B. III Theil, Berlin 1874) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβητ. 23, 780.— *Der Tiger* ὑπ' ἀριθ. 23 ἐν σελ. 386 τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ Böckler καὶ Fritz (ἔνθ. ἀνωτ.) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβήτ. 30, 700.— «*Die Schlacht bei Leipzig*» ὑπ' ἀριθ. 149 ἐν σελ. 201 τοῦ Ἀναγνωσμ. τοῦ Hansen (Vierter Theil, Leipzig 1886) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβητ. 32, 250. — «*Die Stadt Wien*» ὑπ' ἀριθ. 150 ἐν σελ. 109 τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ Mair (II Theil für die dritte Klasse-Wien 1894) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβητ. 33, 650. — «*Blicke in das industrielle Leben der Gegenwart*» ὑπ' ἀριθ. 216 ἐν σελ. 302 τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ Böckler καὶ Fritz (ἔνθ. ἀνωτ.) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβήτου 54, 800. — «*Ein Phantasiereise im Weltall*» ὑπ' ἀριθμ. 150 ἐν σελ. 385 τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ Wirth (Deutsch. Leseb. für höhere Töchterschulen, 5 Theil, Leipzig 1878) ἐκ στοιχ. τοῦ ἀλφαβήτου 71,890 κτλ.κτλ.

2) *Τίμων* ὁ Φλιάσιος 119, Mullach, τόμ. 1, σελ. 94: Ἐν δὲ **πλατυσμὸς** |

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κῶν, μεθοδικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ τεχνολογικῶν ἀντικειμένων σπουδαιοτάτων κριταί! «Δοκεῖς οὖν τι.. διαφέρειν αὐτοὺς ἰδεῖν ἀργύριον κτησαμένου χαλκέως φαλακροῦ καὶ σμικροῦ νεωστὶ μὲν ἐκ δεσμῶν λελυμένου, ἐν βαλανείῳ δὲ λελουμένου, νεουργὸν ἱμάτιον ἔχοντος, ὡς νυμφίου παρεσκευασμένου, διὰ πενίαν καὶ ἐρημίαν τοῦ δεσπότου τὴν θυγατέρα μέλλοντος γαμεῖν; .. Ποῖα ἄττα οὖν εἰκὸς γεννᾶν τοὺς τοιούτους; οὐ νόθα καὶ φαῦλα.. καὶ οὐδὲν γνήσιον οὐδὲ φρονήσεως ἀληθινῆς ἐχόμενον; 1).

«Οὕτως ἐν σελ. 24 περὶ ὄνου «ὅπου τοὺς μεταχειρίζονται κακῶς.. γίνονται ἀνάλγητοι, νωθροὶ ὑπομονητικοὶ» καὶ κατωτέρω «ἡ κακὴ δίαιτα καὶ οἱ σκληροὶ τρόποι.. τοὺς κάμνουσι νωθροὺς ἀναισθήτους καὶ πείσμονας».

«Πολλάκις καὶ ἡ διλογία ἐνάργειαν ποιεῖ μᾶλλον ἢ τὸ ἅπαξ λέγειν· ὅπερ δὲ τῷ Κτησίᾳ ἐγκαλοῦσιν ὡς ἀδολεσχοτέρῳ διὰ τὰς διλογίας.. πολλαχῇ οὐκ αἰσθάνονται τῆς ἐναργείας τοῦ ἀνδρός· τίθεται γὰρ ταὐτὸ διὰ τὸ πολλάκις ποιεῖν ἔμφασιν πλείονα» 2).

Οὕτω ὁ Ἡσίοδος (Θεογονία 65).

Μοῦσαι.. ἐρατὴν δὲ διὰ στόμα ὄσσαν ἰεῖσαι,
μέλπονται πάντων τε νόμους καὶ ἤθεα κεδνὰ
ἀθανάτων κλείουσιν, ἐπήρατον ὄσσαν ἰεῖσαι.

Οὕτω καὶ ὁ Ὅμηρος (Ἰλιάδ. Η 336).

Τύμβον δ' ἀμφὶ πυρὴν ἕνα χεύομεν ἐξαγαγόντες
ἄκριτον ἐκ πεδίου· ποτὶ δ' αὐτὸν δείμομεν ὦκα
πύργους ὑψηλούς, εἶλαρ νεῶν τε καὶ αὐτῶν.

πουλυμαθημοσύνης, τῆς οὐ κενεώτερον ἄλλο. — *Νικόλαος* ὁ σοφιστής, Προγύμν. 1, ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 452: Καὶ τοῦτο δὲ γνῶναι καλὸν ὡς τοὺς **μύθους**.. ὠνόμασαν **Αἰσωπείους** τοὺς ἐξ ἀλόγων καὶ λογικῶν συγκειμένους.. εἰσὶ δέ τινες μῦθοι καὶ ἐκ θεῶν συγκείμενοι. — *Αὐτόθ.* Προγυμν. 2. τῶν διηγημάτων τὰ μέν ἐστι **μυθικά,** τὰ δὲ ἱστορικά, τὰ δὲ **πλασματικά.** Ἴδε περὶ τῶν αὐτῶν καὶ ἀνωτ. σελ. 144, σημ. 2. καὶ σελ. 482-483, σημ. 2 καὶ 3.

1) Πλάτων, Πολιτεία 495 Ε.

2) Δημήτριος, περὶ ἑρμηνείας 211-212, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 91.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐν δ' αὐτοῖσι πύλας ποιήσομεν εὖ ἀραρυίας,
ὄφρα δι' αὐτάων ἱππηλασίη ὁδὸς εἴη.
ἔκτοσθεν δὲ βαθεῖαν ὀρύξομεν ἐγγύθι τάφρον,
ἥ χ' ἵππους καὶ λαὸν ἐρυκάκοι ἀμφὶς ἐοῦσα.

καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐν στίχ. 435 τὰ αὐτά:

τύμβον δ' ἀμφ' αὐτὴν ἕνα ποίεον ἐξαγαγόντες
ἄκριτον ἐκ πεδίου, ποτὶ δ' αὐτὸν τεῖχος ἔδειμαν
πύργους θ' ὑψηλούς, εἶλαρ νεῶν τε καὶ αὐτῶν.
ἐν δ' αὐτοῖσι πύλας ἐνεποίεον εὖ ἀραρυίας κτλ. 1).

«Σελ. 27 περὶ χοίρου «οἱ ὀφθαλμοὶ πολὺ μικροί.. ὁ κορμὸς παχὺς καὶ κυλινδροειδής, ἡ κοιλία μεγάλη παχεῖα καὶ πρὸς τὴν γῆν κρεμαμένη.. οἱ πόδες βραχεῖς καὶ παχεῖς» καὶ κατωτέρω (σελ. 28) «οἱ ὀφθαλμοί του πολὺ μικροί, οἱ πόδες του παχεῖς καὶ βραχεῖς, ὁ κορμός του καὶ οἱ κοιλία του παχεῖα, τὸ στόμα καὶ ἡ κοιλία του πρὸς τὴν γῆν κρεμάμενα»· Σελ. 124 περὶ βοὸς «τὸ βάδισμά του βαρὺ καὶ ἄτονον αἱ κινήσεις καὶ αἱ στροφαί του ἄκομψοι» καὶ μετ' ὀλίγα «βαδίζει βραδέως καὶ μὲ βῆμα βαρὺ καὶ ἄτονον, εἶνε δυσκίνητος, στρέφεται ἀκόμψως». Αὐτόθ. «πίνει ὕδωρ, ἀλλὰ μόνον ὅταν εἶνε καθαρὸν καὶ ψυχρόν», καὶ κατωτέρω «προτιμᾷ τὸ καθαρὸν καὶ ψυχρὸν ὕδωρ».

«Πρὸς τὸ βελτίους γενέσθαι οὐδὲν συμβάλλεται τὰ γράμματα.. οὐδὲν γὰρ κωλύει εἰδέναι μὲν γράμματα.. ὁμοίως δὲ μέθυσον καὶ ἀκρατῆ εἶναι, καὶ φυλάργυρον, καὶ ἄδικον, καὶ προδότην, καὶ τὸ πέρας ἄφρονα» 2).

Ἐὰν ὁ ἡμέτερος κριτὴς δὲν εἶχε τεθολωμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐσκοτισμένον τὸν νοῦν, θὰ ἔβλεπε καὶ θὰ ἐνόει ὅτι ἐπιστημονικώτατα καὶ ὀρθότατα ἐτέθησαν αἱ διλογίαι αὗται ἐκεῖ, ὅπου εὑρίσκονται. Ἡ περὶ τοῦ βαδίσματος τοῦ βοὸς διλογία ἦτο ἀναγκαιοτάτη **λογικῶς**, διότι κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίστασιν πρόκειται περὶ τῆς αἰσθητικῆς ἐντυπώσεως, ἣν ἡ βαρύτης καὶ ἡ ἀτονία τοῦ βαδίσματος καὶ τὸ ἄκομψον τῶν κινήσεων καὶ τῶν στροφῶν αὐτοῦ προξενοῦσιν εἰς τὸν θεατήν· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν περίστασιν πρόκειται περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν χαρακτηριζουσῶν αὐτόν. Ἡ περὶ τῆς πόσεως κα-

1) Πρβλ. καὶ Ἰλιάδ. Θ 41 πρὸς Ν 23. — Ἰλιάδ. Θ 69 - 72 πρὸς Χ 209 - 212.— Ἰλιάδ. Β 110 - 118 πρὸς Ι 17 - 25.

2) Κέβης ὁ Θηβαῖος, Πίναξ, κεφ. 33 - 34. ἔκδ. Dübner, σελ. 12.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θαροῦ καὶ ψυχροῦ ὕδατος διλογία λογικῶς ἀναπόφευκτος, καθ' ὅσον ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει πρόκειται περὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν χαρακτηριζουσῶν τὸν βοῦν, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ πρόκειται ὡς παράδειγμα πρὸς διευκρίνισιν τῆς ψυχολογικῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ὅτι «ἡ γεῦσις εἶνε πολὺ λεπτή» 1).

«Σελ. 87-88 μία σελὶς περὶ τῆς μεταβολῆς τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἐντυπώσεων τῆς αἰγὸς καὶ περὶ τὰς δύο σελίδας περὶ τῆς ἀφοβίας αὐτῆς».

«Ἀλλ', ὦ ξένε, πολλάκις μὲν.. εἰρήκαμεν, ὡς οὐδὲν ἐν τῷ παρόντι δεῖ προτιμᾶν βραχυλογίαν μᾶλλον ἢ μῆκος· οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς, τὸ λεγόμενον, ἐπείγων διώκει· γελοῖον δὲ καὶ φαῦλον τὸ πρὸ τῶν βελτίστων τὰ βραχύτερα αἱρουμένους φαίνεσθαι 2) — Δεῖ δὲ εἰδέναι ὅτι σφόδρα δυσχερές ἐστι τοῖς τῆς σαφηνείας ἐπιμελουμένοις τῆς συντομίας φροντίζειν· πολλάκις γὰρ ἡ διὰ συντομίαν εἰς ἀσάφειαν προάγομεν τὸν λόγον ἢ διὰ τὸ σαφῶς εἰπεῖν μήκους δεόμεθα» 3).

Σελ. 128. «Ποτὲ κατὰ τὰς πορείας αἱ ἀσθενέστεραι δὲν προπορεύονται τῶν ἰσχυροτέρων· πάντοτε προηγοῦνται αἱ ἰσχυρότεραι καὶ ἔπονται αἱ ἀσθενέστεραι».

Ἔχω ἀκράδαντον τὴν πεποίθησιν εἰς τὴν ζωτικὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ πιστεύω ἀδιστάκτως ὅτι μετὰ παρέλευσιν οὐχὶ μακροῦ χρόνου θὰ ἀπαλλαγῇ τέλος ἀπὸ τῆς νῦν καταλυμαινομένης αὐτὸ πονηροκρατίας καὶ θὰ ἐπιλάμψωσι καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἡμέραι ἄξιαι τῆς μεγάλης ἱστορίας τοῦ Ἔθνους ἡμῶν καὶ τῆς ὑψηλῆς εὐγενείας αὐτοῦ. Τότε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἡ δύσμοιρος Ἑλληνὶς νεολαία θὰ ἀπαλλαγῇ τῶν καταδιαφθειρόντων αὐτὴν σκαιῶν καὶ ἀπαιδεύτων χαμαιδιδασκάλων τοῦ φυράματος τοῦ ἡμετέρου τούτου κρι-

1) Ἴδ. Χ. Παπαμάρκου Ἕλλην. Ἀναγνωσματάρ. Τρίτη τάξις δημοτικοῦ σχολείου Ἐν Ἀθήναις 1892 σελ. 130-131. Ἡ περὶ τοῦ «χοίρου» διλογία ἔχει τὸν αὐτὸν ἐπιστημονικὸν λόγον. Ἐπειδὴ ὅμως οὐδαμοῦ εἶνε ἐκτετυπωμένα τὰ περὶ αὐτοῦ, τὸ πρᾶγμα εἶνε δυσεξέλεγκτον· διὸ καὶ οὐδεὶς περαιτέρω περὶ τούτου λόγος δύναται νὰ γείνῃ ἐνταῦθα.

2) Πλάτων Νόμοι 887 Β. Ἴδ. καὶ ἀνωτ. σελ. 145 ὑποσ. σημ.

3) Νικόλαος ὁ σοφιστής, Προγυμνάσμ. 2, ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 458.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ, τοῦ ἐν τοσαύτῃ ἀμαθείᾳ καὶ ἀναισθησίᾳ μολυνομένου, ὥστε οὐ μόνον τὰ ὀρθὰ νὰ μὴ δύναται νὰ διακρίνῃ ἀπὸ τῶν πλημμελῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἁμαρτήματα τὰ χαριέστατα καὶ τεχνικώτατα νὰ ὑπολαμβάνῃ.

Τέλεον ὁ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποζῶν κύριος οὗτος ἀγνοῶν τί οἱ Ἕλληνες τεχνογράφοι περὶ τῶν σχημάτων λέγουσι, τί περὶ τῆς ἐν τῷ λόγῳ δυνάμεως τῆς ταὐτολογίας, τῆς παλιλλογίας, τῆς ἐκφράσεως τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἀρνητικῶς καὶ θετικῶς, τέλεον ἀγνοῶν τίνα χρῆσιν τῶν σχημάτων τούτων οἱ ἀριστοτέχναι τοῦ λόγου, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς, ἐποιήσαντο εὑρίσκει ἐν τῇ ἀμαθείᾳ αὐτοῦ καὶ ἀναισθησίᾳ ἐπίψογα τὰ ἄνω σημειωθέντα ἐκ τοῦ ἐμοῦ Ἕλλην. ἀναγνωστικοῦ βιβλίου!

Λέγει ὁ Πλούταρχος: «Τὸ δὲ σχῆμά ἐστι λόγος ἐξηλλαγμένος τοῦ ἐν ἔθει κατά τινα πλάσιν κόσμου ἢ χρείας χάριν. κάλλος μὲν γὰρ τοῖς λόγοις περιτίθησι διὰ τῆς ποικιλίας καὶ μεταβολῆς τοῦ λόγου καὶ σεμνοτέραν ἀπεργάζεται τὴν φράσιν, χρείαν δέ, εἰς τὸ ἐξᾶραι καὶ ἐπιτεῖναι τὰς ποιότητας καὶ δυνάμεις τῶν πραγμάτων» 1).

Τούτων δὲ τῶν σχημάτων εἴκοσι καὶ ἓξ ὄντων ἓν εἶνε καὶ ἡ λεγομένη ταὐτολογία, ἥτις «ἐστὶν ἐν ταὐτῷ λέξεων παράλληλος θέσις τὸ αὐτὸ σημαινουσῶν, οἷον ὀξεῖς καὶ ταχεῖς ἀλλ' οὐ νωθεῖς καὶ βραδεῖς· πᾶσαι γὰρ ἐν ταὐτῷ τὸ αὐτὸ σημαίνουσιν, ὀξεῖς μὲν καὶ ταχεῖς καταφατικῶς τὸ αὐτὸ σημαίνουσι, νωθεῖς δὲ καὶ βραδεῖς τοὐναντίον, αἷς συνταχθὲν καὶ τὸ οὐ ἀποφατικὰς ἑαυτῶν ἐποίησε καὶ συμφώνους τοῖς προτέροις» 2).

Περὶ δὲ τῆς ἀποφάσεως καὶ καταφάσεως ὁ Ἑρμογένης λέγει: «Ἡ ἀπόφασις τῇ καταφάσει ποτὲ μὲν τὸ ἴσον δύναται, ποτὲ δὲ τὸ ἔλαττον, ποτὲ δὲ τὸ πλέον. Ἴσον μέν, ὅταν δι' ἐγγύτητα τῆς λέξεως φεύγων τις τὴν ταὐτότητα μεταβάλλῃ τὴν τάξιν «θύων τε γὰρ φανερὸς ἦν καὶ μαντικῇ χρώμενος οὐκ ἀφανὴς ἦν» 3).

Ὁ Lotze ἐξαίρων τὰ τοιαῦτα τοῦ Ἕλληνος λόγου σχήματα λέ-

1) Πλούταρχος, περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὁμήρου κ. 27.

2) *Ἀνώνυμος*, περὶ σχημάτων, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 706. ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 182.— Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ *Ζωναῖος* (περὶ σχημάτων τῶν κατὰ λέξιν, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 681): *Ταὐτολογία* ἐστὶ λέξεων παράλληλος θέσις τὸ αὐτὸ σημαινουσῶν οἷον ὀξὺς ἐστι καὶ ταχὺς ἀλλ' οὐ νωθὴς καὶ βραδύς.

3) Ἑρμογένης, Περὶ μεθόδου δεινότητος, ἔκδ. Walz τόμ. 3, σελ. 444.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γει: «Ἡ ἄμεσος ἀνακοίνωσις τῶν διανοημάτων δὲν φροντίζει πολὺ διὰ τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν. Ἡ ἀκολουθία τῆς ἐκφράσεως δὲν ἀνταποκρίνεται πάντοτε πρὸς τὰ περὶ τῆς ἀλληλουχίας τῶν ὄντων ἡμέτερα διανοήματα, ἀλλ' ἐξ αἰφνιδίων ἐξεγέρσεων τῶν συναισθημάτων ἡμῶν αἱ λέξεις ἐπιπροχέονται πρὸ τῆς ἐξελίξεως τοῦ πράγματος ἢ συστέλλονται ἐκεῖ, ἔνθεν ἔδει νὰ ἐκχυθῶσιν. Ὁ Ἕλλην λόγος γέμει τοιούτων ἀσυναρτησιῶν καὶ ἐλευθεριῶν, ὧν ἡ συντακτικὴ αἰτιολογία πολλάκις εἶνε τόσον δύσκολος, ὅσον ἡ ψυχολογικὴ εὔκολος, καὶ αἴτινες ἐν ἐκκεχυμένῃ δαψιλείᾳ καὶ ἐν μεταπτώσει αἰφνιδίων διακοπῶν καὶ ἐν μακραῖς παρενθήκαις τὴν ἀπροσποίητον καὶ πολλάκις ἐπίχαριν ἀταξίαν τῆς ζώσης ὁμιλίας ἐπαναλαμβάνουσιν» 1).

Ὁ Bergk εἰδικεύων τὰ ὑπὸ τοῦ Lotze γενικῶς περὶ τοῦ Ἕλληνος λόγου λεγόμενα λέγει: «Μετὰ τῆς διαλεκτικῆς ἐκείνης ὀξύτητος, ἥτις προσιδιάζει τοῖς Ἕλλησι συνδυάζεται καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅτι ἡ ἑρμηνεία ἀναστρέφεται εὐχαρίστως ἐν ἀντιθέσεσιν. Ἐνταῦθα βασίζεται ἡ ἕξις τοῦ νὰ ἐπαναλαμβάνηται τὸ αὐτὸ διανόημα ἐν ἀρνητικῇ καὶ θετικῇ μορφῇ, ἣν ἰδίως παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς εὑρίσκομεν. Εἰς ἡμᾶς φαίνεται ὁ περιττὸς οὗτος τρόπος τῆς ἐκφράσεως ἀνιαρός πως, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ παρέχει εἰς τὸν λόγον ἀρχαιοπρεπῆ τινα ἁπλότητα. Ἡ ἑρμηνεία εἶνε ἐναργὴς καὶ ζωηρά» 2).

Καὶ ταῦτα μὲν οἱ Ἕλληνες τεχνογράφοι καὶ οἱ Γερμανοὶ φιλόσοφοι καὶ φιλόλογοι περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου χαμαιδιδασκάλου ψεγομένης ταύτης ἐκφράσεως «ποτὲ αἱ ἀσθενέστεραι δὲν προπορεύονται τῶν ἰσχυροτέρων· πάντοτε προηγοῦνται αἱ ἰσχυρότεραι καὶ ἔπονται αἱ ἀσθενέστεραι».

Οἱ δὲ Ἕλληνες συγγραφεῖς πῶς; Ἰδοὺ πῶς·

Ὁ Δημοσθένης: Δεῖ τοὺς ὀρθῶς πολέμῳ χρωμένους οὐκ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' αὐτοὺς ἔμπροσθεν εἶναι τῶν πραγμάτων 3). Ὁ Ξενοφῶν: Οἱ μὲν δὴ Θηβαῖοι διὰ ταῦτα ὑποφθόνως

1) Hermann Lotze, Mikrokosmus, dritter Band, zweite Aufl. Leipzig 1869, σελ. 305 περὶ τὸ μέσον.

2) Bergk, Griechische Litteraturgeschichte, Berlin 1872, τόμ. 1, σελ. 134. Ἴδε καὶ Volkmann, Hermagoras, 1865, σελ. 244 - 245, καὶ τῆς ἐμῆς Πραγματείας «Παράρτημα τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων», σελ. 73 α.

3) Δημοσθένης, κατὰ Φιλίππου Α'. 39, σελ. 51.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ οὐκέτι φιλικῶς εἶχον πρὸς τοὺς Ἀρκάδας 1). — Ὁ Πλάτων: Οἱ βλάπτοντες τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀδικοῦντες καὶ ψευδόμενοι καὶ ἐξαπατῶντες καὶ ἁμαρτάνοντες ἑκόντες, ἀλλὰ μὴ ἄκοντες κτλ. 2). — Ὁ Πλούταρχος: Ψυχὴ πᾶσα νοῦ μετέσχεν, ἄλογος δὲ καὶ ἄνους οὐκ ἔστιν. — Μάλιστα μὲν οὖν ἐσκεμμένῳ πειρῶ καὶ μὴ διακένῳ τῷ λόγῳ χρῆσθαι πρὸς τοὺς πολλούς. — Σκληρὸν ἐκ φύσεως καὶ οὐ μαλακὸν ἔχων ὑπὸ λόγου τὸ ἦθος 3).

Σελ. 133: «Ὅταν σύρῃ (ὁ ταῦρος) τὴν ἅμαξαν, σύρει αὐτὴν ἀκατασχέτως πρὸς τὰ ἐμπρός» καὶ μετ' ἐλάχιστα «ὁ ταῦρος σύρει τὴν ἅμαξαν πάντοτε πρὸς τὰ ἐμπρός».

«Ἕτερον δ' ἔοικε καὶ τὸ δι' ἄγνοιαν πράττειν τοῦ ἀγνοοῦντα ποιεῖν· ὁ γὰρ μεθύων . . οὐ δοκεῖ δι' ἄγνοιαν πράττειν, ἀλλὰ διά τι τῶν εἰρημένων, οὐκ εἰδὼς δέ, ἀλλ' ἀγνοῶν. Ἀγνοεῖ μὲν οὖν πᾶς ὁ μοχθηρὸς ἃ δεῖ πράττειν καὶ ὧν ἀφεκτέον καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἁμαρτίαν ἄδικοι καὶ ὅλως κακοὶ γίνονται» 4).

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς βεβαίως δὲν σωφρονεῖ! Διότι οὐδεὶς σώφρων ἄνθρωπος περικόπτει ἐκ τῆς συνεχείας τοῦ ὅλου λεξείδιά τινα καὶ συναρμόζει ταῦτα κατὰ τὴν ἰδίαν διάθεσιν, ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐπιθυμεῖ. Ὅπως συνεκόλλησεν ὁ χρηστὸς οὗτος ἄνθρωπος τὰ λεξείδια ταῦτα, φαίνεται ἀδολεσχία τις· ὅπως δὲ ἐν τῷ κειμένῳ, οὐ κριτὴς ὑπὸ τῆς Πολιτείας κατέστη, ὑπάρχουσι, φαίνεται ἀριδήλως τὸ σχῆμα τοῦ λόγου τὸ λεγόμενον παλλιλογία κατὰ τὸ Ομηρικόν: «Τοῦ δ' ἐγὼ ἀντίος εἶμι, καὶ εἰ πυρὶ χεῖρας ἔοικεν, | εἰ πυρὶ χεῖρας ἔοικε, μόνος δὲ αἴθωνι σιδήρῳ. | — Ἀλλ' ὁ μὲν Αἰθίοπας μετεκίαθε τηλόθ' ἐόντας. | Αἰθίοπας τοὶ διχθὰ δεδαίαται, ἔσχατοι ἀνδρῶν 5). — «Ὁ ταῦρος ὅταν σύρῃ τὴν ἅμαξαν, σύρει αὐτὴν ἀκατασχέτως πρὸς

1) Ξενοφῶν, Ἑλληνικὰ 7, 1, 26.

2) Πλάτων, Ἱππίας ἐλάσσων 372 D.

3) Πλούταρχος, περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 591 D. — Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον 803 F. — Βροῦτος, κεφ. 1, σελ. 984. — Ἴδ. αὐτόθ. Ὅτι οὐκ ἡδέως ζῆν ἐστιν κατ' Ἐπίκουρον 1097 E. — Βίον Θησέως, κεφ. 16, σελ. 6 περὶ τὸ τέλος. — Πλάτων. Κρίτων 52, A. — Ἑρμογέν. περὶ ἰδεῶν τόμος α', ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 274. — Πρβλ. καὶ τὴν παρατήρησιν τοῦ τεχνογράφου Μενάνδρου (περὶ ἐπιδεικτικῶν, ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 416): Οὐχ ἁπλῶς ἐρεῖς τὰς ἀρετάς, ὅτι δίκαιος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπιχειρήσεις πάλιν ὅτι οὐκ ἄδικος . . *πέφυκε γὰρ ὁ λόγος αὔξησιν λαμβάνειν.*

4) Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια 1110, 6, 24.

5) Ὅμηρος, Ἰλιάδ. Υ 370. — Ὀδύσσ. α, 22.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰ ἐμπρός. Τίποτε δὲν δύναται νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, οὔτε τέλμα, οὔτε πετρῶδες μέρος, οὔτε ἀπότομον ὄρος, οὔτε τὸ βάρος τοῦ φορτίου. Ὁ ταῦρος σύρει τὴν ἅμαξαν πάντοτε πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἀκόμη καὶ ἂν πρόκειται νὰ πέσῃ εἰς τὰ γόνατα» 1).

Σελ. 178: περὶ γάτας «μίαν οὐρὰν ἀρκετὰ μακρὰν καὶ πολὺ εὐκίνητον» καὶ κατωτέρω «ἡ οὐρὰ αὐτῆς εἶναι πολὺ εὐκίνητος» — Σελ. 179 «τὸ σῶμα της ἐλαστικόν», «τὸ σῶμα αὐτῆς πολὺ ἐλαστικόν — Σελ. 200 «μανθάνει (ὁ κύων) νὰ σώζῃ ἀνθρώπους κινδυνεύοντας νὰ πνιγῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν ἢ νὰ παγώσωσιν εἰς τὰς χιόνας» καὶ σελ. 205 ἄλλοι σώζουσιν ἀνθρώπους κατακαλυπτομένους ὑπὸ τῆς χιόνος».

Λέγει ὁ Ξενοφῶν: «Εἰ δέ τις διλογεῖν ἡμᾶς οἴεται, ὅτι περὶ τῶν αὐτῶν λέγομεν νῦν τε καὶ πρόσθεν, οὐ διλογία ταῦτά ἐστιν. Ὅτε μὲν γὰρ ἐωνεῖτο, πειρᾶσθαι ἐκελεύομεν εἰ δύναιτο ὁ ἵππος ταῦτα ποιεῖν· νῦν δὲ διδάσκειν φαμὲν χρῆναι τὸν ἑαυτοῦ καὶ γράψομεν ὡς δεῖ διδάσκειν» 2). Δηλαδή· τὸ ἐπαναλαμβάνειν τὰ αὐτὰ πράγματα κατὰ διαφόρους περιστάσεις δὲν εἶνε ἀδολεσχία, ὡς μοχθηρός τις ἢ παροινῶν εἶνε ἕτοιμος νὰ ὑπολάβῃ, ἀλλ' εἶνε ἀνάγκη ἄφυκτος τοῦ λόγου, ὅστις ἄλλως θὰ ἀπέβαινεν ἀτελής, ἄλογος καὶ ἀκατανόητος.

Ὅπως σταθμίσῃ τις τὸν βαθμὸν τῆς χρηστότητος τοῦ ἡμετέρου τούτου κριτοῦ, ἂς ἴδῃ ἐν τῷ ἐμῷ βιβλίῳ τὰ περὶ τῆς γάτας καὶ τοῦ κυνὸς ταῦτα 3) καὶ πάραυτα θὰ ἀντιληφθῇ τὴν διαφορότητα τῶν περιστάσεων, καθ' ἃς αἱ αὐταὶ λέξεις ἐπαναλαμβάνονται.

Ἐν τῷ κειμένῳ φέρεται «ὁ κορμὸς πεπιεσμένος πρὸς τὰ πλάγια, εὐθυτενὴς καὶ ὄχι παχύς, ἀποτελευτῶν εἰς μίαν οὐρὰν μακρὰν καὶ πολὺ εὐκίνητον» (σελ. 68), περὶ τῆς **περιγραφῆς** τοῦ σώματος τῆς γάτας προκειμένου. Φέρεται δὲ ἐν σελ. 69 «ἡ οὐρὰ αὐ-

1) *Χ. Παπαμάρκου*, Ἑλλ. Ἀναγ. τῆς Γ' τάξεως, ἐν Ἀθήναις 1892, σελ. 135.— *Πλούταρχος*, Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Ὁμήρου, κεφ. 32: Ἔστι παρ' αὐτῷ καὶ ἡ *Παλλιλογία*, ἐπανάληψις οὖσα μέρους τινὸς λόγου ἢ πλειόνων λέξεων ἐπαναλαμβανομένων, ὃ καὶ *Ἀναδίπλωσις* καλεῖται· οἷόν ἐστι: » τοῦ δ' ἐγὼ ἀντίος εἶμι . . » ποτὲ δὲ παρεντιθεμένων ἄλλων τινῶν καὶ τῶν αὐτῶν πάλιν ἐπαναλαμβανομένων, ὡς ἐν τῷ «Ἀλλ' ὁ μὲν Αἰθίοπας» κτλ.

2) Ξενοφῶν, περὶ ἱππικῆς 8, 2.

3) Χ. Παπαπάρκου Ἑλληνικὸν ἀναγνωσματάριον διὰ τὴν τετάρτην τάξιν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐν Ἀθήνας 1892, περὶ μὲν τῆς γάτας σελ. 66· 69 καὶ 70, περὶ δὲ τοῦ κυνὸς σελ. 87 καὶ σελ. 90.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς εἶνε πολὺ εὐκίνητος· ὅταν εἶνε πολὺ εὐχαριστημένη ἢ ὅταν θωπεύηται, κινεῖ αὐτὴν κατά τινα τρόπον, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον κινεῖ αὐτήν, ὅταν ἀγριεύῃ ἢ ἀπειλῇ ἢ εἶνε ἕτοιμος νὰ ἐπιτεθῇ», προκειμένου περὶ τῆς ψυχολογικῆς ἀποδείξεως ὅτι ἡ γάτα τὰ συναισθήματα αὐτῆς διὰ τῶν ποικίλων κινήσεων τῆς οὐρᾶς ἐκφράζει.

Οὕτω δὲ καὶ περὶ πάντων τῶν ἄλλων.

«Ἀλλὰ γὰρ ἴσως εὔηθες τὸ τοὺς εὐήθεις τῶν λόγων λίαν ἐξετάζειν» 1).

Σελ. 278-279 πλέον τῆς σελίδος περὶ τῶν ᾠδικῶν πτηνῶν ὅτι εἶνε κόσμος καλὸς τῆς γῆς δι' ἐπαίνων ἐπαναλαμβανόμενος τρίς.

«Δὶς καὶ τρὶς τὸ καλόν, τὸ δὲ κακὸν οὐδ' ἅπαξ 2). — Ὑπὲρ γὰρ τῶν ἀναγκαιοτάτων οὐδὲν χεῖρόν ἐστιν καὶ δὶς καὶ τρὶς λέγειν ταὐτά 3). — Πυθαγόρας . . ὥρισε καὶ τὸ τοῦ λόγου εἶδος, ὅτι σύντομον καὶ διὰ βραχέων . . εἰ δέ ποτε, φησί, χρεία καὶ μακροτέρου γένηται λόγου . . ἀλλὰ τῶν γε πραγμάτων, περὶ ὧν οἱ λόγοι, τὸ εἶδος τὸ αὐτὸ μενέτω τῷ προτέρῳ· περὶ ἀναγκαίων γινομένου τοῦ λόγου, ἢ προτρέποντος ἐπ' ἀρετήν, ἢ διδάσκοντος, ἢ συμβουλεύοντος, ἢ παραμυθουμένου ἢ συζητοῦντος τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀλήθειαν, ἢ τοῦ θεοῦ τήν τε ὑπεροχὴν καὶ τὴν πρόνοιαν ἀνευφημοῦντος, καὶ σύλληψιν πρὸς τὸν κατὰ φύσιν βίον αἰτοῦντος δι' εὐχῆς· ἀλλὰ μὴ περὶ τῶν τυχόντων, περὶ ὧν οἱ τυχόντες διαλέγονται» 4).

«Σελ. 280. Ἐν μιᾷ σελίδι ἡ λέξις ᾄδουσι τρισκαιδεκάκις».

«Ἀλλὰ τὸ διατρίβειν νῦν ἀκριβολογουμένους καὶ λέγοντας περὶ τῶν τοιούτων ἀργὸν ἐστιν — εὔηθες τὸ τοὺς εὐήθεις τῶν λόγων λίαν ἐξετάζειν 5).

---

1) Ἀριστοτέλης, περὶ ζώων μορίων 664, 6, 18.

2) Παροιμιογράφοι, Ἀποστόλιος 6, 26.

3) Γαληνός, περὶ ψυχῆς παθῶν, ἔκδ. Kühn, τόμ. 5, σελ. 21. ἔκδ. Marquardt, τόμ. 1, σελ. 16, Lipsiae 1884.

4) Σιμπλίκιος, Ἐξήγησις εἰς τὸ Ἐπικτήτου ἐγχειρίδιον, κεφάλ. 33, § 1-3, ἔκδ. Dübner, σελ. 112.

5) Ἀριστοτέλης, Πολιτικὰ 1331, 6, 18. Περὶ ζώων μορίων 664, 6, 18.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Σελ. 286. Μία σελὶς περὶ τῆς διατάξεως τῶν πετάλων ὡς πρὸς τὰ σέπαλα ἴου τοῦ τρίχρου».

«Τὸ μὲν οὖν περὶ πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιεῖσθαι τὸν λόγον **λέαν εὔηθες.** Τὰ γὰρ οἶμαι βέλτιστα, ἀλλ' οὐ τὰ βραχύτατα . . τιμητέον 1).

«Σελ. 318-321 ἐν τρισὶ σελίσι περιγραφὴ τῶν ψύλλων, τῶν στημόνων καὶ μάλιστα τῶν πετάλων τοῦ κρίνου».

«Αὐτῶν δὲ τῶν φυσικῶν οἱ μὲν ἐξηγηματικοί, οἱ δὲ ἐν βραχεῖ προαγόμενοι· πλεῖστον γὰρ διαφέρει ὡς εἰδότα ἀναμιμνήσκειν συμμέτρως ἢ ὅλως ἀγνοοῦντα διδάσκειν . . βραχύτητα ἀπαιτοῦσιν οἱ μὴ διδασκαλικοί . . οἱ δὲ ἕτεροι πλείστης καὶ μεγίστης διατριβῆς ἔχονται» 2).

«Σελ. 37 καὶ ἐξ. ὁ μῦθος «ταῦρος καὶ καμπλοπάρδαλις» ἐκτείνεται εἰς σελ. πέντε».

«Ὅτι μία τῶν ἀρετῶν εἶνε καὶ ἡ συντομία ὅλος ὁ κόσμος τὸ εἰξεύρει· ἀλλὰ καὶ μεγάλαι καὶ μικραὶ ἀδιαφόρως ὑποθέσεις στενοχωρημέναι καὶ νὰ εἴπω οὕτως πνιγμέναι εἰς στενὰ . . ὅρια σημαίνουσιν ἀναμφιβόλως τὸ πολλὰ στενὸν τῆς κεφαλῆς τοῦ μυθογράφου» 3) — καὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ τοιαῦτα ἀπαιτοῦντος κριτοῦ πρόσθες.

---

1) Πλάτων, Νόμοι 722 Α.

2) Μένανδρος, Ἐπιδεικτικῶν 5, ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 142. ἔκδ. Spengel, τόμ. 3, σελ. 337.

3) Κοραῆς, Αἰσωπείων μύθων συναγωγὴ ἐν τοῖς προλεγομένοις, σελ. κε'.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τοῦ μεγέθους καὶ τῆς μεγαλοφυΐας τῶν ἀρχαίων μόριον πάνσμικρον καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ.

Εἰσαγωγή. — Οἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου· Ὅ,τι ἂν ποιῇς νόμιζε ὁρᾶν θεούς τινας. — Ὁ ἱερεὺς τοῦ Διονύσου Μακαρεύς· Ζεὺς πάντων ἐφορᾷ τέλος. — Δάμων καὶ Φιντίας· Ἕτερος αὐτός ὁ φίλος ἐστίν. — Ἡ Κοσμογονία, ἡ Θεογονία, ἡ Τιτανομαχία, ὁ Τυφὼν τοῦ Ἡσιόδου. — Ὁ Ὄλυμπος τοῦ Ὁμήρου — Ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων, ὁ Πάν, αἱ Νύμφαι τοῦ Ὁμήρου τε καὶ Ἡσιόδου. — Ὁ Ὁμηρικὸς κῆπος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου.

Λέγει ὁ ἡμέτερος κριτής:

«Σελ. 153 Οἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου εἰς σελίδας ὀκτώ. — Σελ. 164 καὶ ἑξ. Δάμων καὶ Φιντίας εἰς σελίδ. ἕνδεκα καὶ ἡμίσειαν. — Σελ. 161 καὶ ἑξ. Ὁ ἱερεὺς τοῦ Διονύσου Μακαρεὺς εἰς σελίδας ὑπὲρ τὰς τρεῖς, ἐνῷ ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ ἐκτίθεται εἰς μίαν. Σελ. 206 ἡ Κοσμογονία, Θεογονία, Γιγαντομαχία, Τυφὼν εἰς σελίδας δεκατέσσαρας, ἐνῷ παρ' Ἡσιόδῳ ἐν βραχυτάτοις. — Σελ. 221 καὶ ἑξ. Ὁ Ὄλυμπος εἰς σελίδας δύο καὶ ἡμίσειαν, ἐνῷ παρ' Ὁμήρῳ εἰς ὀλίγους στίχους. — Σελ. 164 καὶ ἑξ. ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων εἰς σελίδ. σχεδὸν τρεῖς ὅ,τι ὁ Ὁμηρικὸς εἰς Ἀπόλλωνα Πύθιον ὕμνος λέγει ἐν στίχοις εἴκοσι πέντε. — Σελ. 227 καὶ ἑξ. Ὁ Πὰν εἰς σελίδας ὑπὲρ τὰς δύο ὅ,τι ὁ Ὁμηρικὸς εἰς Πᾶνα ὕμνος λέγει εἰς στίχους εἴκοσιν ἑπτά. — Σελ. 258 ὁ κῆπος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου εἰς σελίδας τρεῖς ὅτι ὁ ποιητὴς λέγει ἐν στίχοις ἐννεακαίδεκα (Ὀδύσσ. Η 113 - 131) 1).

Εἰς τοὺς Βατράχους τοῦ Ἀριστοφάνους κατελθὼν ὁ δοῦλος Ξανθίας μετὰ τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὸν Ἅδην συνήντησε τὸν Αἰακόν,

1) Διὰ λόγους *χρηστοήθειας* ὁ ἔντιμος ἡμῶν κριτὴς παραλείπει νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἐνταῦθα μνημονευομένη «*σελὶς*» εἶνε *χειρόγραφος εἰς ἡμίκλαστον φύλλον χάρτου*, περὶ τὰ 700 στοιχεῖα μόνον περιέχουσα, ἐνῷ αἱ *ἔντυποι σελίδες* τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν ἀνωτέρων τάξεων παρὰ μὲν τοῖς Γερμανοῖς συνήθως ἔχουσι 2,840 στοιχεῖα, παρ' ἡμῖν δὲ 1500 (ἴδ. τοῦ Engelien π. χ. τὸ Ἀναγνωσμ. Ausgab. B, III Theil, Berlin 1874 καὶ τὸ ἐμὸν τῆς Δ' τάξεως ἐν Ἀθήναις 1892, σελ. 88 κτλ.).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μεθ' οὗ ἤρχισε νὰ συνδιαλέγηται περὶ διαφόρων ἀντικειμένων. Ἐτάραττεν ὅμως αὐτοὺς ὁ θόρυβος καὶ ἡ βοὴ καὶ ὁ λοιδορισμός, ὅστις ἠκούετο ἐκ τῶν ἔνδον. Περίεργος ὁ Ξανθίας ἠρώτησε τὸν Αἰακὸν περὶ τούτου, ὅστις καὶ ἐξήγησεν εἰς αὐτὸν τὸ πρᾶγμα εἰπὼν ὅτι ὁ Εὐριπίδης κατελθὼν εἰς τὸν Ἅδην καὶ καταδημαγωγήσας τοὺς λωποδύτας καὶ τοὺς βαλαντιοτόμους καὶ τοὺς πατραλοίας καὶ τοὺς τοιχωρύχους ἐζήτει νὰ καταρρίψῃ τὸν ἐπὶ τοῦ ποιητικοῦ θρόνου καθήμενον Αἰσχύλον καὶ νὰ καθίσῃ αὐτός. Ὁ Αἰσχύλος δὲν ἐδέχετο τοῦτο καὶ ἐντεῦθεν ὁ θόρυβος. Ἵνα δὲ καταπαύσῃ οὗτος καὶ ἐπέλθῃ οὕτω ἡσυχία εἰς τὸν Ἅδην, προσέθηκεν ὁ Αἰακός, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἀρχόντων νὰ τελεσθῇ διαγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο ποιητῶν περὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν τῆς ποιητικῆς καὶ δὴ κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ· νὰ ζυγισθῇ τὸ βάρος τῶν ἐπῶν αὐτῶν εἰς τὴν ζυγαριὰν καὶ νὰ μετρηθῇ τὸ μῆκος αὐτῶν μὲ τὸν πῆχυν: «Ταλάντῳ μουσικὴ σταθμήσεται | καὶ κανόνας ἐξοίσουσι καὶ πήχεις ἐπῶν» 1).

Κριτὴς τοῦ παραξένου τούτου διαγωνισμοῦ εἶχε διορισθῇ ὁ Διόνυσος. Οὗτος καίτοι θεὸς τῆς μέθης, οὐχ ἧττον βδελυσσόμενος τὰ μπακάλικα ταῦτα μέσα τῆς κρίσεως ἐν ἀγανακτήσει λέγει ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς διαγωνισθησομένους:

Ἴτε δεῦρό νυν, εἴπερ γε δεῖ καὶ τοῦτό με
ἀνδρῶν ποιητῶν τυροπωλῆσαι τέχνην 2).

Ὁ δὲ χορὸς βλέπων τὴν ζυγαριὰ καὶ τοὺς πήχεις ἔκπληκτος ἀναφωνεῖ·

«Τόδε γὰρ ἕτερον αὖ τέρας
νεοχμόν, ἀτοπίας πλέων,
ὅ τίς ἂν ἐπενόησεν ἄλλος; . .
μὰ τόν, ἐγὼ μὲν οὐδ' ἂν εἴ τις
ἔλεγέ μοι τῶν ἐπιτυχόντων,
ἐπιθόμην, ἀλλ' ᾠόμην ἂν
αὐτὸν αὐτὰ ληρεῖν 3).

1) Ἀριστοφάνης, Βάτραχοι 697. 799, ἔκδ. Dindorf.
2) Ἀριστοφάνης, αὐτόθ. 1368.
3) Ἀριστοφάνης, Βάτραχοι 1371.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὅ,τι ὁ Ἀριστοφάνης παίζων ἐποίησε, τοῦτο ἐπέπρωτο μετὰ ὑπερδισχίλια ἔτη νὰ συμβῇ εἰς τὰς «λιπαρὰς καὶ ἰοστεφάνους καὶ ἀριζηλώτους Ἀθήνας» αὐτοῦ. Ἐπέπρωτο νὰ ἐκπηδήσωσιν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν κριταὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἀβέλτεροι καὶ ὑποζυγιώδεις, ὥστε, ἵνα ἐπικαλύψωσι τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν μοχθηρίαν αὐτῶν, ἠνέχθησαν ἀπὸ κριτῶν νὰ μεταβληθῶσιν εἰς **μπακάληδες** καὶ **τυροπώλας.** Μὲ τὴν ζυγαριὰν καὶ μὲ τὸν πῆχυν εἰς τὰς χεῖρας μετρῶσι τὸ βάρος τῶν στοιχείων καὶ τὸ μῆκος τῶν λόγων καὶ κατ' αὐτὸ ῥυθμίζουσι τὰς κριτικὰς αὐτῶν ἀποφάνσεις!!

Πρᾶγμα «νεοχμὸν καὶ ἀτοπίας πλέων»! Μέχρι τοῦδε οἱ κριταὶ τῶν λόγων ἐφίστων τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὰ τέσσαρα ταῦτα, εἰς τὸ ἦθος, εἰς τὴν γνώμην, εἰς τὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν λέξιν τῶν κρινομένων λόγων, ἑπόμενοι τῇ σοφῇ διδασκαλίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως διδάσκοντος: «Τέτταρα εἶναί φημι, ἀφ' ὧν τὴν δοκιμασίαν καὶ τὴν κρίσιν χρῆναι ποιεῖσθαι τῶν λόγων ἀξιῶ. Ἔστι δὲ τὰ τέτταρα ταῦτα, ἦθος, γνώμη, τέχνη, λεξις. Σκεπτέον οὖν ἀεὶ ἡμῖν, περὶ ὧν ἢ ἀνέγνωμεν, ἢ ἠκούσαμεν, ἢ ὁπωσοῦν ἐτύχομεν, τί ὠφελεῖ ἢ βλάπτει εἰς ἦθος, τί εἰς γνώμην, τί εἰς τέχνην, τί εἰς λέξιν. Ἔξω τούτων οὐκ εἰσὶν ὅροι» 1).

Παιδάριον φαίνεται Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ὡς πρὸς τὸν ἡμέτερον κ. κριτὴν καὶ τοὺς σοφοὺς αὐτοῦ ὁμοτέχνους! Ἐκεῖνος «Ἔξω τούτων οὐκ εἰσὶν ὅροι», λέγει, ἐνῷ οὗτοι εὗρον καὶ ἄλλους, τὸ τυροπωλεῖν καὶ τὸ ζυγοστατεῖν καὶ τὸ πηχομετρεῖν τοὺς λόγους!

Ἀλλὰ «τὸ τοῦ τυχόντος, ἐναντία ταῖς δόξαις ἀποφηναμένου, φροντίζειν εὔηθες» 2).

Εἶνε ὕβρις πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα τοιαῦται ἀθλίων ἑωλοκρασίαι νὰ ἐξερεύγωνται κατὰ τῶν χαριεστάτων καὶ παιδευτικωτάτων τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀριστουργημάτων! Ἡ ἐθνικὴ τιμὴ ἀπαιτεῖ παρὰ παντὸς Ἕλληνος, δυναμένου πως νὰ προφυλάξῃ ταῦτα ἀπὸ τοιούτων βεβηλώσεων, νὰ σπεύσῃ πρὸς ἄμυναν αὐτῶν. Φρικιῶν ἐπὶ τῇ μιαρᾷ ταύτῃ βεβηλώσει τῶν ἐν ἀνθρώποις σεμνοτάτων καὶ αἰσθανόμενος βαθύτατα τὸ ἐθνικὸν αἶσχος τὸ προστριβό-

1) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Τέχνη ῥητορικὴ κεφ. 11, ἐδάφ. 1. Τὰ αὐτὰ καὶ παρακατιών, κεφ. 11, ἐδάφ. 10.

2) Ἀριστοτέλης, Τοπικὰ 104, 6, 22.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μενον πᾶσιν ἡμῖν ἐκ τῆς καπηλικῆς ταύτης τῶν τρυφερωτάτων καὶ ἁγιωτάτων καταμολύνσεως, θὰ προσπαθήσω — ὅση μοι δύναμις — νὰ εἴπω ὀλίγας λέξεις περὶ ἑκάστου αὐτῶν.

Οἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου. — Ἡ κατὰ τὸν Bernardy «γλαφυρῶς λελαξευμένη πασίγνωστος παράδοσις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰβύκου» 1), ἐκτεθειμένη ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς τετάρτης τάξεως κατὰ τὸ ἔξοχον ποίημα τοῦ δαιμονίου Γερμανοῦ ποιητοῦ Schiller «*Die Kraniche des Ibykus*» 2) εἶνε, ὡς εὐστόχως ὁ Welker ἐκφράζεται, «μία τῶν παγκάλων διατυπώσεων, δι' ὧν ἡ παιδικὴ τοῦ λαοῦ φαντασία ἔχει διατυπώσῃ τὴν αἰωνίαν ἀλήθειαν, ἐφ' ἧς, ὡς ἐπὶ βάσεως ἀπαρασαλεύτου καὶ ἀμεταστάτου, ἑδράζεται σύμπας ὁ ἠθικὸς διάκοσμος, τὴν αἰωνίαν ἀλήθειαν δηλ. ἣν ὁ Αἰσχύλος ἀπετύπωσεν ἐν τῷ ὡραίῳ αὐτοῦ ἀποσπάσματι

Ὁρᾷς δίκην ἄναυδον οὐχ ὁρωμένην
εὖδοντι καὶ στείχοντι καὶ καθημένῳ·
ἐξῆς δ' ὀπηδεῖ δόχμιον, ἄλλοθ' ὕστερον.
οὐδ' ἐγκαλύπτει νὺξ κακῶς εἰργασμένα,
ὅ τι ἂν ποιῇς, νόμιζε ὁρᾶν θεούς τινας

καὶ ἣτις χρησιμεύει ὡς παράδειγμα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἡ ἄνωθεν τιμωρία δι' ὁδῶν ἀγνώστων μὲν τοῖς ἀνθρώποις, γνωστοτάτων δὲ εἰς τὸν ἄνωθεν ἐπισκοποῦντα τὰ ἀνθρώπινα πάντως ἐπέρχεται τοῖς ἁμαρτάνουσιν» 3).

Ἡ παράδοσις αὕτη ἐκπηγάζει ἐκ τῶν μυχιαιτάτων τοῦ Ἑλληνι-

1) Bernardy, Grundriss der Griechischen Litteratur, 3 Bearbeit. 2 Theil, 1 Abth. Halle, 1887, § 109, σημ. 5, σελ. 678 ἐν τέλ. καὶ 679 ἐν ἀρχῇ: «Die bekannte Sage von seinem Tode (des Ibykos δηλ.) war durch das Sprichtwort αἱ Ἰβύκου γέρανοι verewigt; es verband sich *mit einer fein zugespitzen Erzählung*» κτλ.

2) Schillers sämmtliche Werke in zwölf Bänden, Leipzig, Drück und Verlag, von Philipp Reclam jun. erster Band, σελ. 154-159.

3) Welker, Kleine Schriften zur Griechischen Litteraturgeschichte, Bonn 1844, erster Theil, «Die Kraniche des Ibykos», σελ. 100 καὶ 107. — Αἰσχύλ. ἀπ. 284, ἔκδ. Dindorf.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κοῦ ἔθνους. Εἶνε παράδοσις ἀρχαίου τινὸς Ἑλληνικοῦ θαύματος, ἐν ᾧ συμβολικῶς καὶ σφόδρα ἐπιχαρίτως ἀπεικονίζεται ἡ ὑψίστη θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἰδέα, ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ οὐδέποτε καθεύδει 1). Ἐθεωρήθη δὲ ὡς πολύτιμον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας δημιούργημα· διὸ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου τοῦ Σιδωνίου, ὅστις πρῶτος ἀφηγήθη αὐτήν 2), μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν δὲν ἔπαυσε θαυμαζομένη καὶ ὡς ἓν τῶν ἐξοχωτάτων παιδευτικῶν μέσων τιμωμένη. Ὁ Πλούταρχος, ὁ Νεμέσιος, ὁ Σουίδας, ὁ Ζηνόβιος, ὁ Ἀποστόλιος, ὁ Διογενειανός, ὁ Μακάριος, ἡ Εὐδοκία καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀναγνωσματαριογράφοι Niedergesäss, Hansen, Wirth, Dietlein καὶ οἱ διευθυνταὶ τῶν ἐν Λειψίᾳ σχολείων εὐλαβῶς μνημονεύουσι ταύτην ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν καὶ δαψιλῶς χρησιμοποιοῦσιν αὐτὴν ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῆς εὐδαίμονος νεολαίας τῆς πατρίδος αὐτῶν 3).

Μόνον δ' ἡμεῖς, οἱ τὸ λαμπρὸν φῶς τῆς Ἑλλάδος κατασβεννύντες χαμαιδιδάσκαλοι, καταπτύομεν πάνθ' ὅσα τὸ δαιμόνιον πνεῦμα τῶν προγόνων ἡμῶν ὡς πολύτιμα κειμήλια τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ἐκληροδότησεν ἐν τῇ παροιμίᾳ ἡμῶν ἐξερευγόμενοι «Οἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου εἰς σελ. ὀκτώ».

Ὁ ἱερεὺς τοῦ Διονύσου Μακαρεὺς—εἶνε τὸ δραματικώτατον καὶ παιδευτικώτατον τῶν διηγημάτων τοῦ Αἰλιανοῦ 4), ἐν ᾧ ἐναργέστατα ἐξελίσσεται ἡ βαθυτάτη τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ πεποίθησις, ἡ διὰ πάντων μὲν τῶν δαιμονίων αὐτοῦ συγ-

1) Bernardy, ἔνθ. ἀν. Welker, ἔνθ. ἀνωτέρω.

2) Bernardy καὶ Welker, ἔνθ. ἀνωτ.

3) *Πλούταρχος*, περὶ ἀδολεσχίας 509 F.— *Νεμέσιος*, περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως, κεφ. 42, σελ. 161.— *Σουίδας* ἐν λέξει Ἴβυκος. — *Ζηνόβιος*, 1, 37: Αἱ Ἰβύκου γέρανοι. — *Ἀποστόλιος* 1, 85. — *Διογενειανὸς* 1, 35. — *Μακάριος* 1, 50. — *Εὐδοκία*, Ἰωνιά, ἔκδ. Flach, Lipsiae, 1880, σελ. 403, ἀριθμ. 509, προσεπισημειοῦσα: «Ὅρα τὴν ἀνείκαστον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ δικαιοκρισίαν».— Πρβλ. καὶ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 714 τοῦ 7 βιβλίου τῆς Ἀνθολογίας ὡς ἀδέσποτον φερόμενον εἰς τὸν Ἴβυκον ἐπίγραμμα. *Niedergesäss*, D. Les. für Bürgerschulen, II Aufl. 1892, III Classe, σελ. 102. — *Karl Hansen* D. Les. V Theil, 3 Aufl. 1886, σελ. 252. — *Wirth*, D. Les. V Theil, Oberstufe, I Kursus, σελ. 428, ἀριθ. 154.— *Dietlein*, D. Leseb. Ausg. A, III. Oberstufe, 17 Aufl. 1894, σελ. 242, ἀριθ. 210. — *D. Leseb. von einer* Kommision der Schuldirectoren Leipsigs 1894, IV Stufe, σελ. 380, ἀριθ. 232.

4) Αἰλιανός, Ποικίλη ἱστορία, βιβλ. 13, κεφ. 2.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γραφέων εἰς τὸν κόσμον διακηρυσσομένη 1),πάντων δ' ἄριστα ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Σόλωνος οὑτωσὶ διατετυπωμένη· «Αὕτη τοι δίκη ἐστὶ θεῶν, οἳ Ὄλυμπον ἔχουσιν, ὦ παῖ καὶ νεανίσκε, ἀμελεῖσθαι δοκῶν ὑπὸ θεῶν..ταύτης τῆς δίκης οὔτε σὺ μή ποτε οὔτε ἄλλος ἀτυχὴς γενόμενος ἐπεύξηται περιγενέσθαι θεῶν· ἣν πασῶν δικῶν διαφερόντως ἔταξάν τε οἱ τάξαντες χρεών τε ἐξευλαβεῖσθαι τὸ παράπαν. οὐ γὰρ ἀμεληθήσει ποτὲ ὑπ' αὐτῆς· οὐχ οὕτω σμικρὸς ὢν δύσει κατὰ τὸ τῆς γῆς βάθος, οὐδ' ὑψηλὸς γενόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναπτήσει, τίσεις δὲ αὐτῶν τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν εἴτ' ἐνθάδε μένων εἴτε καὶ ἐν Ἅιδου διαπορευθεὶς εἴτε καὶ τούτων εἰς ἀγριώτερον ἔτι διακομισθεὶς τόπον» 2)· καί

Ζεὺς πάντων ἐφορᾷ τέλος..
αἰεὶ δ' οὔ ἑ λέληθε διαμπερές, ὅστις ἀλιτρὸν
θυμὸν ἔχῃ, πάντως δ' ἐς τέλος ἐξεφάνη·
ἀλλ' ὁ μὲν αὐτίκ' ἔτισεν, ὁ δ' ὕστερον· εἰ δὲ φύγωσιν
αὐτοί, μηδὲ θεῶν μοῖρ' ἐπιοῦσα κίχῃ,
ἦλυθε πάντως αὖτις· ἀναίτιοι ἔργα τίνουσιν
ἢ παῖδες τούτων ἢ γένος ἐξοπίσω 3).

Μόνον ἄνθρωποι ἐν τελείᾳ ἀναισθησίᾳ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἠθικοῦ διακόσμου διατελοῦντες δύνανται καταπτύοντες τὰ ὑπέρσεμνα ταῦτα νὰ εἴπωσιν «ὁ ἱερεὺς τοῦ Διονύσου Μακαρεὺς εἰς σελίδας ὑπὲρ τὰς τρεῖς, ἐνῷ ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ ἐκτίθεται εἰς μίαν».

---

1) Ὁ Μακαρεὺς διὰ τὰς μιαρίας αὐτοῦ τιμωρεῖται φονευομένων τῶν τέκνων αὐτοῦ, ἀπαράλλακτα ὅπως ὁ Κρέων ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ τοῦ Σοφοκλέους, ὁ Ἰάσων ἐν τῇ Μηδείᾳ καὶ ὁ Θησεὺς ἐν τῷ Ἱππολύτῳ τοῦ Εὐριπίδου ἀποθνησκόντων καὶ φονευομένων τῶν τέκνων αὐτῶν. Ἴδ. καὶ Leop. Schmidt, die Ethik der alten Griechen, Berlin 1882, τόμ. 1, σελ. 71 περὶ τὸ μέσον καὶ τόμ. 2, σελ. 135 περὶ τὸ τέλος.

2) Πλάτων, Νόμοι 904 E- 905 A.

3) Σόλων, Ὑποθῆκαι εἰς ἑαυτόν 13, στίχ. 17 καὶ 27 - 32· — Ἡ αὐτὴ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἰδέα καὶ ἐν Ἐξόδῳ 20, 5. Ψαλτήρ. 20, 10. 33, 17. 36, 9. 20. 28. 38. 51, 5. 52, 6. 93, 23. 105, 19. 138, 2. Ζαχαρίας 9, 1. Ἀββακοὺμ 1, 4. Ἀμὼς 9, 2. Ἱερεμίας 16, 17. Παῦλος πρὸς Ῥωμαίους 6, 23.— Ἀρχίλοχος, ἀπ. 88, Bergk τόμ. 2, σελ. 408. Πίνδαρος Πυθιον. 3, 34. Αἰσχύλος, Ἀγαμέμνων 762. Εὐριπίδης, ἀπ. 257. 832. 970. Ἀριστοφάνης, Θεσμοφοριάζουσαι 684. Ἡρόδοτος 5, 56. Λυκοῦργος, κατὰ Λεωκράτους 79, σελ. 158. Λυσίας,κατ' Ἀνδοκίδου 20, σελ. 105. Πλάτων, Νόμ. 715 E. κτλ. κτλ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δάμων καὶ Φιντίας — εἶνε τὸ παγκοσμίου φήμης κλασικὸν παράδειγμα τῆς φιλικῆς ἀφοσιώσεως 1), τὸ ἀπ' αἰώνων ἀνὰ τὰ στόματα τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου φερόμενον καὶ τὰ μέγιστα ὑπό τε τῶν συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος καὶ ὑπὸ τῶν ποιητῶν τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ ὑπὸ τῶν παιδαγωγικῶς μεμορφωμένων ἀναγνωσματαριογράφων τιμώμενον. Ὁ Πλούταρχος, ὁ Πολύαινος, ὁ Πορφύριος, ὁ Ἰάμβλιχος, ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης μετ' ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ ἐνδιατρίβουσιν εἰς αὐτό 2). Ὁ πολὺς Γερμανὸς ποιητὴς Schiller

1) Ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ δαιμονίου Γερμανοῦ ποιητοῦ Schiller κλεϊσθέντι Ἑλληνικῷ τούτῳ προτύπῳ παραδείγματι τῆς φιλικῆς ἀφοσιώσεως, ὅπερ ἐγὼ μετήνεγκον εἰς τὸ ἐμὸν καταδικαζόμενον τοῦτο Ἑλληνικὸν ἀναγνωσματάριον τῆς τετάρτης τάξεως, ἐμφαίνονται πᾶσαι αἱ σεμναὶ περὶ τῆς φιλίας Ἑλληνικαὶ παραδόσεις, αἱ ἀπαθανατισθεῖσαι εἰς τὰ πρότυπα παραδείγματα τῆς φιλίας τοῦ Κάστορος καὶ Πολυδεύκους, τοῦ Θησέως καὶ Πειρίθου, τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Πατρόκλου, τοῦ Ὀρέστου καὶ Πυλάδου, τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ Πελοπίδου καὶ ἐνσαρκοῦνται πᾶσαι αἱ ὑψηλαὶ περὶ τῆς φιλίας Ἑλληνικαὶ ἰδέαι: «*Ἕτερος αὐτὸς ὁ φίλος ἐστίν . . φίλος βούλεται εἶναι, ὥσπερ ἡ παροιμία φησίν, ἄλλος Ἡρακλῆς, ἄλλος οὗτος*», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (Ἠθικὰ Νικομάχεια 1170, 6, 7.— Ἠθικὰ Εὐδήμια 1245, α, 30).— Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτός. Ἠθικὰ Νικομ. 1166, α, 31: *Πρὸς δὲ τὸν φίλον ἔχειν ὥσπερ πρὸς ἑαυτόν, ἔστι γὰρ ὁ φίλος ἄλλος αὐτός.* Ἠθικὰ Εὐδήμια 1245, α, 35: *Τὸ οὖν τοῦ φίλου αἰσθάνεσθαι τὸ αὐτοῦ πως ἀνάγκη αἰσθάνεσθαι εἶναι, καὶ τὸ αὐτόν πως γνωρίζειν*». «*Κοινὰ τὰ φίλων*», λέγει ὁ Πλάτων (Πολιτεία 424 Α καὶ 449 C) — «*Ἐπὶ τὰ δεῖπνα τῶν φίλων βραδέως πορεύου, ἐπὶ δὲ τὰς ἀτυχίας ταχέως*», παραγγέλει ὁ Χίλων (Στοβ. Ἀνθολογ. 3, 79, γ'.) — «*Ὅς γὰρ ἂν φιλεῖται δή που ὑπό τινων, ἡδέως μὲν τοῦτον οἱ φιλοῦντες παρόντα ὁρῶσιν, ἡδέως δ' εὖ ποιοῦσι, ποθοῦσι δέ, ἂν που ἀπίῃ, ἥδιστα δὲ πάλιν προσιόντα δέχονται, συνήδονται δὲ ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἀγαθοῖς, συνεπικουροῦσι δέ, ἐάν τι σφαλλόμενον ὁρῶσιν*», λέγει ὁ Ξενοφῶν (Ἱέρων κεφ. 3, 2. — Τὰ αὐτὰ ὁ Ξενοφῶν καὶ ἐν Συμποσίῳ 8, 18. καὶ ἐν Κύρου παιδείᾳ 1, 6, 24. Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ῥητορικ. 1381, α, 4. Ἰδ. καὶ Πλούταρχ. Πελοπίδ. κεφ. 4).— «*Ἄριστα χρήσει τοῖς φίλοις, ἐὰν μὴ προσμένῃς τὰς παρ' ἐκείνων δεήσεις, ἀλλ' αὐτεπάγγελτος αὐτοῖς ἐν καιροῖς βοηθῇς*», λέγει ὁ Ἰσοκράτης (πρὸς Δημόνικον 25, σελ. 7 c). Ὁ δὲ Εὐριπίδης τὰ ἔξοχα ταῦτα: Οὐκ ἔστιν οὐδὲν κρεῖσσον ἢ φίλος σαφής, | οὐ πλοῦτος, οὐ τυραννίς· ἀλόγιστον δέ τι | τὸ πλῆθος ἀντάλλαγμα γενναίου φίλου (Ὀρέστης 1155. Dindorf). Ἰδε καὶ *Πλάτων*. Λύσιν 214 Α.—216 Ε. Νόμους 837 Α καὶ Β. — *Ἀριστοτέλ.* Ἠθικὰ Νικομάχεια βιβλ. 9, κεφ. 11. — *Ξενοφῶντ.* Ἀπομνημονεύματα 1, 2, 10. 52-55. 2, 6, 1-5. 14-26. — Κύρου παιδεία 8, 2, 2. — *Ἰσοκράτ.* Αἰγινητικός 10-12, σελ. 386 δ-ε. — *Ἰσαῖον*, περὶ τοῦ Φιλοκτήμονος κλήρου, 1 καὶ 2, σελ. 57. — *Δημοσθέν.* πρὸς Νικόστρατον 7. 8. 12, σελ. 1248-1250 — *Πλούταρχ.* περὶ πολυφιλίας 93 Β-97 Β. — *Ζεὺς Φίλιος*: Πλάτων. Εὐθύφρον. 6 Β. Γοργίαν 500 Β.— *Παυσανίαν* 8, 31, 2.

2) *Πλούταρχος*, περὶ πολυφιλίας 93 Ε. — *Πολύαινος*, Στρατηγήματα 5, 2, 22, ἔνθα ἀντὶ τῶν Πυθαγορείων Δάμωνος καὶ Φιντίου οἱ Πυθαγόρειοι ἐπίσης *Εὐήφενος* καὶ *Εὔκριτος* φέρονται. — *Πορφύριος*, βίος Πυθαγόρου 60. — *Ἰάμβλιχος*, βίος Πυθαγόρου, κεφ. 33, ἐδάφ. 234. — *Διόδωρος* ὁ Σικελιώτης, βίβλος 10, ἀποσπ. 6.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκλέϊσεν αὐτὸ ἐντείνας εἰς στίχους θαυμασίους 1). Οἱ Γερμανοὶ παιδαγωγοὶ καὶ ἀναγνωσματαριογράφοι Haesters, Wirth, Engelien, Fechner, Böckler, Fritze, Dietlein, Kehr καὶ Kriebitzsch ἀνέγραψαν αὐτὸ ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς αὐτῶν βιβλίοις ἐκτιμήσαντες τὴν ἔξοχον παιδευτικὴν αὐτοῦ δύναμιν 2). Μόνον δὲ οἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ τραφέντες, ἐκ συμφύτου ἀπειροκαλίας προσπτύοντες πᾶν ὑψηλὸν καὶ γενναῖον, δύνανται νὰ ἐξερεύγωνται κατὰ τῶν τοιούτων ἀριστουργημάτων τὰ βλακικὰ ταῦτα «Δάμων καὶ Φιντίας εἰς σελίδας ἕνδεκα καὶ ἡμίσειαν»!

Ἀλλ' ἡ ὑομουσία ἑνὸς χαμαιδιδασκάλου καὶ τοῦ Ἡροδοτείου «ἀχρηίου ὁμίλου» τῶν ὁμοτίμων αὐτοῦ συναδέλφων δὲν θὰ ἀποτρέψῃ ἄνδρας, δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτῶν ἀφοσιωθέντας εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως, ἀπὸ τοῦ νὰ διαφλέγωσιν, ὁσάκις ἐγχωρῇ, τὰς εὐπλάστους ψυχὰς τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων εἰς τὰς ὑψηλοτάτας τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀρετῶν· εἰς τὸ ἀδούλωτον φρόνημα, εἰς τὸ μῖσος κατὰ τῆς τυραννίας, εἰς τὴν ἐθελοθυσίαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς οἰκείους, εἰς τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τοὺς φίλους, εἰς τὴν καρτεροψυχίαν, εἰς τὴν ἀνδρείαν, εἰς τὴν ἀφοβίαν πρὸς τὸν θάνατον, εἰς τὴν ἀπροφάσιστον ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος, εἰς τὴν ἀπερέγκλιτον τήρησιν τῶν ὑποσχέσεων καὶ εἰς τὴν βαθυτάτην θεοσέβειαν. Αὗται δὲ εἶνε αἱ ἀρεταί, αἵτινες ὡς ἄρωμα λεπτότατον καὶ ἥδιστον ἐκ τοῦ σεμνοτάτου τούτου καὶ παιδευτικωτάτου δημιουργήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Γερμανικοῦ πνεύματος εἰς τὸν ἠθικὸν κόσμον διαχέονται.

---

1) *Schiller*, Sämmtliche Werke, Leipzig, Druck und Verlag v. Philipp Reklam jun. τόμ. 1 σελ. 168-171 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Die Bürgschaft* (Damon und Phintias» — Ἰδ. καὶ *Leop. Schmidt*, Die Ethik der alten Griechen, 2 τόμ. Berlin 1882, σελ. 338 ἐν τέλει: Nach der *berümten* von Schiller *verherrlichten* Erzählung bitet sich Damon für Phintias κτλ.

2) *Haesters und Richter*, Deuts. Les. für die Oberkl. der Volksschule, 12 Aufl. 1894, σελ. 143, ἀρ. 138 (*Καταλογάδην*). — *Wirth*, D.L.F. höhere Töchterschulen, 3 Auf. IV Theil, Mittelstufe, II Kursus, σελ. 53, ἀριθ. 38. — *Engelien-Fechner*, Deuts. Leseb. III Theil, σελ. 325, ἀριθ. 209. — *Böckler-Fritze*, D. L. für d. Oberstufe der Volks. 1873, σελ. 140, ἀριθ. 109. — *Dietlein*, D. Les. Ausg. A, III. Oberstufe, 17 Aufl. 1894, σελ. 239, ἀριθ. 208. — *Ditlein*, Ausg. C, II Band, Oberstufe, 12 Aufl. 1894, σελ. 91, ἀριθ. 106. — *Kehr und Kriebitzsch*, Lesebuch für deutschen Lehrerbildungsanstalten, Erster Band, Gotha, 1874, σελὶς 32, ἀριθ. 25.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ Κοσμογονία, ἡ Θεογονία, ἡ Τιτανομαχία, ὁ Τυφών. — «Καὶ τὸ θαυμάζειν ἡδὺ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ . . πάντα γὰρ ταῦτα θαυμαστὰ — ἐν τῷ θαυμάζειν τὸ ἐπιθυμεῖν ἐστιν — διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι ἤρξαντο φιλοσοφεῖν», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης 1), — Ὁ δὲ Λογγῖνος: «Ἐπὶ μὲν τέχνης θαυμάζεται τὸ ἀκριβέστατον, ἐπὶ δὲ τῶν φυσικῶν ἔργων τὸ μέγεθος — ὅμως καθ' ὅσον οἷόν τε τὰς ψυχὰς ἀνατρέφειν πρὸς τὰ μεγέθη καὶ ὥσπερ ἐγκύμονας ἀεὶ ποιεῖν γενναίου παραστήματος — φύσει δέ πως ἐν τοῖς τοιούτοις ἅπασιν ἀεὶ τοῦ κρείττονος ἀκούομεν, ὅθεν ἀπὸ τοῦ ἀποδεικτικοῦ περιελκόμεθα εἰς τὸ κατὰ φαντασίαν ἐκπληκτικόν, ᾧ τὸ πραγματικὸν ἐγκρύπτεται περιλαμπόμενον—ἡ φύσις οὐ ταπεινὸν ἡμᾶς ζῶον οὐδ' ἀγεννὲς ἔκρινε, τὸν ἄνθρωπον . . ἄμαχον ἔρωτα ἐνέφυσεν ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς παντὸς ἀεὶ τοῦ μεγάλου καὶ ὡς πρὸς ἡμᾶς δαιμονιωτέρου . . ἔνθεν φυσικῶς πως ἀγόμενοι μὰ Δί' οὐ τὰ μικρὰ ῥεῖθρα θαυμάζομεν . . ἀλλὰ τὸν Νεῖλον καὶ Ἴστρον ἢ Ῥῆνον, πολὺ δ' ἔτι μᾶλλον τὸν Ὠκεανόν· οὐδέ γε τὸ ὑφ' ἡμῶν τουτὶ φλογίον ἀνακαιόμενον . . οὐδὲ τῶν τῆς Αἴτνης κρατήρων ἀξιοθαυμαστότερον νομίζομεν, ἧς αἱ ἀναχοαὶ πέτρους τε ἐκ βυθοῦ καὶ ὅλους ὄχθους ἀναφέρουσι καὶ ποταμοὺς ἐνίοτε τοῦ γηγενοῦς ἐκείνου καὶ αὐτοῦ μόνου προχέουσι πυρός. ἀλλ' ἐπὶ τῶν τοιούτων ἁπάντων ἐκεῖν' ἂν εἴποιμεν, ὡς εὐπόριστον μὲν τὸ χρειῶδες ἢ καὶ ἀναγκαῖον, θαυμαστὸν δ' ὅμως ἀεὶ τὸ παράδοξον 2)».

Ἀλλ' οὐ δυνατὸν τοὺς ἀνοήτους
τούτων γνώμας προδιδάσκειν 3).

Αὐτοὶ πάντοτε ὡς ἀπ' ὄνου πεσόντες θὰ κραυγάζωσιν «ἡ Κοσμογονία, Θεογονία, Γιγαντομαχία, Τυφὼν εἰς σελίδας δεκατέσσαρας, ἐνῷ παρ' Ἡσιόδῳ ἐν βραχυτάτοις» οὔτε Ὅμηρον σεβόμενοι οὔτε Ἡσίοδον τιμῶντες, οὔτε Ἀριστοτέλην λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν, οὔτε Λογγῖνον ἐν μοίρᾳ τινὶ τιθέμενοι.

Τοὐλάχιστον νὰ μὴ **ἐψεύδοντο,** ὡς οἱ ἔσχατοι τῶν ἀχθοφόρων! Ὁ ἡμέτερος κ. κριτὴς δύο ψεύδη εἰς δύο στίχους λέγει ὁ γεννάδας.

1) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1371, α, 30. 6, 10 — 1371, α, 32. — Μετὰ τὰ φυσικὰ 982, 6, 12.

2) Λογγῖνος, Περὶ ὕψους 36, 3. 9, 1. 15, 11. 35, 2 - 5.

3) Σοφοκλῆς, Αἴας 162.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψεῦδος πρῶτον. — Οὔτε ὁ Ἡσίοδος ἔχει «Γιγαντομαχίαν» οὔτε τὸ κατακρινόμενον βιβλίον ἔχει τοιαύτην. Καὶ ὁ Ἡσίοδος καὶ τὸ κατακρινόμενον βιβλίον ἔχουσι «Τιτανομαχίαν», διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι κατὰ μὲν τοὺς χρόνους τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου ἡ «Γιγαντομαχία» ἦτο ἄγνωστος, τὸ δ' ἐμὸν ἀναγνωστ. βιβλίον ἐκ τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Ὁμήρου τὴν ὕλην ἀντλεῖ. Τῆς Γιγαντομαχίας μνείαν ποιεῖται ὁ Πίνδαρος ἐν Νεμεονικῶν (1, 67), ἐκθέτει αὐτὴν ὁ Ἀπολλόδωρος (1, 6, 2 καὶ 3) καὶ ποιητικῶς διεξέρχεται ὁ Ὀβίδιος ἐν ταῖς Μεταμορφώσεσιν αὐτοῦ (1, 151 καὶ ἑξ.).

Ψεῦδος δεύτερον. — Παρ' Ἡσιόδῳ δὲν εἶνε «ἐν βραχυτάτοις» ἐκτεθειμένα ταῦτα. Ἀπὸ τῶν στίχων τῆς Θεογονίας 115-986 ἐκτίθενται καθόλου εἰπεῖν πάντα ταῦτα, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ στ. 115-382 ἰδίως τὰ περὶ τῆς Κοσμογονίας, ἀπὸ τοῦ στίχ. 404-906 τὰ περὶ τῆς Θεογονίας, ἀπὸ τοῦ στίχ. 164-210 καὶ 458-500 καὶ 616-745 τὰ περὶ τῆς Τιτανομαχίας καὶ ἀπὸ τοῦ στίχ. 820-880 τὰ περὶ τοῦ Τυφῶνος. Ἀναλογιζόμενος δέ τις ἅμα μὲν τὸ σφυρήλατον τῶν διανοημάτων τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἅμα δὲ τὴν διὰ τὴν παιδικὴν ἀντίληψιν ἀπαιτουμένην σαφήνειαν καὶ ἐνάργειαν τῆς ἐκθέσεως δὲν δύναται νὰ εἴπῃ — ἂν εἶνε νήφων καὶ ἔχῃ συνείδησιν τῶν λόγων αὐτοῦ — ὅ,τι ὁ ἡμέτερος κριτὴς λέγει ἐνταῦθα, ὅσον ὀλίγα καὶ ἂν παραληρθῶσιν ἐκ τοῦ οὐκ εὐκαταφρονήτου τούτου ποσοῦ τῶν 871 Ἡσιοδείων στίχων εἰς ἀναγνωστικὰ βιβλία παιδαρίων ὀκταετῶν καὶ ἐνεαετῶν.

Ἀλλ' «ὁ ἄκρατος ὀλίγα ἀναγκάζει φρονεῖν», κατὰ τὸν Μένανδρον, διότι «οἴνῳ ἀμέτρῳ ἡ μὲν γλῶττα παραποδίζεται, παρίεται δὲ τὰ χείλη· ὀφθαλμοὶ δὲ παρατρέπονται οἷον κολυμβώσης τῆς ὄψεως ὑπὸ τοῦ πλήθους τῆς ὑγρότητος· καὶ ψεύδεσθαι βεβιασμένοι, κύκλῳ μὲν ἡγοῦνται περιφέρεσθαι τὰ πάντα, ἀριθμεῖν δὲ οὐ δύνανται» κατὰ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα 1).

Ὁ Ὄλυμπος. — Λέγει ὁ κ. κριτής:

«Ὁ Ὄλυμπος εἰς σελίδας δύο καὶ ἡμίσειαν, ἐνῷ παρ' Ὁμήρῳ εἰς ὀλίγους στίχους».

Ἀμάθεια παχεῖα τὸ διισχυρίζεθαι ὅτι παρ' Ὁμήρῳ ὁ Ὄλυμπος

1) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, Παιδαγωγὸς βιβλ. 2, κεφ. 2, ἔκδ. Potter σελ. 180.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐν ὀλίγοις στίχοις φέρεται καὶ συκοφαντία τὸ ψέγειν ἄνευ ἀποδείξεως. Ἐν 88 χωρίοις τοῦ Ὁμήρου γίνεται λόγος περὶ τοῦ Ὀλύμπου! ἐν 88! Διότι γίνεται λόγος παρ' αὐτῷ περὶ τοῦ μεγέθους, τοῦ ὕψους καὶ τῆς ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἀποστάσεως αὐτοῦ, περὶ τῶν κορυφῶν καὶ τῶν κοιλάδων καὶ τῶν φαράγγων αὐτοῦ, περὶ τῶν εἰς τὰς κορυφὰς αὐτοῦ συναθροιζομένων καὶ ἐκεῖθεν ἐφ' ἅπαντα τὸν κόσμον διασκορπιζομένων νεφῶν, περὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιδράσεως τῶν ἀνέμων, τῶν βροχῶν, τῶν χιόνων καὶ τοῦ φωτός, περὶ τῶν ἐπὶ τῶν κορυφῶν αὐτοῦ ἀνακτόρων τοῦ τε Διὸς καὶ πάντων τῶν λοιπῶν οὐρανίων θεῶν, περὶ τοῦ περιβάλλοντος πάντα τὰ θεῖα ταῦτα ἀνάκτορα τείχους καὶ περὶ τῶν νεφελῶν, τῶν πυλῶν αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν Ὡρῶν, τῶν φυλάκων αὐτοῦ, περὶ τῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Διὸς εἰς οἰκογενειακὰς συναναστροφὰς καὶ εἰς ἐπισήμους συνελεύσεις συνερχομένων θεῶν, περὶ τῆς κατ' αὐτὰς ἐπικρατούσης ἐθημοτυπίας καὶ περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ποικίλων καὶ εὐγενεστάτων διὰ τῆς φόρμιγγος τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν ᾀσμάτων τῶν Μουσῶν τέρψεων αὐτῶν 1).

Ταῦτα ἂν ἐγνώριζεν ὁ ἱερεὺς τῶν λεπτῶν τούτων λήρων ἡμέτερος κριτὴς καὶ δὲν ἐνόμιζεν ὅτι περὶ Ὀλύμπου γίνεται λόγος μόνον ἐν τῷ συνηθέστατα ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομένῳ χωρίῳ τῆς Ὀδυσσείας (ζ 41), δὲν θὰ ἔλεγεν ἴσως ἐνώπιον πάντων τῶν λογίων τοῦ ἔθνους ἡμῶν ὅ τι μόνον εἰς ἕνα ἀποχειροβίωτον συγχωρεῖται· «ὁ Ὄλυμπος εἰς σελίδας δύο καὶ ἡμίσειαν, ἐνῷ παρ' Ὁμήρῳ εἰς ὀλίγους στίχους».

Ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων καὶ ὁ Πάν. — Καταπτύων καὶ τούτους τοὺς μύθους ὁ ἡμέτερος κριτὴς λέγει:

« Ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων εἰς σελ. σχεδὸν τρεῖς ὅ τι ὁ Ὁμηρικὸς ὕμνος λέγει εἰς στίχους εἴκοσι πέντε 2) — Ὁ Πὰν εἰς σελίδας ὑπὲρ τὰς δύο ὅ τι ὁ Ὁμηρικὸς ὕμνος λέγει εἰς στίχους εἴκοσιν ἑπτά ».

1) Ἴδε *Friedreich*, die Realien in der Iliade und Odyssee, 1856, σελ. 33.— *Nägelsbach*, Homerische Theologie, 1884, σ. 23, § 4 καὶ ἐν σελ. 388, σημ. 22 § 13 τῆς Anhang αὐτοῦ.— *Welker*, Griechische Götterlehre, 1857, τόμ. 1, σελ: 172.— *Ameis*, Anhang zu Homers Odyssee υ, 31.

2) Καὶ ἐνταῦθα ὁ εἰς τυροπωλικὴν τέχνην τὴν κριτικὴν ἐπιστήμην μεταβαλὼν παράξενος οὗτος καὶ παρακεκομμένος τῆς νέας Ἑλλάδος ἡμέτερος κριτὴς **ψεύδεται**, ὡς εἶνε φυσικὸν εἰς τὰ «ὑποκείμενα» τοῦ φυράματος τούτου. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ κεφαλαίου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ Σοφοκλῆς ἀποκρινόμενος πρὸς ταῦτα λέγει: «Ταῦτ' ἐστι τἄπη μωρίας πολλῆς πλέα» 1). Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐκμυκτηρίζων τοὺς τοιαῦτα ληροῦντας λέγει: «Πάντων τῶν λόγων ἀπὸ διανοίας καὶ ἤθους ῥεόντων, οὐχ οἷόν τ' ἐστι γελοίους τινὰς προέσθαι λόγους, μὴ οὐχὶ ἀπὸ γελοίου ἤθους φερομένους» 2). Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης βδελυσσόμενοι τὰ παροινήματα ταῦτα λέγουσι: «Τὸ μὲν οὖν περὶ πολλῶν ἢ ὀλίγων γραμμάτων ποιήσασθαι τὸν λόγον **λίαν εὔηθες. — Γελοῖον** δὴ καὶ **φαῦλον** τὸ πρὸ τῶν βελτίστων τὰ βραχύτερα αἱρουμένους φαίνεσθαι. — Νῦν δὲ **γελοίως** τὴν διήγησίν φασιν δεῖν εἶναι ταχεῖαν» 3). — Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐπιπλήττων τοὺς κρίνοντας προσοχῆς ἄξια τὰ τοιαῦτα ληρήματα λέγει: «Ἀλλὰ γὰρ ἴσως εὔηθες τὸ τοὺς εὐήθεις τῶν λόγων λίαν ἐξετάζειν» 4), ὡς καὶ ἄλλοτε ἐμνημονεύθη.

Εἶνε διδάσκαλοι, εἶνε ἑλληνομαθεῖς, εἶνε ἄνθρωποι ἐπὶ τέλους οἱ διεξερχόμενοι τὰ ὕψιστα καὶ πάγκαλα δημιουργήματα τοῦ εὐγενεστάτου τῶν ἐν ἀνθρώποις πνευμάτων, τοῦ πνεύματος τοῦ Ἑλληνικοῦ, οἱ διεξερχόμενοι τοὺς περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Μουσῶν, τοὺς περὶ τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Νυμφῶν μύθους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἀναίσθητοι ὅλως πρὸς τὰ οὐράνια κάλλη αὐτῶν νὰ μετρῶσι τὸν ἀριθμὸν τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου καὶ νὰ πηχομετρῶσι τὸ μῆκος τῶν γραμμῶν καὶ τῶν σελίδων; Τίποτε δὲν εὗρον οἱ ἀτυχεῖς οὗτοι

τούτου ἐν τῷ κατακρινομένῳ βιβλίῳ εἶνε· «ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων», κάτωθεν δ' αὐτῆς φέρονται αἱ παραπομπαὶ «Ὅμηρ. ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα Πύθιον καὶ Ἡσίοδος, Θεογονία 36 καὶ ἑξ.» Ὁ κ. κριτὴς ἐνόμισεν *ἔντιμον* νὰ ἀποσιωπήσῃ τοὺς ἀπὸ 36-50 στίχους τῆς Θεογονίας, *καπηλικῷ* τῷ τρόπῳ καὶ αὖθις θέλων νὰ κερδήσῃ *ἀθεμίτως* στίχους 14, ὅπως εὕρῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ οἰκτείρῃ καὶ ἐνταῦθα τὴν διαβόητον μακρηγορίαν τῆς ἐκθέσεως τοῦ κατακρινομένου βιβλίου. Ἀλλ' ὄχι «*σχεδὸν τρεῖς*», ἀλλὰ καὶ τρεῖς ἀκέραιαι σελίδες, καὶ ὄχι σελίδες «*σχεδὸν τρεῖς*» χειρόγραφοι καὶ ἐν ἡμικλάστῳ χάρτῃ, ἀλλὰ σελίδες ἀκέραιαι τρεῖς καὶ πέντε καὶ δέκα καὶ εἴκοσιν ἔντυποι ἂν ἀπητοῦντο πρὸς ἔκθεσιν τῶν παγκάλων περιγραφῶν τούτων τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως πρὸ τοῦ εὐφαντάστου πνεύματος τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων, θὰ τὸ ἔπραττον προθύμως καὶ ἐν πλήρει ἐπιστημονικῇ συνειδήσει ὅτι σφόδρα θὰ συνετέλουν εἰς τὴν *ἡμέρωσιν* τοῦ ἤθους καὶ εἰς τὴν *ἐγγέννησιν φρονήματος* Ἑλληνικοῦ εἰς τὰς εὐπλάστους ψυχὰς τῶν τέκνων ἡμῶν.

1) Σοφοκλῆς, Αἴας 745.

2) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, Παιδαγωγός, βιβλ. 2, κεφ. 5, ἔκδ. Potter, σελ. 195.

3) Πλάτων, Νόμοι 722 Α καὶ 887 Β. — Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1416, 6, 30.

4) Ἀριστοτέλης, περὶ μορίων ζώων 664, 6, 18.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καλὸν ἐν αὐτοῖς; Τίποτε δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκινήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτῶν; Τίποτε δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξάρῃ τὴν φαντασίαν αὐτῶν;

Ὑπάρχει παράστασις τῆς φύσεως καὶ σύμπαντος τοῦ κόσμου ποιητικωτέρα τῆς καλλιπρεποῦς παραστάσεως, ἣν συνέλαβε τὸ δαιμόνιον Ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἣν διετύπωσεν ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ καὶ χαριεστάτῃ μυθολογίᾳ αὐτοῦ; 1) Ὑπάρχουσι τοῦ ἀπαραμίλλου τούτου πνευματικοῦ δημιουργήματος καλλιπρεπέστερα καὶ ἐπιχαριτώτερα δημιουργήματα τῶν μύθων τοῦ Μουσηγέτου Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Μουσῶν, τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Νυμφῶν;

Ἐν Ὀλύμπῳ, τῇ κατοικίᾳ τῶν Οὐρανιώνων, ἡ χρυσῆ φόρμιγξ τοῦ Μουσηγέτου Ἀπόλλωνος καὶ τὰ καλλίμολπα ᾄσματα τῶν ἰοστεφάνων Μουσῶν ἀποτελοῦσιν ἀναπόστατον μέρος τῆς εὐφροσύνης τῶν θεῶν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ συμποσίου αὐτῶν Ἀπόλλων ὁ Μουσηγέτης κρούει τὴν φόρμιγγα αὐτοῦ, αἱ δὲ Μοῦσαι «ἀμειβόμεναι ὀπὶ καλῇ» ᾄδουσιν, ἐξυμνοῦσαι τὸ γένος τῶν θεῶν, «οὓς Γαῖα καὶ Οὐρανὸς εὐρὺς ἔτικτον». Ἡ θεία συμφωνία τοῦ Ἀπόλλωνος μὲν διὰ τῆς λύρας προκαθυγουμένου, τῶν Μουσῶν δὲ «ὀπὶ καλῇ» ὑμνουσῶν τὰ ἄμβροτα τῶν θεῶν δῶρα διασκεδάζουσιν ἐκ τοῦ νοῦ πάσας τὰς μερίμνας αὐτῶν. Γεγανωμέναι δὲ ἐκ τῆς ᾠδῆς ταύτης τῶν Μουσῶν καὶ βεβακχευμέναι ὑπὸ τῶν ἡδυμελῶν τόνων τῆς λύρας τοῦ Ἀπόλλωνος προβάλλουσιν εἰς τὸ μέσον τῆς ὁμηγύρεως τῶν θεῶν αἱ εὐπλόκαμοι Χάριτες, αἱ εὔφρονες Ὧραι, ἡ Ἁρμονία, ἡ Ἥβη, ἡ ποικιλόθρονος ἀθάνατος Ἀφροδίτη καὶ ἡ ἰσχέαιρα Ἄρτεμις, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐχόμεναι δὲ ἐκ τοῦ καρποῦ τῶν χειρῶν ὀρχοῦνται ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁμηγύρεως τῶν θεῶν, ῥυθμίζουσαι τὰ βήματα αὐτῶν πρὸς τὸ μέλος τῆς κιθάρας τοῦ ζωηρότερον καὶ γλυκυθυμότερον τότε φορμίζοντος Ἀπόλλωνος. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, κακακηλουμένου ὑπὸ τοῦ ᾄσματος, καὶ ἡ αἴγλη, ἡ ἀπαστράπτουσα ἐκ τῶν μαρμαιρόντων ποδῶν τῶν χορευουσῶν θεῶν, ἐπιχέουσιν εἰς τὸν καὶ ἄλλως καλλιμορφώτατον θεὸν τοῦ φωτὸς λάμψιν οὐρανίαν. Εὐφραίνεται δὲ ἡ πατρικὴ ψυχὴ τοῦ μεγάλου Διὸς καὶ ἡ μητρικὴ ψυχὴ τῆς χρυσοπλοκάμου Λητοῦς, τῶν φιλοστόργων γονέων αὐτοῦ 2).

1) Ἴδ. Hermann Lotze, Geschichte der Aesthetik in Deutschland, München 1868, σελ. 391 - 398.

2) Ὕμνοι Ὁμηρικοὶ 2, εἰς Ἀπόλλωνα Πύθιον, 4 - 28. Ἡσίοδος, Θεογονία 36 καὶ ἑξ. Ὁμηρ. Ἰλ Α 604.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὅπως δὲ ὁ μακρὸς καὶ αἰπὺς καὶ μέγας καὶ πολύπτυχος καὶ αἰγλήεις Ὄλυμπος
«ὅθι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ
ἔμμεναι. οὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται οὔτε ποτ' ὄμβρῳ
δεύεται, οὔτε χιὼν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μάλ' αἴθρη
πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδέδρομεν αἴγλη» 1).

«τῷ ἔνι τέρπονται μάκαρες θεοὶ ἤματα πάντα
γελᾷ . . θεᾶν ὀπὶ λειριοέσσῃ σειδναμένῃ» 2)

καὶ ὅπως ἠχεῖ ἡ ὑψίστη κορυφὴ αὐτοῦ καὶ τὰ δώματα τῶν ἀθανάτων ἐκ τῆς θείας φωνῆς τῶν καλλιμόλπων θυγατέρων τοῦ μεγάλου Διός, τῶν Ὀλυμπιάδων Μουσῶν, ἐκ τῶν στομάτων τῶν ὁποίων «ἀκάματος ῥέει αὐδή . . ἡδεῖα» 3), οὕτω καὶ σύμπασα ἡ ἐπιφάνεια τῆς Ἑλληνικῆς γῆς καταμελιτοῦται ὑπὸ τῶν γλυκυτάτων μελῶν ἄλλων θεῶν, ἐν τῇ γῇ μάλιστα ἀναστρεφομένων.

Ὑπάρχει γωνία τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, ἥτις δὲν ἀντηχεῖ ἐκ τῶν ἡδίστων αὐλημάτων τοῦ καλαμόφθογγα παίζοντος 4), τοῦ τερπνοῦ μελήματος τῶν σεμνῶν Χαρίτων 5), τοῦ σύριγγι εὐκελάδῳ μελιζομένου Πανός; 6).

Αἱ ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ Ἡλίου καταλαμπόμενα ἀστρογείτονες κορυφαὶ τῶν ὀρέων, οἱ νιφόεντες λόφοι, αἱ χιονόκτυποι πετραῖαι δειράδες 7), αἱ προβλῆτες ἀπορρῶγες ἀκταί 8), αἱ πόντιαι ἀκταὶ τῶν νήσων τῶν δυσόρμων ναυσὶν 9), οἱ αἰγιαλοὶ καὶ εὔορμοι λιμένες 10), οἱ

1) Ὅμηρος, Ὀδύσ. ξ 42. πρβλ. *Friedreich*, Die Realien in der Iliade und Odys. Erlangen, 1856, σελ. 33 καὶ 616.

2) Ὅμηρ. Ὀδύσ. ζ 46. — Ἡσίοδος, Θεογον. 40.

3) Ἡσιόδ. Θεογον. 39. πρβλ. καὶ Ὠριγέν. κατὰ πασῶν αἱρέσεων ἔλεγχος, ἔκδ. E. Miller, σελ. 30.

4) Ἀριστοφάνης, Βάτραχοι 230, ἔκδ. Dindorf.

5) Πίνδαρος, ἀπόσπ. 95, ἔκδ. Bergk.

6) Πλάτων, Ἐπίγραμμ. 24, ἔκδ. Bergk, Poet. Lyric. Graec. τόμ. 2, σελ. 306.

7) Ὕμνοι Ὁμηρικοί, 19, εἰς Πᾶνα 6. — Σοφοκλῆς, Αἴας 695. — Εὐριπίδ. ἀπ. 697. — Πρβλ. Ἡροδ. 6, 105. Ἀθήναιον 10, 455 α.

8) Θεόκριτος 5, 14. πρβλ. Ὁμήρ. Ὀδύσ. ν. 97.

9) Αἰσχύλος, Πέρσαι 447.

10) Ἀνθολογία, Ἐπίγραμμα Ἀρχίου τοῦ νεωτέρου 109, 10. Σοφοκλῆς, Αἴας 694, ἔκδ. Lobeck. Ἴδ. καὶ τὴν σημ. αὐτόθι ἐν σελ. 247.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βαθύσκιοι δρυμοὶ καὶ φάραγγες καὶ κοιλάδες, αἱ ἀνώμαλοι καὶ δύσβατοι δυσχωρίαι, αἱ ἥδιστα κελαρύζουσαι διαυγέσταται καὶ δροσεραὶ πηγαί, τὰ ἁπαλῶς καταφερόμενα καὶ μελαγχολικῶς παφλάζοντα ὕδατα τῶν ῥυακίων, οἱ μαλακοὶ λειμῶνες, ἔνθα κρόκοι καὶ ὑάκινθοι καὶ εὐώδης πόα χαριέντως θάλλουσιν, ἀντηχοῦσιν ἐκ τῶν ἡδίστων αὐλημάτων τούτου τοῦ καλαμόφθογγα παίζοντος πολυκρότου Πανός 1). Καὶ ἡ ἀηδών, ἡ ᾠδικωτάτη «ὄρνις, ἥτ' ἔαρος πολυανθέος ἐν πετάλοισι θρῆνον ἐπιπροχέουσα ἴει μελίγηρυν ἀοιδὴν», δὲν δύναται νὰ παραδράμῃ τὸν Πᾶνα ἐν μέλεσιν 2). Εἶνε ἥδυμος ἡ Μοῦσα τῶν δονάκων τοῦ Πανός. Σιγᾷ δὲ ὁ ψίθυρος τῶν ὑψικαρήνων δρυῶν καὶ οἱ ἀπὸ πέτρας κρουνοὶ καὶ ἡ πολυμιγὴς βλιχὴ τῶν τοκάδων, ὅταν ὁ εὐκέλαδος Πὰν σύριγγι μελίζεται «ὑγρὸν ἰεὶς ζευκτῶν χεῖλος ὑπὲρ καλάμων» 3). Εὐλαβῶς δὲ καὶ συγκεκινημένοι ἄγαν οἱ ἐπὶ τῆς γῆς θνητοὶ ἐπικροῶνται τῆς δαιμονίας ταύτης σύριγγος 4). Τὸ μέλος τοῦτο ἀντηχοῦν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον καὶ ἀπὸ φάραγγος εἰς φάραγγα ἐπεξεγείρει τὰς ἐν αὐτοῖς διαιτωμένας Νύμφας. Ἀνεπισχέτως σπεύδουσι τότε αἱ καλλιστέφανοι παρθένοι πρὸς τὸν συρίζοντα Πᾶνα καὶ ἄλλαι μὲν λιγύμολπα συνάδουσι μετ' αὐτοῦ, ἄλλαι δὲ ὀρχοῦνται παρὰ τὰς μυλανύδρους κρήνας. Ὅλον δὲ τὸ ὄρος ἀντηχεῖ ἐκ τῶν ἡδίστων τούτων ᾀσμάτων. Ἐκβεβακχευμένος τότε καὶ ὁ Πὰν ὑπὸ τοῦ χοροῦ τούτου τῶν Νυμφῶν καταθέτει τὴν σύριγγα αὐτοῦ καὶ μετὰ τούτων, ἐπιφλεγόμενος ἐκ τῶν καλλιμόλπων ᾀσμάτων αὐτῶν, συνορχεῖται ἐν μαλακῷ λειμῶνι, ἔνθα ὁ κρόκος καὶ ὁ εὐώδης ὑάκινθος καὶ ἡ χλοερὰ πόα θάλλουσι, ζωηρότατα καὶ εὐθυμότατα μετὰ θαυμασίας εὐκαμψίας ἔνθα καὶ ἔνθα πηδῶν, ἅτε φιλόχορος καὶ τελεώτατος χορευτὴς τῶν θεῶν ὤν. Ὅλον δὲ τὸ ὄρος μέχρι καὶ τῶν ὑψίστων κορυφῶν αὐτοῦ ἀντηχεῖ ἐκ τῶν ὕμνων τούτων τῶν Νυμφῶν, τοὺς μάκαρας θεοὺς καὶ τὸν μακρὸν Ὄλυμπον ἐξυμνουσῶν 5).

1) Ὁμηρικὸς ὕμνος εἰς Πᾶνα. — πρβλ. καὶ Λουκιαν. Θεῶν διάλογοι 22, Πανὸς καὶ Ἑρμοῦ. — Αἰσχύλος, Πέρσαι 455, ἔκδ. Blomfield καὶ τὴν σημ. αὐτόθ. ἐν σελ. 146-147.

2) Ὁμηρικὸς ὕμνος εἰς Πᾶνα 16.

3) Πλάτων, ἐπίγραμμα 24, ἔκδ. Bergk, ἔνθ. ἀνωτ.

4) Παυσανίας 8, 36, 5, σελ. 654.

5) Ὁμηρικὸς ὕμνος εἰς Πᾶνα. — Αἰσχύλος, Πέρσαι 448. — Πίνδαρος, ἀπ. 99, Bergk. — Σοφοκλῆς, Αἴας 698-700, ἔκδ. Lobeck, καὶ τὰς σημειώσεις αὐτόθ. —

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τῇ ἀληθείᾳ ὅπως τὸ πῦρ τὸν ἐν τῷ χωνευτηρίῳ χρυσὸν τήκει καὶ ἀποχωρίζει τὸ πολύτιμον μέρος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἀτίμου, οὕτω καὶ τὸ δαιμόνιον τοῦτο πνεῦμα τὸ Ἑλληνικόν. Τὸν κόσμον τὸν φυσικὸν καὶ τὸν ἠθικόν, τὸν περιβάλλοντα τὸν ἄνθρωπον ἅμα γεννώμενον ἐν τῷ ἡμετέρῳ πλανήτῃ, δὲν περιλαμβάνει εἰς τὰς φαενὰς αὐτοῦ πτυχὰς ὅπως ἔχει, ἀλλ' ἀποχωρίσαν τὸ τίμιον ἀπὸ τοῦ ἥττον τιμίου, παραλαμβάνει μόνον τὸ τίμιον αὐτοῦ, ὅπερ ἀνταποδίδει καὶ ἐξωτερικεύει, μόνον ὅταν ἀποστιλβωθῇ ἐν αὐτῷ. Ἤ ὅπως ἡ ὑγρασία τῆς γῆς, τὰ μεταλλικὰ αὐτῆς στοιχεῖα, ἡ θερμότης, ὁ ἠλεκτρισμὸς καὶ τὸ φῶς τῶν ἀκτίνων τοῦ Ἡλίου, διερχόμενα διὰ τοῦ εὐγενοῦς πυρῆνος τοῦ ναρκίσσου καὶ τοῦ ἴου καὶ τοῦ ῥόδου καὶ μετουσιούμενα ἐν αὐτῷ ἐκφαίνονται αὐτὰ ταῦτα ἀπείρως καλλιπρεπέστερα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων ὡς φύλλα καὶ ἄνθη εὐχρούστατα καὶ εὐωδέστατα, οὕτω καὶ ὁ περιβάλλων τοὺς Ἕλληνας κόσμος, φυσικός τε καὶ ἠθικός· διερχόμενος διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ μετουσιούμενος μετὰ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ φύσεως ἐκφαίνεται εἶτα ὡς καλλίμορφός τις καὶ ἐνιαῖος κόσμος πολὺ καλλιπρεπέστερος τοῦ πραγματικοῦ. Ὅπου νῦν ἡ πεζὴ τοῦ νοῦ ἐνέργεια καὶ τὸ ἔτι πεζότερον πείραμα εὑρίσκει τὴν ἕλξιν τῶν σωμάτων, τὴν βαρύτητα, τὰ κύματα τὰ ἠχητικά, τὴν καταλλαγὴν τῆς ὕλης· ὅπου νῦν ἡ Μεταφυσικὴ ζητεῖ νὰ ἀνεύρῃ, ἀναλύουσα τὴν ἐν τῷ πνεύματι ἐμφάνισιν τοῦ κόσμου, οὐχὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ τοῦ κό-

Σκόλια, 5, Bergk, Poet. Lyr. Graec. τόμ. 3, σελ. 644.— *Ἀθήναιος*, 15, 694 D. — Ἐκ τῶν χαριεστάτων πλασμάτων τῆς Ἑλλ. φαντασίας εἶνε καὶ οἱ περὶ τῶν *Νυμφῶν* μῦθοι. Πᾶσαν τὴν ὑπὸ τὸν γλυκὺν τῆς Ἑλλάδος οὐρανὸν ἐξαπλουμένην φύσιν πληροῦσιν αἱ ἰοπλόκαμοι καὶ καλλιστέφανοι, καὶ ἐν κήποις καὶ δένδροις ζῶσαι «ἰσοδένδρου τέκμαρ αἰῶνος λαχοῖσαι» παρθένοι (Ἴβυκος ἀπ. 1 καὶ 6, Bergk, τόμ. 3, σελ. 235.— *Ἀριστοφάνης* Νεφέλ. 272 καὶ ἑξ.— *Παυσανίας* 8, 24, 4, σελ. 646).— Αὗται ἔχουσι τῶν ὀρέων τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς καὶ τὰς πηγὰς τῶν ποταμῶν καὶ τοὺς χλοεροὺς λειμῶνας (*Ὅμηρος*, Ὀδύσ. ζ 123.— *Εὐριπίδης*, Ῥῆσος 929. Ἡρακλῆς μαινόμενος 785) — Κατοικοῦσιν εἰς δροσερὰ καὶ ἐπέραστα ἄντρα, εἰς βαθέα σπήλαια, εἰς βράχους, εἰς ὄρη (*Ὅμηρος*, Ὀδύσ. ν 103. 347. ε 57. Ἰλιὰς Ω 614) — Γίνονται ἐκ τῶν κρηνῶν, ἐκ τῶν ἁλσῶν, ἐκ τῶν ἱερῶν ποταμῶν (*Ὅμηρος* Ὀδύσ. κ. 350) — Διαιτῶνται ἐν αὐτοῖς (*Ὅμηρ.* Ἰλ. Υ' 8) — Παίζουσιν ἀνὰ τὸν Ταΰγετον καὶ τὸν Ἐρύμανθον, (*Ὅμηρος*, Ὀδύσ. ζ 105)—Ἁδουσιν ἐν τοῖς σπηλαίοις (*Ὅμηρ.* Ὀδύσ. ε 61)—Ἁδουσι κατὰ τὰ σύνδενδρα καὶ ὑψηλὰ ὄρη (Ἀθήναιος 15, 682 f)—Ἁδουσι τὴν νύκτα ἅσματα γλυκύτατα (*Ὕμν.* Ὁμηρ. εἰς Ἥφαν 21. Πίνδαρος Πυθιονικῶν 3, 78) καὶ πληροῦσι τὰς ἐρημίας φωνῶν ἀκουομένων ὑπὸ τῶν θνητῶν (*Ὅμηρ.* Ὀδύσ. ζ 122) — Ἰδ. καὶ Lehrs, Populäre Aufsätze aus dem Alterthum, Leipzig, 1875 «*Die Nympfen*» σελ. 109 — 140. — Καὶ κατωτέρω ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σμου, ἀλλὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ τοῦ πνεύματος· ὅπου σήμερον ἡ Μεταφυσικὴ διὰ τῆς τομωτάτης μαχαίρας αὐτῆς ζητεῖ νὰ ἀποχωρίσῃ τὸν ἐν τῷ πνεύματι ὡς ἕνα ἐμφανιζόμενον ἐξωτερικὸν κόσμον εἰς δύο μέρη, εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ πνεύματος, εἰς κίνησιν π. χ. κυμάτων τοῦ αἰθέρος καὶ εἰς χρῶμα, εἰς κίνησιν κυμάτων τοῦ ἀέρος καὶ εἰς ἦχον, εἰς ἐπάλληλα καὶ ἐσωτερικῶς ὅλως ἀσύνδετα γενόμενα καὶ εἰς ἀλληλουχίαν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν· ὅπου σήμερον βλέπομεν ψιλὰ δημιουργήματα τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ξηρὰ προϊόντα τῆς καθόλου ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐκεῖ οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὡς μὴ ἐκμαθόντες τὴν φύσιν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ κόσμου ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς σχολαῖς τοῦ Δημοκρίτου καὶ τοῦ Herbart, τοῦ Πλωτίνου καὶ τοῦ Hegel, τοῦ Ἐπικούρου καὶ τοῦ Büchner, τοῦ Παρμενίδου καὶ τοῦ Fichte, τοῦ Ζήνωνος καὶ τοῦ Berkley, ἔβλεπον τὸν ἀριστοτέχνην Δία σκῆπτρον καὶ κεραυνὸν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἔχοντα καὶ τὰς Μοίρας καὶ τὴν Θέμιν παρ' αὐτῷ καθημένας. Ἔβλεπον τὴν Δήμητραν καὶ τὴν Περσεφόνην, ἔβλεπον τὸν Διόνυσον μετὰ τῶν Σειληνῶν καὶ σύμπαντος τοῦ θιάσου αὐτοῦ, ἔβλεπον τὸν Πᾶνα καὶ τὰς Νύμφας, τὰς Ὥρας καὶ τὰς Χάριτας, τὴν Ἀφροδίτην καὶ τὸν Ἔρωτα, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ἑρμῆν, τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Ἥφαιστον 1). Διοικεῖ καὶ συνέχει τὸν κόσμον ὁ Ζεὺς καὶ οὐχὶ ἡ ἑλκτικὴ δύναμις οὐδὲ οἱ νόμοι τῆς βαρύτητος. Ἡ Δήμητρα καὶ ἡ Περσεφόνη καὶ ὁ Διόνυσος, θεοὶ πολύτιμοι, εἶνε οἱ παρέχοντες τοὺς καρποὺς εἰς τὴν γῆν κατὰ τὸ ἔαρ, οἱ ἀφαιροῦντες τούτους κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα, οἱ ἐπαναδιδόντες τούτους κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος. Ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Ἔρως καὶ οὐχὶ ἡ φύσις τοῦ πνεύματος οὐδὲ ὁ ἠλεκτρισμὸς τῶν σωμάτων εἶνε οἱ γεννῶντες καὶ ὑπεκκαίοντες τὴν ἐρωτικὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν. Ὁ Διόνυσος εἶνε ὁ διαχέων εὐθυμίαν εἰς τὴν ψυχὴν καὶ οὐχὶ αἱ ἀναθυμιάσεις τοῦ οἴνου οὐδὲ ἡ ἐπίδρασις τούτου ἐπί τε τῶν νεύρων καὶ τοῦ ἐγκεφάλου. Οἱ ἠθικοὶ νόμοι καὶ ἡ τάξις τοῦ Παντὸς εἶνε τοῦ Διὸς καὶ τῶν λοιπῶν θεῶν βουλήσεις καὶ ἔργα· Εἶνε οἱ γλυκύμολποι ἦχοι, οἱ εἰς τὸ Σύμπαν ἐπιπροχεόμενοι ἐκ τῆς λύρας τοῦ Ἀπόλλωνος, ὑπὸ τοῦ φωτός, τοῦ χρυσοῦ πλήκτρου αὐτοῦ, πληττομένης,

1) Πρβλ. Hermann Lotze, Mikrokosmus τόμ. 3, σελ. 54-57.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Τὴν λύρην ἁρμόζεται
Ζηνὸς εὐειδὴς Ἀπόλλων, πᾶσαν ἀρχὴν καὶ τέλος
συλλαβών, ἔχει δὲ λαμπρὸν πλῆκτρον ἡλίου φάος» 1)

καὶ οὐχὶ δημιουργήματα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ τῶν ἐγκοσμίων στοιχείων. Ἡ φιλοπόλεμος τῆς ψυχῆς διάθεσις εἶνε τοῦ Ἄρεως φύσημα καὶ οὐχὶ ἰδιότης τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς. Αἱ τέχναι εἶνε διδάγματα τῶν θεῶν καὶ οὐχὶ εὑρήματα τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς ἀγχινοίας τῆς ἀνθρωπίνης. Ὁ γλυκὺς φλοῖσβος τῶν ἐπὶ τῶν αἰγιαλῶν ἁπαλῶς συνθραυομένων κυμάτων· ἡ μακρόθεν προερχομένη συγκεχυμένη, ἀλλ' ἡδίστη συμφωνία, ἣν συναποτελοῦσιν ὁ τέττιξ καὶ ἡ ἀηδών, οἱ μυκηθμοὶ τῶν παντοδαπῶν θηρίων τῶν δρυμῶν καὶ ὁ ἁπαλὸς ψίθυρος τῶν ὑψικαρήνων δρυῶν καὶ πτελεῶν καὶ αἰγείρων καὶ πιτύων τῶν πυκνοφύλλων δρυμώνων, τῶν χαριέστατα ὑπὸ τὸν κατάφωτον οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος θαλλόντων· τὸ γλυκὺ κελάρυσμα τῶν μαλακῶς κυλιομένων ῥείθρων τῶν ποταμῶν καὶ τὸ μελαγχολικὸν ἄσμα τῶν ποιμένων καὶ ἡ μονότονος βλυχὴ τῶν ποιμνίων· αἱ πολύτροποι τούτων ἀπηχήσεις ἐφαίνοντο εἰς τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τῆς Ἑλλάδος οὐχὶ ὡς διάφοροι κατὰ τὴν ταχύτητα κινήσεις τῶν κυμάτων τοῦ ἀέρος, ἅτινα τὸ ἀκουστικὸν ἡμῶν νεῦρον ἐρεθίζοντα παράγουσι τὸν ἦχον, οὔτε ὡς ἀνάκλασις τῶν ἠχητικῶν κυμάτων, ἀλλ' ὡς αὐλήματα τῆς σύριγγος τῆς Πανός, ὡς ᾄσματα τῶν Νυμφῶν, ὡς ἀπηχήσεις τῶν ποδῶν αὐτῶν, εὐθύμως ὀρχομένων, καὶ ὡς αὐτόματος ᾠδὴ τῶν πανταχοῦ τῆς γῆς τεθαμμένων μελῶν τῆς ἕνεκα τῆς ὀργῆς τοῦ Πανὸς κατασπαραχθείσης εὐκελάδου καὶ μιμηλῆς Νύμφης Ἠχοῦς 2).

Δαιμόνιον Ἑλληνικὸν πνεῦμα! Πῶς ἐφαντάσθη τὸν κόσμον! Ἐδημιούργησε τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὰς Μούσας. Ἐφαντάσθη σύμπασαν τὴν γῆν ὡς σεμνὸν κατοικητήριον τῶν ἱοπλοκάμων καὶ καλλιστεφάνων Νυμφῶν. Ἔπλασε τοὺς γλαφυρωτάτους μύθους τοῦ Πανός, τῆς ῥοδοδακτύλου Ἠοῦς, τοῦ Ὑακίνθου, τοῦ Ναρκίσσου, τῆς Δάφνης, τῆς Σύριγγος, τῆς Πίτυος, τῆς Ἠχοῦς, τῆς Φιλομήλας, τῆς Πρόκνης. Ἐφαντάσθη πᾶν μόριον τῆς γῆς καὶ πᾶσαν γωνίαν τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἔκφανσιν τοῦ θείου κάλλους. Ἠδυνήθη τὴν ἀφιπταμένην καὶ

1) Σκυθῖνος, Bergk, Poet. Lyr. Gr. τόμ. 2, ἔκδ. 4, σελ. 407.

2) Λόγγος, Τὰ κατὰ Δάφνην καὶ Χλόην 3, 23. ἔκδ. Hercher. — Πρβλ. καὶ Μόσχον ἀπ. 4, ἔκδ. Ahrens.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διολισθαίνουσαν πνευματικωτάτην καὶ ἐρασμιωτάτην πασῶν τῶν ἰδιοτήτων τῆς θεότητος, τὸ κάλλος, νὰ συλλάβῃ, καὶ ἐν χρώμασι καὶ τόνοις καὶ σχήμασι καὶ λέξεσι στερρῶς καὶ ἀφύκτως νὰ ἐγκατακλείσῃ. Ἐπρέσβευσε τὸ κάλλος ὡς θρησκείαν, κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν ἔκφρασιν τοῦ Hegel. Προσέθηκεν εἰς τὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς θεότητος τὴν ἐκ τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας καὶ τοῦ κάλλους τοῦ κόσμου ἀπόδειξιν 1). Ἐπίστευσεν ὅτι διὰ παντὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς εἶνε τεταμένον ἄπλετον καὶ λαμπρότατον φῶς, ὅπερ συνδέον τὸν οὐρανὸν καὶ σύμπαντα τὸν κόσμον συνέχει πάντα τὰ περιφερόμενα οὐράνια σώματα εἰς ἓν ὅλον λαμπρὸν καὶ ἁρμονικόν. Ἐφαντάσθη ὅτι ἐπὶ ἑκάστου τῶν οὐρανίων τούτων σωμάτων ἐπικάθηται ἀνὰ μία Σειρήν, λιγύμολπα καὶ διάφορα ἑκάστη ᾄσματα ᾄδουσα, ἐκ τῆς συμφωνίας τῶν ὁποίων ἡ ἔρρυθμος καὶ ἐμμελὴς θεία ἁρμονία συναποτελεῖται 2). Ἐφαντάσθη τὸν ὅλον κόσμον ὡς λύραν τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ὡς τὸ πλῆκτρον αὐτοῦ καὶ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ κρατοῦσαν τάξιν καὶ ἁρμονίαν ὡς τοὺς μελῳδικωτάτους τόνους τοῦ φορμίζοντος Ἀπόλλωνος! 3)

Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος ἐκ πάντων τούτων; Ἀφοῦ ἡ καλλιπρεπεστάτη καὶ ἐρασμιωτάτη αὕτη ἔκφανσις τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἀφοῦ εἰς Μουσηγέτης Ἀπόλλων μετὰ τῶν Μουσῶν, ἀφοῦ εἰς Πὰν μετὰ τῶν Νυμφῶν δὲν εἶνε εἰς «εἴκοσι πέντε» στίχους ἐκτεθειμένοι καὶ εἶνε εἰς τριάκοντα πέντε, δύναταί ποτε νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος; Εἶνε δυνατόν ποτε νὰ ἐπιτραπῇ οἱ μικροὶ Ἕλληνόπαιδες διὰ τοῦ ποιητικωτέρου καὶ χαριεστέρου τρόπου νὰ ὁδηγηθῶσιν εἰς τὴν ἁπαλὴν καὶ ἱλαρὰν φύσιν τῆς πατρίδος αὐτῶν διὰ τῶν χαριεστάτων τούτων μύθων, ἀφοῦ «εἶνε εἰς σελίδας σχεδὸν τρεῖς»; Τὸ ἀνοσιούργημα τοῦτο θὰ ἐπετρέπετο ἴσως, ἐὰν ἦτο ἄλλος τις κριτής, ἧττον μεμουσωμένος καὶ βλακικώτερον μεριμνῶν περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τοῦ νῦν παρατυχόντος Παφλαγόνος, περὶ οὗ ὁ μὲν Πίνδαρος εἶπεν·

«Ὅσσα δὲ μὴ πεφίληκε Ζεὺς ἀτύζονται βοὰν
Πιερίδων ἀίοντα»,

1) Ἀριστοτέλης, ἀπόσπ. 14, σελ. 1476, α, 34.
2) Πλάτων, Πολιτεία 616 Β καὶ ἑξ.
3) Σκυθῖνος, Bergk, Poet. Lyr. Graec. τόμ. 2, σελ. 507, ἔκδ. 4.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ δὲ Ἀριστοτέλης: «Λέγεται καὶ τοὺς γῦπας ὑπὸ τῆς τῶν μύρων ὀσμῆς ἀποθνήσκειν, ἐάν τις αὐτοὺς χρίσῃ ἢ δῷ τι μεμυρισμένον φαγεῖν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς κανθάρους ὑπὸ τῆς τῶν ῥόδων ὀσμῆς» 1).

Ὁ κῆπος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου.—Ὁ ἡμέτερος κ. κριτὴς καταπτύων καὶ τὸ Ὁμηρικὸν τοῦτο ἀριστούργημα λέγει·

«Ὁ κῆπος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου εἰς σελίδας τρεῖς ὅ τι ὁ ποιητὴς λέγει ἐν στίχοις ἐννεακαίδεκα Ὀδυσ. η 113-131».

Τὸ νὰ εἶνέ τις μωρός, τοῦτο εἶνε θεόσδοτος Ἄτη, καὶ δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἠθικῶς καταλογιστῶν. Τὸ νὰ ἀντικαταλλάσσῃ τις τὸ ὑψηλὸν ἔργον τοῦ κριτοῦ πρὸς τὸ βάναυσον ἐπάγγελμα τοῦ τυροπώλου, τοῦτο εἶνε ἀποτέλεσμα φύσεως καὶ ἀνατροφῆς καὶ ἕξεων πολυχρονίων, ὅπερ δύναται νὰ ὑπαχθῇ καὶ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἠθικῶς ἀκαταλογίστων. Τὸ νὰ εἶνέ τις ὅμως **ψεύστης**, τοῦτο εἶνε τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως διάθεσις μοχθηρὰ καὶ πάντως ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἠθικῶς καταλογιστῶν, ὅθεν καὶ τὸ ἀξιόποινον αὐτῆς.

Ὁ ἡμέτερος κριτής, κατὰ τὸ εἰωθός, **ψεύδεται** καὶ ἐνταῦθα, διισχυριζόμενος ὅτι ὁ ἐν τῷ κατακρινομένῳ Ἑλληνικῷ μου ἀναγνωσματαρίῳ «ὁ κῆπος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου» περιέχεται εἰς τοὺς ἐννεακαίδεκα στίχους τοὺς ἐν Ὀδυσ. η 113-131. Ἀπέκρυψε τὴν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ κήπου τούτου, τὴν ἐκτεινομένην ὄχι ἀπὸ στίχου 113-131, ὡς λέγει, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ στίχου 112-133, ἀναγκαιοτάτην πρὸς ἀνάγνωσιν παιδαρίων εἰσαγωγήν, ἥτις ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ στίχου 81-90, καὶ ἥτις ἔκειτο ἐπιδηλότατα ἀναγεγραμμένη κάτωθεν τῆς ἐν τῷ ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ ἐπιγραφῆς οὕτως (Ὅμηρος Ὀδύσ. η 81 καὶ ἑξ. 112-133). Ἀπέκρυψε δηλ. **ψευδόμενος** στίχους ἐν ὅλῳ 11, καὶ τοῦτο, ἵνα καταστήσῃ τὸ βάρος τῆς ἐν μακρηγορίᾳ ἁμαρτίας μου βαρύτερον καὶ τὴν αἰτιολογίαν τῆς καταδίκης τοῦ τόσον ἁμαρτωλοῦ τούτου βιβλίου εὐσχημοτέραν!

Ἀναίσθητα καὶ παχύφρονα ἀνθρώπια! Εἰς Γλάδστων ἀποθαυμάζει τὴν εὐπάθειαν πρὸς τὸ ἐν τῇ φύσει καλὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ,

1) *Πίνδαρος*, Πυθιονικῶν 1, 13. — *Ἀριστοτέλης*, περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων 845, α, 35.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπεκτεινομένην καὶ πρὸς τὸ καλόν, τὸ ὁποῖον ἰδίως σήμερον ὁ πεπολιτισμένος κόσμος ἀγαπᾷ, ὡς αὐτὸς λέγει, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἐπάγεται τὴν Ὁμηρικὴν περιγραφὴν τοῦ κήπου τούτου τοῦ Ἀλκινόου 1). Εἷς Ἀλέξανδρος v. Humboldt ἐκθύμως καὶ μετὰ σοφίας ὑπερμαχόμενος τῆς γνώμης ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν εὐπαθέστατοι πρὸς τὸ ἐν τῷ φύσει καλὸν κατὰ τοῦ Schiller καὶ πολλῶν ἄλλων ὁμοεθνῶν αὐτοῦ ἐξόχων ποιητῶν καὶ φιλοσόφων καὶ φιλολόγων, διισχυριζομένων τὰ ἐναντία, ἐπάγεται ὡς τεκμήριον τοῦ ὀρθοτάτου τούτου διισχυρισμοῦ αὐτοῦ σὺν πολλοῖς ἄλλοις καὶ τὸν «κῆπον τοῦτον τοῦ Ἀλκινόου» 2), καὶ σεῖς Ἕλληνες τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Ἑλλάδι Ἑλληνοπαίδων διδάσκαλοι, διότι οἱ 30 ἔντυποι στίχοι τοῦ Ὁμήρου ἀπεδόθησαν διὰ τριῶν χειρογράφων, καὶ τούτων ἡμικλάστων, σελίδων τοῦ ἀναγνωσματαριογράφου, ἀποστρέφετε τὸ πρόσωπον ἐκ τῆς Ὁμηρικῆς καλλιφωνίας καὶ ὑψηλολογίας καὶ κυλίεσθε εἰς «τὰ λαρδιὰ» καὶ «τὰ τουλουμήσια τυριὰ» καὶ «τὰ ῥογχαλητὰ» καὶ «τὲς μύξες» τοῦ κ. Βρατσάνου καὶ εἰς «τὲς μοῦχλες» καὶ «τὲς μπάφες» καὶ «τὰ στειράδια» καὶ «τὴν κόπρον» καὶ «τὰ περιττώματα» τοῦ κ. Κουρτίδου, ὡς τινα ὕεια θηρία;

Ἀλλὰ «σύες ἥδιον βορβόρῳ λούονται δυσωδεστάτῳ ἢ ὕδατι διειδεῖ καὶ καθαρῷ», κατὰ τὸν Σέξτον τὸν Ἐμπειρικόν 3), καὶ «ὄνος σύρματ' ἂν ἕλοιτο μᾶλλον ἢ χρυσόν· ἥδιον γὰρ χρυσοῦ τροφὴ ὄνοις», κατὰ τὸν Ἡράκλειτον 4).

Πάντες, καὶ οἱ ἀρχαιότεροι καὶ οἱ νεώτεροι ἄνθρωποι, μετὰ θαυμασμοῦ μνημονεύουσι τοῦ κήπου τούτου τοῦ Ἀλκινόου. Δι' ὅλης τῆς ἀρχαιότητος ἡ φήμη αὐτοῦ ἦτο μεγίστη. Οἱ ποιηταὶ πραγματευόμενοι περὶ κήπων, τοῦτον τὸν κῆπον τοῦ Ἀλκινόου ἐθεώρουν ὡς ἰδεῶδες. Οἱ σοφισταὶ καὶ οἱ ἐπιστολογράφοι ὁσάκις περιέγραφον κήπους, πρὸς αὐτόν, ὡς πρὸς ἀνυπέρβλητον παράδειγμα τελειότητος, προσέβλεπον. Πόλεις ἀπετύπουν εἰς τὰ νομίσματα αὐτῶν τὸν κῆπον τοῦτον τοῦ Ἀλκινόου! Ἀκόμη καὶ ὁ Ρουσσὼ εἰς τὸν Emil αὐτοῦ

1) W. E. Gladstone's Homerische Studien, frei bearbeitet von Dr. Albert Schuster, Leipzig, 1863, σελ. 447.

2) Alexander von Humboldts Kosmos, Stuttgart, 1870, τόμ. 2, σελ. 7 καὶ σημ. 11.

3) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, Πυρρωνείων ἀποτυπώσεων Α, 56. ἔκδ. Bekker, σελ. 14 στίχ. 22.

4) Ἡράκλειτος, ἀπ. 85, Mullach τόμ. 1, σελ. 327.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μνημονεύει τοῦ κήπου τούτου, ἀκόμη καὶ σήμερον πολλὰ δύναταί τις νὰ μάθῃ καὶ πολλὰ ἐπωφελῶς νὰ ἐφαρμόσῃ ἐκ τοῦ Ὁμηρικοῦ τούτου κήπου εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς κήπους ὡς πρός τε τὸ σχεδιάγραμμα καὶ ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν αὐτῶν 1).

Ἀλλ' ἀδιάφορον ὁποῖός τις εἶνε κατὰ τὴν ἀξίαν ὁ Ὁμηρικὸς οὗτος κῆπος καὶ ὁποία τις εἶνε ἡ ἱστορία αὐτοῦ. Ἀναντιρρήτως ὅμως βέβαιον εἶνε ὅτι χιλιάκις προτιμότερον οἱ μικροὶ παῖδες πνευματικῶς νὰ περιφέρωνται εἰς κήπους, οἱοιδήποτε καὶ ἂν εἶνε οὗτοι, παρὰ νὰ συναναστρέφωνται μετὰ Μεσολογγιτῶν ἁλιέων καὶ νὰ ἀναμιγνύωνται μεταξὺ ἀνθρώπων «σχιζόντων ἔτι σπαίροντας τοὺς ἰχθῦς» καὶ νὰ ἀναστρέφωνται ἐν καλαμωταῖς μεταξοσκωλήκων ἀληλιμμέναις «διὰ ξηρᾶς κόπρου βοῶν» 2).

Τοιαύτη τις εἶνε ἡ πρωτοφανὴς αὕτη κριτική, μάλιστα μὲν καπηλική, ἥκιστα δὲ κριτική.

---

1) *Friedreich*, Die Realien in der Iliade und Odyssée, 1856, σελ. 271-275. — *Pazschke*, über die Homerische Naturanschauung, Gymnasialprogramm, Stettin, 1848-1849, σελ. 7.— *Gladston*, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 447.

2) Ἐστεμμένον Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον τῆς τετάρτης τάξεως, σελ. 123 καὶ 82 περὶ τὸ μέσον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Λέξις, εὕρεσις, ὀρθότης ἐπιστημονική τε καὶ λογική.

Ἡ λέξις τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀνάλογος. — Τὰ πράγματα ὀρθὰ ἐπιστημονικῶς. — Ἡ γυνὴ πρὸς τὰς ἔξωθεν θυραυλίας ἀσθενής. Γυναῖκες ἀνδρῶν φιλοπενθέστεραι. — Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς Μαλλούς. — Ἀνελεύθερον ἡ μικρολογία. — Φῶτος Τζαβέλλας, ἔξοχος τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πολέμου ἥρως. — Φορτικὸν ἡ μωρολογία. — Ἡ Πραξιθέα τοῦ Εὐριπίδου. — Ἴβυκος ὁ κιθαρῳδός. — Ἡ σφαγὶς τῶν θυμάτων. — Οἱ πρὸς ἄγρια θηρία μαχόμενοι κύνες. — Οἱ Ἑκατόγχειρες. Ὁ Ἑκατόγχειρ Γύης.—Ἑκάτη ἡ εὐμενὴς θεὸς τῶν τιμίων καὶ ἐργατικῶν ἀνθρώπων. — Τὸ Χάος κατὰ τὴν Τιτανομαχίαν. — Αἱ Νύμφαι καὶ τὰ ἐπέραστα ἄντρα αὐτῶν. — Ὁ Κολωνὸς τοῦ Σοφοκλέους. — Ἡ τρικυμία τοῦ Ὁμήρου. — Ὁ ὄγκος τῶν ἄστρων καὶ τὸ σχῆμα τῆς γῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. — Ἡ τάξις καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς ἐξανθήσεως τῶν ἀνθέων κατὰ τὸν Θεόφραστον. — Ἡ ἀμετάβλητος τάξις τοῦ κόσμου κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην. — Ἐπίλογος.

Ὁ ἡμέτερος κριτὴς δὲν ἀρκεῖται εἰς τὸν μέχρι τοῦδε ἐκθεατρισμὸν αὐτοῦ. Ἐν τῇ παραζάλῃ αὐτοῦ ὑπολαμβάνων, ὡς εἶνε φυσικόν, τοὺς λήρους καὶ τοὺς βατταρισμοὺς τοὺς ἐκ τῶν χειλέων αὐτοῦ ἐπιπροχεομένους ὡς σοφίαν, ἐξακολουθοῖ τοιαῦτα ληρῶν:

«Ἄλλο δὲ σφάλμα τοῦ κ. συγγραφέως περὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ ἀναγνωσμάτων εἶνε ἡ χρῆσις ἐνίοτε λέξεων σπανιωτάτων τῆς ἀρχαίας γλώσσης, αἵτινες οὐχὶ σπανίως συμφύρονται μετὰ καθωμιλημένων δημωδῶν· οἷον εὐοργησία, δρυμών, γράστις, τεχνητεύματα καὶ ἐπιτεχνήματα, δέλφακες, μέτωπον συννεφές, καλλιλαμπέτης ἥλιος, καλλίμολπον ᾆσμα, ἀρόσιμος, νάπαι καὶ λόχμαι, κρότωνες, ὑποπερκάζειν, βύρσα, οὐχὶ ἀπαραίτητοι διὰ τοὺς παῖδας. Σελ. 48 «πρὶν ὅμως τρυπώσωσιν ἐκεῖ, ἔδεσαν εἰς τὸ ἄκρον μιᾶς ῥόκας ἓν ἐρυθρὸν μανδήλιον καὶ ἐστερέωσαν τὴν ῥόκαν ἐπὶ τῆς χιονοσκεποῦς καλύβης. «Σελ. 49 «ἤκουσαν ἔξω τὸν βύαν νὰ μυκᾶται (;) καὶ τὴν θύελλαν νὰ μαίνηται. Τὰ κακόμοιρα κτλ.» «ῥιμάσσονται μαρούλια κουρέλια» κτλ. ἄτινα ἠδύναντο νὰ λείπωσι καὶ νὰ μὴ ἀπολέσῃ μηδὲν ἡ εὐγένεια τῆς γλώσσης, ἣν μεταχειρίζηται ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ αὐτοῦ ὁ κ. συγγραφεὺς καὶ ἥτις εἶναι ἡ γραφομένη, ἀλλὰ πλέον τοῦ δέοντος δι' ἀναγνωστικὸν βιβλίον κεκαθαρμένη».

Περὶ τῆς ψευδολογίας, τῆς κακονοίας καὶ τῆς παραζάλης

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ, τῶν καταδήλων γενομένων ἐκ τῆς παρατηρήσεως αὐτοῦ ταύτης, ἐγένετο ἤδη ὁ προσήκων λόγος ἀνωτέρω ἐν ταῖς σελ. 70 - 76 καὶ ταῖς αὐτόθι ὑποσελιδ. σημειώσεσιν. Ἐνταῦθα λέγω μόνον ὅτι εἶνε ἀπρεπὲς διδάσκαλοι νὰ ψεύδωνται καὶ νὰ εὑρίσκωνται ἐν διηνεκεῖ παραζάλῃ, ἄλλα νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ ἄλλα νὰ ἀντιλαμβάνωνται, ἄλλα νὰ βλέπωσι καὶ ἄλλα νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσιν. Νὰ βλέπωσιν «ἤκουσαν ἔξω τὸν βύαν νὰ φωνάζῃ» καὶ νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσιν «ἤκουσαν ἔξω τὸν βύαν νὰ μυκᾶται» καὶ μετ' ἐρωτηματικοῦ μάλιστα ἐν μέσῳ παρενθέσεως· οὐδαμοῦ νὰ βλέπωσι «κουρέλια» καὶ νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι «κουρέλια». Σφόδρα δὲ ἀνακόλουθον κριταὶ βραβεύοντες «ταῖς μοῦχλες» καὶ «τοὺς κουμπάρους καὶ ταῖς κουφάλες καὶ τὰ λαρδιὰ καὶ τὰ μουγκρίσματα»· κριταὶ βραβεύοντες «τὸν σῦν καὶ τὴν ἔδδιχα καὶ τὸν κάδδιχον» νὰ εὑρίσκωσι τὸ «τρυπόνω καὶ τὴν ῥόκαν» ἀπορριπτέα ὡς καθωμιλημένα καὶ «τὰ καλλίμολπα ἄσματα καὶ τὸν καλλιλαμπέτην ἥλιον» ὡς «σπανιωτάτας τῆς ἀρχαίας γλώσσης λέξεις». Ὀλίγον ὑψηλότερον ἔπρεπε νὰ κρατῆται τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα καὶ ὀλίγον ἀγνότερον τὸ κριτικὸν ἀξίωμα!

«Καὶ περὶ τὰ πράγματα δὲ σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ συγγραφεὺς οὕτω· Σελ. 8 ὁ μῦθος τοῦ πιθήκου καὶ τῆς καμήλου δὲν δηλοῖ φθόνον ὡς ἐπιγράφεται».

Τὸ κοινωνοῦντα λόγων ψέγειν λόγους, μηδὲν ἔχοντα διορίζειν περὶ τῆς φαυλότητος αὐτῶν ὑποψίαν δίδωσι τοῦ δοκεῖν δυσχεραίνειν οὐ διὰ τὸ ἀληθὲς ἀλλὰ δι' ἀπειρίαν» 1) καὶ διὰ κακόνοιαν πρόσθες.

Σελ. 15 τὸ ἐπιμύθιον τοῦ ὁδοιπόρου καὶ τῆς ἄρκτου δὲν ἁρμόζεται πρὸς τὸν μῦθον».

«Τὸ μὲν γὰρ ἀντειπεῖν οὐ χαλεπὸν ἀλλὰ καὶ πάνυ ῥᾴδιον εἰρημένῳ λόγῳ· τὸ δ' ἕτερον ἀνταναστῆσαι βελτίονα παντάπασιν ἐργῶδες» 2).

«Σελ. 33 «τὰ τέκνα του τὰ ὑπεραγαπᾷ» ἀλλ' ἀνωτέρω «τρώγουσι τὰ τέκνα των».

1) Ἀριστοτέλης, περὶ σοφιστικῶν ἐλέγχων 175, α, 14.
2) Πλούταρχος, περὶ τοῦ ἀκούειν, κεφ. 7, σελ. 40 Ε.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πρόκειται δηλ. ἐνταῦθα περὶ τοῦ χοίρου, ζώου γνωστοτάτου ἰδίως ἐν τοῖς χωρίοις, ὅπερ ἐξ ἄκρας χρηστότητος, ἀποσιωπᾷ μὲν ὁ κ. κριτής, ἐγκαταπλέκει δ' οὕτω τὰ πράγματα, ὥστε νὰ φανῇ ὁ ἐν τῷ βιβλίῳ μου λόγος καταφερέστερος εἰς τὴν εἰκαιολογίαν.

Πόση δὲ εἶνε ἡ χρηστότης καὶ ἡ σοφία τοῦ κ. κριτοῦ φαίνεται ἐκ τούτων. Τὰ κατακρινόμενα ταῦτα χωρία ἀκέραια ἔχουσιν οὕτως· «Οἱ χοῖροι.. τρώγουσι συνήθως μὲν ῥίζας, ὀπώρας.. ἐνίοτε δὲ καὶ σκώληκας, ἔντομα.. καὶ τὰ τέκνα των, ὅταν πολὺ τοὺς ἐνοχλῶσι». Εἶτα «Ὁ χοῖρος εἶνε γενναῖος καὶ τολμηρός, φιλόστοργος καὶ κοινωνικός.. Τὰ τέκνα του τὰ ὑπεραγαπᾷ. Χαίρει νὰ τὰ ἔχῃ πλησίον του, νὰ τὰ βλέπῃ καὶ νὰ τὰ θηλάζῃ. Ἀλλοίμονον δὲ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἐγγίσῃ ἢ θελήσῃ νὰ βλάψῃ αὐτά. Ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν βλάπτει πολύ· δύναται νὰ τὸν σχίσῃ καὶ νὰ τὸν φάγῃ». Οὕτως ἔχει τὸ ὅλον χωρίον. Εἶνε δὲ κατὰ τὰ ἐν τῇ Allgemeine Thierseelenkunde τοῦ G. F. Schuberth (1865, σελ. 251 καὶ 253) τάδε: Es frisst (das Schwein δηλ.).. Obst, Wurzeln, Würmer, Larven.. selbst *seine eigenen Jungen*, wenn sie ihm zu viel schreien.. Das Schwein hat viel Sinn für Geselligkeit.. *Liebe und Freude an seinen Jungen*, aber natürlich nach seiner Art, ist nebst dem Futterneide, *der einzige bemerkbare Affect*. Ihre Jungen vertheigt die Mutter mit grosser Wuth, und Wehe dem, der eins anrührt, sie ist im Stande und frisst ihn auf».

Καὶ οὐ μόνον παρὰ τοῖς Γερμανοῖς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι τοιοῦτον ἐκφαίνεται τὸ ζῶον τοῦτο. Λέγει ὁ Αἰλιανός· «Ἡ ὗς καὶ τῶν ἰδίων τέκνων ὑπὸ τῆς λαιμαργίας ἀφειδῶς ἔχει» 1). Λέγει ὁ Πλούταρχος· «Ἂν γὰρ ὗς τεκοῦσα δελφάκιον ἢ κύων διασπαράξῃ σκυλάκιον, ἀθυμοῦσι καὶ ταράττονται, καὶ θεοῖς ἀποτρόπαια θύουσι καὶ τέρας νομίζουσιν, ὡς πᾶσι κατὰ φύσιν στέργειν τὰ τικτόμενα καὶ τρέφειν οὐκ ἀναιρεῖν προσῆκον. οὐ μὴν ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς μετάλλοις πολλῇ συμπεφυρμένον γῇ καὶ κατακεχωσμένον ὅμως διαστίλβει τὸ χρυσίον, οὕτως ἡ φύσις ἐν αὐτοῖς τοῖς ἡμαρτημένοις ἤθεσι καὶ πάθεσιν ἐκφαίνει τὸ πρὸς τὰ ἔκγονα φιλόστοργον» 2). Λέγει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς· «Χάριεν τὸ τοῦ Ἀντιφῶντος· οἰωνισαμέ-

1) Αἰλιανός, περὶ ζώων 10, 16.
2) Πλούταρχος, περὶ τῆς εἰς τὰ ἔκγονα φιλοστοργίας 497 D.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νου τινός, ὅτι κατέφαγεν ὑς τὰ δελφάκια, θεασάμενος αὐτὴν ὑπὸ λιμοῦ διὰ μικροψυχίαν τοῦ τρέφοντος κατισχναμένην· Χαῖρε, εἶπεν, ἐπὶ τῷ σημείῳ· ὅτι οὕτω πεινῶσα, τὰ σὰ οὐκ ἔφαγε τέκνα» 1).

Τόρα εἰς ὅλην ταύτην τὴν ἐπαφρόδιτον χοιρολογίαν τίς πταίει; Ὁ χοῖρος, οὐτινος τὸ ἦθος εἶνε τόσον διημαρτημένον καὶ ὁ τρόπος τόσον ἀνώμαλος ἢ τοῦ χοίρου τούτου ὁ κριτής, οὐτινος τὸ ἦθος εἶνε τόσον εὐθὺ καὶ ὁ τρόπος τόσον χρηστός; Τὸ ὅτι δὲ εἶνε ἄδικον αἱ ἀνωμαλίαι τῆς φύσεως νὰ ἐπιρρίπτωνται εἰς τὸν ἐκφράζοντα ταύτας, σόλοικον δέ, εἰ μὴ καὶ πάροινον, διατελῶν τις ἐν τελείᾳ ἀγνοίᾳ τῶν πραγμάτων νὰ ἀνοίγῃ πλατύτατον τὸ στόμα καὶ νὰ λέγῃ ὅ τι φθάσῃ, μόνον ἵνα μὴ λησμονηθῇ ὅτι εἶνε κριτὴς καὶ αὐτός, τοῦτο οὐδ' ὁ παχυνούστερος τῶν ἀνθρώπων δύναται ν' ἀρνηθῇ.

«Προσποιείσθω δὲ ἕκαστος τῶν πολιτῶν σωφρονεῖν μᾶλλον ἢ φρονεῖν· ὡς ἡ προσποίησις τοῦ φρονεῖν μέγα σημεῖον ἀπειροκαλίας καὶ σμικρότητος» 2).

«Σελ. 51. Ἡ μήτηρ τῶν ἀποκλεισθέντων ἐν τῇ καλύβῃ κορασίων ἔπρεπε νὰ δράμῃ καὶ αὐτὴ πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν τέκνων της. Οὕτω ποιοῦσιν ἐν Ἑλλάδι, οὐδὲ λιποθυμοῦσιν εὐκόλως αἱ μητέρες».

1) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, Στρωματεῖς, βιβλ. 7, κεφ. 4, ἔκδ. Potter, σελ. 842.— Ἡ παρεκτροπὴ αὕτη ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως συμβαίνει καὶ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις καὶ παρὰ τοῖς ζώοις, σπανίως μὲν οὐχ ἧττον ὅμως συμβαίνει. Τὰ πρακτικὰ τῶν κακουργοδικείων ἔχουσι καὶ σελίδας τινὰς πεπληρωμένας ἐκ παιδοκτονιῶν. Οἱ μῦθοι τῆς παιδοφόνου Πρόκνης τῆς Ἀθίδος καὶ Μηδείας τῆς Κόλχου εἶνε γνωστοὶ ἐκ τῆς μυθολογίας τῶν ἀρχαίων. Ἡ τεκνοκτονία τῆς μυσαρᾶς Λαινίλλης τῆς Ῥωμαίας εἶνε γνωστὴ ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ (περὶ ζώων 7, 15). Ὁ Πλούταρχος ποιεῖται περὶ παιδοφονιῶν λόγον ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ (Ἀδήλων συγγραμμάτων 145, 6, ἔκδ. Βερναρδάκη, τόμ. 7, σελ. 177, στίχ. 14. ἔκδ. Tauchnitz, τόμ. 6, σελ. 406). Ὁ Πορφύριος ἐπαναλαμβάνει τὰ αὐτὰ ἐν τῷ «περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων» συγγράμματι αὐτοῦ (3, 19). — Περὶ τῶν Σπαρτιατικῶν παιδοφονιῶν τῶν κροκοδείλων καὶ ἀετῶν λαλεῖ ὁ Πλούταρχος (πότερα τῶν ζώων φρονιμώτερα κτλ. 982 D), ὁ Ἀριστοτέλης (περὶ τὰ τὰ ζῶα ἱστ. 620, α, 5) καὶ ὁ Αἰλιανὸς (περὶ ζώων 2, 3. 9, 3) — Περὶ τῶν ἀετῶν σπώντων διὰ τῶν ὀνύχων ἐνίοτε τὰ τέκνα αὐτῶν λαλεῖ ὁ Ἀριστοτέλης (ἔνθ. ἀνωτ. 619, 6. 27). — Περὶ τῶν αἰλούρων διαχρωμένων τὰ τέκνα αὐτῶν ὁ Αἰλιανὸς (10, 16) καὶ ὁ Ἡρόδοτος (2, 66), — Περὶ τῶν Ἀδριανῶν ἀλεκτορίδων τῶν κτεινουσῶν τὰ τέκνα αὐτῶν ὁ Ἀριστοτέλης (ἔνθ. ἀν. 558, 6, 16). Τοῦ Darwin δὲ τὰ συγγράμματα καὶ τοῦ Romanes πολλάκις ποιοῦνται περὶ τούτων λόγον (ἴδ. Romanes, Die geistige Entwickelung in Thierreich, σελ. 275-278 καὶ 301).

2) Χαρώνδας, Προοίμια νόμων, Mullach, τόμ. 1, σελ. 540, ἴδ. καὶ Ἰωάν. Στοβαῖον, Ἀνθολογ. 44, 40.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ταῦτα τὰ κακόζηλα, ταῦτα τὰ ὑπὲρ τὸν Σκυθικὸν κρύσταλλον ψυχρὰ ληρήματα προτείνονται ὑπὸ κριτῶν πρὸς διόρθωσιν τῶν ἐμῶν δῆθεν περὶ τὰ πράγματα σφαλμάτων. «Οὕτω ποιοῦσιν ἐν Ἑλλάδι οὐδὲ λιποθυμοῦσιν εὐκόλως αἱ μητέρες», ὡσὰν αἱ ἐν Ἑλλάδι μητέρες εἶνε ἐκ λίθου συγκεκροτημέναι καὶ ἐκ ξύλου συμπεπηγμέναι, κατηραμένα τινα τῆς φύσεως τέρατα, «ἐξ ἀδάμαντος ἢ σιδήρου, κεχαλκευμένα μέλαιναν καρδίαν ψυχρᾷ φλογί» 1), ἐν μέσῳ τῶν φλογῶν μὴ φλεγόμενα, ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης μὴ καταποντιζόμενα, ἀπηρημωμένα τῶν παθῶν τῶν παρὰ τῆς φύσεως πᾶσι κοινῶς τοῖς ἀνθρώποις δεδομένων!

Τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀναφέρονται εἰς τὸ διήγημα «τὰ σωθέντα κοράσια» 2), ὅπερ εἶνε ἓν τῶν παιδευτικωτάτων Γερμανικῶν διηγημάτων, τῶν ἐν τοῖς σχολείοις τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως αὐτῶν ἀναγινωσκομένων. Εἰς δύο συγγραφεῖς ἀποδίδεται τοῦτο καὶ ὑπὸ τέσσαρας ἐπιγραφὰς φέρεται. Ἀποδίδεται εἰς τοὺς συγγραφεῖς Gotthilf Heinrich v. Schubert καὶ εἰς τὸν Staub. Φέρεται δὲ ἐν μὲν τοῖς ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Hansen καὶ τοῦ Keck ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Die Rettung*» 3), ἐν δὲ τῷ ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ Niedergessäss ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Wunderbare Rettung*» 4), ἐν τοῖς ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Dietlein, τοῦ Haesters καὶ τῶν Gabriel und Supprian ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Zwei lebendig begrabene Kinder*» 5), ἐν δὲ τοῖς ἀναγνωσματαρίοις τοῦ Haesters, τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐν Λειψίᾳ διευθυντῶν, καὶ τῆς κοινότητος τῆς Λυβέκκης ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Die schützende Hand Gottes*» 6).

1) Πίνδαρος, ἀπ. 123, 4, Bergk.

2) Χ. Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον τῆς τετάρτης τάξεως ἐν Ἀθήναις 1892, σελ. 134-136.

3) *Hansen*, Deuts. Leseb. erster Theil, Leipzig, 1886, σελ. 117, ἀριθμ. 190. — *Keck*, Norddeutsch. Leseb. 19 verbes. Aufl. Halle a. S. 1890, σελ. 72, ἀρ. 122.

4) *Niedergesäss*, Deuts. Leseb. 2 Schuljahr, Wien, 1893, σελ. 38, ἀρ. 52.

5) *Dietlein*, Deutsches Volksschul-Lesebuch, I Band. Mittelstufe, Gera, 1894, σελ. 221, ἀρ. 399. — *Dietlein*, Detsch. Leseb. für mehrklassige Bürger — und Volks — Schulen, Ausgab. A. II Mittelstufe, Gera, 1895, σελ. 227, ἀρ. 248. — *Hesters*, Deuts. Leseb. für die Mittelklassen der Volksschulen, Essen, 1894, σελ. 67, ἀρ. 38. — *Gabriel und Supprian*, Deuts. Leseb. für Stadt — und Land-Schulen. Ausgab. B, Bielefeld und Leipzig, σελ. 73, ἀρ. 115.

6) *Haesters*, Lehr = und Lesebuch für die Mittelklassen katholischer

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κατὰ τὸ διήγημά τοῦτο δύο χωρικὰ μικρὰ κοράσια μετέβησαν ἐν ὥρᾳ χειμῶνος εἰς τὸ γειτονικὸν χωρίον, ὅπως ἐπισκεφθῶσι τὴν ἐκεῖ διαμένουσαν θείαν αὐτῶν — περὶ τὴν ἑσπέραν ἐπέστρεφον εἰς τὴν πατρικὴν αὐτῶν οἰκίαν — καθ' ὁδὸν κατελήφθησαν ὑπὸ χιόνος — δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προχωρήσωσιν — κατέφυγον εἴς τι παρατυχὸν σπήλαιον — οἱ γονεῖς καὶ οἱ οἰκεῖοι μαθόντες τὴν ἐπαύριον τὸν ἀφανισμὸν τῶν κορασίων ἔτρεξαν, προκαθηγουμένου τοῦ πατρός, πρὸς ἀναζήτησιν αὐτῶν — μετὰ πολλὰς ἐρεύνας εὗρον αὐτὰ καὶ τὰ ὡδήγησαν εἰς τὴν οἰκίαν καλῶς ἔχοντα — ἡ μήτηρ ὀδυρομένη ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν θυγατέρων αὐτῆς, ἅμα εἶδεν αὐτὰς παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐνώπιον αὐτῆς σώας καὶ ἀβλαβεῖς, συνεκινήθη καὶ ἐλιποθύμησεν.

Τοιοῦτόν τι εἶνε τὸ διήγημα τοῦτο.

Νῦν ὁ ἡμέτερος κριτὴς ἐν τῇ δεινότητι αὐτοῦ τῇ ψυχολογικῇ καὶ ἐν τῇ ἀγνῇ φιλοπατρίᾳ, τῇ διαφλεγούσῃ τὰ εὐγενῆ στέρνα αὐτοῦ, εὑρίσκει τὸ διήγημα πλημμελές, ἅμα μὲν διότι δὲν ἔλαβε καὶ ἡ μήτηρ μίαν σκαπάνην καὶ νὰ τρέξῃ καὶ αὐτὴ μετὰ τοῦ συζύγου καὶ τῶν λοιπῶν συγγενῶν αὐτῆς εἰς τὰς χιονοσκεπεῖς πεδιάδας καὶ τὰ χιονοσκεπῆ δάση πρὸς ἀναζήτησιν τῆς θυγατρὸς αὐτῆς, ἅμα δὲ διότι ἰδοῦσα τὰς ὡς νεκρὰς ὑπολαμβανομένας θυγατέρας αὐτῆς σώας καὶ ἀβλαβεῖς συνεκινήθη καὶ ἐλιποθύμησεν, Ἑλληνις αὐτὴ οὖσα (« οὐδὲ λιποθυμοῦσιν εὐκόλως αἱ μητέρες ἐν Ἑλλάδι »).

Ταῦτα πλὴν τῆς ἀνυποφόρου ψυχρολογίας ἐλέγχουσι καὶ ἀσύγγνωστον ἄγνοιαν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐξ ὧν τρέφεται ὁ μεμουσωμένος οὗτος κριτής.

Ἑλληνικὰ καὶ κατὰ φύσιν εἶνε τὰ ἐν τῷ διηγήματι γεγραμμένα, βάρβαρα δὲ καὶ παρὰ φύσιν τὸ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ ἀπαιτούμενον. Βάρβαρον καὶ παρὰ φύσιν τὸ θυραυλεῖν, Ἑλληνικὸν δὲ καὶ κατὰ φύσιν τὸ οἰκουρεῖν τὰς γυναῖκας. Ἀνθρώπινον, καὶ ἑπομένως Ἑλληνικώτατον, τὸ συγκινεῖσθαι καὶ δακρύειν καὶ λιποθυμεῖν, καὶ φυσικώτατον τὸ νὰ εἶνε ὡς γυναῖκες μᾶλλον ἐλεήμονες, φιλοπενθεῖς καὶ ἀριδάκρυες τῶν ἀνδρῶν. Τὰ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ ἐνταῦθα λεγόμενα εἶνε λῆρος πλατύς.

Volksschulen, 113 Ausg. Essen 1888, σελ. 201, ἀρ. 18. — Deutsches Lesebuch herausg. *v. einer Kommission der Schuldirectoren Leipzigs*, zweite Stufe, Leipzig, 1894, σελ. 197, ἀρ. 255. — *Lübeckisches* Lesebuch, 2 Stufe, Lübeck, 1882, σελ. 169, ἀρ. 178.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Λέγει ὁ παρὰ Σοφοκλεῖ Οἰδίπους περὶ τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων τέκνων αὐτοῦ·

Ὦ πάντ' ἐκείνω τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ νόμοις
φύσιν κατεικασθέντε καὶ βίου τροφάς·
ἐκεῖ γὰρ οἱ μὲν ἄρσενες κατὰ στέγας
θακοῦσιν ἱστουργοῦντες, αἱ δὲ σύννομοι
τἄξω βίου τροφεῖα πορσύνουσ' ἀεί.
σφῷν δ', ὦ τέκν', οὓς μὲν εἰκὸς ἦν πονεῖν τάδε,
κατ' οἶκον οἰκουροῦσιν ὥστε παρθένοι,
σφὼ δ' ἀντ' ἐκείνων ταμὰ δυστήνου κακὰ
ὑπερπονεῖτον 1).

Λέγει ὁ Τηλέμαχος πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ Πηνελόπην·

Ἀλλ' εἰς οἶκον ἰοῦσα τὰ σ' αὐτῆς ἔργα κόμιζε,
ἱστόν τε ἠλακάτην τε, καὶ ἀμφιπόλεσσι κέλευε
ἔργον ἐποίχεσθαι· μῦθος δ' ἄνδρεσσι μελήσει 2).

Λέγει ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν Ἐτεοκλῆς πρὸς τὰς Θηβαίας γυναῖκας·

Μέλει ἀνδρί, μὴ γυνὴ βουλευέτω,
τἄξωθεν . .
ἀνδρῶν τάδε ἐστί, σφάγια καὶ χρηστήρια,
θεοῖσιν ἔρδειν, πολεμίων πειρωμένων·
σὸν δ' αὖ τὸ σιγᾶν καὶ μένειν εἴσω δόμων 3).

Λέγει ὁ Εὐριπίδης·

Γυναικὶ γὰρ σιγή τε καὶ τὸ σωφρονεῖν
κάλλιστον, εἴσω θ' ἡσυχον μένειν δόμων 4).

Λέγει ὁ Ξενοφῶν· « Καὶ τὴν φύσιν, φάναι, εὐθὺς παρεσκεύασεν ὁ θεός, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τὴν μὲν τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὰ ἔνδον ἔργα

1) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ 337 καὶ ἑξ.
2) Ὅμηρος, Ὀδύσ. α, 356. Πρβλ. καὶ Ἰλιάδ. Ζ 486. 490.
3) Αἰσχύλος, Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας 200. 230. Πρβλ. καὶ Χοηφόρους 664, ἔκδ. Dindorf.
4) Εὐριπίδης, Ἡρακλεῖδαι 476, ἔκδ. Dindorf.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ἐπιμελήματα, τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τὰ ἔξω ἔργα καὶ ἐπιμελήματα. ῥίγη μὲν γὰρ καὶ θάλπη καὶ ὁδοιπορίας καὶ στρατείας τοῦ ἀνδρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν μᾶλλον δύνασθαι καρτερεῖν κατεσκεύασεν· ὥστε τὰ ἔξω ἐπέταξεν αὐτῷ ἔργα· τῇ δὲ γυναικὶ ἧττον τὸ σῶμα δυνατὸν πρὸς ταῦτα φύσας τὰ ἔνδον ἔργα αὐτῇ, φάναι ἔφη, προστάξαι μοι δοκεῖ ὁ θεὸς . . εἰδὼς δὲ ὅτι καὶ ἀρήγειν αὖ δεήσει, ἐάν τις ἀδικῇ, τὸν τὰ ἔξω ἔργα ἔχοντα, τούτῳ αὖ πλεῖον μέρος τοῦ θράσους ἐδάσατο . . καὶ καλὰ δὲ εἶναι ὁ νόμος ἀποδείκνυσιν ἃ ὁ θεὸς ἔφυσεν ἑκάτερον μᾶλλον δύνασθαι. τῇ μὲν γὰρ γυναικὶ κάλλιον ἔνδον μένειν ἢ θυραυλεῖν, τῷ δὲ ἀνδρὶ αἴσχιον ἔνδον μένειν ἢ τῶν ἔξω ἐπιμελεῖσθαι» 1).

Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης· «Κοινωνία γὰρ φύσει τῷ θήλει καὶ τῷ ἄρρενι μάλιστ' ἔστιν . . φαίνονται μᾶλλον βοήθειαι γινόμεναι καὶ εὔνοιαι καὶ συνεργίαι ἀλλήλοις . . Οὕτω προῳκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός πρὸς τὴν κοινωνίαν· διείληπται γὰρ τῷ μὲν ἐπὶ ταὐτὰ πάντα χρήσιμον ἔχειν τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἔνια μὲν ἐπὶ τἀναντία, εἰς ταὐτὸ δὲ συντείνοντα· τὸ μὲν γὰρ ἰσχυρότερον τὸ δ' ἀσθενέστερον ἐποίησεν, ἵνα τὸ μὲν φυλακτικώτερον ᾖ διὰ τὸν φόβον, τὸ δ' ἀμυντικώτερον διὰ τὴν ἀνδρίαν, καὶ τὸ μὲν πορίζῃ τὰ ἔξωθεν, τὸ δὲ σώζῃ τὰ ἔνδον· καὶ πρὸς τὴν ἐργασίαν τὸ μὲν δυνάμενον ἑδραῖον εἶναι, πρὸς δὲ τὰς ἔξωθεν θυραυλίας ἀσθενές, τὸ δὲ πρὸς μὲν τὰς ἡσυχίας χεῖρον, πρὸς δὲ τὰς κινήσεις ὑγιεινόν» 2).

Οὐχὶ δὲ διαφόρως καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ποιήσει, τῇ τε δημώδη καὶ τῇ κατὰ μίμησιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἡμῶν τεχνουργουμένῃ. Ἐν τῷ δημώδει π. χ. ποιήματι «ὁ Βουρκόλακας» 3), δὲν τρέχει ἡ μήτηρ πρὸς ἀναζήτησιν τῆς εἰς τὰ ξένα ὑπανδρευθείσης θυγατρός της Ἀρετούλας, ἀλλὰ ὁ ἐκ τοῦ μνημείου ἐξεγερθεὶς Κωνσταντινάκης, ἀδελφὸς τῆς Ἀρετούλας, τῇ προτροπῇ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ὁ τοιοῦτος γάμος·

«Σήκου, Κωνσταντινάκη μου, τὴν Ἀρετή μου θέλω·
τὸ Θεὸ μοῦ βάλες ἐγγυητὴ καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
ἂν τύχῃ πικρὰ γὴ χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρῃς».

1) Ξενοφῶν, Οἰκονομικός 7, 22. 23. 25. 30.
2) Ἀριστοτέλης, Οἰκονομικὰ 1343, 6, 8. 16. 26.
3) Passow, Τραγούδια Ῥωμαϊκα, Lipsiae 1860, σελ. 394.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ ἐν τῇ «Λουλουδιᾷ» τοῦ Δημητρίου Κόκκου δὲν τρέχει ἡ μήτηρ πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ὑπ' Ἀθιγγάνων ἁρπαγείσης προσφιλεστάτης κόρης αὐτῆς Λουλουδιᾶς, ἀλλ' ὁ πατήρ·

«Χρόνοι ἐπέρασαν ὀχτώ, ποῦ ἡ φτωχὴ μητέρα
ἔχασεν ἄνδρα καὶ παιδὶ μιᾶς Πασχαλιᾶς ἡμέρα..
Ναί, μιὰ Λαμπρή, ποῦ ἔστελνε σ' ὅλους χαρὰ ἡ μοῖρα,
ἔμειν' ἐκείνη ἔρημη κι' ὠρφανευμένη χήρα..1)

Αἱ δὲ συγκινήσεις, τὰ δὲ δάκρυα, αἱ δὲ λιποθυμίαι; Κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικά!

Τίς, πλὴν τῶν ἡμετέρων κριτῶν, ἀγνοεῖ τὸ περιώνυμον «ἀεὶ ἀριδάκρυες ἀνέρες ἐσθλοί;» 2) Τίς καὶ μόνον τὸν Ὅμηρον διεξελθὼν δὲν συνεκινήθη ἐκ τῆς σφοδρότητος καὶ πυκνότητος τῶν συγκινήσεων, ἐκ τῆς θερμότητος τῶν ἀφθόνως χεομένων δακρύων, ἐκ τῶν λιποθυμιῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐπὶ παντὸς τρυφεροῦ, ἐπὶ παντὸς δυσαρέστου βιωτικοῦ συμπτώματος;

Συμπαθεῖ ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ πρὸς τὰς γυναῖκας τὰς ἐν χηρείᾳ διατελούσας, συμπαθεῖ πρὸς τὰ ὀρφανά, συμπαθεῖ πρὸς τοὺς δεινοπαθοῦντας, ἐλεεῖ τοὺς ἐκτάδην ἐν τῷ πολέμῳ κειμένους, εὐσπλαγχνίζεται τοὺς ἐγκαταλελειμμένους καὶ περιπλανωμένους, οἰκτείρει τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἐπαίτας, συμπαθεῖ ἀκόμη καὶ πρὸς τὰ ζῶα τὰ ταλαιπωρούμενα. Δακρύουσιν οἱ Ἕλληνες πατέρες καὶ αἱ Ἑλληνίδες μητέρες ὑπὲρ τῶν τέκνων αὐτῶν μακρὰν τῆς πατρικῆς ἑστίας εὑρισκομένων, μετὰ μακρὰν ἀποδημίαν εἰς αὐτὴν ἐπανερχομένων, ἐκτάδην κειμένων. Δακρύουσι τὰ τέκνα μακρὰν τῆς πατρικῆς ἑστίας εὑρισκόμενα ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῶν οἴκοι γηραιῶν γονέων αὐτῶν. Δακρύουσι γονεῖς καὶ τέκνα μετὰ μακρὸν χωρισμὸν συναντώμενοι. Δακρύουσιν αἱ γυναῖκες ἀπροσδοκήτως μετὰ μακρὰν ἀποδημίαν τῶν ἀγαπητῶν ἀνδρῶν αὐτῶν ἐκ τῆς ξένης ἐπανερχομένων, εἰς προφανῆ κίνδυνον ῥιπτομένων, φονευομένων, ἐκτάδην κειμένων. Δακρύουσιν ἀδελφοὶ ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει ἀδελφῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων. Δακρύουσιν ἄνδρες φιλότιμοι ἐπὶ τῇ προσβολῇ τῆς φιλοτιμίας αὐτῶν. Δακρύουσιν ἄνδρες γενναῖοι ἐπὶ τοῖς δεινοπαθήμασι τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν. Δακρύουσιν ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐπὶ τοῖς δεινοπαθήμασι φίλων ἀνδρῶν. Δακρύουσι συμπολεμισταὶ ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ σωτηρίᾳ ἑταίρων ἐν κινδύνοις

1) Δημήτριος Κόκκος, Οἱ Μαργαρῖται, ἐν Ἀθήναις 1891, σελ. 30.
2) Σχολιαστὴς Ὁμήρου ἐν Ἰλιάδ. Τ 4.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διατελούντων. Δακρύουσι θεράποντες ἐπὶ ταῖς δυστυχίαις τῶν κυρίων αὐτῶν. Δακρύουσι λαοὶ ὅλοι ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἀνδρὸς γενναίου καὶ τῇ πατρίδι ὠφελίμου. Δακρύουσι συμπολεμισταὶ καὶ φίλοι ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ σωτηρίᾳ ἐν κινδύνοις διατελούντων ἑταίρων καὶ προϊσταμένων. Δακρύουσιν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ φίλου πιστοῦ. Δακρύουσιν ἄνδρες ἐν τῇ ξένῃ εὑρισκόμενοι ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῆς πατρίδος αὐτῶν. Δακρύουσι γυναῖκες μεγαλόψυχοι παρορμῶσαι τοὺς γενναίους ἄνδρας αὐτῶν εἰς τὴν ὑπὲρ πατρίδος ἄμυναν. Δακρύουσιν ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ εὐγενεῖς καὶ ἐπὶ ταῖς ἀναξιοπραγίαις ἀκόμη προσφιλῶν αὐτοῖς ζώων 1). —Ὅταν δὲ καὶ βαθύτερον συγκινηθῶσι, λιποθυμοῦσιν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες.

Λιποθυμεῖ ὁ γέρων πατὴρ τοῦ Ὀδυσσέως Λαέρτης ἀναγνωρίσας τὸν υἱὸν αὐτοῦ 2). Πληροῦνται οἱ ὀφθαλμοὶ δακρύων, ἐπίσχεται ἡ φωνή, ταράσσεται, συγκλονεῖται, μένει ἐνεὸς ὁ εὐγενὴς υἱὸς τοῦ συνετοῦ Νέστορος Ἀντίλοχος, ἀκούσας παρὰ τοῦ Μενελάου ὅτι ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ ὁ Πάτροκλος 3). Λιποθυμεῖ ἡ Πηνελόπη, λύονται τὰ γόνατα αὐτῆς, παύουσιν οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας, ἐπίσχεται ἡ φωνή, πληροῦνται οἱ ὀφθαλμοὶ δακρύων, ὅτε ἤκουσε παρὰ τοῦ Μέδοντος, τοῦ ἀφοσιωμένου εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς κήρυκος τῶν μνηστήρων, ὅτι ὁ Τηλέμαχος, ὁ ἀγαπητὸς αὐτῆς υἱός, ἀπεδήμησεν εἰς Πύλον καὶ ὅτι οἱ στυγεροὶ μνηστῆρες διενοοῦντο κατὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον νὰ δολοφονήσωσιν αὐτόν 4). Λιποθυμεῖ ἡ Μετάνειρα ἡ σύζυγος τοῦ Κελεοῦ ἰδοῦσα ὅτι ἄκουσα μεγίστου κακοῦ ἐγένετο παραίτιος εἰς τὸ τέκνον αὐτῆς Δημοφῶντα, ἀναχαιτίσασα τὴν Δήμητραν ἀσχολουμένην νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἀθάνατον 5). Λιποθυμεῖ ἡ Εὐριδίκη, ἡ σύζυγος τοῦ Κρέοντος, ὑποπτευθεῖσα τὰ δεινότατα περὶ τοῦ τέκνου αὐτῆς, τοῦ Αἵμονος 6).

Ὅτι δὲ αἱ γυναῖκες εἶνε ἐν πᾶσι τοῖς τρυφεροῖς αἰσθήμασιν εὐπα-

1) Περὶ πάντων τούτων ἀκριβέστερον καὶ λεπτομερέστερον ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας.

2) Ὅμηρος, Ὀδύσ. ω 345.

3) Ὅμηρος, Ἰλ. Ρ 694.

4) Ὅμηρος, Ὀδύσ. δ 703.

5) Ὕμνοι Ὁμηρικοί, Ὕμνος εἰς Δήμητραν 281 - 288.

6) Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη 1187. Παρέρχομαι τὴν λιποθυμίαν τῆς Ἀνδρομάχης ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ φονευθέντος Ἕκτορος (Ὅμηρ. Ἰλ. Χ 437 - 515), διότι αὕτη ἦτο μόνον γυνὴ καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦτο. Μόνον εἰς τὰς Ἑλληνίδας δὲν εἶνε τοῦτο ἐπιτετραμμένον (*«οὐδὲ λιποθυμοῦσιν εὐκόλως αἱ μητέρες ἐν Ἑλλάδι»*).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θέστεραι τῶν ἀνδρῶν ὅ τε καθημερινὸς βίος μαρτυρεῖ καὶ οἱ σοφοὶ πρόγονοι ἡμῶν δὲν παρέλειψαν νὰ μνημονεύσωσιν. Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης: «Γυνὴ ἀνδρὸς ἐλεημονέστερον καὶ ἀρίδακρυ μᾶλλον» 1). Λέγει ὁ Σοφοκλῆς: «Κάρτα τοι φιλοίκτιστον γυνή» 2). Λέγει ὁ Πλούταρχος: «Γυναῖκες ἀνδρῶν εἰσι φιλοπενθέστεραι» 3).

Τῇ ἀληθείᾳ πρέπει νὰ ἔχῃ τις τὴν ὑψηλὴν τιμὴν νὰ ὀνομάζηται Κ. Ζησίου, ὅπως μετὰ πάντα ταῦτα καταντήσῃ νὰ γράψῃ: «Ἡ μήτηρ τῶν ἀποκλεισθέντων ἐν τῇ καλύβῃ κορασίων ἔπρεπε νὰ δράμῃ καὶ αὐτὴ πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν τέκνων της· οὕτω ποιοῦσιν ἐν Ἑλλάδι, οὐδὲ λιποθυμοῦσιν εὐκόλως αἱ μητέρες».

«Σελ. 60: Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ σωματοφύλακες αὐτοῦ ἔθραυσαν μίαν πύλην»· ἡ φράσις δὲν ἀποδίδει ὀρθῶς τὴν τοῦ Ἀρριανοῦ «Ἀλ. καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν πύλην τινὰ κατασχίσαντες» διότι οἱ ἀμφὶ τὸν Ἀλέξανδρον δὲν εἶναι μόνον οἱ σωματοφύλακες, ἀλλὰ τὸ ἥμισυ τοῦ κατὰ τῶν Μαλλῶν ἀγομένου στρατοῦ, τὸ ἕτερον ἥμισυ ἄγοντος τοῦ Περδίκκου (ὄρ. Ἀρρ. Ἀν. 6, 9, 1. «διχῇ διελὼν») κτλ. — Σελ. 61 «οἱ ὑπασπισταί **του** καὶ οἱ σωματοφύλακες». Οἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπασπισταὶ ἦσαν σῶμα στρατοῦ ἴδιον, οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες πρὸς τοὺς σημερινοὺς τῶν βασιλέων ὑπασπιστάς. Ὥστε τὸ «**του**» παρέλκει. Σελ. 64. Δὲν ἔπεσεν εἰς τὴν ἀσπίδα ὡς πτῶμα ὁ Ἀλέξανδρος τρωθείς· ὁ Ἀρριανὸς λέγει «πίπτει ἐπὶ τὴν ἀσπίδα ξυννεύσας». — Αὐτ. Κακῶς ἐρμηνεύεται τὸ τοῦ Ἀρρ. «Τὰς κλίμακας συντετριφότες». — Σελ. 65 «ἐξήπλωσαν αὐτὸν ἐπὶ μιᾶς ἀσπίδος» ἐκάθιζον ἐπὶ ἀσπίδος τὸν τετρωμένον. Διὰ νὰ ἐξαπλωθῇ δέ τις δὲν ἤθελεν ἐπαρκέσῃ οὐδὲ τὸ ἐπταβόειον σάκος τοῦ Αἴαντος. — Αὐτ. Ἠδύναντο νὰ λείψωσι πολλὰ ἀσήμαντα καὶ νὰ προστεθῶσι τὰ τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ βέλους κατὰ τὸν Πλούταρχον καὶ τὰ τῆς παρουσιάσεως τοῦ Αλεξάνδρου εἰς τοὺς Μακεδόνας μετὰ τὴν ἀνάρρωσιν, κάλλιστα καὶ συγκινητικώτατα».

«Διὰ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα δίκαιόν ἐστι μετὰ σπουδῆς ἐξετάζειν τὴν γραμματικὴν τεχνολογίαν, μάλιστα δὲ ἁπάντων διὰ τὸ ἐπ' αὐτῇ κομᾶν καὶ μέγα φρονεῖν τοὺς γραμματικούς, ἀεὶ δὲ τῶν κατὰ τὰ λοιπὰ κοσμουμένων μαθήματα κατατρέχειν ὡς μηδὲ τὴν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων συνήθειαν ἐπισταμένων, καὶ ἔτι διὰ τό, εἴ ποτε θλίβοιντο ἐν ζητήσει, μὴ ἄλλην εὑρίσκειν πολλάκις ἀποφυγὴν εἰς τὸ περισπᾶν

1) Ἀριστοτέλης, περὶ τὰ ζῶα ἱστοριῶν 608, 6, 8.
2) Σοφοκλῆς, Αἴας 580, ἔκδ. Dindorf.
3) Πλούταρχος, Παραμυθητικὸς πρὸς Ἀπολλώνιον 113 Α.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοὺς συζητοῦντας αὐτοῖς ἢ τὸ ὅτι βάρβαρον ἢ σόλοικόν ἐστι τὸ ὑπ' αὐτῶν λεχθέν. Οὐκ ὀλίγην δ' ἂν ἔχοι μοῖραν εἰς προτροπὴν καὶ ὅταν βλέπωμεν τοὺς μηδὲ δύο σχεδὸν ῥήματα δεξιῶς εἴρειν δυναμένους γραμματικοὺς θέλοντας ἕκαστον . . ὡς βάρβαρον ἐλέγχειν· μία γὰρ ἀντὶ πάντων ἄμυνα γενήσεται πρὸς αὐτούς, ἐὰν τὴν ψευδώνυμον αὐτῶν τεχνολογίαν ἄτεχνον ἀποδείξωμεν» 1).

Οἱ τέχνογράφοι μεταξὺ τῶν ῥητορικῶν σχημάτων σημειόνουσι καί τι σχῆμα, «**ἐπιμονήν**» καλούμενον, ὅπερ ἐστὶ «πολλῶν ἐκφορὰ πραγμάτων εἰς παράστασιν καὶ δήλωσιν ἑνός», ἢ «ὅταν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἐπιμένωμεν χάριν αὐξήσεως», ἢ «ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς πράγματος ἀργία καὶ ἀναστροφὴ χάριν αὐξήσεως» 2).

Ὀκτὼ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου κατεπύκνωσεν ὁ ἡμέτερος κριτὴς σκοπῶν τὴν παντελῆ μοχθηρίαν αὐτοῦ νὰ καταδείξῃ, Ἠστόχησεν ὅμως, νομίζω, τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, διότι ἀντὶ νὰ καταδείξῃ τὴν μοχθηρίαν τῶν κατακρινομένων, ἐξήνεγκεν αὐτόγραφον τῆς μοχθηρίας τῆς κρίσεώς του ἔλεγχον 3).

Τὸ κατακρινόμενον διήγημα ἀποτελεῖ μέρος τοῦ Β'. κεφαλαίου «**Ἀρεταὶ διάφοροι**» τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀναγνωσματαρίου μου τῆς Δ'. τάξεως, φερόμενον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς Μαλλοὺς (ἀνδρεία)». Εἶνε δὲ κυρίως εἰλημμένον, ὡς σημειοῦται κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς, ἐκ τῆς τοῦ Ἀρριανοῦ Ἀναβάσεως τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου 4), καὶ πρόκειται περὶ τῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου «παραδόξου καὶ μνήμης ἀξίας πράξεως», κατὰ τὸν Διόδωρον 5), «περὶ τοῦ δεινοῦ ἐκείνου πηδήματος καὶ ἀπί-

1) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, πρὸς γραμματικοὺς 97-99, ἔκδ. Bekker, σελ. 620, στίχ. 20 — σελ. 621, στίχ. 3.

2) *Φοιβάμων*, περὶ σχημάτων, Walz τόμ. 8, σελ. 508. Spengel τόμ. 3, σελ. 51. — *Ζωναῖος*, περὶ σχημάτων η'. Walz τόμ. 8, σελ. 675. Spengel τόμ. 3, σελ. 162. — *Ἀνώνυμος*, περὶ σχημάτων η'. Walz τόμ. 8, σελ. 700. Spengel τόμ. 3, σελ. 176. — Πρβλ. καὶ *Ἀλέξανδρ.* περὶ σχημάτων ε'. Walz τόμ. 8, σελ. 440. Spengel τόμ. 3, σελ. 17. — *Φοιβάμων*, ἔνθ. ἀν. Walz σελ. 501. Spengel σελ. 47. — *Τιβέριος*, περὶ σχημάτων, Walz τόμ. 8, σελ. 560. Spengel τόμ. 3, σελ. 74. *Ἀνώνυμ.* περὶ σχημάτων 59, Walz τόμ. 8, σελ. 655. Spengel τόμ. 3, σελ. 147.

3) Πλούταρχος, πρὸς Κολώτην 1115 C: Τίνος οὖν εὐχερείας ἐστὶ τὰ δοκοῦντα τοῖς ἀνδράσι μὴ μαθόντα καταψεύδεσθαι τὰ μὴ δοκοῦντα; καὶ πεπεισμένον ἐλέγχειν ἑτέρους αὐτόγραφον ἐξενεγκεῖν ἁμαθίας ἔλεγχον καθ' αὑτοῦ καὶ θρασύτητος;

4) Ἀρριανός, Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου 6, 8, 8-6, 11, 3.

5) Διόδωρος, βίβλ. 17, κεφ. 99.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στου τοῖς ἀκούουσι καὶ φοβεροῦ τοῖς θεωμένοις», κατὰ τὸν Πλούταρχον 1), «περὶ τῆς τολμηροτάτης ἐκείνης πράξεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἥτις πάσας τὰς ὑπ' αὐτοῦ συντελεσθείσας ὑπερέβαλλε», κατὰ τὸν G. Grote 2). Πρόκειται δηλ. περὶ τῆς ἐκ τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως τῶν πολιορκουμένων Μαλλῶν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καταπηδήσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἔνθα ἡ ἀνδρεία ὑπερβαλοῦσα τὸ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μέτρον ἐδείχθη ὄχι πλέον ὡς ἀνδρεία ἀνθρωπίνη, ἀλλ' ὡς «πῦρ κεραύνιον ῥαγὲν καὶ φερόμενον μετὰ πνεύματος», ὁ δὲ Ἀλέξανδρος «ὡς φάσμα Φοίβου φλογοειδέσιν ὅπλοις περιλαμπόμενον», ὡς ὁ Πλούταρχος λέγει 3).

Τὸ καταπληκτικὸν τοῦτο τόλμημα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου πλὴν τοῦ Ἀρριανοῦ ἀφηγεῖται καὶ ὁ Διόδωρος 4) καὶ ὁ Πλούταρχος 5). Ἐπαναλαμβάνει δὲ αὐτὸ καὶ ὁ Curtius Rufus 6) καὶ ὁ Droysen 7) καὶ ὁ Holm 8), καὶ ὁ Niese 9) καὶ ὁ Pfizer 10) καὶ ὁ Kehr καὶ ὁ Kriebitzsch ἐν τῷ διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν Γερμανικῶν διδασκαλείων ἀναγνωσματαρίῳ αὐτῶν 11). Τοῦτο δ' ἐγὼ ἰδὼν καὶ φιλοτιμηθεὶς νὰ πράξω καὶ ἐγὼ διὰ τοὺς Ἑλληνόπαιδας ὅ τι οἱ Γερμανοὶ διὰ τοὺς Γερμανόπαιδας, διακοσμήσας αὐτὸ κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν παιδαρίων, ἀνέγραψα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου ἀναγνωσμάταρίῳ τῆς τετάρτης τάξεως. Ἀλλ' ἡ καταλυμαινομένη ἡμᾶς καὶ καταισχύνουσα τὸν τόπον ἡμῶν χαμαιδιδασκαλικὴ ἀβελτηρία καὶ μοχθηρία Παρθικῷ τῷ τρόπῳ κατώρθωσε νὰ ματαιώσῃ καὶ τὴν ἀγαθὴν ταύτην πρόθεσιν. Ἔβαλε κατ' αὐτῆς ὄπισθεν παντοίων ψευδολογιῶν καὶ εὑρεσιολογιῶν κρυβεῖσα καὶ ἐν ζοφώδει ὁμίχλῃ δοξοσοφίας ἐγκατακλεισθεῖσα.

1) Πλούταρχος, περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς 343 Ε.

2) G. Grote, Ceschichte Griechenlands aus dem Englischen, Berlin 1880, τόμ. 6, σελ. 547.

3) Πλούταρχος, περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς 343 Ε.

4) Διόδωρος, βίβλος 17, κεφ. 98 καὶ 99.

5) Πλούταρχος, βίος Ἀλεξάνδρου, κεφ. 63, σελ. 700. Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς σελ. 343 Ε καὶ ἑξ.

6) Curtii Rufi de gestis Alexandri magni, Libr. 9, cap. 4, (18) 26-33.

7) Droysen, Geschichte Alexanders des grossen, 1877, σελ. 183.

8) Holm, Griechische Geschichte, κεφ. 26, σελ. 407.

9) Niese, Geschichte der Griech. und Makedonischen Staaten, I Theil, 1893, σελ. 143.

10) Pfizer, Geschichte Alexanders des grossen, Stuttgart 1846.

11) Kehr und Kriebitzsch, Lesebuch für deutsch. Lehrerbildungsanstalten, Gotha, 1874, τόμ. 2, σελ. 146.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἔντιμος ἄνθρωπος ὁ **ψεύστης** βεβαίως δὲν εἶνε. Ἀλλ' ὅταν ἡ ψευδολογία αὐτοῦ μετὰ τόσης ἐλαφρότητος πλέκηται, ὥστε αὐτοστιγμεὶ νὰ γίνηται κατάφωρος, ὁ τοιοῦτος ψεύστης ἐλέγχεται προσέτι καὶ τὴν διάνοιαν πηρός. «Ἠδύναντο νὰ λείψωσι πολλὰ ἀσήμαντα», λέγει ὁ κ. κριτής, «καὶ νὰ προστεθῶσι τὰ τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ βέλους κατὰ τὸν Πλούταρχον», ἐνῷ τὰ ἐκ τοῦ Πλουτάρχου ἀπαιτούμενα ταῦτα 1) ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ (σελ. 65) καὶ δὴ καὶ σαφέστατα καὶ ἐναργέστατα, συνῳδὰ τῷ προορισμῷ αὐτῶν, ἐκτεθειμένα ὡς ἑξῆς:

«Ὅλοι ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἀπέθνησκεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος. — Τὸ βέλος εἶχε διαπεράσῃ τὸν θώρακα, εἶχεν ἐμπαγῇ βαθέως εἰς τὸ στῆθος καὶ ἐκ τῆς πληγῆς ἔρρεεν αἷμα πολύ! Ἐὰν ἄφινον τὸ βέλος εἰς τὸ στῆθος, βεβαίως θὰ ἀπέθνησκεν· ἐὰν ἐξῆγον αὐτό, πιθανώτατα νὰ ἀπέθνησκεν ἐκ τῆς αἱμορραγίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐννοήσας ὅτι οἱ ἰατροὶ ἐφοβοῦντο, διατάττει αὐτοὺς νὰ ἐξαγάγωσι τὸ βέλος. Πριονίζουσι λοιπὸν αὐτὸ κατὰ τὸ μέρος τὸ πλησίον τοῦ θώρακος, λύουσι τὸν θώρακα, ἐξάγουσιν αὐτόν, ἐλευθερώνουσι τὸ στῆθος καὶ μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ μετὰ φόβου πολλοῦ ἐξάγουσι τὴν αἰχμὴν τοῦ βέλους ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Τί ὑπέφερεν ὁ Ἀλέξανδρος μόνον ὁ Θεὸς καὶ αὐτὸς εἴξευρεν Ἡ καρτερία ὅμως καὶ ἡ γενναιότης αὐτοῦ ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν πάντων. Οὐδὲ ἕνα ἀναστεναγμὸν ἐξέβαλεν ὁ γενναῖος ἄνθρωπος καθ' ὅλην ταύτην τὴν ἐγχείρισιν. Ἀλλ' ἐκ τῆς πληγῆς ἔρρεεν αἷμα πολὺ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐλιποθύμησεν. Μετὰ πολλὰς δὲ προσπαθείας καὶ μετὰ πολλὰς περιποιήσεις ἐθεραπεύθη ὁ ἀνδρεῖος Ἀλέξανδρος καὶ ἐξηκολούθησε πάλιν τὸ μέγα καὶ ἔνδοξον αὐτοῦ ἔργον».

Ἄνοια μετὰ κακίας τὸ δοκεῖν, ἐάν τις αὐτὸς ἐπιμύῃ, μηδὲ τοὺς πέλας ὁρᾶν 2).

Ἂν δὲ **τὸ μὴ ἀληθεύειν** εἶνε ἠθικὸν παράπτωμα ἐκ τῶν βαρυτάτων, **τὸ συκοφαντεῖν** ὅμως εἶνε καὶ τοῦτου ἔτι βαρύτερον. Τὸ δογματίζειν ὅτι «ἠδύναντο νὰ λείψωσι πολλὰ ἀσήμαντα», χωρὶς νὰ ὑποδεικνύωνται τίνα εἰσὶ ταῦτα τὰ «ἀσήμαντα»· καὶ τὸ ἀποφαίνεσθαι ὅτι «κακῶς ἑρμηνεύεται τὸ τοῦ Ἀρρ. τὰς κλίμακας συντετριφότες»,

1) Πλούταρχος ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρου, κεφ. 63, σελ. 700. Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς 344 F.

2) Πολύβιος 4, 27, 7.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χωρὶς νὰ καταφαίνηται που οὔτε τὸ κακῶς ἑρμηνευθὲν τοῦτο, οὔτε τὸ ὀρθότερον αὐτοῦ, ὑπόνοιαν ἀπορίας καὶ κακίας παρέχοντα, σαφῶς ἐλέγχονται ὡς γνήσια ἔκγονα συκοφαντίας κακονουστάτης. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς ἀρετῆς τῆς ἀνδρείας, ὡς σαφῶς γέγραπται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἀνοσίως σπαραττομένου παιδευτικωτάτου τούτου καὶ Ἑλληνικωτάτου διηγήματος καὶ εὐκρινῶς καταφαίνεται ὡς ἐκ τῆς κατατάξεως αὐτοῦ εἰς τὸ Β΄. κεφάλαιον τοῦ Ἑλλην. ἀναγνωσματαρίου «Ἀρεταὶ διάφοροι», παχὺ τὸ νὰ ἀγανακτῇ τις, διότι παρελείφθη, καὶ ἔτι παχύτερον τὸ νὰ ἀπαιτῇ «νὰ προστεθῶσι καὶ τὰ τῆς παρουσιάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τοὺς Μακεδόνας μετὰ τὴν ἀνάρρωσιν», ἅτινα οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσιν οὔτε πρὸς τὸν διὰ τῆς ἐκθέσεως τοῦ γεγονότος τούτου ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν οὔτε πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ ὅλου κεφαλαίου, οὗ μέρος τὸ διήγημα τοῦτο ἀποτελεῖ.

«Δεῖ δὲ», λέγει ὁ Πλάτων, «πάντα λόγον ὥσπερ ζῷον συνεστάναι σῶμά τι ἔχοντα αὐτὸν αὑτοῦ, ὥστε μήτε ἀκέφαλον εἶναι μήτε ἄπουν, ἀλλὰ μέσα τ' ἔχειν καὶ ἄκρα, πρέποντ' ἀλλήλοις καὶ τῷ ὅλῳ γεγραμμένα» 1). Ὁ δὲ Πολύβιος «Δεῖ δὲ τὸν ἀγαθὸν κριτὴν οὐκ ἐκ τῶν παραλειπομένων δοκιμάζειν τοὺς γράφοντας, ἀλλ' ἐκ τῶν λεγομένων, κἂν μὲν ἐν τούτοις τι λαμβάνῃ ψεῦδος, εἰδέναι διότι κἀκεῖνα παραλείπεται δι' ἄγνοιαν, ἐὰν δὲ πᾶν τὸ λεγόμενον ἀληθὲς ᾖ, συγχωρεῖν διότι κἀκεῖνα παρασιωπᾶται κατὰ κρίσιν, οὐ κατ' ἄγνοιαν» 2). Ὁ δὲ Αἰσχίνης: «Ἀλλὰ καὶ τῆς σιωπῆς μου κατηγορεῖ, ἵνα μηδεὶς αὐτῷ τόπος ἀσυκοφάντητος παραλείπηται» 3).

Τὰ δὲ λεγόμενα περὶ τοῦ «**ἀμφ' αὐτὸν**» ὅτι δι' αὐτοῦ σημαίνεται «τὸ ἥμισυ τοῦ κατὰ τῶν Μαλλῶν ἀγομένου στρατοῦ» καὶ ὄχι «ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἡ ἀκολουθία αὐτοῦ», καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἦσαν ὀρθά, δὲν φαίνονται νὰ ἦσαν δὰ ἄξια καὶ τόσης τιμῆς, ἥτις ἀπεδόθη εἰς αὐτά· νὰ ἀξιωθῶσι μὲν μνείας, νὰ συντελέσωσι δὲ καὶ εἰς τὴν εἰς ἀχρηστίαν καταδίκην οὐ μόνον τοῦ ὅλου διηγήματος, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ ἓξ ὑπερτετρακοσίων σελίδων βιβλίου!

Ἀλλὰ πλὴν τούτου, ἐὰν μετά τινος ἀκριβείας καὶ νηφαλιότητος ἐπισκοπηθῶσι καὶ ταῦτα τὰ πάνσμικρα, ἴσως δὲν θὰ φανῶσιν ὅτι εἶνε

1) Πλάτων, Φαῖδρος 264 C.
2) Πολύβιος 6, 11 α, 7.
3) Αἰσχίνης, κατὰ Κτησιφῶντος 216.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τόσον πλημμελῆ, ὅπως ἐνδάλλονται εἰς τὸν ἀείποτε διαυγῆ νοῦν τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον παρὰ τῷ Ἀρριανῷ ἔχει οὕτως: «Τῇ δ' ὑστεραίᾳ διχῇ διελὼν τὸν στρατὸν (ὁ Ἀλέξανδρος) τοῦ μὲν ἑτέρου αὐτὸς ἡγούμενος προσέβαλλε τῷ τείχει, τὸ δ' ἕτερον Περδίκκας προσῆγε. Καὶ ἐν τούτῳ οὐ δεξάμενοι οἱ Ἰνδοὶ τῶν Μακεδόνων τὴν ὁρμὴν τὰ μὲν τείχη τῆς πόλεως λείπουσιν, αὐτοὶ δὲ ἐς τὴν ἄκραν ξυνέφευγον. Ἀλέξανδρος μὲν οὖν καὶ **οἱ ἀμφ' αὐτὸν** πυλίδα τινὰ κατασχίσαντες παρῆλθον εἰς τὴν πόλιν πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων· οἱ δὲ ὁμοῦ Περδίκκα τεταγμένοι ὑστέρησαν ὑπερβαίνοντες κατὰ τὰ τείχη οὐκ εὐπετῶς» 1).

Νῦν εὔκαιρον καὶ αὖθις νὰ εἴπω ἐνταῦθα ὅτι πρέπει νὰ εἶνέ τις τέλεον ὑπόξυλος, ὥστε κριτὴς ὢν νὰ καταντᾷ νὰ ὑπολαμβάνῃ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παίδων ὡς τινας παλαιὰς ἐξηγήσεις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ὧν τὴν μὴ κατὰ λέξιν ἀνταπόδοσιν τῶν νοημάτων καθῆκον ἔχει νὰ σπεύσῃ μετὰ κωμικῆς προθυμίας νὰ ἐπανορθώσῃ. Τὸ ἐν τούτῳ ὀρθὸν εἶνε ὅ τι Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει καὶ ὅ τι Γεώργιος ὁ Grote πράττει.

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει: «Κἂν ἑταιροῖά τισι τῶν πολλῶν καταφαίνηται τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα τῶν Κυριακῶν Γραφῶν, ἰστέον ὅτι ἐκεῖθεν ἀναπνεῖ τε καὶ ζῇ καὶ τὰς ἀφορμὰς αὐτῶν ἔχοντα, **τὸν νοῦν μόνον, οὐ τὴν λέξιν** παριστᾶν ἐπαγγέλληται» 2). Ὁ δὲ Γεώργιος Grote, ὁ μέγας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος Ἄγγλος ἱστοριογράφος, προκειμένου περὶ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἐκθέσεως τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τοῦ Φιλίππου κατὰ τὸν Δημοσθένην, ἐξέθηκε τὰ πράγματα κατὰ τὴν οὐσιώδη ἔννοιαν καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν λέξιν τοῦ ῥήτορος ἐπιλέγων: «Παρέχω ἐνταῦθα τὸ οὐσιῶδες νόημα τοῦ ῥήτορος καὶ οὐχὶ πιστὴν κατὰ λέξιν μετάφρασιν» 3).

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν τὰ ἄνω ἀναγραφέντα ἐκ τοῦ Ἀρριανοῦ εἰσιν ἐκτεθειμένα εἰς τὸ Ἑλληνικόν μου Ἀναγνωσματάριον (σελ. 60) οὕτω: «Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος διέταξε τὸν στρατὸν αὐτοῦ νὰ περικυκλώσῃ τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ νὰ προσβάλῃ αὐτά. Οἱ Ἰνδοὶ δὲν ἠδυνήθη-

1) Ἀρριανός, Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου 6, 9, 1.

2) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, Στρωματεῖς, βιβλ. 7, κεφ. 1, ἔκδ. Potter, σελ. 828.

3) Georg Grote, Geschichte Griechenlands aus dem Englischen, Berlin 1880, τόμ. 6, σελ. 418, ὑποσελίδ. σημ. 3: «Ich gebe hier den wesentlichen Sinn des Redners, keine streng wörtliche Uebersetzung».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σαν νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν Μακεδόνων καὶ ἀφῆκαν τὰ τείχη καὶ ὠχυρώθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ σωματοφύλακες αὐτοῦ ἔθραυσαν μίαν μικρὰν πύλην τοῦ τείχους καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν πρὶν εἰσέλθωσιν οἱ ἄλλοι. Μετ' ὀλίγον ἦλθον καὶ οἱ ἄλλοι Μακεδόνες καὶ ὅλοι ὁμοῦ ὥρμησαν κατὰ τῆς ἀκροπόλεως».

Πρὸς ταῦτα διαφωνῶν ὁ κ. κριτὴς φρονεῖ ὅτι τὸ «Ἀλέξανδρος καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν πυλίδα τινὰ κατασχίσαντες» σημαίνει «ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ κατὰ τῶν Μαλλῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀγομένου στρατοῦ».

Ἐν πρώτοις ἡ ἀμφί, «μετὰ τῶν προσωπικῶν ὀνομάτων, προτασσομένου τοῦ ἄρθρου, σημαίνει μετ' αἰτιατικῆς α' τὸ ὀνομαζόμενον πρόσωπον μετὰ τῶν ἀκολούθων ἢ ὁμοφρόνων αὐτοῦ· β' αὐτὸ μόνον τὸ ὀνομαζόμενον πρόσωπον καὶ οὐδὲν πλέον· γ' τοὺς ἀκολούθους τοῦ ὀνομαζομένου προσώπου, χωρὶς αὐτοῦ 1), ἢ τοὺς ὁπωσδήποτε μετέχοντας τῶν αὐτῶν μόχθων καὶ ἀγώνων καὶ σφιγκτῶς πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένους πρὸς ἐπιτέλεσιν κοινῆς τινος πράξεως 2), ἢ τοὺς ὀπαδούς, τοὺς ὑπηκόους, τοὺς μαθητάς, τοὺς ὁμόφρονας, τοὺς βοηθούς, τοὺς φίλους, τοὺς συντρόφους» κτλ. κτλ. 3).

Παρ' Ἀρριανῷ δὲ ὁ στρατός, ὁ ἀκολουθῶν στρατηγῷ τινι, ἐκφέρεται κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους.

1) Διὰ τῆς ξὺν μετὰ δοτικῆς 4).

2) Διὰ τοῦ ἅμα μετὰ δοτικῆς 5).

3) Διὰ τοῦ ὁμοῦ μετὰ δοτικῆς 6) καὶ

4) Διὰ τῆς ἀμφὶ μετ' αἰτιατικῆς, ὅπερ καὶ συνηθέστατον 7).

1) *Ἀσώπιος*, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σύνταξιν, σελ. 714 - 715.

2) *Bernardy*, Wissenschaftliche Syntax der Grichischen Sprache, Berlin 1829, σελ. 244 - 245.

3) *Matthiä*, Ausfürliche Griech. Gramm. Leipzig 1835, μέρ. 2, σελ. 1364. — *Rost*, Griech. Gramm. Göttingen 1856, σελ. 442. — *Buttmann*, Griech. Gramm. Berlin, 1869, σελ. 532. — *Krüger*, Griech. Sprachlehre, Berlin 1862, zweiter Theil, σελ. 107.

4) Ἀρριανός, Ἀνάβ. Ἀλεξ. 5, 24, 8: Αὐτὸς δὲ Ἀλέξανδρος *ξὺν τῇ στρατιᾷ* ἐπὶ τὸν Ὕφασιν ποταμὸν προυχώρει. — Αὐτόθ. 5, 23, 7: Ὑμεῖς δέ, ἄνδρες ἡγεμόνες, ἐπειδὰν σημανθῇ, *ξὺν τοῖς καθ' αὑτοὺς* ἕκαστοι ξυντεταγμένοι ἰέναι ἐπὶ τὸν θόρυβον. Ἴδ. καὶ 4, 29, 6. 5, 4, 3. 5, 24, 5 κτλ.

5) Αὐτόθ. 6, 8, 5: Ἀναλαβὼν τὴν ἵππον *τὴν ἅμα αὐτῷ* πᾶσαν ἦλθε κτλ.

6) Αὐτόθ. 6, 9, 2: Οἱ δὲ *ὁμοῦ Περδίκκᾳ* τεταγμένοι κτλ.

7) Αὐτόθ. 1, 26, 1: Ἀλέξανδρος ἦγε τοὺς ἀμφ' αὐτόν. — Αὐτόθ. 2, 10, 4: Λαμπρῶς ἐνίκα Ἀλέξανδρός τε καὶ οἱ ἀμφ' αὐτόν, καὶ οὕτω καθεζῆς ἐν 51 ἄλλοις χωρίοις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οὐχ ἧττον παρ' Ἀρριανῷ συνηθέστατα διὰ τῆς ἀμφὶ μετ' αἰτιατικῆς ἀντωνυμίας ἢ ὀνόματος, βασιλέα ἢ στρατηγὸν δηλοῦντος, προτασσομένου τοῦ ἄρθρου, δηλοῦται οὐχὶ ὁ στρατός, ἀλλ' οἱ ἀκόλουθοι, τὸ ἐπιτελεῖον, οἱ ἡγεμόνες, οἱ ὑπασπισταί, οἱ σωματοφύλακες, ἡ βασιλικὴ φρουρά, ἐν ἑνὶ λόγῳ πάντες οἱ περιστοιχοῦντες τὸν περὶ οὗ ἑκάστοτε πρόκειται βασιλέα ἢ στρατηγόν 1).

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων πρόδηλον ὅτι **γραμματικῶς** ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ: «Ἀλέξανδρος μὲν καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν πυλίδα τινὰ κατασχίσαντες» ἀμφ' αὐτὸν δύναται νὰ εἶνε «καὶ ἡ ἀκολουθία ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου», οἱ σωματοφύλακες δηλ. καὶ εἴ τις ἄλλος τοιοῦτος, ὡς ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ μου φαίρεται, καὶ «τὸ ἥμισυ τοῦ κατὰ τῶν Μαλλῶν ἀγομένου στρατοῦ», ὡς ὁ κ. κριτὴς φρονεῖ.

Νῦν πόθεν ὁ κύριος οὗτος ἀφορμηθεὶς ἔπεισεν ἑαυτὸν ὅτι ἡ γνώμη αὐτοῦ εἶνε ἡ εὐστοχωτέρα καὶ τῇ νῦν περιστάσει εὐαρμοστοτέρα, εἶνε ἄγνωστον, διότι αὐτὸς οὐδὲν περὶ τούτου λέγει. Ὅτι ὅμως ἡ

— Τῆς «**ἀμφὶ**» προθέσεως οὐδεὶς τῶν συγγραφέων ποιεῖται δαφιλεστέραν χρῆσιν τοῦ Ἀρριανοῦ. Ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ, ἔνθα παρὰ τοῖς ἄλλοις συγγραφεῦσιν οἰκονομοῦνται τὰ κατὰ τὸν λόγον δι' ἄλλων ἐκφράσεων προβάλλει παρ' Ἀρριανῷ πάντοτε ἡ πρόθεσις *ἀμφί*, ὁτὲ μὲν *μετὰ γενικῆς*, ὁτὲ δὲ *μετὰ δοτικῆς* καὶ συνηθέστατα *μετ' αἰτιατικῆς* συντεταγμένη. Ὁ Ἀρριανὸς λέγει: *ἀμφὶ* τοῦ Ἄμμωνος πατρὸς μᾶλλόν τι ἢ Φιλίππου *δόξης* (4, 9, 9) — *τὰ ἀμφὶ τῇ γῇ Αἰγυπτίᾳ ποιήματα* (5, 6, 5) — *τὰ ἀμφὶ τῷ ποταμῷ τῷ Ἰνδῷ* (6, 1, 5) — *τοῦτο τὸ ἀμφὶ τῷ Νείλῳ* γραφὲν ἀφελεῖν (6, 1, 6) — *ἀμφὶ τὸ ἱερὸν* — *τὰ ἀμφὶ τοὺς ἐλέφαντας* — *τὰ ἀμφὶ τὸν περίπλουν* — *ἐπὶ τῷ ἀμφὶ τὸν Ἡρακλέα μύθῳ* πεφημισμένῳ — *τὰ ἀμφ' Ἀλέξανδρον* (7, 20, 3. 4, 30, 6. 6, 28, 5. 4, 28, 4. 6, 24, 1) καὶ οὕτω καθεξῆς.

1) Οὕτω π. χ. ἐν τῷ χωρίῳ 1, 14, 4: «Δῆλος ἦν τῶν τε ὅπλων τῇ λαμπρότητι καὶ τῶν *ἀμφ' αὐτὸν* τῇ σὺν ἐκπλήξει θεραπείᾳ» οἱ *ἀμφ' αὐτὸν* εἶνε οἱ σωματοφύλακες τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ λοιπὴ ἀκολουθία αὐτοῦ. — Ἐν τῷ χωρίῳ 1, 6, 5: «Ἀλέξανδρος δὲ λόφον τινὰς κατέχοντας ἰδὼν οὐ πολλοὺς τῶν πολεμίων .. παρήγγειλε τοῖς σωματοφύλαξι *καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἑταίροις*, ἀναλαβόντας τὰς ἀσπίδας ἀναβαίνειν ἐπὶ τοὺς ἵππους καὶ ἐλαύνειν ἐπὶ τὸν γήλοφον» *οἱ ἀμφ' αὐτὸν ἑταῖροι* εἶνε οἱ τὴν βασιλικὴν φρουρὰν ἀποτελοῦντες Μακεδόνες ἱππεῖς. — Ἐν τῷ χωρίῳ 4, 24, 6: «Ἐνταῦθα δὲ ἀφίκοντο αὐτῷ καὶ οἱ ἀμφὶ Κράτερον ξὺν τῇ στρατιᾷ» οἱ *ἀμφὶ Κράτερον* εἶνε ὁ Κράτερος καὶ τὸ ἐπιτελεῖον αὐτοῦ. — Ἐν τῷ χωρίῳ (3, 14, 4): «Οἱ δὲ ἀμφὶ Σιμμίαν καὶ ἡ τούτου τάξις» οἱ «*ἀμφὶ Σιμμίαν*» εἶνε ὁ Σιμμίας καὶ τὸ ἐπιτελεῖον αὐτοῦ. — Ἐν τῷ χωρίῳ (3, 13, 1): «Ὡς δὲ ὁμοῦ τὰ στρατεύματα ἐγίγνετο, ὥρμη Δαρεῖός τε καὶ οἱ *ἀμφ' αὐτόν*» οἱ ἀμφ' αὐτὸν εἶνε οἱ συγγενεῖς, οἱ σωματοφύλακες, τὸ ἐπιτελεῖον καὶ ἡ βασιλικὴ φρουρὰ τοῦ Δαρείου, καὶ οὕτω καθεξῆς ἐν ἄλλοις δέκα καὶ τέσσαρσι χωρίοις τοῖς ἑξῆς: 1, 5, 2. 1, 15, 6. 3, 22, 5. 7, 3, 4. 7, 24, 2. Ἰδίως δὲ ἐν τοῖς χωρίοις 2, 3, 8. 2, 10, 1. 3, 15, 3. 4, 3, 3. 4, 25, 3. 5, 14, 2. 6, 27, 4. 7, 8, 3. 7, 11, 2.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γνώμη αὐτοῦ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε εὐστοχωτέρα τῆς ὑπ' αὐτοῦ κατακρινομένης, δύναταί τις νὰ πεισθῇ ἴσως, ἂν σμικρὰν τῆς λογικῆς αὐτοῦ δυνάμεως χρῆσιν ποιούμενος ἀναλογισθῇ τὰ ἑξῆς·

Ἐν προσβολῇ τείχους, ἐπὶ πολλὰ στάδια διατεινομένου, ὁ στρατὸς εἶνε διεσκορπισμένος εἰς διάφορα μέρη συντόνως καὶ συγχρόνως προσβάλλων αὐτὸ πανταχόθεν· ἄτεχνον ὅθεν καὶ ἀσύμφορον, ἄλλως δὲ καὶ φύσει ἀδύνατον νὰ εἶνε ὑπερδεκακισχίλιοι ἄνδρες «τὸ ἥμισυ τοῦ κατὰ τῶν Μαλλῶν ἀγομένου στρατοῦ», κατὰ τὸν κ. κριτήν, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μέρος συνεσωρευμένοι, ἀσχολούμενοι εἰς τὴν κατάσχισιν «πυλίδος τινός», τοῦθ' ὅπερ ἦτο δυνατὸν νὰ συντελεσθῇ διὰ δύο μόνον πελεκυφόρων στρατιωτῶν. Ὅταν δὲ ἀναλογισθῇ τις προσέτι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἅτε ἀρχιστράτηγος καὶ βασιλεύς, δὲν περιεπλανᾶτο κατὰ τὰς μάχας μόνος, ἀλλὰ πάντοτε ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ἀνδρειοτάτων στρατιωτῶν καὶ τῶν γενναιοτάτων ἀξιωματικῶν καὶ τῶν συνετωτάτων στρατηγῶν καὶ τῶν μαχιμωτάτων μεγιστάνων καὶ τῶν προσφιλεστάτων αὐτοῦ φίλων καὶ συγγενῶν καὶ ὁμηλίκων 1)· ὅταν ἀναλογισθῇ τις «τὴν ὀξύτητα αὐτοῦ ἐς τοὺς κινδύνους», ὡς ὁ ἴδιος λέγει περὶ ἑαυτοῦ 2) καὶ «τὴν παράδοξον αὐτοῦ τόλμην», ὡς οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὡμολόγουν 3)· ὅταν ἀναλογισθῇ τις ὅτι εἰς τοὺς μείστους κινδύνους ἀπτόητος καὶ ἀνεπίσχετος πρῶτος πάντων ἐρρίπτετο 4), οὗ ἕνεκα, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν, οὐδὲν «τοῦ σώματος τῶν γε δὴ ἔμπροσθεν μερῶν ἄτρωτον ὑπολέλειπται» 5)· ὅταν ἀναλογισθῇ τις ὅτι καὶ ἄλλοτε κατὰ τὰς πολιορκίας καὶ δὴ ἐν περιστάσεσι πολὺ χαλεπωτέραις τῆς νῦν «ξὺν ὀλίγοις ἀνέρρηξεν πύλας» τειχῶν 6) καὶ ἦτο πολὺ συνειθισμένος εἰς τὰ τοιαῦτα ὁ μεγαλόψυχος καὶ ὁρμητικὸς οὗτος ἄνθρωπος, ἴσως πεισθῇ νὰ πιστεύσῃ ὅτι καὶ ἐνταῦθα εἶνε ἐνδεχόμενον μᾶλλον, συνῳδὰ πᾶσι τούτοις νὰ ἔγεινε τὸ πρᾶγμα, ἢ συνῳδὰ τῇ ἀντιλήψει τοῦ κ. κριτοῦ. Ὅτι δηλ. ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ μαχιμώτατοι

1) Ἀρριανός, ἔνθ. ἀν. 1, 6, 5. 1, 11, 8. 4, 3, 3. 5, 13, 1. 6, 9, 3. 7, 7, 1. 7, 15. 5. 4.
2) Ἀρριανός, ἔνθ. ἀνωτ. 1, 13, 7.
3) Ἀρριανός, ἔνθ. ἀνωτ. 1, 4, 3.
4) Ἀρριανός, ἔνθ. ἀνωτ. 1, 6, 8. 1, 15, 3 καὶ 7. 1, 28, 6. 2, 10, 3. 3, 23, 2. 4, 3, 2. 4, 4, 5. 4, 30, 3. 5, 13, 1 καὶ 2. 6, 7, 5.
5) Ἀρριανός, ἔνθ. ἀνωτ. 7, 10, 2. — Περὶ τῶν τραυμάτων τούτων ἴδε Ἀρριαν., ἔνθ. ἀνωτ. 1, 15, 7. 2, 12, 1. 2, 27, 2. 4, 3, 3. 4, 23, 3. 4, 26, 4. 6, 10, 1. 6, 11, 7. Πρόλ. καὶ Πλούταρχον περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς 327 Β.
6) Ἀρριανός, ἔνθ. ἀν. 4, 3, 2 καὶ 3,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ γενναιότατοι ἀκόλουθοι αὐτοῦ «κατέσχισαν τὴν πυλίδα», δι' ἧς πρῶτοι πάντων αὐτοὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἰδὼν αὐτὸν εἰσελθόντα ἔσπευσε νὰ εἰσέλθῃ καὶ αὐτός, καὶ ὅτι βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν εἴσοδον αὐτοῦ εἰσῆλθον τελευταῖοι καὶ «οἱ ὁμοῦ Περδίκκᾳ τεταγμένοι», μεθ' ὃ συνηθροίσθησαν πάλιν πάντες περὶ τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως, ἔνθα νέοι ἀγῶνες ἀνέμενον αὐτούς.

Τοιαύτη τις δύναται νὰ εἶνε ἡ ἑρμηνεία τοῦ περιμαχήτου τούτου χωρίου. Ἑρμηνεία, ἣν ὑπαγορεύει μὲν ὁ κοινὸς νοῦς καὶ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, δὲν ἀπαγορεύει δὲ ἡ γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Εἰς ἐπίμετρον δὲ τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἐπιβεβαιοῦσι καὶ ἄνδρες πολὺ ἡμῶν ἑλληνικώτεροι καὶ πρὸς τὰ πράγματα πολὺ καὶ τοῦ Ἀρριανοῦ αὐτοῦ προσεχέστεροι. Διόδωρος ὁ Σικελιώτης π. χ. 170 ἔτη πρὸ τοῦ Ἀρριανοῦ γενόμενος, ἀφηγεῖται «τὴν παράδοξον καὶ μνείας ἀξίαν ταύτην πρᾶξιν» οὕτω· «Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος τῇ πρώτῃ πόλει (τῶν Μαλλῶν) πλησιάσας ἐξ ἐφόδου διενοεῖτο πολιορκεῖν ταύτην.. Αὐτὸς δὲ διατάξας τὰ περὶ τὴν πολιορκίαν **πρῶτος** ἠγεῖτο πρὸς τὴν πόλιν, φιλοτιμούμενος αὐτὴν διὰ τῆς βίας χειρώσασθαι· τῶν δὲ μηχανικῶν ὀργάνων ὑστερούντων **πρῶτος διακόψας πυλίδα** καὶ παρεισπεσὼν εἰς τὴν πόλιν πολλοὺς μὲν κατέβαλε, τοὺς δὲ λοιποὺς τρεψάμενος συνεδίωξεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν» 1).

Περαιτέρω «κακῶς ἑρμηνεύεται τὸ τοῦ Ἀρριανοῦ «τὰς κλίμακας συντετριφότες», λέγει ὁ κ. κριτὴς καὶ σιωπᾷ. Πρᾶγμα ἥκιστα ἔντιμον, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, καὶ σφόδρα παχύ, τουρκικῷ «φετφᾷ» παρεμφερές. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον ἔχει οὕτως: «τοῖς γὰρ Μακεδόσι καὶ ταύτῃ ἐν ἀπόρῳ γεγένητο τὰ τῆς προσβολῆς ὅτι οἱ τὸν Ἀλέξανδρον βαλλόμενόν τε ἐπὶ τῷ τείχει ἰδόντες καὶ πηδῶντα εἴσω ἐς τὴν ἄκραν, ὑπὸ σπουδῆς τε καὶ φόβου μή τι αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς πάθῃ οὐ ξὺν νῷ κινδυνεύων, τὰς κλίμακας συντετριφότες ἄλλοι ἄλλας μηχανὰς εἰς τὸ ἀνελθεῖν ἐπὶ τὸ τεῖχος ὡς ἐν ἀπόροις ἐμηχα-

1) Διόδωρος 17, 98. — Οὕτως ἐννοοῦσι τὸ χωρίον καὶ οἱ ἑρμηνευταὶ τοῦ Ἀρριανοῦ Tafel, Osiander, Schwab, Carol. Mullerus. Ἐπιθ: Griechische Prosaiker in neuen Uebersetzungen v. Tafel, Osiander, Schwab, 42 Bändchen, Stuttgart, 1829, σελ. 419: Alexander *und seine Leute* schlugen eine kleine Pforte ein und kamen in die Stadt lange vor den Anderen.—Ὁ δὲ *Carolus Mullerus* «Alexander *cum iis qui circa ipsum* erant *primus* perfracta quadam porta in urbem irrupit (Arriani Anabasis ὑπὸ Fr. Dübner, Paris, 1877 σελ. 156).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νῶντο, οἱ μὲν πασσάλους ἐμπηγνύοντες εἰς τὸ τεῖχος» 1) κτλ. Εἶνε δὲ ταῦτα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου ἀναγνωσματαρίῳ (σελ. 64) ἐκτεθειμένα οὕτω: «Οἱ Μακεδόνες ἰδόντες τὸν βασιλέα αὐτῶν ἐπὶ τοῦ τείχους ἀναβάντα καὶ ἱστάμενον καὶ ἔπειτα πηδήσαντα ἐντὸς αὐτοῦ, ἐφοβήθησαν μὴ φονευθῇ καὶ ἔσπευδον νὰ ἀναβῶσι τὰς κλίμακας· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ὁμοῦ ἀνέβαινον, ὅπως προφθάσωσι νὰ σώσωσι τὸν λατρευτὸν αὐτῶν βασιλέα, συνετρίβησαν αἱ κλίμακες καὶ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἀναβῶσιν. Πολλὰ ἐμηχανεύθησαν. Ἐνεπήγνυον πασσάλους» κτλ.

Ποῦ ἀλλαχοῦ λοιπὸν κεῖται τὸ ἁμαρτωλόν, εἰ μὴ ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τῷ ἤθει τοῦ χρηστοῦ κριτοῦ ἡμῶν; Καὶ ἄλλως δὲ τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς εἶνε τόσον περίπυστον, ὥστε καὶ τὰ παιδάρια τῶν σχολείων ἀκόμη γνωρίζουσιν αὐτό. Ὁ Πλούταρχος λέγει: «προστεθεῖσαι τοῖς τείχεσιν αἱ κλίμακες ἐκλάσθησαν», καὶ: «ἐνταῦθ' ἄρ' ἡ Τύχη μεγάλα καὶ λαμπρὰ διέφηνεν ἔργα τῆς πρὸς Ἀλέξανδρον εὐμενείας, ὅτ' αὐτὸν μὲν εἰς χωρίον ἄσημον καὶ βάρβαρον ἐμβαλοῦσα κατάκλειστε καὶ περιετείχισε, τοὺς δ' ὑπὸ σπουδῆς ἐπιβοηθοῦντας ἔξωθεν καὶ τῶν τειχῶν ἐφιεμένους, κλάσασα καὶ συντρίψασα τὰς κλίμακας ὑπεσκέλισε καὶ κατεκρήμνισεν» 2). Ὁ Διόδωρος λέγει: «Οἱ δὲ Μακεδόνες δύο κλίμακας προσθέντες διὰ τούτων προσανέβαινον ἀθρόοι καὶ συντριβεισῶν ἀμφοτέρων ἐπὶ τὴν γῆν κατηνέχθησαν» 3). Οἱ μεταφρασταὶ τοῦ Ἀρριανοῦ Tafel, Osiander καὶ Schwab γράφουσιν: «Δυσχερὴς ἐγένετο τοῖς Μακεδόσιν ἡ ἅλωσις τῶν τειχῶν, διότι ἐκ φόβου μή τι πάθῃ ὁ βασιλεὺς ὁρμήσαντες ἀθρόοι νὰ ἀναβῶσιν ἐπὶ τοῦ τείχους, ἔθραυσαν τὰς κλίμακας» 4). Ὁ μεταφραστὴς Karolus Mullerus γράφει: «Οἱ Μακεδόνες συντριβεισῶν τῶν κλιμάκων ἄλλος ἄλλας μηχανὰς ἐμηχανῶντο» 5). Ὁ Pfizer ἐν τῷ ἄνω μνημονευθέντι συγγράμματι αὐτοῦ γράφει: «ὥρ-

1) Ἀρριανός, ἔνθ. ἀνωτ 6, 10, 3.

2) *Πλούταρχος*, περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς 327 B. 343 E. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ καὶ βίον Ἀλεξάνδρ. κ. 63, σελ. 700: «ἡ κλῖμαξ συνετρίβη».

3) Διόδωρος 17, 98.

4) Ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 425: Es war nämlich den Macedoniern das Ersturmen der Mauern auch dadurch erschwert worden, dass diejenigen welche.. im Eifer und in der Furcht es möchte dem Könige.. etwas begegnen, die Leiter zerbrochen hatten und nun κτλ.

5) Ἀρριανός, ἔκδ. Dübner εἰς τὸ χωρίον: Macedones enim.. ruptis scaliș alii alia instrumenta excogitabant.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μησαν πάντες εἰς τὰς κλίμακας οὕτως, ὥστε ἐκ τοῦ βάρους τῶν ἀναρριχωμένων αὐταὶ ἐθραύσθησαν» 1).

Περαιτέρω· «Δὲν ἔπεσεν ἐπὶ τὴν ἀσπίδα ὡς πτῶμα ὁ Ἀλέξανδρος τρωθείς· Ὁ Ἀρριανὸς λέγει — πίπτει ἐπὶ τὴν ἀσπίδα ξυννεύσας» — ταῦτα λέγει ὁ κ. κριτὴς διαστρέφων μὲν τὰ κείμενα, δυσαισθητῶν δὲ πρὸς τὸν νοῦν αὐτῶν.

Ὁ Ἀρριανὸς δὲν λέγει «πίπτει ἐπὶ τὴν ἀσπίδα ξυννεύσας», ἀλλὰ λέγει «πίπτει **αὐτοῦ** ἐπὶ τὴν ἀσπίδα ξυννεύσας»· ὃ ἐστι ἀναίσθητος καὶ ἐκλελυμένος («πολλοῦ δὲ δὴ τοῦ αἵματος καὶ ἀθρόου ἐκρυέντος ἴλιγγός τε αὐτὸν καὶ λιποψυχία κατέσχε») 2) κλίνας ἐπὶ τὴν ἀσπίδα 3) πίπτει ἐπ' αὐτῆς ὡς πτῶμα κατὰ γῆς, **αὐτοῦ**, εἰς τὸν τόπον δηλ. ἔνθα ἐμάχετο, ὅπως ἐναργέστατα καταφαίνεται ἐκ τῶν ἄλλων περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἐκφράσεων τοῦ Ἀρριανοῦ τῶνδε: «Πευκέστας δὲ περιβὰς πεπτωκότι» καὶ «ἤδη τε ἀμφ' αὐτῷ πεπτωκότι κρατερὰ μάχη ξυνειστήκει» 4).

Οὐδεὶς σωφρονῶν ἀντελήφθη οὐδὲ εἶνε δυνατόν ποτε νὰ ἀντιληφθῇ τὰ φυσικώτατα ταῦτα πράγματα ἄλλως ἢ οὕτως: «Τοξευθεὶς ὑπὸ τὸν μαστὸν ἔπεσεν εἰς τὸ γόνυ κατισχυθεὶς ὑπὸ τῆς πληγῆς», λέγει ὁ Διόδωρος 5) — «πρινὴς ἐπὶ τῆς ἀσπίδος κατέπεσεν» μεταφράζει ὁ Mullerus 6) — «κλίνας ἐπὶ τὴν ἀσπίδα κατέπεσεν κατὰ γῆς», μεταφράζουσιν ὁ Tafel, ὁ Onisander καὶ ὁ Scwab 7) — «κατέπεσεν κατὰ γῆς» γράφει ὁ Holm 8) — «λιπόθυμος κατέπεσε κατὰ γῆς» γράφει ὁ Niese 9) — «καταπίπτει ἐπὶ τῆς ἀσπίδος αὐτοῦ κατὰ γῆς», γράφει ὁ Droysen 10) — κλίνας ἐπὶ τὴν ἀσπίδα, κατέπεσε κατὰ γῆς», γράφει ὁ Pfizer 11).

1) Pfizer, ἔνθ. ἀνωτ. Drängten sich hitzig Alle nach den Leitern, so dass sie von der Wucht der vielen hinaufklimmenden brachen.

2) Ἀρριανός, ἔνθ. ἀν. 6, 10, 2.

3) Sintenis, ἐν τῇ φερωνύμῳ ἐκδόσει τοῦ Ἀρριανοῦ «*Zusammenkniekend*».

4) Ἀρριανός, ἔνθ. ἀν. 6, 10, 2. 6, 10, 4.

5) Διόδωρος 17, 99.

6) Ἀρριανός, ἐκδ. Dübner: *Pronus in scutum collapsus est.*

7) Ἔνθ. ἀν. *Er sank, auf seinen Schild gelehnt, zu Boden.*

8) Holm, Griech. Geschichte τόμ. 3, σελ. 408.

9) Niese, Gesch. der Griech. und Macedonischen Staate, 1 Theil 1893, σελ. 143: *Er sank ohnmächtig nieder.*

10) Droysen, Geschichte des Hellenismus 1877, erster Theil, II Halband, σελ. 184: *Er sinkt an seinem Schilde nieder.*

11) Pfizer, Geschichte Alexanders des Grossen, Stuttgart, 1846: «*Er sank, auf dem Schilde gelehnt, zu Boden*».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ οὕτω πάντες οἱ νήφοντες, διότι μόνον ἐν τῇ φαντασίᾳ κεκωθωνισμένου τινὸς δύναται νὰ ἀνειδωλοποιηθῇ τὸ φάντασμα, ὅπερ ἐφαντάσθη ὁ ἡμέτερος κ. κριτής. Ἡ νήφουσα αὐτοῦ διάνοια κατώρθωσε νὰ φαντασθῇ ἄνθρωπον βληθέντα διὰ τοῦ θώρακος εἰς τὸ στῆθος τοξεύματι, ἰλιγγιάσαντα καὶ ἐκ τῆς αἱμορραγίας λιποψυχήσαντα 1), μὴ πεσόντα δ' ὅμως κατὰ γῆς ὡς πτῶμα, ἀλλ' εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ ἱστάμενον, κεκλιμένον ἐπὶ ἐπίσης ἱσταμένης ἀσπίδος καὶ κρεμάμενον οὕτω ἄτονον καὶ ἐκλελυμένον ἑκατέρωθεν αὐτῆς δίκην ἀλλᾶντος μακροῦ ἀφ' ὑψηλοῦ ἀνηρτημένου!

Ἐὰν δὲ τοὺς «βεβλημένους εἰς τὸ στῆθος τοξεύματι» καὶ ἔχοντας τὸ βέλος βαθύτατα ἐμπεπαρμένον εἰς αὐτό, ἰλιγγιῶντας δὲ καὶ λιποψυχοῦντας ὡς ἐκ τῆς ἐκροῆς πολλοῦ καὶ ἀθρόου αἵματος, («ἐγγὺς ὑπὸ τοῦ αἵματος ἐκλιπεῖν») κάκιστα ἔχοντας, ἀναισθήτους καὶ ἑτοιμοθανάτους 2) μεταφέρουσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἐξηπλωμένους ἢ καθημένους, τοῦτο τὸ δυσεπίλυτον καὶ σοβαρὸν ζήτημα οὔτε ὁ Ἀρριανὸς ἐτόλμησε νὰ θίξῃ οὔτε οἱ ποικιλώνυμοι αὐτοῦ μεταφρασταὶ νὰ διευκρινήσωσιν οὔτε οἱ περιώνυμοι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἱστοριογράφοι νὰ ἀναπτύξωσιν. Ἔγραψαν μόνον «οἱ δ' ἐξέφερον τὸν βασιλέα ἐπὶ τῆς ἀσπίδος κακῶς ἔχοντα» — μετέφρασαν ἁπλῶς «*regem pessime affectum scuto efferunt*» — «*trugen einige den König auf seinem Schilde weg*» καὶ ἐσιώπησαν, συνετώτατα πράξαντες, ἀφοῦ τὸ ζήτημα εἶνε τόσον σπουδαῖον καὶ τόσον τὴν κοινὴν κατανόησιν ὑπερβαῖνον, ὥστε θρασύτατος θὰ ἐθεωρεῖτο ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ἐπεχείρῃ νὰ λύσῃ αὐτό, ἐὰν πρότερον δὲν ἐξηκρίβου τίνα γνώμην ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἔχουσιν οἱ πρῶτοι τυχόντες καρραγωγεῖς καὶ ἀστυφύλακες καὶ ὑπηρέται τῶν νοσοκομείων.

Οἱαδήποτε ὅμως καὶ ἂν εἶνε ἡ βαρυσήμαντος γνώμη τῶν τοιούτων ἀνθρώπων, ἐν τοῖς Ἀναγνωσματαρίοις κατ' ἀνάγκην — δυστυχῶς — πρέπει νὰ μεταφέρωνται οἱ βαρέως τετρωμένοι καὶ οἱ ἑτοιμοθάνατοι ἐξηπλωμένοι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν γελώτων, εἰς οὓς θὰ ἐξερρήγνυντο τὰ παιδάρια ἐπὶ τῷ ἁπλῷ ἀκούσματι ὅτι κατὰ τὴν νεωτέραν κριτικὴν χαμαιδιδασκαλικὴν ἀντίληψιν μεταφέρουσι νῦν τοὺς

1) Ἀρριανός, ἔνθ. ἀν. 6, 10, 1 καὶ 2.

2) Ἀρριανός, ἔνθ. ἀν. 6, 10, 1. 6, 11, 1. Πλούταρχος βίος Ἀλεξάνδρ. κεφ. 63, σελ. 700 — Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς 343 F. 344 D.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἑτοιμοθανάτους ἀπὸ τόπου εἰς τόπον οὐχὶ ἐξηπλωμένους ἀλλὰ καθημένους.

Ἡ δὲ ἑρμηνεία, ἣν θὰ ἐπιχείρῃ ὁ διδάσκαλος νὰ δώσῃ, ὅπως ἐπίσχῃ τὸν γέλωτα τῶν παιδαρίων ἀκουόντων «ἐκάθιζον ἐπὶ ἀσπίδος τὸν τετρωμένον. Διὰ νὰ ἐξαπλωθῇ δέ τις δὲν ἤθελεν ἐπαρκέσῃ οὐδὲ τὸ ἑπταβόειον σάκος τοῦ Αἴαντος», ἤθελεν ἐπαυξήσῃ αὐτὸν ἔτι μᾶλλον, διότι καὶ ὁ παχυνούστατος τῶν μαθητῶν πάραυτα θὰ ἀνέκραζε: «Καὶ δι' ἕνα βασιλέα θανασίμως τρωθέντα, καὶ δι' ἕνα Ἀλέξανδρον ἑτοιμοθάνατον δὲν ὑπῆρχε καὶ δευτέρα καὶ τρίτη καὶ δεκάτη ἀσπὶς διὰ νὰ μεταφέρωσιν αὐτὸν ὅσον ἐνδέχεται ἀναπαυτικώτερον»;

Δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς τὰ παιδάρια πολλάκις εἶνε πολὺ νοημονέστερα πολλῶν διδασκάλων καὶ πολλῶν κριτῶν. Διαβλέπουσι δὲ ὀξύτατα τὰς μωρίας αὐτῶν καὶ ἐκμυκτηρίζουσιν ἀσπλάγχνως αὐτοὺς ἀφραίνοντας καὶ ληροῦντας.

Ἂν δὲ ἐκ προαιρέσεως μεγαλοψύχου, γενναίως ἐκλακτισθεῖσα ἡ χαμαιδιδασκαλικὴ σοφία μέχρις ἄστρων ἐξετινάχθη, ὅπως ἐκεῖθεν τὰς βαρυσημάντους ταύτας περὶ τοῦ «οἱ ἀμφ' αὐτὸν» καὶ τοῦ «ξυννεύσας» καὶ τοῦ «συντετριφότας» ἀληθείας εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἕρποντας βροτοὺς καταγάγῃ, νῦν πᾶν τοὐναντίον· ἐξ ὑψηλοῦ ἤθους σφοδρῶς ἐκλακτισθεῖσα κατεποντίσθη εἰς τὰ ἀχανῆ βάθη τοῦ ἐπιστητοῦ, ὅπως ἐκεῖθεν τὴν γενναιοτάτην ταύτην ἀπόφανσιν «ὥστε τὸ «**του**» παρέλκει» εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἀναγάγῃ.

Ἐὰν ὁ ἀοίδιμος Παπαρρηγόπουλος ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ ὅτι τοιαύτη κατάχρησις θὰ ἐγίνετο τῶν δύο στίχων, οὓς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ περὶ τῶν ὑπασπιστῶν τῆς Μακεδονικῆς στρατιᾶς ἔγραψεν: «Ὑπασπισταὶ ἦτο τὸ ἐλαφρότερον ὡπλισμένον σῶμα τῶν πεζῶν τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς» 1), θὰ ἀντέγραφε πληρέστερον τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Grote περὶ «τῶν ὑπασπιστῶν» γεγραμμένα 2), καὶ οὕτω οὐδεμία ἀφορμὴ εἰς οὐδένα ὑπόζυλον γραμματοδιδασκαλίδην θὰ παρείχετο νὰ σεμνύνηται ἐπὶ σοφίᾳ καὶ νὰ σιληπορδῇ ἐπὶ κριτικῇ δεινότητι, τὰ τετριμμένα ταῦτα ἀκαίρως καὶ ἀστόχως ἀναμασῶν· «Οἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπασπισταὶ ἦσαν σῶμα στρατοῦ

1) Κ. Παπαρρηγοπούλου Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐν Ἀθήναις 1886, τόμ. 2, σελ. 26.

2) G. Grote, ἔνθ. ἀνωτ. τόμ. 6, σελ. 423, σημ. 18.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἴδιον οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες πρὸς τοὺς σημερινοὺς τῶν βασιλέων ὑπασπιστάς. Ὥστε τὸ του παρέλκει».

Τὸ ὅτι οἱ «ὑπασπισταὶ» εἶνε σῶμα στρατιωτικὸν ἴδιον τῆς Μακεδονικῆς στρατιᾶς, τοῦτο γινώσκουσιν καὶ τὰ παιδάρια τῶν σχολείων, εἰς τὰ διδακτικὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐγχειρίδια αὐτῶν ἀναγνόντα τὸ πρᾶγμα. Τὸ ὅτι ὅμως καὶ ἐκ τοῦ σώματος τούτου τοῦ στρατιωτικοῦ «τῶν ὑπασπιστῶν» ἀπετελεῖτο οὐχ ἥκιστα ἡ βασιλικὴ φρουρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ λοιπὴ ἀκολουθία αὐτοῦ, οἱ σωματοφύλακες, οἱ διαγγελεῖς καὶ οἱ ὑπασπισταὶ αὐτοῦ, τοῦτο δὲν δύνανται νὰ γνωρίζωσιν οὔτε τὰ παιδάρια οὔτε οἱ σεμνοπροσωποῦντες αὐχμηροὶ γραμματοδιδασκαλίδαι, ὅσοι τὴν σοφίαν αὐτῶν ἀντλοῦσιν ἐκ δύο γραμμῶν ὀλιγοσελίδων τινῶν ἢ ἐλλιπῶς ἀντιγεγραμμένων ἱστορικῶν βιβλίων. Ἵνα τις ἀκριβῶς γινώσκῃ τὰ περὶ τῶν «ὑπασπιστῶν» καὶ παύσῃ μὲν περὶ αὐτῶν φληναφῶν, κρίνῃ δέ, ὅπως ἡ σεμνότης τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας ἀπαιτεῖ καὶ τὸ καθῆκον τοῦ κριτοῦ ἐπιβάλλει, πρέπει πολλὰ καὶ δὴ καὶ νήφων καὶ μετὰ πολλῆς προσοχῆς νὰ ἀναγνώσῃ. Πρέπει νὰ ἀναγνώσῃ τὰ γεγραμμένα ὑπὸ τοῦ G. Grote 1), τοῦ Hans Droysen 2) τοῦ Niese 3), τοῦ I. Droysen, 4), τοῦ Köchly καὶ Rüstow 5), τὰ ὑπὸ τοῦ Sintenis ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ τοῦ Ἀρριανοῦ 6), ἀλλ' ἰδίως πρέπει δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις νὰ ἀναγνώσῃ αὐτὸν τὸν Ἀρριανὸν καὶ δὴ οὐδέποτε νυστάζων ἀλλὰ πάντοτε νήφων, ἵνα δύναται νὰ ἐννοῇ τὰ ἀναγινωσκόμενα καὶ κατορθώνῃ νὰ συσχετίζῃ πρὸς ἄλληλα τὰ πάμπολλα καὶ ἑτεροειδῆ χωρία, ἐν οἷς περὶ τῆς διαφόρου ἐν τῇ Μακεδονικῇ στρατιᾷ ἀξίας καὶ περὶ τῶν ποικίλων ἔργων τῶν «ὑπασπιστῶν» τούτων λόγος γίνεται 7).

1) Georg. Grote, ἔνθ. ἀνωτ. τόμ. 6, σελ. 423 καὶ σημ 18.

2) Ἐν K. F. Hermans Lehrbuch der Griech. Antiquitäten, 2 Band, 2 Abtheilung, erste Hälfte, 1888, σελ. 110 καὶ ὑποσελ, σημ. 3.

3) Niese, Gesch. der Griech. und Makedon. Staaten, 1893, σελ. 42.

4) I. Droysen, Gesch. des Hellenismus, 1 Theil 1877, σελ. 85. 169 καὶ σημ. 2. 170 καὶ σημ. 1.

5) Köchly und Rüstow, Geschichte des Griech. Kriegswesens, σελ. 232 καὶ ἑξ.

6) C. Sintenis Arrians Anabasis, Berlin 1860, σελ. 25 καὶ 26.

7) Ἀρριανὸς ἔνθ. ἀν. 1, 8, 4. 1, 11, 8. 1, 14, 2. 3, 11, 9. 3, 13, 6. 3, 17, 2. 4, 8, 8. 4, 21, 9. 4, 24, 10. 4, 30, 3. 5, 13, 1 καὶ 4. 6, 13, 2. 7, 2, 1. 7, 8, 3. Πρβλ. καὶ 1, 1, 11. 1, 5, 2. 1, 6, 5. 1, 8, 3. 1, 8, 4. 1, 22, 4. 1, 22, 7. 1, 24, 1.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐὰν δὲ πάντα ταῦτα ἐπισταμένως ἀναγνωσθῶσι καὶ ἱκανῶς κατανοηθῶσι, τότε ἡ σεμνὴ αὕτη καὶ μέγεθος ἔχουσα παρατήρησις τοῦ βαθυγνώμονος τούτου κριτοῦ «ὥστε τὸ **του** παρέλκει» πάραυτα θὰ ἐκλάμψῃ ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι ὡς τέλειον καὶ ἀμώμητον χαμαιδιδασκαλικοῦ ἀβδηριτισμοῦ παράδειγμα.

«Σελ. 74 «ἑκάστη ποίμνη ἔχει ἕνα κριόν». Πλείονας τοῦ ἑνός».

Ἄναξ Ἄπολλον, τῶν ἐπῶν τῶν ῥευμάτων.
καναχοῦσι πηγαί, δωδεκάκρουνον τὸ στόμα,
Ἰλισὸς ἐν τῇ φάρυγι· τί ἂν εἴποιμ' ἔτι; 1)

«Σελ. 106 ὁ Φῶτος (Τζαβέλας) ἔγεινεν ἔπειτα, ὅτε ἐμεγάλωσεν, εἷς τῶν μεγαλητέρων ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως». Τοῦ 21; δὲν ἐπέζη».

Λέγει ὁ Μένδελσων Βαρθόλδης:

«Ὁ Φῶτος ἦχθη πρὸ τοῦ Βελῆ, υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ, ὅστις τῷ ἀνεκοίνωσεν, ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Πασσᾶ ἔμελλε νὰ τὸν ψήσῃ ζῶντα. «Δὲν σὲ φοβοῦμαι», ἀπήντησεν ὁ παῖς, «ὁ πατήρ μου θὰ μὲ ἐκδικήσῃ». Τοιοῦτος ἡρωϊσμὸς ἐν τοσούτῳ νεαρᾷ ψυχῇ ἔτυψε βαθύτατα τὸν Ἀλῆ πασσᾶν. Οὕτω δ' ἐφείσθη τῆς ζωῆς τοῦ Φώτου, ὅστις ἐλευθερωθεὶς μετὰ τὸν πόλεμον, **ηὐξήθη ἔξοχος τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πολέμου ἥρως**» 2).

2, 8, 3. 2, 12, 2. 2, 23, 5. 2, 24, 2. 2, 27, 1. 3, 18, 5. 3, 21, 8. 3, 25, 4. 4, 3, 3. 4, 12, 7. 4, 16, 6. 4, 24, 3. 4, 26, 6. 5, 13, 4. 6, 9, 4. 7, 7, 1.

1) Κρατῖνος, Πιτύνη, ἀποσπ. 186, ἔκδ. Kock, τόμ. 1, σελ. 69.—Ὁ Schuberth (Allgemeine Thierseelenkunde, Leipzig, 1863, σελ. 257) γράφει: «Einen wirklich eigenen Willen hat das Schaff gar nicht, es folgt desshalb seinem Leithammel.. wohin er es auch führen mag». Ἐγὼ ἔγραφα (Ἀναγνωσμ. τῆς τετάρτης τάξεως 1892, σελ. 16) «Ἑκάστη ποίμνη ἔχει ἕνα κριόν, ὅστις πάντοτε προηγεῖται ὅλων τῶν ἄλλων προβάτων» Ὁ κ. κριτὴς ἀποκόψας τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος ἔγραψε μόνον τὸ πρῶτον «ἑκάστη ποίμνη ἔχει ἕνα κριόν» καὶ τοῦτο, ἵνα ἔπειτα κάμῃ τὴν σπουδαίαν παρατήρησιν «πλείονας τοῦ ἑνός», καὶ τουτο πάλιν, ὅπως καταδειχθῇ ὅτι τοιοῦτον Ἀναγνωσματάριον οὕτω δεινῶς «περὶ τὰ πράγματα σφαλλόμενον οὐχ ἅπαξ» εἶνε «ἀνάξιον εἰσαγωγῆς εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς σχολεῖα!» Πάντα πρὸς σωτηρίαν τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὡς βλέπετε! Πάντα κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἐπιστήμης, πάντα κατὰ τὰ κελεύσματα τῆς ἠθικῆς.

2) Καρόλου Μελδελσῶνος Βαρθόλδη Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Ἀγγέλου Βλάχου, ἐν Ἀθήναις 1873, μέρος πρῶτον, σελ. 123 ἐν τέλει καὶ 124 ἐν ἀρχ. Πρβλ. αὐτόθ. σελ. 130. 131. 133. 135.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

"Ο βούλεται γὰρ μόνον ὁρῶν καὶ προσδοκῶν
ἀλόγιστος ἔσται τῆς ἀληθείας κριτής 1).

«σελ. 123. Ἐνταῦθα γίνεται ἐξήγησις τῆς λέξεως χηλῆς, ἀφοῦ προηγήθησαν τὰ περὶ χοίρου, προβάτου καὶ αἰγός».

Ἡ παρατήρησις αὕτη φέρεται ὅπως ἀποδειχθῇ ὅτι «καὶ περὶ τὰ πράγματα σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ κ. συγγραφεύς»!

«Σελ. 110-113: «Ἡ βασίλισσα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα». Πολλῷ ἀφελέστερον καὶ ποιητικώτερον ἔχουσι τὰ τοῦ Εὐριπίδου παρὰ Λυκούργῳ (κ. Λεωκράτους 100)».

Φρὺξ ἀνὴρ πλαγεὶς ἀμείνων καὶ διακονέστερος 2).

Πῶς νὰ καλέσῃ τις τὸν ἄνθρωπον τὸν ἀπαιτοῦντα παρ' ἑνὸς ἁπλοῦ ἀναγνωσματαριογράφου ποιητικότητα ἴσην πρὸς τὴν τοῦ Εὐριπίδου; Νὰ καλέσῃ τις αὐτὸν ἠλίθιον, ἄθλιον, κακοήθη, ἢ νὰ καλέσῃ τις αὐτὸν κεκωθωνισμένον, ἐξεστηκότα τῶν φρενῶν, κύνα λυσσαλέον; Ἀλλὰ δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπάρχει κλοιὸς διὰ τοὺς λυσσαλέους κύνας εἰς τοῦτο τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον; Δὲν ὑπάρχουσι καπηλεῖα εἰς τοῦτον τὸν τόπον καὶ εἶνε ἀνάγκη ἐκ τῆς ἐπισήμου Ἐφημερίδος τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος τοιαῦτα παμβδέλυρα παροινήματα νὰ ἀκούωνται, «ἡ βασίλισσα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα — πολλῷ ἀφελέστερον καὶ ποιητικώτερον ἔχουσι τὰ τοῦ Εὐριπίδου»; Ποῦ καὶ πότε ἠκούσθησαν τοιαῦτα ἀνόσια καὶ ἀνίερα; Ἐν τίνι δικαιώματι ἄνθρωποι παροινοῦντες τὰ ὑψηλότατα τῶν ἐν ἀνθρώποις νηποινεὶ καταπτύουσιν; Ἐν τίνι δικαιώματι ἄνθρωποι λυσσῶντες τὰ κάλλιστα καὶ σεμνότατα τῶν διδαγμάτων ἀπὸ τῶν παίδων ἡμῶν ἁρπάζουσι καὶ τὴν λυσσαλέαν αὐτῶν ἐμπάθειαν διὰ τῶν μιαρωτέρων ἀρρητολογιῶν προσπαθοῦντες νὰ συγκαλύψωσιν, «πολλῷ ἀφελέστερον καὶ ποιητικώτερον τὰ τοῦ Εὐριπίδου ἔχουσιν» ἀναιδέστατα ἐκστομίζουσιν;

1) Μένανδρος ἀπ. 75, ἔκδ. Kock, τόμ. 3, σελ. 25.
2) Ἐπίχαρμος ἀπ. 313, Mullach, τόμ. 1, σελ. 147.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πρὸς τὸν Εὐριπίδην παραβάλλονται τὰ Ἀναγνωσματάρια, καὶ πρὸς τὴν ποίησιν αὐτοῦ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀναγεγραμμένα, ἢ πρὸς τὰ βιβλία τὰ ἀναγνωστικὰ τῶν μικρῶν παίδων καὶ πρὸς τὸ ἀναγνωσματαριογραφικὸν περιεχόμενον αὐτῶν; Πρὸς τοῦ Εὐριπίδου τὴν ποιητικότητα ἔπρεπε νὰ παραβληθῇ ἡ ψεγομένη αὕτη «βασίλισσα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα» ἢ πρὸς τοῦ βραβευθέντος «Γερομήτρου» καὶ τοῦ «Βασιλογιάννη» καὶ τῆς «σακκορράφας» τὴν ψυχρολογίαν καὶ τὴν χυδαιολογίαν;

Δὲν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζω τὸν κ. τοῦτον κριτὴν προσωπικῶς. Δὲν γνωρίζω ἂν μαίνηται ἢ παροινῇ. Ἐναργέστατα ὅμως καταφαίνεται ἐκ πλείστων σημείων τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ ταύτης ὅτι ὁ ἄνθρωπος πλὴν τοῦ ὅτι εἶνε ψεύστης καὶ ἀμαθής, ἀλλὰ καὶ σωφρονῶν δὲν εἶνε.

Σωφρονῶν ἄνθρωπος βεβαίως ποτὲ δὲν παραλογίζεται ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν μορίων, ἐξ ὧν συνίσταται τὸ περιεχόμενον βιβλίου τινός. Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ δὲν γράφει τὰ τεθολωμένα ἐκεῖνα περὶ συντομίας καὶ χάριτος, περὶ «πλατυασμῶν» καὶ τηκεδόνος τῶν ψυχῶν τῶν μικρῶν παίδων. Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ δὲν πληροῖ τὸ μέγιστον μέρος τῆς κριτικῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ καταγράφων τὸν ἀριθμὸν τῶν σελίδων τοῦ περιεχομένου τῶν πρὸς κρίσιν βιβλίων. Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ δὲν ἀναισθητεῖ πρὸς τὴν τοσαύτην χυδαιολογίαν καὶ βαναυσολογίαν, πρὸς τὴν τοσαύτην γλωσσικὴν σκαιουργίαν, ὅση ἡ τῶν βραβευθέντων βιβλίων. Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ δὲν γράφει τὴν μίαν στιγμὴν ὅτι κατὰ παιδαγωγικήν τινα ἀρχὴν ἐπιτρέπονται πάντες οἱ τύποι τῆς ὁμιλουμένης γλώσσης καὶ τὴν ἄλλην στιγμὴν ὅτι εἶνε καταδικαστέον τὸ βιβλίον τὸ περιέχον καί τινας λέξεις ἐκ τοῦ μὴ ἀκράτου Ἑλληνισμοῦ. Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ δὲν θεωρεῖ βραβείου ἀξίας τὰς λέξεις «κουφάλα, παληόπαιδο, κουμπάρε, μαντύλι» καὶ καταδίκης ἀξίας τὰς λέξεις «τρυπόνω, ῥόκα, μανδήλιον». Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ δὲν ὑποβιβάζει τὴν κριτικὴν ἐπιστήμην εἰς τυροπωλικὴν τέχνην. Σωφρονῶν ἄνθρωπος ἀσχολεῖται ἐξετάζων καὶ διερευνῶν τὸ περιεχόμενον βιβλίου τινὸς «τί ὠφελεῖ ἢ βλάπτει εἰς ἦθος, γνώμην, τέχνην, λέξιν» 1) καὶ δὲν κάθηται νὰ μετρᾷ τοὺς στίχους τοῦ παιδικοῦ βιβλίου καὶ νὰ ἀντιπαραβάλλῃ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν πρὸς τὸν ἀριθμὸν τοῦ κλασικοῦ κειμένου! Σωφρονῶν ἄνθρωπος ποτὲ

1) Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, Τέχνη ῥητορική, κεφ. 11, ἐδάφ. 10.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲν ἀπαιτεῖ παρ' ἀναγνωσματαριογράφου ποιητικότητα ἴσην τῇ τοῦ Εὐριπίδου. Μόνον κραιπαλῶν, μόνον μαινόμενος δύναται νὰ γράψῃ «ἡ βασίλισσα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα — πολλῷ ἀφελέστερον καὶ ποιητικώτερον ἔχουσι τὰ τοῦ Εὐριπίδου παρὰ Λυκούργῳ (κ. Λεωκράτους»)) 1).

«Σελ. 113 Σαλαμινίων γρ. Ἐλευσινίων».

«Τοὺς συκοφαντικῶς — κρίνοντας — οὐκ ἄν τι λάθοι παραδραμόν, ὀξύτερον μὲν τοῦ Ἄργου ὁρῶντας καὶ πανταχόθεν τοῦ σώματος, ἀργυραμοιβικῶς δὲ τῶν λεγομένων ἕκαστα ἐξετάζοντας» 2).

1) Παρέρχομαι τὰ λοιπὰ στοιχεῖα τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ τὰ σφυρήλατα ἐγκατακεκλεισμένα εἰς τὰς τρεῖς ταύτας γραμμάς, ὡς ἤδη ἐκ τῶν ἀνωτέρω γνωστότατα, τὴν *ψευδολογίαν*, λέγω, καὶ τὴν *ἀμάθειαν*, διότι ἄλλως θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ εἴπω 1) ὅτι *ψεύδεται* ὁ κ. κριτὴς λέγων ὅτι τῷ κατὰ Λεωκράτους τοῦ Λυκούργου ἀνέγραψα ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ μου. Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ἡ βασίλισσα τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέα» ἔχω καταγραμμένας τὰς πηγάς, ἐξ ὧν ἤντλησα ταῦτα ὡς ἑξῆς: «*Λυκοῦργος κατὰ Λεωκράτους, κεφ. 98. Εὐριπίδης Ἐρεχθεύς, ἀπ. 362. Ἀπολλόδωρος 3, 15, 1, 4*», ὁ δὲ Ἀπολλόδωρος πᾶν ἄλλο εἶνε ἢ ποιητής, ἑπομένως ὁ αὐτὸν ἀντιγράφων καὶ παραφράζων πᾶν ἄλλο δύναται νὰ εἶνε ἢ ἐξ ἴσου ποιητικός, ὡς ὁ Εὐριπίδης. — 2) ὅτι ἐν τελείᾳ ἀγνοίᾳ διατελεῖ ὁ κ. κριτὴς τῆς ἐννοίας τοῦ «ἀφελοῦς» ἐν τῷ λόγῳ, περὶ *ἀφελείας* συχνὰ πυκνὰ βατταρίζων — Ὁ «*ἀφελῆ*» καλῶν «τοὺς *κουμπάρους* καὶ τὲς *κουφάλες* καὶ τὲς *μοῦχλες* καὶ τὴν *κόπρον* καὶ τὰ *περιττώματα*», ὁ ἀφελῆ καλῶν τὸ «*ἀντιμόνιον*» καὶ τὸ «*κἄτι τι ποῦ λέγεται ἀνθρακικόν ὀξύ*», ὁ «ἀφελῆ» καλῶν τὴν ποίησιν τοῦ Εὐριπίδου οὐδεμίαν βεβαίως ἔννοιαν τοῦ ἀφελοῦς ἔχει, (ἴδ. ἔκθ. κριτῶν, εἰσηγητὴς ὁ κ. Ζησίου, σελ. 30, α, ἐν τέλ. σελ. 32, 6 ἐν ἀρχῇ καὶ σελ. 29 περὶ τὸ μέσον: «*Ἐν τοῖς — τοῦ κ. Κουρτίδου — διηγήμασιν ὑπάρχει ἡδεῖα* **ἀφέλεια** *— τὸ Ἀναγνωσματαρίον — τοῦ κ. Κουρτίδου — προτερεῖ πλεῖστον πάντων τῶν λοιπῶν διὰ τὴν* **ἀφέλειαν** *καὶ τὴν χάριν —* **ἀφελέστερον** *. . ἔχουσι τὰ τοῦ Εὐριπίδου*»). Ἐὰν ὁ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποζῶν εὐσυνείδητος οὗτος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Ἑλλάδι διδάσκαλος καὶ ἓν μόνον βλέμμα ἔρριπτεν εἰς τὰ περὶ «*ἀφελείας*» ὑπό τε τοῦ *Ἀριστοτέλους* (Ῥητορικὴ 1409, 6, 131) καὶ τοῦ *Ἑρμογένους* (περὶ ἰδεῶν τόμος 6'. 3, ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 305 - 313. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 351 - 357) καὶ τοῦ *Ἀριστείδου* (Τεχνῶν ῥητορικῶν Β'. ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ 410-466. Spengel, τόμ. 2, σελ. 512-554) καὶ ὑπὸ τοῦ Volkmmann (Hermagoras, Stettin 1865, σελ. 329) ἐπαναλαμβανόμενα, θὰ ἠσχύνετο χαρακτηρίζων καὶ ἀποκαλῶν τὸν *συνειλκυσμένον λόγον* καὶ τὰ *χημικὰ πράγματα* καὶ τὴν *βαυαυσολογίαν* καὶ *κοπρολογίαν* τοῦ κ. Κουρτίδου καὶ τὴν *σεμνολογίαν* καὶ *ὑψηλολογίαν* τοῦ Εὐριπίδου **ἀφελῆ**.

2) Λουκιανός, Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν 10 — Πρόκειται δηλ. περὶ τῆς γενναιοψυχίας τῆς Πραξιθέας, προσενεγκούσης προθύμως τὴν θυγατέρα αὐτῆς ὁλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Ἐλευσινίους πόλεμον τῶν Ἀθηναίων, ὡς διηγεῖται τοῦτον ὁ Ἀπολλόδωρος (3, 15, 1, 4). Τὸ ὡς *πραγματικὸν δὲ σφάλμα* καταλογιζόμενον τοῦτο ἔχει οὕτως ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ «ὥρμησαν οἱ Ἀθηναῖοι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ Ζωΐλος «τὸ ἐξ Ἀμφιπόλεως Θρᾳκικὸν ἀνδράποδον» καὶ Παρθένιος «ὁ μιαρόγλωσσος» καὶ πάντες οἱ ὅμοιοι τούτοις «Μουσῶν σκελετοί», ἀναίσθητοι καὶ ὑποζυγιώδεις Ὁμηρομάστιγες 1) πρὸς ἄλλα βαρύτερα ὀπωσοῦν τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν ἁμαρτήματα (?) ἔστρεψαν τὸ συκοφαντικὸν καὶ μοχθηρὸν βλέμμα αὐτῶν. Ἠσχύνθησαν νὰ καταλογίσωσιν ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι τὴν κατὰ παραδρομὴν ἐναλλαγὴν λέξεως μιᾶς ἀντὶ ἄλλης. Εἶνε ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις τί θὰ ἤκουεν ὁ Ὅμηρος, ἐὰν δὲν εἶχε «Θρᾳκικὰ ἀνδράποδα καὶ μιαρογλώσσους» κριτάς, ἀλλὰ τοὺς ἡμετέρους διὰ τὸν «Πυλαιμένην» αὐτοῦ, ὅστις ἐνῷ που φονεύεται ὑπὸ τοῦ Μενελάου, κλαίει ἐν τούτοις ἀλλαχοῦ τὸν ὑπὸ τοῦ Μυριόνου φονευθέντα υἱὸν αὐτοῦ Ἁρπαλίωνα 2), τί διὰ τὴν ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ διπλῆν μεσημβρίαν αὐτοῦ 3), τί διὰ τὸ τριπλοῦν χρῶμα τῶν τριχῶν τοῦ Ὀδυσσέως, τοῦ «ὑακίνθῳ ἄνθει» ὁμοίου, τοῦ ξανθοῦ καὶ τοῦ κυανέου 4).

«Γελοῖον . . ἀπὸ μικρῶν πραγμάτων οὕτω μεγάλα θηρᾶν . . θρυαλλίδι καὶ λύχνῳ τὸν οὐρανὸν ὁμοῦ καὶ τὰ σύμπαντα μεθιστάντας» 5).

«Σελ. 154 κιθαρῳδὸς δὲν σημαίνει μόνον τὸν μουσικόν».

«Καὶ τὴν μανίαν αὐτὴν καθ' αὐτὴν ἡ Ἀντίκυρα θεραπεύει» 6).

Μανικὸς ὁ βλέπων ἄλλα καὶ ἀντιλαμβανόμενος καὶ λέγων ἄλλα. Πρόκειται περὶ τοῦ ἄνω μνημονευθέντος διηγήματος «Οἱ γέρανοι τοῦ Ἰβύκου (σελ. 518). Τὸ κατακρινόμενον χωρίον ἔχει ἐπὶ λέξει

κατὰ τῶν *Σαλαμινίων*», ἐνῷ πρὸ δύο στίχων φέρεται γεγραμμένον «κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον οἱ γείτονες τῶν Ἀθηναίων **Ἐλευσίνιοι** ἐκήρυξαν πόλεμον κατ' αὐτῶν — τῶν Ἀθηναίων —Ἴσως ἐὰν συνέπιπτέ ποτε οἱ ἡμέτεροι κριταὶ νὰ ἀναγνώσωσι τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Bergk (Griech. Litteraturgeschichte 1872, τόμ. 1, σελ. 539): «*Auch dem geschicktesten Erzähler kann ein Versehen geschehen*» (= «καὶ τὸν δεξιώτατον ἐν τῇ ἀφηγήσει δύναται νὰ διαλάθῃ τι», δὲν θὰ ἐγίνετο τόσον καταφανὴς ἡ μικρολογία καὶ ἡ μικροψυχία αὐτῶν.

1) Ἀνθολογία 7, 377, ἐπίγραμμα Ἐρυκίου.
2) Ὅμηρος, Ἰλ. Ε 576 καὶ Ν 658.
3) Ὅμηρος, Ἰλ. Α 85 καὶ Π 777.
4) Ὅμηρος, Ὀδύσ. ζ 233, ν 399, π. 175.
5) Πλούταρχος, περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων 410 C.
6) Πλούταρχος, περὶ ἀοργησίας 462 B.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὕτω: «Ἀπὸ τὸ Ρήγιον, λαμπρὰν Ἑλληνικὴν πόλιν, ἐν Ἰταλίᾳ εὑρισκομένην, ἐξεκίνησεν ὁ Ἴβυκος, περίφημος κιθαρῳδός, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐχάρισε κάλλιστον δῶρον τὴν μουσικήν».—Ὁ δὲ ἡμέτερος κριτὴς ἀντελήφθη καὶ ἔγραψε «κιθαρῳδὸς δὲν σημαίνει μόνον τὸν μουσικόν». — Μανικὸς ὁ ζητῶν ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι «καὶ περὶ τὰ πράγματα σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ συγγραφεὺς» καὶ ἀντὶ τοιαύτης ἐπάγων λόγους, τὸν τῦφον καὶ τὴν μανίαν αὐτοῦ ἀπελέγχοντας. Μανικὸς καὶ **τετυφωμένος** ὁ ἐν τελείᾳ ἀγνοίᾳ τῆς σημασίας τοῦ «κιθαρῳδὸς» καὶ τοῦ «μουσικὸς» διατελῶν καὶ φληναφῶν ἐν τούτοις τὰ ἀσύστατα ταῦτα καὶ ἀναπόδεικτα καὶ ἀπερινόητα, «κιθαρῳδὸς δὲν σημαίνει μόνον τὸν μουσικόν».

Βεβαίως δῶρον τοῦ Θεοῦ κάλλιστον εἶνε ἡ μουσικὴ εἰς τοὺς κιθαρῳδοὺς καὶ βεβαίως ἡ κιθαρῳδία εἶνε μουσικὴ καὶ ὁ κιθαρῳδὸς εἶνε μουσικὸς καὶ ὁ κιθαρῳδὸς λέγεται μουσικός.

Ὅτι δῶρον τοῦ Θεοῦ κάλλιστον εἶνε ἡ μουσικὴ εἰς τοὺς κιθαρῳδούς, λέγεται ἐν τοῖσδε:

Ἄλλῳ μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμήια ἔργα,
ἄλλῳ δ' ὀρχηστύν, ἑτέρῳ κίθαριν καὶ ἀοιδήν 1).

Οἷά τε Μουσάων ἱερὴ δόσις ἀνθρώποισιν
ἐκ γὰρ Μουσάων καὶ ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος
ἄνδρες ἀοιδοὶ ἔασιν ἐπὶ χθόνα καὶ κιθαρισταί·
. . ὁ δ' ὄλβιος, ὅντινα Μοῦσαι
φίλωνται· γλυκερὴ οἱ ἀπὸ στόματος ῥέει αὐδή 2).

Ὅτι δὲ μουσικὴ εἶνε ἡ κιθαρῳδία φαίνεται ἐκ τῶνδε·

«Λέξω τοίνυν τὴν ἀρχαίαν παιδείαν ὡς διέκειτο . .
εἶτα βαδίζειν ἐν ταῖσιν ὁδοῖς εὐτάκτως εἰς κιθαριστοῦ . .
εἶτ' αὖ προμαθεῖν ᾄσμα ἐδίδασκεν» 3).

«Καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ . .

1) Ὅμηρ. Ἰλ. Ν. 730.
2) Ἡσίοδος, Θεογονία 93. Καὶ ὁ Πίνδαρος, Νεμεονικῶν 3, 1: Ὦ πότνια Μοῖσα, μᾶτερ ἁματέρα. Πρβλ. καὶ Πλάτων. Κρατύλ, 406 Α.
3) Ἀριστοφάνης, Νεφέλαι 961,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς διδασκάλων πέμποντες (τοὺς παῖδας) πολὺ μᾶλλον ἐντέλλονται ἐπιμελεῖσθαι εὐκοσμίας τῶν παίδων ἢ γραμμάτων καὶ κιθαρίσεως . . οἵ τ' αὖ κιθαρισταὶ σωφροσύνης τ' ἐπιμελοῦνται . . πρὸς δὲ τούτοις ἐπειδὰν κιθαρίζειν μάθωσιν, ἄλλων αὖ ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν εἰς τὰ κιθαρίσματα ἐντείνοντες. — Ὁ καλῶς πεπαιδευμένος ᾄδειν τε καὶ ὀρχεῖσθαι δυνατὸς ἂν εἴη καλῶς — ἔστι δέ που ἡ μὲν ἐπὶ σώμασι παιδεία γυμναστική, ἡ δὲ ἐπὶ ψυχῇ μουσική. — Τίς ἡ τέχνη ἧς τὸ κιθαρίζειν καὶ τὸ ᾄδειν καὶ ἐμβαίνειν ὀρθῶς συνάπασα τίς καλεῖται; . . Μουσικήν μοι δοκεῖς λέγειν» 1). — «Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου . . οὔτε γὰρ μουσικὴν ἔφη πᾶσαν μανθάνειν ἐθέλοιμ' ἄν, ἀλλὰ κιθάρᾳ μόνον ἢ λύρᾳ χρῆσθαι πρὸς θεὸν ὕμνους καὶ θεραπείας, ἔτι δὲ οἶμαι τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τοὺς ἐπαίνους, οὐδέ γε ᾄδειν τὰ Σαπφοῦς . . εἴπερ ἄρα, τῶν Στησιχόρου μελῶν ἢ Πινδάρου, ἐὰν ἧ τις ἀνάγκη» 2).

Μουσικὸς δὲ εἶνε καὶ λέγεται πᾶς ὁ πράττων τὰ μουσικά 3). Μουσικὸς εἶνε καὶ λέγεται ὁ ἐπιστήμων περὶ μελῳδίας καὶ φθόγγους καὶ ῥυθμοποιίας 4). Μουσικὸς εἶνε καὶ λέγεται ὁ ποιῶν μέλη 5). Μουσικὸς εἶνε καὶ λέγεται ὁ αὐλητής 6), ὁ πλήττων τὴν λύραν, ὁ κιθα-

1) Πλάτων, Πρωταγόρας 325 D. Νόμ. 654 B. Πολιτεία 376 E. Ἀλκιβιάδης πρῶτος 108 C: — Καὶ Κρίτων 50 D: Προσέταττον . . οἱ νόμοι τῷ πατρὶ τῷ σῷ σε ἐν μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ παιδεύειν. — Τὰ αὐτὰ καὶ Ἀριστοτέλης, Πολιτικὰ 1337, 6, 23. καὶ 1339, 6, 20. Καὶ Ξενοφῶν, Πολιτεία Λακεδαιμονίων 2, 1.

2) Δίων ὁ Χρυσόστομος, λόγ. 2, σελ. 81 R.

3) Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια 1105, α, 19: Εἰ πράττουσι τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα, ἤδη εἰσὶ δίκαιοι καὶ σώφρονες, ὥσπερ εἰ τὰ γραμματικὰ καὶ τὰ *μουσικά*, γραμματικοὶ καὶ *μουσικοί*.

4) Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός, πρὸς μουσικοὺς 1, ἔκδ. Bekker, σελ. 748, στίχ. 11: Ἡ μουσικὴ λέγεται τριχῶς καθ' ἕνα μεν τρόπον ἐπιστήμη τις περὶ μελῳδίας καὶ φθόγγους καὶ ῥυθμοποιίας καὶ τὰ παραπλήσια καταγιγνομένη πράγματα, καθ' ὃ καὶ Ἀριστόξενον τὸν Σπινθάρου λέγομεν εἶναι *μουσικόν*.

5) Ξενοφῶν Κύρου παιδεία 1, 6, 38: Δεῖ δέ, ἔφη, φιλομαθῆ σε τούτων ἁπάντων ὄντα οὐχ οἷς ἂν μάθῃς τούτοις μόνοις χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ποιητὴν εἶναι τὸν πρὸς τοὺς πολεμίους μηχανημάτων, ὥσπερ καὶ οἱ *μουσικοὶ* οὐχ οἷς ἂν μάθωσι τούτοις μόνον χρῶνται ἀλλὰ καὶ ἄλλα νέα μέλη πειρῶνται ποιεῖν. καὶ σφόδρα μὲν καὶ ἐν *τοῖς μουσικοῖς* τὰ νέα καὶ ἀνθηρὰ εὐδοκιμεῖ κτλ. — Πρβλ. καὶ Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομ. 1175, α, 13.

6) *Ἀθήναιος* 4, 79, σελ. 176 f: Ἀλεξανδρέων *μουσικώτεροι* ἄλλοι γενέσθαι οὐχ ἱστόρηνται . . καὶ *περὶ αὐλοὺς* εἰσι *μουσικώτατοι*. — Σέξτος ὁ *Ἐμπειρικός*, πρὸς μουσικοὺς 1, ἔκδ. Bekker, σελ. 748, στίχ. 16: *Τοῖς αὐλοῖς* καὶ ψαλτηρίοις χρωμένοις *μουσικοὺς* ὀνομάζομεν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρίζων, ὁ μεταχειριζόμενος πηκτίδας, σαμβύκας, ψαλτήρια πολύφθογγα, βαρβίτους, τρίγωνα, σύριγγας καὶ ἐν γένει ὁ οἱανδήποτε ὀργανικὴν ἐμπειρίαν ἔχων 1). Μουσικὸς εἶνε καὶ λέγεται ὁ ᾄδων, ὁ ψάλλων ἄνευ κιθάρας καὶ ὁ κιθαρῳδός 2). Πάντες οὗτοι εἶνε καὶ λέγονται μουσικοί, ὅπως καὶ πάντες οἱ οὐδὲν μὲν τούτων γιγνώσκοντες γράφοντες δὲ «κιθαρῳδὸς δὲν σημαίνει μόνον τὸν μουσικὸν» καὶ ὅ τι κεν ἄλλο ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶτταν ἔλθῃ εἶνε καὶ λέγονται μανικοί.

---

1) *Μένανδρος*, Ἐπιδεικτικῶν, Walz τόμ. 9, σελ. 326. Spengel τόμ. 3, σελ. 442: *Μουσικὸς* ὁ θεὸς Ἀπόλλων.. κατ' οὐρανὸν μέσος εἰς μέσους θεοὺς *πλήττει τὴν λύραν*. — *Ἀριστοτέλης*, Μετὰ τὰ φυσικὰ 1049, 6, 24: Ἀεὶ γὰρ ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος γίγνεται τὸ ἐνεργείᾳ ὂν ὑπὸ ἐνεργείᾳ ὄντος, οἷον ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, *μουσικὸς ὑπὸ μουσικοῦ*.. ὁ γὰρ μανθάνων κιθαρίζειν κιθαρίζων μανθάνει κιθαρίζειν. — *Λουκιανός*, Ἔρωτες 44: Ἀκόλουθοι δὲ καὶ παιδαγωγοὶ χορὸς αὐτῷ κόσμιος ἕπονται τὰ σεμνὰ τῆς ἀρετῆς ἐν χερσὶν ὄργανα κρατοῦντες.. κἂν εἰς *μουσικοῦ* δέῃ φοιτᾶν, *εὐμελὴς λύρα*. — *Πλάτων*, Θεαίτητος 144 Ε: Ἀτὰρ εἰ νῷν ἐχόντοιν ἑκατέρου *λύραν* ἔφη αὐτὰς ἁρμόσθαι ὁμοίως, πότερον εὐθὺς ἂν ἐπιστεύομεν ἢ ἐπισκεψάμεθ' ἂν εἰ *μουσικὸς* ὢν λέγει. — *Πλούταρχος*, περὶ μοναρχίας καὶ δημοκρατίας καὶ ὀλιγαρχίας 827 Α: Ὥσπερ οὖν ὁ ἁρμονικὸς καὶ *μουσικὸς* ἀνὴρ παντὶ μὲν ὀργάνῳ προσῳδῷ τεχνικῶς ἁρμοσάμενος καὶ λόγῳ κρούων ἕκαστον, ὡς πέφυκεν ἐμμελὲς ὑπηχεῖν· ἤδη μέντοι συμβούλῳ Πλάτωνι χρησάμενος, *πηκτίδας*, *σαμβύκας* καὶ *ψαλτήρια πολύφθογγα* καὶ *βαρβίτους* καὶ *τρίγωνα παραπέμψας*, *τὴν λύραν* καὶ *τὴν κιθάραν* προτιμήσει· τὸν αὐτὸν τρόπον κτλ. — *Λουκιανός*, Θεῶν διάλογοι 22, 3, σελ. 271: Ὁ Πάν.. καὶ μὴν οὐ καταισχυνῶ σε πάτερ, *μουσικὸς* γάρ εἰμι καὶ *συρίζω* πάνυ καπυρόν. *Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός*, πρὸς μουσικούς 1, ἔκδ. Bekker, σελ. 748, στίχ. 14: Ἡ μουσικὴ λέγεται τριχῶς, καθ' ἕνα μὲν τρόπον.. καθὸ καὶ Ἀριστόξενον τὸν Σπίνθάρου λέγομεν εἶναι *μουσικόν*, καθ' ἕτερον δὲ ἡ *περὶ ὀργανικὴν ἐμπειρίαν*, ὡς ὅταν τοὺς μὲν αὐλοὺς καὶ ψαλτηρίοις χρωμένους *μουσικοὺς* ὀνομάζωμεν, τὰς δὲ ψαλτρίας *μουσικάς*. Ἴδε καὶ *Πλάτων*. Φίληβ. 56 Α. Πολιτ. 399 D. *Ἀριστοτέλ.* Πολιτικ. 1341, α, 40. *Ἀθήναιον* 4, 80, σελ. 182 καὶ ἑξ.

2) *Λουκιανός*, Ἑνάλιοι διάλογοι 1, 3 κἑξ. σελ. 290: Γαλάτεια·—Καὶ μὴν ἐγὼ μὲν ἡ ἀκράτως λευκὴ ὅμως ἐραστὴν ἔχω κἂν τοῦτον, ὑμῶν δὲ οὐκ ἔστιν ἥν τινα ἢ ποιμὴν ἢ ναύτης, ἢ πορθμεὺς ἐπαινεῖ· ὁ δέ γε Πολύφημος τά τε ἄλλα καὶ *μουσικὸς* ἐστι — Δωρίς· Σιώπα, ὦ Γαλάτεια· ἠκούσαμεν αὐτοῦ *ᾄδοντος*..καὶ αὐτὴ δὲ ἡ *πηκτὶς* οἵα;.. ἐμελῴδει ἄμουσόν τι καὶ ἀπῳδόν, ἄλλο μὲν αὐτὸς βοῶν, ἄλλο δὲ ἡ *λύρα* ἀπῄχει.. τίς οὖν οὐκ ἂν φθονήσειέ σοι, ὦ Γαλάτεια, τοιούτου ἐραστοῦ; — Γαλάτεια· Οὐκοῦν σύ, Δωρί, δεῖξον ἡμῖν τὸν σεαυτῆς, καλλίω δῆλον ὅτι ὄντα καὶ *ᾠδικώτερον* καὶ *κιθαρίζειν* ἄμεινον ἐπιστάμενον. — *Ἀθήναιος* 4, 81, σελ. 183 D. Ὁ Ἐπίγονος.. *μουσικώτατος* ὢν κατὰ χεῖρα δίχα πλήκτρου ἔψαλλεν. — *Αὐτόθ.* 176 Ε: Γινώσκειν δὲ βούλομαί σε, ἀνδρῶν λῷστε.. ὅτι Ἀλεξανδρέων *μουσικώτεροι* ἄλλοι γενέσθαι οὐχ ἱστόρηνται. καὶ οὐ λέγω περὶ *κιθαρῳδίαν*.. ἀλλὰ καὶ περὶ αὐλούς εἰσι *μουσικώτατοι*.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σελ. 163. «λαμβάνει ὁ ἄλλος ἕνα πέλεκυν». Ὁ Αἰλιανὸς λέγει σφαγίδα δηλ. μάχαιραν».

Γυμνοὶ πάσης παιδαγωγικῆς, μεθοδικῆς, ψυχολογικῆς, τεχνολογικῆς μαθήσεως οἱ εἰκειότατοι τῶν παρ' ἡμῖν χαμαιδιδασκάλων κριταὶ ἀναγνωστικῶν βιβλίων γενόμενοι, ὑπέλαβον ταῦτα ὡς παλαιὰς ἐξηγήσεις μαθηταρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ ὡς στάδιον εὑρὺ τῆς ἐπιδείξεως τῶν θριπηδέστων γραμματικῶν γνώσεων αὐτῶν, μὴ δυνάμενοι νὰ σκεφθῶσιν οἱ ἀτυχεῖς ὅτι βαρύτατον παιδαγωγικὸν πλημμέλημα θὰ ἦτο, τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, τὰ προωρισμένα διὰ παιδάρια ἑξαετῆ καὶ ἑπταετῆ καὶ δεκαετῆ, νὰ ἦσαν ἁπλαῖ μεταφράσεις τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἢ ἁπλᾶ γυμνάσματα ἐκ τῆς νέας εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν. Μόνον τὸ ἁπλούστατον τοῦτο ἐὰν ἠδύναντο νὰ σκεφθῶσιν, δὲν θὰ ἐπλήρουν τὰς σελίδας τῆς κρίσεως αὐτῶν μὲ παρατηρήσεις, κινούσας τὸν γέλωτα καὶ τὸν οἶκτον τῶν ἐπαϊόντων· δὲν θὰ ἐπλήρουν τὰς σελίδας τῆς κρίσεως αὐτῶν μὲ τὰς σοφὰς ἐκείνας παρατηρήσεις, καθ' ἃς πρέπει ἐν Ἀναγνωσματαρίῳ ἑπταετῶν καὶ ὀκταετῶν παίδων νὰ γράφωμεν «ἔκτοτε» ἀντὶ «ἀπὸ τότε» — «ἐκεῖθεν» ἀντὶ «ἀπὸ ἐκεῖ» — «μακρόθεν» ἀντὶ «ἀπὸ μακρὰν» — «γεμᾶτος αἱμάτων, δένδρων νερῶν», ἀντὶ «γεμᾶτος ἀπὸ αἵματα, ἀπὸ δένδρα ἀπὸ νερά» — «ἐφορμᾷ» ἀντὶ «πηδᾷ κατ' ἐπάνω του» — «ἅπαξ ἔτι», ἀντὶ «ἀκόμη μίαν φοράν, «θρίδακας» ἀντὶ «μαρούλια» — κτλ. κτλ. δὲν θὰ ἐπλήρουν τὰς σελίδας τῆς κρίσεως αὐτῶν μὲ τὰ ἀνελεύθερα ἐκεῖνα καπηλικὰ μετρήματα: «Ὁ Μουσηγέτης Ἀπόλλων εἰς σελίδας σχεδὸν τρεῖς ὅ,τι ὁ Ὁμηρικὸς εἰς Ἀπόλλωνα Πύθιον ὕμνος λέγει ἐν στίχοις εἴκοσι πέντε — Ὁ Πὰν εἰς σελίδας ὑπὲρ τὰς δύο ὅ τι ὁ Ὁμηρικὸς ὕμνος λέγει εἰς στίχους εἴκοσι ἑπτά» κτλ. δὲν θὰ ἐπλήρουν τὰς σελίδας τῆς κρίσεως αὐτῶν μὲ τὰς ὑπεράγαν σχολαστικὰς ἐκείνας παρατηρήσεις περὶ τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, μὲ τὰς παρατηρήσεις «ὥστε τὸ του παρέλκει» — κιθαρῳδὸν δὲν σημαίνει μόνον τὸν μουσικὸν — Ὁ Αἰλιανὲς λέγει σφαγίδα δηλ. μάχαιραν» κτλ. κτλ.

Καὶ ἐξηκριβωμέναι καὶ ἀληθεῖς ἐὰν ἦσαν πᾶσαι αὐταὶ αἱ παρατηρήσεις, πάλιν δὲν θὰ ἐγράφοντο ὑπ' ἀνθρώπων σωφρονούντων· διότι πᾶς ὁ μὴ ἔχων τεθολωμένον τὸν ἐγκέφαλον θὰ ἐσκέπτετο ἁπλούστατα ὅτι τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παίδων πλὴν τῆς ὀρθότητος τοῦ περιεχομένου μάλιστα πάντων ἔχουσι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μεθαρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μόζωνται ὡς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν συνῳδὰ τῇ πνευματικῇ δυνάμει τῶν μικρῶν παίδων καὶ τῷ τρόπῳ τῆς ἀντιλήψεως αὐτῶν. Ἀλλ' ὅταν οὐδὲ ἀληθεῖς εἶναι αἱ παρατηρήσεις αὗται;

«Ὁ Αἰλιανὸς λέγει σφαγίδα δηλ. μάχαιραν», λέγει ὁ ἡμέτερος κριτής, ἀγνοῶν ὅτι «μάχαιρα» μὲν εἶνε ὄνομα γένους, «σφαγὶς» δὲ εἶνε εἰδικῶς ἡ μάχαιρα, δι' ἧς ἐσφάζοντο τὰ θύματα κατὰ τὰς θυσίας, ἢ αἱ διάφοροι μάχαιραι τοῦ μαγειρείου, (ὁ κόφτης, τὸ σατῆρι, τὸ γιαταγάνι) 1). Ἀγνοῶν δὲ ἐπίσης ὅτι παρ' Ὁμήρῳ τὰ θύματα ἐσφάζοντο διὰ πελέκεως 2), ἦτο βεβαίως ἀδύνατον νὰ σκεφθῇ ὅτι ὀρθότερον ἡ σφαγὶς νὰ ἀνταποδοθῇ διὰ τοῦ «πελέκεως» μᾶλλον ἢ διὰ τῆς «μαχαίρας», καὶ ἔτι ἀδυνατώτερον ὅτι, προκειμένου νὰ ἀναγνωσθῶσι ταῦτα ὑπὸ παιδαρίων ὀκταετῶν καὶ δεκαετῶν, ἐπειδὴ οὐδαμῶς θὰ ἐπιστεύετο ὅτι ἦτό ποτε δυνατὸν ἓν παιδίον μικρόν, (τὸ παιδίον τοῦ Μακαρέως), μὲ ἓν μαχαίριον νὰ ἀπέκοπτε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, κατ' ἀνάγκην μόνον διὰ τοῦ «πελέκεως» ἔπρεπεν ἡ «σφαγὶς» νὰ ἀνταποδοθῇ.

---

1) *Πολυδεύκης* 10, 97: Τῶν δὲ μαγείρου σκευῶν, κοπίδες σφαγίδες. *Αὐτόθ.* 1, 33: Τὰ πρὸς θυσίαν.. σφαγίδες, κοπίδες. *Βυζάντιος*, λεξικ. ἐν λέξει «σφαγὶς»: ἐνν. μάχαιρα ἡ χρησιμεύουσα πρὸς σφαγὴν τῶν θυμάτων· ἐν γένει = *κοπὶς* δηλ. μαχαῖρι τοῦ μαγειρείου, κόφτης, τουρκιστὶ σατῆρι, γιαταγάνι. *Στεφάνου θησαυρὸς* ἐν λέξει σφαγὶς: Ferrum quo jugulum alicui praeciditur.. Cultri quibus resolvunt s. feriunt jugulos pecorum mactandorum. — *Pappe* ἐν λέξει: Schlachtmesser, Opfermesser überh. Küchenmesser. — *Passow* ἐν λέξει: Schlachtmesser, Opfermesser, Küchenmesser. — *Εὐριπίδης*, Ἠλέκτρα 810, ἔκδ. Dindorf: Ἐκ κανοῦ δ' ἑλὼν | Αἴγισθος ὀρθὴν *σφαγίδα*, μοσχείαν τρίχα | ταμὼν ἐφ' ἁγνὸν πῦρ ἔθηκε δεξιᾷ, | κἄσφαξ', ἐπ' ὤμων μόσχον ὡς ἦραν χεροῖν | δμῶες. — *Αὐτόθ.* 1141 Θύσεις γὰρ οἷα χρὴ σε δαίμοσιν θύειν· | κανοῦν δ' ἐνῆρκται καὶ τεθηγμένη *σφαγίς*, | ἧπερ καθεῖλε ταῦρον, οὗ πέλας πεσεῖ | πληγεῖσα. — *Πολύαινος*, Στρατηγήματα 3, 9, 40, σελ. 372: Ἰάσων δὲ τὸ ἱερεῖον παραλαβών.. *σφαγιάζειν* εἰς τὸν ποταμὸν ἤρχετο. καὶ δὴ τότε Ἰφικράτης καθαλόμενος, *τῆς σφαγίδος* ἐπιλαβόμενος αὐτὸν μὲν ἀποκτεῖναι ἀπέσχετο, προσομολογῆσαι δὲ ἃ συνέφερεν αὐτῷ κατηνάγκασεν. — *Βάβριος*, Μυθίαμβοι Αἰσώπειοι, 97, στίχ. 5: Ὁ ταῦρος.. ἐλθὼν δὲ καὶ στὰς ἐπὶ θύρας λεοντείους | ὡς εἶδε θερμοῦ πολλὰ χαλκία πλήρη, **σφαγίδας, μαχαίρας** βουδόρους νεοσμήκτους, | πρὸς τῇ θύρᾳ δὲ μηδέν, ἀλλὰ δεσμώτην | ἀλεκτορίσκον, ὤχετ' εἰς ὄρος φεύγων.

2) Ὅμηρος, Ὀδύσ. γ 439 καὶ 447 Βοῦν δ' ἀγέτην κεράων Στρατίος καὶ δῖος Ἐχέφρων | .. *πέλεκυν* δὲ μενεπτόλεμος Θρασυμήδης | ὀξὺν ἔχων ἐν χειρὶ παρίστατο, βοῦν ἐπικόψων | .. αὐτὰρ ἐπεὶ ρ' εὔξαντο καὶ οὐλοχύτας προβάλλοντο, | αὐτίκα Νέστορος υἱὸς ὑπέρθυμος Θρασυμήδης | ἤλασεν ἄγχι στάς· *πέλεκυς* δ' ἀπέκοψε τένοντας | αὐχενίους, λῦσεν δὲ βοὸς μένος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σελ. 193: «μάχεται ὁ κύων εὐχαρίστως πρὸς τοὺς θῶας καὶ τοὺς λύκους», πρὸς τοὺς λύκους οἱ μολοσσοὶ καὶ τούτων οὐχὶ πάντες».

Τὰ κατὰ τὸν κύνα εἶνε ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Δ΄ τάξεως (ἔτ. 1892) ἀπὸ τῆς σελ. 81-90 ἐκτετυπωμένα καὶ δύναται πᾶς περίεργος ἐκ τοῦ προχείρου νὰ ἐξελέγξῃ ἐκεῖθεν τήν τε εὐθύτητα τοῦ ἤθους καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς ἀντιλήψεως τοῦ κ. κριτοῦ. Ἐνῷ ἐκεῖ λέγεται (σελ. 81) ὅτι «οἱ κύνες εἶνε πολλῶν εἰδῶν»· ἐνῷ ἐκεῖ λέγεται (σελ. 82) ὅτι «εἰς κἀνὲν ἄλλο γένος τῶν ζώων δὲν παρατηρεῖται τόση ποικιλία εἰς τὸ κρανίον καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὸν χαρακτῆρα, ὅση εἰς τὸ γένος τῶν κυνῶν»· ἐνῷ ἐκεῖ λέγεται (σελ. 90) ὅτι «ἕνεκα τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων προτερημάτων αὐτῶν εἶνε τὰ διάφορα εἴδη τῶν κυνῶν κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα εἰς τοὺς ἀνθρώπους· τινὲς φυλάττουσι τὰς οἰκίας καὶ τὰ κτήματα τῶν ἀνθρώπων, ἄλλοι ἀκολουθοῦσι καὶ φυλάττουσι τὰ πρόβατα καὶ τὰς ἀγέλας τῶν βοῶν.. ἄλλοι βοηθοῦσι τὰ μέγιστα τοὺς κυνηγοὺς εἰς τὴν θήραν τῶν ἀγρίων θηρίων, τῶν λύκων, τῶν ἄρκτων, τῶν κάπρων, τῶν πανθήρων, τῶν ταύρων καὶ τῶν λεόντων», ἐν τούτοις ὁ κ. κριτὴς οὐδὲν τούτων λαμβάνει ὑπ' ὄψιν, ἀλλ' ἐκσπῶν μίαν πρότασιν ἐκ τοῦ ὅλου, μεθ' οὗ συνέχεται, καὶ σημειόνων αὐτὴν οὕτω ἀπομεμονωμένην ἐπάγεται εἶτα τὴν παρατήρησιν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως ἐμφανίσῃ τὸ ὅλον ὡς ἀμαρτωλόν, μὴ αἰσθανόμενος ὅτι οὕτω καταφωρᾶται ἅμα μὲν ὡς κακομήχανος, ἅμα δὲ ὡς παχύνους. Ἐν τῷ χωρίῳ, ἐξ οὗ ἐξεσπάσθη ἡ ὡς ἁμαρτωλὴ στιγματιζομένη αὕτη πρότασις, γίνεται λόγος καθόλου περὶ τοῦ γένους τῶν κυνῶν καὶ οὐχὶ εἰδικῶς περὶ τῶν ποικίλων ἰδιοτήτων ἑκάστου τῶν ποικίλων εἰδῶν αὐτῶν, ὅπως πᾶς νήφων ἐξ ἁπλῆς ἀναγνώσεως δύναται νὰ κατίδῃ. Ἐκεῖ (σελ. 82. 83) λέγεται: «ὁ κύων ἐν γένει εἶνε ζῶον ὡραῖον.. ὁ κύων συνήθως ζῇ δεκατέσσαρα ἔτη.. ἐκπλήσσεται καὶ τρομάζει εὔκολα.. καταδιώκει ἰδίως τὴν γάταν καὶ τὸν ἐχῖνον, μάχεται εὐχαρίστως πρὸς τὸν θῶα καὶ τὸν λύκον.. εἶνε ἰσχυρὸς.. τρέχει ταχέως.. σκάπτει καλῶς» κτλ. κτλ. Ὅταν δὲ οὕτω καθολικῶς ἐκτίθενται τὰ πράγματα, εἶνε λογικῶς ἐσφαλμένον νὰ ὑπολάβῃ τις ὅτι πάντα τὰ εἴδη τοῦ ποικιλωτάτου τούτου γένους τῶν ζώων ἔχουσιν ἀκριβῶς πάσας τὰς δυνάμεις, τὰς ἕξεις, τὰ ἤθη καὶ τὰς ἰδιότητας ταύτας. Εἶνε λογικῶς ἐσφαλμένον δηλ. νὰ ὑπολάβῃ τις ὅτι καὶ οἱ Μολοσσοὶ καὶ οἱ Ἰνδικοὶ καὶ οἱ Bul-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

dogg κύνες ἐκπλήσσονται καὶ τρομάζουσιν εὐκόλως, ὅτι καὶ τὰ Μελιταῖα κυνίδια μάχονται εὐχαρίστως πρὸς τὸν λύκον, ὅτι καὶ οἱ Moops κύνες εἶνε ζῶα ὡραῖα, ὅτι καὶ τὰ Βολωνικὰ κυνάρια εἶνε ἰσχυρὰ καὶ τρέχουσι ταχέως. Τὸ δὲ λέγειν ὅτι «μάχονται πρὸς τοὺς λύκους ἐκ πάντων τῶν κυνῶν οἱ Μολοσσοὶ μόνον καὶ τούτων οὐχὶ πάντες» εἶνε θρασύτης, ἐξ ἀμαθείας προκύπτουσα. Ὄχι μόνον οἱ Μολοσσοί, ἀλλὰ καὶ αἱ Λάκαιναι καὶ αἱ Ἰνδικαὶ καὶ αἱ Κρητικαὶ καὶ αἱ Λοκρίδες κύνες καὶ οἱ Neufundländer (C. terrae novae) καὶ οἱ Schottische Vindhunde (C. hibernicus) καὶ οἱ παντοδαποὶ Dogge καὶ ἰδίως ὁ Ulme Dogge (C. anglicus), ὁ Κορσικανὸς Dogge, ὁ Buldogg (C. gladiator), ὁ Tibeldogge (C. Tibetanus) μάχονται ὄχι μόνον πρὸς τοὺς λύκους, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τούτων καὶ πρὸς θηρία πολὺ τοῦ λύκου ἀλκιμώτερα, πρὸς κάπρους καὶ πάνθηρας καὶ ἄρκτους καὶ ταύρους καὶ τίγρεις καὶ λέοντας 1).

Σελ. 207 «Ἑκατόγχειρ Βύην γρ. Γύην. Αὐτ. «Ἑκατὸν χεῖρας ῥωμαλεωτάτας.. κρεμαμένας ἀπὸ τῶν ὤμων» Ὁ Ἡσίοδος Θεόγ. 150 λέγει ἀΐσσοντο».

Δύο κριτικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τὸ αὐτό, ἰσοϋψεῖς πρὸς τὸ ἀνάστημα τοῦ κ. κριτοῦ!

Ἡ μία ἀναφέρεται εἰς προφανῆ παραδρομὴν γραφέντος Βύην ἀντὶ Γύην. Περὶ τῆς τοιαύτης δὲ κριτικῆς εἶπόν ποτε ὁ μὲν Γαληνός: «Σὺ δὲ σαυτὸν αἰδοῦ μάλιστα, πειθόμενος τῷ φάντι· Πάντων δὲ μάλιστ' αἰσχύνεο σεαυτόν», ὁ δὲ Χαρώνδας αἰτιολογῶν τὸν Γαληνόν: «Τὸ γὰρ ὑπὲρ μικρῶν καὶ μεγάλων ὁμοίως διατείνεσθαι ἄγαν μικροπρεπὲς δοκεῖ ἦμεν καὶ ἀνελεύθερον», ὁ δὲ Λουκιανὸς ἀναζητῶν τὸν λόγον τοῦ οἰκτροῦ τούτου ἠθικοῦ φαινομένου: «Εἰσὶ γάρ τινες.. ὑπὸ ἰδιωτείας καὶ ἀπειροκαλίας καὶ ἀγνοίας τῶν λεκτέων ἢ σιωπητέων τὰ μικρότατα πάνυ λιπαρῶς καὶ φιλοπόνως ἑρμηνεύουσιν» 2).

1) *Ἀριστοτέλης*, Περὶ τὰ ζῶα ἱστοριῶν 608, α, 27. — *Ξενοφῶν*, Κυνηγετικὸς 10, 1. 21. — *Πλούταρχος*, Πότερα τῶν ζώων κτλ. 970 F. — *Αἰλιανός*, περὶ ζώων 4, 19. 5, 24. 8. 1. 12, 46. 16, 31. — *Schuberth*, Allgemeine Thierseelenkunde, Leipzig, 1863, σελ. 301-303. — *Meyers*, Konversations—Lexicon, ἔτος 1876, τόμ. 9, σελ. 149-154.

2) *Γαληνός*, περὶ ψυχῆς παθῶν, κεφ. 5, ἔκδ. Kühn, τόμ. 5, σελ. 26. ἔκδ. Marquardt, Lipsiae 1884, τόμ. 1, σελ. 20. — *Χαρώνδας*, ἀπ. 9, ἔκδ. Mullach, τόμ. 1, σελ. 540. — *Λουκιανός*, Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν 27.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ ἄλλη κριτικὴ παρατήρησις ἀναφέρεται εἰς τὸ «ἀΐσσοντο» τοῦ Ἡσιόδου, ὅπερ ἀποδοθὲν ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ διὰ τοῦ «ἐκρέμαντο» φαίνεται ὅτι ἀπήρεσε τῷ Ἑλληνομαθεῖ ἡμῶν κριτικῷ, μὴ ἀξιώσαντι ἐν τούτοις νὰ εἴπῃ ἡμῖν τί εἶνε τὸ αὐτῷ ἀρεστόν.

Περὶ τῆς τοιαύτης κριτικῆς εἰπόν ποτε ὁ μὲν Δημοσθένης τὸ πασίγνωστον ἤδη καταστὰν ἐκεῖνο· «Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν», ὁ δὲ Πλάτων· «Καὶ τοῦτο πῶς οὐκ ἀμαθία ἐστὶν αὕτη ἡ ἐπονείδιστος, ἡ τοῦ οἴεσθαι εἰδέναι ἃ οὐκ οἶδεν;» 1).

Ὁ Ἡσίοδος λέγει περὶ τῶν Ἑκατογχείρων (Θεογον. 149):

Κόττος τε Βριάρεώς τε Γύης θ', ὑπερήφανα τέκνα.
τῶν ἑκατὸν μὲν χεῖρες ἀπ' ὤμων **ἀΐσσοντο**
ἄπλαστοι, κεφαλαὶ δὲ ἑκάστῳ πεντήκοντα
ἐξ ὤμων ἐπέφυκον ἐπὶ στιβαροῖσι μέλεσσιν.

Ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου ἀναγνωσματαρίῳ ἀπεδόθησαν ταῦτα οὕτω. «Παμμέγιστοι καὶ φοβερώτατοι Ἑκατόγχειρες, Κόττος, Βριάρεως καὶ Γύης. Ἑκατὸν χεῖρας ρωμαλαιοτάτας εἶχεν ἕκαστος ἐξ αὐτῶν **κρεμαμένας** πάσας ἀπὸ τῶν ὤμων καὶ πεντήκοντα κεφαλάς», συνῳδὰ τῷ τε σχολιαστῇ ἑρμηνεύοντι τὸ «ἀΐσσοντο» διὰ τοῦ **ἐκρέμαντο** 2), καὶ τῷ Ἀριστοτέλει φιλοσοφοῦντι περὶ τῶν ἀστείων καὶ εὐδοκιμούντων κατὰ τὴν λέξιν, καὶ ἰδίως περὶ τῶν ποιούντων πρὸ τῶν ὀμμάτων, ὧν ἡ χάρις μεγίστη καὶ ἡ κίνησις καὶ ἐνέργεια καὶ ζωὴ ἀναγκαιοτάτη ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις μάλιστα τῶν μικρῶν παίδων 3).

1) Δημοσθένης, πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1309. — *Πλάτων*, Ἀπολογία Σωκράτους 29 Β.

2) Hans Flach, Glossen und Scholien zur Hesiodischen Theogonie, Leipzig 1876, σελ. 186, σημ. 150: *ἀΐσσοντο*, **ἐκρέμαντο**, ἐκίνηντο Β ὥρμων, ἤγουν ἐφύοντο. Πρβλ. καὶ Ὅμηρ. Ἰλ. Ζ 510: *Ἀμφὶ δὲ χαῖται ὤμοις ἀΐσσοντο* καὶ τὴν μετάφρασιν τοῦ Voss: rings an den Schultern *fliegen*. Ὁ Ameis καὶ ὁ Faesi «*flattern*».

3) Ἀριστοτέλης, Ῥητορικὴ 1410, 6, 27 καὶ ἑξ.: Λέγω δὴ *πρὸ ὀμμάτων* ταῦτα ποιεῖν ὅσα ἐνεργοῦντα σημαίνει, οἷον «τούντεῦθεν οὖν Ἕλληνες ἄξαντες ποσίν», τὸ ἄξαντες ἐνέργεια καὶ μεταφορά... ποιεῖ δὲ καὶ ἐν ταῖς εὐδοκιμούσαις εἰκόσιν ἐπὶ τῶν ἀψύχων ταῦτα «κυρτά, φαληριόωντα· πρὸ μὲν τ' ἄλλ', αὐτὰρ ἐπ' ἄλλα»· *κινούμενα γὰρ καὶ ζῶντα ποιεῖ πάντα*, ἡ δὲ ἐνέργεια μίμησις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Σελ. 209. «Εκάτη, ἡ εὐμενὴς βοηθὸς τῶν τιμίων καὶ ἐργατικῶν ἀνθρώπων» — Ὁ Ἡσίοδος (θεογ. 416-419) λέγει τῶν ἐπικαλουμένων αὐτήν».

Ἐν σελ. 209 τοῦ ἐμοῦ Ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ΄. τάξεως διεξῆλθον ὑπ' ἀριθ. 55 τὴν Θεογονίαν διὰ βραχυτάτων. Περιέλαβον τὰ τοῦ Ἡσιόδου ἐν Θεογονίᾳ 404-926, τὰ εἰς 582 δηλ. στίχους εἰς δύο περίπου χειρογράφους ἡμικλάστους σελίδας, ἀκροθιγῶς, ὅσον ἐπιτρέπεται δι' ὀκταετεῖς καὶ ἐνεαετεῖς Ἑλληνόπαιδας, ἐπιψαύων τὰ τῆς γεννήσεως τῆς Λητοῦς, τῆς Ἑκάτης, τῆς Ἑστίας, τῆς Δήμητρος, τῆς Ἥρας, τοῦ Ἅδου, τοῦ Ποσειδῶνος, τοῦ Διός, τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Ἀπόλλωνος, τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ Ἄρεως, τῆς Ἥβης, τοῦ Ἑρμοῦ, τῶν Ὡρῶν, Εὐνομίας Δίκης καὶ Εἰρήνης· τῶν Χαρίτων, Ἀγλαίας Εὐφροσύνης καὶ Θαλείας· καὶ τῶν Μουσῶν, Κλειοῦς, Εὐτέρπης, Θαλείας, Μελπομένης, Τερψιχόρης, Ἐρατοῦς, Πολυμνίας, Οὐρανίας καὶ Καλλιόπης, ἀπεικονίζων, ὅσον ἐνδέχεται μὲν συντόμως, ἀλλ' οὐδέποτε ἀπὸ τῶν ἐπιστημονικῶς βεβαιωμένων ἀπομακρυνόμενος καὶ οὐδέποτε ἀποστατῶν τοῦ σκοποῦ τῶν τοιούτων ἐκθέσεων καὶ ἀπεικονίσεων. Οὔτε μετάφρασιν οὔτε παράφρασιν ἐπεχείρησα νὰ γράψω. Ποῦ λοιπὸν κεῖται τὸ ἐπίψογον ἐνταῦθα; Παρέλειπον νὰ μεταφράσω τὰς λέξεις «ὅτε πού τις . . κικλήσκει Ἑκάτην», διὰ τοῦτο ἡμάρτησα; Ἀλλὰ παρελείφθη ἡ μετάφρασις δεκάδων καὶ ἑκατοντάδων ἄλλων στίχων, διότι ἔπρεπε νὰ παραλειφθῇ. Καὶ ἐν τούτῳ ἡμάρτησα; Θὰ ἡμάρτανον, ἐὰν ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τῆς ἐν τῷ Σύμπαντι δυνάμεως τῆς Ἑκάτης ἔλεγον διάφορα ἢ ἀντίθετα τῆς πίστεως, ἣν εἶχον πρὸς αὐτὴν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες.

Ἀλλ' οὕτω ὑπέλαβον καὶ οὕτω ἐξέθηκαν τὰ κατ' αὐτὴν καὶ ὁ Bernardy καὶ ὁ Preller. Τούτων οὐδεὶς ἐν τῷ περὶ τῆς Ἑκάτης χαρακτηρισμῷ ἐσημείωσεν ὡς χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τὴν παροχὴν τῆς συνδρομῆς αὐτῆς ἐξαιρετικῶς μόνον εἰς τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτήν 1) — καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — οὐχὶ διαφόρως τῆς περὶ τῆς

1) Bernardy, Grundriss der Griech. Litteratur, 1877, τόμ. 2 α, σελ. 311 περὶ τὸ τέλος: Hekate, der *mächtige Schutz*-und Weltgeist, deren Intelligenz in allen menschlichen Dingen waltet. — *Preller*, Griechische Mythologie, 1878, τόμ. 1, σελ. 256-260 καὶ ἰδίως σελ. 258: Ueberall war Hekate einerseits der Artemis anderseits der Persephone eng verbunden, eine nächtliche Mondgöttin und als solche *Schützin* (Ἑκάτη wie Ἕκατος). . Und in dieser dreifachen Beziehung auf Himmel Erde und Meer schildert sie schon die Hesio-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δυνάμεως καὶ ἐνεργείας αὐτῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἀρχαίου Ἑλλην. κόσμου.

Ἤδη ἐν τῷ Ὁμηρικῷ ὕμνῳ εἰς Δήμητραν ἡ Ἑκάτη φαίνεται παρέχουσα τὴν συνδρομὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Περσεφόνης ἀσχάλλουσαν Δήμητραν ὅλως αὐτόκλητος καὶ δὴ καὶ μετὰ μεγίστης προθυμίας καὶ γλυκυθυμίας:

Ἀλλ' ὅτε δὴ δεκάτη οἱ ἐπήλυθε φαινολὶς Ἠώς,
ἤντετό οἱ Ἑκάτη, σέλας ἐν χείρεσσιν ἔχουσα,
καὶ ῥά οἱ ἀγγελλέουσα ἔπος φάτο φώνησέν τε·
Πότνια Δημήτηρ, ὡρηφόρε, ἀγλαόδωρε,
τίς θεῶν οὐρανίων ἠέ θνητῶν ἀνθρώπων
ἥρπασε Περσεφόνην, καὶ σὸν φίλον ἤκαχε θυμόν;
φωνῆς γὰρ ἤκουσ', ἀτὰρ οὐκ ἴδον ὀφθαλμοῖσιν,
ὅστις ἔην· σοὶ δὲ ὦκα λέγω νημερτέα πάντα 1).

Πλὴν δὲ τούτου, ὅταν τις μετὰ προσοχῆς ἐπισκοπήσῃ τό τε περὶ τῆς Ἑκάτης Ἡσιόδειον χωρίον ὅλον (Θεογον. 411 - 452) καὶ τὸ εἰς τὸν στίχον 416 σωζόμενον ἀρχαῖον σχόλιον 2) καὶ τὴν ἐν τῷ μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ (319, 45) παρατήρησιν «Ἑκάτη.. ἡ εἰς ἕκαστα παραλαμβανομένη καὶ πανταχοῦ βοηθοῦσα» καὶ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν σημασίαν τοῦ Ἡσιοδείου χωρίου (στίχ. 429) «ᾧ δ' ἐθέλει, μεγάλως παραγίγνεται ἠδ' ὀνίνησι», πάραυτα πείθεται ὅτι ὅ τε Bernardy καὶ ὁ Preller ἔχουσι δίκαιον ἐκθέσαντες τὰ κατὰ τὴν Ἑκάτην, ὡς ἐξέθηκαν αὐτά, καὶ ὅτι τὰ παρ' ἐμοῦ περὶ αὐτῆς ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων γραφέντα — ἡ Ἑκάτη εἶνε ἡ εὐμενὴς βοηθὸς τῶν τιμίων καὶ ἐργατικῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι μόνον τῶν ἐπικαλουμένων αὐτήν, — ὀρθῶς καὶ πρεπόντως ἐγράφησαν.

---

dische Theogonie, als überall mächtig, und sehr geehrt, *dabei für das menschliche Leben sehr nützlich, im Handel und Wandel, auf dem Meere, im Kriege, auch auf Rossezucht Jagd und Viezucht, endlich für Geburtshülfe und Kinderzucht.*

1) Ὕμνοι Ὀμηρικοί, 5, εἰς Δήμητραν, στίχ. 51.

2) Flach, Glossen und Scholien zur Hesiodischen Theogonie, Leipzig 1876, σελ. 253: Ἐπαινεῖ τὴν Ἑκάτην Ἡσίοδος, ὡς Βοιωτός· ἐκεῖ γὰρ τιμᾶται ἡ Ἑκάτη. οὕτω δὲ λέγεται *διὰ τὸ ἑκάστου προνοεῖσθαι* (καὶ γὰρ τῶν ἐν γῇ καὶ ἐν θαλάσσῃ πάντων ἔχει τὴν πρόνοιαν).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Σελ. 216 «Φρίττει (τὸ Χάος) ἐκ τοῦ δεινοῦ πατάγου τῶν μαχομένων καὶ νομίζει ὅτι ἦλθεν ἡ τελευταία του ὥρα. Νομίζει ὅτι ὁ οὐρανὸς ἔπεσεν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἡ γῆ κρημνίζεται κατ' ἐπάνω του». Ἄλλως καὶ ποιητικώτερον ἔχουσι τὰ τοῦ Ἡσιόδου (θεογον. 700-704)».

Συκοφαντεῖ, ψεύδεται καὶ μαίνεται ἢ τοὐλάχιστον παροινεῖ ἐνταῦθα ὁ χαριέστατος κριτὴς ἡμῶν.

Συκοφαντεῖ, διότι αἰτιᾶται ταῦτα χωρὶς νὰ ἐξελέγξῃ αὐτά. Κατὰ δὲ τὸν Δημοσθένην, ὡς πολλάκις εἴδομεν, «τοῦτό ἐστιν ὁ συκοφάντης, αἰτιάσασθαι μὲν πάντα, ἐξελέγξαι δὲ μηδέν» 1).

Ψεύδεται λέγων ὅτι ἄλλως ἔχουσι τὰ τοῦ Ἡσιόδου.

Ἀπόδειξις δέ· Τὰ τοῦ Ἡσιόδου ἔχουσιν οὕτως·

Ἀμφὶ δὲ γαῖα φερέσβιος ἐσμαράγιζεν
καιομένη, λάκε δ' ἀμφὶ πυρὶ μεγάλ' ἄσπετος ὕλη·
ἔζεε δὲ χθὼν πᾶσα καὶ Ὠκεανοῖο ῥέεθρα,
πόντος τ' ἀτρύγετος· τοὺς δ' ἄμφεπε θερμὸς ἀϋτμὴ
Τιτῆνας χθονίους, φλὸξ δ' ἠέρα δῖαν ἵκανεν
ἄσπετος, ὄσσε δ' ἄμερδε καὶ ἰφθίμων περ' ἐόντων
αὐγὴ μαρμαίρουσα κεραυνοῦ τε στεροπῆς τε.
καῦμα δὲ θεσπέσιον κάτεχεν Χάος· εἴσατο δ' ἄντα
ὀφθαλμοῖσιν ἰδεῖν ἠδ' οὖασιν ὄσσαν ἀκοῦσαι
αὖτως, ὡς ὅτε Γαῖα καὶ Οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν
πίλναιθ'. οἷος γάρ κε μέγιστος δοῦπος ὀρώρει
τῆς μὲν ἐρειπομένης, τοῦ δ' ὑψόθεν ἐξεριπόντος,
τόσος δοῦπος ἔγεντο θεῶν ἔριδι ξυνιόντων» 2).

Ἀπεδόθησαν δὲ ταῦτα εἰς ἀναγνωστικὸν βιβλίον παίδων δεκαετῶν οὕτως· «Ἡ γῆ βοᾷ καὶ ἀναστενάζει. Καίεται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Τὰ δάση φλέγονται. Τὰ ῥεῖθρα τῶν ποταμῶν καὶ τὰ ὕδατα τῶν θαλασσῶν ζέουσιν. Αἱ φλόγες φθάνουσι μέχρι τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τὸ καῦμα καταλαμβάνει καὶ τὸ γηραιὸν Χάος. Φρίττει ἐκ τοῦ δεινοῦ πατάγου τῶν μαχομένων καὶ νομίζει ὅτι ἦλθεν ἡ τελευταία του ὥρα. Νομίζει ὅτι ὁ Οὐρανὸς ἔπεσεν εἰς τὴν Γῆν καὶ ἡ Γῆ κρημνίζεται κατ' ἐπάνω του. Τόση μεγάλη ἦτο ἡ βοὴ καὶ ὁ θόρυβος. Οἱ Τιτᾶνες ἀπὸ τὴν

1) Δημοσθένης, πρὸς Εὐβουλίδην 34, σελ. 1309.
2) Ἡσίοδος, Θεογονία 693, ἔκδ. Flach.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λάμψιν τῶν ἀστραπῶν καὶ τῶν κεραυνῶν, οἱ ὁποῖοι φλογίζουσιν ὅλον τὸ στερέωμα καὶ ἀπὸ τὰς φλόγας καὶ τὸν καπνὸν τοῦ καιομένου κόσμου ἐθαμβώθησαν».

Ἐρωτῶ νῦν πάντας τοὺς ἔχοντας γνῶσίν τινα τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων· Εἶνε ταῦτα, τὰ ἐν τῷ ἀναγνωσματαρίῳ, «ἄλλως ἐκτεθειμένα» ἢ ἐν τῇ Θεογονίᾳ τοῦ Ἡσιόδου; Εἶνε ὀλιγώτερον «πρὸ τῶν ὀμμάτων» δεκαετῶν παίδων ἡ ἑρμηνεία αὕτη τῶν Ἡσιοδείων τούτων νοημάτων τῆς μέχρις ἡμῶν περισωθείσης ἀρχαίας ῥητορικῆς παραφράσεως τούτων· «Καῦμα κάτεχεν χάος, καὶ ἔδοξε τοῖς ὁρῶσι τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ καὶ τοῖς ἀκούουσιν, ὡς ὁπότε τῇ γῇ ἐμίσγετο ὁ οὐρανός· τοῖος δοῦπος ὁρώρει τῆς γῆς ἐρριμμένης, τοῦ δ' οὐρανοῦ ἐπικειμένου;» 1) Ἐρωτῶ πάντας τοὺς νήφοντας καὶ δυναμένους ὀπωσοῦν νὰ λογικεύωνται· Εἶνε τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία παλαιαὶ ἐξηγήσεις; Εἶνε τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία ὑπόχρεα κατὰ λέξιν νὰ ἀνταποδίδωσι τὰ τῶν κλασικῶν νοήματα; Ἐρωτῶ ἐπὶ πλέον τοὺς διδασκάλους, τοὺς διδάσκοντας τοὺς τρυφεροὺς Ἑλληνόπαιδας· Ἔχουσι πλειοτέραν ἠθοποιὸν καὶ ἀνδροποιὸν δύναμιν, παιδεύουσι πλειότερον τὰς εὐπλάστους ψυχὰς τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων τὰ μικροκομψεύματα τῶν Ρώσσων χωρικῶν καὶ ὁ εὐτελὴς καὶ ψυχρὸς καὶ ὑδαρὴς καὶ ἥκιστα ἰδιωτικῆς φλυαρίας ἀπέχων χαρακτὴρ τῶν ταπεινῶν τὴν λέξιν καὶ βάρβαρον τὴν φωνὴν αὐχμηρῶν ἐκείνων καὶ ἀηδῶν διηγηματίων τοῦ βραβευθέντος Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Α. Κουρτίδου, «ὁ τυφλὸς ἵππος — ὁ ἀξιωματικὸς Καλόκαρδος — ὁ πάππος καὶ ὁ ἔγγονος — ὁ ἰατρευθείς, ἄρρωστος — ὁ Φοίνιξ» καὶ τὰ τοιαῦτα· ἐρωτῶ, λέγω, τοὺς διδασκάλους· Παιδεύουσι πλειότερον τὰς εὐπλάστους ψυχὰς τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων τὰ ἕωλα ταῦτα ἀποβράσματα ἀμούσων τινῶν καὶ κάπηλον τὸ φρόνημα ἐχόντων Γάλλων καὶ Γερμανῶν λογομαγείρων τῶν ἁπλοϊκῶς καὶ γενναίως καὶ μετὰ σεμνότητος αὐστηρᾶς καὶ καλλιρρημοσύνης κεχαρισμένης εἰρημένων ὑψηλῶν τούτων ῥημάτων ἀνδρὸς Ἕλληνος καὶ ποιητοῦ μουσοφιλήτου;

Μαίνεται ἢ τοὐλάχιστον παροινεῖ ὁ ἡμέτερος κριτής, διότι μόνον ἐκ μανίας παραληρῶν τις ἢ ἐν ἐσχάτῃ κραιπάλῃ διατελῶν δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ κοινοῦ ἀναγνωσματαριογράφου ποιητικότατα ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ἴσην πρὸς τὴν ποιητικότητα ποιητοῦ, οἷος ὁ Ἡ-

1) Flach, Glossen und Scholien zur Hesiodischen Theogonie, Leipzig, 1876, σελ. 136. Πρβλ. αὐτόθ. καὶ σελ. 273.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σίοδος καὶ μόνον ἐκ βεβακχευμένης φρενὸς ἢ ἐκ μαινομένης γλώσσης δύνανται νὰ ἀκουσθῶσι τὰ τοῦ χαρίεντος κριτοῦ ἡμῶν «Ποιητικώτερον ἔχουσι τὰ τοῦ Ἡσιόδου».

«Σελ. 230. «Περὶ τὰ σπήλαια περιπλέκονται ἀνθηρόταται περιπλοκάδες, καταφορτωμέναι ἀπὸ σταφυλάς». Ὁ Ὅμηρος (Ὀδ. Ε 69) λέγει ἠμερὶς = ἄμπελος».

«Καὶ τὰ μὲν ἄλλα οὐχ ὁρᾷς ὅσα τῆς ποιήσεως καλά, σκινδαλάμους δὲ καὶ ἀκάνθας τινὰς ἐκλέγεις καὶ λαβὰς τῇ συκοφαντίᾳ ζητεῖς», εἶπέ ποτε ὁ Λουκιανὸς περὶ τοιαύτης κριτικῆς 1), ἀπορριπτούσης ὁλόκληρον τὸν χαριέστατον μῦθον τῶν Νυμφῶν μετὰ τῶν ἐπεράστων σπηλαίων αὐτῶν, διότι ἡ ἠμερὶς δὲν μεταφράσθη «ἄμπελος». Ὁ φιληδὼν εἰς «τὰ Μεσολογγίτικα αὐγοτάραχα καὶ τὲς μοῦχλες καὶ τὰς κοπρισμένας κλίνας τῶν μεταξοσκωλήκων» εἶνε πολὺ φυσικὸν νὰ αἰσθάνηται ἀποστροφὴν πρὸς τὸν χαριέστατον μῦθον τῶν Νυμφῶν καὶ τὰ ἐπέραστα σπήλαια αὐτῶν καὶ νὰ καταπτύῃ αὐτὰ λέγων τὰ ἀπόμουσα ταῦτα· «ἠμερὶς = ἄμπελος»· Ἑτέρα γὰρ ἵππου ἡδονὴ καὶ κυνὸς καὶ ἀνθρώπου, καθάπερ Ἡράκλειτός φησιν ὄνον σύρματ' ἂν ἑλέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν· ἥδιον γὰρ χρυσοῦ τροφὴ ὄνοις 2).

Πρὸς τιμὴν τῆς στοιχειωδεστάτης ἀνθρωπίνης καλαισθησίας μόνον ὁ ἡμέτερος αὐχμηρὸς γραμματοδιδασκαλίδης εὑρέθη ἀναίσθητος πρὸς τὰ κάλλη τῶν ἐξοχωτάτων τούτων προϊόντων τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος, πρὸς τὰ κάλλη τοῦ μύθου τῶν Νυμφῶν καὶ πρὸς τὴν ἐρασμιότητα τοῦ σπηλαίου τῆς Καλυψοῦς!

Πάντες οἱ ἀσχοληθέντες περὶ τὰ τοιαῦτα ἀπεθαύμασαν τὴν ἔξοχον ποιητικὴν καλλονὴν τῶν δημιουργημάτων τούτων τῆς Ἑλληνικῆς φαντασίας. Ἕνθους ἀναφωνεῖ ὁ πολὺς Γλάδστων· «Πρώτη καὶ ἰσχυροτάτη παρ' Ὁμήρῳ εἶνε ἡ ἀντίληψις τῆς καλλονῆς ὡς τινος διαυγεστάτης καὶ θαυμασίας συγγενοῦς τῆς θεότητος οὐσίας, κατερχομένης μὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀπαύστως δὲ καὶ ἐλευθέρως ὁρμώσης, ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὸν τόπον, ἐξ οὗ ἀφωρμήθη. Τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων τὰ μὲν

1) Λουκιανός, Διάλεξις πρὸς Ἡσίοδον 5.
2) Ἡράκλειτος, ἀποσπ. 85, ἔκδ. Mullach τόμ. 1, σελ. 327.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔχοντα ζωὴν ἀπεθεώθησαν, τὰ δὲ μὴ ἔχοντα ζωὴν ἐζωοποιήθησαν. Ἐκεῖ, ἔνθα ἡμεῖς σχήματα καὶ μορφὰς ζητοῦμεν, ὁ Ὅμηρος ζητεῖ ζωήν» 1). Ἔνθους ἀναφωνεῖ ὁ Lehrs· «Ἡ ἔννοια τῆς παγκάλου τάξεως καὶ τῆς ἁρμονίας τοῦ κόσμου διήκει ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας. Ἡ Ἑλληνικὴ θρησκεία εἶνε ἠθικὴ θρησκεία. Ἡ φύσις εἶνε ἔμψυχος, εἶνε θεῖόν τι. Τὸ ἐν αὐτῇ διῆκον πνεῦμα εἶνε συγγενὲς πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ ἐν τῇ συνειδήσει τῆς συγγενείας ταύτης ὀνειροπολεῖ ἐν αὐτῇ τὸ ἄπειρον . . εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ ἄντρα καὶ τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰ κύματα οὐδόλως διέβλεπε τὴν ὕλην ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην. Αὕτη οὐδαμῶς ἐνδιέφερεν αὐτόν. Ἡ ὕλη ἦτο δι' αὐτὸν ἀνύπαρκτόν τι. Τὴν ψυχὴν αὐτοῦ συνεκίνει ἡ χάρις, ἡ διαύγεια καὶ τὸ ἀεικίνητον τῶν πηγῶν, ἡ εὐτονία τῆς δυνάμεως τῶν ῥεόντων ῥείθρων τῶν ποταμῶν, ἡ σεμνὴ καὶ ἤρεμος σκιὰ τῶν δασῶν, τὸ ἔνδροσον τῶν λειμώνων, τὸ ποικιλόχρουν τῆς ἀχανοῦς θαλάσσης . . Ταῦτα ἐφαντάζετο ὁ Ἕλλην ὡς ποικίλας τῶν θεῶν μορφάς, τῶν θεῶν, οἵτινες εὐχαρίστως παρέμενον ἐν τῇ φύσει . . διὸ καὶ ὅταν ἤθελε νὰ περιγράψῃ ἢ νὰ ἀπεικονίσῃ αὐτήν, ἐνεφανίζοντο εἰς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ αἱ μορφαὶ αὗται ὡς μέσα περιγραφῆς . . ταῦτα ἐφαντάζετο ὡς ἐκφάνσεις τῆς θεότητος, ὡς ἀποτελέσματα θεοῦ τινος, εἰς τὴν φύσιν τοῦ ὁποίου ἔκειτο νὰ ἐκφαίνῃ τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ οὕτως. Πρὸς ἀναίρεσιν τῆς γνώμης τῶν διισχυριζομένων ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἦσαν εὐπαθεῖς πρὸς τὸ ἐν τῇ φύσει καλὸν οὐδεμία ἀνάγκη πολλῶν λόγων. Ἀρκεῖ τις νὰ προβάλῃ εἰς αὐτοὺς τὸν μῦθον τῶν Νυμφῶν· διότι τί ἄλλο εἶνε ὁ μῦθος οὗτος ἢ ἔκφανσις θρησκευτικὴ βαθυτάτης εὐπαθείας πρὸς τὴν φύσιν; Τί ἄλλο ἢ ἁπλῆ μετάφρασις τῆς βαθυτάτης πρὸς τὸ ἐν τῇ φύσει καλὸν εὐπαθείας εἰς πλαστικὴν ἔκφανσιν; Τί ἄλλο ἢ ἡ πλαστικῶς ἐξαντικειμενωθεῖσα ἐνδόμυχος εὐπάθεια τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν φύσιν; Ἐάν τινες δὲν ἐννοοῦσιν αὐτό, τοῦτο εἶνε ἀπόδειξις πόσον νεκρὸν κατάκειται εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῶν ἐκεῖνο, ὅπερ ἡμεῖς μυθολογίαν καλοῦμεν» 2).

Περὶ δὲ τοῦ ἄντρου τῆς Καλυψοῦς τί φρονοῦσιν οἱ ἄνθρωποι; Αὐτὸς ὁ Ὅμηρος λέγει περὶ αὐτοῦ·

1) W. E. Glastones Homerische Studien frei bearbeitet v. Dr. Albert Schuster, Leipzig, 1863, σελ. 445.

2) Lehrs, Populäre Aufsätze aus dem Alterthum, ἔκδ. 2, Leipzig, 1875, σελ. 138-139. 112. 131-132. 137. 111.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἔνθα κ' ἔπειτα καὶ ἀθάνατός περ ἐπελθὼν
θηήσαιτο ἰδὼν καὶ τερφθείη φρεσὶν ἧσιν 1).

Τοῦτο τὸ Ὁμηρικὸν ἄντρον ἐνδάλλετο εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ Πλάτωνος, ὅταν ἔγραφε ἐν τῷ Φαίδρῳ αὐτοῦ τὰ ἐξόχως θαυμάσια ταῦτα· «Νὴ τὴν Ἥραν, καλή γε ἡ καταγωγή. ἥ τε γὰρ πλάτανος αὖτη μάλ' ἀμφιλαφής τε καὶ ὑψηλή, τοῦ τε ἄγνου τὸ ὕψος καὶ τὸ σύσκιον πάγκαλον, καὶ ὡς ἀκμὴν ἔχει τῆς ἄνθης, ὡς ἂν εὐωδέστατον παρέχοι τὸν τόπον· ἥ τε αὖ πηγὴ χαριεστάτη ὑπὸ τῆς πλατάνου ῥεῖ μάλα ψυχροῦ ὕδατος, ὥστε γε τῷ ποδὶ τεκμήρασθαι· Νυμφῶν τέ τινων καὶ Ἀχελώου ἱερὸν ἀπὸ τῶν κορῶν τε καὶ ἀγαλμάτων ἔοικεν εἶναι. εἰ δ' αὖ βούλει, τὸ εὔπνουν τοῦ τόπου ὡς ἀγαπητὸν καὶ σφόδρα ἡδύ· θερινόν τε καὶ λιγυρὸν ὑπηχεῖ τῷ τῶν τεττίγων χορῷ. πάντων δὲ κομψότατον τὸ τῆς πόας, ὅτι ἐν ἠρέμα προσάντει ἱκανὴ πέφυκε τα-κλινέντι τὴν κεφαλὴν παγκάλως ἔχειν. ὥστε ἄριστά σοι ἐξενάγηται, ὦ φίλε Φαῖδρε» 2).— Τοῦτο τὸ Ὁμηρικὸν ἄντρον τῆς Καλυψοῦς ἐνέπνευσε τὸν Αἰλιανὸν ἐν τῇ ὡραίᾳ αὐτοῦ περιγραφῇ τῶν Τεμπῶν 3). Τούτου τοῦ ἄντρου τῆς Καλυψοῦς ἡ περιγραφὴ σὺν τοῖς ἄλλοις φέρεται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ὡς ἀνυπέρβλητον καὶ ἀμώμητον παράδειγμα «διηγήσεως τόπου» 4).

Καὶ οὐ μόνον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι μὴ Ἕλληνες σοφοὶ ἀπροκάλυπτον τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν πρὸς τὰ πάγκαλα ταῦτα δημιουργήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐκφράζουσιν.

«Ἡ Ὀδύσσεια», λέγει ὁ Woermann, «ὡς πρὸς τὰς γραφικωτάτας περιγραφὰς τοποθεσιῶν εἶνε πολὺ πλουσιωτέρα τῆς Ἰλιάδος.

1) Ὅμηρος, Ὀδύσσ. ε 75.

2) *Πλάτων*, Φαῖδρος 230 Β καὶ ἑξ. Πρβλ. καὶ *Πλούταρχον* ἐν Ἐρωτικῷ 749 Α: Ἄφελε τοῦ λόγου τὸ νῦν ἔχον ἐποποιῶν τε λειμῶνας καὶ σκιὰς καὶ ἅμα κιττοῦ τε καὶ σμιλάκων διαδρομὰς καὶ ὅσ' ἄλλα τοιούτων τόπων ἐπιλαβόμενοι γλίχονται τὸν Πλάτωνος Ἰλισσὸν καὶ τὸν ἄγνον ἐκεῖνον καὶ τὴν ἠρέμα προσάντη πόαν πεφυκυῖαν προθυμότερον ἢ κάλλιον ἐπιγράφεσθαι.

3) Αἰλιανός, Ποικίλη ἱστορία, βιβλ. 3, κεφ. 1.

4) Πλούταρχος, περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὁμήρου, κεφ. 76: «Τόπου δ' ἔστι παρ' αὐτῷ διήγησις, ὁποῖα περὶ τῆς νήσου τῆς γειτνιώσης τῇ τῶν Κυκλώπων λέγει, ἐν οἷς τὸ εἶδος τοῦ τόπου διαγράφει καὶ τὸ πηλίκον καὶ τὸ ποιὸν αὐτοῦ καὶ τὰ ἐν αὐτῷ καὶ τὰ παρ' αὐτῷ· καὶ περὶ τῶν παρακειμένων τῷ ἄντρῳ τῆς Καλυψοῦς «ὕλη δὲ σπέος ἀμφιπεφύκει τηλεθόωσα, | κληθρη τ' αἴγειρός τε καὶ εὐώδης κυπάρισσος» καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ μυρία ἄλλα τοιαῦτα».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δυνάμεθα δὲ θαρρούντως νὰ εἴπωμεν ὅτι αὕτη ὡς πρὸς τοῦτο μόνον ὀλίγων νεωτέρων ἐπῶν ὑπολείπεται. Τοῦ ἄντρου δὲ τῆς Καλυψοῦς, τῶν κήπων τοῦ Ἀλκινόου καὶ τῆς Γῆς τῶν Κυκλώπων ἡ περιγραφὴ εἶνε καλλιπρεπεστάτη» 1). — «Τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς εἶνε τὸ ὑπόδειγμα ὡραίου φυσικοῦ ἄλσους», λέγει ὁ Friedreich 2). — «Οὐδὲν τῶν καλλωπισμάτων τῶν ἀπαιτουμένων, ὅπως καταστα θῇ ἔνδροσός τις καὶ σκιερὸς τόπος ἐξόχως ἐρατεινός, λείπει ἐκ τοῦ ἄντρου τούτου τῆς Καλυψοῦς, ὅπερ ἐχρησίμευσεν διὰ παντὸς τοῦ χρόνου ὡς πρότυπον ἀπομιμήσεως περιγραφῶν τοιούτων», προσθέτει ὁ Böttiger 3). — «Τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς εἶνε ἀναντιρρήτως τόπος σφόδρα ἐπιτήδειος πρὸς διαμονὴν θεᾶς ἐρωτολήπτου», λέγει ὁ Pazschke 4). — «Τίς δὲν δίδει πολὺ εὐχαρίστως τὰς πλείστας τῶν σφόδρα ἐκτεταμένων περιγραφῶν τῶν νεωτέρων ἀντὶ καὶ ἑνὸς μόνου τοιούτου στίχου τοῦ Ὁμήρου; . . Τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς εἶνε μετ' ἐξόχου ποιητικῆς τέχνης ἐκτεθειμένον, ἡ δὲ ἐξ αὐτῆς εὐχαρίστησις οὐχὶ σμικρά», λέγει ὁ Motz 5) — «Ἀληθῶς καὶ μετὰ διαθέρμου αἰσθήματος εἶνε ἐνεψυχωμένη ἡ ἀντίληψις τῆς ζώσης καὶ τῆς μὴ ζώσης φύσεως. Μετὰ τελείας τέχνης εἶνε αἱ εἰκόνες τῆς φύσεως. Τὸ ἄντρον τῆς Καλυψοῦς εἶνε εἰκὼν φυσικὴ ἐρασμιωτάτη καὶ ἐκ κάλλους ἀποστίλβουσα», λέγει ὁ Bergk 6). — «Ἡ δημιουργικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων τῆς ἀνθηρᾶς ταύτης ἡλικίας τῆς ἀνθρωπότητος», λέγει Ἀλέξανδρος ὁ Humboldt, «παρήγαγεν ἐν τῇ ποιήσει καὶ ἐν ταῖς εἰσαστικαῖς τέχναις ἀνέφικτα καὶ ἀμίμητα ἀριστουργήματα. Αἱ περιγραφαὶ τῶν ὀρέων εἶνε μεγαλοπρεπεῖς. Αἱ εἰκόνες τῶν καταρρύτων καὶ ἐνδρόσων ἀλσῶν ἐρατειναί. Ἔξοχον ποιητικὸν φύσημα διαπνέει πάντα ταῦτα. Ἡ Ὁμηρικὴ περιγραφὴ τοῦ Παρνασσοῦ, τοῦ ἄλσους τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς γῆς τῶν Κυκλώπων, τοῦ ἄντρου τῆς Καλυψοῦς, τῆς τρικυμίας, τῶν

1) Woermann, Ueber den landschaftlichen Natursinn der Griechen und Römer, München, 1871, σελ. 19 καὶ 20.

2) Friedreich, Die Realien In der Iliade und Odyssee, 1856, σελ. 271 καὶ ἑξ.

3) Böttiger, Racemationen der Gardenkunst der alten Griechen, kleine Schriften arch. und antiqu. Inhalts herausg. v. Sillig, τόμ. 3, σελ. 157.

4) Pazschke, Ueber Homerische Naturanschauung, Gymnasialprogramm, Stettin, 1848 1849, σελ. 7.

5) Motz, Ueber die Empfindung der Naturschönheit bei den Alten, 1865, σελ 56, καὶ 63.

6) Bergk, Griechische Litteraturgeschichte, 1872, τόμ. 1, σελ. 782.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κήπων τοῦ Ἀλκινόου, ἡ Πινδαρικὴ περιγραφὴ τοῦ ἔαρος καὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς Αἴτνης, ἡ τοῦ Σοφοκλέους περιγραφὴ τοῦ Κολωνοῦ, ἡ τοῦ Ἡσιόδου περιγραφὴ τοῦ χειμῶνος, εἶνε ἀνέφικτα καὶ ἀμίμητα ἀριστουργήματα, δεικνύοντα πόσον βαθέως ἠσθάνοντο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὰ κάλλη καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς φύσεως».

Ταῦτα λέγει ὁ Ἀλέξανδρος von Humbold περὶ τοῦ Ὁμηρικοῦ τούτου ἄντρου τῆς Καλυψοῦς καὶ τῶν ὁμοίων τούτοις παγκάλων δημιουργημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἑπόμενος μὲν τῷ Ὁμήρῳ καὶ τῷ Πλάτωνι καὶ τῷ Πλουτάρχῳ καὶ τῷ Αἰλιανῷ, ὁμοφωνῶν δὲ πᾶσι τοῖς καθ' ἡμᾶς περὶ τὰ τοιαῦτα σοφοῖς Gladston, Lehrs, Woermann, Friedreich, Böttiger, Pazschke, Motz, Bergk καὶ τοῖς ὁμοταγέσιν αὐτοῖς λογίοις ἀνδράσιν. Ἀλλὰ τί λέγει ὁ ἡμέτερος γραμματοδιδασκαλίδης; «Εἰς τὸν Κεάδαν! Ὁ Ὅμηρος λέγει ἡμερὶς = ἄμπελος»·

κακοὶ γὰρ ἐμπλησθέντες ἢ νομίσματος
ἢ πόλεος ἐμπεσόντες εἰς ἀρχήν τινα
σκιρτῶσιν, ἀδόκητ' εὐτυχησάντων δόμων 1).

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι **ἀναμφηρίστως** «**ἄμπελος**» εἶνε ἡ «ἡβώωσα ἡμερίς, ἡ δ' αὐτοῦ τετάνυστο περὶ σπείους γλαφυροῖο» 2), εἶνε τόσον μέγα «πραγματικὸν σφάλμα» νὰ παρασταθῇ πρὸ τῶν παιδαρίων τὸ σπήλαιον τῆς Καλυψοῦς περιβεβλημένον ὄχι δι' ἀμπέλου, ἀλλὰ διὰ περιπλοκάδος, ὥστε ὅλον τὸ πάγκαλον τοῦτο περὶ τῶν Νυμφῶν διήγημα καὶ μετ' αὐτοῦ ὅλον τὸ βιβλίον νὰ καταδικασθῇ εἰς ἀφανισμόν; «Γελοῖον . . ἀπὸ μικρῶν πραγμάτων οὕτω μεγάλα θηρᾶν . . θαυλλίδι καὶ λύχνῳ τὸν οὐρανὸν ὁμοῦ καὶ τὰ σύμπαντα μεθιστάντας» 3).

Ἀλλὰ εἶνε ἡ Ὁμηρικὴ αὕτη «ἡμερὶς» **ἀναντιλέκτως** ἡ «ἄμπελος» τοῦ κ. κριτοῦ;

Πάντων ἥκιστα!

Ἐν πρώτοις αὐτὸς ὁ Ὅμηρος δὲν ἀγνοεῖ τὴν λέξιν «ἄμπελος». Ἐν Ὀδυσσείᾳ (ι 110) φέρεται «ἄμπελοι, αἵ τε φέρουσιν οἶνον ἐριστάφυλον», ἐν Ἰλιάδι (Β 561. Γ. 184. Ι 294) «ἀμπελόεντα Ἐπί-

1) Εὐριπίδης, Ἐρεχθεύς, ἀποσπ. 364, στίχ. 29, ἔκδ. Nauck, σελ. 374.
2) Ὅμηρος, Ὀδύσ. ε. 68.
3) Πλούταρχος, περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων 410 C.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δαυρον — Φρυγίην ἀμπελόεσσαν — Πήδασον ἀμπελόεσσαν». Ἂν λοιπὸν ἀναντιρρήτως «ἡμερὶς» ἦτο «ἄμπελος», θὰ ἦτο καὶ ἐνταῦθα «ἄμπελος» καὶ οὐχὶ «ἡμερίς».

Ἔπειτα ὁ Εὐστάθιος περὶ τῆς «ἡμερίδος» ταύτης λέγει ὅτι εἶνε εἶδος «λεπτοφλοίου δρυὸς ἧς ὁ καρπὸς σταφυλὴ λέγεται» 1). Ὁ Θεόφραστος ὅτι «ἡμερὶς» εἶνε ἓν τῶν πέντε γενῶν τῆς δρυός 2), ὁ Ἡσύχιος (ἐν λέξ.) ὅτι πολλοὶ «ἡμερίδα λέγουσι τὴν κνίδην, τὴν ἀναδενδράδα, τὴν ἐλαίαν». Οἱ λεξικογράφοι Ἐρρῖκος Στέφανος, Pappe, Passow, Autenrieth, Βυζάντιος, ὅτι «ἡμερὶς» εἶνε ταῦτά τε τὰ ἀνωτέρω πρὸς δὲ καὶ ἡ «vitis satina», «der zahme veredelte Weinstock» «ἥμερον κλῆμα, ἄμπελος ἡ καλλιεργημένη (μάλιστα ἀναδενδράς)», ἡ κληματαριά, ἀκριβῶς δὲ περὶ τοῦ Ὁμηρικοῦ τούτου χωρίου (Ὀδύσ. ε 68) «τετάνυστο περὶ σπείους γλαφυροῖο | ἡμερὶς ἡβώωσα· τεθήλει δὲ σταφυλῇσι» ἐν τῷ θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου φέρεται: Quidam intelligunt vitem sativam, ad differentiam agrestis. In antiquis autem in Il. Ξ Commentariis annotatum Eustath. (p. 994, coll. p. 1524) scribit, ἡμερίδα dici speciem λεπτοφλοίου δρυός, et fructum ejus σταφυλήν contra vero infrugiferas et latifolias δρύας, ap. Pergamenos vocari ἐριφλοίους, sicut tenuifolias et frugiferas nominari ἡμερίδας. Annotat praeterea, ad suam usque memoriam quasdam in Thracia δρύας vocari solitas ἡμερίδας. Plinius Graecum hoc voce retinens, himeridem et ipse inter glandiferas arbores recenset 3).

1) Εὐστάθιος εἰς Ἰλιάδ. Ξ, σελ. 994, coll. σελ. 1524.

2) Θεόφραστος, περὶ φυτῶν ἱστορίας 3, 8, 2 καὶ 6: Δρυὸς δὲ γένη . . οἱ μὲν τέτταρα ποιοῦσιν οἱ δὲ πέντε· διαλλάττουσι δ' ἔνια τοῖς ὀνόμασιν, οἷον τὴν τὰς γλυκείας φέρουσαν οἱ μὲν *ἡμερίδα* καλοῦντες οἱ δ' ἐτυμόδρυν . . ὡς δ' οὖν οἱ περὶ τὴν Ἴδην διαιροῦσι τάδ' ἐστὶ τὰ εἴδη· *ἡμερὶς* αἰγίλωψ πλατύφυλλος φηγὸς ἁλίφλοιος· οἱ δὲ εὐθύφλοιον καλοῦσιν — κηκίδας δὲ πάντα φέρει τὰ γένη, μόνη δὲ εἰς τὰ δέρματα χρησίμην ἡ *ἡμερὶς*· ἡ δὲ τῆς αἰγίλωπος καὶ τῆς πλατυφύλλου τῇ μὲν ὄψει παρομοία τῇ τῆς *ἡμερίδος* πλὴν λειοτέρα, ἀχρεῖος δέ.

3) Ἡ «ἡμερὶς» ἐπὶ τῆς σημασίας «ἥμερον κλῆμα, ἀναδενδράς, der veredelte Weinstock, vitis sativa» φαίνεται ἐναργέστατα μάλιστα εἰς τὸ *ψευδοσιμωνίδειον* ἐπίγραμμα (Bergk, Poet. Lyr. Graec. τόμ. 3, σελ. 511, ἀρ. 183) τοῦτο: **Ἡμερὶς** πανθέλκτειρα, μεθυτρόφε, μῆτερ ὀπώρας | οὔλης ἠ σκολιὸν πλέγμα φύεις ἕλικος, | Τηΐου ἠδήσειας Ἀνακρείοντος ἐπ' ἄκρῃ | στήλῃ καὶ λεπτῷ χώματι τοῦδε τάφου. Θολοῦται δέ πως ἡ σημασία αὕτη εἰς τοὺς Ἀχαρνεῖς *τοῦ Ἀριστοφάνους* (953, ἔκδ. Ribbeck) «Ἐλάσας *ἡμερίδος* ὄρχον ὁ γέρων ὁδὶ» καὶ εἰς τὸν *Μένανδρον* (περὶ ἐπιδεικτικῶν, Rhetores Graec. ἔκδ. Walz, τόμ. 9, σελ. 276. ἔκδ. Spengel τ. 3, σελ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Ὁμηρικὸν χωρίον ἔχει, ὡς εἴδομεν, οὕτως·

Ἡ δ' αὐτοῦ τετάνυστο περὶ σπείους γλαφυροῖο
ἡμερὶς ἡβώωσα, τεθήλει δὲ σταφυλῇσιν.

Καὶ ἐνταῦθα μὲν πρόκειται περὶ τοῦ σπηλαίου τῆς Καλυψοῦς· ἐν δὲ τῷ κατακρινομένῳ Ἀναγνωσματαρίῳ δὲν πρόκειται περὶ τοῦ σπηλαίου τῆς Καλυψοῦς ἁπλῶς. Πρόκειται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς διαίτης τῶν Νυμφῶν. Διὸ καὶ ἐπιγράφεται τὸ κεφάλαιον τοῦτο (ὑπ' ἀρ. 61) «αἱ Νύμφαι (καθ' Ὅμηρον)» καὶ ὄχι «τὸ σπήλαιον τῆς Καλυψοῦς» (Ὅμηρος, Ὀδύσσεια 57-76). — Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι οὐδαμῶς ἤμην ὑπόχρεως νὰ παραφράσω ἀκριβῶς τὸ κείμενον τοῦ σπηλαίου τῆς Καλυψοῦς. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν περὶ τοῦ σπηλαίου τούτου ἁπλῶς καὶ μόνον ἐπρόκειτο, οὐδαμῶς θὰ ἐδίσταζον νὰ ἀποδώσω τὸ χωρίον τοῦτο, ὅπως ἀνταπέδωκα αὐτό: «Τὰ σπήλαια, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχουσι τὰς κατοικίας αὐτῶν αἱ Νύμφαι, εἶνε ἐκλεκτά. Εἶνε πολὺ ὡραῖα καὶ πολὺ δροσερά.. περὶ τὰ σπήλαια περιπλέκονται ἀνθηρόταται περιπλοκάδες, καταφορτωμέναι ἀπὸ σταφυλάς. Πλησίον αὐτῶν κρῆναι μὲ ψυχρὸν καὶ διαυγὲς ὕδωρ ῥέουσιν ἄφθονοι καὶ περὶ αὐτὰς θάλλουσι λειμῶνες ἀνθηροί, πλήρεις ἴων καὶ διαφόρων ἄλλων εὐόσμων καὶ ὡραίων ἀνθέων». Θὰ ἀνταπέδιδον, λέγω, αὐτὰ οὕτω, διότι θὰ ἐσυλλογιζόμην πολλὰ καὶ διάφορα. Θὰ ἐσυλλογιζόμην ὅτι ἀναγνῶσται θὰ εἶνε παιδάρια δεκαετῆ καὶ ὅτι τὸ ἔργον μου δὲν εἶνε τὸ τοῦ μεταφραστοῦ, ἀλλὰ τὸ τοῦ παιδευτοῦ — θὰ ἀνεπόλουν τοὺς λαμπροὺς λόγους τοῦ Λυσίου· «Ἐγὼ δὲ ἥκω οὐ μι-

408: Ἐὰν δὲ θέρος, νῦν μὲν τὰ λήϊα κομᾷ τοῖς ἀστάχυσι καὶ *ἡμερίδες* τοῖς *βότρυσι* καὶ τοῖς ὡραίοις. *Ἰουλιανὸς* ὁ αὐτοκράτωρ (πρὸς Ἡράκλειτον τὸν κυνικόν, λόγ. 7, σελ. 221 B) ἐξηγεῖ καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν οὕτω ἐκλήθη ἡ *ἡμερὶς* λέγων: Ἐπεὶ δὲ ἐδέδοκτο τῷ Διὶ κοινῇ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐνδοῦναι ἀρχὴν καταστάσεως ἑτέρας καὶ μεταβάλλειν αὐτοὺς ἐκ τοῦ νομαδικοῦ βίου πρὸς τὸν **ἡμερώτερον**, ἐξ Ἰνδῶν ὁ Διόνυσος αὖτοπτος ἐφαίνετο δαίμων, ἐπιφοιτῶν τὰς πόλεις.. καὶ διδοὺς ἀνθρώποις κοινῇ μὲν ἅπασι σύμβολον τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ τὸ τῆς *ἡμερίδος φυτόν*, ὑφ' οὗ μοι δοκοῦσιν, *ἐξημερωθέντων αὐτοῖς τῶν περὶ τὸν βίον Ἑλλήνες τῆς ἐπωνυμίας αὐτὸ ταύτης ἀξιῶσαι*. — Παρὰ *Πλουτάρχῳ* (Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν σελ. 15 F) ἐν τῷ φερομένῳ «Μηδ' ἡμεῖς οὖν τὴν ποιητικὴν *ἡμερίδα* τῶν Μουσῶν ἐκκόπτωμεν μηδ' ἀφανίζωμεν», *ἡμερὶς* ἔχει μεταφορικὴν σημασίαν, καὶ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν εὐγενῆ τέχνην τῆς ποιήσεως, ἤτις εἰς ἐνθουσιασμὸν καὶ ἔκστασιν ἄγει τοὺς ἐν αὐτῇ παιδευομένους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κρολογησόμενος οὐδὲ περὶ τῶν ὀνομάτων μαχούμενος· ἡγοῦμαι γὰρ ταῦτα ἔργα μὲν εἶναι σοφιστῶν λίαν ἀχρήστων καὶ σφόδρα βίου δεομένων, ἀνδρὸς δὲ ἀγαθοῦ καὶ πολίτου πολλοῦ ἀξίου περὶ τῶν μεγίστων συμβουλεύειν, ὁρῶν οὕτως αἰσχρῶς διακειμένην τὴν Ἑλλάδα» 1) — θὰ ἀνεπόλουν τοὺς φαεινοὺς λόγους τοῦ Ἰουλιανοῦ· «Παιδείαν ὀρθὴν εἶναι νομίζομεν οὐ τὴν ἐν τοῖς ῥήμασι καὶ τῇ γλώττῃ πολιτευομένην εὐρυθμίαν, ἀλλὰ διάθεσιν ὑγιᾶ νοῦν ἐχούσης διανοίας καὶ ἀληθεῖς δόξας ὑπέρ τε ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ἐσθλῶν τε καὶ αἰσχρῶν» 2)— θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τοὺς περὶ τῶν ἀρετῶν τῶν διηγημάτων λόγους Ἀφθονίου τοῦ σοφιστοῦ τούσδε: «Ἀρεταὶ δὲ διηγήματος τέσσαρες, σαφήνεια, συντομία, πιθανότης καὶ ὁ τῶν ὀνομάτων Ἑλληνισμός» 3) — θὰ εἶχον ἐν νῷ τάς τε περὶ σαφηνείας σοφὰς ὁδηγίας τοῦ Θέωνος: «Κατὰ δὲ τὴν λέξιν φυλακτέον τῷ σαφηνίζοντι τὰ ποιητικὰ ὀνόματα λέγειν καὶ πεποιημένα καὶ τροπικὰ καὶ ἀρχαῖα καὶ ξένα καὶ ὁμώνυμα» 4) καὶ τὰς περὶ πιθανότητος τῆς διηγήσεως: «Ὑπέρ γε μὴν πιθανὴν εἶναι τὴν διήγησιν παραληπτέον . . πράγματα ὅσα εἰκότα ἐστὶ καὶ ἀλλήλοις ἀκόλουθα» 5)—θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὸ τοῦ Διοδώρου: «Ἄντρον εὐμέγεθες κιττῷ καὶ σμίλακι συνηρεφές» 6) — θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὰ τοῦ Πλουτάρχου: «Ἄφελε τοῦ λόγου τὸ νῦν ἔχον ἐποποιῶν τε λειμῶνας καὶ σκιὰς καὶ ἅμα κιττοῦ τε καὶ σμιλάκων διαδρομὰς καὶ ὅσα ἄλλα τοιούτων τόπων ἐπιλαβόμενοι γλίχονται τὸν Πλάτωνος Ἰλισσὸν καὶ τὸν ἄγνον ἐκεῖνον καὶ τὴν ἠρέμα προσάντη πόαν πεφυκυῖαν» 7) — θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὰ τοῦ Αἰλιανοῦ: «Κιττὸς μὲν γὰρ πολὺς καὶ εὖ μάλα λάσιος ἑνακμάζει καὶ τέθηλε καὶ δίκην τῶν εὐγενῶν ἀμπέλων κατὰ τῶν ὑψηλῶν δένδρων ἀνέρπει καὶ συμπέφυκεν αὐτοῖς, πολλὴ δὴ σμῖλαξ πρὸς αὐτὸν τὸν πάγον ἀνατρέχει καὶ ἐπισκιάζει τὴν πέτραν καὶ ἐκεῖνα μὲν ὑπολαν-

1) Λυσίας, Ὀλυμπιακός, λόγ. 33, 3.

2) Ἰουλιανοῦ αὐτοκράτορος ἐπιστολὴ μδ' ἔκδ. Spanh. σελ. 422 A. ἔκδ. Hetlein, Lipsiae, 1874, τόμ. 2, σελ. 544. ἔκδ. Heyl. σελ. 78.

3) Ἀφθόνιος ὁ σοφιστής, Προγυμνάσματα 2, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 61. ἔκδ. Spengel, τόμ. 2, σελ. 22.

4) Θέων, Προγυμνάσματα, Walz, τόμ. 1, σελ. 185. Spengel, τόμ. 2, σελ. 81.

5) Θέων, ἔνθ. ἀνωτ. 4. Walz, τόμ. 1, σελ. 190. Spengel, τόμ. 2, σελ. 84

6) Διόδωρος, βιβλ. 20, κεφ. 41.

7) Πλούταρχος, Ἐρωτικὸς 749 A.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θάνει, ὁρᾶται δὲ τὸ χλοάζον πᾶν καὶ ἔστιν ὀφθαλμῶν πανήγυρις» 1) — θὰ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὸ τοῦ Σοφοκλέους:

Θάλλει δ' οὐρανίας ὑπ' ἄχνας
ὁ καλλίβοτρυς κατ' ἦμαρ ἀεὶ
νάρκισσος, μεγάλαιν θεαῖν
ἀρχαῖον στεφάνωμα 2)

καὶ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸ τοῦ Bergk «ὁ δεξιώτατος ἀφηγητὴς δυνατόν ποτε νὰ παρίδῃ τι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἔστιν ὅτε ἐν πλήρει συνειδήσει ὑποπίπτει εἰς σφάλμα τι» 3), ἀκόμη καὶ ἂν ἤμην βεβαιότατος ὅτι **ἀναντιλέκτως** ἡ «ἡμερὶς = ἄμπελος», θὰ ἀνταπέδιδον ἐν ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ μικρῶν παίδων τὴν λέξιν «ἡμερὶς» ὄχι διὰ τῆς λέξεως «ἄμπελος» οὐδὲ διὰ τῆς λέξεως «κληματαριὰ» οὐδὲ διὰ τῆς λέξεως «ἀναδενδράς» 4), ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς λέξεως «περιπλοκάς», ἐν βαθυτάτῃ ἐπιστημονικῇ πεποιθήσει ὅτι οὐ μόνον οὐδαμῶς θὰ ἡμάρτανον, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον, πολλὰ θὰ κατώρθουν.

Ἐν πρώτοις τὸ κύριον ἔργον τῆς παιδείας, ὅπερ συνίσταται «εἰς τὴν ὑγιᾶ διάθεσιν διανοίας νοῦν ἐχούσης καὶ εἰς τὰς ἀληθεῖς δόξας ὑπέρ τε ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἐσθλῶν τε καὶ αἰσχρῶν», οὐδαμῶς θὰ παρεβλάπτετο. Εἶτα ἡ γοητεία ἡ ἐν τῇ ψυχῇ τῶν παίδων γενομένη ὡς ἐκ τῆς καλλονῆς, ἥτις ἀπαστράπτει ἐκ τῆς ἐρασμιωτάτης ταύτης περιγραφῆς τοῦ παγκάλου τούτου σπηλαίου, οὐδαμῶς θὰ ἐπηρεάζετο, ἂν κισσὸς ἢ σμῖλαξ ἢ εὐγενὴς ἄμπελος περιπλεκόμενα ἀνέτρεχον καὶ ἐπεσκίαζον τὴν πέτραν τοῦ σπηλαίου. Τὸ σπουδαῖον ἦτο αὕτη μὲν νὰ μὴ ἐφαίνετο, νὰ ὁρᾶται δὲ μόνον τὸ χλοάζον. Ἔπειτα ἂν ἐγράφετο ἀντὶ περιπλοκάδες ἡ λέξις κληματαριά, θὰ ἐστερεῖτο ὁ λόγος μιᾶς τῶν ἀναποσπάστων ἀρετῶν αὐτοῦ, «τοῦ τῶν ὀνομάτων Ἑλληνισμοῦ»· ἂν ἐγράφετο «ἀναδενδράς», θὰ παρεβαίνετο εἷς τῶν ὅρων τῆς σαφη-

1) Αἰλιανός, Ποικίλη ἱστορία 3, 1.

2) Σοφοκλῆς, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ 681, ἔκδ. Dindorf.

3) Bergk, Griechische Litteraturgeschichte, 1872, τόμ. 1, σελ. 539: Auch dem geschicktesten Erzähler kann ein Versehen begegnen, zuweilen begeht er mit vollem Bewustsein einen Fehler.

4) Αἰσώπειοι μῦθοι, ἀρ. 33, ἔκδ. Halm: Ἀλώπηξ λιμώττουσα ὡς ἐθεάσατο ἐπί τινος ἀναδενδράδος βότρυας κρεμαμένους κτλ. *Βάβριος*, Μυθίαμβος 19: Βότρυς μελαίνης ἀμπέλου παρ' αἰώρῃ | ἀπεκρέμαντο . .

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νείας, «αἱ λέξεις δὲν πρέπει νὰ εἶνε ἀρχαῖαι καὶ ξέναι»· ἂν ἐγράφετο ἄμπελος, θὰ παρεβαίνετο ἅμα μὲν εἷς τῶν ὅρων τῆς σαφηνείας, «αἱ λέξεις δὲν πρέπει νὰ εἶνε ὁμώνυμοι», ἅμα δὲ καὶ τὰ περὶ πιθανότητος ὡρισμένα· διότι πῶς θὰ ἐνδάλλετο εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ δεκαετοῦς παιδαρίου ἡ εἰκὼν ἑνὸς σπηλαίου, τὸ ὁποῖον περιπλέκεται ἀπὸ ἕνα ἀμπέλι;

Ἡ εἰκὼν προφανῶς θὰ ἦτο ἄστοχος, διότι τὰ πράγματα ταῦτα εἶνε ἥκιστα εἰκότα καὶ ἀλλήλοις ἀκόλουθα, καθόσον οὔτε εἰς τὸν βράχον δύναται νὰ φυῇ τὸ ἀμπέλι, οὔτε καὶ ἂν φυῇ ποτε, τὰ κλήματα αὐτοῦ βραχέα ὄντα, κατὰ τὴν περὶ τῆς ἀμπέλου ἀντίληψιν τῶν μικρῶν παίδων, δύνανται νὰ περιπλέξωσι τὸ σπήλαιον οὕτως, ὥστε αὐτὸ μὲν νὰ μὴ φαίνηται, νὰ φαίνηται δὲ μόνον τὸ χλοάζον. Ἂν δὲ ἐγράφετο ὅτι περὶ τὸ σπήλαιον (γύρω τριγύρω, κοντὰ εἰς τὸ σπήλαιον) ἦτο καὶ μία ἄμπελος, ὡς περίπου πιστεύει ὁ παραφράζων τὰ Ὁμηρικὰ ταῦτα περὶ τοῦ σπηλαίου τῆς Καλυψοῦς Δίων ὁ Χρυσόστομος 1), τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο ὕβρις πρὸς τὸν Ὅμηρον, ὃν σύμπασα ἡ ἀνθρωπότης καὶ δι' ἄλλα μὲν πάμπολλα, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐν τῇ φύσει καλὸν εὐπάθειαν ἀποθαυμάζει. Εἰς τὴν πάγκαλον ἁρμονίαν, ἣν ἀποτελοῦσιν τόποι παραθαλάσσιοι, μακρὰν τῆς τύρβης τῶν ἀνθρώπων, ἔρημοι καὶ ἀθόρυβοι, διαπνεόμενοι ὑπὸ τῆς δροσερᾶς αὔρας τῆς θαλάσσης, δένδρα ὑψηκάρηνα καὶ ἀμφιλαφῆ, πυκνότατα καὶ θαλερώτατα, πτηνὰ πάμπολλα ὡραῖα καὶ μεγαλοπρεπῆ καὶ λαλίστατα, λειμῶνες δροσερώτατοι, πλήρεις εὐωδεστάτων καὶ πολυχρουστάτων ἀνθέων, κρῆναι ἀέναοι καταρδεύουσαι καὶ δροσίζουσαι τὴν μεγαλοπρεπῆ ταύτην καὶ σιγηλὴν φύσιν, τί ζητεῖ καὶ μία ἄμπελος, θάμνος — κατὰ τὴν κοινὴν καὶ παιδικὴν ἀντίληψιν — ὀζώδης καὶ ἄσχημος καὶ ἓν σπήλαιον γυμνόν, εἰς βράχος ξηρός; Πάντως «ἄμπελος» δὲν ἁρμόζει νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ παγκάλῳ ταύτῃ ἁρμονίᾳ καὶ πάντως τὸ σπήλαιον δὲν δύναται νὰ μὴ εἶνε «συνηρεφὲς» ὑπὸ φυτῶν ἐχόντων τὴν δύναμιν νὰ περιπλέκωνται οὕτως, ὥστε νὰ ἀνατρέχωσι καὶ νὰ ἐπισκιάζωσι τὴν πέτραν καὶ νὰ κατακαλύπτωσιν αὐτήν, ὅπως φαίνηται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὅλος ὁ ὄγκος τοῦ σπηλαίου χλοάζων.

Μόνον τοιαύτη εἰκὼν εἶνε ἀνταξία τοῦ Ὁμήρου 2) καὶ μόνον, ὅπως

1) Δίων ὁ Χρυσόστομος, λόγ. 2, 85 καὶ 86: Κύκλῳ δὲ περὶ τὸ σπήλαιον ἄμπελον περιήκουσαν ὡραίαν βότρυσι βριθομένην.

2) Τοιαύτη εἰκὼν τοῦ σπηλαίου τούτου ἀνειδωλοποιεῖται καὶ ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀδιατάρακτος καὶ λαμπρὰ ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων ἀνειδωλοποιηθῇ ἡ ἀνταξία τοῦ Ὁμήρου εἰκὼν αὕτη, ἐγράφη ἡ λέξις «περιπλοκάδες», τηρηθέντων μὲν τοῦ σχήματος καὶ τῶν ἰδιοτήτων τῆς «ἀναδενδράδος» καὶ τοῦ «ἡμέρου κλήματος», ἂν τοῦτο ἀναντιλέκτως σημαίνει ἐνταῦθα ἡ λέξις «ἡμερίς», ἀφεθείσης δ' ἐλευθέρας τῆς φαντασίας τῶν μαθητῶν νὰ πληρώσῃ τὸ σχῆμα καὶ τὰς ἰδιότητας ταύτας εἴτε διὰ τῆς κληματίτιδος 1) εἴτε διὰ τοῦ κισσοῦ 2) εἴτε διὰ τῆς σμίλακος 3) εἴτε διὰ τῆς ἑλξίνης 4) εἴτε διὰ τῆς ἀμπέλου, λευκῆς τε καὶ μελαίνης 5), εἴτε δι' οἱωνδήποτε ἄλλων τούτοις ὁμογενῶν καὶ ὁμοειδῶν φυτῶν, ἅτινα «περιπλέγδην προσερπύζοντα» 6) κοινῶς νῦν ἐν Ἑλλάδι «**περιπλοκάδες**» λέγονται, ὅπως πάντες οἱ ἐν Ἑλλάδι γνωρίζουσι καὶ αὐτοὶ οἱ μὴ Ἕλληνες ἀκόμη δὲν ἀγνοοῦσιν 7).

καθ' ἡμᾶς σοφῶν: Ὁ *Voss* μεταφράζει «Hier auch breitet sich *um das Felsengewölb* ein Weinstock. Ὁ *Ameis*: zur *unmittelbaren Umgebung* der Grotte. Ὁ *Friedreich* (Die Realien in der Iliade und Odyssee, Erlangen, 1856, σελ. 275): Auch Weinstöcke, rankend in üppigen Wuchse und voll Trauben *umgeben das Felsengewölb* — Ἐναργέστατα δὲ πάντων καὶ σαφέστατα ὁ *Böttiker* (Friedreich, ἔνθ. ἀν. σελ. 276): Zur Umschattung und *Verkleidung* kühler Grotten liebte man im Alterthume nebst dem Epheu noch vorzüglich Weinreben, und so stellt auch hierin Homer ein Vorbild auf, welches der Grieche bei allen seinen Grottenanlagen nie aus dem Auge verlor.

1) Διοσκουρίδης, περὶ ὕλης ἰατρικῆς, βιβλίον 4, κεφ. 179: *Κληματῖτις* κλῆμα ἀνίησιν ὑπέρυθρον, λυγῶδες.. περιελίττεται δὲ τοῖς δένδροις, ὡς σμῖλαξ.

2) Διοσκουρίδης, ἔνθ. ἀνωτ. βιβλ. 2, κεφ. 210: *Κισσός*.. λέγεται ὁ μέν τις λευκός, ὁ δὲ μέλας, ὁ δὲ ἕλιξ.

3) Διοσκουρίδης, ἔνθ. ἀνωτ. βιβλ. 4, κεφ. 142: *Σμῖλαξ* λεία.. ὁμοία κισσῷ τὰ φύλλα ἔχει.. ἑλίσσεται περὶ τὰ δένδρα. καὶ 4, 144: *σμῖλαξ ἡ τραχεῖα* ἑλίσσεταί τε περὶ τὰ δένδρα, καρπὸν δὲ φέρει βοτρυώδη.

4) Διοσκουρίδης, ἔνθ. ἀνωτ. βιβλ. 4, κεφ. 39: *Ἑλξίνη* (μελάμπελος ἢ κισσάμπελος ἢ κισσάνθεμος) φύλλα ἔχει ὅμοια κισσῷ.. κλωνία μακρὰ περιπλεκόμενα ὅπου ἂν τύχοι.

5) Διοσκουρίδης, ἔνθ. ἀνωτ. βιβλ. 4, κεφ. 181 καὶ 182: *Ἄμπελος λευκή*.. ταύτης τὰ κλήματα καὶ τὰ φύλλα καὶ αἱ ἕλικες ὅμοια τῇ ἡμετέρᾳ ἀμπέλῳ, δασύτερα δὲ πάντα καὶ ἐμπλέκεται τοῖς παρακειμένοις θάμνοις, ἑλλαβομένη τοῖς ἕλεξιν· καρπὸν δ' ἔχει βοτρυοειδῆ, πυρρόν — *Ἄμπελος* μέλαινα.. φύλλα ἔχει κισσῷ ὅμοια, μᾶλλον δὲ πρὸς τὰ τῆς σμίλακος.. ἐλλαμβάνεται δὲ τῶν δένδρων τοῖς ἕλιξι· καρπὸς βοτρυώδης.

6) *Λουκιανός*, Ἔρωτες 12, σελ. 410. Παντί γε μὴν δένδρῳ *περιπλέγδην* ὁ φίλερως *προσείρπυζε* κιττός. ἀμφιλαφεῖς ἄμπελοι πυκνοῖς κατήρτηντο βότρυσιν· τερπνοτέρα γὰρ Ἀφροδίτη μετὰ Διονύσου καὶ τὸ παρ' ἀμφοῖν ἡδὺ σύγκρατον, εἰ δ' ἀποζευχθεῖεν ἀλλήλων, ἧττον εὐφραίνουσιν.

7) Lenz, Botanik der alten Griechen und Römern, 1859, σελ. 537. «*In Griechenland alle Winden* **περιπλοκάδες**..»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σελ. 247-249. Πολὺ ἀφελέστερον καὶ συντομώτερον ἅμα ὑμνεῖ τὸν Κολωνὸν ὁ Σοφοκλῆς.

Ἰδοὺ εὐπαιδευσία διδασκάλου τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων! Ἰδοὺ εὐσυνειδησία κριτοῦ ἀναγνωστικῶν βιβλίων! Ἰδοὺ εὐαισθησία ἀνθρώπου ἀνθρωπικὴν ψυχὴν ἔχοντος! Τὰ ἐπινοήματα καὶ ἡ ἀπαγγελία, τὰ πράγματα, δηλ. τὰ νοήματα, ἡ πρόοδος τῶν πραγμάτων, τὰ ὀνόματα, ἡ σύνταξις, τὰ σχήματα τῆς διανοίας καὶ τῆς λέξεως, οἱ τρόποι τῆς φράσεως, ἡ ἑρμηνεία, τὸ ἦθος τοῦ λόγου, τὸ σχῆμα τοῦ λόγου, τὸ ἦθος τῶν ἐννοημάτων, ἡ ἀπαγγελία τῶν ἐννοημάτων, ὁ ῥυθμὸς τῆς ἀπαγγελίας τῶν χορικῶν τοῦ Σοφοκλέους εἶνε «**ἀφελῆ**» καὶ δὴ καὶ ἀφελέστερα καὶ τῆς παραφράσεως ἑνὸς ἁπλοῦ ἀναγνωσματαριογράφου! 1). Ἡ ἐν τῇ καθωμιλημένῃ νεολληνικῇ γλώσσῃ διὰ δεκαετῆ παιδάρια ὡρισμένη ἑρμηνεία τῶν πραγμάτων καὶ νοημάτων τῶν χορικῶν τοῦ Σοφοκλέους ἔδει νὰ εἶνε σύντομος, ὅσον σύντομος εἶνε ὁ πρὸς ἠνδρωμένους ἀστοὺς τῶν Ἀθηνῶν διὰ γλώσσης ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τῶν ἐν τῷ κόσμῳ σφυρήλατα τὰ διανοήματα ἐπιπροχέουσαν ὁμιλῶν ἀκρότατος ἐν τοῖς τραγικοῖς Σοφοκλῆς! Τοῦ ὑψηλοῦ ὕμνου τοῦ Κολωνοῦ τοῦ Σοφοκλέους προτιμῶνται «τὰ Μεσολογγίτικα αὐγοτάραχα, οἱ Γερομῆτροι, οἱ μέθυσοι πατέρες, οἱ ἔξυπνοι Σωτήρηδες, ἡ κουφάλες, τὰ περιττώματα τῶν πτηνῶν, αἱ κοπρισμέναι κλῖναι τῶν μεταξοσκωλήκων» τοῦ κ. Κουρτίδου!

Ἡ ἀναισθησία καὶ ἡ ἀπειροκαλία τῶν κριτῶν τούτων ὑπερβαίνει πᾶν ὅριον! Τὸ ὕψιστον ἴσως τοῦ δαιμονίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος προϊόν, ὁ περιώνυμος ὕμνος τῆς ὑπὸ τῶν θεῶν πεφιλημένης χώρας τῶν ἰοστεφάνων Ἀθηνῶν, ὁ θαυμασθεὶς ὑπὸ πάντων τῶν αἰώνων, νὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ πνεύματος τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων ἐπικοινωνίας ὑπὸ ἀνθρώπων τοιούτων, εἶνε ἀπαρηγόρητον!

Ὁ ὕμνος τοῦ Κολωνοῦ! Σύμπασα ἡ ἀρχαιότης ἐπίστευεν ὅτι τοιαύτην ἐπίδρασιν ἐξήσκησε τὸ θαυμάσιον τοῦτο χορικὸν ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε ἅμα ἐξαγγελθέντος ἀπελύθη τῆς ἐπὶ παρανοίᾳ κατηγορίας ὁ θεῖος Σοφοκλῆς. «Θαυμαστοῦ δὲ τοῦ μέλους φανέντος, ὥσπερ ἐκ θεάτρου τοῦ δικαστηρίου προσπεμφθῆναι μετὰ κρότου καὶ βοῆς τῶν παρόντων», διηγεῖται ὁ Πλούταρχος 2). «Οἱ διθύραμβοι

1) Περὶ τῆς παχυλῆς ταύτης ἀμαθείας τῶν τοιαῦτα ληρούντων ἴδ. ἀνωτ. σελ. 565 σημ. 1.

2) Πλούταρχος, Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον 785 Α.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἱ ἐξυμνοῦντες τὴν φύσιν», λέγει ὁ Hartung, «ἀπώλοντο πάντες. Οὐχ ἧττον περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν αἱ Βάκχαι τοῦ Εὐριπίδου καί τινα χορικὰ τῶν τραγικῶν ποιητῶν, ἅτινα καὶ μόνα ἀρκοῦσι νὰ δηλώσωσι τὴν πρὸς τὴν φύσιν ἄκραν εὐπάθειαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ νὰ ἀποστομόσωσι τοὺς τὰ ἐναντία διισχυριζομένους. Τὸ χορικὸν τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ, Εὐίππου, ξένε, κτλ. ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο». 1). — «Ἐν τῷ χορικῷ τούτῳ τοῦ Σοφοκλέους», λέγει ὁ Nauck, «ἀπεικονίζεται ἡ ἐρατεινὴ τοποθεσία τοῦ θεοφιλοῦς ἱππίου Κολωνοῦ, ἔνθα πρὸ παντὸς ὁ Διόνυσος ὑπὸ τῶν Νυμφῶν ἀκολουθούμενος εὐχαρίστως διαμένει. Ἡ ἁγία τῆς πατρίδος χώρα διὰ τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ παρίσταται κεκοσμημένη δι' ἁπάντων τῶν οἰκείων κοσμημάτων» 2).—«Τὸ χορικὸν τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ», λέγει ὁ Motz, «εἶνε τὸ ἐναργέστατον καὶ ἐπιφανέστατον παράδειγμα τῆς ὑψίστης ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐρασμίων τοποθεσιῶν, ὅταν ἀντιτίθενται πρὸς πράξεις ἀνθρωπίνους, ὧν αὗται εἶνε τὸ στάδιον τῆς ἀνελάξεως» 3).— «Αἱ περιγραφαὶ τῶν τοποθεσιῶν παρὰ Σοφοκλεῖ», λέγει ὁ Woermann, «ἔχουσι χαρακτῆρα προσηνέστερον καὶ ἁρμονικώτερον τῶν περιγραφῶν τοῦ Αἰσχύλου. Πόσον μεγαλοπρεπεῖς εἶνε αἱ ἀπόψεις, ἃς διανοίγουσιν αἱ περιγραφαὶ τῶν τοποθεσιῶν τοῦ Αἰσχύλου! Οὐχ ἧττον εὑρίσκομεν καὶ παρὰ Σοφοκλεῖ παραδείγματα ἔζοχα καὶ λαμπρὰ περιγραφῆς τοποθεσιῶν κατὰ τὸν τρόπον τὸν ὑποδειχθέντα ἐν τῷ Προμηθεῖ τοῦ Αἰσχύλου, διὰ στοιχείων δηλ. ἐπαλλήλων εἰς τὴν φαντασίαν προσφερομένων. Οὕτως ἔχομεν ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ ἐν τοῖς στίχ. 14-19 λαμπρὰν εἰκόνα ἄλσους ἱεροῦ, λόφου ἐρατεινοῦ καὶ ἀπόψεως τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν μακρόθεν ὁρωμένης. Ἡ τυφλότης τοῦ Οἰδίποδος παρέχει ἐνταῦθα ἀφορμὴν πρὸς τὴν τοιαύτην ἐξεικόνισιν τῆς χώρας. Κατὰ τὰς ἑπομένας σκηνὰς τοῦ δράματος προσερχόμενα νέα τινὰ στοιχεῖα εἰς τὴν φαντασίαν πληροῦσι τὴν εἰκόνα, μέχρις ὅτου εἰς τὸ πασίγνωστον, τὸ θαυμασίως ἐράσμιον χορικὸν (668 κ.ἑξ.), ἀποτελειοῦται αἰθερία καὶ περίλαμπρος

1) Hartung, Pindars Werke, Leipzig, 1856, τόμ. 4, σελ. 220.

2) Nauck, Sophokles Oedipus auf Kolonos, Berlin 1870, ὑποσελ. σημ. ἐν τῇ 1 στροφῇ τοῦ ἐν στίχ. 668-719 χορικοῦ καὶ Einleitung σελ. 19.

3) Motz, Ueber die Empfindung der Naturschönheit bei den Alten, Leipzig, 1865, σελ. 58.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πλέον αὕτη μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν ζωγραφουμένη» 1). — «Καὶ παρὰ τοῖς τραγικοῖς», λέγει Ἀλέξανδρος ὁ von Humboldt, «ἐν τῷ μέσῳ τῆς τρικυμίας τῶν ἐξεγηγερμένων παθῶν καὶ ἀνιερωτάτων συναισθημάτων ἐκρήγνυται αἴφνης βαθυτάτη τις εὐπάθεια πρὸς τὴν φύσιν ἐν ἐνθουσιώδει ἀπεικονίσει τοποθεσιῶν. Ὅταν ὁ Οἰδίπους πλησιάζῃ πρὸς τὸ ἄλσος τῶν Εὐμενίδων, ᾄδει ὁ χορὸς «εὐίππου, ξένε, τᾶσδε χώρας ἵκου τὰ κράτιστ' ἔπαυλα, τόνδ' ἀργῆτα Κολωνόν, ἔνθ' ἃ λίγεια μινύρεται θαμίζουσα μάλιστ' ἀηδών», ᾄδει «τὸν οἰνῶπα . . κισσὸν καὶ τὰν ἄβατον θεοῦ φυλλάδα μυριόκαρπον ἀνήλιον», ᾄδει «τὸν καλλίβοτρυν νάρκισσον», ὅστις «θάλλει οὐρανίας ὑπ' ἄχνας», τὸν χρυσαυγῆ κρόκον, καὶ τὴν ἐλαίαν τὸ «ἀγήρατον αὐτόποιον φύτευμα». Ἐνῷ ὁ Σοφοκλῆς τὸν τόπον τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, τὸν ἀργῆτα Κολωνὸν ἐξυμνεῖ, θέτει τὴν ὑψηλὴν μορφὴν τοῦ δυστυχεστάτου πλάνητος βασιλέως παρὰ τὰ ἀκοίμητα ὕδατα τοῦ Κηφισσοῦ περικυκλωμένην ὑπὸ εἰκόνων φαιδρῶν. Ἡ ἠρεμία τῆς φύσεως ἐπαυξάνει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἄλγους, ὅπερ ἡ σεμνὴ ὄψις τοῦ τυφλοῦ, τοῦ ἀκουσίου τούτου θύματος πάθους εἱμαρμένου, προκαλεῖ» 2). — «Τὸ ὑπὸ πολλῶν τῶν ἀρχαίων σφόδρα ἐκτιμώμενον καὶ πολὺ ἀναγινωσκόμενον δρᾶμα τοῦτο τοῦ Σοφοκλέους», λέγει ὁ Bernardy, «ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ — δρᾶμα τῶν θαυμαστῶν· ὃ καὶ ἤδη γεγηρακὼς ὁ Σοφοκλῆς ἐποίησε, χαριζόμενος οὐ μόνον τῇ πατρίδι, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑαυτοῦ δήμῳ — κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἀρχαιότητος, περιέχει τὸ κλασικὸν ἐκεῖνο χορικόν, Εὐίππου κτλ. τὸ **ἄριστον** τῆς χορικῆς ποιήσεως, κεκοσμημένον διὰ πασῶν τῶν λαμπροτήτων τῶν τε μορφῶν καὶ τῶν ἰδεῶν. Εἶνε τὸ χορικὸν τοῦτο ὁ ὑψηλὸς ὕμνος τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ᾧ ἐξυμνεῖται ἡ χώρα, ἡ ἐλαιοφυτεία, ἡ ἱπποτροφία καὶ ἡ ναυτικὴ δύναμις αὐτῶν καὶ δὴ κατὰ τρόπον ἐπέραστον καὶ βαθέως συγκινοῦντα τὴν ψυχήν» 3).

Τοιοῦτος καὶ τοσοῦτος ὁ πρὸς τὸ πάγκαλον τοῦτο δημιούργημα τοῦ

1) Woermann, Ueber den landschaftlichen Natursinn der Griechen und Römern σελ. 38-39.

2) Alexander von Humbolds Kosmos, Stuttgart, 1870, τόμ. 2, σελ. 8 καὶ σημ. 12 ἐν σελ. 66.

3) *Bernardy*, Grundriss der Griech. Litteraturgeschichte, ἔκδ. 3, τόμ. 2, μέρ. 2, § 118, 4, σελ. 355-360. Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ *Lehrs*, Populäre Aufsätze, ἔκδ. 2, Leipzig, 1875, σελ. 133, καὶ ὁ *Bergk*, Griechische Litteraturgeschichte, Berlin 1884, τόμ. 3, σελ. 433-440 καὶ ἰδίως σελ. 436.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἑλληνικοῦ πνεύματος θαυμασμὸς συμπάσης τῆς ἀρχαιότητος καὶ πάντων τῶν διαπρεπεστάτων τῶν καθ' ἡμᾶς σοφῶν, Hartung, Nauck, Motz, Woermann, Ἀλεξάνδρου von Humboldt, Bernardy, Lehrs, Bergk. Μόνον ἄλουτός τις γραμματοδιδασκαλίδης ἠδύνατο νὰ μὴ θαλφθῇ ἐκ τοῦ ἐρασμιωτάτου τούτου κάλλους καὶ νὰ μὴ συγκινηθῇ ἐκ τῶν μυριοστόμων τούτων ἀλαλαγμῶν ἀνδρῶν σεμνοτάτων, καὶ μόνον κριτὴς ἀφραίνων καὶ λυσσῶν ἠδύνατο νὰ καταπτύῃ τοιαῦτα ἐγκαλλωπίσματα καὶ σεμνώματα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων μεταφερόμενα, τὰ ἀπόμουσα ταῦτα «πολὺ ἀφελέστερον καὶ συντομώτερον ἅμα ὑμνεῖ τὸν Κολωνὸν ὁ Σοφοκλῆς» καθυλακτῶν.

Σελ. 254. «Πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὁμήρου (Ὀδ. Ε, 321 καὶ ἑξ.). Αὐτ. Ἅλμη ἡ παρ' Ὁμήρῳ δὲν εἶνε ὅτι ἡμεῖς λέγομεν. Αὐτ. ἀπηλπισμένος περιμένει τὸν θάνατον». Ὁ Ὅμηρος λέγει «τέλος θανάτου ἀλεείνων» (Ὀδ. Ε, 326)».

Πρόκειται δηλ. ἐνταῦθα περὶ τῆς δεινῆς τρικυμίας, ἥτις ἐξεγερθεῖσα ὑπὸ τοῦ κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως κεχολωμένου Ποσειδῶνος κατέλαβεν αὐτὸν παρὰ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων (Ὀδυσ. ε 282-332).

Τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ περιώνυμον ταύτην Ὁμηρικὴν τρικυμίαν ὁ Πλούταρχος θεωρεῖ ὡς πρότυπον «πλάσματος ἀδροῦ», ὅπερ «ἐστὶ τὸ καὶ τῇ τῶν λέξεων καὶ τῇ τῶν νοημάτων κατασκευῇ μεγάλας ἔχον ἐμφάσεις» 1). Ὁ Λογγῖνος ὡς ἐν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς Ὀδυσσείας τοῦ Ὁμήρου 2). Ὁ Ἀλέξανδρος Humboldt ὡς μίαν τῶν μεγαλοπρεστάτων τῆς φύσεως περιγραφῶν, ἐξ ὧν προχείρως δύναται νὰ καταδειχθῇ τὸ ἐσφαλμένον τῆς γνώμης τῶν φρονούντων ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἥκιστα εὐπαθῶς εἶχον πρὸς τὰ ἐν τῇ φύσει γενό-

1) Πλούταρχος, περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὁμήρου, κεφ. 72: Τὸ μὲν οὖν ἀδρὸν πλάσμα ἐκεῖνό ἐστι *τὸ καὶ τῇ τῶν λέξεων καὶ τῇ τῶν νοημάτων κατασκευῇ μεγάλας ἔχον ἐμφάσεις*· οἷόν ἐστιν «ὡς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον,| χερσὶ τρίαιναν ἑλών· πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας | παντοίων ἀνέμων·σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε | γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον· ὀρώρει δ' οὐρανόθεν νύξ».

2) Λογγῖνος, περὶ ὕψους, κεφ. 9, 13-14: Τῆς Ὀδυσσείας τὸ διηγηματικόν, ὅπερ ἴδιον γήρως. Ὅθεν ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ παρεικάσαι τις ἂν καταδυομένῳ τὸν Ὅμηρον ἡλίῳ, οὗ δίχα τῆς σφοδρότητος παραμένει τὸ μέγεθος . . λέγων δὲ ταῦτ' οὐκ ἐπιλέλησμαι τῶν ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ *χειμώνων* καὶ τῶν περὶ τὸν Κύκλωπα καί τινων ἄλλων, ἀλλὰ γῆρας διηγοῦμαι, γῆρας δ' ὅμως Ὁμήρου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μενα καὶ πρὸς τὸ ἐν αὐτῇ καλόν 1). Ἀπεμιμήθησαν δέ, ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν, προσεπάθησαν νὰ ἀπομιμηθῶσιν αὐτήν, ὁ χαρίεις Ἕλλην μυθιστοριογράφος Ἀχιλλεὺς Τάτιος ἐν τῇ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα μυθιστορίᾳ αὐτοῦ 2), ὁ δαιμόνιος Ἄγγλος δραματικὸς Σαίξπηρ ἐν τῷ Ὀθέλλῳ αὐτοῦ 3) καὶ ὁ ἔξοχος Πορτογάλλος ἐποποιὸς Camoens ἐν τῇ ἐποποιίᾳ αὐτοῦ «die Lusiaden» 4).

Τοιαύτη τις εἶνε ἡ Ὁμηρικὴ αὕτη τρικυμία, ἣν — κατὰ τὸ ἐμοὶ δυνατὸν — ἀπεπειράθην νὰ ἐκθέσω ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ, τὴν πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων μετὰ τῆς Ὁμηρικῆς μεγαλονοίας καὶ ὑψηλορρημοσύνης ἐπιποθῶν.

Ἀλλ' εἰς μάτην! Προβάλλει εἷς τῶν εἰκαιοτάτων χαμαιδιδασκάλων, λέγει ὅτι μετηνέχθησαν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν οὐχὶ πιστῶς δύο λέξεις «ἅλμη» καὶ «ἀλεείνων», λέγει ὅτι εἶνε «πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὁμήρου», καὶ ματαιοῦνται τὰ πάντα.

Ἀλλὰ τὸ διισχυρίζεσθαι ὅτι εἶνε «πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὁμήρου» ἄνευ ἀποδείξεώς τινος εἶνε ἔργον συκοφαντικόν. Ἀλλὰ τὸ διατείνεσθαι ὅτι «ἅλμη παρ' Ὁμήρῳ δὲν εἶνε ὅ,τι ἡμεῖς λέγομεν», χωρὶς νὰ λεχθῇ τί ἡμεῖς λέγομεν ἅλμην καὶ τί ὁ Ὅμηρος, εἶνε ἔργον ἀγεννὲς καὶ ἀνελεύθερον. Ἀλλὰ τὸ βεβαιοῦν ὅτι «εἶνε πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὁμήρου» (Ὀδ. ε 319)

— τὸν δ' ἄρ' ὑπόβρυχα θῆκε πολὺν χρόνον . .
ὀψὲ δὲ δὴ ῥ' ἀνέδυ, στόματος δ' ἐξέπτυσεν ἅλμην
πικρήν, ἣ οἱ πολλὴ ἀπὸ κρατὸς καλάρυζεν —

ἀποδοθέντα ἐν Ἀναγνωσματαρίῳ μικρῶν Ἑλληνοπαίδων διὰ τῶνδε: «ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπὸ τὰ κύματα παλαίει πρὸς τὸν θάνατον ὁ δυστυχὴς Ὀδυσσεύς. Ὕστερον ἀπὸ πολλὴν ὥραν φαίνεται ἐπὶ τῶν κυμάτων ἐπιπλέων. Ἀπηλπισμένος ἀποπτύει ἀπὸ τοῦ στόματος

1) Alexander von Humboldts Kosmos, Stuttgart 1870, τόμ. 2, σελ. 7 καὶ σημ. 11 ἐν σελ. 66.

2) Ἀχιλλεὺς Τάτιος, Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα, λόγ. 3, κεφ. 1-6.

3) Schakespear's dramatische Werke übersetzt v. Schlegel und Tieck, Berlin 1873, τόμ. 12, Othello, zweiter Aufzug, erste Scene, σελ. 32 καὶ ἑξ.

4) Luis de Camoens, Die Lusiaden, aus dem Portugiesischen in Iamben übersetzt von Karl Citner, Hildburghausen, 1869, Gesang 6, στροφ. 70-94, σελ. 157-162.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν πικρὰν ἅλμην. Ἡ θάλασσα τρέχει ὡς ποταμὸς ἀπὸ τὴν κεφαλήν» εἶνε ἄλλο τι ἡ ἀναίσχυντος ψευδολογία; Μήπως ὁ Ὀδυσσεὺς παρ' Ὁμήρῳ εἶνε «ὑπόβρυχος», ἐν δὲ τῷ Ἑλλ. ἀναγνωσματαρίῳ κάθηται ἐπὶ θρόνου φαεινοῦ ἐν τῷ ὑψηρεφεῖ ἀνακτόρῳ τοῦ μεγαλήτορος Ἀλκινόου, τοῦ βασιλέως τῶν Φαιάκων; 1) Μήπως παρ' Ὁμήρῳ ὁ Ὀδυσσεὺς ὀψὲ ἐκ τῆς θαλάσσης ἀναδύσας «στόματος ἐξέπτυσεν ἅλμην πικρήν», ἐν δὲ τῷ Ἑλλ. ἀναγνωσματαρίῳ «πῖνε καὶ ἠσθε πολύτλας δῖος Ὀδυσσεὺς» ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Ἀλκινόου; 2) Μήπως παρ' Ὁμήρῳ «ἅλμη . . πολλὴ ἀπὸ κρατὸς κελάρυζεν», ἐν δὲ τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ «κὰδ δὲ κάρητος οὖλας ἧκε κόμας, ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας Παλλὰς Ἀθήνη;» 3). Καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ ὁ πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς, ὅπως καὶ παρ' Ὁμήρῳ, ἐπὶ πολὺν χρόνον εἶνε ὑπὸ τὰ κύματα ἐξηγριωμένης θαλάσσης. Καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδῶ ὕστερον ἀπὸ πολλὴν ὥραν φαίνεται ἐπὶ τῶν κυμάτων ἐπιπλέων. Καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδὼ ἀποπτύει ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ τὴν πικρὰν ἅλμην. Καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδὼ τρέχει ὡς ποταμὸς ἀπὸ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὸ ὕδωρ! Πῶς λοιπὸν καὶ ποῦ εἶνε «πολὺ ἠλλοιωμένα τὰ τοῦ Ὁμήρου»;

Περαιτέρω· Παρ' Ὁμήρῳ διὰ τῆς λέξεως «ἅλμη» σημαίνονται δύο τινά, οὐχὶ πολύ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων. Δι' αὐτῆς σημαίνεται τό τε θαλάσσιον ὕδωρ, φύσει ἁλμυρόν, ὡς ἐν Ὀδυσσείᾳ (ε 51) ὁ Ἑρμῆς

> σεύατ' ἔπειτ' ἐπὶ κῦμα λάρῳ ὄρνιθι ἐοικώς,
> ὅς τε κατὰ δεινοὺς κόλπους ἁλὸς ἀτρυγέτοιο
> ἰχθῦς ἀγρώσσων πυκινὰ πτερὰ δεύεται ἅλμῃ

καὶ τὸ «ἁλμῶδες», ὡς λέγει ὁ Θεόφραστος 4) ἢ ὁ «ἁλώδης ἐπίπαγος», ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος 5) καὶ ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν χωρίων:

1) Ὅμηρος, Ὀδύσ. η 81. 85. 169.
2) Ὅμηρος, Ὀδύσ. η 177.
3) Ὅμηρος, Ὀδύσ. ζ 230.
4) Θεόφραστος, περὶ φυτῶν αἰτιῶν 6, 10, 4: Διὰ τί ποτε ἐνίοις — φυτοῖς — ἐγγίγνεται γε καὶ πόθεν ἡ ἁλμυρίς . . ἐκεῖνο δ' ἄν τις ὁμοίως ἀπορρήσειε πόθεν καὶ ὑπό τίνος . . φαίνεται δὴ ἡ ἅλμη καὶ ὅλως τὸ ἁλμῶδες ἐπιπολάζον.
5) Πλούταρχος, Συμποσιακὰ προβλήματα 627 F.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

— Ὀδυσσεύς . . σμερδαλέος δ' αὐτῇσι φάνη κεκακωμένος ἅλμῃ . .
— Ἀμφίπολοι, στῆθ' οὕτω ἀπόπροθεν, ὄφρ' ἐγὼ αὐτὸς
ἅλμην ὤμοιιν ἀπολούσομαι . .
— Αὐτὰρ ὁ ἐκ ποταμοῦ χρόα νίζετο δῖος Ὀδυσσεὺς
ἅλμην, ἣ οἱ νῶτα καὶ εὐρέας ἄμπεχεν ὤμους.
— Παῦροι δ' ἐξέφυγον πολιῆς ἁλὸς ἤπειρόνδε
νηχόμενοι, πολλὴ δὲ περὶ χροΐ τέτροφεν ἅλμη 1).

Ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος Ὁμηρικῷ χωρίῳ λέγεται:

στόματος δ' ἐξέπτυσεν ἅλμην πικρήν 2),

ἐν δὲ τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγνωσματαρίῳ λέγεται «ἀποπτύει ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ τὴν πικρὰν ἅλμην» καὶ ὁ κ. κριτὴς λέγει «ἅλμη ἡ παρ' Ὁμήρῳ δὲν εἶνε ὅτι ἡμεῖς λέγομεν ἅλμην», ἔχων μὲν ὑπ' ὄψιν ἴσως τὸ λεξικὸν τοῦ Βυζαντίου, ἐν ᾧ φέρεται (ἐν λέξ. ἅλμη) «τὸ θαλάσσιον νερὸν (μεγν.) ἡ θάλασσα — στόματος δ' ἐξέπτυσεν ἅλμην πικρὴν»— ἀγνοῶν δὲ βεβαίως ἅμα μὲν πάντα τὰ ἄνω μνημονευθέντα χωρία τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Θεοφράστου, ἅμα δὲ ὅτι ἐνδεχόμενον καὶ ἀλλαχοῦ που πλὴν τοῦ λεξικοῦ τοῦ Βυζαντίου νὰ ὑπάρχῃ μόριον τι σοφίας. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου ἐν λέξ. «ἅλμη» φέρεται: Ἅλμη, Salsugo, Salsilano, vel Aqua salsa. Item Muria. Od. ε (53) quidam exp. Mare: ego potius Aquam salsam exp., ubi dicit δεύεται ἅλμῃ . . Rursus ε (322) ubi habetur: Στόματος δ' ἐξέπτυσε ἅλμην πικρήν, Salsuginem interpret. malim. Ὅ ἐστιν—ἅλμη ἡ ἁλμυρότης, τὸ ἁλμῶδες, ὁ ἁλώδης ἐπίπαγος, ἢ τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ. Ἐπίσης ἡ σαλαμούρα, ἡ ἅρμη (κατὰ τὸν Βυζάντιον). Τὸ ἐν Ὀδυσ. ε 53 χωρίον τινὲς ἑρμηνεύουσι «θάλασσαν», ἐγὼ προτιμῶ «ὕδωρ ἁλμυρόν», ἔνθα λέγεται δεύεται ἅλμῃ· καὶ πάλιν τὸ ἐν Ὀδ. ε. 322 χωρίον, ἔνθα φέρεται «στόματος δ' ἐξέπτυσε ἅλμην πικρήν», προτιμῶ νὰ ἑρμηνεύσω «τὴν ἁλμυρότητα, τὸ ἁλμῶδες, τὸν ἁλώδη ἐπίπαγον — ὅπως τουτέστιν εἶνε φυσικόν, ὅπως ὁ Ὅμηρος ἀντιλαμβάνεται τὸ πρᾶγμα καὶ ὅπως ἐγὼ ἔγραψα ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ μου. Μόνον τέλεον ἀπαίδευτος καὶ ἥκιστα σωφρονῶν δύναται νὰ εἴπῃ εἰς τὰ **κουτουροῦ** «ἅλμη ἡ

1) Ὅμηρος, Ὀδύσ. ζ 137. 218. 224. ψ 237.
2) Ὅμηρος Ὀδύσ. ε 322.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παρ' Ὁμήρῳ δὲν εἶνε ὅ τι ἡμεῖς λέγομεν», ἵνα εἴπῃ τι, ἀφοῦ ὡς κριτὴς πρέπει νὰ εἴπῃ τι καὶ αὐτός. Ἀλλὰ

βέλτιστε, μὴ τὸ κέρδος ἐν πᾶσιν σκόπει—
λέγεις, ἃ δὲ λέγεις ἕνεκα τοῦ λαβεῖν λέγεις 1).

Περαιτέρω· Ἡ ἄλλη παρατήρησις τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ ὅτι, ἐνῷ ὁ Ὅμηρος λέγει «τέλος θανάτου ἀλεείνων», ἐν τῷ Ἕλλην. ἀναγνωσματαρίῳ φέρεται «ἀπηλπισμένος περιμένει τὸν θάνατον», θὰ ἦτο ὀρθή, ἂν προέκειτο περὶ παλαιᾶς τινος ἐξηγήσεως ἢ περὶ μεταφράσεώς τινος τοῦ Γαζῆ ἢ τοῦ Πολυλᾶ ἢ τοῦ Voss ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου μεταφραστοῦ τοῦ Ὁμήρου καὶ οὐχὶ περὶ Ἀναγνωσματαρίου, προωρισμένου διὰ παιδάρια δεκαετῆ, ἔνθα χάριν τῆς ἐναργείας τῶν πραγμάτων, χάριν τῆς ὁμοιότητος τοῦ τρόπου τῆς λέξεως, χάριν τῆς συμφωνίας τῶν νοημάτων καὶ χάριν τοῦ παθητικοῦ τῆς ἐκφράσεως τὰ παρ' Ὁμήρῳ

ἀλλ' οὐδ' ὡς σχεδίης ἐπελήθετο, τειρόμενός περ,
ἀλλὰ μεθορμηθεὶς ἐνὶ κύμασιν ἐλλάβετ' αὐτῆς,
ἐν μέσσῃ δὲ καθῖζε τέλος θανάτου ἀλεείνων» 2)

ἔδει νὰ ἀποδοθῶσιν, ὡς ἀπεδόθησαν· «Κολυμβῶν καὶ παλαίων πρὸς τὰ ἄγρια κύματα φθάνει τὴν σχεδίαν, κάθηται ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς καὶ ἀπηλπισμένος περιμένει τὸν θάνατον».

Ὅταν ναυαγός τις εὑρίσκηται εἰς τοιαύτην δεινὴν θέσιν, εἰς ἣν εὑρέθη ὁ Ὀδυσσεύς, τὸ μόνον πάθος, ὅπερ κατέχει σύμπασαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἶνε ἡ ἀπελπισία· τόσον δὲ τοῦτο εἶνε ψυχολογικῶς ἀληθές, ὥστε εἰς τέσσαρα διάφορα στάδια τοῦ ναυαγίου τούτου τετράκις ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπροκαλύπτως ἐκφράζει τὴν κατέχουσαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπελπισίαν καὶ δή·

α'.) ἐν ἀρχῇ τῆς τρικυμίας (ε 298 - 312):

ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν
«ὤ μοι ἐγὼ δειλός. τί νύ μοι μήκιστα γένηται;
δείδω μὴ δὴ πάντα θεὰ νημερτέα εἶπεν,
ἥ μ' ἐφατ' ἐν πόντῳ, πρὶν πατρίδα γαῖαν ἱκέσθαι,

1) Μένανδρος, ἀπ. 854 καὶ 776. Kock τόμ. 3, σελ. 228 καὶ 216.
2) Ὅμηρος, Ὀδύσ. ε 324.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄλγε' ἀναπλήσειν· τὰ δὲ νῦν πάντα τελεῖται.
. . νῦν μοι σῶς αἰπὺς ὄλεθρος.
τρισμάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις, οἵ τότ' ὄλοντο
Τροίῃ ἐν εὐρείῃ, χάριν Ἀτρείδῃσι φέροντες.
καὶ δὴ ἔγωγ' ὄφελον θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν
ἤματι τῷ, ὅτε μοι πλεῖστοι χαλκήρεα δοῦρα
Τρῶες ἐπέρριψαν περὶ Πηλείωνι θανόντι.
τῷ κ' ἔλαχον κτερέων, καί μευ κλέος ἦγον Ἀχαιοί·
νῦν δέ με λευγαλέῳ θανάτῳ εἵμαρτο ἁλῶναι 1).

β'.) μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Λευκοθέας παροχὴν τοῦ κρηδέμνου (Ὀδυσ. ε 355):

ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμὸν
«ὤ μοι ἐγώ, μὴ τίς μοι ὑφαίνῃσιν δόλον αὖτε
ἀθανάτων, ὅτε με σχεδίης ἀποβῆναι ἀνώγει».

γ'.) μετὰ τὴν κατάθραυσιν τῆς σχεδίας (Ὀδ. ε 388):

ἔνθα δύω νύκτας δύο τ' ἤματα κύματι πηγῷ
πλάζετο, πολλὰ δέ οἱ κραδίη προτιόσσετ' ὄλεθρον.

δ.) ὅταν παρὰ τὰς ἀκτὰς τῶν Φαιάκων παλαίων πρὸς τὰ κύματα

«δοῦπον ἄκουσε ποτὶ σπιλάδεσσι θαλάσσης
καὶ τότ' Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ,
ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμὸν
ὤ μοι . . ἔκβασις οὔ πῃ φαίνεθ' ἁλὸς πολιοῖο θύραζε 2).

Καὶ κατὰ τὴν παρὰ τῷ Ἀχιλλεῖ Τατίῳ δὲ περιγραφὴν τρικυμίας τὸ αὐτὸ ψυχολογικὸν φαινόμενον ἐμφανίζεται. Ἀπελπισία τελεία τῶν ναυαγῶν «ἀεὶ τὸν θάνατον προσδοκῶντες» — καὶ πάλιν· «παραδόντες ἑαυτοὺς τῇ τύχῃ, ῥίψαντες τὰς ἐλπίδας», — καὶ πάλιν· «ὁπόσοι μὲν οὖν παραχρῆμα τῆς ἅλμης πιόντες κατεσχέθησαν, οὗτοι μετριωτέραν ὡς ἐν κακοῖς ἔσχον τὴν συμφοράν, οὐκ ἐνδιατρίψαντες τῷ τοῦ θανάτου φόβῳ» — καὶ πάλιν· «πολλοὺς ἤδη τῷ φόβῳ θανάτους ὑπεμείναμεν» 3).

1) Ταῦτα κατὰ λέξιν προσπαθεῖ νὰ ἀπομιμηθῇ ὁ μέγας τῆς Πορτογαλλίας ἐποποιὸς Luis de Comoens, ᾄσμα 6, στροφὴ 83, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 160. «O, glücklich Jene, welche durch die Spitzen» κτλ.

2) Ὅμηρος, Ὀδύσ. ε. 401. 406.

3) Ἀχιλλεὺς Τάτιος, Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα, λόγ. 3, κεφ. 1-6.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἁμάρτημα λοιπὸν εἶνε καὶ δὴ «περὶ τὰ πράγματα», ὅταν ὑποχρεώσεως μηδεμιᾶς ὑφισταμένης, ὅπως ἀνταποδοθῇ κατὰ λέξιν τὸ ἀρχαῖον κείμενον, καὶ τῶν νοημάτων μὴ ἀλλοιουμένων μηδὲ συνταρασσομένων κατορθωθῇ ἐν παιδαρίοις δεκαετέσι νὰ καταστα θῇ ἐναργέστερον τὸ πρᾶγμα, ὁμοιομορφότερος ὁ τρόπος τῆς λέξεως καὶ παθητικωτέρα ἡ ἔκφρασις;

Ἀλλὰ δεδόσθω ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ τῆς σημασίας τῆς λέξεως «**ἀλεεί**νων» ἐγράφη «κάθηται ἐν τῷ μέσῳ τῆς σχεδίας καὶ ἀπηλπισμένος περιμένει τὸν θάνατον», ἀντὶ νὰ γραφῇ «κάθηται ἐν τῷ μέσῳ τῆς σχεδίας κἀὶ διαφεύγει τὸν θάνατον» καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς σημασίας τῆς λέξεως ἅλμη ἐγράφη «ἀποπτύει ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ τὴν πικρὰν ἅλμην», ἀντὶ νὰ γραφῇ «ἀποπτύει ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ τὸ πικρὸν θαλάσσιον ὕδωρ», ἦτο τοῦτο λόγος, ὅπως ἀποκολείσωσιν οἱ κ. κριταὶ τὴν μετὰ τοῦ πνεύματος τῶν μικρῶν ἑλληνοπαίδων ἐπικοινωνίαν ἑνός τῶν ἐξοχωτέρων ἀριστουργημάτων τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας καὶ παράσχωσιν αὐτοῖς «τὰ περιττώματα τῶν πτηνῶν καὶ τὰς κοπρισμένας κλίνας τῶν μεταξοσκωλήκων καὶ τὴν σακκορράφαν καὶ τὰ σπασμένα γυαλιὰ τοῦ Andersen καὶ τὰ ζουμιὰ καὶ τὲς γαβάθες τοῦ Γερομήτρου» τοῦ Grimm;

Ἀλλ' αὕτη εἶνε ἡ φύσις τῶν πραγμάτων! — «Οἷς γὰρ ἕκαστος χαίρει πραττομένοις, ἐκείνοις οὕτος καὶ λεγομένοις ἡσθήσεται» 1) — «Καὶ τοῦτ' ἔστιν ἡ κατ' ἀλήθειαν εὐφυία, τὸ δύνασθαι καλῶς ἐλέσθαι τὸ ἀληθὲς καὶ φυγεῖν τὸ ψεῦδος· ὅπερ οἱ πεφυκότες εὖ δύνανται ποιεῖν· εὖ γὰρ φιλοῦντες καὶ μισοῦντες τὸ προσφερόμενον εὖ κρίνουσιν τὸ βέλτιστον» 2). — Ἀλλ' — «ἀμουσία τὸ πλέον μέρος ἐν βροτοῖσιν λόγων τε πλῆθος» 3).

«Καὶ περὶ τὰ πράγματα δὲ σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ κ. συγγραφεύς. Οὕτω· σελ. 300. «Ὁ ὄγκος αὐτῶν τῶν ἄστρων εἶνε πολὺ μεγαλείτερος ἀπὸ τὸν ὄγκον τῆς γῆς». Καὶ τῶν δευτερευόντων πλανητῶν, καὶ τῆς Ἀφροδίτης;».

1) Ἑρμογένης, περὶ ἰδεῶν, τόμ. 6'. ἔκδ. Walz, τόμ. 3, σελ. 315. ἔκδ. Spengel τόμ. 2, σελ. 358 ἐν τέλει.

2) Ἀριστοτέλης, Τοπικὰ 163, 6, 14.

3) Κλεόβουλος, ἀπ. 1 Bergk, Poet. Lyr. Graeci, Lipsiae, 1882, τόμ. 3, σελ. 201.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ παράγραφος, ἧς τινος ἀπόσπασμα εἶνε τοῦτο, ἐπιγράφεται «Τὰ ἄστρα (κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην καὶ Πλούταρχον), ὅπερ εἶνε τμῆμα τοῦ κεφαλαίου τοῦ ἐπιγραφομένου «ὁ κόσμος» (κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς). — Τὰ κείμενα ἔχουσιν οὕτως· «Θαλῆς γεώδη μὲν ἔμπυρα δὲ τὰ ἄστρα. — Ἡρακλείδης καὶ οἱ Πυθαγόρειοι ἕκαστον τῶν ἀστέρων κόσμον ὑπάρχειν, γῆν περιέχοντα ἀέρα τε καὶ αἰθέρα ἐν τῷ ἀπείρῳ αἰθέρι· ταῦτα δὲ τὰ δόγματα ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς φέρεται· κοσμοποιοῦσι γὰρ ἕκαστον τῶν ἀστέρων 1). — Τὴν γῆν ἓν τῶν ἄστρων ποιοῦσιν. Ὁ μὲν γὰρ τῆς γῆς ὄγκος πηλίκος ἄν τις εἴη πρὸς τὰ περιέχοντα μεγέθη οὐκ ἄδηλον· ἤδη γὰρ ὥπται διὰ τῶν ἀστρολογικῶν θεωρημάτων ἡμῖν ὅτι πολὺ καὶ τῶν ἄστρων ἐνίων ἐλάττων ἐστίν 2).— Οἱ Στωϊκοὶ σφαιρικοὺς τοὺς ἀστέρας, καθάπερ τὸν κόσμον καὶ ἥλιον καὶ σελήνην 3) — Σφαιροειδῆ τὰ ἄστρα, καθάπερ οἵ τε ἄλλοι φασὶ καὶ ἡμῖν ὁμολογούμενον εἰπεῖν» 4).

Ἀνταπέδωκα δ' ἐγὼ ταῦτα οὕτως· «Τὰ ἄστρα εἶνε ὅμοια μὲ τὴν γῆν. Τὰ ἄστρα ἔχουσι καὶ αὐτὰ ἠπείρους, ὠκεανούς, ὄρη, ζῶα καὶ φυτά, ὅπως καὶ ἡ γῆ. Ὁ ὄγκος τινῶν ἐξ αὐτῶν εἶνε πολὺ μεγαλήτερος ἀπὸ τὸν ὄγκον τῆς γῆς. Εἶνε δὲ σφαιροειδῆ, ὅπως ὁ ἥλιος καὶ ἡ γῆ». Ἂν δὲ ἐν τῷ ἀντιγραφέντι κειμένῳ ἐξέπεσον αἱ λέξεις «τινῶν ἐξ» καὶ ἐκπεσοῦσαι παρωράθησαν 5), οὐδεμία ἄλλη ἐξήγησις ἦτο δυνατὴ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἡμετέρου κριτοῦ «καὶ περὶ τὰ πράγματα δὲ σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ κ. συγγραφεύς»; Ἐκ τῆς τάξεως τῶν τοιούτων «κ. συγγραφέων» εἶνε οἱ σφαλλόμενοι περὶ τὰ παιδικὰ ταῦτα μαθήματα ἢ ἐκ τῆς τάξεως τῶν τοιούτων κ. κ. κριτῶν οἱ τόσον μικροψύχως καὶ τόσον ἀνελευθέρως κρίνοντες;

«Καὶ περὶ τὰ πράγματα δὲ σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ κ. συγγραφεύς· οὕτω . . σελ. 304 «ἡ γῆ εἶνε στρογγύλη . . Ὁ ὄγκος αὐτῆς εἶνε κυκλοτερής».

Ὁ συγγραφεὺς σφάλλεται ἢ ὁ κ. κριτὴς εἶνε ἀμαθέστατος τοῦ ἔργου, δι' ὃ μισθοδοτεῖται καὶ ἐξ οὗ ἀποζῇ; Καὶ «τὸ σχῆμα τῆς γῆς εἶνε στρογγύλον» καὶ «ἡ γῆ εἶνε στρογγύλη» καὶ «ὁ ὄγκος αὐτῆς εἶνε κυκλοτερὴς» εἶνε τόσον Ἑλληνικά, ὅσον Ἰλ-

1) Πλούταρχος, περὶ τῶν ἀρεσκόντων φιλοσόφοις φυσικῶν δογμάτων 288 D καὶ F.
2) Ἀριστοτέλης, περὶ Οὐρανοῦ 296, α, 25. — Μετεωρολογικὰ 339, 6, 6.
3) Πλούταρχος, περὶ τῶν ἀρεσκόντων φιλοσόφοις κτλ. 889 A.
4) Ἀριστοτέλης, περὶ Οὐρανοῦ 290, α, 7.
5) Χ. Παπαμάρκου Ἕλλην. Ἀναγνωσμ. τῆς Δ' τάξεως σελ. 300 (χειρόγραφον).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ληνες εἶνε ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλούταρχος. Ἀπόδειξις δέ· Λέγει ὁ Πλούταρχος: «Τὴν γὰρ γῆν ἐκ κύβων συστησάμενος — ὁ Πλάτων — σφαιροειδὲς αὐτῆς γεγονέναι τὸ σχῆμά φησι καὶ στρογγύλον» 1). Λέγει ὁ Πλάτων: «Εὑρηκέναι ᾤμην διδάσκαλον τῆς αἰτίας περὶ τῶν ὄντων κατὰ νοῦν ἐμαυτῷ τὸν Ἀναξαγόραν, καί μοι φράσειν πρῶτον μέν, πότερον ἡ γῆ πλατεῖά ἐστιν ἢ στρογγύλη» 2). Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης: «Οὐδὲν αὐτοὺς ἀπιστεῖν δεῖ μὴ κυκλοτερῆ τὸν ὄγκον εἶναι τῆς γῆς» 3).

«Καὶ περὶ τὰ πράγματα δὲ σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ κ. συγγραφεύς. Οὕτω σελ. 327: «Ἐκ τῶν ἐαρινῶν (ἀνθέων) ἀκόμη καὶ πρὶν παρέλθῃ ἐντελῶς ὁ χειμών, πρῶτον φαίνεται εἰς τοὺς ἀγροὺς τὸ λευκόϊον, ὕστερον τὸ φλόγινον ἴον, μετὰ ταῦτα ὁ νάρκισσος». — Ὁ νάρκισσος ἀνθεῖ ἐν μέσῳ χειμῶνι».

«Χάριεν τὸ τοῦ Διογένους πρός τινα νεανίσκον ὀφθέντα μὲν ἐν τῷ καπηλείῳ, καταφυγόντα δὲ εἰς τὸ καπηλεῖον,

1) Πλούταρχος, Πλατωνικὰ ζητήματα, 1004 A.

2) Πλάτων, Φαίδων 97 D. Πρβλ. καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Stallbaum αὐτόθι σημειούμενα.

3) *Ἀριστοτέλης*, περὶ Οὐρανοῦ 294, α, 7. — Ὁ ὁρισμὸς τοῦ *στρογγύλου* εὕρηται παρὰ *Πλάτωνι* ἐν Παρμενίδῃ σελ. 137 E: «Στρογγύλον γέ που ἐστι τοῦτο οὗ ἂν τὰ ἔσχατα πανταχῇ ἀπὸ τοῦ μέσου ἴσον ἀπέχῃ». «Σημαίνεται δὲ διὰ ταύτης τῆς λέξεως πᾶν τὸ ἔχον σχῆμα περιφερές, πᾶν τὸ ἔχον σχῆμα *μὴ εὐθύ*, πρὸς ὃ ἀντιτίθεται ὁ κύλινδρος, ὁ κύκλος, τὸ σφαιροειδές, ἡ σφαῖρα (Πλάτων, Παρμενίδης 137 D. Τίμαιος 73 D. Πρόκλος εἰς Πλάτωνος Παρμενίδην 112 καὶ 113). — *Ὠριγένης*, κατὰ πασῶν αἱρέσεων ἔλεγχος, βιβλ. A (ἔκδ. E Miller 1851, σελ. 11) περὶ τοῦ Ἀναξιμάνδρου: Τὸ δὲ *σχῆμα αὐτῆς* (τῆς γῆς) . . *στρογγύλον* κίονι παραπλήσιον. — *Πλουταρχος*, Συμποσιακ. Προβλημ. 704 B: Ἐμοὶ δ', εἶπεν, ἐδόκει καὶ μίμημα τῆς γῆς ἡ τράπεζα εἶναι· πρὸς γὰρ τὸ τρέφειν ἡμᾶς καὶ *στρογγύλη* καὶ μόνιμός ἐστι καλῶς ὑπ' ἐνίων ἑστία καλεῖται — *Ἀριστοτέλης*, Μετεωρολογικὰ 363, α, 27: Ὁ τοῦ ὁρίζοντος κύκλος . . *στρογγύλος*. — *Αὐτόθ.* Περὶ ζώων γενέσεως 758, α, 9: Ἡ μορφὴ *στρογγύλη* τὴν ἰδέαν οὖσα καὶ σφαιροειδής. — *Διογένης Λαέρτιος*, 8, 48 καὶ 9, 21: Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν οὐρανὸν πρῶτον ὀνομάσαι τὸν Πυθαγόραν φασὶ Φαβωρῖνος κόσμον *καὶ τὴν γῆν στρογγύλην*· ὡς δὲ Θεόφραστος Παρμενίδην . . πρῶτος δ' οὗτος *τὴν γῆν* ἀπέφηνε *σφαιροειδῆ*. — *Αὐτόθ.* 9, 57: Ἐδόκει δ' αὐτῷ — Διογένει τῷ Ἀπολλωνιάτῃ — τάδε· Στοιχεῖον εἶναι τὸν ἀέρα . . καὶ *τὴν γῆν στρογγύλην*. — *Πλούταρχος* περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις 894 A: Ὁ δ' Ἐπίκουρος . . *στρογγυλαίνεσθαι τὴν χάλαζαν καὶ τὸν ὑετὸν* ἀπὸ τῆς μακρᾶς καταφορᾶς ὑποπεπλασμένον. — *Πρόκλος* εἰς Πλάτωνος Παρμενίδην 112: Τὸ δὲ *στρογγύλον* τὸ εἰς ἑαυτὸ συννεῦον . . τοῦτο δὲ Παρμενίδης μνημονεύει «*σφαίρης ἐναλίγκιον ὄγκῳ μεσόθεν ἰσοπαλὲς πάντῃ*» τὸ ὂν ἀποφηνάμενος . . ὁ δὲ εἰς ἄλλο βλέπων ἀποφάσκει τὸ σφαιρικὸν εἶδος ἢ καταφάσκει τοῦ ἑνός» Ἴδε περὶ τούτων καὶ Schaubach, Geschichte der Griechischen Astronomie, Göttingen 1802, σελ. 101 καὶ 250.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«ὅσῳ» γὰρ εἶπεν «ἐνδοτέρω φεύγεις, μᾶλλον ἐν τῷ καπηλείῳ γίγνῃ» 1).

Ταῦτα γνωμοτυπῶν λέγει ὁ ἡμέτερος κριτής. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ὑπάρχει καί τις Θεόφραστος ὀνομαζόμενος, ὅστις ἐκ παχυλῆς ἀμαθείας ἴσως λέγει τὰ ἐναντία τοῖς τοῦ πολυμούσου κριτοῦ ἡμῶν οὕτως: «Τῶν δ' ἀνθῶν τὸ μὲν πρῶτον ἐκφαίνεται τὸ λευκόϊον, ὅπου μὲν ὁ ἀὴρ μαλακώτερος εὐθὺς τοῦ χειμῶνος, ὅπου δὲ σκληρότερος ὕστερον ἐνιαχοῦ τοῦ ἦρος. Ἅμα δὲ τῷ ἴῳ ἢ μικρόν τι ὕστερον καὶ τὸ φλόγινον καλούμενον τὸ ἄγριον· ταῦτα γὰρ πολὺ ἐκτρέχει τῶν ἄλλων· μετὰ δὲ ταῦτα ὁ νάρκισσος καὶ τὸ λείριον» 2). Καὶ οἱ μὲν ἀναγνωσματαριογράφοι εἶνε ὑπόχρεοι νὰ γινώσκωσι ταῦτα καὶ τούτοις νὰ ἔπωνται, οἱ δὲ κριταὶ αὐτῶν εἶνε ἐλεύθεροι οὐδὲν μὲν τούτων νὰ γινώσκωσι, νὰ ἔπωνται δὲ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν σοφίᾳ γνωμοτυποῦντες καὶ ἀσεβοῦντες ἐν παντί. Ἀλλ'

«ἐξέστω Κλαζομενίοις ἀσχημονεῖν».

«Καὶ περὶ τὰ πράγματα δὲ σφάλλεται οὐχ ἅπαξ ὁ κ. συγγραφεύς. Οὕτω.. σελ. 309 «ποτὲ τὰ πτηνὰ δὲν ἐκολύμβησαν». Ὁ λάρος, ἡ νῆσσα κτλ.;».

Ἀλλὰ μάκαρ Ἀὴρ διὰ τῶν νεφέων διάπεμψον
Ἀντικύραν 3).

Τὸ κακιζόμενον τοῦτο χωρίον ἔχει οὕτως· «Ὁ κόσμος εἶνε περικαλλέστατος καὶ ἡ τάξις ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς αὐτὸν τελειοτάτη. Ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἀπὸ τότε, ὅτε ὁ μέγας Δημιουργὸς τοῦ κόσμου ἐδημιούργησεν αὐτόν, τὰ ἄστρα καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη κινοῦνται πάντοτε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ μὲ τὴν αὐτὴν τάξιν.. Ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ὁ ἥλιος λάμπει, οἱ ἀστέρες στίλβουσιν, οἱ ἄνεμοι πνέουσιν, οἱ ποταμοὶ ῥέουσιν, ἡ σφαῖρα κυλίεται, ὁ κύβος ἵσταται, οἱ ἰχθύες κολυμβῶσι, τὰ πτηνὰ πετῶσιν, αἱ ἀηδόνες ψάλλουσι, τὰ ῥόδα εὐωδιάζουσι. Ποτὲ οἱ ποταμοὶ δὲν ἐστάθησαν, ποτὲ τὰ πτηνὰ δὲν ἐκολύμβησαν, ποτὲ οἱ ἰχθύες δὲν ἐπέταξαν, ποτὲ τὰ ῥόδα δὲν ἔψαλλαν. Ποτέ, ἀπὸ τῆς ὥρας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ πλάσις ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ μεγάλου Δημιουργοῦ, ἕως τόρα! Ἡ τάξις τοῦ κόσμου εἶνε τελειοτάτη».

1) Πλούταρχος, Πῶς ἄν τις αἴσθοιτο ἑαυτοῦ προκόπτοντος ἐπ' ἀρετῇ 82 C.
2) Θεόφραστος, περὶ φυτῶν ἱστορ. 6, 8, 1. Πρβλ. καὶ 6, 6, 9.
3) Δίφιλος ὁ κωμικός, ἀπ. 126, στίχ. 6, Kock, Comic. Attic. fragm. τ. 2, σ. 578.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ καταπτυόμενα ἐνταῦθα διὰ τῆς ὑπερσόφου ταύτης παρατηρήσεως εἶνε κατὰ τὰ περὶ κόσμου πρὸς Ἀλέξανδρον τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ ὑψηλοτάτου τούτου τῆς σεμνῆς ἀρχαιότητος διθυράμβου, τῆς λιγυρωτάτης ταύτης ᾠδῆς πρὸς τὸν μετ' ἄκρας σοφίας κυβερνῶντα τὸν κόσμον Δημιουργὸν τοῦ Παντὸς τάδε: «Ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐξ ἀγγείου ὁμοῦ ῥίψειε σφαῖραν καὶ κύβον καὶ κῶνον καὶ κύλινδρον· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν κατὰ τὸ ἴδιον κινηθήσεται σχῆμα· ἢ εἴ τις ὁμοῦ ζῶον ἔνυδρόν τε καὶ χερσαῖον καὶ πτηνὸν ἐν τοῖς κόλποις ἔχων ἐκβάλλοι· δῆλον γὰρ ὅτι τὸ μὲν νηκτὸν ἀλλόμενον εἰς τὴν ἑαυτοῦ δίαιταν ἐκνήξεται, τὸ δὲ χερσαῖον εἰς τὰ σφέτερα ἤθη καὶ νομοὺς διεξερπύσῃ, τὸ δὲ ἀέριον ἐξαρθὲν ἐκ γῆς μετάρσιον οἰχήσεται πετόμενον, μιᾶς τῆς πρώτης αἰτίας πᾶσιν ἀποδούσης τὴν οἰκείαν εὐμάρειαν» 1).

Ἐρωτῶ νῦν πάντα σωφρονοῦντα ἄνθρωπον· Ἡ παρατήρησις τοῦ κ. κριτοῦ ὅτι, ἐπειδὴ ὁ λάρος καὶ ἡ νῆσσα κτλ. κολυμβῶσιν, ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἔπρεπε νὰ εἴπῃ «τὸ δὲ ἀέριον ἐξαρθὲν ἐκ γῆς μετάρσιον οἰχήσεται πετόμενον», οὐδὲ ἐγὼ νὰ γράψω «τὰ πτηνὰ πετῶσιν . . ποτὲ τὰ πτηνὰ δὲν ἐκολύμβησαν», εἶνε παρατήρησις σωφρονοῦντος ἀνθρώπου; Ἂν δὲ ἐγράφετο ὅτι «τὰ πτηνὰ κολυμβῶσιν», διότι καὶ ὁ λάρος καὶ ἡ νῆσσα ἔστιν ὅτε κολυμβῶσι, τότε διὰ τί νὰ μὴ γραφῇ ὅτι καὶ «οἱ ἰχθύες λαλοῦσιν», ἀφοῦ ὁ μὲν σκάρος «φθέγγεται ἰκμαλέην λαλαγήν», ὁ δὲ ποτάμιος χοῖρος «λαλεῖ» καὶ «ὁ βῶξ φωνὴν προΐεται» 2), νὰ ἐξεικονισθῇ δ' οὕτως ὁ κόσμος ὄχι ὅπως ἐδημιούρ-

1) Ἀριστοτέλης, περὶ κόσμου πρὸς Ἀλέξανδρον 398, 6, 27 καὶ ἑξ. Πρβλ. καὶ σελ. 399. — Ταὐτὰ καὶ ὁ Εὐσέβιος, Προπαρασκευὴ Εὐαγγελικὴ 8, 10, 10 καὶ 11: Καὶ γὰρ ἐπὶ πάντων ὁ θεός, καὶ πάνθ' ὑποτέτακται καὶ στάσιν εἴληφεν· ὥστε τοὺς ἀνθρώπους καταλαμβάνειν ἀκίνητα εἶναι ταῦτα. λέγω δὲ τὸ τοιοῦτον, ὡς οὐδέποτε γέγονεν οὐρανὸς γῇ, γῆ δ' οὐρανός, οὐδ' ἥλιος σελήνη λάμπουσα, οὐδὲ σελήνη πάλιν ἥλιος, οὐδὲ ποταμὸς θάλασσα, οὐδὲ θάλασσα ποταμός. Καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ζῴων ὁ αὐτός ἐστι λόγος. οὐ γὰρ ἄνθρωπος ἔσται θηρίον, οὐδὲ θηρίον ἄνθρωπος. καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν δὲ ταὐτὸν ὑπάρχει φυτῶν τε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἀμετάβλητα μέν ἐστι, τὰς αὐτὰς δὲ ἐν αὐτοῖς τροπὰς λαμβάνει καὶ φθοράς. Ἡ στάσις οὖν ἡ θεία κατὰ ταῦτα ἂν λέγοιτο, πάντων ὑποκειμένων τῷ θεῷ. — Πρβλ. καὶ Ὁμήρου ἐπιγραμμ. 3, εἰς Μίδην καὶ τὸ τοῦ Κλεοβούλου ἐπίγραμμα τὸ ἐπὶ Μίδα παρὰ Διογέν. τῷ Λαερτίῳ βιβλ. 1, κεφ. 6, 89-91.

2) *Ὀππιανός*, Ἁλιευτικὰ 1, 134: Καὶ σκάρον, ὃς δὴ μοῦνος ἐν ἰχθύσι πᾶσιν ἀναύδοις | *φθέγγεται ἰκμαλέην λαλαγήν*. — *Ἀριστοτέλης*, ἀποσπ. Ζωικά, 300 καὶ 301, ἔκδ. Rose, Lipsiae 1886, σελ. 228-229: Καίτοι μόνους εἰρηκότος Ἀριστοτέλους *φθέγγεσθαι σκάρον καὶ τὸν ποτάμιον χοῖρον* . . οὐδεὶς ἰχθὺς λαλεῖ, *μόνος δὲ ὁ λεγόμενος σκάρος καὶ ὁ ποτάμιος χοῖρος* . . *καὶ οἱ σκάροι λέγονται φωνεῖν* . . *βῶξ* Ἀριστοτέλης δὲ *ὅτι μόνος τῶν ἰχθύων φωνὴν προΐεται* καὶ οὕτως ὠνόμασται.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γησεν αὐτὸν ὁ Ἀριστοτέχνης τῶν πάντων, οὐδ' ὅπως ἀντελήφθη αὐτὸν ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Κλεόβουλος, ὁ Εὐσέβιος καὶ πάντες οἱ σωφρονοῦντες, ἀλλ' ὅπως ἐνδάλλεται ἐν τῇ διανοίᾳ ἀνθρώπων μελαγχολώντων καὶ ἀλλοφρονούντων;

Οὕτως ἔχουσι τὰ κατὰ τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ τὰς ἀποφάνσεις τῶν ταχθέντων ὑπὸ τῆς πολιτείας νὰ κρίνωσιν αὐτά. Οὐδεμία τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν παρελείφθη. Ἐξετέθησαν πᾶσαι, ἵνα οἱ φιλοτιμότεροι τῶν νεωτέρων προσέρχωνται τοῦ λοιποῦ εἴς τε τὴν συγγραφὴν καὶ τὴν κρίσιν ἔργων τοιούτων περισσότερον παρεσκευασμένοι καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας εἰς πράγματα τοιαύτης σπουδαιότητος. Ἔχω ἀκράδαντον τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ ἔλθῃ καιρός, καθ' ὃν θὰ εὑρίσκωσιν ἀνεξήγητον οἱ μεθ' ἡμᾶς τὸ νῦν ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν γράμμασιν τελούμενον. Θὰ εὑρίσκωσιν ἀνεξήγητον τουτέστι πῶς ἄνθρωποι ὅλως ἀπαράσκευοι ἀνελάμβανον τὴν διεξαγωγὴν τοιούτων βαρυσημάντων πραγμάτων· πῶς ἄνθρωποι ἐλαστικὴν τὴν συνείδησιν ἔχοντες ἐγκατεμίγνυον εἰς ὑποθέσεις ὑψίστου καὶ παγκοίνου συμφέροντος τὰ ἀγεννῆ αὐτῶν προσωπικὰ καὶ φατριαστικὰ πάθη. Ἡ ζωτικότης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶνε μεγίστη καὶ ἡ εὐγένεια σύμφυτος. Ἡ πονηροκρατία, ἡ ἀπὸ πολλοῦ καταλυμαινομένη τὴν σεμνὴν καὶ μεγαλώνυμον χώραν ἡμῶν, κατεπλάκωσεν, ἀλλὰ δὲν ἐξηφάνισεν αὐτά. Ἡ πονηροκρατία αὕτη θὰ παρέλθῃ, καὶ τότε θὰ ἀναλάμψῃ καὶ αὖθις ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἀρχεγόνῳ στιλπνότητι ἡ δαιμονία τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος οὐσία καὶ τὸ γενναῖον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἦθος. Οὕτω δὲ τὸ πολυπαθὲς καὶ καθυβρισθὲν τοῦτο Ἔθνος τῶν Ἑλλήνων, καταλαμβάνον καὶ αὖθις ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Ἐθνῶν τὴν θέσιν, ἐξ ἧς μυρίοι βάρβαροι καὶ μυρίαι ἐπιβουλαὶ ἐξετόπισαν αὐτό, οὐ μόνον αὐτὸ θὰ γείνῃ ὁ ἐνθερμότερος λάτρις τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀκτινοβολοῦν — τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ — ἐκ τῆς οὐρανίας αὐτοῦ ὑποστάσεως τὰς συμφύτους αὐτῷ θερμαντικὰς καὶ φωτιστικὰς ἀκτῖνας τῆς ἡμερώσεως καὶ τοῦ ἐξανθρωπισμοῦ θὰ συνεχίσῃ τὸ ἀπὸ τοσούτου ἤδη χρόνου διακοπὲν ἐκπολιτιστικὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἔργον, ὅπερ μάτην οἱ αἰῶνες ἀναμένουσιν ἀπὸ ἐθνῶν μέγα δυναμένων καὶ ὀγκηρῶν, τὰ μάλιστα μὲν ἐξευρωπαϊσθέντων, οὐδ' ὁπωσοῦν δὲ ἐξελληνισθέντων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΙΝΑΞ

τῶν καθ' ἡμᾶς ποιάν τινα σχέσιν μετὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐχόντων Ἑλλήνων.

Ἀδαμόπουλος σελ. 97.
Ἀποστολόπουλος Θ. 87, 88, 90, 93, 96, 172.
Ἀργυριάδης Ἰ. 17, 32, 38, 41, 43, 64, 65, 69, 87, 88, 93, 96, 97, 151, 160, 173, 174, 253.

Βαλαωρίτης Ἀριστοτέλης 488, 489, 490.
Βερναρδάκης Δημήτριος 120.
Βηλαρᾶς 363, 498.
Βιζυηνὸς Γεώργιος 363.
Βικέλας Δημήτριος 35, 389.
Βλάχος Ἄγγελος 4, 332, 363, 488, 489, 490, 562.
Βρατσάνος Μ. 18, 22, 23, 24, 28, 38, 40, 43, 61, 87, 88, 97, 100, 116, 146, 153, 199, 256, 264, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 283, 284, 285, 363, 535.
Βυζάντιος Σκαρλ. 335, 339, 344, 348, 350, 358, 571, 584, 569.

Γαζῆς 597.

Δαμιανὸς 363, 366.
Δουκάκης 17, 32, 43, 65.
Δραΐκης 23.
Δροσίνης Γεώργιος 363, 366.

Ζαγκογιάννης Δημήτριος 14.
Ζησίου Κ. 17, 32, 38, 39, 42, 43, 54, 64, 65, 67, 70, 71, 72, 76, 81, 92, 93, 98, 99, 100, 101, 151, 482, 500, 547, 565.

Καββαλιεράτος 92, 94.
Καλλιφρονᾶς Δ. 15, 35.
Καρασούτσας Ἰωάν. 363, 488, 489.
Κοκκώνης 23, 38.
Κοτσάρης 89, 91, 96.
Κόντος Κωνσταντῖνος 120, 334, 375.
Κοραῆς 251, 332· ὁ σοφὸς 406· ὁ μέγας τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους διδάσκαλος 426.
Κουκουλᾶ Σμαράγδα 347.
Κουλούμπαρδος 93, 98, 99, 100, 101.
Κουμανούδης Στέφανος 355, 375.
Κουρτίδης 18, 32, 34, 35, 36, 39, 40, 43, 60, 62, 66, 67, 74, 83, 84, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 110, 115, 122, 125, 126, 127, 146, 152, 153, 199, 304, 363, 371, 399, 400, 401, 409, 415, 416, 468, 498, 535, 565, 578, 590.
Κωνσταντινίδης 23.

Λάζος 88.
Λιβαδᾶς 90.

Μαρτζώκης 490, 495, 498, 499.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μαυρογιάννης 490, 498, 499.
Μελᾶς Λέων 35, 39, 332.
Μεταξᾶς Κ. 6.
Μηλιαράκης Σπυρίδων 6, 35, 98, 102, 347, 352, 353, 354, 356.
Μησιτζῆς 23, 89, 96.

Οἰκονόμου Π. Π. 23, 38, 252, 253, 269.
Ὀρφανίδης Θεόδωρος 489.

Πανταζίδης Ἰωάννης 120, 375.
Παπαβασιλείου Γ. 366, 398, 407, 416.
Παπαρρηγόπουλος Κωνσταντῖνος 39, 560.
Παράσχος Ἀχιλλεὺς 489, 490.
Παρίσης 357.
Παυλᾶτος 23, 87, 88.
Πετρίδης Δ. 35.
Πολίτης Νικόλαος 332, 375.
Πολυλᾶς 597.
Πονηρόπουλος 6, 356.
Προβιλέγγιος Ἀριστομένης 488, 489.
Πούλιος Χαρ. 36, 102, 105.
Πρωτόδικος Ἰω. 17, 32, 42, 56, 64, 151, 288, 289, 290, 304, 332, 336, 337.

Ραγκαβῆς Ἀλέξανδρος 363, 488, 489.
Ραφτάνης Σέργιος 39.
Ραφτόπουλος 489.

Σακελλαρόπουλος Μ. 87, 88, 89, 97, 103, 105.
Σιμόπουλος Ἰ. 17, 32, 38, 42, 43, 54, 63, 64, 65, 360, 411, 424, 476.
Σκορδέλης 93, 94, 98, 101, 102, 103.
Σκυλίτσης 489.
Σοῦτσος Ἀλέξανδρος 488, 489—Παναγιώτης 416.
Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων 3, 4.

Ταντηλίδης Ἠλίας 363.

Φιλάρετος Πέτρος 6.
Φέρμπος Π. 490, 495, 498.

Χατζιδάκις Γεώργιος 120, 375.

Ψαρᾶς Π. 356.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Ἀγαθά τὰ μέγιστα ἐν τῷ κόσμῳ τρία σελ. 328.

ἁγία Γραφή ἓν τῶν τριῶν μεγίστων ἀγαθῶν τοῦ κόσμου 328 — τὸ σεμνὸν πνεῦμα αὐτῆς 420.

ἀγοραῖα 199 — ἀγοραῖον τῆς λέξεως 113.

ἀγροῖκα 199 — ἀγροῖκος καὶ ἀπαίδευτος γνώμη 504.

ἀγωγὴ νέων 422.

ἀδολέσχης 312 — ἀδολεσχία 144, 313, 314, 511, 512· γραώδης 135.

ἀηδῆ 129 — ἀηδία 118, 331, 397 — ἀηδίαι Bassedow 397.

αἰνίγματα 180, 183, 186, 189, 190, 285, 303, 312, 314 — αἰνιγματώδης περιγραφή 311.

αἰσθημάτων πτωχεία 118.

αἰσχρολογία 407.

Αἰσώπειοι μῦθοι 42, 66, 193, 218, 219, 248, 252, 253, 268, 269, 277, 288, 294, 312, 336, 338, 354, 355, 358, 359, 361, 365, 366, 369, 371-432 — οὐσία αὐτῶν 377, 395 - φράσις αὐτῶν 475 — ὕφος καὶ ἀπαγγελία αὐτῶν 478 — λαμπρότατοι καὶ εἰς πάντα τὸν κόσμον γνωστότατοι 449 — κειμήλιον τιμαλφέστατον τῆς ἀνθρωπότητος 390 — ἀνθρωπικοί 430 — ἐν τοῖς ἀλφαβηταρίοις τῶν Γερμανῶν 370 — ἐν τοῖς ἀναγνωσματαρίοις αὐτῶν 367 — Αἰσώπειοι μῦθοι, Ὅμηρος καὶ Πλάτων 376, 430 — Αἴσωπος 42, 249, 356, 360, 373, 375.

ἀκαιρία 135.

ἀκριβὴς ὅρος 477.

ἀκριβολογία 294, 476.

ἀκυρολογία 74.

ἀλαζονεία 401, 420.

ἀλήθεια γενναῖον 465· αἰωνία 518.

ἀλληγορία 485.

ἀλογιστία 135.

Ἀλφαβητάριον τὸ πρώτιστον καὶ σπουδαιότατον πάντων τῶν διδακτικῶν βιβλίων 230· τὸ μᾶλλον ὑπερήφανον καὶ ἐπιστημονικὸν καὶ ἐθνωφελὲς ἔργον 168, 175 — ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας τοῦ λαοῦ 5 — ἡ δημιουργία αὐτοῦ ἐκ τῶν δυσχερεστάτων καὶ τῶν μᾶλλον δυσεπιλύτων προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς 5, 6, 176, 189, 210, 221 — τὸ πρῶτον μέρος αὐτοῦ δυσκολώτατον 218 — ἀλφαβηταριογραφικαὶ ἀρχαί 189 — παιδευτικαὶ ἀρχαὶ κρατοῦσαι ἐν τοῖς ἀλφαβηταρίοις 199 — περιεχόμενον 189· τέχνη καὶ μέθοδος 159· οἰκονομία 107, 199, 221 — ἀλφαβήτου στοιχεῖα τῆς γραφῆς καὶ τοῦ τύπου συγχρόνως ἐν αὐτῷ 160, 161, 172, 180, 185· τῆς γραφῆς μόνον 162, 173, 179· τοῦ τύπου μόνον, ὅπερ καὶ τὸ ἄριστον 162, 163 καὶ ἑξ. 173, 179 — ἠθογραφία, πραγματογραφία, φυσιογραφία 107 — ἱστορία τῶν Ἀλφαβηταρίων 176 — ἐποχὴ μεθοδικὴ βάρβαρος καὶ ἀφραίνουσα 180 — πηγαὶ τῶν ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις πλημμελημάτων 177 — τὰ παρ' ἡμῖν Ἀλφαβητάρια κάκιστα 7· τὸ βραβευθὲν τοῦ κ. Βρατσάνου παγκάκιστον 38 — τὸ Ἑλληνικὸν ἀλφαβητάριον 177· τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ παιδευτικώτατον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

221· ὁ ὀργανισμὸς αὐτοῦ ἐπιστημονικώτατος 177, 208, 210· τὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ πολλὰ καὶ σπουδαῖα 213.
ἀμάθεια 356· ἀνδραποδώδης 396· παχεῖα 524· παχυλή 481 — ἀμαθείας καὶ θρασύτητος αὐτόγραφος ἔλεγχος 358, 548— ἀμαθὴς καὶ ἀλόγιστος 337— ἀμαθία ἡ ἐσχάτη 334, 343 — ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει 478.
ἀναγνωσις 188· ἄπταιστος 187, 188, 218, 226· λογική 109, 189-202· ἡ πρώτη τὸ δυσχερέστατον καὶ σπουδαιότατον πάντων τῶν κατὰ τὰ σχολεῖα ἔργων 167 — ἔναρξις αὐτῆς 179.
ἀναγνώσματα παιδικὰ χαριέστατα καὶ παιδευτικώτατα 414.
ἀναγνωσματάριον καλόν μία εἰρηνικὴ κατάκτησις τοῦ πολιτισμοῦ 119 — ἡ μεγίστη ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας τοῦ λαοῦ 5 — ἡ σύνταξις αὐτοῦ ἐκ τῶν δυσχερεστάτων καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον δυσεπιλύτων προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς 5 — ἀναγνωσματαρίων διδακτικὴ ὕλη, διάλεκτος, σύνταξις, φράσις, ἑρμηνεία, διηγήματα, ποιήματα, φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον 107, 293 καὶ ἑξ. — ἀναγνωσματαρίων συγγραφεῖς ἐν Γερμανίᾳ 16, 200.
ἀναγνωστικὰ βιβλία τὸ κάτοπτρον τῆς καταστάσεως τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἑκάστου ἔθνους 119 — ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἔθνους 119, 120, 121 — ἀφηγητικὸν ἢ συγκεντρωτικὸν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὸν σύστημα τῆς συντάξεως αὐτῶν 8 — περιεχόμενον 107, 217, 564· οἰκονομία 176· μεθοδική 184· σκοπός 178 — ἔξοχον προτέρημα αὐτῶν 191· κακίαι καὶ ἀρεταὶ αὐτῶν 107 — οὐδὲν ἐκ τῶν Ἱερῶν μαθημάτων 359, 390, 396, 397· οὐδὲν δημαγωγικὸν 397, 398 — ἀναγνωστικὰ βιβλία Γερμανικὰ καὶ Ἑλληνικά 189, 202 — τεχνικώτατα τὰ τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς παρεμφερῆ 8 — τὰ παρ' ἡμῖν κάκιστα 7, 108· τὰ βραβευθέντα τοῦ κ. Βρατσάνου καὶ Κουρτίδου παγκάκιστα καὶ πάντων τῶν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους παρ' ἡμῖν ἀναφανέντων χείρονα 34, 38, 147, 149 (ἴδ. καὶ ἀλφαβητάριον) — τὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία 9-15, 40 καὶ ἑξῆς, 49, 51-53, 56, 57, 62, 189, 209-212, 231 — τῶν γερματικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τὰ μειονεκτήματα 212, 213, 217, 218 τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τὰ πλεονεκτήματα 189, 213-221 — κρίσεις Γερμανῶν παιδαγωγῶν περὶ τῆς μεγάλης ἀξίας αὐτῶν 14, 169, 175, 221, 474, 475.
ἀναδίπλωσις 512.
ἀναισθησία 117 — ἀναίσθητος 349.
ἀναχριβῆ 86.
ἀνάλογον (τὸ) ἐν τῇ λέξει 288.
ἀνάρμοστα 86, 429 — ἀναρμοστία 135.
ἀνατροφή ἀνθρωπικὴ ἐν καλοκἀγαθίᾳ 394· τραχεῖα καὶ μονομερής 394 — ἀνατροφὴ τῶν ψυχῶν πρὸς τὰ μεγέθη 151, 201, 486, 523.
ἀνδρεία 548 καὶ ἑξ.
ἀνδροποιὸς δύναμις 578 — ἀνδροποιὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς ἀναγνωστ. βιβλίοις 45.
ἀνδραποδωδία 440.
ἀνελλήνιστα 113, 114 — ἀνελλήνιστως 104 — ἀνελλήνιστοι φράσεις 214.
ἀνθηρότης 82.
ἀνθρωπικαὶ ἀρεταί 458 — ἀνθρωπικὰ διδάγματα 417 — ἀνθρωπικώτατον δίδαγμα 459 — ἀνθρωπικώτατον Πυθαγορείων φρόνημα 473 — ἀνθρωπικὴ ἀνατροφὴ ἐν καλοκἀγαθίᾳ 394 — ἀνθρωπικῆς παιδείας ἀκένωτος πηγὴ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ 490 — ἀνθρώπινον = Ἑλληνικὸν 542 — ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐγκαλλωπίσματα καὶ σεμνώματα 593· ἀριστουργήματα 485.
ἀνθρωπισμός 429, 435· χριστιανικός 213 — ἀνθρωπισμοῦ μέγας καὶ σεμνὸς διδάσκαλος ὁ Πλούταρχος 443.
ἀνθρωπιστικὴ ἀρχή 213· παιδεία 210, 211, 220, 221 — ἀνθρωιστικὸν πνεῦμα 469 — τὸ ἀνθρωπιστικῶν τῶν παιδαγωγικῶν ἰδεῶν 443.
ἄνοια μετὰ φαντασιωδῶν ψευδοκοσμημάτων ἐπικοσμουμένη 118.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνόμοιον 380.
ἀνορθογραφίαι 63, 67, 68, 86, 100, 483.
ἀντιπαιδαγωγικόν 86, 185.
ἀντιπαράθεσις ἀρετῶν καὶ κακιῶν 222, 224.
ἀνώμαλα 94.
ἀπαγγελία τῶν ἐννοημάτων 590.
ἀπαιδευσία 471 — ἀπαίδευτος καὶ ἀσυνείδητος 339 — ἀπαίδευτος καὶ ἀγροῖκος γνώμη 504 — ἀπαιδεύτων βίος 338.
ἀπειροκαλία 117, 126, 132, 137, 142, 331, 348, 349, 540, 573· παχεῖα 91.
ἀπεραντολογία 108.
ἀπερισκεψία 86.
ἀπίθανον 248, 249, 254, 256, 257, 263, 264, 265, 307, 309, 379, 380 — ἀπίθανα 125, 126, 128· διηγήματα 107, 115, 116, 126, 266, 306, 459· ποιήματα 266 — ἀπίθανοι μῦθοι 41, 126, 253, 266, 360, 379· Αἰσώπειοι μῦθοι 41, 126, 190, 247-249 — ἀπίθανα μυθικῶς 251, 307, 310 — ἀπίθανα παραμύθια καὶ πράγματα 126 — ἀπιθανότης 307, 309, 310.
ἄπλαστον 82.
ἁπλότης 219.
ἁπλοῦς λόγος 288, 290, 304.
ἀπόδειξις 160-161, 271, 290· ἀπόδειξις καλλιλογικὴ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ 483.
ἀποτροπῆς παράδειγμα τὸ ἐστεμμένον Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Βρατσάνου 147.
ἀποστοματισμός 481, 495 καὶ ἑξ.· ἄλογος 369.
ἀπρεπές 86, 127, 128, 380.
ἀργία καὶ ἀμέλεια 418.
ἀρετή 437 — ἀρεταὶ ὑψηλόταται 522.
ἀρρητολογίαι 360· μιαρώταται 563.
ἀριθμητικοὶ πίνακες ἐν ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἀτοπώτατον 109.
Ἀριστάρχειοι γωνιοδάμβυκες μονοσύλλαβοι 333.
ἀριστούργημα Ὁμηρικόν 534.
ἁρμονία τοῦ κόσμου 533, 580· θεία, ἔρρυθμος καὶ ἐμμελὴς 533· πάγκαλος 588.
ἁρμόττον 80 — ἁρμόττουσα νοήμασιν ὀνομασία 353.
ἀρχαϊσμοί 351, 354.
ἀρχαίων μεγαλόνοια καὶ ὀρθοφροσύνη 222 — ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων σφυρήλατα νοήματα 524.
ἀσάφεια 301 — ἀσαφές 380 — ἀσαφῆ 125, 477 — ἀσαφὴς λόγος 302· ὅρος 477.
ἄσμα κύκνειον 133 — ἄσματα δημοτικὰ 135.
ἀσύνηθες 380.
ἀτερπές 149.
ἀτοπία 135.
ἀφέλεια 33, 34, 66, 82, 85, 101, 105, 123, 136, 219, 252, 372, 409, 415 — ἀφελεῖς λέξεις καὶ φράσεις 69, 70, 87, 89, 90, 93, 97 — ἀφελὲς ἀναγνωστικὸν βιβλιάριον 293 — ἀφελέστερον 563, 565, 590, 593 — ἀφελῆ 265, 269, 271, 272· ἀντικείμενα 101· διηγήματα 266· σχήματα καὶ κῶλα 291 — ἀφελὴς ἔκθεσις 273· ἑρμηνεία 306· λόγοι 288, 290, 292, 304 — ἀφελοῦς οὐσία καὶ ἔννοια 565.
ἀφηγητικὸν σύστημα τῆς συντάξεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 8, 9.
ἀφοσίωσις τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τὴν οἰκογένειαν 452-457, 458, 459.
ἄχαρι καὶ σκαιὸν ὄν 394.
ἄψυχος τελευτὴ τοῦ λόγου 118.

Β

Βαναυσία 117 — βαναυσολογήματα 60. ἀνελεύθερα καὶ μικρόψυχα 150 — βαναυσολογία 194, 564, 565 — βαναυσότης 394.
βάρβαρα ὀνόματα 214 — βαρβαρίζων 115· βαρβαρισμοί 60, 92, 94, 107, 112, 113, 114, 120 — βάρβαρον 548 — βαρβαρότης 74 — βαρβαροφωνία 112 — βαρβαρόφωνον ποίημα 134.
βδέλυγμα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν παρ' ἡμῖν γραμμάτων τὸ βραβευθὲν Ἀλφαβητάριον τοῦ κ. Βρατσάνου 218 — βδελυρὰ 195 — βδελυρία 195 — βδελυρίαι 214.
βιβλία ἀμέθοδα 107, 108, 110 — βιβλιάριον παιδικώτατον 453.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βροχύ 288, 297 — βραχυλογία 66, 302, 314, 508· σύντονος 486 — βραχύτης 303, 504, 514, 526.
βρωμόλογα καὶ βρωμοπράγματα 304.
βωμολοχικόν 427.

Γ

Γελοῖα 129.
γενναῖον παράστημα 486 — γενναιότης 436.
γερμανικὰ βιβλία 6 — γερμανικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τὰ τελειότατα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ νῦν — πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα αὐτῶν 212 καὶ ἑξ. 218 — Γερμανοὶ συγγραφεῖς ἀλφαβηταρίων καὶ ἀναγνωσματαρίων 16, 192 — Γερμανοὶ Ἀλφαβητριογράφοι 164, 194, 200· εὔβουλοι καὶ εὐπαίδευτοι 202 — γερμανικὰ παιδικὰ βιβλία 440 — γερμανικὴ παιδικὴ λογοτεχνία 218, 455, 469 — γερμανικὰ καὶ γαλλικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία 204 — γερμανικῶν ἀναγνωσματαρίων καὶ ἀλφαβηταρίων Αἰσώπειοι μῦθοι καὶ ἄλλοι 367, 368 — γερμανικὸς παιδαγωγικὸς κόσμος 253 — Γερμανοὶ οἱ κράτιστοι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν τῇ παιδαγωγικῇ 236 — Γερμανοὶ σοφοὶ παιδαγωγοί 169 — Γερμανοὶ λόγιοι καὶ εὐπαίδευτοι ἄνδρες 201, 202 — Γερμανοὶ κριταί 202, 221 — Γερμανοὶ κριταὶ ἄνδρες σοφοὶ 47, 237· εὐσυνείδητοι 236· πολυμαθεῖς 237, 264, 265· ἑλληνομαθεῖς 238 — Γερμανοὶ ἐπικριταὶ 223 — Γερμανοὶ προϊστάμενοι τῆς πολιτείας 202· τῆς παιδείας 194, 195 — Λούθηρος ὁ ἀναμορφωτὴς τῆς γερμανικῆς παιδείας 175 — Γερμανῶν εὐσεβὴς καὶ ἀνθρωπιστικὴ Μοῦσα 465 — γερμανικῆς σεμνῆς μούσης ἀριστούργημα 435· ἔξοχον προϊὸν 440· χαριέστατον καὶ παιδευτικώτατον δημιούργημα 470 — γερμανικοῦ πνεύματος ἀριστουργήματα 433· δημιούργημα σεμνότατον καὶ παιδευτικώτατον 522 — γερμανικὸν διήγημα παιδευτικώτατον 459, 541· τρυφερώτατον 459 — γερμανόπαιδες μακαριστοί 455· εὐδαίμονες 460, 469, 519 — Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι λογομάγειροι ἄμουσοι 578 — Γερμανῶν κρίσεις περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 14, 169, 175, 221, 474, 477.
γλαφυρία 133, 139, 400 — γλαφυρὸς χαρακτὴρ λόγου 128.
γλυκύτης 133.
γνωσείδιον δύστηνον 338.
γλῶσσα 33, 38, 42, 60· νεοελληνικὴ καθωμιλημένη 590· λαλουμένη, δημώδης 92, 351· γραφομένη, κεκαθαρμένη 92. γραφομένη ἀλλὰ πλέον τοῦ δέοντος κεκαθαρμένη 537· ἁπλῆ καὶ γνησίως Ἑλληνικὴ 20, 338, 349· ἀνελλήνιστος 32, 37, 38· μιξοβάρβαρος 62· ταπεινὴ 92· χυδαία καὶ ἀνώμαλος 60· ἄχραντος 137, 138, 142· εὐγενὴς 62· 72· καθαρεύουσα 92· πρέπουσα καὶ ἁρμόζουσα 475· τὸν Ἑλληνικὸν τύπον διασώζουσα 475 — γλώσσης ὁμιλουμένης πάντες οἱ τύποι 20-22, 564 — γλώσσης εὐγένεια 476, 537· εὐρυθμία 586· καθαρότης καὶ ἐξευγενισμός 119· καθαρότης καὶ ὁμαλότης καὶ παιδευτικὴ δύναμις ταύτης 178 — γλῶσσα Ἑλληνικὴ δαιμονία 168· σφριγλατα τὰ διανοήματα ἐπιπροχέουσα 590 — ἡ γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 20, 21, 33 — ἐν τῇ γλώσσῃ ἀπὸ τῶν γενικῶν καὶ συγκεχυμένων ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστον καὶ ὡρισμένα 475 — γλωσσήματα 60 — γλωσσικὰ ἐξαμβλώματα 119· ἰδιώματα 86· πλημμελήματα 95· σκαιουργήματα 89 — γλωσσικαὶ ἀσχημίαι 115 — γλωσσικὴ σκαιουργία 564· εὐαισθησία 119.
γονεῖς 119.
γράμματα 568· ξηρά, κενὰ καὶ ἀλόγιστα 24-25, 168· παιδικά 346.
γραμματικὴ φυσίζοος 333· τεχνολογία 547 — γραμματικοὶ 547, 568· τύποι 60 — γραμματικαὶ γνώσεις θριπήδεστοι 570.
γραμματιστής 495, 496.
γραμματοδιδασκαλίδης 583· ἄλουτος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

593· αὐχμηρός 579· ὑπόξυλος 560— γραμματοδιδασκαλίδαι αὐχμηροὶ σεμνοπροσωποῦντες 561.

γραῶδες 119· διήγημα 117, 118—γραώδης ἀδολεσχία 135.

γρῖφοι 183.

γυμνασίαρχαι 121.

γυνὴ ἀνδρὸς ἐλεημονέστερον καὶ ἀρίδακρυ μᾶλλον 547 — ἡ γυνὴ ὡς μήτηρ καὶ ὡς πολῖτις 257-265 —γυναικείας ψυχῆς βάθος καὶ δύναμις 259-260· γυναικεία μεγαλοψυχία 263.

Δ

Δημιούργημα πνευματικὸν ἀπαράμιλλον ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία 527· πολύτιμον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας 519— δημιουργήματα ψιλὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος 531· καὶ τῶν ἐγκοσμίων στοιχείων 532· καλλιπρεπέστερα καὶ ἐπιχαριτώτερα 527· ὕψιστα καὶ πάγκαλα 526.

δημοτικὰ σχολεῖα 3.

δημώδους λαλιᾶς παραμόρφωσις 91.

διαίρεσις 134, 288, 289· λογικὴ καὶ εὐμέθοδος 109.

δίαιτα ἡ καθ' ἡμέραν 392.

διαλεκτικὴ ὀξύτης 510.

διάλεκτος 353· ἡ εἰωθυῖα 329· καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα σώζουσα 107, 112, 214— διαλέκτου καθαρότης 115· συνήθους τύπος 288.

διάλογοι 505.

διανοήματα σφυρήλατα 524· τέλεον ἀπερινόητα 272—τοῦ αὐτοῦ διανοήματος ἐπανάληψις ἐν θετικῇ καὶ ἀρνητικῇ μορφῇ 510 — διανοητικὴ ἀνάπτυξις 219· αὐχμηρότης 134 — διανοητικὸν συναίσθημα εὐάρεστον 164, 184, 201, 217, 221.

διάταξις τῆς διδακτικῆς ὕλης ψυχολογική, φυσική, συγκεντρωτικὴ 13 — πᾶσαι αὗται γνωσταὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις 13-14.

δίδαγμα πάγκαλον 404· βιωφελέστατον 470· εὐσεβέστατον καὶ ἀνθρωπικώτατον 459—διδάγματα ἔξοχα 464· παιδευτικὰ 418· κάλλιστα καὶ σεμνότατα 563· ἠθικὰ καὶ χριστιανικὰ 436· τιμιώτατα καὶ βιωφελέστατα 459· ἀνθρωπικά, βιωφελέστατα καὶ παιδευτικώτατα 417, 423· ἁγιώτατα καὶ ἀνθρωπιστικώτατα 209· ὕψιστα ἀρετῆς χριστιανικῆς 461· πολύτιμα Αἰσωπείων μύθων 359.

διδακτικὰ βιβλία 4—διδακτικὴ ὕλη 18, 33, 61, 107, 303· γενναία καὶ σπουδῆς ἀξία 288—διδακτικῆς ὕλης οἰκονομία 219.

διδακτικὴ ἐπιστήμη· ὄφελος καὶ ἐξύψωσις 176—Διδακτικῆς σημεῖον, ἐν ᾧ νῦν τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία 212· κατόρθωμα μέγιστον 11,168· ὕψιστον 221—αἱ διδακτικαὶ ἀρχαὶ τῆς κατατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης πᾶσαι γνωσταὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις 13-14.

διδακτικὸν ἔργον 350—διδακτικώτατον ποίημα 415, 467—διδακτικώτατος μῦθος 404, 406, 415· διδακτικὸν χριστιανικῆς ὑψηλοφροσύνης καὶ μεγαλοψύχου ἐθελοθυσίας 435.

διδασκαλεῖα 391.

διδασκαλίας ἀμεθοδία καὶ κενότης 239· μορφὴ ἐξηγητικὴ 496.

διδασκαλικοὶ λόγοι πλείστης καὶ μεγίστης διατριβῆς ἔχονται 514.

διδάσκαλος 391, 568· τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων 121· δ. πτωχὸς ἀλλ' οὐχὶ καὶ μωρὸς 350—διδάσκαλος ὅστις φράζει τοῖς παιδίοις 352.

διήγημα 269, 270, 308, 315, 348, 548· ἀπίθανον 459· ἄριστον 470· δραματικώτατον καὶ παιδευτικώτατον 519, 541· ἔξοχον 440, 464· ἠθικώτατον καὶ παιδευτικώτατον 472· θαυμασιώτατον 439· ἱστορικὸν καὶ πλασματικὸν 442· πάγκαλον 584· παιδευτικὸν 462· παιδευτικώτατον 459· παιδευτικώτατον καὶ Ἑλληνικώτατον 551· τρυφερώτατον καὶ παιδευτικώτατον 465· χαριέστατον καὶ παιδευτικώτατον 469· χαριτωμένον 117· χριστιανικώτατον καὶ ἀνθρωπιστικώτατον 453· ψυχρὸν 311—διηγήματα 33, 107, 109, 110, 116, 117, 122,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

125, 128, 191, 194, 199, 213, 218, 231, 236, 253, 266, 278, 288. 293, 294, 306, 361, 433· ἀηδέστατα καὶ ἀναληθῆ 116, 117· ἄνευ χάριτος 107, 108, 115, 116, 117· ἀνούσια 360· ἀνωφελῆ 107, 108, 115, 116, 117· ἀπίθανα 107, 108, 115, 116, 117· βιωτικά 483· βλαπτικά 360· γελοῖα 360· γραώδη 117· γραώδη καὶ πολὺ τὸ ἀνόητον καὶ βάναυσον ἔχοντα 118· διάκενα 116, 117· ἐκτενῆ 202· εὐτελῆ 116, 117· ἠθικά 288· ἱστορικά 483, 505· κακόζηλα 116, 117· ληρώδη 117· μακρά 42, 188· μήκιστα 197· μυθικὰ (καὶ ὄχι μυθολογικὰ) 144, 482, 505· μωρά 116, 117, 360· ξηρά 107, 108, 115, 116, 117· οὐδὲν διδάσκοντα, οὐδὲν τὸ τερπνὸν καὶ παιδαγωγικὸν τοῖς παισὶν ἐνέχοντα 107, 108, 115, 116, 117· πεζὰ 107, 108, 115, 116, 117· παιδευτικώτατα 448· πλασματικά (καὶ ὄχι πλαστὰ) 144, 483, 505· τέλεια καὶ ἀμώμητα παραδείγματα ἀπειροκαλίας, ἀναισθησίας καὶ βαναυσίας 117· τρυφερώτατα καὶ ἠθικώτατα καὶ καλλιεπέστατα 195· ψευδῆ 117· ψυχρά 107, 108, 115, 116, 117—διηγημάτιον 427· περιώνυμον 452—διηγήματια 190, 192, 193, 194, 202, 203, 204, 207, 219, 222, 226, 266, 269, 270, 272· αὐχμηρὰ καὶ ἀηδῆ, ταπεινὰ τὴν λέξιν καὶ βάρβαρα τὴν φωνὴν 578· γενναιότατα καὶ παιδευτικώτατα 452· περιέχοντα τὴν τιμωρίαν τοῦ κακοῦ 230-247—διηγηματίου πραγματικὸν καὶ λεκτικὸν μέρος 124—διηγημάτων ἀρεταί 293, 586· ἡ λέξις σαφὴς 293—διήγησις 128, 303· ἀπίθανος 247· ἐναργῶς καὶ σχεδὸν ὑπ' ὄψιν φέρουσα τὰ ἐκφραζόμενα 481· καλή 101, 123, 124, λεπτομερής 481· μοχθηρὰ καὶ ἐξαμβλωματικὴ 122· ξηρὰ καὶ ἀκόσμητος 303· πιθανή 128· σαφής, σύντομος 128· ταχεῖα 526—διηγήσεις 189, 190, 191, 196, 203, 254· παραμεμορφωμέναι 265—διηγήσεως ἀρεταί 300—διαφορὰ διηγήσεως καὶ διηγήματος 482.

διθυραμβώδης τόνος 133.

διλογία 302· ἀναγκαία ἔστιν ὅτε ἐν τῷ λόγῳ 481, 506, 507, 508, 512.

δοξοσοφία 343, 549—δοξόσοφοι 343.

E

Ἐγκυκλοπαιδικὸν σύστημα τῆς συντάξεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 8.

ἐθνικά βιβλία 210—ἐθνικὴ παιδεία 206, 212· ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ἐκπαίδευσις 522—ἐθνικὸν αἴσχος 137, 517—ἐθνικῶς ὠφέλιμον 206—τὸ ἔθνος ἡμῶν τὸ βαρυδαιμονοῦν 264.

εἰκών 574· ἄστοχος 588· ἀνταξία τοῦ Ὁμήρου 588· λαμπρά 591· φαιδρά 592—εἰκόνες 138, 177, 180-182, 185· τεθολωμέναι 136.

ἔκθεσις τῶν πρωτοτύπων παρηλλαγμένη 267.

ἔκφρασις τόπων, πραγμάτων, ζώων καὶ φυτῶν 288, 293, 294, 295, 303, 306, 481, 502. 505· παθητικωτέρα 599—ἐκφράσεως μοχθηρία 149· τὸ παθητικὸν 597· ἐκφράσεως καὶ διηγήσεως διαφορά 503.

Ἑλλὰς μεγαλώνυμος καὶ ἁγία πατρὶς ἡμῶν 50· σεμνοτάτη 50· σεμνὴ καὶ ἱερά 12, 212· ἱερὸς τόπος 50· νῦν βαρυδαιμονοῦσα 206· πονηροκρατουμένη 43, 47, 59, 60· ἐπονειδίστως πονηροκρατουμένη 231—Ἑλλάδος ἀπαλὴ καὶ ἱλαρὰ φύσις 533· γλυκὺς οὐρανός 530· κατάφωτος 532· ἀξία καὶ μεγαλεῖον 50-51· οἱ πρῶτοι κάτοικοι 531, 532.

Ἕλλην λόγος κατὰ τὸν Lotze 509 καὶ ἑξ.

Ἕλληνες, ἡ ἀνθρὰ ἡλικία τῆς ἀνθρωπότητος 582· σεμνοὶ ἱεροφάνται τοῦ ἀνθρωπικοῦ βίου 394· παιδευταὶ σύμπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους 11· σύμφυτον τὴν προσήνειαν καὶ ἡμερότητα ἔχοντες 447—Ἑλλήνων ἀρχαίων τὸ ἦμερον καὶ πρᾶον καὶ ἀνθρωπιστικὸν πνεῦμα 469· μέγεθος καὶ μεγαλοφυΐα 515—ἡμεῖς οἱ νῦν τὸ λαμπρὸν γένος τῶν Ἑλλήνων ἀποσβεννύντες 451.

Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς 210.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δαιμόνιοι 519· ἀνέφικτοι κατὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν χάριν καὶ τὴν γλαφυρίαν καὶ τὴν φυσικότητα τῆς τε ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἐκφράσεως 217· ἀριστοτέχναι τοῦ λόγου καὶ βαθύτατοι γνῶσται τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων 237, 509· ἱεροφάνται θεῖοι παντὸς οὐρανίου καὶ ἀφθίτου ἐν τῷ πνευματικῷ στερεώματι τῆς ἀνθρωπότητος 363· πηγὴ διαυγεστάτη τῆς ἡμερώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ 221· ἔξοχον παιδευτικὸν μέσον ἐν τῇ ἡμερότητι καὶ τῇ μεγαλοφροσύνῃ καὶ τῷ ἀνθρωπισμῷ 429· τιμαλφέστατον κειμήλιον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἐνεργέστατον ὄργανον τῆς ἡμερώσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ 209, 210, 221· ἐν τῶν τριῶν μεγίστων ἀγαθῶν, ἅτινα ἐπεδαψίλευσεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις 328 — Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων πνεῦμα 189· ἀνθρωπιστικὸν 390· δαιμόνιον 218· θεοσεβές 420· ἀναγκαία ἡ μελέτη. Πανταχοῦ σοφία καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ζητημάτων ὀρθογνωμοσύνη 145 — Ἕλληνες ποιηταὶ ἀρχαῖοι πατέρες καὶ ἡγεμόνες τῆς σοφίας καὶ παιδευταὶ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ἔθνους 481· διδασκαλία αὐτῶν ἐν τοῖς σχολείοις τῶν ἀρχαίων 490 — Ἑλλήνων ποιητῶν ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ ἔθνους τοῦ Ἑλληνικοῦ 490 καὶ ἑξ.

ἑλληνίζειν 113, 115, 338.

Ἑλληνικὰ γράμματα 150· ἠθοποιὸς καὶ ἀνθρωπιστικὴ δύναμις αὐτῶν 240· ἡ παρ' ἡμῖν κατάστασις αὐτῶν 189 — Ἑλληνικὰ διδάγματα βιωφελέστατα 458, 459 — Ἑλληνικαὶ παραδόσεις σεμναὶ καὶ ἰδέαι ὑψηλαὶ περὶ τῆς φιλίας 521 — Ἑλληνικὴ εὐαισθησία καὶ πολύνοια 152· μετριοπάθεια 420· ὀρθογνωμοσύνη καὶ ἐλευθεριότης 152, 420· πραότης καὶ ἡμερότης καὶ χρηστότης 444· σεμνότης καὶ κοσμιότης καὶ καλλιλογία 152· ψυχὴ συμπαθής, ἐλεήμων, εὔσπλαγχνος, οἰκτίρμων 545 — Ἑλληνικὴ γῆ ἐρασμία 52 — Ἑλληνικὴ μυθολογία μεγαλοπρεπής, χαριεστάτη, ἀπαράμιλλον πνευματικὸν δημιούργημα 527 — Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης δόξα 176 — Ἑλληνικὴ παιδεία 212 — ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία θεωρεῖται παρ' ἡμῖν ὡς σχολαστικότης 211 — Ἑλληνικὴ κακοπολιτεία καὶ πονηροκρατία 171 — Ἑλληνικῆς διανοίας ἔξοχον δημιούργημα 599· ἡμερότητος καὶ φιλανθρωπίας μείλιχον καὶ ἁπαλὸν πνεῦμα 443· φαντασίας χαριέστατον πλάσμα 530 — δημιουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς φαντασίας ἔξοχος ποιητικὴ καλλονὴ 579· Ἑλληνικῆς φυλῆς ἦθος γενναῖον 604· φύσεως πάγκαλος περιγραφὴ 526· τῆς νῦν ἑλληνικῆς πολιτείας τὸ Κυκλωπικὸν καὶ Λαιστρυγονικὸν 211, 231 — Ἑλληνικὸν ἴσον ἀνθρώπινον 542 — Ἑλληνικὸν τὸ δακρύειν, τὸ συγκινεῖσθαι, τὸ λιποθυμεῖν 545 — Ἑλληνικὸν ἀλφαβητάριον 177, 209, ἴδ. καὶ ἀλφαβητάριον — Ἑλληνικὸν Βασίλειον 563 — Ἑλληνικὸν ἔθνος τὸ εὐγενέστατον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐθνῶν 156 — Ἑλληνικοῦ ἔθνους εὐγένεια σύμφυτος 604· ὑψηλὴ 508· ζωτικὴ δύναμις 508· ἡ ζωτικότης μεγίστη 604· ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν πνεῦμα 206· οὐρανία ὑπόστασις 604· ὑψηλὴ φύσις 530· σύμφυτοι αἱ θερμαντικαὶ καὶ φωτιστικαὶ ἀκτῖνες τῆς ἡμερώσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ 604· τὰ μυχιαίτατα 519 — ἡ νῦν ἀτονία 211 — τὸ νῦν ἑλληνικὸν ἔθνος καλλιεργεῖ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἱερὰν παιδείαν ὀλιγώτερον πάντων τῶν ποπολιτισμένων ἐθνῶν 211· Ἑλλήνων ἔθνος πυλυπαθὲς καὶ καθυβρισμένον 604 — Ἑλληνικὸν πνεῦμα 451· ἀκραιφνέστατον 443· γενναῖον 150· δαιμόνιον 11, 374, 375, 376. 390, 430, 432, 433, 527, 530, 532· εὐγενές, ἀνδροποιόν, ἀνθρωπιστικὸν 152· ἠθικώτατον καὶ θρησκευτικώτατον 375· ὑψηλόν 12, 150, 152· σπάνιον κειμήλιον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους 430· τὸ εὐγενέστατον τῶν ἐν ἀνθρώποις πνευμάτων 526· ἡ ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀγνοτέρα ἔκλαμψις τῆς σοφίας καὶ τῆς μεγαλειότητος τοῦ πανσό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φου καὶ παμμεγίστου Ἀριστοτέχνου τοῦ Παντός 432 — Ἑλληνικοῦ πνεύματος δαιμονία οὐσία 604· ἀφέλεια καὶ χάρις καὶ ἁπλότης καὶ βαθεῖα ἠθικότης 219· ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ πεποίθησις 519· ἐξοχώτατα ἐκφάνσεις ὁ θεῖος Ὅμηρος, ὁ θεῖος Πλάτων καὶ οἱ ἀνθρωπικοὶ Αἰσώπειοι μῦθοι 430, 431, 432· Ἑλληνικοῦ πνεύματος δημιούργημα πάγκαλον 592-593· σεμνότατον καὶ παιδευτικώτατον 522· ἀριστουργήματα ὕψιστα καὶ πάγκαλα 485· δημιουργήματα πάγκαλα 581· χαριέστατα καὶ παιδευτικώτατα 517· ἔκφανσις καλλιπρεπεστάτη καὶ ἐρασμιωτάτη 533· προϊὸν ὕψιστον 590· προϊόντα ἐξοχώτατα 529 — ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἐπὶ τοῦ ἔθνους καὶ τῶν τέκνων ἡμῶν 432 — τὸ ἑλληνικὸν καὶ χριστιανικὸν πνεῦμα 211 — Ἑλληνικὸν φρόνημα· ἐγγέννησις αὐτοῦ 526— Ἑλληνικὸς κόσμος ὁ ἀρχαῖος εὐμενὴς καὶ πρᾶος πρὸς τὰ ζῶα 434 — ἡ ἐν τοῖς ποιηταῖς παιδεία αὐτοῦ 490, 497 καὶ ἑξ.— Ἑλληνικὸς λαὸς ὁ ἀρχαῖος· ἡ εὐπάθεια αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐν τῇ φύσει καλόν 534 καὶ ἑξ. 580, 583, 591 — Ἑλληνικὸς λαὸς ὁ νῦν πολλαχῶς καὶ ἀπὸ πολλοῦ βαρυδαιμονῶν 209 — Ἑλληνικώτατον διήγημα 551 — Ἑλληνὶς νεολαία δύσμοιρος 508.

ἑλληνισμός 114, 120, 121, 136, 152· ὀνομάτων 586, 587.

Ἑλληνόπαιδες τρυφεροί 590 — ἑλληνοπαίδων εὐφάνταστον πνεῦμα 526· τρυφεραὶ ψυχαὶ εὐπλαστοι 322, 578.

ἐνάργεια 73, 294, 295, 302, 303· τῆς ἐκθέσεως 524· τῶν πραγμάτων 597, 599.

ἐννοιῶν πτωχεία 118.

ἐξανθρωπισμός 604.

ἐξέλιξις ἄτονος 118.

ἐξεργασία 289.

ἐπαγωγόν 144, 145.

ἐπιμέλεια 418.

ἐπιμελητὴς τῆς παιδείας 257.

ἐπιμύθια Αἰσωπείων μύθων ἀπροσδιόνυσα, ἀκατάλληλα καὶ παντάπασι μὲ τοὺς μύθους ἀνάρμοστα 426.

ἐπιμονή· σχῆμα 548.

ἐπιπόλαιαι σκέψεις 400· ἐπιπολαιότης 386-387.

ἐπιστήμη καὶ ἐν τοῖς σμικροτάτοις 163 — ἐπιστημονικὴ ὀρθότης καὶ ἀκρίβεια ἐν πᾶσιν 288 — ἐπιστημονικῶς ὀρθὰ τὰ πράγματα 537.

ἐπίχαρι δημιούργημα 527 — ἐπιχαρίτως 139 — ἐπιχαριτώτατα 305.

ἐράσμια 265 — ἐράσμιον στόμα Σαπφοῦς 374.

ἐργασία 418· μήτηρ τοῦ κατ' ἄνθρωπον βίου 449.

ἑρμηνεία 60, 62, 73, 107, 206, 590· ἁπλῆ καὶ ἀκατάσκευος 294· ἀφελὴς καὶ ἁπλῆ 306· ἐναργὴς καὶ ζωηρά 510· ἐξηλλαγμένη 353· ἐπίχαρις 137· εὔχαρις 305· εἰς ἀντιθέσεις ἀναστρεφομένη 510· σαφὴς καὶ ἐναργής 288, 291, 294· σαφής, εὔκολος, ἄφθονος καὶ εὔστροφος 476 — ἑρμηνείας ζωηρότης 440.

εὐβουλία 458, 471.

εὐγένεια 455· γλώσσης 62, 72, 476, 537· εὐγένεια καὶ μείλιχον πρὸς τὰ ζῶα 442.

εὐγνωμοσύνη τῶν ζώων πρὸς τοὺς εὐεργέτας αὐτῶν 460.

εὐέπεια 118.

εὐκοσμία τῶν παίδων 498, 568.

εὐκρίνεια 294.

εὐμεθοδία 108, 109, 168.

εὐμένεια καὶ πραότης πρὸς τὰ ζῶα 434, 435, 473.

εὐπάθεια πρὸς τὴν φύσιν 592· πρὸς τὸ ἐν τῇ φύσει καλὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ 534 καὶ ἑξ. 580, 583, 591· τοῦ Ὁμήρου 588, 593-594.

εὐπείθεια 184.

εὐπιστία 380.

εὔρεσις 111, 134, 288.

εὐρυθμία 302· ῥημάτων καὶ γλώσσης 586.

εὐσέβεια πρὸς τοὺς γονεῖς 433, 452-457, 472-473.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εὐσεβόφρονες 397.
εὐσπλαγχνία 436.
εὐτέλεια 118, 135 — εὐτελῆ διηγήματα 116· νοήματα 108.
εὐφροσύνη αἰσθητική 137.
εὐφυΐα κατ' ἀλήθειαν 599.

Η

Ἦθη χρηστά 422, 423, 436.
ἠθικὰ διδάγματα 436· διηγήματα 288 — ἠθικὰ ἐρείπια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους 212.
ἠθικαὶ ἀρχαί 251· ἰδέαι 206, 207, 219, 221, 222, 223, 475 — ἠθικαὶ ἰδέαι ὑψίσται 209.
ἠθικὴ ἀνάπτυξις 219· διδασκαλία 394, 483 — ἠθικὴ ἡ θρησκεία ἡ ἑλληνική 580 — ἠθικὴ ἰδέα ὑψίστη 519· κιβδηλεία 142· λέξις 302· νόσος 399· οὐδενία 118· πεποίθησις 519· πεποίθησις βαθυτάτη καὶ ἀγνοτάτη τοῦ τε ἑλληνικοῦ καὶ χριστιανικοῦ κόσμου 407· συνείδησις 205, 206, 214· ὑποχρέωσις 484· ἠθικῆς κελεύσματα 562.
ἠθικοὶ νόμοι 531.
ἠθικολόγος μυθογράφος 406.
ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν πνεῦμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους 206· ἠθικὸν παράπτωμα ἐκ τῶν βαρυτάτων τὸ μὴ ἀληθεύειν 550· ἠθικὸν πνεῦμα σεμνὸν τῶ 'Αγίων Γραφῶν 210· ἠθικὸν συναίσθημα 205, 216, 236, 241, 242, 243, 247, 374· ἠθικὸν φαινόμενον οἰκτρόν 573.
ἠθικὸς διάκοσμος 518, 520· ἠθικὸς διάκοσμος παμποίκιλος καὶ καλλιπρεπέστατος 219, 221, 241· κόσμος 522, 530· νόμος 219, 220, 224.
ἠθικότης 381, 456· βαθεῖα τοῦ γνησίου ἑλληνικοῦ πνεύματος 219.
ἠθικῶν ἰδεῶν κόσμος 208· κοινότης τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν τῶν 'Ιερῶν Γραφῶν καὶ τῶν 'Ελλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων 210.
ἠθικῶς καταλογιστὰ καὶ ἀκαταλόγιστα 534.
ἠθικώτατον διήγημα 472.
ἠθογραφία 107· ἠθογραφικὰ κεφάλαια 217.
ἠθοποιά κεφάλαια 220· στοιχεῖα ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις 45, 86, 220· ὑποκείμενα 220.
ἠθοποιὸς δύναμις 64, 254, 578· ποιημάτων 491.
ἦθος 504, 507· ἄγροικον. ταπεινὸν καὶ μικρολόγον 118· γελοῖον 526· γενναῖον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς 604· διημαρτημένον 540· εὐθύ 540· εὐγενὲς καὶ ὡς ἀληθῶς φιλόκαλον 393· πρᾶον 447· ὑψηλὸν 560 — ἦθος τῶν ἀρχόντων τῆς πολιτείας, τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῆς κοινωνίας 391· τῶν ἐννοημάτων 590 — ἦθος καὶ λέξις καὶ λόγος 407 — ἤθους γενναιότης 438· εὐθύτης 572· ἡμέρωσις 526· ἡμερότης, μείλιχον, πραότης, φιλανθρωπία 443· ἤθους παιδευτικὸν 432.
ἡμέρωσις 604.

Θ

Θαυμάσιον 151, 201, 264, 486.
θαυμαστόν 151, 201, 264, 486, 523.
θεία δικαιοσύνη 224.
θεῖος Ὅμηρος, Πλάτων 430· Σοφοκλῆς 590.
θεοσέβεια 45, 49, 54, 55, 58, 219, 220, 221· βαθυτάτη 522· θεοσεβέσταται 'Αθῆναι 436.
θεότητος ἔκφανσις ἡ φύσις 580.
θεωρίαι περὶ τοῦ παιδευτικωτέρου τρόπου τῆς διδασκαλίας τῆς πρώτης ἀναγνώσεως καὶ τοῦ προσφορωτέρου τρόπου τῆς συντάξεως τοῦ 'Αλφαβηταρίου 176 καὶ ἑξ.
θρηνῳδία 135.
θρησκεία 46, 54, 56, 64, 474· ἑλληνική 580.
θρησκευτικὰ μαθήματα 396.
θρησκευτικὴ ἰδέα ὑψίστη 519· κιβδηλεία 142· πεποίθησις 519· πεποίθησις βαθυτάτη καὶ ἀγνοτάτη τοῦ τε ἑλληνικοῦ καὶ χριστινικοῦ κόσμου 407· συνείδησις 214.
θρησκευτικὸν πνεῦμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους 206· συναίσθημα 216.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θρησκευτικότης 57, 220, 224.
θρησκευτικῶν ἀρχῶν τῶν Ἱερῶν βιβλίων καὶ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ καὶ συγγραφέων κοινότης 210.

I

Ἰδιοπραγμοσύνη 381-385, 413.
ἱερὰ βιβλία 210, 453, 466· τῶν πατέρων ἡμῶν 436· Ἱερῶν βιβλίων πάγκαλα παραγγέλματα 472.
ἱερὰ γράμματα (τὰ) σήμερον ἐν Ἑλλάδι 189.
Ἱερὰ Γραφή 384· ἡ Ἱερὰ Γραφὴ διαυγεστάτη πηγὴ τῆς ἡμερώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ 221· τιμαλφέστατον κειμήλιον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἐνεργέστατον ὄργανον τῆς ἡμερώσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ αὐτοῦ 209, 210, 221· τὸ σεμνότατον τῶν ἐν ἀνθρώποις βιβλίων 237· ἓν τῶν τριῶν μεγίστων ἀγαθῶν, ἅτινα ἐπεδαψίλευσεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις 328 — τῶν Ἱερῶν Γραφῶν τὸ πνεῦμα 189· ἠθικὸν καὶ εὐγενές 455· ἠθοποιὸν 390· θεῖον 218· οὐράνιον 209 — κοινότης τοῦ πνεύματος τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων 210.
ἱερὰ παιδεία (ἡ) θεωρεῖται νῦν ἐν Ἑλλάδι ὑπό τινων αὐτοκαλουμένων λογίων ὡς ἀναχρονισμός 211.
ἱερεὺς λεπτῶν λήρων 525.
ἱστορία τῶν Ἀλφαβηταρίων 176.
ἰσχνότης λόγου 118.

K

Καθαρότης 289, 294.
καιρός, καίρια 303.
κακίαι τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 107 — κακίαι καὶ ἀρεταὶ ἀντιπαρατιθέμεναι 222, 224 — κακιῶν σκληραὶ τιμωρίαι 224, 236-238.
κακοδιδασκαλία 135.
κακοζηλία 115, 118, 135, 147 — κακόζηλα 128, 541· διηγήματα 116, 117 — κακόζηλοι λέξεις 87, 90, 108· προτάσεις 108 — κακόζηλον γένος τοῦ λόγου 129.
κακομιλία 411.
κακόν (τὸ) ἐν τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου 189, 226, 238· κακοῦ γνῶσις ἀναγκαία 231 — κακοῦ πεῖρα ἀπεργάζεται ἐναργεστέραν τὴν γνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ 233 — κακοῦ τιμωρία 241 — κακοῦ τιμωρία ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις 189, 223 — κακοῦ τιμωρία ἐπίχαρτον 189, 239-247.
κακόρρυθμα ποιήματα 108, 130, 131.
κακότεχνα ποιήματα 108, 130, 132.
καλαισθησία ἀνθρωπίνη στοιχειωδεστάτη 579.
καλλιγραφικὰ δοκίμια ἄτοπα ἐν τοῖς Ἀλφαβηταρίοις 18.
καλλιέπεια 82.
καλλίμορφος κόσμος 530.
καλλιπρεπῆ 530 — καλλιπρεπέστατος κόσμος — καλλιπρεπεστάτη ἔκφανσις τοῦ δαιμονίου ἑλληνικοῦ πνεύματος 533· καλλιπρεπεστάτη περιγραφή 582· καλλιπρεπέστατον δημιούργημα 527.
καλλιρρημοσύνη 219· κεχαρισμένη 578.
καλλιφωνία 134· Ὁμηρική 535.
καλλονή 139, 579, 587 — ποιητικὴ καλλονὴ ἔξοχος τῶν δημιουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς φαντασίας 579.
κάλλος, ἡ πνευματικωτάτη καὶ ἐρασμιωτάτη πασῶν τῶν ἰδιοτήτων τῆς θεότητος 533· ἐρασμιώτατον 593· κάλλος τοῦ κόσμου 533· τῶν λόγων 509· τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων 152 — κάλλους θείου ἔκφανσις ὁ κόσμος 532 — τὸ κάλλος ἐπρέσβευσεν ὡς θρησκείαν τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν ἔθνος 533 — κάλλη τῶν ἐξοχωτάτων προϊόντων τοῦ δαιμονίου ἑλληνικοῦ πνεύματος 579· τοῦ μύθου τῶν Νυμφῶν 579.
καλόν 437 — τὸ καλὸν οὐκ ἐν πλήθει ἀλλ' ἐν ἀρετῇ 405 — τὸ καλὸν ἐν ἀρετῇ καὶ τῇ καιρίῳ συμμετρίᾳ 404 — τὸ καλὸν δὶς καὶ τρίς 481, 513 — καλοῦ λάτρις τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος 604 — τοῦ καλοῦ ἐν τῷ λόγῳ πηγὴ ἄφθιτος οἱ Ἕλ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς 363.
καταγέλαστα 127, 128.
κατάταξις μεθοδική 111.
κενολογία 194.
κενότης 135.
κομψοπρέπεια ἐξεζητημένη καὶ ἐπιτετηδευμένη 118.
κοπώδης παλλιλογία 108.
κοπρολογία 565.
κρίσις Γερμανῶν σοφῶν περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 14, 175, 233· Ἑλλήνων λογίων 14· Ἑλλήνων ἀπαιδεύτων καὶ κακοβούλων κριτῶν 40-44, 62-65, 223.
κριτὴς ψεύστης ἀμαθὴς καὶ ἥκιστα σωφρονῶν 564· μανικὸς καὶ τετυφωμένος 566-567, 578· χαριέστατος, συκοφαντῶν, ψευδόμενος, μαινόμενος ἢ τουλάχιστον παροινῶν 577, 578· ἀφραίνων καὶ λυσσῶν 593 — κριταὶ γυμνοὶ πάσης μεθοδικῆς, ψυχολογικῆς, τεχνολογικῆς μαθήσεως, οἱ εἰκαιότατοι τῶν παρ' ἡμῖν χαμαιδιδασκάλων 570 — κριτοῦ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασις, ψευδολογία, ἀμάθεια 565· ἀναισθησία καὶ ἀπειροκαλία 590 — κριτῶν ἀδικία καὶ μοχθηρία 86-106· ἀσυνειδησία 31· μεροληψία 60-86· σπάνιος καὶ παράδοξος πονηρία 107-156· ψευδολογία 45-59.
κριτικὴ ἐπιστήμη εἰς τυροπωλικὴν τέχνην μεταβαλλομένη 516, 517, 536, 564.
κριτικῆς δυνάμεως ἄσκησις 488.
κυριολεξία 476.
κῶλα μακρὰ 291· μικρὰ καὶ κομματικά 288, 291· περιοδικὰ 293, 306· μακρά, σχοινοτενῆ καὶ συνεστραμμένα 118 — κῶλα καθαρότητος, μικρά, κομματικά, εὐκρινείας, σεμνά, καθαρά, βραχύτερα, ἀφελῆ 291-294, 304.

Λ

Λειότης ἄκεντρος 118.
Λεκτικὸς τρόπος 108, 111, 112 — λεκτικὴ ἀνωμαλία 74· ἀναισθησία χονδρὴ 91 — λεκτικὸν ἀνώμαλον 100· λεκτικὸν μέρος διηγημάτων 124· πανδαιμόνιον 81 — λεκτικαὶ ἀρεταί 118 — λεκτικὰ αἴσχη 74· ἁμαρτήματα 118· ἐξαμβλώματα καταγέλαστα 329· σφάλματα 60, 74· τερατουργήματα 331.
λεξείδιον 350.
λεξιλόγιον εὐγενέστατον ἑλληνισμοῦ ἀκράτου 136.
Λέξις 206· ἀγοραία καὶ καπηλικὴ 61· ἀκατάληπτος 349· εἰρομένη 293, 306· ἑλληνικωτάτη 349· καθημαξευμένη 93· κοινὴ καὶ συνήθης 353· οὐχὶ ἑλληνική 90· παθητική, ἠθική, ἐναγώνιος 302· σαφὴς 293· στρογγύλη, συγκεκροτημένη, μηδὲν ἔχουσα κολπῶδες 293, 294· ὑπτία καὶ ἐπαγωγικὴ καὶ περιρρέουσα τοῖς νοήμασι 288, 293· τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀνάλογος 537 — τὸ ἀνάλογον ἐν τῇ λέξει — ἡ λέξις τῶν φυσιογραφικῶν ἀντικειμένων διαφορος τῆς λέξεως τῶν διηγημάτων 348, 351 — λέξεις ἄγνωστοι καὶ ἀκατανόητοι 68, 69, 72, 89, 90, 188· ἀνωφελεῖς 89· ἁπλαῖ καὶ γνησίως ἑλληνικαί 167· ἀπομεμονωμέναι 187· ἀρχαῖαι 70, 93, 588· ἀρχέτυποι ἢ ἀρχοειδεῖς 87, 90· ἀσυνήθεις 86· ἀφελεῖς 69, 70, 87, 89, 90, 93, 97· βάρβαροι 71, 86· γλωσσηματικαί 86· δυσνόητοι 71, 89· δυσεκφώνητοι 89· ἔλλογοι 178· εὔληπτοι 70· κακόζηλοι 87, 90, 108· καθωμιλημέναι καὶ δημώδεις 72· ξέναι καὶ ὁμώνυμοι 588· παρακεκομμέναι 87, 90, 107, 112· σπάνιαι 68, 69, 72, 89, 188· σπανιώταται τῆς ἀρχαίας γλώσσης 537, 538· τοῦ μὴ ἀκράτου Ἑλληνισμοῦ 564· ὑποδειγματικαί 86, 87 — λέξεως τὸ εὐγενές 152· λέξεως ὁμοιότης τρόπου 597· ὁμοιόμορφος τρόπος 599· λέξεων σχήματα 590 — λέξεων συμπλοκαὶ εἰς παντοῖα μωρολογήματα 180· σχηματισμοί 60.
λεπτότης 118.
λῆμμα γενναῖον 118.
ληρῶδες διήγημα 117.
λόγιοι λεπτοὶ καὶ ξηροί 389· οἱ παρ' ἡμῖν 119, 481-482· τοῦ ἔθνους ἡμῶν 525 —

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λογίων τοῦ φυράματος τῶν παρ' ἡμῖν κριτῶν τὰ ψυχάρια 239 καὶ ἑξ.
λόγος ἁπλοῦς καὶ ἀφελής 291, 292· ἀναλυτικός, ἁπλοῦς, ἀφελής, χαλαρὸς καὶ ψυχρός 290, 304· ἄπλαστος καὶ ἀφελὴς καὶ κεχαρισμένος καὶ γλαφυρός 429· ἀτελής, ἄλογος καὶ ἀκατανόητος 512· ἄτονος καὶ ἄχαρις 304· ἄχαρις καὶ ξηρὸς καὶ χαλαρὸς καὶ ψυχρός 108· γοργός, γλυκύς, τραχύς, σφοδρός 291· εὐγενής 374· ἐπιχαρίτως κεκοσμημένος 142· ἰδιωτικός 353· καθαρὸς καὶ εὐκρινὴς 291· λιτός 327· λίαν ἐπιμεμελημένος καὶ ἀκριβής 62, 289, 476· μονοειδής, ἄτονος καὶ νωθρός 118· σαφής, εὔκολος, ἄφθονος καὶ εὔστροφος 289, 291· πιθανός 427· συνειλκυσμένος 565 — ὁ πολιτικὸς λόγος συνειλκυσμένος καὶ συνειλημμένος τὰ νοήματα, ὁ δὲ ἀφελὴς ὕπτιος καὶ ἀποτεταμένος 292, 294, 306 — ὁ λόγος ὥσπερ ζῶον 551 — ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἀκατάλληλος πρὸς παιδαριώδη ἐγχειρήματα 132 — λόγοι ἄμοιροι ἠθῶν, βάναυσοι ἀγοραῖοι, ταπεινοὶ καὶ ἀσχήμονες 118· γελοῖοι 526· οἱ διδασκαλικοὶ οὐχὶ βραχεῖς 303· διάπτυξις αὐτῶν 481· εὐγενεῖς 43, 420 — λόγου ἀνωμαλία 348· ἁρμονία 343· λόγου ἐξέτασις περὶ τῶν λόγων 504, 517, 564· λόγου εὐπρέπεια 351, 352· μέγεθος 481· πλημμελήματα 108 — λόγων σαφῶν διάπτυξις 487.

M

Μαθητικοῦ ἔργου ἀπογλύκανσις 185.
μάθησις διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι μᾶλλον 232.
μακρὰ κῶλα, περίοδοι 291, 294· διηγήματα 203 — μακραὶ φράσεις 196, 199, 202 — μακροὶ μῦθοι 203.
μακρηγορία 191, 192, 193, 194, 199, 265, 526, 534.
μακρολογία 64, 311, 314.
ματαιολεσχία (?) 144, 149.
μέγα (τὸ) θαυμάζεται 151, 201, 485.
μεγαλόνοια Ὁμηρικὴ 594· Πλατωνικὴ 432.
μεγαλοπρέπεια 118 — τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐν πράγμασιν 151, 201, 486 — μεγαλοπρεπὴς Ὁμηρικὴ τρικυμία 593· τῆς φύσεως περιγραφὴ 593· χαρακτὴρ λόγου
μεγαλορρημοσύνη 118, 171.
μεγαλοψυχία 436, 437 — μεγαλόψυχος ἐθελοθουσία 435, 438.
μέγεθος λόγου 201.
μέθοδος 294· Ἀλφαβηταρίων 159· μέθοδος γραφικὴ καὶ φωνητικὴ τῆς συντάξεως τῶν Ἀλφαβηταρίων 173 — αἱ μέθοδοι τῆς πρώτης ἀναγνώσεως γνωσταὶ πᾶσαι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις 167 — μεθοδικὰ ἀγαθὰ παμμέγιστα 168 — ἡ Μεθοδικὴ περὶ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 184 — Μεθοδικῆς γυναικισμοί 184 — Μεθοδικῆς ἀλφαβηταρίων ἐποχὴ βάρβαρος καὶ ἀφραίνουσα 180· ἐκδούλευσις παρασχεθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβηταρίου εἰς τὴν Μεθοδικὴν τῶν Ἀλφαβηταρίων 167· Μεθοδικῆς κατόρθωμα ὕψιστον 210 — μεθοδικὸν στοιχεῖον 223· μεθοδικὸν τέρας ἐξαίσιον καὶ βδελυρὸν τὸ βραβευθὲν Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Κουρτίδου 110.
μειρακιώδη 128, 129.
μέρη τῶν μερῶν ἡ τελεία γνῶσις ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ὅλου 179.
μεταβολὴ πάντων γλυκὺ 10 — μεταβάλλειν πυκνὰ κοπῶδες 10.
μετάνοια 388.
μεταφοραί 138, 314· ἀπηνεῖς, εἰς ἀλληγορικὸν στόμφον ἐκφερόμεναι 127, 136· ἀπρεπεῖς 128, 129 — πυρετώδης ὁρμὴ πρὸς μεταφοράς 118.
μέτρια 303 — μέτρον 138, 303.
μητρὸς στοργή 257 καὶ ἑξ.
μικρόκομψον σχῆμα συνθέσεως 118.
μικρολογία 566· ἀνελεύθερον 537.
μικρονοίας καὶ μικρολογίας ἀπρόκλητος ἐπίδειξις 350.
μικροψυχία 566.
μορφολογικὰ προτερήματα 401· προσόντα τῶν διδακτικῶν βιβλίων 33.
μουσικὴ 391 — ἡ μουσικὴ δῶρον τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θεοῦ κάλλιστον 567· λέγεται τριχῶς 569· ἡ μουσικὴ παιδεία ἐπὶ ψυχῇ 568 —μουσικὴ ἡ κιθαρῳδία 567.
μουσικός 566, 568.
μυθογράφος ἠθικολόγος 406.
μῦθοι 131, 189, 191, 194, 203, 206, 207, 218, 236, 249, 251, 266, 268, 288, 293, 294, 306, 364, 365, 371, 372, 395, 433, 527 — μυθάρια 131, 190, 191, 192, 194, 199, 202, 203, 204, 207, 219, 222, 226, 248, 252, 266, 307, 371, 428, 429 —μῦθος διδακτικώτατος 406· χαριέστατος καὶ διδακτικώτατος 404, 405—μυθάριον ἀφελέστατον καὶ χαριέστατον 252—μῦθοι ἀπίθανοι 266· διδακτικοὶ καὶ δηλωτικοὶ σπουδαίων ψυχολογικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν· 412· ἐκτενεῖς 202· ἡδεῖς 234· καλοὶ 206· μακροὶ 118· μὴ καλοὶ 207, 213· οὐτιδανοὶ καὶ ὑπόψυχροι τὴν ἔκθεσιν 108· παιδευτικώτατοι 265· παραμεμορφωμένοι 265· φοβεροὶ 234· χαριέστατοι 533—μυθάρια περιέχοντα τοῦ κακοῦ τὴν τιμωρίαν 230· τρυφερώτατα καὶ ἠθικώτατα καὶ καλλιεπέστατα 195 —μῦθοι ὡς παραδείγματα ἐν τῷ λόγῳ 395, 396 — μύθων περιεχόμενον 206, 207· ἀπαγγελία, ἑρμηνεία, φράσις, εἰσαγωγὴ 479· μύθων Αἰσωπείων σχέσις πρὸς τὰ ἐπιμύθια 424-426—μύθους πρῶτον τοῖς παιδίοις 394 καὶ ἑξ. —μῦθοι Αἰσώπειοι 482 (ἴδ. καὶ Αἰσώπειοι μῦθοι).
μυθολογία ἑλληνικὴ μεγαλοπρεπὴς καὶ χαριεστάτη 527.
μυθοποιοί 206.
μυριόλεκτα 147.
μωρὰ διηγήματα 116, 117.
μωρολογία 194, 195· ἡ μωρολογία φορτικόν 537.

N

Ναυτιώδη 130.
νόημα λαμπρόν 118—νοήματα 590· εὐτελῆ καὶ ταπεινὰ 108· πεπατημένα, πεπλυμένα, μικρά, λεπτά, πτωχὰ καὶ ταπεινὰ 118· εὐγενῆ, σεμνά, ἠθοποιά, ἀνδροποιά, τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀξίᾳ πρέποντα, τῇ νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἁρμόζοντα 199 —νοημάτων κατασκευὴ 593· συμφωνία 597.
νοητικὰ ἐκτρώματα ψυχρότατα 127.
νοητικὴ ἀνάπτυξις τῶν παίδων 267 — νοητικὴ δύναμις τῶν παιδαρίων 292.

Ξ

Ξένον 331.
ξηρὰ γράμματα 167, 168· διηγήματα 107, 115, 116, 117· διήγησις 303· ἔναρξις 118· ξηρὰ σύνθεσις καὶ εὐκατάφρονητος 147—ξηρὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου 25, 178—ξηραὶ συλλαβαί 25, 168, 169· προτάσεις 115· περιγραφαὶ καὶ πραγματογραφίαι 108, 143, 149.
ξηρασία αἰσθητικὴ 134.
ξηροκακοζηλία 118, 147 —ξηροκακοζήλως 104.
ξηρόν 288, 297—ξηρὸς λόγος 108, 125· χαρακτὴρ 147.
ξηρότης 118, 129, 135.

O

Ὁδηγίαι πρὸς τοὺς διδασκάλους ἐν Ἀλφαβηταρίοις ἄτοπον, ἀπρεπὲς καὶ ἄδικον 18, 108, 109.
οἰκονομία τοῦ βιβλίου 288, 289· τῆς διδακτικῆς ὕλης 33, 34, 37, 60, 61, 62, 64, 111, 134, 152, 191, 206, 213, 219· τοῦ λόγου 111, 355· τοῦ περιεχομένου 217, 221, 355· τῆς πρώτης ἀναγνωστικῆς ὕλης 166, 167, 176· τῶν ἐπιστημονικῶς συντεταγμένων Ἀλφαβηταρίων 199.
οἰκονομικόν 112, 289· οἰκονομικὸς τρόπος 134.
ὁμαλότης 82.
ὁμιλία συνήθης καὶ ἰδία 333, 351· χρηστῶν 424· καλῶν καὶ φαύλων 423— ὁμιλίας τῆς ζώσης ἐπίχαρις ἀταξία 510.
ὅμοια καὶ ὁμόχροα καὶ συνάδοντα τὰ ἐν ἐν τῷ λόγῳ 331, 349—ὅμοιον (τὸ) ἐν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῷ ποιουμένῳ ὀνόματι 331 — ὁμοιότης ἐν τῷ λόγῳ 288.
ὁμοίωσις τῷ Θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ βίου 230.
ὄνομα ἀνακεχωρηκὸς 331· ἀρχαῖον 353· βάρβαρον 338, 348, 351· ἑλληνικὸν 358· ποιητικὸν 353 — ὀνόματα 590· ἀκατάληπτα τοῖς παισίν 346, 476· ἀρχαῖα καὶ ἀκατάληπτα 289, 476· ἀπόρρητα καὶ ἔξω πάτου, ἀγοραῖα καὶ καπηλικά 288, 329, 349, 351· βάρβαρα 214· βάρβαρα καὶ κακέμφατα 112· ἑλληνικά 331· εὐτελῆ καὶ δημοτικὰ καὶ πτωχικά 331· εὐτελῆ καὶ ἰδιωτικὰ καὶ παρακεκομμένα 112· καλά 113, 305· κοινὰ καὶ τετριμμένα 112 — ὀνόματα κύρια ἀγοραῖα καὶ ἀγροῖκα 112 — ὀνόματα λίαν ἀρχαῖα καὶ ξένα 330· μοχθηρὰ καὶ παρεφθαρμένα 112· ποιητικὰ 331· ποιητικά, πεποιημένα, τροπικά, ἀρχαῖα, ξένα, ὁμώνυμα 586· σπάνια 330, 331 — ὀνομάτων ἐκλογή 152· ἑλληνισμός 586, 587· ὁμοιότης 331· σαφές 330· συνθέσεις κάλλους ποιητικαί 352 — ὀνομασία ἁρμόττουσα τοῖς νοήμασιν 353· παραδεδομένη 330.
ὀντότης ἀληθής 137.
ὀρθογραφία 82, 179· ὀρθογραφικὰ σφάλματα 94, 480.
ὀρθοέπεια 82.
ὀρθοπραγία 422.
οὐσιαστικά προτερήματα 401.
οὐσιώδη προσόντα τῶν διδακτικῶν βιβλίων 33.
ὀψιμάθεια 331 — ὀψιμαθεῖς γέροντες 333.

Π

Πάγκαλα δημιουργήματα 526.
παιδαγωγικὴ ὕλη 110 — παιδαγωγικαὶ ἀρχαί, καθ' ἃς ἐκλέγεται καὶ κατατάσσεται τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 189 — παιδαγωγικὸν ἔγκλημα 110· ἔκτρωμα 119· ἐξάμβλωμα 109, 110· πλημμέλημα βαρύτατον 570 — παιδαγωγικὸς τρόπος 390 — παιδαγωγικῶς ὀρθόν 206.
παιδαγωγός 391, 567, 569.
παιδαριώδης ἀμβλύτης 118.
παιδεία ὀρθὴ 586· ἠθικὴ 206· ἀρχαία 567· ἐλευθέριος, καλή, χρησίμη 485· ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς γράμμασι 482· ἐν τῇ μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ 568· ἐν τοῖς ποιηταῖς 481· ἐν ὀρθογνωμοσύνῃ καὶ ὀρθοπραγίᾳ 390· ἐν πραότητι καὶ προσηνείᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ πρὸς τὰ ζῶα 473 — παιδείας τὸ κύριον ἔργον 587.
παιδεύματα ἀνθρωπικὰ 394.
παιδευόμενα παιδάρια 429.
παίδευσις μονομερὴς καὶ ἀνελεύθερος 394.
παιδευτής 585.
παιδευτικαὶ ἀρχαὶ διήκουσαι διὰ τῶν Ἀλφαβηταρίων 199.
παιδευτικὴ ἀξία τῆς ἀντιπαραθέσεως τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν 223, 224, 231, 232.
παιδευτικὴ δύναμις 252, 254, 255, 313, 359, 402, 485, 498· ἔξοχος 522· τῆς γενναίας καὶ σπουδαίας διδακτικῆς ὕλης 288· τῆς καθαρότητος καὶ ὁμαλότητος τῆς γλώσσης 178· τῆς συνδιαλλίας τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων 211· τῶν ἑλληνικῶν καὶ χριστιανικῶν ἠθικῶν ἰδεῶν 207· τῆς θετικῆς γνώσεως τοῦ κόσμου καὶ τῶν πραγμάτων 393· τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων 359, 394· τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων 394· τῆς ποιήσεως 137-143, 178, 364, 394· τῆς φυσιογνωσίας 150-156, 364· τῶν τεχνικῶν μαθημάτων 359, 394· τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ἰχνογραφίας 394· τῶν Αἰσωπείων μύθων 359, 369, 375, 395· τῶν παραμυθίων 187· τῶν αἰνιγμάτων 187· τῶν εἰκόνων 180· τῶν μακρῶν προτάσεων καὶ περιόδων καὶ μύθων καὶ διηγημάτων 189· τοῦ τιμωρουμένου κακοῦ 189· τοῦ ἤθους τῶν πρεσβυτέρων, τῶν ἀρχόντων τῆς πολιτείας, τῆς κοινωνίας, τῶν περὶ τιμῆς καὶ τιμωρίας διατάξεων τῶν καθεστώτων νόμων καὶ τῶν ἀρίστων λόγων καὶ παιδευμάτων 391 καὶ ἑξ. 432.
παιδευτικόν 492· μέσον 429, 432· ἐξοχώ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τατον 519 — παιδευτικὸν διήγημα 462, 519, 541, 551· στοιχεῖον ἐν τῇ ποιήσει 481 — παιδευτικώτατον διήγημα 448, 465, 469, 472· δημιούργημα 470· τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ γερμανικοῦ πνεύματος 522 — παιδευτικὰ ἀναγνώσματα 414· στοιχεῖα 363 — παιδευτικώτατα διδάγματα 417, 418, 423· ἀριστουργήματα τοῦ δαιμονίου ἑλληνικοῦ πνεύματος 517.

παιδικὴ ἀγωγή 494· ἀντίληψις 588· ἡ παιδικὴ ἡλικία ἀνδρικῶς τοῦ ὑπὲρ αὐτὴν ὑψηλοτέρου ὀρέγεται 202 — παιδικοὶ Αἰσώπειοι μῦθοι 410, 417 — παιδικὸν βιβλίον 564 — παιδικὰ ἀναγνώσματα 178· βιβλία 470, 473· μαθήματα 600.

παιδιῶδες 135 — παιδιώδη 147.

παιδοτρίβης 391.

παλαῖστραι 391.

παλλιλογία 511· ἄχαρις, κοπώδης, ἄμετρος 108.

Πανεπιστημίου καθηγηταί 121.

πανηγυρικὸν ἐπίχρισμα ἐπιτετηδευμένον 118.

παραβολή 366, 396, 417 — παραβολαὶ 138, 213.

παράδειγμα κλασικὸν φιλικῆς ἀφοσιώσεως Δάμων καὶ Φιντίας 521 — παραδείγματα 395, 412, 481 — παραδειγμάτων δύναμις ἐν τῷ λόγῳ 503.

παραινέσεις ἔξοχοι 450· σωφρονέσταται καὶ βιωφελέσταται 449.

παραμόρφωσις 269, 271· διηγημάτων 266· μύθων 268.

παραμύθια 126, 180, 185, 187, 194, 213, 218, 219, 248, 251, 252, 266, 271.

παράστασις τῆς φύσεως καὶ σύμπαντος τοῦ κόσμου ποιητικωτάτη καὶ καλλιπρεπεστάτη 527.

παρατηρητικὴ δύναμις· ἄσκησις αὐτῆς 488.

παρένθυρσον 129 — παρένθυρσα 86, 274.

παρατράγωδον 128, 129.

παροιμίαι 33, 286, 384, 388, 424, 427, 439.

πατρίς 45-54, 64, 474, 483, 565, 592 — πατρίδος χώρα ἁγία 591 — πατριωτικὴ πρᾶξις 53.

πεζὰ διηγήματα 107, 115, 116.

πεζογραφήματα 288, 289, 428.

πείθεσθαι τοῖς φρονιμωτέροις ἐσθλόν 399.

πεπατημένα 147.

περιγραφὴ ἄχαρις 149· ἐρασμιωτάτη 587· καλλιπρεπεστάτη 582 — περιγραφὴ τῆς φύσεως 36· μεγαλοπρεπὴς 539 — περιγραφαί 33, 97, 98, 108, 143-156, 194, 218, 483· τοποθεσιῶν γραφικώταται 581, 591.

περιεχόμενον 203, 206, 288, 313, 481· ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν 178· ὄντως ποιητικὸν 137· ἀναγνωστικῶν βιβλίων 203· ἀναγνωσματαρίου καὶ ἀλφαβηταρίου 185, 189· ἑλληνικοῦ ἀναγνωσματηρίου 359· παντὸς βιβλίου 564· φυσιογνωστικῶν μαθημάτων 217· διηγημάτων 433· τῶν προτάσεων, τῶν μύθων καὶ τῶν διηγημάτων τοῦ Ἀλφαβηταρίου 189, 203· τῶν μυθαρίων καὶ διηγημάτων 205 — περιεχομένου σμικρὰ ἀξιοπρέπεια καὶ μεγάλη εὐτέλεια 118 — περιεχομένου οἰκονομία 217.

περικαλλέστατος ὁ κόσμος 602.

περίοδοι ἀνιαραί 108· μακραί 291, 294· μακρότατοι 198, 200 — περιοδικὴ ἀπαγγελία 294 — περιόδων ἀλλοτρία ἀπαγγελία μύθων 478.

πιθανὸς λόγος 427 — πιθανὴ διήγησις 128, 309 — πιθανὸν (τὸ) 128, 249, 302, 307, 486· ἐν τοῖς Αἰσωπείοις μύθοις 248, 251, 306· ἐν τοῖς διηγήμασι 249, 306· ἐν τοῖς παραμυθίοις 248, 251· ἐν τοῖς πράγμασι 248, 251 — πιθανὸν τὸ πρᾶγμα 302 — πιθανὸν καὶ ἀπίθανον ἐν τοῖς διηγήμασι καὶ τοῖς πράγμασιν 126 — πιθανὰ 379 — πιθανότης 128, 288, 299, 300, 301, 586, 588· μυθικὴ καὶ διηγηματικὴ 307.

πίναξ πυθαγόρειος, πίνακες προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως, πίνακες ἀριθμητικῆς ἐν ἀλφαβηταρίοις, πάντες ἀνάρμοστοι 18, 109.

πίστις ἐν τοῖς σμικροῖς 418.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πλατυασμός (?) ἀντὶ πλατυσμός 144, 482, 505, 564.
πνευματικαὶ δυνάμεις 216· παίδων 488.
ποίημα 203, 254, 264· βαρβαρόφωνον 134· ἔξοχον ξ18· καλόν 489· χαριέστατον καὶ διδακτικώτατον 415, 467 — ποιήματα 33, 42, 102, 107, 108, 110, 111, 130-143, 189, 190, 217, 218, 226, 284, 288, 289, 361, 363, 371, 433, 484· ἀπίθανα 266· ἀχάριτα, ἀηδῆ, ἄμουσα, ἀνούσια, ἄμετρα, ἄρρυθμα 108, 130· κάλλιστα 489· ἐξόχου καλονῆς καὶ ἀνυπερβλήτου ὕψους, 265 — ποιημάτια 190, 219, 222 — ποιημάτων ἠθοποιὸς δύναμις 490.
ποίησις 137-143· δημώδης 544 — ποιήσεως καλόν 579· ἔξοχος ἐν τῷ καλῷ παιδευτικὴ δύναμις 178.
ποιητὴς μουσοφίλητος 578 — ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα 568.
ποιητικὸς ἀκανθῶν 133 — ποιητικὴ ἀμάρα 134· ἀξία 485· καλλονὴ ἔξοχος τῶν δημιουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς φαντασίας 579· τάσις 139 — ποιητικὸν στοιχεῖον 359 — ποιητικὰ ἐξαμβλώματα 142 — ποιητικῆς ἐξάρσεως ἀπόδρασμα 132 — ποιητικότης 134, 488, 563, 564, 565 — ποιητικώτερος ἁπλῶν ἀναγνωσματαριογράφων ὁ Εὐριπίδης!! 563, 565· ὁ Ἡσίοδος!! 577-579.
πολυπραγμοσύνη 381-385, 413.
πονηροκρατία ἡ παρ' ἡμῖν 374· εἰδεχθεστάτη πασῶν 468· καταλυμαινομένη νῦν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος 508· καταλυμαινομένη τὴν σεμνὴν καὶ μεγαλώνυμον χώραν ἡμῶν 604 — πονηροκρατουμένη πολιτεία ἡ παρ' ἡμῖν 116· ἡ χώρα ἡμῶν 181· οἰκτρῶς πονηροκρατουμένη 397.
πράγματα ἀπίθανα 126· εὐτελῆ, λιτά, ἁπρεπῆ, βιωτικά, κοινὰ καὶ δημώδη 118.
πραγματικὸς τρόπος 108, 111, 112 — πραγματικὸν 289· μέρος τῶν διηγημάτων 124 — πραγματικαὶ ἀρεταί 118 — πραγματικὰ ἁμαρτήματα 118 — πραγματικότης 499 — ὄχι πραγματικῶν μαθημάτων ἀνθολόγια τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία 213, 215.
πραγματογνωσία 42, 347· δαψιλής 480 — πραγματογνωσίαι 288, 361 — πραγματογνωστικὴ ὕλη 433 — πραγματογνωστικαὶ περιγραφαί 362 — πραγματογνωστικὸν στοιχεῖον 86, 481 — πραγματογνωστικὰ κεφάλαια 360, 371, 504.
πραγματογραφία 97, 102, 107, 108, 110, 111, 143-156, 266 — πραγματογραφίαι 187, 189, 190, 191, 213, 226 — πραγματογραφιῶν χρῆσις ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις 499 — πραγματογραφικὰ κεφάλαια 109, 217· μαθήματα 352· ὑποκείμενα 216, 218, 222.
πραότης πρὸς τὰ ζῶα 434.
πρέπον 128, 288, 303, 310 — τὸ πρέπον ἐν τῇ λέξει 27· ἐν τῷ λόγῳ 353 — πρέπων λόγος 315· πρέποντες λόγοι 504 — πρεπωδέστατα καὶ σφόδρα πρὸς παιδείαν τῶν νέων ἁρμόττοντα 489.
πρὸ τῶν ὀμμάτων 574, 578.
πρόγονοι ἡμέτεροι σοφοί 436. 574 — προγόνων ἡμῶν τὸ δαιμόνιον πνεῦμα 519 — προγόνων ἡμετέρων παιδευτικώτατα διδάγματα 423 — προγονικὰ βιβλία 421, 453, 455, 459· τὸ σεμνὸν καὶ ἠθικὸν πνεῦμα αὐτῶν 210 — τῶν προγονικῶν ἡμῶν βιβλίων τὸ ἠθικὸν καὶ εὐγενὲς πνεῦμα 455· τὰ πάγκαλα παραγγέλματα 472.
πρόοδος ἀλλομένη 118.
προσευχαὶ ἀνοίκειον τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις 18.
προτάσεις 187, 188· ἄλογοι 218· ἀνόητοι, ἀπερινόητοι, ἀπειροκαλίας μεσταί 86· βάναυσοι 218· βραχύτατα 197, 198· γενναῖαι, διδακτικαί, ἔλλογοι, εὐγενεῖς, εὐπρεπεῖς 86· κακόζηλοι 96, 97, 108· κεναί, καπηλικαί 218· μακραί 189, 197· μήκισται 197· μικραί 226· μικραὶ καὶ κατὰ παράταξιν 290, 291, 293, 304· ξηραί, πενιχραί, πλημμελεῖς 97, 107, 115· πρὸς οὐδὲν τείνουσαι 218· σκόπιμοι, σπουδαῖαι, συντελοῦσαι καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς 86· χυδαῖαι 218.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

P

Ῥήματα αἰσχρά 407· ὑπέρσεμνα 345 — ῥημάτων εὐρυθμία 586.
ῥυθμός 138 — ῥυθμοὶ τραχεῖς καὶ δύσηχοι 118.
ῥωπικόν γένος τοῦ λόγου 129.

Σ

Σαφήνεια 73, 128, 146, 288, 291, 293, 294, 295, 299, 300, 301, 302, 508, 586, 587-588· σαφήνεια τῆς ἐκθέσεως 524 — σαφές 302, 306, 477· ἐν τῷ ποιουμένῳ ὀνόματι 331 — σαφέστερον τὸ διὰ πλειόνων λεγόμενον 487 — σαφὴς διήγησις 128· ἑρμηνεία 291· λέξις 293· λόγος 291 — σαφὴς ἑρμηνεία καὶ ἐναργής 294.
σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς 455.
σεμνολογία 565.
σεμνοστομία 219.
σικχαμερά 86.
σκάνδαλον λογικὸν καὶ παιδαγωγικόν 314.
σκυθίζειν 331.
σολοικίζειν 115 — σόλοικον 548 — σόλοικοι συντάξεις 214 — σολοικισμοί 60, 74, 92, 107, 112, 113, 114, 120.
σπεῦδε βραδέως 386, 459, 463, 471, 472.
στίξις πλημμελὴς καὶ ἀκανόνιστος 60 — χονδροειδέστατα περὶ τὴν στίξιν πλημμελήματα 76-79 — σημεῖα τῆς στίξεως σιληπορδοῦντα καὶ αἰσχρῶς κορδακίζοντα ἐν τῷ ἐστεμμένῳ ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου 79.
στίχοι εὐτελεῖς 132.
στοιχουργία ἄμεμπτος 142· ἁπλῆ 138· ἄψογος 137.
στυγνότης 135, 149, 318 — στυγνόν 288, 297.
συγγραφεῖς ἀρχαῖοι μεγαλονούστατοι καὶ γενναιότατοι, δαιμόνια τῆς ἀνθρωπότητος πνεύματα 154 — (ὅρ. καὶ Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς) συγγραφικὰ ἐκτρώματα 82.
συγκεντρωτικὴ διδασκαλία 178, 223· διάταξις τῆς διδακτικῆς ὕλης 13· οἰκονομία αὐτῆς 191· συγκεντρωτικὴ ἀρχὴ τῆς διδασκαλίας γνωστὴ παρὰ τῆς ἀρχαίοις 13 — συγκεντρωτικὸν σύστημα τῆς συντάξεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 8, 9.
συγκεχυμένα 477.
συλλαβαί 86· ἀλόγιστοι 187· ἄσημοι καὶ ἄλογοι 24, 25, 70, 88, 167 — ἀλογώταται 170, 176, 178, 180· ἀνύπαρκτοι εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν 168· νεκραί 88, 89· ξηραί 168, 169, 170, 176 — συλλαβῶν γένη καὶ εἴδη 166, 167, 168, 169, 170, 174, 175 — συλλαβικὰ εἴδη, συλλαβισμός 86.
συμμετρία 302, 303.
συναισθήματα 241, 243, 244, 245 — συναίσθημα αἰσθητικὸν 216· διανοητικὸν 164, 184, 201, 217, 222· ἠθικὸν 205, 216, 236, 241, 242, 243, 247, 374· θρησκευτικὸν 214, 216· συμπαθητικὸν 243.
συναλοιφὴ τῶν φωνηέντων ἄτακτος καὶ ἄρρυθμος 60 — χονδροειδέστατα περὶ τὴν συναλοιφὴν τῶν φωνηέντων πλημμελήματα 76 — λυσσῶντα καὶ στρηνιῶντα τὰ τῆς συναλοιφῆς τῶν φωνηέντων ἐν τῷ ἐστεμμένῳ Ἀναγνωσματαρίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου 79-81.
συναναστροφὴ καλὴ καὶ κακὴ 422· μετὰ τῶν κακῶν καὶ πονηρῶν 410.
συναρμογὴ τοῦ τε ἀφηγητικοῦ καὶ τοῦ ἐγκυκλοπαιδικοῦ συστήματος τῆς συντάξεως τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 9.
συνείδησις ἠθική 205, 214.
συνειρμός τῶν ἐννοιῶν παρὰ τοῖς ἐγέφροσι καὶ παρὰ τοῖς ἔχουσι σεσαλευμένον τὸν ἐγκέφαλον 130.
συνήθεια 330 — τὸ σύνηθες ἀθαύμαστον 485· τὸ σύνηθες οὐδαμοῦ παροπτέον 330, 331.
σύνθεσις 152· ὀνομάτων εὔρυθμος 302· ξηρὰ καὶ εὐκαταφρόνητος 147· σόλοικος καὶ βάρβαρος 61 — συνθέσεως σχῆμα μικρόκομψον, ἀγεννὲς καὶ μαλθακόν 118.
σύνταξις 107, 590· κακότεχνος 118.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συντομία 33, 34, 145, 288, 290, 295-304, 305, 306, 481, 508, 566, 586 — συντομία καὶ ἀσάφεια 508 — συντομία καὶ σαφήνεια 481 — οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες περὶ συντομίας 145-146, 201 — ὁ Κοραῆς περὶ συντομίας 514 — οἱ ἡμέτεροι κριταὶ περὶ συντομίας 295-304 — σύντομος διήγησις, σύντομος καὶ μακρότερος λόγος 513 — σύντομοι διηγήσεις 128· περιγραφαί 144, 145· φράσεις 187, 218 — σύντομον τὸ περιεχόμενον τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων 144, 145, 194, 195, 297 — σύντομα διηγήματα 192 — συντομώτερον 5, 265, 269, 271, 272, 590, 593 — ἐπιστημονικὴ ἐκδοχὴ τῆς συντομίας 294 — 304.

συρφετώδης καὶ ἀποχειροβίωτος 478.

συστηματικότης 168.

σχῆμα 114, 509 — σχήματα 114, 509, 548· τῆς διανοίας καὶ τῆς λέξεως 590· γλυκύτητος, ἀφελείας, καθαρότητος 291· ταὐτολογίας, ἀποφάσεως καὶ καταφάσεως, ἀντιθέσεως, παλλιλογίας ἢ ἀναδιπλώσεως, τοῦ λέγειν τὸ αὐτὸ διανόημα ἀρνητικῶς καὶ θετικῶς 481, 509 — σχημάτων ἀριθμὸς 509.

σχολαστικός 337 — σχολαστικαὶ παρατηρήσεις 570.

σχολεῖα προορισμὸς αὐτῶν 227.

σωρισμός καὶ ὄχι κοινισμός 60, 74, 86.

T

Τάξις 134, 288, 289, 380· ἀπηκριβωμένη 483· τοῦ κόσμου 533· τοῦ παντός 531· ἀμετάβλητος 537· πάγκαλος 580· τελειοτάτη 602.

ταπεινότης 118· πνευματική 118 — ταπεινὰ ὀνόματα 108.

ταὐτολογία 509.

τέκνων ἡμῶν εὔπλαστοι ψυχαὶ 526.

τερατολογήματα γραῶδη καὶ ἀγοραῖα 248.

τέχνη Ἀλφαβηταρίων 159.

τιμωρία· ἡ ἄνωθεν 518· ἄφυκτος τῶν ἁμαρτανόντων 520· ἀλαζονείας 401· βλακείας καὶ ὑπερφροσύνης 403· τῶν ἀκουόντων 391, 393· τοῦ κακοῦ ἐν γένει 402 — τιμωρίαι σκληραί 224, 225, 230, 231, 398 — ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ ἐπίχαρτον 189, 244, 245.

τρόπος 114· ἀνώμαλος, χρηστός 540· σκαιὸς καὶ ἀπαίδευτος 118· λεκτικός 108, 111, 112· πραγματικός 108, 111· οἰκονομικός 134.

τροποποίησις μύθων, διηγημάτων, πραγματογραφιῶν 267.

τροφὴ καὶ παιδεία ἐλευθέριος τῶν Ἑλλήνων 394.

τρυφερωτάτη ἔκθεσις 472 — τρυφερώτατον ἔργον 471.

Υ

Ὕβρις 420· πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα 517.

ὕλη ἀναγνωστική 111· διδακτική 119, 191, 303· πραγματογνωστική 362· τοῦ βιβλίου 484· τῶν ὑποθέσεων 152 — ὕλης οἰκονομία 191, 213, 219· ὕλης ἀναγνωστικῆς οἰκονομία 176.

ὑπεροψία καὶ ὑπερηφάνεια 420.

ὑπόκενα 147.

ὑπόψυχροι μῦθοι 219· ὑπόψυχροι τὴν ἔκθεσιν μῦθοι 108.

ὕφος χαλαρὸν καὶ ἄτονον 408· ἐξωθηκὸς καὶ ἄμορφον 118· Αἰσωπείων μύθων 478 — ὕφους τὸ εὔηχον καὶ χάριεν καὶ ἐναρμόνιον 494.

ὑψηγορίας τόνος 118.

ὑψηλολογία 132, 134, 171, 347, 565.

ὑψηλοποιόν 118.

ὑψηλορρημοσύνη Πλατωνική 432· Ὁμηρική 594.

ὑψηλὸς ὕμνος τοῦ Σοφοκλέους· τοῦ Κολωνοῦ 590· τῶν Ἀθηνῶν 592.

ὑψηλότατα ἀρεταί 522 — ὑψηλότατος τῆς σεμνῆς ἀρχαιότητος διθύραμβος καὶ λιγυρωτάτη ᾠδὴ πρὸς τὸν μετ᾽ ἄκρας σοφίας κυβερνῶντα τόνκόσμον Δημιουργὸν τοῦ Παντός τὸ «περὶ κόσμου πρὸς Ἀλέξανδρον» συγγραμμάτιον τοῦ Ἀριστοτέλους 603.

ὕψιστα δημιουργήματα 526.

ὑψηλοφανές 118.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φ

Φαντασίας ἄσκησις 488.

φιλανθρωπίας διδασκαλία 443 — φιλανθρωπία πρὸς τὰ ζῶα 435 καὶ εὐμένεια 458· 473· τὸ παρ' Ἀριστοτέλει «*φιλάνθρωπον*» 242 καὶ ἑξ. — φιλάνθρωπον καὶ φιλοίκτιρμον 444, 473 — φιλανθρωπίας διδασκαλία 440· μελέτη 444.

φιλανθρωπισταὶ κοῦφοι καὶ κεκράται 369, 394.

φιλεργία 417, 418, 449, 450, 458, 469, 470.

φιλοκαλία 113, 118, 289.

φιλοπατρία 45-53, 433, 474, 482· ἀγνὴ 542.

φιλοστοργία τῶν μητέρων ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις 189, 254-259, 263, 541, 542 — τὸ φιλόστοργον πρὸς τὰ ἔκγονα 539.

φλυαρία νοσηρά 118.

φορτικά 129.

φράσις 107, 266· ἀνθηρὰ 137, 138· Αἰσωπείων μύθων ἀνεπιβούλευτος καὶ δεινότητος ἀπάσης καὶ περιοδικῆς ἀπαγγελίας ἀπηλλαγμένη, ὀλίγον τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὁμιλίας ἐξαλλάττουσα 294, 474· σεμνοτέρα 509 — φράσεις 187, 188, 196, 199· ἀφελεῖς 69, 87, 89, 90, 93, 97· ἀνελλήνιστοι 214· δυσεκφώνητοι 89· δυσπρόφερτοι 286· ἔλλογοι 178· μακραὶ 196, 199, 200, 202· μεγάλαι 199· σύντομοι 218· βάναυσοι χυδαῖαι, καπηλικαί, κεναί, ἄλογοι, πρὸς οὐδὲν τείνουσαι, σκόπιμοι, εὐεπεῖς, εὐγενεῖς, διδακτικαί, συντελοῦσαι εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς, σπουδαῖαι, γενναῖαι 218 — φρασείδια 202 — φράσεως τρόποι 590.

φρασεολογία ἀστειοτάτη θύμου Ἀττικοῦ μοσχοβολοῦσα 136.

φρενοβλάβεια 316, 323, 324 — φρενοβλαβῶν βίος 338. Ἰδ. καὶ «συνειρμὸς» καὶ «ψυχικὸς βίος».

φρόνημα ἀνελλήνιστον 156· καπηλικόν 481 — φρονήματα ψυχρὰ καὶ μικροποιά 118· φρονήματος ἑλληνικοῦ ἐγγέννησις 526· φρονηματισμός 201.

φρυγίζειν 331.

φυσικὴ διάταξις τῆς διδακτικῆς ὕλης· αὕτη γνωστὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις 13· φυσικὴ ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος 178, 207· φυσικὴ ἱστορία 307 — φυσικὸς κόσμος 530.

φυσιογνωστικά 282· κεφάλαια 360, 363, 371, 504· μαθήματα 216· ὑποκείμενα 216, 217, 218, 226 — φυσιογνωστικὸν στοιχεῖον 86, 107, 111, 147, 220, 359, 481.

φυσιογραφία 107, 153, 187, 226 — φυσιογραφικὸν κεφάλαιον 348 — φυσιογραφικὰ ὑποκείμενα 220, 222.

φύσις 185· θεῖόν τι 580· ἁπαλὴ καὶ ἱλαρὰ τῆς Ἑλλάδος 533· μεγαλοπρεπὴς καὶ σιγηλή 588· ἀνδρὸς καὶ γυναικός 542 καὶ ἑξ.

φωναὶ καὶ ἦχοι τῶν πτηνῶν 339 — φωνῆς τύποι 330.

X

Χαλαρὸς λόγος — χαλαρὸν ὕφος 108.

χαμαιδιδάσκαλος 17· εἰκαιότατος 594· παλιντριβῆς 17 — χαμαιδιδάσκαλοι εἰκαιότατοι 570· σκαιοὶ καὶ ἀπαίδευτοι 508· μικροπόνηροι καὶ ἀπειρόκαλοι, εἰς τὰ τέλματα τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτικοῦ βορβόρου δάκνοντες καὶ δακνόμενοι διάγοντες τὸν ἐπονείδιστον αὐτῶν βίον 212· τὸ λαμπρὸν γένος τῶν Ἑλλήνων ἀποσβεννύντες 519 — χαμαιδιδασκάλου ὁμοιουσία 522 — χαμαιδιδασκαλικὴ κριτικὴ ἀντίληψις 559· σοφία 560· ἀβελτηρία καὶ μοχθηρία, καταλυμαινομένη ἡμᾶς καὶ καταισχύνουσα τὸν τόπον ἡμῶν 549 — χαμαιδιδασκαλικοῦ ἀδδηριτισμοῦ τέλειον καὶ ἀμώμητον παράδειγμα 562.

χαρακτὴρ λόγου ἀνειμένος 294· ξηρός 147· ψυχρός 128· εὐτελής, ψυχρός, ὑδαρὴς καὶ ἥκιστα ἰδιωτικῆς φλυαρίας ἀπέχων 578· ὑδαρής, ἀσθενής, ψυχρός, κεχυμένος, κενός, οὐδαμῶς ἰδιωτικῆς φλυαρίας ἀπέχων, οὐδαμῶς ἀπὸ τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄγαν εὐτελοῦς αἰρόμενος 118· μεγαλοπρεπής, γλαφυρός 128—χαρακτὴρ τῆς κρίσεως τῶν ἡμετέρων κριτῶν 295.
χάρις 33, 34, 82, 85, 101, 117, 136, 139, 219, 288, 290, 304, 305, 306, 310, 311, 372, 400, 564, 574, 580· ἔξοχος 412, ποιητικὴ τῶν ποιημάτων 108, 130, 133—χάριτες τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου 305· ἐν τοῖς λόγοις 304—χαριτωμένον διήγημα 117—χαρίτων ἄνευ διηγήματα 107, 115, 116—χάριτος πηγὴ ἄφθιτος 363—χαρίεις κύριος 488· Ἕλλην μυθιστοριογράφος 594—χαρίεντες ποιηταί 488· χάριεν 144, 145, 304, 494, 602· ἔργον 312—χαριέστερος τρόπος 533—χαριεστέρα μορφὴ 404—χαριέστατος μῦθος ὁ τῶν Νυμφῶν 579—χαριεστάτη ἔκθεσις 472· πηγὴ 581· ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία 527—χαριέστατον 305, 311· ἀνέκδοτον 434· δημιούργημα 470· διήγημα 469· ποίημα 415, 467· πλάσμα τῆς ἑλληνικῆς φαντασίας 530—χαριέστατοι μῦθοι 404, 405, 415, 539—χαριέστατα 195, 509· ἀναγνώσματα 414· ἀντικείμενα 101· ἐπιγράμματα 446· ἀριστουργήματα τοῦ δαιμονίου ἑλληνικοῦ πνεύματος 517.
χοιρολογία ἐπαφρόδιτος 540.
χρειῶδες (τὸ) 486, 523.
χρηστομάθεια 5.
χριστιανικὸς ἀνθρωπισμός 213· ὁ τελικὸς σκοπὸς αὐτοῦ 214—χριστιανικὴ εὐμένεια καὶ πραότης καὶ φιλανθρωπία 439· ὑψηλοφροσύνη 135—χριστιανικὸν καθῆκον στοιχειωδέστατον 439, 442—χριστιανικὰ διδάγματα 436—χριστιανικῆς ἠθικῆς ὕψιστα διδάγματα 464—χριστιανικὸν καὶ ἑλληνικὸν πνεῦμα 211—χριστιανικὴ καὶ ἑλληνικὴ παιδεία 212.
χυδαιολογία 86, 94, 112, 194, 429, 564—χυδαῖοι τύποι 214.
χυδαιότης 74, 332· ἀγοραία 118.
χώρα (ἡ) ἡμῶν σεμνὴ καὶ μεγαλώνυμος 604.

Ψ

Ψεύδεσθαι (τὸ) ἀνελεύθερον 465.
ψευδῆ διηγήματα 117.
ψυχῆς βαρβάρου καὶ ἀνθελληνικῆς ἀπόδρασμα 444.
ψυχικὸς βίος· διατάραξις αὐτοῦ 316, 324, 360, 364, 372, 373, 380, 434, 436, 449, 459—ποικίλαι ἐκφάνσεις τῶν παντοδαπῶν εἰδῶν τῆς διαταράξεως ταύτης 435· γνωρίσματα καὶ χαρακτηριστικὰ αὐτῆς 457. Ἴδε καὶ «συνειρμός» καὶ «φρενοβλάβεια».
ψυχολογικὴ δεινότης 542· διάταξις τῆς διδακτικῆς ὕλης 178, 207, 220· γνωστὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις 13—ψυχολογικὴ διαίρεσις τῶν Αἰσωπείων μύθων 359, 378—ψυχολογικὸν φαινόμενον 598—ψυχολογικῶς ἀληθὲς 597.
ψυχρία 127, 130· δυσανάσχετος 136.
ψυχρολογία 134, 564· ἀνυπόφορος 542.
ψυχρὸς 312· ζῆλος 177· λόγος 108· χαρακτὴρ τοῦ λόγου 118, 128—ψυχρὸν σκῶμμα καὶ Μεγαρεικόν 444—ψυχρά 129, 147, 274· διηγήματα 107, 115, 116, 117, 311· ποιήματα 108, 130· ψυχρὰ ὑπὲρ τὸν Σκυθικὸν κρύσταλλον ληρήματα 541· ὑπὲρ τὴν Κασπίαν χιόνα καὶ τὸν κρύσταλλον τὸν Σκυθικόν 127, 134· φρονήματα 118.
ψυχρότης 118, 129, 318.

Ω

Ὠμὰ διηγήματα 115.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Speugel γρ. *Spengel*, σελ. 13, στίχ. 1 ἐν ταῖς σημειώσεσιν.
ἔγκλημα — *ἔγκλημα*, σ. 22, 5.
εἴρηται — *εἴρηται*, σ. 34, 4 ἐν ταῖς σημ.
ἔδει — *ἔδυ*, σ. 41, 4 κάτωθεν ἐν τῷ κειμένῳ.
οἴχεται — *οἴχεται*, σ. 48, 8 κάτωθεν ἐν ταῖς σημειώσ.
Erhik — *Ethik*, σ. 51, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημ.
σφαιδοειδὴς — *σφαιροειδής*, σ. 53, 22.
ἔπειτα — *ἔπειτα*, σ. 68, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημ.
ὁ εὐπαίδευτος ὁ κριτὴς — *ὁ εὐπαίδευτος κριτής*, σ. 69, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημ.
εἶς — *εἷς*, σ. 72, στίχ. 12 κάτωθεν ἐν ταῖς σημ.
ὁ βασιλεὺς — *ὁ βασιλεύς*, σ. 77, στίχ. 5 κάτωθ. ἐν ταῖς σημ.
τοῦτα — *ταῦτα*, σ. 100, στίχ. 11 κάτωθεν.
θυμοσύφως — *θυμοσόφως*, σ. 103, στίχ. 3 κάτωθ. ἐν τῷ κειμ.
ὄχι — *ὄχι*, σ. 110, στίχ. 7 κάτωθ. ἐν τῷ κειμ.
συνθετώτεραι — *συνθετώτεραι*, αὐτόθ. στίχ. 4 κάτωθ. ἐν τῷ κειμ.
μεθοδικῆς — *ἀναγνωστικῆς*, σ. 111, στίχ. 19.
Ἀρφαβηταρίου — *Ἀλφαβηταρίου*, σ. 116, 24.
μεγαλορρυμοσύνη — *μεγαλορρημοσύνη*, σ. 118, 15.
der — *der*, σ. 119, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημ.
πρωσαγορεύεται — *προσαγορεύεται*, σ. 128, στίχ. 12 ἐν τῇ σημ.
εἰκότως — *εἰκότος*, σ. 128, στίχ. 2 ἐν τῇ σημ. 2.
ᾄσμα — *ᾆσμα*, σ. 133, 21.
θρηνωδίαν — *θρηνῳδίαν*, σ. 135, στίχ. 1 ἐν τῷ ἀριθμῷ 8.
Vergungens — *Vergnungens*, σ. 142, στίχ. 6 ἐν ταῖς σημ.
Dentschland — *Deutschland*, σ. 142, στίχ. 7 ἐν ταῖς σημ.
uud — *und*, σ. 143, στίχ. 6 ἐν ταῖς σημ.
Αὐτύθ. — *Αὐτόθ.*, σ. 248, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημ.
οἰόμεθα — *οἰόμεθα*, σ. 160, στίχ. 3 κάτωθεν ἐν τῷ κειμ.
σοφωτέρων — *σοφωτέρων*, σ. 177, 9.
Haersters — *Haesters*, σ. 162, 182, 183 ἐν ταῖς σημ.
ἕκαστον — *ἕκαστον*, σ. 185, στίχ. 2 κάτωθεν.
παγχάλιπα — *παγχάλεπα*, σ. 186, στίχ. 19.
Ὄρνιθ. — *Ὄρνιθ.* σ. 193, στίχ. 26 ἐν ταῖς σημειώσ.
αἴθουσαν — *αἴθουσαν*, σ. 196, 13.
ἐναντιότητος — *ἐναντιότητας*, σ. 288, στίχ. 11 ἐν ταῖς σημ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βεβιωκὸς ἔτη ἐννενήκοντα — *βεβιωκὼς ἔτη ἐνενήκοντα*, σ. 232, στίχ. 5 κάτωθ. ἐν τῷ κειμ.
Ποκύκλεις — *Πολύκλεις*, σ. 233, 2.
μέτρ. — *μέρ.* σ. 245, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημειώσ.
Mittel. klasse — *Mittelklasse*, σ. 254, στίχ. 8 κάτωθ.
αἴρησιν — *αἵρεσιν*, σ. 259, 1.
κούδεν — *κοὐδέν*, σ. 261, 18.
συνελεύτει — *συνελεύσει*, σ. 262, στίχ. 3 κάτωθ. ἐν τῷ κειμ.
Erzäheungen — *Erzählungen*, σ. 267, στίχ. 6 κάτωθ. ἐν τῇ σημ.
Steichhölzer — *Streichhölzer*, σ. 270, 17.
Niedertheinische — *Niederrheinische*, σ. 270, στίχ. 11 κάτωθ. ἐν ταῖς σημ.
ἀκουόντων — *ἀκουόντων*, σ. 294, στίχ. 9 κάτωθ. ἐν ταῖς σημ.
εὐθὸς — *εὐθύς*, σ. 301, στίχ. 1 ἐν ταῖς σημ.
Volkamann — *Volkmann*, σ. 303, στίχ. 1 ἐν ταῖς σημ.
τῇ νεολαίᾳ — *τὴν νεολαίαν*, σ. 311, στίχ. 3 ἐν ταῖς σημ.
der — *der*, σ. 311, στίχ. 3 κάτωθεν ἐν ταῖς σημ.
«Οἱ δὲ ἔφοροι . .» ὄντος — «*Οἱ δὲ ἔφοροι . . ὄντος*», σ. 318, στίχ. 9-10.
ἐστρατοπαιδεύοντο — *ἐστρατοπεδεύοντο*, σ. 319, στίχ. 2 κάτωθεν ἐν τῷ κειμ.
διακαιούμεθα — *διακαιώμεθα*, σ. 326, 6.
γωνιομοδύκες — *γωνιοβόμβυκες*, σ. 333, 14.
Testamants — *Testaments*, σ. 335, στίχ. 2 κάτωθ. ἐν τῇ σημ.
ῥαθυμοῦντες — *ῥᾳθυμοῦντες*, σ. 341, 15.
κἄπι — *κἀπί*, σ. 346, στίχ. 7 ἐν τῇ σημ.
(σελ. 119) — (*σελ. 72 καὶ σημ. 4*), σ. 353, 9.
οὐσιωδεστάτην — *οὐσιωδεστάτην*, σ. 371, στίχ. 10.
οἴει — *οἶει*, σ. 371, 19.
ἐκεῖνων — *ἐκείνων*, σ. 379, στίχ. 6 ἐν τῇ σημ.
ἤ — *ἤ*, σ. 379, στίχ. 10 ἐν τῇ σημ.
(*ἀπόσπ.* 233, Bergk σελ. . .) — (*ἀπόσπ. 233, Bergk, σελ. 457*), σ. 387, 21.
Ausgub. — *Ausgab.*, 388, στίχ. 6 ἐν ταῖς σημ.
διέδωκε — *δέδωκε*, σ. 391, 21.
δοξασιῶ — *δοξασιῶν*, σ. 393, στίχ. 4 ἐν ταῖς σημ.
Schulverhälmisse — *Schulverhältnisse*, σ. 402, στίχ. 6 ἐν τῇ σημ.
Bermardy — *Bernardy*, σ. 403, στίχ. 3 ἐν τῇ σημ.
Αἰσώπειο — *Αἰσώπειοι*, σ. 405, 19.
τοῦ λοποῦ — *τοῦ λοιποῦ* σ. 405, 3 κάτωθεν ἐν τῷ κειμ.
Dintorf — *Dindorf*, σ. 410, 19.
προάγει — *πράγει*, σ. 410, 23.
ἀξίαι — *ἀξίας*, σ. 411, 10.
ὑπερεπηνέθη — *ὑπερεπηνέθη*, σ. 416, 10.
Kuhn — *Kühn*, σ. 418, 427 ἐν ταῖς σημ.
ἐκκχυμένον — *ἐκκεχυμένον*, σ. 420, 7.
κάνάγει — *κἀνάγει*, σ. 421, 22.
Πυθιονικῶν 8. 13 — *Πυθιονικῶν 8, 13*, σ. 421 τελευτ. ἐν ταῖς σημ.
ἦν — *ἦν*, σ. 423, 8.
Mitteltufe — *Mittelstufe*, σ. 427, 3 κάτωθεν ἐν τῇ σημ.
τοῦ ἐν τοῖς ἀνθρώποις θείου τούτου πνεύματος, ἡ ἀγνοτέρα ἔκφανσις εἶνε ὁ Ὅμηρος,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ Πλάτων καὶ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, ἕως ἂν ἐμπνέω Στέντορος φωνὴν βάλλων θὰ κράζω — *τοῦ ἐν τοῖς ἀνθρώποις θείου τούτου πνεύματος ἡ ἀγνοτέρα ἔκφανσις εἶνε ὁ Ὅμηρος, ὁ Πλάτων καὶ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, ἕως ἂν ἐμπνέω, Στέντορος φωνὴν βάλλων θὰ κράζω*, σ. 432, στίχ. 4-6.

freundleh — *freundlich*, σ. 432, 2 ἐν ταῖς σημ.

εἷς — *εἰς*, σ. 434, 3 κάτωθεν.

τοῖς πολλοῖς 2) — *τοῖς πολλοῖς 1)*, σ. 438, 2.

σχολίοις — *σχολείοις*, σ. 450, 5 κάτωθεν ἐν τῷ κειμ.

ἀναγινώσκουσιν — *ἀναγινώσκουσιν*, σ. 459, 7 κάτωθ. ἐν τῷ κειμ.

Eutwickelung — *Entwickelung*, σ. 461, στίχ. 3 κάτωθ. ἐν τῇ σημ.

Lhesebuch — *Lesebuch*, σ. 464, στίχ. 3 κάτωθ. ἐν ταῖς σημ.

vermisste.. uud — *vermischte.. und*, σ. 470, στίχ. 4 κάτωθ. ἐν ταῖς σημ.

Coommis. — *Komission*, σ. 471, στίχ. 11 ἐν τῇ σημειώσ.

Sterunthaler — *Sternthaler*, σ. 480, στίχ. 7 ἐν τῇ σημ.

Grundris — *Grundriss*, σ. 485, στίχ. 2 ἐν ταῖς σημ.

ἐν — *ἐν*, σ. 491, στίχ. τελευταῖος ἐν ταῖς σημ.

ἐδκίμασε — *ἐδοκίμασε*, σ. 492, στίχ. 14 ἐν ταῖς σημ.

Πλάτων 658 D — *Πλάτων, Πολιτεία 658* D, σ. 493, στίχ. 11 ἐν ταῖς σημ.

Watz — *Waltz*, σ. 494, στίχ. 9 κάτωθεν ἐν ταῖς σημ.

dic — *die*, σ. 500, στίχ. 13 κάτωθ. ἐν τῇ σημ.

ἄκριτον — *ἄκριτον*, σ. 507, 7.

ἐθημοτυπίας — *ἐθιμοτυπίας*, σ. 525, 14.

προκαθυγουμένου — *προκαθηγουμένου*, σ. 527, 16.

σειδναμένη — *σκιδναμένη*, σ. 528, 8.

πρώτοι — *πρῶτοι*, σ. 531, 10.

εἰσαστικαῖς — *εἰκαστικαῖς*, σ. 582, στίχ. 6 κάτωθ. ἐν τῷ κειμένῳ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4033

ΠΑΙΔΙΚΗ

20 - 25 χ

2 τομ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

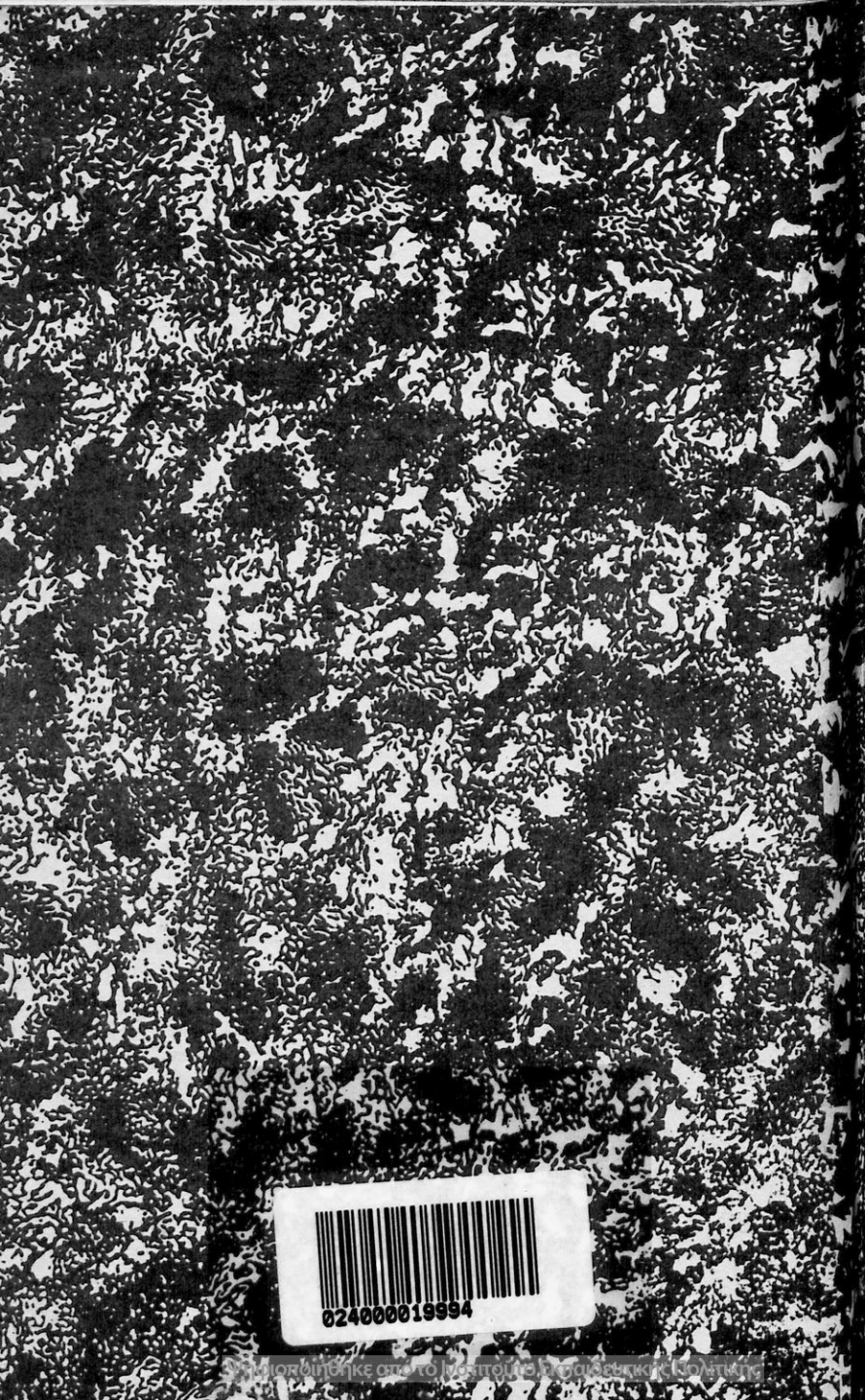

024000019994

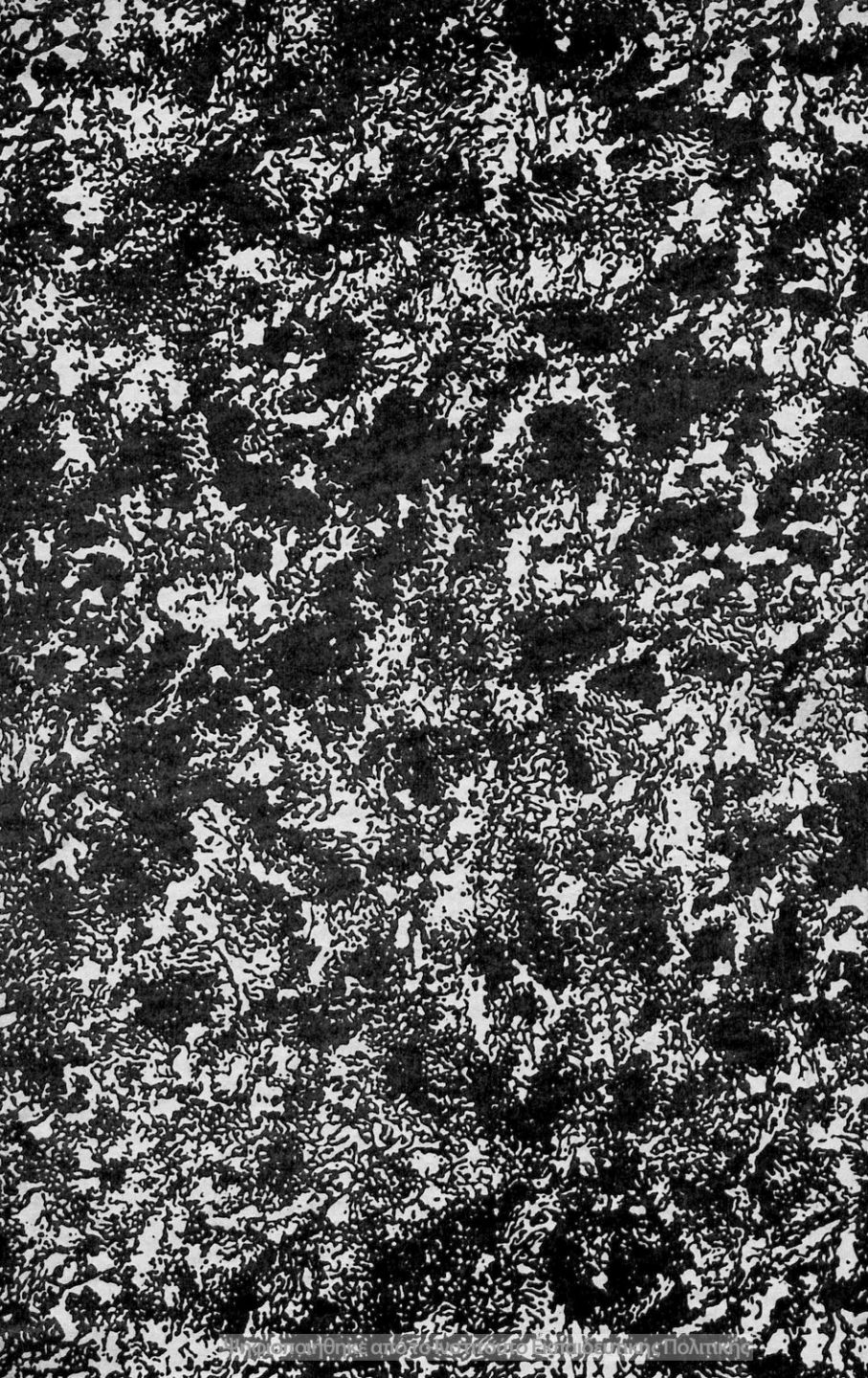

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής